

Copperfield Dávid

Irta
Dickens

Forditotta
Mikes Lajos

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.
1905

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

COPPERFIELD DÁVID

I

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

ELSŐ FEJEZET.

Születésem.

MÁSODIK FEJEZET.

Megfigyelek.

HARMADIK FEJEZET.

Változás ér.

NEGYEDIK FEJEZET.

Kegyvesztett leszek.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Elküldenek hazulról.

HATODIK FEJEZET.

Szaporodnak az ismerőseim.

HETEDIK FEJEZET.

Első „félévem” a Salem-házban.

NYOLCZADIK FEJEZET.

A szünidőm. Különösen egy boldog délután.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Egy emlékezetes születésem-napja.

TIZEDIK FEJEZET.

Elhanyagolnak és gondoskodnak rólam.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

*A magam lábán kezdek élni;
de nincs ínyemre.*

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

*Mivel a magam lábán való élet még mindig
nincs ínyemre, nagy elhatározásra jutok.*

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Elhatározásom következménye.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Néném határoz rólam.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Előlről kezdem az életet.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Uj gyerek vagyok többféle értelemben.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Valaki fölbukkanik.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Visszapillantás.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

Körülnézek és fölfedezést teszek.

HUSZADIK FEJEZET.

Steerforth otthona.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

A kis Emmi.

II

ELSŐ FEJEZET.

Régi képek, új emberek.

MÁSODIK FEJEZET.

*Megerősítem Dick úr vallomását és pályát
választok.*

HARMADIK FEJEZET.

Az első muri.

NEGYEDIK FEJEZET.

Jó és rossz angyalok.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Fogságba esem.

HATODIK FEJEZET.

Traddles Tommy.

HETEDIK FEJEZET.

Micawber úr keztyűje.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Ujra meglátogatom Steerforthot otthonában.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Csapás.

TIZEDIK FEJEZET.

Még nagyobb csapás.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Egy hosszú utazás kezdete.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Üdvösség.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

A néném meglep.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Lehangoltság.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Lelkesedés.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Egy kis hideg zuhany.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Egy cég megszűnik.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Wickfield és Heep.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

A vándor.

HUSZADIK FEJEZET.

Dóra néneje.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Balvégzet.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Ujabb visszapillantás.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Háztartásunk.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Dick úr igazolja néném jövődölését.

III

ELSŐ FEJEZET.

Hír.

MÁSODIK FEJEZET.

Márta.

HARMADIK FEJEZET.

Családi élet.

NEGYEDIK FEJEZET.

Titokzatos ügybe bonyolódom.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Peggotty úr álma teljesül.

HATODIK FEJEZET.

Egy hosszabb utazás kezdete.

HETEDIK FEJEZET.

Robbanásnál vagyok jelen.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Még egy visszapillantás.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Micawber úr ügyletei.

TIZEDIK FEJEZET.

Vihar.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Az új seb és a régi.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A kívándorlók.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Távollét.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Visszatérés.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Ágnes.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Két érdekes vezeklő bemutatása.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Utamra fény sugárzik.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Vendég.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

Utolsó visszapillantás.

MIKOR A TŰCSÖK MEGSZÓLAL

ELSŐ CZIRPELÉS.

MÁSODIK CZIRPELÉS.

HARMADIK CZIRPELÉS.

COPPERFIELD DÁVID

I

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

Megírtam e könyv eredeti előszavában,¹ hogy nem igen tudtam a munkától - befejezése első izgalmában - annyira eltávolodni, hogy oly nyugalommal számolhassak be róla, a minőt minden igazi előszó megkívánhat. Oly friss erővel érdekelt még, s a lelkem annyira megoszlott a gyönyör és a fájdalom - egy hosszú terv megvalósításának gyönyöre s annyi jó baráttól való megválás fájdalma - között, hogy az a veszedelem fenyegetett, hátha személyes természetű bizalmaskodással és áradozással fogom untatni az olvasót.

E mellett mindazt, a mi mondanivalóm a történetről bármi okból lehetett, iparkodtam magában a történetben elmondani.

Az olvasót talán nem is igen érdekelné, mily szomorúan pihen meg a toll két esztendei költői munka után; az sem érdekelné, hogy a szerző, mikor agyának egy sereg teremtménye szakad el tőle mindörökre, úgy érzi, mintha énjének egy részét bocsátaná útra ez árnyékvilágba. Pedig egyéb mondanivalóm nincsen, hacsak meg nem vallom azt, - a mi talán még jelentéktelenebb mozzanat, - hogy soha senki sem hihet jobban ebben a történetben, a mikor olvassa, mint én hittem benne, a mikor írtam.

Oly igaz ma is ez a vallomás, hogy legföljebb egy újabb bizalmas vallomással egészíthetem ki. Valamennyi könyvem közül ezt szeretem legjobban. Könnyen elhiszi nekem mindenki, hogy szerető szülője vagyok képzelmem valamennyi gyermekének, s hogy ezt a családot soha senki sem szeretheti oly forrón, mint én. De mint igen sok szerető szülőnek, van nekem is szívem legmélyében egy kedvencz gyermekem, és ez: COPPERFIELD DÁVID.

¹ Az első kiadáshoz írt előszó, a melyet Dickens csaknem szósz szerint ismételt a második kiadásnak itt közölt előszavában. (A ford.)

ELSŐ FEJEZET.

Születésem.

Én leszek-e vajon saját életemnek a hőse, vagy más tölti-e be ezt a hivatást: elvállal majd e lapokból. Hogy életem kezdetével kezdjem az életírást, följegyzem, hogy - a mint másoktól tudom és el is hiszem, - pénteki napon születtem, éjfél tizenkét órakor. Megjegyezték, hogy egyszerre kezdett az óra ütni, én meg üvölni.

A mi születésem napját és óráját illeti, a bába és néhány bölcs szomszédasszony kijelentése szerint, a kik élénken érdeklődtek irántam hónapokon át, mikor még teljes lehetetlenség volt személyesen megismerkednünk: először is az a rendeltetésem, hogy életem során szerencsétlen flótás legyek, másodszor pedig megillet az a kiváltság, hogy szellemeket és kísérteteket lássak. Ez a két adomány ugyanis, az ő hitők szerint, el nem kerülhető osztályrésze valamennyi mindkét nembeli szerencsétlen csecsemőnek, a ki pénteki nap, éjfél tájban, született. Az első pontra nézve e helyütt nincs mit mondanom, mert jobban, mint életem története, semmi sem bizonyíthatja be, vajon az eredmény igazolta-e vagy sem ezt a jövődölést. A szóbanforgó második kijelentésre nézve pedig csak annyit jegyzek meg, hogy örökségemnek ezt a részét, ha ugyan még csecsemőkoromban el nem tékoztam, mindmáig meg nem kaptam. De egyáltalában nem panaszkodom érte, hogy e tulajdonomtól elütöttek; és ha mostanában bárki más élvezi tán, tartsa is meg, szívemből kívánom.

Születni - burokban születtem, s a burkot potom tizenöt guineáért hirdették eladásra az ujságokban.² Vajon tengerjáró felebarátainknak a pénze volt-e fogytán akkoriban, vagy a hite fogyott-e meg, úgy hogy többre becsülték a parafazubbonyokat, - nem tudom. Én csak annyit tudok, hogy csupán egyetlen ajánlat érkezett, s ezt is egy váltókufár prókátor tette, a ki két font készpénzt kínált, a különbözetet sherryben akarta kiegyenlíteni, és drágábban nem volt hajlandó magát a vízbefúlás ellen biztosítani. Így aztán a hirdetést, mivel hiábavalónak bizonyult, visszavonták, - hiszen, hogy csak a sherryt említsem, szegény édesanyám akkortájt a maga sherryjét is szeretne volna eladni, - és a burkot, tíz esztendő múlva, kisorsolták, lent a mi vidékünkön, ötven résztvevő között, fejenként egy félkoronáért,³ úgy, hogy a nyertesnek öt shillinget kellett még külön ráfizetnie. Magam is ott voltam és emlékszem, milyen kellemetlenül érintett és mennyire zavart, mikor énem egy részével ilyen módon rendelkeztek.

A burkot - jól emlékszem - egy kézikosaras, éltés hölgy nyerte meg, a ki a kikötött öt shillinget nagy ellenkezve szedte csak elő a kosarából, csupa félpennys darabban, harmadfél penny híján, - és rengeteg időbe, meg elfecsérelt számítgatásba került az a hiábavaló fáradozás, hogy megértessék vele a dolgot.

Annyi tény, s arra mifelénk, mint nevezetes eseményt, sokáig fogják is emlegetni, hogy a burok nyertese csakugyan nem fulladt vízbe, hanem ágyban halt meg diadalmasan, kilenczvenkét esztendő korában. Megtudtam később, hogy utolsó perczéig legbüszkébben azzal szokott dicsekedni, hogy nem járt vizen soha életében, kivéve hídon át; és hogy teája mellett - (bolondja volt a teának) - élete végéig méltatlankodva emlegette a tengerészek és mások istentelenségét, a kik elég vakmerőek voltak világszerte „csavarogni”. Hiába magyarázták neki, hogy számos kellemes dolgot - beleértve talán a teát is - ennek a kárhóztos szokásnak köszönhetünk. Mindig azt felelte, egyre erősebben megnyomva a szót, mintha ösztönszerűen érezné ellenvetése erejét: „Nekem ugyan senkise csavarogjon!”

² Angliában az a néphit, hogy az ilyen burok biztosítja tulajdonosát a vízbefúlás ellen. (A ford.)

³ Angol ezüstpénz. Értéke harmadfél shilling. (A ford.)

De hogy én magam se csavarogjak, rátérek nyomban újra a születésemre.

Blunderstone-ban születtem, Suffolkban, vagy „azon a tájon”, a hogy’ Skócziában mondják. Utószülött gyerek voltam. Atyám szeme e világ fényessége előtt félévvel előbb zárult le, mintsem az enyém megnyílt. Még most is oly különös érzés fog el, ha elgondolom, hogy nem látott engem soha; és még különösebb, kora gyermekségem elmosódó emlékezése fehér sírkövére, kint a temetőben, meg arra a mondhatatlan szomorúságra, a mely eltöltött, valahányszor eszembe jutott, hogy ott fekszik egyedül a sötét éjszakában, míg a mi kis szobánkban meleget és fényt árasztott a tűz és a gyertyavilág, s a ház kapuit - nem egyszer azt képzeltem, szinte kegyetlenül - elretesztelték és bezárták előtte.

Atyámnak egy nagynénje, nekem következésképp öregnagynéném, volt családunknak a legtekintélyesebb tagja, a kiről lesz még majd sok mondanivalóm. Miss Trotwood, vagy Miss Betsey, a hogy’ szegény anyám nevezte, valahányszor - a mi ritkán esett meg - annyira erőt vett e rettegett személytől való félelmén, hogy egyáltalában említeni merte, - annak idején feleségül ment egy nála fiatalabb férfihez, a ki nagyon szép ember volt, csak hogy nem annak a régi közmondásnak az értelmében, hogy: „Szép, a ki jó”, - mert erősen gyanakodtak rá, hogy Miss Betseyt meg is verte, sőt egy ízben, mikor valami pénzkérdés miatt vita támadt köztük, egyenesen arra tett már gyors, de határozott előkészületeket, hogy kidobja valamelyik emeleti ablakon. Vérmérsékletük összeférhetetlenségének e nyilvánvaló bizonyosságai arra bírták Miss Betseyt, hogy kifizesse a férjét és kölcsönös megegyezés alapján elválják tőle. A férfi Indiába ment tőkéjével, s családunkban az a kalandos legenda keringett róla, hogy ott együtt látták őt egyszer lovagolni elefántháton egy majommal; de én azt hiszem, hogy az bizonyára valami indiai divatmajom vagy - bégum⁴ volt. Elég az hozzá, hogy Indiából, vagy tíz esztendő múlva, halála híre érkezett haza. Hogy’ hatott ez a hír a nagynénémre, senkifia nem tudta; mert néném nyomban a válás után fölvette újra a leánynevét, vett magának egy távoli faluban a tengerparton egy kis házat, berendezkedett ott magános nőhöz illően egy szolgálóval, s ott élt azontúl mindig, egyedül, törhetetlen visszavonultságban.

Az atyám, azt hiszem, valaha kedvencze volt; de házasságával halálosan megsértette, annál az egyszerű oknál fogva, mert néném szerint az édesanyám valóságos „viaszbáb” volt. A néni ugyan sohasem látta anyámat; de tudta, hogy nem volt még húszesztendős sem. Atyám nem is találkozott többé soha Betsey nénémmel. Kétszer idősebb volt anyámnál, mikor feleségül vette és gyöngye volt a szervezete is. Egy évvel utóbb meg is halt, a mint már említettem, félévvel az én születésem előtt. Ez volt a helyzet annak a - bocsánat, hogy így mondom - eseménynyel terhes, jelentős pénteki napnak a délutánján. Éppen ezért nem is állíthatom, hogy én magam is tudtam akkor, mi volt a helyzet; vagy hogy saját érzékeim tanúsága alapján emlékszem bármikép is arra, a mi következik.

Anyám a kandalló mellett ült; de testileg gyöngélkedve, lelkileg nagyon leverten, könnyes szemmel bámult a tűzbe, s kétségbeesve gondolt arra, mi lesz vele és azzal az apátlan kis jövevénynyel, a kinek megérkezését erre a világra, a melyet a készülő esemény egyáltalában nem izgatott, jó ideje várta már fönt az emeleten egyik fiókban néhány csomó jövőbe látó gombostű. Anyám, a mint mondom, azon a napfényes, szeles márcziusi délutánon a kandalló mellett ült, félénken, szomorúan és kétséggel telve, vajon túléli-e a ráváró megpróbáltatást, mikor könnyes szemét törölgetve, véletlenül a szemközt lévő ablakra tekintett, s látta, hogy a kertben egy idegen hölgy közeledik.

⁴ Előkelő indiai nő. (A ford.)

Másodszor is odapillantva, szinte bizonyosan megsejtette, hogy ez a hölgy Miss Betsey. Az alkonyuló nap a kert kerítése fölött rávetette fényét az idegen hölgyre, a ki az ajtó felé lépdelt. Az arcz kegyetlen szigorúsága, a testtartás rideg nyugalma senki másé nem lehetett.

Mikor a ház elé ért, újabb bizonyosságát adta azonosságának. Atyám gyakran említette, hogy nénje ritkán szokott úgy viselkedni, mint más közönséges halandó; s most is, a helyett, hogy becsöngetett volna, fogta magát és benézett a már említett ablakon, miközben úgy odanyomta az üveghez orra hegyét, hogy az - szegény édesanyám szokta mesélni - egyszerre szétlapúlt és elfehéredett.

Úgy ráijesztett édesanyámra, hogy nekem mindig az volt a meggyőződése: tulajdonképpen Betsey nénémnek köszönhetem, hogy pénteki napon születtem.

Anyám izgatottságában fölállt és a sarokba bújt széke mögé. Miss Betsey, a ki lassan, fürkészve körülnézett a szobában, vizsgálódását a szoba túlsó végén kezdte, s úgy forgatta a szemét, mint a schwarzwaldi órák szaraczenfeje, a míg észre nem vette édesanyámat. Ekkor homlokát ránczolva, mint a ki megszokta, hogy engedelmeskedjenek neki, intett anyámnak, hogy jöjjön és nyisson ajtót. Anyám ki is nyitotta.

- Copperfield Dávidné, legalább azt *hiszem* - szólt Miss Betsey. A hangsúly valószínűleg anyám gyászruhájára és állapotára czélozott.

- Az vagyok, - szólt anyám halkan.

- Miss Trotwood, - szólt a vendég. - Remélem, hallott már felőle?

Anyám azt felelte, hogy volt már szerencséje. De az a kellemetlen érzése volt, hogy az arcza nem igen vall arra, mintha valami túlradó szerencséről lehetne szó.

- Most itt áll ön előtt, - szólt Miss Betsey.

Anyám fejet hajtott és betessékelte.

A nappaliba mentek, a melyből anyám az imént a vendég elé jött, mert a parádés szobánk a folyosó túlsó felén nem volt befűtve, - atyám temetése óta egyáltalában nem fűtötték. S a mikor ott ültek kettesben és Miss Betsey egy szót se szólt, az anyám, miután hiába iparkodott erőt venni magán, sírva fakadt.

- Óh, csitt, csitt, csitt! - szólt Miss Betsey hadarva. - Csak ezt ne! Ugyan, ugyan!

De anyám nem tehetett róla, és sírt tovább, a míg jól ki nem sírta magát.

- Vedd le a főkötődöt, gyermek, - szólt Miss Betsey. - Hadd lássalak.

Anyám sokkal jobban félt tőle, semhogy e különös kívánság teljesítését megtagadja, ha mindjárt kedve is lett volna hozzá. Megtette hát, a mire kérte; de a keze úgy remegett, hogy szép, sűrű haja az arczába omlott.

- Nagy ég! - kiáltott Miss Betsey. - Hiszen egész gyermek vagy még!

Anyám valóban még korához képest is rendkívül fiatalnak tetszett. Lehorgasztotta fejét, a szegény, mintha ő volna az oka, és zokogva mondta, hogy ő maga is csakugyan attól fél, hogy igazán gyerekes özvegy és nagyon gyerekes volna anyának is, ha ugyan életben marad. Rövid szünet következett s anyámnak úgy rémlett, hogy Miss Betsey megsímogatta a haját, még pedig nem is barátságatlanul. De mikor félénk reménységgel rátekintett, látta, hogy Miss Betsey ruhája szegélyét felfogva, kezét térdén összekulcsolva, s egyik lábát a kandalló rácsára támasztva, a helyén ül s homlokát ránczolva a tűzbe néz.

- Az Istenért! - szólalt meg egyszerre Miss Betsey, - miért *Varjúvár*?

- A házat érti, asszonyom? - kérdezte anyám.

- Miért *Varjúvár*? - ismételte Miss Betsey; - *Lekvár* jobban megfelelt volna a célnak, ha csak egyikek is némiképp gyakorlatiasan fogja föl az életet.

- Az uram választotta a nevet, - felelt édesanyám. - Mikor megvette a házat, örömet gondolt arra, hogy varjak is lesznek a ház körül.

Az esti szél éppen e pillanatban úgy megrázta a kert végében álló néhány magas, vén szilfát, hogy sem anyám, sem Miss Betsey meg nem állhatta, hogy oda ne tekintsen. A mint a szilfák, mint titkokat sugdosó óriások, egymáshoz hajoltak, s néhány pillanatnyi nyugalom után eszeveszetten hánykolódtak, vadul rázva karjaikat, mintha iménti bizalmaskodásuk csakugyan megháborítaná lelki nyugalmukat: néhány viharverte, zilált, vén varjúfészek a fák tetején úgy hányódott, mint hajóroncsok a háborgó tengeren.

- Hol vannak a madarak? - kérdezte Miss Betsey.

- A - a - micsodák? - Anyám egészen másra gondolt.

- A varjak - hova lettek? - kérdezte Miss Betsey.

- Egy se mutatkozott, a mióta itt lakunk, - szólt az anyám. - Azt hittük, - az uram hitte, - hogy egész nagy varjúvár lesz; de a fészek mind igen régi volt, s a madarak réges-régen másfelé költöztek.

- Egészen Copperfield Dávid! - kiáltott Miss Betsey. - Copperfield Dávid tetőtől-talpig! Varjúvárnak nevez el egy házat, noha híre-hamva sincs varjúnak a közelben, és készpénznek veszi a madarat, mivel látja a fészkeket!

- Az uram - felelt anyám - meghalt, és ha fülem hallatára rosszat mer róla mondani...

Szegény édesanyámnak, azt hiszem, egy pillanatra az járt az eszében, hogy nekiront a nagynénémnek, a ki könnyen elbánhatott volna vele félkézzelel még akkor is, ha anyám sokkal jobb állapotban kezd ilyen küzdelembe, mint a minőben akkor este volt. De csak annyi történt, hogy fölemelkedett ültéből, azután újra leült, nagyon alázatosan, és elájult. Mikor magához tért, vagy a mikor Miss Betsey magához térítette, - akármiképp volt, - látta, hogy a néni az ablaknál állt. A szürkület ekkorára homálylyá sötétült; s bár elmosódva látták csak egymást, ezt is csupán a tűz világának köszönhatték.

- Nos? - szólt Miss Betsey, visszatérve székéhez, mintha csak melleleg tekintett volna ki a kertbe, - mikorra várod...

- Egész testem remeg, - rebegte az anyám. - Nem tudom, mi lelt. Bizonyosan meghalok!

- Ugyan, ugyan! - szólt Miss Betsey. - Igyál egy kis teát.

- Óh, én édes Istenem, azt hiszi, jót fog tenni? - kiáltott az anyám gyámoltalanul.

- Hogyne, hogyne, - szólt Miss Betsey. - Hiszen csak képzelődés. Hogy' hívják a lányod?

- Nem tudom még, leány lesz-e, asszonyom, - szólt anyám ártatlanul.

- Isten őrizzen! - kiáltott Miss Betsey, akaratlanul az emeleti fiókban lévő gombostűpárna második jelmondatát idézve, csakhogy helyettem anyámra alkalmazva. - Nem a kicsit értem. A szolgálót.

- Peggotty, - szólt anyám.

- Peggotty! - ismételte Miss Betsey méltatlankodva. - Azt akarod elhitetni velem, gyermek, hogy van olyan halandó, a kit keresztény templomban Peggotty névre kereszteltek?!

- A vezetékneve, - szólt anyám bágyadtan. - Az uram így szólította, mert a keresztnéve az, a mi az enyém.

- Hé! Peggotty! - kiáltott Miss Betsey, kinyitva a nappali ajtaját. - Teát, hamar! Az asszonyod rosszul van egy kicsit. Ne lopd az időt!

Miután kiadta ezt a parancsot, oly erélyesen, mintha elismert tekintély lett volna a házban, mióta ház volt a ház, és ki is pillantott, hogy szemügyre vegye Peggottyt, a ki kezében gyertyával, az idegen hang hallatára ámulva közeledett a folyosón, - Miss Betsey betette újra az ajtót és leült megint, úgy, mint előbb, lábát a rácsra téve, ruhája szegélyét fölfogva s kezeit a térdén összekulcsolva.

- Azt említetted az előbb, hogy leány lesz-e, - szólt Miss Betsey. - Bizonyos vagyok benne, hogy leány lesz. Érzem, hogy leánynak *kell* lennie. Nos, gyermekem, ennek a leánynak a születése perczétől kezdve...

- Talán fiúnak, - bátorkodott anyám közbevetni.

- Mondtam már, érzem, hogy leánynak kell lennie, - felelt Miss Betsey. - Ne ellenkezzél velem! E leánynak, születése perczétől kezdve, barátja akarok lenni, gyermekem. Keresztanyja akarok lenni, és arra kérek, kereszteltesd Copperfield Trotwood Betseynek. *Ennek* a Trotwood Betseynek az életében ne legyenek tévedések. Az *ő* érzelmeivel nem lesz szabad játszani, szegény, édes gyermekem. Jó nevelésben kell részesíteni, és meg kell óvni attól, hogy érdemtelenekben botorúl meg ne bízzék. *Nekem* kell majd gondját viselnem.

Minden egyes kijelentés után egyet rándult Miss Betseynek a feje, mintha a vele történt régi igaztalanságok emléke dolgozott volna benne, s a rájuk való világosabb célzást csak nagy erőfeszítéssel bírta volna elfojtani. Az anyám legalább ezt gyanította, a mint a tűz pislogása mellett Miss Betseyt megfigyelte. De sokkal jobban félt tőle, és sokkal rosszabbúl volt különben is, sokkal csüggedtebb és zavartabb, semhogy bármit elég tisztán megfigyelhetett, vagy tudhatta volna, hogy mit beszéljen.

- És jól bánt veled Dávid, gyermekem? - kérdezte Miss Betsey, miután szótlanul ült egy darabig, és lassanként megszűnt fejének a rángatódzása is. - Jól éltetek együtt?

- Nagyon boldogok voltunk, - szólt az anyám. - Az uram túlságosan jó volt hozzám.

- Úgy? Kényeztetett is, képzelem, - szólt Miss Betsey.

- Hogy most újra egészen egyedül vagyok és csak magamra támaszkodhatom e durva világban, bizony, magam is attól félek, hogy csakugyan elkényeztetett, - szólt az anyám zokogva.

- No! Ne sírj! - szólt Miss Betsey. - Nem voltatok egymáshoz valók, gyermek, - ha ugyan egyáltalában *lehet* két ember egymáshoz való, - csak azért kérdeztelek. Te árva lány voltál, úgy-e?

- Az voltam.

- És nevelőnő?

- Kis gyermekek mellett voltam egy családnál, a melynek Copperfield gyakrabban vendége volt. Nagyon szíves volt hozzám, sokat foglalkozott velem, elhalmozott figyelmével, s végül megkérte a kezemet. Én igen-t mondtam, s ő feleségül vett, - szólt anyám egyszerűen.

- Ah! Szegény kisbaba! - szólt Miss Betsey elgondolkozva, miközben homlokát ránczolva, még mindig a tűz fölé hajolt. - Értesz valamihez?

- Bocsánat, asszonyom! - rebegte anyám.

- Például a háztartáshoz? - szólt Miss Betsey.

- Félek, nem sokat, - felelt az anyám. - Nem úgy, a hogy' szeretnék érteni hozzá. De az uram taníttatott...

- („Maga is sokat értett hozzá!”) - jegyezte meg Miss Betsey közbevetőleg.

- És azt hiszem, vittem volna is valamire, mert nagy buzgalommal tanultam s az uram nagyon türelmesen oktatott, - ha halálának nagy szerencsétlensége - itt újra elakadt az édes anyám és nem is bírt tovább beszélni.

- No, no! - szólt Miss Betsey.

- Rendesen vezettem a háztartási könyvemet és minden este az urammal együtt zártam le, - siráncozott anyám; de újra erőt vett rajta a fájdalom és megint elakadt.

- Ej, ej! - szólt Miss Betsey. - Ugyan ne sírj már!

- És igazán mondom, nem volt köztünk e miatt soha szóváltás, csak azt vetette a szememre néha az uram, hogy a hármasaim és az ötöseim nagyon hasonlóak, vagy hogy a hetesnek meg a kilenczesnek nagyon cifra kacsaringót csinálók, - szólt az anyám; de újra zokogni kezdett és megint elakadt.

- Beteggé teszed magadat, - szólt Miss Betsey, - pedig tudod, hogy ez neked is megárthat, meg a keresztlányomnak is. Ejnye, ejnye! Hadd már abba!

Ennek az érvelésnek is volt némi része abban, - bár annyi talán nem, mint egyre növekvő rosszullétének, - hogy az anyám lecsendesedett. Hosszabb szünet támadt, a melyet csak hébe-korba szakított meg Miss Betsey egy-egy „ah!” kiáltása, a mint ott ült, lábát még egyre a kandalló rácsára támasztva.

- Dávid, tudom, járadékba fektette a pénzét, - szólalt meg egyszerre Miss Betsey. - Ez az ő javára szólt; de mit tett *te* éretted?

- Az uram, - felelt anyám némi erőfeszítéssel, - oly jó volt hozzám és oly előrelátó, hogy a járadék egy részét nekem biztosította.

- Mennyit? - kérdezte Miss Betsey.

- Százöt fontot évenként, - felelt anyám.

- *Roszzabbúl* is cselekedhetett volna, - szólt a néném.

A szó igen illet az alkalomhoz. Anyám annyira rosszzabbúl lett, hogy Peggotty, a ki a teakészletet és gyertyát hozva belépett, s az első pillantásra látta, milyen rosszul van az anyám - (a mit valószínűleg Betsey néném is régen észrevett volna, ha elég világos a szoba), - tüstént fölvitte anyámat emeleti szobájába és unokaöccsét, Peggotty Ham-et, a kit anyám tudta nélkül már pár nap óta sürgős szükség esetére gyors-postásúl a házban rejtegetett, nyomban elszalasztotta a baba-asszonyért és az orvosért.

E szövetséges hatalmak nagyot néztek, mikor pár percz múlva egymás nyomában megérkezve, egy vészjósló külsejű, ismeretlen hölgyet láttak a tűz mellett ülni, balkarjára akasztott kalappal, a ki finom, fehér vattát, a minőt az aranyművesek szoktak használni, gyömöszölt mind a két fülébe. Mivel Peggotty nem tudott, anyám pedig nem szólt felőle semmit, valószínű rejtély volt ott a nappaliban; s az a körülmény, hogy egész raktárba való vatta volt a zsebében, s hogy a vattát az említett módon gyömöszölte a fülébe, nem vont le semmit ottléte ünnepiességéből.

Az orvos, miután fölment az emeletre és újra lejött, s ha jól sejtem, meggyőződött róla, hogy minden valószínűség szerint órák hosszát szemtől-szemben kell majd ülnie ezzel az

ismeretlen hölgygel, föltette magában, hogy udvarias és előzékeny lesz. A férfinem legjámborabb tagja, a legszelídebb kis emberke volt. Oldalogva járt ki s be az ajtókon, hogy mennél kisebb helyet foglaljon el. Oly nesztelenül lépdelt, csak hogy még lassabban, mint Hamletben a szellem. A fejét mindig féloldalt lógatta, egyrészt a maga személyének szerény kicsinylése, másrészt mindenki másnak szerény nagyrabecsülése jeléül. Az szót sem érdemel, hogy nem volt egy rossz szava a kutyája számára sem. Rá nem tudott volna mordúlni a veszett kutyára sem. Nyájasan mondott volna neki egyetlen egy, vagy csak egy fél, vagy csak egy negyed szócskát, mert épp oly lassan beszélt, a hogy' járt; de durván, vagy hirtelen nem bánt volna vele, a világ minden kincséért sem.

Chillip úr, fejét oldalt lógatva, szelíden nézett nagynénémre, s udvariasan meghajolva, miközben gyöngéden néném balfüléhez nyúlt, a finom, fehér vattára czélozva, így szólt:

- Egy kis helyi bántalom, nagyságos asszonyom?

- Mi! - felelt nagynéném, kirántva a vattát, mint valami dugót, az egyik füléből.

Chillip úr, - a mint anyámnak később elmesélte, - annyira megijedt a hirtelen mozdulattól, hogy valósággal Isten áldása volt, hogy lélekjelenlétét el nem veszítette. Nyájasan ismételte a kérdését:

- Egy kis helyi bántalom, ugy-e, nagyságos asszonyom?

- Bolond beszéd! - szólt nagynéném s egy lökéssel újra eldugaszolta a fülét.

Chillip úr ez után nem tehetett mást, mint hogy nyugodtan ült a helyén és nyájasan nagynénémre nézett, a ki szintén a helyén ült és a tűzbe nézett, - míg újra föl nem hívták az emeletre. Körülbelül egy negyedórai távollét után ismét visszatért az orvos.

- Nos? - kérdezte nagynéném, kirántva a vattát az orvoshoz közelebb lévő füléből.

- Bizony, nagyságos asszonyom, - felelt Chillip úr, - hát - hát - lassan haladunk.

- E-eh! - szólt nagynéném, tökéletesen kihasználva e kicsinylő fölkiáltó szócska hanglétráját. És eldugaszolta a fülét, úgy, mint előbb.

- Igazán, igazán, - a hogy' Chillip úr anyámnak elmesélte, - csaknem megsértődött; csupán hivatása szempontjából tekintve a dolgot, mondta azt, hogy csaknem megsértődött. Egyébként leült újra a helyére és nézte csaknem két óra hosszáig a nagynénémet, a ki a tűz mellett ült, - a míg újra ki nem szólították. Egy idő múlva az orvos újra visszatért.

- Nos? - kérdezte nagynéném, kirántva újra a vattát a megfelelő füléből.

- Bizony, nagyságos asszonyom, - felelt Chillip úr, - hát - hát - lassan haladunk.

- Ú-ú-úgy! - szólt nagynéném, úgy ráfordulva, hogy Chillip úr igazán nem bírta elviselni. Valósággal arra számított néném, hogy ráijeszt, mesélte később Chillip úr. Inkább kiment hát a szobából s leült a lépcsőn, a hol sötét volt és erős léghezam, a míg újra hívták.

Peggotty Ham, a ki a községi iskolába járt, szörnyű buzgósággal bújta a katekizmusát s már ezért is szavahihető tanúnak tekinthető, másnap azt mesélte, hogy mikor egy órával később véletlenül bekukucskált a kis nappali ajtaján, Miss Betsey, a ki izgatottan föl s alá járt a szobában, azonnal észrevette és nyakon csípte, mielőtt elmenekülhetett volna. Ezután fejük fölött időnkint léptek és hangok zaja hallatszott, a mely a vattán is keresztül hatolt, a mit abból következtetett, hogy Miss Betsey görcsösen belekapaszkodott s oly áldozatnak tekintette őt, a kivel túláradó izgatottságát éreztetheti, mikor legnagyobb volt odafont a láрма. Majd galléron ragadva, (mintha sok ópiumot vett volna be), folytonosan föl s alá sétáltatta, közbe-közbe meg-megrázta, haját tépte, összegyűrte az ingét, betömte vattával a fülét, mintha összecserélte volna a saját fülével, s minden elképzelhető módon gyötörte és kínozte. Mind

ezt megerősítette Hamnek a nénje is, a ki fél tizenkettőkor látta a fiút, mindjárt azután, hogy megszabadult, és azt állította, hogy Ham akkor éppen olyan vörös volt, mint én.

Chillip úr, a szelid Chillip úr, ha valamikor, hát ilyenkor természetesen nem tudott haragot tartani. A mint szerét ejthette, beoldalgott a kis nappaliba s a legnyájasabb hangján így szólt a nagynénémnek:

- Nos, nagyságos asszonyom, boldog vagyok, hogy gratulálhatok.

- Mihez? - szólt a nagynéném keményen.

Chillip urat újra zavarba hozta nagynénémnek szokatlanul szigorú modora; meghajolt hát egy kissé előtte és szerényen mosolygott is, hogy megbékítse.

- Az Isten áldja meg, mit csinál! - kiáltott nagynéném türelmetlenül. - Nem tud már beszélni!

- Nyugalom, drága nagyságos asszonyom, - szólt Chillip úr legszelidebb hangján. - Nincs többé a legcsekélyebb okunk sem az aggodalomra, nagyságos asszonyom! Csillapodjék.

Azóta szinte csodának tekintették, hogy nagynéném jól meg nem rázta az orvost és ki nem rázta belőle a mondanivalóját. Csak a saját fejét rázta feléje, de úgy, hogy az orvos remegni kezdett.

- Nos, nagyságos asszonyom, - szólt Chillip úr, a mint újra összeszedte magát, - boldog vagyok, hogy gratulálhatok. Átestünk mindenben, nagyságos asszonyom, még pedig szerencsésen.

Az alatt az öt vagy hány percz alatt, a melyet Chillip úr e beszéd elmondására szentelt, nagynéném merően a szeme közé bámult.

- Hogy' van a beteg? - kérdezte néném, keresztbe fonva a karját, miközben az egyiken még folyton ott lógott a kalapja.

- Nos, nagyságos asszonyom, remélem, nemsokára semmi baja sem lesz, - felelt Chillip úr. - Már a mennyire mondhatjuk egy fiatal asszonyról, hogy ilyen szomorú családi viszonyok között nincs baja. Az ellen sem lehet kifogásom, hogy akár azonnal meglátogassa őt, nagyságos asszonyom. Még jót is fog neki tenni...

- És a kicsi? Hogy' van a kis *lány*? - kérdezte nagynéném élesen.

Chillip úr egy kissé még jobban oldalt lógatta a fejét s úgy nézett nagynénémre, mint valami kedves kis madárka.

- A kis baba, - szólt nagynéném. - Hogy' van a kis baba?

- Nagyságos asszonyom, - felelt Chillip úr, - azt hittem, hogy már tudja. *Fiúcska*.

A nagynéném egy szót se szólt többet, hanem a kötőszalagoknál fogva fölkapta a kalapját, mintha parittyá lett volna, Chillip úr feje felé sújtott vele, azután föltette a saját fejére, kiment a szobából és soha többé nem tért vissza. Eltűnt, mint valami elégtelen tündér vagy mint ama természetfölötti lények egyike, a kiket én nekem - a néphit szerint - jogom volt látni; és nem tért vissza soha, soha többé.

Nem tért vissza. Én bölcsőmben feküdtem s anyám az ágyban; de Copperfield Trotwood Betsey ott maradt mindörökké az álmok és árnyak országában, ott abban a félelmes országban, a melyből én csak az imént zarándokoltam ide; s a szobánk ablakában álló gyertya kivilágított valamennyi ilyen zarándok földi céljára s a dombra a hamvak és a por fölött, a mely egykor ő volt, a ki nélkül én sohasem lettem volna.

MÁSODIK FEJEZET.

Megfigyelek.

Először is két alak elevenedik meg előttem világosan, a mint visszatekintek gyermekkorom homályos távolába. Az egyik anyám, szép hajával, ifjúi természetével; a másik Peggotty, természetnek egyáltalában nem mondható természetével, sötét szemével, a mely szinte elsötétítette képén egész szomszédságát, s oly kemény és oly vörös arczával és karjaival, hogy mindig csodálkoztam, mért is nem csipegetik a madarak inkább őt, mint az almákat.

Azt hiszem, vissza tudok emlékezni rá, mikép törpül el szemem láttára ez a két alak, a mint egymástól csekély távolságra leguggol vagy letérdel a padlóra, s én ingadozva döcögök egyiktől a másikig. Érzem - és érzésemet nem is tudom megkülönböztetni a tulajdonképpeni emlékezéstől, - hogy hozzám ér Peggottynak a mutatoujja, úgy, a mint felém szokta nyújtani, s a sok varrástól oly érdes, mint a zsebbevaló szerecsendió-reszelő.

Lehet, hogy csak képzelődöm; bár azt hiszem, hogy a legtöbbben nem is sejtjük, mily messzire vissza tud nyúlni emlékezésünk, kora gyermekségünk idejébe; valaminthogy hiszem azt is, hogy a legtöbb igen fiatal gyermeknek szinte csodálatosan éles és pontos a megfigyelő képessége. Erős meggyőződése, hogy közelebb járunk az igazsághoz, ha azt állítjuk, hogy a legtöbb felnőtt ember, a ki e tekintetben kiválik, sohasem vesztette el ezt a képességét, mint ha azt hisszük, hogy csak később tett szert reá. Annál is inkább, mert rendszerint azt veszem észre, hogy az ilyen emberekben megmaradt bizonyos frissesség és kedvesség, s hogy minden csekélységben örömük telik; ez pedig mind oly örökség, a melyet gyermekkoruk idejéből őriztek meg.

Attól kellene tartanom, hogy mind ennek elmondása közben ismét „elcsavargok”, ha nem ez vezetne el ahhoz a megjegyzéshez, hogy ezeket a következtetéseket részben a saját személyes tapasztalataimra alapítom; s ha bármiből, a mit az elbeszélés során elmondok, az tűnnék ki, hogy én magam is éles megfigyelőképességgel megáldott gyermek voltam, vagy hogy mint férfi is világosan emlékszem gyermekkoromra, - akkor kétségtelenül számot is tartok mind e két jellemző tulajdonságra.

Visszatekintve, a mint mondtam, kora gyermekségem homályos távolába, először is két alak elevenedik meg emlékezetemben, élesen kiválva a dolgok zavaros tömkelegéből: az egyik anyám, a másik Peggotty. Mire emlékszem még egyébre is? Lássuk csak!

A ködből házunk bontakozik ki - nem új előttem, ellenkezőleg régi ismerősöm, legkorábbi emlékeivel. A földszinten ott van Peggotty konyhája, a mely a hátsó udvarra nyílik; az udvar közepén hosszú rúdon galambdúc, galambok nélkül; az egyik sarokban nagy kutyaház, kutya nélkül; s egész sereg baromfi, - az én szememben mind megannyi szörnyű nagy teremtmény, - szaladgál dühösen, fenyegetően. Amott egy kakas, a ki egy karóra száll, valahányszor kukorékol, s úgy látszik, különösen szemügyre vesz, a mint a konyhaablakból rátekintek. Oly mérges, hogy borzadok tőle.

A libákról, kint a kis kapu előtt, a mint hosszú nyakukat nyújtogatva utánam tipegnek, valahányszor arra járok, éjszaka álmodom, úgy, mint a hogy' oroszánokról álmodik az, a kit fenevadak környékeznek.

Emitt - rettentő perspektívát nyitva előttem! - hosszú folyosó vezet Peggotty konyhájától a főkapuig. Sötét éléskamra nyílik belőle, és éjszaka tanácsos gyorsan elsuhanni mellette, mert én bizony nem tudom, mi lehet ott, azok közt a hordók, palaczkok meg ócska teás ládák között, mikor nincs a kamrában senki a sötéten pislákoló gyertyával, ajtót nyitva a dohos levegőnek, a melyben egy szaglásra szappan, eczetes ugorka, bors, gyertya és kávé szaga érzik keveredve.

Aztán ott a két szoba is; az egyik az, a melyben esténként együtt üldögélünk, az anyám meg én, meg Peggotty, - mert Peggotty egészen hozzánk tartozik, mihelyt dolgát elvégezte és mi egyedül vagyunk, - a másik a parádés szoba, a melyben vasárnaponként szoktunk üldögélni, nagyurasan, de nem oly kényelmesen. Van valami elsomorító rám nézve ebben a szobában, mert Peggotty - nem tudom, mikor, de bizonyára sok-sok esztendővel ezelőtt - elmondta, hogy édes atyámat innen temették és hogy a gyászolók mind fekete ruhában voltak. Egy vasárnap este ott olvassa föl édes anyám nekem meg Peggottynak, hogy' támadt föl Lázár halottaiból. És én úgy félek, hogy később kénytelenek kivenni az ágyamból, s megmutatni a hálószoza ablakából a csendes temetőt, a hol az ünnepies holdfényben nyugodtan pihennek a halottak sírjaikban.

A mennyire én tudom, nincs a világon sehol oly szép zöld fű, mint ebben a temetőben; sehol oly árnyas hely, mint ennek a fái alatt; sehol oly nyugalom, mint ennek a sírkövei között. A juhok ott legelnek már, mikor anyám szobájának a fülkéjében, kis ágyamban, korán reggel, fölbredek, hogy kinézzek a temetőre; és látom, hogy a hajnal piros fénye rásüt a napórára, és azon tünődöm: vajon örül-e a napóra, hogy megint mutathatja már az időt?

Most meg a padunkat látom a templomban. Micsoda magashátú pad! Közel hozzá ablak, a melyen át ide látszik a házunk. És a reggeli istentisztelet alatt gyakran tekintget is feléje Peggotty, a ki szeret tőle telhetően megbizonyosodni róla, hogy sem rablók nem járnak benne, sem ki nem gyuladt. De Peggotty, bár az ő szeme ide-odajár, nagyon zokon veszi, ha az enyém is megteszi ezt, s homlokát ránczolva figyelmeztet, a mint ott állok a padban, hogy énnem a papra kell nézmem. De mindig csak mégsem nézhetek rá, - aztán ismerem is, mikor nincs rajta az a fehér ruha, és félek, hogy még majd kíváncsi lesz, mért bámulok úgy rá, és félbe találja szakítani az istentiszteletet, hogy megkérdezze - és akkor mit csináljak? Rettentő dolog az ásítás is, de valamit csak kell tennem. Anyámra tekintek; de úgy tesz, mintha észre sem venne. Egy fiúra pillantok a szárnyhajóban; de ez arczát fintorítja rám. Elnézem a napsugarakat, a mint a nyitott ajtón át beszűrődnek az előcsarnokba, s egy tévelygő juhot veszek észre, - nem bűnös halandót, hanem birkát, - a mint már-már elszánja magát, hogy besétál a templomba. Érzem, hogy ha még tovább is ránézek, könnyen megeshet, hogy el találom szólani magamat fönnhangon; s mi lenne akkor! Fölnézek a falon lévő emléktáblákra s próbálok Bodgers úrra gondolni, a község megboldogult tagjára, meg hogy mit érezhetett Bodgersné asszony, mikor „Bodgers úr szenvedett hosszú gyötrelmeket”, s az orvosok nem tudtak rajta segíteni. Szeretném tudni, vajon elhívták-e Chillip urat is, és vajon ő se tudott-e rajta segíteni? És ha nem tudott, vajon jól esik-e neki hetenként egyszer ez az emlékeztetés? Chillip úrról, a ki ünneplő nyakkendőjét kötötte fel, a szószerkekre fordítom tekintetemet és elgondolom, milyen jó is volna játszani benne s milyen nagyszerű vár volna, ha én onnan fölülről, mikor egy másik fiú a lépcsőn ostromot intézne ellene, ledobhatnám a fejére azt a rojtos bársonypárnát. Később lassacskán lecsukódik a szemem; eleinte úgy rémlik, mintha hallanám még a nagy melegben a pap altató éneklését, majd nem hallok már semmit, s egyszerre csak nagy robajjal lefordulok a padból és Peggotty inkább holtan, mint elevenen kiczipel a templomból.

Most pedig szemben vagyok a házunkkal. A hálószoza rácsos ablakai tárva-nyitva, hogy bebocsássák az édes, illatos levegőt, s a zilált, vén varjúfészkek még mindig ott himbálóznak a szilfák tetején a ház előtti kis kert végében. Majd meg a hátsó kertben járok, a mögött az udvar mögött, a melyben az üres galambdúc és kutyaház van. Igazi pillangó-vadaskert; jól emlékszem magas kerítésére, lakatra járó kapujára. A fák roskadoznak benne a gyümölcs terhétől - érettebb, dúsabb termés azóta sem volt soha más kertben - s az édesanyám szed belőle a kosarába, mialatt én suttyomban egy-egy szem egrest tépve, mellette állok s igyekszem mozdulatlannak látszani.

Nagy szél kerekedik s egy pillanat múlva oda a nyár. Játszunk a téli esthomályban, vígan tánczolgatunk a kis nappaliban. Mikor anyámnak eláll a lélekzete, s ledől egy karosszékbe, hogy pihenjen, megfigyelem, hogy' csavargatja ujjaira aranszőke hajfürteit, hogy' illegeti magát, és nincs, a ki nálam jobban tudná, mennyire örül, hogy jó színben van, s milyen büszke rá, hogy csinos.

Ezek körülbelül a legkorábbi benyomásaim. Ebben meg valami olyanféle érzésben, hogy mind a ketten féltünk egy kissé Peggottytól s a legtöbb dologban az ő vezetésére bíztuk magunkat, - nyilatkozott meg legelőször önálló véleményem, - ha ugyan szabad e szót használnom, - annak alapján, a mit láttam.

Egy este, Peggotty meg én, együtt ültünk kettesben a nappali szoba kandallója mellett. Én fölolvastam valamit a krokodilusokról, és Peggotty hallgatta. Vagy én olvashattam nagyon érthetően, vagy ő érdeklődhetett, a jámbor lélek, mélységesen, mert emlékszem, hogy a mikor befejeztem a fölolvast, az a homályos sejtelem maradt meg benne, hogy a krokodilus holmi főzelékféle. Belefáradtam az olvasásba és halálosan elálmosodtam; de mivel nagy gyönyörűségemre engedelmet kaptam rá, hogy fönmaradhassak addig, a míg anyám, a ki a szomszédban töltötte az estét, haza nem jön, (természetesen) inkább meghaltam volna örhelyemen, mint hogy lefeküdjem. Elértem az álmoságnak azt a fokát, mikor Peggotty - úgy tetszett - dagadozni kezd és mérhetetlen nagyra megnövekedik. A szemem héját a két mutatóujjammal fölpeczkelttem, hogy le ne csukódjék, és állhatatosan ránéztem Peggottyra, a mint ott ült dolgoztatva; rámeresztettem szememet a kis viaszgyertya-csutakra, a melyen czérnáját edzette, - milyen vénnek látszott ez a gyertyadarab, keresztül-kasul barázdálva! - a kis szalmakupakos házikóra, a melyben röfmértéke lakott; kézimunka-szekrénykéjére, a melynek tolófödelén a Szent-Pál székesegyház (piros kupolás) látképe ékeskedett; ujjain a sárgarézgyűrűre, és végül magára Peggottyra, a kit igen bájos teremtsnek gondoltam. Úgy elálmosodtam, hogy tudtam, hogy ha mind ebből bármit csak egy pillanatra is szem elől tévesztek, oda vagyok.

- Peggotty, - kérdem egyszerre, - voltál-e te valaha férjnél?

- Szent Isten, Davy úrfi, - felelt Peggotty. - Hogy' jut eszébe a férjhezmenés?

Olyan hevesen válaszolt, hogy egészen kiverte szememből az álmoságot. Azután abbahagyta egy perczre a munkáját, és rám tekintett, mialatt varrótűjét a czérnaszál egész hosszában kinyújtva tartotta.

- De voltál-e hát te valaha férjnél, Peggotty? - kérdezem újra. - Hiszen te nagyon szép asszonyszemély vagy, úgy-e?

Természetesen, Peggottyt másfajta szépségnek gondoltam, mint az anyámat; de úgy képzeltem, hogy a maga nemében ő is tökéletes mintaképe a szépségnek. Volt a parádés szobánkban egy vörösbársony-zsámolyunk, a melyre anyám egy virágcsokrot festett volt. Úgy láttam, hogy ennek a zsámolynak az alapszíne és Peggotty arcának a színe egy és ugyanaz. A zsámoly sima volt, Peggotty pedig érdes; de ez egyre ment.

- Én és szép, Davy! - szólt Peggotty. - Dehogy, dehogy, édesem! De hogy' jutott eszébe a férjhezmenés?

- Magam sem tudom! - Úgy-e, egyszerre csak egy emberhez szabad feleségül menni, Peggotty? Vagy nem?

- Csak egyhez, - felelt Peggotty gyorsan és határozottan.

- De ha feleségül mégy valakihez és ez a valaki meghal, úgy-e feleségül mehetsz egy másikhoz, Peggotty? Vagy nem?

- Megteheti az ember, - mondja Peggotty, - ha kedve tartja, édesem. Attól függ, mi a véleménye.

- És neked mi a véleményed, Peggotty? - kérdeztem tovább.

Megkérdeztem és kíváncsian néztem rá, mert ő is oly kíváncsian nézett énrám.

- Az én véleményem az, - szólt Peggotty, miután rövid tétovázás után elfordította rólam a tekintetét és újra munkájához látott, - hogy én magam sose voltam férjnél, Davy úrfi, és nem is szándékozom férjhezmenni. Ennél többet nem is tudok a dologról.

- Remélem, Peggotty, nem haragszol? Vagy igen? - szóltam, miután vagy egy perczig nyugodtan ültem a helyemen.

Igazán azt hittem, hogy haragszik, olyan kurtán bánt velem; de alaposan tévedtem, mert Peggotty félretette a munkáját (egy harisnyáját foltozgatta) s kitérve karját, fürtös fejemet átölelte és derekasan megszorongatta. Tudom, hogy derekas szorongatás volt, mert nagyon vastag lévén, valahányszor felöltözve, bármi csekély erőfeszítést fejtett ki, mindig lepattant néhány gomb a dereka hátuljáról. És emlékszem, hogy két gomb akkor is a szoba túlsó faláig ugrott, mialatt engem ölelgetett.

- Most pedig hadd halljak még valamit a korkindilusokról, - szólt Peggotty, a ki még mindig nem volt egészen tisztában a névvel, - mert még távolról sem hallottam eleget.

Nem tudtam egészen megérteni, mért volt olyan furcsa Peggotty s mért volt olyan nagy kedve visszatérni újra a krokodilusokhoz. De azért mégis csak visszatértünk ezekhez a szörnyetegekhez, én magam még hozzá friss éberséggel, s a homokba rakattuk velök tojásaikat, hogy ott a nap költse ki; aztán elszaladtunk előlük és szakadatlanul ide-oda kanyarodva, csúfot űztünk belőlük, mert ők testük esetlensége folytán képtelenek voltak oly gyorsan forgolódni; azután bemásztunk utánok a vízbe, mint a benszülöttek, és éles fadarabokat dugdostunk a torkukba; és hamarosan végigcsináltunk egy egész krokodilus-háborúsdit. Én legalább ezt tettem; de a mi Peggottyt illeti, nagy kedvem volt kételkedni benne, mert az egész idő alatt elgondolkozva, hol az arcát, hol meg a karját piszkálta a varrótűjével.

A krokodilusokkal végeztünk s belekezdünk az alligátorokba, mikor megszólalt a kertajtó csengője. Kisiértünk, s ott állt anyám, a ki - én legalább azt gondoltam, - a rendesnél is bajosabb volt, és mellette egy szép fekete hajú és barkójú úr, a ki múlt vasárnap hazáig kísért bennünket a templomból.

Mialatt anyám a küszöbön lehajolt, hogy fölemeljen és megcsókoljon, az az úr azt mondta, hogy én olyan kis ficzko vagyok, a kinek több a kiváltsága, mint a királynak - vagy valami más efféle; mert érzem, hogy itt már későbbi értelmességem jön segítségemre.

- Mit jelent ez? - kérdeztem tőle, anyám vállán keresztül.

Megveregette a fejemet; de nem tudom miért, én nekem sehogysé tetszett vagy ő maga vagy a mély hangja, és féltékenykedtem rá, hogy a keze, mialatt hozzám ér, meg találja érinteni az anyám kezét - a mi meg is történt. Eltaszítottam a kezét, már a mennyire telt tőlem.

- Ejnye, Davy! - tiltakozott az édes anyám.

- Édes gyerek! - szólt az úr. - Egy csöppet sem csodálkozom a ragaszkodásán.

Soha azelőtt nem láttam még anyám arcán oly szép pirosságot, mint akkor. Szeliden megdorgált illetlenségemért; és miközben erősen nagykendőjéhez szorított, az úriember felé fordult, s megköszönte, hogy szíves volt hazakísérni. Kezet nyújtott neki, mialatt beszélt, s mikor a férfi kezét fogott vele, anyám - én legalább azt gondoltam - rám tekintett.

- Kívánjunk egymásnak mi is „jó éjszakát”, szép gyermekem, - szólt az úr, miután lehajtotta fejét - jól láttam! - édes anyám piczi keztyűje fölé.

- Jó éjszakát! - szóltam én.

- Jer no! Legyünk a világon a legjobb barátok! - szólt az úr nevetve. - Szorítsunk kezét!

Jobb kezem anyám baljában volt, s ezért a balkezemet nyújtottam neki.

- Ej, hisz ez a balkezed, Davy! - nevetett az úr.

Édes anyám előhúzta a jobbomat; de én föltettem magamban, a már említett okból, hogy nem adom oda neki és nem is adtam oda. A balkezemet nyújtottam újra feléje, ő barátságosan megrázta, azt mondta, hogy derék ficzko vagyok, azután eltávozott.

Most is magam előtt látom, a mint megfordul a kertben s baljóslatú fekete szemével még egyszer visszatekint ránk, mielőtt az ajtó bezárult mögötte.

Peggotty, a ki az egész idő alatt egy szót sem szólt s az ujját sem mozdította, gyorsan elreteszelte az ajtót, s azután bementünk a szobába valamennyien. Anyám rendes szokása ellenére, a helyett, hogy a kandalló mellé ült volna a karosszékbe, a szoba másik végén maradt s ott ült le magában dúdolgatva.

- Remélem, jól mulatott ma este, nagysága, - szólt Peggotty, a ki kezében a gyertyatartóval, oly mereven, mint egy hordó, megállt a szoba közepén.

- Köszönöm, Peggotty, - felelt anyám jókedvűen, - nagyon jól mulattam.

- Egy-egy idegen arc kellemes változatosság, - célozgatott Peggotty.

- Igazad van, nagyon kellemes változatosság, - felelt anyám.

Peggotty ott maradt állva mozdulatlanul a szoba közepén, az anyám tovább dúdolgatott, én meg elaludtam, bár nem olyan mélyen, hogy hangokat ne hallhattam volna, ha azt nem hallottam is, mit beszéltek. Mikor e kellemetlen szundikálásból fölébredtem, láttam, hogy Peggotty meg az anyám - mind a ketten könnyezve - beszélgetnek.

- Az ilyet, a minő ez, Copperfield úr bizony nem szívelte volna, - szólt Peggotty. - Én csak ennyit mondok és erre meg is esküszöm!

- Jóságos Isten, - kiáltott az anyám. - Bele kell örülnöm! Volt-e valaha olyan szegény lány, a kivel a cselédjei olyan rosszul bántak volna, mint velem?! De miért is mondom magamat igazságtalanul leánynak? Hát nem voltam soha férjnél, Peggotty?

- Isten látja, hogy volt, nagysága, - felelt Peggotty.

- Hát akkor hogy' merészelsz, - szólt az anyám, - tudod, Peggotty, hogy nem úgy értem, hogy hogy' merészelsz, hanem hogy hogy' vihet rá a lelked, hogy így bánj velem, hogy így megke-
seríts, mikor jól tudod hogy nincs e helyt egyetlen barátom sem, a kihez fordulhatnék!

- Egygyel több ok rá, - felelt Peggotty, - hogy megmondjam, hogy ez nem járja. Nem! Ez nem járja. Nem! A világ minden kincseért sem járja. Nem!

Azt hittem, Peggotty el fogja dobni a gyertyatartót, olyan nyomatékosan hadonászott vele.

- Hogy' nagyíthatsz ennyire, - szólt az anyám, még bővebben ontva könnyét, mint előbb, - és hogy' lehetsz ilyen igazságtalan! Hogy' beszélhetsz úgy, mintha már minden rendben volna, be volna fejezve, Peggotty, mikor százszor is megmondtam már, te kegyetlen teremtés, hogy semmisem történt, a mi túllépne a legközönségesebb udvariasság határán! Elragadtatást emlegetsz. Hát mit tegyek? Ha vannak, a kik oly dőrék, hogy ez jól esik nekik, hát én talán tehetek róla? Mit tegyek, erre felelj! Talán azt szeretnéd, hogy kopaszra nyírjam a fejemet

vagy bekормozzam a képet, vagy égéssel, varral vagy más effélével elcsúfítom magam? A szemedbe mondom, hogy ezt szeretnéd, Peggotty. Még örülnél is neki!

Peggottyn látszott, hogy nagyon a szívére vette ezt a gyanúsítást. Én legalább azt gondoltam.

- És az én drága fiacskám, - kiáltott ismét anyám, odasietve a karosszékhez, a melyben én ültem, és elkezdett dédelgetni, - az én egyetlen kis Davym! Még majd megintenek, hogy nem szeretem eléggé az én drága kincsemet, ezt a legédesebb kis porontyot, a kinek nem volt párja soha a világon!

- Ilyesmi eszeágába sem jutott soha senkinek, - szólt Peggotty.

- Te megtetted, Peggotty! - felelt az anyám. - Tudod jól, hogy megtetted. Mi más volt az értelme annak, a mit mondtál, te szívtelen teremtés, pedig tudod, épp úgy, mint én, hogy csak a múlt fertálykor is éppen ő miatta nem vettem magamnak új napernyőt, noha az ócska zöld ernyőm egész hosszában végighasadt már, s a rojtja is egészen elrongyolódott. Jól tudod ezt, Peggotty; nem mondhatod, hogy nem igaz.

Majd gyöngéden felém fordult, arcát arcomhoz szorítva, és így folytatta:

- Hát rossz mamád vagyok én neked, Davy? Csúnya, gonosz, kegyetlen, önző mama vagyok? Mondd, hogy „igen”, gyermekem; mondd, hogy az vagyok, édes fiacskám, akkor szeret majd Peggotty; és Peggottynak a szeretete jóval többet ér, mint az enyém, Davy! Én, úgy-e, egy csöppet sem szeretlek téged? Úgy-e?

Erre valamennyien sírva fakadtunk. Azt hiszem, én voltam a lehangosabb; de abban is bizonyos vagyok, hogy mind a hárman őszinte könnyeket hullattunk. Nekem majd meghasadt a szívem, és félek, hogy sebzett érzelmeim első kitörésében Peggottyt „fenevad”-nak neveztem. Emlékszem, hogy ez a becsületes teremtés mélységesen elbúsulta magát, s ez alkalommal bizonyára teljesen gombtalanná lett; mert e robbanó lövegek egész kis sortüzet adtak, mikor édesanyámmal megbékülvén, letérdelt a karosszék mellé, hogy békét kössön én velem is.

Nagyon elszontyolodva feküdtünk le. Engem sokáig ébren tartott még a zokogásom; s mikor egyízben egy nagyon erős roham szinte fölvetett az ágyamban, láttam, hogy anyám ott ül a takarómon és fölém hajol.

Vajon a következő vasárnap láttam-e újra azt az urat, vagy hosszabb idő telt-e el, mielőtt újra megjelent, nem emlékszem. Be is vallom, hogy a dátumokkal nem vagyok egészen tisztában. De szó a mi szó, ott volt egyszer a templomban és azután hazakísért bennünket. Be is jött velünk, hogy megnézzé híres gerániumunkat a kis nappali ablakában. Nem vettem észre, hogy valami nagy figyelmet szentelt volna a virágnak; de mielőtt távozott, arra kérte anyámat, adjon neki egy szálat belőle. Az anyám azt felelte, hogy válasszon magának; de ő ebbe nem akart beleegyezni, - sehogysem értettem, miért, - erre aztán letört az anyám egy szálat és átnyújtotta neki. Az az úr azt mondta, hogy soha, soha nem fog megválni ettől a virágtól; s én erre azt gondoltam, hogy igazán nagy számár lehet, ha azt sem tudja, hogy ez a virág pár nap múlva elhervadozik.

Peggotty ettől fogva egyre kevesebb időt kezdett velünk tölteni esténként, mint eddigelé. Az anyám nagyon a kedvében járt, - sokkal inkább, mint rendesen, nekem legalább úgy rémlett, - s nagyon jó barátok voltunk mind a hárman; de azért mégis csak másképp volt, mint azelőtt, s a régi meghitt élet véget ért. Hébe-korba azt képzeltem, hogy Peggottynak talán az nem tetszett, hogy anyám sorban előszedte a szekrényekből és viselte minden szép ruháját, vagy hogy nagyon is sűrűn ellátogatott oda a szomszédságba; de olyan magyarázatot, a melylyel meg lettem volna elégedve, nem tudtam találni a dolgok összefüggésére.

Lassanként hozzászóltam a fekete barkós úrhoz is. Nem szívelhettem ugyan jobban, mint eleinte, s ugyanolyan kínosan féltékenykedtem rá; de ha volt is rá más okom, a gyermek ösztönszerű ellenszenvén s valami általános képzetten kívül, hogy Peggotty meg én nagyon jól megférünk anyámmal másnak a segítségével nélkül is, - ez bizonyára nem az az ok volt, a melyet találtam volna, ha idősebb vagyok. Eszemágába sem jutott semmi efféle gondolat. Meg tudtam figyelni apró részletekben a dolgokat; de hogy sok ilyen apró részletből hálót fonjak s ezzel bárkit is megfogjak, ehhez akkor még nem értettem.

Egy őszi reggel kint voltam anyámmal a ház előtti kis kertben, mikor Murdstone úr, - tudtam már, hogy ez a neve, - lóháton arra jött. Megállította a lovát, hogy anyámat üdvözlje s elmondta, hogy Lowestoftba készül néhány barátjához, a kik yachton vannak ott, s jókedvűen azt indítványozta, hogy elvisz magával engem is a nyeregben maga előtt, ha van kedvem lovagolni.

Oly tiszta volt és kellemes a levegő, s szinte úgy tetszett, hogy maga a ló is, a mint prüsszkölve, kapálva a kertajtó előtt állt, nagyon megörült a lovaglás gondolatának, úgy, hogy nagy kedvem támadt a kiránduláshoz. Fölküldtek hát az emeletre Peggottyhoz, hogy rendbeszedjen; s ezalatt Murdstone úr leszállt a lóról s a kantárszárat karjára vetve, lassan föl s alá sétált kívül a sárgarózsa-sövény mellett, anyám pedig lassan föl s alá sétált belül a sövény mellett és beszélgettek. Emlékszem, hogy Peggotty meg én kikukucskáltunk rájuk kicsi ablakomból; emlékszem, milyen közlőről vizsgálgatták a közöttük lévő sárgarózsa-sövényt, a mint mellette sétálgattak; és hogy' öntötte el a méreg egy pillanat alatt Peggottyt, a ki csak az imént még igazán angyalszelid hangulatban volt, annyira, hogy a hajamat szörnyű gorombán szála ellen fésülte a kefével.

Murdstone úr meg én csakhamar fölkerekedtünk, s vígan ügettünk a zöld gyepen az országút mentén. Egész könnyedén tartott a félkarjával, s azt hiszem, nem is voltam túlságosan nyughatatlan; de nem állhattam meg, hogy ott üljek előtte, a nélkül, hogy hébe-korba hátra ne fordítsam a fejemet és az arczába ne tekintsek. Az a fajta sekélyes, fekete szeme volt, - nincs jobb szavam olyan szemre, a melybe nem lehet mélyen beletekinteni, mert nincs mélység benne, - a mely ha révedezik, a fény bizonyos különös sajátsága folytán, időnként egy-egy pillanatra úgy elégtelenedik, mintha bandzsálítana. Többízben, mikor hátrapillantottam rá, csaknem ijedten észrevettem ezt a szemén, és szerettem volna tudni, vajon min töprenghet olyan állhatatosan. Haja és barkója, ilyen közlőről, sokkal feketébb és sűrűbb volt, mintsem én magam is hittem volna akkor. Arcza alsó részének szögletessége és apró pettyes nyoma sűrű, fekete szakállának, a melyet mindennap gondosan borotvált, azokat a viaszfigurákat juttatta eszembe, a melyeket vagy egy félesztendővel ezelőtt mutogattak a környékünkön. Ez, továbbá szabályos szemöldöke és arcának fehérbe olvadó, sötétbarna színe - ördög vigye a színét és az emlékezetét! - azt a hitet ébresztették bennem, bár mint féltem is tőle, hogy nagyon szép ember lehet. Bizonyos vagyok benne, hogy ez volt szegény édes anyámnak is a meggyőződése.

Egy tengerparti vendéglőbe mentünk, a hol két úriember várt bennünket egy különszobában, szivarozva. Mindegyikük legalább is négy széken nyújtózkodott s durva, bő zubbonyban volt. Az egyik sarokban egész halom ruhadarab, hajóköponyeg és egy zászló hevert batyuba kötve.

Mikor beléptünk, mind a ketten - nagy illetlenül - fölemelkedtek és így kiáltottak:

- Halló, Murdstone! Már azt hittük, meghaltál!
- Még nem egészen, - felelt Murdstone úr.
- Hát ez a tacsó kicsoda? - kérdezte az egyik úriember, karon ragadva.
- Ez Davy, - felelt Murdstone úr.

- Miféle Davy? - szólt az előbbi. - Jones?

- Copperfield, - felelt Murdstone úr.

- Mi a manót! A bájos Copperfieldné magzatja? - kiáltott az úriember. - A csinos kis özvegyé?

- Quinion, - szólt Murdstone úr, - kérlek, vigyázz. Valaki nagyon szemfüles.

- Kicsoda? - kérdezte az úriember nevetve.

Hirtelen fölpillantottam, mert magam is kíváncsi voltam rá.

- Ej, hát a sheffieldi Csitri Péter, - szólt Murdstone úr.

Szinte megkönnyebbültem, mikor hallottam, hogy csak a sheffieldi Csitri Péterről volt szó. Mert eleinte igazán azt gondoltam, hogy a czélzás rám vonatkozott.

Úgy látszott, hogy az a sheffieldi Csitri Péter úr nagyon mulatságos alak lehet, mert mind a két úri ember jóízűt kaczagott a neve hallatára, és Murdstone úrnak is nagyon jókedve támadt. Jót nevetvén, az, a kit Murdstone úr Quinionnak szólított, ezt kérdezte:

- És mi a véleménye sheffieldi Csitri Péternek a szóbanforgó ügyről?

- Nos, a hogy' én tudom, Péter ez idő szerint nem sokat tud még a dologról, - felelt Murdstone úr; - egyébként azonban, azt hiszem, nem nagy barátja az egésznek.

Erre még nagyobb nevetés támadt és Quinion úr azt mondta, hogy hozat egy kis sherryt Csitri Péter egészségére. Úgy is tett; s mikor ott volt a bor, töltött belőle nekem is egy kortyot, adott melléje kétszersültet, s mielőtt ittam volna, fölállított és azt mondatta velem: „Ördög vigye sheffieldi Csitri Pétert!” A pohárköszöntőt megtapsolták, s olyan jóízűen nevettek rajta, hogy engem is megnevettettek, a mire ők még jobban hahotáztak. Egyszóval egészen jól elmulattunk.

Később kísértünk a sziklás tengerpartra, ott letelepedtünk a fübe, s egy távcsövön nézegettünk szerteszéjjel. Én ugyan semmit sem láttam rajta, mikor a szemem elé tartották; de azért úgy tettem, mintha mindent látnék. Azután visszatértünk a szállóba, hogy megtízóraizzunk. Míg a szabadban jártunk, a két úriember folyton dohányzott, s én - durva kabátjuk szagáról ítélve - azt gondoltam, hogy bizonyára sohasem tettek egyebet, a mióta megkapták a szabótól ruhájukat. Nem szabad arról sem megfeledkeznem, hogy jártunk a yacht födézetén is, a hol ők mind a hárman lementek a kabinba, s holmi iratokkal bajlódtak. Láttam, mikor letekintettem a födőre nyíló nyitott ablakon, hogy egészen elmerültek munkájukba. Ez idő alatt egyedül hagytak egy nagyon kedves emberrel, a kinek vörös haja, nagyon nagy feje és a fején nagyon kicsike fényes kalapja volt. Koczkás inget vagy mellényt viselt, s a mellén keresztben nagy betűkből ez a fölírás volt: „Pacsirta”. Azt gondoltam, hogy ez a neve, s hogy azért írta a mellére, mert a hajó födézetén lakik s így nincsen utczára nyíló ajtaja, a melyre fölírhatná. De mikor Pacsirta úrnak szólítottam, megmondta, hogy ez a hajó neve.

Egész nap azt vettem észre, hogy Murdstone úr nyugodtabb és komolyabb, mint két ismerőse. Ezek nagyon víg, gondtalan emberek voltak. Szabadon tréfálkoztak egymással, de vele csak ritkán. Murdstone úr - úgy láttam - okosabb és hidegebb volt náluk, s ők is valami olyanféle érzéssel tekintettek rá, mint én. Észrevettem, hogy Quinion úr, egyszer vagy kétszer, mialatt beszélt, lopva rápillantott Murdstone úrra, mintha meg akarna bizonyosodni róla, nem veszi-e zokon szavait; egyízben pedig, mikor Passnidge úr (a másik úriember) nagyon is eleven talált lenni, Quinion a lábára hágott és titokban intett neki a szemével, hogy nézzen Murdstone úrra, a ki komolyan és szótlanul ült a helyén. Nem is emlékszem rá, hogy Murdstone úr egész nap csak egyszer is nevetett volna, kivéve a Csitri Péter esetét, s ez is, melleleg szólva, az ő tréfája volt.

Este korán hazamentünk. Nagyon szép este volt, és édesanyám megint sétált egyet Murdstone úrral a sárgarózsa-sövény mellett, mialatt engem beküldtek teázni. Miután Murdstone úr eltávozott, az anyám apróra kikérdezett, hogy' telt el a nap, mit beszéltek és mit csináltak az urak. Említettem azt is, a mit róla mondtak, s az anyám nevetett és azt mondta, hogy szemtelen ficzkók, a kik tücsköt-bogarat összefecsegték. De én tudtam, hogy azért tetszett neki. Tudtam olyan bizonyosan, mint hogy' most tudom. Megragadtam az alkalmat s megkérdeztem tőle, vajon ismer-e Sheffieldben valami Csitri Péter nevű urat? Azt felelte, hogy nem ismeri, de gyanítja, hogy kés- és villagyáros.

Mondhatom-e anyám arczáról, - bár van okom elváltozására emlékezni, bár tudom, hogy elenyészett, - mondhatom-e, hogy oda van, mikor e perczben is itt lebeg előttem, s oly tisztán látom, mint bármi más arczot, a melyre az utcán a tömegben véletlenül rátekintek? Mondhatom-e ártatlan, leányos szépségéről, hogy elhervadt és nincs többé, mikor lehelletét most is érzem arczomon, mint akkor éjszaka? Mondhatom-e, hogy valaha megváltozott, mikor emlékezetem csak így kelti új életre, és szerető ifjúságához hívebb maradván, mint én voltam, vagy férfi valaha lehet, egyre ahhoz ragaszkodik még most is, a mi akkor mindene volt?

Úgy írok róla, éppen úgy, a milyen akkor volt, mikor én e beszélgetés után lefeküdtem, s ő odajött hozzám és jó éjt kívánt. Pajkosan letérdelt ágyam mellé, állát kezemre támasztotta és nevetve így szólt:

- Mit is mondtak az urak, Davy? Mondd csak el még egyszer. Nem hihetem.

- „A bájos”, - kezdtem én.

Anyám szájamra tette a kezét, hogy elhallgattasson.

- Nem bájosat mondtak, - szólt nevetve. - Lehetetlen, hogy bájosat mondtak, Davy. Nem, nem, tudom, hogy nem így volt!

- De bizony így volt. „A bájos Copperfieldné”, - ismételtam határozottan. - És „a csinos”...

- Nem, nem, csinos semmi esetre sem. Nem csinos, - szólt közbe anyám és megint ajkamra tette ujjait.

- De így volt. A „csinos kis özvegy”.

- Micsoda bolondos szemtelenség! - kiáltott anyám nevetve és arczát eltakarva. - Micsoda nevetséges emberek! Nemde? Davy, édes...

- Az már igaz, mama.

- Ne mondd el Peggottynak; még meg talál rájok haragudni. Magam is rettenetesen haragszom rájok; de szeretném, ha Peggotty nem tudná meg.

Természetesen megígértem; aztán össze-vissza csókoltuk egymást, és én nemsokára mélyen elaludtam.

Ma, oly sok idő múlva, úgy rémlik nekem, mintha másnap történt volna, hogy Peggotty előállt azzal a meglepő, regényes tervvel, a melyet éppen most akarok említeni; de valószínű, hogy eltelt addig két hónap is.

Együtt ültünk egy este, úgy, mint multkor (az édes anyám nem volt otthon, úgy, mint multkor), a harisnya, a rőfmérték, a viaszdarab, a szekrényke, födelén a Szt.-Pál székes-egyházzal, és a krokodiluskönyv társaságában, mikor Peggotty, miután több ízben rám nézett s a száját kítátotta, mintha mondani akarna valamit, a nélkül, hogy beszélt volna, úgy, hogy én azt gondoltam, bizonyára csak ásít, mert különben nagyon aggódtam volna, - mondom, együtt ültünk, mikor Peggotty végre hízelegve így szólt:

- Davy úrfi, nem volna-e kedve velem jönni s vagy két hetet a bátyámnál tölteni Yarmouthban? Ez volna ám a pompás mulatság!

- Aztán kedves ember a bátyád, Peggotty? - tudakozódtam óvatosan.

- Óh! de még milyen kedves! - kiáltott Peggotty, a kezét égnek emelve. - Aztán ott a tenger, meg a sok naszád, a hajók, a halászok, a kavicsos part; és Hm, a kivel el lehet játszogatni...

Peggotty unokaöccsét értette, Ham-et, a kit említettem már az első fejezetben; de úgy ejtette ki mindig a nevét, mintha valami fölkiáltó szócska lett volna.

Belepirultam ennek a sok gyönyörűségnek a hallásába és azt feleltem, hogy biz' ez pompás mulatság lenne, csakhogy mit szólna hozzá az édesanyám?

- Mit? Fogadni mernék egy guineába, - szólt Peggotty, figyelmesen a szemem közé nézve, - hogy szívesen elereszt bennünket. Majd megkérdezem, ha akarja, mindjárt, a mint hazajön. Jó lesz!?

- De mit fog csinálni, a míg mi távol leszünk? - szóltam, az asztalra könyökölve, hogy jól meghányjuk-vessük ezt a kérdést. - Nem maradhat egészen egyedül.

Ha Peggotty nagyhirtelen csakugyan egy lyukat keresett a harisnyája sarkán, akkor ez bizonyára olyan parányi kis lyukacska volt, a melyet nem is lett volna érdemes kifoltozni.

- Hallod, Peggotty!? Nem maradhat egyedül, jól tudod.

- Isten őrizzen! - szólt Peggotty végül, újra rám tekintve. - Hát nem tudja még? Az édesanyja két hétre Grayperné asszonyhoz készül. Grayperné asszonynak egy sereg vendége lesz.

Óh! Ha így voltunk, akkor egy-kettőre beleegyeztem az utazásba. Szörnyű türelmetlenül vártam, míg anyám hazaérkezett Grayperné asszonytól (ez volt ugyanis a többször említett szomszéd), hogy megtudjam, vajon csakugyan megengedi-e a nagy gondolat megvalósítását. A nélkül, hogy távolról is annyira meglepődött volna, mint gondoltam, készségesen beleegyezett, s még akkor éjszaka mindent megbeszéltünk, és megállapodtunk, hogy a lakásomért és az ellátásomért mennyit fizet az édesanyám, a míg ott maradok.

Az indulás percze hamarosan elkövetkezett. Oly közeli napra tűzték ki, hogy gyorsan itt volt még számomra is, a ki lázas izgatottsággal vártam és szinte attól féltem, hogy még majd földrengés jöhet közbe, vagy valami tűzhányó hegy vagy más nagy rázkódása a természetnek és meg találja akadályozni a kirándulást. Egy fuvarosnak a szekeren kellett útra kelnünk, a mely korán indult, mindjárt a reggeli után. Sok pénzt adtam volna érte, ha megengedik, hogy akkor éjjel útrakészen, kalapban, csizmában alhassam.

Most is meghat, bár könnyedén mondom el, ha visszagondolok rá, mily sóváran vártam, hogy boldog otthonomat elhagyhassam; ha elgondolom, mily kevéssé sejtettem akkor, mitől válok el mindörökre.

De örömmel emlékszem arra, hogy mikor ott állt már a fuvaros szekere a kapu előtt, s édesanyám megcsókolt, az a gyöngéd hálaérzet, a mely hozzá és ahhoz a régi helyhez fűződött, a melytől soha addig el nem váltam még, megríkatott. Örömmel gondolok arra is, hogy édesanyám is sírva fakadt, és éreztem keblemen keble dobogását.

Örömmel emlékszem rá, hogy mikor a kocsis megindult, anyám kiszaladt a kapu elé, s utána kiáltott, hogy álljon meg, hogy még egyszer megcsókolhasson. Örömmel idézem vissza emlékembe azt a szerető komolyságot, a mely arczán tükröződött, mikor felém emelte, és megcsókolt.

Mihelyt ott maradt egyedül az országúton, egyszerre csak megjelent mellette Murdstone úr, s úgy látszott, szemére vetette anyámnak, hogy elérzékenyült. Hátratekintettem, kihajolva a

szekér ponyvája mellől, és szerettem volna tudni, vajon mi köze ehhez Murdstone úrnak. Peggotty is, a ki szintén hátranézett a ponyva másik oldalán, látszott, hogy minden inkább, mint elégedett. Legalább arczáról, mikor visszahúzódott a szekérbe, ezt olvastam le.

Elüldögéltem egy ideig, Peggottyra nézve, miközben ábrándozva, azon a képzeltes esetőségen tünődtem, vajon, ha Peggotty azt az utasítást kapta volna, hogy elhagyjon engem valahol, mint a tündérmesebeli kis fiút, haza találnék-e újra a gombok nyomán, a miket elhullajtana?

HARMADIK FEJEZET.

Változás ér.

A fuvaros lova, azt hiszem, a világ leglustább állata volt s fejét lehorgasztva, úgy ballagott az úton, mintha öröme telnék benne, hogy azokat, a kiknek a címére csomag szólt, megvárakoztatja. Csakugyan azt képzeltem, hogy néha-néha hallhatóan nyihogott is erre a gondolatra; de a fuvaros azt mondta, hogy csak a kehecske bántja.

A fuvaros is épp úgy lehorgasztotta a fejét, mint a lova, s hajtás közben bóbiskolva előre hajlott, könyökét térdére támasztva. Azt mondom „hajtás közben”; de szemembe ötlött, hogy a szekér tulajdonképpen ő nélküle is egész szépen eljutott volna Yarmouthba, mert a ló végezte az egész munkát; s a mi a társalgást illeti, sejtelve sem volt a fuvarosnak másról, mint a fűtőléről.

Peggottynak a térdén volt egy kosár elemózsia, a mi elég lett volna bőségesen, ha akár Londonba igyekeztünk volna is ugyanezzel az alkalmatossággal. Sokat ettünk, ittunk és aludtunk is. Peggotty úgy aludt mindig, hogy állát a kosár fölére támasztotta, a melyet soha el nem eresztett. S én el nem hittem volna, ha nem hallok saját fülemmel, hogy egy védtelen asszonyszemély oly hatalmasan tud horkolni, mint ő.

Annyi kitérőt csináltunk föl s alá az utcákon, egy vendéglőben oly sokáig bajlódunk egy nyoszolya lerakásával, s oly sok más helyen beszóltunk, hogy alaposan belefáradtam, és nagyon örültem, mikor megláttuk végre Yarmouthot. Meglehetősen piszkos, sáros hely, azt gondoltam, mikor végigtekintettem a folyó tulsó partján elnyúló unalmas, nagy pusztaságon; s nagyon szerettem volna tudni, hogy ha a föld csakugyan olyan gömbölyű, a milyennek a földrajzom mondja, hogy lehet olyan része, a mely ennyire lapos. De aztán azt gondoltam, hogy Yarmouth bizonyára vagy az északi vagy a déli sarkon fekszik, s ez a dolog magyarázata.

A mint kissé közelebb jutottunk, s láttam, hogy az egész határ egyenes síkban nyúlik el előttünk, figyelmeztettem Peggottyt, hogy egy kis domb vagy mi, nem ártott volna a tájnak; és hogy ha a szárazföld egy kissé jobban elválik a tengertől, s az ár nem itatja úgy át meg át a várost, mint a víz a pirítóst, akkor sokkal csinosabb lett volna. De Peggotty a rendesnél nagyobb nyomatékkal azt mondta, hogy a dolgokat úgy kell vennünk, a mint vannak, s hogy a mi őt illeti, ő büszkén vallja magát „yarmouthi héring”-nek.

Mikor beértünk az utcába, (a mely meglehetősen furcsa volt nekem), s orromba csapott a hal-, szurok-, csepű- és kátrányszag, s láttam az ide-oda járkáló matrózokat s a kövezeten föl s alá döcögő szekereket, éreztem, hogy igazságtalan voltam az eleven, nyüzsgő várossal szemben; meg is mondtam ezt Peggottynak, a ki nagy megnyugvással hallgatta magasztaló szavaimat, s végül kijelentette, hogy régi dolog - (valószínűleg azok előtt, a kiket az a nagy szerencse ért, hogy yarmouthi héringeknek születhettek) - hogy Yarmouth egészben véve a legszebb hely a világon.

- Itt az én Hm-em! - sikoltott Peggotty. - Hogy' megnőtt az istenadta!

Ham csakugyan ott várt ránk a kocsmá előtt, s azt kérdezte tőlem, hogy' vagyok, - mint valami régi ismerős. Én eleinte éppenséggel nem éreztem, hogy én is oly jól ismerem őt, mint ő engemet, mivel akkor éjszaka óta, mikor megszülettem, sohase járt a házunkban s így természetesen ő előnyben volt velem szemben. De meghitt barátságunk nagy lépést tett előre, mikor hátára ültetett, hogy haza vigyen. Ő most már nagy, erős, hat láb magas ficzkó volt, tagba szakadt, gömbölyű vállú; de vigyorgó gyerekarczával és bodros szőke hajával egészen olyan volt, mint valami birka. Vitorlavászon zubbonya volt s olyan kemény nadrágja, a mely bizonyára egészen jól megállt volna akkor is, ha lábszár nem lett volna is benne. Hogy kalapot is viselt, azt voltaképpen nem igen lehetett volna ráfogni, mert a fejbúbját, mint valami régi épületet, valami szurkos holmi borította.

Én, Hamnek a hátán, a ki hóna alatt egy kis ládánkat is vitte, és Peggotty, a ki egy másik kis ládánkat czipelte, utcából-utcába fordultunk, forgács és apró homokbuczkák között, s elhaladtunk egy csomó gázgyár, kötélverő-műhely, naszád- és hajóácsműhely, hajószerelő-műhely, iszkábáló-műhely, vitorlapadlás-, kovácsműhely s nagy össze-visszaságban még egy sereg más efféle műhely mellett, míg végre kijutottunk arra az unalmas pusztaságra, a melyet már messziről láttam. Itt Ham fölkiáltott:

- Ott van a házunk lá, Davy ifjúr!

Tekintgettem mindenfelé, a mily messze csak elláthattam a pusztán, néztem a tenger felé, a folyó felé, de háznak nyomát sem láttam sehol. Mindössze egy fekete bárkát vagy valami másfajta ősrégi hajófélét láttam nem messze magaslani a szárazföldön, a melyből kémény helyett vascső nyúlt ki vígan füstölögve. Más egyéb lakóhelyfélét én legalább nem láttam.

- Csak nem az? - szoltam. - Az a hajóformájú alkotmány?

- De biz a, Davy ifjúr, - felelt Ham.

Ha Aladin szultán palotája lett volna, vagy a griff madár tojása mindenestül, azt hiszem, akkor sem lettem volna jobban elragadtatva, mint attól a regényes gondolattól, hogy ebben fogok lakni. Pompás ajtó volt vágva az oldalába, teteje is volt és kis ablakok is voltak rajta; de csodás varázsa tulajdonképpen abban rejlett, hogy igazi hajó volt, a mely kétségtelenül száz-meg százszor járt a tengeren, s a melynek sohasem volt az a rendeltetése, hogy a szárazföldön lakjanak benne. Ezzel bővölt le engemet. Ha valaha arra szánták volna, hogy lakjanak benne, akkor talán kicsinek, kényelmetlennek, elhagyottnak gondoltam volna; de mivel sohasem tervezték azt, hogy erre használják, nagyszerű lakás lett belőle.

Belül szép tiszta volt és oly kedves, a milyen csak lehetett. Volt benne asztal, schwarzwaldi óra, fiókos szekrény, a szekrény tetején egy teás tálcza, a melyre napernyős hölgy volt festve, a ki egy katonaruhás, karikázó kisfiúval sétálgatott. A tálczát biblia támogatta, hogy le ne forduljon; mert ha lefordul, összezúzott volna egy csomó csészét, csészealját és egy teás kannát, a mely mind a könyv köré volt rakva. A falakon egypár közönséges, bibliai tárgyú, színes kép lógott, ráhában, üveg alatt; sohase láttam azóta házalók kezében ilyen képeket, a nélkül, hogy egyszerre föl ne elevenedett volna előttem ujra Peggotty bátyja házában az egész belseje. A vörösruhás Ábrahám, a mint a kékruhás Izsákot készül fölálldozni, és a sárgaruhás Dániel a zöld oroszlánok barlangjában, volt a két legföltűnőbb kép a falon. A kis kandallópárkány fölött „Sarah Jane”-nak, a Sunderlandban épült kis háromárboczsnak a képe lógott, s a hajó kormányja igazi kis fadarab volt. A festészet, az ácsmesterséggel szövetkezve, alkotta meg ezt a műremeket, a melyet a világ egyik irígylésre legméltóbb birtokának tekintettem. A mennyezet gerendáiból néhány kampó meredt ki, a melyeknek a rendeltetését akkor még nem is sejtettem, s egy pár lakatra járó láda, doboz meg más efféle is volt ott ülőhelyül, teljesen pótolva a székeket.

Mind ezt egy pillantás alatt észrevettem, a mint átléptem a küszöbön - gyermekek módjára, elméletemnek megfelelően, - s azután Peggotty kinyitott egy kis ajtót és megmutatta a hálósobámat. A legtökéletesebb, legkívánatosabb hálósoba volt, a melyet életemben láttam, a hajó hátsó részén; kis ablakkal, a melyen valaha a kormánylapát nyúlt ki; kis tükör lógott a falon, - éppen a kellő magasságban az én számomra, - osztrigahéjkeretbe foglalva; kis ágyacska, éppen akkora, hogy belebújhattam; s az asztalon kék korsóban csokorba kötött tengeri hinár. A falak oly fehérre voltak meszelve, mint a tej, s a toldott-foldott ágytakaró úgy ragyogott, hogy szinte megfájdult belé a szemem. Különösen egy dolog ötlött föl nekem e gyönyörűséges házban: az erős halszag. Oly átható volt, hogy a mikor elővettem a zsebkendőmet, hogy kifújjam az orromat, éreztem, hogy éppen olyan a szaga, mintha tengeri rák lett volna belecsavargatva. Mikor bizalmasan közöltem ezt a fölfedezésemet Peggottyval, fölvilágosított, hogy a bátyja rákkal meg rákfélékkel kereskedik; és később láttam, hogy csodálatosan összegabalyodva és soha el nem eresztve, a mit egyszer ollójukkal megcsíphetek, rendesen egész rakás ilyen teremtés volt egy kis faházikóban a hajóház közelében, a hol a fazekakat meg az üstöket tartogatták.

Egy nagyon udvarias, fehérkötényes asszony üdvözölt bennünket, a kit Ham hátáról ott láttam bókolni az ajtóban már akkor is, mikor még vagy egy negyedmértföldnyire lehettünk. Vele együtt fogadott bennünket egy nagyon szép kis leányka is (nekem legalább nagyon tetszett), kék gyöngyös nyakékkal, a ki nem akarta megengedni, hogy megcsókoljam, mikor megkínáltam vele, hanem elszaladt és elbújt valahová. Később, mikor fölségesen megebedeltünk (főtt hal volt vajás burgonyával, s nekem külön egy szelet sült), beállított egy szakállas ember is, a kinek nagyon jóságos arcza volt. Mivel Peggottyt „drágám”-nak szólította s derekas csókot czuppantott a képére, viselkedésének egész mivoltából azt következtettem, hogy bizonyosan ő a bátyja Peggottynak; és így is volt, - mert nemsokára úgy mutatták be nekem, mint Peggotty urat, a ház gazdáját.

- Hozta Isten, úrficska, - szólt Peggotty úr. - Faragatlan népség vagyunk ám, de hajlandó szolgái, maj megláttya.

Megköszöntem a szívességét és azt feleltem, hogy minden bizonynyal boldog leszek ilyen gyönyörű helyen.

- Hogy-mint van az édes mamája? - kérdezte Peggotty úr. - Jókedvbe hatta, jó egészségbe?

Közöltem Peggotty úrral, hogy az anyám oly jól van, hogy jobban nem is lehetne, és hogy szépen tisztelteti őt. - Ez persze udvarias füllentés volt részemről.

- Alássan köszönöm, - szólt Peggotty úr. - Hát biz úrfi, ha eelsz itt köztünk két álló hétig, vele (a hugára mutatott), meg Ham-mee, meg a kis Emmivee, akkor lesz maj mivee büszkélkednünk.

Miután ilyen vendégszeretettel eleget tett a házigazda tisztjének, Peggotty úr kiment, hogy egy üst forró vízben megmosakodjék, miközben megjegyezte, hogy „hideg bizony sose vinné le az ő piszkát.” Csakhamar visszatért, még pedig nagyon megszépülve; de olyan vörös volt, hogy önkénytelenül az jutott eszembe, hogy arcza abban a tekintetben bizonyára egyezik a rákfélékkel, hogy nagyon feketén bújik a forró vízbe és nagyon vörösen kerül ki belőle.

Tea után, mikor az ajtót bezárták s minden nyílást jól befödtek (éjjelente hűvös, ködös volt már), azt hittem, hogy ennél pompásabb kis fészket ember el sem képzelhetne már. Elhallgatni, a mint künn a tengeren süvölt a szél; elgondolni, hogy kívül az elhagyott pusztán terjeng a köd, vígan a tűzbe nézni és tudni, hogy nincs más ház a közelben, ezen az egyen kívül s ez az egy is bárka, - valóságos tündérország volt. A kis Emmi erőt vett félénkségén, s ott ült mellettem a legalacsonyabb és legkisebb láda tetején, a melyen éppen hogy elfértünk ketten, s a mely éppen beleillett a kandalló mellé a sarokba. Peggotty úr fehér kötényes

felesége túlhan ült a kandalló mellett kötögetve. Peggotty kézimunkája mellett, úgy otthon volt itt is a Szent-Pál-székesegyházzal és a viaszgyertya-csutakkal, mintha sohasem élt volna más födél alatt. Ham, a ki durákra kezdett tanítgatni, próbálgatta emlékezetből kitalálni, hogy' is kell jövendőt mondani a piszkos kártyákból, s valahányszor megfordított egy kártyát, mindig ott maradt rajta hüvelykujjának a halas nyoma. Peggotty úr csendesén pipázgatott. Éreztem, hogy itt az ideje a meghitt beszélgetésnek.

- Peggotty úr! - kezdem a beszélgetést.

- Mi a, úrfi? - felel ő.

- Azért nevezte el a fiát Hamnek, mert ilyen bárkafélében laknak?

Úgy látszott, mintha Peggotty úr mély gondolatnak tartaná ezt a kérdést; de aztán így felelt:

- Nem én, uram. Én bizony sose neveztem ee semminek.

- Hát akkor ki adta neki ezt a nevet? - szoltam, a katekizmus második kérdését intézve Peggotty úrhoz.

- Azt hittem, hogy ön az atyja!

- Hát, úrfi, az aptya atta nékie, - szolt Peggotty úr.

- Joe bátyám vót az aptya, - szolt Peggotty úr.

- Meghalt, Peggotty úr? - kérdeztem, a mint illik, egy kis szünet után.

- Vízbe fúlt, - szolt Peggotty úr.

Nagyon meglepett, hogy Hamnek nem Peggotty úr volt az apja, s kezdtem kíváncsi lenni, vajon nem tévedek-e a többiekhez való rokoni kapcsolatában is. Oly kíváncsi voltam rá, hogy föltemtem magamban, hogy minden áron kiveszem Peggotty úrból.

- A kis Emmi - szoltam rátekintve - az ön lánya, úgy-e, vagy nem, Peggotty úr?

- Nem a biz ő. Tom vót az aptya, a sógorom.

Nem állhattam meg a dolgot.

- Meghalt, Peggotty úr? - kérdeztem újabb illendő szünet után.

- Vizbe fúlt, - szolt Peggotty úr.

Éreztem, mily nehéz folytatni ezt a témát; de a dolognak nem jártam még a végére, s valahogyan a végére akartam járni. Így szoltam hát:

- Hát Peggotty úrnak nincs is gyermeke?

- Nincs, úrficska, - felelt elnevetve magát. - Legényember vagyok.

- Legényember! - szoltam elképedve. - Hát akkor az kicsoda, Peggotty úr? - S rámutattam a fehérkötényes személyre, a ki csendesén kötögetett.

- Az Gummidgené, - szolt Peggotty úr.

- Gummidgené, Peggotty úr?

De ekkor Peggotty - az én saját, külön Peggottym - oly nyomatékosan intett felém, hogy ne kérdezősködjem tovább, hogy egyebet nem tehettem, mint hogy ott üldögéltem, elnézve az egész hallgatag társaságot, míg a lefekvés ideje el nem következett. Ott aztán, kis fülkém magányában, Peggotty fölvilágosított, hogy Ham meg Emmi elárvúlt unokatestvérek, a kiket házigazdám különböző időben örökbe fogadott, kora gyermekségükben, mikor gyámoltalanul magukra maradtak; s hogy Gummidgené özvegye Peggotty úr bárka-üzlettársának, a ki

nagyon szegényen húnyt el. Ő maga is szegény ember, - mondta Peggotty, - de jó, mint az arany, és hű, mint az aczél, - ezt a két hasonlatot használta. Az egyetlen dolog, - magyarázta tovább, - a mi miatt egyáltalán véve haragra gerjed, sőt káromkodik is, ez az ő nagylelkűsége; s ha akármikor ezt említi valamelyikök, nagyot üt az asztalra jobb kezével (egyszer szét is repesztette már ilyenkor) és rettentő esküt esküszik, hogy „gémბűljön meg”, ha egyszer mindenkorra véget nem vet a dolognak és világgá nem megy, ha valaha még egyszer szóba merik hozni. A kérdéseimre kapott válaszból kitűnt, hogy ennek a rettenetes benható ígének: „meggémбűlni” az etimológiájáról homályos sejtelme sem volt senkinek; de azért valamennyien úgy fogták föl, mint a legünnepélyesebb átkozódás kifejezését.

A szállásadóm jósa nagyon meghatott, s nagyon túláradó kedélyhangulatban, a melyet tetézett még álmodásom is, hallgatóztam, hogy’ mennek aludni a nők egy másik olyan kis kuczkóba, mint az enyém volt, a bárka túlsó végében, és hogy’ akasztja föl Ham meg Peggotty úr a függőágyát azokra a kampókra, a melyeket a bárka tetőgerendáin észrevettem. A mint az álom lassanként rámnehezült, hallottam, hogy a szél ordít kint a tengeren s oly dühösen szágúld végig a síkon, hogy félálomban azt képzeltem, kikel a tenger mély medréből az éjszakában. De aztán meggondoltam, hogy voltaképpen bárkában vagyok; s hogy ott van a földélzetén Peggotty úr, a kit ugyancsak nem lehet kicsinyleni, ha baj támadna.

Nagyobb baj azonban nem támadt, mint hogy reggel lett. A mint a kelő nap sugarai megcsillantak tükröm kagylóhéjkeretén, egy-kettőre kint voltam az ágyból és kisiettem a kis Emmihez, a ki kavicsot szedegetett a parton.

- Te bizonyára egész tengerész vagy, úgy-e? - kérdeztem Emmitől. Azt hiszem, hogy magam sem igen hittem effélét; de úgy éreztem, hogy az udvariasság megköveteli, hogy beszéljek valamit; s ebben a pillanatban egy közeli fényes vitorlának a piczi képmása oly szépen tükröződött Emmi ragyogó szemében, hogy akaratlanul ez a kérdés jutott az eszembe.

- Dehogy, - felelt Emmi, fejét rázva. - Én félek a tengertől.

- Félsz! - szóltam a kellő merészséggel, s nagy vitézen rámeresztettem szememet a hatalmas óceánra. - Én nem félek!

- Haj! Mikor olyan kegyetlen, - szólt Emmi. - Láttam, milyen kegyetlenül bánt már nem egy közülünkvalóval. Láttam, mikor darabokra tördelt egy akkora bárkát, mint a mi házunk.

- Remélem, nem azt a bárkát láttad, a melyen...

- Az édes atyám vízbe fűlt? - szólt Emmi. - Nem. Nem az volt, azt a bárkát sose láttam.

- Őt sem láttad? - kérdeztem én.

- Nem emlékszem rá.

Ime, ebben egyezett a sorsunk! Nyomban azt kezdtem fejtegetni, hogy én sem láttam soha az édes atyámat; s hogy’ éltünk én meg édes anyám egyedül, mindig a képzelhető legboldogabban, s így élünk most is és így is akarunk élni mindörökké; meg hogy az atyám sírja ott van házunkhoz közel a temetőben, egy árnyas fa tövében, a melynek ágai alatt sok szép reggel sétálgattam, elhallgatva a madarak csicsergését. De azért, a mint kitetszett, volt némi különbség is Emmi árvasága meg az enyém között. Ő édes anyját még atyja halála előtt elveszítette; és azt sem tudta senki, hol van édes atyjának a sírja; csak azt tudták, hogy valahol a tenger mélységes fenekén pihen.

- Aztán meg, - szólt Emmi, kagylót és kavicsot keresgélve, - a te atyád nagy úr volt és az édes anyád úri dáma; az én apám pedig halász volt, az édes anyámnak is halász volt az atyja és halász Dani bácsi is.

- Dani bácsi Peggotty úr, vagy nem? - kérdeztem.

- Dani bácsi - amott ni, - felelt Emmi, a bárkaház felé mutatva.

- Igen. Őt gondolom. Nagyon jó ember lehet, úgy-e?

- Jó? - szólt Emmi. - Ha valaha úrihölgy lehetnék, gyémántpitykés égkék-kabátot ajándékoznék neki, meg nanking-nadrágot, meg piros bársony-mellényt, meg háromszögletű kalapot, meg egy nagy aranyórát, meg egy ezüst pipát és egy láda aranyat.

Kijelentettem, hogy Peggotty úr kétségkívül megérdemelné mindezt a sok drágaságot. Be kell azonban vallanom, hogy éreztem, mily nehéz volna elképzelni őt abban a ruhában feszengve, a melyet hálás kis unokahuga szánt neki. Legfőképpen a háromszögletű kalappal szemben voltak aggályaim. De ezt az érzésemet nem árultam el a kis Emmi előtt.

A kis Emmi megállt s az égre nézett, mialatt e sok szép tárgyat elsorolta, mintha ragyogó látomásban meg is jelent volna mindez előtte. Aztán tovább szedegettük a kagylót meg a kavicsot.

- Szeretnél úri hölgy lenni? - kérdeztem.

Emmi rám nézett, mosolygott és a fejével „igen”-t intett.

- Nagyon szeretnék. Akkor valamennyien nagyurak lennénk. Én, a bátyám, Ham és Gummidgené is. Akkor nem aggódnánk többé, mikor vihar van keletkezőben. - Magunk miatt nem, - úgy gondolom. A szegény halászokért akkor is remegnénk, bizonyos vagyok benne, és pénzzel segítenénk rajtuk, ha bajuk esik.

Azt képzeltem, hogy ez nagyon kielégítő s ennél fogva éppenséggel nem valószínűtlen gondolat. Ki is jelentettem, hogy nagy örömem telik belegondolni magamat ebbe a jövőbe; a kis Emmi erre nekibátorodott és félénken így szólt:

- Még most is azt hiszed, hogy nem félsz a tengertől?

A tenger elég nyugodt volt ahhoz, hogy ne féljek tőle; de azért bizonyos vagyok benne, hogy ha csak egy szerényebb hullámát látom is akkor magam felé hömpölyögni, sarkon fordultam volna s elszaladok, rémülten gondolva vissza Emmi vízbefult rokonaira. Mindazonáltal azt mondtam, hogy nem félek, és hozzátettem: - „Rajtad sem látszik meg, hogy félnél, bárha azt mondod is, hogy félsz”; - mert oly közel járkált egy régi töltés vagy cölöpös gátféle széléhez, a melyen kószáltunk, hogy attól féltem, bele talál fordulni a vízbe.

- Ilyenkor nem félek, - szólt a kis Emmi. - De mikor zúg a szél, virrasztok és remegve gondolok Dani bácsira meg Hamre, s azt hiszem, hallom, a mint segítségért kiáltoznak. Látod, ezért szeretnék annyira úrihölgy lenni. De különben nem félek. Egy csöppet sem. Ide nézz!

Eliramodott mellőlem és végigszaladt egy szál gyalulatlan gerendán, a mely messze kinyúlt onnan, a hol álltunk, elég magasán a mély víz fölé, a nélkül, hogy a legcsekélyebb támasza lett volna. Az egész jelenet annyira bevésődött az emlékezetembe, hogy ha rajzoló volnék, le tudnám rajzolni, - merem állítani, - pontosan úgy, a hogy' akkor történt, a mint a kis Emmi rohan előre (én legalább azt képzelem) a romlásába, tekintetét - soha nem felejttem el! - a végtelen tengerre irányítva.

Könnyed, merész, lebegő kis alakja megfordult s baj nélkül visszatért hozzám, - és nemsokára magam is nevettem félelmemen és azon, hogy nagyot sikoltottam. Nem is lehetett volna a sikolynak semmi eredménye, bármi történik, mert nem volt a közelben senki sem. Azóta azonban, férfikoromban, volt idő, - még pedig nem is egyszer, - a mikor arra gondoltam, vajon lehetséges-e a rejtett dolgok annyi lehetősége között, hogy a gyermek hirtelen hamarságában s a távolba meredő vad tekintetében valami kegyes intés nyilvánult meg, a mely vonzotta a veszedelem felé, valami kísértés, hogy magához csábítsa, a melyet azért volt szabad a halott apának megpróbálnia, hogy lánya élete esetleg aznap véget érhesen. Volt idő azóta, a mikor

azon tünődtem, vajon ha a rá váró jövő akkor egy pillanatra föltárul előttem, s úgy tárul föl, hogy gyermekeszemmel is teljesen megérthetem, és élete kezem egy mozdulatától függ, vajon szabad lett volna-e kezemet kinyújtani, hogy megmentsem őt. Volt idő azóta, - nem mondom, hogy sokáig tartott, de volt idő, - a mikor föltettem magamban a kérdést, vajon nem lett volna-e jobb a kis Emmire nézve, ha akkor reggel szemem láttára összecsap a hullám feje fölé; s a mikor azt feleltem rá: Bizony jobb lett volna!

Ezt időnek előtte említtem. Talán nagyon is korán írtam le. De most már hadd maradjon.

Messzire elkószáltunk, megraktuk magunkat sok mindenfélével, a miről azt hittük, hogy furcsaság, néhány partra vetődött csillaghalat gondosan visszatettünk a vízbe, - jóformán most sem ismerem annyira ezt a fajta állatot, hogy egészen bizonyos lehetnék benne, vajon volt-e okuk ezért hálára irántunk vagy sem, - azután hazafelé indultunk Peggotty úr házába. Megálltunk egy perczre a rákház védelme alatt, hogy ártatlanul összecsókolózzunk, azután bementünk reggelizni, ragyogva az örömtől és az egészségtől.

- Igazi két kis húros, - szólt Peggotty úr. Tudtam, hogy a húros a mi vidékünk tájszólásában rigót jelent, és éppen ezért bóknak tekintettem.

A kis Emmibe természetesen szerelmes voltam. Bizonyos vagyok benne, hogy ezt a gyermeket épp oly hűségesen, épp oly gyöngéden szerettem, de tisztábban és önzetlenebbül, mint a hogy' idősebb korunk java szerelmében lehetséges, bármily magasztos és nemes is az. Bizonyos vagyok benne, hogy képzeletem olyasvalamivel vette körül ezt a kékszemű csöppséget, a mi légiessé tette s igazi kis angyallá változtatta. Ha valamelyik verőfényes délelőtt egyszerre csak kiterjeszti piczi szárnyát és elszáll szemem elől, aligha láttam volna többet ebben, mint olyasmit, a mit okom volt várni.

Órákhosszat el-elsétálgattunk, szerelmesek módjára, a yarmouthi szomorú, régi pusztaságon. Játszva tűnt nap-nap után, mintha maga az Idő sem cseperedett volna még föl, hanem gyermek volna csak és folyton játszadoznék. Megmondtam Emminek, hogy imádom, s ha be nem vallja, hogy ő is imád engem, kénytelen leszek karddal vetni véget életemnek. De Emmi bevallotta, s nem is kételkedem, hogy csakugyan imádott is.

Rangkülönbséggel, fiatalsággal vagy más, utunkban lévő akadálylyal a kis Emmi meg én nem sokat törődtünk, mert a mi számunkra nem volt jövő. Épp oly kevésbé készültünk arra, hogy öregebbek leszünk, mint arra, hogy megfiatalodunk. Gummidgené és Peggotty gyönyörködve bámult bennünket. Mikor esténként kis ládánk tetején ülve szerelmesen összebújtunk, azt szokták súgni egymásnak: „Istenem! be szép!” Peggotty úr mosolyogva tekintett ránk pipája mögül, Ham pedig egész este vigyorgott, egyebet se tett. Azt hiszem, olyanforma gyönyörűségük telt bennünk, mint holmi kedves játékszerben vagy a Colosseum zsebbevaló képmásában.

Nemsokára fölfedeztem, hogy Gummidgené nem volt ám mindig olyan kellemetes, a mint Peggotty úrnál talált otthona körülményei között el lehetett volna tőle várni. Meglehetősen zsémbes természetű nő volt, és gyakran többet nyafogott, semhogy ily szűkös helyen a többiek kényelmét ne háborgatta volna. Én nagyon sajnáltam a szegényt; de azért nem egyszer azt gondoltam, hogy sokkal kellemesebb lett volna, ha Gummidgenének saját külön megfelelő szobája van, a hová visszavonúlhat, hogy ott maradjon, a míg újra föl nem derül.

Peggotty úr be-benézett hébe-korba egy kocsmába, mely a „Jókedvű Ivó”-hoz volt címezve. Ezt úgy tudtam meg, hogy ottlétem második vagy harmadik estéjén kimaradt és Gummidgené kilencz óra felé a schwarzwaldi órára tekintve, azt mondta, hogy ott van, sőt mi több, már reggel tudta, hogy oda fog menni.

Gummidgené egész nap rosszkedvű volt és délelőtt, mikor a kályha füstölt, sírva fakadt.

- Óh én árva, veszendő teremtés! - szólt Gummidgené, mikor ez a kellemetlen dolog történt. - Engem már minden csak keseríti!

- Óh, majd elhagyja mingyárt, - szólt Peggotty, - már mint az én Peggottym, - aztán meg, tudja, magának sem kellemetlenebb, mint minékünk.

- Én jobban érzem, - szólt Gummidgené.

Nagyon hideg nap volt, metsző szélrohamokkal. Én úgy láttam, hogy Gummidgené rendes kuczkója a kandalló mellett a legmelegebb, leginkább védett hely az egész házban, és széke is határozottan a legkényelmesebb; de aznap egyáltalában semmi sem tetszett neki. Folytonosan panaszkodott, hogy fázik, s hogy a hideg minduntalan végigfut a hátán, úgy hogy, a mint mondta, „borsószik bele”. Végül e miatt is megeredt a könnye, s újra azt mondta, hogy ő „árva, veszendő teremtés és ötet már minden csak keseríti.”

- Az már igaz, hogy nagyon hideg van, - szólt Peggotty. - De hát ezt mindenki érzi.

- Én jobban érzem, mint más, - szólt Gummidgené.

Így volt ebéd alatt is, a mikor Gummidgené mindig azonnal utánam következett, mert engem, mint előkelő vendéget, először szolgáltak ki. A hal kicsi volt és szálkás, a burgonya pedig megpörköldött egy kicsit. Mi is bevallottuk, hogy ez némiképp kellemetlen; de Gummidgené azt mondta, hogy ő jobban érzi ezt nálunk, és újra megeredt a könnye, és nagy keserűséggel ismételte előbbi kijelentését.

Akkor is, mikor Peggotty úr kilencz óra felé hazaérkezett, ez a szerencsétlen Gummidgené siralmas, nyomorúságos állapotban kötögetett a rendes kuczkójában. Peggotty jókedvűen dolgozott. Ham egy pár nagy vízhatlan csizmát foltoztatott; én pedig - a kis Emmi mellettem ült - fölolvastam valamit a többieknek. Gummidgené az egész idő alatt egy szót sem szólt, csak egyízben sóhajtott egy keserveset, s mióta megteáztunk, még csak föl se pillantott soha.

- Adj' Isten, gyerekek, - szólt Peggotty úr, leülve székére, - hogy vattok?

Mindnyájunknak volt a számára egy üdvözlő szava vagy tekintete, Gummidgenén kívül, a ki csak a fejét csóválta kötése fölött.

- Mi baj? - kérdezte Peggotty úr, összecsapva a kezét. - Ne búsujjon, anyó! (Peggotty úr úgy értette ezt, hogy vén lányasszony.)

Gummidgené - úgy látszott - képtelen volt arra, hogy fölvidúljon. Elővett egy ócska, fekete selyemzsebkendőt és megtörölgette vele a szemét; de a helyett, hogy újra a zsebébe dugta volna, kint tartotta, újra a szemét törölgette és tovább is kint tartotta, hogy, ha kell, használhassa.

- Mi baj, anyó? - kérdezte újra Peggotty úr.

- Semmi, - felelt Gummidgené. - Úgy-e, a „Jókedvű Ivó”-bú gyün, Dani?

- Onnan biz én, bekukkantam egypár perczre máma estve a „Jókedvű Ivó”-ba.

- Sajnálom, hogy mindég oda kergetem, - szólt Gummidgené.

- Odakerget! Engem ugyan nem szükség kergetni, - szólt Peggotty becsületes nevetéssel. - Szívessen mék én oda magamtú is.

- Nagyon is szívessen, - szólt Gummidgené fejét csóválva és szemét törölgetve. - Bizon, bizon nagyon szívessen. Sajnálom, hogy én vagyok az oka ennek a szíves odajárásának.

- Maga, anyó! Dehogy is oka maga! - szólt Peggotty úr. - Ezt ugyan egy perczig se higgye!

- Mán pedig úgy van, - kiáltott Gummidgené. - Tudom én jó, mi vagyok. Tudom, hogy árva, veszendő teremtes vagyok, oszt nemcsak engem keserít mán minden, hanem én is keserítek csak mindenkit. Igen, igen, jobban érzek mindent, mint más, oszt nem is tudom úgy eltítkóni. Ez az én szerencsétlenségem.

A mint ott ültem és mindezt végighallgattam, önkénytelenül arra kellett gondolnom, hogy kijutott a szerencsétlenségből Gummidgenén kívül a család nem egy más tagjának is. De Peggotty úr egy szóval sem célzott erre válaszában, hanem újra arra kérte csak Gummidgenét, hogy legyen jókedvű.

- Nem ojjan vagyok, a mijjen szeretnék lenni, - szólt Gummidgené. - Nem vagyok ojjan távolrú se. Tudom én jó, mijjen vagyok. A szomorúságomaa mindenkit csak keserít. Érzem a szomorúságomat, oszt evvee keserítek meg mindenkit. Óh, bár ne érezném; de mikor érzem. Bár megkeménykednék a szívem; de mikor nem keménykedik meg. Zavarom az egész házat. Nem is csudálom. Terhére vótam egész áldott nap a hugának is meg Davy ifjúrának is.

Itt egyszerre csak én is elérzékenyedtem már s nagy lelkifájdalmamban valósággal bömbölve közbekiáltottam:

- Dehogy, Gummidgené asszony, dehogy volt terhemre!

- Nagyon is hejtelen dolog, hogy ijjen vagyok, - szólt Gummidgené. - Hálátlan vagyok a szívességükér. Jobb vóna, ha az ispotájba mennék meghaani. Árva, veszendő teremtes vagyok, és jobb vóna, ha nem keserítenék itt senkit tovább. Ha mán minden csak keserít, oszt én is mindenkit csak keserítek, hadd keseríccsem inkább a szülőfalumat. Dani, jobb is lesz, ha bemék az ispotájba, oszt meghalok, hogy szabadújjanak tőlem.

Gummidgené e szavakkal visszavonúlt és lefeküdt aludni. Mikor eltávozott, Peggotty úr, a ki nyomát sem árulta el más érzésnek, mint a legmélyebb szánalomnak, sorra ránk tekintett, s miközben arczán szemmeláthatóan még mindig ez az érzelem tükröződött, fejével intve így suttozott:

- Má megin az öregre gondót, szegény!

Nem egészen értettem, miféle „öreg” foglalkoztatta állítólag Gummidgené elméjét, a míg Peggotty, mikor lefektetett, meg nem magyarázta, hogy a megboldogult Gummidge úrról volt szó; s hogy a bátyja ilyen alkalmakkor mindig úgy tekinti ezt, mint elfogadott igazságot, s hogy ez mindig mélyen meghatja őt. Miután Peggotty úr egy idő óta már függőágyában feküdt ez éjszaka, magam is hallottam, hogy ismételten így szólt Hamhez: „A szegén teremtes! Má megin az öregire gondót!” S valahányszor Gummidgené asszonyon ottlétünk alatt hasonló elkeseredés vett erőt (a mi jó néhányszor megesett vele), Peggotty úr mindig ugyanezt mondta, hogy a helyzetet enyhítse, és mindig a leggyöngédebb részvétet tanusította.

Így telt el a két hét. Változatosságot nem hozott bele semmi, csak az ár és az apály váltakozása, a mely szabályozta Peggotty úr távozását és hazajövetelét és szabályozta Ham elfoglaltságát is. Mikor ez utóbbinak nem volt dolga, hébe-korba elsétálgatott velünk, hogy megmutogassa a bárkákat és hajókat, s egyszer vagy kétszer elvitt bennünket csónakázni is. Nem tudom, mért van az, hogy valamely helyhez a többinél sokkal inkább hozzákapcsolódik a benyomások egy-egy laza láncolata, bár azt hiszem, hogy a mi különösen a gyermekkori emlékeket illeti, így van vele a legtöbb ember. Sohasem hallom vagy olvasom ezt a nevet, Yarmouth, a nélkül, hogy eszembe ne jusson egy vasárnap reggel a parton, mikor megkondultak a templomba hívó harangok, a kis Emmi vállamra hajtotta a fejét, Ham lustálkodva köveket dobált a vízbe, s a nap, távol a tenger fölött, éppen keresztül tört a sűrű ködön s fényében föltűntek előttünk, mint saját maguknak árnyai, a hajók.

Végre elkövetkezett a hazautazás napja. Rosszúl esett a válás Peggotty úrtól és Gummidgenétől is; de hogy a kis Emmi is el kell hagynom, ez a gondolat szívemet marcangolta. Karonfogva mentünk a kocsmáig, a hol a fuvaros várakozott már, s én útközben megígértem Emminek, hogy írok majd neki. (Be is váltottam később ígéretemet, nagyobb betűkkel, mint a minőkkel a kiadó lakásokat szokták hirdetni a kapukon.) A búcsúzás mélységesen meghatott bennünket; és ha életemben valaha üres támadt szívemben, akkor aznap esett meg velem.

Az egész idő alatt, a míg látogatóban voltam, nagyon hálátlannak mutatkoztam otthonom iránt, s alig vagy tán éppenséggel nem is gondoltam rá. De alig fordultam újra feléje, megszólalt ifjú lelkiismeretem szemrehányó szava és szilárd ujjal mutatta előttem az utat. És levertségemben csak jobban éreztem, hogy mégis csak ott van az én fészke, és édes anyám a barátom és vigasztalóm.

A mint tovább haladtunk, egyre jobban eltöltött ez az érzés, úgy, hogy minél közelebb jutottunk, s minél ismerősebb lett minden tárgy, a mi mellett elhaladtunk, annál izgatottabban vártam, hogy már otthon legyek s édes anyám karjai közé szaladhassak. De Peggotty, a helyett, hogy osztozott volna fölindulásomban, türtőztetni igyekezett, (bár nagyon gyöngéden), s zavart és nyugtalan volt.

De a blunderstonei Varjúvárnak végre, Peggotty ellenére is, mégis csak elének kellett kerülnie, mikor a fuvaros lovának úgy tetszett, - és elének is került. Milyen világosan emlékszem rá; hideg, szomorú délután volt, s a komor égboltozatról szinte lógott lefelé az eső.

Nyílt az ajtó, s én boldog izgatottságomban félig nevetve, félig sírva anyámat kutattam szememmel. De nem ő jött elém, hanem egy idegen szolgáló.

- De Peggotty! - szóltam panaszosan, - hát nincs még itthon az anyám?

- Dehogynincs, Davy úrfi, - szólt Peggotty. - Itthon van már. Várjon csak egy perczig, Davy úrfi, - mondok majd - mondok majd valamit.

Peggotty, a mint izgatottan és természetes esetlenségével lejutni igyekezett a szekérről, valósággal cifra girlanddá görbült; de én sokkal zavartabb és elfogódottabb voltam, semhogy szóljak neki. Miután végre földet ért, kézen fogott; nagy ámulatomra a konyhába vezetett, és bezárta az ajtót.

- Peggotty! - szóltam én valósággal megrettenve. - Mi baj?

- Isten ments, édes Davy úrfi, semmi, semmi! - felelt Peggotty, jókedvet erőltetve magára.

- Történt valami, bizonyosan tudom. Hol a mama?

- Hol a mama, Davy úrfi? - ismételte Peggotty.

- Hol van? Mért nem jött ki elém a kapuba, és mért jöttünk mi ide be? Óh, Peggotty!

A szemem könnybe lábadt, s attól féltem, hogy összeroskadok.

- Istenem! Drága fiacskám! - kiáltott Peggotty, megragadva. - Mi lelte? Beszéljen, angyalkám!

- Nem halt meg, úgy-e! Úgy-e, nem halt meg a mama, Peggotty?

Peggotty bámulatos erővel azt kiáltotta, hogy: nem!; azután leült, elkezdett lihegni, és azt mondta, úgy ráijesztettem, hogy majd összeesett.

Átöleltem, hogy ne ijedezzen és újra összeszedje magát, aztán megálltam előtte s aggodalmas, kérdő tekintettel néztem rá.

- Látja, kedveském, már előbb meg kellett volna mondanom, - szólt Peggotty, - de nem volt rá alkalom. Talán mégis meg kellett volna tennem; de bizuccse! - ez a kifejezés helyettesítette Peggotty szókincsének hadseregében mindig a sehogysem-et - nem vitt rá a lelkem.

- Folytasd, Peggotty, - szóltam én még ijedtebben, mint az előbb.

- Davy úrfi, - szólt Peggotty, remegő kézzel oldozgatva főkötőjét és szinte levegő után kapkodva, - mit szól hozzá? Van megint papája!

Remegni kezdtem és elsápadtam. Mintha valami, - mi volt, vagy hogy' történt, nem tudom, - a mi összefüggött a temetőben lévő sírdombbal és a halottak föltámadásával, megcsapott volna úgy, mint ártalmas szélroham.

- Új papája, - szólt Peggotty.

- Új? - ismételtem.

Peggotty nagyot fűjt, mintha valami nagyon kemény falatot kellett volna lenyelnie, azután felém nyujtva kezét, így szólt:

- Menjünk, lássa a saját szemével.

- Nem akarom látni.

- És a mamáját is, - szólt Peggotty.

Nem vonakodtam tovább, s mentünk egyenesen a parádés szobába, a hol Peggotty magamra hagyott. Jobbról, a kandalló mellett ott ült anyám, balról Murdstone úr. Az anyám kiejtette kezéből a munkáját, s gyorsan, de - én legalább azt gondoltam - félénken fölugrott.

- Ej, édes Klára, - szólt Murdstone úr. - Jusson eszedbe! Uralkodjál magadon, mindig uralkodjál. Davy fiam, hogy' vagy?

Kezet adtam neki. Egy percnyi tétovázás után anyámhoz léptem és megcsókoltam; anyám is megcsókolt, gyöngéden a vállamra veregetett, s azután újra leült a munkájához. Nem nézhettem anyámra, sem Murdstone úrra, nagyon jól tudtam, hogy rajtunk pihenteti a tekintetét. Az ablakhoz fordultam, s kitekintettem a bokrokra, a melyek szomorúan lógatták fejüket a hidegben.

Mihelyt tehettem, elillantam, s fölösontam a lépcsőn. Régi, kedves hálósobám megváltozott, s jó messze kellett most tőle aludnom. Lebotorkáltam a lépcsőn, s kerestem valamit, a mi a régi maradt, annyira megváltozott minden. Azután kiballagtam az udvarra. De csakhamar onnan is visszariadtam, mert az üres kutyaházban egy nagy kutya hevert - oly erős hangú és oly fekete, mint ő - és nagyon dühös lett, mikor meglátott, és kiugrott a házból, hogy utánam kapjon.

NEGYEDIK FEJEZET.

Kegyvesztett leszek.

Ha az a szoba, a melybe ágyamat átrakták, érző lény volna, a mely tanúságot tehetne, fölszólítanám ma - ki tudja, ki alszik most benne! - legyen a tanúm, mily nehéz szívvel léptem át küszöbét. Fölmentem oda, s az egész idő alatt, míg a lépcsőn másztam, hallottam, hogy az udvarban ugat utánam a kutya. Fönt, épp oly szomorúan és idegenül tekintve a szobára, a hogy a szoba engem nézett, leültem, kis kezemet összekulcsolva, és elgondolkoztam.

A legfurcsább dolgokra gondoltam. A szoba alakjára, a mennyezet repedéseire, a fal papírkárpitjára, az ablaktábla buborékaira, a melyek gödrössé, hullámossá tették kint a tájat, a mosdóra, a mely úgy állt ott három lábán, mint valami nyomorék, s olyasféle szomorodottság képe volt, a mely Gummidgenére emlékeztetett, mikor az öreg befolyása alá került. Az egész idő alatt sírdogáltam; de eltekintve attól, hogy tisztában voltam azzal, hogy fázom és búsulok, bizonyos vagyok benne, hogy egyetlen egyszer sem gondoltam arra, miért is sírok. Végül vígasztalanságomban azon kezdtem tépelődni, hogy rettentően szerelmes vagyok a kis Emmibe, s most elszakítottak tőle, hogy ide jöjjenek, a hol - úgy tetszett - senkisémet kívánczozik utánam, senkisémet törődik velem, félannyira sem, mint ő. Ez aztán oly végtelenül éreztette velem nyomorúságomat, hogy beburkolóztam takaróm egyik csücskébe és álomba sírdogáltam magam.

Arra ébredtem, hogy valaki így szólt: - „Itt van ni!” - és forró fejemről lehúzta a takarót. Anyám jött föl hozzám Peggottyval, hogy utánam nézzenek, és kettőjük közül volt valamelyik, a ki ezt mondta és tette.

- Davy, - szólt az anyám. - Mi bajod?

Azt gondoltam, nagyon furcsa, hogy ilyet kérdez, és azt feleltem: - Semmi. - Azután arcomra fordultam, emlékszem, hogy elrejtsem remegő ajkamat, a mely több őszinteséggel felelt a kérdésére.

- Davy, - szólt az anyám. - Davy, fiacskám!

Bátran mondhatom, hogy bármit szól, annyira meg nem hatott volna, mint azzal, hogy fiacskájának nevezett. Könnyeimet a takaróba rejtettem, s kezemmel eltoltam őt magamtól, mikor föl akart emelni.

- Ez a te műved, Peggotty, te kegyetlen teremtés! - szólt az anyám. - Egyáltalán nem is kételkedem benne. Hogy egyeztetheted össze lelkiismeretteddel, hogy a saját fiamat ellenem ingerled, vagy bárki más ellen, a ki drága nekem? Mi a célod ezzel, Peggotty?

A szegény Peggotty égne emelte karját és szemét s csupán rendes ebédutáni fohászmom körülírásával válaszolt: - A jó Isten bocsássa meg Copperfieldné asszonynak, s ne adja, hogy valamikor nagyon megbánja még azt, a mit e perczben mondott.

- Meg kell bolondulnom, - kiáltott az anyám. - Még hozzá a mézesheteimben, mikor azt hinné az ember, hogy a legmegátalkodottabb ellensége is ellágyul és nem irigyli tőle ezt a kis lelki békességet és boldogságot! Davy, te rossz fiú! Peggotty, te embertelen teremtés! Istenem! Istenem! - kiáltott anyám a maga érzékeny, makacsmodorában, hol felém fordulva, hol Peggottyhoz. - Micsoda utálatos világ ez, éppen mikor legtöbb joga van az embernek azt várni tőle, hogy olyan kellemes legyen, a milyen csak lehet!

Egy kéz érintését éreztem, a melyről tudtam, hogy sem anyámé, sem Peggottyé nem lehet, s ágyamból kicsusszanva talpra ugrottam. Murdstone úr keze volt, a ki kezét még mindig karomon nyugtatva, így szólt:

- Mi ez itt? Klára, édesem, elfelejtetted? - Szilárdság, drágám!

- Nagyon sajnálom, Ede, - szólt az anyám. - Nagyon jó akartam lenni, de oly vígasztalhatatlan vagyok.

- Igazán! - felelt Murdstone úr. - Rosszúl esik ezt ilyen hamar hallanom, Klára.

- Mondhatom, nagyon kellemetlen, hogy éppen most történik ez velem, - felelt anyám, duzzogva; - igazán - nagyon kellemetlen - vagy nem az?

Murdstone úr keblére vonta anyámat, valamit a fülébe súgott, és megcsókolta. Tudtam épp oly jól, mikor ott láttam anyámat, a mint fejét vállára hajtá s karját nyaka köré fonta, - tudtam épp oly jól, hogy Murdstone úr anyám simulékony természetét teljesen kedve szerint idomíthatja, - mint a hogy' most tudom, hogy meg is tette ezt.

- Eredj le, szívem, - szólt Murdstone úr. - Dávid meg én, majd együtt megyünk le utánad. - Galambom, - folytatta aztán elsötétülő arcát Peggotty felé fordítva, miután megvárta, míg anyám kiment, s még egyszer mosolyogva intett neki, - tudja-e, mi a neve úrnőjének?

- Régóta úrnőm már, uram, - felelt Peggotty. - Kell hát, hogy tudjam.

- Ez igaz, - szólt Murdstone úr. - De mikor fölfelé jöttem a lépcsőn, mintha azt hallottam volna, hogy olyan néven szólította, a mely nem illeti meg őt. Tudja, hogy az én nevemet vette föl. Nem fogja elfelejteni?

Peggotty nyugtalanul felém tekintgetve, kibókolt a szobából, a nélkül, hogy felelt volna. Azt hiszem, látta, hogy ezt várják tőle, s nem talált ürügyet a maradásra. A mint ketten egyedül maradtunk, Murdstone úr bezárta az ajtót, leült egy székre, engem maga elé állított és merően a szemem közé nézett. Éreztem, hogy önkénytelenül én is épp oly merően néztem vissza rá. Ha visszagondolok rá, a mint ott álltam ekkép szemtől-szemben vele, úgy tetszik, hallom megint szívem sebes, hangos dobogását.

- Dávid, - szólt keskenyre szorítva össze ajkait, - ha csökönyös lóval vagy kutyával van dolgom, mit gondolsz, mit teszek?

- Nem tudom.

- Megverem.

Suttogva feleltem, csaknem elakadó lélekzettel; de mikor elhallgattam, éreztem, hogy lélekzetem még jobban akadozik.

- Meggyötröm, megkínozem. Azt mondom magamban: - „Megtöröm a makacsságát”, - és megteszem, ha mindjárt utolsó csepp vérébe kerül is. Mi ez itt a képeden?

- Piszok, - feleltem.

Tudta épp oly jól, mint én, hogy könnyek nyoma volt. De kérdezhetne volna tőlem húszszor is, mindannyiszor húszszor rámütve, azt hiszem, gyermekszívem inkább meghasadt volna, semhogy megmondjam ezt neki...

- Kis ficzko létedre bőven van magadhoz való eszed, - szólt azzal a komoly mosolygással, a mely jellemezte, - és látom, hogy nagyon jól megértettél. Mosd meg a képedet, úrfi, és gyere le velem.

A mosdó felé mutatott, a melyről azt hittem, hogy Gummidgenéhez hasonlít, s a feje intésével azt tanácsolta, hogy nyomban engedelmeskedjem. Már akkor is alig kételkedtem, most pedig még kevésbé kételkedem, hogy a legcsekélyebb lelkipurdalás nélkül letepert volna, ha tétovázom.

- Klára, szívem, - szólt, mikor parancsát teljesítvén, levezetett a nappaliba, kezét még mindig karomon nyugtatva; - remélem, ezentúl nem lesz okod többé arra, hogy vígasztalhatatlan légy. Fiatalos szeszélyességünkől hamarosan kigyógyulunk majd.

Isten engem úgy segéljen, egész életemre kigyógyultam, sőt talán egészen más emberré lettem volna, ha akkoriban csak egyetlen egy jó szót is hallok. Egyetlen szó, a mely bátorít, fölvilágosít, gyermeki tudatlanságom iránt részvételt van, szívesen lát otthon, biztosít, hogy csakugyan otthon vagyok, kötelességtudóvá tette volna iránta képmutató külsőm helyett szívemet, tiszteletre, becsületre tanított volna gyűlölet helyett. Azt gondoltam, hogy anyáim megsajnál,

mikor látta, hogy oly félénken és idegenül állok a szobában, s nemsokára, mikor egy székhöz lopóztam, mintha még nagyobb sajnálattal tekintett volna utánam - talán érezte, hogy hiányzik bizonyos szabadság gyermeki mozdulataimból; - de az a szó nem hangzott el, és ideje elmúlt mindörökre.

Egyedül ebédeltünk, együtt mi hárman. Úgy látszott, hogy Murdstone úr nagyon szereti az édes anyámat - félek, hogy még ezért sem szívelhettem jobban - és anyám is nagyon szerette őt. Kitudtam abból, a mit beszéltek, hogy Murdstone úrnak egy nénje jön lakni hozzájuk, s már az nap estére várják is. Nem vagyok bizonyos benne, vajon akkor tudtam-e meg azt is, vagy csak később, hogy Murdstone úrnak, a nélkül, hogy ő maga személyesen bármi üzletet folytatna, része van - vagy évi osztaléka a jövedelemből - egy londoni borkereskedőcégben, a melylyel családja már dédapja ideje óta összeköttetésben állt, s a melyben nénje is épp úgy volt érdekelve. De e helyütt említem meg, ha mindjárt csak később jutott is a tudomásomra.

Ebéd után, mikor a tűz mellett üldögéltünk, s én azon tűnődtem, hogy' menekülhetnék Peggottyhoz, a nélkül, hogy bátorságom lett volna elillanni, mert féltem, hogy meg találom vele sérteni a ház urát: kocsi gördült a kertajtó elé és Murdstone úr kiment, hogy fogadja a vendéget. Anyám nyomon követte. Én félénken anyám után mentem, mikor egyszerre csak a nappali ajtajában, a félhomályban, megfordult, s keblére ölelve, a hogy azelőtt szokta tenni, azt súgta a fülembe, hogy szeressem új atyámat és engedelmeskedjem neki. Sebtében, lopva tette ezt, mintha rosszat cselekednék, de nagyon gyöngéden; és hátranyújtva kezét, kezemet szorongatta, a míg oda nem értünk, a hol Murdstone úr állt a kertben. Itt eleresztette a kezemet és karját Murdstone úr karjába fűzte. Murdstone kisasszony volt a vendég, egy komor külsejű hölgy; fekete, mint az öcscse, a kihez arcban és hangban nagyon hasonlított: nagy orra fölött csaknem összeért vastag két szemöldöke, mintha ezt viselte volna barkó helyett, a melyet neménél fogva nem viselhetett. Két össze nem illő, kemény, fekete ládát hozott magával, a melyeknek tetején kemény sárgaréz-szögekből ki volt rakva a neve kezdőbetűje. Mikor kifizette a kocsist, kemény aczélerszényből szedte elő a pénzt, s az erszényt valóságos táskabörtönben őrizte, a mely nehéz lánczon karján lógott s úgy összecukódott, mint két éles fogsor. Addigélé sohasem láttam még oly csupaércz hölgyet, a minő Murdstone kisasszony volt.

A szíves vendéglátás ezer jelével, bevezették a nappaliba, a hol ünnepélyesen közeli, új atyjafiává fogadta édes anyámat. Azután rám nézett és így szólt:

- A fiad, sógorasszony?

Az anyám bemutatott neki.

- Általában, - szólt Murdstone kisasszony, - ki nem állhatom a fiúkat. Hogy' vagy, fiú?

E bátorító bevezetés után azt feleltem, hogy nagyon jól vagyok, s remélem, hogy neki sincs semmi baja; de oly közönyös udvariassággal mondtam ezt is, hogy Murdstone kisasszony egy szóval végzett velem:

- Neveletlen!

Miután ezt nagyon határozottan kijelentette, arra kérte őket, vezessék szobájába, a mely e percztől fogva a rettegés és borzalom helye lett rám nézve, a hol soha senki sem látta a két fekete ládát másképp, mint csukva és bezárva, s a hol - (mert néha-néha, mikor Murdstone kisasszony nem volt a szobában, bekandikáltam oda) - egész sereg apró aczél láncz és kapocs lógott rendesen a tükör fölött félelmetes csatarendben, a melyekkel Murdstone kisasszony öltözés után díszítgette magát. A mennyire kitalálhattam, Murdstone kisasszony végkép hozzánk jött, s nem is szándékozott soha többé elmenni. Másnap reggel „segíteni” kezdett anyámnak, s ki-bejárt egész álló nap az éléskamrába, mindent másképp rakva s a régi rendet

teljesen fölforgatva. Körülbelül azt az érdekes megfigyelést tettem Murdstone kisasszonyon legelőször, hogy szakadatlanul az a gyanu kísértette, hogy a cselédek titokban egy férfit rejtegetnek valahol a házban. E képzelődés hatása alatt a legképtelenebb órákban le-leszaladt a szenes pinczébe s aligha nyitotta ki valaha egy-egy sötét pohárszék ajtaját a nélkül, hogy rögtön be ne csapja, azt hivén, hogy végre valahára megcsípte ott.

Murdstone kisasszony, bár nem volt a lényében semmi légiesség, a mi a korán-kelést illeti, valóságos pacsirta volt. Talpon volt (máig is azt hiszem, hogy azt a férfit kereste), mielőtt bárki más mozdult volna a házban. Peggottynak az volt a véleménye, hogy még álmában is nyitva tartotta a félszemét; de ezzel a gondolattal nem érthettem egyet, mert e gyanu első hallatára, magam is megpróbáltam így aludni, és azt tapasztaltam, hogy lehetetlenség.

A megérkezésére virradó legelső reggel kakasszóra fönn volt és csengetett. Mikor anyám lejött reggelizni és el akarta készíteni a teát, Murdstone kisasszony, mintha csőre volna, arczon csipentette anyámat - ez a mozdulata járt legközelebb a csókhoz - és így szólt:

- Ej, édes Klárám, azért jöttem ide, tudod, hogy megkíméljelek tőlem telhetőleg minden fáradságtól. Te sokkal csinosabb és gondtalanabb vagy - (az anyám elpirult, de nevetett s úgy látszott, nem haragszik e jellemzésért) - semhogy olyan teendővel terheljünk, a mit én is elvégezhetek. Légy szíves, édesem, add át nekem a kulcsokat, majd ellátom ezentúl én az effélét.

Ez időtől fogva a kulcsokat Murdstone kisasszony őrizte, napközben a saját kis táskabörtönében, éjjel a vánkosa alatt, s anyámnak nem volt velök több dolga, mint nekem.

Az édes anyám nem tűrte a tiltakozás minden árnyéka nélkül, hogy tekintélyét elragadják. Egy este, mikor Murdstone kisasszony a háztartásra vonatkozó terveit fejtegette öcsce előtt, a melyekhez ez hozzájárult, az anyám egyszerre csak zokogni kezdett és azt mondta, hogy az ő véleményét is megkérdézhették volna.

- Klára! - szólt Murdstone úr szigorúan. - Klára! Csudálkozom rajtad.

- Óh Ede, könnyű azt mondanod, hogy csudálkozol! - kiáltott az anyám. - És könnyű mindig a szilárdságot emlegetned; de neked magadnak sem volna ínyedre.

A szilárdság volt - meg akarom jegyezni, - a főtulajdonság, a melyre Murdstone úr a néniével együtt támaszkodott. Bármikép fejeztem volna is ki akkoriban, ha megkérdéznék, hogy' értelmezem ezt a tulajdonságot, annyi bizonyos, hogy a magam módján teljesen tisztában voltam azzal, hogy csak más elnevezése volt ez a zsarnokságnak, s annak a komor, gőgös, ördögi kedélynek, a mely mind a kettőjüket jellemezte. Hitvallásuk, a hogy' most megállapítanám, a következő volt. Murdstone úr szilárd volt; senkinek az ő világában nem volt szabad oly szilárddnak lennie, a minő Murdstone úr volt; senkinek az ő világában nem volt szabad egyáltalában szilárddnak lennie, mivel mindenkinek az volt a kötelessége, hogy meghajoljon Murdstone úr szilárdsága előtt. Murdstone kisasszony kivétel volt. Ő szilárd lehetett, de csak azért, mert rokona volt, és csak alárendeltebb, alattvalóhoz illő mértékben. Az anyám is kivétel volt. Ő is lehetett szilárd, sőt annak kellett is lennie; de csak a mennyiben az ő szilárdságuk eltéréséről volt szó, s a mennyiben szilárdan hitte, hogy más szilárdság, mint az övék, nincs kerek e földön sehol.

- Nagyon nehéz belenyugodnom, - szólt az anyám, - hogy a saját házamban...

- A saját házamban? - ismételte Murdstone úr. - Klára!

- A saját házunkban, akarom mondani, - rebegette anyám láthatóan megrettenve. - Remélem, tudod bizonyára, mire célzok, Ede, - nagyon nehéz belenyugodnom abba, hogy a saját házadban ne legyen szavam a házidologban. Bizonyos vagyok benne, hogy nagyon jól

gazdálkodtam egybekelésünk előtt. Van rá bizonyosságom, - szólt anyám zokogva; - kérdezd meg Peggottytól, vajon nem tartottam-e rendben mindent akkor is, a mikor nem volt még senkinek sem beleszólása!

- Ede, - szólt Murdstone kisasszony, - vess véget a dolognak. Holnap megyek innen.

- Murdstone Jane, - szólt az öcsce, - hallgass! Hogy' mered azt sejtetni, hogy jellememet jobban nem ismered, mint a hogy' szavaidból következtethető?

- Az bizonyos, - folytatta szegény édesanyám, keservesen érezve védtelenségét és bőven ontva könnyeit, - hogy senkinek a távozását nem kívánom. Nagyon nyomorult és boldogtalan lennék, ha bárki is eltávoznék. Nem sokat kívánok. Nem vagyok én esztelen. Csak azt szeretném, ha néha engem is megkérdeznének. Nagyon hálás vagyok mindenki iránt, a ki gyámolít, és csupán azt szeretném, hogy néha pusztá formáságból engem is megkérdőjeleztek. Valaha azt hittem, hogy kedvedre volt kissé tapasztalatlan, leányos mivoltom, Ede, - bizonyos, hogy mondtad is, - de most, úgy látszik, gyűlölsz érte, olyan szigorú vagy hozzám.

- Ede, - szólt újra Murdstone kisasszony, - vess véget a dolognak. Holnap megyek innen.

- Murdstone Jane, - dörgött Murdstone úr. - Elhallgatsz mindjárt! Hogy' lehetsz ilyen merész?

Murdstone kisasszony kiszabadította börtönéből a zsebkendőjét és szeme elé tartotta.

- Klára, - folytatta Murdstone úr, anyámra nézve, - igazán meglepsz! Megdöbbenesz! Igazad van, meglelégedésemre szolgált az a gondolat, hogy egy tapasztalatlan, mesterkéletlen teremtetést veszek feleségül, a kinek a jellemét alakíthatom s egy részét annak a szilárdságnak és határozottságnak, a melyre szüksége van, beléje olthatom. De ha Jane Murdstone elég szíves, hogy törekvésemben támogasson s az én kedvemért csaknem olyan helyet foglaljon el itt, mint valami gazd' asszony, s ha mind ennek fejében nemtelen...

- Óh, kérlek, Ede, - kiáltott az anyám, - ne vádolj azzal, hogy hálátlan vagyok. Bizonyos, hogy hálátlan nem vagyok. Eddig még soha senki sem mondta, hogy az vagyok. Sok a hibám, de ez nincs közte. Óh, ne mondj ilyet, édesem!

- Mondom, ha Murdstone Jane, - folytatta Murdstone úr, megvárva, míg anyám elhallgatott, - mind ennek fejében nemtelen viszonzásra lel, régi érzelmem elhidegül és megváltozik.

- Óh, ne mondd ezt, édesem! - könyörgött az anyám rimánkodva. - Ne mondd ezt, Ede! Nem hallgathatom. Bármi legyek is különben, szíves vagyok mások iránt. Tudom, hogy szíves vagyok. Nem mondanám, ha nem volnék bizonyos benne, hogy az vagyok. Kérdezd meg Peggottytól. Bizonyosan tudom, azt fogja mondani, hogy szíves vagyok.

- Nincs olyan nagyfokú gyöngeség, Klára, - válaszolt erre Murdstone úr, - a mi bármi kevéssé is nyomna előttem a latban. Kár a szót vesztegetned.

- Kérlek, legyünk jóbarátok, - szólt az anyám. - Nem tudnék élni hidegség vagy szeretetlenség közepette. Olyan szomorú vagyok. Nagyon sok a fogyatkozásom, tudom, és nagyon jól teszed, Ede, ha erős lelkeddel azon fáradozol, hogy megjavítsd hibáimat. Jane, nem lesz többé semmi ellen kifogásom. Meghasadna a szívem, ha te itt akarnál hagyni...

Édesanyámon annyira erőt vett a meghiúsultság, hogy nem bírta tovább beszélni.

- Murdstone Jane, - szólt Murdstone úr néniéhez, - durva szóval, remélem, nem szoktuk egymást illetni. Nem az én hibám, hogy ma este ily szokatlan eset fordult elő. Más valaki csalta ki belőlem. A te hibád sem. Belőled is más valaki csalta ki. Igyekezzünk mind a ketten elfelejteni. S mivel ez - tette hozzá e nagylelkű kijelentés után - nem kis fiúnak való jelenet: Dávid, eredj aludni!

Alig tudtam megtalálni az ajtót a szemembe szökkenő könnyeken át. Nagyon elszomorodtam anyám búbanata miatt; de tapogatózva kijutottam és tapogatózva fölbotorkáltam a sötétben a szobámba a nélkül, hogy bátorságom lett volna jó éjt kívánni Peggottynak vagy gyertyát kérni tőle. Mikor vagy egy óra múlva arra ébredtem, hogy följött hozzám Peggotty megnézni, hogy vagyok, elmondta, hogy anyám rosszul lévén, lefeküdt, s Murdstone úr és nénye egyedül ülnek a nappaliban.

Mikor másnap reggel valamivel korábban mentem le, mint rendesen, megálltam a nappali ajtaja előtt, mert anyám hangját hallottam. Komolyan, alázatosan bocsánatot kért Murdstone kisasszonytól, a mit ez a hölgy meg is adott neki, s így aztán szent lett köztük újra a béke. Ez időtől fogva, tudomásom szerint, anyám soha többé nem mondott véleményt semmiről, a nélkül, hogy előbb Murdstone kisasszonyhoz nem fordult, vagy valahogyan meg nem bizonyosodott volna arról, mi a véleménye Murdstone kisasszonynak. És sohasem láttam Murdstone kisasszonyt, mikor haragra lobbanva (e részben éppen nem volt szilárd), táskája felé nyult, mintha elő akarná venni a kulcsokat, hogy anyámnak visszaadja, - a nélkül, hogy egyszersmind azt is nem láttam volna, hogy anyám rettenetesen megijedt.

A Murdstoneok vérenek feketesége sötétté tette a Murdstoneok vallását is, a mely rideg és kegyetlen volt. Azóta arra a gondolatra jutottam, hogy vallásuknak ez a jellege szükségszerű következménye volt Murdstone úr szilárdságának, a mely arra készíté őt, hogy ha csak a legkisebb mentsége volt is rá, mindenkit a legsúlyosabb büntetés teljes szigorával sújtson. Bármint volt is azonban, jól emlékszem rá, mily rettentő arczczal jártunk a templomba, és mennyire megváltozott ez a hely. Bekopogtat ismét a rettegett vasárnap, s én elsőnek vonulok a régi padba, mint őrei közt a fogoly, a kit a rámért robotmunkára visznek. Nyomomban ott van újra Murdstone kisasszony, fekete bársonyruhában, a mely olyan, mintha halotti szemfedőből készült volna; azután édesanyám; azután a férje. Peggotty nincs sehol, úgy mint régente. Hallom újra Murdstone kisasszonyt, a mint a responsoriumokat mormolja, kegyetlen örömmel hangsúlyozva minden egyes ijesztő szót. Látom újra, a mint sötét szemét körüljáratja a templomban, mikor azt mondja „nyomorult bűnösök”, mintha néven szólítaná az egész gyülekezetet. Elfogom újra olykor-olykor anyámnak egy-egy pillantását, a ki félénken mozgatja ajkát kettejük között, míg azok halk mennydörgés gyanánt morognak fülébe kétfelől. Egyszerre csak rémülten újra azon tűnődöm, vajon nem jó öreg papunk téved-e, s nem Murdstone úrnak és nényének van-e igaza, s hátha a menny minden angyala bosszúló angyal. S ha ujjamat mozdítom vagy arczom egy izma megrándul, Murdstone kisasszony újra meglök imakönyvével, úgy hogy megfájdul belé az oldalam.

Úgy ám, s a mint hazafelé tartunk, észreveszem újra, hogy egypár szomszédunk hogy néz rám és anyámra, és hogy sugdosódnak. S a mint ők hárman karonfogva mennek s én egyedül utánok baktatok, követem újra a szomszédok egy-egy pillantását, s azon tűnődöm, vajon anyám csakugyan nem lépdel-e már oly könnyedén, mint hajdanában, s vajon igazán odavan-e már csaknem egészen szépségének derült vidámsága? Újra azt szeretném tudni, vajon eszébe jut-e valamelyik szomszédnak, úgymint nekem, hogy szoktunk hazasétálni azelőtt kettesben, én meg anyám? S ezen töprengék kábultan az egész szomorú, komor napon át.

Hébe-korba szóba került, hogy beadnak bennlakónak valami iskolába. Murdstone úr és nénye pendítette meg ezt a gondolatot, s anyám, természetesen, nem ellenkezett velök. De egyelőre nem történt még döntés a dologban. Időközben otthon tanultam.

El fogom-e valaha felejtetni ezeket a leczkéket! Névleg édesanyám ügyelt rám tanulás közben, valósággal azonban Murdstone úr és nénye volt a felügyelő, a kik mindig jelen voltak, s megragadták a kedvező alkalmat, hogy anyámnak is leczkét adjanak abból a helytelenül szilárdságnak nevezett tudományból, a mely mindkettőnk életét megmérgezte. Azt hiszem, csakis e végből tartottak otthon engem. Elég jól és elég szívesen tanultam addig, a míg

édesanyámmal egyedül éldégtünk. Homályosan emlékszem rá, hogy az a-b-c-t anyám térdén tanultam. Még ma is, ha rátekintek az a-b-c-s könyv kövér, fekete betűire, úgy rémlik, kibontakozik előttem újra, úgy mint akkoriban, a betűk alakjának megdöbbenő ujdonsága s az O, a Q meg az S kényelmes kedélyessége. De undor vagy ellenkezés érzésére nem emlékeztetnek. Ellenkezőleg, úgy tetszik, mintha virágos ösvényen sétáltam volna a krokodilus-könyvig, s az egész úton anyám hangjának és bánásmódjának gyöngédsége serkentett volna. De az ünnepélyes leczkére, a melyek amazokat követték, úgy emlékszem, mint békességem halálharangjára, s mint mindennapi gyötrelmes kínzásomra és nyomorgatásomra. Nagyon hosszú, nagyon sok és nagyon nehéz volt a leczkém - volt közte nem egyszer olyan, a melyet egyáltalában meg sem értettem - és azt hiszem, rendesen annyira belezavarodtam, mint maga szegény édes anyám.

Hadd idézzem vissza emlékembe, hogy' folyt le rendszerint, hadd írjak le egy ilyen reggelt.

Reggeli után belépek a parádés szobánkba, könyveimmel, irkával és palatáblával. Anyám készen vár íróasztalánál, de félig sem oly készen, mint Murdstone úr, karosszékében az ablak mellett (bár úgy tesz, mintha valami könyvet olvasna), vagy Murdstone kisasszony, a ki anyám közelében ülve, aczélgyöngyszemeket fűzöget fel. E két teremtésnek pusztá látása oly hatással van rám, hogy kezdem érezni, hogy a szavak, a melyeket mérhetetlen kínládással beszorítottam a fejembe, mind elszökösnek és távoznak, nem tudom, hová. Mellesleg azon tűnődöm, vajon voltaképpen *hová* is lesznek hát?

Odanyújtom anyámnak az első könyvet. Talán nyelvtan, talán földrajz vagy történelem. Még egy utolsó kétségbeesett pillantást vetek arra a lapra, a melyen nyitva a kezébe adom, s azután elkezdem darálni rohamlépésben, a míg frissen az eszemben van még. Egyszerre egy szónál megakadok. Murdstone úr rámteking. Megakadok másodszor is. Rám néz Murdstone kisasszony. Elpirulok, össze-vissza hadarok vagy egy féltucsat szót és elnémúlok. Azt hiszem, az anyám szívesen elém tartaná a könyvet, ha merné; de nem meri, és szeliden így szól:

- Óh, Davy, Davy!

- Ej, Klára, - szól Murdstone úr, - légy szilárd a fiúval. Ne mondd azt: „Óh, Davy, Davy!” Ez gyerekes dolog. Vagy tudja a leczkét, vagy nem tudja.

- Nem tudja, - szól közbe Murdstone kisasszony félelmetesen.

- Csakugyan attól félek én is, hogy nem tudja, - szól az anyám.

- Akkor hát látod, Klára, - felel Murdstone kisasszony, - legjobb lesz, ha visszaadod neki a könyvet, hadd tanulja meg.

- Minden bizonynyal, - szól az anyám. - Éppen azt akarom tenni, édes Jane-om. Nos, Davy, próbáld meg még egyszer és ne légy oly ostoba.

Engedelmeskedem a parancs első felének, és megpróbálom még egyszer elmondani; de a parancs második felével sehogy sincs szerencsém, mert nagyon ostoba vagyok. Megakadok, mielőtt a régi ponthoz érnék, oly helyen, a mely az imént egészen símán ment, s megállok, hogy gondolkozzam. De sehogy sem tudok a leczkére gondolni. Arra gondolok, hány rőf tüll lehet Murdstone kisasszony főkötőjén, vagy mi lehet az ára Murdstone úr hálóköntösének, vagy más efféle nevetséges probléma jut az eszembe, a mihez semmi közöm, s a mivel egyáltalában nem is akarok törődni. Murdstone úr türelmetlen mozdulatot tesz, a melyet már régen vártam. Murdstone kisasszony ugyanazt teszi. Anyám alázatosan rájuk tekint, becsukja a könyvet és félreteszi, mint olyan hátralékot, a melyet újra meg kell tanulnom, ha a többi föladatomat elvégeztem.

Csakhamar rakásra gyűl a hátrálék, s úgy dagad, mint a guruló hólapda. Minél jobban növekszik, én annál ostobább leszek. Az eset oly reménytelen, s érzem, hogy az esztelen-ségnek oly mély mocsarában gázolok, hogy lemondok a szabadulás minden gondolatáról és rábízom magamat végzetemre. Az a kétségbeesés, a melylyel anyám meg én egymásra nézünk, a mint tovább akadozom, valóban elszomorító. De a leghatásosabb része akkor következik csak e nyomorúságos leczkéknek, mikor anyám (azt híven, hogy senki sem figyel rá), ajka mozdúlataival próbálja közölni velem azt a szót, a melynél elakadtam. E pillanatban Murdstone kisasszony, a ki az egész idő alatt egyébre sem lesett, mély, figyelmeztető hangon így szól:

- Klára!

Anyám megretten, elsápad és bágyadtan mosolyog. Murdstone úr kimozdúl székéből, veszi a könyvet, hozzám vágja vagy fültövére csap vele, és vállon ragadva, kilódit a szobából.

Ha a leczkén túl is estem már, akkor jön még csak a feketeleves, egy rémületes számtani föladvány formájában. Ezt külön az én számomra eszelte ki Murdstone úr, s ő maga adja is föl élő szóval. Így kezdődik: - „Ha bemegyek egy sajtkereskedésbe és veszek ötezer darab Gloucester sajtot, darabját ötödfél pennyért, készpénzen” - és látom, hogy Murdstone kisasszony titokban mennyire örül neki.

Elkínlódom a sok sajttal eredménytelenül, minden megoldás nélkül, az ebéd idejéig, a mikor, miután egész mulattot csináltam már magamból, bőröm pórusaiba szedvén a palatábla piszkát, kapok egy darab kenyeret a sok sajt mellé, s az este hátralévő részét kegyvesztetten tölthetem.

Ma, annyi idő múlva, úgy rémlik, mintha szerencsétlen tanulásom rendszerint így végződött volna. Bizonyára szépen haladhattam volna, ha a két Murdstone nincs mellettem; de a Murdstoneok olyan hatást gyakoroltak rám, mint két kigyó igézete egy szerencsétlen kis madárra. Még ha a reggelen elég tűrhetően át is vergődtem, alig nyertem vele mást, mint az ebédet; mert Murdstone kisasszony sohasem nyugodhatott bele abba, hogy engem munka nélkül lásson, s ha meggondolatlanul sejtetni mertem, hogy nincs dolgom, azonnal rám terelte öcscse figyelmét, így szólván: - Klára, édes, nincs üdvösebb a munkánál, - adj valami föladatot a fiadnak; - a minek mindig az lett a vége, hogy nyomban rám szóztak valami újabb munkát. A mi a korombeli más gyermekekkel való szórakozást illeti, nagyon kis részem volt benne; mert a Murdstoneok komor teológiája szerint minden gyermek egy-egy kis vipera, (bár valaha egy gyermeket a tanítványok közé állított Jézus), s ennél fogva egyik a másikat megmérgezi.

E bánásmódnak, a melyet, azt hiszem, körülbelül félesztendeig folytattak, az volt a természetes következménye, hogy komor, lassú észjárású, daczos fiú lettem. Még kevésbbé vált javamra az, hogy éreztem, hogy napról-napra jobban elzárnak és elidegenítenek anyámtól. Azt hiszem, csaknem egészen elbutultam volna, ha valami közbe nem jön.

Ez a következő volt. Az atyám után maradt egy kis könyvtár az egyik emeleti kis szobában, a melybe bejárhattam, (mert szomszédos volt az én szobámmal), s a melylyel a házbeliek közül soha senki más nem törődött. Ez áldott kis szobából egymásután keresett föl, hogy mulattasson, egész serege a dicsőséges hősöknek: Roderick Random, Peregrine Pickle, Humphrey Clinker, Tom Jones, a wakefieldi lelkész, Don Quixote, Gil Blas és Robinson Crusoe. Ők táplálták képzeletemet, ők éltették bennem a reményt, hogy van valami túl e helyen és időn - ők, meg az Ezeregyéjszaka és a Tündérmesék - és nem voltak ártalmamra; mert a mi ártalmas dolog volt bennök, itt-ott, az az én számomra nem létezett; arról én semmit sem tudtam. Most ámulok csak rajta, hogy ráértem, miközben nehéz föladatokkal kínlódtam és gyötrődtem, végigolvasni ezeket a könyveket, úgy a mint megtettem. Csodálkozom, hogy' vigasztalódhattam meg a magam kis bajai között, (a melyek nagy bajok voltak rám nézve), oly módon,

hogy kedvencz hőseimet beleképzeltem e bajokba - mert ezt tettem - s Murdstone urat és nénjét - a mit szintén megtettem - valamennyi gonosz alakkal azonosítottam. Tom Jones voltam (a gyermeki képzelődés Tom Jones-a, ártatlan teremtés) egy álló hétig. Szentül hiszem, hogy egy hónapon át egyfolytában megvolt a magam felfogása Roderick Randomról. Mohó örömmel nyeltem azt a pár kötet útleírást is, - mi volt, már elfelejtettem, - a mely ott állt a könyvvállványon; és jól emlékszem rá, hogy nap-nap után kódorogtam házuk ama részén, a mely az én birodalmam volt, egy ócska csizmahúzó maradványával fölfegyverkezve, mint az angol királyi hajóhad valamelyik kapitányának a tökéletes megtestesülése, a kit az a veszedelem fenyeget, hogy vademberek támadják meg, s a ki el van szánva arra, hogy drágán adja az életét. A kapitány tekintélye nem csorbúlt, bárhog' fültövön verték is a latin nyelvtannal. Az enyémen csorba esett; de a kapitány kapitány maradt és hős volt, a világ valamennyi élő és holt nyelvének minden grammatikája ellenére is.

Ez volt az én egyetlen, az én állandó vígaszom. Ha visszagondolok rá, feltűnik emlékemben mindig egy nyári estének a képe, a gyerekek ott játszadoznak a temetőben, s én ágyam szélén ülve olvasok, mintha életem függne tőle. A szomszédság minden pajtájának, a templom minden kövének s a temető minden talpalatnyi földjének megvolt az én lelkemben a maga különös vonatkozása e könyvekhez, s minden, a könyvekben előforduló hírneves helyek valamelyikét képviselte. Láttam, a mint Tom Pipes fölmászott a templomtoronyra; megfigyeltem Strap-et, a mint tarisznyával a hátán megállt a kis kapuban, hogy megpihenjen, és tudtam, hogy Commodore Trunion a falunk kis sörházában találkozott Pickle úrral.

Az olvasó most épp úgy tudja, mint én, mi voltam, mikor ifjú életemnek ahhoz a pontjához érkeztem, a melyhez éppen most vagyok visszatérőben.

Egy reggel, mikor könyveimmel beléptem a nappaliba, láttam, hogy anyám nagyon aggodalmas arcot vág, Murdstone kisasszony szilárdan maga elé tekint, Murdstone úr pedig egy nádpálcza hajlós, sima végére kötözget valamit. Abbahagyta a kötözgetést, mikor beléptem, meglóbálta a pálczát és megsuhogtatta.

- Mondom, Klára, - szólt Murdstone úr, - én magam is gyakran kaptam verést.

- Hogyne, természetesen, - szólt Murdstone kisasszony.

- Bizonyára, édes Jane-om, - rebegte anyám bágyadtan. - De - hát - azt hiszed, javára vált Edének?

- Azt hiszed tán, Klára, hogy kárára volt Edének? - kérdezte Murdstone úr komolyan.

- Ez a kérdés, - szólt nénje.

Anyám erre azt felelte: - „Bizonyára nem, édes Jane-om”, - s egy szót se szólt többet.

Gyanakodva éreztem, hogy e párbeszédben személy szerint vagyok érdekelve, és kerestem Murdstone úr tekintetét, a mint rám vetette a szemét.

- Nos, Dávid, - szólt, - s ott láttam szemében újra azt a bizonyos bandzsítást, mialatt beszélt, - ma sokkal jobban kell vigyáznod, mint rendesen.

Újra meglóbálta és megsuhogtatta a nádpálczát, s miután előkészületeit befejezte, jelentős pillantással letette a pálczát maga mellé és kezébe vette a könyvét.

Ez a bevezetés alaposan fölfrissítette lélekjelenlétemet. Éreztem, hogy a leczkém szavai szökdösni kezdenek a fejemből, nem egyenkint, nem is soronkint, hanem egész oldalankint. Igyekeztem marasztalni őket; de úgy látszott, - ha szabad magamat így kifejezni, - hogy korcsolyát kötöttek s oly gyorsasággal eliramodtak, hogy tartóztatásukról szó sem lehetett.

Rosszúl kezdtük és még rosszabbul folytattuk. Azzal a gondolattal léptem be a szobába, hogy meglehetősen ki fogom magam tüntetni, mert azt hittem, hogy nagyon jól elkészültem; de kiderült, hogy alaposan tévedtem. Könyv-könyv után növelte a hátralékos rakást, és Murdstone kisasszony merően figyelt bennünket az egész idő alatt. És mikor végtére az ötezer darab sajtához értünk, (Murdstone úr, emlékszem, aznap nádpálczával helyettesítette), az anyám sírva fakadt.

- Klára! - hangzott Murdstone kisasszony intő szava.

- Azt hiszem, rosszúl vagyok egy kicsit, édes Jane-om, - szólt az anyám.

Láttam, hogy Murdstone úr ünnepélyesen intett a néniének, a mint fölállt, s fölkapva a nádpálczát, így szólt:

- Tudod, Jane, bajosan kívánhatjuk Klárától, hogy kifogástalan szilárdsággal viselje azt a kint és gyötrelmet, a melyet Dávid ma okozott neki. Ehhez stoikus nyugalomra volna szüksége. Klára sokkal erősebb lett, sokat javult már; de ennyit bajosan várhatunk tőle. Dávid, velem jössz az emeletre, fiú.

Mikor kivezetett az ajtón, anyám felénk rohant. Murdstone kisasszony így szólt: - Klára! tökéletesen megbolondultál? - és elébe állt. Láttam, hogy anyám befogta a fülét, és hallottam, hogy keservesen zokogott.

Murdstone úr fölvezetett a szobámba, lassan, ünnepélyesen, - bizonyos vagyok benne, hogy gyönyörűsége telt a büntető igazságszolgáltatás e teketóriás fitogtatásában, - s mihelyt odaértünk, hirtelen hóna alá kapta a fejemet.

- Murdstone úr! Uram! - kiáltottam könyörögve. - Ne tegye! Kérem, ne verjen meg! Iparkodtam tanulni, uram, de nem tudok, ha ön és Murdstone kisasszony jelen vannak. Igazán nem tudok!

- Igazán nem tudsz, Dávid? - szólt. - Majd meglátjuk.

Úgy tartotta a fejemet, mintha csavarba volna szorítva; de valahogyan mégis sikerült kibújni a hóna alól, a háta mögött, s egy pillanatra föltartóztattam, könyörögve, hogy ne verjen meg. De csak egy pillanatig tartott, míg föltartóztattam, mert egy pillanat múlva erősen rám vágott, én pedig ugyanabban a pillanatban elkaptam a számmal azt a kezét, a melylyel lefogva tartott, a fogaim közé, és keresztül haraptam. Ma is vásik bele a fogam, ha rágon-dolok.

Ezután úgy megvert, mintha agyon akart volna verni. A lármán keresztül is, a mit csaptunk, hallottam, hogy fölfelé rohannak a lépcsőn és sikoltanak, - anyámat hallottam sikoltani - és Peggottyt. Murdstone út erre távozott és az ajtót kívülről rám zárta; s én ott hevertem lázasan, forrón, megtépve, sajgó testtel, gyámoltalanul dühöngve, a padlón.

Milyen jól emlékszem rá, hogy mikor lecsendesedtem, minő természetellenes csönd honolt az egész házban! Milyen jól emlékszem rá, hogy a mikor sajgó fájdalmam enyhült és szenvedélyem kezdett lehűlni, milyen mélyen kezdtem érezni gonoszságomat!

Jó ideig ott ültem hallgatózva; de egy hang se hallatszott. Föltápáskodtam a földről, s láttam a tükörben, hogy arcom oly dagadt, vörös és utálatos, hogy csaknem megrémültem tőle. A sok kolbász a testemen sajgott és megkeményedett, és valahányszor megmozdultam, újra sírtam a fájdalomtól. De mi volt ez bűnösségem tudatához képest! Súlyosabban rám nehezedett ez, merem mondani, mintha a legundokabb gonosztévő lettem volna.

Sötétedni kezdett, s én betettem az ablakot, (csaknem az egész idő alatt az ablakpárkányra fektetve fejemet, föl váltva sírtam, szundikáltam, és hallgatózva ki-kitekintettem), mikor a zárban fordult a kulcs és belépett Murdstone kisasszony, egy darab kenyeret, húst és tejet

hozva. Letette az asztalra szó nélkül, példás szilárdsággal meresztve rám ekközben szemét, azután visszavonult bezárva maga után az ajtót.

Sokáig ott ültem még akkor is, mikor már besötétedett, tünődve, vajon jön-e még másvalaki is. Mikor láttam, hogy az éjjel már aligha jönnek, levetkőztem és az ágyba feküdtem. Rettegve töprengtem azon, vajon mi lesz velem. Vajon büntetendő cselekmény-e az, a mit elkövettem? Vajon zárva fognak-e tartani és börtönbe küldenek-e? Vajon nem fenyeget-e talán még az a veszedelem is, hogy fölakasztanak?

Sohasem fogom elfelejteni, hogy' ébredtem föl másnap reggel. Milyen vidám és friss voltam az első pillanatban, és hogy lesújtott csakhamar az emlékezés gonosz, tompa nyomása. Murdstone kisasszony újra megjelent, mielőtt fölkeltem az ágyból; röviden tudatta velem, hogy egy félórára, de nem tovább, lemehetek sétálni a kertbe; azután visszavonult, nyitva hagyván az ajtót, hogy élhessek az engedelemmel.

Meg is tettem, és így tettem öt napig tartó fogságomnak minden reggelén. Ha egyedül kaphattam volna anyámat, térden csúsztam volna eléje, hogy bocsánatáért esedezzem; de az egész idő alatt - Murdstone kisasszonyon kívül - senkit sem láttam, csak az esti ima közben a nappaliban, a hová Murdstone kisasszony minden este levezetett, mikor mindenki elfoglalta már a helyét; a hol, mint fiatal fegyencznek, meg kellett állnom egyedül az ajtó mellett, s a honnan börtönöröm ünnepélyesen kivezetett, mielőtt áhítatos helyzetéből bárki fölemelkedett volna. Csak annyit vettem észre, hogy anyám oly messze volt tőlem, a mennyire csak lehetett, arcát másfelé fordította, úgy hogy sohasem láthattam, és Murdstone úrnak a keze nagy fehér vászonpólyába volt csavarva.

Ennek az öt napnak a hosszúságáról homályos fogalmat sem nyújthatok senkinek. Esztendők helyét foglalják el emlékezetemben. A hogy' feszülten figyeltem mindenre a házban, a mi fölhallatszott hozzám; a csengők szava, az ajtók nyitogatása, csukogatása, a hangok mormolása, a léptek zaja a lépcsőn; a legkisebb nevetés, füttyülés, vagy énekszó kívül, a mi magányomban és kegyvesztettségemben borzasztóbb volt minden egyébnél; az órák bizonytalan váltakozása, különösen éjjel, mikor gyakran azzal a gondolattal ébredtem föl, hogy már reggel van, és azt vettem észre, hogy a család még le sem feküdt, és hogy előttem van még az egész hosszú éjszaka, - a szörnyű álmok és a lidércnyomás, a mely rámnehezedett, - a reggel, dél, délután és az este visszatérése, mikor a fiúk kint játszottak a temetőben, s én hátrább vonúlva, a szobából néztem őket, mert szégyeltem az ablakban mutatkozni, hogy meg ne tudják, hogy fogoly vagyok, - az a különös érzés, hogy sohasem hallottam magamat beszélni, - az a gyorsan tűnő pár percz, a mely szinte örömmre derített, s a mely az evéssel és ivással jött és el is múlt vele, - az eső permetezése egy este, a mely friss illattal töltötte be szobámat, s a mint egyre gyorsabban és sűrűbben hullottak a cseppek köztem és a templom között, a míg a zuhogó ár és a rám ereszkedő éjszaka szinte befullasztott a homályba, félelembe és a lel kifurdalásba, - mind ez úgy tünik föl előttem, mintha napok helyett éveken át ismétlődött volna, oly elevenen és oly mélyen belevésődött emlékezetembe.

Fogságom utolsó éjszakáján arra ébredtem, hogy valaki a nevemet suttogta. Föliadtam az ágyban s kinyújtva a sötétben karjaimat, így szóltam:

- Te vagy az, Peggotty?

Nem kaptam rögtön feleletet; de nemsokára újra hallottam a nevemet, oly titokzatos és oly rémes hangon, hogy azt hiszem, rémületemben el kellett volna ájulnom, ha eszembe nem jut, hogy ez a hang bizonyára a kulcslyukon keresztül hatolt be hozzám.

Az ajtóhoz botorkáltam s ajkamat a kulcslyukra illesztve, így susogtam:

- Te vagy az, édes Peggotty?

- Én vagyok, drága Davym, - felelt a hang. - Legyen oly csendes, mint az egér, mert különben meghall bennünket a macska.

Megértettem, hogy Murdstone kisasszonyra célzott, s éreztem a veszedelem teljes nagyságát, mert az ő szobája ott volt a szomszédunkban.

- Hogy' van a mama, édes Peggotty? Nagyon haragszik rám?

Hallottam, hogy Peggotty halkán sír a kulcslyukon túl, úgy a hogy' én sírtam a kulcslyukon innen, mielőtt Peggotty válaszolt.

- Nem. Nem nagyon.

- Mi lesz velem, édes Peggotty? Tudod?

- Iskola. London közelében, - felelt Peggotty. Kénytelen voltam válaszát megisméltetni, mert először egészen a torkomba beszélt bele, minthogy elfelejtettem levenni a kulcslyukról a szájamat és a fületem tenni oda helyette; s bár szavai alaposan megcsiklandoztak, nem hallottam, mit mondott.

- Mikor, Peggotty?

- Holnap.

- Ez az oka annak, hogy Murdstone kisasszony kisdzde a szekrényből a ruháimat?

(Kisdzde, bár elfelejtettem említeni.)

- Ez, - szólt Peggotty. - Láda.

- Nem fogom látni a mamát?

- De fogja, - szólt Peggotty. - Reggel.

Ezután Peggotty erősen rányomta száját a kulcslyukra, s a következő szavakat annyi érzéssel és oly komolyan mondta bele, a hogy' kulcslyukon keresztül soha sem történt még, bátran merem állítani. Minden egyes szaggatott kis mondatot görcsös kis lökéssel taszított keresztül a kulcslyukon.

- Kedves Davy. Ha „bizuccse” nem voltam oly bizalmas magával. Mostanában, mint máskor. Nem azért volt, mintha nem szeretném. Épp úgy szeretem, sőt még jobban, édes babikám. Azért volt, mert azt hittem, így jobb lesz magának. És jobb lesz még valaki másnak is. Davy, drágám, ide hallgat? Hallja, a mit mondok?

- Ha-a-llom, Peggotty! - zokogtam én.

- Egyetlenem! - szólt Peggotty mérhetetlen szánalommal. - A mit mondani akartam, az. Hogy ne feledjen el soha engem. Mert én sem felejem el soha magát. És úgy gondját fogom viselni a mamának, Davy. A hogy' mindig gondját viseltem. És nem fogom elhagyni. Jöhet még olyan idő, mikor boldog lesz, ha lehajthatja szegény fejét. Megint az ő bolondos, ostoba, vén Peggottyjának a karjaira. És írok is majd magának, drágám. Bárha nem vagyok is tanult ember. És ma-j-d - ma-j-d...

Peggotty a kulcslyukat kezdte csókolgatni, mivel engem nem csókolhatott.

- Köszönöm, édes Peggotty! - szóltam. - Köszönöm! Oh, köszönöm! Megigérsz nekem valamit, Peggotty? Megírod és megmondod Peggotty úrnak meg a kis Emminek, meg Gummidgenének, meg Hamnek, hogy én nem vagyok olyan rossz, a milyennek gondolnak, és hogy valamennyiöket szívből üdvözlöm, különösen a kis Emmi? Leszel oly szíves, Peggotty?

A jó lélek megigérte és mind a ketten a legnagyobb gyöngédséggel csókolgattuk a kulcslyukat, - én a kezemmel meg is simogattam, emlékszem, mintha Peggotty becsületes arcza lett

volna, - azután elváltunk. Ez éjszakától fogva oly érzélem vert gyökeret szívemben Peggotty iránt, a melyet nem is tudok jól megmagyarázni. Nem foglalta el anyámnak a helyét; ezt senkisémet tehettem meg; hanem elhelyezkedett szívem egy üres helyén, a mely bezárult fölötté, s olyan érzés támadt bennem iránta, a mit nem éreztem soha semmi más emberi lényvel szemben. Félig-meddig komikus ragaszkodás volt; és mégis, ha Peggotty meg talált volna halni, el sem tudom képzelni, mit műveltem volna, vagy miképp játszom végig azt a tragédiát, a mely rám nézve az ő halála lett volna.

Reggel megjelent Murdstone kisasszony, úgy mint rendesen, és közölte velem, hogy iskolába fognak adni, a mi egyáltalában nem volt rám nézve olyan ujság, mint ő gyanította. Azt is tudatta velem, hogy ha felöltöztem, le kell mennem a nappaliba, mert ott fogok reggelizni. Ott találtam anyámat, nagyon sápadt volt és vörösre volt sírva a szeme. Karjai közé rohantam s gyötrődő lelkem mélyéből bocsánatáért esedeztem.

- Óh, Davy! - szólt anyám. - Óh, hogy' bánthattad meg azt, a kit én szeretek! Iparkodjál megjavulni, kérlek, javulj meg! Én megbocsátok; de nagyon elszomorított, Davy, hogy oly gonosz szenvedélyek tanyáznak szívedben.

Meggyőzték róla, hogy én semmirekellő ficzkó vagyok, s anyám jobban búsult ezen, mint távozásomon. Keservesen éreztem ezt. Megpróbáltam elfogyasztani búcsúreggelimet, de a könnyeim ráperegték vajaskenyeremre és belecsurogtak a teámba. Láttam, hogy anyám rám nézett, azután hirtelen a feszülten figyelő Murdstone kisasszonyra pillantott, majd meg lesütötte a szemét, vagy félre tekintett.

- Vigyék le Copperfield úrfi ládáját! - szólt Murdstone kisasszony, mihelyt kocsizörgés hallatszott a kapu előtt.

Kerestem a szememmel Peggottyt, de nem volt sehol; sem ő nem jelent meg, sem Murdstone úr. Régi ismerősöm, a fuvaros, megállt a kapu előtt. A ládámat levitték a szekérhez, és ráemelték.

- Klára! - hangzott Murdstone kisasszony intő szava.

- Kérlek, édes Jane-om, - felelt az anyám. - Isten veled, Davy. Saját javad kívánja, hogy elhagyj bennünket. Isten veled, gyermekem! A szünidőre hazajössz majd, s akkor jobb fiú leszel.

- Klára! - ismételte Murdstone kisasszony.

- Minden bizonynyal, édes Jane-om, - felelt anyám, a ki keblére ölelt. - Én megbocsátok neked, drága fiacskám. Isten áldjon meg!

- Klára! - ismételte Murdstone kisasszony.

Murdstone kisasszony volt szíves kikísérni engem a kocsihoz, s útközben azt mondta, reméli, hogy magamba szállok, mielőtt rossz véget érnék. Azután felültem a szekérre s a lusta gebe megindult velem.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Elküldenek hazulról.

Körülbelül félmérföldnyi utat tehattunk, s a zsebkendőm csuronvíz volt már a könnyeimtől, mikor a kocsis hirtelen megállította a lovát.

Kitekintettem a kocsiból, hogy megtudjam, mért tette ezt, s íme, nagy ámulatomra, Peggotty rohant elő egy sövény mögül s fölkapaszkodott egyenesen mellém a szekérbe. Mind a két karjával átölelt s úgy odaszorított fűzővállához, hogy a nyomás rendkívül kínosan hatott az orromra; de ezt észre sem vettem, csak később, mikor az orrom kezdett nagyon érzékenykedni. Egy szó nem sok, de Peggotty annyit sem szólt. Kiszabadítván egyik karját, könyökig a zsebébe dugta, előszedett néhány darab papírba csomagolt süteményt és a zsebembe gyömöszölte, meg egy erszényt, a mit a kezembe nyomott; de még mindig egy szót sem szólt. Miután még egyszer és utoljára mind a két karjával magához szorított, leászott a szekérről és elszaladt; és ma is azt hiszem, a mit mindig hittem, hogy nem maradt a ruháján egyetlen egy gomb sem. Fölkaptam egyet a sok közül, a mint szanaszét gurultak körülöttem, és hosszú ideig megőriztem emlék gyanánt.

A kocsis rám nézett, mintegy kérdezve, visszajön-e Peggotty. Én a fejemet ráztam, s azt mondtam, nem hiszem. - Akkor hát gyí! - szólt rá a kocsis lusta lovára, a mely meg is indult.

Miután időközben annyit sírtam már, a mennyi csak telt tőlem, az jutott eszembe, hogy tulajdonképpen hiába is sírok tovább, főleg mivel sem Roderick Random, sem az angol királyi hajóhadnak az a bizonyos kapitánya sem sírt soha, a mennyire vissza tudtam emlékezni, válságos helyzetekben. A kocsis, a mint észrevette elhatározásomat, azt indítványozta, hogy jó volna a ló hátán szétteregetni a zsebkendőmet, hogy megszáradjon. Megköszöntem az indítványát és elfogadtam; s mondhatom, roppant kicsikének tűnt föl a kendőm, az adott körülmények között.

Ráértem most megvizsgálni az erszényt. Kemény, záros bőrszény volt, s három fényes shilling volt benne, a melyeket Peggotty nyilvánvalóan fehérítővel kifényesített, hogy nagyobb örömem teljék bennök. De az erszény legdrágább kincse két félkoronás⁵ volt, egy darab papirosba csavargatva, a melyre anyám kezeírásával ez volt írva: „Davynak. Szeretettel.” Ez annyira meghatott, hogy arra kértem a kocsist, legyen szíves, adja vissza hamar a zsebkendőmet; de a kocsisnak az volt a véleménye, hogy jobb lesz, ha nem bántom a zsebkendőmet. Én is azt gondoltam, hogy voltaképpen csakugyan jobb lesz; így hát a kabátom ujjába töröltem a szememet és megembereltem magam.

Még pedig véglegesen; bár az átélt izgalmak következtében hébe-korba keservesen föl-fölzokogtam még. Miután egy ideig tovább döcögöttünk, megkérdeztem a kocsistól, vajon ő teszi-e meg velem az egész utat?

- Az egész utat? Meddig? - kérdezte a kocsis.

- Odáig, - szóltam én.

- Hol az a odáig? - kérdezte a kocsis.

- London közelében, - szóltam én.

- No iszen, ez a ló, - szólt a kocsis, egyet rántva a gyeplőn, annak jeléül, hogy a saját lovát érti, - nyüzött macskává lenne a fele úttá.

- Hát akkor csak Yarmouthig visz? - kérdeztem.

- Körübelű - szólt a kocsis. - Ott asztán beledugom maj a póstakocsiba, oszt a póstakocsi elviszi maj - oda no, ahá viszi.

Mivel ez egy szuszra nagyon sok volt a kocsistól, (a kinek Barkis volt a neve), - mert a mint már egy előbbi fejezetben említettem, flegmatikus és nagyon szűkszavú ember volt, -

⁵ Harmadfél shillinges ezüstpénzdarab. (A ford.)

elismerésem jeléül megkínáltam egy darab süteménynyel, a melyet egy harapásra bekapott, szakasztott úgy, mint valami elefánt, s a mely vastag képén egy cseppet sem látszott meg jobban, mint akár egy elefánt ábrázatán.

- Ő sütte, mi? - kérdezte Barkis, a ki a maga esetlen módján, folyton előre hajolt a bak lábdeszkája fölé, két térdére könyökölve.

- Peggottyt gondolja, Barkis úr?

- Hm! - szólt Barkis. - Őtet.

- Igen, ő süti minden pástétomunkat és ő főz nálunk mindent.

- Mit nem mond! Igaz vóna? - szólt Barkis.

Fütyülésre csucsorította a száját, de nem fütyült. Ott ült a helyén, lovának a fülére nézve, mintha valami újat látna rajta. Így ült jó darabig. Egyszer csak megint megszólalt.

- Ki babája?

- Libamájam, Barkis úr? - Mert azt hittem, enni szeretne még valamit, s egyenesen erre a finom ételre czéloz.

- Babája, - szólt Barkis. - Babája. Nem jár hozzá senkifia?

- Peggottyhoz?

- Hm! - szólt Barkis. - Hozzá hát.

- Óh nem. Sohase volt babája.

- Nem-e? Igaz vóna? - szólt Barkis.

Megint fütytre hegyezte a száját és megint nem fütyült, hanem ült a helyén, a lova fülét nézve.

- Hát asztán, - szólt Barkis jó hosszú elmélkedés után, - ő süti az almásrétest, oszt ő főz mindent, igazán?

Azt feleltem, hogy ez bizony való igaz.

- Jó, - szólt Barkis. - Akkor hát mondanék ám magának valamit. Ír tán maj neki vagy ecczer?

- Minden bizonynyal írok, - szóltam én.

- Hm! - szólt Barkis, szemét lassan felém fordítva. - Akkor jó! Hát ha ír maj neki, eszibe juthatna tán az is beleírni a levelibe, hogy Barkisnak vóna kedve. Megteszi?

- Hogy Barkisnak volna kedve, - ismételtem ártatlanul. - Ennyi az egész üzenivalója?

- E-nny-i, - szólt elgondolkozva. - E-nny-i. Barkisnak vóna kedve.

- De hiszen maga holnap megint ott lesz Blunderstoneban, Barkis úr, - szóltam, kissé akadozva arra a gondolatra, hogy én akkor már milyen messze leszek, - és sokkal jobban átadhatná személyesen az üzenetet.

De mikor ezt a föltevést, fejét megrándítva, visszautasította, s előbbi kívánságát még egyszer nyomatékosan ismételte, a mennyiben igen komolyan így szólt: „Barkisnak vóna kedve. Ezt üzenem”, - készségesen elvállaltam a megbízást. Mialatt a yarmouthi szállóban ugyaznap délután a kocsira vártam, hozattam egy ív papírost, és tintát s a következő pár sort írtam Peggottynak:

„Kedves, jó Peggottym! Baj nélkül ide érkeztem. Barkisnak volna kedve. A mamát csókolom. Szívemből üdvözöllek. P. S. Azt mondja, nagyon szeretné, hogy te megtudd, hogy - *Barkisnak volna kedve.*”

Mikor ezt a megbízást jó előre magamra vállaltam, Barkis a szó szoros értelmében elnémult. Én pedig minthogy nagyon kimerültem mindattól, a mi legutóbb történt velem, lefeküdtem a szekérben egy zsákra és elaludtam. Mélyen aludtam, a míg Yarmouthba nem értünk. Yarmouth annyira újnak és idegennek tűnt föl előttem a fogadó udvarában, a hová behajtatunk, hogy azonnal lemondtam arról a titkos reménységemről, hogy találkozzam ott valakivel Peggotty úr családjából, esetleg talán magával a kis Emmivel is.

A kocsi csillogva, ragyogva ott állt az udvaron, de ló nem volt még eléje fogva, s olyan volt ebben az állapotban, mintha a világon semmi sem volna valószínűtlenebb, mint hogy valaha Londonba érjen. Ez járt az eszemben, s azon tünődtem, vajon mi lesz hát végül a ládámmal, a melyet Barkis letett a rúd mellé az udvar kövezetére, miután végighajtván az udvaron, megfordult, - és vajon mi lesz hát végül velem: mikor egy bolthajtásos ablakból, a melyen néhány szárnyas és több darab hús lógott, kitekintett egy hölgy és így szólt:

- A blunderstoni kis uraság?
- Az vagyok, asszonyom, - szóltam.
- Mi a neve? - kérdezte a hölgy.
- Copperfield, asszonyom, - szóltam.
- Nem azt várjuk, - felelt a hölgy. - Ilyen névre nem rendeltek itt ebédet senkinek.
- Talán Murdstone, asszonyom? - kérdeztem.
- Ha maga a Murdstone úrfi, - szólt a hölgy, - mért adja ki magát előbb másnak?

Megmagyaráztam neki a két név összefüggését, mire megrántott egy csengőt és kikiáltott: „Vilmos! mutasd meg az ebédlőt!” A kiáltásra az udvar túlsó felén lévő konyhából egy pinczér szaladt ki, és nagyot nézett, mikor látta, hogy csak énnekem kell az ebédlőt megmutatnia.

Tágas, hosszú szoba volt. Néhány nagy térkép lógott benne. Nem tudom, vajon sokkal idegenebbül érezhettem volna-e magamat, ha a térképek valósággal idegen országok lettek volna s én odavetődtem volna a kellő közepükbe. Úgy éreztem, hogy nagy merészség volt leülnöm egy szék szélére, sapkámmal a kezemben, az ajtó tözsomszédságában; s mikor a pinczér asztalt terített számomra s az abroszra terítéket rakott, azt hiszem, bizonyára fülig elpirultam szerénységemben.

Néhány szelet húst hozott be főzelékkel, s oly csörrentéssel kapta le a tálak födelét, hogy attól féltem, meg találtam őt bántani valamivel. De csakhamar nagyon megnyugtatót, mikor széket tett számomra az asztal mellé, és barátságosan így szólt:

- Nos, óriás uram, rajta!

Megköszöntem a szívésségét és odaültem az asztalhoz; de azt tapasztaltam, hogy roppant bajos dolog kellő ügyességgel bánni a késsel meg a villával, s le nem csöpögtetni magamat a mártással, mialatt a pinczér ott állt velem szemben, s oly merően rám bámult, hogy rettentően elpirultam, valahányszor találkozott a szemem a tekintetével. Miután ekképp figyelt rám a második szelet húsig, így szólt:

- Egy itcze söre is van. Most hozzam?

Megköszöntem a figyelmeztetést és azt mondtam: „Kérem.” Erre fölkapott egy kancsót s teletöltött sörrel egy nagy poharat, aztán a világosság felé tartotta és megcsillogtatta.

- Isten úgyse! - szólt. - Tisztességes porció, úgy-e?

- Bizony az, - szóltam mosolyogva, mert nagy örömmel láttam, hogy olyan jókedvű. Hunyorgós szemű, borvirágos képű ember volt, égneek meredő tuskés hajjal, s a mint ott állt, egyik kezét csipőjére támasztva, s a másikkal a poharat a világosság felé tartva, egészen meghódított a nyájasságával.

- Tegnap volt itt egy úr, - szólt, - egy erős úriember, Herkópáter a neve, - talán ismeri is?

- Nem, - szóltam, - alig hiszem...

- Bugyogós, kamáslis úr volt, széles karimájú kalapban, szürke kabátban, tarka nyakkendővel, - szólt a pincér.

- Nem, - szóltam szégyenkezve, - nem volt hozzá szerencsém...

- Beállított ide, - szólt a pincér, a poháron keresztül a világosság felé nézve, - kért egy pohárral ebből a sörből, - csak *ebből* akart, - mondtam neki, ne tegye, - megitta és holtan rogyott össze. Túlságosan erős volt neki. Nem is volna szabad csapra verni; annyi bizonyos.

Ez a szomorú eset nagyon megdöbbenett, s azt mondtam, azt hiszem, jobb is lesz, ha vizet iszom.

- Lássá, - szólt a pincér, mialatt félszemét lehunyva, folyton a világosság felé nézett még a sörös poháron keresztül, - a gazdám nem igen szereti, ha a vendég rendel valamit és ott hagyja. Megsértődik. De majd én megiszom, ha megengedi. Én megszoktam már, s minden a szokástól függ. Azt hiszem, énnekem nem fog megártani, ha hátraszegem a fejemet és gyorsan fölhajtom. Megtegyem?

Azt feleltem, hogy nagyon lekötelezne, ha meginná, de csak úgy, ha azt hiszi, hogy nem lesz baja tőle, egyébként semmiesetre. Mikor hátravetette a fejét és gyorsan fölhajtotta a sört, megvallom, rettenetesen féltem, hogy ő is úgy talál járni, mint a szerencsétlen Herkópáter úr, s élettelenül lerogy a szőnyegre. De nem ártott meg neki a sör. Ellenkezőleg, úgy látszott, még jobb kedve lett tőle.

- Hadd lám, mit kaptunk ebédre? - szólt, egy villát dugva a tálamba. - Csak nem ürüszületet.

- De azt, - szóltam.

- Óh, édes Istenem! - kiáltott, - nem is tudtam, hogy ürüszület. Hiszen az ürüszület a legjobb szer ennek a sörnek a rossz hatása ellen! Micsoda véletlen szerencse!

S ezzel fölkapott az egyik kezével csontjánál fogva egy szeletet, a másik kezébe meg egy burgonyát, s megette jó étvágygyal mind a kettőt, nagy meglepedésemre. Utána vett magának egy másik szelet húst s egy másik burgonyát; s ezután egy harmadik szeletet egy harmadik burgonyával. Miután ezzel végzett, egy egész puddingot hozott be, odatette elé, s azután elmerengett, mintha néhány pillanatig máshol járt volna az esze.

- Hogy' ízlik a pástétom? - kérdezte hirtelen észretérve.

- Nem pástétom; pudding, - válaszoltam.

- Pudding! - kiáltott. - Ej, a manóba! csakugyan az! Micsoda!? - szólt, jobban szemügyre véve, - tán csak nem habart pudding?

- De bizony az.

- Tyhű, habart pudding! - szólt, fölkapva egy evőkanalat. - Hisz ez a kedvencz puddingom! Micsoda véletlen szerencse! Rajta, kicsikém, lássuk, kinek jut több.

Minden bizonynyal a pincérnek jutott több. Többször biztatott ugyan, hogy lássak hozzá jól és nyerjem meg a fogadást; de mi volt az én kávéskanalam az ő evőkanalához, az én

gyorsaságom az ő gyorsaságához és az én étvágyam az ő étvágyához képest? Már az első falatnál messze elmaradtam tőle, s nem volt egy csöpp reményem sem, hogy utólérem. Azt hiszem, sohasem láttam senkit, a ki ilyen gyönyörrel habzsolta a puddingot; s mikor elfogyott a pudding, nevetett, mintha még akkor is gyönyörködnék benne.

Mikor láttam, mennyire nyájas és társaságos ember, akkor történt, hogy tintát, tollat és papírost kértem, hogy írjak Peggottynak. Nemcsak, hogy tüstént elém rakott mindent, hanem oly szíves is volt, hogy fölém hajolva nézte, mialatt a levelet írtam. Mikor befejeztem, megkérdezte, hova készülök iskolába?

Azt feleltem, hogy London mellé, - mert többet magam sem tudtam.

- Óh Istenkém! - szólt erre nagyon elkedvetlenedve, - ezt már sajnálom.

- Miért? - kérdeztem tőle.

- Óh, Uram Isten! - szólt a fejét csóválva, - ez az az iskola, a hol annak a fiúnak a bordáit betörték, - két bordáját, - kis fiúcska volt. Majd azt mondanám, hogy - hadd lám csak, - hány éves is maga körülbelül? - Megmondtam, hogy nyolcz éves múltam.

- Éppen ennyi idős volt, - szólt a pincér. - Nyolcz és félesztendős, mikor betörték az első bordáját; nyolcz éves és nyolcz hónapos, mikor betörték a másodikat, és végeztek is vele.

Nem titkolhattam el sem magam, sem a pincér előtt, hogy ez bizony kellemetlen egybevágása a körülményeknek, s tudakozódtam, hogy' történt a dolog. Válasza nem igen volt kedvderítő, mert borzalmas két szóból állt: „Verés közben”.

A postakürt megharsanása kint az udvaron éppen időszerű fordulat volt, a melyre fölálltam, s kétséggel vegyes büszkeséggel gondolván arra, hogy erszényem is van, a melyet elő is vettem a zsebemből, restelkedve megkérdeztem, van-e valami fizetnivalóm.

- Egy darab levélpapír, - felelt a pincér. - Vett-e már valaha levélpapírost?

A mennyire visszaemlékeztem, sohasem vettem még.

- Drága, - szólt a pincér, - az adó miatt. Darabja három penny. Ennyire megadóztatnak bennünket Angliában. Más nincs is ezen kívül, csak a borraival. A tintát nem számítom. Az az én veszteségem.

- Mit is - mennyit is - mit kellene - mit illik adni, kérem, borraivalónak? - hebegtem elpirulva.

- Ha nem volna családom s a családomnak nem volna himlője, - szólt a pincér, - akkor néhány hatost el se fogadnék. Ha nem támogatnám egy elaggott nénémet, meg egy drága hugomat, - (itt a pincér nagyon elérzékenyült), - akkor egy fityinget el nem fogadnék. Ha jó helyem volna és megbecsülnének itt, akkor szívesebben adnék valamicskét, a helyett, hogy elfogadjam. Csakhogy hulladékokon tengődöm - és a szenes zsákokon alszom, - fejezte be szavait, könnyekre fakadva, a pincér.

Nagyon megsajnálta szerencsétlenségét és éreztem, hogy néhány hatosnál kevesebb borraivaló igazi durvaságra és kőszívűségre vallana. Odaadtam hát neki három fényes shillingem közül az egyiket, s ő nagy alázattal és tisztelettel fogadta el és mindjárt meg is pörgette a hüvelykujjával, hogy megvizsgálja, nem hamis-e.

Egy kissé elkedvetlenített az a körülmény, hogy mikor hátul fölsegítettek a kocsiba, észrevettem, hogy azzal gyanúsítanak, hogy én ettem meg egymagam az egész ebédet. Két dologból következtettem ezt. Meghallottam, mikor az a hölgy a bolthajtásos ablakból így kiáltott le a kalauznak: - Gyuri, jól vigyázzon arra a gyerekre, mert különben meg talál pukkadni! - És megfigyeltem, hogy a szolgálok kiszaladtak a házból, s úgy megbámultak, úgy megvihogtak, mint valami fiatal csodagyermeket. Szerencsétlen barátomat, a pincért, a ki

közben egészen földerült, úgy látszott, mindez egy csöppet sem zavarja; sőt a legcsekélyebb tétovázás nélkül, ő maga is belevegyült az általános csodálkozásba. Ha valamelyest kételkedtem benne, azt gyanítom, jórészt ez lehetett az oka; de tekintve a gyermek együgyű hiszékenységet s azt a természetes bizodalmat, melyet a korosabbak iránt táplál, (két oly tulajdon, melyeknek a gyermekekben kora életbölcsességgé válása mindig nagyon elszomorít), - inkább hiszem, hogy egyáltalán nem bizalmatlankodtam benne komolyan, még akkor sem.

Mi tagadás, meglehetősen bántott, hogy a kocsis meg a kalauz, noha nem szolgáltam rá, csufondároskodtak velem, már mint: hogy a kocsi hátulja majd letörik, mivel ott ülök én, meg hogy sokkal czélszerűbb volna, ha teherkocsin utaznám. Állítólagos falánkságom történetének híre kelvén a külső utasok között, ők is hasonló módon mulattak rajta. Megkérdezték tőlem, vajon két vagy három fivér helyett fognak-e értem fizetni az iskolában, meg hogy a rendes föltételekkel vettek-e föl, vagy pedig külön szerződést kívántak-e értem; egyéb kellemes kérdéseket nem is említve. De a legrosszabb az volt a dologban, hogy tudtam, hogy szégyenletemben egy falatot sem fogok enni, ha valahol alkalom kínálkozik rá, s hogy a meglehetősen vékony ebéd után éhezniem kell majd egész éjszaka, mert a süteményemet a nagy sietségben ott felejtettem a fogadóban. Aggodalmam valóra is vált. Mikor megálltunk vacsorázni, nem mertem semmit sem rendelni, bárha nagyon szívesen ettem volna valamit. Leültem a tűz mellé s azt mondtam, hogy nem vagyok éhes. De így sem szabadultam a további csúfolódástól, mert egy durva képű, rekedt hangú úriember, a ki sandwich-szeleteket falatozott csaknem az egész úton, kivéve, mikor nagyokat húzott egy palaczkból, kijelentette, hogy olyan vagyok, mint a boa constrictor, a mely annyit eszik egyszerre, hogy hosszú ideig beérheti vele; s e megjegyzés után nagy sebbel-lobbal nekiesett a marhahúsának.

Délután három órakor indultunk el Yarmouthból, s reggel nyolcz óra tájban kellett Londonba megérkeznünk. Nyár elején voltunk, s az este nagyon kellemes volt. Valahányszor egy-egy falun hajtottunk keresztül, elképzeltem, milyen lehet a házak belseje, s mivel tölthetik idejüket a lakosok; s mikor itt-ott gyerkőczök iramodtak utánunk s fölkapaszkodva hátul a kocsira, egy darabon ott lóbálóztak, azon tűnődtem, vajon él-e még az atyjuk, s vajon boldogok-e odahaza? Volt hát bőven miről gondolkoznom, s emellett szakadatlanul töprengtem azon is, minő lehet az a hely, a hová készülök, s ez félelmes tépelődés volt. Hébe-korba, emlékszem, rászántam magam arra is, hogy az otthonra és Peggottyra gondoljak; és zavarosan, kábultan iparkodtam visszaidézni emlékezetembe, mik voltak az érzelmeim, s miféle gyerek voltam, mielőtt Murdstone urat megharaptam; de semmiképp sem tudtam kielégítő eredményre jutni, mert úgy rémlett, mintha már nagyon, de nagyon régen történt volna, hogy megharaptam.

Az éjszaka nem volt oly kellemes, mint az este, mert az idő hűvösre fordult; s mert hogy a kocsiból ki ne forduljak, két úriember közé dugtak, (a durvaképű és egy másik közé), és csaknem megfulladtam, mikor a két szomszédom elaludt s majdhogy összepréselt. Néha úgy összenyomtak, hogy önkéntelenül fölkiáltottam: - Óh, kérem szépen! - de ez nem igen volt ínyökre, mert fölébredtek rá. Szemben velem egy éltebb hölgy ült nagy prémes bundában, a ki annyira be volt bugyolálva, hogy a sötétben inkább hasonlított szénaboglyához, mint hölgyhöz. Ennek a hölgynek volt egy kosara, s jó ideig nem tudta, mitévő legyen vele, a míg végül kitalálta, hogy legjobb helye lesz én alattam, mert az én lábam úgyis kurta. Ez a kosár úgy szorongatott, úgy összelökdösött, hogy valósággal nyomorúságos volt a helyzetem, de ha csak moccanni találtam is és a kosárban lévő üveg valamihez hozzáütődve csörömpölt, (a mi elkerülhetetlen volt), a kosár gazdája kegyetlenül megrúgott és így szólt: - Ugyan, maradj már vesztteg! Hisz a *te* csontjaid elég fiatalok!

Végre fölkel a nap, s társaim álma ekkor, úgy tetszett, nyugodtabb lett. El sem képzelhetők azok a nehézségek, a melyekkel egész éjszaka küzdöttek, s a melyek rémületes szuszogásban és hortyogásban nyilvánultak. A mint a nap magasabbra hágott, álmuk könnyebb lett, s

egymásután sorjában föl is ébredtek. Emlékszem, mennyire meglepett, mikor mindannyian azt színeltek, hogy egy szempillantásnyit sem aludtak, és szokatlan méltatlankodással utasították vissza egytől-egyig az ellenkező vádat. Még manapság is meg-megdöbbszint ugyanaz az álmélkodás, mert állandóan azt tapasztaltam, hogy minden emberi gyöngeség közt általában legkevésbé hajlandó az ember (sejtelmem sincs, miért), azt a gyöngeséget megvallani, hogy kocsin utaztában aludni talált.

Milyen bámulatos helynek tűnt föl előttem London, mikor a távolból megláttam; hogy' ébredt bennem az a hit, hogy kedvencz hőseimnek a kalandjai állandóan ott játszódnak le újra meg újra, s hogy' kóválygott elmémbe határozatlanul az a gondolat, hogy Londonban több az, a mi csodás és gonosz, mint a világ valamennyi városában, - mind ennek elmondására szükségtelen e helyütt megállnom. Szakadatlanul közeledtünk feléje, s a kellő időben meg is érkeztünk a whitechapeli fogadóba, a mely útunk célja volt. Elfelejtettem már, vajon a Kék Ökör, vagy a Kék Vadkan volt-e; csak azt tudom, hogy valami kék volt, s hogy a képmása rá volt festve a kocsi hátára is.

A kalauz, miközben leszállt, rám tekintett, s az iroda ajtajában így szólt:

- Van itt valaki egy Murdstone nevű fiúért, a suffolki Blunderstoneból, a kinek itt kell megvárnia, a míg érte jönnek?

Senki sem felelt.

- Kérem, tegyen próbát a Copperfield névvel, - szóltam, gyámoltalanul letekintve a kocsiból.

- Van itt valaki egy Murdstone nevű fiúért, a suffolki Blunderstoneból, a ki Copperfield névre is hallgat, s a kinek itt kell megvárnia, a míg érte jönnek? - szólt a kalauz. - Ejnye! Van vagy nincs?

Nincs. Nem volt ott senki. Aggódva körülnéztem; de a kérdezősködés az ott álldogálók közül senkire sem tett semmiféle hatást, egy félszemű, kamáslis emberen kívül, a kinek az volt a véleménye, hogy legjobb volna, ha sárgarézkarikát tennének a nyakamra és bekötnének az istállóba.

Létrát hoztak a kocsihoz s lemásztam én is az után a hölgy után, a ki olyan volt, mint a szénaboglya, mivel addig, míg a kosarát el nem szedték, mocczanni sem mertem. Közben valamennyi utas kiszállt a kocsiból; csakhamar lerakták a málhát is; a lovakat már előbb kifogták, s végül néhány háziszolga hátratolta, félre az útból, a kocsit is. És még mindig nem jelentkezett senkisé, hogy pártfogásába vegye a suffolki Blunderstoneból való poros legénykét.

Elhagyatottabban, mint Robinson Crusoe, a ki mellett senkisem volt, hogy ránézzem s lássa, hogy elhagyatott, bementem az irodába, s az ott dolgozó őrök felszólítására megkerültem az íróasztalt és leültem a mázsálóra, a melyen a málhát szokták lemérni. A mint itt üldögéltem, elnézve a csomagokat, ládákat és könyveket, s beszíva az istállószagot, a mely azóta elválaszthatatlan annak a reggelnek az emlékétől, - valóságos búcsújárása indult meg agyamban a legrémesebb gondolatoknak. Föltéve, hogy nem jön értem soha senki, vajon meddig hajlandók megtérni itt engemet? Megtérnek-e addig, a míg el nem fogy a hét shillingem? Ott kell-e majd éjjel aludnom énnekem is valamelyik farekesztékben a többi málhával, és reggel az udvaron kell-e majd mosakodnom a csurgókútnál? Vagy talán kiteszik majd a szűrőmet minden éjjel, s elvárják, hogy másnap, mikor az irodát kinyitják, visszajövök s ott maradok, a míg értem nem jönnek? Föltéve, hogy nem tévedésről van szó, hanem Murdstone úr ezt a tervet eszelte ki, hogy megszabaduljon tőlem, vajon mitévő legyek? Ha megengedik is, hogy ott maradjak, a míg a hét shillingem el nem fogy, azt nem remélhettem, hogy ott maradhassak akkor is, mikor éhen kezdek majd halni. Ez nyilvánvalóan kellemetlen és kényelmetlen volna

a vendégeknek, arról nem is szólva, hogy a Kék-Nem-tudom-mi koczkáztatná a temetési költségeket is. Ha azonnal fölkerekedném s megpróbálnék gyalog hazajutni, hogy' találnám meg hazáig az utat; hogy' remélhetném, hogy oly messzire egyáltalán elgyalogolhatnék; hogy' számíthatnék bárki másra Peggottyn kívül, még ha haza is jutok? Ha pedig kikutatnám a legközelebbi illetékes hatóságot és katonának vagy matróznak ajánlkoznám, oly apró ficzkó vagyok, hogy minden valószínűség szerint elutasítanának. Mindez és száz más efféle gondolat fejembe kergette a vért, úgy, hogy szédültem félelmemben és aggodalmamban. Lázam tetőpontra hágott, mikor belépett egy férfi, és súgott valamit az őröknek, a ki erre nyomban leemelt a mázsálóról és áttolt az idegenhez, mintha lemértek, megvettek, átadtak és kifizettek volna.

Mikor az irodából távozva, új ismerősöm kézenfogott, lopva rátekintettem. Sovány, sápadt fiatal ember volt, beesett arcú, s álla csaknem olyan fekete volt, mint Murdstone úré; de itt véget is ért a hasonlóság, mert barkója le volt borotválva, s a haja, a helyett, hogy fényes lett volna, rozsdás és fakó volt. Fekete ruha volt rajta, de ez is meglehetősen rozsdás és fakó, s a keze, lába alaposan kinőtt belőle. Fehér nyakkendője nem igen ragyogott a tisztaságtól. Akkor sem hittem, most sem hiszem, hogy a nyakkendő volt rajta az egyetlen darab fehérenmű; de annyi bizonyos, hogy ennél többet sem nem mutatott, sem nem sejtetett.

- Maga az új fiú? - kérdezte.

- Én, uram, - feleltem.

Föltételeztem, hogy az vagyok, mert tudni nem tudtam.

- Én a Salem-ház egyik tanítója vagyok, - szólt ő.

Meghajoltam előtte, és nagyon inamba szállt a bátorságom. Annyira szégyeltem olyan közönséges dologra célózni, mint a ládám, egy tudós, a Salem-ház egy tanítója előtt, hogy jó messzire távoztunk már a fogadó udvarából, mikor a ládámat bátorkodtam említeni. Alázatos megjegyzésekre, hogy a ládámnak később hasznát vehetném, visszafordultunk, s ő közölte az őrökkel, hogy a kocsis, utasítása szerint, déltájban eljön majd a ládámért.

- Kérem, - szóltam, miután körülbelül odáig jutottunk újra, a hol az imént voltunk, - messze van?

- Lent Blackheath mellett, - volt a felelet.

- Ez messze van? - kérdeztem bátortalanul.

- Jó darabra, - szólt. - Postakocsin megyünk majd. Körülbelül hat mérföldnyi út.

Oly gyöngye és fáradt voltam, hogy további hat mérföldnyi útnak már a gondolata is kétségbe ejtett. Megembereltem magamat s megmondtam a kíséremnek, hogy egész éjszaka egy falatot sem ettem, s hogy ha megengedné, hogy valami ennivalót vásároljak magamnak, rendkívül lekötölné. Úgy látszott, ez nagyon meglepte, - most is látom, a mint megáll és rám néz, - s miután néhány pillanatig gondolkozott, azt mondta, hogy szeretne meglátogatni egy öreg-asszonyt, a ki nem messze lakik, s az lesz a legokosabb, ha veszek magamnak egy darab kenyeret vagy akármi más tápláló eledelt, a mit a legjobban szeretek, és ismerőse házában reggelizem, a hol tejet is kaphatunk.

Megálltunk hát egy péküzlet kirakata előtt, s miután egész sereg indítványt tettem, hogy vásároljunk meg mindent, a mi nehezen emészthető csak volt az üzletben, s kísérem egymásután visszautasította indítványaimat, végül határoztunk, s három pennyért megvettem egy szép kis barna cipőt. Azután egy fűszerkereskedésben vettünk egy tojást meg egy darab húsos szalonnát. Mindent kifizetve, véleményem szerint, jó sok aprópénzt kaptam még vissza a második fényes shillingemből, úgy, hogy kezdtem Londont igen olcsó városnak tekinteni.

Miután az elemózsiát zsebreraktuk, folytattuk utunkat, oly nagy lármában és tolongásban, a mely leírhatatlanul elbódította fáradt fejemet. Átmentünk egy hídon is, bizonyára a London-hídon, (úgy emlékszem, mondta is a kísérem, hogy az; de én félig aludtam), míg végre megérkeztünk a szegény asszony házához, a mely valami szegényház-telephez tartozott, a hogy' a külsejéből láttam, meg egy kőabláról a kapuja fölött, a melynek a föliratából kitűnt, hogy a telep huszonöt szegény asszony számára van berendezve.

A Salem-ház tanítója benyitott a számos egyforma kis fekete ajtó közül az egyikben, (egy-egy kis négyszögletes ablak volt minden ajtó mellett és minden ajtó fölött), és beléptünk az egyik szegény öregasszonynak a házába, a ki fujtatóval éppen tüzet élesztett, hogy egy kis fazekat fölforraljon. Az öregasszony, mikor meglátta a belépő tanítót, a fujtatót térdére támasztva, abbahagyta a munkáját és motyogott valamit, a mi olyanformán hangzott, hogy „Édes Karcsim!”; de mikor engem is meglátott, fölállt és kezét dörzsölve, zavartan hajlongott is, nem is, előttünk.

- Megfőzhetné, kérem, ennek a fiatal úrnak a reggelijét? - kérdezte a Salem-ház tanítója.

- Hogy megfőzhetném-e? - szólt az öregasszony. - Hát persze hogy meg!

- Hát Fibbitsonné hogy' van ma? - szólt a tanító, egy másik öregasszonyra tekintve, a ki egy nagy széken a tűz mellett ült, s tisztára egy batyu ruhának látszott, úgy hogy ma is hálát adok az Istennek, hogy akkor tévedésből rá nem ültem.

- Aj, nagyon nyavalyás, - szólt az első öregasszony. - Megint rossz napja van. Ha a tűz véletlenül el találna aludni, szentül hiszem, hogy ő is elaludna és soha többé föl nem ébredne.

A mint ők ránéztek, ránéztem én is. Bár meleg idő volt, úgy látszott, nem törődik semmivel, csak a tűzzel. Azt képzeltem, féltékeny még a tűzön álló fazéokra is; és van okom azt hinni, hogy nagyon zokon vette, hogy a tűz melegen főtt a tojásom és sült a szalonnám; mert láttam a saját fáradt szememmel, hogy egyízben az öklét rázta felém, mialatt javában folyt a kuktáskodás, és senki más nem nézett feléje. A nap beszűrődött a kis ablakon át; de ő háttal ült feléje - (a nagy szék is háttal volt a napnak) - s úgy őrizte a tüzet, szörnyen gyanakodva úgy vigyázott rá, mintha a helyett, hogy őt melegítené, ő melegítette volna nagy buzgalommal. Mikor elkészült a reggelim, s a tűz újra szabad lett, annyira megörült, hogy hangosan elnevette magát, - s annyit mondhatok, hogy nem volt a nevetésében egy csöpp dallamosság sem.

Leültem barna czipóm, tojásom és szalonnám mellé, - egy csésze tejet is kaptam hozzá, - és pompásan megreggeliztem. Javában élveztem még a reggelimet, mikor a ház öregasszonya így szólt a tanítónak:

- Elhoztad a flótádat?

- El, - hangzott a felelet.

- Fújj el valamit rajta, - szólt az öregasszony hízelkedve. - Kérlek szépen!

A tanító erre a kabátja szárnya alá dugta a kezét s előszedte a flótáját három darabban; össze-csavarta, és azonnal játszani kezdett rajta. Sok évi megfontolás után is az a benyomásom, hogy nem lehetett a világon soha senki, a ki rosszabbul játszott volna. Sohasem hallottam borzalmasabb hangokat, sem természetes, sem mesterséges úton előidézve, mint a minőket ő hallatott. Nem tudom, miféle nótákat fujdogált, - ha ugyan egyáltalában effélét játszott, a miben kételkedem; - de játékanak az volt rám a hatása, hogy először is eszembe juttatta minden szomorúságomat, úgy hogy alig fojthattam vissza a könnyeimet; azután elrontotta az étvágyamat; és végül úgy elálmosított, hogy nem bírtam a szememet nyitva tartani. Kezd a szemem megint lecsukódni, s elkezdek bóbiskolni, a mint fölfrissül bennem az emlékezés.

Elmosódik előttem újra a kis szoba, nyitott pohárszékével a sarokban, keményhátú székeivel, zezgugos kis lépcsőjével, a mely a felső szobába vezet, s a kandalló párkánya fölött szétterjesztett három pávatollával, - emlékszem, hogy mikor beléptem, azon tünődtem, vajon mit gondolt volna ez a páva, ha előre tudja, mi lesz ékességének a végzete, - lecsuklik újra a fejem és elalszom. A flóta hangjai elhalnak, helyettök a kocsi kerekeit hallom nyikorogni, s úton vagyok. A kocsi nagyot zökken, fölriadok, s hangzik újra a flóta. A Salem-ház tanítója ott ül, lábát keresztbe rakva, és fújja keservesen, mialatt a ház öregasszonya gyönyörködve nézi. Csakhamar elmosódik megint az öregasszony, elmosódik a tanító, elmosódik minden; nincs többé flóta, nincs Salem-ház, nincs Copperfield Dávid, nincs semmi, semmi, csak mély, erős álom.

Azt hittem, álmodtam csak, hogy egyízben, mialatt a tanító rettenetes flótáját fujdogálta, a ház öregasszonya, a ki rajongó csodálatában egyre közelebb húzódott hozzá, széke hátán keresztülhajolt és gyengéden átkarolta a nyakát, úgy hogy egy pillanatra el is akadt a játéka. Félálomban voltam vagy éppen akkor, vagy nyomban utána; mert a mikor folytatta a flótázást, - (annyi csakugyan tény volt, hogy a játéka elakadt), - láttam és hallottam, hogy az öregasszony azt kérdezte Fibbitsonnétól, - (a flótázásra érve), - vajon nem gyönyörű-e; Fibbitsonné pedig azt felelte: - Ajjaj! Bizony az! - és odabólintott a tűz felé. Meg is vagyok győződve róla, hogy az egész előadást a tűz javára tudta be.

Jó ideig szundikálhattam már, mikor a Salem-ház tanítója újra szétcsavarta a flótáját három darabra, elrejtette úgy, mint előbb, és elvitt magával. A kocsit igen közel értük és fölmásztunk a tetejére; de én oly holtrafáradt voltam, hogy mikor útközben megálltunk, hogy még valakit fölvegyünk, engem bedugtak a kocsi belsejébe, a hol nem volt utas, s a hol mélyen elaludtam, míg egyszer csak azt vettem észre, hogy a kocsi lépésben fölfelé tart egy meredek dombra, zöld lombok között. Csakhamar meg is állt, s megérkezett útja végére.

Rövid gyaloglás után eljutottunk - már mint a tanító meg én - a Salem-ház elé, a mely magas téglafallal volt kerítve és igen barátságtalan helynek látszott. A falon egy ajtó fölött fatábla volt ezzel a fölírással: SALEM-HÁZ. S az ajtóba illesztett rácsozaton keresztül, mikor becsöngettünk, egy mogorva ábrázat mért végig bennünket, a mely, mint az ajtónyitáskor láttam, egy bikanyakú, erős ember ábrázata volt, a kinek a féllába fából volt, a halántéka feltűnően kidomborodott, s a haja az egész fején köröskörül rövidre volt nyírva.

- Az új fiú, - szólt a tanító.

A falábú tetőtől-talpig szemügyre vett, - hamarosan végzett velem, mert nem sok nézni való volt rajtam, - bezárta mögöttünk a kaput és lehúzta a kulcsot. Egynéhány sötét, nagy fa között a ház felé tartottunk, mikor a falábú egyszerre csak vezetőm után kiáltott:

- Hohó!

Visszatekintettünk, s láttuk, hogy ott áll egy kis bódé ajtajában, a hol lakott, s egy pár csizmát tart a kezében.

- Hej! Itt volt a varga, Mell úr, - szólt, - a míg odajárt, s azt üzeni, hogy nem lehet már megfoltozni. Egy darabka sincs már rajta az eredeti csizmából, s azt mondja, nem érti, mi jutott az eszébe.

E szavakkal Mell úr felé hajította a csizmát, a ki pár lépésnyire visszament, hogy fölvegye, s azután (úgy láttam, nagyon szomorúan) nézegette, mialatt tovább haladtunk. Akkor vettem csak észre, hogy a lábán levő csizma is nagyon el volt nyűve, úgy, hogy egy helyütt, mint valami bimbó, kifestett belőle a harisnyája is.

A Salem-ház kietlen, sívár, négyszögletes téglapítmény volt egy-egy szárnyépülettel. Oly csend volt benne és körülötte, hogy azt mondtam Mell úrnak, úgy látom, a fiúk sétálni

mentek. De úgy látszott, nagyon meglepte őt, hogy nem tudtam, hogy szünidő van; hogy a fiúk mind otthon vannak szüleiknél; hogy Creakle úr, az intézet tulajdonosa, feleségével és leányával a tenger mellett nyaral, s hogy engem gonosztettem büntetéseül küldtek ide a szünidőben. Mindezt azalatt magyarázta el, a míg tovább ballagtunk.

Körülnéztem a tanteremben, a melybe bevezetett. Elhagyatottabb, vígasztalanabb helyet sohasem láttam még. Most is látom. Hosszú terem, három hosszú sor íróasztallal és hat sor paddal; köröskörül meredező faszegekkel a kalapok és palatáblák számára. A piszkos padlón szanaszéjjel ócska írka- és gyakorlókönyv-foszlányok. A polczokon itt-ott néhány selyembogárdoboz, ugyancsak efféle papirosból. Egypár nyomorult kis fehér egér, a melyet a gazdája itt hagyott, föl s alá futkos összedrótozott, penészes kartonházikójában, s piros szemecskéjük minden zugban ennivalót keres. Egy madárka, kalitkájában, a melybe alighogy belefér, gyászosan zörömpöl, mikor hébe-korba fölugrik két hüvelyk magas botocskájára, vagy a mikor lepottyan róla; de sem nem énekel, sem nem csipog. Furcsa, egészségtelen szagot áraszt az egész terem, mint a penészedő posztó, a rothadt alma, vagy az egérrágta könyvek. Több tintafolt nem tarkíthatta volna akkor sem, ha építése óta földeltelenül áll, s az égből tintaeső, tintahó és tintajég szakadt volna szüntelenül, minden évszakra át.

Mell úr magamra hagyott, a míg javíthatatlan csizmáját fölvitte az emeletre, s én halkan a terem túlsó végébe mentem, mindezt útközben figyelve meg. Egyszerre csak az egyik íróasztal tetején egy kartonplakátra bukkantam, a melyre szép nagy betűkkel ez volt írva:

„Vigyázz! Harap!”

Tüstént fölmásztam az asztalra, attól tartva, hogy legalább is egy nagy kutya van alatta. De bár aggodalmasan tekintgettem mindenfelé, színét sem láthattam sehol. Még javában folytattam a fürkészést, mikor Mell úr visszatért s megkérdezte, mit csinálok az asztal tetején.

- Kérem szépen, bocsásson meg, uram, - szóltam, - a kutyát keresem.

- A kutyát? - kérdezte. - Miféle kutyát?

- Hát nem kutya?

- Mi az, a mi nem kutya?

- Az, a mire vigyázni kell, uram; a mi harap.

- Nem, Copperfield, - szólt ünnepélyesen, - az nem kutya. Az egy fiú. Az a megbízásom, Copperfield, hogy ezt a plakátot a maga hátára akasszam. Sajnálom, hogy így kezdődik az ismeretségünk, de meg kell tennem.

Ezzel leemelt az asztalról, s a plakátot, a mely ügyesen föl volt szerelve erre a célra, mint valami tarisznyát, a vállamra akasztotta. S ezentúl, bárhova mentem, megvolt az a vígasztalásom, hogy magammal hordoztam.

Elképzelhetetlen, mit szenvedtem ettől a plakáttól. Akár láthattak az emberek, akár nem, én mindig azt hittem, hogy valaki olvassa. Nem szerzett könnyebbülést az sem, ha megfordulva senkit sem láttam; mert azt képzeltem, hogy mindig éppen ott áll valaki, a merre a hátamat tartom. Az a kegyetlen falábú ember még súlyosbította a szenvedésemet. Hivatalos személyiség volt és valahányszor meglátta, hogy egy fához, vagy a falhoz, vagy a házhoz támaszkodom, megdöbbentő hangon mindig rám ordított bódéja ajtajából: - Hej! hej! uracskám! Hé Copperfield! Ne dugja el azt a cifraságot, mert följelentem! - A játszótér csupasz, kavicsos udvar volt, nyitott térség, a ház és a mellékhelyiségek egész hátsó része felől; és tudtam, hogy olvasta a plakátot a cselédség, olvasta a mészáros, olvasta a pék; egyszóval mindenki, a ki hátulról vagy elülről a házba jött, reggel, mikor rám parancsoltak, hogy ott sétáljak, olvasta,

hogy óvakodnia kell tőlem, mert harapok. Emlékszem, hogy voltaképen magam is kezdtem már félni enmagamtól, mint valami harapós, vad ficzkótól.

Volt ott a játszótéren egy régi ajtó, a melybe a fiúk bele szokták metszeni a nevöket. Telisdedteli volt ilyen fölírással. A szünidő végétől és a fiúk visszaérkezésétől való félelmemben, egyetlen fiú nevét sem olvashattam a nélkül, hogy arra ne gondoljak, vajon minő hangon és minő hangsúlyozással fogja majd ő olvasni azt, hogy: „Vigyázz! Harap!” Volt a többi közt egy fiú - valami Steerforth J., - a ki igen mélyen és igen sokszor bemetszette a nevét. Ez - azt gondoltam - nagyon erős hangon olvassa majd a figyelmeztetést és utána megcibálja a hajamat. Egy másik fiú meg, valami Traddles Tommy, attól féltem, hogy csúfot fog üzni belőle. Egy harmadikról pedig, Demple Gyuriról, azt képzeltem, hogy énekelni fogja. Reszkető kis teremtes létemre addig néztem arra az ajtóra, a míg úgy rémlett, hogy valamennyi névnek a gazdája - Mell úrtól tudtam, hogy akkor ötvennégyen voltak az intézetben - közfelkiáltással kiközösít engem a társaságból, s kiki a maga módján azt kiáltja: „Vigyázz! Harap!”

Szakasztott így voltam az ülőhelyekkel, az íróasztalok, meg a padok előtt. Így az üres ágy sorokkal is, a melyekre ágyam felé menet és ágyamba fekve, lopva rá-rátekintgettem. Emlékszem, hogy éjszakáról-éjszakára vagy azt álmodtam, hogy együtt voltam az édes anyámmal, úgy mint régen, vagy kirándultam Peggottyékhoz, vagy a postakocsin utaztam, vagy együtt ebédeltem megint szerencsétlen pinczérbarátommal, s mindmegannyi alkalommal az történt, hogy az emberek elkezdtek kiabálni és megbámultak arra a boldogtalan fölfedezésre, hogy nincs rajtam semmi egyéb, csak rövid kis hálóingem, meg a plakát a hátamon.

Életem egyhangúságában és az iskola megnyitásától való szakadatlan félelmemben így gyötrött, szinte elviselhetetlenül az a plakát! Naponta hosszú föladatokat kellett csinálnom Mell úrral; de megcsináltam, (mivel Murdstone úr és nénje nem volt jelen), még pedig a nélkül, hogy szégyent vallottam volna. Tanulás előtt és után sétálgattam, miközben, mint már említettem, a falábú ügyelt föl reám. Milyen elevenen visszaemlékszem a házkörüli gőzre, a zöld, repedezett kőkoczkákra az udvaron, egy hasadozott, ócska vizes hordóra, s a komor fák némelyikének fakó törzsére, a melyeket mintha jobban vert volna az eső és kevésbbé éltetett volna a nap, mint más fákat! Egy órákor ebédeltünk, Mell úr meg én, a felső végén egy hosszú, csupasz ebédlőnek, a mely tele volt fenyőasztallal és zsiradékszaggal. Azután megint tanultunk a teáig, a melyet Mell úr kék teáscsészéből ivott, én pedig, czinbögérből. Nap-hosszat, s este is hét-nyolcz óráig, Mell úr, különálló íróasztala mellett a tanteremben, keményen dolgozott, tintával, tollal, vonalzóval, könyvekkel és írópapírral. A számlákat írta össze, - (a mint később megtudtam), - az elmúlt félesztendőről. Mikor elrakta a holmiját éjjelre, elővette a flótáját és fújdogálta állhatatosan, úgy, hogy már-már azt gondoltam, hogy lassacskán belefújja egész lelkét a flóta végén lévő nagy lyukba s aztán szélnek ereszti a billentyükön.

Látom magamat, teljes parányiságomban, a gyéren világított termekben, a mint fejemet kezemre támasztva üldögélek, hallgatom Mell úr siralmas játékát és magolom a másnapi leczkét. Látom magamat becsapott könyveimmel, a mint egyre hallgatom még Mell úr siralmas játékát, s egyszerre csak kihallom belőle, a mi odahaza történt hajdanában, hallom a szél zúgását a yarmouthi síkságon, s nagyon szomorú vagyok és elhagyatott. Látom magamat, a mint a lakatlan termeken keresztül megyek föl lefeküdni s ágyam szélén üldögélve esengek Peggotty vigasztaló szaváért. Látom magamat, a mint reggel lefelé ballagok a lépcsőn, s a lépcsőház egyik ablakának hosszú, kísérteties hasadékan kitekintek az iskola nagy csöngetyűjére, a mely ott lóg le egy kis házikó tetejéről, s fölötte szélkakas van. És félek attól a percztől, mikor a csengő szava munkára fogja szólítani Steerforth J.-t, meg a többit. De sejtelmes rettegésemben megelőzi ezt a perczet az a másik, mikor a falábú ember ki fogja nyitni a rozsdás kaput, hogy bebocsássa a félelmes Creakle urat. Nem hiszem, hogy a készülő

események bármelyikében valami igen veszedelmes személyiség lehettem volna, de valamennyiben ott hordoztam a hátamon ezt a figyelmeztetést.

Mell úr sohasem beszélt velem sokat, de durván sem bánt velem soha. Azt hiszem, jó pajtások voltunk, ha nem beszélgettünk is. Elfelejtettem említeni, hogy hébe-korba magában beszélgetett, vigyorgott, az öklét rázta, csikorgatta a fogát és érthetetlen módon a haját tépte. De megvolt ez a különös sajátsága. Eleinte megijesztett, de csakhamar hozzászoktam.

HATODIK FEJEZET.

Szaporodnak az ismerőseim.

Körülbelül egy hónap telt el így, mikor a falábú elkezdett ide-oda biczegni a házban súrolórongygal és egy veder vízzel, a miből azt következtettem, hogy folynak az előkészületek Creakle úr és a fiúk fogadására. Nem is csalódtam; mert a súrolórongy megjelent csakhamar a tanteremben is és engem Mell úrral együtt kizavart onnan. Ott húzódtunk meg, a hol lehetett, s úgy éltünk, a hogy' tudtunk, néhány napig, mialatt folyton útjában voltunk két vagy három fiatal asszonyszemélynek, a kik ez ideig ritkán mutatkoztak. Állandóan olyan porban ténfergettünk, hogy csaknem annyit trüsszögtem, mintha az egész Salem-ház egy nagy burnótszelencze lett volna.

Egy szép napon tudatta velem Mell úr, hogy Creakle urat aznap estére várják. Este, tea után, hallottam, hogy meg is érkezett. Lefekvés előtt értem jött a falábú, hogy Creakle úr elé vigyen.

A háznak az a része, a hol Creakle úr lakott, jóval kényelmesebb volt, mint a miénk. Szép darab kertjét öröm volt látni a poros játszótér után, a mely valóságos miniature sivatag volt, úgy, hogy mindig azt gondoltam, hogy csupán holmi teve vagy dromedár érezhetné magát otthonosan benne, senki más. Nagy merészség volt annyit is észrevennem, milyen kényelmes a tornác, mialatt útközben remegve gondoltam arra, hogy nemsokára Creakle úr előtt fogok állani. Annyira megzavarodtam, mikor a falábú bevezetett eléje, hogy alig láttam Creaklené asszonyt és Creakle kisasszonyt, (a kik mind a ketten a szobában voltak), sőt semmi mást nem láttam, csak Creakle urat, egy erős úriembert, vastag óralánczával, a melyen pecsétgyűrűk fityegtek. Karosszékekben ült, keze ügyében egy palaczkkal és pohárral.

- Úgy! - szólt Creakle úr. - Ez az az ifiúr, a kinek a fogait le kell ráspolozni! Hadd lám a hátát.

A falábú megfordított, hogy látni lehessen a plakátomat; s miután időt engedett alapos megvizsgálására, arczczal megint Creakle úr felé fordított, s ő maga odaállt Creakle úr mellé. Creakle úrnak tüzes arcza s mélyen fekvő apró két szeme volt. Homlokán kidagadtak az erek, orra kicsi volt, álla széles. A feje búbján kopasz volt; s néhány szál ritkás, nedveses, őszbe csavarodó haját úgy átsimította kefével két oldalt a halántékán, hogy a homloka fölött összeért. De a legmélyebb hatást az a körülmény tette rám, hogy nem volt hangja, hanem csak suttozva beszélt. Az az erőlködés, a mibe ez került, vagy az a tudat, hogy ilyen halkán tud csak beszélni, haragos arcját még sokkalta haragosabbá tette, s vastag erei annyira kidagadtak, mikor beszélt, hogy visszatekintve a multba, nem is lep meg, hogy legfőbb sajátsága gyanánt ez ragadta meg figyelmemet.

- Nos, - szólt Creakle úr, - mi a jelenteni valója erről a fiúról?

- Egyelőre nincs még ellene semmi kifogás, - felelt a falábú. - Nem volt még rá alkalom.

Úgy tetszett, hogy Creakle úr csalódott várakozásában. Ellenben Creaklené asszony meg a lánya, (a kikre most pillantottam először; vékony, csendes teremtés volt mind a kettő) - úgy látszott - nem csalódott.

- Jer közelebb, úrfi! - szólt Creakle úr, magához intve.

- Jer közelebb! - szólt a falábú, utánozva a mozdulatot.

- Mostoha apádat van szerencsém ismerni, - suttogta Creakle úr, miközben fülönfogott. - Derék ember, erős jellemű férfi. Ismer engem, s én is ismerem őt. Hát *te* ismersz-e, he? - szólt Creakle úr, kegyetlen szeszélylyel fülön czibálva.

- Még nem, uram, - szoltam, roskadozva fájdalmamban.

- Még nem? He? - ismételte Creakle úr. - De nemsokára majd megismersz. He?

- Nemsokára majd megismersz. He? - ismételte a falábú. Később megtudtam, hogy erős hangjával rendesen úgy szerepelt, mint Creakle úr tolmácsa a fiúkkal szemben.

Nagyon megijedtem, s azt feleltem, remélem, hogy úgy lesz, ha úgy tetszik neki. Ezenközben pedig folyton az volt az érzésem, hogy a fülem lánggal ég; oly erősen ránczigálta.

- Megmondom hát neked, mi vagyok, - suttogta Creakle úr, eleresztve végül a fületem; de búcsúzásúl olyat csavarintott rajta, hogy könnybe lábadt a szemem. - Kényúr vagyok.

- Kényúr vagyok, - szólt a falábú.

- Ha azt mondom, hogy megteszek valamit, hát megteszem, - szólt Creakle úr; - és ha azt mondom valamire, hogy meg kell lenni, hát akkor meg kell lenni.

- Hogy meg kell lenni, hát akkor meg kell lenni, - ismételte a falábú.

- Határozott jellem vagyok, - szólt Creakle úr. - Úgy ám, az vagyok. Teljesítem a kötelességemet. Úgy ám, teljesítem. A húsom és vérem - mialatt ezt mondta, a feleségére nézett, - ha ellenem lázad, nem az én húsom és vérem többé. Megtagadom. Az a ficzko - folytatta a falábúhoz fordulva, - nem volt itt megint?

- Nem, - volt a felelet.

- Nem, - szólt Creakle úr. - Jobban is teszi. Jól ismer. Ne is kerüljön elé. Mondom, ne kerüljön a szemem elé, - szólt Creakle úr, az asztalra csapva s a feleségére nézve, - mert jól ismer. No most már te is kezdesz ismerni, fiatal barátom; elmehetsz. Vezesse el.

Nagyon örültem, hogy elparancsolt, mert Creaklené asszony meg a lánya a szemét törölgette s én épp úgy aggódtam értök, mint magamért. De egy kérés nyomta még a lelkemet, a mely oly közlőre érintett, hogy el nem hallgathattam, bár magam is csodáltam a bátorságomat.

- Kérem szépen, uram...

Creakle úr fölszisszent: - Hah! Mi az? - s úgy rám meresztette a szemét, hogy majd keresztülszúrt a tekintetével.

- Kérem szépen, uram, - hebegtem, - engedje meg, (igazán nagyon sajnálom, a mit tettem), hogy levegyék rólam ezt az írást, mielőtt a fiúk visszajönnek...

Vajon komoly volt-e a szándéka Creakle úrnak, vagy rám akart-e csak ijeszteni, nem tudom; de úgy föl pattant a székeből, hogy én hanyatt-homlok visszavonultam, be sem várva a falábú kíséretét, s meg nem álltam, a míg hálósobámba nem értem, a hol látva, hogy nem üldöznek, - mivel ideje volt már, lefeküdtem és feküdtem reszketve jó pár óráig.

Másnap reggel visszatért Sharp úr. Ő volt az első tanító, Mell úrnak főlebbvalója. Mell úr a fiúkkal evett, Sharp úr ellenben Creakle úr asztalánál ebédelt és vacsorált. Nyurga, válasz-

tékos úriember volt, én legalább azt hittem; jókora orral, s a fejét féloldalt lógatta, mintha kissé túlságosan nehéz volna neki. Szép, sima, hullámos haja volt; de az a fiú, a ki legelőször tért vissza, fölvilágosított, hogy Sharp úr parókát visel, (uraságoktól levetett parókát, mondta ugyancsak ő), és minden szombat délután kimegy fölsüttetni.

Nem más volt, mint Traddles Tommy, a kinek ezt a fölvilágosítást köszönhettem. Ő volt az első, a ki a fiúk közül visszatért. Úgy mutatkozott be, hogy a nevét az ajtó jobb sarkában találhatom meg, a legfelső zár fölött. Én erre azt kérdeztem: - Traddles? - a mire azt felelte: - Tetőtől talpig, - s azután arra kért, hogy meséljek el mindent részletesen, magamról és a családomról.

Szerencse volt rám nézve, hogy Traddles jött vissza legelőször. Olyan jól mulatott a plakátomon, hogy megszabadított a leleplezéssel vagy a titkolózással járó minden zavartól, mert mindegyik fiúnak, a ki visszajött, nagynak is, kicsinek is, nyomban a megérkezése után, ilyenformán mutatott be: - Ide nézz! Pompás tréfa! - Szerencse volt az is, hogy a fiúk legnagyobb része igen rosszkedvűen tért vissza, s éppenséggel nem csúfondároskodtak annyira az én rovásomra, a mint vártam volt. Volt köztük persze egynéhány, a ki vad indiánok módjára körültánczolt, s a legtöbbje nem állhatott ellen annak a kísértésnek sem, hogy olykor kutyának ne tekintsen. Simogattak, veregettek, hogy ne harapjak; azt mondogatták: - Csendesen, kutyus! - és Hektornak szólítottak. Ez természetesen nagyon bántott annyi idegen között és sok könnyembe került; de egészben véve mégis sokkal jobban átestem rajta, mint eleve gondoltam.

Mindazonáltal nem tekintettek az iskola formaszerűen befogadott tagjának mindaddig, a míg Steerforth J. meg nem érkezett. Mint valami bírósági személy elé, úgy vittek oda ez elé a fiú elé, a ki nagy tudós hírében állt közöttük, igen szép gyerek volt, s nálam legalább hat esztendővel idősebb. Kikérdezett, egy ereszt alatt a játszótéren, büntetésem részletei felől, s oly kegyes volt, hogy véleményének e szavakban adott kifejezést: - Igazán gyalázat! - a mivel engem örök hátlára kötelezett.

- Mennyi pénzt hoztál magaddal, Copperfield? - kérdezte aztán félrevonulva velem, miután ügyemet az említett kijelentéssel elintézte.

Megmondtam, hogy hét shillinget.

- Legjobb lesz, ha rám bízod, hogy vigyázzak rá, - mondotta. - Persze, csak ha akarod. Nem kell, ha nincs kedved szerint.

Siettem eleget tenni baráti biztatásának, s kinyitva Peggotty erszényét, tartalmát a tenyerébe fordítottam.

- Van most szükséged valamire? - kérdezte.

- Köszönöm, nincs, - feleltem.

- Ha szeretnél valamit, meglesz, - szólt Steerforth. - Csak egy szót szólj.

- Köszönöm, nem kérek semmit, - ismételtem.

- Talán rászánnál egy pár shillinget egy palaczk ribizliborra, alkalomadtán, fönt a hálószobában? - szólt Steerforth. - Azt hallottam, az én hálómbe osztottak be.

Bizonyos, hogy ilyesmire nem is gondoltam, de azért rámondtam, hogy azt bizony nem bánám.

- Pompás, - szólt Steerforth. - Aztán szívesen adnál vagy egy shillinget mandulás kalácsra is, úgy-e?

Rámondtam, hogy azt se bánám.

- Egy shillinget meg kétszersültre és egyet gyümölcsre, mi? - szólt Steerforth. - Hallod-e, kis Copperfield, nagyszerűen kezded!

Mivel mosolygott, mosolyogtam én is; de azért egy kissé nyugtalankodtam.

- Jól van! - szólt Steerforth. - Annyifélére kell telni belőle, a mennyire csak lehet; az a fő. Megteszek majd érdekedben mindent, a mi rajtam múlik. Én kimehetek, a mikor kedvem tartja, és becsempészem majd az elemózsiát.

E szavakkal zsebre dugta a pénzemet, s nyájasan biztatott, hogy ne aggódjam. Lesz rá gondja, hogy baj ne legyen.

Helyt állt a szavának, ha ugyan helyes dolog volt mindez. De titokban csaknem attól tartottam, hogy biz ez nem helyes, mert féltem, hogy pazarlás, a mit édes anyám két félkoronájával művelünk, - bár azt a darab papirost, a melybe a pénz volt csavargatva, megőriztem, s ez értékes megtakarítás volt. Mikor fölmentünk aludni, előszedte Steerforth mind a hét shillingnek az ellenértékét, s kirakta ágyamra a holdfényben, így szólván:

- Nesze, kis Copperfield; ez aztán királyi lakoma!

Tekintettel fiatalságomra, eszemágába sem juthatott, hogy én legyek a házigazda, mikor ő is ott volt; a pusztá gondolatra is reszketett már a kezem. Arra kértem, hogy tüntessen ki az elnöklés elvállalásával; s mikor kérésemet támogatta a többi fiú is, a ki a szobában volt, el is vállalta és leült a vánkossomra, kiosztva körben az ennivalót, - teljes pártatlansággal, meg kell adnom, - s a ribizlibort, egy kis talpatlan pohárba töltögetve, a mely az ő tulajdona volt. A mi engem illet, én balján ültem, míg a többiek körénk csoportosultak, a szomszédos ágyakon meg a padlón.

Milyen jól emlékszem rá, hogy' ültünk ott, suttogó hangon beszélgetve; vagy jobban mondva, ők beszélgetve, én meg tiszteletteljesen hallgatva. A holdfény kissé távolabb beszűrődött az ablakon át a szobába, egy másik sápadt ablakot festve a padlóra, mialatt csaknem valamennyien árnyékban voltunk, kivéve mikor Steerforth belemártott egy-egy szál kénes fonalat a foszforos-szelenczébe, valahányszor keresett valamit az asztalon, s kékes fényt árasztott ránk, a mely nyomban meg is szűnt! Megszáll újra valami sejtelmesség, következménye a sötétségnek, a titkos lakomának s a suttogásnak, a melybe minden szót burkoltunk, és odafigyelek újra mindenre, a mit mondanak, bizonyos ünnepélyességgel vegyes félelemmel, a melynek következtében örülök, hogy a többiek oly közel vannak hozzám és összerezzenek, (bár nevetést tettetek), mikor Traddles azt állítja, hogy kísértetet lát a sarokban.

Sok mindenfélét hallottam az iskoláról s mindarról, a mi hozzá tartozott. Hallottam, hogy Creakle úr nem ok nélkül tart igényt a kényúr címre; hogy nincs nála durvább és szigorúbb tanító a világon; hogy csapkod maga körül, jobbra-balra, minden áldott nap, a fiúk közé gázolva, mint valami dragonyos, és irgalmatlanul páholva őket. Hogy ő maga semmihez sem ért, csak a verekedéshez, mert tudatlanabb (Steerforth J. mondta), mint a legapróbb fiú az iskolában; hogy jó sok évvel ezelőtt komlókiskereskedő volt a Themze jobbpartján s csak azután csapott át a tanítás terére, miután a komlóba belebukott, s a felesége pénzének a nyakára hágott. Egész sereg más efféle dolgot is hallottam még, s csak azt nem értettem, honnan tudják mindezt a fiúk.

Hallottam, hogy a falábú, a kinek Tungay volt a neve, megátalkodott barbár, a ki hajdanában segéd volt a komlókereskedésben, de aztán Creakle úrral együtt a tanügyi pályára lépett, még pedig azért, mert mint a fiúk gyanították, Creakle úr szolgálatában törte ki a lábát, egész sereg becstelenséget elkövetett az érdekében és be volt avatva titkaiba. Hallottam, hogy Tungay, az egyetlen Creakle úron kívül, természetes ellenségének tekinti az egész intézetet, a tanítókat épp úgy, mint a fiúkat, s életének az az egyetlen gyönyörűsége, hogy mennél fanyarabb és

kárörvendőbb legyen. Hallottam, hogy Creakle úrnak van egy fia is, a ki Tungayt nem szívelhette, s a ki kisegítő lévén az iskolában, egyízben keményen összekapott az atyjával, mikor az nagyon kegyetlenül gyakorolta az iskolai fegyelmet, s ezenkívül állítólag tiltakozott az ellen a bánásmód ellen is, a melyben atyja az édesanyját részesítette. Hallottam, hogy Creakle úr mindezeknél fogva ajtót mutatott a fiának s Creaklené asszony és a leánya azóta mindig nagyon szomorú.

De a legcsodálatosabb dolog, a mit Creakle úrról hallottam, az volt, hogy van az iskolában egy fiú, a kihez sohasem mer hozzányúlni, s hogy ez a fiú Steerforth J. Steerforth maga is megerősítette ezt az állítást, s azt mondta, szeretné látni, hogy vele kikezdjen. S mikor az egyik fiú, egy szelíd gyerek, (nem én voltam), megkérdezte tőle, mit csinálna, ha egyszer kikezdene vele, Steerforth belemártott egy szál kénes fonalat a foszforos szelenczéjébe, hogy világosságot árasztson feleletére, és azt mondta, hogy először is fejbevégná azzal a jó párfontos tintásüveggel, a mely állandóan ott állt a kandallója szélén. Egy ideig lélekzetünket visszafojtva ültünk ott a sötétben.

Hallottam, hogy a fiúk véleménye szerint, Sharp úrnak épp úgy, mint Mell úrnak nyomorúságos a fizetése; meg hogy, mikor meleg és hideg étel kerül ebédre Creakle úr asztalára, Sharp úrtól mindig elvárják, hogy azt mondja, hogy a hideget szereti jobban. Ezt megint megerősítette Steerforth J. is, a ki a fiúk közül egyedül étkezett Creakle úrékkal. Hallottam, hogy Sharp úrnak nem áll jól a parókája; és hogy kár úgy „nyeglészkednie” - valaki azt mondta, „pöffeszkednie” - vele, mert hátulról nagyon szépen kilátszik a saját vörös haja.

Hallottam, hogy az egyik fiú, egy szénkereskedőnek a fia, úgy került az intézetbe, mint a számszámla ellenszámlája, s éppen ezért azt a nevet adták neki, hogy „Cserebere” - a számtan megfelelő fejezetének a mintájára, a mely ezzel a művelettel foglalkozik. Hallottam, hogy a sör, a melyet állítólag ebédre és vacsorára kapunk, valóságos megrablása a szülőknek, s a pudding szemenszedett csalás. Hallottam, hogy Creakle kisasszony, az egész iskola meggyőződése szerint, szerelmes Steerforth J.-be; és bizonyos, hogy a mint ott ültem a sötétben, Steerforth csengő hangjára, szép arczára, fesztelen modorára és fürtös hajára gondolva, magam is nagyon valószínűnek tartottam a dolgot. Hallottam, hogy Mell úr nem rossz fiú, de soha sincs egy fitying költenivalója sem; s hogy édesanyja, az öreg Mellné, kétségtelenül olyan szegény, mint a templom egere. Eszembe jutott, mikor erről volt szó, az a bizonyos reggeli, meg az, a mi olyanformán hangzott, hogy „édes Karcsim!”; de azért - most is örülök, ha elgondolom, - néma maradtam, mint a hal.

Mindezeknek, sőt jóval többnek az elmondása, alaposan elnyújtotta a lakomát. A vendégek nagyobb része lefeküdt nyomban az eszem-iszom után; s lefeküdtünk végül mi is, a kik félig levetkőzve tovább fönmaradtunk, ki suttogva, ki a suttogást hallgatva.

- Jó éjt, kis Copperfield, - szólt Steerforth. - Majd én gondodat viselem.

- Nagyon szíves vagy hozzám, - feleltem háládatosan. - Nagyon lekötelezel.

- Nincs nővéred, úgy-e? - kérdezte Steerforth ásítva.

- Nincs, - feleltem.

- Kár, - szólt Steerforth. - Ha volna, azt hiszem, eleven szemű, csinos, félénk kislány volna. Kedvem lett volna megismerkedni vele. Jó éjt, kis Copperfield.

- Jó éjszakát, Steerforth, - feleltem rá.

Sokat foglalkoztam vele nagyon lefekvés után is, sőt föl is emelkedtem, emlékszem, hogy ránéztek, a mint ott aludt a holdfényben, szép arcát fölfelé fordítva s fejét könnyedén a karján nyugtatva. Nagy hatalom volt ő a szememben; s természetesen ez volt az oka, hogy

folyton ő járt az eszemben. A fátyolos jövődő képe nem csillant meg fölötte homályosan sem a hold fényében. Nem volt lábanyomának árnya sem a kertben, a hol álmomban sétáltam egész éjszaka.

HETEDIK FEJEZET.

Első „félévem” a Salem-házban.

Másnap komolyan megkezdődött az iskola. Emlékszem, milyen mély hatást tett rám, hogy a tanteremben dühöngő láрма egyszerre halálos csenddé változott, mikor Creakle úr, a reggeli után, belépett s megállt az ajtóban, körültekintve rajtunk, mint valami mesebeli óriás, a ki szemlét tart foglyai fölött.

Tungay is ott állt Creakle úr oldalán. Nem volt rá semmi oka, én legalább azt gondoltam, hogy oly mérgesen „Csend!”-et kiáltson, mert a fiúk kővémeredten meg se mukkantak.

Beszélni Creakle urat láttuk, de hallani éppen ezért Tungayt hallottuk.

- Nos, fiúk, megkezdjük az új félét. Szedjétek össze magatokat az új félévben. Azt tanácsolom, hogy lássatok frissen a tanuláshoz, mert én is frissen látok a büntetéshez. Én nem tágítok. És hiába fogjátok dörzsölni magatokat; azt a jelet, a mit tőlem kaptok, le nem dörzsölitek. Most pedig dologra mindannyian!

Mihelyt ez a félelmes bevezetés elhangzott és Tungay megint kibiczegett, Creakle úr odajött én hozzám, és azt mondta, hogy ha én híres vagyok a harapásomról, ő is híres arról, hogy harap. Azután elém tartotta a nádpálcát s azt kérdezte, mit gondolok, jó fog-e ez? Éles fog-e, he? Dupla fog-e, he? Hegyes fog-e, he? Harap-e, he? Harap-e? Minden kérdésnél jót húzott rám a pálczával, úgy, hogy vonaglottam fájdalommban. Így tehát hamarosan polgárjogot nyertem a Salem-házban, (mint Steerforth mondta), és hamarosan rákaptam a könnyekre is.

Nem mintha azt akarnám mondani, hogy mindez különös kitüntetésnek a jele volt, a melyben csak én részesültem. Ellenkezőleg, kijutott ugyanebből a megtiszteltetésből a fiúk túlnyomó nagy részének, (különösen a kisebbeknek), mialatt Creakle úr körülsétált a tanteremben. Az iskola fele vonaglott és jajgatott a napimunka megkezdése előtt, s hogy mennyien vonaglottak és jajgattak, a napimunka befejezése előtt, arra igazán félek visszagondolni is, nehogy azt találják mondani, hogy túlozok.

Azt hiszem, nem volt a föld hátán soha ember, a kinek több öröme telt a hivatásában, mint Creakle úrnak. Olyan gyönyörűséggel ütötte-verte a fiúkat, mintha farkas-étvágyát elégítette volna ki. Meg vagyok győződve róla, hogy különösen a pufók képű gyerekek voltak azok, a kiknek nem tudott ellenállni; az ilyen úgy megígérte, hogy nem nyughatott addig, a míg végig nem vágott rajta, hogy aznapra megbélyegezze. Magam is pufók fiú voltam; tudhatom hát. Ha ma eszembe jut ez a gazember, azzal az elfogulatlan fölháborodással gondolok rá, a melyet éreznék akkor is, ha mindezt csak hallomásból tudnám róla, s magam sohase lettem volna a hatalmában; de valósággal felforr a vérem arra a gondolatra, hogy ez az ember értelmetlen barom volt, a kinek nem volt több joga arra a nagy bizalomra, a melyet élvezett, mint arra, hogy tengernagy vagy hadvezér legyen, - a mely két utóbbi állás bármelyikében valószínűleg mérhetetlenül kevesebb kárt okozott volna.

Óh, hogy’ megalázkodtunk előtte, mi nyomorult, kis engesztelő áldozatai egy könyörtelen bálványnak! Most látom csak, visszatekintve, milyen útrakelése volt éltünk hajójának az a hitvány szolgálat ilyen üresfejű, nagyképű alak rabságában!

Itt ülök újra az íróasztal előtt, szemét lesve - alázatosan lesve a szemét, mialatt számtan-írkát vonalaz egy másik áldozat számára, a kinek éppen az imént verte laposra a kezét ugyanazzal a léniával, s a ki zsebkendőjével próbálgatja fájdalmát enyhíteni. Van dolgom bőségesen. Nem lustaságból lesem a szemét, hanem mert szinte betegesen feléje vonz az a féelmes kíváncsiság, hogy megtudjam, mit fog tenni a következő pillanatban, s vajon rajtam van-e a szenvedés sora, vagy más valakin. Mögöttem egész sor apró gyerek, szemében ugyanazzal az érdeklődéssel figyel reá. Azt hiszem, tudja is ezt, bár úgy tesz, mintha nem tudná. Rettenetes arcot vág, mialatt vonalozza a számtan-írkát. S egyszerre csak végigsiklik a tekintete az egész soron, s valamennyien lekapjuk a fejünket könyveink fölé és reszketünk. Egy pillanat múlva megint őt lessük. Egy szerencsétlen bűnös, a kinek rossz a feladványa, parancsára eléje lép. Hebegve mentegetődzik s ünnepélyesen ígéri, hogy holnapra jobban megcsinálja. Creakle úr élcelődik, mielőtt megveri, s mi nevetünk az élcen, - mi nyomorúlt kis kutyák, nevetünk, oly fakó arczczal, mint a hamu, s minden bátorságunk az inunkba száll.

Itt ülök újra az íróasztal előtt, egy álmos nyári délután. Zümmögő zsongás hallatszik körülöttem, mintha a fiúk megannyi dongók volnának. Az étel faggyús zsírja nyomja a gyomromat, (pár órája csak, hogy ebédeltünk), s a fejem oly nehéz, mintha ólom volna. Odaadnám érte a világot, ha aludni mehetnék. Ott ülök, szememet Creakle úrra függesztve, s úgy pislogok rá, mint valami bagolyfi. Mikor egy pillanatra erőt vesz rajtam az álom, szundításomban is látom őt elmosódva, a mint vonalazza a számtan-írkát, a míg nesztelenül mögém nem kerül s jót húzván rám, föl nem ébreszt, hogy egy vörös kolbász árán újra világosabban észrevegyem őt.

Itt vagyok megint a játszótéren, s a szemem még mindig tele van az ígézetével, bárha nem láthatom. Az ablak helyettesíti, a melynek közelében, tudom, hogy ebédel, s helyette erre figyelek. Valahányszor láthatóvá lesz az arcza, az enyém esdő, alázatos kifejezést ölt. Ha olykor kitekint az üvegen át, elakad (Steerforthot kivéve) a legmerészebb fiú is ujjongása vagy kiáltása közepén, és elkomolyodik. Egyszer Traddles, (a legszerencsétlenebb fiú a világon), véletlenül betöri labdájával ezt az ablakot. Most is reszketek, ha eszembe jut, mily iszonyúan megijedtem, mikor láttam, mi történt, s azt hittem, hogy a labda egyenesen Creakle úr szentséges fejére pattant.

Szegény Traddles! Szűk, égkék-ruhájában, a melyben karja-lába olyan volt, mint a bécsi virsli vagy a tekerceses pudding, a legvígabb, de egyben a legboldogtalanabb fiú volt valamennyiünk között. Mindig megbotozták, - azt hiszem, abban a félévben minden áldott nap kijutott neki a nádpálczából, kivéve egy hétfői ünnepnapot, a mikor csupán a vonalzóval kapott mind a két kezére, - és mindig készült, hogy megírja a dolgot a nagybátyjának, de sohasem írta meg. Pár perczig az asztalra hajtotta a fejét, azután valahogyan megint földerült, nevetgélgni kezdett s telerajzolta csontvázal a palatábláját, mielőtt fölszáradtak volna a könnyei. Eleinte el-el-tűnődtem, miféle vígaszt találhat Traddles a csontváz-rajzolásban; s egy ideig úgy néztem rá, mint valami remetére, a ki a mulandóság eme jelképeivel emlékezteti magát arra, hogy a botozás sem tarthat örökké. De azt hiszem, hogy voltaképpen csak azért tette, mert könnyű volt, s a csontvázhoz nem volt szükség arczzvonásokra.

Nagyon tisztességtudó volt, az bizony, ez a Traddles, s a fiúk szent kötelességének vallotta az összetartást. Meg is szenvedett érte több ízben; különösen egyszer, mikor Steerforth elnevette magát a templomban, s a sekrestyés azt gondolta, hogy Traddles volt, és kivezette őt. Most is látom, a mint az egész gyülekezet megvetése közben megy kifelé a karczerba. Sohasem árulta el, ki volt az igazi bűnös, bár másnap megbűnhődött érte s oly sokáig be volt csukva, hogy mikor kiszabadult, egy egész temetőre való csontváz tömeg hemzsegett a latin szótárán. De megvolt érte a jutalma is. Steerforth kijelentette, hogy Traddles-ben nyoma sincs az árulkodó vonásnak, és ezt mindannyian a legnagyobb dicséretnek tekintettük. A mi engem illet, bár

korántsem voltam oly bátor, mint Traddles, és jóval fiatalabb is voltam, szívesen eltértem volna jó sokat azért, hogy ilyen elismerésben részesüljek.

Látni Steerforthot, a mint karján Creakle kisasszonynyal, megy előttünk a templomba, egyike volt életem legnagyobb szerű látványainak. A mi a szépséget illeti, Creakle kisasszonyt nem tartottam oly szépnek, mint a kis Emmi, nem is szerettem őt (nem *mertem* szeretni); de meg voltam győződve róla, hogy rendkívül bájos fiatal hölgy, s előkelőség dolgában fölülmúlhatatlan. Mikor Steerforth, fehér nadrágban, vitte a napernyőjét, büszke voltam rá, hogy ismerem; s azt hittem, hogy Creakle kisasszony akarva nem akarva szíve mélyéből imádni kénytelen őt. Sharp úr is, Mell úr is nevezetes személyiség volt előttem; de Steerforthtal szemben olyanok voltak csak, mint két csillag a naphoz képest.

Steerforth nem vonta meg tőlem pártfogását és igen hasznos barátnak bizonyult, mivel azt, a kit ő megtisztelt a kegyével, senki sem merte bosszantani. Arra nem volt képes, - vagy legalább nem tette soha, - hogy megvédelmezzon Creakle úrral szemben, a ki nagyon szigorú volt hozzám; de valahányszor a szokottnál rosszabbul bántak velem, Steerforth mindig azt mondta, hogy nagyon rám férne egy kicsi az ő bátorságából, s hogy ő bizony el nem tűrné az ilyesmit. Éreztem, hogy ezzel bátorítani akart, s az volt a véleményem, hogy ez igen szép tőle. Volt azonban egy előnye is, - tudtommal az egyetlen, - Creakle úr szigorúságának. Azt tapasztalta, hogy a plakátom útjában volt, mikor föl s alá járt a pad mögött, a melyben ültem, és sétálás közben rám akart húzni egyet; e miatt nemsokára le is vettette a hátamról, és azóta többé nem is láttam.

Egy véletlen körülmény bensőbbé tette köztem és Steerforth közt a viszonyt, még pedig oly módon, a mely nagy büszkeséggel és elégtétellel töltött el, bár olykor kellemetlenséggel is járt. Történt egyízben, mikor beszélgetéssel tisztelt meg a játszótéren, hogy véletlenül azt a megjegyzést tettem, hogy valami vagy valaki - most már nem emlékszem, mi - olyan, mint valami vagy valaki Peregrine Pickle-ben. Steerforth akkor nem szólt rá semmit; de mikor este lefeküdtem, azt kérdezte, vajon megvan-e az a könyvem.

Megmondtam, hogy nincs meg, s elmagyaráztam neki, hogy' történt, hogy olvastam azt is, meg a többi könyvet is, a melyről említést tettem.

- És emlékszel rájuk? - kérdezte Steerforth.

- Hogyne emlékezném, - feleltem. Jó emlékezőtehetségem volt, s azt hittem, hogy nagyon jól emlékszem valamennyire.

- Akkor hát mondd nekem valamit, kis Copperfield, - szólt Steerforth. - Elmeséled majd nekem mind. Este sokáig nem tudok elaludni, reggel pedig rendszerint meglehetősen korán fölébredek. Sorba átvesszük majd egyiket a másik után. Végigcsinálunk majd rendszeresen egy kis Ezeregyéjszakát.

Ez a megállapodás rendkívül hízelgő volt rám nézve, s még aznap este meg is kezdtük a terv megvalósítását. Miféle pusztításokat követtem el kedvencz íróimban, mialatt tolmácsuk voltam, nincs módomban megmondani, s ha tudnám, nem igen örülnék neki; de mélységesen hittem bennök, s a mit meséltem, legjobb meggyőződéseim szerint, komolyan, mesterkéltég nélkül meséltem el; s e tulajdonságokkal szép eredményt értem el.

A kellemetlen része az volt a dolognak, hogy éjjel gyakorta álmos voltam, vagy kedvetlen, és nem volt hangulatom az elbeszélés folytatására. Ilyenkor meglehetősen nehéz volt a föl-
adatam, de el kellett végeznem, mert arról természetesen szó sem lehetett, hogy Steerforth várakozását ki ne elégítsem vagy tetszését kockáztassam. Reggelenként is, mikor még fáradt voltam és nagyon szívesen pihentem volna még egy órahosszat, bosszantó dolog volt, hogy fölráztak, mint Seherezáde szultánát és rákényszerítettek egy hosszú mesére, mielőtt

megszólalt az ébresztő csengő. Csakhogy Steerforth határozott lélek volt, s mivel viszonzásúl segített a számtani föladataimban és a gyakorlataimban, s megmagyarázott minden nehezebb leckét, teljességgel nem fizettem rá az alkura. Igazat kell azonban szolgáltatni magamnak is. Távol állt tőlem minden önérdek vagy önzés, sőt nem is azért tettem, a mit tettem, mintha féltém volna tőle. Csodáltam és szerettem őt, s helyeslése elegendő jutalmam volt. Oly becses volt előttem, hogy most is fájó szívvel gondolok vissza e semmiségekre.

Steerforth különben figyelmes is volt, s figyelmességének különösen egy ízben oly kíméletlen jelét adta, a mely, azt hiszem, szinte tantalusi kínokat okozott a szegény Traddlesnek meg a többieknek. Peggotty ígért levele - mennyi vigasz rejlett e levélben! - megérkezett, mielőtt a félév párhetes lett volna, s a levéllel kalács is érkezett, valóságos narancsfészekben, meg két üveg kankalinbor. Ezt a kincset, kötelességszerűen, Steerforth lábai elé tettem, s arra kértem, hogy ossza el.

- Tudod-e mit, kis Copperfield, - szólt Steerforth, - a bort félretesszük, hogy legyen a torkodat mivel köszörülni, mesélés közben.

Elpirultam erre az ötletre és szerényen arra kértem, hogy erre ne is gondoljon. De ő azt felelte, hogy hébe-korba észrevette, hogy rekedt vagyok, - krákolg kissé a torkom, ezt mondta szó szerint, - s ezért minden csöppet arra a célra kell szentelni, a melyet említett. Ennek következtében el is zárta a bort a ládája, megtöltött belőle időnként egy kis üvegcsét, s a dugóba illesztett lúdtollszáron keresztül belém csöpögtette, valahányszor azt gyanította, hogy frissítőre van szükségem. Olykor, hogy növelje különleges erejét, oly szíves volt, hogy narancsnedvet facsart belé, vagy gyömbérrel fűszerezte, vagy feloldott benne egy csepp borsosméntát; s bár nem mondhatnám, hogy a bor zamata nyert e kísérletekkel, vagy hogy éppen ez a keverék lett volna a legjobb gyomorerősítő, éjjel befejezésül és reggel bevezetésül, - mégis hálásan megittam, és figyelmessége nagyon mehatott.

Úgy rémlik most nekem, mintha hónapokon át foglalkoztunk volna Peregrine-nel és még tovább a többi mesével. Azt az egyet bizonyosan tudom, hogy intézményünk mesehiány miatt sohasem rokkant meg, s hogy a bor csaknem oly sokáig eltartott, mint a mesélnivaló. A szegény Traddles, - valahányszor eszembe jut, furcsamód nevetni volna kedvem, és könnybe lábad a szemem, - rendesen a kórus szerepét töltötte be, s úgy tetette magát, mintha a mulatságos fordulatoknál görcsös nevetés fogná el, a mese nyugtalanító részeinél pedig rettentően megijedne. Ez persze igen gyakran kihozott a sodromból. Egyik főtréfája - emlékszem - az volt, hogy úgy tett, mintha meg nem állhatná, hogy a fogait ne vaczogtassa, valahányszor egy alguasilról⁶ volt szó, kapcsolatban Gil Blas élményeivel; és emlékszem arra is, hogy mikor Gil Blas találkozott Madridban a rablóvezérrel, ez a szerencsétlen tréfálkozó színlelt rémületében olyan lármát csapott, hogy meghallotta Creakle úr is, a ki éppen kémszemlét tartott a folyosón, és derekasán elnadrágolta őt rendetlenkedéséért a hálósobában.

A mi regényességre, álmodozásra való hajlam volt bennem, azt ez a sok mesemondás a sötétben kifejlesztette; és e szempontból az egész dolog nem igen vált nagy javamra. De hogy úgy becézgettek a szobámban, mint valami játékszert, meg az a tudat, hogy mesemondó készségemnek híre kelt a fiúk között s rám terelte a közfigyelmet, bárha a legfiatalabb voltam, egyre nagyobb erőfeszítésre ösztökélt. Oly iskolában, a melyet pusztá kegyetlenséggel vezetnek, akár tökfilkó áll az élén, akár nem, nem valószínű, hogy sokat tanulhat az ember. Azt hiszem, hogy a fiúk általában oly tudatlanok is voltak, a minő tudatlan csak lehet egy diáksereg. Sokkal inkább nyaggatták és verték őket, semhogy tanulhattak volna. Több sikerrel nem folytathatták a tanulást, mint a mily sikerrel bárki bármit is művelhet egy folytonosan

⁶ Spanyol poroszló.

bajjal, kinnal és gyötrellemmel teljes élet során. De az én parányi hiúságom és Steerforth segítsége engem valahogyan mégis csak előbbre hajtott; s habár, a mi a büntetést illeti, nem sokat, vagy éppen semmit sem használt, mégis, a míg ott voltam, kiváltam az egész seregből, a mennyiben állandóan fel-fecsípegettem néhány morzsáját a tudományak.

Nagyon támogatott ebben Mell úr, a kinek kedve telt bennem, a miért ma is hálásan gondolok rá. Mindig fájt, hogy azt kellett látnom, hogy Steerforth rendszeres kicsinyléssel bánt vele s ritkán mulasztotta el az alkalmat arra, hogy érzelmeiben meg ne sebezze vagy másokat erre ne csábítson. Ez hosszú időn át annál inkább nyugtalanított, mert Steerforthnak, a ki előtt épp oly kevésbé tudtam titkot rejtegetni, mint kalácsot vagy bármi más kézzelfogható holmit, nemsokára elmondtam annál a két öregasszonynál tett látogatásomat Mell úr társaságában; és mindig attól féltem, hogy Steerforth kikottyantja és Mell urat csúfolni fogja vele.

Nem is gondolt arra egyikünk sem, merem állítani, mikor az első nap ott reggeliztem s a pávatollak árnyékában a flóta hangjai mellett elaludtam, milyen következményei lesznek jelentéktelen személyiségem bevezetésének abba a szegényházba. De a látogatásnak előre nem látott következményei voltak, még pedig a maguk mivoltában komoly következményei.

Egyszer, mikor Creakle úr gyöngélkedvén otthon maradt, a minek természetesen élénken örült az egész iskola, egész délelőtt hatalmas lármát csaptak munka közben a fiúk. A nagy megkönnyebbülés és elégedettség érzetében nehéz volt féken tartani őket; bár a rettegett Tungay kétszer vagy háromszor is bebiczegett falában és följegyezte a főbűnösök neveit, nagy hatást nem ért el, mert a fiúk bizonyosak voltak benne, hogy másnap amúgy is kijár a büntetés, akárhogy viselkednek, s ezért kétségtelenül nagy bölcsen azt gondolták, hogy legalább a mai napot kiélvezik.

Aznap, szombat lévén, voltaképpen félünnep volt. De mivel a láрма a játszótéren zavarhatta volna Creakle urat, s arra, hogy sétálni menjünk, nem volt alkalmas az idő, délutánra beparancsoltak bennünket az iskolába, s a rendesnél könnyebb feladatot kaptunk, a melyek erre az alkalomra készültek. A hétnek az a napja volt, a melyen Sharp úrnak kimenője volt, hogy parókáját felsütsesse. Úgy hogy Mell úr, a kire rá szoktak sózni minden kellemetlenséget, bármi volt, egyedül maradt az iskolában. Ha egy bika vagy medve fogalmát párhuzamba állíthatnám oly szelid lényvel, a minő Mell úr volt, akkor kapcsolatban azzal a délutánnal, mikor a tombolás tetőpontra hágott, e két állat valamelyikéhez hasonlítanám őt, a mint ezer meg ezer kutya hajszolja. Most is látom, a mint csontos kezére támaszkodva, fájó fejét könyve fölé hajtja íróasztalán s keservesen kínlódik fárasztó munkájával, mialatt oly láрма tombol körülötte, a melybe beleszédülne az alsóház elnöke is. Néhány fiú fölugrott a helyéről, ki a padból, s „kinn a farkas, benn a bárány”-t játszottak; mások; nevettek, énekeltek, fecsegték, tánczoltak, ordítottak; ismét mások dobogtak a lábukkal, közben keringöztek, vigyorogva, arcfintorgatva, majmolva őt háta mögött és szemben vele; csúfolták szegénységét, csizmáját, kabátját, édes anyját, egyszóval mindent, a mi hozzája tartozott, s a mit tisztelniök kellett volna.

- Csend! - kiáltott Mell úr, hirtelen fölugorva, s nagyot csapva egy könyvvel íróasztalára. - Mit jelent ez? Lehetetlen elviselni! Beleőrül az ember! Hogy' bánhattok velem így, fiúk?

Az én könyvem volt, a mivel az asztalra csapott; s a mint ott álltam mellette, követve tekintetét, a melyet körüljártatott a teremben, láttam, hogy a fiúk mind megálltak, némelyek hirtelen meglepetésökben, mások félig ijedten, s némelyek talán el is szomorodva.

Steerforthnak az iskola mélyén volt a helye, a hosszú terem túlsó végében. Háttal a falhoz támaszkodva állt, zsebredugott kezekkel, s Mell úrra nézett, száját csucsorítva, mintha füttyülni akarna, mikor Mell úr rátekint.

- Hallgasson, Steerforth! - szólt Mell úr.

- Hallgasson maga, - szólt Steerforth elvörösödve. - Kivel beszél így?

- Üljön le, - szólt Mell úr.

- Üljön le maga, - szólt Steerforth, - és törődjék a maga dolgával.

Vihogás hallatszott s némi tetszésmoraj; de Mell úr oly sápadt volt, hogy rögtön csend lett megint, s egy fiú, a ki a háta mögé ugrott, hogy újra csúfot üzzön édes anyjából, meggondolta magát s úgy tett, mintha új tollra lett volna szüksége.

- Ha azt hiszi, Steerforth, - szólt Mell úr, - hogy nincs tudomásom róla, milyen hatalma van itt mindenki fölött, - (kezét akkor, azt hittem, meg se gondolva, mit tesz, fejemre tette) - vagy hogy nem vettem észre, mikép lázítja néhány percz óta fiatalabb társait mindenféle gyalázatoságra ellenem, akkor csalódik.

- Nem bajlódom azzal egyáltalában, hogy magával törődjem, - szólt Steerforth hűvösen, - és így véletlenül nem csalódtam.

- S a mikor arra használja föl itt kegyencz voltát, - folytatta Mell úr, miközben ajka nagyon erősen remegett, - hogy sértegesen egy úri embert...

- Egy micsodát? - Hol az az úri ember? - szólt Steerforth.

Ekkor valaki így kiáltott föl: - „Gyalázat, Steerforth! Ez már sok!” - Traddles volt; de Mell úr nyomban rászólt, hogy hallgasson.

- Hogy sértegesen olyan embert, a kinek az életben nem kedvez a szerencse, a ki soha meg nem bántotta önt, s a kit ellenkezőleg sok oka van meg nem sérteni, oly okok, a melyek megértésére elég idős és elég eszes, - szólt Mell úr, miközben ajka egyre jobban remegett, - akkor hitvány, aljas dolgot mivel. Leülhet vagy állva maradhat, a hogy’ kedve tartja. Copperfield, folytassa.

- Kis Copperfield, - szólt Steerforth, előbbre jöve, végig a termen, - várj egy kicsit. Mondok valamit magának, Mell úr, egyszersmindenkorra. Ha engem hitványnak vagy aljasnak vagy bármi más effélének mer nevezni, akkor maga arczátlan koldus. Tudja, hogy mindig koldus; de ha ilyesmit tesz, akkor arczátlan koldus.

Nem vagyok tisztában vele, vajon meg akarta-e ütni Mell urat, vagy Mell úr akarta-e megütni őt, vagy vajon ez volt-e a szándékuk kölcsönösen. Csak azt láttam, hogy megdermedt az egész iskola, mintha kővé vált volna, s egyszerre csak ott termett közöttünk Creakle úr, Tungay kíséretében, Creaklené asszony és Creakle kisasszony pedig az ajtóból néztek be a terembe, mintha nagyon meg volnának rémülve. Mell úr az íróasztalra könyökölve, arczát kezébe temetve, néhány pillanatig mozdulatlanul ült a helyén.

- Mell úr, - szólt Creakle úr, karon ragadva és megrázva őt; és suttogása most az egyszer oly hallható volt, hogy Tungay sürgősen tartotta szavait ismételni; - remélem, nem feledkezett meg magáról?

- Nem, uram, nem, - felelt a tanító föltekintve és nagy izgatottságában fejét rázva és kezét dörzsölgetve. - Nem, uram, nem. Gondoltam magamra, én - nem, Creakle úr, én nem feledkeztem meg magamról, én - én gondoltam magamra, uram. Én - én - szerettem volna, ha Creakle úr egy kissé hamarabb gondolt volna rám. Ez - ez - több szívességre vallott volna, uram, igazságosabb lett volna, uram. Megkímélt volna egynémely dologtól, uram.

Creakle úr, keményen Mell úrra tekintve, Tungay vállára tette a kezét, a lábát fölrakta a legközelebbi padra, és ráült az íróasztalra. Miután trónusáról még egyre keményen nézett Mell úrra, a mint ez a fejét rázta, a kezét dörzsölte és oly izgatott maradt továbbra is, mint volt, Creakle úr Steerforth-hoz fordult és így szólt:

- Nos, Steerforth, minthogy ő nem méltat arra, hogy elmondja, - *mi* történt?

Steerforth kitért egy kis ideig a kérdés elől; s megvetően és haragosan méregetve ellenfelét, egy szót sem szólt. Önkénytelenül arra gondoltam ezalatt, emlékszem, mily előkelő jelenség Steerforth, s vele szemben mily közönséges, milyen igénytelen Mell úr.

- Hogy' értette azt, a mit kegyenczekről beszélt? - szólt végre Steerforth.

- Kegyenczekről? - ismételte Creakle úr, miközben hirtelen kidagadtak homlokán az erek. - Ki beszélt kegyenczekről?

- Ő, - szólt Steerforth.

- S ha szabad kérnem, hogy' értette ezt, uram? - kérdezte Creakle úr, dühösen segédjéhez fordulva.

- Úgy értettem, Creakle úr, - felelt ez halkán, - a hogy' mondtam; hogy egy növendéknek sincs joga ahhoz, hogy kegyencz voltát az én lealacsonyításomra használja föl.

- Az *ön* lealacsonyítására? - szólt Creakle úr. - Hallatlan! De engedje meg hát, tisztelt Hogyishíjják uram, hogy megkérdézzem, - (Creakle úr itt keresztbefonta mellén a karját, a pálczáját s minden egyebét, és olyan csomóba rántotta össze a szemöldökét, hogy apró szeme alig látszott ki alóla), - vajon mikor kegyenczeket emlegetett, a kellő tiszteletet tanúsította-e irántam? Irántam, uram, - szólt Creakle úr hirtelen Mell úr felé lökve a fejét és ismét visszarántva, - az intézet főnöke és az ön kenyéradója iránt!

- Meggondolatlanság volt, uram, készségesen bevallom, - szólt Mell úr. - Nem tettem volna, ha el nem hagy a hidegvérem.

Itt Steerforth közbevágott:

- Azután hitványnak nevezett, majd meg aljasnak, mire én koldúsnak mondtam. Ha el nem hagy a hidegvérem, talán nem neveztem volna őt koldúsnak. De megtettem, s kész vagyok viselni a következményeit.

Talán meg sem gondolva, vajon egyáltalán voltak-e viselendő következmények, valósággal föllelkessedtem erre a lovagias beszédre. Megvolt a hatása a fiúkra is, mert halk moraj támadt köztük, bár egyikük sem szólt egy szót sem.

- Valóban meglep, Steerforth, - bár nyíltsága becsületére válik, - szólt Creakle úr, - csakugyan becsületére válik, - meglep, Steerforth, meg kell mondanom, hogy képes volt ilyen jelzővel illetni bárkit is, uram, a ki a Salem-ház fizetett alkalmazottja.

Steerforth elnevette magát.

- Ez uram, - szólt Creakle úr, - nem válasz a megjegyzésemre. Ennél többet várok öntől, Steerforth.

Ha Mell úr közönséges embernek tűnt föl előttem, szemben ezzel a gyönyörű fiúval, tisztára lehetetlenség volna megmondanom, milyen közönségesnek tűnt föl Creakle úr.

- Tagadja le, - szólt Steerforth.

- Tagadja le, hogy koldús, Steerforth? - kiáltott Creakle úr. - Hát hol szokott koldúlni?

- Ha ő maga nem is koldús, - szólt Steerforth, - a legközelebbi rokona az. Ez pedig egyre megy.

Rám tekintett, és Mell úr keze gyöngéden megveregette a vállamat. Ránéztem piruló arczczal és bűnbánó szívvel; de Mell úr Steerforthra szegezte a tekintetét. Tovább is nyájasan veregette a vállamat, de folyton Steerforthra nézett.

- Mivel azt várja tőlem, Creakle úr, hogy igazoljam magamat, - szólt Steerforth, - s mondjam meg, mire célzok, - megmondom hát, hogy az édes anyja egy szegényházban alamizsnáskodik.

Mell úr még mindig rá nézett s még egyre nyájasan a vállamat veregette, és suttogva így szólt magában, ha ugyan jól hallottam: - Mindjárt gondoltam, hogy ez az.

Creakle úr a segédjéhez fordult, s homlokát szigorúan összeránczolva, mesterkelt udvariassággal így szólt:

- Nos, Mell úr, hallotta, mit mond ez az úri ember. Arra kérem, legyen szíves, igazítsa helyre állítását az egész iskola színe előtt.

- Igaza van, uram, minden helyreigazítás nélkül, - felelt Mell úr, halálos csend közepett; - a mit mondott, igaz.

- Akkor arra kérem, legyen szíves, jelentse ki nyilvánosan, - szólt Creakle úr, fejét féloldalt lógatva, s szemét körüljártatva az iskolán, - vajon volt-e erről valaha tudomásom énnekem, most e pillanatig?

- Azt hiszem, közvetlenül nem volt, - felelt Mell úr.

- Micsoda! Nem tudja? - szólt Creakle úr. - Csakugyan nem tudja?

- Azt hiszem, - válaszolt a segéd, - sohasem hihette azt, hogy életviszonyaim túlságosan fényesek. Jól tudja, milyen helyzetem van, s milyen volt itt mindig.

- Azt hiszem, ha már erre tér rá, - szólt Creakle úr, a kinek erei jobban kidagadtak, mint valaha, - hogy ön egyáltalában fonák helyzetben volt s ezt az intézetet tévedésből szegények iskolájának tekintette. Mell úr, ha önnek is úgy tetszik, el kell válnunk egymástól. Minél hamarabb, annál jobb.

- Legalkalmasabb pillanat erre - felelt Mell úr fölállva - a mostani.

- A hogy' tetszik, uram! - szólt Creakle úr.

- Búcsúzom öntől, Creakle úr, és mindannyioktól, - szólt Mell úr, körültekintve a teremben, s újra gyöngéden megveregette a vállamat. - Steerforth James, jobb kívánsággal nem válhatok el öntől, mint hogy valamikor szégyelje azt, a mit ma művelt. Egyelőre szívesebben látnám önt bárminek, mint akár a magam, akár bárki más barátjának, a ki iránt érdeklődöm.

Még egyszer vállamra tette a kezét; azután magához vette a flótáját s egypár könyvet az íróasztalából, s benne hagyván a kulcsot utódja számára, távozott az iskolából, hóna alatt minden vagyonával. Creakle úr pedig, Tungay útján, beszédet mondott, a melyben megköszönte Steerforthnak, hogy megóvta, (bárha talán túlságos hévvel), a Salem-ház függetlenségét és tekintélyét. Beszédét azzal végezte, hogy kezet szorított Steerforthtal, miközben mi háromszoros éljént kiáltottunk - nem egészen tudtam, hogy mire, de sejtettem, hogy Steerforthra, s ezért magam is harsányan éljeneztem, habár nyomorúságosan éreztem magam. Creakle úr ezután megbotozta Traddles Tommyt, mivel Mell úr távozása alkalmából éljenzés helyett sírva fakadt; s végül visszament pamlagára vagy ágyába vagy más valahová, a honnan köztünk jött volt.

Magunkra maradtunk ekkor, s emlékszem, nagyon zavarodottan nézegettük egymást. A mi engem illet, oly lelkiismereti furdalást és töredelmet éreztem azért, a mi részem nekem volt a történetekben, hogy semmi más vissza nem tarthatta volna könnyeimet, csak az a félelem, hogy Steerforth, a ki - láttam - gyakran rám tekintett, barátiatlanságnak - vagy jobban mondva, tekintettel a köztünk lévő korkülönbségre, s arra az érzelemre, a melylyel iránta viseltettem,

tiszteletlenségnek foghatná föl, ha elárulnám azt a meghatottságot, a mely erőt vett rajtam. Traddlesra nagyon haragudott, és azt mondta, örül, hogy megkapta a részét.

Szegény Traddles, a ki ekkorra túlesett már fájdalmának azon a fokán, a melyen fejét az asztalra szokta hajtani, s már rendes szokása szerint a csontvázrajzolásban keresett vigaszt, kijelentette, hogy nem törődik vele. Mell úrral csúnyán bántak.

- Ki bánt vele csúnyán, te anyámasszony katonája? - kérdezte Steerforth.

- Kicsoda? Hát te, - felelt Traddles.

- Mit csináltam? - kérdezte Steerforth.

- Mit csináltál? - vágott vissza Traddles. - Megsebezted érzelmeit és megfosztottad állásától.

- Érzelmek! - ismételte Steerforth megvetően. - Érzelmek hamarosan kiheverik a sebet, kezeskedem róla. Az ő érzelmei nem olyanok, mint a tied, Traddles kisasszony. A mi pedig az állását illeti, - a mely gyönyörű kis állás volt, mondhatom, - hát azt hiszed, hogy nem írok rögtön haza s nem gondoskodom róla, hogy juttassanak egy kis pénzt neki? Te kávéénike!

Azt gondoltuk, hogy Steerforthnak ez a szándéka nagyon nemes. Édes anyja özvegy volt és gazdag, s azt beszélték, hogy csaknem minden kérését teljesítette. Valamennyien rendkívül örültünk Traddles kudarcának, és Steerforthot az egekig magasztaltuk; különösen, mikor megmagyarázta, aminthogy valóban erre méltatott bennünket, hogy a mit tett, nyilvánvalóan értünk tette, a mi érdekünkben, s hogy nagy jót tett velünk önzetlen cselekedetével.

De azért be kell vallanom, hogy mikor aznap este folytattam a sötétben a mesemondást, nem egyszer úgy rémlett, hogy Mell úr ócska flótája cseng panaszosan a fülemben; s mikor végre Steerforth elfáradt s én lefeküdtem, azt képzeltem, oly szomorúan szól valahol, hogy valósággal szerencsétlennek éreztem magamat.

Csakhamar elfelejtettem Mell urat, miközben elmélyedtem Steerforth csodálásába, a ki a műkedvelő könnyed modorában, könyvet sem használva, (azt hittem akkor, könyv nélkül tud mindent), átvette Mell úr néhány osztályát, a míg új tanító nem akadt. Az új tanító latin iskolából jött hozzánk, s mielőtt megkezdte teendőit, egyízben Creakle úr asztalánál ebédelt, hogy Steerforthnak bemutatassák. Steerforth nagy elismeréssel beszélt róla, s azt mondta, hogy fenegyerek. A nélkül, hogy világosan megértettem volna, miféle tudományos kitüntetés rejlik e szó mögött, nagyra becsültem érte és egy cseppet sem kételkedtem magasabb rendű ismereteiben, habár sohasem fáradozott velem úgy, - nem mintha valaki lettem volna, - mint Mell úr.

Csupán egyetlenegy másik esemény történt még ebben a félévben, a mely az iskolai élet rendes kerékvágásán kívül esvén, oly benyomást tett rám, a mely még ma is él az emlékezetemben. Él pedig több oknál fogva.

Egy délután, mikor valamennyiünket borzalmas zűrzavarban kínoztak, és Creakle úr rettenetesen osztogatta az ütlegeket jobbra-balra, belépett Tungay és harsány hangon, mint rendesen, azt kiáltotta: - Copperfieldet vendégek keresik!

Creakle úr néhány szót váltott vele arról, hogy kik a vendégek és melyik terembe vezessék őket; azután pedig engem, a ki a bejelentés hallatára a rendes szokás szerint fölálltam s ámulatomban majd elájultam, utasítottak, hogy menjek föl a hátsó lépcsőn és vegyek föl tiszta ingfodrot, mielőtt lemegyek az ebédlőbe. Engedelmeskedtem a parancsnak, miközben fiatal kedélyem addig soha nem tapasztalt zavarban és izgalomban hanyódott; s mikor az ebédlő ajtaja elé érve az jutott eszembe, hogy hátha az édes anyám, - mindaddig csak Murdstone úrra vagy a néniére gondoltam, - visszahúztam a kezemet a kilincsről és megálltam, hogy kisírájam magam, mielőtt a szobába lépek.

Eleinte senkit sem láttam; de mivel éreztem, hogy valaki nyomja az ajtót, az ajtó mögé pillantottam, és nagy bámulatomra Peggotty urat meg Hamet láttam ott, a mint kalapjukat lekapva bókoltak előttem s egymást kölcsönösen a falhoz szorították. Önkénytelenül elnevettem magamat; de sokkal inkább azon való örömben, hogy viszontlátom őket, mint megjelenésük furcsasága miatt. Melegen kezet szorongattunk, s én nevettem, addig nevettem, míg végül elő kellett rántanom a zsebkendőmet, hogy könnyes szememet megtöröljem.

Peggotty úr, (a kinek tátva maradt a szája, emlékszem, az egész látogatás alatt), nagy részvétellel nézte, mit csinálók, és oldalba bökte Hamet, hogy szólaljon meg már.

- Ne ríjjon, no, Davy ifjúr! - szólt Ham, szokott becsületes vigyorgásával. - Ejnye, hogy' megnőtt!

- Megnőttem? - kérdém, szememet törülgetve. Tudomásom szerint nem volt a sírásra semmi különös okom; de hogy' hogy' nem, sírva fakadtam azon, hogy viszontlátom régi barátaimat.

- Hogy' megnőtt-e, Davy ifjúr? De meg ám! - szólt Ham.

- De meg ám! - szólt Peggotty úr.

Újra nevetnem kellett, mikor láttam, hogy egymásra nevetnek, s azután neveltünk mind a hárman, a míg az a veszedelem nem fenyegetett, hogy megint sírva fakadok.

- Tudja, Peggotty úr, hogy' van a mama? - kérdeztem. - És hogy' van az én drága, jó, öreg Peggottom?

- Megvannak, - szólt Peggotty úr.

- Hát a kis Emmi, meg Gummidgené?

- Meg - vannak, - szólt Peggotty úr.

Rövid szünet támadt. Peggotty úr, hogy véget vessen a zavaromnak, előszedett a zsebeiből két csoda nagy tengerirákot, egy óriási botrogot, meg egy apró rákfélével megtöltött hatalmas vászonzacskót, s valamennyit Ham karjára rakta.

- Lám-é, - szólt Peggotty úr, - minekutánna tuggyuk abbú, a mikor nálunk vót, hogy szeret efféle nyalánkságot, gondótuk, hogy nem vetné meg. Az anyó főttye, az övé. Gummidgené főzte. Úgy vót, - folytatta lassan Peggotty úr, a ki bizonyára azért ragaszkodott ehhez a tárgyhöz, mert hirtelenében nem jutott más az eszébe, - Gummidgené főzte, abbion.

Megköszöntem szépen. Peggotty úr pedig, miután ránézett Hamre, a ki birkavigyorgással állt a helyén, karján a rákfélével, a nélkül, hogy eszeágába is jutott volna bátyjaurát támogatni, így folytatta:

- Lám-é, mivelhogy a szél meg az ár a kedvünkbe járt, az egyik yarmouthi bárkánkon eljutottunk Gravesendig. A húgom megírta vót nekem ennek a helynek a nevit, oszt megírta, hogy ha valamikor netalántán Gravesendbe kerülök, gyűjjek el ide, oszt keressen meg a Davy ifjurat, oszt tudassam vele, hogy alássan tisztelteti és minden jót kíván, oszt mongyam meg, hogy mingyájan jó megvannak, abbion. A kis Emmi meg maj megírja a húgomnak, ha hazamék, hogy láttam az úrfit, oszt hogy az úrfi hasonlóképpen jó megvan, oszt ilyenképpen valóságos ördögmotollját jácczunk.

Meg kellett egy kissé erőltetnem az eszemet, a míg kitaláltam, hogy' érti Peggotty úr ezt a hasonlatot, a mely kifejezte a híradás egész körforgását. Azután melegen megköszöntem a szívességét; s érezve, hogy elpirulok, azt mondtam, hogy a kis Emmi is bizonyosan megváltozott már, mióta kagylót szedegettünk meg kavicsot a tengerparton.

- Innet-onnat egész asszony lett má, abbion, - szólt Peggotty úr. - Kérdezze meg *tőle*.

Hamet gondolta, a ki sugárzott örömeiben s helyeslően bólogatott a rákos zacskó fölött.

- Oszt mijjen csinos a képe! - szólt Peggotty úr, miközben fényben úszott az arcza.

- Oszt mijjen okos! - szólt Ham.

- Hát még az írása! - szólt Peggotty úr. - Ojjan fekete, mint a korom. Oszt akkora, hogy akárhonnat meglácczik.

Valóban nagy gyönyörűség volt látni azt a rajongást, a mely Peggotty urat lelkesítette, mikor kis kedvenczére gondolt. Itt áll újra előttem; durva, szőrös arcza úgy sugárzik az örömtől, a szeretettől, a büszkeségtől, hogy leírhatatlan. Becsületes, nyílt szeme ragyog és szikrázik, mintha valami tündöklő fény rezgene mélységében. Domború melle zihál a gyönyörtől. Szabadon lengő, erős két kezét ökölbe szorítja a komoly meggyőződés; s minden szavának nyomatékot ad jobb karjával, a mely töprengésében úgy hat rám, mint valami pőröly.

Ham épp oly komoly volt, mint ő. Bizonyos, hogy még sok egyebet is mondtak volna a kis Emmiről, ha meg nem zavarja őket Steerforth váratlan megjelenése, a ki látván, hogy az egyik sarokban két idegennel beszélgetek, a nóta végét, a melyet dúdolgatott, elharapva, odaszólt hozzám: - Nem tudtam, hogy itt vagy, kis Copperfield! - (mert nem a rendes fogadó-szobában voltunk), - azután elhaladt mellettünk, hogy kimenjen.

Nem tudom bizonyosan, vajon azért-e, mert büszke voltam rá, hogy olyan barátom van, mint Steerforth, vagy mert meg akartam magyarázni neki, hogy' tettem szert olyan jóbarátra, mint Peggotty úr, csak hogy a mint kifelé indult, utána kiáltottam. Azt mondtam szerényen - Istenem! hogy' eszembe jut minden oly hosszú idő múlva!

- Kérlek, Steerforth, ne menj ki. Két yarmouthi hajós van itt, - nagyon kedves, jó emberek, - a dajkám rokonai, a kik átjöttek Gravesendből, hogy meglátogassanak.

- Mit nem mondasz? - szólt Steerforth visszatérve. - Örülök, hogy van szerencsém. Hogy' vannak?

Volt valami fesztelenség a modorában - vidor, könnyed modora volt, de azért nem nyegle, - a minnek, ma is azt hiszem, valami ígézetes ereje volt. Ma is az a meggyőződésem, hogy éppen e fesztelensége, duzzadó életkedve, gyönyörű hangja, szépséges arcza és alakja, s a mennyire tudom, mindezen kívül valami veleszületett vonzóereje következtében (a melylyel, azt hiszem, kevesen dicsekedhetnek), olyan varázs áradt belőle, a melynek természetes gyöngesség volt engedni s a melynek nem sok ember tudott ellenállani. Akkor is alig győztem nézni, mennyire elbájolta őket, s hogy' megnyílt előtte a lelkök egy pillanat alatt.

- Kérem, Peggotty úr, - szóltam, - tudatnia kell az otthoniakkal azt is, ha elmegy az a levél, hogy Steerforth úr nagyon szíves hozzám, s hogy ő nélküle nem is tudnék itt mit csinálni.

- Bolondság! - szólt Steerforth nevetve. - Ilyesmit kár beszélned.

- És ha Steerforth úr elkerül valamikor Norfolkba vagy Suffolkba, - szóltam, - mikor én is ott leszek, akkor számíthat rá Peggotty úr, hogy kiviszem őt Yarmouthba, ha ugyan lesz hozzá kedve neki, hogy megnézzük a házat. Ilyen pompás házat sohase láttál még, Steerforth. Bárkából készült.

- Bárkából? Csakugyan? - kérdezte Steerforth. - Ez már aztán igazán az ilyen derék hajósoknak való ház.

- Úgy van, uram, úgy van, uram, - szólt Ham vigyorogva. - Igaza van a fiatal úrnak. Davy úrfi, hej! a fiatal úrnak igaza van. Derék hajós! Éjjen! Éjjen! Derék biz a! Az ám!

Peggotty úr épp úgy el volt ragadtatva, mint az öcsceura, bár szerénysége tiltotta, hogy a személyét illető bókot hasonló ujjongással fogadja.

- Hát, uram, - szólt hajlongva, örvendezve és a nyakkendője csücskét nyomkodva a mellén, - köszönöm alássan, köszönöm alássan! Hát a dolgomat nézvést megteszem a magamét.

- A legderekabb ember sem tehet ennél többet, Peggotty úr, - szólt Steerforth. A nevét már megjegyezte.

- Fogadni mernék, éppen ezt maga is megteszi, uram, - szólt Peggotty úr, a fejét rázva, - még pedig jó megteszi, - nagyon jó! Köszönöm alássan, uram. Lekötelez a szíves jóindulattal. Faragatlan ember vagyok, uram, de jóra való. Legalább, ércsen meg, reméllem, hogy az vagyok. A házamon nem sok a látnivaló, uram; de hát szívessen áll a szolgálattára, ha valamikor arra kerűne Davy úrfival, hogy megnézzék. No de valóságos csiga-biga vagyok, - szólt Peggotty úr, arra czélozva, hogy lassan készülődik, mert elindult minden mondat után, de valahogy' mindig csak ott ragadt; - de hát minden jót kívánok, Isten álgya meg az urakat!

Ham ismételte a jó kívánságot, s azután melegen búcsúzva elváltunk. Aznap este nem sok híja volt, hogy szóba nem hoztam Steerforth előtt a bájos kis Emmi; de sokkal félénkebb voltam, semhogy említsem a nevét, s attól is tartottam, hogy ki találna nevetni érte. Emlékszem, hogy folyton ott motoszkált a fejemben s nagyon nyugtalanított az, a mit Peggotty úr mondott róla, hogy innen-onnan egész asszony lesz már; de azzal végeztem, hogy bolondság az egész.

A rákfélét, vagy a hogy' Peggotty úr szerényen nevezte, „a nyalánkságot”, észrevétlenül föl vittük a hálóba, s aznap este nagy vacsorát csaptunk. De Traddles ezt is megkeserülte. Sokkal szerencsétlenebb flótás volt, semhogy egy kis vacsorát el tudott volna intézni olyan simán, mint bárki más. Éjszaka rosszúl lett - rémségesen rosszúl: a rák megártott neki; s miután úgy teletömtük fekete cseppekkel, meg kék pirulával, hogy Dimple véleménye szerint, (a kinek orvos volt az atyja), egy ló is fölfordult volna tőle, ráadásul megbotozták és rásóztak hat fejezetet a görög szentírásból, mert nem akart vallani.

A félév hátralévő része úgy maradt meg bennem, mint emlékek gomolygó tömkelege: életünk mindennapi kínja és küzdelme; az enyésző nyár és az évszak fordulása; a zuzmarás reggelek, mikor a csengetyű szava fölvert az ágyból, s a sötét éjszakák dermesztő köde, mikor a csengetyű szava ágyba nógatott; a gyéren világított és rosszúl fűtött esti tanterem, s a reggeli tanterem, a mely valósággal egy nagy didergetőgép volt; a főtt marhahús meg a marhasült, a főtt ürühús meg az ürüsült egyhangú váltakozása; nagy darab vajaskenyerek, számfűles olvasókönyvek, törött palatáblák, könnyepecsétes irkák, suhogó pálczák meg vonalzó, a rendes hajnyírások, esős vasárnapok, faggyús puddingok, és a mindenre ráneheződő piszkos tinta-atmoszféra.

De arra jól emlékszem, hogy a szünidő távoli eszméje, miután véghetetlen hosszú időn át szilárd pontnak tetszett, miképp kezdett el egyszerre közeledni felénk és egyre nagyobbodni. A hónapok számolgatásáról miképp tértünk át a hetek, majd meg a napok számolgatására; s azután miképp kezdtem el félni, hogy engem talán nem is vitetnek haza; s a mikor megtudtam Steerforthtól, hogy írtak már én értem is és hogy bizonyosan hazamegyek, miképp szállt meg az a szomorú sejtélem, hogy addig ki is törhetem még a lábamat. Mily gyorsan változtatta később a helyét az indulás napja, hétről-hétre, végül az utolsó hétre, holnaputánra, holnapra, az utolsó napra és az utolsó éjszakára - mikor bent ültem már a yarmouthi postakocsiban s úton voltam hazafelé.

El-elaludtam a yarmouthi postakocsiban, s megfordult álmomban mindez összefüggéstelenül. De valahányszor fölébredtem, a tájék, kitekintve az ablakon, nem a Salem-ház játszótére volt, s a hang, a mely fülembe jutott, nem Creakle úr hangja volt, a mint Traddlesre rivall, hanem a kocsis hangja, a mint a lovait biztatta.

NYOLCZADIK FEJEZET.

A szünidőm. Különösen egy boldog délután.

Mikor megérkeztünk napkelte előtt a fogadóba, a hol a postakocsi megállt, (nem az a fogadó volt, a melyben pinczérbarátom szolgált), fölvezettek egy csinos kis hálószobába, a melynek ajtaján ez a fölírás volt: DELPHIN. Tudom, hogy nagyon fáztam, bár megittattak velem egy csésze forró teát lent egy vígan lobogó, nagy kandalló előtt; és nagyon örültem, mikor lefekhettem a Delphin ágyába, a fejemre húzhattam a Delphin takaróját és elalhattam.

Barkis úr, a fuvaros, reggel kilencz órára volt rendelve. Már nyolczkor fölkeltem, a rövid éjjeli pihenéstől kissé szédülő fejjel, és készen vártam őt a kitűzött idő előtt. Úgy fogadott, mintha öt percz sem telt volna el, mióta utoljára találkoztunk, s mintha csak váltani mentem volna be a szállóba vagy más efféléért.

Mihelyt fönt ültem a szekéren a ládámmal s a fuvaros is elhelyezkedett, a lusta gebe szokott lépésében megindult velünk.

- Nagyon jó színben van, Barkis úr, - szóltam, azt gondolva, hogy megörül neki.

Megdörzsölte az arcát a hajtókéjával, azután ránézett a hajtókéjára, mintha arcza jó színének a nyomát keresné rajta; más jelét azonban nem adta annak, hogy a bókomat tudomásul vette.

- Átadtam az üzenetét, Barkis úr, - szóltam újra; - írtam Peggottynak.

- Hm! - szólt Barkis.

Úgy láttam, rosszkedvű, és kurtán felelgetett.

- Rosszúl tettem, Barkis úr? - kérdeztem némi habozás után.

- Hm, rosszú, - szólt Barkis.

- Rossz volt az üzenet?

- Az üzenet tán elég jó vót, - szólt Barkis; - csakhogy befellegzett.

Mivel nem értettem, mire czéloz, kíváncsian ismételtam: - Befellegzett?

- Semmi se lett belőle, - magyarázta, félvállról rám pislantva. - Nincs felelet.

- Hát feleletet várt, Barkis úr? Feleletet? - szóltam, nagy szemeket meresztve. Mert ez új világot vetett a dolgokra.

- Ha egy ember aszondja, hogy vóna kedve, - szólt Barkis, szemét lassan újra felém fordítva, - az éppen annyi, mintha aszondaná, hogy feleletet vár.

- Hát aztán, Barkis úr?

- Asztán? - szólt Barkis, visszafordítva szemét lova fülére, - hát az az ember azóta is várja a feleletet.

- Megmondta ezt *neki*, Barkis úr?

- N-e-m, - dörmögött Barkis elgondolkozva. - Nem híjtak egy szóval se, hogy menjek, oszt mongyam meg neki. Összevissza hat szót se szótam vele életembe. Nem mék biz én, hogy megmongyam neki.

- Nem bánná, ha én mondanám meg neki, Barkis úr? - kérdeztem bátortalanul.

- Ha akarja, - szólt Barkis, lassan újra rápillantva, - megmondhattya neki, hogy Barkis várja a feleletet. Mongya csak - mi is a neve?

- Az övé?
- Hm! - szólt Barkis, a fejével bólintva.
- Peggotty.
- Keresztnév? Vagy vezetéknév? - kérdezte Barkis.
- Óh, nem a keresztnéve. A keresztnéve Klára.
- Ne mongya! - szólt Barkis.

Úgy látszott, rengeteg anyagot talált ebben a körülményben az elmélkedésre, mert jó ideig elgondolkozva üldögélt s magában füttyörészett.

- Hm! - szólt végül. - Ha aszongya neki: „Peggotty! Barkis várja a feleletet”, ő meg tán aszongya: „Mire?”, mondgya neki: „Arra, a mit mondtam”. Ha aszongya: „Mit mondott?”, mongya neki: „Barkisnak vóna kedve”.

Ezt a végtelenül szellemes útbaigazítást Barkis úr öklének egy taszításával kísérte, úgy hogy oldalnyilalást kaptam tőle. Ezután szokása szerint lelógatta a fejét a lova fölé, és célzást sem tett többé a dologra, kivéve annyit, hogy egy félóra múlva elővett a zsebéből egy darab krétát s fölírta a szekérkas belső oldalára ezt a két szót: - Peggotty Klára, - nyilvánvalóan emlékeztetőül a saját használatára.

Óh, milyen különös érzés volt, úton lenni az otthon felé, mikor az többé nem volt otthon, s azt tapasztalni, hogy minden tárgy, a melyre ránéztem, a boldog régi otthonra emlékeztetett, a mely olyan volt, mint egy álom, a melyet álmodnom sem lehet soha többé! Az a szép idő, mikor anyám meg én meg Peggotty egymásnak mindenei voltunk, és nem volt senki, a ki közénk állt volna, oly fájdalmasan elevenedett meg emlékemben ott az országúton, hogy igazán nem tudom, vajon örültem-e, hogy ott vagyok, - nem tudom, vajon nem szívesebben maradtam volna-e távol, hogy feledjek mindent Steerforth társaságában. De ott voltam; és nemsokára házunk elé értem, a hol a kopasz vén szílfák lóbálták kezeiket a csípős téli légben, s a régi varjófészek foszlányait elkapkodta a szél.

A fuvaros letette ládámat a kertajtó elé és ott hagyott. Végigsétáltam az ösvényen a ház felé, az ablakokra tekintgetve, s minden lépésnél attól tartva, hogy Murdstone urat vagy a nénjét találom megpillantani, a mint valamelyik ablakból leskelődik. De senkit sem láttam; s a házhoz érve, mivel tudtam, hogy' nyílik a kapu, mielőtt besötétedik, - kopogtatás nélkül, halkan, félénken beléptem.

Isten tudja, milyen régi, csecsemőkori emlék ébredhetett újra bennem, mikor a tornácba jutva, a régi nappaliból édes anyám hangját hallottam ki. Halkan énekelt. Azt hiszem, karján ringathatott még kisbabakoromban, mikor ugyanígy hallottam őt énekelni. A dal új volt előttem s mégis oly régi, hogy csordultig töltötte a szívemet; mint régi jóbarát tért vissza hosszú távollét után.

A hogy' anyám magánosan, eltűnődve dúdolta az éneket, abból azt következtettem, hogy egyedül van. És benyitottam halkan a szobába. A kandalló mellett ült, egy csecsemőt szoptatva, a ki parányi kezét édes anyám nyakán nyugtatta. A csecsemő fölé hajolva, arczába nézett, s a mint ott ült, neki énekelgetett. Annyiban igazam volt, hogy más nem volt a szobában.

Megszólítottam anyámat, s ő összerezzen és fölkiáltott. De mikor meglátott, drága Davyjának, fiacskájának nevezett, s a szoba közepéig elém jöve, letérdelt a padlóra, megcsókolt, fejemet a keblére fektette a kis csöppség mellé, a ki ott pihent boldogan, s a kis baba kezét ajkamhoz emelte.

Óh, bár meghaltam volna. Ott, akkor, azzal az érzéssel szívemben! Jobban illetem volna a mennyországba, mint azóta bármikor.

- Az öcsikéd, - szólt anyám dédelgetve. - Davy, szép fiacskám! Szegény gyermekem! - Azután újra meg újra megcsókolt és átkarolta a nyakamat. Így voltunk, mikor Peggotty berontott a szobába, s levette magát mellénk a padlóra, egy jó negyedóraig majd megőrült örömeiben körülöttünk.

Úgy tetszett, nem vártak ilyen korán, mivel a fuvaros sokkal hamarabb megérkezett, mint rendesen. Úgy tetszett továbbá, hogy Murdstone úr meg a nénye látogatóban voltak a szomszédban, s csak késő este térnek vissza. Ezt sose mertem volna remélni. Sohase hittem volna lehetségesnek, hogy mi hármascskán még egyszer együtt lehetünk zavartalanul; s ez idő alatt úgy éreztem magam, mintha a régi szép napok visszatértek volna.

Együtt ebédeltünk a kandalló mellett. Peggotty ki akart szolgálni bennünket, de édes anyám nem akarta megengedni neki, s azt kívánta, hogy velünk ebédeljen. Én a régi tányéromat kaptam, (duzzadó vitorlájú hadihajó barna képmása volt rajta), a melyet Peggotty az alatt, míg oda voltam, eldugott valahová, s a mint mondta, száz fontért sem tört volna el. Megkaptam megint a régi serlegemet, a melyre ez volt rámetszve: Dávid, s a régi kis villáimat és késemet, a mely még mindig nem vágott.

Ebéd közben, azt gondoltam, itt a kedvező alkalom, hogy szóba hozzam Barkist Peggotty előtt, a ki mielőtt mondanivalómat befejeztem volna, nevetni kezdett és kötényével eltakarta az arcát.

- Peggotty, - szólt az édesanyám. - Mi lelt?

Peggotty még jobban nevetett, s a kötényét még jobban odaszorította az arcához, mikor anyám el akarta húzni, s úgy ült ott, mintha zsákban volna a feje.

- Mit csinálsz, te együgyű teremtés? - szólt anyám nevetve.

- Óh, manó vigye azt az embert! - kiáltott Peggotty. - El akar venni.

- Nagyon összeillenétek; vagy nem? - kérdezte az édes anyám.

- Óh! Tudom is én, - szólt Peggotty. - Ne is kérdezzenek. Nem kellene akkor sem, ha aranyból volna. Nem kell nekem senki a világon.

- Hát akkor mért nem mondod meg ezt neki, te nevetséges teremtés? - szólt az anyám.

- Mért nem mondom meg? - felelt Peggotty, kikukucskálva köténye mögül. - Soha egy szóval sem említette előttem a dolgot. Jobban ismer. Ha szóba merné hozni, nyakon ütném.

Olyan piros volt az arcza, a milyennek soha sem láttam még sem az övét, sem senki másét, azt hiszem; de most már csak akkor takarta el megint egy pár pillanatra, mikor egy-egy erősebb nevetési roham fogta el; kétszer vagy háromszor: azután tovább evett.

Észrevettem, hogy édes anyám, bár mosolygott, mikor Peggotty ránézett, egyszerre komolyabb és tűnődőbb lett. Az első perczben láttam rajta, hogy megváltozott. Az arcza még mindig nagyon csinos volt, csak hogy mintha megviselte volna a bánat, és túlságosan finom lett volna; s a keze is oly vékony és fehér volt, hogy szinte keresztül lehetett látni rajta. De a változást, melyről beszélek, tetézte modora megváltozása, a mely nyugtalan, ideges lett. Végre kinyújtva kezét és szeretetteljesen öreg cselédje kezére téve, így szólt:

- Édes Peggotty, hát csakugyan nem mégy férjhez?

- Én, nagysága? - felelt Peggotty elámúlva. - Isten megáldja, nem!

- Most nem még? - szólt anyám gyöngéden.

- Soha! - kiáltott Peggotty.

Az anyám megragadta a kezét és így szólt:

- Ne is hagyj el, Peggotty. Maradj velem. Talán nem tart már sokáig. Mit is csinálnék nélküled?

- Elhagyni az én drága kincsemet! - kiáltott Peggotty. - A világért se tenném, nem hogy a felesége legyek. Hogy' is gondolhat ilyet ez a bolond kis fejecske? (Mert Peggotty megszokta volt hajdan, hogy olykor úgy beszélt anyámmal, mint valami gyermekkel.)

De édes anyám nem válaszolt, csak megköszönte a ragaszkodását; Peggotty pedig szokott módján tovább fecsegett:

- Én és elhagyni a nagyságát? Szinte látom is már magamat. Peggotty elmegy innen? Nem köszönné meg, ha rajta kapnám! Nem, nem, nem, - szólt Peggotty, a fejét rázva és keresztbe fonva a karjait, - nem ő, drágám. Nem mondom, hogy nincs egypár macska, a kik nagyon örülnének, ha megtenné, csakhogy ennek bizony nem fognak örülni. Hadd egye őket a méreg. Itt maradok biz' én, a míg görnyedt, rokkant vén anyóka nem leszek. S a mikor már olyan süket leszek, olyan sánta, olyan vak és olyan fogatlan és nyámmogó, hogy semmi hasznomat sem vehetik, még csak meg se szidhatnak, akkor elmegyek majd az én Davymhoz és megkérem, hogy ő vegyen magához.

- Én pedig, Peggotty, - szóltam erre, - nagyon szívesen foglak látni és úgy fogadlak majd, mint egy királynét.

- Isten áldja meg azt a drága szívecskéjét! - kiáltott Peggotty. - Tudom, hogy megteszi! - És megcsókolt előre is, hála fejében vendéglátásomért. Azután megint az arcza elé kapta a kötényt és jót nevetett Barkis úron. Azután kivette a babuskát kicsi bölcsőjéből és megdajkálta. Azután leszedte az asztalt; azután újra bejött egy másik főköttőben, magával hozva a munkaszekrénykéjét, meg a rófmértéket, meg a viaszgyertyacsutakat, szakasztott úgy, mint hajdanában.

Körül ültük a kandallót és pompásan elbeszélgettünk. Elmondtam, milyen szigorú tanító Creakle úr, és ők nagyon szánakoztak rajtam. Elmondtam, milyen nagyszerű fiú Steerforth, és mennyire pártfogásába vett; és Peggotty kijelentette, hogy szívesen gyalogolna érte húsz mérföldet, csakhogy megláthassa. Karomra vettem a babuskát, mikor fölébredt, és beczégetve dajkálgattam. Mikor újra elaludt, odahúzódtam szorosán édesanyámhoz, régi szokásom szerint, a melyet hosszú ideig nem gyakorolhattam, leültem melléje, átkarolva derekát, piros kis arczomat vállára fektetve, éreztem még egyszer fölém omló szép haját - olyan volt, mint egy angyal szárnya, azt szoktam gondolni, emlékszem, - és nagyon, de nagyon boldog voltam.

Mialatt ott üldögéltem, a tűzbe nézve s az izzó parázsban képeket látva, csaknem azt kezdtem hinni, hogy nem is voltam távol soha hazúlról; hogy Murdstone úr és nénje is csak ilyen kép, a mely a kialvó tűzzel elenyészik; és hogy mindabból, a mire emlékszem, nem volt valóság semmi egyéb, csak az édesanyám, Peggotty, meg én.

Peggotty, a míg csak látott, harisnyát foltozgatott, s azután ott ült, a harisnyát, mint egy keztyűt, balkezére húzva, jobbában a tüvel öltésre készen, valahányszor föllobban a parázs. Sejtelmem sincs róla, kinek a harisnyáit foltozgathatta Peggotty szakadatlanul, avagy honnan kerülhetett elő olyan kimeríthetetlen készlete a foltozásra váró harisnyáknak. Legkorábbi gyermekségemtől fogva, mindig a varrás eme fajtájával foglalkozott, soha, még véletlenségből sem, más egyébbel.

- Szeretném tudni, - szólt Peggotty, a ki néha a legváratlanabb dolgokra lett kíváncsi, - hová lett a Davy öreg nagynénje?

- Az égre, Peggotty! - jegyezte meg édesanyám, álmodozásából fölriadva, - micsoda ostobaságot fecsegsz!

- Hm! pedig csakugyan szeretném ám tudni, nagysága, - szólt Peggotty.

- Hogy' juthatott eszedbe éppen ez a személy? - kérdezte édes anyám. - Nincs a világon senki más, a ki eszedbe jusson?

- Nem tudom, mi lehet az oka, - szólt Peggotty, - ha csak nem az ostobaságom; de a fejem sohase tudja kiszemelni és megválogatni az embereit. Jönnek, mennek, vagy nem jönnek, nem mennek, a hogy' éppen a kedvök tartja. Szeretném tudni, mi van vele?

- Nincs eszed, Peggotty! - felelt anyám. - Azt hinné az ember, hogy szeretnéd, ha még egyszer ellátogatna ide.

- Isten ments! - kiáltott Peggotty.

- Akkor hát ne emlegess ilyen kellemetlen dolgokat, legyen eszed, - szólt anyám. - Miss Betsey kétségkívül bezárkózott tengerparti villájába, s ott is marad. Semmi esetre sem valószínű, hogy valamikor újra megzavarjon bennünket.

- Nem! - szólt Peggotty révedezve. - Nem, ez éppen nem valószínű. - Csak azt szeretném tudni, vajon ha meghal, hagy-e majd valamit Davyra?

- Nagy Isten! Peggotty, - szólt az anyám, - milyen bolondos egy némben vagy te! Hiszen tudod, hogy' megbotránkozott szegény fiamnak már a pusztaszületésén is.

- Hátha most tán hajlandó volna megbocsátani neki? - czélogtatott Peggotty.

- Aztán miért volna most hajlandó megbocsátani neki? - kérdezte édes anyám szinte élesen.

- No mert hát kis öcscse született, úgy gondolom, - szólt Peggotty.

Anyám azonnal sírva fakadt és csodálkozott, hogy' mert Peggotty ilyesmit mondani.

- Mintha ez a szegény kis ártatlan itt a bölcsőben bántott volna valaha téged vagy bárki más, te féltékeny teremtés! - mondotta anyám. - Igazán okosabban tennéd, ha hozzámennél Barkis fuvaroshoz. Mért is nem még?

- Murdstone kisasszonyt boldoggá tenném vele, ha megtenném, - szólt Peggotty.

- Milyen rosszmájú némben vagy te, Peggotty! - szólt anyám. - Olyan féltékeny vagy Murdstone kisasszonyra, a milyen csak lehet az ilyen nevetséges teremtés. Még majd azt találom hinni, hogy azt szeretnéd, ha rád bíznák a kulcsokat, hogy te adhass ki mindent. Nem is lepne meg, ha ezt szeretnéd. Pedig tudod, hogy csupa szívességből és a legjobb szándékkal tesz mindent! Tudod, hogy azért teszi, Peggotty, - jól tudod.

Peggotty valami olyanfélét dörmögött, hogy: - „Ördög vigye a jó szándékát!” - meg, hogy a jószándékból is megárt a sok.

- Tudom, mit gondolsz, te makacs teremtés, - szólt az anyám. - Értelek, Peggotty, tökéletesen. Tudod, hogy értelek, és nagyon csodálom, hogy lángba nem borul a képed. De vegyük sorra a dolgokat. Most Murdstone kisasszony van soron, Peggotty, és most az egyszer nem menekülsz. Nem hallottad-e, hogy únos-úntalan azt mondogatta, hogy én nagyon is gondatlan vagyok és nagyon is... nagyon is...

- Csinos, - segítette ki Peggotty.

- Nos, - folytatta anyám, - félig-meddig elnevetve magát, - és ha olyan együgyű, hogy ilyesmit mond, hát én tehetek róla?

- Azt senki sem állítja, - szólt Peggotty.

- Remélem is, hogy nem! - felelt anyám. - Nem hallottad-e tőle únos-úntalan, hogy csupán ezért óhajt megkímélni egész sereg terhes munkától, a melyre az ő véleménye szerint nem termettem rá, s a melyre, valóban magam sem tudom, vajon rátermettem-e; és nincs-e talpon késő-korán, nem sűrög-forog-e szakadatlanul, - nem tesz-e meg mindenfélét, nem néz-e be a szenespinczébe, az éléskamrákba, s nem is tudom, hova mindenüvé, a mi nem igen lehet kellemes - s te mégis azzal szeretnéd gyanusítani, hogy mindezt nem önfeláldozásból teszi?

- Egyáltalában nem kenyerem a gyanusítás, - szólt Peggotty.

- De az, Peggotty, - felelt anyám. - Sohasem csinálsz egyebet a dolgodon kívül. Mindig másokat gyanusítasz. Tobzódol a gyanusításban. S mikor az uram jó szándékairól beszélsz...

- Erről sohase beszéltem, - szólt Peggotty.

- Nem is, Peggotty, - felelt anyám, - hanem mindig gyanusítottad. Hiszen éppen ezt akarom mondani. Ez a legnagyobb hibád. Az a *czélod*, hogy meggyanúsítsd. Épp az imént mondtam, hogy megértettelek, és látod, hogy igazat mondtam. Valahányszor az uram jó szándékát említéd s úgy mutatod, mintha semmire sem becsülnéd, (meri nem hihetem, hogy lelked mélyén is így érzel, Peggotty), bizonyára épp úgy meg vagy győződve róla, mint én, hogy a szándéka csakugyan jó és mindenben ez vezérli őt. Ha úgy tetszik is, hogy általában nagyon szigorú volt valakivel, Peggotty, - tudod, és tudja bizonyosan Davy is, hogy nem olyan valakire *czélzok*, a ki jelen van, - ezt csupán azért tette, mert meggyőződése, hogy annak a bizonyosnak javára válik. Természetesen, szereti azt a valakit, az én kedvemért; és egyedül az ő érdekében cselekszik úgy, a hogy. Ő sokkal jobban meg tudja ezt ítélni, mint én; mert nagyon jól tudom, hogy én gyöngé, könnyelmű, gyerekes teremtes vagyok, ő pedig erős, meggondolt, komoly férfi. És velem is, - folytatta édes anyám, miközben jóságos lelkéből fakadó könnyek peregtek végig az arcán, - velem is sokat bajlódik; s nagyon hálásnak kellene lennem iránta, és nagyon engedelkenynek, még gondolataimban is; és valahányszor nem vagyok az, Peggotty, gyötröm és kárhoztatom magam, kételkedem a saját szívemben is, és nem tudom, mitévő legyek.

Peggotty állát a harisnya sarkára támasztva ült a helyén, és szótlanul a tűzbe bámúlt.

- Éppen ezért, Peggotty, - szólt anyám egészen más hangon, - ne pörlekedjünk egymással, mert ezt nem bírnám ki. Tudom, hogy ha van a világon igaz barátom, te az vagy, Peggotty. Ha azt mondom is néha, hogy bolondos teremtes vagy, vagy házsártos, vagy más efféle, mindig úgy értem, hogy igaz barátnőm vagy és az voltál mindig, attól az estétől fogva, mikor Copperfield először ide hozott haza, s te elének szaladtál a kapuba, hogy üdvözlj.

Peggotty nem késett a válaszzal, s a barátságkötést azzal pecsételte meg, hogy a mint csak telt tőle, melegen magához ölelt. Azt hiszem, hogy homályosan sejtettem már akkor is e beszélgetés való mivoltát; de most bizonyos vagyok benne, hogy az áldott lélek csupán azért kezdte és azért folytatta, hogy az édes anyám megvigasztalódjék attól a kis feleselgetéstől, a melynek szabadon átengedte magát. A terv bevált, mert emlékszem, hogy anyám az est hátralevő részében sokkal nyugodtabb volt, és Peggotty is kevésbé tartotta őt szemmel...

Mikor megteáztunk, a parasztat fölszítottuk és a gyertyákat lekoppantottuk, fölolvastam Peggottynak, a régi jó idők emlékeül, egy fejezetet a krokodilus könyvből, - a zsebéből húzta elő a könyvet: nem tudom, vajon azóta folyton ott őrizgette-e, - azután elkezdünk beszélgetni a Salem-házról, s ez megint csak Steerforthot juttatta eszembe, a kiről legszívesebben beszéltem. Nagyon boldogok voltunk; s ezt az estét, a mely a maga nemében az utolsó volt s életemnek ezt a részét mindörökre lezárta, soha, soha nem fogom elfelejteni.

Csaknem tízre járt az idő, mikor kocsizörgést hallottunk. Mindnyájan fölugrottunk, és édes anyám gyorsan kijelentette, hogy mivel késő is van már s Murdstone urnak meg a nénjének az

a véleménye, hogy gyerekeknek korán ágyban a helye, legjobb lesz talán, ha lefekszem. Megcsókoltam hát, s gyertyámmal nyomban fölmentem az emeletre, mielőtt Murdstone úrék beléptek. Mikor benyitottam a hálósobámba, a hol annak idején fogva voltam, gyermeki képzeletemnek úgy rémlett, mintha dermesztő fuvallatot hoztak volna magukkal a házba, a mely úgy elsodorta a régi családi meghittséget, mint valami pehelydarabkát.

Másnap reggel sehogysem akaródzott lemennem a reggelihez, mivel Murdstone úrral aznap óta sohasem találkoztam, mikor emlékezetes gonosztetemet elkövettem. De mivel meg kellett lennie, lementem hát, s néhány sikertelen kísérlet után, a mely azzal végződött, hogy a fele útról lábujjhegyen viasszaladtam a szobámba, benyitottam a nappaliba.

Murdstone úr, háttal feléje, a kandalló előtt állt, néni pedig a teával bajlódott. Merően rám nézett, mikor beléptem, de semmiféle jelét nem adta annak, hogy megismert-e.

Egy pillanatra megzavarodtam, de aztán eléje léptem és így szóltam:

- Bocsásson meg uram. Nagyon sajnálom, a mit tettem, és arra kérem, ne haragudjék rám.

- Jól esik hallanom, hogy sajnálsz, a mit tettél, Davy, - felelte.

Kezet nyújtott, azt a kezét, a melyet megharaptam. A szemem akaratlanul is megakadt egy pillanatra a kéz egy vörös foltján; de ez a folt nem volt olyan vörös, a milyen én lettem, mikor arcza ismert baljóslatú tekintetével találkozott.

- Hogy van asszonyéném? - szóltam Murdstone kisasszonyhoz fordulva.

- Ah, Istenem! - sóhajtott Murdstone kisasszony, ujjai helyett a teamerő kanalat nyújtva felém. - Hány nap a szünidő?

- Egy hónap.

- Mikortól számítva?

- Mától.

- Óh, - szólt Murdstone kisasszony. - Akkor hát egy nappal kevesebb már.

Naptárt vezetett a szünidőről és minden reggel kihúzott egy napot éppen ilyen módon. A míg a tizedik naphoz nem ért, komoran végezte ezt a dolgát, de mikor a kettős számjegyekbe jutott, reménnyel teljesebb lett, s a mint telt az idő, tréfálkozott is már.

Még a legelső nap az a szerencsétlenség ért, hogy, bárha általában nem igen volt fogékony efféle gyöngeségre, iszonyatosan megijesztettem őt. Bementem a szobába, a hol együtt ült anyámmal; s az alig párhetes babuskát, a kit anyám ölében ringatott, nagyon óvatosan a karomra vettem. Egyszerre csak Murdstone kisasszony akkorát sikított, hogy csaknem elejtettem a kis babát.

- Mi bajod, Jane, édes! - kiáltott anyám.

- Nagy Isten, Klára, nem látod? - kiáltott Murdstone kisasszony.

- Mit, édes Jane-om? - szólt az anyám; - hol?

- Fölvette! - kiáltott Murdstone kisasszony. - A gyerek fölvette a kisbabát!

Majd összeesett az ijedtségtől; de erőt véve magán, hozzám ugrott s kikapta karjaimból a kisbabát. Azután ájuldozni kezdett, s oly rosszul lett, hogy cseresznyepálinkával kellett magához téríteni. Mikor jobban lett, ünnepélyesen megtiltotta, hogy ezentúl ne merjek a kisöcsémhez nyúlni semmiféle ürügygel; és édes anyám, a kinek, jól láttam, hogy ez a kedve ellen volt, alázatosan maga is jóváhagyta a tilalmat, így szólván: - Kétségtelenül igazad van, édes Jane-om.

Egy más alkalommal pedig, mikor megint hármásban voltunk, ez a drága kis baba - valóban drága volt nekem, édes anyám kedvéért, - volt az ártatlan oka annak, hogy Murdstone kisasszonyt elöntötte az epe. Anyám, a ki az ölében fekvő babuska szemét nézegette, így szólt:

- Davy! Jer ide! - és nekem is a szemembe nézett.

Láttam, hogy Murdstone kisasszony letette kezéből a gyöngyszemeket.

- Csakugyan, - szólt édesanyám nyájasan, - egészen egyforma a szemük. Azt hiszem, az enyémhez hasonlít; legalább a színe. Csakhogy csodálatosan egyforma.

- Mit beszélsz, Klára? - szólt Murdstone kisasszony.

- Édes Jane-om, - rebegte anyám, kissé zavartan a kérdés nyers hangjától, - most látom csak, hogy a babuska szeme szakasztott olyan, mint a Davyé.

- Klára! - szólt Murdstone kisasszony, haragosan fölállva, - néha valósággal bolond vagy.

- De édes Jane-om, - tiltakozott anyám.

- Valósággal bolond vagy, - ismételte Murdstone kisasszony. - Ki más hasonlíthatja a bátyám gyermekét a te fiadhoz? Egyáltalában nem hasonlítanak egymáshoz. Tökéletes ellentétei egymásnak. A legnagyobb mértékben különböznek egymástól minden tekintetben. És remélem, hogy különbözni is fognak mindig. Nem ülök itt tovább, hogy ne halljak ilyen összehasonlításokat. - Így szólván, peczkesen kiment és bevágta maga mögött az ajtót.

Egy szóval Murdstone kisasszony nem szívelhetett. Nem szívelhetett ott egyszóval senki sem, még enmagam sem szívelhettem magamat; mert a kik szerettek, azok nem mutathatták szeretetüket; azok ellenben, a kik nem szerettek, oly világosan éreztették ezt velem, hogy az a keserves öntudatom volt, hogy mindig kényszeredett, nevetlen és barátságtalan vagyok.

Éreztem, hogy én épp úgy megkeserítettem az ő életüket, mint ők az enyémet. Valahányszor beléptem a szobába, a hol együtt voltak és beszélgettek, s a hol anyám jókedvűnek látszott, az aggodalom felhője lopódzott arcára azonnal, a mint mutatkoztam. Volt bár Murdstone úrnak a legjobb kedve, én elrontottam. Volt bár néjének a legrosszabb kedve, én fokoztam még. Volt annyi megfigyelőképességem, hogy észrevegyem, hogy édes anyám volt mindig az áldozat; hogy félt megszólítani, félt nyájaskodni velem, nehogy szemet szűrjön nekik a viselkedésével s utólag prédikációt kapjon érte; hogy nemcsak attól félt szüntelenül, hogy ő meg ne bántsa őket, hanem hogy meg ne bántsam őket én sem, s nyugtalanul leste minden pillantásukat, valahányszor megmoccantam. Ennélfogva elhatároztam, hogy tőlem telhetően kitérek az útjokból; és sok téli órát hallottam megkondulni a toronyórán, mialatt ott üldögéltem barátságtalan hálószobámban, kurta felöltőmben burkolózva és belemélyedve valami könyvbe.

Esténként, olykor-olykor, lementem és leültem Peggotty mellé a konyhában. Ott jól éreztem magamat és nem is féltem magamtól sem. De e két mentsváramnak egyikét sem helyeselték a nappaliban. Az a kínzásra hajló szeszély, a mely ott uralkodott, elzárta előlem mind a kettőt. Az volt a véleményök, hogy még mindig szükség van rám szegény édes anyám idomításához, s mivel én rajtam is kipróbálhatták őt, nem tűrhették, hogy távol legyek.

- Dávid, - szólt Murdstone úr egyszer ebédután, mikor szokásom szerint ki akartam menni a szobából; - nagy szomorúságomra azt veszem észre, hogy daczoskodol.

- Mogorva, mint egy medve! - szólt Murdstone kisasszony.

Megálltam és lelógattam a fejemet.

- Dávid, - szólt Murdstone úr, - nincs rosszabb a világon a daczos, makacs kedélynél.

- S nyakasabb, megátalkodottabb természetet, mint ezé a fiúé, - jegyezte meg a nénje, - soha életemben nem láttam még.

- Megbocsáss, édes Jane-om, - szólt az édes anyám, - de egészen bizonyos vagy benne, - kérlek, édesem, ne vedd zokon, - bizonyos vagy benne, hogy megérted Davyt?

- Valóban szégyelném magamat, Klára, - felelt Murdstone kisasszony, - ha nem tudnám megérteni a fiút vagy akármelyik más gyereket. Nem mondom, hogy mélyreható elmém van; de józan észre számot tartok.

- Édes Jane-om, - szólt édes anyám, - kétségkívül igen éles eszed van.

- Ugyan, kérlek! Ne mondj ilyet, Klára, - vágott közbe Murdstone kisasszony haragosan.

- De bizonyosan tudom, - folytatta édes anyám, - és tudja az egész világ. Magam is annyi hasznát veszem, - legalább kellene, hogy vegyem, - hogy nálam senki jobban nem lehet meggyőződve róla; s éppen ezért, biztosítlak, édes Jane-om, hogy csak nagyon félve merek szólni.

- De tegyük fel, Klára, hogy én nem értem meg a fiút, - felelt Murdstone kisasszony, megigazítva csuklóin a lánczocskákat. - Tegyük fel, kérlek, nem bánom, hogy egyáltalában nem értem meg. Túlságosan mély probléma a számomra. Azonban a fivérem éleslátása talán mégis csak képes arra, hogy némileg behatoljon a fiú jellemébe. És azt hiszem, hogy a fivérem éppen erről beszélt, mikor - nem a legillendőbben - félbeszakítottuk.

- Azt hiszem, Klára, - szólt Murdstone úr halkán, ünnepélyesen, - hogy ebben a kérdésben akadhatnak nálad jobb és elfogulatlanabb bírák is.

- Ede, - felelt édes anyám félénken, - te minden kérdésben sokkal jobb bíró vagy, mint a milyennek én tarthatom magam. Te is, meg Jane is. Én csak azt mondtam...

- Olyasmit mondtál, a mi gyöngeségre és meggondolatlanságra vall, - felelt Murdstone úr. - Ne tégy máskor ilyesmit, édes Klárám, és vigyázz magadra jobban.

Édes anyámnak mozgott az ajka, mintha valami effélet mondott volna: - Vigyázni fogok, édes Edém; - de hangosan egy szót sem szólt.

- Azt mondtam, Dávid, - szólt Murdstone úr, felém fordítva fejét és tekintetét merően rám szegezve, - hogy nagy szomorúságomra azt veszem észre, hogy daczoskodol. Jellemednek ilyen irányú fejlődését saját szemem láttára nem tűrhetem a nélkül, hogy ne próbáljalak megjavítani. Arra kell törekedned, fiú, hogy megváltozzál. Valamennyiünknek erre kell törekednünk a saját érdekében.

- Bocsásson meg, uram, - rebegtem. - Szándékosan sohasem daczoskodtam, mióta itthon vagyok.

- Ne hozz föl mentségedre hazugságot, fiú! - kiáltott Murdstone úr oly dühösen, hogy édes anyám, láttam, önkénytelenül kinyújtotta reszkető kezét, mintha közénk akarná vetni magát. - Makacsságodban visszahúzódtál a szobádba. Ott bújtál meg, mikor itt kellett volna lenned. Tudd meg egyszer s mindenkorra, azt akarom, hogy itt légy és ne ott. Továbbá azt akarom, hogy engedelmes szívvel jelenj meg itt. Ismersz már, Dávid. Akarom, hogy így legyjen.

Murdstone kisasszony rekedt nevetést hallatott.

- Azt akarom, hogy tiszteletteljes, készséges és előzékeny legyen a modorod velem szemben, - folytatta Murdstone úr, - nénémmel szemben és anyáddal szemben. Nem akarom, hogy gyerekes szeszélyességből úgy kerülj ezt a szobát, mintha dögvészes volna. Ül le!

Úgy parancsolgatott velem, mint valami kutyával, s én engedelmeskedtem neki, mint valami kutya.

- Még egyet, - szólt. - Azt veszem észre, hogy vonzódol az alacsony, közönséges társasághoz. Ne barátkozzál nekem a cselédséggel. A konyha nem fog megjavítani, pedig sok tekintetben javulásra szorulsz. Arról a némberről, a ki lázítani szokott, nem akarok beszélni, - mivel te, Klára, - tette hozzá halkabban, anyámhoz fordulva, - régi megszokásból és beléd gyökeresedett képzelgésből oly gyöngeséggel viseltetel iránta, a melyet nem tudtál még lebírni.

- Mondhatom, ez a gyöngeség teljesen érthetetlen tévedés! - kiáltott Murdstone kisasszony.

- Csak annyit mondok, - folytatta Murdstone úr, hozzám fordulva, - helytelenítem, hogy többre becsülöd az olyan társaságot, a minő a Peggotty lányasszonyé, s hogy ennek vége legyen. Most pedig remélem, Dávid, megértettél, és tudod, mi lesz a következménye, ha szó szerint nem engedelmeskedel.

Jól tudtam, - talán jobban, mint ő gondolta, különösen, amennyiben szegény anyámról volt szó, - és szó szerint engedelmeskedtem neki. Nem vonultam vissza többé szobámba; nem menekültem többé Peggottyhoz; hanem ott ültem naphosszat bágyadtan a nappaliban, várva, epedezve az estét és a lefekvés idejét.

Micsoda fárasztó szorongás közepett ültem ugyanabban a helyzetben órákon keresztül. Mozdítani sem mertem a karomat vagy a lábamat, hogy Murdstone kisasszony, a ki a legcsekélyebb ürügyet is megragadta, ne panaszkodhasson nyughatatlanságom miatt; a szemem sem mertem mocczantani, nehogy Murdstone kisasszony elégedetlen, fürkésző tekintetével találkozzam, a mely bizonyára új okot talált volna az én szememben a panaszkodásra! Micsoda elviselhetetlen unalom volt ott ülni, figyelve a falióra tik-takjára, elnézve, hogy fűzőgeti fel Murdstone kisasszony az apró, fényes aczélgöngy-szemeket; tünődve, vajon férjhez megy-e valamikor, s ha igen, miféle szerencsétlen flótást fog boldogítani; számlálgatva a kandallópárkány ékítményének beosztását; s jártatva szememet, föl a mennyezetig, a falkárpit mintázatának csavaros karikáin.

Micsoda sétákat tettem egyedül, piszkos utcákon végig, a csúnya téli időben, magammal hordva az egész szobát és benne a Murdstone-testvérpárt, mindenhová: ezt a szörnyű terhet, a melytől nem szabadulhattam; ezt a nappali lidércnyomást, a melyet nem volt módomban elűzni, ezt a lelkemre nehezedeő súlyt, a mely elkábított!

Micsoda ebédekben és vacsorákban volt részem, szótlanul, zavarodottan, mindig azt érezve, hogy egy kés meg villa fölösleges az asztalon, és ez az enyém; hogy egy étvágy fölösleges, és ez az enyém; hogy egy tányér meg egy szék fölösleges, és ez az enyém; hogy valaki fölösleges, és ez én vagyok.

Micsoda estéket éltem át, mikor behozták a gyertyákat, és azt várták, hogy foglalkozzam valamivel! S én, mivel ahhoz nem volt bátorságom, hogy valami mulattató könyvet olvassak, belefeküdtem valami lelket-testet ölő számtani értekezésbe; s egyszerre csak a mérték- és súlytáblázatok dallamokká változtak, a himnusz vagy valami népdal dallamává; nem akarták megvárni, hogy megtanuljam őket, hanem úgy jártak keresztül-kasúl szerencsétlen fejemben, mint a czérna a varrótűben, az egyik fülemen be, a másikon ki!

Hogy' ásítóztam, hogy' elálmosodtam, bármily feszülten figyeltem! Hogy' föl-fölriadtam titkos szunnyadásaimból! Hogy' nem kaptam választ soha egy-egy apró kérdésemre sem, a melyet nagyritkán megkoczkáztattam! Micsoda elmosódó ponttá töpörödtem, a melyet senki sem vett észre, s a mely mégis útjában volt mindenkinek! Micsoda nyomasztó megkönnyebülés volt végre hallanom, hogy Murdstone kisasszony ujjongva üdvözölte az óra első ütését este kilenczkor és rámszólt, hogy menjek aludni!

Ekképp múlt lassan a szünidő, míg meg nem érkezett a reggel, mikor Murdstone kisasszony így szólt: - Ma van az utolsó nap! - és elém tette a szünidő utolsó csésze teáját.

Nem búsított a távozás; sőt állandó tompaságomból kissé felüdültem s alig vártam, hogy viszontlássam Steerforthot, noha ott ólálkodott mögötte Creakle úr is. Megint megjelent Barkis a kapu előtt s fölhangzott megint Murdstone kisasszony intő szava: - Klára! - mikor édes anyám rámhajolt, hogy elbúcsúzzon tőlem!

Megcsókoltam őt is, meg a kis öcsémet is, és ekkor nagyon elbúsultam magamat; de nem a távozás miatt, mert az örvény naponta szélesebb lett közöttünk s naponta távolabb estünk egymástól. Nem is az anyám ölelése maradt meg az emlékezetemben, bárha forróbban meg sem ölelhetett volna, - hanem az, a mi az ölelés után következett.

A szekéren ültem már, mikor hallottam, hogy édes anyám utánam kiáltott. Kitekintettem, s édes anyám ott állt egyedül a kertajtóban, babuskáját a magasba emelve, hogy láthassam. Hideg, csendes idő volt; egy hajaszála, ruhája egy fodra meg nem lebbent, a mint merően rám szegezte tekintetét, a kis babát a magasba emelve.

Így vesztettem el őt. Így láttam őt később álmomban az iskolában, - mint néma tüneményt ágyam mellett, - rámszegezve éppen oly merően tekintetét, - kis babáját a magasba emelve.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Egy emlékezetes születésem-napja.

Mellőzők mindent, a mi az iskolában történt, márcziusban elkövetkezett születésem-napjáig. Csak arra emlékszem, egyébre nem, hogy Steerforth bámulatraméltóbb volt, mint valaha. A félév végén, vagy talán hamarabb is, távozni készült, és sokkal bátrabb és önállóbb volt az én szememben, mint azelőtt, s éppen ezért még jobban magához vonzott, mint azelőtt. De ezenkívül semmire sem emlékszem. Mintha az a nagy emlék, a mely ezt az időt jelzi elmémbe, elnyelt volna minden jelentéktelenebb emlékecskét, s egyedül maradt volna csak meg.

Bajos dolog azt is elhinnem, hogy két teljes hónap telt el a Salem-házba való visszatérésem óta a szóbanforgó születésem-napjáig. Csak azért fogadhatom el ezt valóságnak, mert tudom, hogy így kellett lennie. Egyébként az volna a meggyőződése, hogy nem volt köztük időköz, s az egyik alkalom nyomon követte a másikat.

Milyen jól emlékszem rá, minő napunk volt! Most is az orromat csavarja a köd, a mely ott lógott körülöttünk; látom benne a kísértetiesen rezgő zuzmarát; dértől csapzott hajam az arczomba hull; végignézek a tanterem homályán, a melyben egy-két serczegő gyertya fénye küzködik a reggel ködével, s a fiúk lehellelte gőzzé válva gomolyog a dermesztő hidegben, a mint belefújnak a markukba és lábukkal dobognak a padlón.

Vége volt a reggelinek, s a játszótérről szólítottak bennünket, mikor Sharp úr belépett és így szólt:

- Copperfield Dávid, eredj át a lakásba!

Azt hittem, hogy elemózsiás kosár érkezett Peggottytól, és fölragyogott az arczom a parancsszóra. Egypár fiú körülöttem odasúgta, hogy ne feledkezzem meg róluk a sok mindenféle jó szétosztásakor, miközben nagy vidáman fölugrottam a helyemről.

- Ne siess, Dávid, - szólt Sharp úr. - Ráérsz, fiam, ne siess.

Bizonyára meglepett volna hangjának meghatottsága, ha ügyet vettem volna rá; de ez csak később jutott az eszembe. Siettem a lakásba; s ott találtam Creakle urat, a ki reggelinél ült,

(ujság és nádpálca volt előtte), és Creaklené asszonyt, kezében nyitott levéllel. Elemózsiás kosárnak azonban nyoma sem volt.

- Copperfield Dávid, - szólt Creaklené, a pamlaghoz vezetve és mellém ülve. - Fontos ügyben akarok beszélni veled. Van valami mondanivalóm a számodra, fiam.

Természetesen Creakle úrra néztem; de ő a fejét rázta, a nélkül, hogy rám tekintett volna, s visszafojtott lelkébe egy sóhajt egy darab vajas pirítóssal.

- Sokkal fiatalabb vagy még, - szólt Creaklené asszony, - semhogy tudnád, hogy' változik a világ mindennap, s hogy' jönnek-mennek benne az emberek. De meg kell tanulnunk ezt mindnyájunknak, Dávid. Némelyikünknek fiatal korunkban, másoknak, mikor megöregszünk, s némelyikünknek egész életünk során.

Elkomolyodva néztem rá.

- Mikor eljöttél hazulról a szünidő végén, - folytatta Creaklené asszony, rövid szünet után, - mindenki egészséges volt? - Újabb szünet után: - Egészséges volt az édes mamád?

Remegni kezdtem, a nélkül, hogy világosan tudtam volna, miért, s tovább is komolyan ránéztem, a nélkül, hogy felelni próbáltam volna a kérdésre.

- Mert, sajnálatomra, - így folytatta, - tudatnom kell veled, hogy ma reggel arról értesültem, hogy az édes mamád nagyon beteg.

Ködfátyol emelkedett közém és Creaklené asszony közé, s egy pillanatig úgy tetszett, mintha alakja elmosódott volna előttem. Azután éreztem, hogy égő könnycseppek folynak végig arczomon, és újra tisztán láttam őt magam előtt.

- Veszedelmesen megbetegedett, - tette hozzá.

Mindent tudtam.

- Meghalt!

Nem is kellett volna megmondania. Kétségbeesett kiáltásba törtem ki, s éreztem, hogy széles e világon én vagyok a legárvább teremtés.

Creaklené asszony nagyon szíves volt hozzám. Ott tartott magánál egész nap, s csak néha-néha hagyott egyedül. S én zokogtam, gyötrelmemben elaludtam, majd felébredtem és megint csak sírtam. Mikor elapadt a könnyem, gondolkozni kezdtem; s ekkor volt a legsúlyosabb a rámszakadt teher, és fájdalmam tompa kínná vált, a melyre nem volt enyhülés.

Pedig mégis renyhék voltak a gondolataim; nem irányultak szilárdan a csapásra, a mely szívemet érte, hanem lomhán körülötte kóvályogtak. Házunkra gondoltam, a mely zárva van most és néma lett. A kis babára, a ki, mint Creaklené asszony mondta, egy idő óta sorvadozik és valószínűen szintén meg fog halni. Atyám sírjára gondoltam a temetőben házunk mellett, s édes anyámra, a ki szintén ott fog pihenni a fa alatt, a melyet olyan jól ismertem. Fölálltam egy székre, mikor egyedül maradtam, s a tükörbe néztem, hogy lássam, milyen vörös a szemem és milyen szomorú az ábrázatom. Pár óra múlva azon tűnődtem, hogy ha könnyeim árja csakugyan elapad, aminthogy el is apadt, vesztéssel kapcsolatban, mi fogja leginkább megilletni lelkemet, mikor hazafelé közeledem, - mert a temetésre haza kellett mennem. - Emlékszem, hogy az az érzésem volt, hogy bizonyos méltóság tapadt hozzám a fiúk szemében, s hogy fájdalmamban jelentős személylét lettem.

Ha volt valaha gyermek, a ki őszintén bántódott, - én az voltam. De emlékszem, hogy ez a jelentőség bizonyos mértékben kielégített, mikor aznap délután lent sétáltam a játszótéren, míg a fiúk az iskolában voltak. Mikor láttam, hogy mialatt fölfelé mentek az osztályukba, az ablakokból rám-rámtekintgettek, úgy éreztem, mintha kitüntettek volna, és búsabb arczot

vágtam és lassabban sétáltam. Mikor iskola után kijöttek a fiúk hozzám és beszélgettek velem, úgy éreztem, nagyon szép tőlem, hogy nem vagyok büszke egyikükkel szemben sem, és éppen úgy megbecsülöm őket, mint azelőtt.

Másnap este kellett hazafelé indulnom; nem a postakocsin, hanem a nehéz éjjeli alkalmazkodással, a melynek „Góbé” volt a neve, s a melyet főleg parasztok szoktak használni, mikor egy-egy közeli szomszédos helyre igyekeztek az országút mentén. Aznap este nem folytattuk a mesemondást, és Traddles mindenáron kölcsön akarta adni nekem a vánkösát. Nem tudom, mennyiben akart vele hasznomra lenni, mert nekem is megvolt a magam párnája; de egyebe nem volt az istenadtának, a mit kölcsön adjon, egy ív csontvázal telarajzolt levélpapiron kívül; s ezt is nekem adta, mikor elváltunk, hogy bánatomat enyhítse vele s hozzájáruljon lelki békességemhez.

Másnap délután elhagytam a Salem-házat. Nem igen jutott eszembe akkor, hogy úgy hagytam el, hogy soha többé nem térek vissza belé. Nagylasan utaztunk egész éjszaka, s nem is értünk Yarmouthba csak másnap reggel kilencz-tíz óra tájban. Kerestem Barkis urat, de nem volt sehol; helyette egy kövér, lihegő, kedélyes, kis öreg ember, talpig feketében, nadrágja térdén kis csokorra kötött fakó pántlikával, fekete harisnyában és széles karimájú kalapban, döcögött oda szuszogva a kocsiaablakhoz, és így szólt:

- Copperfield úrfi?

- Az vagyok, uram.

- Legyen szíves, ifiúr, jöjjön velem, - szólt kinyitva az ajtót, - majd én leszek bátor hazakísérni.

Kezet adtam neki, tünődve, ki lehet, s elballagtunk egy szűk utczába egy bolt elé, a melynek ez volt a címtábláján: OMER, POSZTÓKERESKEDŐ, SZABÓ, RŐFÖS KERESKEDŐ, TEMETKEZÉSI VÁLLALKOZÓ stb. Fojtó levegőjű, szűk, kis boltocska volt, tele mindenféle kész és készülő ruhával. Volt egy kirakatablaka is, tele férfi- és női kalappal. Egy kis hátulsó szobába mentünk, a bolt mögött, a hol három fiatal nő dolgozott egész halom fekete holmin, a mely rakásban hevert az asztalon. A szoba padlója tele volt apró nyíradékkal és posztódarabkával. A kandallóban vígan lobogott a tűz, s a szoba levegőjében meleg, fekete krepp fojtó szaga érzett. Akkor még nem tudtam, miféle szag volt ez; de most már tudom.

A három fiatal nő, a ki igen szorgalmasnak és jókedvűnek látszott, fölemelte a fejét, hogy rám nézzen, azután tovább dolgozott. Sztics, sztics, sztics! Ugyanakkor az ablakon túl, egy kis udvar végén, valami műhelyből kalapácsütögetés szabályos lármája hallatszott be, ilyenféle dallamra: rat-tadra, rat-tadra, rat-tadra, - minden változatosság nélkül.

- Nos, - szólt a vezetőm a három fiatal nő közül az egyikhez, - mennyire vagytok, Minnie?

- Elkészülünk a próbára, - felelt vidoran, föl se tekintve. - Ne félj, apus.

Omer úr letette széles karimájú kalapját és szuszogva leült. Olyan kövér volt, hogy ki kellett szuszognia magát, mielőtt így felelt:

- Jól van.

- Apus! - szólt Minnie ingerkedve. - Micsoda potrohos alak lesz belőled!

- Hm! nem tudom, mi lehet az oka, drágám, - felelt Omer úr, elgondolkozva. - Már is csaknem az vagyok.

- Látod, azért, mert olyan kényelmes ember vagy, - szólt Minnie. - Mindent olyan könnyen veszel.

- Mi haszna venném másképp, drágám? - szólt Omer úr.

- Igazad van, - felelt a leánya. - Hál' Istennek, mindnyájan vígacskán vagyunk itt! - Úgy-e, apus?

- Remélem, drágám, nincs semmi bajotok, - szólt Omer úr. - Mivel most már megint tudok lélekzeni, azt hiszem, jó lesz, ha mértéket veszek ennek a fiatal tudósnek. Lesz szíves a boltba sétálni, Copperfield úrfi?

A felszólításnak eleget téve, Omer úr kíséretében kimentem a boltba. Miután mutatott egy vég posztót, a mely, a mint mondta, nagyon finom darab s csupán a szülőkért való gyászruhára használják, mert másra túlságosan jó volna, megmérte minden részemet, s a mértéket bejegyezte egy könyvbe. Mialatt jegyezgetett, figyelmembe ajánlta árúraktárát s mutatott egyetmást, a mi „éppen most” jött divatba, s egyetmást, a mi „éppen most” múltá divatját.

- És az effélén nagyon gyakran egész kis vagyont veszítünk, - szólt Omer úr. - De a divat olyan, mint az ember. Megjelenik, senki sem tudja, mikor, miért, hogyan; s eltűnik megint, senki sem tudja, mikor, miért, hogyan. Az én véleményem szerint minden olyan, mint az élet, ha ebből a szempontból fogjuk fel.

Sokkal szomorúbb voltam, semhogy belebocsátkozhattam volna ennek a kérdésnek a feszegetésébe, a mely egyébként talán bárminő más körülmények között is meghaladta volna értelmem fokát. Omer úr ezután visszavezetett a kis szobába, útközben némi lélekzési nehézséggel küzködve.

Majd lekiáltott az ajtó mögött egy kis nyaktörő lépcsőn: - Hozzátok föl azt a teát meg a vajaskenyert! - Egy idő múlva, mialatt ott ültem körültekintgetve és gondolkozva, s elhallgatva a szobában az öltögetés serczegését s az udvarból behangzó kalapácsolás dallamát, a tea meg a vajaskenyér egy fatálczán meg is jelent, és kitűnt, hogy nekem van szánva.

- Régóta ismerem önt, - szólt Omer úr, miután néhány perczig figyelmesen rám nézett, mialatt nekem nem igen támadt kedvem a reggelihez, mert a sok fekete holmi elrontotta az étvágyamat, - régóta ismerem önt, fiatal barátocskám.

- Csakugyan, uram?

- Mióta a világon van, - szólt Omer úr. - Szinte azt mondhatnám, még azelőttől. Az édes atyját előbb ismertem. Öt láb, tizedfél hüvelyk volt, és ötször öt láb a pihenő helye.

- Rat-tadra, rat-tadra, rat-tadra, - hangzott be az udvarról.

- Ötször öt láb a pihenő helye, ha ugyan pihen a helyén, - szólt Omer úr kedélyeskedve. - Ő kívánta-e így, vagy a felesége parancsolta-e, már elfelejtettem.

- Nem tudja, uram, hogy' van a kisöcsém? - kérdeztem.

Omer úr a fejét rázta.

- Rat-tadra, rat-tadra, rat-tadra.

- Édes anyja karjai közt van, - szólt.

- Óh, a szegény kicsike! Meghalt?

- Ne búsuljon azon, a min úgy sem segíthet, - szólt Omer úr. - Úgy van. A kis baba meghalt.

Sebeim kiújultak e hír hallatára. Otthagytam a reggelit, a melyet különben is alig érintettem, fogtam magam, s lefektettem a fejemet a kis szoba egyik sarkában egy másik asztalra, a melyről Minnie gyorsan elrakott mindent, hogy könnyeimmel be ne piszkítsam az asztalon lévő gyászruhát. Jószerű, csinos leány volt, s gyöngéden, barátságosan félresimította szememből a hajamat; csakhogy nagyon örült, hogy körülbelül elkészült a munkájával, még pedig idejében, s ezért sehogy sem illettünk össze.

Nemsokára megszűnt a kalapácsolás, s egy jóképű, fiatal legény állított be az udvaron keresztül a szobába. Kalapács volt a kezében, s a szája tele volt apró szögekkel, a miket ki kellett szednie, mielőtt beszélhetett.

- No, Joram! - szólt Omer úr. - Hát maga mennyire van?

- Rendbe' vagyok, - szólt Joram. - Készen van, uram.

Minnie egy kissé elpirult s a másik két lány összenevetett.

- Micsoda! Hát gyertya mellett is dolgozott a múlt éjjel, mialatt én az egyletben voltam? Mi? - szólt Omer úr, lehunyva a félszemét.

- Dolgoztam, - szólt Joram. - Mivelhogy azt tetszett mondani, hogy egy kis kirándulást tehetünk, s ha elkészülök, átmehetünk együtt, Minnie meg én - meg a mester uram.

- Óh! Azt hittem, engem egyáltalában ki fogtok hagyni, - szólt Omer úr nevetve, a míg el nem fogta a köhögés.

- Mivelhogy volt szíves ezt mondani, - folytatta a fiatal ember, - nekifeküdtem a munkának jókedvűen. Nem mondaná meg, mit szól hozzá?

- Dehogy nem, - szólt Omer úr fölállva. - Édesem! - itt elakadt és hozzám fordult; - nem nézné meg maga is a...

- Nem, apus, - szólt közbe Minnie.

- Azt hittem, jól fog esni neki, drágám, - szólt Omer úr. - De lehet, hogy neked van igazad.

Nem mondhatom meg, hogy' tudtam meg, hogy az én drága édes anyámnak a koporsóját mentek megnézni. Sohasem hallottam koporsót csinálni; tudtommal nem is láttam soha koporsót; de önkénytelenül eszembe ötlött, miféle zaj lehet az, a mit hallottam; s mikor a fiatal ember belépett, bizonyos vagyok benne, hogy tudtam, min dolgozott.

Elkészülvén a munka, a két leány, a kinek a nevét nem hallottam, lekefélté ruhájáról a nyiradékat és a czérnaszálakat, s kiment a boltba, rendet csinálni és kiszolgálni. Minnie hátul maradt, hogy összerakja, a mit csináltak, s két kosárba elpakolja. Munkaközben letérdelt, egy vidám kis nótát dudorászva. Joram, a ki kétségkívül a kedvese volt, bejött a szobába, s velem, úgy látszik, éppenséggel nem törődve, egy csókot rabolt tőle, miközben Minnie tovább szorgoskodott, s azt mondta, hogy az édes apja elment a kocsióért, és sietnie kell, hogy elkészüljön. Joram megint kiment; Minnie pedig zsebébe dugta a gyűszűjét és az ollóját, egy fekete czérnával befűzött tűt kecsesen a ruhája derekába tűzött és ügyesen fölvette a felsőruháját az ajtó mögött egy kis tükör előtt, a melyben láttam elégedett arcának a tükröződését.

Mindezt észrevettem, mialatt ott ültem az asztal mellett a sarokban, fejemet kezemre támasztva, s a legkülönbözőbb dolgokon gondolkozva. A kocsi nemsokára a bolt elé hajtott, s miután rárakták először is a kosarakat, rám került a sor, s utánam felültek ők hárman is. Úgy emlékszem, hogy félig könnyű hintó, félig zongoraszállító teherkocsi volt. Sötétre volt festve, s egy hosszúfarkú, fekete ló húzta. Böven elfértünk benne valamennyien.

Nem hiszem, hogy életemben valaha, (most talán okosabb vagyok már), lett volna oly furcsa érzésem, mint az volt, mikor hármajukkal együtt lévén, eszembe jutott, hogy mivel foglalkoztak volt, és láttam, mennyire örülnek most a kirándulásnak. Nem haragudtam rájuk; inkább féltem tőlök, mintha oly teremtések közé vetődtem volna, a kikkel semmiféle természeti közösségem nincsen. Nagyon jókedvűek voltak. Az öreg a bakon ülve hajtott; a fiatalok mögötte ültek, s valahányszor szólt valamit az öreg, előrehajoltak hozzá, az egyik gömbölyű arcza jobbfelén, a másik a balfelén, s igyekeztek a kedvében járni. Velem is elbeszélgettek

volna, de én visszahúzódtam s szomorkodva ültem a szögletemben. Visszariasztott az enyelgésük, meg a vígságuk, noha éppenséggel nem volt zajos, és majdhogynem csodálkoztam magamban, hogy nem sújt le rájuk az Úr haragja köszívűségükért.

Így, mikor megálltak, hogy abrakoljanak, s maguk is ettek, ittak és mulatoztak, nem tudtam hozzányúlani semmihez, a mihez ők hozzányúltak; hanem szigorúan tovább bőjtöltem. Így, mikor hazaértünk, lesurrantam hátul a kocsiról, a mily gyorsan csak telt tőlem, hogy ne az ő társaságukban álljak meg azok előtt az ünnepélyes komolyságú ablakok előtt, a melyek vakon néztek le rám, mint az egykor ragyogó, de most lecsukódott szemek. És hajh! mennyire fölösleges volt az iskolában azon tünődnöm, mi fog könnyekre indítani, mikor hazatérek, - megpillantva édes anyám szobájának ablakát, s mellette azt, a mely jobb időkben az én ablakom volt!

Peggotty karjai közt voltam, mielőtt a kapuhoz értem, s ő vitt be a házba. Fájdalma kitört, mikor legelőször meglátott; de csakhamar erőt vett rajta, és suttogva beszélt és halkan lépdelt, mintha a halottat zavarhatná. Megtudtam, hogy hosszú idő óta nem volt ágyban. Éjszaka is fennült és virrasztott. Azt mondta, hogy a míg az ő szegény drága egyetlen a föld színén van, addig semmiért el nem hagyja.

Murdstone úr nem vett rólam tudomást, mikor beléptem a nappaliba, a hol ő is ott volt; hanem a kandalló mellett ült, csendesen sírdogálva, és karosszékében elmerengve. Murdstone kisasszony, a ki íróasztala mellett foglalatoskodott, a mely tele volt levelekkel és papirossal, hidegen odanyújtotta felém ujjai hegyét s vasnyugalommal suttogva azt kérdezte, vettek-e mértéket a gyászruhámhoz?

Azt mondtam: - Vettek.

- És az ingeidet, - szólt tovább, - hazahoztad?

- Igenis, asszonynéném. Hazahoztam minden ruhámat.

Ez volt az egész vígasztalás, a miben szilárdsága részesített. Nem kételkedem, hogy válogatott gyönyörűsége telt abban, hogy azt, a mit önuralmának, szilárdságának, lelkierejének és józan eszének nevezett, (ki tudná ellenszenves tulajdonságainak egész pokoli jegyzékét!) ilyen alkalommal fitogtathatta. Különösen büszke volt üzleti jártasságára; és most azzal adta jelét, hogy mindent tollra és tintára bízott és semmivel nem zavartatta magát.

Aznap álló estig és másnap kora reggeltől késő éjszakáig ott ült íróasztala előtt; nyugodtan sercseztetve kemény tollát és ugyanazzal a rendületlenül hideg suttogással beszélve minden-kivel. Arcának egy izma meg nem moccan, hangja egy árnyalattal nem lágyult, ruhája legkisebb fodra félre nem csúszott soha.

Az öcsce hébe-korba könyvet vett a kezébe, de sohasem olvasta, a mennyire én láttam. Kinyitotta és belenézett, mintha olvasna; de úgy maradt egy óra hosszáig is a nélkül, hogy ellapozta volna, s azután letette és föl s alá járt a szobában. Én rendesen összekulcsolt kézzel ültem egy helyben, őt figyelve és lépéseit számolgatva, órák hosszan keresztül. Nagyon ritkán szólt a néniéhez, hozzám pedig soha. Úgy tetszett, hogy ő az egyetlen nyughatatlan lény, a faliórakon kívül, az egész mozdulatlan házban.

E napokban, a temetés előtt, Peggottyt alig-alig láttam, kivéve, hogy a lépcsőn fölmenet vagy lejövet, mindig ott találtam annak a szobának a közelében, a melyben édes anyám feküdt a kis babával, meg hogy minden éjjel feljött hozzám, s ott ült fejtől az ágyam szélén, a míg el nem aludtam. Egy vagy két nappal a temetés előtt - azt hiszem, egy vagy két nappal előbb volt, bár tisztában vagyok vele, hogy a fejem összezavarodott abban a súlyos időben, és semmiről sem jegyeztem meg az idő múlását, - bevitt Peggotty a nagy szobába. Csak arra emlékszem, hogy azt képzeltem, hogy valami fehér lepel alatt az ágyon, a melyet csodás tisztaság és frissesség

környezett, ott fekszik testet öltve az az ünnepélyes csend, a mely a házban honolt; s hogy mikor Peggotty gyöngéden föl akarta hajtani a leplet, én fölkiáltottam: - Óh ne! Óh ne! - és megfogtam a kezét.

Ha a temetés tegnap lett volna, akkor sem emlékezhetném rá jobban. Jól emlékszem a parádés szoba levegőjére, mikor beléptem az ajtón, a kandalló tűzének lobogására, a palaczkokban lévő bor csillogására, a poharak és tányérok mintájára, a gyöngé, édes kalács-szagra, Murdstone kisasszony ruhájának és a mi fekete öltözetünknek az illatára. Chillip úr is ott van a szobában és hozzám lépve, megszólít:

- Nos! Hogy van Dávid úrfi? - kérdi nyájasan.

Nem felelhetem azt, hogy jól vagyok. Odanyújtom neki a kezemet, s ő nem ereszi el.

- Istenem! - szól Chillip úr, szeliden mosolyogva, miközben megcsillant a szeme. - Kis barátaink fölcseperednek körülöttünk. Megnőnek úgy, hogy észre sem vesszük, úgy-e, nagysád?

Ez Murdstone kisasszonynak szól, a ki azonban nem válaszol.

- Nagyot fejlődött a fiú, úgy-e, nagysád? - szól Chillip úr.

Murdstone kisasszony válaszul csak a homlokát ránczolja és feszesen meghajol; Chillip úr pedig zavarodottan a sarokba vonul, magával vonva engem is, és ki nem nyitja többé a száját.

Észreveszem ezt is, mivel mindent észreveszek, a mi történik, nem mintha törődném vele, vagy törődtem volna bármivel, mióta hazakerültem. S most egyszerre megkondul a harang, és Omer úr még valakivel megjelenik, hogy rendbe szedjen bennünket. A hogy' Peggotty szokta volt mesélni, valamikor régen, azokat is ugyanebben a szobában rendezték el, a kik édes atyámat kísérték ki ugyanahhoz a sírhoz.

Ott van Murdstone úr, Grayper úr, a szomszédunk, Chillip úr meg én. Mikor kilépünk az ajtón, a halottvivők terhükkel a kertben vannak; és megindulnak előttünk végig az ösvényen, el a szilfák mellett, ki a kapun és be a temetőbe, a hol olyan gyakran hallottam nyári reggel csicseregni a madarakat.

Körülálljuk a sírt. Úgy képzelem, hogy ez a nap egészen másforma, mint valamennyi többi nap, s a napfény sem olyan színű, - sokkal szomorúbb. Ünnepélyes csend van, a melyet hazulról hoztunk el azzal, a ki a földben pihen; s mialatt ott állunk hajadonfővel, hallok a lelkész hangját, a mely messze elhangzik a szabadban, s mégis világosan, tisztán cseng, a mint így szól: - Én vagyok a föltámadás és az élet, mond az Úr! - Majd zokogást hallok, s ott látom távolabb, külön a nézők csoportjában, azt a hűséges, jó cselédet, a kit mindenkinél jobban szeretek ezen a világon, s a kiről gyermeki szívem bizonyosan tudja, hogy egy nap majdan így szól hozzá az Úr: - Igaznak találtattál.

Sok olyan arcot látok a kis csoportban, a melyet ismerek; arcokat, a melyeket a templomból ismerek, mikor az enyém mindig kíváncsian tekintgetett ott szerteszéjjel; arcokat, a melyek akkor látták először anyámat, mikor ifjúsága virágában megjelent a faluban. Nem törődöm velök, - nem törődöm egyébbel, csak a fájdalommal, - s mégis látok és megismerek mindenkit; sőt a háttérben, jó távol, látom Minniet is, a mint béméskodik, s tekintetét kedvesen pihenteti, a ki mellettem áll.

Vége; a földet ráhányták a sírra; indulunk hazafelé. Ott áll előttünk a házunk, oly csinos és változatlan, s elmémben annyira hozzákapcsolódik mindannak friss képzetéhez, a mi elmúlt, hogy minden eddigi szomorúságom semmiség ahhoz képest, a melyet ez földidéz. De tovább visznek; és Chillip úr beszél hozzám; s mikor hazaérünk, megnedvesíti vízzel az ajkamat; s mikor arra kérem, engedje meg, hogy fölmehessek a szobámba, igazi női gyengédséggel bocsát el.

Mindez, mondom, mintha csak tegnap történt volna. Későbbi események emlékét elsodorta az idő árja arra a partra, a hol minden, a mi feledésbe merült, újra fölelevenedik; de ez szilárdan áll, mint magas szirt az óceánban.

Tudtam, hogy Peggotty feljön hozzám a szobámba. Az ünnepi csöndesség - (az egész nap olyan volt, mintha vasárnap lett volna! ezt elfeledtem említeni), - illett mindkettőnk hangulatához. Leült mellém kis ágyamra; s kezébe véve a kezemet, s hol ajkához emelve, hol megsímogatva, a hogy' kis öcsémet csitíthatta, elmondott, a maga módján, mindent, a mi mondanivalója volt a történetekre vonatkozólag.

- Sohase érezte jól magát, - szólt Peggotty, - hosszú idő óta. Megingott a hite és nem volt boldog. Mikor megszületett a kis babája, eleinte azt gondoltam, jobban lesz, de csak sokkal gyengébb lett s mindennap láthatóan fonnyadt. Egyedül szeretett üldögelni, mielőtt meglelt a kis baba, és magában sírdogált; de azután énekelgetett neki - oly lágyan, hogy egyszer, mikor hallottam, azt gondoltam, légi hang a hangja, a mely elszáll, föl a magasba.

- Azt hiszem, az utólja felé egyre félénkebb és ijedősebb lett; s minden kemény szó úgy érte, mint az ütés. De hozzám mindig a régi maradt. Sose változott meg a bolondos Peggottyjával szemben, nem az én szívem, aranyom.

Itt elakadt Peggotty s egy ideig gyöngéden a kezem fejét veregette.

- Utoljára akkor láttam őt olyannak, a milyen valóban volt, akkor este, mikor magácska, drágám, hazaérkezett. Az nap, mikor megint elment hazulról, így szólt hozzám: - Sose látom többé az én drága fiacskámat. Valami benső hang súgja ezt nekem, és igazat mond, tudom!

- Próbálta ezután összeszedni magát; és nem egyszer, ha ráfogták, hogy gondatlan és könnyelmű, rájok hagyta, hogy úgy van; de akkor mindennek vége volt már. A férjének sose mondta el azt, a mit nekem elmondott - félt elmondani bárkinek másnak - míg végül egy éjszaka, körülbelül egy héttel előbb, mint bekövetkezett, így szólt hozzá: - Édesem, azt hiszem, meghalok.

- Ezen is túlestem, Peggotty, - szólt akkor este, mikor ágyba fektettem. - A szegény minden nap jobban el fogja hinni az alatt a pár nap alatt, a mi még hátra van; s azután ez is elmúlik. Nagyon fáradt vagyok. Ha ez álom, ülj mellettem, a míg alszom: ne hagyj el. Isten áldja meg mind a két gyermekemet! Védje és oltalmazza apátlan fiacskámat!

- E percztől fogva nem is hagytam el többé, - szólt Peggotty. - Gyakran beszélt még azzal a két emberrel odalent - mert szerette őket; nem élhetett úgy, hogy ne szeressen mindenkit, a ki körülötte volt - de valahányszor azok eltávoztak ágya mellől, mindig hozzám fordult, mintha a nyugalom ott lett volna, a hol Peggotty volt, és sohasem aludt el másképp.

- Az utolsó éjjel, este, megcsókolt és így szólt: - Ha meghal a babuskám is, Peggotty, kérlek, mondd meg nekik, hogy fektessék a karomba, és együtt temessenek el vele. (Így is történt; mert a szegény kis báránka csak egy nappal élte őt túl.) - Engedjétek meg, hogy drága fiacskám is kikísérjen bennünket örök nyugvóhelyünkre, - szólt, - és mondjátok meg neki, hogy édes anyja, mikor itt feküdt, nem egyszer, hanem ezerszer is megáldotta.

Peggotty itt újra elakadt és újra megveregette gyöngéden a kezemet.

- Meglehetősen későre járt már az éjszaka, - szólt Peggotty, - mikor inni kért tőlem; s miután ivott, oly türelmesen mosolygott rám az édes! - oly szép volt!

- Megvirradt és kelőben volt a nap, mikor arról beszélt, milyen szíves és figyelmes volt hozzá mindig Copperfield úr, hogy' elbajlódott bele, s hogy' biztatta, valahányszor csüggedés fogta el, hogy a szerető szív jobb és erősebb minden bölcsességnél, s hogy ő nagyon boldog vele. -

Peggotty, édes, - szólt aztán, - fektess közelebb magadhoz, - mert nagyon gyöngye volt. - Tedd jószágos karodat a nyakam alá, - szólt, - és fordíts magad felé, mert az arcod messze tűnik előlem, és szeretném, ha közel maradna. - Megtettem, a mit kívánt; és óh, Davy! ekkor elkövetkezett az az idő, mikor valóra vált az, a mivel először búcsúztam magácskától, - mikor boldog volt, hogy szegény fejét ostoba, zsémbes, öreg Peggottyja karjára fektethette, - és meghalt úgy, mint valami gyermek, a ki elszenderül!

Így végződött Peggotty elbeszélése. Attól a pillanattól fogva, a mikor értesültem édes anyám haláláról, elenyészett lelkemből annak a képe, a minő utoljára volt. Attól a perctől fogva úgy emlékeztem rá csak, mint a legkorábbi emlékeimben élő fiatal anyára, a ki ujjai közé szokta csavargatni fényes fürtjeit, s táncolni szokott velem alkonyatkor a kis nappaliban. A mit Peggotty most elmondott, az oly távol állt attól, hogy az újabb időket juttassa eszembe, hogy ellenkezőleg még mélyebben belevéste lelkembe édes anyám korábbi képét. Lehet, hogy csodálatos, de igaz. Halálában visszalebbent nyugodt, zavartalan ifjúságához s megsemmisített mindent, a mi az után volt.

A sírban fekvő édes anya gyermekségem édes anyja volt; karjaiban a parányi teremtség én magam voltam, az egykori Copperfield Dávid, elringatva keblén mindörökre.

TIZEDIK FEJEZET.

Elhanyagolnak és gondoskodnak rólam.

Murdstone kisasszony első hivatalos teendője az volt, hogy mikor a gyászszünet napja elmúlt, s a nap újra szabadon besüthetett a házba, Peggottynak jövő elsejére fölmondott. Bármennyire kedve ellen lehetett is Peggottynak most már ez a helye, azt hiszem, az én kedvemért szívesen megmaradt volna tovább is inkább nálunk, mint a világ legjobb helyén. Tudatta velem, hogy el kell válnunk, és megmondta azt is, hogy miért; és igaz őszinteséggel sajnáltuk egymást.

Rám, illetve jövőmre vonatkozólag egy szót sem szóltak, egy lépést sem tettek. Boldogok lehetek volna, bátran merem állítani, ha nekem is fölmondhattak volna jövő elsejére. Egy ízben összeszedtem minden bátorságomat és megkérdeztem Murdstone kisasszonytól, mikor megyek vissza az iskolába. Szárazon azt felelte, hogy azt hiszi, hogy egyáltalában nem megyek vissza. Egyebet nem mondott. Nagyon szerettem volna tudni, mi lesz hát velem, s épp így szeretne volna tudni Peggotty is; de erre vonatkozólag semmit sem sikerült kitudni egyikünknek sem.

Egyetlen változás történt a helyzetemben, a mely, noha a jelenben sok kellemetlenségtől megszabadított, mégis nagyon nyugtalaníthatott vala a jövőt illetőleg, ha képes lettem volna alaposan fontolóra venni. Ez a változás az volt, hogy az a kényszer, a melynek rabja voltam, teljesen megszűnt. Annyira nem kívánták többé, hogy ott öljön az unalom a nappaliban, hogy nem egyszer, mikor beültem a szobába, Murdstone kisasszony úgy összeránczolta a homlokát, hogy kitakarodtam. Annyira nem tiltottak el többé Peggotty társaságától, hogy ha Murdstone úr nem látott, sohasem kerestetett, sohasem kérdezősködött utánam. Eleinte mindennap attól féltem, hogy újra a kezébe veszi a nevelésem, vagy hogy Murdstone kisasszony fogja magát erre szentelni; de csakhamar kezdtem belátni, hogy minden ilyen félelem alaptalan, hogy egyebet nem várhatok, mint hogy teljesen elhanyagolnak.

Nem hiszem, hogy ez a fölfedezés akkoriban nagy fájdalmat okozott volna nekem. Szédültem még mindig attól a csapástól, a melylyel édes anyám halála sújtott, s el voltam tompúlva minden más jelentéktelenebb dologgal szemben. Valóban vissza tudok rá emlékezni, hogy több ízben töprengtem azon, mi lesz velem, ha nem taníttatnak tovább, nem törődnek többé

velem; s kopott, mogorva ember válik belőlem, és a faluban lődörögve élem le renyhe életemet; s töprengtem azon is, hogy' szabadúlhatnék ettől a képtől oly módon, hogy világgá megyek, mint az egyik mesebeli hős, szerencsét próbálni: de mindez tűnékeny látomás volt csak, ébren álmodott jelenés, a mely, a mint néha ültömben elnéztem, mintha rá lett volna festve vagy írva halovány színekkel kis szobám falára, s a mint elenyészett, pusztán hagyta újra a falat.

- Peggotty, - suttogtam egy este elgondolkozva, mikor a konyha tűzhelye mellett melengettem a kezem, - Murdstone úr sokkal kevésbbé szível most, mint azelőtt. Sohase szívelt túlságosan, Peggotty; de most látni sem akarna többé, ha rajta állna.

- Talán, mert szomorkodik, - szólt Peggotty, a hajamat simogatva.

- Látod, Peggotty, én is szomorkodom. Ha azt hinném, hogy ezért van, eszembe sem jutna rá gondolni. De nem ez az oka; óh, nem, nem ez.

- Honnan tudja, hogy nem ez? - kérdezte Peggotty, egy kis szünet után.

- Óh, az ő szomorúsága egészen más valami. Most e perczen, ott ülve nénjével a kandalló mellett, szomorú; de ha belépnék a szobába, Peggotty, akkor tüstént nem csak szomorú volna.

- Hát mi más? - kérdezte Peggotty.

- Haragos, - feleltem, akaratlanul utánozva sötét tekintetét. - Ha csupán szomorú volna, nem nézne rám úgy, ahogy' néz. Én csak szomorú vagyok, s a szomorúság nyájasabbá tesz.

Peggotty egy ideig egy szót sem szólt, s én tovább melengettem a kezemet, oly szótlanul, mint ő.

- Davy, - szólalt meg végre.

- Mi az, Peggotty?

- Megpróbáltam, drágám, minden elképzelhető úton-módon, megfelelő helyet kapni itt Blunderstoneban; elkövettem egyszóval minden lehetőt és lehetetlent; de hiába, édesem, nincsen.

- És mit akarsz most csinálni, Peggotty, - kérdeztem, elkomolyodva. - Világgá még szerencsét próbálni?

- Azt hiszem, kénytelen leszek Yarmouthba menni, - felelt Peggotty, - és ott élni.

- Messzebb is mehettél volna, - szóltam kissé megkönnyebülve, - úgy, hogy szinte veszve lettél volna számomra. Ott néha-néha mégis csak látni foglak, édes, öreg Peggottym. Nem még a világ másik végére, úgy-e?

- Épp' ellenkezőleg, ha a jó Isten is úgy akarja! - kiáltott Peggotty tüzesen. - A míg magácska itt lesz, gyöngyöm, átjövök minden héten, a míg élek, hogy meglátogassam. Minden héten egyszer, a míg élek!

Úgy éreztem, mintha ez az ígéret nagy követ gördített volna le a szívemről; de Peggotty még egyebet is tartogatott a számomra, és így folytatta:

- Látja, Davy, először a bátyámhoz készülök, két hétre megint, - csak hogy éppen körülnézzek s újra a régi legyek. Már most azt gondoltam, hogy mivel itt úgy sincs szükség most magácskára, talán eleresztik majd velem.

Ha akkor bármi, beleértve minden vonatkozást környezetemben bárkire, Peggottyn kívül, örömet okozhatott volna nekem, akkor első sorban ez a terv lett volna az. Az a gondolat, hogy odakerülök megint, azok közé a becsületes arcok közé, a melyek fölragyognak a viszontlátás

örömeiben; hogy újra élvezhetem a vasárnapi reggel édes békességét, úgy, mint mikor megkondultak a harangok, loccsantak a vízben a kövek, s az árnyékhajók kiváltak a ködből; hogy kószállhatok föl s alá a kis Emmivel, elbeszélve neki bajaimat s varázsszert találva ellenök a parti kagylókban és kavicsokban: - nyugalommal töltötte el a szívemet. Igaz, hogy a következő pillanatban megzavart újra az a kétely, vajon Murdstone kisasszony beleegyezik-e a tervbe; de nemsokára megszűnt ez a kétely is, mert Murdstone kisasszony lejött, esti kémsejmlését végezni az élestárban, mialatt mi ott beszélgettünk még, és Peggotty oly merészséggel, a mely szinte megdöbbenett, azonnal szóba hozta a dolgot.

- Ellustúl majd ott a gyerek, - szólt Murdstone kisasszony, belenézve egy fazék savanyított uborkába, - s a lustaság minden bűn szülőoka. De az is igaz, hogy itt is csak épp úgy lustálkodik, mint akárhol, én legalább azt hiszem.

Peggotty, láttam, már-már dühösen válaszolt; de aztán én miattam elnyelte, a mit mondani akart, és hallgatott.

- Hm! - szólt Murdstone kisasszony, még mindig az uborkás fazékba nézve, - fontosabb bárminél - rendkívül fontos, - hogy az öcsémet semmi se zavarja, semmi se nyugtalanítsa. Azt hiszem, legjobb lesz hát, ha beleegyezem.

Megköszöntem a beleegyezését, a nélkül, hogy örömemet elárúltam volna, nehogy okot adjak az engedély visszavonására. S mikor felém fordította az arcát az uborkás fazékból, önkénytelenül azt gondoltam, hogy okosan jártam el, mert oly savanyúan nézett rám, mintha fekete szeme magába szította volna a fazék egész tartalmát. Mindazonáltal megvolt az engedély és később sem vonták vissza, úgy, hogy mire kitelt a hónap, Peggotty meg én készen álltunk az útra.

Barkis úr bejött a házba Peggotty ládáiért. Tudtommal sohasem került még beljebb a kertajtón; de most az egyszer bejött a házba. S mikor a vállára emelve a legnagyobb ládát, kifelé ment, olyan pillantást vetett rám, a melynek - azt kellett hinnem - volt valami jelentősége, ha ugyan egyáltalán szó lehet arról, hogy Barkis úr ábrázata értett a jelentős pillantásokhoz is.

Peggotty természetesen nagyon szomorúan vált meg attól a helytől, a mely oly sok esztendőn át otthona volt, s a hol életének két erős szenvedélye - az édes anyámhoz és a hozzám való ragaszkodása - kifejlődött. Kisétált kora hajnalban még egyszer a temetőbe is; azután elhelyezkedett a szekéren, és zsebkendőjét a szeme elé tartva ült a helyén.

A míg ebben a helyzetben maradt, Barkis úr nem adott életjelt magáról. Rendes helyén ült, úgy, ahogy' szokott, mint valami kitömött figura. De mihelyt Peggotty körülnézett s beszélgetni kezdett velem, Barkis úr többször bólintott a fejével és el-elvigyorogta magát. Sejtelmem sincs róla, kiért vagy miért tette ezt.

- Szép napunk van, Barkis úr! - szóltam amúgy udvariasan.

- Nem csúnya, - szólt Barkis úr, a ki rendszerint jól megrágta, a mit mondott, és ritkán szólt el magát.

- Peggotty most pompásan érzi magát, Barkis úr, - jegyeztem meg, Barkis teljes meglegedésére.

- Mit nem mond? Igazán? - szólt Barkis úr.

Miután nagytöprengve elmélkedett egyet a dolgon, Barkis úr szemügyre vette Peggottyt és így szólt:

- *Pompásan érzi magát?*

Peggotty elnevette magát és ráhagyta, hogy igen.

- De hát, mongya csak, igazán mongya? Pompásan? - dörmögött Barkis úr, közelebb csúsztatva az ülésen Peggottyhoz, s oldalba bökve őt a könyökével. - Pompásan? Igazán, csakugyan pompásan érzi magát? Mi? - Barkis úr minden egyes kérdésnél közelebb húzódott hozzá és újra meg-megbökte, úgy, hogy végre már mind a hárman egy csomóban szorongtunk a szekér balsarkában, s engem úgy összenyomtak, hogy alig bírtam kiállni.

Mikor Peggotty figyelmeztette őt kínos helyzetemre, Barkis úr azonnal valamivel több helyet engedett és lassacskán visszahúzódott. De önkénytelenül észrevettem rajta, hogy arra gondol, micsoda bámulatos eszközt talált gondolatai csinos, kellemes és világos kifejezésére, a nélkül, hogy baja volna a társalgás kieszelésével. Hallhatóan vihogott is magában ezen egy darabig. Közbe-közbe odafordult megint Peggottyhoz, s ismételve kérdését: - „Igazán pompásan érzi magát?” - mellénk furakodott újra úgy, mint az előbb, úgy, hogy majd kiszorította belőlem a lelket. Több ízben megostromolt bennünket ugyanezzel a kérdéssel és ugyanezzel az eredménnyel. Végre, valahányszor láttam, hogy jön, fölegyeneseđtem, s a kocsi hágcsójára állva úgy tettem, mintha a vidéket nézném. Így azután jól megvoltam.

Barkis úr oly előzékeny volt, hogy egy fogadó előtt megállt velünk, csupán csak a mi kedvünkért, s jól tartott bennünket ürösülttel és sörrel. Mikor Peggotty éppen ivott, Barkis urat akkor is megszállta egy újabb közeledési roham, s majd megfojtotta őt. De a mint közelebb jutottunk útunk végéhez, egyre több dolga akadt, úgy, hogy kevésbbé ért rá udvarolni. És mikor beértünk a yarmouthi kövezetre, annyira össze-vissza rázott a kocsi valamennyiünket, hogy, azt hiszem, nem igen lehetett kedvünk semmi egyébhez.

Peggotty úr és Ham vártak már ránk a régi helyen. Nagyon szívesen fogadtak engem meg Peggottyt és melegen kezet szorítottak Barkis úrral, a ki csaknem a tarkójára tolt kalapjával, bámész bambaságával és szétterpesztett lábával meglehetősen ostoba benyomást kelthetett, én legalább azt gondoltam. Mindegyikök fogta Peggotty egy-egy ládáját és már valamennyien indulófélben voltunk, mikor Barkis úr intett a mutatóujjával, hogy kövessem egy kapu alá.

- Amondó vagyok, - dörmögött Barkis úr, - hogy jó nyélbe ütötte.

Fölnéztem rá, s miközben azon voltam, hogy mentől okosabb arcot vágjak, így feleltem: - Óh!

- Nem lett vége semminek, - szólt Barkis úr, bizalmasan pislantva; - jó nyélbe ütötte.

Újra azt feleltem: - Óh!

- Tuggya még, kinek vót kedve? - szólt a barátom. - Barkisnak, egyedül Barkisnak.

Rábólintottam.

- Minden rendbe van, - szólt Barkis, megszorongatva a kezemet. - Számíthat rám. Maga hozta rendbe először. Minden rendbe van.

Barkis úr, a ki arra törekedett, hogy nagyon világosan fejezze ki magát, oly végtelenül rejtélyes volt, hogy akár egy óra hosszáig ott állhattam volna az arczára bámulva s bizonyára nem lettem volna okosabb, mint ha egy megállt óra mutatólapját bámulom; csakhogy Peggotty szólított, s mialatt együtt haladtunk, megkérdezte tőlem, mit mondott Barkis; s én megmondtam neki, hogy azt mondta, minden rendben van.

- Rávall a szemtelenségére, - szólt Peggotty; - de hát nem bánom! Davy, drágám, mit szólna hozzá, ha az jutna az eszembe, hogy férjhez menjek?

- Mit? - Azt hiszem, akkor is éppen úgy szeretnél engem, Peggotty, mint most. Úgy-e? - feleltem rövid gondolkodás után.

Az utcán járó-kelők, valamint az előttünk ballagó rokonai nagy csodálkozására, a jólélek kénytelen volt erre nyomban megállni s változhatatlan szeretetének nyomós erősítgetése közben átölelt.

- Mondja csak, mit szólna hozzá, drágám? - kérdezte újra, mikor ezen átestünk és tovább haladtunk.

- Ha feleségül mennél - Barkis úrhoz, Peggotty?

- Ahhoz, - szólt Peggotty.

- Azt gondolnám, hogy nagyon jól tennéd. Mert akkor, tudod, Peggotty, mindig volna lovad és kocsid, és meglátogathatnál, és nem kerülne pénzedbe, és bizonyosan el is jönnél.

- Milyen okos az istenadta! - kiáltott Peggotty. - Mennyit törtem a fejemet az egész múlt hónapban! Igen, aranyom; és azt hiszem, látja, hogy akkor átaljában sokkal függetlenebb lennék; arról nem is szólva, hogy mennyivel elégedettebb szívvel dolgoznám a magam házában, mint most akárki máséban. Nem is tudom, vajon beválnék-e most még cselédnek idegen helyen. És mindig közel leszek az én angyalom pihenőhelyéhez, - folytatta Peggotty eltűnődve, - s mindig fölkereshetem, a mikor kívánczozom utána; s majd ha én is pihenni térek, talán ott fogok feküdni nem messze az én drága szívecskémről!

Egyideig egyikünk sem szólt semmit.

- De rá se gondolnék többet soha, - szólt Peggotty jókedvűen, - ha az én Davym bármikép ellene volna, - nem én, akkor se, ha harminczszor is meglett volna már a háromszori kihirdetés, és ott kopna el zsebemben a jegygyűrű.

- Nézz rám, Peggotty, - feleltem; - és lásd, nem örülök-e igazán neki és nem kívánom-e komolyan! - Aminthogy örültem és kívántam is a szívem mélyéből.

- Jó, lelkem, - szólt Peggotty, magához szorítva, - éjjel-nappal gondolkoztam rajta, a hogy' csak telik tőlem, s remélem, úgy a hogy' helyes; de még egyszer meggondolom, megbeszélem a bátyámmal is, és addig maradjon a mi titkunk, Davy, a magáé meg az enyém. Barkis egyszerű, derék ember, - szólt Peggotty, - s ha igyekszem teljesíteni mellette a kötelességemet, azt hiszem, bennem volna a hiba, ha nem - ha nem érezném magamat „pompásan”, - szólt Peggotty, jóízűen nevetve.

Barkis úr mondásának ez az idézése annyira helyén volt s mind a kettőnk annyira mulattatott, hogy újra meg újra nevettünk rajta, és ragyogó kedvünk volt, mikor messziről megláttuk Peggotty úr házacsáját.

Szakasztott a régi volt, kivéve, hogy az én szememben tán egy kissé összetöpörödött. És Gummidgené ott várt ránk az ajtóban, mintha azóta mindig ott állt volna. Belül is a régi volt minden, le egészen a kék korsóba dugott tengeri hínárig a hálósobámban. Kimentem a kis faházikóba, hogy körülnézzek benne; s úgy látszott, mintha ugyanaz a sereg botrog, rák és rákféle gomolyogna ugyanabban a kuczkóban, telve ugyanazzal a régi vágygyal, hogy összezsípjék általában az egész világot.

De a kis Emmit nem láttam sehol. Megkérdeztem hát Peggotty úrtól, hol van.

- Az iskolába', úrfi, - szólt Peggotty úr, verejtékét törülgetve homlokáról, a mely gyöngyözött Peggotty ládájának a terhétől. - Itthon lesz egy rövid félóra múltán. Mingyájan érezzük, hogy hiánzik, Isten láttya lelkem!

Gummidgené nagyot sóhajtott.

- Ne búsíjjon, anyó! - kiáltott Peggotty úr.

- Én jobban érzem, mint más, - szólt Gummidgené; - szegény, veszendő teremtés vagyok, oszt a kis Emmi körülbelül az egyetlen lény, a ki nem keserít.

Gummidgené sírándozva s a fejét rázva igyekezett élesztetni a tüzet. Peggotty úr sorban ránk nézett, mialatt Gummidgené így el volt foglalva, s halk hangon, a melyet azzal is tompított, hogy kezét a szája elé tartotta, így szólt: - „Az öregje!” - Ebből joggal következtettem, hogy Gummidgené kedélyállapota egy csöppet sem javult utolsó ottlétem óta.

Nem, az egész hely épp oly gyönyörű volt, vagy jobban mondva, épp oly gyönyörűnek kellett volna lennie, mint hajdanában; s mégsem tette rám a régi hatást. Mintha kissé csalódtam volna. Talán azért volt ez, mert a kis Emmi nem volt otthon. Tudtam, merre fog jönni, és nemsokára ott lödörögtem az úton, hogy találkozjam vele.

Csakhamar föltűnt távolról egy alak, s mindjárt megismertem a kis Emmi, a ki termetre csöpp teremtés volt még mindig, bár meg is nőtt. De mikor közelebb ért, és láttam, hogy kék szeme még kékebb, gödrös arcza még ragyogóbb s egész lénye csinosabb és vidámabb lett, furcsa érzés vett rajtam erőt, a mely arra késztett, hogy úgy tegyek, mintha nem ismerném, s úgy menjek el mellette, mintha a távolba bámulnék valamire. Ha nem tévedek, azóta is többször cselekedtem így életem során.

A kis Emmi egy csöppet sem törődött velem. Nagyon jól látott; de a helyett, hogy megfordult és utánam kiáltott volna, nevetve elszaladt. Így aztán kénytelen voltam utána szaladni, és oly gyorsan szaladt, hogy csaknem a ház elé értünk, mire utólértem.

- Óh, te vagy az, csakugyan te? - szólt a kis Emmi.

- Ejnye, hát tudad, ki vagyok, Emmi? - kérdeztem.

- Hát te nem tudad, ki vagyok? - szólt Emmi. Meg akartam csókolni, de eltakarta piros ajkát a kezével, s azt mondta, hogy nem kisbaba már, azután még jobban nevetve beszaladt a házba.

Úgy látszott, öröme telt abban, hogy ingerkedjék velem, s ez olyan változás volt benne, a melyen nagyon csudálkoztam. A tea az asztalon volt, s kicsi ládánk ott állt a régi helyén; de Emmi a helyett, hogy mellém ült volna, fogta magát s odahúzódott a dörmögő Gummidgené mellé; s mikor Peggotty úr megkérdezte tőle, mért teszi, megrázta a fejét, úgy, hogy a haja az arczába hullt és egészen eltakarta, s nem szólt semmit, csak nevetett.

- Igazi kis macska! - szólt Peggotty úr, megsimogatva őt nagy kezével.

- Az a! az a! - kiáltott Ham. - Davy ifjúr, csakugyan a! - s aztán ott ült jó ideig, Emmire vigyorogva, félig bámulva őt, félig gyönyörködve benne, a míg arcza izzó vörös nem lett.

A kis Emmi, annyi tény, mindnyájan kényeztették; s leginkább maga Peggotty úr, a kit rá tudott venni bármire, ha odament hozzá s arczát hízelegve odadörzsölte durva barkójához. Nekem legalább ez volt a véleményem, mikor láttam, hogy így tesz; s azt gondoltam, hogy Peggotty úrnak tökéletesen igaza van. De a kis Emmi olyan édes volt, olyan aranyos, és oly szende bájjal értett a csalafintasághoz, hogy jobban lebilincsel, mint valaha.

Lágyszívú is volt; mert mikor tea után az asztal körül üldögeztünk és Peggotty úr pipázgatva célzást tett arra a veszteségre, mely engem ért, a kis Emminek könnybe lábadt a szeme és oly nyájasan nézett rám az asztal túlsó végéről, hogy csordúltig telt a szívem hálaérzettel.

- Ah! - szólt Peggotty úr, fölemelve a kis Emmi hajfürteit s ráhullatva kezére, mint a zuhatagot, - emitt is van egy árva, láttya, úrfi. Meg emitt is van egy - szólt mellbe kólintva keze fejével Hamet, - ámbátor nem igen ojjan a formája.

- Ha maga volna a gyámom, Peggotty úr, - szóltam, megrázva a fejem, - azt hiszem, én sem igen érezném árvaságomat.

- Jó beszél, Davy ifjúr! - kiáltott Ham elragadtatva. - Éjen! Jó monta! Biz a többet nem ézené! Éjen! Éjen! - Aztán visszaadta Peggotty úrnak kezefejével a kólintást, a kis Emmi meg fölállt és megcsókolta Peggotty urat.

- Hát a baráttya micsinál, úrfi? - kérdezte Peggotty úr.

- Steerforth? - szóltam.

- Az, az! - kiáltott Peggotty úr, Hamhez fordulva. Sehocse jutott eszünkbe a neve. Hogymint van a baráttya, úrfi?

- Ép erőben, egészségben volt, mikor elváltam tőle, Peggotty úr.

- Az oszt a barát! - szólt Peggotty úr, kinyújtva a pipáját. - Az oszt a barát, ha má barátokru beszélünk! Isten látta lelkem, öröm ránézni is!

- Nagyon szép fiú, úgy-e? - szóltam, mialatt a szívem egészen belemelegedett a dicséretbe.

- Szép! - kiáltott Peggotty úr. - Ojjan maga mellett, - ojjan - ojjan - no, nem is tom, hogy mijjen. Ojjan merész!

- Igen! Ez jellemének a fővonása, - szóltam. - Olyan bátor, akár az oroszán, s el se képzelheti, Peggotty úr, milyen egyenes lelkű.

- Oszt azt hiszem, - szólt Peggotty úr, a pipafüstön keresztül rámtekintve, - hogy a tudományra nézvést is csaknem mindenhö ért.

- Az ám, - szóltam elragadtatva, - mindent tud. Bámulatosan okos.

- Ez oszt a barát! - dörmögött Peggotty úr, komolyan bólintva a fejével.

- Játszva megtanul mindent, - szóltam. - Csak ránéz a leczkére, és már tudja. A legjobb krikett-játszó a világon. Annyi előnyt ad az ostáblán, a mennyit akar az ember, és mégis könnyen nyer.

Peggotty úr újra bólintott a fejével, mintha azt akarta volna mondani: „Természetesen!”

- Olyan szónok, - folytattam, - hogy meg tud győzni akárkit; és nem is tudom, mit szólna hozzá, Peggotty úr, ha egyszer énekelni hallaná.

Peggotty úr újra bólintott a fejével, mintha azt mondaná: „Nem kételkedem benne”.

- Aztán olyan nagylelkű, finom, derék pajtás, - szóltam, egészen átengedve magamat kedvencz témámnak, - hogy alig lehet érdeme szerint dícsérni. Bizonyos vagyok benne, hogy sohasem hálálhatom meg eléggé nagylelkűségét, a melylyel pártfogásába vett, noha sokkal fiatalabb és jelentéktelenebb voltam nála az iskolában.

Pergett a nyelvem, mondhatom, nagyon sebesen, mikor egyszerre csak rávetődött a tekintetem a kis Emmi arczára, a ki előrehajolva az asztal fölé, mélységes figyelemmel hallgatta szavaimat. Lélekzetét visszafojtotta, kék szeme úgy csillogott, mint a drágakő, s az arcza kipirosodott. Oly szokatlanul komoly volt és olyan csinos, hogy bámúlatomban elhallgattam; s ugyanekkor mindannyiunknak a figyelme ráterelődött, mert, a mint elakadtam, nevettek és ránéztek.

- Emmi úgy van vele, mint én, - szólt Peggotty: - ő is szeretné látni.

Emmi egészen megzavarodott, mikor észrevette, hogy mindnyájan ráfigyelünk, és lehorgasztván fejét, fülíg pirúlt. Nemsokára föltekintett összekúszált fürtein keresztül, s mikor látta, hogy még mindig valamennyien őt nézzük, (én például minden bizonynyal el tudtam volna nézni őt órák hosszáig át), elszaladt s nem is került elő, csak a lefekvés ideje körül.

Lefeküdtem régi kis ágyamba a hajó hátulján, s a szél nyögve szágúldott végig a lapályon, úgy, mint régente. De most akaratlanul azt képzeltem, hogy azokat siratja jajszáva, a kik elmúlának; s a helyett, hogy azt gondoltam volna, hogy a tenger ki talál kelni az éjszakában s a bárkát elsodorja, arra a tengerre gondoltam, a mely kikelt a medréből, mióta utóljára hallottam e hangokat, és boldog otthonomat elsöpörte. Emlékszem, hogy mikor elhalófélben volt fülemben a szél- és a habzúgás, egy rövid záradékot szőttem imáimba, s azért esengtem, hogy felnövekedve feleségül vehessem a kis Emmi, s így aludtam el szerelmetesen.

A napok szépecskén teltek most is, csaknem úgy, mint régente, kivéve - s ez fontos kivétel volt, - hogy a kis Emmi meg én most csak nagy ritkán kóboroltunk együtt a parton. Tanulni-meg varrnivalója volt neki, s a nap nagy részében mindennap oda is volt. De éreztem, hogy a régi kószalásoknak vége lett volna akkor is, ha más a dolgok állapota. Bármily vad volt Emmi, telve gyermekes szeszélylyel, sokkal nagylányosabb volt már, mint sejtettem volt. Mintha nem egészen egy esztendő alatt nagyon messze elmaradtam volna mögötte. Kedvelt, de kinevetett és megkínzott. S valahányszor elébe mentem, másfelé osont haza, s kaczagva fogadott az ajtóban, mikor csalódva visszatértem. A legszebb pillanatok azok voltak, mikor csendesen dolgozgatva az ajtóban üldögélt, s én lába elé ülve a falépcsőre, fölolvastam neki. Ma is azt képelem, hogy sohasem láttam a napfényt oly ragyogónak, mint azokon a fényes áprilisi délutánokon; sohasem láttam olyan napsugaras kis teremtest, mint akkor, ott üldögélve a vén bárka ajtajában; sohasem láttam olyan eget, olyan vizet s olyan tündöklő hajókat tovalebbenni az aranyos levegőben.

Megérkezésünk után, a legelső este, beállított hozzánk Barkis úr, rettentő bambán és fél-szegeen, néhány, zsebkendőbe kötött narancscsal. Mivel e holmijára semmiféle célzást sem tett, azt hittük, véletlenül ott felejtette, mikor eltávozott; míg Ham, a ki utána szaladt vele, vissza nem tért azzal a fölvilágosítással, hogy Barkis úr a narancsokat Peggotty-nak szánta. Ez esemény után, minden este beállított pontosan ugyanabban az órában, s mindannyiszor egy kis csomaggal, a melyre sohasem tett célzást, s a melyet rendesen letett az ajtó mögé és ott hagyott. A mit ekkép vonzalma jeléül fölajánlott, igen különböző és rendkívül csodálatos dolgok voltak. Volt köztük, emlékszem, két pár malaczláb, egy óriási varrópárna, vagy félvékára való alma, egypár gagát fülbevaló, egy csomó jácint-hagyma, egy doboz dominó, egy kanári madár kalitkával s egy darab besózott disznóláb.

Barkis úr udvarlása, ahogy emlékszem, egyáltalában nagyon sajátságos volt. Nagyon ritkán szólalt meg; hanem ott ült a kályha mellett ugyanolyan helyzetben, mint a szekeren, s állhatatosan Peggottyra bámészkodott, a ki szemben ült vele. Egy este, mikor valószínűleg nagyon föllelkesítette a szerelem, hirtelen elkapta azt a viaszgyertya-csutakot, a melyen Peggotty a czérnát szokta edzeni, mellényzsebébe dugta és elvitte magával. Ezentúl nagy gyönyörűsége telt benne, ha valahányszor szükség volt rá, előhúzhatta zsebéből, a melynek béléséhez olvadozva odatapadt, és használat után mindig újra zsebre dughatta. Úgy látszott, nagyon jól mulat, és semmi szükségét sem érzi a beszélgetésnek. Még ha sétálni ment is Peggottyval a lapályon, azt hiszem, akkor sem bajlódott ilyesmivel, hanem beírte azzal, hogy hébe-korba megkérdezte Peggottytól, vajon pompásan érzi-e magát; és emlékszem, hogy Peggotty Barkis távozása után nem egyszer az arcza elé kapta a kötényt és félóra hosszáig is elnevetett. Valóban mindannyian elmulattunk rajta többé-kevésbbé, Gummidgenén kívül, a kinek, úgy látszik, szakasztott ilyenforma lehetett a szerelmi regénye, mert ezek az apróságok állandóan az öregét juttatták az eszébe.

Végül, mikor látogatásom ideje már-már a végére járt, tudatták velünk, hogy Peggotty és Barkis úr egy napra együtt kirándulnak, s a kis Emmi meg én velök megyünk. Az előtte való éjszaka nagyon nyugtalanul aludtam, mert előre izgatott az a gyönyörűség, hogy egy álló napot együtt fogok tölteni Emmivel. Reggel valamennyien korán talpon voltunk, s még

reggeliztünk, mikor föltűnt a távolban Barkis úr, könnyű kétkerekű kocsin igyekezve szíve választotta felé.

Peggotty, mint rendesen, csinos, egyszerű gyászruhájában volt; de Barkis úron új kék kabát pompázott, a melyhez oly bőkezűen vett mértéket a szabó, hogy a hajtókája fölöslegessé tette a keztyűt a leghidegebb időben is, a gallérja pedig oly magas volt, hogy föltolta a haját a feje búbjára. A fényes gombok is a legnagyobb fajtából valók voltak. Világosszürke nadrág és sárga mellény egészítette ki az öltözetét. Az volt a véleményem, hogy Barkis úr egészben véve csodás megtestesülése a tekintélynek.

Mikor valamennyien kint sűrögtünk-forogtunk az ajtó előtt, észrevettem, hogy Peggotty úr egy ócska cipőt szorongat,⁷ a melyet utánunk kellett hajítani, hogy szerencsével járjunk. Gummidgenének kínálhatta e végből.

- Nem! Jobb lesz, ha más hajítta, Dani, - szólt Gummidgené. - Én árva, veszendő teremtes vagyok, s minden csak keserít, a mi ojjan teremtesekre emlékeztet, a kik nem árva, veszendő lények.

- Gyűjjék csak, anyó! - kiáltott Peggotty úr. - Fogja, oszt dobja utánuk.

- Nem, Dani, - felelt Gummidgené sírándozva, és a fejét rázva. - Ha kevesebb vóna bennem az érzés, több telne tőlem. Ked nem érzi úgy, mint én, Dani; kedet nem keseríti úgy minden, mint engem. Jobb lesz, ha ked maga csinálja.

De ekkor Peggotty, a ki sorba szaladt mindenkihez, s összecsókolta mindenkit, a kocsiból, a hol együtt voltunk már mind a négyen, (Emmi meg én két kis széken ültünk egymás mellett), kikiáltott, hogy Gummidgenének kell dobni a cipőt. Így aztán Gummidgené meg is tette; de szomorúan említettem meg, hogy kirándulásunk ünnepélyességét nagyon megrontotta, mert nyomban utána sírva fakadt s aléltan Ham karjába dőlt, kijelentve, hogy jól tudta, hogy ő csak teher, s jobb volna, ha egyenesen az ispotályba vinnék. Azt gondoltam, hogy ez valóban okos gondolat, és Ham mindjárt meg is valósíthatta volna.

Mindazonáltal elindultunk ünnepi kirándulásunkra, s az első dolgunk az volt, hogy megálltunk egy templom előtt, a hol Barkis úr valami korláthoz kötötte a lovát, s azután Peggottyval együtt bement a templomba, engem a kis Emmivel egyedül hagyva a kocsin. Megragadtam az alkalmat, s karomat Emmi dereka köré fonva, azt indítványoztam, hogy mivel most már úgy is nemsokára el kell mennem, állapodjunk meg abban, hogy ma egész nap nagyon fogjuk szeretni egymást és nagyon boldogok leszünk. A kis Emmi beleegyezett s megengedte, hogy megcsókoljam, a mire kétségbeesett bátorság szállt belém. Emlékszem, közöltem vele, hogy soha mást nem tudnék szeretni, s hogy elszántan vérét ontanám bárkinek, a ki szerelmére merne áhítózni.

Milyen jól mulatott ezen a kis Emmi! Milyen tetszelgő fölénnyel érezte velem a kis tündér, hogy mily mérhetlenül öregebb és okosabb nálam, mikor azt mondta: „Kis csacsi!” s azután oly búbájosan nevetett, hogy látásának gyönyörűsége elfeledtette velem azt a fájdalmat, melyet e nem éppen megtisztelő cím miatt éreztem. Barkis és Peggotty jó ideig bent maradtak a templomban; de végre kijöttek, s azután nekiindultunk a vidéknek. Kocsikázás közben egyszerre csak hozzám fordult Barkis úr s nagyot kacintva, így szólt, - (mellesleg szólva aligha hittem volna addig, hogy kacintani is tud):

- Miféle név is vót az, a mit fölírtam a szekérbe?

- Peggotty Klára, - feleltem.

⁷ Angol népszokás, esküvő alkalmával.

- Miféle név vóna, a mit most fölírnék, ha vóna kas a kocsinkon?

- Megint csak Peggotty Klára? - találgattam.

- *Barkisné* Peggotty Klára! - felelt, s olyan harsogó kaczajra fakadt, hogy megrázkódott bele a kocsi.

Szóval megesküdtek s ezért mentek a templomba, nem másért. Peggotty kívánta, hogy csendben történjék meg az esküvő, s a lelkész volt az örömapa, és a szertartás tanuk nélkül folyt le. Peggotty kissé megzavarodott, mikor Barkis úr ilyen váratlanul kiböfögte egybekelésük hírét, és nem győzött engem eléggé dédelgetni változatlan szeretete jeléül; de csakhamar erőt vett magán s azt mondta, nagyon örül, hogy túlestek rajta.

Egy kis kocsmába hajtattunk, beljebb az országútról, a hol vártak már bennünket, s a hol nagyszerűen megebédeltünk és pompásan eltöltöttük az egész napot. Ha Peggotty tíz év óta minden áldott nap férjhezment volna, akkor sem igen találhatta volna bele magát könnyebben új helyzetébe. Változásnak nyoma sem volt rajta: éppen olyan volt, mint rendesen, s a tea előtt kísértált velem meg a kis Emmivel, mialatt Barkis úr bölcshez illő nyugalommal pipázgatott s valószínűleg azzal szórakozott, hogy boldogságáról elmélkedett. Ha csakugyan ezt tette, akkor javára vált étvágának, mert világosan emlékszem rá, hogy bárha jó adag disznóhúst és főzeléket megevett ebédre s bekebelezett egy vagy két csirkét is, a tea mellé kénytelen volt hideg főtt szalonnát is hozatni s ebből is jó darabot elfogyasztott minden nagyobb izgalom nélkül.

Azóta sokszor gondolkoztam rajta, milyen furcsa, ártatlan, minden szokás ellenére való egy nászünnepe is volt ez! A mint besötétedett, megint kocsira ültünk és kényelmesen hazakocogtunk, fölneézve a csillagokra és rólok beszélgetve. Főképp én magyarázgattam őket s Barkis úr elméje előtt bámulatos világot tártam föl. Elmondtam neki mindent, a mit tudtam; de elhitte volna szentül, bármit eszeltem volna ki, hogy közöljem vele; mert mélységes tisztelettel viseltetett képességeim iránt, s meg is mondta fülem hallatára a feleségének még ez alkalommal, hogy igazi csodagyerek vagyok.

Mikor kimerítettük már a csillagokat, vagy jobban mondva, Barkis úr elméjének az erejét, a kis Emmivel köpönyeget formáltunk egy ócska takaróból s az út végéig ez alatt húztuk meg magunkat. Óh, hogy' szerettem őt! Milyen boldogság volna, (gondoltam), ha mint férj és feleség elvonulnánk valahová, s éldegélnénk a lombos fák közt és a mezőkön, soha nem vénülve, soha nem okosodva, megmaradva örökké gyermekeknek! Kezet fogva sütkéreznénk a napon, kószálnánk a virágos réteken, éjjel puha mohán hajtánók le fejünket a tisztaság és béke édes álmára, s ha meghalnánk, a madarak temetnének el! Egész úton efféle képek rajzottak fejemben, a valóság minden árnya nélkül, ártatlanságunk fényének ragyogásában s elmosódón, mint a távoli csillagok. Örömmel gondolok rá, hogy két oly romlatlan szív volt Peggotty esküvőjén, mint a kis Emmié, meg az enyéem. Örömmel gondolok rá, hogy a szerelem istene és a gráciák ily légies alakot öltve, vettek részt a meghitt nászmenetben.

Este idejekorán megérkeztünk újra a régi bárka elé. Barkis úr és felesége jóéjszakát kívántak és jókedvűen tovább hajtottak otthonukba. Akkor éreztem először, hogy Peggottyt elvesztettem. Sajgó szívvel feküdtem volna le minden fődél alatt, azon az egyen kívül, a mely a kis Emmi feje fölé borúlt oltalmazón. Peggotty úr és Ham épp oly jól tudták, mint én magam, hogy min járt az eszem, s készen álltak, hogy a vacsorával és vendéglátó arcukkal elűzzék gondolataimat. A kis Emmi fogta magát s leült mellém a ládára, akkor egyetlen egyszer egész látogatásom alatt; s mondhatom, hogy csodálatos volt az egész csodálatos napnak a befejezése is.

Éjszaka dagály volt; s alig feküdtünk le, Peggotty úr Hammel halászni ment. Dagadt a keblem a bátorságtól, arra a gondolatra, hogy egyedül hagytak otthon az elhagyatott házban Emmi és

Gummidgené védelmezőjéül, s csak azt kívántam, bárha ránk rontana egy oroszlán vagy egy kígyó, vagy bármilyen gonosz szörnyeteg, hogy elpusztíthatnám s így dicsőséget arathatnék. De mivel akkor éjszaka véletlenül semmi efféle fenevad nem sétálgatott a yarmouthi síkon, gondoskodtam a legjobb kárpótlásról, és sárkányokról álmodtam egész reggelig.

A reggellel együtt megjelent Peggotty is; bekiáltott hozzám, mint rendesen, az ablakom alól, mintha álom lett volna csak elejétől végig Barkis, a fuvaros is. Reggeli után elvitt magához, s mondhatom, szép kis otthona volt. Bizonyos, hogy a lakásban lévő ingóságok közül egy ócska pulpitus ragadta meg legjobban a figyelmemet. Valami sötétszínű fából volt a parádés szobában, (a vörös téglás konyha volt a rendes nappali); hátratulható tetejét ki lehetett nyitni és le lehetett eresztetni, úgy, hogy íróasztallá változott, a melyben Foxe „Mártirok könyvé”-nek egy nagy negyedréti kiadása volt. Ezt a drága könyvet, a melynek különben egy szavára sem emlékszem már, azonnal fölfedeztem és azonnal le is foglaltam magamnak. És később sohase látogattam meg Barkisékat a nélkül, hogy föl ne térdeljek egy székre, ki ne nyissam a fiókot, a mely ezt a drága kincset rejtegette, s rátámaszkodva az asztalra, neki ne essem mohó vágygyal újra meg újra a könyvnek. Attól tartok, hogy főleg a számos képen épültem, a mely egytől-egyig rettentő borzalmakat ábrázolt; de a mártirok és Peggotty háza azóta mind máig elválhatatlanok emlékezetemben.

Még aznap elbúcsúztam Peggotty úrtól, Hamtól, Gummidgenétől és a kis Emmitől; s az éjszakát Peggottyéknál töltöttem egy kis padlásszobában, (az ágyam fejénél ott volt egy állványon a krokodilus-könyv is); Peggotty kijelentette, hogy ez a kis szoba mindig az én szobám lesz s mindig épp oly rendben fogja tartani, mint most van.

- Fiatalon vagy öregén, drága Davy, a míg élek, s ez a ház ad födelet fejemnek, - szolt Peggotty, - úgy fogja találni mindig ezt a szobát, mintha abban a pillanatban várnám az érkezését. Ki fogom takarítani mindennap, édesem, úgy, ahogy' ki szoktam takarítani a régi kis szobácskáját; és ha Khinába kellene is utaznia, úgy gondolhat rá mindig, a mint most látja, mert így marad az egész idő alatt, a míg távol lesz.

Szívem mélyéig meg voltam győződve drága öreg dajkám őszinteségéről és állhatatosságáról, s meg is köszöntem neki, a hogy' csak telt tőlem. Sok persze nem igen telt, mert reggel volt, a mikor eképp beszélt velem, karját nyakam köré fonva, az a reggel, a mikor haza készültem, és haza is mentem akkor reggel a szekéren, vele és Barkis úrral. A kapuban elváltak tőlem, nem könnyen, nem szívesen; s oly különös látvány volt látnom a távozó szekeret, a mely elvitte magával Peggottyt, s engem ott hagyott a vén szilfák alatt, a ház felé tekintve, a melyben nem volt többé egyetlen arc sem, mely szeretettel vagy jóindulattal tekintsen rám.

És most az elhanyagoltatásnak oly ideje következik, a melyre nem tekinthetek vissza száanalom nélkül. Egyszerre oly egyedül álltam a világon, - nem érdemesítve a legcsekélyebb nyájasságra, kirekesztve minden más korombeli fiúk társaságából, kirekesztve saját örömtelen gondolataimon kívül minden egyéb közösségből, - hogy úgy tűnik fel, mintha ez az idő rávetné árnyát, most mialatt írok, erre a papírra is.

Mit nem adtam volna, küldtek volna bár a világ legszigorúbb iskolájába! - csak tanulhattam volna valamit, valahol, valahogyan! De efféle remény nem kecsegtetett. Nem szerettek; és komoran, szigorúan, állhatatosan nem vettek rólam tudomást. Azt hiszem, hogy akkoriban megcsappant Murdstone úrnak a jövedelme is; de ennek nem sok köze volt a dologhoz. Ki nem állhatott; s azzal, hogy távol tartott magától, azt hiszem, szabadulni próbált attól a gondolattól, hogy nekem némi jussom is volna a szeretetére, - még pedig sikerrel próbálta ezt.

Tettleg nem bántak rosszul velem; nem vertek, nem koplaltattak; de a rajtam esett igaztalanságot, a melynek folytonossága egy perczre meg nem szakadt, rendszeresen üzték, szenvedélytelenül. Napról-napra, hétről-hétre, hónapról-hónapra hideg nyugalommal elhanyagoltak.

Eltűnődöm néha, ha eszembe jut, vajon mitévők lettek volna, ha egyszer csak megbetegszem? Vajon ott kellett volna-e feküdnöm magányos szobámban s átvergődnöm a bajon megszokott elhagyottságomban, vagy vajon akadt volna-e valaki, a ki segít rajtam?

Ha Murdstone úr és nénje odahaza volt, együtt ettem velök; ha nem voltak otthon, egyedül ettem, ittam. Minden időben kódoroghattam a házban és a szomszédságban a nélkül, hogy törődtek volna velem; csak arra ügyeltek féltékenyen, hogy össze ne barátkozzam senkivel; talán mert azt gondolták, hogy ha megtenném, panaszkodni találnék valakinek. Ez okból, bár Chillip úr gyakran hitt, hogy látogassam meg, (özvegy ember volt, pár éve eltemette már aransárga hajú, gyöngye kis feleségét, a kinek emléke elválthatatlan gondolataimban egy tarkaszőrű, sárga macskától), csak nagyritkán engedtem meg magamnak azt a boldogságot, hogy ott töltsék el egy délutánt orvosi fogadósobájában, egy-egy nekem új könyvet olvasgatva, miközben tele lett az orrom patika-szaggal, vagy nyájas utasításai szerint porrá törve valamit egy kis mozsarában.

Ugyanez okból, a melyhez hozzájárult kétségtelenül a régi ellenszenv is, csak ritkán engedték meg, hogy Peggottyt fölkeressem. Igéretéhez híven, Peggotty hetenként egyszer vagy meglátogatott, vagy valahol a közelben találkozott velem, és sohasem jött üres kézzel; de engem sokszor ért az a keserves csalódás, hogy nem eresztettek el hozzá látogatóba. Elvértve azonban, hosszú időközökben, mégis elmehettem hozzá! és ott bizony azt vettem észre, hogy Barkis úr tulajdonképpen nagy zsugori, vagy a hogy' Peggotty kötelességtudóan kifejezte magát „kissé szűkmarkú”, s nagy csomó pénzét az ágya alatt őrzí egy ládában, a mely az ő állítása szerint kabáttal meg nadrággal van tele. Ebben a ládában oly szívós szerénységgel húzódtak meg a kincsei, hogy a legcsekélyebb összegecskét is csak nagy mesterkedéssel lehetett kicsalni belőle, úgy, hogy Peggottynak jól átgondolt, hosszú tervet, valóságos löpor-összeesküvést kellett kieszelnie minden szombaton, hogy hozzájusson a hetipénzéhez.

Az egész idő alatt annyira tisztában voltam azzal, hogy' satnyúl el mindaz a szép remény, a mivel kora gyermekségem biztatott, s hogy mily mérhetetlenül elhanyagolnak, hogy minden bizonynyal végtelenül nyomorult lettem volna, ha nincsenek ott régi könyveim. Bennök találtam egyedüli vígaszomat; s oly hűséges voltam hozzájuk, a mily hűségesek ők voltak én hozzám, s végig olvastam őket újra meg újra, Isten tudja, hányszor. Most oly szakához közeledem az életemnek, a melynek emlékeitől sohasem szabadulhatok, a míg egyáltalában meg nem szűnöm emlékezni; s a melynek emléke gyakorta fölkeres, hívatlanul, kísértet gyanánt, elriasztva boldogabb idők emlékezetét. Egyszer kint bolyongtam valahol, elmélázva, azzal a nembánomsággal, a melyhez életem sora szoktatott, mikor házunkhoz közel, egy utcasarkon kifordulva, szembe kerültem Murdstone úrral, a ki egy úri emberrel sétált. Zavarodottan el akartam menni mellettök, mikor az idegen úr rám kiáltott:

- Nini! Csitri Péter!

- Nem az, uram, Copperfield Dávid, - szóltam én.

- Ne tagadd, Csitri Péter vagy, - szólt az idegen úr. - A sheffieldi Csitri Péter. Ez a neved.

E szavakra figyelmesebben szemügyre vettem az idegent. Ismerősnek tűnt föl a nevetése is, és Quinion úrra ismertem benne, a kit Murdstone úrral meglátogattam valaha Lowestoftban, mielőtt, - de ez mellékes, és szükségtelen újra elmondanom, mikor volt.

- Nos, Péter, hogy-mint vagy? Hová jársz iskolába? - kérdezte Quinion úr.

Vállamra tette a kezét és visszapöndörített, hogy velök sétáljak tovább. Nem tudtam, mit válaszoljak, és tétovázva Murdstone úrra pillantottam.

- Most idehaza van, - szólt Murdstone úr. - Sehova se jár iskolába. Nem tudom, mitévő legyek vele. Nagyon nehezen kezelhető.

Egy pillanatig azzal a különös bandzsálítással nézett rám, a melyet ismertem már; de aztán homlokát ránczolva, elsötétült a tekintete, a mint kелletlenül másfelé fordította rólam a szemét.

- Hm! - szólt Quinion úr, miközben, úgy rémlett, ránk tekintett. - Szép idő van.

Egyikünk sem szólt, s én azon tanakodtam, miképp szabadíthatnám ki a kezéből szép szerével a vállamat, hogy odébb állhassak, mikor újra megszólalt:

- Azt hiszem, Péter, ravasz kis kópé vagy te még most is. Mi?

- Óh! Ravasznak elég ravasz! - szólt Murdstone úr türelmetlenül. - De legjobb lesz, ha elereszti. Nem fogja megköszönni, hogy háborgatja.

E célzásra Quinion úr eleresztett, s én lelkendezve hazasiettem. Mikor befordulva a házunk előtti kertbe, visszanéztem, láttam, hogy Murdstone úr a temető kapujához támaszkodik, és Quinion úr beszélget vele. Mind a ketten utánam tekintettek, s éreztem, hogy rólam beszélnek. Quinion úr nálunk töltötte az éjszakát. Másnap, reggeli után, helyére tettem a széket s kifelé indultam a szobából, mikor Murdstone úr utánam kiáltott. Ünnepelesen egy másik asztalhoz lépett, míg a nénje leült íróasztalához. Quinion úr zsebredugott kézzel az ablak előtt állt és kinézett; én pedig ott álltam s néztem mindannyiokra.

- Dávid, - szólt Murdstone úr, - a fiatalság azért van a világon, hogy dolgozzék; nem pedig azért, hogy ábrándozzék és a napot lopja.

- Úgy, mint te, - tette hozzá a nénje.

- Murdstone Jane, bízd csak rám, kérek. Mondom, Dávid, a fiatalság azért van a világon, hogy dolgozzék, nem pedig, hogy ábrándozzék, és a napot lopja. Különösen áll ez olyan fiatal gyerekekre nézve, a minő te vagy, a kinek alapos javulásra szorul a természeted, a melynek azzal teszszük a legnagyobb szolgálatot, ha rákényszerítjük, hogy alkalmazkodjék a munkás-világ életmódjához; ha hajlítjuk, ha megtörjük.

- Mert makacssággal itt nem sokra mégy, - szólt a nénje, - arra van szükség, hogy megpuhítsanak. Meg kell puhulnod. És meg is fogsz puhulni.

Murdstone úr félig feddő, félig helyeslő pillantást vetett rá, s azután így folytatta:

- Valószínűleg tudtad, Dávid, eddig is, hogy nem vagyok gazdag ember. Most mindenesetre tudod. Már számbavehető taníttatásban részesültél. A taníttatás drága mulatság; de ha nem volna az és én elbírnám is a költségeit, akkor is az a véleményem, hogy egyáltalában nem válnék javadra, ha beadnálak valami iskolába. Nem vár rád egyéb, mint küzdelem az étellel; s minél előbb megkezdted a harcot, annál jobb.

Azt hiszem, az jutott eszembe, hogy már meg is kezdtem a magam nyomorúságos módján; de akár eszembe jutott akkor, akár nem, most eszembe jut.

- Hallottad már néha említeni az „irodát”-t, - szólt Murdstone úr.

- Az irodát, uram? - ismételtem.

- A Murdstone és Grinby-féle borkereskedő cég irodáját, - felelte Murdstone úr.

Valószínűleg értelmetlenül néztem rá, mert sebesen így folytatta:

- Hallottad említeni az irodát, vagy az üzletet, vagy a pinczéket, vagy a rakpartot, vagy más effélét.

- Azt hiszem, uram, az üzletet hallottam, - feleltem, mivel eszembe jutott, a mi keveset Murdstone úr és nénje jövedelmi forrásairól tudtam. - De nem emlékszem már, mikor.

- Az mellékes is, - felelt Murdstone úr. - Quinion úr annak az üzletnek a vezetője.

Tisztelettel rátekintettem ez utóbbira, a mint ott állt, kinézve az ablakon.

- Quinion úr azt mondja, hogy mivel egész sereg más fiút foglalkoztat, nincs rá semmi oka, mért ne foglalkoztathatna téged is, ugyanolyan föltételekkel.

- Mivel egyéb kilátása nincs neki, Murdstone, - jegyezte meg Quinion úr halkán, félig megfordulva.

Murdstone úr türelmetlen, csaknem haragos mozdulatot tett, s azután ügyet sem vetve arra, a mit Quinion úr mondott, így folytatta:

- E föltételek olyanok, hogy megkereshetsz annyit, a mi élelemre és zsebpénznek elég. A lakásodat, a melyről már gondoskodtam, én fogom fizetni. A mosószámládat is.

- De hogy mennyi lehet, azt én állapítom meg, - szólt a nénje.

- A ruhádról is mi gondoskodunk, - szólt Murdstone úr, - mert egyelőre nem lesz módodban magadnak gondoskodni róla. Most tehát Londonba mégy, Dávid, Quinion úrral, hogy a magad lábán kezdj élni.

- Egyszóval, gondoskodtunk rólad, - jegyezte meg a nénje, - te pedig légy szíves és teljesítsd majd a kötelességedet.

Bár tisztán megértettem, hogy az egész híradásnak az a lényege, hogy engem leráznak, nem emlékszem határozottan, vajon örültem-e vagy megijedtem. Azt hiszem, hogy első zavaromban a két érzés közt ingadozva egyiket sem érintettem. És rá sem igen értem gondolataim tisztázására, mert Quinion úr aznap reggel utazott.

Ott láttok, akkor reggel, elnyűtt fehér kalapkámban, a melyen édes anyámért gyászfátyol van, fekete kabátban, s kemény, feszes posztónadrágban, - a mely Murdstone kisasszony véleménye szerint a legjobb lábvért a rám váró küzdelemben a világgal, - ott láttok, ekképp felöltözve, előttem minden vagyongámmal egy kis ládában, a mint ott ülök, én árva, veszendő gyermek, (a hogy' Gummidgené mondaná), a postakocsiban, a mely Quinion urat Yarmouthba viszi a londoni gyorskocsihoz! Nézzétek, hogy' tűnik el házunk és a templom a messzeségben; hogy' földik el a sírt ott a fa alatt a közbeeső tárgyak; a torony csúcsa nem mered többé a magasba régi játszóterem fölött és üres pusztasággá válik a szemhatár.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A magam lábán kezdek élni; de nincs ínyemre.

Annyira ismerem most már a világot, hogy szinte képtelen vagyok bármin is túlságosan elcsodálkozni; de azon az egy dolgon még ma is csodálkozom, miképp taszíthattak ki engem az életbe oly könnyedén, zsenge koromban. Szép tehetségű, erős megfigyelőképességű, fürge, élénk, gyöngéd, testileg-lelkileg egyaránt érzékeny gyermek létemre, csodálkozom rajta, hogy nem akadt senki, a ki egy szót szólt volna az érdekemben. De nem akadt, s én tíz esztendőskoromban napszámosgyerek lettem a Murdstone és Grinby czégnél.

A Murdstone és Grinby czég árúraktára a víz partján volt. Lent Blackfriarsban. Újabb építkezések megváltoztatták már azt a környéket; de az utolsó ház volt egy szűk utcában, a mely dombról kanyarodott le a folyóhoz. Egypár lépcső volt a végén, a hol az emberek bárkára szálltak. Roskatag régi ház volt, külön rakparttal, a mely dagály idején a vízbe ért, dagály után az iszapba feneklett s a szó szoros értelmében nyüzsgött a patkányoktól.

Deszkázott szobái, a melyek legalább száz esztendő szennyében és füstjében fürödtek; rozoga folyosói és lépcsői; a szürke vén patkányok visítása és marakodása lent a pinczékben; s az egész hely rothatag piszka, - mind olyasmi, a mi nem régmúlt emlékezetemben, hanem most e perczen is itt van előttem. Minden itt van, épp úgy, mint abban a gonosz órában, a mikor Quinion úr, remegő kezemnél fogva, először vezetett közéjük.

A Murdstone és Grinby czégnek sok mindenféle emberrel volt dolga; de a czég egyik főüzletága némely postahajó borral és pálinkával való ellátása volt. Azt már elfelejtettem, merre közlekedtek nagyrészt ezek a hajók; de azt hiszem, volt köztük egypár, a mely Kelet- és Nyugat-Indiába járt. Tudom, hogy ennek az üzletnek egyik következménye nagy csomó üres palaczk volt, s hogy egy sereg embernek és gyereknek az volt a dolga, hogy ezeket a palaczkokat a világosság felé tartva, megvizsgálják, a repedteket kiselejtezzék, a többit pedig kiöblítsék és kimossák. Mikor az üres palaczkok kifogytak, czimkéket kellett ragasztani a teli palaczkokra vagy dugókat vágni hozzájuk, vagy a dugókat lepecsételni, vagy a kész palaczkokat hordókba csomagolni. Ez volt az én dolgom is, mert azok közé a fiúk közé állítottak be, a kiket erre alkalmaztak.

Hárman vagy négyen voltunk, magamat is beleszámítva. Munkahelyemet az árúraktár egyik sarkában jelölték ki, a hol Quinion úr mindig láthatott, ha fölállt irodájában székének alsó keresztléczére s kitekintett rám az íróasztala fölött lévő ablakon. Az első reggel, a magam lábán való életemnek ily sokat ígérő kezdetén, ide rendelték az állandóan alkalmazott fiúk közül a legidősebbet, hogy megmutassa, mi lesz a dolgom. Walker Misinek hítták. Előtte rongyos kötény volt, a fején meg papiroscsákó. Elmondta, hogy az atya sajós és fekete bársonyfövegben szokott résztvenni a Lord Mayor bevonulásában. Elmondta azt is, hogy a vezető társunk egy másik fiú, a kit úgy mutatott be, hogy ez a Líztes Krumpi. Nagyon furcsának találtam a nevét; de nemsokára rájöttem, hogy nem erre a névre keresztelték, hanem hogy ez a név ott ragadt rá az árúraktárban, sápadt, líztes színe miatt. Líztes atya hajós volt; de értett ezenkívül a tűzoltás művészetéhez is, és mint tűzoltó valamelyik nagy színházban volt alkalmazva, a hol Líztesnek egy közeli rokona, - azt hiszem, a huga, - apró manókat játszott a némajátékokban. Nincs szó lelkem titkos gyötrelmére, mikor ilyen társaságba süllyedtem le; mikor összehasonlítottam társaimat, a kikkel ezentúl mindennap együtt leszek, boldogabb gyermekkorom társaival, - Steerforthról, Traddlesről meg a többi fiúról nem is szólva; s mikor éreztem, miképp dől romba keblemben minden remény, hogy valamikor művelt, kiváló emberré leszek. Mélységes emléke annak az érzésnek, hogy minden, de minden reményem odalett; annak a szégyennek, a melylyel helyzetem eltöltött; annak a nyomorúságnak, a mely ifjú szívem ama hitéből fakadt, hogy a mit tanultam, a mit gondoltam, a miben gyönyörködtem, a mi képzeletemnek szárnyat adott és buzgalomra serkentett, napról-napra, apránként kivesz belőlem visszahozhatatlanul, - mindez leírhatatlan. Valahányszor Walker Misi az első délelőtti folyamán ki-kiment, összevegyült könnyem a vízzel, a melyben a palaczkokat mostam; s úgy zokogtam, mintha repedés támadt volna az én szívemen is, és attól félnék, hogy összetörik.

Az iroda órája félegyre járt, s mindenki ebédre készülődött, mikor Quinion úr kopogott az iroda ablakán s intett, hogy menjek be hozzá. Bementem, s egy testes, középkorú férfit találtam ott, barna felöltőben, fekete, szűk nadrágban és cipőben. Nagy, fényes fején egy szállal sem volt több haj, mint akár egy tojáson. Nagyon széles arcát felém fordította. A ruhája kopottas volt; de annál tekintélyesebb volt hatalmas inggallérja. A kezében úrias sétatálcza volt, a melyen egypár nagy, fakó bojt fityegett; kívül a kabátján monokli lógott, mint később megtudtam - díszül, mert nagyon ritkán használta, s ha használta, semmit sem látott rajta.

- Ime, - szólt Quinion úr, rám mutatva, - itt van.

- Copperfield úrfi? - szólt az idegen, sajátságos leereszkedő rezgéssel hangjában, s az előkelő udvariasság valami leírhatatlan árnyalatával, a mely igen nagy hatást tett rám. - Remélem, jól érzi magát, uram?

Azt feleltem, hogy nagyon jól, s visszareméltem a kérdést. Elég rosszúl voltam pedig, a jó Isten tudja; de életemnek abban a szakában nem igen adtam a fejemet panaszkodásra, s így azt feleltem, hogy nagyon jól érzem magamat s remélem, hogy ő is jól érzi magát.

- Hála Istennek, - szólt az idegen, - nincsen semmi bajom. Levelet kaptam Murdstone úrtól, a melyben azt említi, hogy szeretné, ha házam hátsó részében egy szobámat, a mely most üresen áll - és - és egyszóval, - szólt mosolyogva és hirtelen bizalmas hangba csapva át, - hálósobának kiadó, átengedném az ifjú kezdőnek, a kihez most szerencsém van. - Itt legyintett a kezével és megigazgatta állát az inggallérjában.

- Ez Micawber úr, - szólt Quinion úr, hozzám fordulva.

- Hm! - szólt az idegen, - az a nevem.

- Micawber úr, - szólt Quinion úr, - ismerőse Murdstone úrnak. Megrendeléseket gyűjt a számunkra, mint bizományosunk, mikor szerit teheti. Murdstone úr írt neki a szállásod dolgában, és nála fogsz lakni.

- A címem, - szólt Micawber úr, - Windsor Terrace, City Road. Szóval, - szólt ugyanazzal az előkelő udvariassággal, mint az imént, s hirtelen ismét bizalmas hangba csapva át, - ott lakom.

Válaszúl meghajoltam.

- Azon benyomás hatása alatt, - szólt Micawber úr, - hogy a fiatal úr bolyongásai e világ-városban nem ölthettek még kellő arányokat, s hogy ennél fogva némi nehézséggel járna behatolnia a modern Babylon rejtelseibe a City Road irányában, - egyszóval, - szólt Micawber úr, újra bizalmas hangba csapva át, - hogy eltévedhetne, ma este lesz szerencsém érte jönni, hogy beavassam a legrövidebb út titkaiba.

Melegen megköszöntem a szívességét, mert valóban szívességre vallott, hogy ajánlkozott e fáradságra.

- Hány órára legyenek itt? - kérdezte Micawber úr.

- Nyolcz óra tájban, - szólt Quinion úr.

- Nyolcz óra tájban, - szólt Micawber úr. - Ajánlom magamat, Quinion úr. Nem akarok tovább terhére lenni.

Föltette a kalapját, s pálczáját hóna alá kapva, kifelé indult: peczkesen kiegyenesedve s valami nótát dúdolgatva, mihelyt kijutott az irodából.

Quinion úr ezután forma szerint szegődtetett, hogy hasznosítsam magam tőlem telhetőleg a Murdstone és Grinby cég árúraktárában, azt hiszem, hat shilling hetibérrel. Nem emlékszem tisztán, vajon hat vagy hét shilling volt-e. De hajlandó vagyok azt hinni, éppen mert nem vagyok benne bizonyos, hogy eleinte hat shilling volt és később hét shilling. Egy hetet előre kifizetett, (azt hiszem, a saját zsebéből), s hat pennyt mindjárt Lisztesnek adtam belőle, hogy vigye el este a ládámat Windsor Terrace-ba, mivel nekem túlságosan nehéz lett volna, bármily kicsi volt. További hat pennybe került az ebédem: egy adag vagdalt hús s egy pohár víz egy közeli szivattyús kútnál. S az egy órányi ebédidőt azzal töltöttem el, hogy ide-oda sétáltam az utcákon.

Este, a kitűzött időben, Micawber úr újra beállított. Megmostam az arczom és a kezem, hogy jobban megtiszteljem előkelőségét, s azután együtt *haza* sétáltunk, mert ezentúl, sejtettem,

hogy így kell majd mondanom. Micawber úr útközben folyton azon fáradozott, hogy emlékezetembe véssze az utcaneveket s a sarokházak alakját, hogy reggel könnyen visszataláljak.

Miután megérkeztünk Windsor Terrace-i házába, (a mely - úgy láttam - épp oly kopottas volt, mint ő, de épp úgy iparkodott, mint ő, megóvni minden lehető módon a látszatot), bemutatott a feleségének, egy sovány, hervadt s nem éppen fiatal hölgynek, a ki, keblén egy kisbabával, a nappaliban ült. (Az első emelet egyáltalában nem volt bebútorozva, s a zsáluk le voltak eresztve, hogy a szomszédokat megtéveszszék.) Ez a kisbaba egy ikerpárnak az egyik fele volt; s már e helyütt megjegyzem, hogy aligha láttam valaha, az egész idő alatt, a melyet együtt éltem át a családdal, Micawberné az ikerpárnak egyszerre mind a két fele nélkül. Vagy az egyik, vagy a másik mindig táplálkozott.

Két más gyermek is volt még a házban: Micawber úrfi, körülbelül négy esztendő és Micawber kisasszony, körülbelül három esztendő. Rajtok kívül, hogy teljes legyen a háztartás, volt ott még egy barnabőrű, szuszogó, fiatal némbor is, a szolgáló, a ki - jóformán félórája sem voltam még ott, - tudtomra adta, hogy ő „árva lyány” s a közeli Szt.-Lukács-szegényházból került Micawberékhez. Az én szobám hátul volt, a ház legtetejében: szűk kis kamra; pingált fallal, a melynek a mintája ifjú képzeletem előtt olybá tűnt fel, mintha kék zsemlyécskékből volna összeállítva; és nagyon szegényes bútorzattal.

- Sohase hittem volna, - szólt Micawberné, mikor ikrestül, mindenestül fölvezetett szobámba, s ott leült, hogy lélekezethez jusson, - sohase hittem volna férjhezmenetelem előtt, mikor otthon éltem a papával és a mamával, hogy valamikor kénytelen leszek szobaurat fogadni. De az uram zavarokkal küzd, s így mindennemű önző tekintetnek háttérbe kell szorulnia.

Azt feleltem:

- Úgy van, asszonyom.

- Az uramat épp mostanában csaknem elnyeléssel fenyegetik a bajok, - szólt Micawberné; - és nem is tudom, vajon lehetséges lesz-e kigázolnia belőlök. Mikor otthon éltem a papánál és a mamánál, valóban aligha tudtam volna megérteni, mit jelent ez a szó, oly értelemben, a hogy' most használom; de tapasztalás az élet mestere, - szokta volt a papa mondani.

Nem vagyok tisztában vele, vajon Micawberné mondta-e nekem, hogy az ura tengerésztiszt volt, vagy csak én képzeltem-e így. Csak azt tudom, hogy máig is azt hiszem, noha sejtelmem sincs róla, miért, hogy Micawber úr valaha a tengerésznél szolgált. Most helyi képviselője volt számos különböző cégnek; de attól tartok, hogy igen kevés vagy tán éppen semmi eredménynyel.

- Ha a hitelezők nem akarják megengedni az uramnak, hogy lélekezethez jusson, - szólt Micawberné, - akkor viseljék a következményeket is; és mennél hamarabb törésre viszik a dolgot, annál jobb. Kőből épp úgy nem lehet vért sajtolni, a hogy' az uramból sem lehet mostanában semmiféle törlesztést kikényszeríteni, nem is említve a perköltségeket.

Nem tudom soha egészen megérteni, vajon koraérett önállóságom megtévesztette-e Micawberné koromat illetőleg, vagy úgy csordúltig volt-e a lelke ezzel a témával, hogy erről beszélt volna még az ikerpárral is, ha nem lett volna senkije, a ki előtt föltárja a lelkét. De hát ebben a hangnemben kezdett velem beszélgetni, s így folytatta ismeretségünk egész ideje alatt.

Szegény Micawberné! Azt mondta, hogy ő maga is megpróbált már minden tőle telhetőt; és nem is kételkedem, hogy csakugyan megtette. Az utcaajtó közepét egészen befödte egy nagy sárgaréztábla, ezzel a vésett fölírással: „Micawberné otthona fiatal hölgyek számára.” De sohasem tapasztaltam, hogy csak egyetlen fiatal hölgy is odajárt volna iskolába; vagy ott lakott, avagy oda ajánlkozott volna; vagy hogy a legcsekélyebb előkészületet tették volna

valaha akár egyetlenegy fiatal hölgy föl vételére. Sem nem láttam, sem nem hallottam soha más látogatókat, mint a hitelezőket. Ezek meg szoktak jelenni a nap minden órájában és némelyikük valósággal dühöngött. Egy piszkosképű ember, (azt hiszem, csizmadia volt), be szokott furakodni a tornácba már kora reggeli hét órakor és fölkiabált a lépcsőn Micawber úrnak: - Hé! nem ment még el hazulról? Hallja-e! Kifizet-e bennünket? Mi lesz! Ne bújkáljon! Hallja! Ez hitványság! Én nem tennék ijjet a maga hejébe! Kifizet? Mi? Pénzt ide! Hallja? Hé! - Mikor az efféle gyalázkodásra nem kapott feleletet, nem átalott dühében „szélhámós”-t és „rabló”-t emlegetni; s a mikor ennek sem volt eredménye, nem egyszer ahhoz a végső eszközhöz folyamodott, hogy átszaladt az utca túlsó felére s onnan ordított föl a második emeleti ablakokra, mert tudta, hogy Micawber úr ott van. Ilyenkor Micawber urat annyira bántotta a fájdalom és a szégyen, hogy végül, (a mint egy ízben felesége sikoltásából megtudtam), magára emelte a borotvát; de egy félóra múlva már rendkívüli gonddal a cipőjét fényesítette és dúdolgatva távozott hazulról, előkelőbb könnyedséggel, mint valaha. A felesége épp oly rugékonny volt. Láttam egyszer, hogy három órakor elájult az állami adók miatt, négy órakor pedig már töltött bárányczombot evett és meleg ale-t ivott - egypár zálogba tett teáskanál árán. Egy más alkalommal meg, mikor éppen végrehajtást foganatosítottak nálunk s én véletlenül már hat órára otthon voltam, láttam, hogy Micawberné, (természetesen az ikerpár egyik felével), a kandalló-rostély tövében hevert, alétan, zilált hajjal, a mely egész arcát elborította; de sohasem láttam őt jobbkedvűnek, mint ugyanaz nap este, kint a konyhában a kályha mellett, a hol borjuszületet sütött, miközben apró történetkéket mesélt nekem a papájáról, mamájáról meg arról a társaságról, a mely mindennapos volt szülei házában.

Ebben a házban és ezzel a családdal töltöttem szabad időmet. Saját külön reggelimről, a mely egy pennys cipóból és egy penny ára tejből állt, magam gondoskodtam; egy másik kis cipót meg egy kis darabka sajtot egy külön pohárszék külön deszkáján raktam el, hogy este, mikor hazatérek, legyen mit vacsorálnom. Jól tudom, hogy ezt a hat vagy hét shillingem megérezte; és naphosszat távol voltam hazulról az árúraktárban, s ebből a kis pénzből kellett élnem az egész héten át. Hétfő reggeltől szombat estig nem bátorított, nem vigasztalt, nem gyámolított tanácsával, nem támogatott senki a világon, senki, a kire visszaemlékezném, Isten engem úgy segéljen! Oly fiatal voltam, oly gyermekes és oly kevéssé voltam való - miképp is lehettem volna más? - életem egész terhének a hordozására, hogy reggelenként, mikor a Murdstone és Grinby cég üzlete felé ballagtam, ritkán állhattam ellen a pástétomos boltok ajtajába kirakott, feleáron eladó száraz pástétomnak, s ráköltöttem az ebédre szánt pénzemet. Ilyenkor ebéd nélkül kóborogtam, vagy legfőlebb egy zsemlét vagy egy szelet puddingot vásároltam. Két puddingos boltra emlékszem, melyek közül hol az egyiket, hol a másikat kerestem föl, zsebem állapotához képest. Az egyik - ezt azóta lebontották - a Szt.-Márton-templom közelében volt, a templom mögött, egy udvarban. Ebben a boltban ribizli-puddingot árultak. Egészen különleges pudding volt, de drágán adták: két pennyért annyit, mint a közönséges puddingból egyért. Ez utóbbit a Stranden árulták egy jó kis boltban, valahol azon a részen, a mely azóta újra épült. Kemény, sárga pudding volt, nehéz és nyúlós, nagyszemű, ízetlen mazsolaszőlővel ritkásan megdugdosva. Friss meleg volt körülbelül akkor, mikor arra mentem, mindennap, és nem egy nap ezt ebédeltem. A rendes, jó ebédem szafoládé volt meg egy pennys cipó; vagy négy penny ára csonthús egy laczikonyhából; vagy egy darab sajt kenyérrel meg egy pohár sör egy nyomorúságos ócska kocsmából, a mely szemközt volt az üzlettel, s az „Oroszlán”-hoz vagy az „Oroszlán”-hoz és még valami máshoz volt címezve, a mit már elfelejtettem. Emlékszem rá, hogy egyszer egy darab kenyéremet, a melyet hazulról hoztam el magammal reggel, papirosba csavargatva, mint valami könyvet, a hónom alá csaptam, bementem egy híres, akkoriban divatos vendéglőbe, a Drury Lane közelében, s rendeltem egy kis adag finom marhasültet a kenyérem mellé. Mit gondolt a pinczér, mikor egy olyan magamfajta furcsa kis Isten-teremtése egyedül beállított, nem tudom; de most is

látom, hogy' rám báméskodott, mialatt ebédeltem, beszólítván pinczértársait is a látványosságához. Félpenny borralalót adtam neki; de szerettem volna, ha nem fogadja el.

Az ozsonna-időnk, azt hiszem, félóra volt. Mikor volt elég pénzem, egy itcze kávé szoktam meginni, s hozzá egy darab vajaskenyeret. Mikor nem volt, elnézegettem egy vadkereskedést a Fleet Streeten; vagy elballagtam ilyenkor egészen a Covent Garden piaczig, s ott megbámultam az ananászokat. Szerettem kószálni az Adelphi-színház táján is, mert vonzott a hely sötét boltíveinek rejtelmessége. Látom magam, a mint egy este valamelyik boltív alól a folyópartra bukkanok ki egy kis kurtakocsmá elé, a mely előtt szabad térség volt, a hol egypár szeneslegény tánczolt. Leültem egy padra s úgy néztem őket. Ki tudja, mit gondolhattak rólam! Ilyen gyerek voltam még, s hozzá oly kicsike, hogy nem egyszer, ha beléptem egy-egy idegen vendéglő söntésébe, hogy megöntözzem egy pohár ale-lel vagy porterral száraz ebédemet, féltek kiszolgálni. Emlékszem, hogy egy meleg este is betértem egy vendéglő söntésébe s így szóltam a vendéglőshöz:

- Mibe kerül egy pohár a legjobb, a *legeslegjobb* fajta ale-ből? - Mivel valami különös alkalom volt. Nem tudom már, mi. Talán a születésem napja.

- Harmadfél pennybe, - szólt a vendéglős, - igazi, dupla ale.

- Kérem, - szóltam előszedve az árát, - adjon egy pohárral abból az igazi duplából, de jó sok habbal.

A vendéglős válasz gyanánt az asztala mögül tetőtől-talpig végignézett rajtam, s csodálkozva elmosolyodott; aztán a helyett, hogy sört adott volna, betekintett a deszkafal mögé és valamit mondott a feleségének, a ki erre, kötéllel a kezében, előbújt a rekeszből, s jól megnézett, épp úgy, mint az ura. Most is látom mind a hármunkat. A vendéglős, ingujjban, a söntésablak rájáához támaszkodik; a felesége átbámul a kis félajtó fölött; én pedig a deszkafalon innen, meglehetősen zavarban, fölnezek rájuk. Sok mindenfélét kérdeztek tőlem; hogy mi a nevem, hány éves vagyok, hol lakom, mi a foglalkozásom s hogy' kerültem oda. Minderre, hogy senkit a világon el ne áztassak, a kellő válaszokat - azt hiszem - kieszeltem. Azután megkaptam az ale-met, bár azt gyanítom, nem az igazi duplából; s a vendéglős felesége kitarva a söntés kis félajtóját, lehajolt hozzám, visszaadta a pénzemet s ráadásul megcsókolt, félig csodálkozva, félig szánakozva, de egészen anyáskodva, és bizonyos, hogy ez a csók jól esett.

Tudom, hogy sem öntudatlanul, sem szándékosan nem túlozom forrásaim inséggességét, vagy életem nehézségeit. Tudom, hogy ha Quinion úrtól bármikor egy shillinget kaptam, ebédre vagy ozsonnára költöttem el. Tudom, hogy reggeltől estig szakadatlanul dolgoztam rongyosan, mocskosan, közönséges munkások és inasok társaságában. Tudom, hogy elégtelenül és erőtlenül táplálkozva kóborogtam az utczákon. Tudom, hogy ha a jó Isten meg nem könyörül rajtam, mások gondja miatt könnyen egész kis útonállóvá vagy csirkefogóvá lehettem volna. Mindazonáltal volt némi tekintélyem a Murdstone és Grinby czégnél is. A mellett, hogy Quinion úr megtett minden tőle telhetőt, a mennyit idegen létére, s nagy elfoglaltsága mellett, rendes munkakörébe ez éppenséggel nem tartozó dologban tehetett, s a többiektől megkülönböztetve bánt velem, én magam soha egy szóval sem említettem senkinek, se nagynak, se kicsinek, hogy' esett, hogy közénk kerültem; sem azt nem árultam el soha semmivel, hogy odakerülésem miatt szomorkodom. Hogy titokban szenvedtem, még pedig mondhatatlanul, azt senki más nem tudta, csak én. Hogy mennyit szenvedtem, azt, mint már említém, képtelen vagyok elmondani. De ez az én titkom volt, s a dolgomat elvégeztem. Tudtam az első percztől fogva, hogy ha nem végzem el a dolgomat épp oly jól, mint bárki a többiek közül, nem kerülhetem el, hogy le ne nézzenek, meg ne vessenek. Csakhamar legalább is oly gyors és ügyes munkássá lettem, mint a fiúk bármelyike. Bár igen bizalmas lábon álltam velök, modorom és viselkedésem eléggé különbözött az övékétől, hogy bizonyos távolság maradjon köztem és közöttük. Ők épp úgy, mint a felnőtt munkások, rendszeren úgy beszéltek rólam,

mint „a kis úrfi”-ról, vagy „a fiatal suffolki”-ról. Egy Gregory nevű munkás, a ki az első csomagoló volt, s egy Tipp nevű targonczás, a ki vörös zubbonyt viselt, néha „Dávid”-nak szólítottak; de azt hiszem, többnyire olyankor, mikor nagyon összebizalmaskodtunk, s mikor azon törtem magam, hogy munkaközben a régi olvasmányok felelevenítésével mulattassam őket. De a mesék gyorsan tűnedeztek emlékezetemből. Lisztes Krumpli egyízben ágaskodott és lázongani kezdett az ellen, hogy engem úgy kitüntetnek; de Walker Misi tüstént elhallgattatta.

Helyzetemet úgy fogtam föl, hogy semmi reményem sincs a szabadulásra, s éppen ezért le is mondtam a szabadulás gondolatáról. De szent meggyőződéseim, hogy soha egy perczre sem nyugodtam bele sorsomba, és mindig nyomorúságosan boldogtalan voltam miatta. De békén viseltem, annyira, hogy még Peggottynak sem vallottam meg az igazat, soha egyik levelemben sem, bár sűrűn leveleztünk, - részint iránta való szeretetből, részint azért, mert szégyeltem.

Micawber úr zavarai tetézték még lelkem siralmas állapotát. Elhagyatottságomban teljesen beleolvadtam a családba és járkálás közben Micawberné megváltó tervezgetéseim törtem a fejem és Micawber úr adósságainak a terhét czipeltem. Szombat este, a mely mindig örömnepem volt, - egyrészt, mivel nagy dolog volt zsebemben hat-hét shillinggel ballagni hazafelé, betekintgetve a boltokba és elgondolva, mi mindent lehetne vásárolni ennyi pénzért, másrészt pedig, mert korábban otthon voltam, - mondom, szombat este Micawberné rendszerint valósággal szívszaggató vallomásokkal tisztelt meg; voltam, - mondom, szombat este, Micawberné rendszerint épp így vasárnap reggelenként is, mikor elkészítvén előtte való este vásárolt teámat vagy kávémat egy kis bögrében, sokáig elüldögéltem reggelim mellett. Egyáltalában nem volt szokatlan dolog az sem, hogy Micawber úr az ilyen szombat esti beszélgetés elején görcsösen zokogott, a vége felé pedig Jancsi gyönyörűségéről, drága Pannikájáról, énekelt valami dalocskát. Többször tapasztaltam, hogy mikor hazajött vacsorára, könnyben úszott a szeme, és kijelentette, hogy nincs egyéb hátra, mint a börtön; mikor pedig feküdni ment, azt számolgatta, mennyibe kerülne boltíves ablakokkal ellátni a házat, ha „fordul a koczka”, a mi kedvencz szavajárása volt. És a felesége szakasztott mása volt neki.

Valószínűleg egybevágó körülményeinkből sarjadva, csodálatos barátság fejlődött köztem és ez emberek között, a köztünk lévő nevetséges korkülönbség ellenére is. De sohasem engedtem magamat rábeszélteni arra, hogy elfogadjam meghívásukat, s velök egyem és igyam, az ő készletükből, mert tudtam, hogy rossz lábon állnak a pékkel és a mészárossal és gyakran maguknak is alig van valamijök, - míg végül Micawberné teljesen meg nem ajándékozott bizalmával. Tette pedig ezt egy este a következőképpen:

- Copperfield úrfi, - szólt Micawberné, - magát nem tekintem idegennek, s ezért nyíltan megmondom, hogy az uram anyagi helyzete válság előtt áll.

Ez a nyilatkozat végtelenül elszomorított, s a legőszintébb részvétellel tekintettem Micawberné vörösre sírt szeme közé.

- Egy darabka maradék hollandi sajton kívül, a mely nincs arányban egy ifjú család szükségleteivel, - szólt Micawberné, - egy morzsa sincs más az éléskamrában. Úgy megszoktam az éléskamrát emlegetni, mikor a papánál és a mamánál laktam, hogy csaknem öntudatlanul rájár a nyelvem. Azt akarom mondani, hogy nincs a házban egy falat ennivaló se.

- Nagy Isten! - szóltam elképedve.

Volt még két vagy három shilling a zsebemben a hetibéremből, a miből azt következtetem, hogy ez a beszélgetés egy szerda este folyt közöttünk. Gyorsan előszedtem a pénzemet s őszinte megindulással arra kértem Micawbernét, hogy kölcsön fogadja el. De ő megcsókolt,

kényszerített, hogy tegyem vissza a pénzt a zsebembe, és azt felelte, hogy ilyesmiről szó sem lehet.

- Nem, drága Copperfield úrfi, - szólt, - távol legyen tőlem e gondolat! De maga korához képest rendkívül okos és hallgató, és más szívességre kérném. Ha megtenné, ezt már hálásan fogadnám.

Kértem, mondja meg, miről van szó.

- Az ezüstneműn magam adtam túl, - szólt Micawberné. - Hat darab teáskanalat, két sótartót s egy czukorcsiptetőt különböző alkalmakkor sajátkezűleg vittem a zálogházba. De az ikrektől nem igen mozdulhatok ki; aztán meg, tekintettel otthoni emlékeimre, az efféle dolog nagyon fájdalmasan is érint. Akad még holmi apróság, a mitől megválhatunk. Az uram sokkal érzőbb kedély, semhogy *személyesen* el bírná adni. Clickett pedig - ez a szegényházból való lány neve volt, - oly durvalelkű teremtés, hogy kínosan visszaélne helyzetével, ha ennyire megbíznánk benne. Copperfield úrfi, ha arra kérném, hogy...

Megértettem Micawberné, s kértem, hogy rendelkezék velem kedve szerint. S még aznap este megkezdtem eladogatni a kisebb ingóságokat; s tettem egy-egy ilyen kirándulást csaknem minden reggel, mielőtt munkába mentem.

Micawber úrnak volt néhány könyve egy kis szekrényben, a melyet könyvtárnak nevezett. Ezek kerültek sorra legelőször. Elhordtam őket egyenkint egy antikváriushoz a City Roadra, - a melynek egy része, házukhoz közel, akkoriban tele volt antikvár-üzlettel és madárkereskedéssel, - s eladtam annyiért, a mennyit adtak értök. Az antikvárius, a ki egy kis házban lakott az üzlete mögött, minden éjjel be szokott rúgni, s a felesége minden reggel csúnyán összeszidta. Nem egyszer, mikor korán mentem oda, összehajtható ágyában fekvé fogadott, homlokán sebhelylyel vagy kékre dagadt szemmel, a múlt éjszakai tivornya bizonyosságául. (Azt hiszem, hogy ittas állapotban kötekedő volt.) Reszketeg kézzel keresgélte a padlón szétdobált ruhája zsebeiben azt a pár shillinget, a mire szükség volt, mialatt felesége, karján csecsemőjével, letaposott sarkú cipőben, szakadatlanul mosta a fejét. Néha elveszítette a pénzét, s ilyenkor arra kért, hogy jöjjenek máskor; de a feleségének mindig akadt egy kis pénze - azt hiszem, elvette az urától, mikor be volt rúgva, - és titokban megkötötte velem az üzletet a lépcsőn, mikor együtt lefelé mentünk.

Nemsokára jó ismerős lettem a zálogházban is. A főhivatalnok, a ki az asztal mögött foglalatzkodott, igen figyelmesen bánt velem, és gyakran arra kért, emlékszem, hogy deklináljak a fülébe egy latin főnevet vagy melléknevet, vagy konjugáljak egy latin igét, mialatt lebonyolítja velem az üzletet. Ilyen alkalmakkor Micawberné mindig egy kis lakomát rendezett, rendszerint vacsorára, és jól emlékszem, milyen pompásan elmulatoztunk.

Micawber úr anyagi zavaaraiban végül beállt a válság, s egyszer korán reggel letartóztatták és bevitték őt a boroughi King's Bench-fogházba. Távozás közben odaszólt nekem, hogy most már lehunyta a nap istene, - s én valóban azt gondoltam, hogy megszakad a szíve s vele együtt az én szívem is. De később hallottam, hogy még aznap délelőtt virágos kedvében látták tekézni.

A legközelebbi vasárnap, letartóztatása után, úgy volt, hogy meglátogatom és együtt ebédelünk. Elmagyarázták, hogy ilyen meg ilyen tér után kérdezősködjem, a melynek a tözsomszédságában látok majd egy másik ilyen meg ilyen teret, s ennek a tözsomszédságában egy udvart, ezen vágjak keresztül s azután menjek egyenesen előre, a míg meg nem látok egy börtönőrt. Így is történt; s mikor végre megláttam a börtönőrt, (óh, én szegény kis poronty!) és eszembe jutott, hogy mikor Roderick Random az adósok börtönébe került, volt ott egy ember, a kin nem volt egyéb, mint egy ócska takaró, a szívem sebesebben kezdett verni, s a börtönőr elmosódott könnyes szemem előtt.

Micawber úr várt már a kapuban, s fölmentünk szobájába, (az utolsóelőtti emeletre), és keservesen zokogtunk. Emlékszem, ünnepélyesen a lelkemre kötötte, hogy vegyek példát az ő sorsáról, és jegyezzem meg, hogy az, a kinek húsz font az évi jövedelme, s csak tizenkilencz fontot és huszadfél shillinget költ, boldog ember lesz, az ellenben, a ki huszonegy fontot költ, nyomorúságos véget ér. Ezután kölcsön kért tőlem porterra egy shillinget, írásbeli utalványt adott az összegről a feleségéhez, s miután eltette a zsebkendőjét, megint jókedvű lett.

Egy kis kandalló előtt üldögéltünk, a melynek rozsdás rostélyán jobbról-balról egy-egy téglá volt, hogy ne fogyaszson túlságosan sok szenet, - a míg egy másik adós, a ki szobatársa volt Micawber úrnak, meg nem érkezett a sütőből az ürüczommbal, közös költségen szerzett ebédünkkel. Ezután fölküldtek a fölöttünk lévő szobába, „Hopkins kapitány”-hoz, azzal az üzenettel, hogy Micawber úr tiszteletét küldi fiatal barátjával, s arra kéreti Hopkins kapitányt, legyen szíves kést meg villát kölcsönözni.

Hopkins kapitány kölcsönadta a kést meg a villát, s ugyancsak tiszteletét küldte Micawber úrnak. Egy nagyon mocskos hölgy volt a kapitány kis szobájában, meg két sápadt, boglyas fejű lány, a kapitány leányai. Azt gondoltam, hogy Hopkins kapitánytól kést meg villát csakugyan tanácsosabb kölcsönkérni, mint fésűt. A kapitány maga, nagy pofaszakállával, ócska barna felsőkabátjában, alatta másik kabát nélkül, elképzelhetetlenül toprongyos alak volt. Az egyik sarokban ott láttam összehajtott ágyát; s egy állványon, a mi tányérja, tála és bögréje csak volt; és kitaláltam (az ég tudja, hogyan), hogy bár a két boglyas fejű lány Hopkins kapitány gyermeke, a piszkos hölgy nem hitestársa a kapitánynak. Nagy félénken nem álltam ott tovább a küszöbén néhány percznél; de mikor megint lementem, mindezt oly bizonyosan tudtam, a mily bizonyos volt az, hogy kezemben van a kés meg a villa.

Mindentől eltekintve, az egész ebéd czigányosan kellemes volt. Korán délután visszavitettem Hopkins kapitány kését meg villáját, és hazasiettem, hogy megnyugtassam Micawbernét látogatásom eredményével. Elájúlt, mikor viszontlátott; de később egy kis kancsó tojásos sört melegített, hogy legyen mivel vígasztalódnunk, mialatt a történekről beszélgettünk.

Nem tudom, hogy' esett, hogy a lakásberendezést a család javára eladták, sem azt, hogy ki adta el; csak azt tudom, hogy én nem. De eladták, s bútorszállító kocsin elszállítottak mindent, az ágyon, néhány széken s a konyhaasztalon kívül. Ezzel a pár darab ingósággal úgy a hogy' berendezkedtünk a Windsor Terrace-i üres ház két szobájában: Micawberné, a gyerekek, a szegény árva meg én; s ott éltünk éjjel-nappal. Sejtelmem sincs róla, mennyi ideig, bár úgy rémlik, hogy nagyon sokáig. Végül arra határozta el magát Micawberné, hogy ő is behurczolkodik a fogházba, a hol Micawber úr azóta szerzett már magának külön egy szobát. Elvittem hát a kapukulcsot a háziúrnak, a ki nagyon megörült neki; s az ágyakat átszállították a King's Bench-be, csak az enyémet nem, a melynek a számára egy kis szobácskát béreltek a falakon kívül a fogház szomszédságában, nagy megnyugvásomra, minthogy Micawberék meg én a közös nyomorúságban sokkal jobban összeszoktunk, semhogy elválhattunk volna. A szegény árvának szintén szereztek valami olcsó szállást, ugyancsak a szomszédságban. Az én szobám csendes padlásszobácska volt, ferde tetővel és kellemes kilátással egy ácsudvarra, s mikor elfoglaltam, azzal a gondolattal, hogy Micawberék anyagi zavaraiiban végre csakugyan bekövetkezett a válság, valóságos paradicsomnak képzeltem.

Mindezenközben tovább végeztem a Murdstone és Grinby czégnél régi durva munkámat, a régi durva társaságban, s azzal a régi érzéssel, hogy érdemetlenül aláztak le, - éppen úgy, mint eleinte. De - kétségkívül szerencsémre, - soha semmiféle ismeretséget nem kötöttem, soha szóba nem álltam egyikkel sem a közül a sok fiú közül, a kiket naponta láttam, mikor az áruraktárba mentem, mikor eljöttem onnan, s mikor evés idején az utcákon kódorogtam. Életem továbbra is titkolt boldogtalanságban telt; de továbbra is egyedül viseltem a terhét, csak ennenmagamra támaszkodva. Az egyedüli változás, a miről tudok, először is az volt,

hogy egyre jobban lerongyosodtam, másodszor pedig az, hogy Micawber úrék gondjainak a súlyától jórészt szabadultam, mivel egynémely rokonuk vagy barátjuk vállalkozott rá, hogy segít rajtok akkori szorultságukban, s ennél fogva sokkal kényelmesebben telt az életök a fogházban, mint hosszú idő óta a fogházon kívül. Velök szoktam reggelizni valamelyes megállapodás értelmében, a melynek részleteit már elfelejtettem. Elfelejtettem azt is, hány órákor nyitották ki reggel a kapukat, hogy bemehessek hozzájuk; de azt tudom, hogy gyakran fent voltam már hat órákor s a legkedvesebb sétahelyem a reggeli idejéig a vén Londonhíd volt, a hol vagy leültem valamelyik kőfülkébe, megfigyelve a jövő-menőket, vagy elnéztem a karfa fölött a napot, a mint lent a vízben csillogott, vagy a magasban az Emlékoszlop⁸ csúcsát lángjával megaranyozta. A szegény árva itt találkozott velem hébe-korba, s ilyenkor bámulatos mesékkal mulattattam a rakpartokról és a Towerról; e mesékről annyit mondhatok csak, hogy akkor remélhetőleg magam is elhittem, a mit meséltem. Este rendszerint visszamentem a fogházba, s föl és alá járkáltam a szobában Micawber úrral, vagy kaszinót játszottam Micawbernével, hallgatva visszaemlékezéseit a papára és a mamára. Vajon Murdstone úr tudta-e, hol voltam, képtelen vagyok megmondani. A Murdstone és Grinby czégnél sohasem említettem Micawberéket.

Micawber úr ügyei, bár a válság elmúlt, még mindig nagyon bonyolódottak voltak valami „okirat” miatt, a melyet nagyon sokszor hallottam emlegetni, s a mely, mint most sejtem, valami régebbi egyezség lehetett a hitelezőkkel, bár akkoriban annyira nem voltam tisztában vele, hogy összezavartam, emlékszem, azokkal az ördögös pergamentekkel, a melyek hajdanában nagy mennyiségben forogtak Németországban. Végül azonban úgy tetszett, valahogyan sikerült eltakarítani az útból ezt az okmányt; mindenesetre nem szerepelt többé hajótöréssel fenyegető szirt gyanánt, úgy, mint azelőtt; és Micawberné közölte velem, hogy „a családja” úgy határozott, hogy az ura a fizetésektelen adósokról szóló törvény alapján kérelmezze szabadlábra helyezését, a mi, azt reméli, körülbelül hat hét múlva be is fog következni.

- Akkor aztán, - mondotta Micawber úr, a ki szintén jelen volt, - nem kételkedem, hogy ha az Isten is úgy akarja, többre viszem majd a világban, s egészen új életet kezdek, ha - szóval - ha fordul a koczká.

Mivel rátérek mindenre, a mi szót érdemel, nem mellőzöm azt sem, hogy Micawber úr akkor-tájt egy kérvényt fogalmazott az alsóházhoz, az adósbörtönre vonatkozó törvény módosítását kérelmezve. Álljon itt emléke, mivel jó példa arra, miképp alkalmaztam régi könyveimet megváltozott életemhez, miképp módoltam mesét magamnak az utczákból, az emberekből és az asszonyokból; s miképp fejlődött ki közben lassanként néhány fővonása annak a jellemnek, a melyet életírásom közben valószínűleg akaratlanul is fel fogok tární.

Volt a fogházban egy club, a melyben Micawber úr, úri ember lévén, nagy tekintély volt. Micawber úr kérvénye gondolatát ez elé a club elé terjesztette, és a club határozottan helyeselte a gondolatot. Ennél fogva Micawber úr, (a ki alapjában igen jó ember volt, a kinél soha senki nagyobb tevékenységet nem fejtett ki, saját ügyein kívül, bármi másban, s a ki akkor volt legboldogabb, ha olyasmivel foglalkozhatott, a minek soha hasznát nem láthatta), mondom, Micawber úr ennél fogva nekifeküdt a kérvénynek, kidolgozta, letisztázta szépen egy rengeteg nagy árkus papirosra, szétteregette az asztalon, s azután kijelölt egy napot az egész clubnak s minden élő embernek a fogház falain belül, a kinek kedve tartja, - a mikor feljöhetnek a szobájába aláírni a kérvényt. Mikor hallottam erről a közeledő ünnepi eseményről, oly erős vágyam támadt látni őket, a mint sorjában belépnek, bár jóformán valamennyiöket ismertem, s ismertek ők is engem, hogy engedélyt kértem a Murdstone és Grinby

⁸ Emlékoszlop (Monument): a Londonhid közelében az 1666. évi nagy londoni tűzvész emlékére emelt 200 láb magas oszlop.

czégtől egy órai távozásra, s meghúzódtam az egyik sarokban, hogy kíváncsiságomat kielégíthessem. A club oszlopos tagjai közül, a hányan csak befértek a kis szobába, a nélkül, hogy megtöltötték volna, ott sorakoztak Micawber úr támogatására a kérvény előtt; öreg barátom, Hopkins kapitány pedig, (a ki az ünnepies alkalom tiszteletére megmosakodott), ott helyezkedett el a kérvény tözsomszédságában, hogy felolvassa mindazoknak, a kik tartalmát még nem ismerték. Ezután kinyitották az ajtót, s kezdett a köznép hosszú sorban befelé szállingózni: többen kívül várakozván, a míg egyikök bejött, aláírta a kérvényt és újra kiment, Hopkins kapitány sorban megkérdezte mindenkitől: - „Olvasta?” - „Nem.” - „Akarja, hogy felolvassam?” - S ha valaki elég gyöngye volt s a legcsekélyebb hajlandóság jelét adta, Hopkins kapitány messze hangzó, csengő hangon felolvasta a kérvényt szóról-szóra. Elolvasta volna szívesen húszezerszer is, ha akadt volna húszezer ember, a ki egyenként meghallgassa. Emlékszem, milyen jóízűen ropogtatta az ilyen szózengzéseket, a minő pl. ez volt: „A parlamentben egybegyűlt népképviselők”, vagy ez: „Alúlírott kérvényezők ennélfogva alázatosan a tiszteletreméltó ház színe elé járulunk”, vagy ez: „Ő felsége, a legkegyelmesebb uralkodó, szerencsétlen alattvalói”, - mintha minden egyes szó valami tartalmas, ízes csemege lett volna a szájában. Micawber úr pedig ezenközben némi szerzői hiúsággal figyelt mellette, miközben, természetesen nem komolyan, a szemközt lévő fal kampós szögeinek szemléletébe látszott elmerülni.

Mialatt naponta ide-odasétáltam Southwark és Blackfriars között, s evés idején elhagyott utcákban ténferegtem, a melyeknek kövein ott van bizonyára máig gyermeklábaim nyoma, el-eltünődtem, vajon hányan hiányzanak már a seregből, a mely újra meg újra elvonult előttem Hopkins kapitány szavának visszhangjára! Ha gondolataim vissza-visszaszállnak manapság ifjúságom ama lassú haldoklásának idejébe, el-eltünődöm, vajon a mesék közül, a miket ily emberek számára teremtettem, hány burkol a képzelet ködfátyolaképp emlékezetemben tisztán élő tényeket! Mikor a régi utat taposom megint, egy cseppet sem csodálkozom, hogy úgy rémlik, mintha egy regényes hajlamú, romlatlan gyereket látnék szánakozva magam előtt ballagni, a ki ilyen különös élményekből és tisztátalan dolgokból építi képzelete világát.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Mivel a magam lábán való élet még mindig nincs ínyemre, nagy elhatározásra jutok.

Micawber úr kérvénye a maga idejében megérett a tárgyalásra; s a bíróság, nagy örömemre, a hivatkozott törvény értelmében elrendelte a derék férfiú szabadlára helyezését. Hitelezői nem voltak kérlelhetetlenek; és Micawberné közölte velem, hogy még a bosszúvágyó csizmadia is ünnepélyesen kijelentette a bíróság előtt, hogy egyébként nem neheztel Micawber úrra; de szereti, ha megfizetik, a mi jár neki. Azt mondta, hogy véleménye szerint ez már közös emberi vonás.

Micawber úr a tárgyalás után visszament a King's Bench-be, mivel holmi költségszámlát kellett rendeznie s bizonyos formásoknak is eleget kellett tennie, mielőtt tényleg szabadúlhathott volna. A club lelkesen fogadta, s aznap este baráti czéczót rendezett a tiszteletére, mialatt Micawberné meg én báránysültet vacsoráztunk suttyomban, az álomba merült családtagok közepett.

- Copperfield úrfi, - szólt Micawberné, - a mai ünnepélyes alkalommal adok magának még egy kis meleg fűszeres sört, - (mert addig is iszogattunk már), - a papa és a mama emlékére.

- Nem élnek már, asszonyom? - kérdeztem, miután borospoharammal koccintottam.

- A mama jobblétre szenderült, - szólt Micawberné, - mielőtt az uram anyagi zavarai megkezdődtek, vagy jobban mondva, mielőtt nyomasztókká váltak. A papa tovább élt s több ízben kezességet vállalt az uramért. De aztán szintén meghalt, tisztelői nagy számát gyászba borítva.

Micawberné a fejét rázta s kegyeletes könnyet ejtett az ikerpárnak arra a felére, a mely éppen kezeügyében volt.

Mivel alig remélhettem, hogy kedvezőbb alkalmam is lesz egy kérdésre, a mely közről érdekelt, így szóltam Micawbernéhez:

- Ha szabad megkérdenem, asszonyom, mi a szándékuk most, hogy Micawber úr zavaraiból kilábalts és innen megszabadulj? Határoztak már?

- A családomnak, - szólt Micawberné, a ki ezt a szót mindig bizonyos méltósággal mondta ki, bár sohasem sikerült megtudnom, kiket értett ez összefoglalás alatt, - a családomnak az a véleménye, hogy az uramnak távoznia kell Londonból, hogy vidéken próbálja értékesíteni tehetségét. Az uram nagyon tehetséges ember ám, Copperfield úrfi.

Azt mondtam, hogy erről meg vagyok győződve.

- Nagyon tehetséges, - ismételte Micawberné. - A családomnak az a véleménye, hogy némi közbenjárással könnyen lehet tenni valamit az ilyen kiváló képességű ember érdekében a vámhivatalban. Mivel a családom befolyása helyhez kötött, azt kívánják, hogy az uram Plymouthba menjen. Föltétlenül szükségesnek tartják, hogy odamenjen.

- Hogy mindig kéznél legyen? - találgattam.

- Úgy van, - felelt Micawberné. - Hogy mindig kéznél legyen, az esetre, ha fordul a kocka.

- És kegyed is vele megy, asszonyom?

A nap eseményei, kapcsolatban az ikrekkel s tán a fűszeres meleg sörrel is, hisztériássá tették Micawberné, a ki nagy könnyhullatás közepett így felelt:

- Én sohasé fogom elhagyni az uramat. Igaz, hogy Micawber eleinte titkolta előttem a zavarait, de vérmes ember lévén, bizonyosan azt remélte, hogy rendbe fog jönni. Igaz, hogy a gyöngy-nyaklánczot és karkötőt, a melyet a mama után örököltem, úgy adtuk el, hogy felét sem kaptuk annak, a mit megért; igaz, hogy a korál-ékszereket, a papa nászajándékát, úgy-szólván ingyen elvesztegettük, de azért sohasé hagyom el az uramat! Nem! - kiáltott egyre szenvedélyesebben, - sohasé hagyom el! Hiába kívánják tőlem!

Nagyon kellemetlenül éreztem magamat, - mintha Micawberné azt tételezné föl, hogy valami efféle kívántam volna tőle! - s a mint ott ültem, nagyon riadtan néztem rá.

- Micawbernek vannak hibái. Nem tagadom, hogy meggondolatlan. Nem tagadom, hogy nem avatott be sem jövedelmi forrásaiba, sem kötelezettségeibe, - folytatta a falra bámulva; - de azért sohasé hagyom el őt!

Mivel Micawberné most már valósággal sivalkodva beszélt, annyira megijedtem, hogy átszaladtam a klubterembe, s megzavartam Micawber urat, a ki egy hosszú asztal mellett elnökölve éppen a:

Bunda, bunda,
Bunda, bunda,
Mégis bunda a bunda

kórusát vezette, - megzavartam azzal a hírral, hogy a felesége nagyon aggasztó állapotban van, mire Micawber úr nyomban könnyekre fakadt s velem együtt elrohant, le sem verve mellényéről a vacsorára elfogyasztott apró rákok fej- és fark-pánczéldarabkáit.

- Emma, angyalom! - kiáltott Micawber úr, a szobába rontva; - mi baj?

- Nem hagylak el soha, Micawber! - kiáltott a felesége.

- Szívem! - szólt Micawber úr, keblére ölelve nejét. - Hiszen erről tökéletesen meg vagyok győződve.

- Ő az atyja gyermekeimnek! Ő az atyja ikreimnek! Ő szívem egyetlen szerelme! - kiáltott Micawberné görcsös vonaglás közben; - és én so-ha-se hagyom el Micawbert!

Micawber urat oly mélységesen meghatotta neje ragaszkodásának ez a bizonyítéka, - (én könnyekben olvadoztam), - hogy szenvedélyesen fölfeje borúlt, s könyörgött, hogy tekintsen föl és nyugodjék meg. De minél jobban kérte, hogy tekintsen föl, Micawberné annál meredtebb szemmel bámult a semmiségbe; és minél jobban kérte, hogy nyugodjék meg, annál kevésbé engedelmeskedett. Ennélfogva nemsokára Micawber úr is annyira elérzékenyedett, hogy együtt sírt velem és a feleségével; míg végül arra kért, hogy vigyek ki magamnak egy széket a lépcsőre, a míg lefekteti a feleségét. Szívesen búcsút vettem volna tőle egészen, de hallani sem akarta, hogy eltávozzam, mielőtt az idegenek csengője megszólal. Így aztán leültem a lépcső ablakába, a míg egy másik székkal ő is ki nem jött s mellém nem ült.

- Hogy' van Micawberné asszony? - kérdeztem.

- Nagyon gyöngé, - szólt Micawber úr, fejét csóválva; - visszahatás. Ah! rettentő egy nap volt ez a mai! Most egyedül állunk a világon, - minden hűtlen lett hozzánk!

Micawber úr megszorította a kezemet, nagyot sóhajtott, s azután sírva fakadt. Mélyen meg voltam hatva, de némi csalódást is éreztem, mert azt reméltem, hogy nagyon vidáman fogjuk tölteni az estét e boldog, rég várt alkalommal. De Micawber úrék, azt hiszem, úgy megszokták már a régi bajokat, hogy valósággal hajótörötteknek képzeltek magukat, mikor azt kellett látniok, hogy minden bajból megszabadultak. Egész rugékonyságuk odalett s nem láttam őket soha félig oly szerencsétleneknek sem, mint akkor este; úgy hogy, mikor megszólalt a csengő, s Micawber úr lesétált velem a portás fülkéjéig s ott áldásával utamra bocsátott, valósággal féltem őt magára hagyni mélységes nyomorúságában.

De azért mind e zavar és nyomott hangulat közepett, a melybe valamennyien, rám nézve oly váratlan módon, belegabalyodtunk, azt az egyet világosan megértettem, hogy Micawber úr családjával együtt eltávozik Londonból, s hogy nemsokára elszakadunk egymástól. Mikor aznap este hazafelé bandukoltam s a következő pár óra alatt, a melyet ágyamban heverve álmatlanul töltöttem, akkor merült föl lelkemben először az a gondolat, - bár nem tudom, hogy' jutott eszembe, - a mely később szilárd elhatározássá ért bennem.

Az idő folytával úgy hozzászoktam Micawberékhez, oly bizalmas lábon éltem velök együtt bajaikban, s oly végtelenül elhagyatott voltam nélkülok, hogy az a kilátás, hogy kénytelen leszek megint lakást változtatni s újra ismeretlen emberek közé menni, úgy hatott rám, mint az a pillanat, mikor minden támasz nélkül kitaszítottak mostani életembe, csak hogy most már a tapasztalásadta tudás is rám nehezedett. Mindaz a gyöngéd érzélem, a melyet ez az élet oly kegyetlenül megsebzett, a szégyen és a nyomorúság, a melyet folyton élesztett keblemben, egyre jobban sajgott, a mint ezen járt az eszem; és arra az eredményre jutottam, hogy ez az élet elviselhetetlen.

Hogy szabadulásra nincs reményem, ha csak magam meg nem szabadítom magamat, nagyon jól tudtam. Murdstone kisasszonyról ritkán hallottam csak, Murdstone úrról pedig soha; de két vagy három csomag új vagy kijavított ruha érkezett a számomra Quinion úr czímén, és mindegyikben volt egy szelet papiros is azzal a tartalommal, hogy M. J. reméli, hogy C. D. iparkodik az üzletben és tőle telhetőleg teljesíti a kötelességét, - azonban soha a legkisebb

czélzás sem volt arra, hogy valaha más is lehet még belőlem, mint az a közönséges igavonó barom, a melynek a színvonalára rohamosan lefelé süllyedtem.

A legközelebbi nap, mikor lelkemben forrt még a nagy gondolat első izgalma, igazolta, hogy Micawberné nem vaktában beszélt távozásukról. Abban a házban béreltek szállást, a hol én laktam, egy hétre, s úgy volt, hogy egy hét múlva indulnak Plymouthba. Micawber úr beállított délután az irodába, s tudatta Quinion úrral, hogy elutazása napján meg kell válnia tőlem, s egyben fényes bizonyítványt állított ki rólam, a melyet kétségkívül megérdemeltem. Quinion úr pedig, beszélítve Tippet, a targonczást, a ki nős ember volt, s a kinek volt egy kiadó szobája, jóelőre beszállásolt hozzá, - közös megegyezés alapján, a mint Tipp jogosan hihette, mert én egy szót sem szóltam, noha akkor már eltökéltem magamat.

Estéimet, a hátralévő idő alatt, a míg egy földél alatt laktunk, Micawberéknél töltöttem; és azt hiszem, még jobban megszerettük egymást, a mint múlt az idő. Az utolsó vasárnap meghívtak ebédre; s disznóvesést ettünk almamártással és puddingot. Búcsúajándékul vettem egy kis tarka falovat a kis Micawber Wilkinsnek, - ez a fiú volt, - s egy babát a kis Emmának. Adtam egy shillinget a szegény árvának is, a kit készültek elbocsátani.

Nagyon kellemes napunk volt, bár valamennyien igen érzékenyen gondoltunk a közelgő elválásra.

- Copperfield úrfi, - szólt Micawberné, - arra az időre, mikor a férjem zavarokkal küzdött, sohase fogok a nélkül visszagondolni, hogy maga is eszembe ne jusson. Rendkívül gyöngéd és előzékeny volt hozzánk mindig. Nem is volt soha szobaurunk, hanem jóbarátunk.

- Drágám, - szólt Micawber úr, - Copperfieldnek - (mert utóbb már csak így szólított), - olyan szíve van, a mely átérzi felebarátai bajait, mikor felhő borúl rájuk; a feje találékony, a keze - szóval, olyan ember, a kinek minden tekintetben megvan a képessége hasznos, de nélkülözhető ingóságok értékesítésére.

Megköszöntem a dicséretet, s azt mondtam, nagyon sajnálom, hogy nemsokára el kell egymástól szakadnunk.

- Kedves, fiatal barátom, - szólt Micawber úr, - én öregebb vagyok, mint maga; van némi tapasztalatom az életben és - és némi tapasztalatom, - általánosságban szólva, egyszóval, - az anyagi bajokban. E pillanatban, és mindaddig, a míg nem fordul a koczka, (a minek bekövetkezését, mit tagadjam, minden perczen várom), egyebet, mint jó tanácsot, nem adhatok. De a tanácsomat annyiban érdemes megfogadni, a mennyiben - egyszóval, a mennyiben én magam sohase fogadtam meg, s éppen ezért az a - (itt Micawber úr, a kinek e pillanatig ragyogott, mosolygott a képe a fejebúbjáig, elakadt és elborúlt), - az a nyomorúlt éhenkórász vagyok, a kit maga előtt lát.

- Drága Micawberem! - szólt közbe a felesége.

- Mondom, - folytatta Micawber úr, egészen megfélekezve magáról s újra mosolyogva, - az a nyomorúlt éhenkórász, a kit maga előtt lát. Tanácsom az: a mit megtehetsz ma, ne halaszd holnapra. A halogatás meglopja az időt. Nyakon kell csípni a tolvajt!

- Szegény papám életelve, - jegyezte meg Micawberné.

- Drágám, - szólt Micawber úr, - a papád a maga nemében nagyon derék ember volt, s Isten ments, hogy becsmérelni találjam. Ha mindenestül mérlegeljük, valószínűleg - egyszóval, sohase akadunk párjára a világon, a kinek az ő korában is olyan kamáslira termett marad a lába, s a ki úgy el tudja olvasni, mint ő, szemüveg nélkül az apróbetűs nyomtatást. De ő, drágám, ezt az életelvet a házasságunkra alkalmazta, s ennél fogva oly elhamarkodva kötöttük meg, hogy sohasem fogom kiheverni.

Micawber úr félszemmel a feleségére sandított, s azután hozzátette: - Nem mintha megbántam volna. Épp ellenkezőleg, szívecském. - S ezután komolyan hallgatott vagy egy pillanatig.

- A másik tanácsomat, - szólt Micawber úr, - ismeri, Copperfield. Húsz font évi jövedelem, tizenkilencz font, huszadfél shilling évi kiadás egyértelmű a boldogsággal. Húsz font évi jövedelem, húsz font kilenczedfél shilling évi kiadás egyértelmű a nyomorúsággal. A virágot dér üti, a lomb elhervad, a nap istene leáldozik a szomorú szín fölött és - és szóval, örökre megsínyli az ember. Úgy, mint én!

Hogy minél hatásosabb például szolgáljon, Micawber úr nagyon jókedvűen és elégedetten megivott egy pohár puncsot, s elfütyülte a tengerész-indulót.

Nem mulasztottam el biztosítani róla, hogy tanácsait lelkembe zárom, bár fölösleges volt biztosítanom erről, mert szavai láthatóan megindítottak. Másnap reggel a postaállomáson találkoztam az egész családdal, s vígasztalan szívvel néztem, hogy' ülnek fel helyükre, kívül a kocsi hátulján.

- Copperfield úrfi, - szólt Micawberné, - Isten áldja meg! Tudja, hogy sohse felejtettem el, sőt ha megtehetném, akkor se tenném meg soha.

- Copperfield, - szólt Micawber úr, - Isten vele! Sok szerencsét és boldogságot! Ha a tünő évek során arról győződhetném meg, hogy elhibázott életem intő példakép lebegett maga előtt, akkor azt érezném, hogy nem egészen hiába foglaltam el egy más ember helyét itt a földön. Ha pedig fordúlna a koczka, (a miben egyre jobban bizakodom), akkor végtelenül boldog lennék, ha módomban állana jövőjét előmozdítani.

Azt hiszem, hogy Micawbernének, a mint ott ült gyermekeivel a kocsi hátulján s én az út szélén állva komolyan fölnéztem rájuk, lehullt a hályog a szeméről s egyszerre észrevette, milyen apró kis istenteremtése vagyok én voltaképpen. Azért gondolom ezt, mivel egészen új, anyai arczkifejezéssel intett, hogy kapaszkodjam fel, azután átölelte a nyakamat s úgy megcsókolt, mintha a saját fia lettem volna. Éppen hogy ráértem még lemászni, mielőtt megindult a kocsi, s aztán alig láttam a családot a nagy kendőlobogtatástól. Egy percz múlva eltűntek szemem elől. A szegény árvával együtt ott álltunk, tanácstalanul egymásra nézve, az út közepén; majd kezet fogtunk és elváltunk. Ő valószínűleg visszament a Szt.-Lukács-szegényházba, én pedig indultam a Murdstone és Grinby céghez, hogy megkezdjem fáradságos napimunkámat.

De nem azzal a szándékkal, hogy még sok további fáradságos napot töltssek ott. Nem. Elhatároztam, hogy megszököm. Hogy elmegyek, így vagy amúgy, vidékre, egyetlen élő rokonomhoz, széles e világon, s elmondom történetemet a nagynénémnek, Miss Betseynek.

Említettem már, hogy nem tudom, miképp ötlött az eszembe ez a kétségbeesett gondolat. De egyszer belejutva, ott ragadt és elhatározássá erősödött, a melynél szilárdabb elhatározása nem volt lelkemnek soha, egész életem során. Teljességgel nem vagyok bizonyos benne, hittem-e, hogy elhatározásom reménynyel kecsegtet; de annyira beleéltem magam, hogy minden áron meg kellett valósítanom.

A mióta akkor este először támadt bennem ez a gondolat s elűzte álmomat is, újra meg újra, százszor is elismételtem szegény édes anyámnak azt a régi történetét születésem körülményeiről, a melynek végighallgatása hajdanában egyik legnagyobb gyönyörűségem volt, s a melyet kívülről tudtam. A néném úgy jelent meg ebben a történetben, s úgy tűnt el belőle, mint valami rettentő, félelmes személyiség; de volt a viselkedésében egy jelentéktelen mozzanat, a melynél örömet idéztem, s a mely némi halvány reménynyel bátorított. Nem felejtettem el, hogy édes anyámnak úgy rémlett, mintha a néni nem gyöngédtelen kézzel megsimogatta volna szépséges haját; s bár lehet, hogy anyám képzelődése volt csak az egész s

nem volt semmi ténybeli alapja, én mégis egész kis képpé színeztem ki magamban, a mint rettenetes nagynéném ellágyúlt anyám lányos szépsége előtt, a melyre oly világosan emlékszem, s a melyet annyira szerettem, - s ez a kép lágyabbá tette az egész történetet. Nagyon lehetséges, hogy ez a kép hosszú idő óta megvolt a lelkemben s ez érlelte meg lassacskán elhatározásomat.

Mivel nem tudtam pontosan, hol lakik Betsey néném, hosszú levelet írtam Peggottynak, s mellesleg ezt is megkérdeztem tőle, ha emlékszik rá. Ürügyűl azt hoztam fel, hogy hallomás szerint egy ilyenféle úrnő él egy bizonyos helyen, (a melyet találomra meg is neveztem), s nagyon szeretném tudni, vajon ő-e az. A levél során azt is megírtam Peggottynak, hogy valami különös eset folytán szükségem volna egy félguineára; és hogyha kölcsön adhatná ezt az összeget addig, a míg módomban lesz visszafizetni, nagyon lekötölné. Annak idején megmondom majd azt is, mire kellett.

Peggotty válasza nemsokára megérkezett, s mint rendesen, csupa szerető gyöngédség volt. Mellékelte a fél guineát, (féltem, hogy rengeteg bajlódásába került kicsalni Barkis úr ládájából), s azt írta, hogy Betsey néném Dover táján lakik, de hogy magában Doverben-e, vagy Hythe-ban, vagy Sandgate-ben, vagy Folkestone-ban, azt ő sem tudja. De mikor az egyik munkásunk, a kitől kérdezősködtem ezek felől a helyek felől, fölvilágosított, hogy mind egymás tözsomszédságában vannak, úgy vélekedtem, hogy czélom eléréséhez ennyi éppen elég, és föltettem magamban, hogy a hét végén útra kelek.

Mivel talpig becsületes fiú voltam és nem akartam, hogy rossz emlékem maradjon a Murdstone és Grinby czégnél, az volt a véleményem, hogy kötelességem szombat estig ott maradni; továbbá, mivel megérkezésemkor előre megkaptam egy heti béremet, a szokott órában nem szabad jelentkezni az irodában a fizetésemért. Különösen ez okból kértem kölcsön a félguineát, hogy legyen miből földöznom az útiköltséget. Így aztán, mikor a szombat este megérkezett s ott vártunk valamennyien az árúraktárban a fizetésünkre, s Tipp, a targoncza, a kit elsőség illetett meg, bement az irodába, hogy fölvegye a pénzét, Walker Misit kézen fogva félrehúztam, s arra kértem, hogy mikor rámkerül a fizetés sora, mondja meg Quinion úrnak, hogy elmentem átszállítani a ládámat Tippékhez; azután utoljára jóéjszakát kívánva Lisztes Krumplinak, elszaladtam.

A ládám régi szálláson volt, a folyó túlsó partján, s a czég egy czímkártyájának a hátára, a minőt a hordókra szoktunk rászögezni, ráírtam a láda czímét: „T. Dávid úrnak, Dover. Postahivatal. Érte jönnek.” Ez készen a zsebemben volt, hogy ráerősítsem a ládára, mihelyt kijutottam vele a házból; s mialatt szállásom felé siettem, körülnéztem, nem talállok-e valakit, a ki segítsen elszállítani a postahivatalba,

A Blackfriars-úton, az Obelisk táján, egy gólyalábú legény állt egy üres kis szamaras targoncza mellett. A szeme közé néztem, mikor melléje értem, s ő rámszólt, hogy „nem láttam-e még új kaput”, - bizonyára azért, mert rá meresztettem a szememet. Megálltam, s biztosítottam róla, hogy nem nevelteletlenségből tettem, hanem azért, mert nem tudom, vajon elvállalna-e egy kis munkát vagy sem.

- Miféle munkát? - szólt erre a gólyalábú legény.

- Egy láda szállítását, - feleltem.

- Miféle ládaét? - kérdezte tovább.

Megmondtam, hogy az enyémet, a mely az utca végén van, s hogy hat pennyt adnék neki, ha elszállítaná a Doverba induló postakocsihoz.

- Meglesz a pénzer! - szólt a gólyalábú, s szó nélkül felugrott a targonczájára, a mely nem volt egyéb, mint egy széles deszkalap kerekeken, s olyan vágtatásnak eredt, hogy alig győztem lépést tartani a szamarával.

Volt valami kaján vonás a legény modorában, a mi sehogy sem volt ínyemre, különösen a hogy' egy szál szalmát rágicsált, mialatt beszélt velem. De mivel megegyeztünk, fölvittem a lépcsőn szobámba, a melynek búcsút mondtam, együtt levittük a ládát, s föltettük a targonczára. A címekártyát nem akartam ott mindjárt ráilleszteni, nehogy a házbeliek közül megsejtse valaki, miben fő a fejem, és ott fogjon. Azt mondtam hát a legénynek, hogy nagyon szeretném, ha megállna egy perczre a King's Bench-fogház tűzfalánál. Jóformán ki sem mondtam még ezt a pár szót, úgy elvágtatott, mintha ládástúl, targonczástúl, szamarastúl esze ment volna. S nekem egészen elfulladt a lélekzetem a futástól és a kiabálástól, mikor utólértem a kijelölt helyen.

Izgalmamban és fölhevülésemben a címekártyával együtt kirántottam a zsebemből a félguineámat is. Biztosság okáért a fogam közé szorítottam, s bár a kezem alaposan remegett, teljes megelégedésemre ráerősítettem a kártyát a ládára, mikor egyszerre csak éreztem, hogy a gólyalábú erősen meglökött az állam alatt, s láttam, hogy a félguineám a számból a markába repült.

- Ejha! - szólt a legény, rémes vigyorgással, kabát-galléron ragadva. - Ez a rendőrséghe tartozik, mi? Szökni készülsz, úgy-e? Gyere csak szépen a rendőrségre, adta kis férge! Gyere csak!

- Adja vissza, kérem, a pénzemet, - szóltam, nagyon megrettenve; - és ereszszen el.

- Gyere csak a rendőrségre! - szólt a legény. - Ott maj bebizonyíthatod, hogy a tied-e.

- Adja vissza, kérem, a ládámat meg a pénzemet! - kiáltottam sírva fakadva.

A legény egyre azt felelgette: - Gyere csak a rendőrségre! - s oly erőszakosan vonszolt a számára felé, mintha ez is valami hatósági személy volna. De egyszerre csak mást gondolt, fölugrott a targonczára, ráült a ládámra s azt kiáltva, hogy egyenesen a rendőrségre hajt, még gyorsabb vágatásnak eredt, mint az imént.

Utána iramodtam, oly gyorsan, a hogy' csak bírtam; de kiáltani nem volt lélekzetem, s ha lett volna, akkor sem mertem volna kiabálni. Legalább húszszor fenyegetett az elgázolás veszedelme egy fél angol mérföldnyi úton. Hol eltűnt, hol előkerült, hol megint eltűnt előlem. Végigvágta ostorral, rámkiáltottak. Elvágódtam a sárba, újra felugrottam. Hol a karja közé szaladtam valakinek, hol nekirohantam fejjel egy karónak. Végre kábultan a félelemtől és a hőségtől, s attól tartva, hogy fél London talpon van már, hogy elfogjanak, szabadjára engedtem a legényt, hadd menjen a ládámmal meg a pénzemmél, a hová akar; s lihegve, zokogva, de soha meg nem állva, Greenwich felé indultam, mert tudtam, hogy ez a doveri országút mentén van: alig valamicskével vivén magammal többet ebből a világból Betsey néném magányos háza felé, mint a mennyit magammal hoztam beléje azon az éjszakán, mikor megérkezésem annyira felbosszantotta.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Elhatározásom következménye.

A mennyire visszaemlékezem, az a vad gondolatom lehetett, hogy elszaladok egyfolytában Doverig, mikor abbahagytam a számártargonczás legény üldözését és megindultam Greenwich felé. De ha így volt is, zavart érzékeim nemsokára tisztábban látták a dolgot, mert a Kent Roadon megálltam, egy terrászon, a mely előtt vízmedence volt, közepén egy nagy bolondos figurával, a mely száraz kagylón trombitált. Itt leültem egy küszöbre, bágyadtan és

kimerülten a kifejtett nagy erőfeszítéstől; s alig volt már annyi lélekzetem, hogy ládám és félguineám elvesztését sirathassam.

Közben besötétedett; hallottam, hogy az órák tízet ütöttek, a mint ott ültem, hogy kipihenjem magam. De szerencsémre gyönyörű nyári éjszaka volt. Mikor újra lélekzethez jutottam s torkomban megszűnt a fuldoklás érzete, föltápáskodtam és tovább mentem. Nyomorúságom közepett sem gondoltam arra, hogy visszatérjek. Azt hiszem, akkor se gondoltam volna erre, ha svájci hófúvás lett volna a Kent Roadon.

De hogy összes készpénzem három félpenny volt, (bizonyára csodálkoztam, miképp maradhatott a zsebemben ennyi is szombat este!), ez a körülmény, noha folytattam az utamat, nem kevésbé aggasztott. Azon járt az eszem, hogy a lapok hírrovata pár nap múlva meg fogja említeni, hogy holtan találtak meg valami sövény aljában; s közben, a hogy' csak telt tőlem, nyomorúságosan tovább vergődtem, míg egyszer csak véletlenül egy kis bódé elé vetődtem, a melynek ez volt a fölírása: „Itt férfi- és női-ruhák vásároltatnak. Rongy, csont és hulladék legjobb áron megvétetik”. A bódé gazdája, inguiban, pipázva, az ajtóban ült; s mivel nagy csomó kabát és nadrág lógott fölakasztva a bódé belsejében, a melyet csupán két szál gyertya pislogása világított meg, azt képzeltem, hogy a bódé tulajdonosa rettenetes bosszúálló ember lehet, a ki minden ellenségét fölakasztotta s most gyönyörködik szörnyű munkájában.

Micawber úréknál legutóbb szerzett tapasztalataim azt sugallták, hogy itt tán módját ejthetem annak, hogy az éhség farkasát egy kis ideig távol tartsam magamtól. Befordultam a legközelebbi mellékutczába, levettem a mellényemet, szépen összecsavarva, a hónom alá fogtam s visszatértem a bódé elé.

- Kérem, - szóltam, - jó áron eladnám ezt.

Dolloby úr - legalább a bódé ajtaja fölé Dolloby volt kiírva - elvette tőlem a mellényt, a pipáját fejjel az ajtófélfának támasztotta, bement a bódéba (én nyomában), megkoppantotta pusztja ujjal a gyertyákat, szétteregette a mellényt az asztalon, megvizsgálta, a világosság felé tartotta, így is megvizsgálta, s végül így szólt:

- No, mi vóna az ára ennek a kis mellénynek?

- Óh! maga tudja legjobban, uram, - szóltam szerényen.

- Nem lehetek egyszerre vevő is meg eladó is, - szólt Dolloby úr. - Mondja meg az árát ennek a kis mellénynek.

- Talán tizenennyolcz penny? - szóltam némi tétovázás után.

Dolloby úr újra összecsavarta és visszaadta.

- Megrabolnám a családomat, - szólt, - ha kilencz pennyt kínálnék érte.

Ez nagyon kellemetlen módja volt az üzletkötésnek, mert vadidegen létemre abba a kényelmetlen kényszerhelyzetbe hozott, hogy Dolloby urat arra kérjem, rabolja meg én miattam a családját. De mivel nagyon szorongatott helyzetben voltam, azt mondtam, hogy nem bánom hát, odaadom kilencz pennyért. Dolloby úr, nem minden dörögés nélkül, kifizette a kilencz pennyt. Jó éjt kívánva, távoztam a bódéból, ezzel a pénzzel gazdagabban, de egy mellénnyel szegényebben. De mikor begomboltam a kabátomat, ez nem nagy baj volt.

Tisztában voltam vele teljesen, hogy legközelebb a kabátomra kerül a sor, s hogy utam javát Dover felé ingben és nadrágban kell majd megtennem; sőt szerencse lesz, ha még ilyen öltözetben jutok el odáig. De ezzel távolról sem foglalkoztam annyit, mint bárki gondolhatná. Általánosságban volt valamelyes benyomásom arról, hogy nagy út van még előttem, s hogy a számartargonczás legény nagyon kegyetlenül bánt el velem; de egyébként, azt hiszem, nem

túláságosan aggasztott ügyes-bajos állapotom, mikor zsebemben a kilencz pennyvel újra útnak eredtem.

Különös tervem támadt az éjszaka eltöltésére, s készültem a terv megvalósításához. A régi iskolám hátsó fala mögött akartam leheveredni egy sarokban, a hol rendesen szénaboglya szokott állni. Azt képzeltem, hogy félig-meddig az is társaság lesz, ha a fiúk s a hálószoza, a hol mesélni szoktam, oly közel lesznek hozzám, bár a fiúknak sejtelmük sem lesz ottlétemről, s a hálószoza nem fog menedéket adni.

Nehéz nap volt mögöttem s alaposan el voltam gyötörve, mikor végre fölkapaszkodva kibukkantam a blackheathi fensíkra. Nagy ügygyel-bajjal találtam csak meg a Salem-házat; de megtaláltam, s megtaláltam a sarokban a szénaboglyát is, és a tövébe feküdtem, miután előbb körüljártam a falat, fölnéztem az ablakokra, s láttam, hogy sötét és csendes az egész ház. Sohasem fogom elfelejteni, milyen elhagyatottnak éreztem magam, mikor először feküdtem le a nélkül, hogy fejem fölött fedél lett volna!

Álom szállt rám épp úgy, mint sok más kiközösítettre, a kik előtt bezárultak a házak kapui, s a kiket megugattak a házörző ebek, akkor éjszaka, - s azt álmodtam, hogy ott fekszem régi ágyamban az iskolában, s beszélgetek a szobámbeli fiúkkal; s azon kaptam rajta magamat, hogy felültem, ajkamon Steerforth nevével, s zavarodottan néztem a fejem fölött csillogó-villogó csillagokra. Mikor eszembe jutott, hol vagyok ilyen szokatlan időben, olyan érzés lopódzott lelkembe, mintha félnék valamitől, magam sem tudtam, mitől, úgy, hogy felugrottam és jártam egyet. De a csillagok halványuló fénye s az égbolt sápadt derengése ott, a hol a nap szokott kelni, megnyugtató, s mivel a szemem le-lecsukódott még, újra lefeküdtem és elaludtam, - bár alvásközben éreztem, hogy fázom, - a míg a nap meleg sugarai s a Salem-ház ébresztő csengőjének a szava föl nem ébresztettek. Ha remélhettem volna, hogy Steerforth ott van még, ott leskelődtem volna, a míg egyedül ki nem téved; de tudtam, hogy már rég el kelle távoznia. Traddles talán ott volt még, de ez is nagyon kétséges volt; s azután sokkal kevésbbé bíztam a hallgatagságában vagy a szerencséjében, semhogy kedvem lett volna beavatni őt a helyzetembe, bármennyire becsültem is a jólelkűségét. Így hát odébb osontam a faltól, mikor Creakle úr diákjai fölkelőben voltak, s nekivágtam a hosszú, poros útnak, a mely, tudtam, hogy a doveri országút, még akkorról, mikor én is a fiúk közé tartoztam, s mikor aligha gondoltam arra, hogy valamikor úgy látnak majd vándorolni rajta, mint most.

Milyen más vasárnap reggel volt ez, mint az a régi valaha Yarmouthban! A szokott időben megkondúltak a harangok, mialatt erőlködve tovább siettem; utamon templomba igyekvőkkel találkoztam, s elhaladtam egy-két templom előtt, a melyben együtt volt már a gyülekezet, s a zsolozsmák hangja kiverődött a napfényre, míg az egyházfi a kapu árnyékában ülve hűsölt, vagy a tiszafa alatt állt, homlokát törölgetve kezével, s rám bámulva, a mint tovább mentem. De a régi vasárnap reggel nyugalma és békéje volt mindenben, rajtam kívül. Ez volt a különbség. Pizkosan, porosan, kócos hajammal, egész istenkáromlónak képzeltem magamat. S ha nem idézem föl azt a nyugodt képet ifjú, szép édesanyámról, a mint a tűz mellett sírdogál s nagynéném ellágyulva hozzáhajol, azt hiszem, aligha lett volna bátorságom másnapnál előbb folytatni az utamat. De ez a kép folyton előttem lebegett, s én mentem utána.

Huszonhárom angol mérföldet tettem meg akkor vasárnap toronyiránt az országúton, de nem egykönnyen, mert az effajta erőfeszítést akkor próbáltam meg először. Látom magam, a mint esti szürkületkor sajgó lábbal, fáradtan, a rochesteri hídon megyek át és kenyeret eszem, a melyet vacsorára vettem magamnak. Egypár kis ház, ezzel a címtáblával: „Szállás utasoknak”, csábítgatott ugyan; de féltem pár pennymet elkölteni, s még jobban féltem a csavargók gonosz pillantásától, a kikkel szembe találkoztam, vagy a kik mellett elsiettem. Nem is kerestem hát más födelet, mint az Isten szabad egét; s bevánszorogva Chathamba, - a mely az éjjeli világításban valóságos álmokép fehérre meszelt falaival, a felvonó hidakkal és az

árbocztalan hajókkal az iszapos folyóban, a melyek födele megannyi Noé bárkája, - fölmásztam végül egy fűvel benőtt ütegsáncz-félére, a mely kinyúlt egy kis utca fölé, a hol egy őrszem járkált föl és alá. Itt ledőltem egy ágyú mellé; s boldogan, az őrszem dobbanó lépteinek társaságában, bár ő maga épp úgy nem tudott arról, hogy fölötte vagyok, mint a Salem-házi fiúk arról, hogy a fal mellett feküdtem, mélyen aludtam reggelig.

Meredt, sajgó lábbal ébredtem föl reggel, s egészen belekábultam a dobpergésbe és a csapatok erős lépteinek dobbanásába. Úgy tetszett, mintha mindenfelől körülfogtak volna, mikor lementem a hosszú, szűk utca felé. Mivel éreztem, hogy csak igen kis távolságra mehetek aznap, ha azt akarom, hogy győzzem erővel utam végeig, elhatároztam, hogy azt a napot főleg a kabátom eladására szentelem. Mindjárt le is vettem a kabátomat, hogy megtanuljak kabát nélkül járni; és hónom alá csapva, szemleútra indultam a különböző ruhakereskedések között.

A hely alkalmas volt kabáteladásra, mert szép számmal akadt ócskaruha-kereskedés, s az üzletek gazdái úgyszólván lesben álltak a vevőkre a bódék ajtajában. De mivel a legtöbbnek a raktárában ott lógott egy-két tisztizubbony is vállrojtjal, s egyéb hozzávalóval, árúczikkeik értékes mivolta annyira megfélemlített, hogy sokáig jártam-keltem ide-oda, a nélkül, hogy eladó holmimat bármelyiknek is följánlottam volna.

E szerénységem következtében figyelmemet a matróz-kellékek zsibárúsai s a Dolloby-féle bódék ragadták meg inkább, mint a nagyobb üzletek. Végre találtam egyet, a mely, azt gondoltam, sikerrel kecsegtet, egy piszkos utca sarkán. Az utca végét csalán-dudvás kerítés zárta el. Karóin ócska matrózzuhák libegtek, (a bódé szinte zsúfolásig lehetett ilyesmivel), néhány hajóágy, rozsdás fegyverdarab, viaszkos vászonkalap között; egy csomó teknő is volt ott tele annyi különféle nagyságú, ócska, rozsdás kulccsal, hogy azt hittem, akadna köztük a világ minden ajtajába való.

Ebbe az alacsony kis bódébe, a melyet egy ruhadarabokkal teleaggatott kis ablak inkább elsötétített, mint megvilágított, s a melybe néhány lépcsőfok vezetett le, beléptem nagy szív-dobogással. Szívem dobogása éppen nem csendesült, mikor a bódé hátuljában lévő piszkos barlangból egy csúnya, vén ember rohant elő s belecsimpaszkodott a hajamba. Arczának alsó része telisded teli volt tüskés, ősz szakállal; rettentő vén ember volt, ronda flanellmellényben; s iszonyúan dőlt belőle a rumszag. Gyűrött, rongyos takaróval borított nyoszolyája abban a barlangban volt, a melyből kirohant. A barlangnak is volt egy kis ablaka, s ez is csalánnal benőtt helyre nyílt, a hol egy sánta számár álldogált.

- Óh, mit akarsz? - vicsorgott rám az öreg, mérges, egyhangú vinnyogással. - Óh jaj, szemem, lábam! Mit akarsz? Óh jaj, tüdőm, májam! Mit akarsz? Óh, gorú, gorú!

Szavaira úgy megrémültem, különösen a kétszer hangoztatott, utolsó, ismeretlen szótól, a mely valami hörgésszerű torokhang volt, - hogy nem tudtam mindjárt válaszolni. Erre az öreg, a ki még folyton a hajamba csimpaszkodott, újra így szólt:

- Óh, mit akarsz? Óh jaj, szemem, lábam! Mit akarsz? Óh jaj, tüdőm, májam! Mit akarsz? Óh, gorú! - s ez utolsó szót oly erővel szorította ki magából, hogy majd kiugrott belé a szeme.

- Azt szeretném megtudni, - szóltam remegve, - megvenne-e egy kabátot?

- Óh, hadd lám azt a kabátot! - kiáltott az öreg. - Óh jaj, égő szívem! Mutasd hát a kabátot! Óh jaj, szemem, lábam! Elő hát avval a kabáttal!

Így szólván, kihúzta a hajamból reszkető ujjait, - olyanok voltak, mint valami nagy madár karmai, - s pápaszemet tett föl, a mely egyáltalában nem vált díszére gyulladt szemeinek.

- Óh, mennyit akarsz a kabátért? - kiáltotta az öreg, miután megvizsgálta. - Óh, - gorú! - mennyit akarsz a kabátért?

- Egy félkoronát, - feleltem, összeszedve magamat.

- Óh jaj, tudóm, májam! - kiáltott az öreg, - annyit nem! Óh szemem! Annyit nem! Óh lábam! Annyit nem! Tizenennyolcz pennyt. Gorú!

Valahányszor kilökte magából ezt a fölkiáltást, a szeme mindig majd kiugrott; s minden mondatot éneklőformán ejtett ki, szakasztott úgy, - jobb hasonlatot keresve sem találne rá, - mint mikor valami szélroham támad hirtelen, a mely halkán kezdődik, majd vékonyan sívit, s a végén megint tompább.

- Nem bánom, - szóltam örülve, hogy megköthetem az üzletet, - odaadom tizenennyolcz pennyért.

- Óh jaj, májam! - kiáltott az öreg, a kabátot egy állványra dobva. - Eredj ki a boltból! Óh jaj, tudóm! Eredj ki a boltból! Óh jaj, szemem, lábam, - gorú! - ne kérj pénzt érte; cseréld be valamire!

Soha életemben nem ijedtem meg úgy, mint akkor, sem azelőtt, sem azóta. Alázatosan azt mondtam neki, hogy nekem pénzre van szükségem, s hogy semmi másnak hasznát nem vehetnem; de ha kívánja, szívesen várok kint a pénzre és nem akarom sürgetni őt. Ki is mentem és leültem egy sarok árnyékába. És ott ültem oly sokáig, hogy az árnyékból napfény, s a napfényből újra árnyék lett, s én még mindig ott ültem, várva a pénzemet.

Azt hiszem, soha nem akadt még párja ebben az üzletágban ilyen részeges bolondnak. Nemsokára megtudtam, hogy az egész környéken jól ismerték s az a híre volt, hogy eladta magát az ördögnek, mert egész sereg gyerek járt a nyakára, állandó csatározást folytatva bódéja körül, a kik teletorokkal kiabálták ezt a legendát s minduntalan azt kívánták tőle, hogy hozza elő az aranyát. „Hiába mondd, Charley, tudjuk, hogy nem vagy szegény. Hozd ki az aranyodat. Hadd lássunk valamit az aranyból, a miért eladtad a lelked az ördögnek. Rajta! A szalmazsákod bélésébe van, Charley! Hasítsd föl és adj belőle nekünk is!” Ez a kiabálás, meg hogy némelyike kést is kínált neki erre a célra, annyira dühbe hozta az öreget, hogy az egész nap azzal telt el, hogy ő ki-kirohant a bódéjából, a fiúk meg el-elmenekültek. Dühében néha engem is közülköz valónak nézett s felém rohant, úgy rám vicsorogva, mintha darabokra akart volna szakgatni; de aztán még idejében észbekapott, visszabújt a bódéjába, s végigdőlt az ágyán, legalább a hangjából ezt következtettem, mert örülten kiabálva a maga szélrohamos módján, a Nelson haláláról szóló dalt énekelte; minden sor előtt egy óh!-t, s közbe számtalan Gorú-t helyezve el. Mintha mindez nem lett volna bőven elég nekem, a fiúk, látván, hogy félig meztelenül, türelmes szívósággal ott ülök a bódé előtt, azt hitték, hogy én is hozzája tartozom, s egész nap dobáltak és csúfosan meggyötörték.

Az öreg többször tett kísérletet, hogy cserére bírjon; s odajött hozzám, hol egy horgászruddal, hol egy hegedűvel, hol egy háromszögletű kalappal, hol meg egy fuvolával. De én visszautasítottam minden ajánlatát, s kétségbeesetten ültem a helyemen, minden alkalommal könnybelábadt szemmel arra kérve, hogy adja ide vagy a pénzemet vagy a kabátomat. Végre elkezdett fizetni, félpennys darabokban; s teljes két órába tartott, míg kínos egymásutánban kiolvasott elém egy shillinget.

- Óh jaj, szemem, lábam! - kiáltott erre, hosszú szünet után, félelmesen kipislantva rám a bódéjából, - elmész, ha még két pennyt adok?

- Nem mehetek, - szóltam; - éhen fogok halni.

- Óh jaj, tudóm, májam! elmész, ha hármát adok?

- Elmennék ingyen is, ha lehetne, - szóltam; - de égető szükségem van minden fillérre.

- Óh, go-rú! - (tisztá lehetetlenség leírni, hogy' csavarta ki magából ezt a fölkiáltást, miközben az ajtófélfá mögül felém kukucskált, úgy, hogy csak agyafúrt vén feje látszott); - elmész, ha négy pennyt adok?

Oly bágyadt voltam, oly kimerült, hogy ezt az ajánlatát elfogadtam. S nem minden remegés nélkül átvéve karmaiból a pénzt, éhesebben és szomjasabban, mint valaha, eltávoztam, valamivel napnyugta előtt. De három penny árán csakhamar teljesen talpraállítottam magamat; s azután újra jobbkedvűen, hét angol mér földnyire sántikáltam még, tovább az országúton.

Éjszaka megint egy szénaboglya tövében kerestem ágyat magamnak, s kényelmesen pihentem, miután főlhólyagzott lábamat megáztattam egy folyóban, s a hogy tudtam, hűsítő falevelekbe göngyölgettem. Mikor másnap reggel újra tovább indultam az országúton, azt láttam, hogy komlóföldek és gyümölcsösök sora közt vezet tova. Eléggé bent jártunk már az esztendőben, hogy a gyümölcsösök ért almákkal pirosodjanak; s itt-ott javában dolgoztak már a komlószedők is. Előre gyönyörködtem már, s el is határoztam, hogy éjszaka a komló közt fogok aludni; s elképzeltem, milyen kedves társaságom lesz a karók hosszú sora, a melyekre bájos levélfűzések csavarodtak föl.

A csavargók aznap gonoszabbak voltak, mint máskor, s olyan ijedelemmel töltöttek el, a melyre ma is élénken emlékezem. Némelyike marczonaképű durva alak volt; rámmeredt, mikor elmentem mellette; meg is állt és utánam kiáltott, hogy forduljak vissza és feleljek neki. S ha ilyenkor futásnak eredtem, kövel hajigált. Emlékszem egy fiatal legényre, - üstfoltozó lehetett, a kötényéről és a serpenyőieről ítélve, - a ki egy néemberrel volt, s illetéknéppen rámmeredt és utánam fordult; azután oly rettentő hangon rám ordított, hogy forduljak vissza, hogy megálltam és visszatekintettem.

- Ide gyere, ha hílak, - szólt az üstfoltozó, - mer különben kitaposom a beledet, kölyök!

Azt gondoltam, legjobb lesz, ha visszamegyek. A mint közeledtem hozzájuk, azon igyekezve, hogy könyörgő pillantásommal megszelídítsem az üstfoltozót, észrevettem, hogy az asszonynak kékre dagadt a félszeme.

- Hová mész? - kérdezte az üstfoltozó, belekapva fekete kezével ingem mellébe.

- Doverba, - szóltam.

- Honnan jössz? - kérdezte, még egyet csavarintva az ingemen, hogy biztosabban fogjon.

- Londonból, - feleltem.

- Mi a foglalkozásod? - kérdezte. - Csirkefogó vagy?

- N - nem, - szóltam.

- Nem-é? Az ördög bujjon beléd! Ha dicsekedni mersz a tisztességeddel, - szólt az üstfoltozó, - betöröm a koponyád.

A szabad kezével olyanforma mozdulatot tett, mintha le akarna ütni, azután tetőtől-talpig végigmért.

- Van egy pint sörre valód? - kérdezte tovább. - Ha van, ide vele, mielőtt magam veszem el!

Minden bizonynyal odaadtam volna neki a pénzem, ha nem találkozom az asszony tekintetével, a ki alig észrevehetően a fejét rázta s a szájával „nem!”-et intett.

- Nagyon szegény vagyok, - szóltam mosolyogni próbálva, - s nincs pénzem.

- Mi a? Mit mondasz? - szólt az üstfoltozó, úgy rámmeredve, hogy szinte attól féltem, látja zsebemben a pénzt.

- Kérem! - hebegtem.

- Mi a? - szólt megint. - Az öcsém selyemkendőjét hordod a nyakadon? Tüstént ide vele! S lerántotta nyomban a nyakamról és odadobta az asszonyának.

Az asszony nagyot nevetett, mintha jó tréfának gondolná a dolgot, visszahajította nekem a kendőt, megrázta újra a fejét alig észrevehetően, úgy mint az előbb, s a szájával ezt a szót intette: „Eredj!” De mielőtt szavát fogadhattam volna, az üstfoltozó kirántotta a kezemből a kendőt oly durván, hogy mint a pehely, tovább penderültem, lazán a nyakára csavarta, s aztán káromkodva az asszonyra vetette magát és az öklével leütötte. Sohasem fogom elfelejteni, hogy’ vágódott hanyatt a kemény országúton, s hogy’ hevert ott aztán, letépett kalappal s kibomlott hajjal, a melyet az út pora fehérre festett; sem azt, hogy mikor távolabbról visszatekinttem, hogy’ ült ott a gyalogösvényen, a mely töltésféle volt az országút mentén, nagykendője csücskével a vért törülgetve arczáról, míg a férfi előre ment.

Ez a kaland annyira megrémített, hogy ezentúl valahányszor efféle népséget láttam közeledni, visszafordultam, a míg búvóhelyre nem akadtam, a hol elrejtőztem mindaddig, a míg el nem tűntek szemem elől. Ez oly gyakran ismétlődött, hogy alaposan hátráltatott utamban. De e nehézség közepett épp úgy, mint útam egyéb nehézségei közepette, úgy tetszett, hogy folyton erőt ad és vezérel az a drága kis kép ifjú szép édes anyámról, mielőtt e világra jöttem. Mindig együtt volt velem.

Velem volt a komló közt, mikor ledőltem aludni; velem volt, mikor reggelre kelve fölébredtem; előttem lebegett naphosszat. Elválhatatlanul összekapcsolódott azóta mindig Canterbury napos főutcájával, a mely szunnyadozni látszott a rekkenő melegben; a város ódon házaival és kapuival, s a pompás, szürke székesegyházzal, a melynek tornyai körül varjak kerengtek. Mikor végül Dover közelébe érkeztem, a sívár, rengeteg homokmezőkre, reménynyel enyhítette a táj kietlenségét; s a míg el nem értem utamnak ez első nagy célját s be nem tettem lábamat magába a városba, menekülésem hatodnapján, nem hagyott el egy pillanatra sem. De akkor, bármily különösen hangzik is, mikor porosan, napbarnítottan, félig meztelenül, rongyos cipőben, ott álltam az oly régóta epedve várt helyen, úgy tetszett, mintha álom gyanánt szertefoszlott volna, magamra hagyva, bátortalanul, gyámoltalanul.

Először a matrózok közt kérdezősködtem nagynéném után, s a legkülönbözőbb válaszokat kaptam. Az egyik azt mondta, hogy a délhegyfoki világítótoronyban lakik s meg is pörkölte ott a pofaszakállát; egy másik azt mondta, hogy ki van kötve a nagy bójához, a kikötőn kívül, s csak féldagály idején lehet meglátogatni; egy harmadik azt mondta, hogy gyermeklopásért be van csukva a maidstonei börtönbe; egy negyedik, hogy a legutolsó vihar alkalmával látták, mikor seprőnyélre ült s egyenesen Calais felé lovagolt. A kocsisok, a kikhez ezután fordultam, éppen így tréfálkoztak és tiszteletlenkedtek; s a boltosok, a kiknek nem volt ínyökre külsőm, a nélkül, hogy meghallgatták volna a mondanivalómat, mind azt felelték, hogy nincs a számomra semmijök. Sokkal nyomorultabb voltam, mint szökésem bármely idejében. A pénzem elfogyott; eladni valóm nem volt már semmi sem; éhes, szomjas, elgyötört voltam; majdnem oly távol a célomtól, mintha Londonban maradtam volna.

A reggel eltelt a kérdezősködésben, s éppen egy üres bolt lépcsőjén ültem, egy utcasarkon, közel a piacához, azon tűnődve, miképp vándoroljak tovább az említett többi helység felé, mikor egy bérkocsis előttem elhajtva, leejtett egy lópokróczot. Mikor föladtam neki, arczában valami jóságos vonást vettem észre, a mely arra bátorított, hogy megkérdezzem tőle, nem mondhatná-e meg, hol lakik Miss Trotwood; bár annyiszor ismételtem már ezt a kérdést, hogy csaknem elhalt az ajkamon.

- Trotwood, - szólt a kocsis. - Hagy lám csak. Hallottam a nevét. Éltes nő?

- Az, - szóltam, - meglehetősen éltes.

- Jó mereven tartja a hátát? - szólt kifeszítve magát.

- Igen, - feleltem. - Azt hiszem, valószínűen úgy tartja.

- Táskával jár? - szólt a kocsis. - Jó nagy táskával? Zsémbes, és keményen nekiront az embernek?

Elállt a szívem dobogása, mikor a leírás kétségtelen pontosságát hallottam.

- Hát akkor mondok valamit, - szólt a kocsis. - Ha fölmész arra ni, - (ostorával a magaslatok felé mutatott), - és jobbra tartasz, a míg néhány, a tengerre néző házhoz érsz, azt hiszem, ott majd többet hallasz róla. Én amondó vagyok, hogy egy fityinget se kapsz tőle; fogd hát ezt a pennyt addig is.

Hálásan elfogadtam az adományt, s egy cipőt vettem rajta. Útközben a kenyeret falatozva, megindultam abban az irányban, a melyet kocsis-barátom megjelölt, s jó darabot gyalogoltam már, a nélkül, hogy az említett házakhoz értem volna. Végül feltűnt előttem egypár; s mikor közelükbe jutottam, bementem egy kis boltba, (afféle vegyeskereskedés volt, mint otthon mondtuk volna), s tudakozódtam, nem volnának-e szívesek megmondani, hol lakik Miss Trotwood. Azt az embert kérdeztem, a ki az asztal mögött éppen rizst mért le egy fiatal vászoncelédnek; de az utóbbi, magára véve a kérdést, hirtelen felém fordult.

- Az én asszonyom? - szólt. - Mi dolgod van vele, fiú?

- Beszélni szeretnék vele, kérem, - szóltam.

- Koldúlni tőle, úgy-e? - felelt a leány.

- Nem, - szóltam, - igazán nem. - De mivel hirtelen eszembe jutott, hogy voltaképpen nem egyéb a szándékom, elhallgattam, s éreztem, hogy lángba borul az arcom.

A néném szolgálója, mert abból, a mit mondott, ezt gyanítottam, berakta a rizst egy kis kosárba és kiment a boltból, odaszólva nekem, hogy ha meg akarom tudni, hol lakik Miss Trotwood, menjek utána. Nem vártam újabb engedélyre; bár abban a pillanatban oly zavarodott és izgatott voltam, hogy remegett a lábam. Követtem a fiatal leányt, s nemsokára egy nagyon csinos kis villa elé értünk, a melynek csupa kedves, ívbe szögellő ablaka volt. A ház előtt kis, négyszögű, kavicsos fövennyel hintett udvar vagy kert terült el, tele gondosan ápolt, pompás illatú virággal.

- Ime, Miss Trotwood háza, - szólt a fiatal leány. - Most hát tudod már; s egyéb mondani-valóm nincsen. - E szavakkal besietett a házba, mintha megjelenésemért minden felelősséget le akart volna rázni magáról, s ott hagyott állva a kertajtóban. Vigasztalanul fölnéztem a kertajtó fölött lévő szobaablakra, a melynek félig fölhúzott muszlin-függönyéből, továbbá az ablakdeszkára erősített nagy, kerek, zöld ellenzöböl vagy legyezöböl s az ablak mellé állított kis asztalból és nagy székből, azt következtettem, hogy rettenetes néném abban a pillanatban valószínűleg ott ül az ablak mellett.

A cipőm azidőtt siralmas állapotban volt már. A talpa darabonkint levált róla, s a felső bőre megrepedezett és lepattogzott, úgy, hogy ráfogni is bajos lett volna már, hogy cipő. A kalapom, (a mely útközben hálósipkám is volt), úgy össze volt nyomva és görbülve, hogy a szemétdombra dobott ócska, ütött-kopott, fületlen tepszi is bátran fölvehette volna vele a versenyt. Elnyűtt ingem és a nadrágom - egy pecsét volt a hőségtől, harmattól, fűtől meg a kerti talajtól, a melyen aludtam, - elijeszthette volna a madarakat néném kertjéből, a mint ott álltam a kapuban. A hajam fésűnek, kefének színét sem látta, mióta Londonból elindultam. Az arcom, a nyakam és a kezem, kitéve a szabad levegő és a nap szokatlan hatásának, kávébarnára lesült. Tetőtől-talpig csaknem olyan fehér voltam a meszes portól, mintha valami mészégetőből szakadtam volna ide. Ilyen nyomorúságos állapotban, a melylyel a mellett

teljesen tisztában is voltam, váraoztam az alkalomra, hogy bemutatkozzam félelmetes nénémnek, s megtegyem rá az első benyomást.

Miután a szobaablak zavartalan csöndjéből egy idő múlva azt következtettem, hogy a néném nincs ott, a fölötte nyíló ablakra emeltem tekintetemet, a hol egy viruló, kedélyes képű, szürke fejű urat vettem észre, a ki fél szemét furán behunyva, többször leintett felém a fejével, ugyanannyiszor megrázta a fejét, nevetett és visszahúzódott.

Eléggé odavoltam már azelőtt is; de ettől a váratlan viselkedéstől annyira odalettem, hogy már-már odébb akartam állni, hogy gondolkozzam, mitévő legyek, mikor egyszerre csak kilépett a házból egy hölgy, főkötőjére kötött zsebkendővel, kezén kerti keztyűvel, nagy kertészaskával maga előtt, a melyet a vámszedők szoktak viselni, s kezében nagy kertész-késsel. Nyomban ráismertem Betsey nénémre, mert feszesen lépdelt kifelé a házból, szakasztott úgy, a hogy' szegény édes anyám oly gyakran lefestette őt, a mint feszes léptekkel végigmérte a blunderstoni Varjúvár kertjét.

- Eredj innen! - szólt Betsey néném, megrázva a fejét, s nagyot nyesve a levegőben késével. - Eredj innen! Gyermekeknek nincs itt helyök.

Odafigyeltem rá, s már-már kicsordult a szívem, a mint a kert egyik sarkába lépdelt, s ott lehajolt, hogy egypár apró gyökeret kinyessen. Azután egy szemernyi bátorság nélkül, de annál több kétségbeeséssel, halkan beljebb kerültem, s melléje állva, megérintettem az ujjammal.

- Kérem szépen, asszonyom, - kezdtem.

Riadtan föltekintett.

- Kérem szépen, néném.

- *Micsoda?* - kiáltott Betsey néném az elképedés olyan hangján, a melyhez foghatót soha életemben nem hallottam.

- Kérem szépen, néném, én a kisöccscse vagyok.

- Nagy Isten! - szólt a néném. S úgy a hogy' volt, leroskadtt ülő helyzetben a kerti ösvény közepére.

- Copperfield Dávid vagyok, a suffolki Blunderstoneból, a hová akkor éjszaka, mikor születtem, eljött a néném meglátogatni az édes anyámat. Nagyon boldogtalan voltam, a mióta meghalt szegény. Nem törődtek velem, nem tanítottak semmire, a magam erejére hagytak, s olyan munkára fogtak, a mi nem nekem való. Ezért megszöktem, ide a nénihez. Mindjárt, mikor elindultam, kiraboltak, s gyalog jöttem az egész úton és nem aludtam ágyban egyszer sem, mióta úton vagyok.

Itt egyszerre elhagyott minden erőm, s egy kézmozdulattal lerongyolt állapotomra mutatva, mintegy tanújelül annyi szenvedésemnek, keserves sírásra fakadtam, a mely, azt hiszem, meggyülemlett bennem már az egész héten.

A néném, a kinek merő csodálkozás lett az arcza, ott ült a kavicsos úton rám meredve mind-addig, a míg sírni nem kezdtem. Ekkor nagysebtében fölugrott, galléron kapott és becipelt a szobába. Bent legelőször is kinyitott egy magas szekrényt, kiszedett belőle egy csomó üveget s valamennyinek a tartalmából beleöntött egypár cöppet a számba. Azt hiszem, találomra kapkodta csak ki az üvegeket, mert bizonyos vagyok benne, hogy ánis-vizet, ajóka-mártást és salátához való ecetet ízleltem. Mikor ellátott mindezzel az erősítővel, s én még mindig görcsösen vonaglottam s nem bírtam elállítani a zokogásomat, lefektetett a pamlagra, fejem alá nagy kendőt, lábam alá pedig a zsebkendőt téve a saját fejéről, hogy be ne piszkoljam a huzatot; ő pedig leült a mögé a zöld legyező vagy ellenző mögé, a melyet már említettem,

úgy, hogy nem láthattam az arcát, s időnként fel-felkiáltott: „Isten irgalmazzon nekünk!”, úgy pattogatva a szavakat, mint megannyi vészlövést.

Egy idő múlva csengetett.

- Janet, - szólt a néném, mikor belépett a cselédje. - Eredj föl az emeletre, mondd meg Dick úrnak, hogy tiszteltetem és beszélni szeretnék vele.

Janet meglepetve látta, hogy meredten ott fekszem a pamlagon, (moczcanni se mertem, nehogy megharagítsam a nénémet), de rögtön távozott az üzenettel. A néném, kezét hátrátéve, föl s alá járkált a szobában, a míg az az úr, a ki az emeleti ablakból lepislogott rám, mosolyogva meg nem jelent.

- Dick úr, - szólt a néném, - ne bolonduljon, mert mindnyájan tudjuk, hogy ha akarja, senkinek sincs több esze, mint magának. Csináljon hát akármit, csak ne bolonduljon. - Az idegen úr nyomban elkomolyodott s úgy nézett rám, azt gondoltam, mintha arra akarna kérni, hogy ne említsem egy szóval se az ablakot.

- Dick úr, - szólt a néném, - úgy-e, hallotta már tőlem Copperfield Dávidnak a nevét? No, csak ne tegyen úgy, mintha nem volna emlékezőtehetsége, mivel mi ketten azt már jobban tudjuk.

- Copperfield Dávid nevét? - szólt Dick úr, a kin nem igen vettem észre, hogy túlságosan emlékeznék rá. - Copperfield *Dávid*-ot? Óh, hogyne, hogyne. Dávidot minden bizonynyal.

- Nos, - szólt a néném, - ez a gyerek az ő fia. Úgy hasonlítana az apjához, hogy jobban se kell, ha épp úgy nem hasonlítana az anyjához is.

- A fia? - kérdezte Dick úr. - Dávid fia? Csakugyan?

- Az az, - szólt a néném, - és szép kis dolgot művelt, mondhatom. Megszökött. Ah! A huga, Trotwood Betsey, sohase tett volna ilyesmit.

A néném határozottan megrázta a fejét, szilárdan bizakodva annak a leánynak, a ki soha meg nem született, a jellemében és a viselkedésében.

- Óh! azt hiszi, hogy ő nem szökött volna meg? - kérdezte Dick úr.

- Az Isten áldja meg, - kiáltott a néném élesen, - mit fecseg! Hát talán nem tudom, hogy nem tett volna ilyesmit? Itt élt volna velem, a keresztanyjával, és szeretettel ragaszkodtunk volna egymáshoz. Honnan a csudából, vagy hova szökött volna meg Trotwood Betsey, a huga?

- Sehova, - felelt Dick úr.

- Hát akkor, - szólt a néném, a kit ez a válasz megbékített, - hogy' tetetheti magát ily szórakozottnak, Dick, mikor olyan éles az esze, mint a sebész műtőkése? Nos, ime itt van az ifjú Copperfield Dávid, s arra feleljen nekem, mit csináljak vele.

- Mit csináljon vele? - szólt Dick úr halkan, a fejét vakarva. - Óh! Mit csináljon?

- Mit csináljak? - szólt a néném komolyan, fölemelve a mutatóujját. - Szedje össze magát! Jó tanácsra van szükségem.

- Hát én a kegyed helyében, - szólt Dick úr elgondolkozva s révetegen rám tekintve, - én... - Úgy látszott, hogy a mint rám nézett, hirtelen valami jó gondolata támadt, mert gyorsan így folytatta: - Én megmosdatnám!

- Janet, - szólt a néném, nyugodt diadalérzéssel megfordulva, a melyet akkor még sehogysem értettem, - Dick úr már megint fején találta a szöget. Meleg a fürdő?

Bárha ez a párbeszéd mélyen érdekelt, mialatt folyt, akaratlanul megfigyeltem a nénémet, Dick urat és Janetet, s folytattam a szoba szemlélését is, a melyet már előbb megkezdttem.

A néném magas, szigorú arcú hölgy volt, de éppenséggel nem gonosz tekintetű. Valami hajthatatlanság volt az arczában, a hangjában, a járásában és a tartásában, a mely bőven elég volt ahhoz, hogy megmagyarázza azt a hatást, a melyet oly gyöngéd teremtésre gyakorolt, a minő az édes anyám volt; de arcza minden hajthatatlansága és szigorúsága ellenére is inkább volt szépnek mondható, mint bármi másnak. Különösen felöltött élénk, ragyogó szeme. Ősz haja simán kétfelé volt választva régi divatú főkötője alatt, a melynek két szárnya az álla alatt össze volt kötve. Ruhája levendulaszínű és makulátlan tisztaságú volt; de teljesen egyszerű, mintha azt szerette volna, hogy lehetőleg kevésbé akadályozza. Emlékszem, hogy azt gondoltam, leginkább holmi lovaglő-öltönyhöz hasonlít, a melyről levágtak minden fölösleges szegélyt. Oldalt férfi-aranyórát viselt, a mennyire a nagyságából és a formájából megítélhettem, hozzávaló lánczczal és pecsétgyűrűkkel; a nyakán inggallérhoz hasonló fehérnemű volt, a csuklóján pedig apró kékzöld fűző.

Dick úr, a mint említettem már, szürkefejű, viruló férfi volt, s ezzel el is mondtam volna róla minden említésreméltót, ha a feje nem lett volna furamód meghajlott, - de nem a kora miatt; Creakle úr némelyik diákjának a fejét juttatta eszembe verés után; - s kidülledő, nagy szürke szeme, a melynek különös vizes fénye volt, kapcsolatban téveteg modorával, nagynénémmel szemben tanúsított alázatosságával s gyermekes örömeivel, valahányszor a néném megdicsérte, azt a sejtelmet ébresztette bennem, hogy kissé hóbortos; bár ha csakugyan az volt, sehogysem fért a fejembe, mi keresnivalója lehetett a nénémnél. Úgy volt öltözve, mint más rendes úriember: kényelmes, szürke reggeli kabát és mellény volt rajta, fehér nadrággal; óráját mellénye, pénzét nadrágja zsebében hordta, s folyton csörgette, mintha nagyon büszkélkednék vele.

Janet csinos, üde, tizenkilencz-húsz esztendőös leányzó volt, a tisztaság tökéletes mintaképe. Bár abban a pillanatban egyebet nem figyelhettem meg rajta, megemlítem már e helyütt, noha csak később tudtam meg, hogy ő is egyike volt annak az egész sor pártfogoltnak, a kiket néném azzal a határozott szándékkal fogadott szolgálatába, hogy a férfinemről való lemondásra neveli őket, s a kik rendszerint azzal végezték ünnepélyes fogadalmukat, hogy feleségül mentek a pékhez.

A szoba épp oly tiszta volt, mint Janet vagy a néném. Mialatt leteszem a tollamat egy perczre, hogy visszagondoljak rá, érzem újra a virágillattal terhesen beözönlő tengeri levegőt; látom megint az ódivatú bútorokat, a melyek ragyognak, csillognak a tisztaságtól; látom néném sérthetetlen székét és asztalát a kerek, zöld legyező mögött, az ívbe szögellő ablak mellett, a gyapjútakaróval bevont szőnyeget, a macskát, a teáskanna-tokot, a két kanárimadarat, a régi porcellánedényeket, a puncsos serleget, tele szárított rózsalevéllal, a magas szekrényt, a mely mindenféle üveget és fazekat rejt magában; és csodálatosan elütve minden egyébtől, látom a magam poros énjét is a pamlagon, a mint mindezt megfigyelem.

Janet kiment, hogy elkészítse a fürdőt, mikor a néném, nagy ijedelmemre, egyszerre csak szinte kővé dermedt haragjában, úgy hogy alig volt ereje elkiáltani magát: - Janet! Szamarak!

Janet erre lélekszakadva felrohant a lépcsőn, mintha kigyulladt volna a ház, kirontott a házzal szemben egy kis darab pázsitos térre, s visszakergetett két nyerges szamarat (nők ültek rajta) a pázsitról, a hová belépni merészeltek; néném pedig, a ki szintén kirohant a házból, megragadta a kantárszárát egy harmadik fülesnek, a melyen egy gyerek ült lovagolva, visszafordította, kivezette a szent határból, s azután felképezte azt a szerencsétlen kis kölyköt, a ki a szamarat vezette, s nem átalotta megszenteltségétleníteni azt a fölszentelt területet.

Máig sem tudom, vajon volt-e a nénémnek valamiféle törvényes útjoga erre a pázsitos darabkára; de ő a fejébe vette, hogy van, és egyébbel nem törődött. Életének egyik nagy gyalázata, a mely szüntelenül bosszút kívánt, az volt, ha egy-egy számár keresztülment ezen a szeplőtlen helyecskén. Bármiféle munkával volt a néném elfoglalva, bármilyen érdekes beszélgetésbe volt mélyedve, egy számár egy szempillantás alatt más irányba terelte a gondolatait, s nyomban rajtaütött. Vizeskorsókat és öntöző kannákat tartottak készen rejtett helyeken, hogy a törvénszegő fiúk nyaka közé zudítsák; botok álltak tartalékban az ajtó mögött; a kirohanások óráról-órára ismétlődtek; a háború sohasem szünetelt. Talán a szamaras gyerekeknek okozott kellemes izgatottságot; vagy talán megértvén az eset mivoltát, a legbölcsebb szamaraknak telt benne gyönyörűségök, hogy a természetökben rejlő makacssággal folyton ezen az úton járjanak. Én csak annyit tudok, hogy mielőtt a fürdő elkészült, három ízben támadt harci riadalom; s hogy a legutolsó alkalmával, a mely valamennyi közül a legkétségbeesettebb volt, láttam, hogy a néném egymaga viaskodott egy tizenöt esztendő, vöröshajú kamaszszal, a kinek vörös fejét jól odaverette a kertajtóhoz, mielőtt jóformán megértette volna, miről is van szó voltaképpen. Ezek a megszakítások annál nevetségesebbeknek tünnek fel előttem, mivel a néném (szilárdan meg lévén győződve róla, hogy engem valósággal az éhhalál környékez s ennél fogva eleinte csak igen kis adagokban kaphatok táplálékot), azidőt éppén húslevest töltögetett belém evőkanalanként, s mialatt éppén tátott szájjal vártam a kanalat, a néném visszalökte a tálba, elkiáltotta magát: „Janet! Szamarak!” és rohamra indult.

A fürdő nagyon jól esett. Mert éles fájásokat kezdtem már érezni a tagjaimban a szabadban való hálás következtében, s oly bágyadt és kimerült voltam, hogy alig bírtam öt perczig egyfolytában ébren maradni. Fürdő után Janet meg a néném belebújtattak Dick úr egy ingébe meg egy nadrágjába s rám csavartak két vagy három nagykendőt is. Miféle batyuhoz hasonlítottam, azt nem tudom; de melegnek nagyon meleg volt. Mivel nagyon gyöngé és álmos is voltam, csakhamar megint lehevertem a pamlagra és elaludtam.

Lehet, hogy álom volt csak, abból a képzelődésből eredve, a mely oly hosszú időn át foglalkoztatta elmémet; de azzal a benyomással ébredtem föl, hogy a néném odajött hozzám, fölém hajolt, elsimította arczomból a hajamat, megigazgatta a fejemet s azután ott maradt állva és hosszasan elnézett. Mintha ez a pár szó is a fülemben csengett volna még, hogy „csinos kölyök”, vagy „szegény kölyök”; de bizonyos az is, hogy mikor felébredtem, semmi egyéb nem erősíthette meg azt a hitemet, hogy csakugyan mondott volna ilyesmit a néném, a ki a boltíves ablakban ült, kitekintve a tengerre a zöld legyező mögül, a melyet, forgó karikafélébe lévén illesztve, ide-oda lehetett csavargatni.

Fölébredésem után nemsokára ebédeltünk. Ebédre sült csirke és pudding volt. A mint ott ültem az asztalnál, magam sem különböztem túlságosan holmi töltött szárnyastól, s csak nagy ügygyel-bajjal mozgathattam a karjaimat. De mivel a néném volt az, a ki annyira bebugyolált, nem panaszkodtam. Az egész idő alatt aggódva szerettem volna megtudni, mi a szándéka velem. De ő ebéd közben egy szót sem szólt, nem számítva azt, hogy egyszer-egyszer, rám szegezve a tekintetét, (én szemben ültem vele), felsóhajtott: „Isten irgalmazzon nekünk!” Ez azonban éppenséggel nem csökkentette aggodalmamat.

Miután elszedték az asztalt s behoztak egy kis sherryt, a miből én is kaptam egy pohárral, a néném újra lehívatta Dick urat, a ki közénk ült, s oly bölcs képet vágott, a milyen csak telt tőle, mikor a néném arra kérte, hogy figyeljen oda jól a történetemre, a melyet egész sor kérdéssel vett ki belőlem, lépésről-lépésre. Mialatt felelgettem, a néném folyton Dick úrra nézett, a ki egyébként bizonyára elaludt volna. Valahányszor mosolyogni próbált, a néném ránczba szedett homloka tüstént ránczba szedte őt.

- Mi lelhetette azt a szegény, szerencsétlen kis babát, hogy másodszor is ráfanyalodott a férjhezmenésre, - szólt a néném, mikor végeztem, - sehogysem foghatom fel.

- Talán beleszeretett a második urába, - találgatta Dick úr.

- Beleszeretett! - ismételte a néném. - Hogy' érti ezt? Mi oka lehetett volna erre?

- Talán, - szólt Dick úr, egy kis gondolkodás után, együgyű vigyorgással, - gyönyörűsége telt benne?

- Gyönyörűsége? Hogy is ne! - felelt a néném. - Óriási gyönyörűsége telhetett benne a szegény kis babának, hogy együgyű lelke bizodalmával holmi kutyaházi ficzkót megajándékozzon, mikor bizonyos volt, hogy így vagy úgy gyötörni fogja csupán. Csak azt szeretném tudni, mi célja volt vele! Hiszen volt már ura neki. Eltemette Copperfield Dávidot, a ki bölcsőjétől kezdve mindig viaszbabuk után futkosott. Volt gyermeke - óh, tulajdonképpen egy pár gyerekről volt szó azon a péntek éjszakán, mikor életet adott ennek a kicsinek, a ki itt ül velünk! - mi egyéb volt hát még szüksége?

Dick úr suttyomban a fejét rázta felém, mintha azt gondolta volna, hogy no most lesz mit hallani.

- Hiszen még gyermeke se lehetett úgy, mint akárki másnak, - szólt a néném. - Hol maradt ennek a fiúnak a huga, Trotwood Betsey? Nyoma sem volt. Egy szót se halljak!

Láttam, hogy Dick úr nagyon megijedt.

- És az a kis ember, az a lógófejű orvos, - szólt a néném, - Jellips, vagy mi volt a neve, az mi végre volt ott? Egyebet nem tudott csinálni, mint hogy elcsipogta, mint valami veresbegy, hogy... hogy *fiú*. Fiú! Phi! de mamlasz az egész fajtája! - E fölkiáltás heves nyíltsága rettenetesen megijesztette Dick urat; de megijesztett engem is, hogy igazat mondjak.

- Aztán, mintha mindez nem lett volna még elég, s ez a gyerek nem állt volna még eléggé útjába a húgának, Trotwood Betseynek, - folytatta a néném, - férjhezmegy másodszor is, - fogja magát, a felesége lesz valami gyilkos⁹ nevű alaknak, és útjába áll *ennek* a gyereknek is! S a természetes következménye, a mit előre láthatott mindenki, csak az olyan kis baba nem, az, hogy most csavarog, kószál a fiú. Szakasztott mása Kainnak, mielőtt fölcseperedett.

Dick úr keményen rám nézett, mintha meg akarná állapítani a Kainnal való azonosságomat.

- Aztán ott van az a pogány nevű némbér is, - folytatta a néném, - az a Peggotty. Ez is kapja magát és férjhezmegy mindjárt. Mivel nem volt még elég alkalmá kitapasztalni, mi minden baj jár az efféle dolog nyomában, kapja magát s *ő* is férjhezmegy, a hogy' a gyerek meséli. De remélem, - szólt a néném, a fejét rázva, - hogy a férje a fajta ördögös férj, a milyenekről gyakran esik szó a lapokban, és jól el-eldöngeti.

Nem hallgathattam tovább, hogy öreg dajkámat így legyalázzák, s hogy ilyesmit kívánjanak neki. Megmondtam a nénémnek, hogy nagyon téved. Hogy Peggotty a legjobb, legigazabb, leghűségesebb, legragaszkodóbb és legönfeláldozóbb barát és cseléd volt a világon; mindig nagyon szeretett engem és mindig nagyon szerette az édes anyámat is; haldokló édes anyám az ő karján nyugtatta a fejét, s az ő arczára lehelte utolsó, hálás csókját. S a mint a rájuk való visszaemlékezés összeszorította a torkomat, elfulladt a hangom, mikor azt is meg akartam még mondani, hogy Peggotty otthona nekem is otthonom, hogy a miye csak van neki, az az enyém is, s hogy nála kerestem volna menedéket, ha szerény viszonyai miatt attól nem félttem volna, hogy kellemetlenségekbe keverem, - mondom, mikor mindezt meg akartam még mondani, elfulladt a hangom, s arczomat az asztalra támasztott tenyerembe rejtettem.

⁹ Lefordíthatatlan szójáték a Murdstone névvel. M u r d e r angol ige jelentése: gyilkolni.

- Jól van már no! - szólt a néném; - a gyerekek igaza van, mikor pártját fogja azoknak, a kik pártját fogták neki. - Janet! Szamarak!

Szentül hiszem, hogy a szerencsétlen szamarak nélkül teljesen megértettük volna egymást; mert a néném a vállamra tette a kezét, s erre a bátorításra már-már a nyakába borúltam, hogy a pártfogásáért esedezzem. De a félbeszakítás s az az izgalom, a melybe nénémet kint a küzdelem ejtette, egyelőre véget vetett mindennemű ellágyulásnak s azt eredményezte, hogy a néném fölháborodva szónokolt Dick úrnak az ozsonnáig arról az elhatározásáról, hogy az ország törvényeihez fordul orvoslásért s bevádolja tulajdonháborításért Dover összes számártulajdonosait.

Tea után az ablakban ültünk, - lesben az újabb betolakodókra, a hogy' néném feszülten figyelő arczából következtettem, - a míg be nem sötétedett, a mikor Janet gyertyákat és trick-track-táblát hozott be az asztalra és leeresztette az ablakredőnyöket.

- Nos, Dick úr, - szólt a néném komoly tekintettel s a mutatóujját, úgy, mint az imént, fölemelve, - még valamit kérdezek magától. Nézzen rá erre a gyerekre.

- Dávid fiára? - szólt Dick úr figyelve, de zavarodottan.

- Úgy van, arra, - felelt a néném. - Mit csinálna vele most?

- Dávid fiával? - szólt Dick úr.

- Úgy van, - felelt a néném, - Dávid fiával.

- Óh! - szólt Dick úr. - Értem. Vele... Én ágyba fektetném.

- Janet! - kiáltott a néném, ugyanazzal a meglegedett diadalérzéssel, a melyet már az előbb is észrevettem, - Dick úr megint fején találta a szöveget. Ha kész lesz az ágy, fölviszszük és lefektetjük.

Mihelyt Janet jelentette, hogy az ágy rendben van, azonnal fölvittek, barátságosan, de mégis olyanformán, mint valami foglyot; a néném előttem ment, Janet pedig a hátvéd volt. Az egyetlen körülmény, a mi némi új reményt ébresztett bennem, az volt, hogy a néném megállt a lépcsőn és tudakozódott, miféle égett szagot érez, a mire Janet azt felelte, hogy az ócska ingemmel begyújtott a konyhában. De más ruha nem volt a szobámban, csak a rajtam lévő fura holmi; s mikor egyedül hagytak egy darabka viaszgyertyával, a mely, mint a néném előre figyelmeztetett, kerek öt perczig fog égni, hallottam, hogy az ajtót kívülről rámszárták. Meghányna-vetve a történetet, lehetségesnek tartottam, hogy a néném, a ki közelebből nem ismerhetett, talán azzal a gyanúporral élt, hogy minduntalan megszököm, s ezért jőeleve gondoskodott róla, hogy biztos zár alatt legyenek.

Kedves szobácska volt, a ház legtetején, s a tengerre nézett, a mely holdfényben tündökölt. Emlékszem, hogy miután elmondtam esti imáimat s a gyertya leégett, egyre ott ültem még, elnézve a holdfényt a vizén, mintha azt reméltem volna, hogy mint valami fényes könyvből, kiolvashatom belőle a sorsomat, vagy meglátom majd anyámat kis babájával, a mint e ragyogó ösvényen leszáll az égből, hogy rám nézzen úgy, mint a mikor utoljára láttam édes arczát. Emlékszem, miképp engedett helyet az az ünnepélyes érzés, a melylyel végül másfelé fordítottam a tekintetemet, a hála és a nyugalom érzetének, a melyet a fehérfüggönyös ágy keltett bennem, s még inkább az a gondolat, milyen puhán fekehetem benne, beburkolózva a hófehér patyolatba! Emlékszem, miképp gondoltam vissza azokra az elhagyatott helyekre, a hol éjjelente szabad ég alatt aludtam, s miképp kértem a jó Istent, ne engedje soha többé, hogy hajléktalan maradjak, s ne engedje, hogy valamikor megfeledkezzem a hajléktalanokról. Emlékszem, hogy azután úgy rémlett, mintha ott úsznám a tengeren azon a mélabús fényű ragyogó sávon, el-el az álmok országába.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Néném határoz rólam.

Reggel, mikor lementem, néném már a reggelizőasztalnál ült, s a teástálczára könyökölve, úgy elmerült gondolataiba, hogy a katlan tartalma kifutott a teáskannából s majd elárasztotta már vízzel az egész abroszt, mikor megjelenésem fölriasztotta tünődéséből. Bizonyos voltam benne, hogy rólam gondolkozott, és szerettem volna tudni, inkább, mint valaha, mi a szándéka velem. De kíváncsiságomat egy szóval sem mertem elárulni, nehogy megsértsem őt.

A szemem azonban, a melyen nem uralkodtam annyira, mint a nyelvemen, reggeli közben igen gyakran nénémre tévedt. De sohasem nézhettem rá néhány pillanatig sem egyfolytában a nélkül, hogy észre ne vegyem, hogy ő is rám néz, - még pedig oly különös révedező tekintettel, mintha végtelen távol volnék tőle, s nem ott ülnék a kis kerek asztal túlsó felén. Mikor végzett a reggelijével, rendkívül óvatosan hátradőlt a székében, összeránczolta homlokát, keresztbe tette a karját, és kényelmesen szemügre vett, de oly feszült figyelemmel, hogy zavaromban nem tudtam, hová legyek. Mivel azonban én még nem végeztem a reggelimmel, úgy próbáltam elpalástolni nyugtalanságomat, hogy folytattam az evést; de késem minduntalan belebotlott a villámba, a villám megakadt a késemben; a szalonnadarabokat meglepő magasságra a levegőbe nyisszantottam, a helyett, hogy a magam számára aprítottam volna fel, és majd megfulladtam a teától, a mely a rendes út helyett állhatatosan czigányútra tévedt, úgy, hogy végül abbahagytam a dolgot, s a néném szigorú, vizsga tekintetétől irulva-pirulva ültem a helyemen.

- Ide figyelj! - szólt a néném, hosszú idő múlva.

Föltekintettem s tiszteletteljesen éles, ragyogó szemébe néztem.

- Írtam neki, - szólt a néném.

- Kinek?

- A mostoha atyádnak, - szólt a néném. - Levelet írtam neki, s elvárom, hogy felel rá, mert különben, annyit mondok, meggyűlik velem a baja.

- Tudja, hogy hol vagyok, néni? - kérdeztem riadtan.

- Megírtam neki, - szólt a néném bólintva.

- Ki fog-nak ad-ni ne-ki? - hebegtem.

- Nem tudom, - szólt a néném. - Majd meglátjuk.

- Óh! El se tudom képzelni, mi lesz velem, - kiáltottam, - ha vissza kell mennem Murdstone úrhoz!

- Ezt én magam sem tudom, - szólt néném, a fejét rázva. - Igazán nem tudok mit mondani. Majd meglátjuk.

E szavakra odalett a bátorságom s nagyon csüggedt és szomorú lettem. A néném, látszólag nem igen törődve velem, durva, melles vászonkötényt öltött maga elé, a melyet a szekrényből vett ki; sajátkezűleg elmosogatta a teás-csészéket; s miután mindent elmosogatott és visszarakott a tálczára, s az összehajtogatott abroszszal az egészet letakarta, csöngetett Janetnak, hogy vigye ki. Azután keztyűt húzva, egy kis söprűvel úgy összesöpörte a morzsákat, hogy nagyítóval sem lehetett volna egy porszemet sem fölfedezni a szőnyegen; majd port törölgetett és rendbe hozta a szobát, a melyben amúgy sem volt már por s az utolsó hajsza is a maga helyén volt. Mikor mindezt teljes megelégedésére elintézte, levette a keztyűt és a kötényt, összehajtotta, visszatette mindegyiket a maga külön helyére a szekrénybe, a honnan

kiszedte, elővette a munka-kosarát, rátette asztalára a nyitott ablak mellett, s zöld legyezőjét a világosság felé fordítva, leült dolgozni.

- Eredj föl az emeletre, kérlek, - szólt a néném, miközben befűzött a tübe, - mondd meg Dick úrnak, hogy tiszteltetem és örülnék, ha megüzenné, hogy' halad az emlékirat.

Gyors készséggel föllálltam, hogy teljesítsem a megbízást.

- Azt hiszem, - szólt a néném, oly figyelmesen nézve rám, mint az imént, mikor befűzött, a tű fokára, - hogy Dick úr nevét kissé rövidnek tartod, mi?

- Tegnap csakugyan megfordult az eszemben, hogy kissé rövid a neve, - szóltam őszintén.

- Azt ne találd gondolni, hogy nem viselhetne hosszabb nevet is, ha akarna, - szólt a néném némi büszkeséggel - Babley - Babley Richard - ez az igazi neve.

Abban a hiszemben, hogy Dick úrral szemben már is ifjúságomhoz nem illő bizalmaskodást engedtem meg magamnak, szerényen azt akartam mondani, hogy jobb lesz, ha ezentúl megadom neki a teljes nevét, - mikor a néném így folytatta szavait:

- De semmi esetre se szólítsd ezen a néven, mert ezt a nevet ki nem állhatja. Ez egyik különös sajátsága. Bár voltaképpen nem is igen különös, mert némelyek, a kik ezt a nevet viselik, oly rútúl bántak vele, hogy, Isten látja, okkal irtózik tőle halálosan. Dick a neve itt és ez a neve másutt is mindenütt, ha ugyan elkerül valamikor máshová, a mi nem szándéka. Ügyelj hát, fiam, és sohse szólítsd másképp, csak Dick úrnak.

Megígértem, hogy szót fogadok, s fölmentem az emeletre az üzenettel, útközben arra gondolva, hogy ha Dick úr régóta dolgozik már oly buzgalommal, a hogy' lementemben láttam a nyitott ajtón át, akkor valószínűleg nagyon jól halad az emlékirat. Ott találtam még mindig a munkája mellett, hosszú tollszárral a kezében, s fejét csaknem a papirosra fektetve. Annyira belemélyedt a dologba, hogy ráértem kényelmesen szemügyre venni az egyik sarokba állított nagy papiros-sárkányt, a szanaszét heverő kéziratcsomókat, a számtalan tollat s mindenekfölött a rengeteg sok tintát (úgy látszik, kétliteres korsókban szokta hozatni tuczatszámra), mielőtt észrevette volna otlélétemet.

- Hah! Phoebus! - szólt Dick úr, tollát letéve. - Hány hét a világ? Mondok neked valamit, - tette hozzá halkabban, - nem szeretném, ha tovább adnád; de - (magához intett s az ajkát a fülemre tapasztotta), - bolond egy világban élünk. Valóságos bolondok háza, fiú! - szólt, szippantva egyet az asztalán levő kerek burnótszelenczéből és nagyot nevetve.

A nélkül, hogy véleményt mertem volna kockáztatni e kérdésben, átadtam az üzenetet.

- Hm, - felelt erre Dick úr, - tiszteltetem a nénit és - és azt hiszem, hogy szépen belemelegedtem. Igen, igen, azt hiszem, - szólt, végigsimítva szürkülő haját, s meglehetősen bizalmatlan pillantást vetve a kéziratára. - Jártál iskolába?

- Jártam, uram, - feleltem, - egy kis ideig.

- Emlékszel rá, - kérdezte Dick úr, komolyan rámtekintve, s tollat ragadva, hogy jegyezzen, - mikor fejezték le I. Károly királyt?

Azt feleltem, hogy ha jól emlékszem, ezerhatszáznegyvenkilencben.

- Hm, - szólt Dick úr, tollával a fülét vakargatva, miközben kételkedve nézett rám. - Így mondják a könyvek; de nem értem, hogy' lehet ez. Mert ha oly régen történt, miképp követhette el a környezete azt a tévedést, hogy annak a fölfordulásnak egy részét, a mely az ő fejében volt, miután lefejezték, átrakták az én fejembe?

Ez a kérdés rendkívül meglepett; de nem adhattam rá fölvilágosítást.

- Nagyon furcsa, - szólt Dick úr, újabb kétségbeesett pillantást vetve az irataira, s újra a haja közé kapva a kezével, - nagyon furcsa, hogy sohasem tudok eligazodni rajta. Sohase tudok teljesen tisztába jönni vele. De nem baj, nem baj! - szólt jókedvűen, fölkelve helyéről, - bőven ráérek még! Tiszteltetem Trotwood kisasszonyt, s azt üzenem neki, hogy igazán szépen haladok.

Indulóban voltam, mikor a sárkányra irányította a figyelmemet.

- Mit szólsz ahhoz a sárkányhoz? - kérdezte.

Azt feleltem, hogy nagyon szép sárkány. Megvan legalább is hét láb magas.

- Én csináltam. Majd elmegyünk és együtt föleresztjük, - szólt Dick úr. - Látod ezt?

Megmutatta, hogy nagyon sűrűn, fáradtságosan írt kézirat borítja a sárkányt; de azért oly tiszta volt az írás, hogy a mint ránéztem a sorokra, azt hittem, néhány helyen ott is látom a czélzást I. Károly király fejére.

- Zsineg van bőven, - szólt Dick úr, - s ha magasra száll a sárkány, messze elviszi a tényeket. Én már csak így szoktam terjeszteni őket. Nem tudom ugyan, hol jutnak le a földre. Ez a körülményektől függ, a szélről s a többitől; de bízom a jó szerencsében.

Az arcza oly szelíd volt oly barátságos, s bár duzzadt az egészségtől, volt benne valami oly tiszteletet parancsoló vonás, hogy szentül azt hittem, nyájasan tréfál csak velem. Nevettem hát és ő is nevetett, s úgy váltunk el, mint a legjobb barátok.

- Nos fiú, - szólt a néném, mikor lementem, - hogy van ma Dick úr?

Elmondtam, hogy tisztelteti a nénit, s azt üzeni, hogy igazán nagyon szépen halad.

- Mi a véleményed róla? - kérdezte a néném.

Valami olyanféle homályos gondolatom volt, hogy megpróbálok kitérni a kérdés elől, s azt felelem, hogy nagyon kedves úriembernek tartom Dick urat; de szó sem lehetett róla, hogy a nénit illetéknépp elintézzem, mert ölébe tette a munkáját, s a kezét összekulcsolva fölötte, így szólt:

- Rajta! A hugod, Trotwood Betsey, kereken kimondta volna, mi a véleménye bárkiről. Légy hozzá hasonló tőled telhetőleg és mondd ki te is!

- Vajon, - vajon Dick úr, - azért kérdek csak, néni, mert nem tudom, - vajon nincs rendben Dick úrnak teljesen az esze? - hebegtem, mert éreztem, hogy veszedelmes talajra lépek.

- A legteljesebben rendben van, - szólt a néném.

- Óh csakugyan! - jegyeztem meg halkán.

- Ha egyáltalában van valami, a mit Dick úrra nem lehet ráfogni, - szólt a néném nagyon szilárdan és határozottan, - akkor ez az.

Egyebet nem felelhettem, mint hogy félénken újra azt mondtam: - Óh csakugyan!

- Mondták ugyan, hogy bolond, - szólt a néném. - Önző gyönyörűséggel mondom, hogy bolondnak mondták, mert különben nem lett volna részem társasága és tanácsadása jótéteményeiben az utolsó tíz esztendőn át, vagy még régebb idő óta, - voltaképpen, a mióta a hugodban, Trotwood Betseyben csalódtam.

- Oly régóta? - szóltam.

- S mondhatom, gyönyörű népség volt, a mely bolondnak merte őt mondani, - folytatta a néném. - Dick úr távoli atyafiságban van velem; mellékes, hogy mi réven; ez most nem

tartozik a dologhoz. Ha nem törődtem volna vele, a saját fivére élte fogytáig elcsukatta volna. Erről van szó.

Félek, hogy képmutatás volt, (csak részemről), de mikor láttam, milyen komolyan fogja föl néném a dolgot, én is utánózni igyekeztem őt.

- A gőgös bolond! - szólt a néném. - Mivel a fivére kissé különös volt, bár félig sem annyira, mint igen sok más ember, - nem akarta megtérni a házában, s bedugta valami magángyógyintézetbe; noha elhunyt édes atyja, a ki szintén gyöngé elméjűnek tartotta Dick urat, a fivére különös gondjába ajánlotta. Ő maga is nagy bölcs lehetett, hogyha így gondolkozott! Bolond volt minden bizonynyal.

Mivel a néném meglátszott, hogy szent meggyőződéssel beszél, megint arra törekedtem, hogy rajtam is ez lássék.

- Így esett, hogy közbeléptem, - szólt a néném, - s ajánlatot tettem neki. Azt mondtam: „A fivéred épeszü, sokkal épebb eszü, mint te vagy, vagy bármikor leszel, én legalább azt hiszem. Hadd meg neki kis évjáradékát, s engedd meg, hogy hozzám jöjjön lakni. Én nem félek tőle, én nem vagyok gőgös, én szívesen gondját viselem, s nem fogok oly rosszul bánni vele, mint némelyek - a tébolyda alkalmazottait nem is említve.” Jó sok herczehurcza után, - folytatta a néném, - végül rám bízta; s azóta mindig itt élt nálam. A legnyájasabb, legkezesebb teremtes a világon; hát még a tanácsadása! - De senki más nem tudja, csak én, mit ér ennek az embernek az esze.

A néném kisimította a ruháját és megrázta a fejét, mind a két mozdulattal azt jelezve mintegy, hogy bátran szembeszáll az egész világgal.

- Volt egy kedvencz nővére is, - szólt a néném, - jó lélek volt az istenadta és nagyon nyájas volt hozzá. De azt tette ez is, a mit a többi - férjhez ment. S a férje is azt tette, a mit a többi - szerencsétlenné tette. Ez olyan mély hatást gyakorolt Dick úr kedélyére, (ez csak nem örültség, remélem!) hogy a fivérétől való félelemmel s a fivére ridegségének érzetével egyetemben - lázba döntötte. Ez akkor történt, mielőtt hozzám került; de az emléke most is gyötri még. Mondd csak, fiú, szóba hozta I. Károly királyt?

- Szóba, néni.

- Ah! - szólt a néném orrát dörzsölgetve, mintha bosszankodnék egy kissé. - Ilyen képes beszédbe burkolja a dolgot. A betegségét természetesen nagy izgalommal és fölfordulással hozza kapcsolatba, s ez az az alak vagy hasonlat, vagy tudom is én, micsoda, a mit használni szokott. De mért ne tenné, ha jónak látja?

- Mindenesetre, néni, - szóltam én.

- Nem szakszerű kifejezésmód, - szólt a néném, - nem is szokásos az életben. Nagyon jól tudom. S éppen ezért ragaszkodom ahhoz, hogy egy szó se legyen róla az emlékiratban.

- A saját történetét írja meg az emlékiratban, néni?

- Azt, gyermekem, - felelt a néném, újra megdörzsölve az orrát. - A lordkanczellárnak fogja átnyújtani az emlékiratát vagy valamelyik más lordnak, - mindenesetre valakinek azok közül, a kiket azért fizetnek, hogy emlékiratokkal foglalkozzanak. Azt hiszem, hogy a legközelebbi napok valamelyikén benyújtja. Egyelőre nem volt képes nyélbeütni még a nélkül, hogy szokott kifejezésmódját bele ne keverje; de ez nem baj; legalább van mivel foglalkoznia.

Később csakugyan megtudtam, hogy Dick úr több mint tíz esztendő óta iparkodik már kihagyni az emlékiratból I. Károly királyt; de mindegyre belecsúszott s benne volt most is.

- Ismétlem, - szólt a néném, - senki más nem tudja, csak én, mit ér ennek az embernek az esze; és a legkezeesebb, legszívesebb teremtes a világon. Ha hébe-korba kedve szottyán sárkányt eregetni, kinek mi gondja rá? Franklin is szokott sárkányt eregetni! Quaker volt vagy mi, ha nem tévedek. S egy quaker, a ki sárkányt ereget, sokkal nevetségesebb látvány bárki másnál.

Ha föltehettem volna, hogy a néném csakis az én kedvemért mondja el mindezt a részletet, mintegy bizalma jeléül, nagy kitüntetésnek fogtam volna fel a dolgot, s rólam táplált eme jóvéleményéből igen kedvező következtetésekre jutottam volna. De önkénytelenül éreztem, hogy csupán azért tért ki a részletekre, mert állandóan foglalkoztatta ez a kérdés, s rólam voltaképpen alig lehetett szó, noha mások nem lévén jelen, hozzám beszélt.

Ugyanekkor, mi tagadás benne, az a nagylelkűség, a melylyel a szegény, ártatlan Dick úrért síkra szállt, a mellett, hogy önzetlen lelkesedéssel töltötte el szívemet néném iránt, némi önző reményt is ébresztett bennem jövőmre vonatkozólag. Azt hiszem, kezdtem észrevenni, hogy a nénémben, minden fura különcsége mellett is, van valami, a mi becsülésre érdemes és bizalmat gerjeszt. Bár épp oly érdes volt aznap is, mint az előtte való nap; épp oly gyakran rohant ki s be a szamarak miatt és rettenetesen fölháborodott, mikor egy fiatal legény arra haladtában bekacsintott Janetra az ablakon, (a minél súlyosabb sértést alig lehetett volna elkövetni néném méltósága ellen), - mégis úgy tetszett, hogy egyre több tiszteletet parancsolt a viselkedése, habár félelmemet nem csökkentette is.

Azalatt az idő alatt, a melynek szükségképpen el kellett telnie, mielőtt Murdstone úr válasza a levélre megérkezhetett volna, leírhatatlan aggodalomban éltem; de mindent elkövettem, hogy elpalástoljam, s tőlem telhetőleg kedvében járjak, nyugodtan, csendesén, nemcsak a nénémnek, hanem Dick úrnak is. Az utóbbi bizonyára elvitt volna már sárkányt eregetni; de még mindig nem volt más ruhám, mint az a nem éppen díszes öltözk, a melylyel az első nap fölkesztettek, s ez okból folyton a házban kellett tartózkodnom, csak este vitt el a néném, mikor már besötétedett, egy órácskára, hogy lefekvés előtt egészségi szempontból meg-sétáltasson a sziklás tengerparton. Végre megjött Murdstone úr válasza, s a néném, végtelen ijedelmemre, közölte velem, hogy Murdstone úr másnap megérkezik, hogy személyesen beszéljen vele. Másnap, még mindig fura ruházatomba bugyolálva, az órákat számlálgatva ültem a helyemen, izgatottan és belemelegedve a tűnő remények és az ébredező félelmek belső viaskodásába; és várva, hogy megrémítsen annak a komor ábrázatnak a megpillantása, a melynek a meg nem jelenése perczről-perczre jobban rémítgetett.

A néném valamivel parancsolóbb és szigorúbb kedvében volt, mint rendesen; de más jelét nem vettem észre készülődésének a vendég fogadására, a kitől én annyira rettegtem. Dolgozgatva az ablakban ült, s én mellette ültem, miközben gondolataim Murdstone úr látogatásának összes lehető és lehetetlen eredményein tévelyegtek, a míg késő délután nem lett. Az ebédet határozatlan időre elhalasztottuk; de oly késő lett már, hogy a néném éppen parancsot adott a terítésre, mikor egyszerre csak fölharsant ajkain a szamarak vészkiáltása, s én nagy megdöbbenésemre és ámulatomra megláttam Murdstone kisasszonyt, aki nő-módra ülve egy szamáron, óvatosan belenyargalt a szent pázsit-darabba, s megállt szemben a házzal, körülnézve.

- Pusztúljon onnan! - kiáltott a néném, fejét és öklét rázva az ablakban. - Semmi keresnivalója ott. Hogy' mer a pázsitra lépni? Pusztúljon! Óh! maga orczátlan teremtes!

A nénémet annyira fölháborította az a hideg nyugalom, a melylyel Murdstone kisasszony körültekintgetett, hogy komolyan azt hiszem, a lába fölmondta a szolgálatot s az első pillanatban képtelen volt rendes szokása szerint kirohanni a házból. Megragadtam az alkalmat, hogy fölvilágosítsam, ki van a pázsiton, s hogy az az úri ember, a ki a betolakodó mögött közeledik, (mert az út nagyon meredek lévén, hátrább szorúlt), nem más, mint Murdstone úr.

- Mindegy, akárki! - kiáltott a néném, egyre a fejét rázva még, s éppen nem vendéglátó módon integetve kifelé az ablakon. - Nem tűröm, hogy keresztüljárjanak rajta! Nem engedem meg! Kotródjanak! Janet, fordítsd vissza a szamarat! Vezesd el! - s a néném háta mögül szemtanúja voltam egy kis parázs csatározásnak, a melyben a szamár szétvetve négy lábát a világ négy tája felé, megállt a helyén, szembeszállva mindenkivel, míg Janet a kantárnál fogva minden áron meg akarta fordítani, Murdstone úr minden áron előbbre akarta ösztökélni, Murdstone kisasszony a napernyőjével csapdosta Janetet, egy csomó fiú pedig, a kik összesereglettek a látványosságra, torkaszakadtából ordított. A néném azonban, egyszerre csak megpillantván köztük azt a fiatal imosztort, a ki a szamarak kalauza volt, s bár alig múlt el még tíz esztendő, a legmegátalkodottabb bűnös volt valamennyiök között, - kirohant a színtérre, rávetette magát a fiúra, elcsípte, s a kabátját a fejére borítva, bevonszolta a kertbe, úgy, hogy a sarka mély barázdát húzott a földön, s miközben úgy lefogta, hogy mocczanni se bírt, rákiáltott Janetra, szaladjon el hamar a rendőrökért és a bírákért, hogy azon nyomban letartóztassák, kihallgassák és elítéljék. A dolognak ez a része mindazáltal nem sokáig tartott; mert a kis gazficzkó, jártas lévén a legkülönbözőbb cselfogásokban, a melyekről nénémnek sejtelve sem volt, csakhamar üvöltve megugrott, szöges csizmája mély nyomait hagyván hátra a virágágyakban, és diadallal elhurczolta a szamarát.

Murdstone kisasszony, a ki az ütközet ez utóbbi fordulata közben leszállt a szamárról, öcscsével együtt a lépcső tövében várakozott, a míg a nénémnek kedve lesz fogadni őket. Néném, a kit a harcz megtépázott egy kissé, elhaladva mellettök, méltósággal belépdelt a házba s nem vett tudomást a jelenlétökről mindaddig, a míg Janet be nem jelentette őket.

- Kimenjek, néni? - kérdeztem reszketve.

- Nem, fiú, - szólt a néném. - Semmi esetre sem!

S ezzel betolt egy szomszédos sarokba, s elrekesztett egy székkal, mintha börtön lett volna, vagy a vádlottak padja. Ott maradtam ilyen helyzetben az egész beszélgetés alatt, s onnan láttam csakhamar belépni a szobába Murdstone urat és a néniét.

- Óh! - szólt a néném, - eleinte nem is tudtam, kivel van szerencsém szembekerülni. De nem engedem meg senkinek sem, hogy átnyargaljon azon a pázsiton. Nem teszek kivételt senkivel sem. Senkinek a világon meg nem engedem.

- Tilalma meglehetősen kellemetlen dolog idegenekre nézve, - szólt Murdstone kisasszony.

- Úgy van! - szólt a néném.

Murdstone úr, a ki, úgy látszott, félt az ellenségeskedés kiújulásától, közbevágott:

- Miss Trotwood!

- Engedelmet! - jegyezte meg a néném, éles pillantással. - Ön az a Murdstone, a ki feleségül vette elhúnyt unokaöcsémnek, Copperfield Dávidnak az özvegyét, a blunderstonei Varjúvárból? - Bár miért Varjúvár, nem tudom.

- Én vagyok, - szólt Murdstone úr.

- Ne vegye zokon, uram, - folytatta a néném, - ha azt mondom, hogy véleményem szerint sokkal jobb és szerencsésebb dolog lett volna, ha békén hagyja azt a szegény gyermeket.

- Annyiban egyetértek Miss Trotwood véleményével, - szólt Murdstone kisasszony ingerülten, - hogy keservesen megsiratott Kláránk, az én nézetem szerint is, valóságos gyermek volt minden lényeges szempontból tekintve.

- Közös vígasza - szólt a néném, - mindkettőnknek, hogy miránk ugyan senkise foghat ilyesmit, mivel nem vagyunk már mai gyerekek s nem valószínű, hogy személyes bájjaink révén boldogtalanokká lehetnénk.

- Mindenesetre! - felelt Murdstone kisasszony, bár a hogy' gondoltam, nem igen szívesen és készségesen. - S bizonyos az is, hogy, a mint kegyed mondja, jobb és szerencsésebb dolog lett volna öcsémre nézve, ha sohasem lép ilyen házasságra. Énnkem mindig ez volt a véleményem.

- Semmi kétségem benne, - szólt a néném. - Janet, - (megrántotta a csöngettyűt) - tiszteltetem Dick urat, s kéretem, legyen szíves lejönni.

A míg Dick úr le nem jött, a néném feszesen kiegyenesedve ült a helyén, s homlokát ránczolva, a falra nézett. A mint Dick úr megjelent, a néném ünnepélyesen bemutatta.

- Dick úr. Régi, meghitt barátom. A kinek - szólt a néném nyomatékosan, mintha figyelmeztetni akarná Dick urat, a ki mutatóujját harapdálta, és meglehetősen bambán nézett rá, - az ítéletére sokat adok.

Dick úr elérte az intést, kikapta szájából az ujját, s komoly, figyelmes arczczal a többiek közé állt. A néném intett a fejével Murdstone úrnak, a ki tovább beszélt.

- Miss Trotwood. Mikor megkaptam a levelét, egyrészt, hogy magamnak nagyobb igazságot szolgáltatassak, másrészt talán, hogy több tiszteletet tanusítsak kegyed iránt...

- Köszönöm, - szólt a néném, folyton élesen a szeme közé nézve, - velem nem szükség törődnie.

- Jobbnak tartottam, ha személyesen hozom meg rá a választ, bármily alkalmatlan is az utazás, - folytatta Murdstone úr, - mintha levélben felelek. Ez a szerencsétlen fiú, a ki cserben hagyta barátait és a foglalkozását...

- S a kinek a külseje, - szólt közbe nénje, ráirányítva az általános figyelmet leírhatatlan öltözkemre, - valósággal botrányos és gyalázatos.

- Murdstone Jane, - szólt az öcscse, - légy szíves és ne szakíts félbe! Ez a szerencsétlen fiú, Miss Trotwood, sok családi bajnak és szomorúságnak volt az okozója, nemcsak elhunyt drága nőm életében, hanem azóta is. Nyakas, makranczos a természete; erőszakos a vérmérséklete; s megátalkodott, hajlíthatatlan a jelleme. A nénémmel együtt rajta voltunk, hogy megjavítsuk, de eredménytelenül. S úgy éreztem, - mondhatom, mind a ketten úgy éreztük, mert a néném föltétlen bizalmasom, - hogy helyén való lesz, ha a saját szájunkból hallja meg a valóságnak ezt a komoly és elfogulatlan megerősítését.

- Alig szükséges külön is megerősítenem mindazt, a mit az öcsém állított, - szólt Murdstone kisasszony; - de szíveskedjék megjegyezni, hogy véleményem szerint nincs nála rosszabb gyerek az egész világon.

- Merész állítás! - szólt a néném röviden.

- De egyáltalában nem merész a tényekkel szemben, - felelt Murdstone kisasszony.

- Hah! - szólt a néném. - Nos, uram?

- Énnkem megvan róla a magam véleménye, - folytatta Murdstone úr, a kinek arcza egyre jobban elsötétült, minél tovább figyelte őt a néném, ő meg a nénémet, a mit mind a ketten alaposan megtettek, - mi módon lehetne őt legjobban fölnevelni; ez a véleményem részint azon alapszik, hogy ismerem a fiút, részint azon, hogy ismerem a saját módomat és eszközeimet. Magamnak vagyok érte felelős, ennek alapján cselekszem, s tovább nem is beszélek róla. Csak annyit mondok, hogy elhelyezem a gyereket egy jóbarátom felügyelete alatt egy

tiszteletreméltó üzletben; neki azonban nincs ínyére a dolog; megszökik onnan; közönséges csavargó módjára kódorog; s végül lerongyolódva ide jön, hogy kegyedhez folyamodjék, Miss Trotwood. Megpróbálom becsületesen fölvilágosítani kegyedet arról, - a mennyiben módomban áll, - mi a pontos következménye annak, ha támogatásában részesíti őt.

- Beszéljünk csak előbb arról a tiszteletreméltó üzletről, - szólt a néném. - Hogyha a saját édes fia lett volna, akkor is ugyanott helyezte volna el, nemde?

- Ha az öcsém édes fia lett volna, - felelt Murdstone kisasszony közbevágvá, - meg vagyok győződve róla, hogy akkor alapjában más lett volna a jelleme.

- Avagy, ha élt volna még a szegény kis baba, a fiú édes anyja, akkor is bizonyára abba a tiszteletreméltó üzletbe került volna a fiú, nemde? - szólt a néném.

- Azt hiszem, - szólt Murdstone úr, meghajtva a fejét, - hogy Klárának nem lett volna kifogása semmi ellen, a mit én meg a néném, Murdstone Jane, közös egyetértéssel a legjobbnak tartottunk volna.

Murdstone kisasszony hallható dörmögéssel megerősítette öcsce szavait.

- Hm! - szólt a néném. - Szerencsétlen kis baba!

Dick úr, a ki az egész idő alatt a pénzét csörgette, most olyan lármát csapott vele, hogy a néném szükségesnek látta egy pillantással rendreutasítani, mielőtt így szólott:

- A szegény gyermek évjáradéka megszűnt a halálával?

- Megszűnt, - felelt Murdstone úr.

- S nem rendelkezett fia javára semmiképpen a kis birtokról - a háziról meg a kertről - a varjatlan, nem is tudom miféle Varjúvárról?

- Az első férje minden kikötés nélkül hagyta rá nejére, - kezdte Murdstone úr, mikor a néném rendkívül ingerülten és türelmetlenül a szavába vágott.

- Én édes Istenem! Ember! Ezzel kár előhozakodnia! Hogy kikötés nélkül hagyta rá! Szinte magam előtt látom Copperfield Dávidot, a mint valamiféle kikötésen töri a fejét, bárha majd kiszúrja a szemét! Természetes, hogy kikötés nélkül hagyta rá! De mikor másodszor is férjhez ment, - mikor elkövette azt a végzetes botlást, hogy önnek a felesége lett, egyszóval, - szólt a néném, - hogy világosan tegyem föl a kérdést, - akkoriban nem szólalt föl senki a fiú érdekében?

- Elhunyt nőm szerette második férjét, asszonyom, - szólt Murdstone úr, - és vakon megbízott benne.

- Elhunyt neje, uram, - szólt a néném, fejét rázva, - nagyon tapasztalatlan, nagyon boldogtalan, nagyon szerencsétlen kis baba volt. Ez volt és semmi egyéb. Most pedig mi mondani-valója van még?

- Annyi csupán, Miss Trotwood, - felelt Murdstone úr, - hogy azért vagyok itt, hogy Dávidot magammal vigyem; magammal, minden kikötés nélkül, hogy úgy rendelkezsem vele, a mint jónak látom, s hogy úgy bánjak vele, a mint helyesnek gondolom. Nem azért vagyok itt, hogy ígéretet tegyek vagy kezességet vállaljak bárki előtt bármiért. Lehetséges, Miss Trotwood, hogy kegyed támogatni szándékozik őt szökésében és panaszkodásában. A modorából sejtem, a mely úgy látszik, - kereken kimondom - egyáltalában nem békülékeny. Kötelességem figyelmeztetni rá, hogy ha egyszer pártfogásába veszi, akkor egyszer s mindenkorra pártfogásába vette; hogy ha most közém és közéje áll, Miss Trotwood, akkor közénk kell állnia mindörökre. Sem ahhoz nincs kedvem, hogy tréfáljak, sem ahhoz, hogy velem tréfáljanak. Azért vagyok itt, először és utoljára, hogy magammal vigyem őt. Van kedve velem jönni? Ha

nincs - és kegyed is azt mondja, hogy nincs, - nekem teljesen mindegy, bármi okból, - akkor az én ajtóm e perctől fogva csukva van előtte, s a kegyedé, bizonyosra veszem, nyitva áll.

A néném feszült figyelemmel hallgatta végig ezt a beszédet, szilárdan kiegyenesedve ülven a helyén, kezét a féltérdére kulcsolva, s komoran a szeme közé nézve Murdstone úrnak. Mikor Murdstone úr befejezte a mondókáját, a néném úgy fordította a szemét, hogy Murdstone kisasszonyra vethesse a pillantását, egyébként azonban nem változtatva meg előbbi helyzetét, és így szólt:

- S kegyednek, kisasszony, van-e valami megjegyezni valója?

- Mindazt, a mit mondhatnék, Miss Trotwood, - szólt Murdstone kisasszony, - oly jól elmondta az öcsém, s mindazt, a mi tényről tudomásom van, oly világosan kifejtette, hogy egyéb hozzátenni valóm teljességgel nincsen, mint hogy fogadja köszönetemet udvariasságáért. Köszönetemet valóban rendkívüli udvariasságáért, - szólt Murdstone kisasszony gúnyosan; de gúnyja épp oly kevésbé bántotta nénémet, mint azt az ágyút, a mely mellett átaludtam egy éjszakát Chathamban.

- S mit szól a fiú? - kérdezte a néném. - Elmesz velök, Dávid?

Azt feleltem, hogy nem, s könyörögtem, hogy ne ereszsen el. Azt mondtam, hogy Murdstone úr és Murdstone kisasszony soha ki nem állhattak, hogy soha nem volt hozzám egy jó szavuk sem. Hogy a mamámat, a ki mindig forrón szeretett, boldogtalanná tették miattam, s hogy ezt nagyon jól tudom és tudja Peggotty is. Azt mondtam, hogy sokkal nyomorultabb voltam, mint a hogy bárki a világon elképzelheti, a ki csak azt tudja, milyen fiatal voltam. És esedeztem, könyörögtem a nénémhez, - milyen szavakkal, azt már elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy nagyon elérékenyedtem, - könyörögtem, hogy oltalmazzon meg és vegyen a pártfogásába, édes atyám kedvéért.

- Dick úr, - szólt a néném; - mit csináljak ezzel a gyerekkel?

Dick úr gondolkozott, tétovázott, majd fölragyogott az arcza, és így felelt:

- Méressen neki azonnal egy öltözet ruhát.

- Dick úr, - szólt a néném diadalittasan, - ide a kezét, mert józan gondolkozása igazán megbecsülhetetlen.

Miután melegen megrázta Dick úr kezét, engem magához vont s így szólt Murdstone úrhoz:

- Elmehet, ha kedve tartja; szerencsét próbálok a fiúval. Ha csakugyan olyan, a minőnek lefestette, akkor is tehetek érte legalább annyit, a mennyit ön tett. De egy szót sem hiszek az egészről.

- Miss Trotwood, - felelt Murdstone úr, vállat vonva, miközben fölállt, - ha férfi volna...

- Eh! Ostobaság! - szólt a néném. - Nekem ugyan beszélhet!

- Milyen végtelenül udvarias! - kiáltott fölállva Murdstone kisasszony. - Valóban bámúlatos!

- Azt hiszi, nem tudom, - szólt a néném, süket füllel a nővér minden szavára, tovább is a fivérhez intézve szavait, s végzetlenül kifejezésteljesen rázva feléje fejét, - azt hiszi, nem tudom, milyen életre kárhóztatta azt a szegény, boldogtalan, félrevezetett kis babát? Azt hiszi, nem tudom, milyen siralmas napja volt az annak a gyöngéd, kis teremtnak, mikor ön először keresztelte az útját, - vigyorogva és nagy szemeket meresztve rá, esküdni mernék, olyan ártatlanul, mint a ma született bárány!

- Ilyen előkelő hangot soha életemben nem hallottam még! - szólt Murdstone kisasszony.

- Azt hiszi, hogy nem értem meg épp oly jól, mintha saját szememmel láttam volna, - folytatta a néném, - most, mikor valósággal látom és hallom önt, - a minék, őszintén kimondom, éppenséggel nem örülök. Óh igen! Isten engem úgy segéljen! Ki volt valaha oly lágy, oly gyöngéd, mint Murdstone úr eleinte? A szegény, elkápráztatott, jámbor lélek soha életében nem látott még ilyen férfit! Csupa édesség volt. Imádta őt. Rajongott a kis fiáért - gyöngéden rajongott érte! Második atyja akart lenni s úgy volt, hogy rózsák közt fognak élni együtt valamennyien! Vagy nem így volt? Brr! Hordja el magát! Takarodjék! - szólt a néném.

- Soha életemben nem láttam a párját ilyen alaknak! - kiáltott Murdstone kisasszony.

- S mikor hálójába kerítette már a szegény, kis bolondot, - szólt a néném, - Isten bocsássa meg, hogy így nevezem, és odajuttatta, a hova *ön* nem egyhamar fog eljutni, - mivel nem bánt még vele meg az övéivel elég igaztalanul, nekiállt, s elkezdte idomítani. Vagy nem? Megtörni, mint a kalitkába zárt szegény madárkát, és agyongyötörni csalódott életét, miközben arra taníttatta, hogy úgy táncoljon, a hogy' *ön* fűtүүл.

- Vagy bolond, vagy részeg, - szólt Murdstone kisasszony, halálos kínok közt vergődve, mert semmiképp sem érthette el, hogy a néném szóáradatja rázúduljon: - és inkább hiszem, hogy részeg.

Betsey néném, legkisebb tudomást sem véve a közbeszólásról, tovább beszélt Murdstone úrhoz, mintha semmi sem történt volna.

- Murdstone úr, - szólt, ujját rázva felé, - zsarnoka volt az ártatlan kis babának és összetörte a szívét. Édes kis baba volt - nagyon jól tudom; sok évvel előbb tudtam már, mint *ön* csak látta is őt, - s gyöngesége legérzékenyebb részén sebezte meg őt halálosan. Ez az igazság legyen a vígasza, akár tetszik, akár nem. Használja föl legjobb tehetsége szerint *ön* is, meg az eszközei is.

- Engedje meg, hogy megkérdezzem, Miss Trotwood, - szólt Murdstone kisasszony, - kit volt szíves választékos szavaiban, a melyekben én járatlan vagyok, öcsém eszközei alatt érteni?

Még mindig süket füllel erre a hangra s a legkevésbé meg nem zavartatva magát, Betsey néném tovább folytatta beszédét:

- Nyilvánvaló volt, még pedig, a mint mondtam, évekkel előbb, mintsem *ön* csak látta is, - s hogy a Gondviselés titokzatos végzése mért kívánta, hogy éppen *ön* meglássa őt valaha, ezt ember soha meg nem értheti, - nyilvánvaló volt, hogy a szegény, jámbor kicsike előbb-utóbb férjhez fog menni; de azt reméltem, hogy a dolognak nem lesz olyan rossz vége, a milyen lett. Ez akkor volt, Murdstone úr, mikor a szegényke ennek a fiúnak életet adott, - szólt a néném; - ennek a szegény gyereknek, a kivel *ön* később annyira meggyötörte őt. Ez persze kellemetlen emlék, s most gyűlöletessé teszi a látását is. Igen, igen! Fölösleges kapálóznia! - szólt a néném. - Tudom, hogy igaz, a nélkül is.

Murdstone úr az egész idő alatt az ajtóban állt, arcán mosolylyal nézve a nénémre, bár sötét szemöldöke keményen összerándult. Észrevettem, hogy arcza, bár még mindig mosolygott, egyszerre csak fakóra vált, s oly gyorsan szedte a lélekzetet, mintha szaladt volna.

- Jó napot uram, - szólt a néném, - Isten áldja! Jó napot önnek is, kisasszony, - szólt hirtelen Murdstone kisasszonyhoz fordulva. - Ha meglátom még egyszer számárháton az *én* gyepe-men, oly bizonyos lehet benne, mint a hogy vállán van a feje, hogy leverem a kalapját és megtaposom!

Festőnek, még pedig nem közönséges festőnek való föladat lett volna lefesteni néném arczát, mikor e fölöttébb váratlan fenyegetést kiejtette, és Murdstone kisasszony arczát, mikor végighallgatta. De mivel a fenyegetés hangja épp oly veszedelmes volt, mint a témája,

Murdstone kisasszony, egy szó válasz nélkül, óvatosan az öcscse karjába kapaszkodott és kevélyen kísért a házból. A néném az ablakból nézett utánok; készen arra, kétségtelenül, hogy ha számárnak nyoma mutatkoznék, azonnal beváltsa a fenyegetését.

Mikor azonban nem történt kísérlet arra nézve, hogy daczoljanak vele, az arcza lassacskán földerült s oly nyájas lett, hogy merszem támadt hálálkodva megcsókolni őt. Forrón megcsókoltam és mind a két karommal átöleltem a nyakát. Azután megráztam Dick úr kezét, a ki nagyon sokszor visszarázta a kezemet, s az egész ügy szerencsés befejezésének az öröme ismételten harsogó kacajra fakadt.

- Dick úr, - szólt a néném, - mától kezdve velem együtt gyámja lesz ennek a gyerekeknek.

- Nagy örömmel leszek a gyámja Dávid fiának, - szólt Dick úr.

- Helyes, - felelt a néném, - ez tehát rendben volna. Arra gondoltam, mit szól hozzá Dick úr, hogy Trotwoodnak fogom nevezni.

- Mindenesetre, mindenesetre. Nevezze Trotwoodnak, - szólt Dick úr. - Dávid fia Trotwood.

- Copperfield Trotwood, nemde? - szólt a néném.

- Úgy van, úgy van. Copperfield Trotwood, - szólt Dick úr, kissé zavartan.

A nénémnek annyira megtetszett ez a gondolat, hogy abba a pár ruhadarabba, a melyet az nap délután készen vásároltak a számomra, mialatt magamra vettem, kitörülhetetlen jelző-tintával, sajátkezűleg belejegyezte a „Copperfield Trotwood” nevet; s megállapodtak, hogy a többi ruhámat is, a mit számomra rendelték, (egész ruhatárat összeállítottak még akkor délután), mind ugyanúgy meg fogják jelölni.

Ekkép kezdtem meg új életemet, új névvel és teljesen új környezetben. Most, hogy a kétség állapota véget ért, jó ideig szinte azt képzeltem, hogy álmodom csak. Sohasem gondoltam arra, hogy milyen fura két gyámom van a néném és Dick úr személyében. Sohasem gondoltam határozottan semmire sem magam körül. A két legvilágosabb pont az volt a lelkemben, hogy a régi blunderstonei élet hátrább vonúlt, mintha mérhetetlen távol köde szállt volna rá; s hogy legördült a függöny mindörökre a Murdstone és Grinby-czégnél töltött életemre. Soha senki föl nem vonta többé azóta ezt a függönyt. Magam is ellenkezve vontam csak föl elbeszélés közben egy pillanatra, s örvendő gördítem le újra. Az emlékezés erre az életre annyi kínnal terhes, annyi lelki gyötrellemmel s annyi reménytelenséggel, hogy arra sem volt soha bátorságom, hogy megállapítsam, mennyi ideig voltam erre az életre kárhoztatva. Egy évig tartott-e vajon, tovább-e, avagy rövidebb ideig, nem tudom. Azt tudom csak, hogy volt és nincsen; hogy megírtam s most örökre búcsút veszek tőle.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Előlről kezdem az életet.

Dick úr meg én csakhamar a legjobb barátok lettünk, s igen gyakran, mikor napi munkáját befejezte, együtt jártunk a nagy sárkányt fölereszteni. Minden áldott nap hosszú ideig ült az emlékirata mellett, a mely azonban, bármily keményen dolgozott rajta, a legcsekélyebb mértékben sem haladt, mert I. Károly király előbb-utóbb mindig belecsúszott, s ilyenkor félre kellett dobni az egészszet és újat kezdeni. Reménykedő türelme, a melylyel ez örökös csalódásokat viselte, homályos sejtelve, hogy I. Károly királylyal valami nincs rendjén, folytonos gyöngye erőfeszítése, hogy távol tartsa őt, s az a bizonyosság, a melylyel mindig megjelent s az emlékiratot eléktelenítette: mély hatással volt rám. Mi volna az emlékirat következménye, ha

elkészülne; hova kellene vinni; mi történnék vele, - mindezt Dick úr, azt hiszem, épp oly kevésbé tudta, mint bárki más. De fölösleges is lett volna ilyen kérdéseken törnie a fejét, mert ha volt valami bizonyos a nap alatt, az bizonyos volt, hogy az emlékirat sohasem fog elkészülni.

Valósággal megható látvány volt, gondoltam mindig, a sárkánnyal együtt látná őt, valahányszor ez ott lebegett magasan a feje fölött. A mit a szobájában mondott nekem arról a hitéről, hogy a sárkány terjeszti a ráragasztott tényeket, a mik nem egyebek voltak, mint egy-egy tökéletlen emlékirat ócska lapjai, az hébe-korba foglalkoztathatta a képzeletét; de olyankor nem, mikor kint volt a szabadban, s föltekintve a magasan lebegő sárkányra, érezte, hogy' meg-meghúzza, ránczигálja a kezét. Sohasem volt oly vidám, mint ilyenkor. Valahányszor esténként egy-egy zöld lankáson mellette ülve elnéztem, hogy' figyel a sárkányra, a mely magasan lengett a nyugodt légben, azt szoktam képzelni, hogy a sárkány kiragadta a lelkét zavarodottságából és fölvitte magasra, (gyermekésszel azt gondoltam), a mennyországba. Mikor fölgombolyította a zsineget, s a sárkány egyre lejjebb ereszkedett a szép fényözönből, a míg lelibbent a földre s ott hevert, mintha meghalt volna, úgy tetszett, mintha Dick úr lassan-lassan álomból ébredne; s emlékszem, hogy olykor - láttam - fölemelte s révetegen körülnézett, mintha együtt hullottak volna alá a magasból, úgy, hogy szívem mélyéből sajnáltam őt.

Mialatt Dick úrnak egyre meghittebb barátja lettem, nem fogyatkoztam meg hű barátnője, néném kegyében sem. Oly nyájas volt hozzám, hogy rövid pár hét múlva új nevemet, a Trotwoodot, a melylyel fölruházott, Trotra rövidítette; sőt azzal a reménnyel is biztatott, hogy ha úgy folytatom, a hogy' kezdtem, vonzalmában egysorba kerülhetek még húgommal, Trotwood Betseyvel is.

- Trot, - szólt a néném egy este, mikor előkerült már, úgy mint rendesen, a trick-track-tábla Dick úr meg a néném számára, - nem szabad megfélekednünk a neveltetésedről sem.

Egyedül e miatt aggódtam, s most nagyon megörültem, hogy szóba hozta.

- Szeretnél-e Canterburyben járni iskolába? - kérdezte a néném.

Azt feleltem, hogy nagyon szeretnék, mivel itt maradhatnék a közelében.

- Jól van, - szólt a néném. - Volna kedved holnap utazni?

Mivel megszoktam már néném elhatározásainak rohamos fejlődését, az indítvány hirtelensége nem lepett meg, s azt feleltem rá: - Volna kedvem.

- Jól van, - szólt a néném megint; - Janet, fogadd meg holnap reggel tíz órára a szürke pónit a csézával s csomagold be még ma este Trotwood úrfinak a holmiját.

Ez a parancs nagyon fölkellesztett; de keservesen megbántam önzésemet, mikor észrevettem, milyen hatást gyakorolt Dick úrra, a ki elválásunk gondolatára oly rosszkedvű lett s ennek következtében oly rosszul játszott, hogy a néném, miután több ízben rákoppintott az ujjára a koczkavetővel, hogy figyelmeztesse, végül összecsukta a táblát s kijelentette, hogy nem játszik vele tovább. De mikor meghallotta a nénémtől, hogy olykor-olykor szombaton haza fogok jönni, ő pedig egyszer-másszor szerdán meglátogathat, újra jókedve lett, és megfogadta, hogy ezekre az alkalmakra új sárkányt csinál, sokkal nagyobb méretűt a mostaninál. Reggel újra csüggeteg volt s azzal akarta megvígasztalni magát, hogy nekem adta volna, a mi pénze csak volt, aranyat, ezüstöt egyaránt, ha a néném közbe nem lép s az ajándékot öt shillingre nem korlátozza, a melyet Dick úr hosszas könyörgésére később tízre szaporított. Rendkívül melegen búcsúztunk el egymástól a kertajtóban, és Dick úr nem ment be a házba mindaddig, a míg a néném el nem hajtott velem a szeme határából.

A néném, a ki semmibe se vette a közvéleményt, mestermódra keresztülhajtott a szürke pónival Doveron; oly peczkesen ült a bakon, mint valami parádés kocsis és állhatatosan ügyelt a szürke minden mozdulatára, kötelességének tekintve, hogy egy lépést se engedjen neki a saját kénye szerint. Mikor azonban kiértünk az országútra, kissé szabadabbra fogta; s letekintve rám, a ki valóságos párna-völgybe süppedtem mellette, azt kérdezte, boldog vagyok-e?

- Igazán, nagyon boldog vagyok, néni, köszönöm szépen, - feleltem.

Nagyon meg volt elégedve; s mivel mind a két kezének dolga akadt, az ostornyéllal koppintott rá gyöngéden a fejemre.

- Nagy iskolába visz a néni? - kérdeztem.

- Én bizony nem tudom, - szólt a néném. - Először Wickfield úrékhoz megyünk.

- Az övé az iskola? - kérdeztem.

- Nem, Trot, - szólt a néném. - Wickfield úrnak irodája van.

Nem kérdezősködtem tovább Wickfield úrról, mivel a néném sem említette többé, s más egyébről beszélgettünk, míg végül megérkeztünk Canterburybe, a hol, mivel éppen vásár napja volt, bő alkalma nyílt a nénémnek átsiklatni a szürkét szekerek, kosarak, zöldségrakások és kofa-áruk közt. Hajszára kiszámított kanyargásunk és forgolódásunk miatt az ott álldogáló népség egész sereg megjegyzést tett ránk, hébe-korba nem éppen udvariasan; de a néném teljes közönnyel tovább hajtott, s bátran merem állítani, hogy épp oly hidegen ment volna tovább a maga útján akár egy ellenséges országban is.

Végül megálltunk egy nagyon régi ház előtt, a mely kinyúlt az út fölé; a ház keskeny, alacsony, rácsos ablakai még jobban kinyúltak, s kinyúltak a faragott fejekben végződő gerendák is, úgy, hogy azt képzeltem, előrehajlik az egész ház, hogy lássa, ki megy el előtte lent a keskeny járdán. A legcsekélyebb folt sem zavarta tisztaságát. Az ódon sárgaréz-kopogtató az alacsony boltíves kapun, a melyet faragott gyümölcs- és virágfüzérek ékítettek, úgy ragyogott, mint a csillag; a kapuhoz levezető két lépcsőfok oly fehér volt, mintha finom gyolccsal lett volna bevonva; s minden kis zeg-zúg, minden sarok, faragvány és párkány, a fura kis üveg-táblák és a még furább kis ablakok, oly régiek bár, mint távolabb a dombok, úgy csillogtak a tisztaságtól, mint a frissen esett hó a dombtetőn.

Mikor megállt a csézánk a kapu előtt s tekintetem feszült figyelemmel a házon függött, egyszerre csak egy keskeny ablakban a földszinten, (egy kis kerek toronyban, a mely a háznak egyik fele volt), megjelent és gyorsan eltűnt egy hullapofa. Majd, kinyílt az alacsony, boltíves kapu, s a pofa elénk került. Épp olyan hullapofa volt most is, mint az ablakban, bár a színében volt valami vörhenyesség, a mi vöröshajú emberek bőrének nem ritka sajátsága. Az arcz gazdája vöröshajú ifjú volt - tizenöttestendő, a hogy' most becsülöm, de jóval idősebbnek látszott; a haja oly rövidre volt nyírva, mint a legkopárabb tarló; szemöldöke alig, pillaszőre egyáltalán nem volt, s vörösbarna szeme oly védetlen és árnyéktalan volt, hogy emlékszem, tűnődtem rajta, vajon hogy' szokott elaludni. Vállas, csontos alak volt; tisztességes fekete ruhában, csokorra kötött fehér nyakkendővel, állig begombolkozva. Hosszú, vékony, csontvázszerű keze különösen magára vonta a figyelmemet, mikor a póni fejénél állva, állát dörzsölgette s fölneézett ránk a csézába.

- Itthon van Wickfield úr, Heep Urias? - kérdezte a néném.

- Itthon van, asszonyom, - szólt Heep Urias, - méltóztassék csak oda besétálni; - s hosszú kezével a szoba felé mutatott, a melybe igazított.

Kiszálltunk; s ott hagyva őt a póni mellett, benyitottunk egy hosszú, alacsony nappaliba, a mely az utcára nyílt. Mikor beléptünk, kitekintettem a szoba ablakán Heep Uriasra, s láttam, hogy belefűjt a póni orrczimpájába s utána nyomban befödte a kezével, mintha meg akarná babonázni. Szemben a magas, ódon kandallóval két arczkép lógott a falon: az egyik őszhajú, de azért korántsem öreg, fekete szemöldökű férfi arczképe volt, a ki vörös szalaggal átkötött iratsomóra nézett; a másik egy nagyon szelíd, édesarcú nőt ábrázolt, a ki rám tekintett.

Azt hiszem, megfordultam, Urias arczképét keresve, mikor a szoba túlsó végén kinyílt egy ajtó s belépett egy férfi, a kinek láttára újra az először említett arczkép felé fordultam, hogy megbizonyosodjam, nem lépett-e ki a keretből. De ott volt a helyén mozdulatlanul; s mikor a férfi előbbre jött a világosságba, láttam, hogy néhány évvel idősebb, mint a festmény készülése idejében lehetett.

- Trotwood Betsey kisasszony, - szólt a férfi, - méltóztassék besétálni. Megvárakoztattam; de megbocsát, mert dolgom volt. Ismeri indokomat. Egész életemnek egy indoka van csak.

Betsey néném üdvözölte, s azután bementünk a szobába, a mely irodának volt berendezve, könyvekkel, papircsomókkal, bádogdobozokkal és a többi. Kertre nyílt; a falába vasszekrény volt eresztve, oly közvetlenül a kandalló-párkány fölött, hogy mikor leültem, sehogysem tudtam elgondolni, hogy' fér hozzá körülötte a kéményseprő a kandallóhoz.

- Nos, Miss Trotwood, - szólt Wickfield úr, mert csakhamar kitaláltam, hogy ő volt, az ügyvéd és a grófság egy gazdag uraságának jószágkormányzója; - mi szél hozta erre? Remélem, nem rossz szél?

- Nem, - felelt a néném; - nem jogi tanácsért jöttem.

- Örülök, asszonyom, - szólt Wickfield úr. - Jobb is, ha más okból jött.

A haja most már galambbősz volt, bár a szemöldöke még mindig fekete maradt. Igen megnyerő volt az arcza, s én legalább azt gondoltam, szép ember volt. Volt valami kicsattanó fényesség a színében, a melyet Peggotty fölvilágosítása alapján régóta az oportói hatásának szoktam tulajdonítani; s azt képzeltem, hogy kiérzik a hangjából is és ez a magyarázata meglehetősen testességének is. Nagyon gondosan volt öltözködve; kék kabátja, csíkos mellénye és nanking nadrágja volt. Fínom, fodros inge és batiszt nyakravalója szokatlanul fehérnek és puhának látszott, s emlékszem, hogy kóbor képzeletemet a hattyú keblének pihéire emlékeztette.

- Az unokaöcsém, - szólt a néném.

- Nem is tudtam, hogy van unokaöccse, Miss Trotwood, - szólt Wickfield úr.

- Jobban mondva az unokaöcsém fia, - jegyezte meg a néném.

- Szavamra, erről sem tudtam, - szólt Wickfield úr.

- Fiammá fogadtam, - szólt a néném, legyintve a kezével, annak jeléül mintegy, hogy nem igen bánja, tudta-e vagy sem, - s idehoztam, hogy olyan iskolába adjam, a hol sokat tanulhat és jól bánnak vele. Arra kérem, igazítson útba, hol van ilyen iskola, milyen, és mit kell tennem.

- Mielőtt megfelelő tanácsot adhatnék, - szólt Wickfield úr, - nem mellőzhetem, tetszik már tudni, a régi kérdést. Milyen indok vezérli ebben a dologban?

- Ördög vigye! - kiáltott a néném. - Mindig indokokra vadászik, holott kézzel foghatók! Nos hát, azt akarom, hogy boldog és hasznos ember legyen belőle.

- Akkor, azt hiszem, vegyes indokról van szó, - felelt Wickfield úr, hitetlen mosolylyal a fejét rázva.

- Vegyes a majd megmondtam, mi! - szólt a néném. - Ön azt állítja, hogy egyetlen világos indoka van minden cselekedetének. De remélem, csak nem képzelem, hogy ön az egyetlen világos fejű ember a világon?

- Hm! - felelt Wickfield úr mosolyogva, - engem bizony csak egyetlen indok vezet, minden lépésemben, Miss Trotwood. Másoknak van tíz, húsz, száz indokuk. Nekem egy van csak. Ez a különbség. Ámde most nem erről van szó. A legjobb iskola? Bármilyen legyen is az indoka, a legjobbat keresi?

A néném rábólintott.

- A legjobb iskolánkba, - szólt Wickfield úr elgondolkozva, - ez idő szerint benlakónak be nem juthat az unokaöccse.

- De remélem, valahol csak elhelyezhetjük azért? - szólt a néném.

Wickfield úrnak is ez volt a véleménye. Rövid tárgyalás után azt indítványozta, elvezeti a nénémet az iskolába, lássa és ítéljen maga; elviszi továbbá ugyanez okból egy-két családhoz is, a hol talán lakást és ellátást kaphatnék. A néném hozzájárult az indítványhoz, mire mind a hárman fölkerekedtünk. De Wickfield úr egyszerre csak megállt és így szólt:

- Kis barátunknak esetleg kifogása lehetne intézkedéseink ellen. Nem volna jó, ha itthon hagynók?

A néném hajlandó lett volna ellent mondani; de hogy egyszerűbbé tegyem a dolgot, kijelentettem, hogy szívesen ott maradok, ha megengedik. Vissza is mentem Wickfield úr irodájába, s leültem ugyanarra a székre, a melyen az imént ültem, hogy megvárjam őket.

A szék véletlenül szemben állt egy keskeny folyosóval, a mely abban a kis kerek szobában végződött, a honnan Heep Urias sápadt arcza kitekintett az ablakon, mikor megérkeztünk. Urias, miután a pónit elhelyezte egy szomszédos istállóban, ott dolgozott most a szobában pulpitus mellett. A pulpitus tetején sárgaréz-keret volt az iratok számára, a melyben benne lógott most is valami írás, a melyet másolt. Bár arcczal állt felém, eleinte azt gondoltam, hogy a köztünk levő irat miatt nem láthat; de mikor figyelmesebben feléje néztem, azt a kellemetlen megfigyelést tettem, hogy álmatlan szeme, mint két vörös nap, minduntalan kikibukkan az irat alatt, s lopva jóformán egy-egy teljes perczig rám mered, miközben a tolla épp oly gyorsan jár ide-oda, vagy legalább úgy tesz, mintha ide-oda járna, - mint különben. Megpróbáltam így is, úgy is kitérni az útjából; székre álltam, s megnéztem a szoba túlsó falán egy térképet; beletemetkeztem egy kenti ujság hasábjába; - de a szeme állhatatosan vonzotta a tekintetemet, s valahányszor odapillantottam a két vörös nap felé, előre tudtam bizonyosan, hogy vagy kelőben találom őket, vagy nyugovóban.

Végre, nagy megkönnyebbülésemre, jó hosszú idő múlva visszaérkezett a néném Wickfield úrral. Nem jártak annyi eredménnyel, a hogy' szerettem volna; mert bár az iskola előnyei tagadhatatlanok voltak, a lakás és az ellátás a javasolt helyek közül sehol sem tetszett a nénémnek.

- Nagyon kellemetlen dolog, - szólt a néném. - Nem tudom, Trot, mitévő legyek.

- Kellemetlennek elég kellemetlen, - szólt Wickfield úr; - de én megmondom, mitévő legyen, Miss Trotwood.

- Nos? - kérdezte a néném.

- Hagyja nálunk egyelőre az unokaöccsét. Csendes fiú. Nem fog zavarni egyáltalában. S a ház pompás hely a tanulásra. Olyan csendes, mint valami kolostor, s csaknem olyan tágas is. Hagyja nálunk.

A nénémnek szemmel láthatóan ínyére volt az ajánlat, bárha kissé kényes dolognak tartotta elfogadni. Így voltam vele én is.

- Nos, Miss Trotwood, - szólt Wickfield úr. - Ily módon meg van oldva minden nehézség. Csak ideiglenes berendezkedés volna. Ha nem válik be, vagy ha nem felel meg teljesen kölcsönös kíváncsainknak, egykettőre tovább megy egy házzal a fiú. Időközben ráérünk majd jobb helyet keresni a számára. Jobbat nem tehet, mintha egyelőre nálunk hagyja!

- Nagy hálára kötelez, - szólt a néném; - Trottot nem kevésbé, a hogy' látom; de...

- Ugyan! Tudom, mire céloz, - kiáltott Wickfield úr. - Nem akarom szívességet elfogadására kényszeríteni, Miss Trotwood. Fizethet érte, ha úgy tetszik. Nem leszünk követelődzők; de ha akar, fizethet érte.

- Ezzel a föltétellel, - szólt a néném, - bár szívessége értékét ez éppenséggel nem csökkenti, nagy örömmel hagyom itt a fiút.

- Akkor menjünk hát, keressük föl a kis gazdasszonyomat, - szólt Wickfield úr.

Ennek folytán fölmentünk egy csodálatos ódon lépcsőn, a melynek oly széles karfája volt, hogy akár azon is fölmehettünk volna, csaknem oly könnyedén; s beléptünk egy árnyas, ódon társalgóba, a mely három-négy fura kis ablakon át kapta a világosságot, azok közül, a melyeket már az utcán megbámúltam. Ódon tölgyfaszékek voltak benne, s mintha ugyanazokból a fatörzsekből lettek volna faragva, a melyekből a fényes tölgyfapadló és a mennyezet nagy gerendái. Csinosan bútorozott szoba volt, zongorával, élénk, vörös és zöld színű bútorzattal, itt-ott virággal. Mintha csupa régi fülkéből és szögletből állt volna; s minden egyes fülkében és szögletben fura kis asztal, pohárszék, könyvszekrény, szék vagy más efféle volt, a minek láttára mindig azt gondoltam, hogy ennél kedvesebb zúgocska nincs a szobában, a míg meg nem láttam a következőt, a mely vagy éppen olyan vagy még kedvesebb volt. Mindenben ugyanannak a nyugalomnak és tisztaságnak a színe volt, a mely kívülről jellemezte a házat.

Wickfield úr kopogott a fával burkolt fal egyik sarok-ajtáján, mire nyomban egy velem körülbelül egykorú kis leány sietett be a társalgóba s megcsókolta Wickfield urat. Az arcán rögtön észrevettem ugyanazt a szelíd, édes kifejezést, a mely a földszinten lévő női arczképből sugárzott felém. Mintha az arczkép asszonytá fejlődött s az eredetije megmaradt volna gyermeknek. Bár boldogan ragyogott az arcza, nyugalom ömlött el rajta, nyugodt, nemes lelki béke áradt egész lényéből, - a melyet soha sem felejtettem el; melyet soha sem fogok elfelejteni.

Ez az ő kicsi gazdasszonya, leánya, Ágnes, mondotta Wickfield úr. Mikor hallottam, hogyan mondta ezt és láttam, hogyan tartotta a kezét, kitaláltam, mi az egyetlen indoka egész életének.

Kicsi, fűdeles kosárka lógott az oldalán benne kulcsok; s oly komoly, oly hallgatag kis gazdasszonynak látszott, a minő legjobban illett ehhez az ódon házhoz. Barátságosan figyelt, mialatt édes atyja rólam beszélt; s mikor mindent elmondott, azt indítványozta nénémnek, menjünk föl az emeletre és nézzük meg a szobámat. Fölmentünk valamennyien, Ágnes előttünk. Gyönyörű ódon szoba volt ez is, tölgyfa-gerendákkal, metszett üvegű apró ablakokkal; s a széles karfa ide is fölfutott.

Nem jut eszembe, hol és mikor láttam egy festett üvegablakot, gyermekkoromban, valahol egy templomban. Nem emlékszem arra sem, mi volt a kép tárgya. De tudom, hogy mikor Ágnes megfordult ott az ódon lépcső komoly világításában, hogy megvárjon bennünket, önkénytelenül erre az ablakra gondoltam; s ezentúl mindig együtt élt emlékemben valami ez ablakkép nyugodt derűjéből Wickfield Ágnessel.

A néném épp oly boldogan nyugodott bele a rám vonatkozó megállapodásba, mint én; s nagyon jókedvűen és elégedetten mentünk le újra a társalgóba. Mivel arról hallani sem akart, hogy ott maradjon ebédre, nehogy valamikép haza ne érjen a szürke pónival, mielőtt besötétedik; s mivel, a hogy' gondolom, Wickfield úr sokkal jobban ismerte, semhog' vitatkozni próbált volna vele: hamarosan gondoskodtak számára villásreggeliről, s Ágnes visszament a nevelőnőjéhez, Wickfield úr pedig az irodájába. Így aztán egyedül maradtunk, hogy feszte-lenül búcsúzhassunk.

A néném közölte velem, hogy Wickfield úr gondoskodik majd mindenemről, s nem lesz hiányom semmiben; azután nyájas szóval tartott és jó tanácscsal.

- Trot, - szólt a néném befejezésül, - válj becsületére tenmagadnak, nekem és Dick úrnak, s áldjon meg az Isten!

Nagyon elérzékenyedtem, s egyebet nem tehettem, mint hogy újra köszönetet rebegetem, s Dick úrnak forró üdvözetemet küldtem.

- Sohase légy - szólt a néném - aljas; sohase légy álnok; sohase légy kegyetlen. Kerüld ezt a három bűnt, Trot, akkor valóra váltod reményeimet.

Megígértem, tőlem telhetőleg, hogy nem fogok visszaélni a jóságával és nem felejttem intelmét.

- A póni a kapu előtt áll, - szólt a néném, - mennem kell! Te itt maradj.

Ezzel nagysebtiben megölelt, s kiment a szobából, betéve maga mögött az ajtót. Az első pillanatban megdöbbenett ez a hirtelen távozás, s csaknem attól féltem, hogy valamivel megbántottam őt; de mikor kinéztem az utcára, s láttam, milyen leverten ül a csézába, s elhajt, a nélkül, hogy föltekintene, jobban megértettem, s nem ítélt meg ily igaztalanul.

Öt órára, a mikor Wickfield úr ebédelni szokott, újra összeszedtem magam s megjött az étvágyam is. Csak kettőnk számára terítettek; de Ágnes ebéd előtt megvárta édes atyját a társalgóban, lekísérte s leült az asztalhoz szemben vele. Alig hiszem, hogy Ágnes nélkül képes lett volna megebédelni.

Ebéd után nem maradtunk ott, hanem fölmentünk újra a társalgóba, a hol az egyik kényelmes szögletben Ágnes poharakat s egy palaczk oportóit tett atyja elé. Azt gondoltam, hogy Wickfield úrnak nem is ízlett volna úgy, mint rendesen, ha más teszi eléje.

Ott ült iddogálva, még pedig jócskán iddogálva, két óra hosszáig, mialatt Ágnes hol zongorázott, hol dolgozott, hol meg beszélgetett velünk. Wickfield úr többnyire jókedvűen, boldogan elvult köztünk; de olykor tekintetét Ágnesen pihentetve, tépelődni kezdett és szótlanná vált. Ágnes nyomban észrevette, én legalább azt gondoltam, s mindannyiszor földerítette, hol egy-egy kérdésével, hol meg nyájaskodásával. Wickfield úr ilyenkor abbahagyta az elmélkedést s tovább iddogált.

A teát Ágnes csinálta, s ő adta a háziasszonyt is; s tea után épp úgy telt az idő, mint ebéd után, a míg Ágnes aludni nem ment. Az atyja keblére szorította és megcsókolta, s távozása után gyertyát gyújtatott az irodájában. Ezután én is feküdni mentem.

De az est folyamán leballagtam a kapuba és egyet sétáltam az utcán, hogy még egy pillantást vessek a régi házakra és a szürke székesegyházra, visszagondolva arra, hogy' mentem keresztül e régi városon vándorutam közben, s hogy' haladtam el az előtt a ház előtt is, a melyben most lakom, - a nélkül, hogy tudtam volna. Visszatérőben láttam, hogy Heep Urias éppen az irodát zárja; s mivel baráti érzelemmel viseltettem mindenki iránt, bementem hozzá, megszólítottam, s mikor elváltunk, kezet adtam neki. De jaj! milyen hideg, nedves kéz volt a

keze! a tapintásnak épp oly kísérteties, mint a látásnak! Dörzsöltem is utána a kezemet, hogy fölmelegítsem, s a keze nyomát ledörzsöljem róla.

Oly kellemetlen egy kéz volt, hogy mikor fölmentem a szobámba, nedves hidegségét egyre éreztem még. Kikönyökölve az ablakon, a mint az egyik gerenda végén lévő faragott fej oldalról rámtekintett, azt képzeltem, hogy Heep Urias feje került oda valahogyan, és gyorsan becsuktam előtte az ablakot.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Új gyerek vagyok többféle értelemben.

Másnap reggel, reggeli után, újra megkezdtem a diákéletet. Wickfield úr elkísért jövődő tanulmányaim színhelyére - egy, udvarral körülvett, komoly épületbe, a melynek tudományos légköre pompásan illett az odatévedt varjakhoz és csókákhoz, a melyek a székesegyház tornyaitól leröppenve, tudós komolysággal sétáltak az udvar gyepszőnyegén, - és bemutatott új mesteremnek, dr. Strongnak.

Dr. Strong csaknem olyan rozsdás volt, én legalább azt gondoltam, mint a magas vaskerítés és a vaskapuk a ház előtt; és csaknem olyan kemény és súlyos, mint azok a nagy kőurnák, a melyek jobbról-balról a kerítés és a kapuk mellett s a vörös téglafal tetején díszlettek, szabályos távolságra egymástól az egész udvar körül, mint hatalmas teke-golyók az Idő számára. Könyvtárában ült, (már mint dr. Strong), nem éppen gondosan kikefélt ruhában, nem éppen gondosan fésült hajjal; rövid nadrágja nem volt átkötve a térdén; hosszú, fekete kamáslija nem volt begombolva, s a cipője, mint két barlang-torok, a pokróczról ásított felém a kandalló előtt. Felém fordítva fénytelen szemét, (egy rég elfelejtett vak vén lovat juttatott az eszembe, a mely hajdanában a blunderstonei temetőben szokta a füvet ropogatni, a sírok közt botorkálva), - azt mondta, örömmel lát, s azután kezet adott; de nem tudtam, mit csináljak a kezével, mivel az ő keze sem csinált semmit.

De nem messze dr. Strongtól, kezében kézimunkával, nagyon csinos, fiatal hölgy ült, - a doktor Annuskának szólította, s valószínűleg leánya volt, - a ki kisegített a zavaromból. Letérdelt ugyanis dr. Strong elé, hogy fölhúzza a cipőjét és begombolja a kamásliját. Nagyon vidáman és fürgén mozgott. Mikor készen lett, s mi megindultunk a tanterem felé, ámülva hallottam, hogy Wickfield úr búcsúzásközben „Strongné”-nak szólította; most már azon tűnődtem, vajon a menyé-e dr. Strongnak vagy a felesége, mikor dr. Strong önkénytelenül fölvilágosított.

- Ugyan, Wickfield, - szólt, megállva a folyosón, kezét vállamra téve, - mondja csak, nem talált még a feleségem unokaöccse számára megfelelő alkalmazást?

- Nem, - szólt Wickfield úr. - Nem. Még nem találtam.

- Szeretném, ha minél hamarább elintéződne a dolog, Wickfield, - szólt dr. Strong, - mert Maldon Jack szegény és lomha; s ennek a két rossz dolognak gyakran még rosszabb a következménye. Mit is mond dr. Watts?¹⁰ - tette hozzá, rám tekintve, s fejét az idézet ritmusára mozdítva: - „A sátán lomha, rest kezet mindig gazságra csábít.”

- Istenemre, doktor! - felelt Wickfield úr, - ha dr. Watts ismerné az emberiséget, épp annyi joggal írhatta volna ezt is: - „A sátán szorgalmas kezet mindig gazságra csábít.” A szorgalmas

¹⁰ Alaric Alexander Watts († 1864.) angol költő.

emberek, elhiheti, épp annyi gazságot követnek el a világon. Mi mást tettek mindazok, a kik az utolsó pár századév alatt legszorgalmasabban hajszolták a pénzt vagy a hatalmat? Nem gazságot halmoztak-e gazságra?

- Maldon Jack, azt hiszem, sohase lesz túlságosan szorgalmas, egyik irányban sem, - szólt dr. Strong, miközben elgondolkozva állát dörzsölgette.

- Talán nem, - szólt Wickfield úr; - s ezzel vissza is terelt a kérdésre, bocsánatot kérve a kitérésért. Nem, mindeddig nem volt módomban Maldon Jackről gondoskodni. Azt hiszem, - szólt némi tétovázás után, - keresztüllátok az ön indokán, s ez megnehezíti a dolgot.

- Az indokom az, - felelt dr. Strong, - hogy megfelelő alkalmazáshoz segítsen Annuska egy unokaöccsét és régi játszópajtását.

- Tudom, tudom, - szólt Wickfield úr, - akár itthon, akár külföldön.

- Hm! - szólt a doktor, szemmel láthatóan csodálkozva, mért hangsúlyozza Wickfield úr e szavakat. - Akár itthon, akár külföldön.

- Önmaga mondta így, emlékszik, - szólt Wickfield úr. - Akár külföldön.

- Mindenesetre, - felelt a doktor. - Mindenesetre. Vagy, vagy.

- Vagy, vagy? Mindegy önnek? - kérdezte Wickfield úr.

- Mindegy, - felelt a doktor.

- Mindegy? - kérdezte Wickfield úr álmélkodva.

- Teljesen mindegy.

- Nincs semmiféle indoka, - szólt Wickfield úr, - hogy inkább külföldön, mint itthon?

- Semmiféle, - felelt a doktor.

- Kénytelen vagyok hinni önnek, s természetesen hiszek is, - szólt Wickfield úr. - Nagyon megkönnyítette volna a dolgomat, ha előbb tudom ezt. De megvallom, énnekem más benyomásom volt a dologról.

Dr. Strong elképedve nézett rá, kétkedő tekintettel, a mely csaknem nyomban mosolygásra vált s engem nagyon fölbátorított, mert csupa nyájasság és szelídség volt, s a mellett merő egyszerűség, épp úgy, mint egész modora, mihelyt fölengedt tudós töprengésének dermesztő fagya, - s rendkívül vonzó és biztató hatást tett a magamfajta fiatal diákra. Dr. Strong, miközben újra meg újra ismételte a „mindegy” „semmiféle” és más hasonló tartalmú kurta bizonygatásokat, fura, egyenetlen léptekkel előttünk bandukolt; mi pedig nyomon követtük: Wickfield úr, megfigyeltem, komoly tekintettel s a fejét csóválva, a nélkül, hogy tudta volna, hogy én látom, mit csinál.

A tanterem meglehetősen tágas helyiség volt, az épület legnyugodalmasabb oldalán. Szemben öt-hat nagy urna meredt rá büszkén, s ablakai egy régi, zárt kertre nyíltak, a mely a doktoré volt, s a melynek napos déli falán őszibaraczkok érlelődtek. A gyepen, az ablakok előtt, két nagy aloé volt vedrekben; széles kemény levelei, a melyek mintha festett bádogból készültek volna, azóta, eszmetársulás folytán, mindig a csendet és a nyugalmat jelképezték előttem. Vagy huszonöt fiú bújt a szorgalmasan a könyveit, mikor beléptünk; de föllálltak, hogy a doktort üdvözljék, s megpillantván Wickfield urat meg engem, állva maradtak.

- Új társuk érkezett, fiatal urak, - szólt a doktor; - Copperfield Trotwood.

Erre egy Adams nevű fiú, az első tanuló, kilépett a padból és üdvözölt. Fehér nyakravalójával olyan volt, mint valami fiatal lelkész; de egyébként nagyon nyájas és jókedvű fiú volt.

Megmutatta a helyemet és bemutatott a tanítóknak, oly úri előzékenységgel, a mely bizonyára teljesen megnyugtatót, ha bármi megnyugtathatót volna.

De oly régóta nem voltam ilyen fiúk között s egyáltalában korombéli társak közt, Walker Misin és Lisztes Krumplin kívül, hogy soha életemben furcsábban nem éreztem még magamat. Annyira tudatában voltam annak, hogy oly dolgokat éltem át, a melyekről nekik fogalmuk sem lehetett, s oly tapasztalatokra tettem szert, a melyek teljességgel nem illettek koromhoz, személyemhez és közöttük való új helyzetemhez, hogy félig-meddig csalásnak képzeltem, hogy mint közönséges kis diák kerülök oda. A Murdstone és Grinby-korszak alatt, volt légyen bármily rövid, vagy bármily hosszú, annyira elszoktam a gyermek-játékoktól és szórakozásoktól, hogy tudtam, hogy esetlen és járatlan vagyok a legközönségesebb efféle dolgokban is. Mindazt, a mit tanultam volt, a megélhetés reggeltől estig tartó sanyarú gondjai közepett olyannyira elfelejtettem, hogy most, mikor kikérdeztek, mit tudok, semmit sem tudtam, s az iskola legelső osztályába kerültem. De bármennyire bántott is az a körülmény, hogy híjával voltam minden megfelelő testi ügyességnek és szellemi képzettségnek egyaránt, mérhetetlenül jobban zavart az a meggondolás, hogy az, a mit tudtam, sokkal jobban eltávolított társaimtól, mint az, a mit nem tudtam. Az járt az eszemben, vajon mit gondolnának, ha tudnák, mily meghitt ismerőse vagyok a King's Bench fogháznak? Vajon nem tapad-e lényemhez valami, a mi akaratom ellenére is elárulhatja élményeimet a Micawber-család körében, - a zálogházba járkálást, a sok kótya-vetyélést és a vacsorázgatásokat? Föltéve, hogy a fiúk közül látott valamelyik, mikor agyonhajszolva, rongyosan keresztül mentem Canterburyn, vajon nem fog-e rám ismerni? Vajon mit szólnának hozzá, ők, a kik nem ismerték még a pénz értékét, ha tudnák, mikép kuporgattam össze filléreimet, hogy napról-napra megvehessem szafaládémat és sörömet vagy puddingszeletemet? Hogy' hatna ő rájuk, a kik romlatlanságukban nem ismerik még sem a londoni életet, sem London utcáit, ha rájönnének, mennyire ismerem én - (s mennyire szégyellem), - ennek is, annak is, nem egy, éppen leghitványabb oldalát? Mindez a dr. Strongéknál töltött legelső nap úgy össze-vissza kóválygott a fejemben, hogy bizalmatlankodtam minden pillantásomban, minden legcsekélyebb mozdulatomban; ijedeztem, valahányszor valamelyik új tanulótársam közeledett; s abban a perczen, a mint vége volt az iskolának, hazasiettem, attól félve, hogy el találom árulni magam, ha felelnem kell holmi nyájas megjegyzésre vagy közeledésre.

De Wickfield úr régi házának oly hatása volt rám, hogy mikor, hónom alatt új iskolakönyveimmel, kopogtam a kapun, kezdtem érezni, hogy minden nyughatatlanságom oszladozik. Mialatt fölmentem szellős, ódon szobámba, úgy rémlett, mintha a lépcső komoly árnya ráborúlna minden kétségemre és félelmemre, s egyre elmosódottabbá tenné a múltat. Ott ültem szobámban, buzgón bújva a könyveimet, az ebéd idejéig, (az iskola három órakor ért véget), s azután lementem, abban reménykedve, hogy valamikor belőlem is lehet még derekabb fajta fiú.

Ágnes a társalgóban várta atyját, a kit az irodában tartóztatott valaki. Nyájas mosolyával üdvözölt, s megkérdezte, hogy' tetszik az iskola. Azt feleltem, hogy remélhetőleg nagyon fog tetszeni; de egyelőre kissé furcsán érzem benne magamat.

- *Maga* sohasem járt iskolába, úgy-e? - kérdeztem.

- Dehogynem! Mindennap.

- Csakhogy itthon, úgy-e bár?

- A papa nem engedhetett el sehová, - felelt mosolyogva, s a fejét rázva. - A gazdasszonyának itthon a helye.

- Bizonyosan nagyon szereti magát, - szoltam.

Bólintott a fejével, s azután az ajtóhoz ment hallgatódzni, nem jön-e már, hogy a lépcsőn eléje mehessen. De mivel még nem jött, megint visszatért hozzám.

- A mama meghalt, mikor én születtem, - szólt a maga nyugodt modorában. - Csak arról a képről ismerem, a mely lent van a földszinten. Tegnap láttam, hogy nézte a képet. Kitalálta, hogy kit ábrázol?

Mondtam, hogy kitaláltam, mert nagyon hasonlít hozzá.

- A papa is azt mondja, - szólt Ágnes örömmel. - Csitt! Jön a papa!

Derült, nyugodt arcza fölragyogott örömeiben, a mint elébe ment s azután kezét fogva, vele együtt visszatért. Wickfield úr nyájasan üdvözölt s azt mondta, hogy bizonyára boldog leszek dr. Strong keze alatt, a ki egyike a legkedvesebb embereknek.

- Lehet, hogy akadnak emberek, - nem tudom bizonyosan, - a kik visszaélnék a jóságával, - szólt Wickfield úr. - De te, Trotwood, sohase kövesd ezeknek a példáját semmiben. A doktor a leggyanútlanabb ember a világon; s akár hiba ez, akár erény, megérdemli, hogy ne tévesz-szük szem elől, bármi dolgunk van doktor Stronggal, fontos ügyekben épp úgy, mint apró-ságokban.

Úgy beszélt, én legalább azt gondoltam, mintha fáradt volna, vagy elégedetlen valamivel; de nem hánytorgattam elmémben tovább a dolgot, mert jelentették, hogy tálalva van. Lementünk együtt az ebédlőbe, s éppen úgy ültünk le az asztalhoz, mint rendesen.

Alig helyezkedtünk el, egyszerre csak Heep Urias bedugta az ajtón vörös fejét és vékony kezét, és így szólt:

- Maldon úr van itt, uram, csak egy szóra kéri.

- Csak e perczben végeztem Maldon úrral, - szólt az ügyvéd.

- Úgy van, uram, - felelt Urias; - de Maldon úr visszajött s még egy szóra kéri.

Mialatt nyitva tartotta kezével az ajtót, Urias tekintete végigsiklott rajtam, Ágnesen, a tálakon, a tányérokon, egyszerűen minden tárgyon, a mi a szobában volt, én legalább azt gondoltam, - bárha úgy tetszett, mintha semmire sem nézne; mintha vörös szemét kötelességtudóan urára függesztette volna az egész idő alatt.

- Bocsásson meg. Csak azt akarom mondani, hogy meggondoltam a dolgot, - jegyezte meg egy hang Urias mögött, mire Urias feje eltűnt s helyébe a beszélőé nyomult, - bocsásson meg tolakodásomért; de mivel nincs módomban válogatni, legjobb lesz, ha mihamarabb külföldre megyek. Annuska húgom ugyan azt mondta, mikor megbeszéltük a dolgot, hogy jobb szereti, ha barátai közelében vannak, mint hogy ha messzire száműzik őket, s az öreg doktor...

- Dr. Strong, nemde? - szólt közbe Wickfield úr komolyan.

- Persze, hogy dr. Strong, - felelt a másik; - én már csak az öreg doktornak hívom; hiszen tudja, egyre megy.

- Egyáltalában nem tudom, - felelt Wickfield úr.

- Legyen hát dr. Strong, - szólt a másik. - Dr. Strongnak, azt hittem, ugyanaz volt a véleménye. De mivel az ön eljárásából velem szemben azt kell következtetnem, hogy megváltozott a véleménye, ennél fogva nincs egyéb mondanivalóm, mint hogy mennél előbb megyek, annál jobb. Ezért, gondoltam, visszajövök s megmondom, hogy mennél hamarabb megyek, annál jobb. Ha már egyszer bele kell ugrani a vízbe, kár a parton halogatni a dolgot.

- Nyugodt lehet, Maldon úr, az ön ügyét oly kevésbé fogjuk halogatni, a mint csak lehetséges, - szólt Wickfield úr.

- Köszönöm, - szólt a másik. - Nagyon lekötölez. Ajándék-lónak nem szokás a fogát nézni; az ilyesmi nem volna kellemes dolog. Egyébként, merem mondani, Annuska húgom könnyen nyélbe üthetné a dolgot a maga kedve szerint. Azt hiszem, elég volna, ha Annus annyit mondana csak az öreg doktornak...

- Úgy érte, hogy elég volna, ha Strongné annyit mondana csak az urának, - nemde? - szólt Wickfield úr.

- Úgy van, - felelt a másik, - annyit mondana csak, hogy így vagy úgy szeretné ezt vagy azt; s akkor természetesen így vagy úgy történnék.

- S miért természetesen, Maldon úr? - kérdezte Wickfield úr, a ki nyugodtan tovább ebédelt.

- Hát csak azért, mert Annus bájos fiatal nőcske, s az öreg doktor, - már mint dr. Strong, - nem éppen bájos fiatal legény, - szólt Maldon Jack úr nevetve. - Nem akarok megbántani senkit sem, Wickfield úr. De azt hiszem, hogy az efféle házasságokban némi kárpótlás méltányos és helyén való.

- Kárpótlás a nő számára, uram? - kérdezte Wickfield úr komolyan.

- A nő számára, uram, - felelt Maldon Jack úr, nevetve. De mivel úgy látszott, észrevette, hogy Wickfield úr változatlan nyugalommal, zavartalanul tovább ebédel, s hiába várja, hogy arcza egyetlen vonása is földerüljön, így folytatta:

- De miután elmondtam, a minek az elmondása végett visszajöttem, újból bocsánatot kérve tolakodásomért, most már mehetek. Természetesen szem előtt fogom tartani utasításait, s az egész dolgot csupán a kettőnk dolgának tekintem, a melyet említeni sem szabad, fönt a doktoréknál.

- Ebédelt már? - kérdezte Wickfield úr, kezével az asztalra mutatva.

- Köszönöm, - szólt Maldon úr. - Anna húgomhoz megyek ebédelni. Ajánlom magamat.

Wickfield úr, a nélkül, hogy fölállt volna, gondolatokba merülve nézett a távozó után. Maldon úr, véleményem szerint, meglehetősen üres fejű, csinos képű, szájas, hányaveti, nyegle fiatal úr lehetett. Ez alkalommal láttam először életemben; s éppenséggel nem reméltem, hogy ily hamar megismerkedem vele, mikor a doktor reggel szóba hozta.

Ebéd után fölmentünk újra az emeletre, a hol minden szakasztott úgy folyt le, mint az előtte való nap. Ágnes a poharakat és palaczkokat ugyanabba a fülkébe helyezte el, s Wickfield úr leült iddogálni; és jócskán iszogatózott. Ágnes zongorázott neki, melléje ült, dolgozott, beszélgetett, s közben velem dominózott egy kicsit. Idejében elkészítette a teát; s később, mikor lehoztam a könyveimet, belenézett ő is a könyvekbe, megmutatta, mennyit tud ő belőlük - (sokat tudott, bár kevésnek mondta), - s elmagyarázta, mi módon lehet legjobban megérteni és megtanulni a könyveket. Most is látom őt, szerény, higgadt, csendes modorával, s hallom kedves, nyugodt hangját, mialatt e sorokat írom. Minden jóra buzdító hatása, a melyet idővel állandóan rám gyakorolt, kezd már érezhetővé válni keblemben. A kis Emmi szeretem, és Ágnes nem szeretem - nem, egyáltalában nem szeretem úgy, mint Emmi, - de érzem, hogy jószág, béke és igazság honol ott, a hol Ágnes van; s hogy a hajdanában látott templomablak üvegfestményének szelíd fénye hull reá mindig, s rám is, mikor közelében vagyok, és mindenre körülötte.

Mikor Ágnes, elérkezvén az éjszakai nyugalom ideje, távozott, én is kezet nyújtottam Wickfield úrnak s föl akartam menni szobámba. De visszatartott és így szólt:

- Van-e kedved nálunk maradni Trotwood, vagy máshová kívánczol?

- Itt szeretnék maradni, - feleltem gyorsan.

- Csakugyan?

- Ha szabad itt maradnom!

- Hm! Csakhogy unalmas élet ám ez a mi életünk, fiam, attól félek, - szólt Wickfield úr.

- Nem unalmasabb nekem sem, mint Ágnesnek, uram. Egyáltalában nem unalmas!

- Mint Ágnesnek, - ismételte Wickfield úr, miközben lassan a nagy kandallóhoz ballagott s neki támaszkodott. - Mint Ágnesnek!

Annyi bort ivott ez este (vagy csak úgy képzeltem talán), hogy vérbe borult a szeme. Nem mintha most láttam volna a szemét, mert lesütötte s a kezével árnyékolta; de valamivel előbb észrevettem már.

- Csak azt szeretném tudni, - motyogta magában, - vajon rám ún-e az én Ágnesem? Vajon én ráúnok-e valamikor? De ez más, ez egészen más!

Magában tűnődött, nem hozzám beszélt. Így hát meg se mukkantam.

- Unalmas vén ház, - szólt, - egyhangú élet; de kell, hogy körülöttem legyen. Kell, hogy körülöttem maradjon. Ha az a gondolat, hogy meg talállok halni s drága egyetlenemet magára hagyom, vagy hogy drága egyetlenem meg talál halni s engem magamra hagy, mint valami kísértet, lelkemhez férközik s legboldogabb óráimat megkeseríti, és nem szabadúlhatok tőle, csak ha...

A végét elharapta; de lassan visszabotorkált helyéhez, a hol ülni szokott, s miután gépiesen fölkapta az üres palaczkot, s úgy tett, mintha bort öntött volna poharába, letette megint és visszament újra a kandallóhoz.

- Ha kín az élet most is, mikor itt van, - szólt, - mivé lenne nélküle? Nem, nem, nem. Nem próbálhatom meg...

A kandallóhoz támaszkodott, eltűnődve, oly sokáig, hogy nem tudtam, vajon ne átalldjam-e távozásommal megzavarni, vagy pedig maradjak-e ott nyugodtan a helyemen, a míg föleszmél álmodozásából. Végre fölriadt, s körülnézett a szobában, a míg meg nem akadt rajtam a szeme.

- Nálunk maradsz, Trotwood, mi? - szólt szokott modorában, s mintha felelne valamire, a mit épp az imént mondtam. - Örülök neki. Szórakoztatod mind a kettőnket. Nagyon jó lesz, ha itt leszel. Hasznomra lesz nekem, hasznára lesz Ágnesnek, hasznára lesz talán mindannyiunknak.

- Nekem bizonyosan, uram, - szóltam. - Nagyon szívesen vagyok itt.

- Derék fiú vagy! - szólt Wickfield úr. - Mindaddig, a míg örömet vagy nálunk, itt maradhatsz.

Megrázta a kezemet és vállon veregetett; azután azt mondta, hogyha este Ágnes távozása után, dolgom akadna még, vagy ha a magam multságára kedvem volna olvasgatni egyet-mást, szívesen lát a szobájában, ha ő is ott van; s lemegetek hozzá üldögdélni akkor is, ha nem akarok egyedül maradni. Megköszöntem szíves figyelmét; s mivel nemsokára lement a szobájába, s én még nem voltam fáradt, kezemben könyvvel lementem én is, hogy éljek az engedelmeivel.

De mikor világosságot láttam a kis kerek irodában, s nyomban éreztem, hogy valami Heep Urias felé vonz, a ki valósággal ígézetet gyakorolt rám, Wickfield úr szobája helyett ő hozzá léptem be. Nagy, vaskos könyvbe mélyedve találtam Uriast. Oly tüntető figyelemmel olvasta,

hogy sovány mutatóujjával kísért minden sort, a mint olvasott, s nedves nyomot hagyott a lapon (én legalább szentül hittem), mint valami csiga.

- Ma este jó sokáig dolgozik, Urias, - szóltam.

- Igen, Copperfield úrfi, - szólt Urias.

Mikor leültem szemben vele, hogy kényelmesebben beszélgethessünk, észrevettem, hogy ahhoz, a mit rendesen mosolygásnak mondunk, nem értett; mosolygás helyett csak a száját tátotta el, mire két kemény ráncz támadt az arczán, egy-egy mindkét felől.

- Nem irodai munkával foglalkozom, Copperfield úrfi, - szólt Urias.

- Hát mi mással? - kérdeztem.

- Jogi ismereteimet gyarapítom, Copperfield úrfi, - szólt Urias. - Tidd *Gyakorlati Magánjogát* veszem át. Óh, Copperfield úrfi, micsoda író ez a Tidd!

A székem annyira bevált őrtoronynak, hogy a mint figyelemmel kísértem, hogy' olvas tovább, e lelkesült fölkiáltás után, mutatóujjával követve a sorokat, észrevettem, hogy vékony, hegyes, belül élesen barázdált orrczimpája sajátságos, rendkívül kellemetlen módon hol kitégűl, hol meg összehúzódik, mintha orrán pislogna a szeme helyett, a mely valószínűleg sohasem pislogott még.

- Úgy-e, maga valószínűleg egész nagy jogtudós már? - kérdeztem, miután egyideig elnéztem őt.

- Én, Copperfield úrfi? - szólt Urias. - Óh, dehogy! Nagyon jelentéktelen, szerény ember vagyok én.

Megfigyelésem a kezére vonatkozólag nem volt képzelődés, a mint most meggyőződtem róla, mert gyakran egymáshoz dörzsölte a tenyerét, mintha a nyomkodással szárítani és melengetni akarná, s azonkívül suttyomban nem egyszer meg is törülte a zsebkendőjével.

- Jól tudom, hogy én a világon a legjelentéktelenebb ember vagyok. - szólt Heep Urias szerényen; - de azért senkinek irigye nem vagyok. Az anyám is nagyon jelentéktelen személy. Szerényen lakunk, Copperfield úrfi; de ezért is nagyon hálásaknak kell lennünk. Az apám hajdani foglalkozása is szerény volt. Sírásó volt.

- És most micsoda? - kérdeztem.

- Ez idő szerint az örök világosság részese, Copperfield úrfi, - szólt Heep Urias. - De van okunk mért hálásaknak lenni. Mennyi halálával tartozom azért, hogy Wickfield úrnál lehetek!

Megkérdeztem Uriástól, hogy régen ott van-e már Wickfield úrnál?

- Innen-onnan négy esztendeje már, Copperfield úrfi - szólt Urias; betéve könyvét, miután gondosan megjelölte a helyet, a hol abbanhagyta. - Apám halála után egy évre kerültem ide. Óh, mennyi halálával tartozom érte! Mennyi halálával tartozom azért, hogy Wickfield úrnak szíves jóvoltából nála bojtárkodhatom. Mert egyébként az anyám meg a magam szerény módja mellett nem tehetném.

- Aztán, ha kitelik a bojtárkodása, rendes ügyvéd lesz, úgy-e? - kérdeztem.

- Ha az Isten is úgy akarja, Copperfield úrfi, - felelt Urias.

- Talán egy szép napon üzlettársa lesz még Wickfield úrnak, - szóltam, hogy a kedvébe' járjak; - s a czég neve „Wickfield és Heep” lesz, vagy „Heep, Wickfield utóda”.

- Óh, dehogy, Copperfield úrfi, - szólt Urias, fejét rázva; sokkal jelentéktelenebb ember vagyok én ennél!

Annyi tény, hogy csodálatosan hasonlított az ablakom mellett kinyúló gerendavég faragott fejéhez, a mint a maga alázatosságában ott ült, loppal rám tekintve, tátott szájjal, arczán a kemény ránczokkal.

- Wickfield úr nagyon kiváló ember, Copperfield úrfi, - szólt Urias. - Ha régóta ismeri, bizonyosan sokkal jobban tudja, mint a hogy' én fölvilágosíthatom.

Azt feleltem, hogy magamnak is az a meggyőződése Copperfield úrról; de nem régóta ismerem, bárha nénémnek jóbarátja.

- Óh, az már igaz, Copperfield úrfi, - szólt Urias. - A nénije nagyon kedves úrhölgy, Copperfield úrfi!

Elragadtatása jeléül oly útálatos rángatózást vitt végbe, hogy figyelmemet a nénémre mondott bók helyett torkának és testének kígyószerű tekergőzése ragadta meg.

- Nagyon kedves úrhölgy, Copperfield úrfi! - szólt Heep Urias. - Azt hiszem, Copperfield úrfi, hogy a nénije nagy bámúlója Ágnes kisasszonynak, úgy-e?

Nagyszerűen rámondtam, hogy az; bárha, Isten bocsássa meg! a legcsekélyebb tudomásom sem volt róla.

- Remélem, Copperfield úrfi, maga is az, - szólt Urias. - Bizonyos vagyok benne, hogy az.

- Bámúlója az egész világ, - feleltem.

- Óh, Copperfield úrfi, - szólt Heep Urias, - köszönöm ezt a megjegyzését! Való igaz! Bárha én nem is számítok, tudom, hogy való igaz! Köszönöm, köszönöm, Copperfield úrfi!

Érzelmei elragadtatásában valósággal letekergőzött a székéről, s utána kezdett hazafelé készülni.

- Az anyám haza vár, - szólt, előhúзва fakó, igénytelen zsebóráját, - és aggódni fog; mert bárha igen jelentéktelen emberek vagyunk is, Copperfield úrfi, nagyon ragaszkodunk egymáshoz. Ha valamelyik délután meglátogatna bennünket, s meginna egy csésze teát szerény hajlékunkban, anyám épp oly büszke volna a társaságára, mint én.

Azt mondtam, hogy örömet elmegyek.

- Köszönöm, Copperfield úrfi, - felelt Urias, félre téve könyvét az állványra. - Ha jól sejtem, hosszabb ideig itt fog maradni, úgy-e, Copperfield úrfi?

Azt mondtam, hogy tudomásom szerint mindaddig itt fogok maradni, a míg el nem végzem az iskolát.

- Óh, igazán! - kiáltott Urias. - Hiszen akkor meglehet, hogy végül maga lép be majd a cégbe, Copperfield úrfi!

Ünnepélyesen kijelentettem, hogy sem magamnak nincs efféle célom, sem másnak a világon nincs efféle terve velem; ám Urias, bármint tiltakoztam is ellene, nyájasan, de egyre állhatatosan azt mondogatta: - óh, Copperfield úrfi, dehogy nem; belép majd, hogyne lépne be! meg - Óh, hogyne, Copperfield úrfi; minden bizonynyal be fog lépni!

A mikor végtére készen állt, hogy távozzék az irodából éjszakára, azt kérdezte, nincs-e ellenemre, ha eloltja a lámpát; s mikor azt feleltem, hogy „nincs”, nyomban el is oltotta. Miután kezét fogott velem, - mintha halhoz értem volna a sötétben, - kinyitotta, de csak nagyon kicsikét, az utcára nyíló ajtót, kisurrant s megint becsukta, rám bízva, hogy visszatapogatózzam a házba: a mi nem kis fáradságomba került, miközben föl is buktam a székében. Valószínűleg ez volt a közvetlen oka, hogy róla álmodtam, még pedig körülbelül a fél éjszakán át; s a többi közt azt is álmodtam, hogy Peggotty úr házát kalózkirándulás céljából vízre bocsátotta, az

árbocra fekete lobogót vonván föl ezzel a fölírással: „Tidd Gyakorlati Magánjoga”, s ez alatt az ördögi jelvény alatt elvitt magával engem is a kis Emmivel az amerikai partok felé, hogy vízbe fojtson.

Nyughatatlanságom, mikor elmentem az iskolába másnap, csökkent kissé, még inkább csökkent harmadnap, s ekkép fokként teljesen meg is szűnt annyira, hogy nem telt bele két hét sem, egészen otthonosan éreztem magam s boldog voltam új társaim között. Játékaikban elég esetlen voltam ugyan, s tanulmányaikban eléggé elmaradtam; de reméltem, hogy amabban gyakorlattal, emebben pedig kemény munkával majd nyomukba jutok. Neki is láttam hát keményen a munkának, játékban, tanulásban egyaránt, úgy, hogy bőven volt részem dicséretben. S igen rövid idő múlva annyira idegenné vált rám nézve az az élet, a melyet a Murdstone és Grinby-czég szolgálatában töltöttem, hogy nem is igen hittem már benne, miközben a jelenbe annyira beleéltem magamat, mintha így lett volna már rég ideje és nem máskép.

Dr. Strong iskolája kitűnő iskola volt; annyira különbözött a Creakle úrétól, mint a jó a rossztól. Igen komoly és tisztességes volt a rendje, s józan a rendszere; mindenben a fiúk becsületérzésére és jóhiszeműségére hivatkoztak, s mivel nyilvánvalóan föltételezték e két tulajdont mindenben mindaddig, a míg méltatlannak nem bizonyult rá, valósággal csodát műveltek. Valamennyien éreztük, hogy részünk van az intézet vezetésében, s jóhírének és tekintélyének megóvásában. Ennélfogva csakhamar melegen ragaszkodtunk hozzá, - én legalább őszintén ragaszkodtam s a míg ott voltam, sohasem tapasztaltam mást egyetlen fiúnál sem, - és a legjobb akarattal tanultunk, arra törekedvén, hogy becsületére váljunk. A tanulásra szánt órák elteltével nemesítő játékokkal foglalkoztunk és bőséges szabadságot élveztünk; de azért - jól emlékszem - városszerte becsültek bennünket, és nagyritkán ütöttünk csak csorbát megjelenésünkkel vagy modorunkkal dr. Strong és tanítványai jó hírén.

A felsőbb osztálybeliek közül néhányan a doktor házában laktak és kosztoltak, s ezek révén tudtam meg egyet-mást, másodkézből, a doktor történetéből. A többi közt azt is, hogy alig egy esztendeje vette nőül azt a szép fiatal nőt, a kit dolgozószobájában láttam, még pedig szerelemből, mert nem volt egy fityingje sem; van ellenben - így mondták társaim - egész sereg szegény atyjafia, a kik nem áttallanak saját házából is kitűrni a doktort. Meg azt is, hogy a doktor töprengő modorának az a magyarázata, hogy folyton-folyvást görög gyökereket keres, a mit tudatlan ártatlanságomban úgy értettem, hogy a doktor szenvedélyes botanikus, annál is inkább, mert sétálgatás közben mindig a földre szegezte a tekintetét, a míg meg nem tudtam, hogy gyökérszavakról van szó egy új szótár számára, a melyen munkálkodik. Adams, az első diák, a ki kitűnő matematikus volt, kiszámította, - (a hogy' közölték velem), - mennyi idő alatt készülne el ez a szótár, a doktor terve szerint és munkarendszere mellett. Eredményül azt kapta, hogy ezerhatszáznegyvenkilencz esztendő alatt, a doktor utolsó, hatvankettedik születése napjától számítva.

De magát a doktort bálványozta az egész iskola; s valóban Istentől elrugaszkodott elemekből kellett volna állnia az iskolának, ha másként lett volna, mert áldott jó ember volt, oly gyermeki bizalommal, a mely megindíhatta volna még a falra rakott urnák köszívét is. Mikor föl s alá járkált a ház mellett az udvarban, a hol az odatévedt varjak és csókák nyakukat meresztve oly ravaszul pislogtak utána, mintha tudnák, mennyivel jártasabbak nála még ők is e világ dolgaiban, ha ilyenkor holmi csavargó elég közel férközhetett nyikorgó cipőjéhez, hogy nyomorgása meséjének egyetlen mondatával magára vonja a figyelmét, akkor bizonyos lehetett benne, hogy a doktor a következő két napra úrrá teszi. Úgy tudta ezt mindenki a házban, hogy a tanítók és az idősebb tanulók résen álltak mindig, hogy a sarkokon elcsípjék e csirkefogókat, sőt szükség esetén az ablakon is kiugráltak, hogy elriaszszák őket az udvarból, mielőtt észrevétethették volna magukat a doktorral; s nem egyszer szerencsésen sikerült is ez nekik, alig pár yardnyira tőle, a nélkül, hogy a legcsekélyebb tudomása lett volna a dologról,

mialatt föl s alá ödöngött. Birodalma határain kívül, ha nem volt, a ki megvédelmezze, akadálytalanul megkoppasztották. Még a kamásliját is lehúzhathatták volna vele a lábáról, hogy elajándékozza. Valósággal keringett is közöttünk egy történet, (sejtelmem sincs róla, s nem is volt soha, ki felelt a hitelességéért, de oly sok esztendőn át elhittem, hogy ma is szentül hiszem), a mely arról szólt, hogy egy fagyos téli napon csakugyan odaajándékozta a kamásliját egy koldús-asszonynak, a ki a szomszédság nem csekély megbotránkozására egy szép kis porontyot mutogatott házról-házra, belebugyolálva ebbe a ruhadarabba, a melyre minden élő teremtés ráismert, mert épp oly jól ismerte az egész környék, mint a székes-egyházat. A legenda azzal végződött, hogy az egyetlen lény, a ki nem ismert rá a kamáslira, maga a doktor volt, mert mikor pár nap múlva közszemlére tették egy nem a legjobb hírű, kis zsibárús üzlet ajtajában, a hol az ilyes holmit pálinkáért szokás becserélni, nem egyszer látták, hogy a doktor helyeslően megtapogatta, mintha valami érdekes újdonságot bámúlna a szabásában, s azon tünődnek, vajon nem jobb kamásli-e mint az övé.

Nagyon kedves látvány volt együtt látni a doktort csinos, fiatal feleségével Atyai jóindulattal érezte hozzávaló gyöngéd ragaszkodását, úgy, hogy ez egymagában is elárulta, milyen jó ember lehet. Gyakorta láttam őket együtt sétálni a kertben, a hol az őszi barackok értek, s hébe-korba közelebből megfigyeltem őket a dolgozószobában vagy a társalgóban. Úgy rémlett előttem, mintha az asszony nagy szeretettel és gondoskodással csüggne az urán, bárha azt sohasem hittem, hogy élénkebben érdeklődnek a szótár iránt, a melyből néhány súlyra nem éppen jelentéktelen töredéket mindig magával hordott a doktor a zsebében vagy a kalapja bélésében, s rendszerint úgy látszott, hogy sétaközben magyarázgat belőle a feleségének.

Strongnét meglehetősen sokszor láttam, egyrészt azért, mert az első reggel, mikor elvezettek a doktorhoz, megkedvelt, s később mindig szíves volt hozzám és érdeklődött irántam; másrészt pedig azért, mert nagyon szerette Ágnes és gyakran ellátogatott hozzánk. Úgy vettem észre, hogy Strongné és Wickfield úr közt furcsamód feszült volt a viszony, (mintha Strongné félt volna tőle), s ez a feszültség sohasem szűnt meg. Ha hébe-korba este jött el hozzánk, mindig visszariadt attól, hogy Wickfield úr kísérje haza, s helyette velem osont el. S nem egyszer, mikor jókedvűen átszaladtunk a székesegyház udvarán, s egyáltalában nem reméltük, hogy valakivel találkozunk, szembe került velünk Maldon Jack, a kit mindannyiszor nagyon meglepett a találkozás.

Strongné mamája olyan nő volt, a kiben nagy gyönyörűségem telt. Marklehamné volt a neve; de mi fiúk magunk között sose hívtuk másképp, csak a „vén strázsamester”-nek, hadvezéri képessége és azon ügyesség miatt, a melylyel mozgósítani tudta az atyafiak egész hadtesteit a doktor ellen. Élesszemű, kicsiny asszony volt, s a mikor kiöltözködött, változatlanul egy és ugyanazon kalapot szokta hordani, a melyen csinált virágdísz és két csinált pillangó ékeskedett, mely utóbbiaknak valószínűleg az volt a rendeltetése, hogy a virágok fölött lebegjenek. Az a babonás hit járta köztünk, hogy ez a kalap Franciaországból való, s csupán e találékony nemzet valamelyik műhelyének gyártmánya lehet. De bizonyosan annyit tudok csak róla, hogy esténként mindig akkor szerepelt, a mikor Marklehamné asszony; hogy baráti összejövetelek alkalmával egy kis hindukosárban vitték házról-házra; hogy a pillangóknak az a sajátságuk volt, hogy szakadatlanul rezegtek, és szorgos méhek példájára kihasználtak minden fényes alkalmat, dr. Strongnak a költségére.

A vén strázsamestert - ezt a nevet nem tiszteletlenségből használok, - kedvező alkalmam nyílt megfigyelni egy este, a melyre egyébként más valamiért emlékszem, a mit el is fogok mindjárt mondani. Az az este volt, mikor a doktorék egy kis búcsú-ünnepet rendeztek abból az alkalomból, hogy Maldon Jack Indiába utazik, a hová tengerészcadét vagy más efféle minőségben került, miután Wickfield úr elintézte végre az ügyét. Merő véletlenségből ugyanakkor volt a doktor születésnapja is. Szabad napunk volt az iskolában, reggel átnyújtottuk neki ajándékainkat, a legjobb diák felköszöntötte, s addig éljeneztek, a míg be nem rekedtünk

s a doktor sírva nem fakadt. Este pedig, Wickfield úr, Ágnes meg én, mint jó ismerősök, hivatalosak voltunk hozzá teára.

Maldon Jack ott volt már, a mikor beállítottunk. Strongné, a kin cseresznyeszín szalagdíszes fehér ruha volt, zongorázott, mikor beléptünk; s Maldon úr fölője hajolva a kótát forgatta. Strongné tiszta, pirosasfehér arczszíne nem volt oly rózsásan viruló, mint rendesen, én legalább azt gondoltam, mikor hátrafordult; de nagyon csinos, csodálatosan csinos volt.

- Doktor, - szólt Strongné mamája, mikor helyet foglaltunk, - elfelejtettem a mai nap alkalmából jó kívánságaimat tolmácsolni, bár, a mint képzelheti, az én jókívánságaim, tekintettel helyzetemre, éppenséggel nem üres udvariasságból fakadnak. Engedje meg hát, hogy azt kívánjam, érje meg boldogan sokszor ezt a napot.

- Köszönöm, asszonyom, - felelt a doktor.

- Nagyon sokszor, számtalanszor érje meg boldogan, - folytatta a vén strázsamester. - Nem csupán a saját maga, hanem Annus, meg Maldon John, meg sok mások érdekében is. Mintha tegnap lett volna csak, John, mikor kis ficzó korodban, - egy fejjel kisebb voltál Copperfield úrfinál, - játékközben gyerekmódra udvaroltál Annusnak hátul a kertben, a pöszmétebokrok mögött.

- De édes mama, - szólt Strongné, - kérem, hagyja most ezt.

- Ugyan Emmus, ne csacsiskodjál, - felelt az édesanyja. - Ha pirúlva hallod e dolgokat most is, mikor már vén férjes asszony vagy, hát akkor ugyan mikor hallgathatod majd pirulás nélkül?

- Vén? - kiáltott Maldon Jack. - Annuska vén? Ejha!

- Bizony az, John, - felelt a strázsamester. - A szó szoros értelmében vén férjes asszony. Bárha nem koros, - mert ugyan mikor hallottad tőlem, akár te, akár más, hogy korosnak mondtam volna egy húszesztendő leányt! - unokahúgod felesége a doktornak, s mint ilyen, az, a minek állítottam. Szerencse rád nézve, John, hogy az unokahúgod felesége lett a doktornak, mert befolyásos, szíves jóbarátra akadtál az urában, a ki - bátran megjósolom, - egyre szívesebb lesz hozzád, ha megérdemled. Nincs bennem álbüszkeség. Sosem szégyenlem nyíltan bevallani, hogy van a családnak nem egy olyan tagja, a ki rászorúl a jóbarátra. Te magad is közéjük tartoztál, mielőtt unokahúgod befolyása meg nem szerezte számodra a jó barátot.

A doktor, a milyen jó ember volt, kezével intett, mintha szót sem érdemelne a dolog, hogy megóvjá Maldon Jackot a további leckéztetéstől. De Marklehamné átült a doktor mellé, s legyezőjét a doktor kabátujjához értetve, így szólt:

- Nem, nem, édes doktorom! Igazán meg kell már bocsátania, ha kissé hosszasan időzöm e pontnál, de elragad mély érzésem heve. Valósággal bele vagyok bolondúlva, annyira szeretek beszélni róla. Maga áldás ránk nézve. Valósággal a jó Isten ajándéka, tudja meg.

- Esztelenség, esztelenség, - szólt a doktor.

- Nem, nem, megbocsásson, - folytatta a vén strázsamester. - Mivel senki sincs itt, csak a mi drága, meghitt jó barátunk, Wickfield úr, nincs rá ok, hogy elhallgassak. Ha így folytatja, az anyós előjogaira fogok hivatkozni és jól megmosom a maga fejét is. Becsületes asszony vagyok tetőtől-talpig, s kereken kimondom, a mit gondolok. Azt akarom csak mondani, a mit akkor mondtam, mikor annak idején oly végtelenül meglepett - emlékszik még, mennyire meg voltam lepve? - azzal, hogy megkérte Annus kezét. Nem mintha valami rendkívüli dolog lett volna maga az a tény, hogy megkérte, - nevetséges volna ilyesmit mondani! - hanem pusztán azért, mivel maga ismerte szegény édes atyját és ismerte őt is hat hónapos csecsemő korától

kezdve, s ennél fogva egyáltalában nem gondoltam magára ilyen szempontból, s egyáltalában nem számítottam magát a házasulandó férfiak közé, - pusztán ezért, hiszen tudja jól.

- Tudom, tudom, - szólt a doktor jókedvűen. - Ne is gondoljunk rá.

- De én bizony gondolok, - szólt a vén strázsamester, ajkához emelve legyezőjét. - Nagyon sokszor gondolok rá. Azért elevenítem föl e dolgokat, hogy ellentmondjanak, ha nincs igazam. Nos! Azután beszéltem Annussal, s elmondtam neki, mi történt. Így szóltam: „Édesem, itt volt dr. Strong, s megtisztelt egy valóban szép nyilatkozattal és ajánlattal.” Erőszakoltam a dolgot a legkevésbé is? Szó sincs róla. Így szóltam: „Annus, fiam, mondd meg nyomban az igazat: szabad még a szíved?” „Mama, - szólt Annus zokogva, - hiszen én nagyon, de nagyon fiatal vagyok még” - s ebben tökéletesen igaza volt, - „s alig tudom, hogy egyáltalán van-e szívem.” „Akkor, drágám, - szóltam én, - bátran rámondhatod, hogy szabad még. Annyi bizonyos, szívecském, - szóltam, - hogy dr. Strong izgatott lelkiállapotban van s elvárja, hogy feleljünk neki. Nem hagyhatjuk a mostani bizonytalanságban.” „Mama, - szólt Annus, egyre zokogva, - boldogtalan lenne nélkülem? Ha igen, akkor tisztelem és becsülöm őt annyira, hogy hozzá megyek.” Így aztán rendben volt a dolog. S csak akkor mondtam Annusnak és nem előbb: „Annus, dr. Strong nemcsak a férjed lesz, hanem atyád is lesz megboldogult édes atyád helyett: feje lesz a családuknak, ő fogja képviselni a család bölcsességét és tekintélyét, sőt bátran mondhatom, családunk vagyonát is; egyszóval a jó Isten ajándéka lesz családukra nézve.” Ezt a szót használtam akkor és ezt a szót használtam ma is. Ha van érdemem, a következetesség az.

A lánya némán ült és mozdulatlanul az egész beszéd alatt, szemét a földre sűtve; unokafivére mellette állt és szintén lesütötte a szemét. Most pedig, nagyon halkán, remegő hangon így szólt Strongné:

- Mama, remélem, befejezted?

- Nem, édes Annus, - felelt a strázsamester, - nem fejeztem még be egészen. Minthogy kérdezed, szívecském, tudd meg, hogy nem fejeztem még be. Az a panaszom, hogy te valóban természetellenesen viselkedel némileg a saját családdal szemben; s mivel neked hiába panaszkodom, az uradhoz akarok fordulni a panaszommal. Kedves doktorom, nézzon csak rá a maga bolondos kis asszonykájára.

A mint a doktor feléje fordította jóságos arcát, gyermeteg, nyájas mosolyával, felesége még mélyebbre horgásztatta a fejét. Észrevettem, hogy Wickfield úr állhatatosan Strongnéra nézett.

- A mikor minapában szóltam ennek a rosszaságnak, - folytatta Marklehamné, tréfásan lánya felé legyintve fejével és legyezőjével, - hogy egy családi ügyet hozzon szóba maga előtt - olyan ügy volt, a melyet véleményem szerint kötelessége lett volna szóba hozni, - azt felelte, hogy az ügy említése annyi volna, mint szívességre kérni őnt; s mivel ön túlságosan nagylelkű, s bármit kér öntől, mindig meg is kapja, nem fogja szóba hozni.

- Annus, édes, - szólt a doktor. - Nem jól tetted. Megfosztottál egy örömtől.

- Csaknem szóról-szóra ezt mondtam én is neki! - kiáltott az anyós. - Máskor bizony, ha tudom, hogy szívesen szólna valamiért, de e miatt nem teszi, majd inkább talán magam szólok, kedves doktorom.

- Nagyon fogok örülni, - felelt a doktor.

- Igazán?

- Minden esetre.

- Nos, akkor hát így lesz! - szólt a vén strázsamester. - Áll az alku. - S miután ezzel valószínűleg elérte a célját, megveregette néhányszor a doktor kezét legyezőjével, (a melyet előbb megcsókolt), s diadalmasan visszavonult előbbi hadállásába.

Még néhány vendég érkezvén, köztük a két tanító és Adams, általános lett a társalgás, és természetesen Maldon Jack személye körül forgott; utazásáról beszéltek, meg arról az országról, a hová készült, s terveiről és kilátásairól. Még akkor éjszaka kellett elutaznia, vacsora után, postakocsin Gravesendbe, a hol hajója útrakészen állt; s úgy volt, hogy ha csak szabadságra vagy betegség miatt haza nem jön, nem is tudom hány esztendeig távol marad. Emlékszem, hogy valamennyien egyetértettek abban, hogy Indiáról teljesen fonák képze van az embereknek, s hogy tulajdonképpen egyéb hátránya nincs is az országnak, mint hogy néhány tigris is van benne s hogy a nap meleg szakában egy kissé nagy benne a hőség. A mi engem illet, én úgy tekintettem Maldon Jackra, mint valami modern Sindbadra¹¹ és szinte elképzeltem már, mint a napkeleti ráják kebelbarátját, a mint baldachinok alatt üldögélve, csavargós aranypipákból pöfékel, a melyek mérföldnyi hosszúságúak volnának, ha ki lehetne őket nyújtani.

Strongné elég jól énekelt. Onnan tudtam, mert gyakran hallottam őt magában énekelgetni. De vajon mások előtt félt-e énekelni avagy a hangjának volt-e baja akkor este, annyi bizonyos, hogy sehogysem ment neki az éneklés. Először egy duettet próbált elénekelni az unokafivérével, Maldonnal; de jóformán elkezdni sem tudta; s később, mikor egyedül próbált énekelni, bár eleinte édesen csengett a hangja, egyszerre csak teljesen elakadt, s szinte kétségbeesetten lecsüggesztette a fejét a billentyűk fölé. A jó doktor azt mondta, ideges szegény, s hogy fölvidítsa, azt indítványozta, hogy kártyázzanak, bár ő maga annyit értett a kártyához, mint a hajdú a harangöntéshez. De észrevettem, hogy a vén strázsamester nyomban játszótársául választotta és gondjaiba vette őt, kioktatván, hogy bevezetésül mindenekelőtt adja át neki a zsebében levő összes ezüstpénzt.

A játék mellett jól elmulattunk, s nem kevésbé mulattunk a doktor baklövésein is, a melyeknek nem volt se szeri, se száma, nagy bosszúságára a pillangóknak, bárhogy résen álltak is. Strongné nem vett részt a játékban, gyengélkedésével mentvén ki magát; s unokafivére, Maldon, azt hozta föl ürügyül, hogy egyet-mást be kell még csomagolnia. De miután elvégezte a dolgát, visszatért, s félreült Strongnéval a pamlagra beszélgetni. Strongné hébe-korba a doktor háta mögé állt s kártyájába tekintve, figyelmeztette, mit játszik ki. Nagyon sápadt volt, a mint az ura fölé hajolt, s úgy láttam, hogy remegett az ujjá, mikor rámutatott a kártyalapokra; a doktort azonban egészen boldoggá tette feleségének a figyelmessége, s nem vett észre semmit, ha így is volt.

Vacsora közben nem igen volt ilyen jókedvünk. Mintha valamennyien azt éreztük volna, hogy az efféle búcsúzkodás kellemetlen dolog, s mennél közelebb a válás percze, annál kellemetlenebb. Maldon Jack próbált ugyan hetet-havat összehordani, de nem volt elemében, s csak még jobban elrontotta a dolgot. Nem lendített a hangulaton, nekem legalább úgy tetszett, a vén strázsamester sem, a ki szüntelenül újabb meg újabb élményeket elevenített föl Maldon Jack ifjúságából.

A doktor azonban, a ki - meg vagyok róla győződve, - azt hitte, hogy mindenkit boldoggá tett, nagyon jókedvű volt, s halvány sejtelve sem volt arról, hogy mi többiek éppenséggel nem a legpompásabban mulatunk.

- Annus édes, - szólt órájára nézve s poharát színültig töltve, - unokafivérédek, Jacknak, letelt az ideje s nekünk nem szabad őt tartóztatnunk, mivel az idő s az ár - a jelen esetben egyképp fontos két tényező - nem vár senki fiára. Maldon Jack! hosszú út s egy idegen ország

¹¹ Az Ezeregyéjszaka egyik hőse.

áll ön előtt; de megesett ez már sok emberrel, s meg fog esni még többel, a míg világ lesz ez a világ. A szelek szárnya, a melyre készül ön rábízni magát, ezer meg ezer felebarátunkat eljuttatta a bőség szarujához, s ezer meg ezer felebarátunkat szerencsésen vissza is hozta közénk.

- Megható dolog, - szólt Marklehamné, - bárhog fogjuk föl, megható, mikor azt látjuk, hogy egy szép fiatal legény, a ki szemünk láttára cseperedett föl, neki indul s elmegy a világ túlsó végére, elszakadva mindentől, a mit ismert, s nem tudva, mi sors vár rá. Az ilyen fiatal ember, - folytatta a doktorra tekintve, - a ki ennyi áldozatot hoz, valóban megérdemli, hogy állandóan segítség és támogassák.

- Az ideje gyorsan fog telni, Maldon Jack, - folytatta a doktor, - s gyorsan fog telni a mi időnk is. Egy páran közülünk, a dolgok természetes rendje szerint, talán aligha remélhetjük, hogy a mikor visszatér, üdvözölhetjük. Egyelőre azonban az a legokosabb, ha mégis csak reméljük, s én magam is ezt teszem. Jó tanácsokkal nem fogom úntatni. Jó példaképpen sokáig itt volt ön előtt unokahúga, Annuska. Utánozza az ő erényeit úgy, a hogy' csak megteheti.

Marklehamné legyezni kezdte magát és a fejét rázogatta.

- Isten áldja, Jack, - szólt a doktor, fölállva, mire valamennyien fölállottunk. - Szerencsés utat kívánok odáig, sok sikert odakünn, és szerencsés hazatérést!

Mindnyájan kocczintottunk és kezet szorítottunk Maldon Jackkal, a ki ezután hamarosan elbúcsúzott a jelen volt hölgyektől és kisietett a szobából. A szabadban, mikor a kocsiba ugrott, hatalmas éljenrivalgás fogadta, a melyet a fiúk harsogtattak, a kik e végből a ház előtti gyepes tisztáson gyülekeztek. Mikor közéjük ugrottam, hogy erősítsem soraikat, igen közel jutottam a kocsihoz, a mint tovaördült; s élénken bevésődött emlékezetembe, a láрма és a por közepett, hogy Maldon Jacknak, a mint elrobogott, igen izgatott volt az arcza s valami cseresznyeszínű holmi volt a kezében.

Miután megéljeneztek a doktort és utána a doktornét is, eloszlottak a fiúk, én pedig visszamentem a házba, a hol a vendégcsereg a doktor köré csoportosúlva, azt fejtegette, mikép távozott Maldon Jack, hogy' viselkedett távozás közben, mit érezhetett és a többi, és a többi. Az ide-oda röpködő megjegyzések közben Marklehamné egyszerre csak így kiáltott:

- Hová lett az Annus?

Annus nem volt sehol; s mikor a nevét kiáltották, a ki nem felelt, az Annus volt. De mikor valamennyien egy csomóban kitódultunk a szobából, hogy lássuk, mi történt, ott találtuk elterülve az előcsarnok padlóján. Eleinte nagy volt az ijedelem, a míg ki nem derült, hogy csak ájulás volt, a mely a szokott élesztési kísérletre meg is szűnt. A doktor, a ki Annus fejét a térdére fektette, félresimította kezével hajfűrtjeit, s körültekintve így szólt:

- Szegény Annus! Nagyon hűséges, gyöngé szíve van! Hogy el kellett válnia régi játszópajtásától és barátjától, legkedvesebb unokafivérértől, az ennek az oka. Óh! Nagy kár volt! Nagyon sajnálom!

Mikor Annus kinyitotta a szemét s látta, hogy hol van és hogy valamennyien körülötte állunk, egy kis támogatással fölemelkedett, miközben úgy fordította a fejét, hogy a doktor vállán nyugtathassa - vagy talán hogy elrejtse, nem tudom. Bementünk a társalgóba, hogy egyedül hagyjuk őt a doktorral és az édes anyjával; de azt mondta, úgy látszik, hogy most jobban van, mint a hogy' reggel óta volt, s hogy közöttünk szeretne lenni. Így aztán behozták közénk, (úgy láttam, hogy nagyon sápadt és gyöngé volt), s a pamlagra ültették.

- Annuskám, drágám, - szólt az anyja, miközben igazított valamit Strongné ruháján. - Nézd csak! Az egyik csokrod elveszett. Nem volna szíves valaki megkeresni egy szalagot? Cseresznyeszín szalag volt.

Az a csokor vészett el, a melyet a keblén viselt. Kerestük valamennyien; én magam mindenütt kerestem, bizonyos vagyok benne; de nem bírta senkisé meg találni.

- Emlékszel rá, hol volt rajtad utoljára, Annus? - kérdezte az édes anyja.

Csodálkoztam rajta, mikép gondolhattam egy perczig is azt, hogy sápadt volt vagy bármi más, csak nem bíborpiros, - mikor azt felelte, hogy csak az imént is megvolt még minden bizonynyal, azt hiszi, de különben sem érdemes a keresésre.

Mindazonáltal újra keresni kezdtük s megint csak nem találtuk meg. Könyörgött, hogy ne fáradjunk tovább; de egyre folyt még futólag a keresés, míg csak Annus egészen jobban nem lett s a társaság el nem búcsúzott.

Nagyon lassan ballagtunk hazafelé, Wickfield úr, Ágnes meg én; Ágnes meg én a holdvilágot bámúltuk, Wickfield úr pedig alig pillantott föl a földről. Mikor végre a házunk elé értünk, Ágnes észrevette, hogy kis táskáját Strongéknál felejtette. Boldogan, hogy szívességet tehetek Ágnesnek, visszaszaladtam érte.

A doktor karosszékeében ült a kandalló mellett, s ifjú felesége egy zsámolyon húzta meg magát lábainál. A doktor, elégült mosolylyal, főnhangon olvasott valami magyarázatot vagy elméleti fejtegetést végnélkül való szótárának a kéziratából, s a felesége föltekintett rá. De olyan arczzal, a minőt sohasem láttam. Formájában szépséges volt, de halotthalvány, mereven révedező, s teli vad, holdkóros, álmatag borzadálylyal, nem tudom, mitől. A szeme tágra nyitva, s barna haja két dús fonatban vállára omlott és fehér ruhájára, a melynek rendjét az elveszett szalag hiánya megbontotta. Bár világosan emlékszem tekintetére, nem tudnám megmondani, mi fejeződött ki benne. Sőt azt sem tudom megmondani, mi fejeződik ki benne most, a mikor újra magam előtt látom, érettebb ítéletemmel. Bűnbánat, megalázkodás, szégyen, gőg, szerelem és bizodalom, látom mindezeket; és mindezekben látom azt a borzadályt, nem tudom, mitől.

Belépésem s kívánságom tolmácsolása fölriasztotta őt. Megzavarta a doktort is, mert a mikor visszatértem, hogy helyére tegyem a gyertyát, a melyet az asztalról vettem el, atyáskodva megveregette a fejét, s könyörtelen élösdinek mondta magát, mivel felesége csábításának engedve olvasni kezdett; s azt akarta, hogy Annus feküdjék le.

De az asszony türelmetlen esengéssel arra kérte, engedje meg, hogy főnmaradhasson; hadd érezhesse bizton ma éjjel, (hallottam, a mint töredeazve suttozta), hogy részese bizodalmának. S a midőn újra férje felé fordult, miután utánam pillantott, mikor távoztam a szobából s kiléptem az ajtón, láttam, a mint összekulcsolta kezét az ura térdén s főlnézett rá ugyanazzal az arczzal, de valamivel nyugodtabban, mialatt az tovább olvasott.

Mély benyomást tett rám, s jól emlékeztem rá hosszú idő múlva is, a mint annak idején lesz alkalmam elmondani.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Valaki fölbukkanik.

Nem jutott eszembe Peggottyt említeni, mióta kereket oldottam; de természetes, hogy nyomban írtam neki, mihelyt Doverban földél alá jutottam, s újra írtam neki egy hosszabb levelet, a melyben minden apró részletről bőven beszámoltam, mikor a néném formaszzerűen is pártfogásába vett. A mikor bekerültem dr. Strong intézetébe, újból írtam neki s körülményesen értesítettem boldog helyzetemről és kilátásaimról. Bármire költöm vala azt a pénzt, a mit Dick úrtól kaptam, ahhoz fogható gyönyörűséget nem szerezhettem volna magamnak,

mint a melyet éreztem, mikor a legutóbb említett levelémhez mellékelve egy fél guineás aranyat küldtem postán Peggotty-nak, adósságom törlesztéséül; s csak ebben a levélben említettem azt is, és nem előbb, hogy' jártam a számár-targonczás legénnyel.

Mind e közlésekre Peggotty oly haladéktalanul felelt, ha nem is oly velősen, mint valami kereskedelmi levelező. Kifejezésbeli ereje, (a mely tintával bizony nem igen volt nagy), végkép kimerült abban a kísérletben, hogy megírja, milyen érzelmeket támasztott lelkében vándorutam. Négy oldalnyi összefüggéstelen, s fölkiáltásokban bővelkedő mondatkezdet, a melyeknek legföljebb egy-egy malacz volt a befejezése, távolról sem könnyíthetett a lelkén elegendőképpen. De a malaczok ékebben szóltak hozzám a legjobb mondatszerkezetnél is, mert arról tanuskodtak, hogy Peggotty könnyvel áztatta az egész papirost, s kívánhattam volna-e többet ennél?

Minden nagyobb nehézség nélkül kitaláltam, hogy a nénémmel még mindig nem képes egészen megbarátkozni. Híradásom sokkal rövidebb volt, semhogy a hosszú idő óta tartó, ellenkező irányú elfogultsággal megbirkózhatott volna. Sohase ismerhetünk ki senkit teljesen, írta levelében; de hogy Miss Betsey annyira más lehetne, mint a minek eddigelé gondolta, az tiszta *morál*! Tulajdon ezt a szót használta. Világos volt, hogy még mindig félt Betsey nénémről, mert csak nagyfélve merte őt hálásan tiszteltetni; s világos volt az is, hogy tőlem is félt, s valószínűnek tartotta, hogy nemsokára megint kereket oldok; ha ugyan joggal következtethettem ezt azokból az ismételt czélzásokból, a miket levele tartalmazott, hogy az útiköltség Yarmouthig mindenkor rendelkezésemre áll, csak kérjem tőle.

Közölt velem egy újságot is, a mely nagyon megindított, azt tudniillik, hogy régi otthonunk berendezését nyilvános árverésen eladták; Murdstone úr és nénye elköltözködtek, s a ház, a mely most zárva van, bérbeadó vagy eladó. A jó Isten tudja, hogy addig, a míg Murdstoneék benne laktak, nem törődtem a házzal; de most fájdalommal gondoljam arra, hogy a kedves régi hely teljesen elhagyott; hogy a kertben felburjánzik a gyom, s a hulló lomb vastag, nedves réteggel vonja be az ösvényeket. Elképzeltem, hogy' üvölnének körülötte a téli szelek, hogy' csapkodja a hideg eső az ablaktáblákat, s hogy' rajzol a hold az üres szobák falaira kísérteteket, a melyek ott őrzik egész éjszaka a szobák pusztaságát. Eszembe jutott újra a sír kint a temetőben, a fa tövében, s úgy tetszett, mintha most már a ház is meghalt volna s oda lett volna mindörökre minden, a mi édes jó szüleim emlékéhez kapcsolódott.

Egyéb ujság nem volt Peggotty leveleiben. Megírta, hogy Barkis úr kitünő férj, bár még mindig szűkmarkú egy kissé; de hát megvan a hibája valamennyiünknek, s van hibája bőségesen neki magának is, (ámbar én bizony ma sem tudom, miféle hibái lehetnek); egyébként ő is, már mint Barkis úr, tiszteletét küldi, és kis hálósobám mindig készen vár, hogy befogadjon. Peggotty úr jól megvan, jól megvan Ham is; Gummidgené a régi nótát fújja, s a kis Emmi nem akart tiszteltetni, hanem azt mondta, hogy Peggotty, ha kedve tartja, tiszteltethet helyette is.

Mindezt az ujságot kötelességtudóan közöltem a nénémmel is; csupán a kis Emmiről nem tettem említést, mert ösztönszerűen éreztem, hogy nem igen telnék kedve benne. Eleinte, a míg újoncz voltam dr. Strong intézetében, a néném többször átrándult Canterburybe, hogy meglátogasson, s mindannyiszor a legváratlanabb időben, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy megleljen. De mivel azt tapasztalta, hogy jól töltöm az időmet és jól viselkedem, s mivel fűtől-fától azt hallotta, hogy gyors előmenetelt teszek az iskolában, nemsokára megszüntette látogatásait. Nem is láttam ezentúl csak minden harmadik vagy negyedik hét szombatján, a mikor átmentem Doverbe mulatságból; Dick urat pedig viszontláttam egyik szerdán úgy, mint a másikon, a mikor délutánra pontosan megérkezett a postakocsin, s ott maradt másnap reggelig.

Ez alkalmakkor Dick úr mindig hozott magával az útra egy írószerrel megrakott bőrmappát, a melyben benne volt az emlékirat is; mely utóbbira vonatkozólag az volt a véleménye, hogy most már csakugyan kezd a körmére égni, s legfőbb ideje, hogy kiadja a kezéből.

Dick úr rendkívül szerette a mézeskalácsot. Hogy minél nagyobb kedve teljék látogatásaiban, a néném megbízásából hitelt nyittattam a számára egy mézesbábosnál, azonban azzal a kikötéssel korlátolva, hogy naponta egy shilling ára kalácsnál többet ne adjanak neki. Ez, továbbá az a körülmény, hogy minden apró-cseprő kiadásáról a városi fogadóban, a hol meghált, a néném kapott számlát, azt sejtette velem, hogy Dick úrnak csörgetni volt csak szabad a pénzét, de költeni nem. Tovább firtatva a dolgot, megtudtam, hogy csakugyan így volt, vagy legalább is az volt a megállapodása a nénémmel, hogy beszámol neki minden kiadásáról. Mivel Dick úrnak esze ágába sem jutott, hogy megcsalja őt, s mindig rajta volt, hogy kedvében járjon, ekképpen önkénytelenül óvatosan bánt a pénzzel. E kérdésben épp úgy, mint minden egyéb elképzelhető kérdésben Dick úrnak az volt a meggyőződése, hogy a néném a legbölcsebb és a legcsodálatosabb nő a földön, a mit nem is habozott újra meg újra közölni velem véghetetlen titkolódzással, s mindig a fülembé súgva.

- Trotwood, - szólt Dick úr valamelyik szerdán, titokzatos arczczal, miután közölte már velem ezt a bizalmas vallomását; - ki az az ember, a ki a házunk közelében bújkál s a nénit ijesztgeti?

- A nénit ijesztgeti?

Dick úr rábólintott.

- Azt hittem, - szólt, - hogy nincs, a mitől megijedjen, mert - (ezt már halkán súgta) - ne add tovább! - ő a legbölcsebb és a legcsodálatosabb nő a földön.

S miután ezt kijelentette, hátrább lépett, hogy megfigyelje, milyen hatást tesz rám nénémnek ez a jellemzése.

- Először - szólt Dick úr, - hadd lám csak! mikor is jelent meg először? Károly királyt ezerhatszáznegyvenkilencben fejezték le. Ha jól emlékszem, ezerhatszáznegyvenkilenczet mondtál, úgy-e?

- Úgy van, uram.

- Nem értem, mikép lehetséges, - szólt Dick úr, fájdalmas megütődéssel a fejét rázva. - Nem hiszem, hogy már ilyen öreg volnék.

- Abban az évben jelent meg az az ember, Dick úr? - kérdeztem.

- Hm, - szólt Dick úr, - csakugyan nem értem, Trotwood, mikép lehetett volna abban az évben. A történelemből tudod az évszámot?

- Onnan, uram.

- Pedig a történelem sohasem hazudik, úgy-e? - kérdezte Dick úr, fölcillanó reménysugárral.

- Nem bizony! Sohasem hazudik! - feleltem nagyon határozottan. Őszinte voltam és fiatal, s ez volt akkor a véleményem.

- Nem tudok a nyitjára jutni, - szólt Dick úr, a fejét rázva. - Valahol hiba van a kréta körül. De hát nem sokkal azután, hogy Károly király fejéből a fölfordulás egy részét tévedésből az én fejembe rakták, mondom, nem sokkal ezután történt, hogy az az ember először megjelent. Kisétáltam Miss Trotwooddal tea után, mikor már esteledett, és ott volt, a háznak közvetlen közelében.

- Ide-oda járkált? - kérdeztem.

- Hogy ide-oda járkált-e? - ismételte Dick úr. - Hadd lám csak. Vissza kell rá emlékezni egy kicsit. N-em, nem; nem járkált ide-oda.

Hogy röviden a végére járjak a dolognak, azt kérdeztem, hogy *mit* csinált hát?

- Hm, - szólt Dick úr, - hát egyáltalában nyoma sem volt addig, a míg föl nem bukkant a néni háta mögött és susogni nem kezdett. A néni erre hátrafordult és elájult, én pedig megálltam egy helyben és ránéztem, ő meg elballagott; de hogy azóta mindig el tudott ott bújni (a földben, vagy hol), ez a legcsodálatosabb a dologban!

- És csakugyan el volt bújva azóta mindig? - kérdeztem.

- El bizony! - felelt Dick úr, komolyan bólintva a fejével. - A színét sem láttuk egészen tegnap estéig! Tegnap este megint sétálni mentünk, s az az ember újra fölbukkant a néni mögött, és én nyomban ráismertem.

- És megijedt tőle a néni megint?

- Valósággal összeborzadt, - szólt Dick úr a borzadást utánozva, úgy hogy vaczogott belé a foga. - A kerítésbe fogózkodott. Megeredt a könnye. De gyere csak ide, Trotwood, - szólt magához húzva, hogy egészen halkán a fülembe súghassa; - mért adott pénzt neki, fiú, a holdfényben?

- Talán koldús volt.

Dick úr a fejét rázta, mintha teljesen kizártnak tekintené ezt a föltevést; s miután újra meg újra nagy biztossággal elismételte: „Nem koldús, nem koldús, nem koldús, fiú!” - tovább mesélte, hogy azután késő éjjel látta az ablakából, mikor a néném a kert rácsán kívül, a holdfényben, pénzt adott ennek az embernek, a ki ezután eltűnt, - valószínűleg újra a földbe bújt, gondolta Dick úr, - és többé nem mutatkozott; a néném pedig lopva visszasurrant a házba, s még ma reggel is egészen ki volt kelve magából, a mi Dick urat nagyon nyugtalanította.

A történet elején szentül meg voltam győződve róla, hogy az az ismeretlen nem egyéb, mint Dick úr képzelődésének a teremtménye, s annak a balvégzetű fejedelemnek a családjából való, a ki Dick úrnak annyi keserves percet szerzett már; de jobban meghányva-vetve a dolgot, az jutott eszembe, vajon nem arról van-e szó, hogy kísérletet tettek, vagy azzal fenyegették két ízben is a nénémet, hogy magát Dick urat, a szegényt, elveszik a pártfogása alól, s a néném, a kitől magától tudtam, mennyire ragaszkodik Dick úrhoz, talán nem átalotta pénzzel megvásárolni Dick úr nyugalma és békességét. Mivel magam is nagyon ragaszkodtam már akkor Dick úrhoz s testi-lelki jólétét nagyon a szívemen hordtam, aggodalmam is táplálta ezt a föltevésemet; és jóideig aligha térült-fordult az ő szerdai napja a nélkül, hogy attól ne rettegettem volna, hogy egyszer csak nem fog ott ülni, úgy, mint rendszeren, a kocsi bakján. De boldogan mosolygó szürke feje ezentúl is mindig megjelent, s többé sohasem említette egy szóval sem azt az embert, a ki meg tudta még a nénit is ijeszteni.

Ezek a szerdák a legboldogabb napjai voltak Dick úr életének; s távolról sem tartoztak az én legkevésbé boldog napjaimhoz sem. Nemsokára ismerte őt az iskolában minden fiú; s bárha valósággal soha sem vett részt semmiféle játékban, az egy sárkányeregetésen kívül, épp oly élénken érdeklődött minden multságunk iránt, mint bármelyikünk. Hányszor láttam őt feszülten figyelni egy-egy megpörgetett golyóra vagy csigára, miközben arcán mondhatalan érdeklődés tükröződött, s a döntő pillanatokban a lélekzetét is visszafojtotta! Hányszor láttam őt, mikor rabló-pandúrt játszottunk, egy kis kerek dombra fölvonulni, a honnan harcra tüzelte az egész tábort s kalapját lengette szürke feje fölött, megfélemezvén a vértanúhalált halt Károly király fejéről s mindenről, a mi együtt járt vele! Hányszor nyári órájáról tudom, hogy ugyanannyi boldog perc gyanánt tűnt tova künn a cricket-játszóterén! Hányszor téli nap láttam őt

ott állni, kékülő orral, hóban, szélben, elnézve a hosszú pályán csúszkáló fiúkat, s lelkesülten tapsolva, gyapjúsöttes keztyűjében!

Valamennyiünk kedvence lett, s apró dolgokban bámulatos volt a leleményessége. Narancsból oly elmés dolgokat tudott nyesni, a mikről egyikünknek sem volt sejtelve. Forgácson kezdve fölfelé, bármiből naszádot faricskált. Csontdarabokból sakkfigurákat varázsolt elő; ócska kártyalapokból római diadalszekereket; pamutgombolyagból küllős kerekeket csinált, s ócska drótból madárkalitkákat. De talán legnagyobb mester volt, mikor zsineggel és szalmával dolgozott; meg voltunk győződve róla mindannyian, hogy ebből mindent, de mindent tud készíteni, a mit emberi kéz egyáltalában megcsinálhat.

Dick úr hírneve hamarosan túlszárnyalta a mi szűk körünk határait. Alig néhány szerdai nap után, dr. Strong személyesen kérdezősködött tőlem róla, s én elmondtam neki mindent, a mit a nénémről hallottam felőle. Ez annyira érdekelte a doktort, hogy arra kért, ismertessem meg vele, ha legközelebb meglátogat. Be is mutattam őket egymásnak ünnepélyesen, s mivel a doktor ez alkalommal felszólította Dick urat, hogy ha néha nem találna ott engem a postaállomáson, jöjjön el egyenesen az intézetbe s pihenjen egyet, a míg a délelőtti tanulás véget nem ér, nemsokára rendes szokásává lett Dick úrnak, hogy beállított egyenesen az intézetbe, s ha kissé tovább tartott az iskola, a mi szerdán gyakran megesett, fel s alá járkálva várakozott rám az intézet udvarában. Megismerkedett itt Dick úr a doktor szép fiatal feleségével is, (a ki az egész idő alatt sápadtabb volt, mint rendesen, ritkábban mutatkozott nemcsak előttem, hanem azt hiszem, mások előtt is; nem volt oly jókedvű sem; de szépsége folyton a régi maradt). Így aztán Dick úr egyre otthonosabban kezdte magát érezni, a míg végül beszokott az iskolába is és ott várakozott. Mindíg egy külön kuczkóban foglalt helyet, külön széken, a melyet ő róla „Dick”-nek nevezünk el; itt üldögélt, szürkülő fejét előre hajtva s feszülten figyelve mindenre, a mi történt, mélységes tisztelettel viseltetvén az ismeretek iránt, a miket ő sohasem volt képes elsajátítani.

Ezt a mély tiszteletét kiterjesztette Dick úr a doktorra is, a kit minden idők legélesebb elméjű és legtökéletesebb bölcsének tekintett. Sok időbe telt, a míg Dick úr másképp mert volna beszélgetni vele, mint kalaplevéve; sőt még akkor is, mikor valósággal barátságot kötöttek már egymással s óraszámra együtt sétálgattak az udvarnak azon a részén, a melyet magunk között a Doktor-sétánynak szoktunk nevezni, még akkor is lekapta hébe-korba a kalapját, tisztelete jeléül, a bölcsesség és tudomány előtt. Miképp esett, hogy a doktor egyszer csak töredékeket kezdett fölolvastatni e sétákon hirhedt szótárából, azt sohasem tudtam meg; talán eleinte olybá vette a dolgot, mintha saját magának olvasgatna. De annyi tény, hogy végül ez is szokássá vált; és Dick úr, a kinek arcza figyelés közben ragyogott a gyönyörtől és a büszkeségtől, lelke legmélyén meg volt győződve róla, hogy ez a szótár a leggyönyörködtetőbb könyv a világon.

Ha visszagondolok rájuk, a mint föl s alá járnak a tanterem ablakai alatt - a doktor elégtelt mosolylyal a kéziratnak egy-egy éppen keze ügyében lévő részletét olvasva, vagy komolyan bölintgatva a fejével; Dick úr pedig, odáig az érdeklődéstől, feszülten figyelve, miközben ügyefogyott értelve Isten tudja hol kalandozik a nehéz szavak szárnyán, - úgy gondolok rájuk, nyugodt békességben, mint életem egyik legkedvesebb látványára, s oly érzés fog el, mintha ott kellene járniok föl s alá mindörökké, s a világ valami módon jobbá válnék láttukra; mintha ezer meg ezer dolog, a mivel sok hűhót csinálnak, félannyit nem használna, sem nekem, sem másoknak.

Jóbarátja lett Dick úrnak csakhamar Ágnes is; és mivel Dick úr gyakran eljárt hozzánk, megismerkedett Uriasszal is. A mi barátságunk - Dick úré meg az enyém - folytonosan bensőbb lett s abból a fura kapcsolatból táplálkozott, hogy noha Dick úr hivatalosan azért keresett föl, hogy gyámi minőségében utánam nézzen, minden apró-cseprő dolgában, a mikor

kételyei támadtak, hozzám fordúlt tanácsért s a tanácsomat állhatatosan meg is fogadta, mivel nemcsak hogy nagy tisztelettel adózott természetes okosságomnak, hanem meg volt győződve arról is, hogy java részét nénémtől örököltem.

Egy csütörtöki nap reggelén, mikor éppen a postaállomásra akartam sétálni Dick úrral a fogadóból, mielőtt vissza kellett volna mennem az iskolába, (mivel egy óránk volt már a reggeli előtt), találkoztam az utcán Uriasszal, a ki emlékeztetett arra az ígéretemre, hogy fölkeresem egyszer őt meg az anyját teára; azonban kétrét görnyedve nyomban hozzátette: - De nem is reméltem ám, Copperfield úrfi, hogy beváltja az ígétét; hiszen mi nagyon szegény, alázatos emberek vagyunk.

Voltaképpen még mindig képtelen voltam eldönteni magamban, vajon kedvelem vagy útálom-e Uriast; s akkor sem voltam magammal tisztában semmiképpen, a mikor ott álltam vele szemtől-szemben az utcán. De valósággal sértett az a gondolat, hogy gőgösnek tartanak, s azt mondtam, hogy csupán meghívását vártam.

- Óh, ha csak ezen fordul meg a dolog, Copperfield úrfi, - szólt Urias, - és csakugyan nem alacsony sorsunk az akadály, akkor szerencsélthetne talán ma este? De ha alacsony sorsunk volna az ok, remélem, nem átallja nyitlan megmondani, Copperfield úrfi; hiszen mi teljesen tisztában vagyunk azzal, kik vagyunk.

Azt mondtam, hogy megemlítem majd a dolgot Wickfield úrnak, s ha neki nem lesz kifogása, a mint hogy semmi kétségem benne, hogy nem lesz, akkor örömet elmegyek. Így aztán este hat órakor, (az nap éppen korábban zárták az irodát), jelentkeztem Uriasnál, hogy indulhatunk.

- Az anyám valóban büszke lesz rá, - szólt útközben Urias. - Vagy jobban mondva büszke volna, ha a büszkeség nem volna bűn, Copperfield úrfi.

- De maga azért mégsem átallotta ma reggel föltételezni rólam, hogy büszke vagyok, - feleltem én.

- Óh, Isten ments, Copperfield úrfi! - szólt Urias. - Higyje meg, hogy nem! Ilyesmi eszem-ágába se jutott soha! Egyáltalában nem tekintettem volna büszkeségnek, ha azt gondolta volna, hogy *mi* nem vagyunk önhöz valók. Hiszen mi nagyon alacsony sorsú emberek vagyunk.

- Sokat tanulmányozta újabban a törvényeket? - kérdeztem, hogy másra tereljem a beszélgetést.

- Óh, Copperfield úrfi, - szólt, miközben arcán önmegtagadás tükröződött, - az, a hogy' én olvasgatok, aligha mondható tanulmányozásnak. Hébe-korba foglalkoztam este egy-két órát Tidd könyvével.

- Jó nehéz, úgy-e? - kérdeztem.

- *Énnekem* bizony nehéz néha, - felelt Urias. - De azt már nem tudom, vajon az-e tehetséges embereknek is.

Majd miután csontváz jobbjának két első ujjával egy kis nótát dobolt ki az állán, a mint tovább mentünk, így folytatta:

- Tudja, Copperfield úrfi, vannak Tidd könyvében kifejezések - latin szavak és meghatározások - a melyek nagyon próbára teszik a magamfajta csekély képzettségű olvasót.

- Szeretne latinul tanulni? - kérdeztem tüzesen. - Nagyon szívesen megtanítom arra, a mit én tanulok.

- Óh, köszönöm, Copperfield úrfi, - szólt a fejét rázva. - Igazán nagyon, de nagyon szíves hozzám, hogy erre ajánlkozik; de hát az én helyzetem sokkalta alárendeltebb, semhogy elfogadhatnám.

- Hogy' mondhat ilyen ostobaságot, Urias!

- Óh, igazán, bocsásson meg, Copperfield úrfi! Nagyon lekötelez és biztosíthatom, hogy nincs a világon semmi, a mit annyira szeretnék; de sokkalta alárendeltebb a helyzetem. Van elég ember, a ki lábbal tapos rám alacsony helyzetemben, noha nem sértem az érzelmeiket azzal, hogy tudományom is van. A tudományt nem az én számomra találták ki. A magam fajta ember legjobban teszi, ha nem ágaskodik. Úgy juthat csak odébb az életben, ha szerényen halad, Copperfield úrfi!

Sohase láttam még akkorára távra a száját és oly mélynek az arcza ránczait, mint a mikor folyton a fejét rázva s alázatosan görnyedezve ezt a pár mondatot kiejtette.

- Azt hiszem, Urias, nincs igaza, - feleltem szavaira. - Merem állítani, hogy egyre másra megtaníthatnám, ha volna kedve a tanulásra.

- Óh, Copperfield úrfi, - felelt Urias, - nem kételkedem benne, egy szikrát sem kételkedem. De mivel maga nem alacsony sorsú, talán nem itéli meg jól azoknak a helyzetét, a kik alacsony sorsban élnek. Nem akarom tudományommal magam ellen ingerelni azokat, a kik följobbvalóim; köszönöm szépen. Sokkal szerényebb vagyok. Itt van ime szerény hajlékom, Copperfield úrfi!

Beléptünk egy alacsony, ósdi szobába, a mely egyenesen az utcáról nyílt, s ott találtuk Heepné, a ki szakasztott mása volt Uriasnak, csak hogy kisebb, mint emez. Mérhetetlen alázatossággal fogadott, s bocsánatot kért tőlem, a mikor megcsókolta a fiát, azzal a megjegyzéssel, hogy bárha alacsony sorsú emberek is, megvannak nekik is a maguk természetes érzelmei, a melyeken, reméli, senki sem fog megbotránkozni. Egészen tisztességes szoba volt, félig nappali, félig konyha, de kedélyesnek éppenséggel nem volt mondható. A teakészlet ott volt már az asztalon, s a katlanban forrt már a víz, a kandalló szélén. Volt a szobában egy almárium is, a tetején íróámlával, a melyen Urias esténként olvasott vagy írogatott; ott volt alatta Urias kék táskája, tele irománnyal; s Uriasnak egy halom könyve, legfölül Tidd Magánjoga; a sarokban pohárszék, s egyéb bútor, a mi csak kell. Nem mondhatnám, hogy bármely bútordarab külön-külön nyomorra, nélkülözésre vagy szegénységre vallott volna; de emlékszem, hogy az egész szobának mégis ez volt a benyomása.

Talán az is Heepné alázatosságának a tartozéka volt, hogy még mindig özvegyi gyászban járt; özvegyi gyászban, ámbátor Heep úr már réges-régen jobblétre szenderült. Azt hiszem, a főköttőjében volt némi engedmény; de egyébként talpig feketében volt, úgy, mint a gyász első napjaiban.

- Emlékezetes lesz mindig ez a napunk, úgy-e Uriasom, - szólt Heepné teát öntögetve, - a mikor Copperfield úrfi megtisztelt bennünket a látogatásával.

- Megmondtam előre, anyus, hogy ez lesz az első gondolata, - szólt Urias.

- Ha lett volna okom kívánni, hogy az apjukom köztünk maradjon, - szólt Heepné, - első sorban azért kívántam volna, hogy szemtől-szembe lássa ma este vendégünket.

Ez a sok bók nagy zavarba hozott; de azt is éreztem, hogy megbecsülik bennem a vendéget, s az volt a véleményem, hogy Heepné nagyon kedves asszonyság.

- Urias fiam - szólt Heepné - régóta epekedett már ez után a megtiszteltetés után, uram. Attól félt, hogy alacsony sorsunk akadályt gördít elébe s én magam is osztottam ebbéli aggodalmában. Alacsony a sorsunk, az volt és az is lesz mindig, - szólt Heepné.

- Bizonyos vagyok benne, asszonyom, hogy ez csak annyiban áll, - szóltam én, - a mennyiben önmaguk úgy akarják.

- Köszönöm, uram, - felelt Heepné. - Tisztában vagyunk mi helyzetünkkel és hálát adunk érte.

Észrevettem, hogy Heepné egyre közelebb húzódott hozzám, Urias pedig lassan egészen szembe került velem, s hogy mind a ketten tiszteletteljesen az asztalon lévő legjobb falatokat tolták elém. Tulajdonképpen nem igen volt miben válogatni; de én beértem a jó szándékkal is, és úgy éreztem, hogy nagyon figyelmesek hozzám. Nemsokára a nagynéniket kezdték emlegetni, mire elmondtam nekik én is egyet-mást az én nagynénimről; majd meg a szülőket hozták szóba, a mire én édes apámról meg édes anyámról beszéltem nekik; később a mostoha-apákra terelte a beszédet Heepné, én pedig elkezdtem Murdstone úrról beszélni, de csakhamar elhallgattam, mert eszembe jutott nénémnek az a tanácsa, hogy erről ne igen beszéljek. Csakhogy oly tehetetlen voltam Uriasszal és Heepnével szemben, mint egy parányi gyöngye dugasz egy pár dugóhúzóval, vagy egy kis gumilabda egy pár erős labdaverővel szemben. Úgy forgattak, a hogy' a kedvük tartotta; s kicsaltak belőlem sok mindent, a mit éppenséggel nem szándékoztam elmondani, - még pedig oly biztossággal, hogy ma is pirúlok, ha eszembe jut; főleg azért, mert fiatalos nyíltságomban szinte tetszelegtem magamnak azzal, hogy bizalmaskodom velök, s úgy éreztem, hogy valósággal patrónusa vagyok hódolattal teljes vendéglátóimnak.

Nagyon ragaszkodtak egymáshoz, annyi bizonyos. Azt hiszem, hogy természetességével ez is megtette rám a maga hatását; de abban az ügyességben, a melylyel egymás szavait fölfogták, oly művészet rejtett, a melylyel szemben egyáltalában nem tudtam helyt állani. A mikor a magam személyéről nem volt már mit kicsalni belőlem, (mert életemnek arról a szakáról, a melyet a Murdstone és Grinby-czégnél töltöttem, valamint vándorutamról, egy szó nem sok, de annyit sem szóltam), akkor Wickfield úrra és Ágnesre terelték a beszédet. Urias Heepnének dobta a lapdát, Heepné elkapta és visszadobta Uriasnak; Urias magánál tartotta egy ideig, azután visszadobta újra Heepnének s így röpitették folytonosan majd ide, majd oda, a míg végül fogalmam sem volt már róla, ki dobja, ki kapja, úgy, hogy egészen belezavarodtam. A labda maga is folyton változott. Hol Wickfield úr volt, hol Ágnes; hol Wickfield úr kiválósága, hol az a bámulat, a melylyel én viseltettem Ágnes iránt; hol Wickfield úr irodájának forgalma és vagyoni állapota, majd meg családi életünk ebéd után; hol Wickfield úr borozgatása s hogy mért szereti a bort s hogy mennyire sajnálatos ez a szokása; hol ez, hol az, hol minden egyszerre; s az egész idő alatt a nélkül, hogy látszólag nagyon gyakran beszéltem vagy egyebet tettem volna, mint hogy hébe-korba bátorítottam őket egy kissé, attól félve, hogy megint erőt vesz rajtuk alacsony sorsuknak s a látogatásomban rejlő nagy tisztességnek az érzete, mégis folyton azon kaptam rajta magamat, hogy újra meg újra kiszalasztottam a számon olyasmit, a mit nem lett volna szabad kiszalasztanom, s újra meg újra láttam szavaim hatását Urias barázdás orrczimpájának a pislogásán.

Kezdtém kissé kényelmetlenül érezni magamat, s alig vártam, hogy szerencsésen elszabaduljak Heepéktől, a mikor egyszerre csak valaki az utcán járók-kelők közül elhaladt az ajtó előtt, - (az ajtó nyitva volt, hogy szellőzzék a szoba, mert a levegő, nagy meleg lévén, igen fülledt volt bent), - elhaladt, majd újra visszatért, betekintett és be is lépett, nagyot kiáltva: - Copperfield! Lehetséges-e?

Micawber úr volt! Micawber úr mindenestül, monoklijával, sétapálcájával, inggallérjával, előkelő modorával s hangjában a régi leereszkedő rezgéssel!

- Kedves Copperfieldem, - szólt Micawber úr, felém nyújtva a kezét, - ez valóban oly találkozás, a mely alkalmas arra, hogy az elmét meggyőzze minden emberi dolog állhatatlanságáról és bizonytalanságáról, - szóval rendkívül meglepő egy találkozás. Miközben az utcán sétálgatok s azon töprengök, mikorra várhatom a koczká fordulását, (a miben ez időszert

nagy okom van bizakodni), egyszerre csak fölbukkan előttem egy ifjú, de érdemes barátom, a ki elválaszthatatlan életem legeseménydúsabb korszakának emlékeitől, mondhatnám létem fordulópontjától. Copperfield, kedves pajtikám, hogy-mint van?

Nem mondhatnám - igazán *nem* mondhatnám - hogy' megörültem, mikor Micawber urat Heepéknél láttam viszont; de magának a viszontlátásnak örültem, s melegen kezét szorítva vele, először is azt kérdeztem tőle, hogy' van Micawberné asszony.

- Köszönöm, - szólt Micawber úr, a kezével legyintve, úgy, mint hajdanában, s állát az ing-gallérjába temetve. - Meglehetősen összeszedte magát. Az ikrek nem szívják már a természet forrásának éltető nedűjét, - szóval, - folytatta szokása szerint hirtelen bizalmas hangba csapva át, - elválasztottuk őket, s a feleségem ez idő szerint együtt utazik velem. Nagyon meg fog örülni, Copperfield, ha följújthatja a régi ismeretséget azzal az emberrel, a ki annak idején minden tekintetben méltó áldozára volt a barátság szentelt oltárának.

Azt mondtam, hogy én is nagy örömmel fogom őt viszontlátni.

- Nagyon szép öntől, - szólt Micawber úr.

Azután mosolygott, gallérjába temette újra az állát és körülnézett.

- Copperfield barátomat, - szólt Micawber úr nyájasan s a nélkül, hogy közvetlenül bárkit megszólított volna, - nem egymagában fődöztem föl, hanem kedélyes vacsora közben egy özvegy úrhölgy s egy fiatal úr társaságában, a ki nyilvánvalóan csemetéje, - szóval, - folytatta újra bizalmas hangba csapva át, - fia az előbbinek. Nagy tisztességnak fogom tartani, ha megismerkedhetem velök.

Az adott körülmények között nem térhettem ki az elől, hogy be ne mutassam Micawber urat Uriasnak és Heepnének. Be is mutattam hát. S mialatt Heepék alázatosan görnyedeztek előtte, Micawber úr helyet foglalt s a tőle telhető legnagyobb udvariassággal legyintett a kezével.

- Copperfield barátomnak minden barátja, - szólt Micawber úr, - személy szerint igényt tarthat rám.

- Óh uram, - szólt Heepné, - mi sokkal alacsonyabb sorsú emberek vagyunk, a fiam, meg én, semhogy Copperfield úrfinak barátjai lehetnénk. Oly szíves volt, hogy velünk teázott, s hálásak vagyunk, hogy megtisztelt a társaságával, épp úgy, mint azért, hogy ön a figyelmére méltat bennünket.

- Asszonyom, - szólt Micawber úr meghajtván magát, - igazán nagyon lekötelez. S magának, Copperfield, hogy' megy a dolga? Még mindig a borsakmában működik?

Sokért nem adtam volna, ha Micawber urat mielőbb eltávolíthatom, s kalapomat a kezembe véve, s minden bizonynyal fülig pirulva, azt feleltem, hogy növendék vagyok dr. Strong intézetében.

- Növendék? - szólt Micawber úr, fölrántva a szemöldökét. - Végtelen örömmel hallom ezt. Bár az olyan elmének, a minő az én Copperfield barátomé, - folytatta Uriashoz és Heepnéhez fordulva, - nincs szüksége arra a művelésre, a melyre az emberek és a dolgok ismerete nélkül szüksége volna, mindazonáltal termékeny talaj, lappangó tenyészetben bővelkedő, - szóval - fejezte be Micawber úr mosolyogva s újból bizalmas hangba csapva át, - olyan szellem, a mely rátermett a klasszikusok tökéletes megemésztésére.

Urias, hosszú kezeit lassan egymás fölé tolva, kísérteties görbedezést vitt véghez a felső testével, annak jeléül, hogy ő is teljes mértékben osztozik Micawber úrnak rólam táplált véleményében.

- Micawber úr, nem volna szíves magával vinni? Szeretném meglátogatni kedves neje ő nagyságát, - szóltam, csakhogy eltávolítsam már.

- Megyünk, Copperfield, - felelt Micawber úr fölállva, - ha lesz szíves megtisztelni a feleségemet. Nem röstellem bevallani itt, barátaink előtt, hogy olyan ember vagyok, a ki évek során át anyagi zavarokkal küzdöttem. - (Tudtam, hogy előbb-utóbb rátér erre is, mert mindig szeretett anyagi zavaraival dicsekedni.) - Hébe-korba zavaraim fölé kerekedtem; hébe-korba azonban - szóval no, letepertek a bajok. Volt idő nem egyszer, a mikor egyre-másra diadalmaskodtam; s volt idő nem egyszer, a mikor oly tömegesen rohantak meg, hogy nem bírtam velök, s legyőzetvén, Cato szavaival így szóltam a feleségemhez: „Plato, igazad van. Mindennek vége. Nem küzdhetek tovább.” De életem során, - folytatta Micawber úr, - sohasem töltött el nagyobb megelégedés, mint a mikor Copperfield barátom kebelén sírhattam el fájdalmaimat, (ha ugyan szabad e szóval jellemezni zavaraimat, a melyek főként bírói idézésekből és rövid lejáratú kötelezvényekből eredtek).

Micawber úr ezt a szép ömlengést így fejezte be: „Heep úr! Jóestét! Heepné asszony! Aláz'szolgája!” azután legelőkelőbb modorában kísértált velem a szobából, s hatalmas kopogást vivén véghez czipője sarkával a kövezeten, útközben egy kis nótát dúdolgatott magában.

Micawber úr egy kis fogadóba fordult be, a hol a vendégszoba tőzsomszédságában egy kis szobában volt megszállva, melynek levegőjét át meg át itatta a dohányfüst. Azt hiszem, hogy a szoba a konyha fölött volt, mert úgy tetszett, hogy meleg zsírszag nyomúl keresztül a padló hasadékein s a falakra nedves kigőzölgés csapódott le. Tudom, hogy közel volt a söntéshez is, mert éreztem a szeszes italok szagát és hallottam a pohárcsörömpölést. Itt feküdt egy keskeny pamlagon, egy versenyparipa képe alatt, fejét a kandallóhoz értetve, lábával a szoba másik sarkában lévő asztalka mustártartóját tologatva, Micawberné asszony, a kihez Micawber úr elém állva e szavakkal köszöntött be: - Drágám, engedd meg, hogy bemutassam dr. Strong egyik növendékét.

Mellesleg észrevettem, hogy Micawber úr, bár korommal és helyzetemmel épp oly kevésbé volt tisztában, mint hajdanában, sohasem feledkezett meg arról, mint valami előkelő tulajdonságomról, hogy dr. Strong növendéke voltam.

Micawberné elképpedt, de nagyon örült a viszontlátásnak. Én is nagyon örültem, s miután melegen üdvözöltük egymást, leültem melléje, a keskeny kis pamlagra.

- Drágám, - szólt Micawber úr, - ha szíves leszel fölvilágosítani Copperfieldet jelenlegi helyzetünkről, a mely bizonyára érdekelné fogja őt, én majd azalatt kimegyek és átfutom a lapokat, hátha akad valami a hirdetések között, a mivel fordíthatnánk egyet a koczkán.

- Azt gondoltam, hogy Plymouthban vannak, asszonyom, - szóltam Micawbernéhez fordulva, miután az ura kiment a szobából.

- Drága Copperfield úrfi, - felelt Micawberné, - Plymouthba mentünk.

- Hogy kéznél legyenek, - jeleztem előre.

- Úgy van, - szólt Micawberné, - hogy kéznél legyünk. De őszintén szólva, a vámhivatalban nincs szükség tehetségre. Családom helyi befolyása teljesen elégtelen volt arra, hogy álláshoz juttassanak abban a kerületben oly tehetséges embert, a minő az uram. Semmiképpen *nem* akartak alkalmazni olyan tehetséges embert, a minő az uram. Hiszen csak a többiek tökéletlenségét bizonyította volna. De ettől eltekintve, - folytatta Micawberné, - nem akarom titkolni ön előtt, kedves Copperfield úrfi, hogy mikor családomnak az az ága, a mely Plymouthban lakik, megtudta, hogy az uram együtt érkezett meg velem, a kis Wilkinsszel meg a húgával és az ikrekkel, bizony nem fogadták őt azzal a melegséggel, a melyet elvárhatott volna, miután

csak röviddel előbb szabadult ki fogságából. Szóval - tette hozzá Micawberné halkabban - köztünk maradjon - a fogadtatásunk meglehetősen hűvös volt.

- Ejnye, ejnye! - szóltam.

- Bizony, - szólt Micawberné. - Valóban kínos dolog ily világításban látni felebarátainkat, Copperfield úrfi, de hát a fogadtatásunk határozottan hűvös volt. Ehhez a legcsekélyebb kétség sem férhet. Való igaz, hogy családomnak az az ága, a mely Plymouthban lakik, alig időztünk ott egy hétig, egyenesen az uram *ellen* fordúlt.

Azt mondtam (és magamban is azt gondoltam), hogy szégyelhetik magukat.

- De így történt, - folytatta Micawberné. - Ily körülmények között mit tegyen az olyan kiváló ember, a minő az uram? Világos, hogy egy választása maradt csak: kölcsön kérni családomnak plymouthi ágától az útiköltséget, s áldozatot nem kímélve, visszatérni Londonba.

- S csakugyan vissza is tértek valamennyien, asszonyom? - kérdeztem.

- Visszatértünk valamennyien, - felelt Micawberné. - Azóta tanácsot kértem már családom többi ágától is, milyen pálya volna az uramnak a legmegfelelőbb, - mert amondó vagyok, hogy valami pályára rá kell szánnia magát, Copperfield úrfi, - jelentette ki Micawberné meggyőződéssel. - Világos, hogy egy hat tagú család, a cselédet nem is számítva, levegőből meg nem élhet.

- Minden bizonynyal, asszonyom, - szóltam én.

- Családom említett többi ágának, - folytatta Micawberné, - az a véleménye, hogy az uramnak haladéktalanul a szénre kell vetnie magát.

- Mire, asszonyom?

- A szénre, - szólt Micawberné. - A szénkereskedelemre. Az uram, miután tudakozódott, azt gondolta, hogy talán a Medway szénkereskedő társulatnál szükség lesz az olyan tehetséges emberre, a minő ő. Az első lépés tehát, a melyet az uram helyes véleménye szerint tennünk kellett, nyilvánvalóan az volt, hogy idejőjjünk és megnézzük a Medwayt. El is jöttünk és megnéztük. Azt mondom, hogy jöttünk, Copperfield úrfi, - mert én sohasem fogom, - szólt Micawberné elérzékenyülve, - sohasem fogom elhagyni az uramat.

Halkan csodálatomat és helyeslésemet fejeztem ki.

- Eljöttünk, - ismételte Micawberné, - és megnéztük a Medwayt. A mi a szénkereskedést illeti ezen a folyón, az a véleményem, hogy szükség van hozzá talán tehetségre is, de tőke minden bizonynyal kell hozzá. Tehetsége van az uramnak; de tőkéje nincs. Azt hiszem, láttuk a Medway legnagyobb részét, s ez az én személyes meggyőződésem. Mivel oly közel voltunk Canterburyhez, az uramnak az volt a véleménye, hogy hebehurgyaságra vallana, ha nem néznők meg a székesegyházat. Először is azért, mert érdemes megnézni és mi még sohasem láttuk; másodszor pedig azért, mert nagyon valószínű, hogy az olyan városban, a melynek székesegyháza van, könnyen akadhat valami, a mitől fordul a koczka. Három napja vagyunk már itt, - folytatta Micawberné. - De eddigelé nem akadt még semmi, s bizonyára nem fogja önt úgy meglepni, kedves Copperfield úrfi, mintha idegen volna, hogy ezidőszerint éppen postautalványra várakozunk Londonból, hogy pénzbeli kötelezettségeinknek itt e fogadóban eleget tehesünk. A míg a pénz meg nem érkezik, - szólt Micawberné mély meghatottsággal, - mindaddig el vagyok vágva otthonomtól, (pentonvillei lakásunkat értem), fiacskámtól, kis leányomtól és ikreimtől.

A legnagyobb részvétellel viseltettem kínos helyzetükben Micawberék iránt, s meg is mondtam ezt Micawber úrnak, a ki éppen visszatért, hozzátévén, mennyire szeretném, ha annyi pénzem volna, hogy kölcsön adhatnám nekik a szükséges összeget. Micawber úr válasza teljesen

rávallott a lelkében háborgó érzelmekre. Megrázva a kezemet, így szólt: - Copperfield, maga igaz barát; de ha minden kötél szakad, marad *egy* olyan barátja mindenkinek, a kitől borotvát szerezhet. - E rettenetes czélzásra Micawberné átölelte karjaival Micawber úr nyakát, s kérve-kérte, ne veszítse el a nyugalját. Micawber úr sírva fakadt; de csaknem nyomban rá annyira összeszedte magát, hogy becsöngette a pinczért, s forró vesepuddingot és egy tál apró tengeri rákot rendelt másnap reggelire.

Mikor elbúcsúztam tőlük, annyira kértek mind a ketten, hogy elutazásuk előtt ebédeljek náluk egyszer, - hogy megígértem. De mivel tudtam, hogy másnap nem jöhetek, mert sok dolgom lesz este a feladatokkal, Micawber úr úgy rendezte a dolgot, hogy a délelőtti folyamán benéz majd dr. Strong intézetébe, (mivelhogy az volt az előérzete, hogy a pénzküldemény a reggeli postával megérkezik), s megállapodunk majd a holnaputáni napban, amennyiben ez énnekem jobban megfelelne. Ehhez képest másnap délelőtti csakugyan ki is hívtak az iskolából, s a társalgóban ott várt rám Micawber úr, a ki eljött megmondani, hogy az ebéd akkor lesz, a mikorra megbeszéltük. Mikor azt kérdeztem tőle, megjött-e a pénzküldemény, megszorította a kezemet és eltávozott. Mikor aznap este kinéztem az ablakon, kellemetlen meglepetésemre azt láttam, hogy Micawber úr együtt sétál az utcán karonfogva Heep Uriasszal: Urias boldogan szerénységében a megtiszteltetéstől, Micawber úr pedig nyájasan örvendezve, hogy Urias védőszárnyai alá fogadhatta. De még jobban meglepett, mikor másnap a megbeszélt időben, azaz négy órakor, beállítván a kis fogadóba, Micawber úr azzal fogadott, hogy Uriast hazakísérte s megivott Heepné asszonynál egy pohár cognacot és vizet.

- S mondhatom, kedves Copperfieldem, - szólt Micawber úr, - a maga Heep barátja olyan fiatal legény, a ki beválnék akár főügyésznek is. Ha ismertem volna ezt a fiatalembert akkoriban, a mikor pénzügyi zavaraim válságosra fordultak, amondó vagyok csak, hogy akkor jobban elbánnhattam volna a hitelezőimmel.

Nem igen értettem, miképp lett volna ez lehetséges, mert tudtam, hogy Micawber úr egy fityinget sem fizetett nekik, de azért restelltem megkérdezni. Restelltem annyit is mondani, hogy remélem, nem volt Urias előtt túlságosan közlékeny; vagy megkérdezni, vajjon sokat beszélgettek-e rólam is. Félttem, hogy meg találom sérteni Micawber urat, vagy mindenesetre Micawberné asszonyt, a ki túlságosan érzékeny volt. De nagyon nyugtalanított a dolog s még később is sokat törtem rajta a fejemet.

Pompás kis ebédünk volt. Finom tál hal, borjuvesepecsenye, sült kolbász, fogoly és pudding. Hozzá bor és kitünő sör; s ebéd után Micawberné sajátkezűleg készített a számunkra egy tál forró puncsot.

Micawber úr szokatlanul jókedvében volt. Sohasem hallottam még őt oly elevenen társalogni. Az arcza úgy ragyogott a puncstól, mintha fényesre mázolták volna. Érzékeny örömmel beszélt a városról s ivott a virágzására, megjegyezvén, hogy ő is meg a felesége is végtelenül jól érezték itt magukat, s hogy sohasem fogja elfelejteni, mily kellemes órákat töltöttek Canterburyben. Azután az én egészségemre ivott, s miközben fölelevenítettük hármascskán ismeretségünk mult idejét, eladogattuk újra Micawber úr minden ingóságait. Majd én éltettem Micawbernét, illetve szerényen így szóltam: „Ha megengedi, Micawberné asszony, leszek bátor ezt a poharat a *kegyed* egészségére üríteni, asszonyom.” Mire Micawber úr hosszú beszédben magasztalta felesége jellemét, s kijelentette, hogy ő volt mindig élete bölcs vezére és legjobb barátja, s nekem csak azt ajánlhatja, hogy ha valamikor házasulandó korba jutok, ilyen asszonyt vegyek feleségül, ha ugyan akad neki párja a nagy világon.

A mily mértékben fogyott a punci, oly mértékben nőtt Micawber úrnak a kedve és nyájassága. S mivel Micawberné kedélye is túlradt, rágyújtottunk az „Auld Lang Syne”-re.¹² Mikor ehhez a sorhoz értünk: „Kezet, barátom, pajtikám!”, kezetadtunk egymásnak az asztal körül, s mikor kijelentettük, hogy: „úgy teszünk, mint Willie Waught”, bárha halvány sejtelmünk sem volt róla, mit tett Willie Waught, valamennyien mélyen megilletődünk. Egy szóval, soha életemben senkit oly jókedvűnek nem láttam, a minő Micawber úr volt akkor este az utolsó pillanatig, a mikor melegen elbúcsúztam tőle és szeretetreméltó feleségétől. Ennélfogva teljesen készületlenül talált másnap reggel hét órakor a következő levél, a mely este féltízről volt keltezve, tehát egy negyedórával azután, hogy eltávoztam:

„Drága fiatal Barátom!

A koczka el van vetve, - mindennek vége. A gond emésztő kínjait a vígság beteges álorczája alá rejtve, nem közöltem Önnel ma este, hogy a postautalvány megérkezését többé nem remélhetem! Ily körülmények közepett, a melyeket épp oly megalázó elviselni, valamiképpen megalázó szemlélni és elmondani, pénzbeli kötelezettségeimnek, a melyek e fogadóhoz lánczoltak, úgy tettem eleget, hogy váltót írtam alá, a mely két hét múlva fizetendő Londonban, pentonvillei szállásomon. Az esedékesség napján a váltó beváltatlan fog maradni A következménye: összeomlás. A fejsze lesújtóban van s a fának ki kell dőlnie.

Lebegjen ön előtt, drága Copperfieldem, egész életén át intő jelül az a szerencsétlen, a ki e sorokat írja. Ez a szándék és ez a remény készíti csak az írásra. Ha azt hihetné, hogy ennyi haszna lehet életének, akkor talán betévedhetne még egyetlen sugár hátralévő napjainak örömtelen börtönébe, - bár hogy sokáig él-e még, ez idő szerint, (a legendyében kifejezve), mérhetetlenül kérdéses dolog.

Ez az utolsó híradás, drága Copperfieldem, a melylyel felkeresi önt az életben

A

Világból kiüldözött

Koldussá lett

MICAWBER WILKINS.”

E szívettépő levél tartalma annyira megrendített, hogy nyomban a kis fogadó felé kezdtem rohanni, azzal a szándékkal, hogy iskolába menet megpróbálom néhány vigasztaló szóval megnyugtatni Micawber urat. De fele úton találkoztam a londoni póstakocsival, a melynek tetején hátul ott ültek Micawberék is. Micawber úr megtestesült képe volt a nyugodt derűnek, s miközben mosolyogva hallgatta a felesége szavait, diót eszegetett egy papirostölcsérből s a belső zsebéből egy palaczknyak meredt ki. Mivel nem láttak meg, azt gondoltam, hogy mindent egybevetve, legjobb lesz, ha én sem látom meg őket. Így aztán, miután nagy kő gördült le a szívemről, befordultam egy mellékutczába, a melyen át leghamarább eljuthattam dr. Strong intézetéhez, s egészben véve, nagyon örültem, hogy elutaztak, bárha mindazonáltal még mindig nagyon szerettem őket.

¹² Skót dal a barátságról.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Visszapillantás.

Diákéveim! Napjaimnak csendes tovasiklása, - éltem láthatatlan, érezhetetlen haladása, a míg ifjúvá lett a gyermek! Hadd tűnődjem, mialatt visszapillantok a hömpölygő árra, a mely most lombtakarta száraz meder, vajon maradt-e folyása mentén itt-ott némi jel, a mely eszembe juttatja, hogy' siklott tova.

Egy szempillantás, s ott ülök helyemen a székesegyházban, a hová együtt mentünk valamennyien minden vasárnap reggel, miután e végből az iskolában gyülekeztünk. A földszag, a naptalan levegő, az az érzés, hogy a világ kívül maradt, a fekete és fehér oszlopcsarnokok meg szárnyhajók boltívei között felzúgó orgona megannyi szárny, mely visszavisz s ott tart lebegve a múlt napok fölött, félig alvó, félig éber álmodozásban.

Nem vagyok az iskolában a legutolsó. Pár hónap alatt jó néhány fiú fölé emelkedtem. De a legjobb diákot hatalmas teremtésnek tekintem, a ki távol lebeg tőlem, elérhetetlen, szédületes magasságban. Ágnes azt mondja, hogy nem elérhetetlen, de én annak mondom, s kifejtem, mennyire nem képes ő elképzelni sem, a tudomány kincseinek mily garmadáját gyűjtötte össze az a csodálatos lény, a kinek helyére, azt hiszi, hogy idővel még én, gyarló pályázó is, eljuthatok. Nem személyes jóbarátom s nem nyilvános pártfogóm, úgy mint Steerforth volt; hanem tisztelettel, becsüléssel tekintek fel reá. Főként azt szeretném tudni, mi lesz belőle, ha kiválik dr. Strong intézetéből, s mitévő lesz vajon az emberiség, hogy helyt álljon szemben vele.

De ki az, a ki most felbukkan előttem? Shepherd kisasszony, a kibe szerelmes vagyok.

Shepherd kisasszony bennlakó a Nettingall-kisasszonyok intézetében. Imádom Shepherd kisasszonyt. Kicsi leányka, kurta kabátkában, kerek arczczal, bodros szőke hajjal. A Nettingall-intézet ifjú hölgyei is eljárnak a székesegyházba. Nem nézhetek a könyvembe, mert Shepherd kisasszonyra kell nézmem. Ha megzendül a kar, én csak Shepherd kisasszonyt hallom. A templomi imába beszedő gondolatban Shepherd kisasszony nevét is, még pedig a királyi család tagjai közé. Odahaza, ha szobámban vagyok, olykor-olykor szerelmi elragadtatásomban önkénytelenül ekképp kiáltok fel: - Óh Shepherd kisasszony!

Egy ideig nem vagyok tisztában Shepherd kisasszony érzelmeivel, de végül kedvez a sors és találkozunk a tánciskolában. A párom Shepherd kisasszony. Megérintem Shepherd kisasszony keztyűjét, s érzem, hogy borzongás fut végig a jobbik dolmányújjamon s fent búvik ki belőlem a hajamon át. Gyöngéd szavakat nem suttogok Shepherd kisasszonynak, de azért megértjük egymást. Mind a ketten azért élünk csak, hogy egymáséi legyünk.

Mért adok Shepherd kisasszonynak titokban egy tuczat paradiót ajándékba, magam sem tudom. Gyöngéd vonzalom tolmácsolására nem alkalmasak, bajos őket ízlésesen becsomagolni, nehéz feltörni, még a szobaajtókban is, és feltöretvén, olajosak; de mégis úgy érzem, hogy ez az ajándék legjobban megfelel Shepherd kisasszonynak. Közönséges, gyöngé kétszersülttel is kedveskedem Shepherd kisasszonynak; s adok neki annyi narancsot, hogy se szeri, se száma. Egyszer meg is csókolom Shepherd kisasszonyt az öltözőben. Micsoda elragadtatás! Ki írhatná le kétségbeesésemet és felháborodásomat, mikor másnap hire kel, hogy a Nettingall kisasszonyok kalodával büntették Shepherd kisasszonyt, mivel járás közben a lábahegyét befelé szokta fordítani.

Shepherd kisasszony lévén életem mindent betöltő gondolata és látomása, hogy' eshetik meg mégis, hogy szakítok vele? Megfoghatatlan. Pedig csakugyan kezdünk egymástól elhidegedni. Fülembe jut a sugdolódzás, hogy Shepherd kisasszony azt a kívánságát fejezte ki: ne bámészkodjam rá annyira; bevallotta továbbá, hogy Jones urat jobban kedveli, - Jonest! azt a

mihaszna gyereket! Egyre szélesebb örvény tátong köztem és Shepherd kisasszony között. Végre egy szép napon találkozom a Nettingall-intézet növendékeivel séta közben. Shepherd kisasszony arcát fintorítja rám, a mint elhalad mellettem, s összevetet társnőjével. Vége van mindennek! Egy élet ragaszkodása, - annak képzelem legalább, s ez a fő, - véget ér; Shepherd kisasszonyt kiiktatom a reggeli templomi imából, s a királyi család nem vesz róla többé tudomást.

Emelkedem az iskolában, és nem zavarja senki a békességemet. Egyáltalában nem udvarias-kodom többé a Nettingall-intézet ifjú hölgyeivel, s nem lennék a bolondja egyiküknek sem, volnának bár kétszerannyian, s egytől-egyig húszszorta szebbek. Únom a tánciskolát s nem értem, mért nem tánczolhatnak a lányok egymással, bennünket békében hagyva. Kitűnően értem a latin verselést, s nem igen törődöm a czipóm fűzésével. Dr. Strong nyilvánosan megdicsér, mint szép reményekre jogosító fiatal tanulót. Dick úr odáig van az örömtől, s a néném egy guineát küld forduló postával.

Egy mészárosinas árnya jelenik meg most, mint Macbethben a sisakos fej. Ki ez a mészáros-inas? Réme a canterburyi ifjúságnak. Az a határozatlan hit terjeng róla, hogy a marhafaggyú, a mivel haját keni, csodás erővel ruhazza föl, úgy, hogy bátran kiállhat akár egy felnőtt férfival is. Széles pofájú, bikanyakú mészárosinas; durva, vörös képű, gonosz lelkű, mocskos szájú. A száját főleg arra használja, hogy dr. Strong fiatal növendékeit becsmételje. Nyilvánosan kijelenti, hogy: „ha akarnak valamit, megkaphatják”. Fölsorol közülök többeket név szerint, (engem sem felejtve ki), a kiknek be tudna adni félkézzel is, kössék bár hátra a másik kezét. Meglesi az utcán az apróbb fiúkat, hogy megtépázza védtelen fejüket, utánam pedig nyílt utcán kihívó szavakat kiabál. E bőven elégséges okok folytán elhatározom, hogy megverekszem vele.

Nyári este van; lent egy gyepes völgyben, a hol egy fal kiszögellik, találkozom a megállapodás értelmében a mészárossal. Engem társaim válogatott csapata kísér; a mészáros két más mészáros-inassal, egy csapos legénnyel és egy kéményseprő-inassal érkezik. A kellő előkészületek után szemtől-szemben állok a mészárossal. Egy szempillantásba sem telik, a mészáros úgy bal szemöldökön vág, hogy tízezer szikrát hány a szemem. A következő pillanatban nem tudom, hol a fal, hol vagyok én, vagy hol van akárki más. Jóformán azt sem tudom, melyikünk vagyok én, s melyikünk a mészáros, úgy össze vagyunk gabalyodva folytonosan, miközben tülekedve forgolódunk a letaposott gyepen. Egyszer-egyszer látom a mészárost, véresen, de bizakodva; majd meg semmit sem látok s a segédem térdén ülök, levegő után kapkodva; olykor, mint az örült, nekiugrom a mészárosnak, s véresre verem arcán az öklömet, látszólag a nélkül, hogy csak a legkevésbé is kihoznám a sodrából. Végezetül, mintha kábult álomból kelnék, szédülő fejjel eszmélek magamra, s látom, hogy a mészáros távozik, miközben a másik két mészáros, meg a csaposlegény meg a kéményseprő inas gratulál neki, s ő távozás közben a kabátjába bújik. Ebből aztán joggal azt következtetem, hogy övé a győzelem.

Engem siralmas állapotban hazaczipelnek, nyers marhahúst raknak a szememre, eczettel és pálinkával dörzsölnek, s érzem, hogy a felső ajkamon nagy fehér hólyag támad, a mely rettenetes nagyra dagad. Három-négy napig otthon maradok, nagyon nyavalygós bőrben, zöld ernyővel a szemem fölött; és nagyon odáig lennék, ha Ágnes testvér gyanánt nem vígasztalna, fölolvassal nem szórakoztatna, könnyűvé, boldoggá tévén ezt az időt. Ágneshez mindig teljes bizalommal vagyok. Elmondom neki az egész esetet a mészárossal, és sértegetéseit, a mikkel elhalmozott. Ágnesnek az a véleménye, hogy egyebet nem tehettem, meg kellett verekednem a mészárossal: de ekközben borzad és remeg, amiért megverekedtem vele.

Észrevétlenül osont tovább az idő, mert Adams nem első tanuló már a most következő napokban, sőt nem az többé már sok-sok nap óta. Adams oly rég ideje kivált már az iskolából, hogy a mikor megint beállít látogatóba dr. Stronghoz, alig akad más rajtam kívül, a ki ismeri

őt. Adams legközelebb diplomát kap, ügyvéd lesz és parókát fog hordani. Meglepetve látom, hogy sokkal jámborabb ember, mint a minőnek gondoltam, s nem oly tekintélyes a megjelenése sem. Még mindig nem forgatta föl a világot sem; mert a világ, (a mennyire én tudom), csak oly szépen forog tovább, mintha Adams rajta sem volna.

Nagy ür következik, a melyen a költészet és a történelem bajnokai vonulnak át meg át véget nem érő díszes csapatokban, - s ez után mi van soron? *Én* magam vagyok az első tanuló! Letekintek az alattam lévő fiúk seregére, leereszkedő érdeklődéssel viseltetvén az olyanok iránt, a kik eszembe juttatják önnönmagamat, mikor odakerültem az intézetbe. Mintha nem is az énemnek része volna az a kicsi ficzkó; úgy emlékszem rá, mint valamire, a mi elmaradt mögöttem az élet országútján, - inkább mintha csak elhaladtam volna mellette, s voltaképpen nem is én magam lettem volna az, - s csaknem úgy gondolok rá vissza, mint más valakire.

S az a kicsi lányka, a kit első nap ott láttam Wickfield úr házában, hol van vajon? Épp úgy nyoma veszett. Helyette az arczképnek többé nem csupán gyermeki, hanem szakasztott mása sűrög-forog a házban; és Ágnes, az én édes húgom, a hogyan gondolatban nevezem, barátom és tanácsadóm, jó angyala mindazok életének, a kik az ő nyugodt, jóságos, önmegtagadó befolyása alá kerülnek, Ágnes - immár hajadonná serdült.

Mi más változott még rajtam, természetem, külsőmön és tudásomon kívül, mely utóbbit szorgalmasan gyarapítottam mindezenközben? Aranyórát és lánczot hordok, a kisújjamon gyűrű van, s a kabátom fecskefarkú; s töméntelen medvehájat elhasználok, a mi - kapcsolatban a gyűrűvel - nem jót jelent. Talán megint szerelmes vagyok? Szerelmes! Imádom a legidősebb Larkins kisasszonyt.

A legidősebb Larkins kisasszony nem kis lányka már. Magas, barna, bogárszemű, finom delnő. A legidősebb Larkins kisasszony nem is süldő lány; nem az a legfiatalabb húga sem, s a legidősebb legalább három-négy esztendővel öregebb. Lehet, hogy a legidősebb Larkins kisasszony már harmincz felé jár. Határtalan szenvedélylyel lobogok érte.

A legidősebb Larkins kisasszonynak sok a katonatiszt ismerőse. Rettentő ezt elviselni. Látom, hogy az utcán beszélgetnek vele. Látom, hogy átsietnek az utca túlsó feléről, hogy találkozzanak vele, mikor közeleg az utca során messziről a kalapja, - (szereti a feltűnő kalapokat), - húga kalapjának a társaságában. Nevetgél, elbeszélget, s úgy látszik, kedve telik benne. Szabad időm jórésztét ácsorogva töltöm, hogy találkozzam vele. Boldogabb vagyok, ha naponta egyszer köszönhetek neki, s ezt megtehetem, mert ismerem Larkins urat. Olykor-olykor fogadja is a köszöntésemet. Öröletes kínszenvedésemért az úrlovasbál éjszakáján, a mikor tudom, hogy a legidősebb Larkins kisasszony tánczol a tiszt urakkal, kell, hogy némi kárpótlásban részesüljek, ha van igazság, a mely egyenlő mértékkel mér, a földön.

A szenvedély megrontja étvágyamat, s folytonosan legújabb selyem nyakkendőm viselésére ösztönöz. Nincs nyugtom, a míg ünneplő ruhámba nem bújok, s a csizmámat újton-újvást ki nem fényesíttetem. Így mintha méltóbb volnék a legidősebb Larkins kisasszonyhoz. Mindaz, a mi az övé, vagy kapcsolatban van vele, drága előttem. Larkins úr, (ez a mogorva, duplatokájú öreg úr, a kinek a fél szeme mozdulatlanul ül a helyén), véghetetlenül érdekel. Ha nem találkozhatom a leányával, odamegyek, a hol valószínű, hogy vele találkozom. Ha így szólok hozzá: - Hogy' van, Larkins úr? Nincs a kisasszonyoknak semmi bajuk? Egészségesek valamennyien? - elpirúlok, mert azt hiszem, hogy elárultam magamat.

Szakadatlanul életkoromon jár az eszem. Föltéve, hogy tizenhét éves vagyok, s föltéve, hogy tizenhét esztendőös létemre fiatal volnék a legidősebb Larkins kisasszonyhoz, baj-e ez? Hiszen egy-kettőre huszonegy leszek! Esténként rendszeren ott sétálgatok Larkins úr háza tájékán, bár szívembe nyilal, ha a tiszteket bemenni látom, vagy hallok őket fönt a társalgóban, a hol a legidősebb Larkins kisasszony hárfát penget. Sőt két-három ízben beteges rajongással

körüljárom az egész házat, mikor a házbeliek már pihenni tértek, és szeretném kitalálni, melyik lehet a legidősebb Larkins kisasszonynak a szobája, (s összecserélem, most már megvallhatom, a Larkins úréval); azt kívánom, bárcsak tűz támadna; bárcsak tehetetlenül állna ott rémületében az összesereglett tömeg; bárcsak utat törhetnék a tömegen keresztül egy lajtortájával, odatámaszthatnám az ablakához, megmenthetném őt karjaimban, visszaszaladhatnék valamiért, a mit ott felejtett, s ott veszhetnék a lángok között. Mert általában önzetlen vagyok a szerelmemben, s azt hiszem, beérném vele, ha Larkins kisasszony szeme láttára kitehetnék magamért, s azután meghalhatnék. Általában, de azért nem mindig. Olykor ragyogóbb látomások tűnnek elém. Mialatt öltözködöm, (két egész órán át), egy nagy bálra, a melyet Larkinsék adnak, (három álló hete örülök már előre neki), kellemes képzelgések árján ring a lelkem. Elképezelem magamat, a mint nagyszerűen vallomást teszek a legidősebb Larkins kisasszonynak. Larkins kisasszony vállamra hajtja a fejét, s így rebeg: - Óh, Copperfield úr, higgyek-e füleimnek? - Larkins úr készen vár másnap reggel, s így szól: - Kedves Copperfield, a lányom mindent elmondott már. Fiatalsága nem akadály. Itt van ime húszezer font. Legyetek boldogok! - A néném ellágyul, s áldását adja ránk; s részt vesz a fényes esküvőn Dick úr és dr. Strong is. Eszes ficzko vagyok, azt hiszem, - már tudniillik akkor hiszem, ha multamat végiggondolom, - s bizonyos, hogy nem vagyok szerénytelen; de azért mindez így van és nem máskép.

Beállítok a tündérpalotába. Csupa fény, csevegés, zene, virág, tiszt, (fájdalom!), s ott a legidősebb Larkins kisasszony is, vakító szépségében. Kék ruha van rajta, a hajában kék virág, - nefelejts, - mintha rászorúlna éppen ő a nefelejtsre! Ez az első igazi nagy mulatság, a melyre felnőttek közé meghívást kaptam, s egy kissé kényelmetlenül érzem magam; mert úgy rémlik, mintha senkihez sem tartoznám, s mintha nem volna velem beszélni valója senkinek sem, Larkins úron kívül, a ki azt kérdezi, hogy' vannak a tanulótársaim, a mit bizony nem kellett volna kérdeznie, mivel nem azért jöttem, hogy megsértsenek.

De miután egy ideig elálldogáltam az ajtóban, s szememet szívem istennőjén legeltettem, felém közlök ő - a legidősebb Larkins kisasszony! - s pajkosan azt kérdezi, tánczolok-e?

Bókolva azt hebegem:- Kegyeddel igen, Larkins kisasszony!

- Mással nem? - kérdezi Larkins kisasszony.

- Nem telnék benne gyönyörűségem senki mással.

Larkins kisasszony nevet, és elpirul, (vagy jobban mondva, gondolom csak, hogy elpirul), és így szól: - A következő tánczra nagyon szívesen eligérkezem.

A következő táncz elkövetkezik: - Keringő, azt hiszem, - jegyzi meg Larkins kisasszony tétozva, a mikor jelentkezem. - Szokott keringőt tánczolni? Ha nem, akkor Bailey kapitány...

Csakhogy én szoktam keringőt tánczolni, (még pedig történetesen nagyon jól), s Larkins kisasszonyt elragadom. Irgalmatlanul elragadom Bailey kapitány mellől. A kapitány kétségkívül nagyon boldogtalan; de mit törődöm én vele. Voltam én is nagyon boldogtalan. Keringőzöm a legidősebb Larkins kisasszonnyal! Nem tudom, hol, kik között, vagy mennyi ideig. Csak azt tudom, hogy mennyi gyönyör közt lebegek az ürben egy kék angyallal, míg végezetül egyedül találom magamat vele egy kis szobában, a hol a pamlagon megpihenünk. Nagyon tetszik neki a gomblyukamba tűzött virág, (egy szál piros camelia japonica, az ára harmadfél shilling). Neki adom a virágot, s így szólok:

- Olyasmit kérek érte, Larkins kisasszony, a mi megbecsülhetetlen.

- Igazán! Ugyan mit? - kérdi Larkins kisasszony.

- Egy virágot a hajából, a melyet úgy fogok őrzeni, mint aranyát a fösvény.

- Ön merész egy fiú! - szól Larkins kisasszony. - Itt van.

Nekem adja, még pedig nem kelletlenül; én ajkamhoz emelem, s azután a keblembe rejtem. Larkins kisasszony nevetve belém karol, és így szól: - Most pedig vezessen vissza Bailey kapitányhoz.

Elmerülve állok még e boldogító beszélgetés és a keringő emlékébe, a mikor Larkins kisasszony újra hozzám lép, karján vezetve egy tisztas öregebb urat, a ki egész éjszaka whistezett, és így szól:

- Ime! itt az én merész barátom! Chestle úr szeretne megismerkedni magával, Copperfield úr.

Azonnal tisztában vagyok vele, hogy Chestle úr a család régi jóbarátja, s örvendek a megtiszteltetésnek.

- Bámulom az ízlését, uram, - szól Chestle úr. - Becsületére válik. Gyanítom, hogy a komló iránt nem igen érdeklődik; csak hogy én magam meglehetősen nagy komlótermelő vagyok; s ha valamikor kedve szottyan elrándulni a mi vidékünkre - Ashford közelében - s ellátogatni mifelénk is, örömmel látjuk majd házuk vendégül, a míg kedve tartja ott időzni.

Melegen megköszönöm Chestle úr szívességét, s kezet szorítok vele. Azt hiszem, boldog álomban élek. Még egyszer keringőzöm a legidősebb Larkins kisasszonnyal. Azt mondja, hogy kitűnően tánczolok! Mondhatatlan gyönyörűség közepett megyek haza, s otthon képzeltben keringőt tánczolgok egész éjszaka, drága istenségem kék dereka köré fonva a karomat. Néhány napig még azután is boldogságos töprengésbe merültem élek; de Larkins kisasszonyt sem az utcán nem látom viszont, sem a mikor látogatóba megyek hozzájuk. E csalódásomban gyarló vigaszt nyújt csak a szent zálogképp őrzött, elhervadt virág.

- Trotwood, - szól Ágnes egy nap ebéd után. - Mit gondol, ki megy férjhez holnap? Valaki, a kit csodál.

- Csak nem maga, Ágnes?

- Én? Dehogya is! - és a kótáról, a melyet éppen másol, derülten föltekint. - Hallod, apus, mit mond? - A legidősebb Larkins kisasszony.

- Bai - Bailey kapitányhoz? - Éppen annyi erőm volt még, hogy megkérdezzem.

- Nem; semmiféle kapitányhoz. Chestle úrhoz, valami komlótermelőhöz.

Egy vagy két hétig rettentően megnyúlt képpel járok-kelek. A gyűrűt lehúrom az ujjamról, a legrosszabb ruhámat hordom, medveháját nem használom, s gyakran jajongok a néhai Larkins kisasszony fonnyadt virága fölött. Mivel azonban a mondott idő múlva meglehetősen torkig tettem ezzel az életmóddal, s a mészáros is újra páros viaskodásra szólított föl, elhajítottam a virágot, kiálltam a mészárossal és dicsőségesen le is győztem őt.

Ez, meg hogy a gyűrűmet újra az ujjamra húztam, s használtam megint, de csak mérsékelten, a medveháját is: utolsó világos emlékpontjai életem folyásának, tizenhét esztendő koromig.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

Körülnézek és fölfedezést teszek.

Nem tudom már, örültem-e, búsultam-e, a mikor diákkorom végére járt, s elkövetkezett az az idő, hogy meg kell válnom dr. Strong intézetéből. Nagyon boldogan telt ott az életem, melegen ragaszkodtam a doktorhoz, s kitüntem és kiemelkedtem annak a kis világnak a határán belül. Mindez okért búsultam, hogy mennem kell; de sok más, bizony elég jelentéktelen ok mián meg örvendeztem. Tovacsalogattak a ködös képzelgések arról, hogy a magam lábán járó fiatal ember vagyok; meg hogy milyen fontos szerepe van az ilyen maga lábán járó fiatal

embernek; hogy mi mindenféle csodadolgot lát és tesz az ilyen nagyszerű Isten-teremtése, s mi mindenféle csodahatást kelt okvetetlenül az emberi társadalomban. Úgy elhatalmasodtak gyermeki lelkemen ezek az ábrándos képzelődések, hogy mai eszemmel azt hiszem, bizonyára minden természetes búslakodás nélkül hagytam oda az intézetet. A válás nem hatott rám annyira, mint más alkalmakkor. Hasztalan próbálgatom visszaidézni emlékezetembe, mit éreztem, s milyen körülmények között szakadtam el az iskolától: nem kapott meg semmi jelentősebb mozzanat. Sejttem, hogy a kecsegtető jövő megzavart. Tudom, hogy ifjonti tapasztalásom kevéske, vagy éppen semmi sem volt még akkor, s hogy az élet sokkal inkább hasonlított valami nagy tündérmeséhez, a melyet olvasni készültem, mint bármi máshoz.

A nénémrel együtt sokszor el-elmélkedtünk már a legkomolyabban azon, miféle életpályára szenteljem magam. Körülbelül egy esztendő óta iparkodtam már kielégítő feleletet adni arra a gyakran ismétlődő kérdésre: - Mi szeretnél lenni? - De különös hajlandóságot semmire sem fődözhettem fel magamban eddigelé. Ha ihlet útján elsajátíthattam volna a tengerészeti tudományát, parancsnoka lehettem volna egy gyorsvezős hajórajnak, s mint diadalmas fölfedező, körülhajózhattam volna a világot, akkor, azt hiszem, a legnagyobb meglepéssel szántam volna rá erre magamat. De mivel a Gondviselés semmi ilyen csodájára nem számíthattam, az a vágyam volt csak, hogy olyan pályára lépjek, a mely nem terheli meg a néném erszényét túlságosan; s egyébként bármi legyek is, teljesítsem a kötelességemet.

Dick úr rendszerint résztvett a tanácskozásokban, még pedig bölcshöz illően magába mélyedve. Csak egyetlen egyszer avatkozott bele szóval is, és ez alkalommal, (ma sem tudom, mi ütött belé), váratlanul azt javasolta, hogy legyek: rézöntő. A néném azonban oly végtelenül fagyosan fogadta ezt a javaslatot, hogy Dick úr nem mert többé soha újabb javaslattal előhozakodni; hanem mindvégig arra szorítkozott, hogy feszült figyelemmel leste a néném indítványait, s a pénzét csörgette nagy buzgalommal.

- Trot, tudod-e mit, édesem, - szólt a néném egy reggel a karácsonyi ünnepek alatt, mikor kiváltam az intézetből; - mivel ezt a kényes kérdést még mindig nem rendeztük, s mivel úgy kell döntenünk, hogy a mennyire rajtunk múlik, bakot ne löjjünk, azt hiszem, legjobb lesz, ha egyelőre előbb pihenünk egyet. Időközben meg kell próbálnod, hogy új szempontból vedd fontolóra a dolgot, még pedig nem mint iskolás fiú.

- Szívesen megpróbálom, néni.

- Arra gondoltam, - folytatta a néném, - hogy egy kis változás, egy pillantás az életre kint a nagy világban, hasznodra lehet, a mennyiben módot nyújt arra, hogy jobban megismerd tenmagadat és hidegebben ítélj. Tegyük föl, hogy utaznál előbb egyet. Tegyük föl, hogy lemennél újra arra a vidékre, a hol hajdanában éltél, s meglátogatnád azt a - azt a pogánynál is pogányabb nevű fura némbert, - szólt a néném, az orrát dörzsölve, mert sohasem volt képes teljesen megbocsátani Peggottynak, hogy Peggotty volt a neve.

- Nincs a világon, a minek jobban örülnék, néni!

- Helyes, - szólt a néném, - hála Istennek, mert én is örülök neki. De természetes és okos dolog is, hogy örülsz neki. És szentül meg vagyok győződve róla, Trot, hogy minden cselekedetben természetesen és okosan fogsz eljárni.

- Remélem, néni, hogy úgy lesz.

- A húgod, Trotwood Betsey, - szólt a néném, - olyan természetes és okos lány lett volna, hogy nincs párja kerek e földön. Remélem, méltó leszel hozzá?

- Remélem, méltó leszek *magához*, nénikém. Ennél többet nem is kívánok.

- Szerencse, hogy az a szegény kisbaba édes anyád nem él már, - szólt a néném, miközben kedvetelve végignézett rajtam, - mert különben oly hiú volna most a fiacskájára, hogy gyöngye kis feje egészen elcsavarodnék, ha ugyan maradt volna benne minek elcsavarodnia. - (A néném mindig úgy mentegette gyöngeségét velem szemben, hogy illetéknéppen szegény édes anyámra hárította.) - Nagy Isten, Trotwood! Mennyire emlékeztetsz rá!

- Remélem, néni, szívesen emlékszik rá? - szóltam én.

- Szakasztott olyan, - szólt a néném nyomatékosan, - szakasztott olyan ez a fiú, Dick, mint az anyja volt, akkor délután, mielőtt keseregni kezdett. Szent Isten, szakasztott olyan, a hogy' rám néz a két szemével!

- Igazán? - szólt Dick úr.

- És hasonlít Dávidhoz is, - szólt a néném határozottan.

- Dávidhoz nagyon hasonlít! - szólt Dick úr.

- De tudod-e, Trot, mit szeretnék? - folytatta a néném. - Hogy erős legény légy! Nem testileg, hanem lelkileg; mert testileg amúgy is az vagy már. Ember légy a talpadon, derék legény, a ki tud akarni. A kiben van elszántság, - szólt a néném, miközben megrázta felém a főkötőjét, és ökölbe szorította a kezét. - A kiben van határozottság. A kiben van jellem, Trot. Jellem-szilárdság, a mely nem tágít a világon senkinek, semminek, csupán a meggyőző érveknek. Ilyennek szeretnék látni. Ilyennek, a minő, Isten a tanum, nem volt sem az apád, sem az anyád, elég baj szegényekre nézve.

Szerényen megjegyeztem, hogy remélem, olyan ember leszek, a minőnek a néném kívánna.

- Hogy elkezdhesz kicsiben a magad lábán járni s önállóan cselekedni, - szólt a néném, - egyedül bocsátlak a kirándulásra. Eleinte azt gondoltam ugyan, hogy kísérjen el Dick úr is; de bővebb megfontolás után Dick urat itthon tartom, hogy legyen, a ki rám vigyáz.

Dick úr arczára az első pillanatban csalódás árnya borult; de attól a tisztességtől és méltóságtól, hogy neki kell vigyáznia a világ csodálatra legméltóbb asszonyára, csakhamar újra kiderült az arcza.

- Aztán meg, - szólt a néném, - ne felejtjük el az emlékiratot se!

- Persze, persze, - szólt Dick úr hevesen. - Az a szándékom, Trotwood, hogy haladéktalanul befejezem, - most már csakugyan haladéktalanul be kell fejezni! Aztán, tudod, benyújtom, - s aztán, - szólt Dick úr, elharapva a szót és hosszú szünet után így folytatva, - lesz majd nemulass!

A néném, jóságos terve értelmében, nemsokára, szép összeg pénzzel és útításkával felszerelve, gyöngéden útnak eresztett. Búcsúzáskor sok jó tanácsot, s még több csókot adott, és azt mondta, hogy mivel az ő célja az, hogy módomban legyen körülnézni egy kicsit a nagyvilágban, és meghányi-vetni a dolgokat, azt tanácsolja, hogy töltsék néhány napot Londonban is, ha ugyan kedvem tartja, akár Suffolk felé utaztomban, akár visszafelé jövet. Egy szóval, teljesen rám hagyta, hogy három-négy hétig tegyek, a mit akarok; s azon a már említett kikötésen kívül, hogy nézzek körül egy kicsit a nagyvilágban és hányjam-vessem meg a dolgokat, szabadságomat csupán az a fogadalom korlátozta, hogy hetenként háromszor írok neki, s híven tudósítom őt mindenről.

Először Canterburybe mentem, hogy elbúcsúzzam Ágnestől és Wickfield úrtól (házukban levő régi szobácskámát ugyanis még nem mondtam föl) s elbúcsúzzam természetesen a jó doktortól is. Ágnes nagyon megörült, mikor viszontlátott, s azt mondta, hogy házuk nem a régi többé, mióta eltávoztam.

- Bizonyos, hogy én sem vagyok a régi, mikor másutt vagyok, - feleltem én. - Mintha a jobb kezemet kellene nélkülöznöm, mikor maga nincs mellettem. Bár ezzel nem mondok sokat, mert hiszen a jobb kezemben nincs sem ész, sem szív. A ki csak ismeri magát, Ágnes, magától kér tanácsot, s a maga szavát fogadja.

- A ki csak ismer, kényeztet, azt hiszem, - felelt Ágnes mosolyogva.

- Nem! Azért van ez, mert maga egészen más, mint a többiek. Jóságos, nyájas mindenkihez. Nemeslelkű, és mindig eltalálja az igazat.

- Úgy beszél, - szólt Ágnes, jóízűen elnevetve magát, a mint ott ült kézimunkájával, - mintha én a néhai Larkins kisasszony volnék.

- No, no! Nem szép, hogy visszaél bizalmammal, - feleltem, kék bálványom említésére fülig pirúlva. - De azért továbbra is éppen oly bizalommal leszek magához, Ágnes, mint eddig. Ebből már soha ki nem gyógyúlhatok. Valahányszor bajba keveredem, vagy szerelemben esem, mindig elmondom magának, ha megengedi, - még akkor is, ha komoly szerelemről lesz szó.

- Ej, ej! Hiszen mindig komoly szerelemről volt szó eddig is! - szólt Ágnes, újra elnevetve magát.

- Óh! Már a mennyire komoly lehet a gyermek- vagy a diákszerelm, - szóltam, magam is nevetve, de nem minden szégyenkezés nélkül. - Az idő változóban van most, s azt gyanítom, hogy ma-holnap a legkomolyabb szerelm rettenetes állapotába jutok. Csak azt csodálom, Ágnes, hogy maga nem volt eddigelé még komolyan szerelmes.

Ágnes újra elnevette magát, s a fejét rázta.

- Óh, tudom, hogy nem volt! - szóltam én, - mert ha lett volna, elmondta volna nekem. Vagy legalább is - tettem hozzá, mert láttam, hogy pirúlni kezd, - megengedte volna, hogy én magam kitaláljam. De nem ismerek senkit a világon, a ki méltó volna, Ágnes, a *maga* szerelmére. Oly valakinek kellene fölbukkannia, a ki nemesebb jellemű s általában érdekesebb férfiú, mint bárki azok közül, a kiket valaha itt láttam, - mielőtt megadom az *én* beleegyezésemet. Ezentúl éber szemmel fogom majd tartani valamennyi udvarlóját, s attól, a ki sikert arat, nagyon sokat fogok kívánni, biztosíthatom.

Idáig félig komolyan, félig tréfásan beszélgettünk, oly bizalmas hangon, a mely régóta természetessé vált közöttünk ama családiass együttélés során, a melyet még mint kis gyermekek kezdtünk. De most egyszerre csak rám emelte Ágnes a tekintetét, s egészen más hangon így szólt:

- Trotwood, szeretnék magától kérdezni valamit, a mit talán hosszú ideig nem lesz majd alkalmam megkérdezni. Olyas valamit, a mit, azt hiszem, senki mástól nem kérdeznék meg. Nem vett észre semmiféle lassan fejlődő változást a papán?

De észrevettem, és gyakran tűnődtem magamban, vajon Ágnes is észreveszi-e? Úgy kellett lennie, hogy az arcom elárulta gondolataimat, mert Ágnes tüstént lesütötte a szemét, s láttam, hogy könny csillog a pilláján.

- Mondja meg, mi lehet az? - kérdezte halkán.

- Azt hiszem, - de mondja csak, Ágnes, beszéljek egészen őszintén, mikor annyira szeretjük őt?

- Őszintén, - szólt Ágnes.

- Azt hiszem, ártalmára van az a szokása, a mely egyre jobban erőt vett rajta, mióta ide kerültem. Gyakran nagyon ideges, vagy legalább annak képzelem.

- Nem képzelődés, - szólt Ágnes, fejét rázva.

- A keze reszketeg, a beszéde nem világos és zavart a tekintete. És észrevettem, hogy ilyenkor, még pedig a mikor legkevésbé ura magának, föltétlen bizonyossággal mindig érte jönnek valami irodai ügyben.

- Urias jön érte, - szólt Ágnes.

- Urias; és az az érzés, hogy nem jól intézte el az ügyet, vagy hogy nem értette meg, vagy hogy akarata ellenére elárulta állapotát, úgy látszik, annyira nyugtalanítja, hogy másnap rosszabbul van, harmadnap még rosszabbul, s végül ellankad és belezavarodik. Ne ijedjen meg, Ágnes, attól, a mit mondok, de csak tegnap este is így láttam őt, fejét íróasztalára hajtva, s kisgyerek módjára zokogva.

Ágnes gyöngéden ajkamra tette a kezét, miközben beszéltem még, s a következő pillanatban atyja elé sietett s vállán csüngött a szoba ajtajában. Arczkifejezése, a mint atyjával együtt felém nézett, lelkem mélyeig megindított. Gyönyörű szemében oly mély ragaszkodás tükröződött, s annyi hála atyja szerető gondoskodásáért, oly esengő könyörgés, hogy legyek gyöngéd atyjához, s ne ítéljem meg ridegen, legtitkosabb gondolataimban sem; oly büszkeséggel csüngött atyján, oly odaadással, s ugyanakkor annyi részvétellel és annyi fájdalommal, miközben bizakodva ugyanazt várta tőlem is: hogy bármit szól, többet ki nem fejezhetett, jobban meg nem hathatott volna.

Teára a doktorékhöz voltunk hivatalosak. A szokott órában beállítottunk hozzájuk; s a dolgozószoba kandallója körül együtt találtuk a doktort, fiatal feleségét és ennek édes anyját. A doktor, a ki annyi teketóriát csinált az utazásommal, mintha legalább is Kínába készültem volna, megtisztelő vendéglátással fogadott, s egy fatuskót rakatott a tűzre, hogy régi tanítványa arcát tisztán láthassa a lobogó láng pirosló fényében.

- Nem sok új arcot fogok már látni a Trotwoodé helyett, Wickfield, - szólt a doktor, kezét melengetve; - kezdek ellustulni és pihenés után vágyakozom. Egy félesztendő múlva cserben hagyom a fiaimat, és nyugodtabb életet kezdek.

- Tíz esztendő óta jó egynéhányszor kijelentette már ezt, doktor, - felelt Wickfield úr.

- De most meg is akarom tenni, - szólt a doktor. - Az első tanítóm lesz az utódom, - végre komoly az elhatározásom, - s így nemsokára meg kell majd csinálnia a szerződésünket, a mely úgy megkösse ám mindkettőnk kezét, mintha egypár lókörtőről volna szó.

- S ügyelnem kell majd arra is, úgy-e, - szólt Wickfield úr, - hogy be ne csapják, mi? Mert bizonyára becsapnák minden oly szerződésben, a melyet maga kötne meg. Nem bánom! Rendelkezzék velem. Akad nem egyszer ennél kellemetlenebb dolgom is.

- Akkor aztán semmi egyébbel nem kell majd törődnöm, - szólt a doktor mosolyogva, - csak a szótárammal, meg ezzel a másik szerződött felemmel - Annuskával.

A mint Wickfield úr Annus felé pillantott, a ki Ágnessel a teázó asztal mellett ült, úgy látszott, hogy Annus oly szokatlan aggodalommal és féltékenységgel kerüli a tekintetét, hogy Wickfield úr figyelme teljesen ráterelődött, mintha ez a körülmény valamit eszébe juttatott volna.

- Úgy látom, itt járt a posta Indiából, - szólalt meg egyszerre Wickfield úr, rövid hallgatás után.

- Úgy van! - szólt a doktor, - s leveleket hozott Maldon Jacktól!

- Csakugyan?

- A szegény, kedves Jack! - szólt Marklehamné, megcsóválva a fejét. - Az a rettenetes clima! Azt mondják, olyan ott az élet, mintha homokbuczkán ülne az ember folytonosan, gyújtó üveg

alatt! Erős embernek látszott, de nem volt az. Édes doktorom, a lelke bírta rá, nem a szervezete ilyen merész vállalkozásra. Annus, drágám, bizonyára jól emlékszel rá, hogy az unokafivéred sohasem volt erős ember; soha sem volt az, tudod, a mit *markos legénynek* mondhatnánk, - szólt Marklehamné nyomatékosan, körüljártatva szemét valamennyiünkön, - az időtől fogva, a mikor együtt volt gyermek a leánnyommal, s karonfogva sétálgattak egész áldott nap.

Annus, noha anyja hozzá beszélt, egy szót sem felelt.

- Azt értsem, asszonyom, abból, a mit mond, hogy Maldon úr beteg? - kérdezte Wickfield úr.

- Beteg! - felelt a vén strázsamester. - Kedves jó uram, Jack minden a világon...

- Csak nem egészséges? - szólt Wickfield úr.

- Csak nem egészséges, úgy van! - szólt a vén strázsamester. - Bizonyára borzasztó napszúrásokat állt ki, sárgaláza volt, váltóláza volt, s minden egyéb baja, a mi csak elképzelhető. S a mi a máját illeti, - folytatta a vén strázsamester lemondással, - ezzel természetesen végkép leszámolt már akkor, a mikor útra kelt!

- Mindezt ő maga írja? - kérdezte Wickfield úr.

- Írja? Drága uram, - felelt Marklehamné, megrázva a fejét és a legyezőjét, - rosszul ismeri az én szegény Maldon Jackomat, ha ilyet kérdez. Írja? Nem ő! Előbb szétmarczangoltathatná négy vad ló farkához kötve.

- De mama! - szólt erre Strongné.

- Annus, drágám, - felelt az édes anyja, - egyszersmindenkorra arra kérlek, ne vágj a szavamba, kivéve, ha meg akarod erősíteni azt, a mit mondok. Magad is épp oly jól tudod, mint én, hogy unokafivéred, Maldon, inkább széttépetné magát akárhány vad ló farkához kötve - mért is szorítkozzam négyre? *Nem* szorítkozom négyre! - nyolcz, tizenhat, harminczkét vad lóhoz kötve, mint hogy egy szóval is olyasmit mondjon, a mi megzavarhatná a doktor terveit.

- Wickfield terveit, - szólt a doktor, végigsimítva arcát, s bűnbánó pillantást vetve tanácsadójára. - Vagyis jobban mondva, mind a kettőnk terveit Maldon érdekében. Én magam mondtam, hogy vagy külföldön, vagy idehaza.

- Én pedig azt mondtam, - szólt Wickfield úr komolyan, - hogy külföldön. Én voltam az oka, hogy külföldre került. Enyém a felelősség!

- Óh! A felelősség! - szólt a vén strázsamester. - Minden a legjobb szándékkal történt, kedves Wickfield úr; tudjuk, hogy mindenben a legjobb és a legszívesebb szándék vezérelte. De ha nem élhet ott a drágám, hát akkor nem élhet ott. És ha nem élhet ott, akkor meg fog ott halni inkább, semhogy a doktor terveit megzavarja. Ismerem őt, - szólt a vén strázsamester, mint valami próféta, halálmegvető nyugalommal legyezve magát, - és tudom, hogy inkább meghal ott, semhogy a doktor terveit megzavarja.

- No, no, asszonyom, - szólt a doktor jókedvűen, - utóvégre nem vagyok én bolondja a terveimnek, s magam is megzavarhatom őket. Helyettesíthetem más tervekkel. Ha Maldon Jack megrongált egészsége helyreállítása céljából hazajön, nem fogjuk megengedni neki, hogy visszatérjen, hanem rajta leszünk, hogy találjunk a számára valami megfelelőbb és szerencsésebb megélhetési módot idehaza.

Marklehamné annyira lefegyverezte ez a nagylelkű beszéd, (a melyet, mondanom sem kell, hogy egyáltalában nem várt és elő sem készített), hogy csupán annyit tudott mondani, hogy ez teljesen a doktorra vall, s azután végig csinálta több ízben azt a már ismert műveletet, hogy megcsókolta a legyezője tollszárait, s megveregette vele a doktor kezét. Majd gyöngéden

megfeddte a lányát, Annust, hogy miért fukarkodik hálája nyilvánításával, mikor pusztán az ő kedvéért ennyi szívességben részesítik a régi játszópajtását; s végül sok mindenféle apró részleteket beszélt el családjá más érdemes tagjairól, a kiket szintén kíváncsi volna érdemes talpukra állítani.

Mindez idő alatt a leánya, Annus, egy szót sem szólt, még csak a szemét sem vetette föl. Mindez idő alatt Wickfield úrnak folyton Annuson volt a szeme, a mint ott ült leánya mellett. Énnekem úgy tetszett, hogy Wickfield úr nem is gondolt arra, hogy valaki figyelemmel kísérheti őt; annyira elmerült Annus szemmel tartásába s vele kapcsolatban támadó gondolataiba, hogy minden egyébről megfeledkezett. Egyszerre csak azt kérdezte, mit is írt hát Maldon Jack voltaképpen önmagáról, és kinek írta azt, a mit írt?

- Íme itt van, - szólt Marklehamné, levéve a doktor feje fölül a kandalló párkányáról egy levelet, - a drágám magának a doktornak írja, - hol is van csak? Ahá! - „Sajnálattal értesítem, hogy egészségem súlyosan megrendült, s attól félek, hogy egy időre kénytelen leszek haza utazni, mert ez az egyetlen reménye gyógyulásomnak!” Ez elég világos, szegény gyerek! Egyetlen reménye gyógyulásának! De Annus levele még világosabb. Annus, mutasd csak még egyszer a levelet!

- Most nem, mama, - esengett Strongné halkan.

- Drágám, te bizonyos dolgokban valósággal a legnevetésesebb alak vagy a világon, - felelt az anyja, - s talán a legtermészetellenesebben viselkedel családot jogos kívánságaival szemben. Azt hiszem, egyáltalában sohase hallottunk volna erről a levélről, ha én magam nem kérdezősködöm utána. És erre mondod te, szívem, hogy bizalommal viseltetel az uradhoz? Igazán meglep a dolog. Jobban ismerhetnéd dr. Strongot.

A levél nagy ellenkezés közepett előkerült; s mikor átnyújtottam az agg delnőnek, láttam, hogy' reszket az a kéz, a melyből át kellett vennem.

- Lássuk csak, - szólt Marklehamné, föltéve szemüvegét, - hol is van a szóban forgó hely? „A régi idők emléke, drága Annuskám”, - és a többi - ez nem az. „A szeretetreméltó vén proktor” hát ez ki? Szent Isten, Annus, milyen olvashatatlan az unokafivéred írása, s milyen ostoba is vagyok én! „Doktor”, természetes, hogy az. Ah! csakugyan szeretetreméltó! - Itt abbahagyta az olvasást, hogy újra megcsókolja a legyezőjét s a doktor felé legyintsen vele, a ki nyugodt meglepéssel tekintett rá. - Végre megtaláltam! „Nem lephet meg, Annus, ha azt hallod”, - valóban nem, tudván, hogy Jack sohase volt igazán erős ember; de hol is hagytam abba? - „ha azt hallod, hogy e távoli helyen annyit szenvedtem, hogy föltettem magamban: török-szakad, távozom innen; ha lehetséges, szabadságra megyek betegség címén; ha nem kapom meg, akkor végleg lemondok az állásomról. A mit szenvedtem és most is szenvedek még itt, az igazán elviselhetetlen.” S ha gyors készséggel közbe nem lépett volna a világnak ez a legjobb teremtese, - szólt Marklehamné, táviratozva a doktornak, úgy mint az előbb, s összehajtogatva a levelet, - akkor rám nézve is elviselhetetlen volna a szegény fiú helyzetének az elgondolása.

Wickfield úr egy szót sem szólt, bár az agg delnő úgy nézett rá, mintha azt várná, hogy hozzászól a hírhez; ott ült a helyén, szigorú hallgatásba merülve, s tekintetét a földre szegezve. Mikor már rég elhagytuk ezt a témát, és más dolgokról beszélgettünk, még azután is sokáig így maradt; ritkán nézve föl, s akkor is csak azért, hogy homlokát ránczolva s elgondolkodva, egy pillanatig a doktoron vagy a feleségén vagy mind a kettőjükön pihentesse a tekintetét.

A doktor rajongott a zenéért. Ágnesnek lágyan csengő, kifejezéssel teljes hangja volt, épp úgy, mint Strongnének. Kettesben énekeltek és játszottak, úgy, hogy egész kis hangversenyben volt részünk. De észrevettem két dolgot. Először azt, hogy bárha Annus csakhamar

összeszedte magát s egészen olyan volt, mint rendesen, valami ür tátongett közte és Wickfield úr között, a mely teljesen elválasztotta őket egymástól; másodszor pedig azt, hogy Wickfield úrnak nem igen volt ínyére Strongné és Ágnes meghitt barátkozása, s folyton aggódva figyelt rájuk. S mind annak az emléke, a mit akkor éjszaka láttam, mikor Maldon úr elutazott, most először merült föl lelkemben, meg kell vallanom, oly vonatkozásban, a melyre eddig sohasem gondoltam, s kezdett nyugtalanítani. Strongné arcának ártatlan szépségét nem láttam többé oly ártatlannak, mint hajdanában; bizalmatlankodtam modora természetes bájában és varázsában; s mikor Ágnesre néztem, a ki mellette ült, s elgondoltam, milyen jóságos, milyen igaz lélek Ágnes, gyanút fogott a lelkem, hogy talán csakugyan nem illenek össze.

De Strongnét oly boldoggá tette e barátság és Ágnes is oly boldog volt, hogy az este oly gyorsan telt körükben, mint egy rövidke óra. Oly epizóddal végződött azonban, a melyre ma is jól emlékezem. Búcsúztak egymástól, s Ágnes készült Strongnét megölelni, és megcsókolni, mikor Wickfield úr, mintha véletlenül tenné, közjük lépett s Ágnest gyorsan magával húzta. S akkor, mintha csak semmivé vált volna a közbeeső idő, s én ott állanék még mindig a kapuban, a nagy utazás éjszakáján, ugyanazt a kifejezést láttam Strongné arcán, a mint szemtől szemben állt Wickfield úrral, mint akkor éjszaka.

Ki se mondhatom, mily benyomást tett rám ez az epizód; de e perctől fogva, valahányszor később Strongnéra gondoltam, lehetetlenség lett volna elválasztanom őt ez arczkifejezéstől s arcját a maga ártatlan kedvességében idézni vissza emlékezetembe. Hazáig ez a kép üldözött. Mintha sötét felhő nehezedett volna a doktor házára, mikor magam mögött hagytam. A tiszteletbe, a melylyel ősz fejének adóztam, számalom vegyült hite miatt, a melyet azokba vetett, a kik elárúlták, és neheztelés azok ellen, a kik megbántották. Valami nagy szomorúság és nagy gyalázat fenyegető árnya, a mely nem öltött még határozott alakot, borult sötét folt gyanánt a csendes hely fölé, a hol mint gyermek dolgoztam és játszadoztam, s kegyetlenül megrontotta. Nem telt többé örömem benne, hogy visszagondoljak a tisztes, agg, széleslevelű aloékra, a melyek száz éven át maradnak magukba zárkózottan, a kedves, síma pázsitos térségre, a kőurnákra, a doktor-sétányra, s a székesegyház megkonduló harangjára, a melynek odaillő hangja ott lebegett az egész hely fölött. Mintha gyermekkorom csöndes szentélyét szemem láttára kifosztották s békéjét és becsületét szélnek bocsátották volna.

De jött a reggel s vele elválásom a régi háztól, a melynek minden zugát Ágnes hatása töltötte el; s ez a válás bőven elfoglalta, gondolataimat. Igaz, hogy nemsokára valószínűleg újra ott lehetek; alhatom újra - talán gyakran - régi szobáskámban; de ott-lakásom napjai véget értek, s a régi jó idő odavolt. S miközben azt a pár könyvemet és ruhámat, a mi ott maradt még, összecsomagoltam, hogy Doverbe küldjek, a szívem úgy elszorult, hogy volt mit titkolnom Heep Urias előtt, a ki oly mohó készséggel segített a csomagolásban, hogy önkénytelenül az a pogány gondolat férközött a lelkemhez, hogy roppant örül a távozásomnak.

Ágnestől és édes atyjától, férfiaságom jeléül, látszólag közönyösen búcsúztam, s elfoglaltam helyemet a londoni postakocsi bakján. Úgy el voltam lágyulva s olyan békülékeny kedvem volt, hogy a mikor keresztül hajtattunk a városon, kis híjja volt, hogy barátságosan oda nem intettem régi ellenfelemnek, a mészárosnak, s öt shilling borraivalót nem dobtam neki. De a mint ott állt a mészárszékekben, a nagy tőkét kapargatva, olyan megátalkodott mészárosnak tetszett, s e mellett az az elől hiányzó foga, a melyet én ütöttem ki, oly kevéssé vált előnyére a külsejének, hogy mégis csak jobbnak láttam minden közeledéstől tartózkodni.

A főtörekvésem, a mint szépen kijutottunk az országútra, jól emlékszem, az volt, hogy minél idősebbnek tessen a kocsis előtt, s minél vastagabb hangon beszéljek. Az utóbbi célomat csak igen fárasztó megerőltetéssel értem el; de azért nem tángítottam tőle, mert éreztem, hogy ez fontos kelléke a férfiaságnak.

- Átutazóba van, uram? - kérdezte a kocsis.

- Abba, Vilmos, - szóltam leereszkedőleg - (már régebben ismertem őt); - Londonba megyek, s azután lerándulok majd Suffolkba is.

- Vadászatra, uram? - kérdezte a kocsis.

Tudta épp úgy, mint én, hogy abban az időben legfőljebb czethalvadászatra mehettem volna; de azért mégis hízelgett a kérdése.

- Nem tudom még, - szóltam, határozatlanságot színélve, - elmegyek-e vagy sem vadászni is.

- A madárféle nagyon riadós lett, azt hallottam, - szólt Vilmos.

- Én is úgy tudom, - szóltam.

- Suffolk grófságból való, uram? - kérdezte Vilmos.

- Onnan, - szóltam fontoskodva, - Suffolk grófságból.

- Azt hallottam, hogy arrafelé kitűnő gombóczt tudnak csinálni, - szólt Vilmos.

Erről ugyan semmit sem tudtam, de éreztem, hogy föltétlenül ápolnom kell grófságom intézményeinek a jó hírnevét s úgy kell tennem, mintha teljesen otthonos volnék minden csínja-bínjában; ennél fogva bólintottam a fejemmel, mintha azt akarnám mondani: - Meghiszem azt!

- Hát az a' vidéki lófajta? - szólt Vilmos. - Az ám az állat! Egy-egy jóféle suffolki igásnak aranyba is megadják a súlyát. Foglalkozott-e valaha suffolki lótenyésztéssel, uram?

- N-em én, - szóltam, - ezzel éppen nem.

- Van itt egy úr a hátam mögött, - szólt Vilmos, - fogadni mernék, hogy ez nagyba tenyésztette a suffolki igást.

A szóban forgó úr nem nagyon biztató, kancsal szemű alak volt, előreugró állal; lehajtott, keskeny karimás, nagy, fehér kalap volt a fején; s feszes, világosszürke posztónadrágja, úgy látszott, végiggombolós, kívül a lábszárán, a csizmájától fel a csípőjéig. Az állat a kocsis válla fölött előretolta, oly közel hozzám, hogy a lehellete valósággal csiklandozta a tarkómat, s mikor hátranéztem rá, láttam, hogy az a szeme, a mely nem volt kancsal, szakértő pillantással a vezetőlovakra bandzsalított.

- Vagy nem tenyésztette? - kérdezte Vilmos.

- Mit nem tenyésztettem? - szólt a hátmögi úr.

- A suffolki igásfajtát nagyba?

- Má' hogyne tenyésztettem vóna, - szólt az idegen. - Nincs az a fajta ló, a mit nem tenyésztettem vóna, se pedig az a fajta eb. Lónak, ebnek, sok a bolondja. Énnekem az e kettő, a mi másnak az étel meg az ital, - a ház, az asszony, meg a gyerek, - az írás, olvasás, számolás, - a tubák, a dohány, meg az alvás.

- Ez aztán nem olyan ember ám, a kinek a bak mögött a helye, úgy-e? - súgta Vilmos a fülembe, miközben a gyeplővel bajmólódott.

Elértettem ebből a megjegyzésből, hogy azt szeretné, ha átengedném a helyemet az idegennek, s elvörösödve föl is ajánltam nyomban neki.

- Hát bizony ha nem bánná az úr, - szólt Vilmos, - azt hiszem, így *jobban* rendjén vóna.

Ezt a dolgot mindig olybá vettem azóta, mint életem első kudarczát. Mikor megváltottam a helyemet a postahivatalban, láttam, hogy „bakülés”-t írtak a könyvbe, s félkorona külön borraalót adtam érte az írónak. Kicsíptem magam, gyönyörű felöltőt és shawlt véve

magamra, kizárólag e válogatott magaslat tiszteletére; el voltam telve magammal alaposan a helyemen; s éreztem, hogy díszére válok a kocsinak. S íme, a legelső lépésnél kiszorított a helyemből egy kancsalszemű jöttment alak, a kinek nem volt más érdeme, csak az, hogy istállósága volt, s úgy átlépett rajtam, mintha nem is emberfia lettem volna, hanem holmi kis legyecske, mialatt ügetve haladtak a lovak.

Hajlamomat bizonyos kishitűségre, mely gyakran elfogott az életben, apró-cseprő dolgokban is, a mikor igazán elmaradhatott volna, - ez a kis epizód, a canterburyi postakocsi tetején, semmiesetre sem akasztotta meg fejlődésében. Hasztalanul folyamodtam segítségért a vastag hanghoz. Gyomrom üregéből löktem ki a beszédet az egész úton, de azért a teljes megsemmisülésnek s rettentő fiatalságomnak érzetétől nem szabadulhattam.

Mindazonáltal furcsa és érdekes dolog volt fönt ülnöm ott a magasban, négy ló mögött: ki-művelten, kiöltözötten és szép csomó pénzzel a zsebemben; s kitekintgetni azokra a helyekre, a hol fáradalmas vándorutamon egy-egy éjszakát töltöttem volt. Bőséges anyagot nyújtott a gondolkozásra az országút minden egyes határköve, a mely szemembe ötlött. Valahányszor letekintettem a csavargókra, a kik mellett elhajtattunk, s egy-egy affajta ábrázatot láttam fölbáméskodni, a melyre jól emlékeztem, oly érzés fogott el, mintha újra belekapna ingmellembe az üstfoltozó fekete keze. Mikor végigkocogtunk Chatham keskeny főútczáján, s továbbtűnve szemembe ötlött egy perczre a síkator, a hol az a vén szörnyeteg élt, a ki megvette a kabátomat, kíváncsian előrenyújtottam a nyakam, hogy megpillantsam azt a helyet, a hol naphosszat üldögéltem a napon s az árnyékban, a pénzemre várakozva. S mikor végül megérkeztünk London előtt az utolsó állomásra, s elhajtattunk tulajdon a Salem-ház előtt, a hol Creakle úr súlyos keze osztogatta volt az ütlegeket, odaadtam volna mindenemet azért a törvényes fölhatalmazásért, hogy leszállván, jól elpáholhassam őt, s a fiúkat, mint megannyi kalitkába zárt verebet, szabadon bocsáthassam.

A Charing Crosson álltunk meg, az Arany Kereszt előtt, a mely akkoriban házak közé ékelt, roskatag kis fogadó volt. Egy pinczér megmutatta, hol a kávéházi helyiség, s egy szobalány fölvezetett kis hálósobámba, a melyben olyan szag volt, mint valami bérkocsiban, s a mely úgy el volt falazva, mint valami családi sírbolt. Még mindig kínos-keservesen éreztem a fiatalságomat, mert a legcsekélyebb tiszteletet sem tanúsította irántam senki sem. A szobalány nem vett tudomást egyáltalán semmiféle észrevételemről, a pinczér pedig pajtáskodva tanácsokkal látta el tapasztalatlanságomat.

- Hadd hallom, - szólt a pinczér bizalmaskodva, - mit szeretne ebédre? Fiatal urak többnyire a szárnyast kedvelik. Rendeljen csirkét!

Méltósággal teljesen, a hogy' csak telt tőlem, kijelentettem, hogy csirkére semmi gusztusom nincs.

- Nincs? - szólt a pinczér. - Fiatal urak többnyire torkig vannak marhahússal meg ürühússal. Rendeljen talán borjúszeletet!

Elfogadtam a javaslatát, mert nem voltam képes semmi egyebet kitalálni.

- Akar hozzá krumplit is? - kérdezte a pinczér behízelt mosolylyal, a fejét oldalt lógatva, - Fiatal urakat többnyire krumplival tartanak jól.

Rászóltam legvastagabb hangomon, hogy rendeljen borjúszeletet burgonyával és minden egyéb hozzávalóval; azután tudakozódjék a söntésben, nem érkeztek-e levelek Copperfield Trotwood részére, - tudtam ugyan, hogy nem érkeztek, nem is érkezhetnek, de úgy gondoltam, a férfiassághoz tartozik, oly színben tűnni fel, mintha leveleket várnék.

A pinczér csakhamar visszatért, s jelentette, hogy nem érkezett levél, (a mi rendkívül meglepett); azután teríteni kezdett a számomra egy fölkében a kandalló mellett. Miközben ezzel

bajlódott, megkérdezte, mit iszom; s mikor azt feleltem: „egy fél pint sherryt”, attól tartok, megragadta a kedvező alkalmat, s több kis üveg fenekének állott maradékából szorította ki a kívánt mennyiség bort. Azért gondolom, mert mialatt én az újságokat olvasgattam, észrevettem, a mint egy alacsony deszkafal mögött, a mely mintegy az ő különszobáját rekesztette el, szorgalmasan összeöntögette több ilyen edény tartalmát egybe, mint valami vegyész vagy gyógyszerész, mikor recipéről dolgozik. Mikor eléem tette a bort, úgy találtam, hogy ízetlen, s föltétlenül több benne az angol alkatrész, mint a mennyi külföldi borban lehet, ha nem is adják tisztán; de azért voltam olyan gyáva, hogy szó nélkül megittam.

Mivel ezután jókedvem kerekedett, (a miből azt következtetem, hogy a mérgezés bizonyos fokig nem mindig kellemetlen), elhatároztam, hogy színházba megyek. A Covent-Garden színházat választottam ki, s egy középpáholy háttéréből végignéztem *Julius Caesart* az új némajátékkal. A mint a sok nemes római megelevenedett előttem s hol megjelent, hol eltűnt a mulattatásomra, a helyett, hogy mint hajdan az iskolában, szigorú tanítómesterem akart volna lenni: valóban teljesen új és gyönyörködtető hatással volt rám. De az egész előadás egymásba olvadó valósága és titokzatossága, az a hatás, a melyet a költészet tett rám, a fény, a zene, a társaság, a ragyogó, tündöklő színhelyek sima, bámulatos váltakozása annyira elkápráztatott, s a gyönyör oly határtalan birodalmát nyitotta meg számomra, hogy a mikor éjfél tájban kiléptem az esőverte utcára, oly érzés fogott el, mintha felhők közül pottyantam volna le, a hol időtlen idők óta vadregényes életet éltem, valami lármás, pocsétás, fáklyafényes, esernyővel kalimpáló, bérkocsiért viaskodó, faczipőben csoszogó, sáros, nyomorúlt világba.

Másik ajtón bukkantam ki az utcára s egy ideig úgy álltam ott, mintha csakugyan idegen volnék ezen a földön; de a kiméletlen lökdösés és taszigálás, a melyben részem volt, hamarosan észretérített s megindított az úton a fogadó felé, a hová mentemben folyton az est dicső látomásain tépelődtem, s a hol, egy kis porter és osztriga bekebelezése után, tovább tépelődve elüldögéltem egy óra utánig, szememet a kávéházi kandalló tüzén pihentetve.

Úgy elfoglalt a színdarab és a múlt - mert az előadás úgy hatott rám, mint valami ragyogó tükör, a melyben elvonúlt előttem korábbi életem, - hogy nem tudom, mikor vált előttem érzéki valósággá egy széptermetű, csinos fiatalembernek az alakja, a ki oly ízléses, könnyed hanyagsággal volt öltözködve, a melyre volt valamelyes okom tisztán visszaemlékezni. Csak arra emlékszem, hogy egyszerre észrevettem őt, a nélkül, hogy belépni láttam volna, - miközben egyre ott ültem még elmélázva, szemben a kávéházi kandalló tüzével.

Végre fölálltam, hogy aludni menjek, az álmos pinczér nagy megkönnyebbülésére, a kinek reszkető görcs szállott a lábába, úgy hogy kis éléskamrájában nem győzte emelgetni, dörzsölgetni s a legkülönbözőbb csavarással egymásra rakni. Az ajtó felé mentemben elhaladtam a mellett az alak mellett, a ki nemrég léphetett be, s tisztán láttam az arcját. Azonnal megfordultam, visszatértem s még egyszer rátekintettem. Ő nem ismert meg, de én rögtön ráismertem.

Máskor tán nem lett volna elég önbizalmam vagy bátorságom, hogy megszólítsam, hanem valószínűleg másnapra halasztottam volna a dolgot s talán el is vesztettem volna őt a szemem elől. De akkori kedélyállapotomban, midőn magasan szárnyalt még a lelkem a színdarab hatása alatt, hajdani pártfogása hálámra oly méltónak tetszett s hozzá való régi szeretetem oly friss erővel oly önkénytelenül úrrá lett rajtam, hogy tétovázás nélkül odamentem hozzá, s miközben hevesen vert a szívem, így szóltam:

- Steerforth! szóba sem állsz már velem?

Rám nézett - szakasztott úgy, a hogy' gyakorta szokása volt, - de semmi jelét sem láttam az arcán annak, hogy megismert-e.

- Félek, hogy nem is emlékszel már rám, - szóltam újra.

- Nagy Isten! - kiáltott egyszerre. - A kis Copperfield!

Megragadtam mind a két kezét, s nem bírtam elereszteni többé. Ha nem szégyeltem volna magamat, s nem féltem volna attól, hogy megneheztel érte, zokogva a nyakába ugrottam volna.

- Soha életemben nem örültem még ennyire! Édes Steerforthom, túlon túl boldog vagyok, hogy viszontlátlak!

- Én is éppen úgy örülök, hogy találkoztunk! - szólt, melegen megrázva a kezemet. - No, no, Copperfield, édes öregem, szedd össze magad!

De azért, azt gondoltam magamban, örült neki, mikor látta, mennyire meghatott a vele való találkozás gyönyörűsége.

Letörültem könnyeimet, a melyeket minden szilárd elhatározásom sem volt képes visszafojtani, s esetlen nevetésre fordítottam a dolgot. Azután leültünk egymás mellé.

- De hát hogy' kerülsz ide? - szólt Steerforth, a vállamra ütve.

- A canterburyi postakocsin érkeztem ma délután. Egy nagynéném, a ki odalent él azon a vidéken, örökbe fogadott, s éppen befejeztem ott a neveltetésemet. Hát téged mi szél hoz erre, Steerforth?

- Én most affajta oxfordista vagyok, - felelt Steerforth; - ez pedig annyit jelent, hogy időszakonként rogyásig untatnak Oxfordban, - s ez idő szerint úton vagyok hazafelé az édes anyámhoz. De te pokoli mód kedves ficzko vagy ám, Copperfield! Szakasztott olyan, mint hajdanában, ha jól megnézek! Egy fikarczynit se változtál!

- Én nyomban megismertelek, - szóltam; - de rád könnyebb is visszaemlékezni.

Nevetett, miközben végigszántotta kezével haja dús fürtéit, s jókedvűen így szólt:

- Úgy ám bizony, a kötelesség szólított mostani kirándulásomra. Az édes anyám kívül lakik kissé a városon, s mivel az utak állapota szörnyűsleges, s az otthoni életünk meglehetősen untató, itt maradtam éjszakára, a helyett, hogy tovább utaztam volna. Hat órája sincs, hogy a városban vagyok, s ezt az időt is színházban töltöttem, szundikálva és dühösködve.

- Én is színházban voltam, - szóltam. - A Covent-Gardenban. Milyen gyönyörűsleges, milyen nagyszerű egy szórakozás ez, Steerforth!

Steerforth jóízűen elnevette magát.

- Drága Davy fiam, - szólt, újra a vállamra ütve, - valóságos lilionszál vagy. A mezők lilio ma, napköltekor, nem frissebb nálad. Én is a Covent-Gardenban voltam, s mondhatom, nyomorúságosabb előadást el se képzelhetek. - Hé, hallja-e!

Ez a pinczérnek szólt, a ki feszült figyelemmel és illő távolból nézte találkozásunkat, s most alázatos tisztelettel közelebb lépett.

- Hová dugták be Copperfield urat, a barátomat? - kérdezte tőle Steerforth.

- Mit parancsol, nagyságos úr?

- Hol hál? Mi a szobaszáma? Tudja, mért kérdezem, - szólt Steerforth.

- Parancsára, nagyságos úr, - szólt a pinczér, bocsánatot esdő ábrázattal. - Copperfield úr jelenleg a negyvennégyesben lakik, nagyságos úr.

- Hogy az ördögbe merték, - kiáltott rá Steerforth, - abba a kis padlás-szobába dugni Copperfield urat, az istálló fölé?

- Mi tagadás, nagyságos úr, - felelt a pinczér, még egyre bocsánatért esdő tekintettel, - nem is sejtettük, ki légyen Copperfield úr. Fölnyittathatjuk Copperfield úrnak a hetvenkettest, nagyságos úr, ha ez jobban megfelel. A nagyságos úr szobája mellett.

- Természetes, hogy jobban megfelel, - szólt Steerforth. - Intézkedjék egy-kettőre!

A pinczér nyomban kilódult, hogy rendbe hozza a dolgot. Steerforth, a ki pompásan mulatott azon, hogy engem a negyvennégyesbe dugtak, újra nagyot nevetett, vállon veregetett, s meghítt, hogy reggelizzem vele másnap délelőtt tíz órákor. Meghívását persze büszkén és boldogan elfogadtam. Jó későre járván azonban az idő, fogtuk a gyertyáinkat, s fölmentünk az emeletre, a hol az ajtaja előtt szíves barátsággal elváltunk, s a hol úgy találtam, hogy az új szobám sokkal jobb, mint az előbbi volt, mivel egyáltalában nem volt dohos, és oly hatalmas, mennyezetes ágy volt benne, a mely egész kis birtoknak is beillett volna. Itt aztán hat személynek is elegendő párnák közé süppedve, nemsokára boldogan elaludtam, s a régi Rómáról, Steerforthról, meg a barátságról álmodtam mindaddig, a míg a hajnali postakocsik, a mint lent a boltozatos kapualján robogva kigördültek, mennydörgéssel és istenekkel nem népesítették be álmodat.

HUSZADIK FEJEZET.

Steerforth otthona.

Mikor a szobalány, reggel nyolczkor, kopogott az ajtómon, s beszólt, hogy kint van a borotválkozáshoz való vizem, keservesen éreztem, hogy nekem ugyan nincs rá szükségem, s ágyamban fekvé, elvörösödtem. Az a gyanúm, hogy nevetett is, mikor beszólt hozzám, annyira ránehezedett a lelkemre, mialatt öltözködtem, hogy szinte a büntudat féltékenységével haladtam el mellette a lépcsőn, (világosan éreztem), mikor lementem reggelizni. Sőt voltaképpen annyira bántott, hogy fiatalabb vagyok, mint a milyen lenni szerettem volna, hogy jóideig egyáltalán nem tudtam elszánni magamat arra, hogy a fenforgó dísztelen körülmények között elhaladjak mellette; hanem mikor hallottam, hogy seprővel motoszkál a lépcsőn, megálltam az ablakban, s lekukucskáltam Károly király lovas-szobrára, a mely a körülötte állomásozó bérkocsisereg közepett, a szitáló esőben és a sötétbarna ködben híjával volt minden királyi fönségnek, s ott álltam, a míg a pinczér nem figyelmeztetett, hogy úri barátom lent várakozik már.

Steerforth nem a kávéházban várt rám, hanem egy barátságos, vörös függönyös, török szőnyeges különszobában, a hol vígan lobogott a kandalló tüze, s finom, meleg reggeli állt készen a tiszta abroszszal terített asztalon; s az egész szobának, a tűznek, a reggelinek, Steerforthnak, s minden egyébnek bájos kis miniature-képét ott láttam csillogni egy kis kerek tükörben, az oldalt álló asztal fölött. Eleinte zavart egy kissé, mikor láttam, milyen öntudatos, milyen előkelő és mennyire fölöttem áll Steerforth minden tekintetben, (beleértve korunkat is); de fesztelen atyáskodása csakhamar eloszlatta zavaromat, úgy, hogy egészen otthonosan éreztem magam. Nem győztem bámulni a változást, a melyet az „Arany Kereszt”-ben előidézett; s összehasonlítani tegnapi vígasztalan elhagyatottságomat a mai reggel kényelmével, a mai reggel vendéglátásával. A pinczér tegnapi bizalmaszkodása úgy eltűnt, mintha soha nem is létezett volna. Szinte azt mondhatnám, hogy oly alázatosan szolgált ki bennünket, mintha hamut hintett volna bűnbánó fejére.

- Most pedig, Copperfield, - szólt Steerforth, a mint magunkra maradtunk, - hadd halljam, mit csinálsz, hová készülsz? Mondj el magadról mindent. Úgy vagyok veled egészen, mintha a tulajdonom volnál.

Kipirúlva azon való örömben, hogy még mindig ennyire érdeklődik irántam, elmondtam neki, hogy' indítványozta a néném azt a kis kirándulást, a melyben benne vagyok, s mi az egésznek a célja.

- Mivel ilyenformán nem sietős a dolgod, - szólt Steerforth, - kísérf haza Highgatebe, s maradj ott nálunk egy-két napig. Meg fogod szeretni az anyámat, - egy kissé unalmas ugyan a velem való hívalkodása, de ezt megbocsáthatod neki, - s ő is megszeret majd tégedet.

- Szeretném, ha úgy lenne, a hogy' te mondd, - feleltem mosolyogva.

- Óh! - szólt Steerforth, - az, a ki engem szeret, olyan igényt tarthat anyám szeretetére, a melyet minden bizonynyal elismernek.

- Akkor, azt hiszem, kedvence leszek az édes anyádnak, - szóltam.

- Rajta! - szólt Steerforth. - Kísérf el, és tégy próbát vele. Előbb megnézzük majd egy-két óra alatt, a mi látnivaló van itt, - élvezet lesz az ilyen gólyának elmutogatni, a minő te vagy, Copperfield, - azután fölkeredünk majd a postakocsin Highgate felé.

Alig tudtam elhinni, hogy nem álmodom, s azt vártam, hogy nemsokára megint csak a kávéház magános fülkéjére és a bizalmaskodó pinczérre ébredek a negyvennégyes szobában. Miután írtam a nénémnek, s közöltem vele szerencsés találkozásomat bálványozott, régi iskolatársammal, meg hogy elfogadtam a meghívását, bérkocsiba ültünk, megnéztünk egy körképet, egy csomó más látnivalót, s azután végigsétáltunk a múzeumon, a hol akaratlanúl is észre kellettennem, mily bámulatos sokat tud Steerforth a legkülönbözőbb dolgokról, s látszólag mily kevésre becsüli ezt a tudományát.

- A legmagasabb képesítésre fogsz szert tenni, Steerforth, az egyetemen, - szóltam, - ha ugyan szert nem tettél már rá; s lesz okuk büszkélkedni veled.

- Én és képesítés! - kiáltott Steerforth. - Azt már nem! drága Liliomfim, - nem haragszol meg érte, ha így nevezlek?

- Egyáltalában nem! - feleltem.

- Jó fiú vagy! Drága Liliomfim, - szólt Steerforth nevetve, - se kedvem, se szándékom, a legkevésbbé sem, hogy ilyenformán tüntessem ki magam. Bőven elég már is a célomhoz az, a mit eddig tettem. Az a véleményem, hogy elég terhes társasága vagyok magamnak már így is, a hogy' vagyok.

- De a dicsőség, - kezdtem.

- Óh, te regényes Liliomfim! - szólt Steerforth, még jobbízűet nevetve, mint az előbb; - mire kínlódjam azért, hogy egy csomó hájfejű eltátsa a száját, és összecsapkodva a tenyerét? Tiszteljenek meg csak mást velem. Legyen meg a dicsősége, nem írgylem tőle.

Elszégyltem magam, hogy ekkora bakot lőttem, s alig vártam, hogy másra terelődjék a beszéd. Ez, szerencsére, nem ment nehezen, mert Steerforth oly gondtalan könnyedséggel tudott átsiklani egyik tárgyról a másikra, mint senki más.

Szemleútunkra villásreggeli következett, s a rövid téli nap oly gyorsan eltelt, hogy alkonyodott már, mikor a postakocsi megállt velünk egy régi téglapüület előtt, Highgateben, a domb tetején. Egy büszke tartású, széparczú, éltesebb, bár nem túlságosan koros hölgy állt a kapuban, mikor lezálltunk, a ki Steerforthot, e szavakkal üdvözölve, „Drága Jamesem”, a karjaiba zárta. Steerforth úgy mutatott be e hölgynek, mint az édes anyjának, s ő szíves méltósággal fogadott.

Előkelő, régi világból való volt a ház, rendes és nyugalmas. Az én szobám ablakaiból láttam egész Londont nagy ködgomolyként a messzeségben, a melyből itt-ott rezgő fénypontok

tűntek elő. Annyi időm volt csak öltözködés közben, hogy egy pillantást vethettem a tömör bútorzatra, a berámázott hímezésekre, (valószínűleg Steerforth anyjának lánykori munkái voltak), s néhány pasztellre, hajporos, vállfűzős nők arczképeire, a melyek hol eltűntek, hol megjelentek a falakon, a mint a csak imént meggyújtott tűz pattogott, szikrázott a kandallóban, - s már is ebédhez híttak.

Az ebédlőben még egy hölgy volt, egy alacsony, vézna, barna nő, nem kellemes jelenség, de mégis tetszetős külsejű, a ki magára vonta a figyelmemet, talán mert meglepett, hogy ott láttam, vagy talán mert szemben ültem vele, vagy talán mert volt benne valami igazán figyelemreméltó. Fekete haja volt, izzó fekete szeme; sovány volt, s egy sebhely volt az ajkán. Régi sebhely volt, - (inkább forradásnak mondhatnám, mert színe sem volt már, s nagyon régen behegedhetett), - a mely valaha keresztülvágta a száját, le az áll felé húzódva, most azonban az asztal túlsó feléről jóformán nem is igen látszott már, csak a felső ajka fölött s a felső ajakán, a melynek az eredeti formáját is megváltoztatta. Mindent egybevetve, azt gondoltam, hogy körülbelül harmincz esztendő lehet, és szeretne főként alá jutni. Egy kissé korhatag volt, mint az a ház, a mely hosszú idő óta várja, hogy bérbe vegyék; de azért, a mint említettem, tetszetős volt a külseje. A soványsága mintha valami lelkét emésztő tűznek lett volna a következménye, a melynek lángja beesett szeméből csapdosott ki. Úgy mutatták be, mint Dartle kisasszonyt, s Steerforth és az anyja Rózának szólították. Megtudtam, hogy náluk lakik, s régidő óta társalkodónője Steerforthnének. Úgy vettem észre, hogy sohasem mondott ki semmit egyenesen, a mit ki akart mondani; hanem kerülgette csak, s ily módon sokkal nagyobb feneket kerített mindennek. Például, mikor Steerforthné tréfásan inkább, mint komolyan, azt a megjegyzést tette, hogy attól fél, nem folytat-e a fia szabados életet az egyetemen, Dartle kisasszony ekképp vágott a szavaiba:

- Óh, igazán? Tudod, milyen tudatlan vagyok, s csupán azért kérdezősködöm, hogy tanuljak, de hát nem ez a rendje a dolognak? Azt hittem, hogy az effajta élet minden tekintetben természetes ott, vagy nem?

- Nagyon komoly hivatásra való nevelés folyik ott, ne felejtsd el, Róza, - felelt Steerforthné, meglehetősen hűvösen.

- Óh! Hogyne! Ez való igaz, - felelt Dartle kisasszony. - De mégis nem úgy van hát? - Kérlek, világosíts fel, ha tévedek, - igazán nem úgy van?

- Mi nincs úgy? - kérdezte Steerforthné.

- Óh! Tehát azt hiszed, hogy *nincs* úgy! - szólt Dartle kisasszony. - Nos, ennek igazán örülök! Most már tudom, mitévő legyek. Lám, ez a haszna a kérdezősködésnek. Nem fogom megengedni soha többé, hogy fülem hallatára pazarlásról, kicsapongásról, s más efféléről beszéljenek, kapcsolatban azzal az élettel.

- És igazad lesz, ha nem engeded meg, - szólt Steerforthné. - A fiam nevelője lelkiismeretes úri ember; s ha nem bízám vakon a fiamban, ő benne van okom megbízni.

- Van okod? - szólt Dartle kisasszony. - Nagy Isten! Lelkiismeretes, csakugyan? Igazán lelkiismeretes?

- Az, az, meg vagyok győződve róla, - szólt Steerforthné.

- Ez már szép dolog! - kiáltott Dartle kisasszony. - Nagy lelki megnyugvás! Igazán lelkiismeretes? Akkor hát nem - de hogy' is lehetne, mikor igazán lelkiismeretes. Ezentúl boldoggá fog tenni ez a tudat. El sem képzelheted, mennyire megnőtt a szememben, mióta bizonyosan tudom róla, hogy igazán lelkiismeretes!

A maga véleményét minden dologról, s helyreigazítását mindannak, a mit mondtak, ha más volt a véleménye, illetéknéppen kertelgetve adta elő Dartle kisasszony, nem egyszer tagadhatatlanul nagy nyomatékkal, még akkor is, ha magával Steerforthtal került ellenmondásba. Volt példa erre is, mielőtt véget ért az ebéd. Akkor, mikor Steerforthné szóba hozta azt a szándékot, hogy Suffolkba készülök, s beszédközben véletlenül azt találtam mondani, mennyire örülnék, ha Steerforth is elkísérne; s azután Steerforthnak elmondtam, hogy öreg dajkámat és Peggotty úrékat megyek meglátogatni és eszébe juttattam azt a hajóst, a kit ő is látott egyszer az iskolában.

- Óh! Az az esetlen bácsi! - kiáltott Steerforth. - Vele volt a fia is, úgy-e?

- Nem a fia, az unokaöccse, - szóltam én, - a kit azonban fiává fogadott. Van egy nagyon csinos kis unokahúga is, a kit meg lányává fogadott. Szóval, a háza (vagy inkább a bárkája, mert bárkában él a szárazföldön) tele van olyan emberekkel, a kik mind az ő jószágát és nagylelkűségét élvezik. Bizonyára nagy gyönyörűséged telnék ebben a családi életben.

- Igazán? - szólt Steerforth. - Magam is azt hiszem. Meglátom majd, lehetséges-e. Érdemes volna útrakelni, (arról az élvezetről nem is szólva, hogy veled utazhatnám, Liliomfi), hogy együtt lássak egy csomó efféle emberfiát, s magam is közéjük keveredjem.

Ujjongott a lelkem az új öröm reményétől. De belekötve abba a hangba, a melyen Steerforth az „efféle emberek”-ről beszélt, Dartle kisasszony, a ki tündöklő szemét feszülten ránk szegezte, ismét közbevágott:

- Óh, de hát igazán? Mondd csak! Ilyenek volnának? - szólott.

- Milyenek? És kik? - kérdezte Steerforth.

- Az afféle emberek. Igazán állatok és fatuskók? Egészen másfajta lények? Nagyon szeretném tudni.

- Bizony meglehetősen úr tátong köztük és közöttünk, - szólt Steerforth közönyösen. - Távolról sem oly érzékenyek, mint mi. Érzelmekben nem egykönnyen támadhatók meg, nem egykönnyen sérthetők. Bámulatosan erényesek, azt hiszem. Legalább sokan ezt állítják, s én a világért sem akarom kétségbevonni. De egész mivoltuk nem nagyon finom, s hálát adhatnak az Istennek, hogy valamint durva, kerges bőrük, egykönnyen épp úgy a lelkük sem sebezhető.

- Igazán! - szólt Dartle kisasszony. - Meg se tudnám mondani hamarjában, telt-e már valaha nagyobb örömem valamiben, mint abban, a mit most hallottam. Oly vígasztaló gondolat! Igazán gyönyörűség tudni azt, hogy ezek az emberek, a mikor szenvednek, nem érzik! Olykor-olykor szinte kétségbeejtett már a sorsuk; de ezentúl egyáltalában nem fogok többé gondolni se rájuk. Az élet folytonos tanulás. Kételyeim voltak, megvallom, de most véget értek. Nem tudtam valamit, a mit most már tudok, s ez mutatja, milyen hasznos a kérdezősködés. Vagy nem?

Azt hittem, hogy Steerforth tréfából mondta csak azt, a mit mondott, vagy pedig azért, hogy Dartle kisasszonynyal incselkedjék; és vártam is, hogy említse ezt, mikor Dartle kisasszony kiment, s magunk maradtunk, a kandalló előtt üldögélve. De csak annyit kérdezett tőlem, mi a véleményem Dartle kisasszonyról.

- Nagyon eszes nő, nemde?

- Eszes! Mindent elméje köszörűkövére rak, - szólt Steerforth, - s kihegyezi úgy, mint a saját arcát és alakját az utóbbi években. Szinte el is fogyott már a sok élesítésbe. Egy nagy él az egész lénye.

- Micsoda különös forradás van az ajkán? - kérdeztem.

Steerforthnak elborúlt az arcza, s egy pillanatig hallgatott.

- Hát annyi tény, - szólt aztán, - hogy én vagyok az oka.

- Szerencsétlen véletlen folytán?

- Nem. Fiatal gyerek voltam, s egyszer annyira dühbe hozott, hogy hozzávágtam egy kalapácsot. Szép reményekre jogosító fiatal angyal lehettem!

Nagyon sajnáltam, hogy ilyen kínos témát érintettem; de már megtörtént.

- Azóta is viseli a nyomát, a mint látod, - szólt Steerforth, - s viselni fogja a síríg, ha ugyan sírba kerül valamikor megpihenni; noha alig tudom elhinni, hogy valamikor pihenni fog valahol. Anyátlan árvája volt édes atyám valami távoli rokonának. Egy szép napon az atyja is meghalt. Az édes anyám, a ki akkor már özvegy volt, magához vette őt, hogy legyen társasága. Van egypár ezer font vagyona, s a kamatját minden évben megtakarítja és tőkésíti. Ime, most már te is ismered Dartle Róza kisasszonynak a történetét.

- A ki bizonyára úgy szeret téged, mintha a testvére volnál? - szóltam én.

- Hm! - válaszolt Steerforth, a tűzbe nézve. - Nem minden testvért szeretnek túlságosan; s van olyan szerelem, a mely - de tölts magadnak, Copperfield! Éltessük a mezők liliomszárait, a te dicsőségedre; s a völgyi ibolyákat, a melyek nem dolgoznak, nem is szőnek, az én dicsőségemre, - de még nagyobb szégyenemre!

Az a kelletlen mosoly, a mely arczán terpeszkedett volt, eltűnt, mialatt vidáman így szólt, s újra a régi, nyiltarczú, megnyerő Steerforth lett.

Nem állhattam meg, mikor teához ültünk, hogy kínos érdeklődéssel oda ne pillantsak Dartle kisasszony sebhelyére. Hamarosan észrevettem, hogy ez volt arczának a legérzékenyebb része, s hogy valahányszor Dartle kisasszony elsápadt, legelőször ez a jele változott el, sötét, ólomszínű sávvá nyúlva meg, eredeti hosszúságában, mint valami láthatatlan tintával írt jegy, mikor a tűz fölé tartják. Valami kis czivódás támadt közte és Steerforth közt trik-trak-játék közben egy koczkodobást illetően, mikor egy pillanatig azt gondoltam, hogy valóságos düh-roham fogja el; s ekkor láttam, hogy sebhelye úgy előbukkant, mint holmi régi írás a falon.

Azon egy csöppet sem csodálkoztam, hogy Steerforthné rajongó szeretettel csüggött a fián. Mintha nem lett volna képes sem beszélni, sem gondolkozni semmi másról. Megmutatta fia csecsemőkori képét egy násfában, a melyben volt egy fürt a babahajából is; megmutatta képét abból az időből, a mikor megismerkedtem vele; mostani arczképét pedig a keblén viselte. Megannyi levelét, a melyet valaha csak kapott tőle, egy kis fiókos szekrényben őrizte széke közelében, a kandalló mellett; s föl is olvasott volna egynéhányat a levelek közül, s én nagy örömmel hallgattam volna, ha Steerforth közbe nem lép, s hízelegve le nem beszéli szándékáról.

- A fiam meséli, hogy Creakle úr intézetében ismerkedtek meg egymással, - szólt Steerforthné, mikor leültünk beszélgetni az egyik asztal mellé, mialatt Steerforth Dartle kisasszonynyal trik-trakot játszott a másikon. - Csakugyan emlékszem is rá, hogy akkoriban beszélt egy fiatalabb tanulótersáról, a kit nagyon megkedvelt; de a neve, képzelheti, nem maradt meg az emlékezetemben.

- Nagyon nemes és nagylelkű volt abban az időben velem szemben, biztosíthatom, asszonyom, - szóltam, - énnekem meg nagy szükségem volt ilyen jóbarátra. Egészen összetiptartak volna nélküle.

- Mindig nemes és nagylelkű a fiam, - szólt büszkén Steerforthné.

Magam is szívem mélyéből meg voltam erről győződve, Isten a tanúm. Steerforthné tudta, hogy meg voltam győződve; mert modora feszes előkelőségéből engedett már velem szemben, kivéve, mikor fiát kezdte magasztalni, mert ilyenkor mindig kevélyen fölragyogott az arcza.

- Általában nem volt az az iskola a fiamnak való, - szólt, - éppenséggel nem; csak hogy oly különös körülményekre kellett akkor tekintettel lennem, a melyek fontosabbak voltak, mint az iskola megválasztása. Fiam magasröptű szelleme kíváncsossá tette, hogy olyan embernél helyezzem el, a ki érzi a fensőbbiségét és hajlandó előtte meghajolni; s ezt az embert ott találtuk meg.

Tudtam ezt, mert ismertem a nyomorultat. De éppenséggel nem vettem meg őt jobban ezért, sőt engesztelő vonásúl fogtam föl benne, ha ugyan egyáltalában irgalomra szorult azért, hogy nem állt ellen oly ellenállhatatlan lénynak, a minő Steerforth volt.

- Fiam nagy tehetségét a szabad elhatározásából eredő versengés és tudatos büszkeség érzete sarkalta ott, - folytatta a fiáért rajongó anya. - Föllázadt volna minden kényszer ellen; de mivel azt látta, hogy ott ő az uralkodó, kevélyen föltette magában, hogy méltónak bizonyul állására. S ez az elhatározása egészen ő rá vallott.

Szívvvel-lélekkel megerősítettem én is, hogy ez egészen ő rá vallott.

- Így tért rá a fiam saját akaratából, minden ösztökélés nélkül arra az útra, a melyen leverheti mindig minden versenytársát, a mikor kedve tartja, - folytatta Steerforthné. - A fiam közölte velem, Copperfield úr, hogy ön mindig szenvedélyesen ragaszkodott hozzá, s tegnap is, mikor találkoztak, örömkönnyekkel üdvözölte őt. Képmutató volnék, ha azt állítanám, hogy meglep, hogy a fiam ilyen érzelmeket tud ébreszteni; de nem lehetek közönyös oly valakivel szemben, a ki ennyire megérti fiam érdemeit, s nagyon örvendek, hogy meglátogatott, és biztosíthatom, hogy a fiam rendkívül jó barátja önnek, s mindenkor számíthat a támogatására.

Dartle kisasszony oly szenvedélylyel üzte a trik-trakozást is, mint minden egyebet. Ha először a trik-trak-tábla mellett láttam volna meg őt, azt képzeltem volna, hogy ebbe a foglalkozásba sóványodott meg a termete, tágult ki a szeme, és semmi egyébbe. De alaposan tévednék, ha azt hinném, hogy beszélgetésünknek egy szava, vagy egyetlen egy pillantásom is elkerülte a figyelmét, miközben végtelen gyönyörrel hallgattam Steerforthné szavait, s megtisztelő bizalma következtében idősebbnek éreztem magamat, mint bármikor, mióta eljöttem Canterburyből.

Mikor jól bent voltunk már az estében, s poharakat és palaczkokat hoztak be fatálczán, Steerforth, a tűz mellett ülve, megígérte, hogy komolyan gondolkodik majd róla, leránduljon-e velem a vidékre. Azt mondta, hogy egyelőre nem sürgős a dolog; ráérünk majd egy hét múlva is; és ugyanezt mondta szíves vendéglátással az édes anyja is. Miközben elbeszélgettünk, Steerforth többször is Liliomfinak szólított; s ez újabb közbeszólásra készíté Dartle kisasszonyt.

- De, úgy-e bár, Copperfield úr, - kérdezte, - ez gúnynév csak? S ugyan mért illeti önt ezzel? Talán azért, - mi? - mert fiatalnak és ártatlannak tartja önt? Oly ostoba vagyok az effélékben.

Elpirúlva feleltem, hogy magam is azt hiszem, azért teszi.

- Óh! - szólt Dartle kisasszony. - Igazán örülök, hogy most már én is tudom! Azért kérdezősködöm, hogy okúljak, s nagyon örülök, hogy tudom már. Fiatalnak és ártatlannak tartja önt; s ezért barátja ön neki? Nos, hisz ez pompás dolog!

Dartle kisasszony ez után nemsókára feküdni ment és visszavonult Steerforthné is. Steerforth meg én, miután még vagy félórahosszat ott ültünk a tűz mellett, elbeszélgetve Traddlesről

meg a Salem-ház többi lakójáról, együtt mentünk föl az emeletre. Steerforth szobája az enyém mellett volt, s bementem hozzá, hogy megtekintsem. A kényelem megtestesülése volt a szoba, tele karosszékkal, párnával és zsámolyokkal, édes anyja sajátkezű hímzésével diszítve, s nem hiányzott belőle semmi sem, a mi berendezését tökéletessé tette. S a falon függő képből az édes anyja szép arcza tekintett le kedvenczére, mintha boldoggá tenné az is, hogy álmában is ott virraszt fölötte legalább a képemása.

Az én szobámban jó lánggal égett még oly későn is a tűz, s a befüggönyözött ágy és az ablakok nagyon barátságos otthonná avatták. Leültem egy nagy karosszékbe a kandalló mellé, hogy elmélázzak boldogságomon; s egy ideig élvezettel bele is mélyedtem gondolataimba, mikor egyszerre csak észrevettem, hogy a falról, a kandalló párkánya fölött, Dartle kisasszony képemása néz le rám merőn.

Megdöbbentő volt a kép hasonlatossága, s ennél fogva megdöbbentő volt a tekintete is. A festő elhagyta a forradást, de én kipótoltam; s ott láttam magam előtt tűnve-kelve: majd csupán a felső ajakra szorítkozva, a hogy' az ebédnél láttam, majd meg a kalapácsütötte seb egész nagyságában, ahogy akkor láttam, mikor Dartle kisasszony haragra gerjedt.

Bosszankodva kérdeztem, vajon nem helyezhették volna-e el másfelé a képet, a helyett, hogy hozzám szállásolták be. Hogy szabaduljak tőle, gyorsan levetkőztem, elfújtam a gyertyát és lefeküdtem. De álomba merülve sem felejthettem el, hogy a szeme folyton rám néz még kérdően: „Igazán úgy van? Mi? Nagyon szeretném tudni”; s mikor éjszaka fölébredtem, azt tapasztaltam, hogy nem igen vagyok nyugodt, mert álmaimban a legkülönbözőbb emberektől kérdezgettem, vajon igazán így van-e vagy sem, - a nélkül, hogy tudtam volna, mit akarok.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

A kis Emmi.

Volt ott a házban egy inas, a ki, úgy tudtam, rendszerint Steerforth körül volt elfoglalva s az egyetemen került a szolgálatába. Ez az ember maga volt a megtestesült tekintélyesség. Azt hiszem, tekintélyesebb személy sohasem töltött még be oly állást, mint ő. Hallgatag volt, nesztelen léptű, nagyon nyugodt modorú, alázatos, figyelmes, mindig kéznél volt, ha kellett, sohasem lábatlankodott, ha nem kellett; de a mit leginkább meg kellett becsülni benne, az tekintélyessége volt. Az arcza nem volt mozgékony, a nyaka meglehetősen feszes volt, a feje meglehetősen vastag és kopasz, halántékára tapadó rövid hajjal; halkan beszélt, s az S betűt oly tisztán suttogta, hogy e különös szokása következtében úgy tetszett, mintha gyakrabban használná, mint más emberfia; de megannyi különös sajátságát tekintélyessé tudta tenni. Ha fordítva állt volna az orra, ezt is tekintélyessé tudta volna tenni. Egész légkörével vette magát körül a tekintélyességnek, s bizton járt benne a maga útján. Szinte lehetetlenség lett volna meggyanúsítani őt bármi rosszal, oly tekintélyes volt tetőtől talpig. Eszéágába se juthatott volna senkinek, hogy libériába kényszerítse, olyannyira tekintélyes volt. Bármi megalázó munkával terhelni őt kaján megsértése lett volna egy fölöttébb tekintélyes férfiú érzelmeinek. S ezzel, észrevettem, ösztönszerűen annyira tisztában voltak a ház nőcselédei is, hogy az efféle dolgot mindig ők végezték el, még pedig többnyire azalatt, míg ő a tálalószoba kandallója mellett újságot olvasott.

Sohasem láttam zárkózottabb embert. De ez a tulajdonsága is, éppen úgy, mint minden más tulajdonsága, csak fokozta a tekintélyességét. Még az a körülmény is, hogy senki sem tudta a keresztnevét, mintha kiegészítő része lett volna a tekintélyességének. A vezetékneve, a

Littimer név ellen, a melyen ismerték, senkinek sem lehetett semmiféle kifogása. Pétert felakaszthatták, Pált deportálhatták volna; de Littimer kifogástalanul tekintélyes név volt.

Valószínűleg az in abstracto vett tekintélyesség tiszteletreméltó mivolta okozta, hogy ennek az embernek a jelenlétében mindig túlságosan fiatalnak éreztem magam. Hogy hány esztendő, arról sejtelmem sem volt. S ezt megint csak a javára kellett betudni, a már említett oknál fogva; mert tekintélyessége nyugodtságában épp úgy lehetett volna ötven, mint harmincz esztendő.

Littimer minden reggel megjelent a szobámban, mielőtt fölkeltem, hogy behozza ama bizonyos kellemetlen vizet a borotválkozáshoz, s a ruhámat rendbe rakja. Mikor félrehúztam a függönyöket s kitekintettem rá az ágyamból, ott láttam őt tekintélyessége egyenletes hőmérsékletében, a januári felszél iránt oly közönyösen, hogy még a lehelle sem volt fagyos, a mint csizmámat orrával jobbra-balra kifelé fordítva az első tánczlépésbe állította, s a kabátomról, miközben oly gyöngéden tette le, mint valami pólyásbabát, porszemeket fújt le.

Jó reggelt kívántam neki, s megkérdeztem, hány óra van. Kihúzta zsebéből a világ legtekintélyesebb duplafödeles óráját, s a hüvelykujjával leszorítva a födelét, hogy túlságosan föl ne pattanjon, ránézett a mutatólapra, úgy, mintha valami jövendőmondó osztrigától kérne tanácsot, lecsukta megint a födelét, s azután megmondta, hogy parancsomra fél kilencz.

- Steerforth úr örülni fog, ha hírül viszem neki, hogy' aludt, uram.

- Köszönöm, - szóltam, - igazán nagyon jól. Nincs Steerforth úrnak semmi baja?

- Köszönöm, uram, Steerforth úr tűrhetően érzi magát.

Ime, egy újabb jellemző sajátsága. Kerülte a túlzó kifejezéseket. Mindig a hűvös, nyugodt középúton járt.

- Parancsol még valamit, uram? Reggel kilencz órakor szólal meg a csengő; a család féltízkor ül a reggelihez.

- Köszönöm, nincs szükségem semmire.

- Én köszönöm önnek, uram, ha megengedi; - s így szólván, mikor elhaladt az ágyam mellett, meghajtotta kissé a fejét, bocsánatot kérve mintegy a helyreigazításért, s kiment, oly óvatosan téve be az ajtót, mintha épp akkor oly édes álomba merültem volna, a melytől az életem függött.

Minden reggel szóról-szóra ez a párbeszéd folyt le közöttünk: soha egy szóval sem több, soha egy szóval sem kevesebb, s mégis, - nőttem volt meg éjszakánként bármennyire magam előtt, éreztem volt magam bármily idősnek, Steerforth barátsága vagy Steerforthné bizalma vagy a Dartle kisasszonynyal való társalgás révén: ennek a fölöttébb tekintélyes férfiúnak a jelenlétében, úgy, a hogy kisebb poétáink éneklik, „gyerekké lettem újra”, mindannyiszor változatlanul.

Gondoskodott számunkra lovakról; és Steerforth, a ki mindenhez értett, kezdett engem lovagolni tanítani. Kerített számunkra vívótőröket, és Steerforth kezdett törvívásra tanítani; - kerített keztyűket, s én kezdtem magamat ugyanannál a mesternél tökéletesíteni az öklözésben. Az egyáltalán nem bántott, hogy Steerforth mind e művészetekben kezdőnek fog találni; de abba soha sem tudtam belenyugodni, hogy el kellett árulnom ügyetlenségemet a tekintélyes Littimer előtt is. Semmi okom sem volt azt hinni, hogy Littimer ért e dolgokhoz; sohasem sejtetett effélét velem tekintélyes szempillái valamelyikének a legcsekélyebb rebbenése által sem; s mégis valahányszor jelen volt a gyakorlatainkon, a halandók legzöldebbikének, legtapasztalatlanabbikának éreztem magam.

Különösebben foglalkozom ezzel az emberrel, azért is, mert különös hatást tett rám akkoriban, de főleg azért, a mi később történt.

A hét rendkívül kellemesen telt el. Gyorsan is telt, képzelhető, oly emberre nézve, a ki, mint én, csupa elragadtatás voltam; de azért ekközben is annyi alkalmam nyílt arra, hogy Steerforthot jobban megismerjem s ezernyi szempontból még jobban csodáljam, hogy a hét végén szinte úgy tetszett, mintha sokkal hosszabb ideig lettünk volna együtt. Az a hunczutkodása, hogy úgy bánt velem, mint holmi játékszerrel, inkább kedvemre volt, mint lett volna bármiféle viselkedése, a melyet tanúsíthatott volna. Régi ismeretségünkre emlékeztetett ez; természetes következményének látszott; annak a bizonyossága volt, hogy nem változott meg; megkímélt minden aggodalomtól, a melyet bizonyára éreztem volna, ha érdemeimet egybevetem az ő érdemeivel, s megpróbálom megfelelő módon mérlegelni, mennyiben van jogom a barátságára; mindenekfölött pedig meghitt, fesztelen és szíves volt ez a modor, a melyet nem használt senki mással szemben. Mivelhogy az iskolában is másképp bánt velem, mint a többiekkel, örvendő hittem, hogy az életben sem bánt velem úgy, mint más barátaival. Azt hittem, hogy közelebb állok a szívéhez valamennyi barátjánál, s az én szívem is egyre melegebben ragaszkodott hozzá.

Rászánta magát, hogy velem jön a vidékre, s indulásunk napja elkövetkezett. Eleinte tétovázott, ne vigye-e magával Littimert is; de végül úgy határozott, hogy otthon hagyja. A tekintélyes férfiú, a ki beérte mindennel, bármi volt a sorsa, úgy ráerősítette útításkáinkat a kis kocsira, a melyen Londonba készültünk, mintha évszázadok dühével kellene dacolniok; s azután kifogástalan nyugalommal átvette szerényen nyújtott adományomat.

Elbúcsúztunk Steerforthnétól és Dartle kisasszonytól, én hálás köszönettel, s a szerető anya rendkívül barátságosan. Legutoljára Littimer zavartalan tekintetével találkoztam, a melyből, - én legalább azt képzeltem, - az a néma meggyőződés sugárzott felém, hogy én bizony valóban nagyon fiatalka vagyok.

Mit éreztem, midőn ily szerencsés körülmények között visszatérőben voltam a régi, meghitt helyekre, meg se kísérem elmondani. Póstkocsin utaztunk le. Yarmouth becsületét, jól emlékszem, annyira a szívemen hordtam, hogy mikor a város sötét utczáin át a fogadó felé közeledtünkben Steerforth azt a megjegyzést tette, hogy ez a Yarmouth, a mennyire kiveheti, szokatlanul fura és érdekes kis fészek lehet, rendkívül megörültem. Alig érkeztünk meg, mindjárt lefeküdtünk, (észrevettem egy pár piszkos cipőt és kamáslit, régi Delphin barátommal kapcsolatban, mikor elhaladtunk az előtt az ajtó előtt), és másnap jó későn reggeliztünk. Steerforth, a kinek nagyon jó kedve volt, bejárta már a partot, mire fölkeltem, s azt mondta, hogy összeismerkedett már legalább a felével az odaváló hajósoknak. Sőt mi több, bizonyos volt benne, hogy látta messziről Peggotty úr tulajdon házát is, javában füstölgött a kürtője; s azt mondta, hogy nagy kedve szottyant beállítani közéjük s magamnak adni ki magát, megesküdvén, hogy úgy megnőttem, hogy rám sem ismerhetnek.

- Mikor szándékozol bemutatni nekik, Liliomfi? - kérdezte. - Rendelkezésedre állok. Intézkedjél kedved szerint.

- Úgy gondoltam, Steerforth, hogy legjobb volna ma estére hagyni a dolgot, mikor együtt ülnek valamennyien a tűz körül. Oly különös egy hely, hogy szeretném, ha egészen otthonosan látnád meg őket.

- Nem bánom! - felelt Steerforth. - Tehát ma este.

- Tudod, majd egy szóval sem értesítem őket, hogy itt vagyunk, - szóltam boldogan. - Meg kell lepünk őket.

- Óh, természetesen! - szólt Steerforth. - Odalenne az egész multságunk, hacsak meg nem lepjük őket. Hadd lássuk a benszülötteket ősi állapotukban.

- Bár affajta emberek *csakugyan*, a minőknek te mondtad őket, - válaszoltam.

- Ohó! No lám! Nem felejtetted el Rózával vívott csatározásaimat, mi? - kiáltott, hirtelen rám tekintve. - Ördög vigye azt a lányt! Majd csak hogy félek is tőle. Mintha boszorka volna. De ne törődjünk vele. Mit fogsz most csinálni? Valószínűleg fölkeresed a dajkádát, úgy-e?

- Úgy van, - szóltam, - legelőször is őt látogatom meg.

- Nem bánom, - felelt Steerforth, órájára tekintve. - Mit gondolsz, elég lesz, ha pár órára elbocsátlak, hogy kisírhassátok magatokat?

Nevetve azt válaszoltam, hogy bizonyára be fogjuk érni ennyi idővel, csak hogy aztán neki is oda kell ám jönnie, mert azt fogja tapasztalni, hogy a hírneve megelőzte őt, úgy, hogy csaknem oly jelentős személyiség ő is, a milyen én vagyok.

- Elmegyek mindenüvé, a hova kívánod, - szólt Steerforth, - vagy megteszek bármit, a mit kívánsz. Mondd meg, hová kell mennem; s két óra múlva be fogok állítani, még pedig úgy, a hogy' kívánod, ha tetszik, érzélgősen, ha tetszik, tréfálkozva.

Pontosan elmagyaráztam neki, hogy' akad rá Barkis úrnak, a blunderstonei fuvarosnak a lakására; s ezt elvégezvén, egyedül eltávoztam. Éles, erős volt a levegő; a föld szárazra szikkadt; a tenger tisztán bodrozódott; a nap bőven ontotta a fényt, ha meleget nem is sokat; friss élet áradt el mindenben. Magam is oly friss voltam, oly eleven, örömben, hogy ott vagyok, hogy kedvem lett volna megállítani az utcán az embereket s kezet szorítani velök.

Az utcák, természetesen, keskenyeknek tündek föl előttem; de azt hiszem, így van az ember minden utcával, a melyet gyerekkorában látott csak, ha valamikor visszakerül belé. De elfelejteni nem felejtettem el belőlük semmit s mindent változatlanul találtam, a míg Omer úr üzletéhez nem értem. OMER ÉS JORAM, ezzé alakult át a címtáblán a hajdani OMER szó; de egyébként a POSZTÓKERESKEDŐ, SZABÓ, RŐFÖSKERESKEDŐ, TEMETKEZÉSI VÁLLALKOZÓ stb. a régi maradt.

A lábam oly természetszerűen oda kíváncszott a boltajtó felé, miután az útca túlsó feléről elolvastam a felírást, hogy átsiettem és betekintettem. Csinos asszonykát láttam hátul a boltban, a ki egy kis gyermeket tánczoltatott a karján, míg egy másik apróság a kötényébe csimpajkozott. Nem volt nehéz kitalálnom, hogy Minnie és Minnie gyermekei. A lakás üvegajtaja nem volt nyitva; de a műhelyből az udvaron keresztül odahallottam halkan a régi nótát, mintha azóta sem szakadt volna félbe.

- Itthon van Omer úr? - kérdeztem belépve. - Ha itthon van, csak egy perczre szeretnék találkozni vele.

- Óh igen, uram, itthon van, - szólt Minnie; - ez az idő a szobába köti az asztmájával. Joe, hívd ki a nagyapát.

A kis poronty, a ki a kötényébe fogózkodott, akkorát kurjantott, hogy maga is megijedt a hangjától, s az anyja nagy bámulatára, a szoknyája mögé rejtette az arcát. Nehéz szuszogást és lihegést hallottam közeledni, s nemsokára ott állt előttem, rövidebb lélekzettel, mint hajdanában, de alig vénülve - Omer úr.

- Szolgája, uram, - szólt Omer úr. - Mit kíván?

- Engedje meg, hogy megszorítsam a kezét, Omer úr, - szóltam, feléje nyújtva a kezemet. - Valaha igen szíves volt hozzám egy ízben, a mikor, attól félek, nem köszöntem meg a szívességét.

- Nem téved? - felelt az öreg úr. - Örülök ugyan annak, a mit mond, de nem emlékszem már rá. Bizonyos benne, hogy én voltam?

- Egészen bizonyos.

- Azt hiszem, épp úgy fog az emlékezetem is, mint a lélekzetem, - szólt Omer úr, rám nézve s a fejét csóválva; - mert én bizony nem emlékszem önre.

- Nem emlékszik rá, hogy elém jött a postakocsihoz, azután itt reggeliztem s együtt mentünk át kocsin Blunderstoneba: ön meg én, meg Joramné asszony, meg Joram úr, - a ki akkor nem volt még a férje?

- No né! Az Isten áldja meg! - kiáltott Omer úr, miután nagy meglepetésében köhögési roham fogta el, - mit nem mond! Minnie, drágám, emlékszel rá? Nagy Isten, csakugyan! Egy hölgyet temettünk, úgy-e?

- Az édes anyámat, - válaszoltam.

- Az ám, - szólt Omer úr, mutatóujjával megbökve a mellényemet, - s meghalt a kis babája is! Két halott volt. A kicsit a nagy mellé fektettük. Odaát Blunderstoneban, persze, persze! Nagy Isten! S önnek azóta hogy' ment a sora?

Azt feleltem, hogy köszönöm, nagyon jól, s hozzátettem, hogy remélhetőleg neki sincs oka panaszra.

- Óh! - felelt Omer úr, - hát panaszra voltaképpen nem volna okom. Az igaz, hogy a lélekzetem egyre fogy, de hát ez már rendesen így szokott lenni, ha vénül az ember. Úgy veszem, a hogy' jön, s beletörődöm. Azt hiszem, ez a legokosabb.

Omer úr újra köhögni kezdett, mivel nevetett, s a roham leküzdésében lánya támogatta, a ki most már szintén odaállt mellénk, s legkisebb gyermekét a pudlin tánczoltatta.

- Nagy Isten! - szólt Omer úr. - Az ám, csakugyan. Két halott volt! Aztán akár hiszi, akár nem, akkor történt, kocsizás közben, hogy kitűztük a napját, mikor legyen a Minniem esküvője. „Tűzze ki a napját, mester,” - szólt Joram. „Tűzd ki, apus,” - szólt Minnie. S Joram azóta üzlettársam lett. S ide nézzen! Itt a legfiatalabb unokám!

Minnie nevetett s lesímította szalagos haját a halántékára, miközben atyja odatartotta az egyik kövér ujját a pudlin tánczoltatott csöppségnek.

- Két halott volt, persze, persze! - szólt Omer úr, fejével bólintva, a mint a multa gondolt. - Úgy bizony! S most e pillanatban egy ezüstszegekkel kivert szürke koporsón dolgozik, ekkora sincs, - (már mint a pudlin tánczoló gyermek!) - jó két hüvelykkel rövidebb. Nem parancsol egy kis harapni valót?

Megköszöntem a szíves kínálást, de nem kértem semmit.

- Hadd lám csak! - szólt Omer úr, - a fuvaros Barkis feleségének, a hajós Peggotty húgának is volt valami köze az ön családjához, úgy-e? Maguknál szolgált, ha jól emlékszem?

Mikor azt feleltem, hogy eltalálta, nagyon meg volt elégedve.

- Azt hiszem, megnyúlik majd legközelebb megint a lélekzetem, hogyha az emlékezetem ennyire visszanyúl még a múltba, - szólt Omer úr. - Nos, hát uram, Barkisnének van itt nálunk egy fiatal rokona, szerződést csináltunk vele, a kinek olyan finom ízlése van a nőszabóságra, hogy biztosítom róla, nem hinném, hogy volna Angliában herczegnő, a ki versenyezhetne vele.

- Nem a kis Emmi? - kérdeztem önkénytelenül.

- Emmi a neve, - szólt Omer úr, - és kicsinek is kicsi. De akár hiszi, akár nem, olyan csinos az arczocskája, hogy dühös rá a félváros asszonyféléje.

- Hogy' mondhat ilyet, apus! - kiáltott Minnie.

- Drágám, - szólt Omer úr, felém hunyorítva, - nem mondom, hogy te is így vagy vele; annyi bizonyos, hogy dühös a lányra a fél Yarmouthnak, sőt öt mérföldnyi kerületnek csaknem minden asszonyféléje.

- Alkalmazkodott volna hát a maga életviszonyaihoz, apus, - szólt Minnie, - s ne adott volna okot rá, hogy megszólják, akkor bizony nem is tehettek volna.

- Nem is tehettek volna, drágám! - vágott vissza Omer úr. - Nem is tehettek volna! Így ismered az életet? Van-e, a mit az asszonyféle meg nem tehet, sőt meg nem is tesz, főképp, mikor egy másik asszonyszemély szép arczocskájáról van szó?

Valóban azt hittem, hogy Omer úrnak végképp befellegzett, miután ezt a becsületbe vágó tréfát megeresztette. Oly rettentő köhögés fogta el, s a tüdeje oly makacsul ellenállt minden lélekzési kísérletének, hogy igazán azt vártam már, hogy egyszer csak lehanyatlik a feje a pudli mögé, s feltűnik helyette kurta fekete nadrágja, a térdén kis csokorra kötött fekete pántlikájával, a végső, hiábavaló küzdelem vonaglása közben. Végül azonban mégis csak jobban lett, bár még mindig levegő után kapkodott, s annyira ki volt merülve, hogy kénytelen volt leülni a pudli mellett lévő zsámolyra.

- Látja, - szólt aztán, homlokát törölgetve, s nagy ügygyel-bajjal szedve a lélekzetet, - a kis Emmi nem igen csatlakozott itt senkihez sem; nem igen kötött senkivel szorosabb ismeret-séget és barátságot, legkevésbé pedig az udvarlófélekkel. Így aztán azt a rosszindulatú híret keltették, hogy a kis Emmi úri dáma akar lenni. S énnekem az a véleményem, hogy ennek a híresztelésnek főképpen az az eredete, hogy a kis lány hébe-korba olyasmit mondott az iskolában, hogy ha úri dáma volna, ezt meg azt tenné a bácsijáért, - érti már? - meg ilyen-olyan sok szép holmit vásárolna neki.

- Biztosítom róla, Omer úr, - szóltam hevesen, - hogy énnekem is mondott már ilyesmit, a mikor még mind a ketten kis gyerekek voltunk.

Omer úr bólintott és az állát dörzsölgette.

- Ez az! Aztán meg, tudja, értette a módját, hogy kevés pénzből csinosabban ruházkodjék, mint a legtöbben sokból, s ez persze szemet szúrt. E mellett, úgy mondták, hajlott az állhatatlanságra. Sőt odáig megyek, hogy magam is csatlakozom ehhez a véleményhez, - szólt Omer úr; - jóformán maga sem tudta, mit akar; el volt egy kissé kényeztetve; s eleinte sehogy sem tudott megállapodni. Ennél többet sose hoztak föl ellene, úgy-e, Minnie?

- Nem, apus, - szólt Joramné. - Ez a legrosszabb, azt hiszem.

- Így esett, hogy mikor egy zsémbes agg hölgy megfogadta őt maga mellé társalkodónőnek, - szólt Omer úr, - sehogy sem tudott összeférni vele, s nem maradt ott. Végül hozzánk szegődött tanulólánynak, három esztendőre. Innen-onnan két esztendeje már, hogy nálunk van, s olyan jó kis lány volt, hogy bajos volna párját találni. Hat mással fölér! Hat mással, Minnie, igaz-e?

- Igaz, apus, - felelt Minnie. - Nem mondhatod azt, hogy valaha becsméreltem volna!

- Jó, jó, - szólt Omer úr. - Így is van rendjén. Most pedig, úrfi, - tette hozzá, miután néhány pillanatig tovább dörzsölgette az állát, - nehogy azt gondolja, hogy a szóból ki nem fogyok, úgy, mint a lélekzetből, azt hiszem, be is fejezhetem a mondókámat.

Mivel mind a ketten nyomott hangon beszéltek, mikor Emmiről van szó, bizonyos voltam benne, hogy Emmi is a közelünkben van. Mikor kérdeztem, hogy így van-e, Omer úr rábólintott s a lakás ajtaja felé intett. Nyomban tudakozódtam, szabad-e bekukucskálnom? Azt felelték, hogy szabad. S a mikor keresztül néztem az üvegtáblán, ott láttam Emmi munkája mellett ülve. Ott láttam azt a csodaszép kis teremtest, a mint felhőtlen kék szemével, a mely valaha az én gyermekszívem mélyébe tekintett, Minnie egy mellette játszadozó másik gyermekére mosolygott; ragyogó arczában annyi akaratossággal, a mely éppen elég volt a hallottak igazolására; sok lappangott benne még a régi szeszélyes begyességéből is; de bizonyos vagyok abban is, hogy szép arczában nyoma sem volt olyasminek, a mi nem jóságról és boldogságról, nem jó és boldog életről tanúskodott volna.

Az udvar felől, az a nóta, a mely mintha sohasem szakadt volna félbe, - hajh! az a nóta volt csakugyan, a mely *nem* szakad félbe sohasem, - halkan hangzott az egész idő alatt.

- Nincs kedve bemenni hozzám, - kérdezte Omer úr, - és beszélni velem? Tessék besétálni hozzám, uram. Tegyen úgy, mintha otthon volna!

Sokkal elfogódottabb voltam akkor, semhogy így tegyek, - féltem, hogy zavarba hozom, s nem kevésbé féltem attól is, hogy magam jövök zavarba; de megkérdeztem, hány órákor megy haza este, hogy látogatásunkat ehhez alkalmazhassam; elbúcsúzván Omer úrtól, csinos leányától és az apróságoktól, folytattam útam az én drága, öreg Peggottym lakása felé.

Ott állt a téglával kirakott konyhában, s az ebédet főzte! Abban a pillanatban, a mikor kopogtam, ajtót nyitott, s megkérdezte, mivel szolgálhat. Ránéztem mosolyogva, de nem viszonzta mosolygásomat. Állandóan leveleztem ugyan vele, de hét esztendeje volt már, hogy nem találkoztunk.

- Itthon van Barkis úr, asszonyom? - kérdeztem nyers hangot színlelve.

- Itthon van, uram, - felelt Peggotty; - de betegen fekszik a köszvénye miatt.

- Mostanában nem jár már Blunderstoneba? - kérdeztem.

- De jár, mikor egészséges, - felelt Peggotty.

- Hát *maga* átrándul-e hébe-korba, Barkisné?

Figyelmesebben szemügyre vett, s észrevettem, hogy a két keze gyors mozdulattal egymáshoz közeledik.

- Csak azért kérdelem, mert tudakozódni szeretnék egy ottani házról, a melynek az a neve, hogy - mi is csak? - Varjúvár, - szóltam.

Egy lépést hátrálva, s a kezét, tétovázva, ijedten maga elé nyújtotta, mintha távol akart volna magától tartani.

- Peggotty! - kiáltottam rá.

- Drága egyetlenem! - kiáltott erre Peggotty, s könnyekre fakadva, egymás karjába dőlünk.

Micsoda szertelenségeket követett el; milyen nevetést és milyen sírást csapott a tisztelemre; milyen büszke volt, hogy' örült, és hogy' búsult azon, hogy Ő, a kinek én öröme és büszkesége lehettem volna, gyöngéd szeretettel engem soha magához sem ölelhetett: mind ennek az elmondására rá nem visz a lelkem. Egyáltalában nem aggasztott az a gondolat sem, hogy fiatalos dolog volt meghatottságát viszonznom. Mondhatom, soha életemben nem nevettem és nem sírtam szabadabban, mint akkor reggel, - soha, még ő előtte sem.

- Barkis úgy megörül majd, - szólt Peggotty, szemét törölgetve a kötényével, - hogy jobban lesz tőle, mint egy pár pint orvosságtól. Menjek s megmondjam neki, hogy itt van? Feljön hozzá s meglátogatja, drágám?

Persze, hogy meglátogatom. - Csakhogy Peggotty nem tudott ám olyan könnyű szerrel kijutni a szobából, mint a hogy' gondolta; mert valahányszor az ajtónál volt már, s megfordult, hogy visszanézzen, újra meg újra visszatért hozzám, hogy még egyszer kisírja és kinevesse magát, a vállamra borúlva. Végre is, hogy megkönnyítsem a dolgot, fölmentem vele együtt az emeletre; s miután az ajtó előtt várakoztam egy perczig, mialatt Peggotty pár szóval előkészítette az urát a meglepetésre, magam is beállítottam a beteghez.

Határtalan lelkesedéssel fogadott. Sokkal jobban kínoztta a köszvény, semhogy kezet szoríthatott volna velem; azonban arra kért, hogy rázzam meg keze helyett hálósipkájának a bojtját, a mit nagyon szívesen meg is tettem. Mikor leültem az ágya mellé, azt mondta, rendkívül jól esik neki, hogy oly érzés fogja el, mintha együtt kocszina velem megint a blunderstonei országúton. A mint ott feküdt az ágyban, hanyattfekve, s úgy betakargatva, hogy szinte egy arcznak tetszett az egész ember, - a hogy a cherubokat szokás ábrázolni, - valóban oly furcsa látvány volt, a minőhöz nem volt még szerencsém soha életemben.

- Miféle nevet is írtam föl a kocsimba, uram? - kérdezte Barkis úr, óvatos, köszvényes mosolylyal.

- Haj! Barkis úr, sok komoly eszmecserét folytattunk erről valaha, úgy-e?

- Ugy-e jó sokáig megmaradt a kedvem? - szólt Barkis úr.

- Bizony jó sokáig, - feleltem.

- De nem bántam meg, - szólt Barkis úr. - Emlékszik-e, mit mondott ecczer arrú, hogy ő süti az almás rétest, meg hogy ő főz mindent?

- Nagyon is emlékszem, - feleltem.

- Oly való igaz vót, - szólt Barkis úr, - mint a hogy az a fehérrepa. Oly igaz vót, - szólt hálósipkájával bólintva, a mi egyetlen eszköze volt a nyomós beszédre, - mint a hogy az az adó. Enné pedig semmi se igazabb.

Barkis úr felém fordította a szemét, mintha azt várná, hogy helyeseljem ágybéli elmélkedésének ezt az eredményét, a mit meg is tettem.

- Nincs a világon semmi igazabb enné, - ismételte Barkis úr, - az ojjan szegény ember, a mijjen én vagyok, rájön eere, mikor az ágyat nyomja. Nagyon szegény ember vagyok ám én, uram!

- Nagyon sajnálom, higgye meg, Barkis úr.

- Nagyon szegény vagyok, igazán nagyon szegény, - szólt Barkis úr.

Így szólván, lassan, alig bírva, kihúzta a takaró alól jobb kezét, s vaktában, bizonytalanul markolászva, megkapott egy botot, a mely oda volt kötve jó távan az ágya fájához. Miután egy ideig ide-oda kaparászott az eszközével, miközben arczán a nyughatatlanság ezer jele tükröződött, végre ráakadt vele egy ládára, a melynek egyik sarka kikandikált az ágy alól, az egész idő alatt. Erre nyomban nyugodtabb lett az ábrázata.

- Ócska ruhaféle, - szólt Barkis úr.

- Óh! - szóltam én.

- Bárcsak pénz vóna, uram, - szólt Barkis úr.

- Őszintén kívánnám magam is, - szóltam.

- Csakhogy *nem a*, - szólt Barkis úr, úgy kimeresztve a szemét, a hogy csak telt tőle.

Kijelentettem, hogy szentül hiszem, a mit mond, mire Barkis úr nyájasabban a felesége felé fordította a tekintetét és így szólt:

- A leghasznavehetőbb, a legjobb asszony a világon ez a Barkisné P. K. Nem dícsérhetik annyira Barkisné P. K.-t, hogy érdeme szerint dícsérhetnék! Aztán jó ebédet csinájj ám, galambom, a vendégünknek! Legyen mit enni-inni bőségesen!

Tiltakoztam volna e szükségtelen megtiszteltetés ellen, de láttam, hogy Peggotty, a ki az ágy túlsó felén állt, rendkívül aggódott, hogy valahogy meg ne tegyem. Így aztán belenyugodtam.

- Van még valahol egy pár garasom, szívecském, - szólt Barkis úr; - de egy kissé fáradt vagyok. Ha Dávid úrfival együtt magamra hagynátok, hogy szunyókáljak egy kicsit, megpróbálok maj megkeresni, ha fölébredek.

Kívánsága szerint kimentünk a szobából. Kint az ajtó előtt közölte velem Peggotty, hogy az ura, a ki mostanában egy kissé „szűkebb markú”, mint rendesen, mindig ehhez a cselfogáshoz szokott folyamodni, mielőtt egy-egy pénzdarabot kiad a pénztárából; s hogy hallatlan kínokat áll ki, miközben egyedül kimászik az ágyból, s kiveszi a pénzt abból a szerencsétlen ládájából. Valóban, nemsokára hallottuk, hogy borzalmas kínokról tanúskodó elfojtott nyögéseket hallat, miközben ez a szarkaszerű eljárása minden tagját kínpadra vonja; de Peggotty, a kinek szánmájában könnybe lábadt a szeme, azt mondta, hogy ez a nagylelkűségi roham javára fog válni az urának, s legjobb lesz, ha nem akadályozzuk meg benne. Így aztán tovább nyögött, a míg vissza nem kapaszkodott újra az ágyába, minden bizonynyal valósággal vértanúságot szenvedve közben. Ekkor aztán beszólított bennünket, s úgy tett, mintha abban a perczben ébredt volna föl üdítő álmából, és előhúzott a vánkosa alól egy guineát. Az a boldogság, hogy sikerült bennünket elámítania s a láda kifürkészhetetlen titkát megőriznie, oly meglelégedéssel töltötte el, a mely, - úgy látszott, - elegendőképp kárpótolta őt minden gyötrelméért.

Előkészítém Peggottyt Steerforth jövetelére, a ki nem sokkal később csakugyan meg is érkezett. Meg vagyok győződve róla, hogy Peggotty azt a tényt, hogy Steerforth az én jóbarátom volt, úgy fogta fel, mintha az ő személyes jótévéje lett volna, s a legnagyobb hálával és ragaszkodással fogadta volna minden körülmények között. De Steerforth könnyed, derült szellemessége, megnyerő modora, szépsége, s az a természetadta képessége, hogy tudott alkalmazkodni mindenkihez, a kihez akart, s rögvest le tudta kötni a maga számára, ha ugyan kedve telt benne, minden szívnek a legfőbb érdeklődését: teljesen meghódította Peggottyt öt percz alatt. Velem szemben tanúsított viselkedése egymagában is elég lett volna ehhez. De e sok mindenféle ok együtthatása következtében, azt hiszem valósággal imádta őt, mielőtt akkor este házukból eltávozott.

Ott maradt velem együtt ebédre is, - ha azt mondanám, hogy szívesen maradt, félig sem fejezném ki készségét és örömezését. Úgy lépett be Barkis úr szobájába, mintha napfény és levegő lett volna, világossággal, frissességgel töltve be a szobát, a legszebb idő módjára. Tüntetésnek, kényszeredettségeknek, tudatosságnak nyoma sem volt abban, a mit tett; e helyett leírhatatlan könnyedséggel tett mindent, oly látszattal, mintha lehetetlenség lett volna bármit is másképp vagy jobban tenni, s oly bájos, oly természetes, oly kellemes volt minden mozdulata, hogy most is elkápráztat, ha ráemlékszem.

Vígan telt az időnk a kis nappaliban, a hol ott volt az íróasztalon, úgy, mint hajdanában, a *Mártirok Könyve* is, a melyet azóta sem lapozgatott senki, s a hol végignézttem megint a könyv borzalmas képeit, miközben eszembe jutott, bár a régi hatás nem jelentkezett többé, milyen érzés fogott el láttukra, akkor régen. Mikor Peggotty szóba hozta az *én* szobámat, s azt

mondta, hogy a szoba készen vár éjszakára, s reméli, hogy el is fogom fogadni, jóformán rá sem tekinthettem még tétozva Steerforthra, a mikor Steerforth el is intézte már az egész dolgot.

- Természetesen, - szólt. - Itt fogsz aludni, a míg itt maradunk; én pedig majd a fogadóban alszom.

- De ha már ilyen messzire elcsaltalak, - szóltam én, - akkor csunyaság volna tőlem, Steerforth, ha most cserben hagynálak.

- De az Isten szerelméért! - kiáltott Steerforth. - Hiszen természetesen itt a helyed. S ehhez képest mi az a „volna”!

S ezzel nyomban el is intéződött a dolog.

Ragyogtatta gyönyörködtető tulajdonságait mindvégig, a míg nyolcz órakor el nem indultunk Peggotty úrék bárkája felé. Sőt egyre jobban és jobban tündökölt, a mint telt az idő; mert már akkor is azt gondoltam, most pedig bizonyos vagyok benne, hogy a siker biztos tudata, valahányszor föltette magában, hogy tetszeni fog, egyre élesebb megfigyelésre ingerelte, s bármily finom megfigyelésre volt szüksége, egyre könnyebben megbirkózott vele. Ha akadt volna akkor valaki, a ki azt mondja nekem, hogy mindez ragyogó játék volt csak, a melyet azért üzött, hogy kedvét töltve, egy percznyi izgalmat élvezzen, felsőbbsege gondtalan szeretetében, pusztán sívár, léha vágyból küzdve azért, a minek semmi értéket nem tulajdonított, hogy ha megszerezte, a következő perczben ismét elhajítva: mondom, ha akadt volna valaki, a ki akkor este ilyen hazugsággal áll elém, valóban nem tudom, mi módon nyilvánult volna meg hallatára méltatlankodásom!

Valószínűleg oly módon, hogy a mennyiben lehetséges lett volna még, fokozta volna a hűség és barátság ama regényes érzelmeit, a melyekkel eltelve, ott ballagtam mellette a sötét, télies homoklapályon a vén bárka felé, miközben a szél még gyászosabb hangokon sóhajtozott körülöttünk, mint ahogy sóhajtozott és nyögött akkor éjszaka, mikor először vetődött rá az árnyékom Peggotty úr küszöbére.

- Vad egy hely ez, Steerforth, úgy-e?

- A sötétben elég barátságtalan, - szólt Steerforth, - s a tenger úgy üvölt, mintha ránk éheznék. Az ott a bárka, a hol világosságot látok?

- Az az, - szóltam.

- Ezt láttam ma reggel is, - szólt Steerforth; - egyenesen ide vezetett az utam, azt hiszem, ösztönszerűen.

Nem beszélünk tovább, mialatt a világosságához közeledtünk, hanem halkan az ajtó elé álltunk. Rátettem a kezemet a kilincsre, s odasúgva Steerforthnak, hogy kövessen, beléptem.

Már kívülről is morajló hangokat hallottunk, abban a pillanatban pedig, mikor beléptünk, taps hallatszott, még pedig, nagy meglepetésemre azt kellett látnom, hogy a rendszerint kétségbeesett Gummidgené volt az, a ki tapsolt. De nem egyedül Gummidgené volt odabent szokatlanul izgatott. Peggotty úr, a kinek arcza rendkívüli meglepődéstől ragyogott, s a ki torkaszakadtából nevetett, kitérve tartotta durva két karját, mintha azt várná, hogy a kis Emmi a karjai közé szaladjon; Ham, a kinek arczán bámulat, elragadtatás és valami esetlen, szégyenlős félénkség elegyes kifejezése tükröződött, a mely igen jól illett neki, kézen fogta a kis Emmi, mintha Peggotty úr elé akarná vezetni; a kis Emmi maga, pirulva és szemérmesen, de mint szeme ragyogásán látszott, Peggotty úr boldogságától boldogan, éppen készült Ham mellől Peggotty úr ölelő karjai közé ugrani, de belépésünk, (ő vett észre bennünket legelőször), az utolsó perczben megakasztotta. Az első pillantás közben, a melyet rájuk

vetettünk, s abban a perczben, a mikor a sötét, hideg éjszakából beléptünk a meleg, világos szobába, ekképp voltak elfoglalva valamennyien; Gummidgené pedig, a háttérben, úgy csattogtatta a tenyerét, mintha esze ment volna. A kis képnek, belépésünk egy szempillantás alatt úgy véget vetett, hogy szinte kétsége támadhatott volna az embernek, vajon valóság volt-e hát csakugyan. Ott álltam az ámuló család közepett, szemtől-szemben Peggotty úrral, s feléje nyújtva a kezemet, mikor Ham elkiáltotta magát:

- Davy ifjúr! Nini! Davy ifjúr!

A következő pillanatban egymás kezét szorongattuk valamennyien, egymás egészsége után tudakozódtunk, elmondtuk, hogy mennyire örülünk a viszontlátásnak, s egyszerre beszéltünk össze-vissza mindannyian. Peggotty úr láttunkra úgy eltelt örömmel és büszkeséggel, hogy azt sem tudta, mit mondjon, vagy mit tegyen; újra meg újra megszorongatta a kezemet, aztán Steerforth kezét, aztán megint az enyémet, majd meg belekapott bozontos hajába és összeborzolta, s oly vídáman és diadalmasan nevetett, hogy öröm volt látni.

- Lám-é, hogy eme két úri szeméjnek - e két felnőtt férjfiúnak - éppe ma estve, életem legszebb estéjén, kellett légyen ide eme földél alá betoppanniok, - szólt Peggotty úr, - ilyesmi nem történt még soha, a mióta világ a világ, szentül hiszem! Emmi, szívecském, jer ide! Jer ide, te kis boszorka! Imé, itt áll Davy úrfi baráttya, drágám! Itt vagyon az az úri szeméj, a kit aanyiszor hallottá emlegetni, Emmi. Betoppant Davy úrfival, hogy meglátogasson, a nagybácsid életének eme legdicsőbb estéjén, a mijjenhez fogható se nem vót, se nem lesz másik soha. Éjjen! Éjjen!

S Peggotty úr, miután ezt a beszédet rendkívüli tüsszel és gyönyörűséggel egy szuszra elszavalta, elragadtatásában két nagy tenyere közé kapta unokahúga arczocskáját, megcsókolta vagy tízszer egymásután, gyöngéd büszkeséggel és szeretettel széles melléhez szorította és oly édesen megczirógatta, mintha valami finom női kéz lett volna a keze. Azután eleresztette; s mikor Emmi beszaladt abba a kis szobába, a hol én aludni szoktam, Peggotty úr körüljártatta rajtunk a tekintetét, egészen kimelegedve és szinte fulladozva a szokatlan meglepédestől.

- Ha ím e két úri szeméj - e két immár felnőtt férjfiú, s lám-é, mijjen urak! - szólt Peggotty úr.

- Azok bizony, azok bizony! - kiáltott Ham. - Jó mongya bátyámuram! Azok bizony! Davy ifjúr - felnőtt férjfiak - azok bizony!

- Ha ím e két úri szeméj, e két felnőtt férjfiú, - szólt Peggotty úr, - zokon találná venni izgatottságomat, ha megértik, mirű van szó, akkor aara kérem maj őket, bocsássanak meg. Emmi, szívem! - Tuggya, hogy ee fogom mondani, - (itt újra elragadta az öröm), - hát előre megszökött. Nem nézne be hozzá egy perczre, anyó, micsinál?

Gummidgené bólintott a fejével és eltűnt.

- Hogy ha ez a mai estve, - szólt Peggotty úr, közénk telepedve a tűz mellé, - nem a leggyönyörűbb estéje életemnek, váljak tüstént rákká, - még pedig főtt rákká - mást nem is mondhatok. Im itt ez a kis Emmi, uram, - szólt halkan, Steerforthhoz fordulva, - a kit csak az imént itt látott irólni-pirólni...

Steerforth csak a fejével intett; de arcza oly mély érdeklődést árult el, annyi együttérzést Peggotty úrral, hogy az utóbbi felelt neki, mintha szólt volna valamit.

- Az ám, - szólt Peggotty úr. - Ez ő, oszt ijjen ő. Alássan köszönöm, uram.

Ham felém integetett, mintha ő is ugyanazt akarta volna mondani.

- Lám-é, ez a mi kis Emmink, - szólt Peggotty úr, - az vót ebbe a mi házunkba, a mi, hitem szerint, (tudatlan ember vagyok ugyan, de ez a hitem), csak az ijjen kis csillagszemű teremtés

lehet valamej házba. Nem az én lyányom; nekem sose vót gyerelem; de jobban akkor se szerethetném. Tuggya-e, uram, mit tesz e? Még akkor se!

- Nagyon is tudom, - szólt Steerforth.

- Tudom, uram, hogy tuggya, - folytatta Peggotty úr, - és alássan köszönöm. Davy úrfi emlékezhet rá, mi vót a kis Emmi; a fiatal úr meg maga megítélheti, hogy mi most; de egyikőjük se tudhatta, tökéletesen, miye vót ő, miye most, és miye lesz ő az én szerető szívemnek. Durva ember vagyok, uram, - szólt Peggotty úr, - ojjan durva, akár a tengeri sün; de azt hiszem, senki a világon nem tudhatta, kivéve tán holmi asszonyszemélyt, micsodám a mi kis Emmink énnekem. Ám köztünk legyen mondva, - szólt Peggotty úr még halkabban, - *ennek* az asszonyszeméjnek nem Gummidgené ám a neve, ámbátor tengersok a jó ebbe is.

Peggotty úr újra végigszántott a haján mind a két kezével, mintegy készülve további mondanivalójára, azután egy-egy kezét egyik-egyik térdére támasztva, így folytatta:

- Vót má most egy bizonyos szeméj, a ki ismerte a mi Emminket az időtű fogvást, hogy az édesaptya vízbe fúlt; a ki látta őt, fojton-fojvást, a mikoron csecsemő vót, a mikoron süldő lyány vót, s a mikoron nagy lyány lett. Nem igen van ugyan mit nézni rajta, nem is vót soha, - szólt Peggotty úr, - csak ojjan magamfajta legény, - faragatlan, - jócskán van benne a dél-nyugati vérbű, - igazi sósvíz, - de általjába, becsületes ficzkó, a kinek hején van a szíve.

Azt gondoltam, sohasem láttam még Hamet oly szélesre húzott szájjal vigyorogni, mint a hogyan ott ültében akkor ránk vigyorgott.

- Hát ez a semmiházi tengeri patkány, ez itt la, kapja magát, oszt mit nem művel? - szólt Peggotty úr, a kinek arczán delelőn állt az öröm napja; - elveszti a szívit a mi kis Emminkné. Körülötte futkos, a parancsát lesi, nem ízlik neki semmi, se eszik, se iszik, oszt nagysokára csak előhozakodik ám vele, oszt megmagyarázza énnekem, mi a szösz leli. Hát má most, láttya, magam is azt kívánnám, hogy a mi kis Emmink annak rendi-módja szerint főköttő alá jusson. Szeretném, ha azt látnám, hogy valami tisztességes férjfiúnak a hites társa lett, a kinek joga van minden eshetőséggel szembe megvédeemezni őtet. Nem tudhatom, meddig élek még, vagy nem üt-é má hamarost az utósó órák; de tudom, hogy ha ecczer écczaka itt a yarmouthi rév körü főborítana egy szélroham s útójára látnám csillogni a város lámpásait a hullámok fölött, mivelhogy hijába erőködném, akkor nyugottabban merühetnék alá, aara gondóva, hogy van ott a parton egy férjfiú, a ki szilárdan megáll, mint a vas, az én kis Emmim mellett, az Isten álgya meg őt, s hogy semmi baja nem eshet az én Emmimnek, a míg ez a férjfiú életbe van.

Peggotty úr komoly egyszerűséggel meglóbálta a jobb karját, mintha utóljára üdvözlőné a városi lámpásokat, s azután egy bólintást váltva Hammel, a kinek tekintetével találkozott a tekintete, folytatta, úgy, mint az előbb:

- Én hát azt tanácslom neki, hogy beszéljen Emmivee. Elég nagyra megnőtt ugyan, de szégyenlősebb, mint sok kicsi, oszt sehogyse akarószik neki. Beszélek hát én vele. „Micsoda! Hozzá!” mongya Emmi. „Hozzá mennek, a kit annyi esztendeje, ojjan jó ismerek és annyira szeretek. Óh, bácsi! az ő felesége sose leszek. Ojjan jó fiú!” Én erre megcsókolom, oszt annyit mondok csak neki: „Drágám, jó teszed, ha őszintén beszélsz, rajtad áll, hogy kit választasz magadnak, ojjan szabad vagy, mint egy kis madár.” Aztán visszamék a másikho, oszt mondom neki: „Szerettem vóna, ha így történik; de nem lesz belőle semmi. De azért úgy maradhattok, a hogy eddig vótatok, s én csak annyit mondok, maragy is hozzá ojjan, mint eddig vótá, a hogy férjfiúho illik.” Ő eere aszongya, oszt megszorította a kezemet: „Ojjan maradok”, mongya. Oszt ojjan is maratt, - tisztességes és férjfias, - két álló esztendeig, oszt éppen úgy megvótunk itthon, mint annakelőtte.

Peggotty úr arczán, a melynek kifejezése nyomon követte a történet minden fordulatát, most újra az előbbi diadalmas gyönyör tükröződött, a mikor a művelet nagyobb nyomatéka kedvéért, előbb mind a két kezét benyálazván, az egyik kezét az én térdemre, a másikat pedig Steerforth térdére tette, s a következő beszédet hol hozzám, hol Steerforthhoz fordulva, mondta el:

- Egyszerre csak, egy estve, - lehetne akár máma estve is, - jön a kis Emmi haza a munkájából, ez meg itt la, vele! *Ez* ugyan még nem nagy dolog, azt mondhatnák. Nem bizony, mert úgy gongyát viseli, mintha bátyja vóna, mihelyst besötétedik, de meg még az előtt is, mindenkoron. Csakhogy ez a semmiházi tengeri patkány a kezit fogja ám a lyánynak, oszt örvendezve így kaját: „Ide nézz! E lesz az én kis feleségem!” A lyány meg aszongya, félig hetykén, félig szemérmatosan, félig nevetve, félig sírva: „Úgy ám, bácsi! Ha nincs ellenére.” - Ha nincs ellenemre! - kiáltott Peggotty úr, - elragadtatással rázva a fejét erre a gondolatra. - Uram Isten, mintha nem mindég azt szerettem vóna! - „Ha nincs ellenére, most má higgadtabb vagyok, oszt jobban meggondotam a dolgot, hát ojjan jó kis felesége akarok lenni, a mijjen csak lehetek, mer derék, jó fiú!” Erre aztán Gummidgené egymáshó veri a tenyerit, úgy, mint a színházba, oszt maguk meg betoppannak. Így vót! Osztt ezee a végire is jutottam! - szólt Peggotty úr. - Maguk betoppantak! Tulajdon ebbe az órába történt; oszt itt van la, az a férjfiú, a ki feleségű fogja venni, abba a minutumba, mihelyst kitanulta a ruhavarrást.

Ham megingott, de egyebet nem is tehetett, az alatt a csapás alatt, a melyet Peggotty úr mért rá túláradó örömeben, bizalma és barátsága jelül; de mivelhogy úgy érezte, hogy most rajta a sor, hogy beszéljen, nagy hebegve és akadozva így szólott:

- Akkora vót csak, mint maga, Davy ifjúr, - mikor először kerűtt hozzánk, - a mikor aara gondotam má, mivé lesz, ha főnövekedik. Láttam, miképp nőtt, - urak, - mint valami virágszál. Odadnám érte az életemet - Davy ifjúr. - Óh! mijjen szíves örömet! Több ő nekem, - urak, - mint, - mindenem ő nekem, a mit - valamikor szóvaa eemondhatnék. Én - igaz szeretettee - valamikor szóvaa elmondhatnék. Én - igaz szeretettee szeretem őtet. Nincs ojjan úr az egész országba, - de nincs ojjan az egész tenger hátán se, a ki jobban szerethetné a galambját, mint a hogy én szeretem őtet, ámbátor akad nem egy ojjan ecczerű ember is, - a ki jobban ee tudná mondani - a mit magába gondó.

Azt hittem, hogy megható látvány, mikor ilyen egy tagbaszakadt ficzkót, a minő Ham volt, megremegett az indulat ereje, a melyet az az édes kis teremtés lobbantott lángra benne, a ki a szívét elrabolta. Azt hittem, hogy megható magában véve már az az őszinte bizodalom is, a melylyel Peggotty úr, meg Ham irántunk viseltetett. Meghatott általában az egész történet is. Mennyire befolyásolták érzelmeimet gyermekkori emlékeim, nem tudom. Vajon azzal a tétova képzelgéssel mentem-e oda, hogy szeretem még mindég a kis Emmi, nem tudom. Csak azt tudom, hogy mindaz, a mi történt, örömmel töltött el; de eleinte leírhatatlanul érzékeny volt ez az öröm, úgy, hogy esetleg valami csekélység is fájdalommal változtathatta volna.

Éppen ezért, ha rajtam múlt volna, hogy ügyes kézzel azt a húrt pendítsem meg, a melyet szívük kívánt, csúnya kudarcot vallottam volna. Csakhogy Steerforthon múlt; és Steerforth oly művészettel oldotta meg a feladatát, hogy pár percz múlva valamennyien oly elégedettek, oly boldogok voltunk, a minők csak lehettünk.

- Peggotty úr, - szólt Steerforth, - kelmed tetőtől-talpig derék ember, - s megérdemli, hogy mindig oly boldog legyen, mint ma este. Itt a kezem rá! Ham, sok szerencsét, fiatal barátom! Itt a kezem erre is! Liliomfi, piszkáld meg a tüzet, hadd lobogjon vídám lánggal! Kelmednek meg azt mondom csak, Peggotty úr, hogy ha rá nem bírja kedves unokahúgát, hogy vissza-jöjjön, (itt a sarokban maradjon üresen ez a szék az ő számára), akkor megyek innen. Nem

venném a lelkemre, India minden kincséért sem, hogy hiányozzék valaki a kelmed tűzhelye mellől, a mai éjszaka, - s legkevesbbé, hogy *ez* a valaki hiányozzék!

Erre aztán Peggotty úr bement az én régi szobáskámba, hogy kihozza a kis Emmi. A kis Emmi azonban eleinte sehogysem akart közénk jönni, s ekkor Ham is bement érte. Nem-sokára kihozták a tűzhely mellé; nagyon zavart és nagyon szégyenlős volt, - de csakhamar bátrabb lett, mikor látta, milyen gyöngéden és tiszteletteljesen beszél hozzá Steerforth; milyen ügyesen elkerül mindent, a mi zavarba hozhatná őt; hogy' elbeszélget Peggotty úrral bárkákról, hajókról, apályról-dagályról és a halakról; hogy' eszembe juttatja azt az időt, mikor Peggotty urat először látta a Salem-házban; mily nagy gyönyörűsége telik a bárkaházban s minden egyébben, a mi hozzá tartozik; milyen zavartalan könnyedséggel szövi tovább a társalgást, a míg lassan-lassan bele nem vont mindannyiunkat egy bűvös körbe, úgy hogy valamennyien a legnagyobb fesztelenséggel tereferéltünk.

Emmi tulajdonképpen egész este keveset beszélt; de nézegetett, figyelt, az arcza megelevenedett, s nagyon bájos volt. Steerforth, Peggotty úrral folytatott beszélgetése kapcsán, leírt egy borzalmas hajótörést, úgy, mintha az egész maga előtt látná, - s a kis Emmi az egész idő alatt úgy odabámult rá, mintha ő is látna mindent. Majd meg, hogy fölvidítson, egy mulatságos kalandját mesélte el, oly jókedvűen, mintha öneki is oly új lett volna a történet, mint minékünk, - s a kis Emmi nevetni kezdett, úgy, hogy az egész bárka visszhangzott zengzetes kacajától, és neveltünk valamennyien, (Steerforth is), mert lehetetlen volt pajzán kedvességének ellentállani. Majd rábírta Peggotty urat, hogy elénekelje, vagy jobban mondva, elbömbölje azt a nótát: „Vihar ha zúg, ha zúg, ha zúg”; s ő maga is elénekelt egy tengerészdalt, annyi érzéssel s oly szépen, hogy szinte azt képzeltem, ott hallgatózik a ház körül leselgve, szomorúan s halk mormolással zavarva hallgatásunkat - az igazi szél.

A mi pedig Gummidgenét illeti, ezt az áldozatot annyira sikerült neki a kétségbeesés karmai közül kiragadnia, ahogy még soha senkinek, (magyarázta nekem Peggotty úr), mióta az öregje jobblétre szenderült. Oly kevés időt engedett neki a nyomorkodásra, hogy Gummidgené másnap azt mondta, úgy kellett lennie, azt hiszi, hogy meg volt babonázva.

Ámde azért nem foglalta le Steerforth kizárólag a maga számára sem az általános figyelmet, sem a társalgást. Mihelyt a kis Emmi nekibátorodott, s a kályha tűs feléről - persze még mindig szégyenlősen - beszélgetni kezdett velem egykori bolyongásainkról a parton, mikor kagylót meg kavicsot szedegettünk; s a mikor megkérdeztem tőle, emlékszik-e még, milyen gyöngéd szeretettel ragaszkodtam hozzá; s a mikor mind a ketten neveltünk és elpirultunk, visszaképzelve magunkat ekkép a régi szép időbe, a mely most már szinte mesének tetszett csak: Steerforth szótlanul figyelt, s elgondolkozva nézett ránk. A kis Emmi ezalatt s az egész álló este a régi lánán ült régi kis kuczkójában a tűz mellett, s az oldalán, a hol én szoktam ülni, most Ham ült. Nem tudtam, vajon ama sajátos kedvtelésének, hogy szeretett másokat kissé megkínózni, vagy előttünk való lányos tartózkodásának tulajdonítsam-e, hogy egészen a falhoz húzódott s Hamtól távolabb vonult; de észrevettem, hogy így ült ott egész este.

Ha jól emlékszem, éjfélre járt már az idő, mikor elbúcsúztunk. Vacsorára egy kis kétszersültet és szárított halat kaptunk, Steerforth pedig egy teli palaczk finom borókapálkát húzott ki a zsebéből, a mit mi férfiak (pirulás nélkül így mondhatom már) el is fogyasztottunk. Jókedvűen váltunk el; s miközben odasereglettek valamennyien az ajtó köré, hogy a mennyire csak lehet, megvilágítsák az utunkat, láttam, hogy a kis Emmi édes kék szeme utánunk kukucskált Ham háta mögül, s hallottam, hogy lágyan csengő hangja utánunk kiáltott, hogy jól vigyázunk magunkra útközben.

- Rendkívül bájos kis teremtés! - szólt Steerforth, belém karolva. - Az már igaz, hogy csodálatos egy hely és csodálatos egy társaság; s mondhatom, egész új érzés közjük keveredni.

- S hozzá még az a szerencsénk is volt, - válaszoltam, - hogy éppen jókor érkeztünk, hogy szemtanui legyünk boldogságuknak, a melylyel ez a tervezett házasság eltölti őket! Sohase láttam még ilyen boldog embereket. Mekkora gyönyörűség látni őket, s osztolni tiszteletre-méltó örömükben, úgy ahogy mi tettük!

- De az a tökfilkó nem igen illik a lányhoz; vagy nem? - szólt Steerforth.

Steerforth oly barátságos volt Hamhez és valamennyiökhöz, hogy ez a váratlan, fagyos megjegyzése valósággal megdöbbsentett. De a mint hirtelen feléje fordulva, azt láttam, hogy hamiskásan mosolyog a szeme, nagy megkönnyebbüléssel így feleltem:

- Óh, Steerforth! Hiába üzől csúfot a szegényből! Hiába csatározol Dartle kisasszonynyal, hiába próbálsz tréfával leplezni rokonszenvedet, engem el nem ámítasz! Mikor látom, mennyire megérted őket, milyen nagyszerűen bele tudod élni magadat az ilyen egyszerű halászlegény boldogságába, mennyire kedved telik az olyan szeretetben, a minő jó öreg dajkámé, akkor tudom, hogy nincs ez embereknek sem öröme, sem fájdalma, nincs oly érzelmük, a melylyel szemben közönyös maradhatnál. S ezért százszor jobban csodállak és szeretlek csak, Steerforth.

Megállt s a szemem közé nézve így szólt:

- Liliomfi, azt hiszem, komolyan veszed a dolgot, és jó fiú vagy. Bárcsak mindnyájan azok volnánk!

A következő pillanatban rágyújtott jókedvűen Peggotty úr nótájára, miközben derekasan nekivágtunk az útnak vissza Yarmouth felé.

II

ELSŐ FEJEZET.

Régi képek, új emberek.

Steerforth meg én két hétnél tovább ott maradtunk azon a vidéken.

Mondanom sem kell, hogy sokat voltunk együtt; de hébe-korba órákhosszat sem találkoztunk egyfolytában. Ő ügyes hajós volt, én pedig csak afféle se hideg, se meleg; s valahányszor tengerre szállt Peggotty úrral, a mi kedvencz szórakozása volt, én rendszerint nem tartottam velök.

Az a körülmény, hogy Peggotty vendégszobájában laktam, bizonyos kötelezettségeket rótt rám, a melyek Steerforthra nem vonatkoztak. Tudtam ugyanis, mily lelkiismeretesen ápolja Peggotty egész nap Barkis urat, s ezért nem akartam este sokáig kimaradni, míg Steerforth, a kinek a szállása a fogadóban volt, teljesen saját kedve szerint élhetett.

Így történt, hogy csak hallomásból tudtam meg, hogy Steerforth apróbb eszem-iszomokat szokott rendezni a halászoknak Peggotty úr régi kedves kurtakocsmájában, „A jókedvű ivó”-ban, mikor én már ágyban voltam; meg hogy halásznak öltözve, a holdas éjszakákat rendszerint a tengeren töltötte, s ilyenkor csak a reggeli dagálylyal került haza. De akkoriban tudtam már, hogy nyugtalan természete és merész lelke nagy gyönyörűséget talál a durva munkában és a kemény időben épp úgy, mint bármi egyébben, a mi az újság ingerével izgathatja. S éppen ezért, bármit tett, nem lepett meg.

Egy másik oka annak, hogy koronként elszakadtunk egymástól, az volt, hogy én természet-szerűen nagy érdeklődéssel rándultam át Blunderstone-ba, hogy újra meg újra fölkeressem gyermekkorom régi meghitt színtereit; míg Steerforthot, miután egy ízben ő is átrándult velem, többé épp oly természet-szerűen nem igen érdekelte ez a kirándulás. Így történt, hogy a mennyire visszaemlékezem, háromszor vagy négyszer ment mindegyikünk a maga útján, miután korán megreggeliztünk, s csak késő este találkoztunk megint az ebédnél.

Sejtelmem sem volt róla, mivel szórakozik Steerforth időközben, csak annyit tudtam róla általában, hogy nagyon népszerű alak lett a városkában, s hogy húszféleképpen is el tudott mulatni oly helyen, a hol más ember egyféleképpen is alig tudott volna elszórakozni.

A mi engem illet, magányos zárandoklásaim közben azzal töltöttem az időmet, hogy iparkodtam visszaidézni emlékezetembe a régi országútnak minden talpalattnyi részletét, mialatt tovabballagtam az úton, és fölkerestem újra meg újra minden régi kis helyet. S ebbe az idő-töltésbe sohasem úntam bele.

Fölkerestem minden kis helyet, úgy a hogy' emlékezetem gyakorta fölkereste volt, s elidőztem köztök, úgy a hogy' hajdanta elidőztek köztök gondolataim, mikoron messze jártam. A fa tövében levő sírhoz, a melyben édes szülőim pihentek, - a melyre, mikor csak édes atyám sírja volt még, hajdanában oly különös részvéttel szoktam ki-kitekintgetni, s a mely előtt oly vígasztalanul állottam, mikor megnyílt, hogy szép édes anyámat és kis babuskáját befogadja, - a sírhoz, a melyet Peggotty hűséges gondoskodása mindig rendben tartott, s egész kis kertté varázsolt, - gyakran kísétáltam.

Egy kissé távolabb volt a temetői út mentétől, egy csöndes zugocskában, de nem oly távol, hogy el ne olvashattam volna a neveket a sírkövön, mialatt föl s alá járkáltam, megriadva a templomharang hangjától, valahányszor az órát ütötte, mert úgy hatott rám, mintha egy másik világból hangzanék át hozzám. Elmélkedéseimbe ilyenkor mindig beleszövődött az a szerep, a mely az életben rám vár, s az a sok mindenféle dolog, a mivel ki akartam válni az emberek

közül. Visszhangzó lépteimhez mindig ez a nóta adta meg a taktust, oly állhatatosan, mintha életben lévő édes anyámhoz siettem volna haza, hogy vele együtt építsem a légvárakat.

Régi otthonomban nagy volt a változás. A zilált fészkek, a melyekből a varjak oly rég elköltöztek volt, nem voltak többé sehol; s a fák régi alakját, a mikre emlékeztem, eltűntette a vágás és nyesés. A kertet gyom verte föl, s a ház ablakainak fele csukva volt. A házban egy szegény örült lakott ápolóival. Mindig ott ült az én kis ablakomban, tekintetét a temetőre függesztve; és szerettem volna tudni, vajon kóválygó gondolatai rátévedtek-e valaha egynémelyikére azoknak az ábrándképeknek, a melyek annyira foglalkoztatták az én gondolataimat, midőn régente a rózsás hajnalokon hálóruhámban kikandikáltam ugyanazon a kis ablakon, s a kelő nap fényében ott láttam a temetőben nyugodtan legelni a juhokat.

Régi szomszédaink, Grayper úr meg a felesége, kivándoroltak Délamerikába, s az eső keresztül szivárgott üresen álló házuknak a födelén s bemocskolta a külső falakat.

Chillip úr újra megnősült; egy magas, csontos, nagyorrú némbert vett feleségül; s volt egy vézna kis gyermekük is, a ki nehéz fejét sehogysem tudta egyenesen tartani, s bágyadt fényű, kimeresztett szemével mintha folyton azt kérdezte volna, mért is született ő voltaképpen.

Csodálatos keveréke volt a szomorúságnak és a gyönyörnek az az érzés, a mely eltöltött, miközben születésem helyén kódorogtam mindaddig, a míg a pirosodni kezdő téli nap nem figyelmeztetett, hogy ideje lesz visszaindulnom. De mikor elmaradt mögöttem a hely, és különösen, mikor boldogan ebédhez ültem Steerforthtal a lobogó tűz mellett, gyönyörűség volt elgondolnom, hogy ott jártam volt. Ugyanez volt az érzésem akkor is, bár némileg bágyadtabban, mikor éjszakára hazamentem tiszta szobácskámba; s átlapozva a krokodiluskönyvet, (a mely mindig ott volt egy kis asztalkán), hálás szívvel azon gondolkoztam, milyen boldog vagyok, hogy van két olyan jóbarátom, a minő Steerforth és Peggotty, s hogy kiváló, nemeslelkű nénémben megtaláltam a kárpótlást mindazért, a mit el kelle veszténnem.

Ha e hosszú sétákról a legrövidebb úton akartam visszajutni Yarmouthba, akkor egy kompot kellett használnom. Ez a komp a város és a tenger közti lapályon kötött ki velem, a melyen egyenesen keresztül vághattam, megrövidítvén az utat az országút jelentékeny kerülőjével. Mivel Peggotty úr háza is e pusztaságon volt, még pedig alig száz yardnyira útirányomtól, mindig beszéltem hozzájuk, mikor arra mentem. Steerforth csaknem bizonyosan ott várakozott rám, s így aztán együtt folytattuk utunkat a fagyos levegőben és a sűrűsödő ködben a városka csillogó lámpásai felé.

Egy sötét este, mikor a rendesnél később érkeztem vissza, - mivel aznap, (hazautazásunk ideje közeledvén), utóljára rándultam át Blunderstoneba, - egyedül találtam Steerforthot Peggotty úr házában. Elgondolkozva ült a tűz mellett. Annyira elmerült gondolataiba, hogy teljességgel nem vette észre érkezésemet. Ez voltaképpen könnyen megeshetett volna vele akkor is, ha kevésbbé van elmélyedve, mert a léptek zaját teljesen elnyelte kívül a fövenyes talaj; csak-hogy még a belépésem sem ébresztette föl őt merengéséből. Ott álltam már közvetlen közelében és ránéztem; de ő komor ábrázattal tovább tépelődött még akkor is.

Úgy megriadt, mikor vállára tettem a kezemet, hogy engem magamat is megriasztott.

- Úgy megrohansz, - szólt szinte haragosan, - mint valami vádló kísértet!

- Kénytelen voltam valahogyan magamra vonni a figyelmedet, - válaszoltam. - Talán a csillagok közül rántottalak alá?

- Nem, - felelt Steerforth. - Nem.

- Akkor hát másvalahonnan? - kérdeztem, melléje telepedve.

- A képeket néztem a tűzben, - felelt Steerforth.

- De hiszen tönkre teszed őket, úgy, hogy én nem láthatom, - szóltam, mikor egy égő fadarabbal gyorsan fölкотorta a tüzet, úgy, hogy egész tömeg vörösen izzó szikra röppent föl a kis kürtőbe s azon át sisteregve a levegőbe.

- Te úgy sem láttad volna azt, a mit én, - szólt Steerforth. - Útálom ezt a fattyú időt, ezt a se nappalt, se éjszakát. Mért késtél ennyi ideig? Hol voltál?

- Elbúcsúztam szokott sétámtól, - feleltem.

- Én meg itt ültem, - szólt Steerforth, körüljártatva szemét a szobában, - és arra gondoltam, vajon mindazok, a kiket megérkezésünk estéjén oly örvendezve találtunk, - a hely mostani pusztaságából következően, - nem szóródtak-e szét, nem haltak-e meg, vagy nem keveredtek-e, Isten tudja miféle szerencsétlenségbe. Dávid, bár úgy akarta volna a gondviselés, hogy lett volna az utolsó húsz esztendő alatt értelmes, józan édes apám!

- Édes Steerforthom, mi lelt?

- Lelkem mélyéből kívánom, lett volna bár részem jobb irányításban! - kiáltott. - Lelkem mélyéből kívánom, irányíthatnám bár én magam jobban enmagamat!

Oly szenvedélyes lehangoltság volt a viselkedésében, hogy egészen elképedtem. Sohasem hittem volna lehetségesnek, hogy ennyire kikeljen önmagából.

- Inkább lennék ez a szegény Peggotty vagy tökfilkó unokaöccse, - szólt fölállva, s arczczal a tűz felé, kelletlenül a kandalló párkányához támaszkodva, - mint az, a ki most vagyok, volnék bár húszszor gazdagabb és húszszor bölcsőbb, csak ne gyötörném magamat úgy soha többé, mint az utolsó félórán át, itt ebben az ördögverte bárkában!

Annyira megzavart ez a változás benne, hogy eleinte hallgatagon figyeltem csak rá, a mint ott állt, fejét kezére hajtva, s komoran a tűzbe tekintve. Végül komoly megilletődéssel arra kértem, mondja el, mi izgathatta föl ennyire, s tegye lehetővé, hogy részvétemmel vigasztalhaszam, ha azt nem remélhetem is, hogy tanácsot adhassak neki. De jóformán be se fejeztem még a mondókámat, Steerforth nevetni kezdett, - eleinte kelletlenül, de csakhamar úgy, mint máskor, jókedvűen.

- Eh! se baj, Liliomfi! Semmiség! - felelt Steerforth. - Említettem már a londoni szállóban, hogy hébe-korba igen kellemetlen társasága vagyok enmagamnak. Épp az imént is valósággal enmagamnak a lidércnyomása voltam, - az voltam minden bizonynyal, azt hiszem. Furcsa, ostoba percek ezek, a mikor dajkamesék merülnek föl az ember emlékezetében, a nélkül, hogy rájuk ismerne. Azt hiszem, összecséréltem magamat azzal a gonosz gyerekkel, a ki mindennek fittyet hányt, s ezért oroszlánok falták föl, - a mi, azt hiszem, elég hatásos befejezése a kutyakomédiának. Az az érzés futott végig egész testemen, a mit a vénasszonyok borsódzásnak mondanak. Félttem enmagamtól.

- De más egyébtől nem félsz, azt hiszem, - szóltam én.

- Talán nem félek, pedig lehet, hogy volna mitől félnem, - felelt Steerforth. - No, de elmúlik! És egyhamar nem is kap le megint a lábamról, Dávid; de azt újra hangsúlyozom, pajtikám, hogy javamra lett volna nemcsak nekem, hanem talán másoknak is, ha lett volna állhatatos és belátással bíró édes apám.

Az arcza kifejezéssel teljes volt mindig, de oly sötét komolyságnak; a kifejezését sohasem láttam még rajta, mint a mikor letekintve a tűz fölé, e szavakat kiejtette.

- De ebből elég! - szólt, oly mozdulattal téve a kezével, mintha valami könnyű holmit a levegőbe hajított volna. - „Hogy eltűnt, újra férfiú vagyok”, úgy, mint Macbeth. S most menjünk ebédelni! Ha csak úgy, mint Macbeth, e csodás rendellenességgel meg nem zavartam én is a lakomát, Liliomfi.

- De szeretném tudni, hol lehetnek valamennyien? - kérdeztem én.

- Isten tudja, - szólt Steerforth. - Miután elkódorogtam a kompig, hogy megnézzem, nem jössz-e még, visszafelé beléptem ide, s pusztán találtam a házat. Ezen aztán elkezdtem gondolkozni, s te így találtál.

Gummidgené, a ki e perczben egy kosárral hazaérkezett, megmagyarázta, hogy' esett, hogy a ház üresen maradt. Ő maga elsietett, hogy bevásároljon valamit, a minek otthon kell lenni, mire Peggotty úr a dagálylyal visszatér; s az ajtót nyitva hagyta az esetre, ha Ham meg a kis Emmi, a kiket ma korán várnak, akkőzben találának hazaérkezni, míg ő odavan. Steerforth, miután kedélyes köszöntésével s egy tréfás öleléssel nagyot lendített Gummidgené kedély-állapotán, karon fogott és elsietett velem.

Nagyot lendített a saját hangulatán is, nemcsak a Gummidgenéén, mert újra a rendes kerékvágásába jutott, s útkőzben élénken társalgott velem.

- Tehát, - szólt videran, - holnap csakugyan abba hagyjuk ezt a kalózáletet?

- Így állapotdunk meg, - válaszoltam. - S tudod, hogy meg is váltottuk már helyünket a postakocsin.

- Akkor hát, sajnos! aligha segíthetünk a dolgon, - szólt Steerforth. - Csaknem elfelejtettem már, hogy egyéb dolgunk is van a világon, mint hogy itt kőszáljunk a tengeren. Bárcsak ne volna!

- Legalább addig, a míg bele nem úntál, - szóltam nevetve.

- Meglehet, - felelt Steerforth; - bár ez a megjegyzés, tekintettel az ártatlanság oly szeretetre-méltó képviselőjére, a minő az én fiatal barátocskám, nincs minden híjával a csípősségnek. Eh! nem tagadom, hogy szeszélyes ficzkő vagyok, Dávid. Tudom, hogy az vagyok; de *a míg* meleg a vas, addig alaposan tudom ám ütni is. Azt hiszem, már is meglehetősen letehetném e vizekről a révkalauzi vizsgát.

- Peggotty úr azt mondja, hogy valósággal csoda számba mégy, - feleltem rá.

- Hogy tüneményes tengerésztehetség vagyok, mi? - nevetett Steerforth.

- Csakugyan azt mondja, még pedig tudod, hogy ez a meggyőződése; hiszen tudja, milyen hévvel fogsz bele minden dolgodba, s milyen könnyen, meg is bírsz vele. S azt csodálom benned legjobban, Steerforth, - hogy kielégíthet képességeidnek az ilyen szeszélyes használata.

- Kielégíthet? - felelt jókedvűen. - Nem elégít ki engem soha semmi, csak a te üdeséged, bájos Liliomfim. A mi pedig a szeszélyességet illeti, azt a művészetet sohasem tanultam meg, hogy' kell magamat odakötni valamelyikére azoknak a kerekéknek, a melyeken a mi napjaink Ixiójai forognak szüntelenül. Rosszúl tettem, hogy inaséveimben elmulasztottam megtanulni, most pedig már nem törődöm vele. - Azt tudod, hogy megvettem itt egy naszádot?

- Micsoda különös egy ember vagy te, Steerforth! - kiáltottam megállva, - mert akkor hallottam a dologról legelőször. - Hiszen talán eszedbe sem jut soha többé, hogy még egyszer ideszagolj!

- Azt éppen nem tudom, - felelt Steerforth. - Megszerettem ezt a helyet. Akármint lesz, - szólt gyorsan magával vonva, - megvettem egy naszádot - egy gyorsjáratút, a hogy' Peggotty úr mondja; s csakugyan az is - és a míg távol leszek, Peggotty úr rendelkezik majd vele.

- Most már értelek, Steerforth! - szóltam elragadtatva. - Úgy tünteted föl a dolgot, mintha magadnak vetted volna meg, pedig voltaképpen vele akarsz jót tenni. Ezt mindjárt kitalál-

hattam volna, a hogy' ismerlek. Édes, kedves Steerforthom, hogy' mondjam meg, mi a véleményem nagylelkűségéről?

- Csitt! - felelt elvörösödvé. - Mennél kevesebb szót vesztegetsz rá, annál jobb.

- Hát nem jól tudtam-e? - kiáltottam; - nem megmondtam-e, hogy nincs az ilyen becsületes lelkeknek se öröme, se bánata, se semmiféle oly érzelme, a mely iránt te közönyös lehetnél?

- Jó, jó, - felelt Steerforth; - megmondtad mindezt. De most hadd el már! Eleget beszéltünk róla!

Mivel attól féltem, hogy meg találom bántani vele, ha tovább firtatom a dolgot, mikor ő oly könnyen veszi, csak magamban jártattam rajta az eszemet, miközben még gyorsabb léptekkel haladtunk tovább.

- Újra föl kell szerelni, - szólt Steerforth, - s itt hagyom Littimert, hogy vigyázzon a munkára és értesítsen, mikor egészen rendben lesz. Említettem már, hogy Littimer utánam jött?

- Nem.

- Úgy van! Ma reggel érkezett, levéllel édes anyámtól.

Mikor találkozott a tekintetünk, észrevettem, hogy sápadt volt, még az ajka széle is, noha merően a szemem közé nézett. Megijedtem, hogy össze talált különbözni az édes anyjával, s talán ez volt az oka annak a különös kedélyállapotának, a melyben ott találtam egymagában a tűzhely mellett. Célzást is tettem a dologra.

- Óh dehogy! - szólt Steerforth, a fejét rázva, s bágyadtan mosolyogva. - Szó sincs ilyesmiről! Úgy ám! Lejött utánam, már mint az emberem.

- Még mindig a régi? - kérdeztem.

- Még mindig a régi, - szólt Steerforth. - Nyugodt és megközelíthetetlen, mint az északi sark. Az ő gondja lesz majd, hogy a naszád új nevet kapjon. Most Viharmadár a neve. De mi köze Peggotty úrnak a Viharmadárhoz? Azt akarom, hogy új névre kereszteljék.

- Mi lesz a neve? - kérdeztem.

- Kis Emmi.

Mivel még mindig merően a szemem közé nézett, úgy fogtam föl a dolgot, hogy zokon venné, ha dícsérném a figyelmességeért. Az arcom ugyan akaratlanul is elárulta, mennyire örülök; de beszélni csak keveset beszéltem, ő pedig újra mosolygott, úgy mint rendesen, s úgy láttam, hogy megkönnyebbült.

- De nézd csak! - szólt elibénk tekintve, - amott jön a kis Emmi eredeti kiadása! S az a ficzkó vele; mi? Lelkemre, hűséges egy lovag. Sohasem tágt mellőle!

Ham akkoriban hajóács volt már, miután természetes képességét addig mívelte ebben a mesterségben, a míg egészen ügyes munkás nem lett. Munkaruhájában volt, s meglehetősen lompos, de azért férfias benyomást tett, úgy, hogy igen megfelelő lovag volt annak a viruló kis teremtsnek a számára, a ki mellette ballagott. Valóban oly nyíltság tükröződött az arcában, oly becsületesség, s oly leplezetlenül tündökölt tekintetében büszkesége a kis Emmire és hozzá való nagy szeretete, hogy nagyobb szépséget el sem képzelhettem. S a mint felénk közeledtek, azt gondoltam, hogy e tekintetben is nagyon egymáshoz illenek.

Emmi szégyenlősen kihúzta a kezét Ham karjából, mikor megálltunk, hogy beszélgessünk velök, s elpirúlt, mikor Steerforthnak és nekem kezet nyújtott. A mint tovább mentek, miután néhány szót váltottunk, akkor sem kapaszkodott Ham karjába, hanem még mindig szégyenlősen és elfogódva külön haladt mellette. Azt gondoltam, hogy mindez nagyon kedves és

megragadó látvány, s úgy látszott, ezt gondolta Steerforth is, a mint utánok néztünk, a míg az újhald fényében el nem tűntek szemünk előtt.

Egyszerre csak - nyilvánvalóan nyomukban sietve, - egy fiatal nő surrant el mellettünk, a kinek közeledését nem vettük észre; de mikor mellettünk haladtában megláttam az arcát, úgy tetszett, mintha homályosan emlékezném rá. Könnyen volt öltözve; kihívó volt a megjelenése, sovány, czifra és szegényes; de úgy látszott, hogy ez idő szerint semmivel sem törődött, csak azzal, hogy nyomon kövesse őket. Mikor az előbbieket elnyelvén, nem látszott, csak a sötét távoli síkság közöttünk s a tenger és a felhők között, beleveszett a távolba épp úgy e nő alakja is, a mely azonban egy lépéssel sem közeledett hozzájuk jobban, mint az imént.

- Ez a sötét árnyék a lányt követi, - szólt Steerforth, még mindig egy helyben állva. - Mit jelent ez?

Oly halk hangon beszélt, a mely szinte idegenszerűen hatott rám.

- Bizonyára koldúlni akar tőlük, azt hiszem, - szóltam én.

- Holmi koldús nem volna ugyan újság, - szólt Steerforth; - de az már furcsa dolog volna, ha ma este ilyen alakban jelentkeznek.

- Miért? - kérdeztem.

- Igazán nem alaposabb okból, csak azért, mert a mikor elhaladt mellettünk, - szólt Steerforth egy kis szünet után, - eszembe jutott valaki, a ki hasonlít hozzá. Szeretném tudni, honnan a manóból került ide!

- E falnak az árnyékából, azt hiszem, - szóltam, mivel éppen egy útra bukkantunk ki, a mely mellett fal húzódott tova.

- Eltűnt! - felelt Steerforth, hátratekintve. - Bár tűnnék el vele minden rossz. De lássunk az ebédünk után!

Ámde még egyszer visszatekintett a távolban csillogó tengerszín felé, s később még egyszer. S szakgatott megjegyzésekben több ízben kifejezte csodálkozását a történetek fölött, hátralevő rövid utunk közben: s úgy tetszett, hogy csak akkor felejtette el, mikor a kandalló és a gyertya fénye ragyogott körülöttünk, s a meleg szobában jókedvűen letelepedtünk az asztal mellé.

Littimer is ott volt, s olyan hatást tett rám, mint rendesen. Mikor azt mondtam neki, remélem, hogy Steerforthné asszony és Dartle kisasszony egészségesek, tiszteletteljesen (s persze tekintélyesen) azt felelte, hogy köszöni, meglehetősen vannak és tiszteltetnek. Ennyit mondott csak; de nekem mégis úgy tetszett, mintha azt mondta volna, oly világosan, hogy világosabban nem is mondhatta volna már: „Maga nagyon fiatalka még, uram; rettenetesen fiatalka.”

Csaknem befejeztük már az ebédünket, mikor egy-két lépést téve az asztal felé a sarokból, a honnan bennünket, vagy jobban mondva, a hogy' én éreztem, engemet, szemmel tartott, így szólt urához:

- Bocsánat, uram. Itt van Mowcher kisasszony.

- Kicsoda? - kiáltott Steerforth, elcsodálkozva.

- Mowcher kisasszony, uram.

- Ejnye, mi az ördögöt csinálhat ez itt? - szólt Steerforth.

- Úgy látszik, uram, valahol ezen a vidéken született. Közölte velem, hogy üzleti minőségében évente egyszer ide is lerándul, uram. Az utcán találkoztam vele ma délután, s azt óhajtja tudni, vajon nem tehetné-e tiszteletét önnél, ebéd után, uram.

- Ismered a szóban forgó óriást, Liliomfi? - kérdezte Steerforth.

Kénytelen voltam megvallani, - bár szégyeltem, hogy Littimer is tanuja e fogyatékossgomnak, - hogy Mowcher kisasszony meg én teljességgel ismeretlenek vagyunk egymás előtt.

- Akkor meg kell ismerkedned vele, - szólt Steerforth, - mert Mowcher kisasszony a hét világcsoda egyike. Ha jön, vezesd be.

Szinte izgatott kíváncsisággal vártam ezt a hölgyet, főképp, mivel Steerforth nagyot kacagott, mikor rá akartam terelni a beszédet s határozottan megtagadta a választ minden rá vonatkozó kérdésemre. Így aztán nagy várakozás közben ültem a helyemen, a míg vagy egy félóra múlva az abroszt le nem szedték, s át nem ültünk borospalaczkunkkal a tűz mellé. Ekkor nyílt az ajtó, s Littimer szokott lelkinyugalmaival, a melyet semmi meg nem zavarhatott, jelentette:

- Mowcher kisasszony!

Az ajtóra pillantottam, de semmit sem láttam. Még folyton az ajtó felé néztem, azt gondolva, hogy Mowcher kisasszony sokáig nem mutatkozik, mikor egyszerre csak egy pamlag mögül, a mely köztem és az ajtó között volt, végtelen ámúlatomra egy vaskos kis törpe tipegett elő. Negyven-negyvenöt esztendősen lehetett! Nagy buksi feje, széles ábrázata, ravaszdi két szürke szeme s oly rendkívül kicsi két karja volt, hogy mikor Steerforthra kacsintva, egyik ujját hamiskodva tömpe orrához akarta emelni, kénytelen volt az út fele útján az ujjá elé menni az orrával. Az álla, a mely úgynevezett duplatoka volt, kövérségével teljesen elnyelte csokrostúl, mindenestül a kalapja kötőszalagjait. Torka nem volt; dereka nem volt; lába nem volt, legalább nem olyan, a mely említést érdemelne; mert bárha teljesen ki volt fejlődve fölülről lefelé, egészen addig, a hol a dereka következett volna, ha lett volna dereka, s bárha a teste, úgy, mint az emberi lényeké általában, egy pár lábban végződött: egészen mégis oly kicsi volt, hogy úgy állt egy rendes nagyságú szók mellett, mintha asztal mellett állana, magával hozott táskáját a szék ülésén pihentetve. Ez a hölgy, a kin eredeti szabású, kényelmes ruha volt, orrát és mutatóujját a már említett nagy ügygyel-bajjal összehozván, a fejét szükségszerűen oldalt lógatván, s csalafinta szemének a felét behúnyva, meglepően eszes arcot vágván, miután néhány pillanatig Steerforthra kacsintgatott, egyszerre csak valóságos szóáradatot zúdított felénk.

- Ej Virágszálam! - kezdte kedélyesen, buksifejét Steerforth felé rázva. - Hát maga itt van, csakugyan itt! Óh, maga haszontalan fiú, szégyelje magát! Mi dolga itt, ilyen messze otthonától? Rosszban fő a feje, fogadni mernék. Óh, maga nagy ravasz, Steerforth, az bizony, én meg a párja vagyok, úgy-e? Ha, ha, ha! Százat tett volna őt ellen, úgy-e, hogy nem találkozik itt velem? Teringettét, barátocskám, én mindenütt ott vagyok. Itt is, ott is, majd meg sehol, mint a bűvész félkoronása a delnő keszkenőjében. De ha már keszkenőről van szó, - illetve delnőről, - milyen vígasza lehet maga annak az áldott jó édes anyjának; vagy nem, drága fiacskám? Viszket a szemem, de nem mondom meg, melyik!

Mowcher kisasszony, mikor idáig jutott a beszédben, kioldotta a kalapját, hátravetette a szalagokat, s lihegve leült egy számolyra, szemben a tűzzel, - lugasfélének használva föl az ebédlőasztalt, a melynek mahagóni teteje védőfödél gyanánt borúlt a feje fölé.

- Óh, én csillagaim s egyéb szentjeim! - folytatta, rácsattintva apró térdeire egy-egy kezével s ravasz pislantást vetve felém. - Nagyon megvastagodtam, Steerforth, ez az igazság. Ha lépcsőt járok, oly nehezen húzok ki a tüdőmből minden egyes lélekzetet, a melyre szükségem van, mintha egy-egy veder vizet meregetnék. Ha valami emeleti ablakból látna kitekinteni, azt hinné, hogy csinos egy asszonyság vagyok, úgy-e?

- Azt hinném, bárhol látnám, - felelt Steerforth.

- Ugyan menjen, maga kutyafülű! - kiáltott a csöpp teremtes, Steerforth felé legyintve a zsebkendőjével, a melylyel arczát törölgette, - és ne legyen szemtelen! De becsületszavamra mondom, lady Mithersnél jártam a múlt héten. *Ez* aztán az asszony! *Hogy'* tartja magát! - És bejött maga Mithers is a szobába, a hol a feleségére várahoztam. *Ez* aztán az ember! *Hogy'* tartja magát! És kitart a parókája is, mert innen-onnan tíz esztendő óta hordja már, - s annyira belemelegedett a bókolásba, hogy már-már azt hittem, kénytelen leszek a csengőt megrántani. Ha, ha, ha! Kedves lóköttő, de nincsenek elvei.

- Mi dolga volt lady Mithersnél? - kérdezte Steerforth.

- Azt akarná, úgy-e, drága porontyom, hogy pletykázzak, - vágott vissza Mowcher kisasszony, megtapintva újra az orrát, elfintorítva az arczát s úgy pislogva, mint valami, emberfölötti értelemmel megáldott kis manó. - Ehhez *magának* semmi köze! Szeretné tudni, a haját óvom-e a kihullástól, vagy festem-e, vagy az arcza színét frissítem-e föl, vagy a szemöldökét igazítom-e? Úgy-e? Meg is fogja tudni, drágám, - de csak akkor, ha megmondom! Tudja, mi volt a dédapám neve?

- Nem tudom, - szólt Steerforth.

- Istók volt a neve, édes szívem, - felelt Mowcher kisasszony, - s hosszú sor Istók volt az elődje, a kik minden Bolond-jószágot rámhagytak.

Sohase láttam semmit a világon, a mi Mowcher kisasszony hunyorgásához lett volna fogható, kivéve ugyancsak Mowcher kisasszonynak a lélekjelenlétét. Megvolt az a csodálatos sajátsága is, hogy mikor arra figyelt, a mit mondtak neki, vagy a mikor feleletet várt arra, a mit ő mondott, a fejét ravaszkodva oldalt lógatta s a félszemét, mint valami szarka, a magasba meresztette. Nem tudtam hova lenni ámulatomban, s a mint ott ültem rábáméskodva, félek, hogy teljesen megfeledkeztem az udvariasság követelményeiről.

Mowcher kisasszony ezenközben maga mellé húzta a széket, s egyre-másra szedte ki táskájából (a melybe hónapjig merült rövidke karja minden benyúláskor), a kis üvegcséket, szivacsokat, fésűket, keféket, flanelldarabkákat, apró sütővasakat s egyéb eszközöket, a melyeket rakásra halmozott a széken. Egyszerre csak abbahagyta a dolgát s nagy zavarba hozva engem, odaszólt Steerforthnak:

- Hát a barátja kicsoda?

- Copperfield úr, - szólt Steerforth; - szeretne magával megismerkedni.

- Ha szeretne, akkor meg is ismerkedünk! Mindjárt gondoltam, hogy olyanformán fest! - felelt Mowcher kisasszony, kezében a táskájával felém tipegve, s mosolyogva rám, miközben közelebb jött. - Valóságos őszibarack-arcz! - szólt lábujjhegyre ágaskodva, hogy ott ültömben arczon csípjen. - Ennivaló pofa! Bolondúlok az őszibarackért. Örülök, hogy van szerencsém, Copperfield úr, igazán örülök.

Kijelentettem, hogy részemről a szerencse, s hogy örömünk kölcsönös.

- Óh, édes Istenkém, milyen udvariasak vagyunk! - kiáltott Mowcher kisasszony, ügyefogyott kísérletet téve, hogy széles arczát pirinkó tenyerével eltakarja. - Micsoda csalamádés világ ez, úgy-e, bizony?

Ezt a megjegyzést bizalmaskodva kettőnkhez intézte, miközben pirinkó tenyere lecsúszott az arczáról s karostul, mindenestül újra a táskába temetkezett.

- Hogy' érti ezt, Mowcher kisasszony? - kérdezte Steerforth.

- Ha! ha! ha! Micsoda épületes csalóbanda az emberféle, úgy-e bizony, vagy tán nem, édes fiacskám? - felelt a pirinkó nőcske, miközben fejét oldalt lógatva s a szemét a levegőbe me-

resztve, a táskájában kotorászott. - Ide nézzen! - szólt előszedve valamit. - Az orosz herceg körömforgácsa! Suriburi Alfabéta herceg, én csak úgy nevezem, mert megvan a nevében minden betű, csakhogy összevissza hányva.

- Az orosz herceg is a maga pártfogoltja? - kérdezte Steerforth.

- Meghiszem azt, szívem, - felelt Mowcher kisasszony. - A körmét tartom rendben. Hetenként kétszer! A kezén és a lábán.

- Remélem, jól fizet? - szólt Steerforth.

- Mint a köles, drága fiacskám; nem hiába öles legény, - felelt Mowcher kisasszony. - Nem afféle pocskék garasrágó a herceg, nem bizony. Maguk is azt mondanák, ha látnák a bajúszát. Természettől vörös, művészettől fekete.

- Persze a maga művészetétől, - szólt Steerforth.

Mowcher kisasszony igenlően bólintott.

- Kénytelen volt értem küldeni. Nem tudott mit csinálni. A klíma megártott az ő festékjének. Oroszországban jól bevált, de itt semmit sem ért. Világéletében nem látott olyan rozsdás herceget, a milyen ő volt. Beillett volna ócskavasnak!

- Ezért szidta őt épp az imént csalónak? - tudakozódott Steerforth.

- Óh, maga csakugyan bámúlatos egy ficzkó! - felelt Mowcher kisasszony, hevesen megrázva a fejét. - Azt mondtam, milyen csalóbanda az emberféle általában, s bizonyságul megmutattam a herceg körömforgácsát. A herceg körme többet használ nekem a finomabb fajta családoknál, mint minden tehetségem együttvéve. Mindig magammal hordom. A legjobb ajánlólevél. Ha Mowcher kisasszony a herceg körmét vágja, akkor *bizonyára* érti a dolgát. Elosztogatom a fiatal hölgyeknek. Azt hiszem, albumokba rakják. Ha! ha! ha! Hitemre, ez az egész „társadalmi rendszer”, (a hogy’ a férfiak mondják, mikor a parlamentben kivágják a rezet), hercegi körmök rendszere! - szólt a világnak ez a legkisebb nőcskéje, miközben megpróbálta keresztbe fonni kurta kis karjait, s bólogatott a buksi fejével.

Steerforth nagyot nevetett, s én is együtt nevettem vele. Mowcher kisasszony ezenközben folyton rázta a fejét, (a mely nagyon féloldalt lógott), a levegőbe meresztette a fél szemét s a másik felével hunyorgatott.

- Hm, hm! - szólt apró térdecskéire ütve és fölállva, - ebből meg nem élünk. Rajta, Steerforth, hadd vizsgálom meg a sarki tájakat! Essünk túl rajta.

Kiválasztott ezután két vagy három darabot apró eszközei közül s egy kis üvegcsét, és nagy meglepetésemre azt kérdezte, megbírja-e az asztal. Miután Steerforth megnyugtatta, széket tolt az asztalhoz, s kérve, hogy támogassam a kezemmel, elég szaporán fölkapaszkodott az asztal tetejére, mintha valami színpad lett volna.

- Ha valamelyikök meglátta a bokámat, - szólt, mikor baj nélkül fölért, - mondja meg, és én tüstént haza megyek és elpusztítom magamat.

- Én nem láttam, - szólt Steerforth.

- Én sem láttam, - szóltam én.

- Jól van, - kiáltott Mowcher kisasszony, - akkor hát nem bánom, tovább élek. Nos, gyöngyöm, gyöngyvirágom, jer ide Bond¹³ nénihez, hadd vágjon le.

¹³ Bondné hirhedt gyilkos volt Londonban az időtájt, mikor Dickens a regényt írta.

Ez a fölszólítás Steerforthnak szólt, hogy szolgáltatassa ki magát Mowcher kisasszony kezeinek. És Steerforth csakugyan le is ült háttal az asztal elé, mosolygó arcát felém fordítva, s átengedte a fejét a szemlére, nyilvánvalóan nem másért, csupán hogy elmulassunk. Mowcher kisasszony, a mint ott állt fölője hajolva s dús barna haját nagy kerek nagyítóüvegen vizsgálgatta, a melyet a zsebéből húzott elő, valóban csodálatos látvány volt.

- No hiszen, maga ugyan szép legényke! - szólt Mowcher kisasszony, rövid szemle után. - Úgy megkopaszodnék a fejbúbján egy esztendő alatt, mint valami barát, ha én nem lennék. Csak egy félpercznyi türelmet kérek, fiatal barátom, s olyan mázzal látjuk el, a mely megóvja tíz évre a fürtjeit!

Így szólván, az egyik üvegcsé tartalmából ráöntött egy keveset az egyik kis flanelldarabkára, s miután az egyik kis kefécskét is részeltette a praeparátum csodaerejében, elkezdte mind a kettővel dörzsölni és kaparni Steerforth fejbúbját oly buzgalommal, a minőnek soha életemben nem voltam még tanuja, miközben folyton járt a szája.

- Ne felejtkezzünk meg Pyegrave Charleyről, a herczeg fiáról sem, - szólt. - *Ismeri Charleyt?* - kérdezte előre hajolva, hogy Steerforthra pillanthasson.

- Csak úgy távolabbról, - szólt Steerforth.

- Az ám az ember! *Annak* van ám csak pofaszakála! A mi pedig Charleynak a lábát illeti, ha csak *egy* pár volna a lába (a minthogy nem az), akkor páratlan volna a maga nemében. Elhiszi-e, hogy megpróbált nélkülem meglenni - még pedig a testőrcsapatban?

- A bolond! - szólt Steerforth.

- Nagyon meglehet! De akár bolond, akár épeszű, megpróbálta, - szólt Mowcher kisasszony. - Mit nem tesz, - hallja és bámúljon! - bemegy egy illatszerüzletbe s kér egy üveg Madagascarszeszt.

- Charley? - kérdezte Steerforth.

- Charley. Csakhogy Madagascarszeszük nincs ám nekik.

- Mi az? Valami innivaló? - kérdezte Steerforth.

- Inni való? - felelt Mowcher kisasszony, abbahagyva a munkáját, hogy arczon csettentse Steerforthot. - Bajús-ápoló szer, jól tudja. Egy nő volt az üzletben - vénebb fajta, - igazi sárkány, - a ki még csak a hírért sem hallotta soha a Madagascarszesznek. „Bocsánat, uram” - mondotta ez a sárkány Charleynak, - „talán - talán *pirosító* tetszik?” „*Pirosító?*” - felelt Charley a sárkánynak. - „Mi a fittyfurulyát csinálnék a pirosítójával?” - „Ne tessék haragudni, uram,” - szólt a sárkány; - „de oly sokféle néven keresik, hogy azt hittem, ez is az.” - Nos, gyermekem, - folytatta Mowcher kisasszony, a ki ezenközben újra oly buzgalommal nekilátott a dörzsölésnek, hogy jobban sem kell, - ez újabb példa arra az épületes csalásra, a melyet említettem. Én magam is teszek egyet-mást ezen a téren - talán sokat, - talán keveset, - kényes dolog eldönteni, szívem, - de nem baj!

- Miféle téren? A pirosító terén? - kérdezte Steerforth.

- Adja össze ezt is, azt is, bájos tanítványom, - felelt Mowcher kisasszony ravaszúl, orrához kapva, - ossza el az üzleti titkok szabálya szerint, s a hányados meg fogja adni a kívánt eredményt. Én azt mondom, hogy egy keveset magam is teszek ezen a téren. Az egyik fiatal özvegyasszony ajkkenőcsnek nevezi szél ellen; egy másik keztyűnek nevezi; egy harmadik csipkeszegélynek; egy negyedik legyezőnek. Én pedig mindennek nevezem, úgy, a hogy' *ők* valamennyien. Megszerzem nekik; de végigjátszuk egymás előtt a komédiát és olyan képet vágunk hozzá, hogy *ők* hamarabb bekennék magukat egy nagy társaság szeme láttára, mint én előttem. S mikor tiszteletemet teszem nálok, nem egyszer - noha *rajta van a képükön* -

vastagon és félreismerhetetlenül, - így szólnak hozzám: „Hogy nézek ki, Mowcher? Sápadt vagyok?” Ha! ha! ha! ha! Hát nem épületes dolog ez, fiatal barátom?!

Soha életemben nem láttam olyasmit, a mi Mowcherhoz lett volna fogható, a mint ott állt az ebédlőasztal tetején, nagyszerűen mulatva ez épületes dolgon, buzgalommal dörzsölgetve Steerforthnak a fejét s a feje fölött felém kacsintgatva.

- Ah! - kezdte megint. - Errefelé nem nagy a kereslet az effélében. Odébb is állok hát innen! Egyetlen egy csinos nőt se láttam, a mióta itt vagyok, Jemmy.¹⁴

- Nem-e? - szólt Steerforth.

- Még az árnyékát sem, - felelt Mowcher kisasszony.

- Mi pedig mutathatnánk neki egyet elevenen, azt hiszem, úgy-e, Liliomfi? - szólt Steerforth, felém fordítva tekintetét.

- Magam is azt hiszem, - szoltam én.

- Ej!? - kiáltott a csöpp teremtés, élesen a szemem közé nézve, s azután előre hajolva, hogy Steerforth arczába tekinthessen. - Hm?!

Az első fölkiáltás úgy hangzott, mintha mind a kettőnkhez, a másik pedig, mintha csupán Steerforth-hoz intézett kérdés lett volna. Mivel úgy látta, hogy nem kap feleletet egyikre sem, folytatta a dörzsölést, fejét oldalt lógatva s a szemét a magasba meresztve, mintha a levegőből várná a feleletet s bizonyos volna benne, hogy sokáig nem is késhetik.

- A maga huga, Copperfield úr? - kiáltott rövid vártatva, még mindig az előbbi figyelő helyzetben. - Úgy-e, úgy-e?

- Nem, - szólt Steerforth, mielőtt én felelhettem volna. - Közel se jár hozzá. Sőt ellenkezőleg, Copperfield úr, ha nem csalódom, annak idején nagy bámúlója volt neki.

- Ej, és most már nem az? - kérdezte Mowcher kisasszony. - Hát Copperfield úr csapodár? Óh, szégyelje magát! Virágról-virágra szállt, minden perczben máshoz állt, míg Polly meg nem únta?¹⁵ - Polly a neve?

Az a szinte szemfényvesztő gyorsaság, a melylyel e kérdésével megrohant, s fürkésző tekintete, egészen kihozott a sodromból egy pillanatra.

- Nem, Mowcher kisasszony, - feleltem. - Emmi a neve.

- Ahá! - kiáltott éppen úgy, mint az előbb. - Hm? Micsoda pletykafészek vagyok! Copperfield úr, úgy-e, milyen bolondos vagyok?

Volt valami a hangjában és a tekintetében, a mi kapcsolatban e tárggyal kellemetlenül érintett. Ezért komolyabban, mint a hogy' eddig bármelyikünk beszélt, így szoltam:

- Emmi oly erényes, a milyen szép. Jegyet váltott egy becsületes, derék férfiúval, a ki egészen hozzá való. Épp úgy becsülöm a józanságát, a hogy' a szépségét csodálom.

- Ezt jól mondtad! - kiáltott Steerforth. - Most pedig figyelem! figyelem! - Úgy ki fogom elégténi e kis Fatimának a kíváncsiságát, édes Liliomfim, hogy nem marad semmi kitalálni valója. Ez idő szerint tanuló lány, Mowcher kisasszony, vagy segéd vagy más efféle, Omer és Joram divatárú-, pipere- stb. üzletében, itt, ebben a városban. Nem felejtí el? Omer és Joram.

¹⁴ Jemmy James kicsinyítő szava.

¹⁵ P o l l y John Gay «The Beggar's Opera» című dalművének egyik személye. Az idézett vers az egyik áriának a kezdete.

Az a jegyváltás, a melyet barátom említett, közte és unokaöccse közt történt meg; keresztnéve Ham; vezetéknéve Peggotty; foglalkozása hajóács; szintén ebben a városban lakik. A lány egy rokonánál lakik; keresztnéve ismeretlen; vezetéknéve Peggotty; foglalkozása hajós; szintén ebben a városban. Egyébként a legcsinosabb, legelragadóbb kis tündér a világon. Rendkívül bámúdom őt, épp úgy, mint a barátom. Ha attól nem tartanék, hogy jövődöbelje kisebbitéseképpen tűnhetnék föl, a mit a barátom, tudom, hogy zokon venne, hozzátennem még azt is, hogy az *én* véleményem szerint a lány fölállozza magát; bizonyos vagyok benne, hogy okosabbat is tehetne; s esküszöm, hogy úri hölgynek született.

Mowcher kisasszony e szavakra, a melyeket Steerforth igen lassan és tisztán ejtett ki, úgy figyelt, fejét oldalt lógatva s a szemét a magasba meresztve, mintha még mindig azt a bizonyos feleletet várná. Mikor Steerforth elhallgatott, Mowcher kisasszonyba azonnal visszatért az élet, s bámulatos folyékonyssággal pergett tovább a nyelve.

- Óh! És ennyi az egész? Ennyi? - kiáltott, Steerforth pofaszakálát rövidre nyírva, egy nyughatatlan kicsi kis ollóval, a mely csillogva körüljárta a fejét is minden irányban. - Nem rossz: *nem* rossz! Egész hosszú történet. Így kellene végződnie: „s aztán boldogan éltek, a míg meg nem haltak.” Vagy nem így kellene? Ah! Hogy is mondja a zálogosdi? Szeretem a szeretőmet E-vel, mert elragadó; gyűlölöm a szeretőmet E-vel, mert másnak a menyasszonya. Csaptam a szelet körülötte s megbeszéltem vele, hogy megszöktetem. Emmi a neve, s a keleti lapályon lakik. Ha! ha! ha! Copperfield úr, úgy-e milyen bolondos vagyok.

Rámtekintett végzetetlen ravaszúl, s be sem várva a feleletet, folytatta a nélkül, hogy lélekzetet vett volna.

- Így ni! Ha volt valaha széltoló, a kit tökéletesre nyírtak és fodorítottak, akkor maga az, Steerforth! Ha van a világon fej, a melyet értek, akkor a magáé az. Hallja-e, mit mondok, drágám? A magáét értem, - szólt Steerforth szemébe tekintve. - Most pedig elpárologhat, Jemmy, (a hogy' az udvarnál mondjuk), s ha Copperfield úr lesz szíves átülni a székre, majd őt veszem munkába.

- Mit szólsz hozzá, Liliomfi? - kérdezte Steerforth nevetve, s fölállt a helyéről. - Akarsz megszépülni?

- Köszönöm, Mowcher kisasszony, ma este nem.

- Ne mondjon nem-et, - felelt a csöpp asszonyka, műértő tekintettel szemügyre véve; - egy piczivel hosszabb szemöldök nem ártana.

- Köszönöm, - feleltem, - majd máskor.

- Egy negyedhüvelyk felével megnyújtjuk a halánték felé, - szólt Mowcher kisasszony. - Két hét alatt rendben lehet.

- Köszönöm. Most nem.

- Csak azt engedje meg, hogy hozzáérjek, - sürgetett tovább. - Nem? Hát akkor vessük meg az alapját a pofaszakálnak. Jöjjön no!

Nem állhattam meg, hogy el ne pirúljak, mikor visszautasítottam az ajánlatot, mert éreztem, hogy most a gyöngémen tapintottak. Mowcher kisasszony azonban, mikor látta, hogy ez idő szerint nem vagyok kapható semmiféle szépítésre, művészete körén belül, s hogy legalább egyelőre vértezett vagyok annak a kis üvegcsének a csábításai ellen is, a melyet, hogy rábeszélésének nagyobb nyomatékot adjon, az egyik szeme elé emelt: kijelentette, hogy majd legközelebb kezdjük a dolgot, s arra kért, hogy támogassam a kezemmel a magasból való leszállása közben. Ez megtörténvén, gyorsan le is szökkent az asztal tetejéről, s kezdte bekötözni dupla tokáját a kalapjába.

- Mivel tartozom? - szólt Steerforth.

- Öt shillinggel, - felelt Mowcher kisasszony. Potom ár, galambom. Úgy-e, milyen bolondos vagyok, Copperfield úr?

Udvariasan azt feleltem: „Egyáltalában nem!” De magamban azt gondoltam, hogy csakugyan bolondos, mikor a két félkoronását, mint valami szemfényvesztő manó, földobta a levegőbe, elkapta, belepottyantotta a zsebébe, s nagyot ütött rá.

- A pénztáram! - jegyezte meg Mowcher kisasszony, újra a szék mellé állva, s visszarakva táskájába azt a sok mindenféle apró dolgot, a mit kiszedett volt belőle.

- Megvan minden holmim? Úgy látszik, meg. Nem szeretném, ha úgy járnék, mint a hosszú Beadwood Ned, a kit elvittek a templomba, a hogy' ő maga meséli, hogy összeadják valakivel, s a menyasszonyt otthon felejtették. Ha! ha! ha! Haszontalan lókötő ez a Ned, de tréfás ficzkó! Most pedig, tudom ugyan, hogy megrepeszttem a szívöket, de kénytelen vagyok odébb állni. Szedjék össze minden erejüket, s próbálják meg elviselni. Isten áldja, Copperfield úr! Vigyázzon magára, Norfolk szép jockeyja! Mennyit kerepeltem máma! Maguk az okai, maguk széltolók! De megbocsátok! „Bob swore!”¹⁶ - a hogy' az egyszeri angol kívánt jó-éjszakát, mikor francziául kezdett tanulni, és azt hitte, hogy a franczia nyelv nagyon hasonlít az angolhoz. „Bob swore”, angyalakaim!

Táskáját karján lógatva, egyre fecsegett, miközben az ajtóig tipegett. Itt megállt, s azt kérdezte, ne hagyjon-e emlékül nekünk egy-egy fürtöt a hajából. - Úgy-e, milyen bolondos vagyok? - tette hozzá ajánlatához mintegy magyarázatul, s ujját orrához emelve, eltávozott.

Steerforth oly jóízűen nevetett, hogy lehetetlenség volt együtt nem nevetnem vele; bár nem tudom, vajon e ragadós példa nélkül nevetős kedvem lett volna-e. Miután jó idő múlva lecsillapodtunk, közölte velem, hogy Mowcher kisasszonynak igen nagy az ismeretsége, s hogy a legkülönbözőbb emberek élnek a szolgálatával a legkülönbözőbb dolgokban. Vannak, a kik tréfálnak csak vele, mint afféle furcsasággal, - mondta Steerforth; - de oly agyafürt és oly szemes teremtés, hogy nincs párja, legalább ő nem ismer hozzáfoghatót, s csak a karja rövid, az esze éppen nem az. Említette Steerforth, hogy a mit Mowcher kisasszony mondott, hogy itt is van, ott is van, sehol sincs, az szóról-szóra igaz, mert apró kirándulásokat szokott tenni a vidékre, összekeresi magának a klienseket és mindenkit ismer. Megkérdeztem Steerforthtól, miféle lelkületű nő, kaján lélek-e vagy pedig általában az igaz dolgokkal rokonszenvez-e? De miután kétszer-háromszor is hiába igyekeztem ráterelni a figyelmét erre a kérdésemre, nem akartam, vagy tán el is felejtettem tovább firtatni a dolgot. E helyett pergő nyelvvel sokat beszélt Steerforth arról, hogy milyen ügyes Mowcher kisasszony, mennyi a bevétele; és figyelmeztetett, hogy tudományosan képzett köpölyöző, ha valamikor szükségem találna rá lenni ebben a minőségében.

Jóformán egész este Mowcher kisasszonyról beszélgettünk, s mikor elváltunk éjszakára, Steerforth utánam kiáltott a karfán kihajolva: „Bob swore!”, mikor lefelé mentem a lépcsőn.

Mikor Barkis úr házához értem, nagy meglepetésemre azt láttam, hogy Ham ott járkál föl s alá a ház előtt, s még nagyobb meglepetésemre azt hallottam tőle, hogy a kis Emmi bent van a házban. Természetesen azt kérdeztem mindjárt, mért nincs bent ő is, a helyett, hogy egyedül az utcán járkál.

- Hát tuggya Davy ifjúr, - felelt Ham tétovázva, - az Emmi beszéget odabe valakivee.

¹⁶ B o b s w o r e, a franczia b o n s o i r elferdítése.

- Azt hittem volna, - szóltam mosolyogva, - hogy akkor annál inkább ottbent volna a helye magának is, Ham.

- Hát, Davy ifjúr, úgy átaljába így is vóna, - felelt Ham; - de láttya, Davy ifjúr, - szólt hal-kabban és nagyon komolyan, - egy fiatal nőszeméj van odabe, uram, - egy fiatal nőszeméj, a kit Emmi ismert valaha, most pediglen nem vóna szabad többé ismernie.

E szavak hallatára világosság kezdett bennem derengeni arra az alakra vonatkozólag, a kit pár órával azelőtt a nyomukban láttam.

- Nyomorú féreg a szegén, Davy ifjúr, - szólt Ham, - a kit lábbaa tapod az egész város, akármeere fordú. A temető árkába sincs ojjan, a kitű jobban rijadoznának az emberek, mint ettű.

- Az az, Ham, a kit ma este ott láttam a lapályos parton az után, hogy magukkal találkoztunk?

- A mint a nyomunkba loholt? - szólt Ham. - Lehet, hogy látta, Davy ifjúr. Nem mintha akkor tuttam vóna, uram, hogy ott van, hanem nemsokára asztán odakúszott az Emmi kis ablakja alá, mikor világosságot látott, oszt suttogva így szóla: „Emmi, Emmi, az Isten nevibe kérlek, légy hozzám asszonyi könyörűlettee. Ojjan vótam ecczer én is, mint te!” Ünnepejes szó vót ez, Davy ifjúr, a hogy’ eemonta!

- Igaza van, Ham! És Emmi mit csinált?

- Az Emmi aszongya: „Márta, te vagy? Óh Márta, leheccséges, hogy te vagy!” - mer együtt jártak munkába sokáig Omer úrho.

- Most már emlékszem rá! - kiáltottam, mert fölmerült emlékemben az egyik a közül a két lány közül, a kiket ott láttam, mikor először jártam ott. - Egész tisztán emlékszem rá!

- Endell Márta, - szólt Ham. - Két vagy három esztendővee idősebb az Emminé, de együtt vótak tanulólányok.

- A nevét sohasem hallottam, - szóltam én. - Nem akartam félbeszakítani.

- A mi a dolgot illeti, Davy ifjúr, - felelt Ham, - csaknem minden megvan ebbe a pár szóba: „Emmi, Emmi, az Isten nevibe kérlek, légy hozzám asszonyi könyörűlettee. Ojjan vótam ecczer én is, mint te!” Beszéni akart Emmivee. Az Emmi akkor nem beszélhetett vele, mer a kedves bátya éppen meggyűtt, oszt nem akarhatta - nem Davy ifjúr, - szólt Ham igen komolyan, - nem tudhatta vóna, akármijjen jószágos lelkű, akármijjen lágyszívű külömben, együtt látni kettejüket, egymás mellett, a tengerfenék minden kincseér se.

Éreztem, mennyire igaz ez. Tudtam nyomban, épp oly jól, mint Ham.

- Így hát hamar fölír az Emmi egypár sort plajbászszaa egy darabka papirra, - folytatta Ham, - oszt kiaggya neki az ablakon, hogy hozza ee ide. „Add oda, - mongya, - a nénémnek, Barkisnének; ő maj helyet ad a tűz mellett az én kedvemér, a míg ee nem megy hazúrú a bácsi, oszt oda nem mehetek.” Apránként eemongya Emmi énnékem, a mit most beszélek magának, Davy ifjúr, oszt kér, hogy kísérjem ide. Mit tehettem vóna? Igaz, hogy nem kéne neki az ijjen szeméjje ismerkenni, de hát nem tagadhatom meg a kívánságát, mikor könnyet látok az arcán.

Benyúlt szőrös kabátjának a belső zsebébe, s nagyon óvatosan egy csinos kis erszényt húzott elő.

- Oszt ha még meg is tagadhattam vóna tőle, mikor a könnyet láttam az arcán, Davy ifjúr, - szólt Ham, gyöngéden durva tenyerére fektetve az ersényt, - miképpen tagadhassam meg, mikor ideaggya ezt ni, hogy hozzam ee magammaa - mikor tudom, hogy mire kő nékie. Az

íjjen csecsebecse! - szólt Ham, miközben elgondolkozva az erszényre nézett. - Oszd ennyi keves pénzee benne, Emmi szivecském!

Melegen megszorítottam a kezét, mikor újra eltette az erszényt, - mert éreztem, hogy ez többet mond minden szónál, - s azután néhány perczig szótlanul föl s alá járkáltunk a ház előtt. Egyszerre csak nyílt az ajtó, s megjelent Peggotty, a ki intett Hamnek, hogy jöjjön be. Én legjobban szerettem volna félrehúzódni, de Peggotty utánam jött, és kért, hogy én is menjek be. Még akkor is elkerültem volna a szobát, a hol mind együtt voltak; csak hogy ez a szoba voltaképpen az a szépen kiteglázott konyha volt, a melyet már több ízben említettem. Mivel az ajtó egyenesen ebbe nyílt, jóformán meg sem gondolhattam még, hová jutok, mikor ott voltam már én is ő közöttük.

A lány, - az, a kit a lapályos parton láttam, - a tűz mellett volt. A földön ült, fejét és félkarját egy széken nyugtatva. Egész helyzetéből azt következtettem, hogy Emmi csak az imént kelhetett föl a székről, s hogy a lány szerencsétlen feje valószínűleg Emmi ölében pihent. Az arcából nem sokat láttam a lánynak, mert kibomlott, zilált haja elborította úgy, mintha a saját kezével kúsztálta volna össze; de azt láttam, hogy fiatal, és szőke. Peggotty könnyezett és könnyezett a kis Emmi is. Egy szó nem hangzott eleinte, mikor beléptünk; s úgy rémlett, mintha a kakukos óra ketyegése a konyhaasztal mellett kétszer oly hangos volna a csöndben, mint rendesen. Emmi szólalt meg legelőször.

- Márta - szólt Hamhez fordulva - Londonba akar menni.

- Mér Londonba? - kérdezte Ham.

Ott állt közöttük, - sohasem felejttem el, - oly pillantással nézve a leroskadt lányra, a melyben a részvét mellett féltékenység is tükröződött azért a vonzalomért, a melylyel ahhoz ragaszkodott, a kit ő annyira szeretett. Úgy beszéltek mind a ketten, mintha Márta beteg lett volna; halkán, fojtott hangon, a mely azonban mégis tisztán hangzott, bárha alig volt erősebb a suttogásnál.

- Jobb ott, mint itt, - szólt hangosan egy harmadik hang, - Mártáé, bár Márta meg se mozdult.

- Ott senkise ismer. Itt ismer minden ember.

- Mibe fog ott kezdeni? - kérdezte Ham.

Márta fölemelte a fejét, s egy pillanatra Ham felé fordította sötét tekintetét; majd újra lehajtotta a fejét, s jobb karját a nyaka köré fonta, mintha láz gyötörné vagy halálosan találva, végvonaglásában kínlódnék.

- Megpróbál jó útra térni, - szólt a kis Emmi. - Te nem tudod, mit mondott nekünk. Tudja - tudják - néni?

Peggotty részvevően a fejét rázta.

- Megpróbálom, - szólt Márta, - ha segíteni fogtok, hogy elkerüljek innét. Rosszabb életet nem folytathatok, mint a melyet itt folytattam. Jobb szeretnék lenni. Óh! - kiáltott félelmes borzongással, - vigyetek el ezekből az utcákból, a hol ismer az egész város gyermekkorom óta!

Mikor Emmi Ham felé nyújtotta a kezét, láttam, hogy Ham egy kis vászonzacskót csúsztat a kezébe. Elfogadta, mintha azt hitte volna, hogy az ő erszénye, s egypár lépést tett előbbre. De észrevévén tévedését, visszatért Hamhez, a ki mellém húzódott, s odamutatta neki.

- Mind a tiéd, Emmi, - hallottam, mikor Ham így szólott. - Nincs semmim a világon, drágám, a mi nem vána a tiéd. Nem telik örömem semmibe, csak a te kedvedér!

Emminek újra könnybe lábadt a szeme; de elfordult és Mártához ment. Mit adott neki, nem tudom. Láttam, hogy föléje hajolt és pénzt dugott a keblébe. Suttogott valamit és megkérdezte tőle, elég lesz-e? - Több, mint a mennyi kell, - szólt a másik, s megragadva Emmi kezét, megcsókolta.

Márta ezután fölállt, kendőjébe burkolódzott, az arcát is eltakarván, s hangosan zokogva, lassan az ajtó felé ment. Megállt egy pillanatra, mielőtt kilépett, mintha mondani akart volna még valamit, vagy vissza akart volna még egyszer fordulni. De nem jött szó ajkaira. Halk, szomorú, panaszos nyöszörgését kendőjébe fojtva, eltávozott.

A mint az ajtó bezárult, a kis Emmi egy gyors pillantást vetett hármunkra, azután kezébe temette az arcát és zokogni kezdett.

- Ne sírj, Emmi! - szólt Ham, gyöngéden megveregetve a vállát. - Ne sírj, drágám! Hadd el, szívecském!

- Óh, Ham! - kiáltott Emmi, még egyre keservesen zokogva. - Nem vagyok olyan jó lány, a milyennek lennem kellene! Tudom, hogy sokszor nem vagyok olyan háládatos, a milyennek lennem kellene!

- Dehogyan nem vagy, dehogyan nem vagy, - szólt Ham.

- Nem! nem! nem! - kiáltott a kis Emmi zokogva és a fejét rázva. - Nem vagyok olyan jó lány, a milyennek lennem kellene. Távolról sem! Távolról sem!

S úgy sírt, mintha megszakadna a szíve.

- Túlságosan próbára teszem a szerelmedet. Tudom, hogy azt teszem! - zokogott. - Gyakran zsörtölődöm, szeszélyeskedem veled, mikor egészen másnak kellene lennem. Te sohase vagy hozzám ilyen. Miért vagyok én mindig ilyen, mikor semmi másra nem kellene gondolnom, csak arra, hogy miképp háláljam meg a jószágodat és hogy tegyelek boldoggá!

- Iszen boldoggá teszel mindig, szívecském, - szólt Ham. - Boldog vagyok, ha láthatlak. Boldog vagyok naphosszat, ha rád gondolhatok!

- Ah! ez nem elég! - kiáltott Emmi. - Ez azért van, mert te jó vagy; nem mintha én lennék jó! Óh, drágám, jobban jártál volna, ha mást szerettél volna meg, a ki állhatatosabb és sokkal érdemesebb nálamnál, a ki egészen beléd olvadna, és sohase volna oly hívságos, oly változékony, mint én vagyok!

- Szegény kis lágyszívű teremtés, - szólt Ham halkan. - Márta egészen kihozta a sodrábú.

- Néni, kérlek, - zokogott Emmi, - jer ide és engedd meg, hogy öledbe tegyem a fejem. Óh, ma éjjel nagyon nyomorult vagyok, néni! Óh, nem vagyok olyan jó leány, a milyennek lennem kellene. Nem vagyok, tudom, nem vagyok!

Peggotty odasietett a tűz mellett lévő székhez. Emmi átkarolva a nyakát, letérdelt eléje, s nagyon komolyan fölneézett rá.

- Óh, néni, kérlek, próbálj rajtam segíteni! Ham, drágám, próbálj rajtam segíteni! Dávid úr, a régi szép időkre kérem, próbáljon rajtam segíteni! Jobb leány szeretnék lenni, mint a milyen vagyok. Százszor háládatosabb szeretnék lenni, mint a milyen vagyok. Jobban át szeretném érezni, milyen áldás az, ha ilyen jó-ember felesége lehetek, s békességben élhetek. Óh, jaj nekem, jaj nekem! Jaj a szívem, a szívem!

Lehajtotta a fejét öreg dajkámnak a kebelére, s abbahagyván ezt az esengést, a melynek kínja és bánata félig asszonyos, félig gyermekes volt, úgy, mint egész modora, (s éppen azért természetesebbnek látszott s jobban illett a szépségéhez, azt gondoltam, minden más viselkedésnél), csendesen sírdogált, miközben öreg dajkám úgy csitítgatta, mintha csecsemő lett volna.

Lassacskán nyugodtabb lett, s akkor megvigasztaltuk, majd bátorító szavakat intézve hozzá, majd meg tréfálkozva vele egy kicsit, a míg föl nem emelte a fejét, s beszélgetni nem kezdett velünk. Így folytattuk, a míg mosolygott, majd meg nevetett, és végül félig szégyenkezve föl is ült, miközben Peggotty rendbe szedte zilált fürteit, fölszárította a könnyeit, s újra kicsinosította, hogy a bácsi, mikor hazajön, meg ne találja kérdezni, mért sírt a kincsecskéje.

Akkor éjszaka láttam, hogy olyasmit tesz, a mit addig még sohasem láttam tőle. Láttam, hogy ártatlan csókot lehelt jövődő férje arczára, s odasimúlt szorosan egyetlen alakjához, mintha ez volna az ő legbiztosabb támasza. Mikor a fogyó hold fényében együtt távoztak s én utánok néztem, összehasonlítva magamban távozásukat Márta távozásával, láttam, hogy mind a két kezével fogta Hamnek a karját s tovább is szorosan odasimúlt hozzá.

MÁSODIK FEJEZET.

Megerősítem Dick úr vallomását és pályát választok.

Mikor reggel fölébredtem, nagyon sokat gondolkoztam a kis Emmiről meg fölindulásáról, az elmúlt éjszaka, Márta távozása után. Olyan érzésem volt, mintha bizonyos szent bizalom révén lettem volna tanuja a kis Emmi lelke mélyén rejtegetett gyöngeségének és ellágyulásának, úgy, hogy nincs jogom beszélni róla még Steerforth előtt sem. Nem vonzódtam gyöngédebben senkihez a világon, mint ahhoz a kedves teremtéshez, a ki játszótársam volt, s a kit akkor - ez volt s ez lesz utolsó óráimig a meggyőződése, - mélységesen szerettem. Ismételni bárki - még Steerforth előtt is - azt, a mit Emmi képtelen volt magába fojtani, mikor a lelke egy véletlen következtében megnyílt előttem, durvaság lett volna, úgy éreztem, méltatlan hozzám, méltatlan gyermekkorunk tisztaságának fényéhez, a melyet folyton ott láttam ragyogni feje körül. Ennélfogva föltettem magamban, hogy keblemben zárom a történeteket; s ott újabb bájjal ruházták föl Emmi képét.

Reggeli közben levelem érkezett a nénemtől. Mivel olyasmi volt benne, a mire nézve - úgy gondoltam - Steerforth bárkinél jobb tanácsosul szolgálhat nekem, s a mire nézve tudtam, hogy gyönyörűség lesz tanácsot kérni tőle, elhatároztam, hogy hazafelé utaztunkban megbeszélem vele a dolgot. Egyelőre elfoglalt bennünket elegendőképpen a búcsúzás barátainktól. Barkis úr távolról sem állt közöttük az utolsó helyen, a mi azt illeti, hogy ki sajnálta távozásunkat; sőt azt hiszem, szívesen kinyitotta volna még egyszer a ládáját is és szívesen fölálldozott volna még egy guineát, ha ezen az áron további negyvennyolcz óráig ott tarthatott volna még bennünket Yarmouthban. Peggottyt és egész családját szomorúsággal töltötte el távozásunk. Omer és Joram egész házanépe kivonult, hogy isten-hozzádot mondjon; s annyi önkényes hajós jelentkezett Steerforth szolgálatára, mikor útításkáinkat a postakocsira kellett rakni, hogy lett volna bár velünk akár egy egész ezrednek a podgyásza, akkor is aligha szorultunk volna rá külön teherhordókra. Egyszóval, az összes érdekeltek sajnálkozása és bámulása közben indultunk el, s igen sok szomorodott szívű embert hagytunk hátra Yarmouthban.

- Maga sokáig itt marad még, Littimer? - kérdeztem tőle, mikor ott állt várakozva a koci indulására.

- Nem, uram, - felelt; - valószínűleg nem nagyon sokáig, uram.

- Most még aligha tudja megmondani, - jegyezte meg Steerforth odavetve. - Tudja, hogy mi a teendője, és el fogja végezni.

- Arról meg vagyok győződve, - szóltam én.

Littimer, hogy róla táplált jó véleményemért elismerését fejezze ki, a kalapjához nyúlt, s én úgy éreztem magam, mintha körülbelül nyolcz esztendősen lettem volna. Még egyszer megemelte a kalapját, mikor szerencsés utat kívánt; s otthagytuk őt a kövezeten állva, legalább is oly tekintélyes rejtelem gyanánt, mint Egyiptom bármely piramisa.

Egy kis ideig egyáltalában nem beszélgettünk, mivel Steerforth szokatlanul hallgatag volt, engem pedig elegendőképpen foglalkoztatott azon való tünődésem, mikor látom majd megint a régi helyeket, s miféle újabb változás történik addig velem vagy velők időközben. Végül Steerforth, a ki egy pillanat alatt jókedvű és beszédes lett, úgy, a hogy' bármely perczben bármivé válhatott kedve szerint, megrántotta a karomat.

- Beszélj már, Dávid. Mi van azzal a levéllel, a melyet a reggelinél említettél?

- Óh! - szóltam előhúзва zsebemből a levelet. - A néném írt.

- S mit ír, a mi megfontolást kíván?

- Figyelmeztet, Steerforth, - szóltam, - hogy a kirándulásomnak az volt a célja, hogy körülnézzek egy kicsit a nagy világban és meghányjam-vessem a dolgokat.

- A mit te persze meg is tettél.

- Voltaképpen nem mondhatnám, hogy megtettem. Őszintén szólva attól tartok, hogy megfeledeztem róla.

- Nos! nézz körül hát most és tedd jóvá a mulasztásodat, - szólt Steerforth. - Nézz jobbra, s rónaságot fogsz látni, jó sok lápos helylyel megtűzdelve; nézz balra, s ugyanazt fogod látni. Nézz magad elé, s nem látsz különbséget; nézz a hátad mögé, s ott is ugyanazt látod.

Nevettem, és azt válaszoltam, hogy megfelelő életpályát nem látok sehol a vidéken, a minek talán az az oka, hogy egy sík az egész.

- S mit szól a nénénk az ügyre vonatkozólag? - kérdezte Steerforth, a kezemben lévő levélre pillantva. - Nem tesz célzást semmire?

- Dehogy is nem, - szóltam. - Azt kérdi a levélben, nem volna-e kedvem a proctorsághoz? Mi a véleményed róla?

- Hm, nem tudom, - felelt Steerforth hűvösen; - Azt hiszem, épp úgy rászánhatod magad erre is, mint bármi másra.

Nem állhattam meg, hogy újra el ne nevessem magam, mikor ennyire egy kalap alá fogott minden hivatást és életpályát. S meg is mondtam ezt neki.

- De mi is hát voltaképpen a proctor, Steerforth? - kérdeztem.

- Tudod, afféle csuhás ügyész, - felelt Steerforth. - Egynémely korhatag törvényszéknél a Doctors' Commonsban - egy renyhe vén zugban a Szt.-Pál székesegyház közelében - ugyanazt a szerepet tölti be, melyet az állami ügyészek a rendes polgári bíróságoknál. Olyan hivatal, a melynek a dolgok természetes rendje szerint jó kétszáz évvel ezelőtt meg kellett volna már szünnie. Legjobban úgy magyarázhatom meg, micsoda, ha megmondom, mi az a Doctors' Commons. Ez egy eldugott, kis helyecske, a hol az úgynevezett egyházjog alapján folyik az eljárás, s a hol mindenféle mesterkedést űznek a törvényhozás rég elavult szörnyszülötteivel, a mikről a világ háromnegyed részének egyáltalán tudomása sincsen, a negyedik negyedrés pedig azt képzei, hogy az Eduárdok idejében ásták ki őket megkövesedett állapotban. Olyan hely ez, a melynek régi monopóliuma van örökösödési és házassági pöröknek, továbbá hajókra és naszádokra vonatkozó jogvitáknak az elintézésére.

- Ne bolondozz, Steerforth, - kiáltottam. - Talán csak nem akarod azt állítani, hogy a tengerjogi és az egyházjogi ügyek bármiképp is rokontartalmúak?

- Ezt csakugyan nem akarom, drága fiacskám, - felelt Steerforth; - hanem azt akarom csak mondani, hogy mind a két fajta ügyekben ugyanazok az emberek tárgyalnak és döntenek odalent abban a bizonyos Doctors' Commonsban. Ha egy szép napon beállítasz közéjük, azon fogod kapni őket, hogy majd beletörök a nyelvük a Young-féle szótár tengerészeti szakkifejezéseinek a fele tömegébe, mivel a „Nancy” neki vitorlázott a „Sarah Jane”-nek, vagy mivel Peggotty úr meg a yarmouthi halászok vihar alkalmával horgonnyal meg kötelekkel közeledtek a veszedelemben forgó keletindiai „Nelson”-hoz. Máskor meg, ha oda-mégy, azt fogod tapasztalni, hogy nyakig beleássák magukat a bizonyítékok mérlegelésébe pro és contra valami lelkipásztornak a dolgában, a ki rossz fát tett a tűzre. És azt fogod látni, hogy a ki bíró volt tengerjogi esetben, az most ügyvéd a lelkipásztor dolgában, vagy pedig megfordítva. Olyanok, mint a színészek: hol bíró közülök valamelyik, hol meg nem bíró; hol ez, hol az, hol meg egészen más; folyton-folyvást változik a szerepe; de annyi bizonyos, hogy mindig nagyon kellemes és jövedelmező kis műkedvelő előadás, rendkívül válogatott közönség előtt.

- De ügyvéd és proctor nem ugyanaz? - kérdeztem kissé elképpelve. - Vagy igen?

- Nem, - felelt Steerforth. - Az ügyvédek polgár-emberek, a kik tudori címet nyertek az egyetemen, s ez az oka elsősorban, hogy én is tudok egyet-mást a dolgról. A proctorok foglalkoztatják az ügyvédek. Mind a ketten igen tekintélyes tiszteletdíjban részesülnek, s együttvéve nagyon kedélyes kis társaságot alkotnak. Mindent egybevetve, azt ajánlom neked, Dávid, hogy csatlakozzál szeretettel a Doctors' Commons intézményéhez. Annyit mondhatok, hogy ott nagyra vannak az előkelőségükkel, ha ez nyom előtted a latban.

Nem vettem zokon Steerforthtól, hogy csak amúgy félvállról beszélt a dolgról, s mialatt el-tűnődtem azon a tisztes, ódon nyugodalmasságon, a mely emlékezetemben hozzákapcsolódott ahhoz „a renyhe, vén zughoz a Szent Pál-székesegyház közelében”, úgy éreztem, hogy nem viseltetem ellenszenvvel a néném javaslata iránt, a melyre vonatkozólag egyébként teljesen rám bízta a döntést, nyíltan közölvén velem azt is, hogy akkor ötlött az eszébe a dolog, mikor legutóbb meglátogatta saját proctorát a Doctors' Commons-ban, hogy megszövegezze végrendeletét az én javamra.

- A nénédnek ez az eljárása mindenesetre dicséretes dolog, - szólt Steerforth, mikor említést tettem róla, - s érdemes minden lehető bátorításra. Liliomfi, én már csak azt tanácsolom neked, hogy csatlakozzál szeretettel a Doctors' Commons-hoz.

Föltettem magamban, hogy ezt fogom tenni. Azután közöltem Steerforthtal, hogy a néném ott vár reám a városban, (a hogy' a leveléből értesültem róla), s hogy Lincoln's Inn Fields-ben¹⁷ bérelt lakást egy hétre, holmi magánszálló-féle épületben, a melynek kőből van a lépcsője, s a tetőzetére könnyen hozzáférhető ajtó vezet, mert a néném szentül hitte, hogy Londonban minden házat tűzveszedelem fenyeget minden éjszaka.

Az út hátralévő része kedélyesen telt el. Vissza-visszatértünk beszélgetés közben a Doctors' Commons-ra, és Steerforth, mindkettőnk nagy mulatságára, egész sereg humoros és bolondos képet festett elém arról a távoli jövődőről, a mikor én is proctor leszek már. Megérkezésünk után Steerforth hazament, miután megígérte, hogy harmadnapra meglátogat; én pedig kikocsiztam Lincoln's Inn Fields-be, a hol a néném fönt volt még és vacsorával várt.

¹⁷ Lincoln's Inn Fields akkoriban külvárosa volt még Londonnak.

Ha körülutaztam volna a világot, mióta elváltunk egymástól, akkor sem örvendhettünk volna jobban a viszontlátásnak. A néném valósággal sírt is, mikor átölelt; s kijelentette, miközben úgy tett, mintha mosolyogna, hogy ha szegény édes anyám élne még, a milyen bohó kis teremtés volt, bizonyára sírva fakadt volna.

- Dick urat csakugyan otthon hagyta a néni? - szoltam. - Igazán nagyon sajnálom. Ah, Janet, hogy' van?

Miközben Janet bókkolt és azt mondta, reméli, hogy jól érzem magam, észrevettem, hogy a nénémnek nagyon megnyúlt az ábrázata.

- Magam is sajnálom, - szolt a néném, az orrát dörzsölve. - Folytonosan nyugtalankodom, Trot, a mióta itt vagyok.

Mielőtt megkérdezhettem volna, hogy miért, meg is mondta már.

- Meg vagyok győződve róla, - szolt a néném, kezét mélabús elszánással az asztalra téve, - hogy Dick nem az az ember, a ki távol tudná tartani a szamarakat. Bizonyosan tudom, hogy nincs meg benne a kellő határozottság. Inkább Janetet kellett volna helyette otthon hagynom, akkor talán nyugodtabb lennék. Ha akadt valaha számár, a mely belegázolt a pázsitomba, - szolt a néném nyomatékosan, - akkor ma délután négy órakor tette meg. Hideg borzongás futott végig rajtam tetőtől-talpig, s *tudom* bizonyosan, hogy számár járt ott!

Igyekeztem erre nézve megnyugtatni őt, de visszautasította kísérletemet.

- Számár járt ott, - szolt a néném; - még pedig az a kurtafarkú, a melyen az a gyilkos nevű némbér ült, mikor a házamba tolakodott. - (Murdstone kisasszonyt azóta sem említette a néném soha másképpen.) - Ha van Doverban számár, a melynek jobban bosszant a szemtelensége, mint a többié, - szolt a néném, az asztalra csapva, - akkor ez az!

Janet megkoczkáztatta azt a megjegyzést, hogy a néném valószínűleg ok nélkül izgatja magát, mert ő azt hiszi, hogy a szóban forgó szamarat ez idő szerint homok- és kavicshordásra használják, s így nincs módjában tilosba járni. De a néném hallani sem akart erről.

A vacsorát kényelmünkre felhozták, még pedig melegen, bárha a néném igen magasán lakott, - vajon azért-e, hogy mennél több lépcsőt kapjon a pénzeért, vagy hogy közelebb lehessen a háztető ajtajához, nem tudom. - Vacsorára sült csirke volt és marhasült főzelékkel, s én mindenképp alaposan kivettem a részemet, és nagyon jó is volt minden. De a néném, a kinek megvolt a londoni élelmezésről a maga különvéleménye, csak keveset evett.

- Azt hiszem, ez a szerencsétlen csirke pinczében jött a világra és ott is nevelkedett, - szolt a néném, - s akkor jutott először szabad levegőre, mikor a piacra vitték. *Remélem*, hogy a marhasült marhahús; de hinni nem hiszem. Nem valódi ebben a városban az én véleményem szerint semmi más, csak a piszok.

- Mit gondol, néni, nem hozhatták be faluról a csirkét? - kérdeztem.

- Semmiesetre sem, - felelt a néném. - Nincs olyan londoni kereskedő, a kinek öröme telnék abban, ha olyasmit kellene eladnia, a mi csakugyan az, a minek állítja.

Nem mertem ellentmondani e véleménynek; azonban néném látható megelégedésére jól bevacsoráltam. Miután elszedték az asztalt, Janet segített a nénémnek rendbehozni a haját, föltenni a hálófölkötőjét, a mely díszesebb volt a rendesnél, („tűz esetére”, mondta a néném), s fölhajtani a hálóköntösét a térde fölé, ezek lévén a néném szokott előkészületei az átmelegedéshez lefekvés előtt. Én pedig úgy, a hogy' szigorúan megállapított életrendje megkívánta, a melytől sohasem volt szabad eltérni, a legcsekélyebb mértékben sem, elkészítettem vízzel kevert forró pohár fehér borát és hosszú, vékony szeletkékre vagdalt pirítóskenyerét. Ez előkészületek után magunkra maradtunk az est hátralévő részében. A néném, pohár borát

iszogatva, szemben ült velem, pirítós-szeletkéit egymásután belemártotta a borba, mielőtt megette, s jóságosan rám tekintett hálófőkötője szalagjai közül.

- Nos Trot, - kezdte a néném, - mit szólsz a proctorság tervéhez? Vagy nem kezdtél el még gondolkozni a dologról?

- Sokat gondolkoztam róla, kedves néni, és sokat beszélgettem is már róla Steerforthtal. Igazán nagyon kedvemre van. Rendkívül kedvemre van.

- No, - szólt a néném, - ennek örülök.

- Csak egy bökkenője van a dolognak, néni.

- Hadd halljam, mi az, Trot, - felelt a néném.

- Azt szeretném megkérdezni, néni, mivel, a mennyire tudom, a Doctors' Commons zárt testület, vajon nem kerülne-e nagyon sokba a fölvételem?

- Kerek ezer fontba fog kerülni, - felelt a néném.

- Nos, drága néném, - szóltam közelebb húzva a széket, - ez az, a mi engem nyugtalanít. Ezer font nagy összeg pénz. A néni már eddig is igen sokat költött a neveltetésemre, s oly bőkezű volt velem szemben minden tekintetben, a mennyire csak lehetséges volt. A nagylelkűség anyala volt a néni. Bizonyára nem egy olyan pálya van, a mely jóformán költség nélkül megnyílnék előttem, s a melyen kitartással és szorgalommal reményem lehetne az előmenetelre. Bizonyos benne a néni, hogy nem volna jobb ezt az utat megkísérelni? Bizonyos benne, hogy kockáztathat ennyi pénzt, s hogy helyén való volna így kockáztatni? Arra kérem csak a nénit, a ki anyám helyett anyám nekem, hogy fontolja meg a dolgot. Bizonyos benne?

A néném megette azt a szelet pirítós kenyeret, a mely éppen a kezében volt, miközben folyton a szemem közé nézett; azután a kandalló párkányára tévén a poharát s fölhajtott ruhája fölé kulcsolván a kezét, így válaszolt:

- Trot, édes gyermekem, ha van célja az életemnek, akkor az az, hogy gondoskodjam arról, hogy derék, értelmes és boldog ember legyen belőled. A fejembe vettem ezt épp úgy, mint - Dick. Szeretném, ha némely ember, a kit ismerek, hallaná, hogy' beszél erről Dick. Elméje csodálatosan éles. De rajtam kívül nincs, a ki tudná, mily mély ennek az embernek az értelme!

Elhallgatott egy pillanatra, hogy kezei közé fogja a kezemet, azután így folytatta:

- Czéltalan dolog földézni a múltat, Trot, hacsak némi befolyással nincs a jelenre. Talán jobb barátja lehettem volna szegény édes apádnak. Talán jobb barátja lehettem volna annak a szegény kisbaba édes anyádnak, még azután is, hogy a hugodban, Trotwood Betseyben csalódtam. Mikor te, mint kis szökevény fiú, porosan, megviselten, beállítottál hozzám, lehet, hogy erre gondoltam. Az időtől fogva mostanig, mindig becsületemre váltál, Trot, büszke voltam rád, gyönyörködtem benned. Senki sincs, a ki igényt tarthatna a vagyonomra,; legalább - itt nagy meglepetésemre elakadt és zavarba jött, - nem, *senki* sincs, a ki igényt tarthatna a vagyonomra, - s téged örökbe fogadtalak. Légy te csak szerető gyermekem öreg napjaimban, tórd el szeszélyeimet és bogaraimat, s akkor többet fogsz tenni egy szegény öregasszonyért, a kinek élete tavasza nem volt oly boldog, nem volt oly békés, a milyen lehetett volna, mint a mennyit ez az öreg asszony valaha te éretted tehetett.

Először történt, hogy a néném én előtttem célzást tett a múltjára. Abban a nyugalomban, a melylyel ezt tette és elintézte, oly nagylelkűség nyilvánult meg, a mely még magasztosabbá tette volna tiszteletemet és szeretetemet, ha lehetséges lett volna.

- Így hát megértettük egymást és megegyeztünk mindenben, Trot; - szólt a néném, - s nincs szükség rá, hogy tovább beszéljünk róla. Csókolj meg, s holnap reggeli után elmegyünk majd a Doctors' Commonsba.

Sokáig elcsevegtünk még a kandalló mellett, mielőtt lefeküdtünk. Az én szobám ugyanazon az emeleten volt, a melyen a nénémé, s az éjszaka folyamán zavart egy kissé az a körülmény, hogy a néném, valahányszor egy-egy bérkocsi vagy vásári szekér távoli zörgése fölriasztotta, kopogott az ajtómon és megkérdezett „nem hallom-e a szivattyúkat?” De reggel felé nyugodtabban aludt s engedte, hogy én is ugyanazt tegyem.

Déltájban fölkerekedtünk Spenlow és Jorkins urak irodája felé a Doctors' Commonsban. A néném, a kinek megvolt Londonról a maga másik különvéleménye is, még pedig az, hogy minden ember, a ki az utcán a szeme elé kerül, zsebmetsző, - rám bízta az erszényét, a melyben tíz darab arany és egy kevés ezüstpénz volt.

Megálltunk egy kicsit a Fleet Streeten a játékkereskedés előtt, hogy megnézzük, hogy' ütik el az órát a Szent Dunstan torony óriásai, - úgy osztottuk be az időnket, hogy éppen tizenkét órakor legyünk ott, - s azután folytattuk utunkat Ludgate Hill és a Szent Pál-székesegyház felé. Éppen keresztül akartunk vágni az utcán az előbbi helyhez, mikor észrevettem, hogy a néném amúgy is gyors lépteit még jobban meggyorsította, s az arczán rémület tükröződött. Ugyanakkor azt is észrevettem, hogy egy züllött külsejű, kopott ruhájú férfi, a ki megállt és ránk bámult, a mint elhaladtunk mellette, utánunk eredt, s úgy a nyomunkban volt, mintha meg akarná érinteni a nénémet.

- Trot! édes Trot! - suttogott a néném ijedten, s megszorította a karomat. - Nem tudom, mitévő legyek.

- Ne féljen, néni, - szóltam én. - Itt nincs mitől tartani. Menjen be egy boltba, s én majd lerázom a nyakunkról ezt a ficzkót.

- Nem, nem, fiam! - felelt a néném. - A világért se állj szóba vele. Könyörgök, parancsolom!

- Szent Isten, néni! - szóltam. - Egy tolakodó koldús csupán.

- Te nem tudod, ki ő! - felelt a néném. - Nem tudod, kicsoda! Nem tudod, mit beszélsz!

Megálltunk egy üres kapu alatt, miközben ez történt, s megállt az a bizonyos férfi is.

- Ne nézz rá! - szólt a néném, mikor bosszankodva visszafordultam. - Keríts hamar bérkocsit a számomra, drágám, s várj meg a Szent Pál-székesegyháznál.

- Várjam meg a nénit? - ismételtem.

- Igen, - felelt a néném. - Egyedül kell maradnom. Vele kell mennem.

- Vele, néni? Ezzel az emberrel?

- Eszemen vagyok, - felelt a néném, - s mondom neked, hogy vele *kell* mennem. Keríts bérkocsit.

Bármennyire odáig voltam is ámúlatomban, éreztem, hogy nincs jogom az ilyen határozott parancs teljesítése elől kitérni. Pár lépésnyire odébb siettem, s rákiáltottam egy arra járó üres bérkocsira. Jóformán le sem bocsáthattam még a kocsi hágcsóját, a néném, azt sem tudom, hogyan, beugrott a kocsiba, s az idegen férfi nyomon követte. A néném intett a kezével, hogy távozzam, oly komolyan, hogy bármennyire el voltam is képedve, azonnal sarkon fordultam. Ekközben hallottam, a mint a néném odaszólt a kocsisnak: „Hajtson akármerre! Hajtson egyenesen!” s rögtön rá elrobogott mellettem a kocsi, fölfelé a domboldalon.

A mit Dick úr mesélt volt nekem, s a mit én akkor képzelődésnek tartottam csak, most egyszerre eszembe jutott. Nem kételkedhettem, hogy ez a személy azonos azzal, a kit Dick úr említett oly titokzatosan, bár teljességgel képtelen voltam elgondolni, miféle hatalma lehetett néném fölött. Miután körülbelül félóra hosszat várakoztam a templom-téren, láttam, hogy a kocsi visszatér. Megállt mellettem, s a néném egyedül ült benne.

Nem tért még annyira magához az izgalom után, hogy elég erősnek érezze magát a tervbe vett látogatásra. Arra kért, hogy üljek be hozzá a kocsiba, s utasítsam a kocsist, hogy hajtson lassan föl s alá egy ideig. Ennyit mondott csak: „Édes gyermekem, ne kérdezd tőlem soha, mi volt ez, s ne említsd egy szóval sem a dolgot.” Mikor végül teljesen összeszedte magát, azt mondta, hogy most már újra a régi, és kiszállhatunk. Mikor átadta az erszényét, hogy fizessem ki a kocsist, láttam, hogy az arany mind eltűnt belőle, s csupán az ezüstpénz maradt benne. A Doctors' Commonshoz alacsony kis kapun át vezetett az út. Alig tettünk néhány lépést a kapu mögötti úton, úgy tűnt föl, mintha a város zaja mintegy varázsütésre a távolba veszne.

Néhány komor udvaron és szűk sikátoron keresztül eljutottunk Spenlow és Jorkins fölülről világított irodahelyiségeihez. E szentély előcsarnokában, a hová a zárandokok a kopogtatás szertartása nélkül beléphettek, három-négy őrök ült és másolt. Az egyikük, egy száraz kis emberke, a ki külön ült s a kinek barna parókája oly kemény volt, mintha mézeskalácsból lett volna, fölállt, hogy nénémet fogadja, s bevezessen bennünket Spenlow úr szobájába.

- Spenlow úr ülésen van, asszonyom, - szólt a száraz emberke. - Fölebbviteli tanácsülés van ma; de itt a szomszédban, úgy, hogy rögtön átküldök érte.

Mivel alkalmunk nyílt körülnézni, a míg Spenlow urat elő nem kerítik, siettem az alkalmat megragadni. A szoba berendezése régimódi és poros volt; s az íróasztal zöld posztója teljesen színehagyott, oly fakó és oly megviselt volt, mint valami vén alamizsnás koldús. Az asztalon egész halom iratcsomó hevert, némelyiknek a hátára ez volt írva: „Bizonyítási anyag”, másokéra (nagy meglepetésemre) „Keresetek”, ismét másokéra ez a szó „Egyházi bíróság”, másokéra „Fölebbviteli bíróság”, másokéra „Hagyatéki és házassági bíróság”, másokéra „Tengerészeti bíróság”, s némelyekre ez a szó: „Választott bíróság”. E hátiiratok láttára nagyon szerettem volna tudni, tulajdonképpen hány bíróság is van hát itt össze-vissza, s mennyi ideig tarthat, a míg az ember valamennyivel tisztába jöhet. Ez iratcsomókon kívül egész sereg rengeteg vastag jegyzőkönyv is volt ott, eskü alatt tett tanuvallomások fölvétele, erős kötésben, kemény kötegekbe összefogva, kötegenként más-más ügy anyaga, mintha minden egyes ügy tíz-húsz kötetes történet lett volna. Mindez meglehetősen drága mulatságnak tetszett, s kellemes gondolatokat ébresztett bennem a proctori hivatásról. Egyre növekvő érdeklődéssel jártattam a szememet mindezekben s más hasonló dolgokon, mikor egyszerre gyors léptek hallatszottak be kívülről, s berontott a szobába Spenlow úr, fehér prémmel szegélyezett fekete talárban, levett kalappal.

Szöke kis úri ember volt, rendkívül nagy csizmában, s a világ legkeményebb fehér nyakra- valójával és inggallérjában. Állig be volt gombolkozva, csinosan és feszesen, s bizonyára sokat szokott bajlódni nagy gonddal göndörített pofaszakállával. Arany óraláncza oly tömör volt, hogy akaratlanul arra gondoltam, bizonyára oly vastag arany karja is van, a minőt az aranyművesek szoktak czégérül kirakni, mert különben nem húzhatná ki óráját soha a zsebéből. Oly gondosan volt öltözve, és oly feszesen, hogy alig bírt meghajolni; s mikor leült a székére, s egy futó pillantást vetett néhány iratra az íróasztalán, kénytelen volt alapjában meggörbíteni az egész hátgerinczét, úgy, mint a Paprika Jancsik a bábszínházban. A néném időközben bemutatott neki, és Spenlow úr udvariasan üdvözölt már. Majd így szólt:

- Ön tehát, Copperfield úr, a mi testületünkbe szándékozik belépni? Mellesleg megemlítettem minap Miss Trotwoodnak, mikor szerencsém volt értekezni vele, - itt újra meggörbítette a hátát, mint a Paprika Jancsi, - hogy egy hely megüresedett nálunk. Miss Trotwood volt szíves

megemlíteni, hogy van egy unokaöcscse, a kinek a sorsát rendkívül a szívéen viseli, s a kinek a számára megfelelő, szép jövőt szeretne biztosítani. Azt hiszem, ehhez az unokaöcshöz van most szerencsém, - fejezte be újfent úgy, mint holmi Paprika Jancsi.

Udvariasan meghajoltam, s elmondtam, hogy a néném is említette a szóban forgó üresedést, s azt hiszem, hogy ez a pálya kedvemre való lesz. Nagy rá a hajlandóságom, s el is fogadtam a néném javaslatát, de végkép nem szánhatom rá magam addig, a míg közelebbről meg nem ismerem. S bár aligha több merő formaságnál, úgy képzem, hogy módomban lesz kipróbálni, mennyire tetszik, mielőtt véglegesen lekötöm magamat.

- Óh, bizonyára! bizonyára! - szólt Spenlow úr. - Mi ebben a házban, rendesen egy hónapot - egy próbahónapot indítványozunk. Én magam a legnagyobb készséggel indítványoznék két hónapot - hármat, - sőt bármily hosszú időt is, - csakhogy társam is van, Jorkins úr.

- S a fölvételi díj - szóltam én, - ezer font, uram?

- S a fölvételi díj, a bélyegilletéssel együtt, ezer font, - szólt Spenlow úr. - A mint Miss Trotwoodnak említettem már, nyereszkedési szempont engem nem vezérel dolgaiban; azt hiszem, nem sokan mondhatják ezt magukról több joggal; csakhogy Jorkins úrnak megvan a maga véleménye e pontra vonatkozólag, s én kénytelen vagyok Jorkins úrnak a véleményét tiszteletben tartani. Szóval, Jorkins úr nagyon is kevesli az ezer fontot.

- Azt hiszem, uram, - szóltam, még mindig azt óhajtván, hogy minél kevesebb költséget okozzák a nénémnek, - hogy e helytt nem szokás, ha az így alkalmazott gyakornok rendkívül beválik s valóságos mesterré képezi ki magát a hivatásában, - (akaratlanul elpirúltam, mert olyan színe volt a dolognak, mintha dicsekedném), - azt hiszem, hogy nem szokás a gyakorlat utolsó pár esztendejében...

Spenlow úr nagy ügygyel-bajjal kiemelte a fejét a nyakra valójából annyira, hogy megrázhassa, és szavamba vágva, mielőtt a „fizetés” szót kimondhattam volna, így felelt:

- Nem szokás. Nem is mondom, mi volna e pontra nézve az én fölfogásom, ha független volnék. De Jorkins úr hajthatatlan.

E rettenetes Jorkins úrnak a gondolata nagyon lehangolt. De később azt tapasztaltam, hogy kissé lomha vérű, szelíd emberke, a kinek az volt a dolga az irodában, hogy a háttérben tartózkodjék s úgy szerepeljen állandóan, mint a legkeményebb, legkegyetlenebb ember a világon. Ha valamelyik irnok fizetésemelést kért, Jorkins úr hallani sem akart a dologról. Ha valamelyik ügyfél késlekedett a költség számlája kiegyenlítésével, Jorkins úr erélyesen sürgette a kiegyenlítést, s bármily kínos volt is e dolog (a minthogy mindig az is volt) Spenlow úr gyöngéd lelkének, Jorkins úr nem engedett. Az angyali jóságú Spenlow úrnak mindig megnyílt volna a szíve és a keze, ha az az ördögi Jorkins nem tartóztatta volna. Mióta idősebb lettem, azt hiszem, volt szerencsém több olyan czéggel megismerkednem, a mely a Spenlow és Jorkins-féle üzleti elv alapján működik!

Megállapodtunk, hogy a próbahónapomat nyomban megkezdem, mihelyt kedvem tartja, s hogy a nénémnek nem kell sem a városban maradnia, sem a próbaidő letelte után visszatérnie, mivel a fölvételekre vonatkozó szerződést aláírás végett könnyen el is lehet küldeni neki. Mikor ennyire jutottunk, Spenlow úr ajánlkozott rá, hogy ha tetszik, nyomban bevezet magával a tárgyaló terembe, hogy lássam, miféle hely is az voltaképpen. Mivel nagyon szerettem volna mielőbb megismerni e helyet, fölkerekedtünk és együtt kimentünk a szobából, a nénémet egyedül hagyván, a ki kijelentette, hogy ő bizony nem mer efféle helyre menni, s a ki, azt hiszem, minden bíróságot holmi löportoronynak tekintett, a mely minden perczben a levegőbe repülhet.

Spenlow úr egy kövezett udvaron vezetett keresztül, a melyet tisztos külsejű téglá-épületek szegtek körül, bizonyára azoknak a tudós ügyvédeknek a hivatalos helyiségei, a kiket Steerforth említett, a hogy' az ajtókon lévő doktor-nevekből következtettem. Végül baloldalt egy tágas, komor terembe léptünk, a mely olyan hatást tett rám, mint valami kápolna. E terem felső vége el volt különítve, s ott egy patkó-alakú emelvényen jobbra-balra kényelmes, régimódi karosszékekben egész sereg úri ember ült, hosszú vörös talárban, szürke parókában, a kik, mint megtudtam, az előbb említett doktorok voltak. A patkóalakú emelvény hajlásának a közepén, szószék formájú kis íróasztal fölött egy öreg úr pislogott, a kit, ha kalitkában láttam volna, bizonyosan bagolynak nézek, a ki azonban, mint megtudtam, az elnöklő bíró volt. A patkóalakú emelvényen belül alacsonyabban, mint az emelvény, vagyis földszint, egy sereg, Spenlow úrral egyenrangú úr ült, úgy mint ő, fehér prémmel szegélyezett fekete talárban, egy hosszú, zöld asztal körül. A nyakravalójuk - úgy láttam - általánosságban feszes volt, s a tekintetük kevély; de ez utóbbi megfigyelésem, a mint nemsokára észrevettem, igaztalan volt, mert a mikor ketten-hárman fölálltak közülök, hogy feleljenek az elnöklő méltóság kérdéseire, mondhatom, sohasem láttam birkaszerűbb pofákat, mint az övék. A hallgatóság, a melyet egy hosszú shawlba burkolózó fiú s egy kopott külsejű úri ember képviselt, a ki lopva kenyérmorzsát szedegetett ki a kabátja zsebeiből és ezt rágt, egy kályha körül melegedett a terem közepén. A terem bágyasztó csendjét csak e kályha tüzeinek sistergése s az egyik doktornak a hangja törte meg, a ki egész könyvtárra való tanúvallomás országútján vándorolt végig lassacskán, s csak hébe-korba állt meg útja közben, mint valami útszéli fogadóban, egy-egy bizonyítéknál. Mindent egybevetve, soha életemben nem voltam még ehhez hasonló, kedélyesen bóbiskoló, régimódi, idejétmúlt, álomszuszék, kis családi körben, s úgy éreztem, hogy egészen jó idegcsillapító hatással lehetne az emberre, bármily minőségben tartoznék is közékük - kivéve tán az egy peres fél minőségét.

Miután nagy meglepéssel töltött el e hely álmata tag természete, közöltem Spenlow úrral, hogy egyelőre eleget láttam, s azután visszatértünk újra a nénémhez, a kivel együtt csakhamar távoztunk is a Doctors' Commonsból, miközben nagyon fiatalelkűnek éreztem magamat, mivel, a mikor kifelé haladtunk Spenlow és Jorkins irodájából, az irnokok a tollszárral bökdösték egymást, felém mutogatva.

Minden további kaland nélkül érkeztünk vissza Lincoln's Inn Fieldsbe, leszámítva azt az egy körülményt, hogy útközben szembe találoztunk egy zöldses kofa talicskájára elé fogott számmal, a mely fájdalmas emlékeket ébresztett föl a néném lelkében. Újra sokáig elbeszélgettünk terveimről, mikor hazaérkeztünk; s mivel tudtam, hogy a néném alig várja, hogy hazautazhassék, s nincs Londonban egy nyugodalmas félórája sem, a tűz, a táplálék, meg a zsebmetszők miatt, arra kértem, hogy én miattam ne zavartassa meg a kényelmét, hanem bízva rám, hogy magam gondoskodjam enmagamról.

- Nem azért vagyok itt, holnap egy hete lesz már, drágám, hogy erre ne gondoltam volna, - felelt a néném. - Az Adelphi-színház táján van egy szép, kis kiadó bútorozott lakás, a mely, azt hiszem, bámulatosan megfelelne neked, Trot.

E rövid bevezetés után elővett a zsebéből egy hirdetést, a mely ujságból volt gondosan kivágva, s a mely arról szólt, hogy a Buckingham Streeten, az Adelphi-színház táján, kiadó néhány egymásba nyíló szobából álló, csinosan bútorozott éves lakás, (kilátással a folyóra), a mely rendkívül alkalmas bíróságnál vagy más efféle hivatalban alkalmazott fiatal úr számára, s azonnal elfoglalható. A föltételek igen kedvezőek. Kívánatra hónapos lakásnak is kiadó.

- Ej, hisz ez éppen nekem való, néni! - kiáltottam, belepirúlva abba a lehetőségbe, hogy külön lakás gazdája találok lenni.

- Jer hát, - felelt a néném, újra föltéve nyomban a kalapját, a melyet alig egy percze tett le a fejéről. - Menjünk megnézni.

Fölkerekedtünk. A hirdetés a közelebbi részletekre vonatkozólag Cruppné asszonyhoz utasított. Meghúztuk azt a csengőt, a mely föltevésünk szerint Cruppné asszony lakásába szólt. Háromszor vagy négyszer kellett csöngetnünk, a míg rávehettük Cruppné asszonyt, hogy érintkezésbe lépjen velünk. Végül azonban megjelent, egy jól megtermett hölgy képében, nanking ruhában, a mely alól kilátszott flanell alsószoknyájának a fodra.

- Szeretnők megnézni a kiadó lakást, asszonyom, - szólt a néném.

- Ennek az úrnak kellene? - kérdezte Cruppné, miközben a kulcsot keresgélte a zsebében.

- Igen, az unokaöcsémnek, - szólt a néném.

- Pompás kis lakás volna a számára! - szólt Cruppné.

Így aztán fölmentünk a lépcsőn.

A lakás a ház legtetetjén volt - fontos szempont a néném előtt, könnyű menekülésre nyújtván módot tűz esetén, - s állt egy kis, félig sötét előszobából, a melyben alig lehetett látni valamicskét, egy koromsötét kis éléskamrából, a melyben egyáltalában semmit sem lehetett látni, egy nappaliból és egy hálósobából. A bútorzat kissé kopottas volt ugyan, de nekem elég jó volt; s annyi bizonyos, hogy az ablakok csakugyan a folyóra nyíltak.

Mivel énnekem nagyon tetszett a lakás, a néném Cruppnével visszavonult a kamarába, hogy megbeszéljék a föltételeket, miközben én ott maradtam ülve a nappaliban lévő pamlagon, s alig mertem elgondolni is azt a lehetőséget, hogy ez a fényes lakás csakugyan nekem legyen szána. Meglehetősen hosszú páros viaskodás után a nénémék visszatértek, s nagy örömömre mind a kettőjük arczárói azt olvastam le, hogy sikerült a megállapodás.

- A bútorzat az előbbi bérlőé volt? - kérdezte a néném.

- Igen, asszonyom, - felelt Cruppné.

- Mi történt vele? - tudakolta a néném.

Cruppné asszonyt kellemetlen köhögési roham fogta el, a melynek közepette nagy ügygyelbajjal nyögte csak ki: - Megbetegedett itt, asszonyom, és - öh! öh! öh! szent Isten! - és meghalt!

- Ohó! És mi baja volt? - kérdezte a néném.

- Hát, asszonyom, megártott neki az ivás, - szólt Cruppné asszony bizalmasan. - Meg a füst.

- Füst? Csak nem a kéményfüst? - szólt a néném.

- Nem, asszonyom, - felelt Cruppné. - A szivarfüst, meg a pipafüst.

- Ez semmiesetre sem ragadós, úgy-e, Trot? - jegyezte meg a néném, hozzám fordulva.

- Nem, igazán nem, - válaszoltam.

Szóval, a néném, látván elragadtatásomat, kifizette a lakást egy hónapra, azzal a kikötéssel, hogy jogom van ez idő eltelte után egy évig ott maradnom. Cruppné asszony magára vállalta a mosást és az élelmezést; a mi egyébire szükségem lehet még, az rendben volt; s Cruppné asszony külön hangsúlyozta, hogy úgy fog rólam mindig gondoskodni, mintha a fia volnék. Harmadnap akartam elfoglalni a lakást, és Cruppné kijelentette, hogy hála Istennek, akadt végre valakije, a kinek gondját viselheti!

Hazafelé menet közölte velem a néném, mily bizodalommal reméli, hogy az az élet, a melyet ezentúl fogok folytatni, megadja majd nekem azt a szilárdságot és önbizalmat, a melyre szükségem van még. Több ízben ismételte ezt a kijelentését másnap is, miközben intézkedtünk, hogy a ruhámat és a könyveimet Wickfield úréktól átszállítsák a lakásomba. Mindezekről,

valamint legutóbbi kirándulásom élményeiről hosszú levélben számoltam be Ágnesnek, a melynek kézbesítésére a néném vállalkozott, a ki másnap készült elutazni. Hogy ne nyújtsam tovább e részleteket, annyit kell csak hozzátennem még, hogy a néném bőven gondoskodott a próbahónap alatt minden elképzelhető szükségletemről; hogy Steerforth mindkettőnk nagy csalódására nem látogatott meg a néném elutazása előtt; hogy biztonságban láttam a nénémet elhelyezkedni, oldalán Janettel, a doveri postakocsiban, előre örvendezve a bitangoló szamarak elkövetkezendő kudarczának; s hogy a kocsi távozása után az Adelphi-színház felé vettem az utamat, elgondolkozva a régmúltakon, mikor ott kóborogtam a földalatti boltívek alatt, s a szerencsés fordulatokon, a melyek fölszínre vetettek.

HARMADIK FEJEZET.

Az első muri.

Bámulatosan szép dolog volt egyedül bírni ezt a fölséges palotát, s bezárván a külső ajtót, Robinson Crusoenak érezni magam, mikor visszavonúlt az erődjébe és felvonta maga után a lajtorjáját. Bámulatosan szép dolog volt, zsebemben a kapukulcscsal, a városban sétálgatni, s tudni azt, hogy bátran meghívhatnék magamhoz akárkit, s bizonyos lehetnék benne, hogy nem lesz a terhére senkinek, hacsak énnekem magamnak nem. Bámulatosan szép dolog volt magamat ki- s bebocsátani, jönni-menni, a nélkül, hogy bárkinek szólnom kellene, s Cruppné asszonyt felcsöngetni a föld mélységeiből, mikor szükségem volt rá, - s mikor ő neki kedve tartotta, hogy föllihegjen. Mindez, mondom, bámulatosan szép dolog volt; de azért megvallom, hogy volt idő, mikor untatott is.

Nagyon szép volt reggelenként, különösen ha szép volt a reggel. Pezsgő, szabad életnek tűnt föl napközben: pezsgőbbnek, szabadabbnak, ha ragyogott a nap. De mikor alkonyodott, úgy tetszett, mintha az élet is alkonyodnék. Nem tudom, hogy' esett, de gyertyafény mellett ritkán festett jól. Hiányzott ilyenkor valakim, a kivel beszélgethettem volna. Hiányzott Ágnes. Ijesztő űr tátongott bizalmam mosolygó letéteményesének a helyén. Úgy rémlett, mintha Cruppné asszony nagyon messze élt volna tőlem. Eszembe jutott az elődöm, a ki belehalt az ivásba és a füstbe; és szinte azt kívántam, maradt volna bár életben inkább, hogy ne bosszanthatna a halálával.

Két nap és két éjszaka után oly érzés fogott el, mintha egy álló esztendeje laktam volna már ott a nélkül, hogy csak egy órával is öregedtem volna, mert fiatalságom épp annyira kínzott, mint valaha.

Mivel Steerforth még mindig nem mutatkozott, attól kezdtem tartani, hogy meg talált betegedni. Éppen ezért harmadnap korán távoztam a Doctors' Commonsból, s kísértáltam Highgatebe. Steerforthné nagyon megörült, mikor meglátott, s közölte velem, hogy a fia egyik oxfordi barátjával elment meglátogatni egy másik barátját, a ki St.-Albans közelében lakik; azonban másnapra hazavárja már. Annyira ragaszkodtam Steerforth-hoz, hogy valósággal féltékeny lettem oxfordi barátjaira.

Mivel Steerforthné kért, hogy maradjak ott ebédre, ott maradtam, s azt hiszem, hogy naphosszat sem beszélünk másról, csak folyton a fiáról. Elmeséltem, mennyire szerették őt a yarmouthiak, s milyen pompás czimbora volt. Dartle kisasszony ontotta a célzásokat és a titokzatos kérdéseket, s e mellett roppantúl érdeklődött ottani életünk minden mozzanata iránt, s annyiszor elkérdezte, csakugyan úgy volt-e és a többi, hogy kicsalt belőlem mindent, a mit tudni kívánt. Egyébként szakasztott olyan volt most is, a minőnek leírtam, mikor először találkoztam vele. Azonban a két hölgy társasága oly kellemes volt, s oly természetesnek tűnt

föl előttem, hogy úgy éreztem, egy kissé szinte bele is szerettem Dartle kisasszonyba. Akaratlanul arra gondoltam, nem is egyszer az est folyamán, de különösen, mikor éjjel hazafelé ballagtam, hogy milyen nagyszerűen el tudnék beszélgetni vele a Buckingham-streeten.

Reggel, mielőtt a Commonsba indultam, éppen kávé és zsemlém mellett ültem, - s legyen szabad e helyütt megjegyeznem., hogy bár Cruppné asszony rengeteg sok kávé elhasznált, mégis meglepően gyöngé kávé szoktam kapni, - mikor egyszerre csak Steerforth toppant be, határtalan öröömre.

- Drága Steerforthom! - kiáltottam. - Már-már azt hittem, hogy soha többé nem foglak látni!

- Erőszakkal elhurczoltak, - szólt Steerforth, - még pedig nyomban a hazatérésemre virradó reggelen. De hisz' te itt valósággal aggregény módjára élsz, Liliomfi!

Megmutattam neki, nem csekély büszkeséggel, az egész lakást, az éléskamráról sem feledkezvén meg, s ő nem győzte dicsérni.

- Tudod mit, öregem, - szólt végül, - itt ütöm fel majd a városi tanyámat, a míg ki nem teszed a szűröm.

Gyönyör volt ezt hallanom. Kijelentettem, hogy ha erre akar várni, elvárhat ítéletnapig!

- De illik, hogy reggelivel szolgáljak! - szóltam, a csengetyű-zsinór felé nyúlva. - Cruppné friss kávé főz majd a számodra, én meg szalonnát sütök ezen az aggregénynek való kis kemenczén, a melyet itt találtam.

- Nem, nem! - szólt Steerforth. - Ne csöngess! Nem tehetem. Együtt kell reggeliznem az egyik czimborával, a ki a Piazza-szállóban várakozik rám, a Covent-Gardenen.

- De ebédre csak visszajössz? - szóltam.

- Biz' Isten, nem tehetem. A legnagyobb örömmel tenném, de együtt *kell* maradnom ezzel a két czimborával. Holnap reggel együtt akarunk elutazni mind a hárman.

- Akkor hát hozd el ebédre őket is hozzám, - feleltem. - Mit gondolsz, eljönnek?

- Óh! kapva-kapnának a meghíváson, - szólt Steerforth; - de csak terhedre lennének. Jobb lesz inkább, gyere, ebédelj te velünk valahol.

Semmiképp sem akartam ebbe beleegyezni, mert eszembe jutott, hogy voltaképpen illenék egy kis házavató ünnepet rendeznem, s kedvezőbb alkalom sohasem fog rá kínálkozni. Újabb büszkeséggel gondoltam a lakásomra, mióta Steerforth is megdicsérte, s égtem a vágytól, hogy minden előnyét bemutathassam. Ennélfogva határozott ígéretet tettem vele két barátja nevében is, és az ebéd idejét este hat órára tűztük ki.

Mihelyt eltávozott, felcsöngettem Cruppné asszonyt, s beavattam vakmerő tervembe. Cruppné mindenekelőtt kijelentette, hogy azt természetesen nem kívánhatom tőle, hogy ő végezze a kiszolgálást, de ismer egy ügyes fiatal embert, a kiről azt hiszi, hogy elvállalná, öt shillingért és a borra valóért. Azt mondtam erre, hogy mindenesetre fogadja meg. Másodszor kijelentette Cruppné asszony, hogy világos, hogy ő egyidőben két helyen nem lehet, (a mit magam is igen értelmes kijelentésnek tartottam), s ennélfogva föltétlenül szükséges, hogy a hálószoba egyik gyertyájával elhelyezzünk egy fiatal leányzót az éléskamrában, a kinek szakadatlanul ott kell mosogatnia.

Megkérdeztem, mibe kerülne ez a fiatal leányzó, s Cruppné asszony kijelentette, hogy azt hiszi, tizenhatsz penny nem fog tönkretenni. Magam is azt hittem; s így ez is rendben volt. Ezután így szólt Cruppné asszony: - Most pedig lássuk az ebédet!

Nevezetes példája volt az előrelátás hiányának, ama vaskereskedő részéről, a ki Cruppné asszony tűzhelyét szállította, az a körülmény, hogy a tűzhelyen nem lehetett semmi egyebet készíteni, csak ürübordát burgonyával. A mi a halas katlant illeti, Cruppné asszony azt mondta, legjobb lesz, ha lemegyek és személyesen megnézem, mi van a katlannal. Ennél többet nem mondhat. Lemegyek megnézni? Mivel akkor sem lettem volna okosabb, ha megnéztem volna, nem álltam rá az indítványára, és így szóltam: - Hagyjuk hát a halat! - Cruppné asszony azonban azt mondta erre, hogy kár mindjárt így beszélnem; ne felejtsem el az osztrigát, ez is megjárna. Így aztán ez is rendben volt. Erre aztán kijelentette Cruppné asszony, hogy a mit ő ajánlana, az a következő: egy pár frissen sült csirke - a vendéglőből; egy tál párolt marhahús főzelékkel - a vendéglőből; két egyszerűbb mellékétel, valami fölfujt, meg egy tál babsaláta - a vendéglőből; torta, s ha úgy tetszik, habkosár - a vendéglőből. - Így aztán, - mondta Cruppné asszony, - módjában volna teljes figyelmét a burgonyára összpontosítani s a sajtot meg a czellert úgy, a hogy' illik, föltálatni.

Megfogadtam Cruppné asszony tanácsát, s magam rendeltem meg az ebédet a vendéglőben. Később, mikor végigsétáltam a Stranden, s észrevettem egy csemegekereskedés kirakatában valami kemény, tarka márványhoz hasonló anyagot, a mely, mint a rajta lévő czéduláról olvastam „Hamis teknőczleves” volt, - bementem s vettem belőle egy szeletet, a mely, mint azóta okom van hinni, elég lett volna tizenöt személy számára is. Cruppné asszony nagynehezen rászánta magát e praeparátum föleresztésére; de folyékony állapotban annyira összezugorodott, hogy, a mint Steerforth mondta, négyünknek éppen csak foghegyrevaló jutott belőle.

Miután ez előkészületeket szerencsésen befejeztem, egy kis csemegefélét vettem a Covent-Garden-téren, s nagyobb mennyiségű bort rendeltem egy borkereskedőnél a szomszédságban. Mikor délután hazaértem, s megláttam az éléskamra fenekén négyszögben fölállított palackokat, annyi volt a palack, (bár kettő hiányzott, Cruppné asszony nagy bosszúságára), hogy valósággal visszarettentem.

Steerforth barátjai közül az egyiknek Grainger volt a neve, a másiknak pedig Markham. Mind a kettő jókedvű, eleven ficzkó volt, Grainger valamivel idősebb Steerforthnál, Markham viruló ifjú, alig több húsz esztendősnél. Megfigyeltem, hogy ez utóbbi mindig határozatlan értelemben beszélt önmagáról, mint „az ember”, s csak nagyritkán, vagy tán sohasem használta az egyes szám első személyét.

- Az ember pompásan érezhetné itt magát, Copperfield úr, - szólt Markham, önmagát értve az ember alatt.

- Nem rossz helyen van, - szóltam, - és igazán kényelmes lakás.

- Remélem, jó étvágygyal jöttetek mind a ketten? - szólt Steerforth.

- Szavamra, - felelt Markham, - a város, úgy látszik, étvágyat csinál az embernek. Egész nap éhes az ember, örökké csak enni volna kedve az embernek.

Mivel eleinte kissé el voltam fogódva, és sokkal fiatalabbnak éreztem magam, semhogy a házigazda szerepét betölthettem volna, Steerforthot kértem meg, hogy üljön az asztalfőre, mikor jelentették, hogy kész az ebéd, s én magam szemben ültem le vele. Minden nagyon jó volt; a bort nem kíméltük; és Steerforth oly pompásan tudta intézni a dolgokat, hogy egy percznyi fönnakadás sem történt az ünnepi lakoma során. Én magam ebédközben nem vettem részt oly kedélyesen a társalgásban, a hogy' szerettem volna, mert a székem szemközt volt az ajtóval, s figyelmemet másfelé terelte az a körülmény, hogy a mint észrevettem, az ügyes fiatal ember minduntalan ki-kiment a szobából, s rögtön rá mindig megjelent az előszoba falán az árnyéka, még pedig palackot emelve a szájához. A fiatal leányzó hasonlóképpen nyugtalanított némileg, nem annyira azért, mert nem igen bajlódott a mosogatással, mint

inkább azért, mert egyre-másra eltörögette a tányérokat. Természeténél fogva kíváncsi lévén ugyanis és képtelen arra, hogy (szigorú utasítása értelmében) az éléskamrára szorítkozzék, folyton-folyvást bekukucskált a szobába, s folyton-folyvást azt képzelte, hogy rajtakapták. Ilyenkor, több ízben, hirtelen visszavonult, belegázolván a tányérokba, (a melyekkel óvatosan kikövezte az éléskamra fenekét), s alapos pusztítást vitt végbe köztük.

Mindez azonban csip-csup kár volt csak s hamarosan meg is feledkeztem róluk, mikor az abroszt elszedték s föltették az asztalra a csemegét. Az ünnep eme fordulópontján azt a fölfedezést tettük, hogy az ügyes fiatal embernek megbénult a nyelve. Miután titokban azt az utasítást adtam neki, hogy keresse föl Cruppné asszony társaságát, s vigye le magával a fiatal leányzót is, átengedtem magamat szabadon a mulatozásnak.

Azon kezdtem, hogy rendkívül pajkos kedvem kerekedett; majd mindenféle elfelejtett dolog jutott az eszembe rohamos egymásutánban, s nem is győztem valamennyit teljesen szokatlan modorban föltálatni. Nagyokat nevettem a saját tréfáimon s a többiekén is; Steerforthot rendre utasítottam, mert nem töltöget elég gyorsan; több ízben megfogadtam, hogy Oxfordba megyek; kijelentettem, hogy egyelőre hetenként egyszer, a maihoz teljesen hasonló ebédet akarok rendezni; s esztelenül annyi burnótot szippantottam föl Grainger szelenczéből, hogy kénytelen voltam kivonulni egyedül az éléskamrába, a hol jó tíz perczbe beletelt, a míg kitüsszögtem magam.

Azon folytattam, hogy egyre gyorsabban adogattam a boros üveget kézről-kézre, s minduntalan fölugrottam, kezemben a dugóhúzóval, hogy újabb palaczkokat bontogassak, jóval előbb, mint szükség volt rájuk. Felköszöntöttem Steerforthot. Kijelentettem, hogy ő a legkedvesebb barátom, gyermekkori pártfogóm, ifjúkori pajtásom. Kijelentettem, hogy boldog vagyok, hogy ihatom az egészségére. Kijelentettem, hogy több hálával tartozom neki, mint a mennyit valaha leróhatok, s jobban bámulom őt, semhogy szóval kifejezhetném. Felköszöntőmet így végeztem: „Steerforth egészségére! Isten áldja meg őt! Éljen!” Háromszor háromszoros éljent kiáltottunk, azután még egyszer s befejezésül még egyszer hatalmasan megéljeneztek. Összetörtem a poharamat is, miközben megkerültem az asztalt, hogy kezét szorítsak vele, s így szóltam (két szóba húzva össze szavaimat): „Steerforth, t’vagyéltemvezérszillaga”.

A folytatás az volt, hogy egyszerre csak azt vettem észre, hogy valaki javában énekel. Markham énekelt, még pedig azt a nótát: „Hogyha gondok terhe nyom.” Miután végigénekelte, kijelentette, hogy a „nőket” akarja felköszönteni. Én tiltakoztam ez ellen, s kijelentettem, hogy nem engedhetem meg. Tiszteletlenség volna így fogalmazni a felköszöntőt, s a világért se tűröm el, hogy az én házámban az ilyen felköszöntő ne a „hölgyeket” éltesse! Lóhátról beszéltem vele. Azt hiszem, főleg azért, mert láttam, hogy Steerforth meg Grainger kinevet, vagy engem - vagy őt, - vagy mind a kettőnket. Markham ezzel szemben kijelentette, hogy az ember nem tartozik tűrni, hogy parancsolgassanak neki. Én azt mondtam, hogy de bizony tartozik. Erre azt mondta, hogy mégse való az embert sértegetni. Én kijelentettem, hogy igaza van, - ne is sértegessenek senkit az én házámban, a hol a házi istenek uralkodnak, s mindennél szentebbek a vendégbarátság törvényei. Ő erre kijelentette, hogy nem árt az ember méltóságának, ha beismeri, hogy én átkozott jó fiú vagyok. Én erre nyomban kocczintottam vele az egészségére.

Valaki szivarozott. Mindannyian szivaroztunk, Én voltam az, a ki szivaroztam, elnyomni iparkodván egyre növekvő hajlandóságomat a borzongásra. Steerforth beszédet intézett hozzám, a mely csaknem könnyekig megindított. Hálásan megköszöntem, s annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy a jelenlévő tisztelt társaság nálam fog ebédelni holnap is, holnapután is - mindennap, öt órákor, hogy élvezhessük a társalgás és a társasélet gyönyöreit

a hosszú estéken át. Éreztem, hogy kötelességem még valakit felköszönteni. Éltettem a nénémet, Trotwood Betseyt, a női nem legnemesbikét.

Valaki odatámaszkodott hálósobám ablakához, a párkány hűsítő kövén pihentetve a homlokát, s megfürösztve arcát a levegőben. Ez a valaki én magam voltam. „Copperfield”-nek szólítottam önmagamat, és így szóltam: „Mért is próbáltál meg szivarozni? Tudhattad volna, hogy nem való neked!” Majd meg ingadozva a tükör előtt állt valaki s arcát nézegette. Ez a valaki is én magam voltam. Nagyon sápadt volt a képem a tükörben; a szemem üresen révedezett; s a hajam - csupán a hajam, egyebem nem - olyan volt, mintha be lett volna rúgva.

Valaki így szólt hozzám: „Gyere a színházba, Copperfield!” Nem a hálósoba volt előttem, hanem újra a poharakkal megrakott, csörömpölő asztal; a lámpa; Grainger jobbomon, Markham balomon, és Steerforth szemben velem - valamennyien ködfelhőbe burkoltan ültek, s mintha nagyon messze lettek volna tőlem. A színházba? Hogyne! Ez lesz a legjobb! Induljunk! De nem volt szabad haragudniok, hogy először valamennyiöket előre bocsátottam s a lámpát eloltottam - hogy tűz ne támadjon.

Bizonyára a sötétség-okozta zavar volt az oka, hogy az ajtót nem találtam. Az ablakfüggönyök közt tapogatóztam utána, mikor egyszerre csak Steerforth nevetve karon fogott és kivezetett. Lementünk a lépcsőn, egymás nyomában. A lépcső alja felé valaki elesett és legurult. Valaki más azt mondta, hogy Copperfield volt. Haragra lobbantam e valótlán állítás miatt, a míg észre nem vettem, hogy hanyatt vágódva, a tornáczon heverek, - s azt nem kezdtem hinni, hogy mégis csak lehet valami alapja az állításnak.

Nagyon ködös éjszaka volt, s az utczalámpákat nagy karikák vették körül. Mintha azt mondta volna valaki, hogy nedves az idő. Én azt gondoltam, hogy dermesztő. Steerforth leporolta a ruhámat egy lámpaoszlop mellett, s rendbe hozta a kalapomat, a melyet csodálatosképen nem tudom honnan kerített elő valaki, mert az előbb nem volt még a fejemen. Majd így szólt Steerforth: „Pompásan érzed magad, ugy-e, Copperfield?” Én pedig azt feleltem, hogy „Nacczerűn”.

Láttam, hogy egy szűk ketrecben ülő ember bukkan elő a ködből s pénzt vesz át valakitől, megkérdezvén, vajon én érettem is fizettek-e, s a mennyire emlékszem a pillantására, a melyet rám vetett, nagyon tétovázott, vajon elfogadja-e értem is a pénzt, vagy sem. Csakhamar fent voltunk nagyon magasan egy nagyon forró színházban s lenéztünk egy tágas nézőtérre, a mely mintha füstölgött volna: úgy elmosódtak benne az emberek, a kikkel zsúfolva volt. Nagy színpadot is láttam, a mely igen csinos és tiszta volt az utcához képest; s emberek is mozogtak rajta, a kik sok mindenféléről beszélgettek, de nem igen értelmesen. Töménten lámpa ragyogott, zene szólt, lent a páholyokban hölgyek ültek, s nem is tudom, mi minden egyebet láttam még. Az egész épület olyan hatást tett rám, mintha úszni tanulna; oly érthetetlenül viselkedett, mikor próbáltam megrögzíteni.

Valakinek az indítványára elhatároztuk, hogy lemegyünk a földszinti páholyokba, a hol a hölgyek ültek. Egy úr vonult el a szemem előtt, a ki kezében látcsővel, teljes díszben, egy pamlagon nyújtózkodott, s láttam magamat is, teljes nagyságomban, egy tükörben. Majd betoltak az egyik páholyba, s azt vettem észre, hogy motyogtam valamit, miközben leültem, s hogy a körülöttem ülők „Csend!”-et kiáltottak valakire, s a hölgyek méltatlankodó pillantásokat vetettek felém, és - micsoda! csakugyan! - Ágnes láttam az előttem lévő széken ülni, ugyanabban a páholyban, egy hölgy és egy úr között, a kiket nem ismertem. Most is látom az arcát, azt merném mondani, tisztábban, mint akkor, - a mint sajnálkozva és elbámúlva felém fordul, oly tekintettel, a melyet soha sem felejték el.

- Ágnes! - szóltam dadogva. - Az Istenért! Ágnes!

- Csitt! Kérem! - felelt Ágnes; de sehogysem értettem meg, miért. - Zavarja a társaságot! Nézzen a színpadra!

E figyelmeztetésre megpróbáltam a színpadra szegezni a tekintetemet s megérteni valamit abból, a mi ott történt, de eredménytelenül. Közbe-közbe újra Ágnesre néztem, s láttam, hogy visszahúzódik a sarokba és keztyűs kezét a homlokához emeli.

- Ágnes! - szóltam. - Félek, hojrosszúvan.

- Igen, igen. Ne törődjék velem, Trotwood, - felelt Ágnes. - Maradjon csendben! Távozik nemsokára?

- Hojtávozom-e nemsokára? - ismételtem.

- Igen.

Azt a bambaságot akartam feleletül adni, hogy meg fogom várni és lekísérem a lépcsőn. Azt hiszem, mondtam is valami effélét, mert miután egy ideig figyelmesen szemügyre vett, úgy látszott, hogy megértett s halkán így válaszolt:

- Tudom, hogy megteszi, a mire kérem, ha kijelentem, hogy igen komoly a kérésem. Távozzék azonnal, Trotwood, az én kedvemért, s kérje meg a barátait, hogy kísérik haza.

Oly hatással volt rám ekkorára, hogy bár haragudtam rá, elszégyeltem magam s egy kurta „jójt”-tal, a mi „jó éjt” akart jelenteni, fölálltam és eltávoztam. A többiek nyomon követtek, s a páholyajtóból egyenesen a hálósobámba léptem, a hol csupán Steerforth volt mellettem, a ki segített levetköznöm, s a hol én majd arról beszéltem neki, hogy Ágnes a testvérem, majd meg könyörögtem, hogy hozza be a dugóhúzó, hadd nyissak ki még egy üveg bort.

S azután lefeküdt valaki az ágyamba, s ott feküdven, elmondta és végig csinálta újra mindazt, a mi történt, zavaros összevisszaságban, lázas álmok közepett egész éjszaka - s az ágy hánykolódó tenger volt, a mely egy perczre sem csöndesült! S mikor ez a valaki lassan az én személyemmé vedlett át, kezdtem kifáradni, s oly érzés fogott el, mintha a bőröm felső rétege kemény deszka lett volna; a nyelvem üres katlanfenék, a mely a hosszú használatától megkérgesedett s lassú tűzön izzott; a tenyerem pedig forró érclemez, a melyet jég sem hűthetett le.

S azután a lelki gyötrődés, a lelkiismeret mardosása, s az a szégyen, a melyet éreztem, mikor másnap eszemre tértem! Az az ijedelem, hogy ezernyi baklövést követhettem el, a melyről megfeledkeztem, s a melyet soha jóvá nem tehetek, - emlékezésem arra a felejthetetlen pillantásra, a melyet Ágnes vetett rám, - az a gyötrelmes tudat, hogy nem is érintkezhetem vele, mert óh, én barom! sem azt nem tudtam, hogy' került Londonba, sem azt, hogy hol szállt meg, - az az undor, a mely a szoba láttára elfogott, a hol a tivornyát csaptuk, - szörnyű fejfájásom, a füstszag, a poharak, meg hogy lehetetlen volt nemcsak kimennem, hanem fölkelnem is! Óh, milyen egy nap volt az!

Óh, milyen egy este volt az, mikor leültem a kandalló mellett egy tányér ürühúsleveshez, a mely tele volt zsírpillével, s arra gondoltam, hogy én is elődömnök az útján haladok, s utódja leszek szomorú történetében épp úgy, mint a lakásában, s már-már arra szántam el magam, hogy gyorskocsin Doverba utazom, s megvallok mindent! Milyen egy este volt az, mikor Cruppné asszony, a ki feljött a leveses tálért, egy szem babot talált az egyik sajtos tányérokán, a tegnapi lakoma egész maradékát, s énnekem valósággal az a vágyam támadt, hogy oda-borulok nanking keblére, s töredelmes bűnbánattal így szólok: - Óh, Cruppné asszony, Cruppné asszony, sohase bánja a maradékokat! Óh, én nagyon nyomorult vagyok! - csakhogy nem tettem meg, mert még akkori siralmas állapotomban is az jutott eszembe, hátha Cruppné asszony egyáltalában nem is olyan nő, a ki érdemes volna a bizalmamra!

NEGYPEDIK FEJEZET.

Jó és rossz angyalok.

Másnap reggel, a fejfájás, rosszullét és bűnbánat ama siralmas napja után, oly különös fogalomzavar támadt bennem ünnepi ebédem dátumára vonatkozólag, mintha egy sereg titán hatalmas emelőrudat kapott volna föl s a tegnapelőtti napot néhány hónappal hátrább tolt volna a múlt időbe, mikor kilépve lakásom ajtaján, kezében levéllel, egy hordárt láttam a lépcsőn fölfelé jönni. Kényelmesen baktatott; de mikor észrevette, hogy a lépcső tetején a karfán át lenézek rá, nekiiramodott, s mikor fölért, úgy lihegett, mintha majd megszakadt volna nagy siettében.

- Nagyságos Copperfield T. urat keresem, - szólt a hordár, megérintve a kalapját kis nád-pálcájával.

Alig voltam képes rámondani, hogy én vagyok, annyira fölizgatott az a meggyőződés, hogy a levél Ágnestől való. Mindazonáltal mikor közöltem vele, hogy Copperfield T. úr én vagyok, elhitte, s átnyújtotta a levelet, a melyre, mint mondta, választ kérnek. Azt mondtam neki, hogy várjon kint a lépcsőn a válaszra, s azután visszamentem a lakásomba, de ideges-ségemben kénytelen voltam letenni a levelet a reggeliző asztalomra, s megbarátkozni először egy kissé a külsejével, mielőtt rá tudtam szólni magamat arra, hogy feltörjem a pecsétjét.

Mikor fölbontottam, azt láttam, hogy nagyon barátságos kis levél, a melyben egy szó czélzás sincs színházbéli állapotomra. Ennyi volt az egész:

„Kedves Trotwood! Atyám ügyvivőjénél, Waterbrook úrnál lakom az Ely-placen, a Holborn-utczában. Nem volna szíves ma meglátogatni? Ha eljön, üzenje meg, mikor várjam. Szerető híve Ágnes.”

Annyi ideig tartott, míg olyan választ fogalmaztam, a mely teljesen kielégített, hogy igazán nem tudom, mit gondolhatott magában a hordár, ha csak azt nem gondolta, hogy bizonyára írni tanulok előbb. Legalább öt-hatféle választ megírtam. Az egyiket így kezdtem: „Remélhetem-e, drága Ágnes, hogy valamikor kitörlöm emlékezetéből azt a visszataszító benyomást”, - itt már nem tetszett, úgy, hogy összetéptem. Egy másikat így kezdtem: „Shakspere megjegyzi egy helytt, drága Ágnesem, mily különös dolog, hogy az ember nem átallja szájába venni az ellenségét;” - ez a fordulat Markhamot juttatta eszembe, és sehogysem tudtam folytatni. A költészettel is megpróbálkoztam. Az egyik levelet hat szótagú sorral kezdtem: „Ne jusson eszedbe”; - csakhog ez november ötödikére¹⁸ emlékeztetett, és ízetlenségnek tetszett. Számos további kísérlet után végre ezt a levelet írtam:

„Édes Ágnes! A levele olyan, mint maga, s vajon illethetném-e ennél nagyobb dicsérettel? Négy órára ott leszek. Szomorodott szívű, szerető híve, C. T.”

Ezzel az üzenettel, (a melyet nyomban vissza is szerettem volna venni, miután kiadtam a kezemből), a hordár végre távozott.

Ha akadt a Doctors' Commons tudós urai között, a ki csak félig is oly rettenetesnek találta ezt a napot, mint én, akkor szentül hiszem, hogy eléggé megbűnhődött kukaczkodásáért e

¹⁸ 1605. november 5-én Guy Fawkes, a hírhedt lópor-összeesküvő, levegőbe akarta röpíteni az angol parlamentet. De egy nappal előbb elfogták és kivégezték. Ezt a kivégzést Londonban évente megismétli a nép egy úgynevezett Guy-Fawkes bábún, a melyet előbb körülhordoznak az utcákon, rendszerint óriási hosszú ujjú keztyűbe bújtatva a kezét. A nép e körmenet alkalmával egy dalt énekel, a mely így kezdődik: »Remember, remember, The fifth of November.« (Óh, jusson eszedbe november ötödike).

rothadásnak indult, régi egyházi sajtban. Noha már félnégykor eljöttem az irodából, s pár percczel később ott ögyelegtem már a kitűzött hely körül, a Holborn-utczai Szent András-torony órája szerint mégis egy jó negyedórával múlt már a kitűzött idő, mikor kétségbeesett elszánással ráfanyalodtam végre, hogy megrántsam a házbeliékhöz szóló csengetyű fogantyúját, a mely Waterbrookék háza kapujának a bal ajtófélfájába volt beillesztve.

Waterbrook úr hivatalos helyisége földszint volt, míg a társas érintkezés, (a mely igen nagyméretű volt a házban), az emeleten folyt. Csinos, de meglehetősen kicsike társalgóba vezettek, s ott ült Ágnes, erszényt kötögetve.

Oly nyugodt volt, oly jóságos, s oly elevenen visszaidézte emlékezetembe a Canterburyben töltött légies, friss diákéveket, s azt a teleszített, dohányszagú, bamba ficzkót, a ki előtte való nap voltam, hogy nem lévén jelen senki más, szabadon átengedtem magam a bűnbánatnak és a szégyenérzetnek, és - szóval esztelenkedtem. Nem tagadhatom, sírtam is. Máig sem tudom bizonyosan, vajon mindent egybevetve, ez volt-e a legokosabb, a mit tettem, vagy a legbolondabb.

- Bárki lett volna, Ágnes, magán kívül, - szoltam, elfordítva a fejemet, - félannyira sem bántott volna a dolog. De hogy éppen maga volt az, a ki látott! Az első perczben csaknem azt óhajtottam, lettem volna bár inkább halott.

A kezét - érintése semmi más kézéhez nem hasonlított, - a karomon nyugtatta egy pillanatig; s ez oly bátorítóan, oly vigasztalóan hatott rám, hogy akaratlanul ajkamhoz emeltem a kezét és hálásan megcsókoltam.

- Üljön le, - szolt Ágnes vidáman. - Ne búsuljon, Trotwood. Ha bennem sem bíznek meg, akkor kiben bízzék?

- Óh, Ágnes! - feleltem. - Maga az én jó angyalom!

Mosolygott, (de mintha bánatos lett volna a mosolya), és a fejét rázta.

- Igen, Ágnes, az én jó angyalom! Mindig maga az én jó angyalom!

- Ha csakugyan az volnék, Trotwood, - szolt Ágnes, - akkor különösen egy dolgot kellene a szívemen viselni.

Fürkésző pillantást vetettem rá; de ugyanakkor sejtettem is már, hogy mire gondol.

- Óvnom kellene magát, - szolt Ágnes, szilárdan a szemem közé nézve, - a rossz angyalától.

- Drága Ágnes, - kezdtem, - ha Steerforthot érti...

- Őt, Trotwood, - felelt Ágnes.

- Akkor, Ágnes, nagyon igaztalan hozzá. Hogy ő rossz angyalom volna énnekem, vagy bárki másnak?! Hogy más volna, mint vezetőm, támaszom és barátom?! Édes Ágnesem! Vajon nem igazságtalan, nem magához méltatlan dolog-e abból ítélni meg őt, a hogy' engem látott minap éjszaka?

- Nem abból ítélem meg, a hogy' magát láttam minap éjszaka, - felelt Ágnes nyugodtan.

- Hát akkor miből?

- Sok mindenféleből, a mi külön-külön mind apróság talán, de nem az akkor, ha együtt mérlegelem. Abból ítélem meg jórészt, Trotwood, a mit magától hallottam felőle, meg a maga jelleméből, meg abból a befolyásból, a melyet magára gyakorol.

Mindig volt valami Ágnes szelid hangjában, a mi oly hűrt rezdített meg bennem, a mely csupán erre az egy hangra felelt. Mindig komoly volt a hangja; de mikor nagyon komoly volt,

úgy mint most is, akkor oly szívhez szóló csengés volt benne, a mely teljesen megígézett. Ott ültem rátekintve, a mint lesütötte munkájára a szemét; ott ültem, mintha még mindig őt hallgatnám; és Steerforth képe, bármint ragaszkodtam is hozzá, elborult e hang hallatára.

- Nagy merészség tőlem, - szólt Ágnes újra föltekintve, - hogy én, a ki oly visszavonultan éltem, s oly keveset tudhatok csak a nagyvilágról, ilyen bátran osztom magának a tanácsot, sőt szilárdan meg is vagyok győződve arról, a mit mondtam. De tudom, hogy honnan ered ez a bátorságom, Trotwood, - igaz emlékéből annak, hogy együtt nőttünk fel, s igaz érdeklődésből minden iránt, a mi magára vonatkozik. Ez az, a mi engem oly merészsé tesz. Bizonyos vagyok benne, hogy a mit mondok, igaz. Teljesen bizonyos vagyok. Úgy érzem, mintha más valaki volna, a ki magával beszél, nem pedig én, mikor óva intem, hogy veszedelmes barátot választott magának.

Újra Ágnesra néztem, újra hallgattam őt, még akkor is, mikor már elhallgatott, és Steerforth képe, bár még mindig a szívemhez volt növe, újra elsötétült.

- Nem vagyok oly esztelen, hogy azt várjam, - szólt Ágnes, kisvártatva, újra a rendes hangján, - hogy meg fogja vagy meg tudja változtatni egy percz alatt valamely érzését, a mely meggyőződésévé vált; legkevésbé oly érzését, a mely lelke bizodalmaiban gyökerezik. Nem szabad elhamarkodnia a dolgot. Arra kérem csak, Trotwood, hogy ha valamikor eszébe jutok, - úgy értem, - szólt nyugodtan mosolyogva, mert én szavába akartam vágni, s ő tudta, hogy miért, - úgy értem, hogy valahányszor eszébe jutok, jusson eszébe az is, a mit mondtam. Megbocsátja mindezt?

- Megbocsátom, Ágnes, - feleltem, - ha igazságot fog szolgáltatni Steerforthnak, s úgy fogja szeretni őt, a hogy' én szeretem.

- Addig nem? - szólt Ágnes.

Láttam, hogy múltó árny borúlt az arczára, mikor Steerforthot ekképp említettem, de aztán viszonzta a mosolyomat, s újra a régi korlátlan bizalommal viseltettünk egymás iránt.

- S mikor fogja maga megbocsátani nekem, Ágnes, - szóltam, - a minapi éjszakát?

- Mihelyt eszembe jut, - felelt Ágnes.

Ezzel el is intézte volna ezt a kérdést, de engem sokkal jobban bántott a dolog, semhogy ezt megengedhettem volna, s nem nyugodtam addig, a míg el nem mondtam, hogy' történt, hogy annyira megfélelkeztem magamról, s a véletlenségek minő lánczolatának volt az utolsó lánczszeme az a színházi látogatás. Nagy megkönnyebbülésemre volt, mikor ezt megtettem, s hangsúlyozhattam, mily hálával tartozom Steerforthnak azért, hogy gondjaiba vett, mikor én már képtelen voltam magamról gondoskodni.

- Ne felejtse el, - szólt Ágnes, nyugodtan más fordulatot adva a beszédnek, mihelyt befejeztem a mondókámat, - hogy mindig közölni kell velem nemcsak azt, hogyha bajba keveredik, hanem azt is, hogyha szerelmes lesz. Ki az utódja Larkins kisasszonynak, Trotwood?

- Senki, Ágnes.

- Van utódja, Trotwood, - szólt Ágnes nevetve, s az ujjával megfenyegetve.

- Nincs, Ágnes, szavamra! Van ugyan egy hölgy Steerforthné házában, a ki nagyon okos, és a kivel szeretek beszélgetni, - Dartle kisasszony, - de imádni nem imádom.

Ágnes újra nevetett a saját éleslátásán, s azt mondta, hogy ha hűségesen megajándékozom őt a bizalmammal továbbra is, akkor azt hiszi, jó lesz egy kis jegyzéket vezetnie szívbeli élményeiről, mikor kezdődtek, meddig tartottak, s mikor értek véget, a királyok és királynők

uralkodását egybefoglaló táblázatok mintájára, Anglia történelmében. Azután azt kérdezte, találkoztam-e Urias-szal.

- Heep Urias-szal? - szoltam. - Nem. Londonban van?

- Benéz mindennap a földszinti irodába, - felelt Ágnes. - Egy héttel előbb feljött Londonba, mint én. Attól félek, Trotwood, hogy kellemetlen ügyben jár.

- Úgy látom, Ágnes, oly ügyben, a mely magát nyugtalanítja, - szoltam. - Mi lehet az?

Ágnes félretette a munkáját, s miközben kezét összekulcsolta, és szelid szép szemével elgondolkozva rám tekintett, így felelt:

- Azt hiszem, nemsokára üzlettársa lesz a papának.

- Micsoda? Urias? Ez a hitvány, csúszó-mászó ficzko ilyen magasra felvergődött volna! - kiáltottam méltatlankodva. - Nem tiltakozott ellene, Ágnes? Fontolja meg, micsoda összeköttetés lesz ez valószínűleg. Magának beszélnie kell. Nem szabad megengednie, hogy édes atyja ilyen esztelen lépést tegyen. Meg kell akadályoznia, Ágnes, a míg nem késő még.

Ágnes, egyre rám nézve még, a fejét rázta, mialatt beszéltem, bágyadtan mosolyogva fölhevülésemre; s azután így felelt:

- Emlékszik utolsó beszélgetésünkre édes apáról? Nem sokkal azután, - legfőlebb két-három nappal később, - tett célzást először arra, a mit mondok. Szomorú látvány volt, mikor mindenáron úgy iparkodott feltüntetni a dolgot, mintha szabad választása volna, s ekközben képtelen volt eltitkolni, hogy rákényszerítették. Nagyon elszomorított.

- Rákényszerítették, Ágnes! Ki kényszerítette rá?

- Urias, - felelt Ágnes, egy pillanatnyi tévovázás után, - nélkülözhetetlenné tette magát a papára nézve. Ravasz és óvatos. Úrrá lett apa gyöngeségei fölött, dédelgette őket és kihasználta, a míg, - hogy egy szóval kimondjam, Trotwood, a mit gondolok, - a míg apa félni kezdett tőle.

Többet is mondhatott volna, többet is tudott, vagy gyanított, tisztán láttam. Nem okozhattam fájdalmat neki azzal, hogy tovább kérdezősködjem, mert tudtam, hogy azért hallgatta el előttem, hogy atyját kímélje. Régóta ebben az irányban fejlődtek a dolgok, éreztem; önkéntelenül azt kellett éreznem, a legcsekélyebb megfontolásra, hogy nagyon régóta ebben az irányban fejlődtek. Néma maradtam.

- A befolyása apára - szolt Ágnes - nagyon nagy. Látszólag hálás és alázatos, - talán őszintén, legalább azt remélem, - de az állása valósággal hatalmi állás, és félek, hogy könyörtelenül él is a hatalmával.

Azt mondtam, hogy Urias hitvány kutya, a mi abban a pillanatban nagy megkönnyebülésemre volt.

- Abban az időben, a melyről beszélek, a mikor apa közölte velem a dolgot, - folytatta Ágnes, - Urias azt mondta apának, hogy otthagyja; hogy nagyon sajnálja a dolgot, s csak kelletlenül távozik, de jobb jövő kecsegteti. Apa nagyon levert volt akkor, és sokkal jobban emésztette a gond, mint a hogy' akár maga, akár én valaha láttuk őt; de úgy látszott, az a megoldás, hogy Uriast üzlettársává fogadja, könnyebbségére van, bár ugyanakkor sértette őt, sőt szégyelte is.

- S hogy' fogadta a dolgot maga, Ágnes?

- Én azt tettem, Trotwood, - felelt Ágnes, - a mi, remélem, a leghelyesebb volt. Mivel határozottan éreztem, hogy apa békessége megkívánja ezt az áldozatot, kérve kértem, hogy hozza is meg. Azt mondtam, hogy meg fogja könnyíteni életének a terhét, - remélem, hogy

meg is fogja könnyíteni! - nekem pedig több alkalmat fog nyújtani arra, hogy együtt lehessen vele. Óh, Trotwood! - kiáltott Ágnes arcza elé kapva a kezét, mivel kicsordult a könnye, - csaknem oly érzés fog el, mintha apának szerető gyermeke helyett ellensége lettem volna. Mert tudom, mennyire megváltozott hozzám való odaadó ragaszkodása következtében. Tudom, mily szűk körre szorította hajlamait és kötelességeit, csak azért, hogy minden gondolatát bennem összpontosíthassa. Tudom, mily sok mindenről lemondott az én kedvemért, mennyire elsötétítette az életét értem való aggodalma, mennyire megrokkantotta az erejét és az energiáját, mivel mindig egyetlen egy gondolattal kellett foglalkoznia. Bár valamikor jóvá tehetném ezt! Bár valamikor talpra állíthatnám őt, úgy a hogy' ártatlanul bár, én voltam oka romlásának!

Nem láttam Ágnest még sohasem sírni. Láttam már könnybe lábadni a szemét, mikor új kitüntetésekkel tértem haza az iskolából, s a mikor legutoljára beszélgettünk az édes atyjáról, s láttam, hogy szende fejcskékjét félrefordította, mikor búcsúztunk egymástól; de ilyen szomorúnak még sohasem láttam őt. Annyira elszomorodtam én magam is, hogy esztelen gyámoltalanságomban ennyit tudtam csak mondani: - Ágnes, kérem, ne sírjon! Ne sírjon, édes hugocskám!

De Ágnes, - mint most már jól tudom, akár tudtam akkor, akár nem tudtam - annyira fölöttem állt jellem és szilárdság dolgában, hogy nem sokáig volt szüksége könnyörgésemre. Szépséges, derűs nyugalma, a mely emlékezetemben oly élesen megkülönbözteti őt mindenki másától, csakhamar visszatért, mintha felhő vonult volna csak át a derült égboltozaton.

- Valószínűleg nem sokáig maradhatunk már egyedül, - szólt Ágnes, - és éppen azért megragadom az alkalmat, Trotwood, hogy a legkomolyabban arra kérjem, legyen Urias-szal szemben barátságos. Ne utasítsa vissza őt. Ne éreztesse vele, (mert azt hiszem, nagy hajlandósága volna rá), a mi talán ellenszenves van a lényében. Talán meg sem érdemli, hiszen nem tudunk róla semmi rosszat sem bizonyosan. Mindenesetre gondoljon mindig apára meg énrám előbb!

Ágnes nem beszélhetett tovább, mert megnyílt a szobaajtó, s bevezett rajta Waterbrookné asszony, a ki igen terjedelmes hölgy volt - vagy igen terjedelmes ruhát hordott; mi igaz, bizonyosan nem tudom, mert nem tudom, hol ért véget a ruha és hol kezdődött a hölgy. Homályosan úgy emlékeztem, hogy láttam már őt a színházban, mintha elmosódó ködfátyolképben láttam volna; ő ellenben - úgy látszott, - határozottan emlékezik rám, sőt mintha az lett volna a gyanúja, hogy én még mindig pityókos vagyok.

De mikor lassacskán észrevette, hogy józan, sőt - én legalább azt remélem, - hogy szerény fiatal ember vagyok, Waterbrookné asszony szemmel láthatóan nyájasabb lett hozzám, s megkérdezte tőlem először azt, hogy gyakran eljárak-e a parkokba, és másodszor azt, hogy sokat forgok-e társaságban. Mikor mind a két kérdésére nemmel feleltem, észrevettem, hogy újra nagyot csökkent rólam táplált jó véleménye; de kegyesen eltitkolta meggyőződését, s meghítt másnapra ebédre is. Elfogadtam a meghívását s elbúcsúztam. Távozás közben beszóltam az irodába, Uriast keresve, de nem lévén ott, otthagytam számára a névjegyemet.

Mikor másnap elmentem az ebédre, s kinyílván a kapu, valósággal ürüczombszaggal itatott gőzfürdőbe merültem, kitaláltam, hogy nem én vagyok az egyetlen vendég, mert nyomban ráismertem, bár más ruhában volt, a levélhordozó hordárja, a ki a házbeli inasnak segített s a lépcső alján várakozott, hogy a nevemet odafönt bejelentse. Mikor bizalmasan a nevemet kérdezte, úgy nézett rám, mintha soha életében nem látott volna még; de én tisztán emlékeztem rá, s ő is tisztán emlékezett énrám. A lelkiismeret mind a kettőnket gyávává tett.

Waterbrook úrban egy kurtanyakú, hatalmas inggallérú, középkorú úriembert ismertem meg, a kinek fekete orra lett volna csak szüksége, hogy hű képmása legyen egy mopszlinak. Azt

mondta, örül, hogy van szerencséje; s mikor hódolatteljesen üdvözöltem Waterbrookné asszonyt, Waterbrook úr, nagyszertartásosan, bemutatott egy tekintélyes külsejű hölgynek, a ki fekete bársonyruhájában s nagy fekete bársonykalapjában, - emlékszem, - olyan benyomást tett rám, mintha Hamletnek közeli rokona - mondjuk, nagynénje volna.

Spiker Henryné asszony, ez volt e hölgynek a neve; s ott volt a férje is, a ki oly hideg férfiú volt, hogy szinte úgy tetszett: ősz hajszálok helyett dér fűdi a fejét. Mérhetetlen tisztelettel adóztak Spikeréknek, férjnek, nőnek egyaránt; még pedig, mint Ágnestől hallottam, azért, mert Spiker Henry úr ügyvivője volt valakinek vagy valaminek, nem tudom már, kinek vagy minek, a ki vagy a mi távoli összeköttetésben állott a kincstárral.

Ott volt a társaságban Heep Urias is, fekete ruhába és mély alázatosságba öltözködve. Mikor kezét fogtam vele, kijelentette, hogy büszke rá, hogy észrevettem, s valóban lekötöztetem a leereszkedéssel. Nagyon szerettem volna, ha kevésbbé köteleztem volna le, mert csupa hálából egész álló este a nyakamon lógott. S valahányszor csak egy szót is váltottam Ágnessel, bizonyos lehettem benne, hogy árnyatlan szeme és hullapofája kísértetiesen letekint ránk a hátunk mögül.

Más vendégek is voltak - az ünnepi alkalomra, ámulva vettem észre, egytől-egyig jégbe hűtve, mint a boros palaczkok. De volt köztük egy, a ki magára vonta a figyelmemet, mielőtt belépett, mert így jelentették be: Traddles úr! A lelkem visszaszállt a Salem-házba; s azon gondolkodtam, vajon lehetséges volna-e, hogy Tommyt jelentik, a csontvázrajzoló?

Szokatlan érdeklődéssel fordultam Traddles úr felé. Szerény, komoly, tartózkodó fiatal ember volt, fura bozontos üstökkel, s kissé tágra meresztett szemmel; s oly gyorsan meghúzódott egy homályos sarokban, hogy csak nagy ügygyel-bajjal tudtam őt fölfedezni. Végre jól szemügyre vehettem, s vagy csalódtam a szememben, vagy Tommy volt, a régi szerencsétlen flótás.

Utat törtem magamnak Waterbrook úrhoz, s azt mondtam, ha nem csalódom, egy régi iskolatársamhoz van szerencsém a házában.

- Igazán! - szólt Waterbrook úr meglepetve. - De hiszen sokkal fiatalabb, semhogy együtt járhatott volna Spiker Henry úrral.

- Óh, nem őt gondolom! - válaszoltam. - Azt az urat gondolom, a kinek Traddles a neve.

- Óh! Vagy úgy! Igazán? - szólt a házigazdám, nagyon megcsappant érdeklődéssel. - Lehetséges.

- Ha csakugyan az, a kit gondolok, - szóltam feléje pillantva, - akkor egy Salem-ház nevű intézetben voltam együtt vele, s nagyszerű fiú volt.

- Óh igen. Traddles derék fiú, - felelt a házigazdám, engedékeny fejbólintással. - Traddles egészen jó fiú.

- Különös véletlen, - szóltam én.

- Valóban, - felelt a házigazdám, - tisztára véletlenség, hogy Traddles egyáltalában itt van; mivel Traddlest csak ma reggel hívtuk meg, mikor az egyik hely, a mely Spiker Henry úr öcsceurának volt szánva, ez utóbbi váratlan rosszulléte folytán gazdátlanná vált. Spiker Henry úrnak az öcsceura tetőtől talpig úriember, Copperfield úr.

Tekintettel arra, hogy a szóbanforgó úrnak soha a hírére sem hallottam, valami, érzelemmel teljes helyeslésfélét mormogtam, s azután azt kérdeztem, mi Traddlesnak a foglalkozása.

- Traddles, - felelt Waterbrook úr, - ügyvédi pályára készülő fiatal ember. Igen. Egészen jó fiú - nem ellensége senkinek, csak önmagának.

- Önmagának ellensége? - szóltam elszomorodva.

- Hm! - felelt Waterbrook úr, felbiggyesztve az ajkát, s kényelmesen, elégedetten, az óralánczát birizgálva. - Azt mondhatnám, hogy olyanféle ember, a ki saját magának az útjában áll. Igen, azt mondhatnám, hogy például soha sem fog megérni ötszáz fontot. Traddlest a figyelmembe ajánlotta egy üzletbarátom. Óh igen, igen. Van bizonyos tehetsége a tényállás rövid megfogalmazására s a jogesetek világos írásbeli taglalására. Módomban van egyet-mást juttatni is neki az év folyamán; valamicskét, a mi rá nézve - nem csekélység. Óh igen. Igen.

Mély hatást tett rám Waterbrook úrnak az a mondhatatlan kényelmességre és elégedettségre valló szokása, a hogy' mindúntalan ismételte ezt a kis szócskát, hogy: „igen”. Bámúlatosan sokatmondó kis szócska volt ez. Valósággal oly ember fogalmát keltette bennem, a kinek a születésekor nem holmi ezüstkanalat vagy mit tettek a bölcsőjébe, hanem ostromlétrát, a melyen gyors egymásutánban fölkapaszkodott az élet valamennyi magaslatára, míg végül most már bölcs patronus módjára néz le az erődítések legtetejéről a futóárkokban tolakodó felebarátaira.

Még mindig ezen tűnődtem, mikor jelentették, hogy tálalva van. Waterbrook úr Hamlet nagynénjét vezette le. Spiker Henry úr Waterbrookné asszonyhoz csatlakozott. Ágnes, a kit én szerettem volna lefoglalni, egy dongalábú, vigyorgó kamaszra bízta. Urias, Traddles meg én, egyszóval a fiatalság, leghátul ballagtunk lefelé, úgy, a hogy' tudtunk. Ágnes elvesztése nem bántott annyira, a hogy' egyébként bizonyára bántott volna, mert alkalmat nyújtott arra, hogy megismertessem magam a lépcsőn Traddles-szal, a ki nagyon melegen üdvözölt, miközben Urias oly tolakodó elégedettséggel és megalázkodással görnyedezett körülöttünk, hogy nagy kedvem lett volna a karfán keresztül lehajítani őt.

Traddlestől az asztal mellett elszakadtam, mert két egymástól távol eső szögletben volt a kijelölt helyünk, az övé egy pirosbársonyos hölgy fényében, az enyém Hamlet nagynénjének az árnyékában. Az ebéd hosszúra nyúlt, s a társalgás az arisztokráciáról és a - kékvérrel folyt. Waterbrook úr ismételten kijelentette, hogy ha volna neki gyöngéje, akkor az a kékvér lehetne csak.

Többször az ötlött eszembe, hogy sokkal jobban elszórakozhattunk volna, ha nem vagyunk annyira előkelők. De annyira előkelők voltunk, hogy látkörünk rendkívül szűk határok közé szorult. Volt a társaságban valami Gulpidge nevű úr is feleségestül, a kiknek (már legalább Gulpidge úrnak), volt valami közük másodkézből az angol bank jogügyi osztályához; így aztán részint a bank, részint a kincstár következtében oly kizárólagos volt a társaságunk, mintha udvari ebéden lettünk volna. Mindennek betetőzéseül Hamlet nagynénjének az a családi gyöngéje volt, hogy szeretett monológizálni, s terjengős megjegyzéseket intézett saját magához minden tárgyról, a mely szóba került. Bizonyos, hogy nem sok tárgy került szóba; de mivel mindúntalan visszaterelődünk a kékvérre, oly tág tere nyílt elvont elmélkedésekre, mint unokaöccsének.

Beillettünk volna az emberevők közé, oly véres színezetet öltött végül a beszélgetés.

- Megvallom, magam is osztozom a feleségem véleményében, - szólt Waterbrook úr, szeméhez emelve a borospoharát. - Sok minden jó a maga nemében, de én csak a kékvért szeretem!

- Óh! - jegyezte meg Hamlet nagynénje; - nincs a világon, a mi ennél jobban kielégíthetné az embert. Nincs a világon semmi, a mi ennyire megközelítené az eszményképét a - a minden efféle dolognak, általánosságban szólva. Vannak alacsony lelkek, (nem sok van, hála Istennek, azt hiszem; de azért akad *egy-kettő*), a kik szívesebben görnyedeznek, hogy úgy mondjam, bálványok előtt. Valósággal bálványok előtt! Érdem, tehetség és a többi előtt. De ezek megfoghatatlan dolgok. A kékvér nem az. Kékvért lát az ember egy orrban, és megismeri.

Találkozik vele egy állban, s így szól: „Ez az! Ez kékvér!” Ez kézzelfogható tény. Rámutathatunk. Nem tűr kétséget.

A dongalábú, vigyorgó kamasz, a ki Ágnes párja volt, még jobban megmarkolta a dolgot, - én legalább azt gondoltam.

- Óh, kérem, az ördög vigye, - szólt ez az úri ember, együgyű mosolylyal végigtekintve az asztal körül ülőkön, - a kékvért nem nélkülözhetjük, kérem. A kékvérre szükségünk van, kérem. Olyik-másik legényke, kérem, nem áll talán a helyzet magaslatán, a mi a nevelést és a modort illeti, talán hajlik a rossz útra is, kérem, s ezer ostobaságba rántja magát és barátait, és így tovább; de ördög vigye, mégis csak pompás dolog, ha meggondolja az ember, hogy kékvér van bennök! A mi engem illet, én mindig inkább túrném, hogy olyan valaki leteperjen, a kiben kékvér van, mint hogy olyan ember fölemeljen, a kinek nem kék a vére!

Ez a mondás, a mely dióhéjba szorította az egész kérdést, általános melegeledést keltett, s a fiatal úrra terelte a közfigyelmet, a míg a hölgyek vissza nem vonultak. Ez után észrevettem, hogy Gulpidge úr és Spiker Henry úr, a kik eddig nagyon tartózkodóan viselkedtek, véd- és dacszövetséget kötöttek egymással ellenünk, a közös ellenség ellen, s titokzatos párbeszédbe kezdtek az asztalon keresztül, hogy bennünket végkép leverjenek és tönkre tegyenek.

- Az a bizonyos ügy, azzal a négyezeröttszáz fontos záloglevéllel nem úgy folyt le, a hogy' reméltük, Spiker, - szólt Gulpidge úr.

- Az A.-D.-t érte? - kérdezte Spiker úr.

- A B.-C.-t! - felelt Gulpidge úr.

Spiker úr összeránczolta a homlokát, s nagyon megütődött.

- Mikor a lord elé került az ügy, - a nevét nem szükség említenem, - szólt Gulpidge úr, önmagát félbeszakítva - -

- Értem, - szólt Spiker úr, - N.

Gulpidge úr komoran bólintott: - Mondom, mikor eléje került, így felelt: „Fizessen vagy nem szabadul.”

- Szent Isten! - kiáltott Spiker úr.

- Fizessen, vagy nem szabadul, - ismételte Gulpidge úr határozottan. - A legközelebbi várományos, - hiszen megért?

- K., - szólt Spiker úr vészjósló tekintettel.

- K. határozottan megtagadta az aláírást. Newmarketbe várták e végből, de ő kereken megtagadta.

Spiker urat annyira érdekelte a dolog, hogy csaknem kövé meredt.

- Így áll most az ügy, - szólt Gulpidge úr, hátravetve magát karosszékében. - Waterbrook barátunk meg fogja bocsátani, ha, tekintettel a szóban forgó nagy érdekekre, világosabban nem beszélhetek.

Waterbrook úr, - úgy láttam, - majd elolvadt a boldogságtól, már azért is, hogy ekkora érdekekre, s ilyen nevekre csak célzás is történt az ő asztala mellett. Komor arcot vágott, mintha értené a dolgot, (bár meg vagyok győződve róla, hogy épp annyit értett a beszélgetésből, mint jó magam), s a legnagyobb mértékben helyeselte az óvatos tartózkodást. Spiker úr természetesen viszonzni óhajtotta a maga részéről is barátja bizalmát; így aztán az előbbi párbeszédre egy újabb következett, a melynek folyamán Gulpidge úron volt a meglepetés sora; majd egy harmadik párbeszéd következett, a melynek folyamán megint Spiker úr volt meglepetve, és

így tovább, mindig váltakozva. Ránk, be nem avatott többiekre, ránk nehezedett az egész idő alatt a szóban forgó rettenetes érdekeknek a súlya; s a házigazdánk büszkén tekintett ránk, áldozataira ez üdvös borzalomnak és elképedésnek.

Valóban nagyon örültem, mikor fölkerülhettem az emeletre Ágneshoz, az egyik sarokban beszélgethettem vele és bemutatthattam neki Traddlest, a ki bátortalan, de kellemes fiatal-ember s még mindig a régi jólék volt. Mivel korán kellett távoznia, mert másnap reggel egy hónapra el akart utazni, távolról sem beszélgethettem vele annyit, a mennyit szerettem volna; de címet cseréltünk, és megígértük egymásnak, hogy újra találkozunk a városba való vissza-érkezése után. Nagy érdeklődéssel hallotta, hogy Steerforth jóbarátom, s oly melegen beszélt róla, hogy elmondattam vele Ágnesnek is Steerforthról táplált véleményét. Ágnes azonban ezenközben folyton én rám nézett, s alig észrevehetően a fejét csóválta, mikor csak én figyeltem rá.

Mivel Ágnes olyan embereknél volt, a kik között, azt hiszem, nem igen érezhette magát otthonosnak, csaknem örömmel hallottam, hogy néhány nap múlva hazautazik, bár az a gondolat elszomorított, hogy ily hamar el kell válnom tőle megint. Éppen ezért addig ott maradtam, a míg az egész társaság el nem távozott. A vele való beszélgetés és énekének hallgatása annyi édes emléket ébresztett fel bennem boldog életemről abban a tisztos, régi házban, a melyet ő oly széppé tett, hogy ott tudtam volna maradni fél éjszaka. De mivel nem volt rá ürügyem, hogy tovább ott maradhassak, mikor Waterbrook úr társaságának csillagai már mind lehanyatlottak, elbúcsúztam én is, de nagyon a kedvem ellenére. Jobban éreztem akkor, mint valaha, hogy Ágnes az én jobb angyalom, s mikor úgy gondoltam édes arczára és szelid mosolyára, mintha valami angyal képe tündökölné le rám a magasból, azt hiszem, semmi bántó nem volt e gondolatban.

Azt mondtam, hogy az egész társaság eltávozott; de ki kellett volna vennem Uriast, a kit nem foglalok e gyűjtő név alá, s a ki nem szűnt meg körülöttünk ólálkodni. Sarkamban volt, mikor lefelé mentem a lépcsőn. Hozzám csatlakozott, mikor távoztam a házból, s csontvázszerű hosszú újjait lassan egy pár nagy Guy-Fawkes keztyű¹⁹ még hosszabb újjaiba tologatta.

Nem mintha kíváncsi voltam volna Urias társasága után, hanem csupán azért, mert eszembe jutott, mire kért volt Ágnes, megkérdeztem, nem volna-e kedve felkísérni a lakásomba s meginni egy csésze feketét nálam.

- Óh, igazán, Copperfield úrfi, - felelt Urias, - bocsánat, Copperfield *úr*, de az úrfira úgy rájár a nyelvem, - nem szeretném, ha kényszerűségből hívná meg a házába olyan jelentéktelen embert, a milyen én vagyok.

- Szó sincs kényszerűségről, - szóltam én. - Van kedve eljönni?

- Szíves örömet elkísérném, - felelt Urias görnyedezve.

- Nos, akkor hát menjünk! - szóltam én.

Akaratom ellenére is egy kissé kurtán bántam vele, de úgy látszott, erre ügyet sem vet. A legközelebbi utat választottuk, s útközben nem sokat beszélünk. Urias, a mi azt a madárijesztő pár keztyűjét illeti, oly alázatos volt, hogy szakadatlanul fölfelé húzogatta, s akkorára sem birt vele zöld ágra vergődni, mikor haza értünk.

Kézen fogva vezettem föl a sötét lépcsőn, hogy bele ne üsse a fejét semmibe, s nedves, hideg keze valóban olyan volt, mintha békához értem volna, annyira, hogy nagy kedvem lett volna elereszteni a kezét és elszaladni. De Ágnes és a vendégszeretet erősebb volt, s fölvezettem őt

¹⁹ Lásd az 59. oldalon levő jegyzetet.

a lakásomba. Mikor meggyújtottam a gyertyákat, alázatos elragadtatással dicsérte a szeme elé táruló szobát; s miközben kávéért forraltam, egy igénytelen bádogedényben, a melyet Cruppné asszony nagyon szeretett használni, (azt hiszem, főleg azért, mert eredetileg nem erre volt szánva, hanem a borotváláshoz való vizet szokták benne melegíteni, továbbá mert egy drága, szabadalmazott kávéforraló ott rozsdásodott az éléskamrában), Urias annyira elérzékenyedett, hogy nagy kedvem lett volna leforrázni őt.

- Óh, valóban, Copperfield úrfi, - azaz Copperfield úr, - szólt Urias, - sohase mertem volna remélni, hogy valaha így ki fog szolgálni engem! De hogy' hogy' nem, oly sok mindenféle történik velem, a mit szerény helyzetemben bizonyára sohasem mertem volna remélni, mintha csöstül hullana fejemre az áldás. Valószínűleg maga is hallott már a kilátásaimban beállott változásról, Copperfield úrfi, - vagyis inkább Copperfield úr?

A mint ott ült a pamlagomon, hosszú térdeit felhúzza a kávéscsésze alá; kalapját és keztyűjét maga mellé rakva a földre; a kávéját lassan kevergetve; árnyatlan vörös szemét, a mely olyan volt, mintha a pillaszőre lepörkölődött volna, felém fordítva, a nélkül, hogy rám tekintene, miközben orrlukainak kellemetlen dudorodásai, a melyeket régebben leírtam már, hol megjelentek, hol eltűntek, a hogy a lélekzetet szedte, s egész teste kígyószerű hullámlásban rengett: az a meggyőződés támadt bennem, hogy végzetlenül undorodom tőle. Nagyon kényelmetlenül éreztem magam a miatt, hogy vendégül látom őt, mert akkor még fiatal voltam s gyakorlatlan annak az elpalástolásában, a mit oly erősen éreztem.

- Valószínűleg maga is hallott már a kilátásaimban beállott változásról, Copperfield úrfi, - vagyis inkább Copperfield úr? - kérdezte Urias.

- Hallottam valamit, - válaszoltam.

- Ah! gondoltam, hogy Ágnes kisasszony is tud róla! - felelt nyugodtan. - Örömmel értesülök róla, hogy Ágnes kisasszony is tudja. Óh, köszönöm, Copperfield úrfi, - azaz Copperfield úr!

Nagy kedvem lett volna hozzá vágni a csizmahúzómat, (ott volt a kezemügyében, a szőnyegen), annyira bosszantott, hogy kicsalt belőlem valamit, (bár lényegtelen dolog volt is), a mi Ágnesre vonatkozott. De csak a kávémat ittam tovább.

- Micsoda prófétának mutatkozott maga, Copperfield úrfi! - folytatta Urias. - Nagy Isten, micsoda prófétának bizonyult! Nem emlékszik rá, hogy egy ízben azt mondta, valamikor üzlettársa leszek talán Wickfield úrnak, s a czég talán így fog szólni: Wickfield és Heep! *Maga* talán nem is emlékszik már rá; de ha az ember alázatos, Copperfield úrfi, akkor úgy megőrzi az ember az ilyen szavakat, mint a kincset!

- Emlékszem rá, hogy beszéltem ilyesmit, - válaszoltam, - bár akkor, - őszintén szólva, - nem igen tartottam valószínűnek.

- Óh, *ki* tartotta volna akkor valószínűnek, Copperfield úrfi! - felelt Urias elragadtatással; - bizonyos, hogy én magam sem gondoltam. Emlékszem, hogy saját számmal kijelentettem, hogy sokkal jelentéktelenebb teremtes vagyok. Annak tartottam magamat, igaz őszinteséggel.

Ott ült, arcán azzal a besüppedt vigyorgással, s a tűzbe nézett, mialatt én rátekintettem.

- De Copperfield úrfi, - folytatta nyomban, - a legjelentéktelenebb személyek is lehetnek a jó eszközei. Örülök, ha elgondolom, hogy én ily eszköze voltam Wickfield úr javának, s eszköze lehetek továbbra is. Óh, milyen derék egy ember Wickfield úr, de milyen elővigyázatlan volt, Copperfield úr!

- Sajnálom, hogy ezt kell róla hallanom, - szóltam, s nem állhattam meg, hogy némileg csipősen hozzá ne tegyem: - minden tekintetben.

- Határozottan úgy van, Copperfield úr, - felelt Urias. - Minden tekintetben. S mindenek előtt Ágnes kisasszony miatt! Maga bizonyára nem emlékszik már ékesszóló kijelentésére, Copperfield úrfi; de én emlékszem rá, hogy egyízben azt mondta, hogy az egész világnak bámúlnia kell Ágnes kisasszonyt, s én hálásan meg is köszöntem ezt önnek! Bizonyára elfelejtette már Copperfield úrfi, úgy-e?

- Nem, - szoltam szárazon.

- Óh, hogy' örvendek, hogy nem felejtette el! - kiáltott Urias. - Ha elgondolom, hogy maga volt az első, a ki alázatos keblemben lángra lobbantotta a becsvágy tüzét, s hogy ma is emlékszik erre. Óh! - Nem haragszik, ha még egy csésze kávé kérek?

Volt valami a hangsúlyozásában, a melylyel ama tűz lángallobbanását említette, s volt valami a pillantásában, a melyet e szavak közben rám vetett, a mitől úgy összeborzadtam, mintha egyszerre lobogó fény világításában láttam volna őt. Miután egészen más hangon mondott kérése észretérített, töltöttem neki még egy csészével a borotváló fazékból; de a kezem nagyon bizonytalan volt, mert hirtelen megéreztem, hogy nem vagyok elég erős vele szemben, s oly zavart, gyanakvó aggodalommal vártam, mit fog mondani legközelebb, a mely - éreztem - nem kerülhette el figyelmét.

De nem szolt egy szót sem. A kávéját kevergette, szürcsölgette, útálatos kezével gyöngéden megtapogatta az állát, a tűzbe nézett, körülnézett a szobában, mosolygott, vagy jobban mondva tátogott rám, kergetőzött és görnyedezett a maga alázatos, szolgálalkú módján, újra megkeverte és tovább szürcsölte a kávéját, a társalgás tovább szövését azonban rám bízta.

- Tehát Wickfield úr, - szoltam végre, - a ki fölr' ötszáz olyannal, mint ön, vagy én, (azt hiszem, az életemért meg nem állhattam volna, hogy e közbevetett mondat után esetlenül szünetet ne tartsak) - vigyázatlan volt? Valóban, Heep úr?

- Óh, csakugyan nagyon vigyázatlan volt, Copperfield úrfi, - felelt Urias, szerényen fölsóhajtva. - Óh, nagyon is az volt! De szeretném, ha Uriasnak volna szíves szólítani. Ez a régi jó időkre emlékeztet.

- Nos hát, Urias! - szoltam, némi nehézséggel nyögve ki e nevet.

- Köszönöm, - szolt Urias meghatottan. - Köszönöm, Copperfield úrfi. - Mintha régi szellők lengedeznének vagy régi harangok csengenének, mikor *öntől* hallom azt, hogy Urias. Bocsásson meg. Miről is beszéltem?

- Wickfield úrról, - feleltem.

- Óh! Igen, igen, - szolt Urias. - Ah! Nagyon vigyázatlan volt, Copperfield úrfi. Oly téma ez, a melyet szóba nem hoznék a világon senki más, csak ön előtt. Ön előtt is csak hogy éppen említhetem; de többet nem tehetek. Bárki más lett volna az én helyemben az utolsó pár esztendő alatt, Wickfield urat, (óh, pedig milyen érdemes egy férfiú ő, Copperfield úrfi!) ma már a markában tartaná. A mar-ká-ban, - szolt Urias nagyon elnyújtva a szót, miközben kegyetlen formájú kezét végignyújtotta az asztalomon, úgy rányomva a hüvelykujját, hogy az asztal megrázkódott belé s megrázkódott belé az egész szoba is.

Ha kénytelen lettem volna végignézni, hogy' teszi rá egyetlen lábát Wickfield úr nyakára, azt hiszem, akkor is aligha gyűlölhettem volna őt jobban.

- Óh, édes Istenem, úgy ám, Copperfield úrfi, - folytatta lány hangon, a mely feltűnő ellentétben volt hüvelykujja tevékenységével, a melynek kemény nyomása a legkevesbbé sem csökkent, - nincs kétség benne. Veszteség, gyalázat, s nem is tudom, mi minden lett volna a vége. Wickfield úr tudja. Én alázatos eszköz gyanánt alázatosan szolgálom őt, s ő oly magasra emel, a hova eljutni reményem is alig lehetett. Milyen hálásnak kell lennem érte!

Mikor szavait befejezte, arcát, a nélkül, hogy rám tekintene, felém fordítván, fölemelte meg-görbített hüvelykujját arról a helyről, a hol leszorítva tartotta, s lassan, elgondolkozva, vakargatni kezdte vele lelógó állkapczáját, úgy, mintha borotválkoznék.

Jól emlékszem, mily fölháborodással vert a szívem, mikor agyafúrt arczán, a melyhez nagyon illett a tűz ráeső vörös fénye, láttam, hogy még valamire készülődik.

- Copperfield úrfi, - kezdte, - de nem zavarom a lefekvésben?

- Nem zavar. Rendesen későn fekszem.

- Köszönöm, Copperfield úrfi! Igaz, hogy fölemelkedtem alázatos helyzetemből, mióta először találkozott velem; de azért még mindig alázatos vagyok. Remélem, nem is leszek másforma soha életemben. Úgy-e, nem fog rosszat gondolni alázatosságomról, ha kissé bizalmas leszek önhöz, Copperfield úrfi? Úgy-e, nem?

- Óh nem, - szóltam, erőt véve magamon.

- Köszönöm! - Elővette a zsebkendőjét és törölgetni kezdte a tenyerét. - Ágnes kisasszony, Copperfield úrfi...

- Nos, Urias?

- Óh, milyen jól esik, hogy így önkéntelenül Uriasnak szólít! - kiáltott; s olyat rándult, mintha görcs bántaná. - Úgy-e bár, nagyon szép volt ma este, Copperfield úrfi?

- Olyan volt, mint rendesen; minden tekintetben kivált a környezetéből, - feleltem.

- Óh, köszönöm! Való igaz! - kiáltott. - Óh, nagyon köszönöm!

- Ne köszönje, - szóltam kevélyen. - Nincs mit köszönnie!

- Nos, Copperfield úrfi, - szólt Urias, - voltaképpen ez volna az a bizalmas közleni valóm, a mit mondani akarok, ha megengedi. Bármily alázatos vagyok, - (erősebben dörzsölte a tenyerét, s hol a tenyerére, hol meg a tűzbe nézett), - bármily alázatos az anyám, s bármily alacsony volt mindig szegény, de becsületes hajlékunk, Ágnes kisasszonynak a képét (bátran rábízom önre a titkomat, Copperfield úrfi, mert mindig túláradt a lelkem magával szemben, az első perctől fogva, mikor szerencsém volt megpillantani a ponni-csészában), évek óta keblemben őrzöm. Óh, Copperfield úrfi, milyen tiszta imádattal csüggök azon a göröngyön, a melyen az én Ágnesem lépdel!

Azt hiszem, az az örült gondolatom támadt, hogy kikapom a tűzből a vörösen izzó piszkavasat és keresztül döföm őt vele. Ez a gondolatom csakhamar oly rázkódással tűnt el agyamból, mint a puskából kilőtt golyó; de Ágnes képe, a melyet bárcsak egy gondolatával meggyalázott ez a vöröshajú fenevad, (a ki ott ült előttem meggörcsülve, mintha aljas lelke gyötrené a testét), megmaradt a lelkemben és szédülettel töltött el. Úgy tetszett, mintha Urias szemem láttára nőne és dagadozna; mintha hangjának rezgésével betelnék az egész szoba; s az a különös érzés fogott el, (a mely tán mások előtt sem teljesen ismeretlen), hogy mindez sokkal előbb történt, valamikor réges-régen, úgy hogy szinte tudtam már azt is, mit fog mondani legközelebb.

Még idejében észrevettem, a hatalomnak mily öntudata tükröződik az arczán, s ez sokkal elevenebben visszaidézte emlékezetembe Ágnes kérését, teljes erejében, mint bármily tölem telhető erőfeszítés tehette volna. Látszólag sokkal nyugodtabban, mint a hogy egy percczel előbb lehetségesnek hittem volna, azt kérdeztem tőle, vajon megvallotta-e már érzelmeit Ágnesnek?

- Óh nem, Copperfield úrfi! - válaszolt Urias. - Óh, édes Istenem, nem! Senki másnak nem vallottam még meg, csak önnek. Látja, csak most kezdek alacsony helyzetemből a magasba

emelkedni. Nagyon bizakodom abban, hogy Ágnes kisasszony észre fogja venni, mily nagy hasznára vagyok az édes atyjának, (mert azt hiszem, Copperfield úrfi, hogy valóban nagy hasznára vagyok), mennyire símává teszem az útját és mennyire támogatom, hogy el ne vágódjék. Oly szeretettel csügg az édes atyján, Copperfield úrfi, (óh, milyen szeretetreméltó vonás ez egy leányban!), hogy azt hiszem, már csupán atyja miatt is nyájas lesz hozzám.

Beleláttam a gazember tervének egész mélységébe, s megértettem azt is, miért tárja föl éppen én előttem.

- Ha olyan szíves volna, Copperfield úrfi, - folytatta, - hogy megőrizné titkomat s egyáltalán nem dolgoznék ellenem, különös kitüntetésnek tekinteném. Hiszen azt bizonyára nem akarhatja, hogy kellemetlenségeket okozzon. Tudom, milyen baráti jó szíve van; de mivel csak alázatos helyzetemben ismert, (mondhatnám, legalázatosabb helyzetemben, mert nagyon alázatos ember vagyok még most is), ha nem tudna a dolgokról, könnyen ellenem dolgozhatna az én Ágnesemnél. Látja, Copperfield úrfi, az enyémnek mondom őt. Van egy nóta, a mely azt mondja: „Koronákról lemondok én, csak te légy, drágám, az enyém!” Remélem, hogy nemsokára az enyém is lesz.

Drága Ágnes! Lehetséges-e, hogy ő, a ki sokkal kedvesebb és sokkal jobb, semhogy bárki méltó lehetne rá, lehetséges-e, hogy az volna a sorsa, hogy ilyen nyomorult ficzkónak a felesége legyen!

- Ez idő szerint nem sürgős a dolog, tudja, Copperfield úrfi, - folytatta Urias sima modorában, mialatt én ily gondolatok közt hányódva ott ültem vele szemben s rábámultam. - Ágnesem nagyon fiatal még; s nekem az anyámmal együtt alaposan előbbre kell még törtetnünk és sok mindent másképp kell berendeznünk, mielőtt erre kerülhet a sor. Módomban lesz lassanként beavatni őt a reményeimbe, a hogy' az alkalom kínálkozik majd. Óh, mennyire lekötelezett azzal, hogy bizalmas közleni valómat meghallgatta! Oh, el sem képzelheti, mily jól esik az a tudat, hogy ön ismeri most már a helyzetünket, s hogy bizonyára nem fog ellenem dolgozni, mivel nem akarhat a családnak kellemetlenségeket okozni!

Megragadta a kezemet, a melyet nem mertem visszahúzni, s miután nedves kezével megszorította, fakó zsebórájára nézett.

- Nagy Isten! - szólt, - egy óra múlt. Az idő úgy röpköd, mikor a régi jó időkről folyik a meghitt beszélgetés, Copperfield úrfi, hogy nemsokára félkettő lesz már!

Az feleltem, hogy azt gondoltam, későbbre jár már az idő. Nem mintha csakugyan azt gondoltam volna, hanem mivel valósággal kimerült minden társalgó képességem.

- Édes Istenem! - szólt elgondolkozva. - Az a ház, a melyben megszálltam, holmi magánszálló penzióval, Copperfield úrfi, a New-River-head²⁰ közelében, - jó két órája álomba merült már.

- Sajnálom, - szóltam, - hogy csupán egy ágyam van, s hogy...

- Óh, ne is gondoljon ágyakra, Copperfield úrfi, - vágott a szavamba elragadtatással, miközben féllábát a magasba húzta. - De volna-e kifogása az ellen, ha itt nyújtóznám el a kandalló előtt?

- Ha így vagyunk, - szóltam, - akkor, kérem, foglalja el az ágyamat, s én fekszem majd a kandalló elé.

Túlságos meglepetésében és alázatosságában körülbelül oly éles fölkiáltással utasította vissza ezt az ajánlatot, hogy meghallhatta volna akár Cruppné asszony is, a ki valószínűleg a

²⁰ A londoni vízvezeték tápláló mesterséges tó neve.

legalacsonyabb vízálással egymagasságban fekvő, távoli szobájában aludt, miután álomba ringatta egy javíthatatlan órának a ketyegése, a melyre hivatkozni szokott, valahányszor nézeteltérés támadt közöttünk a pontos idő dolgában, s a mely sohasem késett kevesebbel háromnegyedóránál, bárha állítólag minden reggel a legkiválóbb tekintélyek igazították meg. Mivel az érvek, a melyeket nagy zavaromban fölhozhattam, egytől-egyig hatástalanok maradtak s Urias szerénységét rá nem vehették, hogy elfogadja ágyamat, kénytelen voltam minden lehető előkészületet megtenni, hogy pihenni tudjon a kandalló előtt. A pamlag matracczából, (a mely hosszú, csontos alakjánál jóval rövidebb volt), a pamlag vánkosaiból, egy ágytakaróból, az asztalterítőből, egy tiszta abroszból s egy felsőkabátból tákoltam össze a számára ágyat és takarót, a melyért alig győzött eléggé hálálkodni. Miután kölcsönöztem neki egy hálósipkát is, a melyet nyomban a fejére tett, s a melyben oly borzalmasan festett, hogy azóta soha többé nem használtam hálósipkát, - magára hagytam őt, hogy pihenjen. Ezt az éjszakát sohasem fogom elfelejteni. Sohasem fogom elfelejteni, hogy' forogtam és hanykolódtam; hogy' agyongyötörtem magam azzal, hogy folyton Ágnesen és ezen a teremtesen járt az eszem; hogy' töprengtem, vajon mit tehetnék és mit kellene tennem; s hogy' nem tudtam egyebet kisütni annál, hogy Ágnes békessége érdekében az lesz a legokosabb, ha semmit sem teszek, s magamnak tartom azt, a mit hallottam. Ha néhány pillanatra elszundikáltam, fölmerült előttem, esedező tekintetet vetve rám, Ágnes képe, szelíd szemével, és édes atyjának a képe, a ki gyöngéd szeretettel nézett rá, úgy, a hogy' annyszor láttam őt, - fölmerült előttem és határozatlan rémülettel töltött el. Mikor fölébredtem, eszembe jutott, hogy Urias ott fekszik a szomszéd szobában, s ez a tudat úgy rám nehezedett, mintha ébren lidércznyomást éreztem volna; s oly ólomsúlyú félelem fogott el, mintha holmi hitványabb fajta ördögöt fogadtam volna be lakásomba.

Közbe-közbe belopódzott révedező gondolataimba újra a piszkavas, és sehogysem tudtam tőle szabadulni. Félig ébren, félig alva, azt gondoltam, hogy még mindig vörös izzó, s hogy kikaptam a tűzből és keresztülszúrtam vele Uriast. Később annyira erőt vett rajtam ez a gondolat, bárha tudtam, hogy csak üres képzelődés, hogy beosontam a szomszéd szobába, hogy lopva rátekintsek a vendégemre. Ott feküdt a hátán elnyúlva, Isten tudja, hova kinyújtott lábakkal, miközben torkából hortyogó hangok törtek elő, az orra el-eldugult, s a szája tátva volt, mint valami széles kapu. A valóságban annyival borzalmasabb volt, mint a hogy' beteges képzelődésem elgondolta, hogy az undor ellenállhatatlanul odavonzott hozzá, s nem állhattam meg, hogy körülbelül minden félórán egyszer be ne osonjak a nappaliba, s újra rá ne tekintsek. S a végtelen hosszú éjszaka mégis súlyosabb és reménytelenebb volt, mint valaha, s a hajnal csak nem akart pitymallani a komor égboltozaton.

Mikor korán reggel távozni láttam őt a lépcsőn, (mert, hála Istennek! reggelire nem akart ott maradni), úgy tetszett, mintha az éjszaka távoznék szobámból az ő személyében. Mikor fölkerelkedtem a Doctors' Commons felé, külön a szívére kötöttem Cruppné asszonynak, hogy hagyja nyitva az ablakokat, hogy a nappalim jól kiszellőzzék és megtisztuljon a jelenlététől.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Fogságba esem.

Nyomát sem láttam többé Heep Uriasnak mindaddig, a míg Ágnes elutazásának a napja el nem következett. Kint voltam a postaállomáson, hogy elbúcsúzzam tőle, s lássam elindulni; s ott volt Urias is, a ki ugyanazzal az alkalmatossággal tért vissza Canterburybe. Némi elégtétellel láttam, hogy kopottas, kurtaderekű, szélesvállú, szederszínű felöltője egy esernyő társaságában, a mely kis sátor gyanánt borúlt föléje, fönt terpeszkedett a kocsí tetején, a hátsó

ülés szélén, míg Ágnes természetesen a kocsi belsejében ült; de az az erőfeszítésem, a melyet ki kellett fejtenem, hogy barátságos legyek hozzá, a míg Ágnes látott, megérdemelte ezt a kis jutalmat. A kocsiablakban épp úgy, mint az ünnepi ebéden, ott ólálkodott körülöttünk szakadatlanul, mint valami nagy keselyű, bekapva minden egyes szócskát, a melyet én mondtam Ágnesnek, vagy Ágnes mondott nekem.

Nyughatatlanságomban, a melyet Uriasnak a kandalló előtt tett vallomása támasztott bennem, sokat gondolkoztam azon, a mit Ágnes Urias üzlettársi minőségéről mondott volt: „Azt tettem, a mi - remélem - a leghelyesebb volt. Mivel éreztem, hogy a papa békessége érdekében szükségképpen meg kell hozni ezt az áldozatot, kérve-kértem, hogy hozza meg.” Azóta szüntelenül rám nehezedett valami keserves sejtelemnek a súlya, hogy Ágnes, ha atyja érdekében szükség volna további áldozatokra, engedni fog ugyanazon érzelemnek, s ugyanazon érzelemből fog hozzá erőt is meríteni. Tudtam, mily forrón szereti az édes atyját! Tudtam, milyen önfeláldozásra képes. Tudtam saját magától, hogy önmagában látja atyja tévedéseinek ártatlan okát, s úgy érzi, hogy sokkal tartozik édes atyjának, s epedve vágyódik arra, hogy tartozását letörleszthesse. Nem vigasztalt az sem, hogy láttam, mily ellentéte Ágnes e szeder szín felöltös, utálatos vöröshajúnak, mert éreztem, hogy éppen ez ellentétben, Ágnes tiszta lelkének önmegtagadásában s Urias szennyos aljasságában rejlik a legnagyobb veszedelem. Mindezt kétségtelenül jól tudta Urias is, és agyafúrtságában számításba is vette bizonyára.

De oly bizonyos voltam benne, hogy az ily, bár távoli áldozatnak már a kilátása is teljesen földúltná Ágnes boldogságát; s viselkedéséből ítélve, oly bizonyos voltam abban is, hogy egyelőre nem is sejti még a dolgot, s a szóban forgó áldozatnak árnyéka sem vetődött még rá, hogy könnyen meg is sérthettem volna vele, ha figyelmeztetem arra, a mi fenyegeti. Így esett, hogy kimagyarázkodás nélkül váltunk el: Ágnes mosolyogva intett búcsút kezével a kocsiablakból, s gonosz szelleme fölötté görnyedezett a földélzetén, mintha karmai közt tartaná már diadalmasan.

Sokáig nem tudtam szabadulni e búcsúpillanat emlékétől. Mikor Ágnes levélben értesített róla, hogy szerencsésen hazaérkezett, oly szerencsétlennek éreztem magamat megint, mint a mikor távozni láttam őt. Valahányszor elgondolkoztam, bizonyos volt, hogy fölmerül emlékemben rögtön ez a jelenet, s nyughatatlanságomat megkétszerezi. Alig múlt éjszaka a nélkül, hogy erről nem álmodtam volna. Része lett életemnek, s oly elválaszthatatlanul összefüggött életemmel, mint akár a fejem. Bőségesen ráértem nyughatatlanságomon töprengeni: mert Steerforth, a hogy megírta, Oxfordban volt, s mikor nem volt dolgom a Commons'-ban, nagyon sokat egyedül voltam. Azt hiszem, azidőtájt lappangó bizalmatlansággal voltam eltelve Steerforth iránt. Nagyon barátságosan válaszoltam ugyan a levelére; de azt hiszem, mindent egybevetve, örültem, hogy éppen akkoriban nem jöhetett Londonba. Azt gyanítom, az igazság az volt, hogy Ágnes hatása alatt állottam, a melyet Steerforth jelenléte nem zavart meg; s ez a hatás csak még nagyobb erővel érvényesült, azért is, mert Ágnes annyira foglalkoztatta érdeklődésemet és gondolataimat.

Ezenközben napok s hetek teltek el. Megkötöttük a végleges szerződést a Spenlow és Jorkins irodával. A nénémről évente kilenczven fontot kaptam, (a házbéremen s egyéb apróbb költségeken kívül). A lakásomat egy évre kibéreltük, s bárha esténként még mindig elhagyottnak tűnt föl előtttem, s az esték nagyon hosszúra nyúltak benne, mégis beleéltem magam otthon holmi lagymatag, szomorkás mélézásba s rákaptam a feketekávéra, a mit akkortájt, ha visszagondolok rá, úgy tetszik, literszámba fogyasztottam. Akkortájt történt az is, hogy három fölfedezést tettem: először azt, hogy Cruppné asszony valami „csúz”-nak nevezett furcsa bántalom mártirja volt, a mely rendszerint együtt járt azzal, hogy az orra megvörösödött, s állandóan borsosmentával való kezelésre szorult; másodszor azt, hogy éléskamráj hőmérsékletének valamely különös sajátsága folytán a rumos üvegeim egymásután megrepedeztek; s harmad-

szor azt, hogy egyedül állok széles e világon, s nagy a hajlandóságom arra, hogy e körülményt az angol versköltészet szabályai szerint faragott rímes töredékekben megénekeljem.

Aznap, mikor végleg megkötöttük a szerződést, nem volt más ünnepély, csak az, hogy sandwich-szeleteket és sherryt hozattam az irodába az őröknek, s este egyedül színházba mentem. „Az idegen”-t adták, egy a Doctors’ Commons életéből vett darabot, s az előadás oly rettenetesen elérzékenyített, hogy alig ismertem rá magamra, mikor otthon a tükörbe pillantottam. Spenlow úr, mikor elintéztük a hivatalos fölavatást, megjegyezte, hogy szerencsésének tartaná, ha vendégül láthatna norwoodi házában, hogy megünnepeljük összeköttetésünk véglegesítését; csak hogy ez idő szerint némi fölfordulás van nála otthon, mert éppen mostanában várja haza a leányát, a ki befejezte Párisban a neveltetését. De jelezte azt is, hogy reméli, ha a leánya otthon lesz, lesz hozzám többször is szerencséje. Tudtam, hogy özvegyember, s csak ez az egy lánya van, és megköszöntem a szívességét.

Spenlow úr helyt állt a szavának. Egy-két hét múlva újra szóba hozta a meghívását, s közölte velem, hogy rendkívül örvendene, ha a legközelebbi szombaton megtisztelném a látogatásommal s hétfőig a vendége maradnék. Természetesen kijelentettem, hogy *szívesen* megtisztalem; s megállapodtunk, hogy kivisz és behoz magával a phaëtonjában.

Mikor a nagy nap elkövetkezett, még az útításkámra is nagy tisztelettel tekintettek a fizetéses őrök, a kiknek a szemében szent misztérium volt a norwoodi ház. Az egyikük közölte velem, hogy hallomása szerint Spenlow úr mindig tiszta ezüsből és porcellánból étkezik; s egy második figyelmeztetett, hogy Spenlow úr házában úgy tartják a pezsgőt folyton csapra verve, mint máshol a közönséges asztali sört. Tiffey úr, a parókás öreg őr, hosszú szolgálata alatt üzleti ügyekben többször járt lent Norwoodban s minden alkalommal bejutott egészen a reggeliző szobába. Bámulatosan pazar volt a berendezése, mondotta, s oly finom minőségű barna kelet-indiai sherryt ivott benne, hogy szikrázott utána a szeme.

Ugyanaznap egy régóta húzódó esetet tárgyaltunk az egyházi tanácsban; egy pék kiközösítéséről volt szó, a ki egy egyházközségi gyűlésen tiltakozott valami kövezetadó ellen, s mivel a bizonyítási anyag jegyzőkönyve, számításom szerint, kétszer oly hosszú volt, mint Robinson Crusoe története, meglehetősen későre járt, mire elkészültünk. De hat hétre mégis kiközösítettük s töméntelen perköltség viselésére ítéltük a péket; s azután proctora, a bíró s mindkét fél ügyvédjei, (a kik mind közel atyafiságban voltak egymással), együtt távoztak a városból, én pedig Spenlow úrral elhajtattam a phaëtonban.

A phaëton pompás egy alkotmány volt; a lovak oly kevélyen tartották a nyakukat s úgy emelgették a lábaikat, mintha tudták volna, hogy ők is a Doctors’ Commonshoz tartoznak. A Commonsban ugyanis nagy versengés folyt mindenfajta fényűzésben, s nem csak egy ritka szép fogatban gyönyörködhattunk; bár az volt és az is lesz mindig a meggyőződése, hogy az én időmben a versengés fő tárgya a keményítő volt, s a proctorok úgy kikeményítették a testüket-lelküket, a hogy csak összefér az emberi természettel.

Nagyon jól mulattunk útközben, és Spenlow úr volt szíves egypár fölvilágosító megjegyzést tenni választott életpályámra vonatkozólag. Azt mondta, hogy ez a világon a legelőkelőbb életpálya, a melyet semmiképp sem szabad egy kalap alá vonni a közönséges ügyészi pályával; mivel egészen más, mint ez, ennél összehasonlíthatatlanul kizárólagosabb, kevésbé gépies és sokkal jövedelmezőbb. Sokkal könnyebben vesszük a dolgokat a Commonsban, mint a hogy bárhol másutt vehetők, - jegyezte meg, - s ez a körülmény, szabadalmazott osztály létünkre, különállást biztosít nekünk. Mondta, hogy lehetetlen ugyan azt a kellemetlen tényt eltitkolnunk, hogy voltaképpen főleg a közönséges ügyészek foglalkoztatnak bennünket; de értésemre adta azt is, hogy az ügyészek alsóbb fajta emberek, a kikre általában félvállról tekint le minden proctor, a ki tart magára.

Megkérdeztem Spenlow úrtól, mifajta ügyet tart életpályánkon a legjobbnak? Azt felelte, hogy mindennél jobb talán egy jó kis örökösödési pör, a melyben harmincz-negyvenezer fontnyi csinos kis összegről van szó. Az ilyen pörben, mondotta, nemcsak az a jó, hogy az eljárás egész folyamata alatt bőven módunkban van válogatni a bizonyítás eszközeiben, s halomra gyűjteni a tanuvallomásokat pro és contra (nem is említve a föllebbezést először a választott bírósághoz, azután az urakházához); hanem mivel a költségek végül bizonyosan ki fognak telni a hagyatékából, mind a két fél bátran és lelkesen vág neki a pörnek, s a kiadásokkal senki sem törődik. Azután valóságos dicshimnusz zengett a Commonsról általában. Legcsodálatosabb a Commonsben (mondotta) a tömörsége. A legmegfelelőbbben szervezett hely a világon. A kényelem valóságos megtestesülése. Mindenestül belefér egy dióhéjba. Például. Bead valaki egy válókeresetet vagy egy kártérítési keresetet az egyháztanácshoz. Nagyon helyes. Megpróbálkozik vele az egyháztanács előtt. Csendes kis társasjátékot rendez egy családi körben és kényelmesen végigjátssza. Ha esetleg nincs megelégedve az egyháztanácscsal, mit csinál akkor? Kapja magát és a föllebbezési tanácshoz fordul. Mi az a föllebbezési tanács? Ugyanaz a testület, ugyanabban a teremben, ugyanazokkal a szakértőkkel, csak más bíróval, mert az egyháztanács bírója a megfelelő tárgyalásokon ügyvédkedhetik is. Már most itt újra eljátssza az a valaki a társasjátékát. De még mindig nincs megelégedve. Nagyon helyes. Mit csinál ezután? Kapja magát és a választott bírósághoz fordul. Kik ennek a tagjai? Egyházjogi dolgokban azok az ügyvédek, a kiknek nincs más dolguk, s a kik végignézték a társasjátékot a két előbbi tanács előtt, látták a kártyák keverését, az osztást és a játszmat, beszéltek is a játszmaról az összes résztvevőkkel, s most bírák képében újfent megjelennek, hogy közmegelégedésre végleg elintézzék az ügyet! Elégületlen emberek emlegethetik a Commons megvesztegethetőségét, a Commons maradiságát s hangoztathatják a Commons reformálásának a szükségességét, - jelentette ki Spenlow úr ünnepélyesen, befejezésül; de mikor legdrágább volt a búza vékája, a Commonsnek akkor volt a legtöbb dolga; s az ember kezét a szívére tévén, nyugodtan odakiálthatja az egész világnak: „Ha hozzányúltok a Commonshöz, romlásnak indul a haza!”

Mindezt figyelmesen hallgattam, s bár, őszintén szólva, nem igen hittem, hogy a haza csakugyan annyi hálával tartozik a Commonsnek, a hogy Spenlow úr állította, tiszteletteljesen csatlakoztam a véleményéhez. Szerényen éreztem, hogy az, a mit a búza vékájáról mondott, fölülmúlja értelmi képességemet, s éppen ezért végképp eldöntötte a kérdést. Máig sem tudtam még ezt a véka búzát megemésztetni. Mindig újra meg újra megjelent életem során, kapcsolatban a legkülönbözőbb dolgokkal, hogy megsemmisítsen. Voltaképpen ma sem tudom, mi dolga van velem, vagy mi jogon tesz tönkre mérhetetlenül sok mindenféle alkalmmal; de valahányszor meglátom az én régi véka barátomat, a mint a hajánál fogva előrántják, (mert tapasztalásom szerint mindig így jelenik meg), lemondok a szóbanforgó ügyről, mert tudom, hogy veszve van.

Ez azonban elkalandozás. *Én tőlem* távol állt még a gondolata is annak, hogy hozzányúljak a Commonshöz, s romlásnak indítsam a hazát. Hallgatásommal alázatosan hozzájárulásomat jelentettem ki mindahhoz, a mit föllebbvalómtól hallottam, a ki korban és tudományban egyaránt fölöttem állt; s azután elbeszélgettünk „Az idegen”-ről és a drámáról és a hintó elé fogott pár lóról, a míg Spenlow úr kapuja elé nem érkeztünk.

Gyönyörű kert volt Spenlow úr háza körül, s bárha az év oly szakát éltük, a mely nem igen volt alkalmas kertek megszemlélésére, mégis ez a kert oly szépséges volt, hogy szinte elbűvölt. Bájos pázsitdarab is volt a kertben, facsoportozatok, s messzire nyúló sétautak, a melyeket éppen hogy kivehettem még a szürkületben. Az utak fölé drótléczes boltozat borult, a melyen lomb és virág pompázott a tenyészet idején.

- Itt sétálgat Spenlow kisasszony egymagában, - gondoltam. - Édes Istenem!

Bementünk a fényesen kivilágított házba, s először egy csarnokba jutottunk, a hol egész csomó kalapot, sipkát, felöltőt, plaidet, keztyűt, ostort és sétapálczát láttam.

- Hol van Dóra kisasszony? - kérdezte Spenlow úr az inastól.

- Dóra! - gondoltam magamban. - Milyen gyönyörű név!

Beléptünk egy szomszédos szobába, (azt hiszem, az a bizonyos reggeliző-szoba volt, a melyet a barna kelet-indiai sherry tett nevezetessé), s hallottam, hogy egy hang így szólt: - Copperfield úr, Dóra lányom, s Dóra lányom meghitt barátnője! - Kétségtelenül Spenlow úr hangja volt a hang; de én nem ismertem rá, s nem is törődtem vele, kinek a hangja. Egy pillanat műve volt az egész. Sorsom betelt. Fogoly voltam és rabszolga. Örülésig beleszerettem Spenlow Dórába! Rám nézve több volt ő földi lénynél. Tündér volt, szilfid, mit tudom én, mi, - valami, a mit soha senki sem látott még, s minden, a mi után epedve vágyódik minden ember. Egy szempillantás alatt elnyelt a szerelem örvénye. Szó sem volt arról, hogy megállják az örvény szélén; hogy lepillantsak belé; hogy hátratekintsek; hanyatt-homlok belerohantam, mielőtt csak egy szót is szólhattam volna.

- Én, - szólt egy hang, a melyre jól emlékeztem, mikor meghajoltam s mormoltam valamit, - ismerem már Copperfield urat.

A ki szólt, nem Dóra volt. Nem; meghitt barátnője mondta ezt: Murdstone kisasszony!

Nem hiszem, hogy nagyon elámúltam volna. A mennyire megítélhetem magam, nem igen maradt bennem semmiféle képesség arra, hogy elámúlhassek. Nem volt az anyagi világban semmi említésreméltó, a mi ámulatot kelthetett volna bennem az egy Spenlow Dórán kívül. Így szóltam: - Hogy' van, Murdstone kisasszony? Remélem, jól érzi magát? - Ő így felelt: - Nagyon jól. - Majd így szóltam: - Hogy' van Murdstone úr? - S ő így felelt: - Köszönöm. A fivérem friss erőben van.

Ekkor Spenlow úr, a ki valószínűleg meglepetve látta, hogy ismerjük egymást, beleszólt a beszélgetésbe:

- Örülök, Copperfield, - szólt, - hogy Murdstone kisasszony ismerőse.

- Copperfield úr, - szólt Murdstone kisasszony szigorú önuralommal, - atyafiságban van velem. Valaha futólag megismerkedtünk egymással. Akkor még kis gyermek volt. A körülmények azóta elválasztottak bennünket. Rá sem ismertem volna.

Azt feleltem, hogy én bizony bárhol ráismertem volna. S ez való igaz volt.

- Murdstone kisasszony, - fordult hozzám Spenlow úr, - volt szíves elvállalni, hogy úgy mondjam, azt a hivatalt, hogy meghitt barátnője lesz Dóra lányomnak! Minthogy Dóra lányomnak, szerencsétlenségére, nem él az anyja, Murdstone kisasszony lesz a társnője és védelmezője.

Egy pillanatra az jutott eszembe, hogy Murdstone kisasszonynak épp úgy, mint holmi zsebbevaló kis öklelő szerszámnak, nem annyira védelem, mint inkább támadás a rendeltetése. De mivel Dórán kívül minden egyébre futólag tudtam csak gondolni, nyomban Dórára tekintetben, s azt gondoltam, hogy ennek a bájos, kis, pajkos teremtésnek nem igen lesz nagy hajlandósága arra, hogy túlságosan meghitt barátnője legyen társnőjének és védelmezőjének. E perczen csöngetés hallatszott, s Spenlow úr, miután tudatta velem, hogy ez az első csöngetés az ebédhez, magával vitt, hogy átöltözködjem.

Az a gondolat, hogy az ember ily szerelmes állapotban öltözködjék, vagy bármi mást tegyen, a mi cselekvéssel jár, kissé túlságosan nevetségesnek tetszett. Csak annyi telt tőlem, hogy leültem a kandallóm elé, harapdáltam az útításkám kulcsát, és folyton az elragadó, leányos,

ragyogó szemű, kedves Dórára gondoltam. Minő a termete, minő az arcza, milyen bájos, milyen szeszélyes, milyen ígézetes a modora!

A csengő újra megszólalt, még pedig oly hamar, hogy csupán kapkodva szedhettem rendbe magamat, a helyett a gondos készülődés helyett, a mely az adott körülmények között kívánatos lehetett volna, s azután lesiettem az emeletről. Vendégek is voltak az ebédlőben. Dóra egy öszfejú öreg úrral beszélgetett. Bárha ősz, - s azonfölül, a mint mondta, dédapa volt is, - mégis örülten féltettem tőle Dórát.

Micsoda kedélyhangulatban voltam! Féltékeny voltam mindenkire. Elviselhetetlennek találtam azt a gondolatot, hogy van, a ki nálam jobb ismerőse Spenlow úrnak. Gyötrelmem volt hallgatnom őket, mikor oly eseményekről beszélgettek, a melyekről énnekem nem volt tudomásom. Mikor egy rendkívül nyájas úriember, a kinek fénylett a feje a kopaszságtól, azt kérdezte tőlem, az asztal túlsó feléről, vajon először vagyok-e ezen a vidéken, képes lettem volna a legvadabb bosszút állni rajta.

Nem emlékszem rá, ki volt jelen Dórán kívül. Halvány sejtelmem sincs róla, mit ettünk ebédre Dórán kívül. Az a benyomásom, hogy én Dórával laktam jól, s vagy féltuczat fogáshoz hozzá sem nyúltam. Dóra mellett ültem. Beszélgettem vele. Az övénél gyönyörűbb hangocska, vidámabb kacaj, bájosabb és ígézetesebb pajkoskodás nem ejtett rabúl még soha egy reménytelen, elveszett ifjút. Mindent egybevetve, meglehetősen iczi-piczi volt. Annál drágább kis teremtés, gondoltam magamban.

Mikor kiment a szobából Murdstone kisasszonnyal, (több hölgytagja nem volt a társaságnak), édes álmodozásba merültem, a melyet csak az a kegyetlen sejtetem zavart, hogy Murdstone kisasszony be talál előtte feketíteni. A fénylőfejű, nyájas isten-teremtése hosszú történettel mulattatott, a mely, ha nem csalódom, kertészkedésről szólt. Mintha többször emlegette volna a „kertészét”. Látszólag a legnagyobb figyelemmel hallgattam rá, de voltaképpen az egész idő alatt az Éden kertjében bolyongtam Dórával.

Aggodalmam, hogy növekvő szenvedélyem tárgya előtt befeketítettek, újra éledt, mikor átmentünk a társalgóba, s Murdstone kisasszony mogorva, rideg ábrázatára pillantottam. De egészen váratlanul megkönnyebbültem.

- Copperfield Dávid, - szólt Murdstone kisasszony, intve, hogy kövessem egy ablakmélyedésbe. - Csak egy szóra!

Szemtől szemben álltam egyedül Murdstone kisasszonnyal.

- Copperfield Dávid, - szólt Murdstone kisasszony, - fölösleges családi körülmények fejtegetésébe bocsátkoznom. Ez a téma nem a legcsábítóbb.

- Éppenséggel nem, asszonyom, - feleltem.

- Éppenséggel nem, - hagyta helyben Murdstone kisasszony. - Nem óhajtom sem a hajdani viszálykodások, sem a hajdani sérelmek emlékét fölújítani. Sértésekkel halmozott el egy személy, - sajnos, hogy nemem szégyenére azt kell mondanom, egy nőszemély, - a kit harag és utálat nélkül lehetetlen említenem; s ezért inkább nem is említem hát.

Ez a czélzás a nénémre nagyon fölforralta a vérem; de azt mondtam, hogy mindenesetre legjobb lesz, ha Murdstone kisasszony lesz szíves *nem* említeni őt. Ha tiszteletlenül emlékeznék meg róla előttem, tettem hozzá, nem állhatnám meg, hogy határozottan ki ne fejezzem a magam véleményét.

Murdstone kisasszony lehunyta a szemét s megvetően lehajtotta a fejét; majd lassan újra föltekintve rám, így folytatta:

- Copperfield Dávid, nem szándékozom eltagadni azt a tényt, hogy kedvezőtlen véleményem volt magáról gyermekkorában. Lehet, hogy tévedtem, lehet, hogy ön szűnt meg e véleményt igazolni. Erről nincs most szó közöttünk. Oly család tagja vagyok, a mely, azt hiszem, némi szilárdságra tarthat számot; s nem vagyok rabja a körülményeknek vagy a változásnak. Nekem meglehet önről a magam véleménye. Önnek meglehet rólam a maga véleménye.

Most rajtam volt a főhajtás sora.

- De szükségtelen, - szólt Murdstone kisasszony, - hogy e két vélemény kereszteződjék. Sőt az adott körülmények között mindenesetre jó lesz, ha nem kereszteződnek. Mivel az élet fordulatai újra összehoztak bennünket, s úgy lehet, más alkalmakkor is összehoznak még, azt akarom mondani, tekintsük egymást távoli ismerősöknek. Családi körülmények eléggé igazolhatják az érintkezésnek ezt a módját, s teljesen szükségtelen, hogy egymásról megjegyzéseket tegyünk. Helyesli az indítványomat?

- Murdstone kisasszony, - feleltem, - azt hiszem, hogy kegyed épp úgy, mint Murdstone úr, velem nagyon kegyetlenül s az édes anyámmal nagyon szívtelenül bántak. Halálom órájáig ez lesz a meggyőződésem. De azért mindenben hozzájárulok az indítványához.

Murdstone kisasszony újra lehunyta a szemét és lehajtotta a fejét. Azután megérintve hideg, merev ujjai hegyével a kezem fejét, távozott mellőlem, miközben csuklóin és nyakán megigazgatta az apró lánczocskákat, a melyek - úgy tetszett, - ugyanazok s ugyanolyan állapotban voltak még mindig, mint a mikor utoljára találkoztam vele. Ezek a lánczok - Murdstone kisasszony mivoltára vonatkozólag - a börtönajtók fölött lógó lánczokat juttatták eszembe, a melyek kívül megsejtetik a szemlélővel, mit várhat odabent.

Az est hátralévő részéből mindaz, a mire emlékszem, annyi, hogy szívem királynője bűbájos balladákat énekelt francia nyelven, a melyeknek, bármi volt egyébként a tárgyuk, a befejezése mindig az a felszólítás volt, hogy tánczoljunk: Tralala, Tralala! - miközben valami, gitárhoz hasonló, dicső hangszeren kísérte saját magát. Hogy üdvöztető örületbe merültem bele. Hogy visszautasítottam minden frissítőt. Hogy különösen a puncstól riadt vissza a lelkem. Hogy mikor Murdstone kisasszony gondjaiba vette az édest és elvezette, Dóra mosolygott rám, s drága kis kezét felém nyújtotta. Hogy megpillantottam a képem mását egy tükrőben, s a képem mása tökéletesen bamba és együgyű volt. Hogy szörnyű érzélgős hangulatban feküdtem le, s gyöngyelemjűséggel fenyegető válság közepett ébredtem föl.

Szép reggel volt s még jókorán. Az a gondolatom támadt, hogy lemegyek és járok egyet az egyik drótboltozatos sétaúton, s Dóra édes képén merengve áldozok szenvedélyemnek. Az előcsarnokban ott találtam Dóra kis kutyáját, a melynek Jip volt a neve - a Gipsy szó rövidítése. Gyöngéden közeledtem hozzá, mert szerettem ő rá is kiterjedt; de Jip rámvicsorította valamennyi fogát, morogva egy szék alá bújt, és semmiféle barátkozásról sem akart hallani.

A kert hűvös volt és elhagyott. Ide-oda járkáltam, azon tűnődve, mily végtelenül boldoggá lennék, ha valamikor menyasszonyomnak mondhatnám ezt az édes kis csodatünetem. A mi a házasságot, a vagyont és a többit illeti, azt hiszem, mindez romlatlanságomban még akkor is csaknem oly mellékes volt rám nézve, mint a mikor a kis Emmi szerettem. Ha szabad volna őt „Dórá”-nak szólítanom, levelet írni neki, rajongni érte, imádni őt, ha jogom volna hinni, hogy mások társaságában is rám gondol mindig, azt hiszem, ez volt az, a mit az emberi becsvágy netovábbjának képzeltem, a mi az én szívem becsvágyának föltétlenül netovábbja volt. Kétségtelen, hogy érzélgős, együgyű tacskó voltam; de mindebben szívem oly tisztasága nyilvánult meg, a mely lehetetlenné teszi még ma is, hogy megvetéssel emlékezzem vissza e multra, bármennyire nevetek is rajta.

Nem sokáig járkáltam, mikor egy sarkon befordulva, Dórával találkoztam. Újra bizsergés fut végig rajtam tetőtől-talpig, a mint emlékezetem befordul e sarkon, és kezemben reszket a toll.

- Kegyed - korán - kint van - már, Spenlow kisasszony, - szóltam.

- Úgy unatkozom odabent, - felelt Dóra, - és Murdstone kisasszony oly fura alak! Oly ostobaságokat fecseg össze-vissza arról, hogy a földnek át kell melegednie, mielőtt ki szabad jönnöm. Átmelegednie! - (E fölkiáltást csengő kacajjal kísérte.) - Vasárnap reggel, mikor nem gyakorolom magam semmiben, csak kell valamit csinálnom. A múlt éjszaka meg is mondtam a papának, hogy ki *kell* jönnöm a kertbe. Egyébként az egész napnak ez a leggyönyörűbb része. Úgy-e bár?

Merész szárnyalást kockáztattam meg, s kijelentettem, (nem minden dadogás nélkül), hogy most már nekem is nagyon gyönyörű, bár egy percczel előbb nagyon komornak találtam még.

- Bókképpen mondja ezt? - kérdezte Dóra, - vagy azt akarja mondani, hogy csakugyan megváltozott az idő?

Még jobban dadogva, mint az előbb, azt feleltem, hogy nem bókot akartam mondani, hanem a tiszta igazságot; bár a legcsekélyebb változást sem vettem észre az időben. Az ok érzelmeim állapotában rejlik, tettem hozzá szégyenlősen: hogy érthetővé tegyem a fölvilágosítást.

Sohase láttam még oly fürtös fejet, - (hogy is láthattam volna, mikor nem volt párja soha a világon!) - mint az övé volt, a mikor megrázta, hogy elrejtse pirulását. S a kékszalagos szalmakalap, a mely a fürtös fejre borult, minő megfizethetetlen kincs lett volna, ha fölakaszthatom vala Buckingham-streeti lakásomban!

- A minap tért vissza Párizsból? - kérdeztem.

- Igen, - felelt Dóra. - Járt már ott valaha?

- Nem.

- Óh! Remélem, nemsokára fölkeresi! Nagyon megszeretné!

Mély fájdalom nyomai látszottak ábrázatomon. Hogy azt remélhette, hogy útrakelek; hogy lehetségesnek gondolhatta, hogy útra kelhetek, ezt nem bírtam elviselni. Utáltam Párizst; utáltam Franciaországot. Kijelentettem, hogy a fennforgó körülmények között nincs az az ok, a melyért elhagyhatnám Angliát. Nincs, a mi rábírhatna erre. Szóval, újra megrázta a fürtöit, mikor mindkettőnk megkönnyebbülésére elénkbe szaladt az úton a kutyus.

Halálosan féltette tőlem Dórát, s nem győzött eléggé ugatni rám. Dóra karjai közé kapta, - óh! én édes Istenem! - s dédelgette; de Jip csak nem hagyta abba az ugatást. Nem engedte, hogy hozzányúljak, mikor megkísérlettem, - mire Dóra megverte. Szenvedésem nagyban fokozódott, mikor látnom kellett, milyen gyöngéden rápaskolt büntetésből tömpe orrcsontjára, miközben a kutyus hunyorogva a kezét nyaldosta s tovább morgott magában, mint valami kis gordonka. Végre lecsendesedett - könnyen megtehetette, mikor Dóra gödrös álla a fején nyugodott! - s mi odébb sétáltunk, hogy megnézzünk egy üvegházat.

- Úgy-e, maga nem igen meghitt ismerőse Murdstone kisasszonynak? - kérdezte Dóra. - Aranyosom!

(Az utolsó szó a kutyának szólt, óh, ha nekem szólt volna!)

- Nem, - válaszoltam. - Éppenséggel nem.

- Unalmas teremtés, - szólt Dóra duzzogva. - El sem képzelhetem, hova gondolhatott a papa, mikor ilyen kellemetlenkedő alakot választott társamúl. Kinek van szüksége védelmezőre? Annyi bizonyos, hogy *énnekem* nincsen. Jip sokkal jobban meg tud engem védelmezni, mint Murdstone kisasszony. - Igaz-e, Jip, te drága?

Jip lomhán hunyorgott csak, mikor Dóra megcsókolta tömzsi fejét.

- A papa azt mondja, hogy bizalmas barátnőm, de hogy távolról sem az, annyit mondhatok, - úgy-e Jip? Mi bizony nem tisztelünk meg a bizalmunkkal semmiféle mogorva népséget, úgy-e Jip? Annak ajándékozzuk a bizalmunkat, a kinek a kedvünk tartja, s magunk választjuk meg a barátainkat, a helyett, hogy mások keressék ki őket a számunkra, - úgy-e, Jip?

Jip elégedett vinnyogást hallatott válaszul, olyanformán, mint mikor a teáskatlan duruzsol a tűzőn. A mi pedig engem illet, Dóra minden szava egy-egy újabb láncszem volt, a mely az előbbibe kapcsolódott.

- Nagy baj, hogy, mivel kedves jó mamánk nincsen, helyette folyton olyan zsémbes, komor, vén jószágot kell tűnünk a sarkunkban, a minő Murdstone kisasszony, - úgy-e Jip? De se baj, Jip! Fukarkodunk majd a bizalmunkkal, s úgy boldogulunk, a hogy' tudunk, ellenére is; bosszantjuk majd s nem törődünk a tetszésével, - úgy-e, Jip?

Ha így tartott volna még tovább is, azt hiszem, térdre rogytam volna a kavicsos úton, s alighanem fölhorzsoltam volna a térdemet s e mellett nyomban ki is tették volna a házból a szűrömet. Szerencsémre azonban, az üvegház nem volt messze, s az utolsó szavak közben oda is értünk eléje.

Valóságos gyönyörű geránium-kiállítás volt benne. Lassan elvonultunk a virágok előtt, s Dóra gyakran meg-megállt, hogy az egyiket vagy a másikat megcsodálja, s megálltam én is, hogy ugyanazt megcsodáljam, és Dóra, kis gyermek módjára, kaczagva a magasba emelte a kutyát, hogy megszagolja a virágokat. S ha mind a hárman nem is jártunk talán Tündérországbán, én minden bizonynyal ott jártam. A gerániumlevelek illata máig is úgy hat rám, hogy félig komikus, félig komoly csodálattal azon kezdek tünődni, miféle változás ért egy szempillantás alatt; s rögtön rá feltűnik előttem egy kékszalagos szalmakalap, egy csomó hajfűrt s egy kis fekete kutya, a melyet két sugár kar emel a magasba ragyogó virág- és lombfal felé.

Murdstone kisasszony utánunk jött. Itt akadt ránk; s ellenszenves arczát, a melynek apró ránczai hajporral voltak kitöltve, csókra nyújtotta Dórának. Azután karjába fűzte Dóra karját s bemasirozott velünk a reggelihez, mintha katonai temetésre vezetett volna.

Hány csésze teát ittam, tekintettel arra, hogy Dóra készítette, - nem tudom. De világosan emlékszem rá, hogy ott ülve addig öntöttem volna magamba a teát, a míg idegrendszerem, ha ugyan volt azidőt, teljesen tönkre nem ment volna. Később templomba mentünk. Murdstone kisasszony Dóra közt és közötttem ült a padban; de megcsendült mellettem Dóra éneke, s a gyülekezet eltűnt előlem. Prédikáltak is - természetesen Dóráról - s attól tartok, hogy egyebet nem is tudok az istentiszteletről.

Csendes napunk volt. Vendégek nem voltak. Sétáltunk egyet. Négy órakor ebédeltünk, s este könyveket és képeket nézegettünk. Murdstone kisasszonynak imakönyv volt a kezében, de a szemét éber figyelemmel rajtuk tartotta. Ah! nem igen sejtette Spenlow úr, mikor az nap ebéd után, feje fölött a keszkenőjével, szemközt ült velem, mily forrón ölelgettem őt képzeletemben, mintha apósom volna már! Nem igen gondolta, hogy ugyanakkor, a mikor este jó éjszakát kívántam neki, beleegyezett már abba is, hogy Dórát eljegyezzem, s hogy lelkem mélyén azért imádkoztam, áldja meg őt az Isten!

Reggel korán elindultunk, mert a tengerjogi bíróság előtt egy hajótörési eset tárgyalása volt soron, a melyhez szükség volt az egész tengerészeti tudomány pontos ismeretére, minélfogva (mivel azt senki sem kívánhatta tőlünk, commonsbeliektől, hogy valami sokat tudjunk az efféle dolgokról), a bíró megkért két agg Trinity-mestert,²¹ hogy könyörüljenek rajta s jöjje-

²¹ A Trinity-Egyesület a tengerészet előmozdításával foglalkozik.

nek el a tárgyalásra, hogy kisegítsék. Dóra azonban velünk reggelizett, s megint ő készítette a teát; s megvolt az a keserű örömem, hogy a phaëtonból kalapot emelhettem előtte, a mint, karjában Jippel, ott állt a kapu lépcsőjén.

Mi volt rám nézve aznap a tengerjogi bíróság; micsoda ostobasággá alakult át agyamban az egész tárgyalás, mialatt végig hallgattam; miképp láttam a DÓRA nevet bevésve az ezüst evező lapátján, a melyet ama magas bírói hatóság jelképeül az asztalra tettek; s a mikor Spenlow úr nélkül ment haza, (azt az esztelen reményt tápláltam ugyanis, hogy talán megint visszavisz magával), miképp támadt bennem az a gondolat, hogy én magam is tengerész vagyok, s hogy az a hajó, a melyhez tartoztam, elvitorlázott s engem ott hagyott egyedül egy pusztaszigeten: mindezt hiába próbálnám elmondani. Ha az a szundikáló vén törvényszék felébredhetne s láthatóvá tudná tenni álmaimat, a melyeket ébren álmodtam benne Dóráról, akkor nyilvánvalóvá tenné őszinteségemet.

Nemcsak azokat az álmokat gondolom, a melyeket aznap álmodtam, hanem azokat is, a melyekkel napról napra, hétről hétre, hónapról hónapra tele volt a lelkem. Nem azért jártam oda, hogy kivegyem a részemet abból, a mi ott történt, hanem hogy Dóráról gondolkozzam. Ha megesett, hogy egy-egy gondolatomat a pörös ügyeknek szenteltem, a mint renyhe hosszadalmassággal lejátszódtak előttem, azért történt csak, hogy eltűnődjem, válópörökben (Dórára gondolva) azon, hogy' lehet az, hogy házastársak boldogtalanok is lehetnek; s örökségi pörökben azon, hogy ha a szóban forgó pénzt rám hagyták volna, mi volna a legsürgősebb teendőm Dóra érdekében. Szenvedélyem első hetében négy drága mellényt vásároltam - nem magamért, - *én* nem büszkélkedtem velők, hanem Dóra kedvéért, - szalmasárga bőrkeztüben jártam az utcán, s megvettem az alapját minden tyúkszememnek, a mely életem során kínozott. Ha akkor hordott csizmámat elő lehetne keríteni s összehasonlítani lábam természetes méreteivel, megható bizonyosságom volna arról, milyen állapotban volt a szívem.

S mégis, bármily szerencsétlen nyomorékká silányítottam is magamat Dóra iránt való hódolatom ilyforma nyilvánításával, naponta órák hosszat bolyongtam azt remélve, hogy találkozom vele. Nemsokára nemcsak a Norwood felé vezető úton ismertek épp oly jól, mint az odaváló levélhordót, hanem keresztül-kasul jártam magát Londont is. Föl és alá sétáltam azokon az utcákon, a hol a legelőkelőbb női divatárú-üzletek voltak, megszálltam a bazárt, mint valami nyughatatlan szellem, újra meg újra keresztül vonszoltam magam a parkon, bárha régen agyon voltam fáradva már. Hébe-korba, hosszú időközökben és ritka alkalmakkor láttam is Dórát. Majd a keztüjét láttam, a mint kiintett a kocsablakból; majd az utcán találkoztam vele, elkísértem egy darabkán őt meg Murdstone kisasszonyt, s beszéltem is vele. Az utóbbi esetben utólag mindig nagyon szerencsétlenné tett az a gondolat, hogy a dolog lényegéről egy szót sem szóltam; vagy hogy Dórának sejtelve sincs talán odaadó szerelmem nagyságáról, s talán nem is törődik velem. Képzeltető, hogy folyton folyvást vártam Spenlow úr újabb meghívását. De folyton-folyvást csalódtam, mert a meghívás egyre késett.

Cruppné bizonyára igen éleseszű asszony lehetett, mert mikor ez a vonzalom pár hetes volt csak s én még Ágnesnek is csak annyit mertem megírni, hogy jártam Spenlow úr házában, - a kinek családja, - tettem hozzá, - egyetlen leányból áll; - mondom, Cruppné bizonyára igen éleseszű asszony lehetett, mert már ebben a korai stádiumban kitalálta, miről van szó. Egy este, mikor éppen nagyon nyomott volt a hangulatom, feljött hozzám, hogy arra kérjen, (mivel akkor is az említettem baj gyötörte), legyen szíves, adjak neki egy kis kakukfűtinkturát, rebarbával keverve, s hét csepp szegfűszegszeszszel ízesítve, mert ez a legjobb szer fájdalmi ellen; - vagy pedig, ha ilyesmim nincsen, egy kis papramorgót, a mi csaknem olyan jó szer, mint az előbbi. Nem olyan jóízű ugyan, jegyezte meg, de csaknem olyan jó szer. Mivel az első orvosságnak soha a hírért sem hallottam, a másodikból ellenben mindig volt otthon a pohárszékemben, emeből adtam Cruppnénak egy pohárkával, a melyet nyomban el is kezdett szörpölgetni, nehogy azt találjam hinni, hogy talán más célra akarja felhasználni.

- Ne búsuljon, úrfi, - szólt Cruppné asszony; - fáj a szívem, ha így látom, úrfi: hisz magam is anya vagyok.

Nem egészen értettem meg ugyan, miféle vonatkozásban van ez a tény *én*velem; de azért olyan nyájasan mosolyogtam Cruppnéra, a hogy' csak telt tőlem.

- Ej, úrfi, - szólt Cruppné. - Ne vegye zokon. Tudom ám, mi a szösz leli, úrfi. Lányféle van a dologba.

- De Cruppné asszony! - szóltam elvörösödve.

- Óh, édes Istenkém! Álljon a sarkára, úrfi! - szólt Cruppné, bátorító fejbólintással. - Sohase emlegesse a halált, úrfi! Hogyha az a kisasszony nem akar magára mosolyogni, van helyette száz más, a ki szívesen megteszi. Hisz az úrfi csinos fiatal úr, a kire szívesen kacsintanak a lányok; csak ócsón ne adja magát, Copperfull úr!

Cruppné asszony mindig Copperfull úrnak szólított; először bizonyára azért, mert nem ez volt a nevem; s másodszor valószínűleg azért, mert ez a név valahogyan a nagymosást juttatta eszébe.²²

- Miből gyanítja Cruppné asszony, hogy lányféle van a dologban? - kérdeztem.

- Copperfull úr, - szólt Cruppné nagyon elérzékenyülve, - hisz én magam is anya vagyok.

Egy ideig kénytelen volt Cruppné nanking-keblére szorítani a kezét, s egypár korty orvossággal erősíteni magát, a visszatérő fájdalom ellen. Majd így folytatta tovább:

- Mikor a kedves nénje kivette ezt a lakást, a maga számára, Copperfull úr, - szólt Cruppné, - azt a megjegyzést tettem, hogy lesz megint valakim, a kinek gondját viselhetem. - Hál' Istennek! - mondtam szó szerint, - lesz megint valakim, a kinek gondját viselhetem! - Nem eszik eleget, úrfi, oszt inni se iszik.

- Erre alapítja a gyanúját, Cruppné asszony? - kérdeztem.

- Úrfi, - szólt Cruppné, csaknem szigorúan, - takarítottam én már magán kívül más fiatalurakra is. A fiatal urak vagy túlságosan törődnek magukkal, vagy túlságosan elhanyagolják magukat. Vagy túlságos gonddal fészülik a hajukat, vagy túlságosan összehorzsolják. Vagy túlságosan nagy csizmát hordanak, vagy túlságosan kicsit. A szerint, kinek milyen az alapjellem. De akármelyik túlság bántja őket, úrfi, mindig lányféle van mind a kétfajta fiatal úr dolgában.

Cruppné oly határozottan rázta a fejét, hogy teljesen kirántotta talpam alól a gyékényt.

- Itt van például az az úr, a ki maga előtt meghalt ebben a lakásban, - szólt Cruppné; - belehabarodott egy csaposleányba, s nyomban szűkebbre varratta a mellényeit, pedig alaposan föl volt fújva az ivástól.

- Cruppné asszony, - szóltam, - arra kérem, legyen szíves és ne hasonlítsa össze azt a fiatal hölgyet, a ki az én dologomban szerepel, semmiféle csaposlánynyal vagy más effélével.

- Copperfull úr, - felelt Cruppné, - hisz én magam is anya vagyok, s nem más. Bocsásson meg, úrfi, ha beleavatkozok a dolgába. Isten ments, hogy beleavatkozzak, ha nem szívesen veszi. De maga fiatalember, Copperfull úr, s én csak azt tanácsolhatom, hogy ne búsuljon, úrfi, álljon a sarkára, és ne adja ócsón magát. Ha ráadná magát valamire, úrfi, - folytatta Cruppné, - ha például kuglizni kezdene, a mi használna az egészségének, maj' meglátná, milyen mulatság ez, s milyen jót tenne magának.

²² Lefordíthatatlan szójáték a Copper szóval, a mely katlant is jelent. Copper full = teli katlan.

Így szólván, Cruppné asszony, miközben úgy tett, mintha nagyon óvatosan bánná a pálinkával, - a melyből egy csöpp sem volt már a pohárban, - királynői főhajtással megköszönte a szívességemet és eltávozott. Mihelyt eltűnt az alakja az előszoba homályában, oly világításban kezdtem látni a tanácsát, mintha némiképpen túlságos merészségre vallott volna Cruppné részéről; de másrészt örültem is neki, mert megtanultam belőle azt, hogy ezentúl jobban kell óvnom a titkomat.

HATODIK FEJEZET.

Traddles Tommy.

Cruppné tanácsának a következménye lehetett, (talán csak azért, mert a kugli szó²³ kiejtése hasonlított valamelyest Traddles nevéhez), - hogy másnap az jutott eszembe, hogy meg kellene Traddlest látogatnom. Az az idő, a melyet Traddles említett, már régen elmúlt, s tudtam, hogy egy kis utczában lakik, az Állatorvosi Akadémia közelében, Camden Townban, a hol, mint egyik írnokunk mondta, a ki szintén azon a tájon lakott, főképp diák urak laknak, a kik eleven szamarakat szoktak vásárolni s ezekkel a négylábú fülesekkel kísérleteznek otthon a lakásukban. Miután az említett írnok megadta a kellő útbaigazítást a szóban forgó akadémiái berkek felé, aznap délután fölkerekedtem, hogy régi diákpajtásomat meglátogassam.

Azt tapasztaltam, hogy az utcza éppenséggel nem volt olyan kíváncsú, a minőnek Traddles érdekében óhajtottam volna. Úgy látszott, hogy az odavaló lakóknak az a szenvedélyük volt, hogy kidobáltak az utczára minden olyas apró-cseprő dolgot, a mire nem volt már szüksége senkinek sem. Ennélfogva az utcza nemcsak bűzös és piszkos volt, hanem sikamlós is a káposztalevelek mián. Azonban a hulladék nem csupa zöldségféléből eredt, mert saját szememmel láttam a többi között egy cipőt, egy lyukas serpenyőt, egy fekete főkötőt és egy esernyőt is, a bomlás különböző stádiumában, miközben Traddles házszámát kerestem.

A színhely általános benyomása azt az időt juttatta igen élénken az eszembe, mikor Micawber úréknak a szobaura voltam. Még jobban emlékeztetett Micawber úrra és életépárjára az a leírhatatlan cifranyomorúság, a mely az általam keresett házat jellemezte s megkülönböztette az utczában lévő többi háztól, bárha valamennyi egyazon unalmas kapta szerint készült, s egytől-egyig olyan volt, mintha kora kísérletezése lett volna valami tapogatódzó gyerekeknek, a ki a házépítés mesterségét tanulgatván, nem nőtt még ki a téglarakás és vakolás esetlenségeiből. Mivel véletlenül éppen akkor értem a kapuhoz, mikor a délutáni tejesember kopogására kinyitották, még élénkebben fölmerült emlékemben Micawber úrnak és életépárjának a képe.

- No, - kiáltott rá, a tejes egy nagyon fiatal szolgálóra. - Hát osztég szóba került már az én kis számlácskám?

- Óh, az úr aszondja, hogy tüstént átvizsgálja, - volt a felelet.

- Mivelhogy, - folytatta a tejes, mintha nem kapott volna feleletet, s mintha, - hangjából ítélve, - nem annyira a fiatal szolgálónak, mint inkább bent a házban valaki másnak az épülésére beszélne, (támogatta ezt a benyomásomat az a körülmény is, hogy folyton a tornác mélyébe meresztette a szemét), - mivelhogy ez a kicsinyke számlám oly régóta folydogál má, hogy azt kezdem hinni, ecczer maj csak egészen elfolyik, oszt sose kerül szóba. Má pediglen, ebből

²³ Angolul skittles.

ugyan semmise lesz, tuggya meg! - szólt a tejes, folyvást a ház belsejébe irányítva a hangját s merően a tornácba bámulva.

Mellesleg szólva, soha nagyobb képtelenséget nem láttam, mint azt, hogy ez az ember olyan szelíd czikkel kereskedett, a minő a tej. Durva lett volna mészárosnak vagy pálinkamérőnek is.

A fiatal szolgálnak suttogásra vált a hangja; de az ajka mozgásából úgy gondoltam, megint olyan valamit mondott, hogy hamarosan rendezik majd a számlát.

- Mongya csak, - szólt a tejes, mérges pillantást vetve először a lányra, miközben megfogta az állát, - szereti a tejet?

- Szeretem, - felelt a lány.

- Jó, - szólt a tejes. - Akkor hát hónap nem lesz tej. Hallja-e? Egy csöpp tej se lesz hónap.

Még láttam, mintha a szolgát egészen véve nagyon megnyugtatta volna az a remény, hogy ma még meglesz a tej. A tejes pedig, miután komoran megrázta a fejét, eleresztette a szolgát állát, s nem mondhatnám, hogy valami nagy jóakarattal, leemelte a kannája tetejét s beleöntötte a családi fazékba a rendes napi mennyiséget. Azután dörögve odébb ment, s a szomszéd kapuban hallatta szokott üzleti kiáltását, meglehetősen bosszút lihegő hangon.

- Itt lakik Traddles úr? - kérdeztem ekkor.

A tornác végéből valami rejtelmes hang felelt: - Itt lakik, - mire a fiatal szolgát is ismételte a választ.

- Itthon van? - kérdeztem.

Újra az előbbi rejtelmes hang adta meg az igenlő feleletet, a melyet a szolgát megint elismételt. Erre beljebb kerültem a házba, s a szolgát utasítása nyomán megindultam a lépcsőn fölfelé; azzal az érzéssel, miközben elhaladtam a hátsó lakás ajtaja előtt, hogy egy rejtelmes szem figyel rám, a mely valószínűleg az előbbi rejtelmes hang tulajdonosáé.

Mikor fölértem a lépcső tetejére, - a ház mindössze egyemeletes volt, - Traddles ott várt már rám, hogy üdvözljön. Egészen odáig volt, mikor meglátott, s meleg szívességgel bevezetett kis szobájába, a mely a ház elő részén volt. Nagy tisztaság volt benne, bár a bútorzata hiányos volt. Láttam, hogy ez az egyetlen szobája van csak Traddlesnak, mert pamlagágy is volt benne, s a csizmatisztító kefe és a fénymáz is ott volt a könyvei között, a könyvvállvány tetején, egy szótár mögött. Az asztala tele volt papírral, s Traddles egy ócska kabátban éppen javában dolgozott. Tudtommal nem néztem semmire, de azért mindent megláttam, még egy templom képét is porcellán tintatartóján, miközben leültem, - s ez is olyan képességem volt, a melyet még a hajdani Micawber-korszakban megállapítottam. Leleményes elrendezkedése, a végből, hogy fiókos szekrényét elrejtse s a cipőjének, a borotváló tükrének, meg más efféle holmijának jó helyet találjon, különösen megragadta a figyelmemet, mert annak a bizonyossága volt, hogy még mindig a régi Traddles, a ki óriási árkus papírosokból kunyhókat szokott volt csinálni, hogy legyeket tartson bennük, s valahányszor rosszul bántak vele, azokkal a nevezetes műalkotásokkal vigasztalta volt meg magát, a melyeket több ízben említettem már.

A szoba egyik sarkában nagy, fehér abroszszal csinosan le volt takarva valami. Sehogysem tudtam kitalálni, mi lehetett.

- Traddles, - szóltam még egyszer kezét szorítva vele, miután leültem, - igazán örülök, hogy láthatlak.

- Én még jobban örülök teneked, Copperfield, - felelt Traddles. - Igazán nagyon örülök, hogy viszontlátlak. Mivel szörnyen megörültem, mikor az Ely-Place-en találkoztunk, s mivel meg

voltam győződve róla, hogy te is szörnyen megörültél a találkozásnak, azért adtam meg neked ezt a címemet az irodám címe helyett.

- Óh! Irodád is van? - kérdeztem.

- Van bizony! Egy negyedrészt szobám és tornác, s egy negyedrészt írókam, - felelt Traddles. - Negyedmagammal kibéreltünk egy irodahelyiséget, - hogy meglegyen az üzleti színezetünk, - s négyen osztozunk az írókon is. Nekem hetenként egy félkoronámba kerül a dolog.

Régi, egyszerű jelleme és kedélyessége mosolygott rám mosolyából, a melylyel e felvilágosítást kísérte; de mintha régi balszerencséjéből is megmaradt volna még benne valami.

- Nem mintha büszkeségből tenném, tudod, Copperfield, - szólt Traddles, - hogy rendszerint nem ezt a címemet adom meg. Pusztán azoknak a kedvéért, a kik fölkeresnek, s a kik talán nem szívesen jönnének ide. A mi engem illet, én bizony nagy ügygyel-bajjal törtetek előre a világban, s nevetséges volna, ha más színben akarnám feltüntetni a helyzetemet.

- Ügyvédnek készülsz, úgy-e? - kérdeztem. - Legalább Waterbrook úrtól azt hallottam.

- Hát igen, - szólt Traddles, lassan a kezét dörzsölgetve, - ügyvédnek készülök. Az igazság az, hogy voltaképpen csak most kezdtem meg a bojtárkodásomat, meglehetősen hosszú húza-vona után. Annak ugyan jóideje már, hogy jelentkeztem; de a százfontnyi illeték lefizetése nehezen ment. Nagyon nehezen! - szólt Traddles, olyan képet vágva, mintha a fogát húznák.

- Tudod-e, Traddles, mi jut eszembe akaratlanul is, a mint rád tekintve itt ülök? - kérdeztem tőle.

- Nem én, - szólt Traddles.

- Az az ékkékszín ruhád, a miben hajdanta jártál.

- Nagy Isten, igaz a! - kiáltott Traddles nevetve. - Feszült a karomon, meg a lábamon, úgy-e? Istenem! Boldog időket éltünk akkoriban, úgy-e?

- Azt hiszem, a mesterünk boldogabbá tehetné volna a nélkül, hogy bármelyikünknek ártalmára lett volna. Mit gondolsz? - válaszoltam.

- Meglehet, - szólt Traddles. - De édes Istenem, azért kijutott ám a részünk a mulatságból is. Emlékszel még az éjszakákra a hálószobában? Mikor vacsorákat szoktunk rendezni? S mikor te mesélni szoktál? Ha, ha, ha! Hát arra emlékszel-e, mikor megbotoztak, mert Mell urat megsirattam? A vén Creakle! Szeretnék egyszer vele is találkozni!

- Nagyon komiszul bánt veled, Traddles, - szóltam felháborodva; mert Traddles kedélyességének láttára olyan érzés fogott el, mintha csak tegnap láttam volna, hogy megverték őt.

- Azt hiszed? - szólt Traddles. - Csakugyan? Meglehet, hogy igazad van. De ez már nagyon régen volt. Óh, az a vén Creakle!

- Úgy-e, valami nagybátyád neveltetett? - kérdeztem.

- Úgy bizony! - szólt Traddles. - Az, a kinek mindig írni készültem. De sohasem írtam, mi? Ha, ha, ha! Igen, volt akkor egy nagybátyám. De meghalt, nem sokkal azután, hogy kiléptem az iskolából.

- Igazán?

- Meghalt. Afféle, - hogy is mondják csak! - nyugalomba vonult posztó-gyáros, - ruhakereskedő volt, - s engem szemelt ki örökösévé. De nem szívélhetett, mikor felnővekedtem.

- Komolyan beszélsz? - kérdeztem. Oly nyugodtan beszélt, hogy azt hittem, bizonyára tréfál csak.

- Óh, édes Istenem, Copperfield! A legkomolyabban, - felelt Traddles. - Nagy szerencsétlenség volt, de egyáltalában nem szívelhetett. Azt mondta, hogy semmiképp sem felelek meg a várakozásainak, s így aztán feleségül vette a gazdasszonyát.

- És te mit csináltál? - kérdeztem.

- Semmi különöset nem csináltam, - felelt Traddles. - Ott éltem náluk, azt várva, hogy bevezessenek az életbe, míg végül, szerencsétlenségére, a gyomrára húzódott a köszvénye, s ebbe bele is halt. A felesége hozzámment egy fiatalemberhez, s rólam senkisémm gondoskodott többé.

- S terád, Traddles, semmit sem hagyott?

- Óh édes Istenem, dehogy nem! - szólt Traddles. - Ötven fontot kaptam. Nem neveltek semmi határozott pályára, s eleinte igazán nem tudtam, mitévő legyek. De aztán dolgozni kezdtem egy ügyvéd fiának, Yawlernak a segítségével, a ki szintén ott volt a Salem-házban. Ferde volt az orra. Emlékszel rá?

- Nem. Velem együtt nem volt ott; az én időmben minden orr egyenes volt.

- Nem baj, - szólt Traddles. - Elkezdtem, az ő segedelmével, aktákat másolni. Ez a munka azonban nem sokat ért; s később jogesetek tényállását kezdtem a számukra megszövegezni, pörös ügyekből rövid kivonatokat készítettem s más efféle dolgokat végeztem. Mert afféle ember vagyok, Copperfield, a ki szereti magát beleásni a munkába, s az ilyesmit megtanultam velősen megcsinálni. Úgy bizony! Egyszer aztán a fejembe vettem, hogy magam is beíratkozom joghallgatónak; s erre ráment az ötven fontom utolsó fityingje is. Yawler azonban beajánlott egy-két más irodába, köztük a Waterbrook úr irodájába is, - és így aztán jó sok munkát kaptam. Szerencsémre, megismerkedtem egy encyclopaedia kiadójával is, a ki szintén foglalkoztat; most is, - szólt az asztalra tekintve, - éppen neki dolgozgatok. Kompilálni elég jól tudok, Copperfield, - szólt Traddles, a kinek minden szavából ugyanaz a derült bizalom sugárzott ki, - de leleményesség nincs bennem egy csipetnyi sem. Azt hiszem, nem volt még a világon soha olyan fiatalember, a kiben kevesebb eredetiség lett volna, mint bennem.

Mivel úgy láttam, Traddles azt várja, hogy mint valami magától értődő dologban, magam is osztozzam ebbeli véleményében, rábólintottam; s erre tovább beszélt ugyanazzal a jókedvű türelemmel, - jobb szót nem tudnék rá találni, - a melylyel eddig beszélt.

- Így aztán, takarékosan élve, apránként sikerült végre összeraknom a száz fontot, - szólt Traddles; - s hála Istennek le is fizettem, - bárha - bárha bizonyos - szólt Traddles újra olyan arcot vágva, mintha egy második fogát húznák, - hogy keserves dolog volt. Abból a munkából élek ma is, a melyet említettem, s remélem, hogy valamikor bejuthatok majd valamelyik szerkesztőségbe, a mivel körülbelül megalapíthatnám a szerencsémét. De te, Copperfield, még mindig szakasztott a régi vagy, ugyanaz a nyájasképű legény, a ki voltál, s oly örömem telik a látásodban, hogy nem akarok előtted semmit eltitkolni. Tudd meg tehát azt is, hogy vőlegény vagyok.

Vőlegény! Óh, Dóra!

- A menyasszonyom egy lelkes lány, - szólt Traddles; - tíz leány közül az egyik, lent Devonshireban. Úgy bizony! - szólt, mert észrevette, hogy önkénytelenül a tintatartó látóképére pillantottam. - Ez a templom! Erre kell kerülni balra, ki ezen a kapun, - szólt, végighúzva ujját a tintatartón, - s pontosan ezen a helyen, a hová ezt a tollat tartom, itt áll a házuk, - homlokzatával, tudod, a templom felé.

Gyönyörűségét, melylyel a részletekbe bocsátkozott, csak később tudtam egész nagyságában méltányolni, mert önző gondolataim abban a pillanatban Spenlow úr házának és kertjének a tervrajzával foglalkoztak.

- Oly drága lányka! - szólt Traddles; - valamivel idősebb nálam, de a világ legdrágább teremtese! Említettem neked ugy-e, hogy elutazom? Odalent jártam náluk. Oda gyalogoltam, vissza gyalogoltam, s mondhatom, boldogan telt az időm! Valószínű ugyan, hogy nagyon hosszú lesz a mátkaságunk, de az a jelmondatunk: „A türelem rózsát terem!” Mindig ezt mondogatjuk. S várna rám, Copperfield, hatvan esztendő koráig - vagy még tovább is, akármeddig!

Traddles fölállt a helyéről s diadalmas mosolylyal rátette a kezét arra a fehér abroszra, a melyet már az imént észrevettem volt.

- Mindazonáltal, - szólt - ne hidd, hogy el se kezdtük még háztartásunk berendezését. Nem, nem; elkezdtük már. Apránként kell mindent megszerezni; de belekezdünk már. Ime, - szólt, nagybüszkén és óvatosan félrehúzza az abroszt, - itt van egyelőre két bútordarab. Ezt a virágcserepet a hozzávaló állvánnyal együtt ő vásárolta. Beállítja az ember a nappali ablakába, - szólt Traddles, egy lépést hátrálva, hogy jobban megcsodálhassa, - virágot tesz bele, és - és rendben van! Ezt a kis márványtetejű kerek asztalt, (a márvány kerülete két láb és tíz hüvelyk), én vettem. Ha félre akarsz tenni egy könyvet, vagy ha valaki látogatóba jön hozzád, vagy a feleségedhez s aztán, tudod, szükség van egy kis helyecskére, a hová letehetsz egy csésze teát, hát akkor - akkor van hová letenni! - szólt Traddles. - Bámulatos remekmű - szilárd, mint a szikla!

Nem győztem dicsérni mind a két darabot, Traddles pedig újra helyére tette az abroszt, óvatosan, a hogy' félrehúzta volt.

- Csekély része ugyan még a bútorzatnak, - szólt Traddles; - de több a semminél. Az aszalterítők meg a párnaczihák s efféle dolgok aggasztanak legjobban, Copperfield. Meg aztán a vasnémű, - a gyertyatartók, a sütőrostély s más effajta szükséges holmi, - mert ez mind fontos és drága dolog. Ámde „a türelem rózsát terem!” S biztosíthatlak, hogy a meny-asszonyom a világ legdrágább teremtese!

- Meg vagyok győződve róla, - szóltam.

- Addig is, - szólt Traddles, visszatérve székéhez, - s magamról tovább nem is úntatlak, - úgy segítek magamon, a hogy' tudok. Nem sok a jövedelmem, de kevés a kiadásom is. Rend-szerint lent étkezem a házigazdáméknál, a kik igazán nagyon kedves emberek. Micawberék mind a ketten, az úr is, meg az asszony is, sokat tapasztaltak már életükben, s pompásan elszórakozom velük.

- Kedves Traddlesem! - kiáltottam izgatottan. - Mi jut eszedbe?

Traddles úgy nézett rám, mintha azon csodálkoznék, mi jut az eszembe *énnekem*.

- Micawberék! - ismételtam. - Hiszen Micawberék régi jó ismerőseim!

Éppen jókor oszlatta el minden kételyemet régi barátaim azonosságát illetőleg a kapuból felhangzó kétszeres kopogtatás, a melyet Windsor Terrace-i élményeim idejéből jól ismertem, s a mely csak Micawber úr kopogtatása lehetett, senki másé. Arra kértem Traddlest, hívja fel a házigazdáját. Traddles kihajolva a lépcső karfáján, nyomban le is kiáltott érte; s csakhamar belépett a szobába, leereszkedő, fiatalos modorával, Micawber úr, egy cseppet meg nem változva, - szűk nadrágjában, pálczájával, inggallérjával és monoklijával, - szakasztott úgy, mint hajdanában.

- Bocsásson meg, Traddles úr, - szólt Micawber úr a régi rezgő hangon, elharapva egy nóta végét, a melyet halkán dúdolgatott. - Nem tudtam, hogy más is van a szentélyében, a ki e hajlékban idegen még.

Micawber úr könnyedén bókolt felém, s felrántotta az inggallérját.

- Hogy' van, Micawber úr? - kérdeztem.

- Uram, - szólt Micawber úr, - valóban nagyon lekötelez a szivességével. *In statu quo* vagyok.

- És Micawberné asszony? - folytattam.

- Uram, - szólt Micawber úr, - hála Istennek, ő is *in statu quo* van.

- S a gyermekek, Micawber úr?

- Uram, - szólt Micawber úr, - örömmel válaszolhatom kérdésére, hogy ők is hasonlóképpen jó egészségnek örvendenek.

Mindezenközben Micawber úr, bár szemtől szemben állt velem, egyáltalában nem ismert rám. De most, meglátva mosolyomat, figyelmesebben szemügyre vette az arcom vonásait, s hátrább lépve, így kiáltott: - Lehetséges-e! Copperfieldhez volna megint szerencsém?! - s rendkívül melegen megrázta mind a két kezemet.

- Nagy Isten, Traddles úr! - szólt Micawber úr, - ki hitte volna, hogy azt fogom megérni, hogy ön ismeri ifjúkori barátomat, a ki társam volt a hajdani szép időben! Drágám! - kiáltott le Micawber úr, a karfán kihajolva, élete párjához, miközben Traddles a hallott jellemzés után (nem ok nélkül) kissé elképedve bámult rám. - Egy úr van itt Traddles úr szobájában, a kit nagyon szeretne bemutatni neked, ha megengeded, szívem!

Micawber úr csakhamar visszatért s újra megrázta a kezemet.

- S hogy' van a mi jó doktor barátunk, Copperfield? - kérdezte Micawber úr. - S az egész baráti kör Canterburyben?

- Mindannyiukról jó hírt mondhatok csak, - válaszoltam.

- Rendkívül örvendek, - szólt Micawber úr. - Canterburyben találkoztunk utoljára. Árnyékában, mondhatnám képletesen, annak a szent épületnek, a melyet Chaucer halhatatlanná (tett, s a mely célja volt egykoron a zarándokoknak, a legtávolibb - szóval, - folytatta Micawber úr, - a székesegyház tőszomszédságában.

Azt feleltem, hogy csakugyan ott találkoztunk utoljára. Micawber úr tovább beszélt, oly folyékonyan, a hogy' csak telt tőle; de közben, (én legalább azt gondoltam), arcának nem egy vonása elárulta, hogy igen jól hallja a szomszédszobából kihangzó neszt, a mely mintha arra vallott volna, hogy Micawberné a kezét mossa, s nagysietve nem a legjobban járó fiókokat nyitogat és csukogat.

- Copperfield, - szólt Micawber úr, félszemével Traddlesre pislantva, - azt fogja tapasztalni, hogy ezidőszerint oly lábon élünk, a mely kicsinek és igénytelennek mondható; de hiszen tudja, hogy életpályámon sokszor volt dolgom nehézségekkel és sok akadályt legyőztem már. Nem újság ön előtt az a tény, hogy életemben többször volt oly időszak, mikor tétlenségre voltam kárhoztatva, míg bizonyos várva-várt fordulat be nem következett; a mikor hátrálnom kellett, mielőtt megkockáztathattam volna azt, a mit, remélem, szerénytelenség nélkül, a merész ugrás szóval jelölhetek meg. Ezidőszerint is az emberi élet egyik válságos pillanatában talál: hátrálva, de ugrásra készen. S van okom azt hinni, hogy hatalmas ugrás lesz a helyzet eredménye hamarosan.

Éppen örömömnek adtam kifejezést, mikor belépett a szobába Micawberné; kissé lomposabban, mint rendesen, vagy talán csak elszokott szememnek tűnt fel így; de mégis némiképpen társaságba készülten, s barna keztyűbe bújtatott kézzel.

- Drágám, - szólt Micawber úr, felém vezetve a feleségét, - van itt egy Copperfield nevű úr, a ki a régi ismeretséget szeretné felújítani veled.

Kitűnt azonban, hogy jobb lett volna Micawbernét, a ki gyöngélkedett, gyöngéden előkészíteni erre a meglepetésre, mert oly rosszul lett a váratlan hír hallatára, hogy Micawber úr kénytelen volt ijedtében hanyatt-homlok lerohanni egy mosdótál vízért a vizes hordóhoz a hátsó udvarba, hogy megnedvesíthesse a felesége homlokát. Micawberné azonban csakhamar magához tért s igazán nagyon örült a viszontlátásnak. Elbeszélgettünk együtt valamennyien egy félóra hosszáig; kérdezősködtem az ikrekről, a kik, mint Micawberné mondotta, „szépen fölcseperedtek”; s kérdezősködtem a kis úrfiról és a kisasszonyról is, a kiket Micawberné valóságos óriásoknak írt le, a kiket azonban ez alkalommal nem mutattak be.

Micawber úr minden áron azt akarta, hogy ott maradjak ebédre. A kedvem meglett volna hozzá, ha azt nem képezem, hogy Micawberné arcán nyugtalanság tükröződik, mintha azt mérlegelné, kitelik-e a hideg készletből az ebéd. Ezért azt hoztam föl ürügyül, hogy máshová vagyok hivatalos; s mikor észrevettem, hogy Micawberné nyomban földerült, ellenálltam minden további rábeszélésnek.

De kijelentettem Traddlesnek és Micawberéknak, hogy addig el nem távozom, a míg ki nem tűznek egy napot, a mikor mind a hárman eljönnek hozzám ebédre. Traddles sürgős munkája folytán egy kissé távolabbi napot voltunk kénytelenek kiválasztani; de végül megállapodtunk úgy, hogy valamennyien meg voltunk elégedve, s ez után elbúcsúztam.

Micawber úr, azzal az ürüggyel, hogy megmutatja visszafelé a közelebbi utat, elkísért az utcasarokig, mivel alig várta, (mondotta útközben), hogy bizalmasan válthasson egy pár szót régi jó barátjával.

- Drága Copperfieldem, - szólt Micawber úr, - aligha szükséges magyarázgatni, mily mérhetetlen vígasz rejlik abban, hogy a fennforgó körülmények között oly fényes kedély ragyog, - ha szabad ezt a kifejezést használnom, - mondom, oly fényes kedély ragyog hajlékunkban, a minő a maga Traddles barátjáé. Tekintettel arra, hogy a szomszédunk mosónő, a ki czukros mandulát árul a szobaablakában, s szemben velünk egy rendőrtisztviselő lakik, elképzelheti, hogy Traddles társasága állandó forrása a vígasznak, rám meg a feleségemre nézve. Én ezidőszerint, kedves Copperfield, gabonaügynökösködéssel foglalkozom. Nem olyan pálya, a mely jövedelmezőnek volna mondható, - más szóval, *nem* hajt a konyhára, - s ennek pillanatnyi pénzügyi természetű zavar a következménye. Mindazonáltal abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy kijelenthetem, hogy éppen most igen közeli kilátásom van arra, hogy fordul a koczká, (nem szabad megmondanom, hogy miképpen), s remélem, hogy módomban lesz állandóan gondoskodni nemcsak magamról, hanem Traddles barátjáról is, a ki iránt valóban őszintén érdeklődöm. Tán nem éri készületlenül az a hír, hogy a feleségem egészségi állapota nem zárja ki egészen azt az eshetőséget, hogy végül is ama szerelmi zálogok, a melyek - szóval hogy gyermekeink száma megszorodik. A feleségem családja volt szíves a dolgok ilyen állapotára vonatkozólag elégedetlenségét kifejezni. Erre azonban csupán annyi a megjegyezni valóm, hogy tudomásom szerint ebbe semmi beleszólásuk nincsen, s hogy minden efféle érzelmnyilvánítást haraggal és megvetéssel visszautasítok!

Micawber úr e szavak után megszorította a kezemet és magamra hagyott.

HETEDIK FEJEZET.

Micawber úr keztyűje.

A míg el nem következett az a nap, a melyen vendégül kelle látnom újra meglett régi barátaimat, Dóra volt a főtáplálékom és - a feketekávé. Szerelmi epekedésemben étvágyam is megfogyatkozott; de ennek örültem, mert hűtlenségnek tekintettem volna Dórával szemben, ha természetes gyönyört találtam volna ebédemben. A sok sétával járó mozgásnak sem volt meg e tekintetben a szokott következménye, mert a folytonos csalódás ellensúlyozta a friss levegőt. Kétkedtem is egyébként benne, még pedig ama fájdalmas tapasztalatok alapján, a melyeket éltem e szakában szereztem, vajon akadálytalanul kifejlődhetik-e az állati táplálék egészséges élvezete az olyan halandó lényben, a ki állandóan szűk csizmában gyötrődik. Azt hiszem, hogy mindenekelőtt a végtagoknak van szükségük nyugalomra, mielőtt kellő erélylyel működhetnék a gyomor.

A szóbanforgó kis házimulatság alkalmából nem ismételt meg a multkori nagyszabású előkészületeket. Egypár kis halat szereztem be csupán meg egy kis ürüczombot és galambpástétomot. Cruppné asszony valósággal fellázadt arra az első szemérmes célzásomra, hogy nem készítené-e el ő a halat és az ürüczombot, s méltóságos felháborodással így szólt: - Nem! Nem, uram! Ilyesmit nem is kívánhat tőlem; hiszen jobban ismer, semhogy föltehetné rólam, hogy elvállalnék olyasmit, a mit nem tudnék lelkem teljes meglegedésére elvégezni! - De végül sikerült megegyezésre jutnunk; s Cruppné megígérte, hogy gondoskodik a lakomáról, azzal a feltétellel, hogy utána két hétig nem otthon fogok étkezni.

S itt legyen szabad megjegyeznem, hogy az, a mit Cruppné asszony zsarnoksága következtében szenvednem kellett, rettenetes volt. Soha senkitől nem féltem úgy, mint tőle. Bármiről volt szó, egyezkednem kellett vele. Ha tévovázni találtam, azonnal kitört az a csodálatos betegsége, a mely szakadatlanul ott lappangott szervezetében, készen arra, hogy a legcsekélyebb megjegyzésre rávesse magát életerejére. Ha türelmetlenül megrántottam a csengőt, miután ötször-hatszor hiába csengettem szerényen, s végül megjelent, - a mire egyébként sohasem lehetett biztosan számítani, - szemrehányó arczczal jelent meg, fulladozva leroskadt az ajtóhoz legközelebb lévő székre, nanking-keblére szorította a kezét s oly rosszul lett, hogy örültem, ha bármennyi pálinka vagy más efféle árán szabadulhattam tőle. Ha tiltakoztam az ellen, hogy délután öt órakor vetette meg az ágyamat, - a mit *máig* is kényelmetlen beosztásnak tartok, - kezének egy mozdulata sebzett érzelmeinek ama már többször említett nanking-tájéka felé elég volt arra, hogy hebegve kérjek bocsánatot tőle. Szóval megtettem volna bármit inkább, a mit tisztességgel megtehettem, csak meg ne sértsem Cruppné asszonyt, a ki valóban ijesztő réme volt életemnek.

Vásároltam egy ócska tálaló-asztalkát is az ünnepi ebédhez, hogy ne kelljen újra megfogadnom azt a bizonyos ügyes fiatal embert, a kivel szemben egyébként igen elfogult is voltam, mivel egy vasárnap reggel, mikor a Stranden találkoztam vele, oly mellény volt rajta, a mely bámulatosan hasonlított az én egyik mellényemhez, még pedig ahhoz, a melynek éppen a multkori ünnepi lakoma óta nyoma veszett volt. A „fiatal leányzó”-t újra megfogadtam; de azzal a kikötéssel, hogy csupán a tálakat fogja behordani, s azután visszavonul a tornácra, a külső ajtó elé, a hol zavartalanul hódolhat szimatoló szenvedélyének, a nélkül, hogy a vendégeket háborgatná, s a hol fizikai lehetetlenség lesz a tányérok közé visszaugrosnia.

Miután beszereztem minden hozzávalót a puncshoz is, a melynek elkészítését Micawber úrnak szántam; miután elhelyeztem egy üveg levendula-vizet, két darab viaszgyertyát, egy köteg kevert gombostűt és egy tűpárnát Micawberné számára öltöző-asztalkámon, s miután be is fűtöttem hálószobámban Micawberné kényelmére; s miután sajátkezüleg leterítettem az abroszszal az ebédlőasztalt: nyugodtan vártam az elkövetkezendőket.

A megállapított időben mind a három vendégem együtt megérkezett. Micawber úr a rendesnél magasabb inggallérban s új zsinórra fűzött monoklival; Micawberné világos-barna papirosba csomagolt főkötőjével; Traddles a csomagot hozva s Micawberné karon vezetve. Mind a hármuknak rendkívül tetszett a lakásom. Mikor bevezettem Micawberné öltöző-asztalkám elé, és meglátta, mi mindennel felszereltem a számára, elragadtatásában kikiáltott Micawber úrnak, hogy jöjjön be ő is és nézze meg.

- Drága Copperfieldem, - szólt Micawber úr, - ez aztán igazi fényűzés. Ez az életmód azt az időt juttatja az eszembe, mikor én magam is nőtlen ember voltam még, s a feleségemet nem szólították föl még arra, hogy hűséget esküdjék Hymen oltára előtt.

- Úgy érti, hogy ő nem szólított még fel, Copperfield úr, - szólt Micawberné pajkoskodva. - Másokért persze nem kezeskedhetik.

- Drágám, - szólt erre Micawber úr hirtelen elkomolyodva, - nem is óhajtok másokért kezeskedni. Nagyon is jól tudom, hogy midőn a sors kifürkészhetetlen végzése az én számomra tartott fenn téged, talán oly valaki számára tartott fenn, a kinek az lesz a végzete, hogy hosszú harcz után végül is bonyolult természetű pénzügyi zavaroknak legyen az áldozata. Elértem a célzásodat, szívem. Sajnálom; de rámfér még ez is.

- Micawber! - kiáltott Micawberné könnyek között. - Ezt érdemeltem én! Én, a ki sohasem hagytalak el; és nem is *foglak* elhagyni soha, Micawber!

- Szívem, - szólt Micawber úr nagyon elérzékenyülve, - meg fogod bocsátani épp úgy, a hogy' régi, kipróbált barátunk, Copperfield is bizonyára meg fogja bocsátani egy sebzett lélek pillanatnyi kitörését, a melyet túlérzékenynyé tett egy iménti összeütközése a hatalom ölebével - más szóval, a vízvezeték egy durva alkalmazottjával, - s túlzásait nem kárhoztátjátok, hanem sajnáljátok.

Micawber úr e szavak után a feleségét megölelte, nekem pedig megszorította a kezemet; rám bízván, hogy e homályos célzásból kitaláljam, hogy házi vízszükségletének a fedezését aznap délután megvonták tőle, mivel nem fizette volt meg a társaságnak az illetékrészleteket.

Hogy eltereljem gondolatait e mélabús tárgyról, közöltem Micawber úrral, hogy a puncs elkészítéséről neki kell gondoskodnia, s odavezettem őt a citromokhoz. Iménti lehangoltsága, hogy azt ne mondjam, kétségbeesése nyomban véget ért. Sohase láttam embert, a ki oly gyönyörrel élvezte volna a czukros citromhéj illatát, az égő rum szagát s a forró víz párolgását, mint Micawber úr akkor délután. Bámulatatos látvány volt e finom gőzök felhőfátyolából kiragyogó arcza, a mint kevergetve, vegyítgetve, kóstolgatva úgy nézett ránk, mintha puncs helyett vagyont gyártana a családja számára, le a legkésőbbi utódokig. A mi Micawberné illeti, nem tudom, vajon a főkötő tette-e, vagy a levendulavíz, vagy a gombostűk, vagy a tűz, vagy a viaszgyertyák, csakhog - hasonlaltal élve - szeretetreméltó jelenség volt, mikor kilépett a hálósobából. Pacsirta sem volt vidámabb soha, mint e kiváló női lény akkor este.

Azt gyanítom, - megkérdezni sohase mertem, de azt gyanítom, - hogy Cruppné asszony, miután elkészítette a halat, rosszul lett, mivel e ponton vége is volt mindennek. Az ürüczombot belül nagyon vörösen, kívül igen sápadtan hozták fel, s ezenkívül tele volt hintve valami idegenszerű szemcsés anyaggal, mintha belepottyant volna a konyhában a már említett nevezetes tűzhely hamujába. De a pecsenyeléről nem volt módunkban erre a tényre következtetni, mert a „fiatal leányzó” végigcsepegtette az egészet a lépcsőn, - a hol (mellesleg említtem csak), ott is maradt hosszú csíkos nyoma mindaddig, a míg le nem járták. A galambpástétom nem volt rossz, de nagyon csalódtunk benne, mert a kérge (frenológiai kifejezéssel élve) valósággal olyan volt, mint valami megtévesztésre alkalmas koponya: tele volt gümővel és dudorodással, benne azonban nem volt semmi olyasmi, a mi szóra érdemes. Szóval, a lakomával oly kudarczot vallottam, hogy egészen boldogtalan lettem volna, - a

kudarcz miatt, úgy értem, mert Dóra miatt mindig boldogtalan voltam, - ha vendégeim nagy jókedve s Micawber úrnak egy pompás ötlete meg nem vígasztalt volna.

- Drága Copperfield barátom, - szólt Micawber úr; - baleset a legrendezettebb családokat is érheti; s az oly családokban, a melyek körében nem érvényesül az a mindent átható befolyás, a mely áld, miközben fölemel, a - a - szóval, azt akarom mondani, az asszonyi befolyás, a hitves magasztos szerepében, az oly családokban bizonyosra vehetők a balesetek, s bölcshez illő nyugalommal kell őket elviselni. Ha megengedi, hogy megjegyezni bátorkodjam, hogy igen kevés táplálék jobb a maga mivoltában a laczipecsenyénél, s hogy azt hiszem, hogy csekély munkamegosztással egész pompás laczipecsenyét készíthetünk magunknak, ha a kiszolgáló fiatal nőszemély keríthet valahonnan egy rostélyt, akkor megmutatnám, milyen könnyen jövátehető ez a kis kellemetlenség.

Az éléskamrában volt sütőrostély, a melyen reggelenként a darab szalonnámat szoktam pirítani. Egy szempillantás alatt bent volt a rostély, s nyomban hozzáláttunk Micawber úr gondolatának a megvalósításához. A munkamegosztás, a melyre Micawber úr célzott, a következő volt: Traddles fölszeletelte az ürüczombot; Micawber úr, (a ki efféle dolgokhoz kitűnően értett), besózta, beborsozta, bemustározta és bepaprikázta a húst; én a rostélyra raktam, villán forgattam és leszedtem a szeleteket Micawber úr utasításai szerint; Micawberné pedig folytonosan kevergetve gombaszószot melegített egy kis tepsiben. Mikor annyi szeletünk volt már, hogy volt mivel elkezdenünk, még mindig csuklóig feltűrt kabátujjban rajtaestünk, miközben a többi szelet tovább sült sutorogva a tűzön, s figyelmünk megoszlott a tányérunkon lévő s a készülőfélben lévő laczipecsenye között.

E kuktáskodás ujdonságának ingere, a vele járó sok pompás dolog, a lárma, a gyakori felugrálás, hogy a pecsenye után nézzünk, a gyakori letelepedés, hogy elfogyaszszuk a rostélyról lekerülő, puhára sült, forró szeleteket, a sürgés-forgás, miközben kipirosodott az arcunk a tűz mellett, s tréfálkozva élveztük a csábító zajt és illatot: mindez azzal a következménnyel járt, hogy csontig ettük az ürüczombot. Az én étvágyam bámulatosan visszatért. Szégyenkezve említem csak, de valóban azt hiszem, hogy egy időre még Dóráról is megfeledkeztem. Meg vagyok győződve róla, hogy Micawber úrnak és életepárjának akkor sem telhetett vala a lakomában nagyobb gyönyörűsége, ha egy ágyukat adták volna el, hogy előteremtsék. Traddles csaknem az egész idő alatt oly jóízűen nevetett, a hogy' evett és dolgozott. Voltaképpen egytől-egyig így voltunk vele, egyszerre nevtünk, ettünk és dolgoztunk; s mondhatom, nagyobb sikere sohasem volt még a világon semminek.

A multság a legfőbb fokára hágott, s valamennyien buzgón végeztük a dolgunkat, kiki a maga dolgát, hogy az ünnep betetőzéséül elkészítsük az utolsó pár szeletet, mikor egyszerre csak egy idegen alakot vettem észre a szobában, s a tekintetem találkozott a higgadt Littimer tekintetével, a ki kalaplevéve állt előttem.

- Mi baj? - kérdeztem akaratlanúl.

- Bocsánat, uram; azt az utasítást kaptam, hogy lépjek be. Nincs itt a gazdám, uram?

- Nincs.

- Nem is látta őt, uram?

- Nem. Hát nem tőle jön?

- Nem közvetlenül tőle, uram.

- Azt mondta, hogy itt fogja találni?

- Voltaképpen nem, uram. De azt hiszem, holnap valószínűleg itt lesz, mivel ma nem volt még itt.

- Oxfordból kell érkeznie?

- Kérem, uram, - felelt Littimer tiszteletteljesen, - szíveskedjék helyet foglalni, s engedje meg, hogy ezt én végezzem.

Így szólván, a nélkül, hogy ellenkeztem volna, kivette kezemből a villát, s a rostély fölé hajolt, mintha teljes figyelme arra szegeződött volna.

Mondhatom, ha maga Steerforth jelent volna meg ily váratlanul, mulatságunkban nem igen zavartattuk volna magunkat; de tekintélyes inasa előtt egy szempillantás alatt bárányszeli-dekké jámborodtunk. Micawber úr, a ki annak jeléül, hogy pompásan érzi magát, egy nótát dúdolgatott, leült a helyére, miközben kabátja melléből egy hirtelen eldugott villa nyele meredt ki, úgy mintha csak fölnyársalta volna magát. Micawberné felhúzta barna keztyűjét s előkelő bágyadtságot színlelt. Traddles kövér kezével végigszántott a fején s égne meresztette a haját, miközben zavartan az abroszra meredt. A mi engem illet, én valóságos csecsemővé váltam az asztalfőn; s alig mertem rápillantani is arra a tekintélyes tüneményre, a mely, Isten tudja, honnan pottyant közénk, hogy háztartásomat rendbeszedje.

Littimer ekközben leszedte a rostélyról a pecsenyét s komoly méltósággal körülhordozta. Mindnyájan vettünk belőle, de az étvágyunk elment már tőle, s csak a látszat kedvéért ízleltük meg. Mikor valamennyien félretoltuk a tányérunkat, Littimer zajtalanul elszedte és feladta a sajtot. Majd miután ettünk belőle, ezt is kivitte; elszedte az asztalt; rárakott mindent a tálaló-asztalkára; elének rakta a boros poharakat, s a tálaló-asztalkát a saját belátásából az éléskamrába tolta. Mindezt kifogástalanul végezte, és egyetlen egyszer sem pillantott fel a dolgáról. S mégis, mikor háttal volt felém, úgy képzeltem, hogy még a könyökét is az a megrögzött véleménye feszítette, hogy én bizony nagyon fiatalka legény vagyok még.

- Szolgálhatok még valamivel, uram?

Megköszöntem a szívésségét, s azt mondtam, hogy nem; de megkérdeztem tőle, nem akar-e ő is ebédelni?

- Nem, uram; köszönöm szépen.

- Steerforth úr Oxfordból érkezik?

- Bocsánat, uram, hogy' méltóztatik?

- Steerforth úr Oxfordból érkezik?

- Azt hiszem, holnap valószínűleg itt lesz, uram. Voltaképpen azt gondoltam, hogy már ma itt találom őt, uram. Kétségtelenül én tévedtem, uram.

- Ha előbb találkozik vele... - szóltam.

- Bocsánat, uram, nem hiszem, hogy előbb találkoznom vele.

- Föltéve, hogy mégis így volna, - szóltam, - arra kérem, mondja meg neki, nagyon sajnálom, hogy ma nem volt hozzá szerencsém, mert egy régi iskolatársa volt nálam.

- Valóban, uram! - s meghajlott félig előttem, félig Traddles előtt, miközben az utóbbira pillantott.

Lassan az ajtó felé indult, mikor azt remélve, (de hasztalanul), hogy a mire eddig sohasem voltam képes, intézhetek ehhez az emberhez egypár természetes szót, - így szóltam:

- Óh! Littimer!

- Parancsol, uram?

- Sokáig maradt akkor Yarmouthban?

- Nem nagyon sokáig, uram.
- Láttá készen a naszádot?
- Láttam, uram. Csupán azért maradtam ott, hogy készen lássam a naszádot.
- Tudom! - Tiszteletteljesen rám emelte a tekintetét. - Steerforth úr úgy-e nem látta még?
- Igazán nem mondhatom meg, uram. Azt hiszem, - de igazán nem mondhatom meg, uram. Jóéjszakát kívánok, uram.

A tiszteletteljes meghajtásba, a melylyel e szavait kísérte, belefoglalt minden jelenlévőt, s azután eltűnt. A vendégeim mintha föllélekzettek volna, mikor eltávozott; de én magam is nagyon megkönnyebbültem, mert nem tekintve azt a kényszeredettséget, a mely ez ember jelenlétében mindig elfogott, s abból a különös érzésből eredt, hogy hátrányban vagyok vele szemben, zavart a lelkiismeretem is, a mely azt súgta, hogy gyanakodtam Littimer gazdájára, s nem fojthattam el magamban azt a határozatlan, de kellemetlen aggodalmat, hogy Littimer keresztül talált látni a dolgon. Mi lehetett az oka, hogy bárha voltaképpen oly kevés volt a titkolni valóm, mégis mindig az az érzésem volt, mintha ez az ember keresztül látott volna rajtam.

E töprengésből, a melybe némi bűnbánattal vegyes félelem is vegyült, félelem a Steerforthszal való találkozástól, Micawber úr riasztott föl, a ki az eltávozott Littimernek, ennek a szerinte rendkívül tekintélyes ficzkónak és tetőtől talpig bámulatos szolgának a dicséretét kezdte zengedezni. Micawber úr, megjegyzem, kivette teljesen a maga részét Littimer általános meghajlásából, s végtelen leereszkedéssel fogadta.

- De a puncs, drága Copperfieldem, - szólt Micawber úr, megízlelve az italt, - épp úgy nem vár senki fiára, mint az idő és a dagály. Ah! most e pillanatban a legjobb zamatú. Szívem, mondd csak, mit szólsz hozzá?

Micawbernének az volt a véleménye, hogy kitűnő.

- Akkor, - szólt Micawber úr, - ha Copperfield barátom megengedi, hogy éljek az ünnepi alkalommal, arra az időre emelem poharamat, mikor Copperfield barátommal együtt fiatalabbak voltunk még, s vállvetve törtünk utat magunknak az élet küzdelmében. Elmondhatom magamról és Copperfieldről a nóta szavaival, a melyet valaha együtt szoktunk énekelni, hogy

»A völgyön együtt andalogtunk,
És százszorszépét tépdésénk«

- képletes értelemben véve a dolgot, - nem egy alkalommal. Határozottan nem tudom ugyan, - szólt Micawber úr, azzal a régi rezgéssel hangjában, s azzal a régi leírhatatlan arczkifejezéssel, a melylyel előkelő mondásait kísérni szokta, - nem tudom, mit kell a százszorszép alatt érteni, de annyi bizonyos, hogy Copperfield meg én gyakran téptünk volna belőle, ha lehetséges lett volna.

Micawber úr e pillanatban nagyot húzott puncsos poharából. Mindnyájan utánoztuk a példáját, miközben Traddles szemlátomást azon töprengett, miféle régi időben lehetett az, mikor Micawber úr meg én bajtársak lehettünk a létért való küzdelemben.

- Hm! - szólt Micawber úr, torkát köszörülve, s fölhevülten a puncstól és a tűztől. - Drágám, még egy pohárral?

Micawberné kijelentette, hogy csak nagyon keveskét kér; de ebbe nem egyezhettünk bele, s így aztán újra tele pohárral kapott.

- Meghitt baráti körben lévén itt, Copperfield úr, - szólt Micawberné, puncsát szürcsölgetve, - mivel Traddles úr szintén családunkhoz tartozik, nagyon szeretném hallani, mi a véleménye

az uram kilátásairól. Mert a gabona-üzlet - folytatta Micawberné vitatkozva, - a mint ezt már ismételten kijelentettem az uramnak, úri foglalkozás lehet ugyan, de nem jövedelmező. Két shilling kilencz pennyt tévő jutalék két hét alatt, bármily szűk körben mozgunk is, nem tekinthető jövedelemnek.

Ebben mindannyian egyet értettünk vele.

- Ennélfogva, - szólt Micawberné, a ki büszke volt arra, hogy tisztán látja a dolgokat, s asszonyi bölcsességével tartja a lelket Micawber úrban, mikor csüggedezni kezdene, - ennélfogva ezt kértem magamban: Ha a gabonaüzletre nem támaszkodhatunk, mire támaszkodjunk? Talán a szénüzletre? Szó sincs róla. Családom ösztökélésére ráirányítottuk figyelmünket e kísérletre, azonban csalódtunk benne.

Micawber úr, a ki zsebredugott kézzel hátradőlt székében, ránk pislantott s bicczentett a fejével, mintha azt akarta volna mondani, hogy az eset világos, mint a nap.

- Mivelhogy a gabona és a szén, - szólt Micawberné, még folyton vitatkozó modorban, - egyaránt számításon kívül esik, Copperfield úr, mi sem természetesebb, mint hogy körülnézek a világban s azt kérdezem: „Ugyan mi az tehát, a mi sikerrel kecsegtethet oly tehetséges embert, a minő az uram?” S a feleletben kizártnak kell tekintenem mindenféle ügynökös-ködést, mert az ügynökös-ködés nem nyújt biztos jövedelmet. Már pedig meg vagyok győződve róla, hogy az oly sajátságos vérmérsékletű embernek, a minő az uram, legjobban a biztos jövedelem felel meg.

Traddles meg én meghatott mormolás közepett ama véleményünknek adtunk kifejezést, hogy ez a nagy fölfedezés kétségtelenül való igaz Micawber úrra vonatkozólag és mindenképpen becsületére válik neki.

- Nem akarom eltitkolni ön előtt, kedves Copperfield úr, - szólt Micawberné, - hogy a mi engem illet, én hosszú idő óta úgy érzem, hogy a sörüzlet kiváltképpen megfelelne az uramnak. Nézzék meg csak Barclay és Perkinst! Nézzük meg csak Trumant, Hanburyt és Buxton!²⁴ Az ilyen tág tevékenységi körben az uram, tapasztalásból mondhatom, bizonyára tündökölni fogna; s a jövedelem, azt hallottam, ren-ge-teg! De hogyha nem juthat be az uram ezekhez a czégekhez, a melyek nem akarnak válaszolni a leveleire, bármily alárendelt minőségben ajánlja is föl nekik a szolgálatait, - mi hasznunk van abból, ha e gondolathoz ragaszkodunk? Semmi. Lehet az a meggyőződésem, hogy az uram modora...

- Hm! Valóban, édesem, - szólt közbe Micawber úr.

- Hallgass, drágám, - szólt Micawberné, barna keztyűjét az ura kezére fektetve. - Lehet az a meggyőződés, Copperfield úr, hogy az uram modora rendkívül alkalmas volna a banküzletre. Gondolhatom magamban, hogy ha *én* *nekem* volna letétem valamelyik bankban, az uram modora, ha e banknak ő volna a képviselője, nagy bizalmat ébresztene s bizonyára szaporítaná az üzletfelek számát. De mikor a legkülönbözőbb bankok vonakodnak az uram képességeit fölhasználni, vagy pedig gúnyosan fogadják képességei följajlását, mi hasznunk van abból, ha *ehhez* a gondolathoz ragaszkodunk? Semmi. A mi egy új bank alapítását illeti, tudhatom, hogy van a családomnak néhány oly tagja, a kik ha pénzüket az uramra bíznák, megvethetnék az alapját egy ilyen említett intézetnek. De hogy ha *nem* akarják a pénzüket az uramra bízni - a mint hogy nem akarják, - akkor mi hasznunk van belőle? Újra azt állítom, hogy egy lépéssel sem jutottunk előbbre.

Én a fejemet csóváltam, s így szóltam:

²⁴ Nagy londoni sörfőzőczégek.

- Egy lépéssel sem. - Traddles szintén a fejét csóválta és így szólt: - Egy lépéssel sem.

- Mit kell tehát ebből következtetnem? - folytatta Micawberné, még egyre olyan arczczal, mintha meg volna győződve róla, hogy minden oldalról megvilágítja a kérdést. - Mi az a következtetés, drága Copperfield úr, a melyhez el kell jutnom szükségképpen? Nincs igazam, ha azt mondom: tiszta dolog, hogy élnünk kell?

Én azt feleltem: - Nagyon is igaza van! - és Traddles is azt felelte: - Nagyon is igaza van! - s én aztán később, egyedül, nagybölcsen még azt a kijelentést fűztem a szavaimhoz, hogy az embernek vagy élnie kell, vagy meg kell halnia.

- Ez az, - szólt erre Micawberné. - Szóról szóra így van. S a valóság az, drága Copperfield úr, hogy mi *nem* élhetünk, ha csak valami, a mi alaposan különbözik a jelen körülményektől, hamarosan be nem következik, ha csak hamarosan nem fordul a koczká. Már most én nekem az a meggyőződése, s ezt mostanában többször hangsúlyoztam is az uram előtt, hogy azt nem várhatja az ember, hogy magától forduljon a koczká. Bizonyos mértékben magunknak is hozzá kell járulnunk a koczká fordulásához. Lehet, hogy nincs igazam, de ez a véleményem.

Traddles meg én hangosan igazat adtunk Micawbernének.

- Nagyon helyes, - szólt Micawberné. - Már most mi az, a mit tanácsolok? Itt van íme az uram egész sereg kiváló képességgel, - nagy tehetséggel -

- Ne mondd, szívem, - szólt Micawber úr.

- Kérlek, drágám, engedd meg, hogy levonjam a következtetést. Itt van az uram egész sereg kiváló képességgel, nagy tehetséggel, - mondhatnám, lángelmével megáldva, de ez már a hitves elfogultságának volna tekinthető...

Traddles meg én azt mormoltuk: - Dehogy! Dehogy!

- S íme itt az uram minden megfelelő állás, vagy foglalkozás nélkül. Ki felelős ezért? Kétségtelenül a társadalom. Én tehát közhírré tenném ezt a szégyenteljes tényt, s merészen fölszólítanám a társaságot, hogy tegye jóvá a hibáját. Azt hiszem, drága Copperfield úr, - folytatta Micawberné szenvedélyesen, - az uramnak az volna a kötelessége, hogy dobja oda a keztyűjét a társadalom elé, és haladéktalanul szóljon így: „Mutassátok meg, ki az, a ki elfogadja? Lépjen elem nyomban az illető!”

Azt a kérdést bátorkodtam megkoczkáztatni, hogy' képzele ezt a dolgot Micawberné asszony.

- Tegyen közzé hirdetést - szólt Micawberné - valamennyi újságban. Azt hiszem, hogy az uramnak az a kötelessége nemcsak önmagával, nemcsak a családjával, hanem - nem átalom kijelenteni - a társadalommal szemben is, a mely mindeddig mellőzte őt, hogy tegyen közzé hirdetéseket valamennyi újságban; jellemezze magát nyíltan, hogy ilyen meg ilyen ember, ilyen meg ilyen képességei vannak, s befejezésül mondja ezt: „*Most* pedig alkalmazzatok illő jövedelemmel, s címezzétek az ajánlatokat bérmentve *M. W.* jegy alatt poste restante Camden Townba.”

- Drága Copperfieldem, - szólt Micawber úr, miközben álla elé húzta az inggallérját s félszemmel rám pislantott, - a feleségemnek ez a gondolata volna tulajdonképpen az az ugrás, a melyre céloztam, mikor legutóbb volt szerencsém önhöz.

- De a hirdetés meglehetősen sokba kerül, - jegyeztem meg aggályoskodva.

- Való igaz! - szólt Micawberné, még mindig az előbbi okoskodó modorban. - Való igaz, drága Copperfield úr! Szóról szóra ugyanezt mondtam én is az uramnak. Főként ez az oka ama véleményemnek, hogy az uramnak, (a mint már előbb mondtam) nemcsak önmagával,

nemcsak a családjával, hanem a társadalommal szemben is az volna a kötelessége, hogy vegyen föl bizonyos összeget - váltóra.

Micawber úr, hátradőlve székében, a monoklijával játszott, s tekintetét a szoba mennyezetére emelte; de ekközben - én legalább azt gondoltam, - Traddlesra is figyelt, a ki a tűzbe nézett.

- Ha nincs a családomnak egyetlen olyan tagja sem, - szólt Micawberné, - a kiből elegendő természetes érzés volna a váltó elhelyezésére - azt hiszem, van jobb üzleti kifejezés is arra, a mit gondolok - -

Micawber úr, a ki tekintetét még mindig a mennyezetre szögezte, közbe szólt: - Leszámítolás.

- E váltó leszámítolására, - folytatta Micawberné, - akkor az a véleményem, hogy az uramnak el kell mennie a Citybe, el kell vinnie a váltóját a pénzpiacra, s el kell helyeznie annyiért, a mennyit kaphat érte. Ha a pénzpiacz emberei nagy áldozatra kényszerítenék az uramat, ezt intézzék el magukkal és a lelkiismeretükkel. Én határozottan befektetésnek fogom föl ezt az áldozatot. Azt tanácsolom az uramnak, drága Copperfield úr, hogy kövesse ő is a példámát: tekintse ő is befektetésnek, a mely minden bizonynival meghozza a maga gyümölcsét, és szánja el magát *bárminő* áldozatra.

Úgy éreztem, de azt igazán nem tudom miért, hogy Micawberné tanácsa önmehtagadásra és odaadásra vall, s ezt az érzésemet, efféle mormolva, ki is fejeztem. Traddles, a ki utánam igazodott, ugyanezt tette, miközben még folyton a tűzbe nézett.

- Nem szándékom, - szólt Micawberné, miután kihörpöntette a puncsát, és shawlját összébb húzván a vállán, készült visszavonulni hálószobámba, - nem szándékom hosszasan fejtegetni ez irányban az uram pénzügyi dolgait. A maga tűzhelye mellett, drága Copperfield úr, s Traddles úr jelenlétében, a ki bárha nem oly régi barátunk, egészen hozzánk tartozik, nem állhattam meg, hogy be ne avassam abba a tervbe, a melynek a megvalósítását én tanácsolom az uramnak. Érzem, hogy itt az ideje, hogy az uram kitegyen magáért és - hozzáteszem azt is, - érvényesüljön, s az a véleményem, hogy ez volna a célravezető út. Tudom, hogy én csupán gyöngé nő vagyok, s hogy az efféle kérdések megvitatására általában illetékesebbnek szokás tekinteni a férfiak ítéletét; de nem feledkezhetem meg arról sem, hogy mikor otthon éltem a papánál és a mamánál, a papa azt szokta mondani: „Emma alakja törékeny ugyan; de ha a kezébe vesz valamit, nem marad senki mögött.” Hogy a papa elfogult volt, azzal tisztában vagyok; de hogy bizonyos mértékben értett a jellemek megfigyeléséhez, ebben kételkednem egyaránt tiltja úgy a kötelességem, mint a józan belátásom.

Így szólván, miután hiába kértük őt, hogy édesítse meg továbbra is jelenlétével a puncs maradékának elfogyasztását, Micawberné visszavonult a hálószobámba. S valóban úgy éreztem, hogy Micawberné nemeslelkű nő, - olyanfajta, a ki beillett volna római matrónának is, és belső villongások idején képes lett volna mindenféle hősie cselekedetre.

E benyomás hevében gratuláltam Micawber úrnak ahhoz a drága kincshez, a melylyel a sors megáldotta. Ugyanezt tette Traddles is. Micawber úr kezét nyújtotta egymás után mind a kettőnknek, s azután eltakarta az arcát a zsebkendőjével, a melyen - azt hiszem, - több volt a tubák, mint a mennyiről ő neki tudomása volt. Majd újra a puncshoz fordult, a legvidámabb hangulatban.

Ömlött belőle az ékesszólás. Értésünkre adta, hogy gyermekeinkben újra élünk, s hogy nyomasztó pénzügyi zavarok közepett a gyermekek minden számbeli gyarapodása kétszeresen boldogító. Közölte velünk, hogy a felesége legutóbb kételkedett e pontra vonatkozólag, de ő elűzte a kételyeit s megnyugtatta őt. A mi a felesége családját illeti, rokonai teljesen méltatlanok hozzá, s érzelmeikkel egy szemernyit sem törődik. Tőle ugyan, - a saját szavait idézem, - akár az ördög vigye az egész atyafiságot.

Ezután Traddles lelkes dícséretébe fogott Micawber úr. Kijelentette, hogy Traddles szilárd jellemű férfiú, a kinek erényeivel ő (Micawber úr) távolról sem dicsekedhetik, de csodálatával, - hál' Istennek, - módjában van adóznia neki. Meghatottan célzást tett arra az ismeretlen fiatal hölgyre, a kit Traddles megtisztelt vonzalmával, s a ki azzal viszonzta ezt a vonzalmat, hogy megtisztelte és boldoggá tette Traddlest a *saját* vonzalmával. Micawber úr poharat emelt erre a fiatal hölgyre. Példáját én is követtem. Traddles köszönetet mondott mind a kettőnknek, becsületes egyszerűséggel, a mely még akkori fölhevült állapotomban is szívem mélyéig meghatott, így szólván: - Valóban nagyon leköteleznek. S csak annyit mondhatok, hogy ő a világ legdrágább teremtese! -

Micawber úr ezután a legközelebbi alkalmat arra használta föl, hogy végtelen gyöngédséggel és ünnepélyességgel célzást tegyen az *én* szívem állapotára. Csupán Copperfield barátjának ellenkező komoly kijelentése foszthatná meg őt, - jegyezte meg, - attól a benyomástól, hogy az ő Copperfield barátja is szerelmes és viszonzszerettetik. Miután egy ideig nagyon melegem volt s igen kényelmetlenül éreztem magam, s miután alaposan pirúltam, dadogtam és mentegőztem, végül felkapva a poharamat, így szóltam: - Nem bánom! Igyunk hát D. egészségére!

Ez a kijelentés annyira felizgatta és kielégítette Micawber urat, hogy egy pohár puncscsal berohant a hálószobáméba, a végből, hogy Micawberné is ihassék D. egészségére, a ki nagy elragadtatással ivott is, miután éles hangon kikiáltott belülről: - Éljen, éljen! Drága Copperfield úr, végtelenül örvendek. Éljen! - s tapsolás helyett kopogott a falon.

Ezután világiasabb dolgokra terelődött a társalgásunk. Micawber úr kijelentette, hogy Camden Town sehogysem tetszik már neki, s hogy első dolga az lesz, mielőtt a hirdetések révén kedvezően fordul a koczká, hogy máshová költözködik. Említett az Oxford-Street nyugati végén egy terraszt, szemben a Hyde-Parkkal, a melyre mindig fájt a foga, a melyet azonban tüstént nem igen vehetne ki, mert igen nagy berendezkedéssel járna. Egyelőre, - mondotta, - valószínűleg átmeneti időszak fog következni, a mely alatt meg kell majd elégednie egy ház felső részével, valamelyik tisztességes üzlethelyiség fölött, - például a Piccadilly-úton.²⁵ Ez utóbbiban nagy kedve telnék a feleségének; s ott, ha áttörne az ember egy boltíves ablakot, vagy egy emelettel följebb tolná a háztetőt, vagy más efféle kis változást eszközölne, el lehetne lakni kényelmesen és tisztességesen egynéhány esztendeig. De bármit hoz a jövő, jelentette ki határozottan, vagy bárhol fog lakni, arra számíthatunk, - hogy mindig lesz egy szobája Traddles számára, s egy kése és villája az én számomra. Megköszöntük a szíves jóindulatát, s ő arra kért, ne haragudjunk, hogy annyira belemélyedt e gyakorlatias és üzletszerű részletekbe; de be kell látnunk, hogy ez természetes dolog, mikor olyan emberről van szó, a ki teljesen újra akarja berendezni az életét.

Micawberné, a ki újra kopogott a falon, hogy megtudja, kész-e a tea, véget vetett barátságos beszélgetésünk eme különös fázisának. Rendkívül szeretetreméltó módon adta teázás közben a háziasszony szerepét; s valahányszor közelébe jutottam, mikor a teáscsészéket és a vajás kenyeret kézről-kézre adtam, suttogva azt kérdezte, vajon D. szőke-e vagy barna; kicsi-e vagy nagy, és más effélét; a mi, azt hiszem, énnekem akkor igen jól esett. Tea után sok mindenféléről elbeszélgettünk a kandalló körül; s Micawberné volt szíves gyöngé, vékony, színtelen hangon elénekelni nekünk „A helyre fehér sergeant” és „A kis Tafflin” című kedvelt balladákat.²⁶ Micawberné híres volt erről a két énekről, mikor otthon élt a papájánál és a mamájánál. Micawber úr elmondta, hogy mikor először hallotta a feleségétől, a szülői házban

²⁵ A Hyde-Park tája és a Piccadilly-út Londonnak igen előkelő része.

²⁶ Mackay tengerészköltő dalai.

tett első látogatása alkalmával, e két dal közül az elsőt, azonnal rendkívül magára vonta a figyelmét; de mikor a kis Tafflinra került a sor, elhatározta, hogy vagy meghódítja ezt a nőt, vagy belepusztul a vállalkozásába.

Tizenegy óra felé járt az idő, mikor Micawberné fölállt, hogy becsomagolja újra a főkötőjét a világosbarna papírosba és föltegye helyette újra a kalapját. Micawber úr megragadta azt az alkalmat, mikor Traddles a felöltőjét vette magára, hogy egy levelet csúsztasson a kezembe, s fülembe súgja azt a kérését, hogy olvassam el, ha rá fogok érni. Én ellenben szintén megragadtam azt az alkalmat, mikor a karfán keresztül gyertyával világítottam nekik, lefelé menet, (Micawber feleségét vezetve előre ment, s Traddles a főkötővel utánuk), hogy megállítsam Traddlest egy pillanatra a lépcső legfelső fokán.

- Traddles, - szóltam, - Micawber úr nem forral semmi rosszat, a szegény; de ha neked volnék, nem adnék neki semmit kölcsön.

- Kedves Copperfieldem, - felelt Traddles mosolyogva, - nincs énnekem semmi kölcsönadni valóm.

- De neved van neked is, tudod, - szóltam.

- Óh! Ezt gondolod olyasminek, a mit kölcsön lehet adni? - kérdezte Traddles elgondolkozva.

- Mindenesetre.

- Óh! - szólt Traddles. - Igen; igazad van. Nagyon lekötelezel, Copperfield; de - attól tartok, hogy ezt már kölcsönadtam neki.

- Arra a váltóra, a melynek az volna a rendeltetése, hogy befektetés legyen? - kérdeztem.

- Nem, - szólt Traddles. - Nem erre. Erről ma hallottam először. Gondoltam már, hogy valószínűleg elő fog vele hozakodni hazamenet. Az enyém egy másik.

- Remélem, nem lesz vele semmi baj, - szóltam.

- Én is azt remélem, - szólt Traddles. - Legalább nem hinném, mivel csak tegnap mondta, hogy gondoskodott róla. Ez volt Micawber úr tulajdon szava: „gondoskodott róla”.

Mivel Micawber úr, e kritikus pillanatban visszatekintett ránk, föl oda, a hol álltunk, annyi időm volt csak, hogy még egyszer ismételjem figyelmeztetésemet. Traddles megköszönte, és utánuk indult. De mikor láttam, milyen jószágosan megy lefelé kezében a főkötővel s hogy nyújtja a karját Micawbernének, nagyon féltem, hogy szőröstül-bőröstül oda fogják hurcolni a pénzpiacra.

Visszatértem a kandallóm mellé, s félig komolyan, félig nevetve eltűnődtem Micawber úr jellemén s a köztünk levő régi kapcsolaton, mikor egyszerre hallottam, hogy gyors léptek közelednek fölfelé a lépcsőn. Az első perczben azt gondoltam, hogy Traddles jön vissza valamiért, a mit Micawberné ottfelejtett; de a mint a léptek közeledtek, ráismertem a közeledőre, szívem gyorsabban kezdett dobogni s a vér az arcomba szökött, mert Steerforth volt.

Ágnesről sohasem feledkeztem meg, s Ágnes sohasem tűnt el gondolataimnak ama szentélyéből, - ha ugyan szabad e szót használnom, - a hová kezdettől fogva elhelyeztem őt. De mikor Steerforth belépett s kezét felém nyújtva előttem állt, az az árnyék, a mely ráborúlt, fényességgé változott, s én zavartan és szégyenkezve gondoltam arra, hogy kételkedhettem olyan valakiben, a kit ily forrón szeretek. Ágnest azért nem kevésbé szerettem; úgy gondoltam rá tovább is, mint életem jószágos, szelíd angyalára; magamat kárhoztattam, nem őt, azért, hogy Steerforthtal szemben igaztalan voltam; s kész lettem volna vele szemben bárminő elégtételre, ha tudtam volna, mit csináljak és hogyan csináljam.

- Ej, Liliomfi, öregem! Mintha villám csapott volna beléd! - nevetett Steerforth, melegen megszorítván a kezemet s azután vidáman eltaszítva. - Már megint lakománál kaplak, te szibarita! Ezek a Doctors' Commonsbeli ficzkók a legvígabb czimborák az egész városban, azt hiszem, s bennünket, józan oxfordistákat, alaposan lepipálnak!

Ragyogó szeme jókedvűen végigsiklott a szobán, miközben leült a pamlagra, szemben velem, arra a helyre, ahonnan Micawberné csak az imént kelt föl, és lángra szította a kandalló tüzét.

- Az első perczben úgy megleptél, Steerforth, - szóltam, szívem egész melegével üdvözölve őt, - hogy a fogadj-Isten majd a torkomon akadt.

- Nos, - szólt Steerforth, - a ki engem lát, meggyógyúl a szeme, a hogy' a skót mondja; s így van az ember veled, te viruló Liliomfi. Hogy' vagy, Bacchus fia?

- Nagyon jól, - szóltam; - s egyáltalában nem áldoztunk Bacchusnak ma éjjel, bár megvallom, három vendéget láttam asztalomnál.

- A kikkel találkoztam az utcán, mikor valamennyien a te dicséretedet zengedezték, - szólt Steerforth. - Ki az a feszesnadrágos barátunk?

Pár szóval megfestettem a képét Micawber úrnak, úgy, a hogy' csak telt tőlem. Steerforth jóízűen nevetett gyöngé rajzomon, a melyet erről az úriemberről adtam, s kijelentette, hogy Micawber úr olyan ember, a kivel érdemes megismerkedni, s a kivel meg kell ismerkednie.

- De mit gondolsz, ki volt a másik barátunk? - kérdeztem most én.

- Isten tudja, - szólt Steerforth. - Remélem, nem valami unalmas fráter? Mintha kissé ilyen-forma lett volna.

- Traddles! - szóltam diadalmasan.

- Ki az? - kérdezte Steerforth, szokott nembánomságával.

- Nem emlékszel Traddlesre? Traddlesre, a ki a mi szobánkban aludt a Salem-házban?

- Óh! Az a ficzkó! - szólt Steerforth, a piszkavassal széttörve a tűz legtetetjén egy nagy darab szenet. - Még mindig olyan lágyszívű, mint hajdanában volt? S hol az ördögbe szedted föl *Traddlest*?

Válaszomban annyira magasztaltam Traddlest, a hogy' csak telt tőlem, mert éreztem, hogy Steerforth meglehetősen kicsinyléssel beszélt róla. Steerforth, miután napirendre tért a dolog fölött egy könnyed fejbólintással, egy mosolylyal és azzal a megjegyzéssel, hogy ő is örülne, ha találkozna a régi czimborával, mert mindig fura Istenteremtése volt, azt kérdezte, van-e valami ennivalóm a számára. E rövid párbeszéd alatt, kivéve, mikor vad élénkséggel beszélt, renyhén ült a helyén, a már említett darab szenet ütögetve a piszkavassal. Észrevettem, hogy ugyanezt tette azalatt is, míg kimentem a galambpástétom s a többi étel maradékáért.

- Ej, Liliomfi, hisz ez királyi vacsora! - kiáltott, felriadva szótlanságából s az asztalhoz ülve. - Becsülettel hozzálátok, mert Yarmouthból jövök.

- Azt hittem, hogy Oxfordból jössz, - szóltam.

- Nem én, - szólt Steerforth. - A tengeren kószáltam, - jobb foglalkozás ez.

- Littimer járt itt ma, hogy utánad kérdezősködjék, - jegyeztem meg, - s úgy értettem őt, hogy Oxfordban vagy, bár, ha most jobban meggondolom, nem állította határozottan.

- Littimer nagyobb számár, mint a milyennek gondoltam, hogy egyáltalában kérdezősködött utánam, - szólt Steerforth, kedélyesen bort töltve magának s rám köszöntve poharát. - A mi

pedig Littimer megértését illeti, okosabbnak kellene lenned mindannyiunknál, Liliomfi, ha meg tudnád őt érteni.

- Ez már való igaz, - szóltam, az asztal mellé tolva a széket. - Tehát Yarmouthban voltál, Steerforth! - folytattam tovább érdeklődve. - Sokáig voltál ott?

- Nem, - felelt Steerforth, - körülbelül egy hétre rándultam át.

- S hogy' vannak az odavalók? A kis Emmi, természetesen, nem ment még férjhez?

- Még, nem. De azt hiszem, hogy - pár hét, vagy pár hónap múlva meglesz az esküvője. Nem sokat voltam velük. Egyébként, - folytatta, kését és villáját, a melyet nagy buzgalommal kezelt, letéve s a zsebében kotorászva, - levelet hoztam a számodra.

- Kitől?

- Hm, öreg dajkádtól, - szólt, néhány iratot húzva elő a belső zsebéből. - Nagyságos Steerforth J. úrnak, számla a Jókedvű Ivóból; ez nem az. Türelem, mindjárt megtaláljuk. Az öreg, - hogy is hívják? - rossz bőrben van, s azt hiszem, erről szól a levél.

- Barkist gondolod?

- Barkist! - szólt, még mindig a zsebében keresgélve, s a tartalmát nézegetve. - A szegény Barkisnak vége van, azt hiszem. Láttam ott egy kis gyógyszerészt, - egy seborvos félét, - a ki Méltóságod születése körül segédkezett. Roppant tudományos előadást tartott nekem az esetről; de véleményének az volt a veleje, hogy a fuvaros hamarosan elindul utolsó útjára. - Nyúlj csak bele felöltöm belső zsebébe, ott van a széken. Azt hiszem, abban van a levél. Ott van?

- Itt van! - szóltam.

- Az az!

Peggotty írta, valamivel olvashatatlanabb volt, mint rendesen, és rövid volt. Értesített az ura reménytelen állapotáról, s a sorok között érezte, hogy Barkis valamivel még „szűkmarkúbb”, mint azelőtt volt, s ennél fogva még bajosabb gondoskodni a kellő kényelméről. A saját fáradozásáról és virrasztásáról egy szóval sem tett említést, de nem győzte dícsérni az urát. Egyszerű, mesterkéletlen, őszinte részvét sugárzott ki soraiból, a melyről tudtam, hogy lelkéből fakad, s a levél azzal végződött, hogy „tisztelem az én drága egyetlenemet”, - a ki én voltam.

Mialatt a levelet betűzgettem, Steerforth tovább evett és ivott.

- Gonosz tréfa, - szólt, mikor befejeztem az olvasást; - de a nap minden este leáldozik, s minden perczben halnak az emberek, s éppen ezért nem szabad nagyon fájlalnunk a közös emberi végzetet. Ha nem ragaszkodnánk az életünkhöz, mert mindannyiunknak e közös vendége bekopogtatott valakihez, akkor kisiklanék kezünk közül minden e világon. Nem! Rajta, Liliomfi! Szorosra fogott kantárral, ha kell, tágra eresztett kantárral, ha ez van helyén, de tovább kell folyton vágtatnunk! Keresztül kell gázolni minden akadályon, s győzni kell a versenyben!

- Miféle versenyben? - kérdeztem.

- A melybe belefogtál, - szólt. - Előre!

Emlékezem, hogy a mikor elhallgatott, s szép fejét kissé hátravetve, s poharát fölemelve rám nézett, észrevettem, hogy bár a tengeri levegő frissesége ott piroslott még az arcán, mintha legutolsó találkozásunk óta annak nyomait is láttam volna rajta, hogy át szokta magát engedni annak a vad energiának, a mely valahányszor elfogta, oly szenvedélyesen uralkodott rajta.

Arra gondoltam, hogy szóvá teszem előtte azt a mértéktelenségét, a melylyel rabja lesz minden eszébe ötlő szeszélynek, - a minő például a vad tengerrel való ez a viaskodása, meg a zord idővel való daczolása, - a mikor gondolataim újra beszélgetésünk tulajdonképpeni tárgyára tévedtek, s újra ezt ragadták meg.

- Mondok valamit, Steerforth, - szoltam, - ha magasan szárnyaló lelked hajlandó meghallgatni...

- Nagyon kezes lélek a lelkem, s megtesz mindent, a mit kívánsz, - felelt Steerforth, az asztaltól újra a tűz mellé ülve át.

- Akkor mondok hát valamit, Steerforth. Az jutott eszembe, hogy lemegyek meglátogatni öreg dajkámat. Nem, mintha tényleg javára vagy szolgálatára lehetnék; de annyira ragaszkodik hozzám, hogy látásomnak oly hatása lesz rá, mintha valósággal segítségére lennék. Úgy meg fog örülni neki, hogy vigasztalást és támogatást fog belőle meríteni. Meg vagyok győződve róla, hogy bármit teszek érte, nem nagy áldozat oly barátért, a minő barátom ő volt nekem. Nem vállalkoznál egy napi útra te is az én helyemben?

Arcza gondolkozóvá vált, s egy ideig tűnődve ült a helyén, mielőtt halkan így válaszolt: - Igazad van! Eredj. Nem árthatsz senkinek.

- Csak most érkezted vissza onnan, - szoltam, - s így hiába kérnélek arra, hogy gyere te is velem.

- Mindenesetre, - szolt. - Ma este ki kell mennem Highgatebe. Régóta nem láttam már az édesanyámat s ez nagyon nyomja a lelkiismeretemet, mert mégis csak valami, ha úgy szeretik az embert, a hogy' ő szereti tékozló fiát. - Eh! Ostobaság! - Holnap akarsz indulni úgy-e? - szolt, kezét vállamra téve, s karhossznyira eltolva magától.

- Az a szándékom.

- Tudod mit? Indulj holnapután. Szeretném, ha velem jönnél s pár napig nálunk maradnál. Azért jöttem ide, hogy erre kérjelek, s most Yarmouthba akarsz szökni előlem!

- Nagyszerű fiú vagy te, Steerforth, hogy szökést emlegetsz, te, a ki folyton hol erre, hol arra kódorogsz ismeretlen úton!

Egy pillanatig némán nézett rám, s aztán, még mindig vállamra támaszkodva, megrázott és így szolt:

- Gyere no! Mondd, hogy holnapután utazol, s tölts velünk annyi időt, a mennyit eltölthetsz! Ki tudja, mikor találkozunk megint? Gyere no! Mondd, hogy holnapután utazol! Azt akarom, hogy közém meg Dartle Róza közé állj, s távol tarts egymástól bennünket.

- Túlságosan szeretnétek egymást énnélkülem?

- Igen; vagy túlságosan gyűlölnök egymást, - nevetett Steerforth; - de ez egyre megy. Gyere no! Mondd, hogy holnapután utazol!

Beleegyeztem kívánságába; s Steerforth fölvette a felöltőjét, szivarra gyújtott, s haza készült. Mikor megtudtam, mi a terve, én is felvettem a felöltőmet, (de szivarra nem gyújtottam, mert evvel jóidőre jóllaktam), s elballagtam vele az országútig, a mely akkoriban éjszaka meglehetősen puszta út volt. Nagyon jó kedve volt az egész úton; s mikor elváltunk s én utána nézve láttam, milyen bátran és ruganyosan lépdel hazafelé, eszembe jutott, a mit este mondott: „Keresztül kell gázolni minden akadályon, s győzni kell a versenyben!” s először történt, hogy azt óhajtottam, bárha méltó cél volna az, a mely felé törekszik.

Éppen vetközni kezdtem szobámban, mikor Micawber úr levele lehullott elé a földre. Ekképp ráemlékezve, feltörtem a pecsétjét s olvastam, a mint következik. Másfélórával az

ebéd előttről volt keltezve. Nem tudom, említettem-e már, hogy Micawber úr, valahányszor kétségbeejtő válságok előtt állt, sajátságos jogi kifejezésekkel szokott élni, a mit úgy tekintett, mintha ügyeit lebonyolítaná.

„Uram, - mert drága Copperfieldemnek szólítani nem merem, -

Illő, hogy közöljem önnel, hogy alulirottnak *vége* van! Bárha észrevehette ma azt a bágyadt törekvését, hogy megkímélje önt nyomorúságának kora ismeretétől: a reménység leáldozott, s alulirottnak *vége* van!

Jelen híradásomat oly egyén személyes jelenlétében, (a társaság szót nem használhatom), bízom papírra, a ki az ittassággal rokon állapotban van, s egy ügynöknek az alkalmazottja. Ez az egyén jogos birtokosa a háznak, házbértartozás miatt foganatosított végrehajtás alapján. Leltára nemcsak alulirottnak, mint a lakás főbérlőjének összes ingóságait és minden néven nevezendő értéktárgyait foglalja magában, hanem magában foglalja minden ingóságát Traddles Thomas albérlő úrnak is, a ki az Inner Temple²⁷ érdemes társaságának a tagja.

Ha hiányzott volna még egy keserű csöpp abból a színültig telt kehelyből, a melyet ezidőszerint kell alulirott ajkainak „érinteni”, (hogy egy halhatatlan írónk szavával éljek), akkor ez a csöpp is meg volna lelhető abban a tényben, hogy egy 23 font 4 shilling és 9¹/₂ pennyről szóló váltó, melyet az előbb említett Traddles Thomas úr írt alá barátságából alulirottnak, esedékes és FÖDÖZETLEN, továbbá abban a tényben, hogy az alulirott tartozékát képező eleven kötelezettségek száma, a dolgok természetes rendje során, egy újabb tehetetlen áldozattal fog szaporodni, a kinek szerencsétlen megjelenése a mai naptól számítva, - kerek számban kifejezve, - nem több, mint hat holdhónap letelte után várható.

Mindezeknek előrebocsátása után fölösleges volna hozzátennem, hogy por és hamu borítja mindörökkön örökké

a
fejét
az
ön
MICAWBER WILKINS-ének.”

Szegény Traddles! Ez idő szerint ismertem már annyira Micawber urat, hogy előre lássam, hogy ő mindenesetre ki fogja heverni ezt a csapást; de fájdalmasan megzavarta éjszakai nyugalma az a gondolat, mi lesz Traddles-szel és a lelkész leányával, a ki tíz nővér egyike volt, lent Devonshireban, s a ki oly édes leányka volt, s a ki hajlandó volt várni Traddlesra (baljóslatú dicséret!) hatvan esztendő koráig, sőt tovább is, bármily elképzelhető ideig.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Ujra meglátogatom Steerforthot otthonában.

Reggel megemlítettem Spenlow úr előtt, hogy néhány napra szabadságot szeretnék kapni. Mivel fizetésem nem lévén, kívánságom nem függött a kérlelhetetlen Jorkinstól, teljesítése semmiféle nehézségbe nem ütközött. Felhasználtam az alkalmat egyúttal arra is, (ámbátor

²⁷ A Fleet Streeten lévő régi jogakadémia egyik alsóbb osztálya.

hangom elfulladt s a szemem elhomályosodott, miközben kinyögtem a mondókámat), hogy ama véleményemnek adjak kifejezést, hogy Spenlow kisasszony bizonyára jól érzi magát. Spenlow úr oly közömbösen, mintha valami közönséges emberfiáról volna szó, kérdésemre azt felelte, hogy köszöni szépen a szíves érdeklődést, a leánya nagyon jól érzi magát.

Velünk, szerződéses gyakornokokkal, a kik a proctorok patríczius rendjének mintegy a csírái voltunk, oly előzékenyen bántak, hogy csaknem mindig a magam ura voltam. Minthogy azonban déli egy vagy két órára akartam csak kijutni Highgatebe, s minthogy aznap reggel egy másik kis kiközösítési esetnek a tárgyalása volt, ezen a címen: „Hivatalos eljárás a Tipkins contra Bullock ügyben, ez utóbbi lelki javulása dolgában”, - néhány órát Spenlow úrral együtt ott töltöttem el kellemesen a tárgyaláson. Az eset két templomatyá verekedéséből támadt, az egyik állítólag egy szivattyúhoz lökte a másikat; mivel a szivattyú rúdja beleszaladt az iskola udvarába, a mely fölé kinyúlt a templomtető oromzata, a lökésből egyházjogi botlás lett. Mulatságos egy eset volt, s mikor a postakocsi tetején ülve, Highgate felé haladtam, akaratlanul arra indított, hogy elgondolkozzam a Commonsról, s arról, a mit Spenlow úr mondott a Commons megingatására s a haza romlására vonatkozólag.

Steerforthné asszony nagyon szívesen fogadott, s épp így Dartle Róza is. Kellemesen lepett meg, hogy Littimer nem volt ott, s hogy egy szerény, kis szobalány szolgált ki bennünket, (kékpántlikás főköttében), a kinek sokkal nyájasabb volt a tekintete, ha véletlenül találkozott vele az ember, és sokkal kevésbé zavart, mint azé a tekintélyes férfiúé. De jóformán félórát sem töltöttem még a házban, nagyon megragadta figyelmemet az a körülmény, hogy Dartle kisasszony szakadatlanul élesen figyelt reám, s szinte leselkedve iparkodott az én arczomat Steerforthéval és Steerforth arczát az enyémmel összehasonlítani, mintha folyton azt várná, hogy valaminek történnie kell a két arcz között. Valahányszor feléje pillantottam, előre tudtam, hogy azt fogom látni, hogy kíváncsi arcza, szűrő fekete szemével és fürkésző homlokával, feszülten az én arczomra figyel; vagy hogy arczomról hirtelen Steerforth arcza felé fordul; vagy hogy egyszerre mind a kettőnk arczát szemmel tartja. E hiúzszerű vizsgálódásában oly kevésbé zavartatta magát, mikor látta, hogy megfigyelem, hogy ilyenkor még élesebben rámszegezte átható tekintetét. Bár ártatlan voltam és tudtam, hogy nem terhel semmi igaztalanság, a mivel esetleg gyanúsíthatott, mégis visszariadtam e különös szemek elől, a melyeknek mohó csillogását képtelen voltam elviselni.

Egész álló nap úgy tetszett, mintha az egész házat betöltené jelenlétével. Mikor Steerforthtal beszélgettem a szobájában, Dartle kisasszony ruháját hallottam suhogni kívül a kis folyosón. Mikor régi gyakorlataink föllevenítése végett a ház mögötti tisztásra mentem Steerforthtal, láttam, hogy Dartle kisasszony arcza, mint valami bolygó fény, ablakról ablakra lebbent, míg végül az egyikben megállapodott s onnan figyelt ránk. Mikor délután mind a négyen sétálni mentünk, Dartle kisasszony sovány keze, mint valami kapocs, karom köré fonódott és visszatartott, a míg Steerforth és édesanyja annyira előbbre nem haladtak, hogy többé nem hallhatták, s ekkor így szólt hozzám:

- Hosszú idő óta nem volt már nálunk. Igazán oly vonzó és érdekes a foglalkozása, hogy megkívánja teljes figyelmét? Azért kérdezem csak, mert szeretem a felvilágosítást mindenre vonatkozólag, a mit nem tudok. Mondja csak, igazán olyan?

Azt válaszoltam, hogy meglehetősen szeretem a foglalkozásomat, de azért egyáltalában nincs rám oly túlságos hatással.

- Óh! Örömmel hallom ezt, mert szeretem, ha felvilágosítanak, mikor nincs igazam, - szólt Dartle Róza. - Azt akarja mondani talán, hogy kissé száraz a foglalkozása?

- Úgy van, - feleltem; - talán csakugyan száraz egy kissé.

- Óh! s ez az oka annak, hogy pihenésre és változatosságra vágódik - izgalomra és a többi? - kérdezte. - Ah! Való igaz! De mondja csak, nem túlságos egy kissé - mi? - *ő reá* nézve; nem önt gondolom.

Szemének egy gyors pillantása ama hely felé, a hol Steerforth sétált, karjára támaszkodó édes anyjával, elárulta, kit gondolt; de egyébként sejtelmem sem volt róla, mit kérdez. S bizonyos vagyok benne, hogy ez meglátszott arczomon is.

- Nem veszi-e őt - nem *azt* akarom mondani, hogy *így* van, csak tudni szeretném, - nem veszi-e őt túlságosan igénybe? Nem ez az oka talán, hogy kissé a rendesnél is jobban elhanyagolja vakon szerető édesanyját - mi?

Egy újabb gyors pillantást vetett rájuk, s egy harmadikat rám, mintha legitimosabb gondolataimban akarna olvasni.

- Dartle kisasszony, - szóltam, - kérem, ne gondolja - -

- Nem gondolom! - szólt. - Óh, édes Istenem, azt ne higgye, hogy valamit gondolok! Nem kenyerem a gyanakodás. Csupán kérdést teszek. Véleményt nem formálok. Arra szeretném alapítani a véleményemet, a mit öntől hallok. Nos, nincs igazam? Nincs! Nagyon örülök, hogy *így* van.

- Annyi bizonyos, - szóltam megzavarodva, - hogy Steerforth nem én miattam maradt távol hazulról tovább, mint rendesen, - ha ezt tette; a miről különben e pillanatig nem is volt tudomásom, s csak kegyedtől hallok. Tegnap este láttam őt először hosszú idő óta.

- Igazán?

- Igazán, Dartle kisasszony, nem láttam őt!

A mint merően a szemem közé nézett, láttam, hogy arcza keskenyebb és halványabb lesz, s a régi sebhely vonásai megnyúlnak, keresztülvágva eléktelenített ajkán, mélyen bele alsó ajkába, s elferdítve egész ábrázatát. Volt valami valósággal félelmetes dolog ez elváltozásában és szemei ragyogásában, a mint rámszegezve tekintetét, *így* szólt:

- Mit csinál hát akkor?

Ismételtem a kérdését, inkább magamhoz, mint hozzá intézve szavaimat, annyira meg voltam döbbenve.

- Mit csinál hát akkor? - szólt Dartle kisasszony, oly szenvedélyes mohósággal, a mely szinte tűz gyanánt emésztette őt. - Miben segédje neki az az ember, a ki sohasem tekint rám a nélkül, hogy szemeiben kifürkészhetetlen álnokság ne tükröződnék? Ha maga becsületes, igaz ember, nem kívánom öntől, hogy a barátját elárulja. Csak arra kérem, azt mondja meg, harag, gyűlölet, kevélység, nyughatatlanság, vad szeszély, szerelem, vagy ha még valami, *mi az*, a mi uralkodik rajta?

- Dartle kisasszony, - feleltem, - hogy' mondjam meg kegyednek úgy, hogy el is higgye, hogy semmiről sincs tudomásom, a mi más volna Steerforthban, mint akkor volt, mikor először jártam itt? Semmire sem gondolhatok. Szilárd meggyőződése, hogy nincs is szó semmiről. Alig tudom megérteni, mire gondol kegyed.

Miközben tovább is merően rám szegezte tekintetét, az a kegyetlen sebhely rángatózni, vagy inkább lüktetni kezdett, oly módon, hogy akaratlanul sajgó fájdalom gondolatát keltette bennem; s a szája szögletét úgy felbiggyesztette, mintha vagy gúny, vagy szájalom megvetésre ingerelné. Hirtelen elfödte a sebhelyet a kezével - oly sovány, oly finom volt a keze, hogy a mikor arcza elé emelte, hogy lobogó tüzét árnyékba borítsa, akaratlanul finom porcellánhoz

hasonlítottam magamban, - s gyorsan, lázas szenvedélylyel így szólt: - Esengve kérem, egy szóval se említse a dolgot! - s azután egy szót sem szólt többé!

Steerforthné rendkívül boldog volt fia társaságában, s Steerforth ez alkalommal rendkívül figyelmesen és tiszteletteljesen bánt vele. Nagy érdeklődéssel láttam őket együtt, nemcsak kölcsönös vonzalmuk, hanem a köztük lévő bámulatos hasonlóság s ama különös körülmény miatt is, hogy a mi Steerforthban büszkeségnek vagy szenvedélyességnek látszott, az az édes anyjában a kor és a nem következtében bájos méltósággá lágylt. Nem egyszer támadt bennem az a gondolat, mily szerencse, hogy sohasem zavarta komoly ok békés egyetértésőket; mert két ilyen természetű ember - vagy jobban mondva egyazon természetű embernek két ilyen árnyalata - sokkal bajosabban tudna megbékülni, mint a teremtés két legszélsőbb ellentéte. Ez a gondolat különben nem a saját ítélőképességemből eredt, hanem Dartle Róza egy nyilatkozatából.

Ebédközben ugyanis így szólt Róza kisasszony:

- Óh, de hát mondja meg már valaki, mert egész nap ez jár az eszemben és szeretném tudni...

- Mit szeretnél tudni, Róza? - vágott közbe Steerforthné. - Kérlek, kérlek, Róza, ne titkolózzál.

- Ne titkolózzam? - kiáltott Róza. - Óh! csakugyan? Azt hiszed, hogy titkolódzom?

- Nem arra kérlek-e folytonosan, - szólt Steerforthné, - hogy beszélj nyíltan, természetes modorodban?

- Óh! Ez tehát *nem* természetes modorom? - szólt Dartle Róza. - Akkor valóban elnézésedet kell kérnem, mert azt szeretném, ha felvilágosítanátok. Hiszen senki sincs tisztában önmagával.

- Második természeteddé vált, - szólt Steerforthné, a bosszankodás minden jele nélkül; - de emlékszem, - s azt hiszem, emlékszel rá minden bizonynyal te is, - hogy valaha egészen más volt a modorod, Róza; nem volt oly tartózkodó, és nagyobb bizalomra vallott.

- Bizonyára igazad van, - felelt Róza kisasszony; - s így van az, hogy a rossz szokások azzá lesznek fölöttünk! Valóban? Nem volt annyira tartózkodó és nagyobb bizalomra vallott? Szeretném tudni, *miképp* változhattam meg ennyire észrevétlenül! Mondhatom, nagyon különös! Azon kellennem, hogy visszanyerjem előbbi énemet.

- Bár rajta lennél, - szólt Steerforthné mosolyogva.

- Óh! igazán rajta leszek, elhiheted! - felelt Róza kisasszony. - Nyíltságot fogok tanulni - kitől is? - Jamestől.

- Nyíltságot, - szólt Steerforthné hirtelen, - mert volt mindig valami csípős gúny abban, a mit Dartle Róza mondott, szólt bár úgy, mint ez esetben is, a legelfogulatlanabbul, - jobb iskolában nem is tanulhatnál.

- Erről magam is meg vagyok győződve, - felelt Róza kisasszony szokatlan hévvel. - Ha van valami, a miről meg vagyok győződve, tudod, hogy természetesen ez az.

Úgy láttam, hogy Steerforthné megbánta, hogy kissé heveskedett; mert csakhamar nyájasan így szólt:

- De, édes Rózám, még mindig nem hallottuk, mi az, a mit tudni szeretnél?

- A mit tudni szeretnék? - szólt Róza kisasszony, kihívó fagyossággal. - Óh! Csak az, vajon az oly embereket, a kik hasonlítanak egymáshoz erkölcsi mivoltukban, - ez a helyes kifejezés?

- Oly helyes kifejezés ez, mint bármely más, - szólt Steerforth.

- Köszönöm: - vajon az oly embereket, a kik hasonlítanak egymáshoz erkölcsi mivoltukban, nagyobb mértékben fenyegeti-e az a veszedelem, mint azokat az embereket, a kik nem ily hasonlóak, hogy komoly nézeteltérés esetén mély gyűlölet támad bennök egymás iránt?

- Én azt hiszem, hogy igen, - szólt Steerforth.

- Azt hiszed? - szólt Róza kisasszony. - Nagy Isten! Ha például - bármely valószínűtlen föltevés lehet példa, - közted és édesanyád közt komoly czivódás támadna.

- Édes Rózám, - szólt közbe Steerforthné, jólelkűen elnevetve magát, - válaszsz például más föltevést! James meg én sokkal jobban tudjuk, ma a kötelességünk egymással szemben, hála Istennek!

- Óh! - szólt Dartle kisasszony, elgondolkozva biccentvén a fejével; - minden esetre. És ez megakadályozná? Természetesen megakadályozná. Minden bizonynyal. Örvendek, hogy dőreségemben ezt hoztam föl például, mert jól esik tudnom, hogy egymás iránti kötelességek megakadályozná ezt! Fogadd érte hálás köszönetemet.

Egy másik csekélyiségről sem szabad megfeledkeznem, a mely ugyancsak Dartle kisasszonyra vonatkozik, mert volt okom rá visszaemlékezni később, mikor a helyrehozhatatlan multat tisztán láttam már. Az egész álló nap, de különösen a nap e szakától fogva, Steerforth bámulatos ügyességgel, vagyis bámulatos könnyedséggel arra törekedett, hogy ezt a különös teremtetést kellemes és elégedett társalgóvá varázsolja át. Hogy sikerrel igyekezett erre, egy csöppet sem lepett meg. Hogy Dartle kisasszony küzdött Steerforth elragadó művészetének - (akkor azt hittem, hogy elragadó természetesség ez) - igézetes hatása ellen, az épp oly kevésbé lepett meg, mert tudtam, hogy Dartle kisasszony nem egyszer írigy és makacs. Láttam, miképp változott meg lassan arcza és modora; láttam, hogy növekvő bámúlattal néz Steerforthra; láttam, hogy egyre bágyadtabban, de mintha kárhozná saját gyöngeségét, mindig haragosan iparkodik Steerforth bűvös hatalmának ellenállni; s végül láttam, hogy szűrő tekintete ellágyul s mosolya egészen szelíddé lesz, úgy hogy nem is féltém már tőle többé, mert addig egész nap valósággal féltém tőle, s ott ültünk mindnyájan a kandalló körül, csevegve és nevetgélve, oly fesztelenül, mintha gyermekek lettünk volna.

Vajon azért történt-e, mert nagyon sokáig elüldögéltünk ott, vagy mert Steerforth föltette magában, hogy az elért eredményről nem mond le, nem tudom; de nem maradtunk az ebédlőben mi sem öt percznél tovább, Dartle kisasszony távozása után.

- Hárfázik, - szól Steerforth halkan a társalgó ajtaja előtt, - pedig azt hiszem, három év óta édes anyámon kívül senki más nem hallotta őt játszani.

Különös, de nyomban eltűnő mosolylyal mondta ezt; s azután beléptünk a társalgóba, a hol Dartle kisasszony egyedül volt.

- Ne állj föl, - szólt Steerforth, (mert Dartle kisasszony rögtön felállt), - ne állj föl, édes Róza! Légy egyszer igazán szíves hozzánk, s énekelj egy ír dalt nekünk.

- Mit érdekelnek téged az ír dalok? - kérdezte Dartle kisasszony.

- Nagyon érdekelnek! - szólt Steerforth. - Sokkal inkább, mint bármi más. Itt van Liliomfi is, a ki lelke mélyéből szereti a zenét. Énekelj egy ír dalt nekünk, Róza! s engedd meg, hogy itt ülhessek és hallgathassalak, úgy, mint hajdanában.

Nem érintette sem Rózát, sem a széket, a melyről Róza felkelt volt, hanem leült a hárfa közelében. Róza ott állt egy ideig a hárfa mellett, s furamód úgy mozgatta a jobb kezét, mintha a húrokat pengetné, a nélkül azonban, hogy valósággal pengette volna. Végül leült s hirtelen mozdulattal megragadva a hárfát, játszani és énekelni kezdett.

Nem tudom, mi volt az, vagy a játékában vagy a hangjában, a mi azt az éneket oly légiessé tette, a minél légiesebbet soha életemben nem hallottam s el sem képzelhetek. Volt valami félelmetes az ének valóságában. Mintha a szövegét soha meg nem írták, a dallamát soha meg nem csinálták volna, hanem úgy fakadt volna csak Róza lelkének a szenvedélyéből, a mely hangjának halk rezdülésében tökéletlenül tört csak elő, újra elrejtőzván, mikor a dal véget ér. Néma maradtam, mikor Róza újra felállt, hárfájára támaszkodva, s megint pengette a jobb kezével a nélkül, hogy hangot csalt volna ki belőle.

Egy percczel később, s ez felriasztott igézetemből, Steerforth felkelt a székéről, Rózához lépett, s miközben nevetve átkarolta őt, így szólt: - Jer, Róza, ezentúl forrón fogjuk szeretni egymást! - S a leány megütötte Steerforthot, dühösen lerázta magáról, mint valami vadmacska, és kirohant a szobából.

- Mi lelte Rózát? - kérdezte Steerforthné, a szobába lépve.

- Egy ideig olyan volt, anyám, - felelt Steerforth, - mint valami angyal; majd meg kárpótlásúl az ellenkező túlzásba esett.

- Vigyáznod kellene, James, hogy ne ingereld őt. Ne felejtsd el, hogy a kedélye elkeseredett s nem szabad kísértésbe ejteni.

Róza nem tért vissza; s nem is említette őt egyikünk sem, a míg szobájába nem kísértem Steerforthot, hogy jó éjt kívánjak neki. Steerforth ott nevetett rajta, s azt kérdezte, láttam-e már valaha ilyen érthetetlen kis méregzacskót?

Nem átalítottam akkora bámulatomnak kifejezést adni, a minő csak telt tőlem akkor, s azután azt kérdeztem, nem sejt-e, mi az, a mit Dartle kisasszony oly hirtelen és annyira zokon vett.

- Óh, Isten tudja, - szólt Steerforth. - Gondolj bármit, a mit akarsz, - vagy ne gondolj semmit! Mondtam már egyszer neked, hogy Róza mindent a világon, beleértve önmagát is, köszörüköre tesz és kiélesít. Éles szerszám az egész teremtés s nagyon csinján kell bánni vele. Mindig veszedelmes. Jó éjszakát!

- Jó éjszakát! - szóltam, - drága Steerforthom! Mire fölébredsz reggel, nem leszek már itt. Jó éjszakát!

Nem szívesen eresztett el; s kezét vállamra téve s így eltolva magától, szembe állt velem, úgy a hogy' az én szobámban tette volt.

- Liliomfi, - szólt mosolyogva, - mert bárha keresztszülőid nem is ezt a nevet adták neked, én már csak legszívesebben így szólítalak, - és nagyon, de nagyon szeretném, ha te is így szólíthatnál engem!

- Hiszen ezt éppen megtehetem, ha kívánod, - szóltam.

- Liliomfi, ha valami valamikor elválasztana bennünket egymástól, mindig a legjobb szívvel gondolj rám, öregem. Jer! Kössük meg az alku! Gondolj rám mindig a legjobb szívvel, ha a körülmények valamikor elválasztásának bennünket egymástól!

- Veled szemben, Steerforth, - szóltam, - nem lehet szó jó vagy rossz szívről. Én mindig egyforma szeretettel és rajongással csügöök rajtad!

Annyira bántotta a lelkiismeretemet, hogy valaha igaztalan lehettem vele szemben, ha mindjárt csak határozatlan gondolatban is, hogy már-már megvallottam neki gyöngeségemet. Ha nem aggasztott volna az, hogy vissza találok élni Ágnes bizalmával, ha nem féltem volna attól, hogy ennek a kockáztatása nélkül nem hozhatom szóba a dolgot, meg is tettem volna, mielőtt így szólt: - Isten áldjon meg, Liliomfi! Jó éjszakát! - Tétovázásom következtében nem tettem meg; s kezét szorítva, elváltunk egymástól.

Korra virradatkor talpon voltam, s miután oly nesztelenül, a hogy' csak telt tőlem, felöltöztem, benéztem Steerforth szobájába. Mélyen aludt; fejét könnyedén karján nyugtatva feküdt, úgy, a hogy' gyakran láttam őt az iskolában.

Elkövetkezett az az idő, még pedig nagyon hamar, a mikor csaknem csodálkoztam azon, hogy semmi sem zavarta nyugodalmát, mikor így elnéztem. De aludt, - hadd gondoljak rá újra így, - a hogy' gyakran láttam őt aludni az iskolában; s ekképp váltam el tőle e békés pillanatban.

- Hogy soha többé - a jó Isten bocsásson meg neked, Steerforth! - meg ne érintsem azt a tétlen kezet szeretettel és barátsággal. Soha, soha többé!

- Hogy soha többé - a jó Isten bocsásson meg.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Csapás.

Este érkeztem meg Yarmouthba, s egyenesen a fogadóba szálltam. Tudtam, hogy Peggotty vendégszobájára, - az én szobámra, - valószínűleg rövidesen nagy szükség lesz, ha ugyan az a hatalmas vendég, a kinek minden, a mi él, kénytelen helyet engedni, már is ott nincs a házban, ennél fogva a fogadóba mentem, megebédeltem ott s gondoskodtam az ágyamról.

Tíz óra volt, mikor távoztam a fogadóból. Sok üzlet csukva volt már, s a város elcsöndesült. Mikor Omer és Joramék elé értem, a kirakatot betéve találtam, de a boltajtó tárva volt. Minthogy betekintve láttam, hogy Omer úr pipázgatva a nappali ajtajában üldögél, beléptem, s megkérdeztem tőle, hogy-mint van.

- Ejnye! Hogy az Isten áldja meg! - szólt Omer úr. - Hogy' szolgál az egészsége? Üljön le. - Remélem, nem bántja a pipafüst?

- Egyáltalában nem bánt, - szóltam. - Sőt szeretem - másnak a pipájában.

- Hm, a magáéba nem? Mi? - szólt Omer úr nevetve. - Antul jobb uram. Fiatal embernek nem is való. Tessen helyet foglalni. Én is csak az asztmám miatt pipázok.

Omer úr helyet csinált számomra és széket tolt elém. Majd újra leült, fulladozva s görcsösen szíva a pipáját, mintha abban volna felhalmozva az a szükséges valamije, a mi nélkül el kellene vesznie.

- Sajnálom, hogy Barkis úrról rossz híreket hallottam, - szóltam.

Omer úr merően a szemem közé nézett s megcsóválta a fejét.

- Tudja, hogy' van ma este? - kérdeztem.

- Ugyanezt szerettem volna öntől megkérdezni, - szólt Omer úr, - ha a gyöngédség nem tartóztatott volna. Ez is egyik fonáksága a foglalkozásunknak. Ha valaki rosszul van, minekünk *nem* szabad az egészsége felől tudakozódnunk.

Erre a nehézségre nem is gondoltam, bárha magam is féltem kissé, mikor beléptem, nem hallom-e majd megint a régi nótát. De mikor Omer úr szavá tette, beláttam, hogy igaza van, s meg is mondtam ezt neki.

- Igen, igen, belátja, - szólt Omer úr, a fejével biccentve. - Minékünk nem szabad. Úgy bizony! Olyan csapás volna az, a melyet a legtöbb fél túl nem élne, ha azt hallaná: - Omer és Joram tisztelteti s azt kérdezteti, hogy-mint van ma reggel? - vagy ma délután - már a hogy az ideje válogatja.

Helyeslően bólintgattunk mind a ketten, s Omer úr új erőt szítt a pipájából.

- Ez is azok közé a dolgok közé tartozik, a mik megakadályozzák a foglalkozásunkat sok olyan figyelmességben, a mit gyakran szívesen tennénk, - szólt Omer úr. - Vegyük például ezt az esetet. Jó negyven esztendő óta ismerem Barkist, a ki erre szokott mindig elhajtani. De még sem mehetek oda, megkérdezni, hogy' van.

Éreztem, hogy nagyon fájhat a dolog Omer úrnak, s meg is mondtam ezt neki.

- Azt hiszem, én sem vagyok másoknál haszonlesőbb, - szólt Omer úr. - Csak rám kell néznie! Minden pillanatban kifogyhat a lélekzetem, s ilyen körülmények közt, azt hiszem, nem igen valószínű, hogy haszonleső volnék. Úgy bizony! Nem igen valószínű, hogy haszonleső volna az olyan ember, a ki tudja, hogy egyszer csak, a mikor kedve tartja, úgy kifogy a lélekzete, mint a levegő a kettévágott fűtatóból, s a mikor ez az ember még hozzá nagyapa is, - szólt Omer úr.

- Éppenséggel nem valószínű, - szóltam.

- Nem minthogyha panaszkodnám a foglalkozásom miatt, - szólt Omer úr, - eszem ágában sincs. Megvan nemcsak a jó oldala, hanem a rossz oldala is kétségkívül minden foglalkozásnak. Én csak azt szeretném, bárha erősebb lelkűek volnának a felek.

Omer úr nagyon nyájas és elégedett arccal néhány szippantást tett szótlanul a pipájából, s azután visszatérve újra szavai kiinduló pontjához, így szólt:

- Ennélfogva Barkis hogylétére vonatkozólag kénytelenek vagyunk beérni azzal, a mit Emmiől hallunk. Emmi tudja, mi az érdeklődésünk valódi oka, s annyira nem fél tőlünk, annyira nem gyanakszik ránk, mint hogyha bárányok volnánk. Minnie meg Joram éppen oda mentek, (Emmi ugyanis munka után mindig a nénjénél van, hogy egy kicsit segítsen neki), s megkérdezik tőle, hogy' van Barkis ma este; s ha van kedve megvárni őket, a míg visszatérnek, elmondanak majd mindent körülményesen. Szolgálhatok addig valamivel? Egy pohárka gyümölcs-szörppel meg vízzel talán? Én szörp meg víz mellett pipázgatok, - szólt Omer úr, fölemelve a poharát, - mert azt mondják, hogy megolajozza ennek a keserves lélekzetemnek az útját. De, Isten látja lelkem, - szólt Omer úr rekedt hangon, - nem az útja nincs rendben! - Levegőt adjatok eleget, - mondom a Minnie lányomnak, - az útját megtalálom majd, drágám!

A lélekzete csakugyan fogytán volt, s nagyon keserves látvány volt a nevetése. Mikor megint összeszedte magát annyira, hogy beszélni lehetett vele, megköszöntem a kínálását, de nem fogadtam el semmit, mert csak az imént ebédeltem; s megjegyezvén, hogy élek a szíves meghívásával s megvárom a lányát és a vejét, azt kérdeztem tőle, hogy' van a kis Emmi?

- Semmi baja, uram, - szólt Omer úr, kivéve szájából a pipát, hogy megdörzsölhesse az állát; - de őszintén szólva, örülnék, ha mentül előbb megjelenne az esküvője.

- Miért? - kérdeztem.

- Mert hát most sehogy sincs az a lány, - szólt Omer úr. - Nem mintha nem volna olyan csinos, mint azelőtt, mert sokkal csinosabb, - mondhatom, sokkal csinosabb. Nem mintha nem tudna úgy dolgozni, mint azelőtt, mert éppen úgy dolgozik. Fölért hat lánynyal és fölér most is hat lánynyal. De valahogyan híja van a kedvinek. Nem tudom, megérti-e, - folytatta Omer úr, megdörzsölvén újra az állát s néhányat szippantván, - mit akarok vele mondani általában, ha így szólok: - „Bátran kapjatok bele, előre bátran, fiaim, hurrá!” - Azt akarom mondani, hogy ez az, - általánosságban szólva, - a mi Emmiből hiányzik.

Omer úr olyan arczkifejezéssel és mozdulattal kísért szavait, hogy nyugodtan bólinthattam a fejemmel, annak a jeléül, hogy megértettem, mire céloz. Úgy láttam, tetszett neki gyors felfogásom, mert így folytatta:

- Már most, látja, énekelem az a véleményem, hogy ennek főleg az az oka, hogy voltaképpen sehogy sincs a szegény. Sokszor beszélgettünk erről a bácsijával meg a vőlegényivel, munka után; s énekelem az a véleményem, hogy ennek főleg az az oka, hogy voltaképpen sehogy sincs a szegény. Emminél ugyanis sohasem szabad arról megfélekeznie, - szólt Omer úr, óvatosan a fejét csóválva, - hogy bámulatosan gyöngédlelkű kis teremtés. Van egy közmondás, hogy: „Kutyából nem lesz szalonna”. No, én bizony nem tudom, igaz-e ez? Már csak inkább azt hinném, hogy azon múlik, korán ráfogja-e az ember a hízásra. Emmi, uram, olyan otthont csinált abból az ócska bárkából, hogy kő meg márvány föl nem ér vele.

- Az már bizonyos! - szóltam.

- Ha látja az ember, hogy' ragaszkodik az a csinos kis teremtés a nagybácsijához, - szólt Omer, - hogy' odasímul hozzá, egyre jobban, egyre szorosabban, minden áldott nap, ez aztán olyan látvány, a mit érdemes szemlélni. Már most tudja, az efféle mindig arra vall, hogy folytonos vívódásról van szó. Mért tartson ez tovább, mint szükséges?

Figyelmesen hallgattam a derék öreg szavait s szívem mélyéből igazat adtam neki.

- Éppen ezért, - szólt Omer úr elégedett, könnyed hangon, - szóvá is tettem ezt előttök. Így szóltam: - Azt ne higgyék, hogy Emmi talán köti a szerződése. Szabják meg csak maguk a határidejét! A munkája sokkal többet ért, mint előre gondolhattuk volna; tanulni sokkal gyorsabban tanult, mint gondolhattuk volna; Omer és Joram bátran keresztülhúzhatja a szerződés hátralévő részét; s Emmi szabad, a mikor akarják. Ha van kedve úgy egyezni velünk, hogy egyet-mást otthon fog dolgoztatni később is a számunkra, nagyon jó lesz. Ha nincs, úgy is jó lesz. Mi sehogysem fizetünk rá. - Mert látja, - tette hozzá Omer úr, pipájával megbökve, - nem igen valószínű, hogy az olyan ember, mint én, az ilyen rövid lélekzetű, a ki a mellett nagyapa is vagyok, túlságosan szó szerint vegye a szerződést az olyan csöpp kékszemű virágszállal szemben, a minő a kis Emmi.

- Ez egyáltalában nem valószínű, - szóltam.

- Egyáltalában nem! Igaza van! - szólt Omer úr. - Nos, uram, az unokafivére - hisz azt tudja, úgy-e, hogy az unokafivéréhez akar feleségül menni?

- Tudom, - feleltem. - Nagyon jól ismerem is.

- Persze, hogy ismeri, - szólt Omer úr. - Nos, uram! Az unokafivére, a ki, úgy látszik, jó munkás és szépen keres, igazán férfihoz illően megköszönte ezt az ajánlatomat, (mellesleg szólva, általában úgy viselkedik, hogy nagyra becsülöm őt), aztán fogta magát s bérbevett egy olyan kényelmes kis házat, hogy öröm látni. Ez a kis ház be is van már rendezve; minden van benne; olyan tökéletes, mint valami babaszoba; s hogyha a szegény Barkisnak ilyen rosszra nem fordul az állapota, akkor ma már - én legalább azt hiszem - meglett volna az esküvő. Így persze elhalasztódott.

- És Emmi, Omer úr? - kérdeztem. - Most már nem olyan nyughatatlan?

- Hát a mi azt illeti, - felelt Omer úr, megint dupla tokáját dörzsölgetve, - ezt voltaképpen nem is lehet kívánni tőle. Az egész változás meg a vele járó különválás a többiektől úgyszólván egyszerre közel is van hozzá, meg messze is van tőle. Barkis halála nem igen odázná el, de hosszú halódása elodázhathatja. Annyi bizonyos, hogy ez az állapot, a mint látja, mindenképpen bizonytalan.

- Csakugyan, - szóltam.

- Ennélfogva, - folytatta Omer úr, - Emmi egy kissé még mindig lehangolt s egy kissé még mindig nyughatatlan; mindent egybevetve, talán még inkább az, mint azelőtt volt. Mintha minden áldott nap jobban ragaszkodnék a bácsijához s nehezebben szánná rá magát arra, hogy

elválják tőlünk. Egyetlen nyájas szavamra könnybe lábad a szeme; s ha együtt látná őt Minnie kis lányával, sohase felejtene el. Isten engem úgy segéljen! - szólt Omer úr eltűnődve, - rettentően szereti azt a csöppséget!

Mivel az alkalom kedvező volt rá, az ötlött eszembe, hogy megkérdezem Omer úrtól, tud-e valamit Mártáról, mielőtt lánya meg veje visszatérése félbeszakítja beszélgetésünket.

- Ah! - szólt Omer úr, a fejét rázva, s nagyon lehangoltan. - Semmi jót sem mondhatok róla. Szomorú történet ez, uram, bárhog' fogjuk fel. Sose hittem volna, hogy az a lány rosszra hajlik. A lányom előtt persze nem mondanék ilyesmit, mert nyomban elhallgattatna, - de sose hittem volna. Egyikünk se hitte volna.

Omer úr, leánya lépteit nálam hamarabb megneszelvén, megbökött a pipájával s lehunyta a félszemét, hogy óvatosságra intsen. Nyomban rá megérkezett Minnie a férjével.

Azt a hírt hozták, hogy Barkis úr „oly rosszúl van, hogy rosszabbúl nem is lehetne már”; hogy nincs eszméletén; s hogy Chillip úr épp az imént, mikor távozott, a konyhában szomorúan azt mondta, hogy hiába hívnák össze akár az egész orvosi testületet, meg a seborvosokat, meg a gyógyszerészeket, nem tudnának már rajta segíteni. Az orvosok és seborvosok elkéstek már, mondta Chillip úr, s a gyógyszerészek legföljebb mérget adhatnának be neki.

A mint ezt meghallottam s értesültem arról is, hogy Peggotty úr is Barkiséknál van, elhatároztam, hogy nyomban odamegyek. Jóéjt kívántam Omer úrnak és Joraméknak. Megindultam Barkisék felé, oly ünnepélyes érzéssel, a mely egészen más lény színében tüntette föl előttem Barkis urat.

Halk kopogtatásomra Peggotty úr felelt. Mikor meglátott, nem volt annyira meglepetve, a hog' vártam volna. Ugyanezt vettem észre később Peggottyn is, mikor bejött; s ugyanezt vettem észre azóta sokszor; s azt hiszem, hogy mikor azt a nagy félelmes meglepetést várja az ember, minden egyéb változás és meglepetés semmivé zsugorodik össze.

Megszorítottam Peggotty úr kezét s beléptem a konyhába, miközben ő csendesen becsukta mögöttem az ajtót. A kis Emmi, arcát kezébe temetve, a tűz mellett ült. Ham mellette állt.

Suttogva beszélünk, s közbe-közbe figyeltünk minden kis neszre, a mely a fölöttünk lévő szobából lehallatszott. Legutolsó látogatásom alkalmával eszembe sem jutott, de most nagyon különösen hatott rám, hogy Barkis úr nincs a konyhában!

- E má nagyon szép magátú, Davy úrfi, - szólt Peggotty úr.

- Nagyon, de nagyon szép, - szólt Ham.

- Emmi, drágám, - kiáltott Peggotty úr. - Ide nézz! Itt van Davy úrfi! Szedd össze magad, szívem! Egy szavad sincs Davy úrfi számára?

Most is látom, hog' megremegett Emmi e szavakra. Most is érzem keze hidegségét, mikor megérintettem. Az életnek egyetlen jele az volt benne, hogy az én kezem érintésétől visszarettent; azután lesiklott a székéről, s nagybátyja túlsó oldalára osonva, némán és még mindig remegve Peggotty úr keblére dőlt.

- Úgy tele van szeretetee a szíve, - szólt Peggotty úr, nagy, kemény kezével Emmi dús fürtjeit simogatva, - hogy ezt a nagy szomorúságot nem bírja eeviseeni. Természetes dolog az ijjen, Davy úrfi, ifiú népségné, mikor még nem ismerik az ijjen megpróbátatást, oszt fének, mint ez az én kis madaram, - természetes dolog.

Emmi még szorosabban a keblére símult; de sem arcát föl nem emelte, sem egy szót nem szólt.

- Későre jár má, drágám, - szólt Peggotty úr, - oszt itt van imé Ham is, hogy hazakísérjen. Gyere! Erigy haza evvee a másik szerető szívű teremtéssee. Mi a Emmi? Mit mondasz, szívecském?

Emmi hangját nem hallottam; de Peggotty úr lehajtotta hozzá a fejét, mintha szavára figyelne, s azután így szólt:

- Hogy itt maradhas a bácsiddaa? No! ezt má csak mégse kívánod tőlem! A bácsiddaa akarsz maranni, angyalakám? Mikor itt van érted a jövődöbéli férjed, hogy hazavigyen? Ki hinné, ha ezt a csöppséget ijjen viharverte legény mellett láttya, a mijjen én vagyok? - szólt Peggotty úr, mérhetetlen büszkeséggel ránk tekintve;- ámde nincs több só a tengerbe se, mint a mennyi szeretet ebbe a bolondos kis Emmibe a bácsijáho!

- Emminek igaza van, Davy úrfi! - szólt Ham. - Lám-é! Miveehogy Emminek ez a kívánsága, oszt miveehogy emellett lácczik is rajta, hogy fél meg ríjadozik, én bizon itt hagyom reggelig. Oszten én is itt maradok!

- Nem, nem, - szólt Peggotty úr. - Afféle házasembernek, a mijjen te vagy, - mer má csak annak mondlak, - nem való egy egész napot így agyonütni. Virrasztani meg dógozni pediglen, az se való. Az se járja. Erigy csak haza, oszt fekügy le. Emminek maj gongyát viselem. Tudom, hogy nem fogod féteni.

Ham hallgatott a jó tanácsra, s fogta a kalapját, hogy induljon. Még akkor is, mikor megcsókolta Emmi, - (s mondhatom, sohase láttam őt a lányhoz közeledni a nélkül, hogy az az érzés ne támadt volna bennem, hogy természettől fogva nemeslelkű férfi), - Emmi csak még szorosabban odasímult a bácsijához, mintha kerülni akarná azt is, a kit férjeül választott. Bezártam Ham után az ajtót, hogy semmi se zavarja a ház nyugalmát; s mikor visszatértem, láttam, hogy Peggotty úr még mindig ott beszél Emmihez.

- Most pediglen, - szólt Peggotty úr, - főmék, oszt megmondom a nénédnek, hogy itt van Davy úrfi. Ez főderíti maj egy kicsinyég. Üjj le addig a tűz mellé, drágám, oszt melengesd ezt a jéghideg kezecskét. Ne légy, no, ojjan ijedős, oszt nem kell a dógot úgy a szívedre venni. Mi a? Velem akarsz gyünni? - Jó van, gyere hát velem - gyere! Ha kikergetnék a bácsiját a házábú, oszt kéntelen vóna árokba háni, Davy úrfi, - szólt Peggotty úr épp oly büszkeséggel, mint az előbb, - szentü hiszem, hogy a szívem oda is eegyünne vele! De hát lesz maj hejettem nemsoká másvalaki, - másvalaki nemsoká, úgy-e, Emmi!

Később, a mint én is fölmentem az emeletre, mikor elhaladtam sötét kis szobám ajtaja előtt, az a határozatlan benyomásom támadt, mintha a kis Emmi a földre borúltan ott lett volna bent az én szobámban. De vajon csakugyan ott volt-e, vagy csupán a szoba elmosódó árnyait láttam, ma sem tudom.

A tűzhely mellett a konyhában ráértem eltűnődni a csinos kis Emmi halálfélelmén, s azt hittem, hogy azzal együtt, a mit Omer úrtól hallottam felőle, ez az oka annak, hogy annyira más, mint rendesen. S a míg Peggotty le nem jött hozzám, volt időm enyhébben megítélni Emmi gyöngeségét, a mint ott ültem, az óra ketyegését számlálgatva s átengedve érzéseimet a körülöttem lévő csend ünnepélyes hatásának. Peggotty keblére ölelt, megáldott és újra meg újra köszönetet rebegett azért, hogy így megvigasztaltam, - (ezt a szót használta) - nagy szomorúságában. Azután arra kért, hogy menjek föl vele együtt az emeletre, s zokogva mondta, hogy az ura mindig szeretett és bámult engem; hogy gyakran emlegetett, mielőtt eszméletét elvesztette; s hogyha magához találna még térni, látomra bizonyosan nagyon megörülne, ha ugyan öröme telhetik még neki bármiben a földön.

Mikor megláttam őt, úgy tetszett, hogy ennek bizony igen csekély a valószínűsége. Ott feküdt, az ágyból kilógó fejjel és vállal, nagyon kényelmetlen helyzetben, félig azon a ládán

pihenve, a mely annyi gondot és gyötrelmet okozott volt neki. Elmondták, hogy mikor már nem bírt kimászni az ágyból, hogy kinyissa, s annak a varázspálczának a segítségével, a melyet használni szokott, nem bírt már meggyőződni arról, hogy a ládája biztonságban van, akkor azt kívánta, hogy tegyék föl a ládját az ágya mellett lévő székre, a hol azóta éjjelnappal átölelve tartotta. A karja most is a ládán pihent. Az idő és a világ kisiklott alóla, de a láda ott volt; s utolsó szavai, a melyeket mintegy magyarázatképpen mondott, ezek voltak: - Ócska ruhaféle!

- Barkis, drágám! - szólt Peggotty, csaknem derülten, föléje hajolva, miközben a bátyja meg én az ágy lábánál álltunk. - Itt van az én drága fiam, - az én drága fiam, Davy úrfi, a ki bennünket összehozott, Barkis! Tudod, a kivel üzengettél! Nem akarsz beszélni Davy úrfival?

Oly néma és érzéketlen volt, mint a láda, a mely ráütötte bélyegét egész mivoltára.

- Vége lesz az apájjaa együtt, - súgta felém Peggotty úr, kezét a szája elé tartva.

A szemem elhomályosodott, épp úgy, mint a Peggotty úré; de suttogva ismételtem: - Az apálylyal?

- Itt a part mentin nem tunnak meghalni az emberek, - szólt Peggotty úr, - csak mikor végít járja az apáj. Nem tunnak megszületni, nem tunnak tisztességesen megszületni, csak mikor dagáj van. Vége lesz az apájjaa együtt. Félnegy után van az apáj, aztán egy félóráig csöndes a víz. Ha megél addig, a míg újra emelkedni kezd, akkor kitart a dagáj végeig, oszt a következő apájjaa együtt lesz vége.

Ott maradtunk, mellette virrasztva, hosszú ideig, - órák hosszán át. Minő rejtelmes hatással volt rá az én ottlétem, érzékeinek abban az állapotában, arról nem merek beszélni; de mikor végül bágyadtan elkezdett félrebeszélni, bizonyos, hogy arról motyogott, hogy az iskolába visz engem a kocsiján.

- Magához tér, - szólt Peggotty.

Peggotty úr megérintett s nagyon megilletődve így suttogott: - Mingyá vége lesz mind a kettőjüknek, neki is, meg az apájnak is.

- Barkis, drágám! - szólt Peggotty.

- Barkis P. K., - szólt Barkis halkan, - a legjobb asszony a világon!

- Nézd csak! Itt van Davy úrfi! - szólt Peggotty. Mert Barkis most kinyitotta a szemét.

Már-már meg akartam kérdezni tőle, vajon megismer-e, mikor megpróbálta kinyújtani a karját, s barátságosan mosolyogva, érthetően így szólt:

- Barkisnak vóna kedve!

S mikor legmélyebbre visszahúzódott a víz, vége lett neki is az apálylyal együtt.

TIZEDIK FEJEZET.

Még nagyobb csapás.

Peggotty kérésére nem volt nehéz elszánnom magamat, hogy ott maradjak, a hol voltam, mindaddig, míg a szegény fuvaros földi maradványa utolsó útját meg nem teszi Blunderstoneba. Peggotty megtakarított pénzecskéjén jóval előbb megvett már egy darabka földet régi temetőnkben, a hogy' mondani szokta - (édes anyámat érte) - „az ő drága kislányá”-nak a sírja mellett; s a férjét oda temettette.

Azzal, hogy ott maradtam Peggotty mellett, s megtettem érdekében mindent, a mi telt tőlem, (a mi egyébiránt meglehetősen csekélység volt), hálámnak adtam csak jelét, s ma is örömmel gondolok rá, hogy megtettem. De azt hiszem, hogy rendkívüli, személyes természetű megleléssel is töltött el az a hivatásomba vágó dolog, hogy nekem kellett Barkis úr végrendeletét gondjaimba vennem és a tartalmát megmagyaráznom.

Az én érdemem volt az a gondolat is, hogy a végrendeletet a ládában kell keresni. Némi keresgélés után csakugyan rá is akadtunk a ládában, egy abrakos tarisznának a fenekén, a hol egy csomó széna között találtunk még egy régi aranyórát lánczczal és pecsétgyűrűkkel, a melyet Barkis úr esküvője napján viselt, a melyet azonban sem azelőtt, sem azóta senki sem látott; továbbá egy lábalkú ezüst pipatömőt; egy csinált citromfát, tele pirinkó csészékkel és csészealjakkal, a melyet Barkis úr, - akaratlanul is úgy gondoltam, - valószínűleg nekem vett, hogy még kisgyermekkoromban megajándékozzon vele, de később sehogy sem birt megválni tőle; nyolczvanhét és fél guineát, egész és fél guineás darabokban; kétszázhusz fontot vadonatúj bankjegyekben; néhány elismervényt az angol bank több darab részvényéről; egy ócska patkót; egy rossz shillinget; egy darab kámfort és egy osztrigahéjat. Abból a körülményből, hogy az osztrigahéj alaposan ki volt fényesítve, s belülről szivárványszínekben játszott, azt következtetem, hogy Barkis úrnak volt valami általános fogalma a gyöngyökről, a mely azonban sohasem alakult ki benne határozottan.

Barkis úr ezt a ládát évek hosszú során át magával hordozta minden áldott nap, bárhová volt útja. Hogy jobban elterelje róla a figyelmet, azt a mesét eszelte ki, hogy a láda „Blackboy úr” ládája, s „Barkisnál marad addig, a míg érte nem jönnek”; ez a mese most már alig olvasható betűkkel, rá volt írva nagy gonddal a láda tetejére.

Azt láttam, hogy nem hiába kuporgatott egész életében. Vagyona készpénzben csaknem háromezer fontra rúgott. Ezer font kamatjövedelmét élete fogytáig Peggotty úrra hagyta, a kinek halála után a tőke egyenlő részben Peggottyra, a kis Emmire és rám, illetve jogutódainkra száll. Minden egyéb vagyonát Peggottyra hagyta, a kit általános örökösévé s végrendeletének végrehajtójává nevezett ki.

Valósággal proctornak éreztem magam, mikor ezt az okiratot kellő ünnepélyességgel felolvastam, s intézkedéseit pontról-pontra megmagyaráztam azoknak, a kiket illetett. Kezdtém azt hinni, hogy a Commonsnak mégis csak több értelme van, mint gondoltam. Mélységes figyelemmel megvizsgáltam a végrendeletet, kijelenttem, hogy minden tekintetben tökéletesen megfelel az alaki kellékeknek, néhány széljegyzetet csináltam hozzá írónnal, s igazán rendkívüli eredménynek tartottam, hogy már ennyit tudok.

A temetés előtti egész hét ezzel a bonyodalmas foglalkozással telt el. Leltárt készítettem Peggotty számára az egész hagyatékról, a mely rá szállt; kellő módon rendeztem minden ügyet; s ügyvivője és tanácsadója voltam mindenben, mindkettőnk gyönyörűségére. A kis Emmi az egész idő alatt nem láttam; de közölték velem, hogy két hét múlva meglesz csendben az esküvője.

A temetésen nem hivatalosan vettem részt, ha ugyan szabad magamat így kifejeznem. Azt akarom ezzel mondani, hogy nem volt rajtam fekete talár és lengő gyászfátyol, mint valami madárijesztőn; hanem korán reggel átsétáltam Blunderstoneba, s kint vártam meg a temetőben a koporsót, a melyet csupán Peggotty meg a bátyja kísért. Hajdani kis szobám elmebajos lakója az ablakból kandikált ránk; Chillip úr kis babája dajkája válla fölött bólogatta nehéz fejecskéjét s düledt szemét a lelkeszre meresztette; Omer úr kínosan szuszogott a háttérben. Más nem volt jelen a temetésen, a mely nagyon csendesén folyt le. Miután mindennek vége volt, egy órahosszáig ide-oda járkáltunk még a temetőben, s néhány friss levelet téptünk arról a fáról, a mely édes anyám sírja fölé borúlt.

Most nagy félelem fog el. Sötét felhő ereszkedik le a távoli városkára, a hová egyedül visszaballagóban vagyok. Félek hozzá közeledni. Elviselhetetlen visszagondolnom arra, a mi azon az emlékezetes éjszakán történt; a minék újra meg kell történnie, ha tovább haladok.

Nem lesz rosszabbá, mivel írok róla. Nem lenne jobbá, ha megállítanám nagyellenkezve író kezemet. Megtörtént. Semmi sem teheti meg nem történtté; semmi sem teheti másképp történtté, mint a hogy' megesett.

Öreg dajkám másnap Londonba készült velem a végrendelet dolgában. A kis Emmi Omer úréknál töltötte ezt a napot. Úgy volt, hogy este valamennyien a régi bárkaházban találkozzunk. Ham elhozza magával Emmi a szokott időben. Én akkor megyek vissza, a mikor a kedvem tartja. Peggotty meg a bátyja együtt mennek haza, úgy, a hogy' jöttek. Otthon várnak ránk a tűz mellett, mikor beesteledik.

Én annál a kis léczkapunál váltam el tőlük, a hol hajdanában Straps²⁸ pihent képzelmemben, Random Roderick tarisnyájával; s a helyett, hogy egyenesen visszaindultam volna, elsétáltam egy darabon a Lowestoft felé vezető országúton. Azután megfordultam és visszaballagtam Yarmouth felé. Ebédelni betértem egy kisebb sörházba, néhány ezer lépésnyire attól a révtől, a melyet már említettem volt. Így telt a nap, s mire a révhez értem, rám esteledett. Nagy cseppekben szakadt az eső, s vad éjszakára volt kilátás; de a felhők mögül kibukkant a hold, úgy, hogy nem volt sötét.

Nemsokára megláttam Peggotty úr házát s az ablakán kicsillámló világosságot. Keresztül gázolván az átázott, mély homokon, az ajtóhoz értem és beléptem a házba.

Valóban nagyon barátságos kép tárult elém. Peggotty úr pipázgatott, úgy, mint minden este, s készülődtek már a vacsorához is. Vígán lobogott a tűz, a hamu kétfelé volt kotorva, s a kis Emmi készen várta már a láda a régi zugban. Peggotty ott ült megint régi helyén, s ruháját leszámítva, szakasztott olyan volt, mintha soha életében nem járt volna máshol. Már is visszatért régi társaságához, a munkaszekrénykéhez, födelén a Szent-Pál székesegyház látóképével, a kis házikóban lakó röfmértékhez s a viaszgyertyacsutakhoz; s úgy együtt volt mindene, mintha soha sem zavarta volna meg semmi sem. Gummidgené, - úgy láttam, - dűnnyög egy kissé régi kuczkójában, úgy, hogy ő is egészen természetesen nézett ki.

- Maga az első a társaságbú, Davy úrfi! - szólt Peggotty úr, miközben boldogságtól ragyogott az arcza. - Vesse le a kabátyát, úrfi, ha nedves.

- Köszönöm, Peggotty úr, - szóltam, átnyújtva neki felöltőmet, hogy felakassza. - A kabátom egészen száraz.

- Csakugyan! - szólt Peggotty úr, megtapogatva a vállamat. - Száraz, mint a forgács! Üjjön le, úrfi. Nem szükség hozta-Istennee fogadni, de igaz szívvee láttyuk hajlékunkba.

- Köszönöm, Peggotty úr, meg vagyok győződve róla. Nos, Peggotty! - szóltam, megcsókolva őt, - hogy' vagy, anyókám?

- Ha, ha! - nevetett Peggotty úr, mellénk ülve, miközben azon való örömében, hogy a legutóbbi napok gondja véget ért, természetes kedélyességével kezét dörzsölgette; - nincs asszony kerek e világon, úrfi, - amondó vagyok, - a kinek tisztább lehetne a lelkiösmérete, mint önéki! Teljesítette kötelességit a megboldogúttaa szembe, s a megboldogút tutta ezt; oszt a megboldogút éppen úgy megtett érte mindent, a mit kellett, a hogy' ő megtett a megboldogútér mindent; oszt, - oszt, - így aztán *minden* rendbe van!

Gummidgené keserveset sóhajtott.

²⁸ Straps a hú barát neve Smollett angol író híres regényében: Random Roderick-ben.

- Ne búsíjjon, kedves anyó! - szólt Peggotty úr. (De ekközben a fejét csóválta felénk, mert nyilvánvalóan érezte, hogy a legutóbb történetek nagyon alkalmasak arra, hogy Gummidgenét az öregjére emlékeztessék.) - Ne búsíjjon! Csak egy kicsit szeggye össze magát, a saját érdekibe, oszt maj meglátta, a többi magátú gyün, természetesen!

- Nem a, Dani, - felelt Gummidgené. - Énnékem csak az a természetes, hogy árva, veszendő teremtes vagyok.

- Dehogy is, dehogy is, - szólt Peggotty úr, hogy szomorúságában vígasztalja.

- Bizon, bizon, Dani! - szólt Gummidgené. - Nem illek én azokhó, a kik annyi pénzt örökötek. Engem már minden keserít csak. Legjobb vóna, ha szabadúnának tőlem.

- Ejnye! Hát oszt hogy' kőteném el a pénzemet maga nekű? - szólt Peggotty úr, látszólag komolyan tiltakozva. - Hova beszél má megin? Hát nem nagyobb szükségem van-e most magára, mint akármikor vót?

- Tuttam én, hogy eddig sose vót rám szükség! - kiáltott Gummidgené keservesen siránkozva. - Oszt most a szemembe is mongyák! Hogy' is gondóhattam vóna, hogy szükség van rám, mikor ojjan árva, veszendő teremtes vagyok, oszt minden csak keserít!

Láttam, hogy Peggotty úr nagyon röstelte, hogy olyasmit mondott, a mi okot adhatott erre a szívtelen magyarázatra; de mikor válaszolni akart rá, Peggotty, a ki fejét csóválva meghúzta a kabátja ujját, megakadályozta. Miután néhány pillanatig, mélyen elszomorodva, Gummidgenére nézett, fölpillantott a schwarzwalddi órára, fölállt, megkoppantotta a gyertyát s az ablakba állította.

- Így la! - szólt Peggotty úr jókedvűen. - Ennyire vónánk má, Gummidgené asszonyság! - (Gummidgené halkán sóhajtott.) - Megvan a kivilágítás, úgy, mint rendesen! Maga persze csudákozik, úrfi, mire való e! No hát a mi kis Emmink számára. Tuggya, odaki nem nagyon világos az út, nem is barátságos, mikor má besötétedett; azér, valahányszor idehaza vagyok, az időtájt, mikor Emmi hazafelé gyün, kiteszem mindig a gyertyát az ablakba. Láttya, - szólt Peggotty úr, ragyogó arccal lehajolva hozzám, - evvee egy csapásra két legyet ütök. Először aszongya Emmi, aszongya: - Ott van la a házunk! - mongya. Asztán meg aszongya megin csak Emmi: - Otthon van a bácsi! - Mer ha nem vagyok itthon, akkor sose is teszem az ablakba a gyertyát.

- Igazi gyerek vagy! - szólt Peggotty, a ki úgyszólván rajongó szeretettel csüggött a bátyján.

- Hát bizon, - felelt rá Peggotty úr, álltában szétterpesztve a lábát, s kényelmes elégedettséggel dörzsölgetve lábán a kezét, miközben hol ránc nézett, hol meg a tűzre, - nem tudom, az vagyok-e. Má legalább, - láthatod, - szemre nem vagyok a.

- Az már igaz, - szólt Peggotty.

- Úgy bizon, - szólt Peggotty úr nevetve, - szemre nem vagyok a, de külömben lehet, hogy igazad van. Biz én nem bánom, Isten látta lelkem! Nem én, csak annyit mondok. Ha eemék, oszt újra meg újra körünézek a mi kis Emmink csinos házikójába, hát akkor, - akkor vigyen ee az ördög, - szólt Peggotty úr, hirtelen jól megnyomva a szót, - úgy ám! egyebet nem mondhatok! - ha úgy nem vagyok vele, mintha csaknem minden apróság a házába ő maga vóna. Főkapkodok mindent, oszt ojjan óvatosan nyúlok mindenhő, mintha csak a mi kis Emmink maga vóna. Így vagyok minden kis kalapocskájáaaa, meg minden egyebévee. Nem tunnám végignézni, hogy bármijéhő szándékosan durva kézzee nyújjon valaki, - nem én, a világ minden kincseér se! *Itt van la* a gyerek, csakhogy nagy tengeri sünnnek a képibe! - szólt Peggotty úr, komolyságán hangos kacagással könnyítve.

Peggotty meg én szintén nevettünk, de nem oly hangosan.

- Má én csak azt hiszem, tuggya, - szólt Peggotty úr, ragyogó arccal, miután tovább dörzsölgette még egy kicsit a lábát, - hogy mind ennek az az oka-foka, hogy ojjan sokat jácczotam vele, oszt ojjankor elhitettük magunkkaa, hogy törökök vagyunk, meg faranczijk, meg czápák, meg mindenféle más országbéliek, biz' Isten, úgy bizon; meg oroszlanok, meg czethalak, meg tuggy' Isten mi más mindenfélík! - mikor Emmi éppen hogy a térdemig ért. Így szoktam rá a dologra, tuggya. Lám, itt van la ez a gyertyaszál! - szólt Peggotty úr, boldogan feléje nyújtva a kezét; - tudom Istenem, hogy ha Emmi férhő megy, oszt itt hagy, én bizon akkor is éppen úgy oda fogom állítani a gyertyát, a hogy' most megteszem. Jó tudom, hogy mikor esténként itt leszek, (oszt' hol is lennék másutt, édes Istenkém! akármennyi pénzem vóna is!), oszt Emmi nem lesz itt, vagy pediglen én nem leszek ott, odaállítom biz én a gyertyát az ablakba, oszt leülök a tűz mellé, úgy téve, mintha Emmit várnám, éppen úgy, mint most. *Itt van la* megin a gyerek, - szólt Peggotty úr, újra harsogó kacagásba törve ki, - tengeri sünnnek a képibe! Lám, ebbe a percbe is, mikor lobogni látom a gyertyát, aszondom magamba: - Emmi is láttya! Mingyá idehaza lesz! - *Itt van la*, megin a gyerek, tengeri sünnnek a képibe! Oszt igazam van mindenképp, - szólt Peggotty úr, hirtelen abbahagyva a kacagást és összecsapva a tenyerét; - mer itt van la Emmi!

Ham volt csak, egyedül. Az eső bizonyára jobban szakadt, mióta a bárkaházban voltam, mert Hamnek nagy csuklyás kalap volt a fején, mélyen az arczába húzva.

- Hol van Emmi? - kérdezte Peggotty úr.

Ham olyan mozdulatot tett a fejével, mintha Emmit kint hagyta volna. Peggotty úr elvette az ablakból a gyertyát, megkoppantotta, az asztalra tette, s azután nekiállt a tüzet piszkálni, mikor Ham, a ki eddig meg sem mocczant, így szólt:

- Davy úrfi, legyen szíves, gyűjjön ki egy perczre, oszt nézze meg, mit hoztunk magának, Emmi meg én.

Kimentünk. Mikor elmentem mellette az ajtóban, nagy ámulatomra és ijedelmemre azt láttam, hogy Ham halásápadt. Gyorsan kituszkolt a szabadba, s becsukta mögöttünk az ajtót. Csupán mi kettőnk mögött.

- Ham! Mi történt?

- Davy úrfi! -

Jaj szegény megtört szívének! Milyen keservesen zokogott.

Ekkora fájdalomnak a láttára szinte megbénultam. Nem tudom, mit gondoltam, vagy mitől féltem. Csak néztem rá tehetetlenül.

- Ham! Szegény jó fiú! Az Isten szerelméért, mondja el, mi történt!

- A drágám, Davy úrfi, - a szívem reménye és büszkesége, - a kiér szívesen meghaltam vóna, a kiér szívesen meghalnék most is, - a drágám eetünt!

- Eltünt!

- Emmi megszökött! Ó, Davy úrfi, gondóhattya, *miképpen* szökött meg, mikor aara kérem azt az irgalmas jó Istent, hogy inkább öjje meg ötöt, (ötöt, a ki mindenné drágább nekem), mint hogy romlásba és gyalázatba taszítcsa!

Arcza, a melyet a borús égre emelt, összekulcsolt kezének remegése, egész alakjának halálos gyötrődése máig összekapcsolódik emlékezetemben azzal az elhagyott pusztasággal. Örökös ott az éjszaka, s ő az egyetlen tárgy a színen.

- Maga tanútt ember, - szólt gyorsan, - tuggya, mi a hejes, mi a legjobb. Mit mongyak odabe? Hogy' mongyam meg *őneki*, Davy úrfi?

Láttam, hogy mozdul az ajtó, s ösztönszerűen megragadtam kívülről a kilincset, hogy egy percznyi időt nyerjünk. Késő volt. Peggotty úr kidugta az arczát; s nem tudnám soha elfelejteni, hogy' elváltozott ez az arc egy szempillantás alatt, mikor meglátott bennünket, - nem, ha mindjárt ötszáz esztendeig kellene is élnem e világon.

Nagy jajveszékelésre emlékszem, s emlékszem, hogy az asszonyok ráborultak, s ott álltunk mindnyájan a szobában; én egy darab papírral a kezemben, a melyet Hamtól kaptam; Peggotty úr pedig fölszakított mellénynyel, megtépett hajjal, elfehéredett arczczal és ajakkal, merően bámulva, miközben vércseppek szivárogtak végig a mellén, (azt hiszem, a szájából).

- Olvassa, úrfi, - szólt tompa, remegő hangon. - Lassan, kérem. Nem tom, meg tudom-e érteni.

Halálos csend közepett egy pecsétes levélből a következőket olvastam föl:

„Mikor te, a ki sokkal jobban szeretsz, mint a hogy' valaha megérdemeltem, még akkor is, mikor a lelkem még ártatlan volt, ezt a levelet olvasod, én már messze leszek.”

- Én már messze leszek, - ismételte Peggotty úr lassan. - Várjon csak! Emmi messze lesz. Jó van!

„Mikor elhagyom drága otthonomat - drága otthonomat - óh, az én drága otthonomat! - reggel -”

A levél mult éjszakáról volt keltezve:

„- úgy megyek el, hogy soha többé vissza ne térjek, ha csak úgy nem hoz vissza, mint a feleségét. Ezt a levelet este fogjátok megtalálni, sok óra múlva, én helyettem. Óh, ha tudnád, hogy' vérzik a szívem. Óh, bárcsak te, a kit oly súlyosan megbántottalak, hogy soha meg nem bocsáthatsz nekem, óh, bárcsak te tudhatnád, mit szenvedek! Sokkal nyomorultabb vagyok, semhogy magamról írjak. Óh, vigasztaljon meg az a gondolat, hogy én ilyen rossz vagyok. Az irgalmas Istenre kérek, mondd meg a bácsinak, hogy nem szerettem őt soha jobban, mint most. Óh, ne gondolj arra, milyen szeretettel, milyen jóságosan bántatok velem mindannyian, - ne gondolj arra, hogy valamikor a feleségednek kellett volna lennem, - próbálj meg úgy gondolni rám, mintha kis gyermekkoromban meghaltam volna s el volnék temetve valahol. Kérd az Istent, a kinek országától az én utam elválik, könyörüljön a bácsimon! Mondd meg neki, hogy nem szerettem őt soha, de soha jobban. Légy te a vigasztalója. Ajándékozz meg szerelmeddel valami jó leányt, a ki az lesz a bácsinak, a mije egykor én voltam neki, s a ki hűséges lesz hozzád és méltó lesz rád, s nem fog tudni az enyémen kívül más gyalázatról. Isten áldjon meg mindnyájukat! Gyakran fogok imádkozni mindannyiokért, térdre hullva. Ha nem hoz vissza úgy, mint a feleségét, s magamért nem is fogok imádkozni, tiérettetek imádkozni fogok. Búcsúüdvözetem a bácsinak! Utolsó könnyem, utolsó köszönetem a bácsié!”

Ez volt az egész.

Peggotty úr ott állt a helyén még sokáig, mikor már befejeztem az olvasást, és egyre rám nézett még. Végül megfogtam a kezét s arra kértem, úgy a hogy' csak telt tőlem, próbáljon meg erőt venni a fájdalmán. Azt felelte: - Köszönöm, úrfi, köszönöm! - de meg se mozdult.

Ham szólt hozzá. Peggotty úrnak volt annyi érzéke az ő szomorúsága iránt, hogy megszorította a kezét; de egyébként úgy maradt továbbra is, a hogy' volt, s nem volt bátorsága senkinek sem zavarni őt.

Végül, lassan, úgy, mintha álomlátásból ébredne, levette rólam a tekintetét, és körüljártatta a szobában. Azután tompa hangon így szólt:

- Ki az az ember? Tunni akarom a nevit.

Ham rám tekintett, s egyszerre mintha villám sújtott volna, hátratántorodtam.

- Valakire gyanakszó, - szólt Peggotty úr. - Ki a?

- Davy úrfi! - könyörgött Ham. - Mennyen ki egy kicsit, hagy mongyam meg neki, a mit meg kő hogy mongyak. Magának, úrfi, nem szükség meghallani.

Újra éreztem a villámcsapást. Lerogytam egy székre és próbáltam valamit válaszolni; de le volt kötve a nyelvem s a szemem elhomályosodott.

- Tunni akarom a nevit! - hallottam újra e szavakat.

- Egy idő óta, legutóbb, - szólt Ham dadogva, - többször is megfordútt itt egy inas. Járt itt egy úr is. A kettő egymásho tartozott.

Peggotty úr oly merőn állt a helyén, mint az előbb, de most Hamre nézett.

- Az inast - folytatta Ham - múlt écczaka együtt látták - a mi szegén kis lányunkkaa. Rejtőzködvést itt vót má az az ember jó egy hete. Azt hitte mindenki, hogy eement má, pedig itt rejtőzködött. Ne maraggyon itt, Davy úrfi, ne maraggyon!

Éreztem, hogy Peggotty átöleli a nyakamat, de meg nem bírtam volna mozdulni akkor sem, ha már-már összeomlik a ház a fejem fölött.

- Máma reggee egy idegen hintót láttak lovakkaa a városon kívű, a norwichi országúton, mielőtt jóformán pitymallani kezdett vala, - folytatta Ham. - Az inas odament, visszagyűtt, oszt megin odament a kocsihó. Mikor másocczor is odament, vele vót Emmi is. A másik bent út a kocsiba. Ő az az ember.

- Az Isten szerelmiér! - szólt Peggotty úr, hátratántorodva, s kinyújtva a kezét, mintha távol akarná tartani magától azt, a mitől félt. - Csak azt ne mondd, hogy Steerforth a neve!

- Davy úrfi, - kiáltott Ham megtört hangon, - maga nem tehet róla, - oszt én a világér se vádolom magát, - de Steerforth a neve és aszondom, hogy átkozott gazember!

Peggotty úr nem kiáltott, nem könnyezett s meg se mozdult többé, a míg egyszerre csak úgy tetszett, mintha megint álomból ébredne. Hirtelen lerántotta durva ködmönét a szögről az egyik sarokban.

- Segíccsen valamejjitek! Ojjan vagyok, mintha belém csapott vóna a ménkü. Nem bírom magam fővenni, - szólt türelmetlenül. - Segíccsen valamejjitek. Jó van má! - szólt, mikor valaki rásegítette a ködmönét. - Most pedig aggyátok ide a kalapomat!

Ham megkérdezte tőle, hová akar menni.

- Eemék a húgocskámat keresni. Eemék keresni az Emmikémet. Eemék először, oszt megfúrom azt a naszádot, oszt eesüjjesztem, úgy a hogy' vízbe fojtottam vóna *őtet*, Isten engem úgy segítjen! ha sejtettem vóna, mi rejtőzik benne! Úgy a hogy' ott út előttem, - szólt vadúl, kinyújtva ökölbe szorított jobbát, - úgy a hogy' ott út előttem, szembe vélem, itt üssetek le nyomba, ha vízbe nem fojtottam vóna, oszt azt nem hiszem, hogy hejessen cselekettem! - Eemék keresni a húgocskámat.

- Hová? - kiáltott Ham, útját állva az ajtóban.

- Mindenüvé! Eemék keresni a húgocskámat az egész világon. Eemék megkeresni a szegént a gyalázattyába, hogy visszahozzam őtet ide. Ne merjen senki tartóztatni! Mondom, hogy eemék megkeresni a húgocskámat!

- Nem, nem! - kiáltott Gummidgené, s keservesen siránkozva kettőjük közé lépett. - Nem, nem, Dani, ne indújon ee ked úgy, a hogy' most van. Indújon ee ked a keresésire nemsoká,

szegén, árva Danikám, akkor hejes cselekedet lesz e mindenképp! De ne indújon ked úgy, a hogy' most van. Újön le ked, oszt bocsásson meg nékem azér, hogy annyit gyötörtem kedet, Dani, - mi vót az én minden bajom ehő képest! - oszt beszéljünk egy kicsinyég aarú a szép időrű, mikor Emmi kis árvácska vót még, a mikor a vót még Ham is, én pediglen szegén özvegy asszony vótam, oszt ked befogadott vót a házába. Ettű megenyhű maj az a szegén szíve, Dani, - szólt Gummidgené, fejét Peggotty úr vállára hajtva, - oszt jobban eebírja maj a búbánata terhít; mer iszen ismeri ked azt a szent ígéretet, Dani: „A mit pedig ezek közül a legkissebbikkee cselekesztek vala, azt én vélem cselekszitek vala”; és ennek mindenkoron igaznak kő lenni ebbe a hajlékba, a mely védeemező otthonunk vót annyi sok, sok esztendőn keresztű!

Peggotty úr erre egészen ellágyúlt; s mikor zokogni hallottam őt, az az első ösztönöm, mely már-már arra készített, hogy térdre hullva bocsánatukért esedezzem azért a szomorúságért, a melyet én okoztam nekik, és Steerforthot megátkozom, - jobb érzésnek engedett helyet. Csordúltig telt szívem épp úgy megkönnyebbült, mint az övéké, s én is együtt zokogtam a többiekkel.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Egy hosszú utazás kezdete.

A mi énbennem természetes, természetes az, azt hiszem, sok más emberben is, és éppen ezért nem is átallom leírni, hogy Steerforthot nem szerettem jobban soha életemben, mint akkor, mikor az a kötelék, a mely engem hozzáfűzött, elszakadozott. Méltatlan volta megismerésének sebző fájdalmában sokkal többet gondoltam arra, a mi ragyogó volt benne, sokkal inkább elérzékenyített mindaz, a mi jó volt benne, sokkal igazságosabban ítélt meg ama tulajdonságait, a melyek nemeslelkű, kiváló emberré avathatták volna őt, mint bármikor, hozzávaló ragaszkodásom legrajongóbb időszakában. Bármily mélyen éreztem is öntudatlan részességemet bűnében, a melylyel egy családi kör tisztességét meggyalázta, mégis azt hiszem, hogy ha szemtől-szemben álltam volna vele, egyetlen szemrehányó szóra sem lettem volna képes. Annyira szerettem volna őt tovább is, - bárha ígézetének varázsa véget ért, - oly gyöngéden ápoltam volna lelkemben hozzávaló vonzalmam emlékezetét, hogy azt hiszem, oly gyöngye lettem volna vele szemben, mint valami sebzett kedélyű gyermek, minden dologban, kivéve azt az egyetlen gondolatot, hogy valamikor újra jóbarátjai lehetnénk még egymásnak. Ez a gondolat sohasem merült föl bennem. Épp úgy éreztem, mint a hogy' ő érezte volt, hogy vége közöttünk mindennek. Hogy' emlékezett rám vissza ő, azt sohasem tudtam meg, - lehet, hogy könnyedén gondolt rám s könnyű szerrel elfelejtett, - de én úgy gondoltam rá mindig, mint valami kedves jóbarátomra, a kitől megfosztott a halál.

Óh, Steerforth! Te, a ki hosszú időre kiváltál ez egyszerű történet szereplői közül! Lehet, hogy fájdalmam akaratlanúl is ellened fog tanúskodni az örök igazság trónusa előtt; de hogy haragom vagy szemrehányásom sohasem fog vádolni, azt tudom!

A történet híre hamar elterjedt az egész városban; annyira, hogy mikor másnap reggel végigmentem az utcákon, hallottam, hogy a kapukban erről beszélgetnek az emberek. A legtöbben keményen elítélték a lányt, némelyek keményen kikeltek csábítója ellen; de a lány nevelő-apjáról és vőlegényéről mindenkinek ugyanaz volt a véleménye. Keservük a lakosság minden rétegéből oly tiszteletet váltott ki, a mely csupa jóakarát, csupa gyöngédség volt. A hajósnép hátrább vonúlt, mikor látták, hogy azok ketten korán reggel lassú léptekkel a part felé ballagnak; s apró csoportokban álldogálva, szánakozva beszélgettek.

A parton találkoztam velök, lent a tenger szélén. Könnyű lett volna észrevennem, hogy egész éjszaka le nem húnyták a szemüket, még akkor is, ha Peggotty el se mondta volna, hogy úgy ültek ott a helyükön, a hogy' elváltam tőlök, a míg rájuk nem nappalodott. Nagyon el voltak gyötörve mind a ketten; s arra gondoltam, hogy Peggotty úr fejét ez az egy éjszaka jobban meggörnyesztette, mint az a sok esztendő együttvéve, a mióta ismertem őt. De komoly és állhatatos volt mind a kettő, mint maga a tenger, a mely a ráboruló sötét ég alatt hullámtalanul pihent, - (csak hébe-korba hömpölygött nehézkesen ide-oda, mintha álmában lélekzenék,) - s a szemhatáron a láthatatlan nap ezüstös fénysávval szegélyezé.

- Alaposan meghántuk-vetettük, úrfi, - szólt Peggotty úr, miután egy ideig szótlánul ballagtunk együtt mind a hárman, - mit tegyünk és mit ne tegyünk. De most má tisztába vagyunk a teendőnkke.

Véletlenül Hamre pillantottam, a ki e pillanatban kitekintett a nyílt tengerre, a távoli fény-szegélyre, s az az ijesztő gondolat támadt a lelkemben, - (nem mintha haragos lett volna az arcza, mert nem volt az; nem emlékszem semmi egyébire, csak valami sötét határozottságra, a mely arczán tükröződött), - hogy ha valamikor találkozik Steerforthtal, megöli őt.

- A mi kötelességem vót még itt, úrfi, - szólt Peggotty úr, - azt tejjesítettem. Most eemék keresni a - - itt elakadt, de aztán szilárd hangon így folytatta: - Eemék keresni a húgocskámat. Ezentúl e lesz a kötelességem.

Mikor megkérdeztem tőle, hol akarja keresni, a fejét rázta s azt kérdezte, nem megyek-e Londonba holnap? Közöltem vele, hogy ma csak azért nem utaztam el, mert attól tartottam, hogy esetleg szüksége lesz rám; de szívesen megyek, a mikor ő akarja.

- Magávaa megyek én is hónap, úrfi, - felelt Peggotty úr, - ha nem leszek terhire.

Megint szótlánul ballagtunk tovább egy ideig.

- Ham - szólalt meg egyszerre Peggotty úr, - fojtatni fogja a mesterségit, oszt a hugomná fog lakni. Az a régi bárkaház - -

- Üresen hagyja a régi bárkaházat, Peggotty úr? - szóltam közbe halkan.

- Énnékem, Davy úrfi, - felelt Peggotty úr, - nincs hejem ott többé; s ha vót valaha bárka, a mej tönkrement, mióta sötétség borútt a méjség fölé, akkor ez a. De azér, úrfi, nem, nem; azt éppenséggee nem akarom, hogy üressen maraggyon. Éppenséggee nem.

Újra tovább ballagtunk egy ideig, úgy mint az előbb, a míg így folytatta:

- Az a kívánságom, úrfi, hogy éjjee-nappaa, télen-nyáron, ojjan legyen, a mijjen mindig vót, a mióta Emmi először látta. Ha valamikor vissza talána gyünni ide, nem akarom, tuggya, hogy a régi otthon úgy nézzen ki, mintha elüzné magátú, hanem ojjan legyen, mintha csalogatni akarná, hogy közeleggyen hozzá, oszt mint valami kósza lélek, esőbe, szélbe, bekukucskájjon a régi ablakon régi kuczkójára a tűz mellett. Mer tán akkor, Davy úrfi, ha láttya, hogy csak Gummidgené van odabe, talán nekibátorodik, oszt reszketve beoson; oszt talán lefekszik régi ágyacskájába, hogy megpihennyen fáradt fejecskéje ott, a hol valaha ojjan vígan élt.

Nem tudtam szólni, bár megpróbáltam, hogy feleljek rá valamit.

- Minden écczaka, - folytatta Peggotty úr, - oj szabájossan, a hogy' az écczaka eekövetkezik, oda kő állítani a gyertyát a régi ablaktábla mögé, hogy ha valamikor megpillantaná, úgy legyen, mintha aszondaná neki: „Gyere vissza, kicsikém, gyere vissza!” Ha pediglen valamikor kopogtatnának, Ham, (főképpen ha halkan kopogtatnának), mikor má besötétedett, a nénéd ajtaján, akkor ne menny ki ajtót nyitni. Hagy lássa meg a nénéd - ne te - az én szegén eebukott kicsikémet!

Peggotty úr pár lépéssel elénk került, s néhány perczig előttünk is maradt. Ezenközben újra Hamre pillantottam, s mikor észrevettem, hogy arcának még mindig ugyanaz a kifejezése, s a szeme még mindig a távoli fénysávra mered, megérintettem a karját.

Kétszer a nevén szólítottam, úgy, mintha alvót ébresztenék, mielőtt ügyet vetett rám. Mikor végül megkérdeztem tőle, mire gondol oly elmerülten, így felelt:

- Aara, a mi előttem van, Davy úrfi, meg amodébb.

- A jövődre gondolsz?

Zavartan a tengerre mutatott.

- Aara, Davy úrfi! Voltaképpen magam se tom, hogy miképp, de mintha csak úgy érezném, hogy amonnan közeledik - a vége vagy mi.

Rám nézett, mintha álomból ébredne; de arcán ugyanaz az elszánt határozottság tükröződött.

- Miféle vége? - kérdeztem, miközben újra erőt vett rajtam az előbbi félelmem.

- Magam se tom, - szólt Ham eltűnődve; - az jutott az eszembe, hogy itt vót vala mindennek a kezdete - aztán eekövetkezett a vég. De most má eemútt! Davy úrfi, - tette hozzá, válaszul mintegy, azt hiszem, ijedt tekintetemre; - magának nincs oka féni tőlem; csakhogy nagyon össze-vissza vagyok; minthogyha nem is éreznék semmiccse. - (Azt akarta ezzel mondani, hogy alig ismer magára, annyira össze van zavarodva.)

Peggotty úr megállt, hogy bevárjon bennünket. Hozzája csatlakoztunk és nem beszéltünk tovább. De ennek a pár szónak az emléke, kapcsolatban előbbi gondolatommal, nem szűnt meg időnként kísérteni mindaddig, a míg a maga idejében az elkerülhetetlen vég el nem következett.

Jóformán észre sem vettük, hogy a régi bárkaházhoz közeledtünk. Odaértünk és beléptünk. Gummidgené, a ki nem duzzogott többé a maga külön kuczkójában, sűrögve-forogva reggelit készített. Elvette Peggotty úr kalapját, az asztalhoz tolta a székét, s oly vigasztaló, nyájas hangon beszélt, hogy alig ismertem rá.

- Dani, lelkem, - szólt Gummidgené, - egyék, igyék ked, ápozza az erejét, mer különben semmiccse tehet. Próbázza meg, drágám! Oszt ha terhire vónék a csörgölődésemme, - (a fecsegését értette), - csak egy szót szőjjon, Dani, mingyá eehaagatok.

Miután mindannyiunkat kiszolgált, az ablakba húzódott, hozzálátva Peggotty úr néhány ingének s egyéb ruhájának a javíttatásához, azután berakott mindent egy ócska, viaszkos vászontarisznyába, a minőt a hajósok szoktak hordani. Közben pedig nyugodtan, úgy, mint az imént, tovább fecsegett.

- Tuggya ked, Dani, éjee-nappaa, télen-nyáron, - szólt Gummidgené, - mindég itt leszek, oszt lesz rá gandom, hogy minden úgy legyen, a hogy' ked kívánnya! Szegén, tudatlan némberek vagyok ugyan, de azér írok ám maj hébe-korba kednek, a míg odalesz, oszt a leveleimet Davy úrfihoz fogom küldeni. Ír maj tán ojkor-ojkor ked is nékem, Dani, oszt tudósít, hogy' megy a dóga magános, árva vándorlásába.

- Attú félek, hogy nagyon eehagyatott lesz itt ked is! - szólt Peggotty úr.

- Dehogy, dehogy, Dani, - felelt Gummidgené; - nem leszek én eehagyatott. Én miattam ne fájjon a feje. Lesz énnékem elég dógom, hogy rendbe tarcsam a tűzhejít, mikorra visszagyün, - hogy rendbe tarcsam a házat valaki számára, ha esetleg vissza talána gyünni, Dani. Szép időbe kiülök maj az ajtó elé, úgy, a hogy' szoktam. Ha valaki közelelni talána, hagy lássa meg má messzirű a szegény özvegyasszonyt, a ki hűségesen várakozik.

Hogy' megváltozott Gummidgené pár óra alatt! Mintha kicserélték volna. Oly önfeláldozó lett, oly hirtelen megértette, mi az, a mit jó, hogyha kimond, s mi az, a mit jó, hogyha elhallgat; annyira elfeledkezett önmagáról s oly figyelmes volt a többiek szomorúságával szemben, hogy valósággal a tisztelet egy nemével tekintettem rá. Hogy' megdolgozott az nap! Töméntelen holmit föl kellett hozni a partról és elrakni a külső faházikóban: evezőt, hálót, vitorlát, kötelet, gerendát, rákos kádat, ballaszt-zsákot, s más effélét; s bárha akadt segítség bőségesen, mert nem volt az egész partmentén munkáskéz, a mely szíves örömet ne dolgozott volna Peggotty úrért, jutalom fejében beérvén azzal a kéréssel, hogy segítsen neki: Gummidgenét mégsem lehetett eltántorítani attól, hogy egész nap erejét jóval meghaladó terheket ne czipeljen s mindenféle fölösleges ügyes-bajoskodással ne gyötörje magát. S a mi szokott kesergését illeti, úgy látszott, mintha teljességgel elfeledte volna balsorsának még az emlékét is. Annak a változásnak, a melyen keresztülment, talán legcsodálatosabb megnyilvánulása az volt, hogy nagy szánakozása közepett is állandóan derült, nyugodt maradt. Síránkozásról szó sem volt többé. Annyit nem vettem észre rajta egész álló nap, hogy csak egyetlen-egyszer is remegett volna a hangja, vagy csak egyetlen könnycsepp lopózott volna a szemébe, a míg be nem esteledett. Ekkor ő, meg én, meg Peggotty úr, egyedül maradtunk, s miután Peggotty urat, a ki teljesen ki volt merülve, elnyomta az álom, Gummidgené félig elfojtott zokogásba és jajveszékelésbe tört ki, s engem az ajtóhoz vezetve, így szólt: - Isten álgya meg, Davy úrfi, legyen mindég jóbaráttya a szegénnek. - Majd nyomban rá kiszaladt a házból és megmosta az arcát, hogy mikorra Peggotty úr felébred, azt lássa, hogy ott ül mellette, nyugodtan dolgoztatva. Szóval, mikor este eltávoztam, úgy hagytam ott Gummidgenét, mint a ki Peggotty úrnak szilárd támasza a fájdalmában, s nem győztem eléggé eltűnődni azon a tanulságon, a melyet Gummidgené viselkedéséből merítettem, s azon az új tapasztaláson, a melyet őneki köszönhettem.

Tíz óra felé járt az idő, mikor elmélázva bandukolván a város utczáin, megálltam Omer úr üzletének az ajtajában. Omer úr, a hogy' a lánya mesélte, annyira a szívére vette a dolgot, hogy egész nap nagyon levert volt és gyöngélkedett, s pipára sem gyújtott, mikor lefeküdt.

- Szívtelen, álnok teremtés! - szólt Joramné. - Gonosz volt minden porcikája!

- Hogy' mondhat ilyet, - feleltem. - Hiszen tudom, hogy maga sem hiszi.

- De bizony, nagyon is hiszem! - kiáltott Joramné haragosan.

- Ugyan, ugyan, - szóltam.

Joramné hátraszegte a fejét, s minden áron nagyon bosszúsnak és szigorúnak akart látszani; de lelkülete gyöngédségének nem tudott parancsolni, és sírva fakadt. Bizonyos, hogy fiatal voltam; de e részvéteért nagyra becsültem őt, s azt képzeltem, hogy erényes hitves és anya léte valóban illik hozzá.

- Mit fog majd csinálni! - zokogott Minnie. - Hová fog menni! Mi lesz belőle! Óh, hogy' is lehetett ilyen kegyetlen magával és a vőlegényével szemben!

Eszembe jutott az az idő, mikor Minnie csinos, fiatal lány volt; s örültem, hogy ő is oly meghatottan gondol a múltra.

- Minniekémet, - szólt Joramné, - csak az imént altattam el. Még álmában is Emmi után zokog. Egész álló nap érte sírt s minduntalan azt kérdezte tőlem, igaz-e, hogy Emmi rossz néni. Mit feleljek neki, mikor Emmi az utolsó este, mikor nálunk volt, levett a nyakáról egy szalagot s a Minniekém nyakára kötötte, azután a fejcskéje mellé hajtotta a fejét a vánkosra, a míg az aranyom mélyen el nem aludt! A szalag most is ott van Minniekémnek a nyakán. Talán nem kéne rajta hagynom, de mit tehetek? Emmi nagyon rossz lány; de nagyon ragaszkodtak egymáshoz. S a gyermek semmit se tud!

Joramné oly boldogtalan volt, hogy az ura kijött hozzá és vigasztalta. Magukra hagytam őket, s hazamentem Peggottyhoz; még jobban búsongva, ha ugyan lehetséges volt, mint az előbb.

A derék teremtés, - már mint Peggotty, - a kit a legutóbbi gondok és álmatlan éjszakák egyáltalában nem merítettek ki, bátyjához ment, s úgy tervezte, hogy ott is marad reggelig. A házban nem volt kívülem senki más, csak egy öregasszony, a ki pár hét óta a ház körüli teendőket végezte, mivel Peggotty nem ért rá erre. Minthogy nem volt rá szükségem, nem mondhatnám, hogy kedve ellenére, aludni küldtem őt, s azután leültem egy kicsit a konyhában a tűzhely mellé, hogy végiggondoljak még egyszer mindent, a mi történt.

Eszembe jutott a megboldogult Barkis úr halottas ágya, s az apálylálal együtt kifelé húzódtam a messzeségbe, oda, a hová Ham reggel oly különösen bámúlt, a mikor egyszerre csak kopogtatás riasztott fel merengésemből. Volt az ajtón kopogtató; de nem ennek a hangját hallottam. Kézze kopogtattak, s az ajtó alsó részén, mintha valami gyermek zörgött volna.

Úgy összeresztentem, mintha egy bizonyos előkelő személyiségnek az inasa kopogott volna. Kinyitottam az ajtót, s az első pillanatban, nagy megdöbbenésemre, semmi egyebet nem láttam, mint egy nagy esernyőt, a mely mintha magától mozgott volna. De csakhamar fölfedeztem alatta Mowcher kisasszonyt.

Nem igen lett volna kedvem hozzá, hogy a csöpp teremtést szívesen fogadjam, ha, miután esernyőjét, a melyet a legnagyobb erőfeszítéssel sem volt képes összecsukni, félretolta, azzal a kaján arczkifejezéssel köszöntött volna be, a mely olyan mély hatást tett rám első és utolsó találkozásunk alkalmával. De az arcza, mikor felnézett rám, oly komoly volt; s mikor megszabadítottam az esernyőjétől, (a mely nagy lett volna tán a mesebeli óriásnak is), oly keservesen tördelte a kezét, hogy akaratlanul megszántam őt.

- Mowcher kisasszony! - szoltam, miután körülnéztem az üres utcán, a nélkül, hogy tisztában lettem volna azzal, mit kerestem rajta kívül, - hogy' kerül ide? Mi a baj?

Intett kurta jobbjával, hogy csukjam össze helyette az esernyőt; azután gyorsan elsurranva mellettem, a konyhába osont. Mikor becsuktam az ajtót, s kezemben az esernyővel, nyomon követtem, ott találtam ülve a kályhaellenző szélén, - (alacsony vasellenző volt, két lapos rostélypálczával a tetején, a mikre tányérokat szoktak rakni), - az üst árnyékában, előre-hátra-himbálózva, s a térdéhez dörzsölve a kezét, mintha nagy kínban volna. Azon való nyugtalanságomban, hogy egyedül kell fogadnom ezt a szokatlan időben jelentkezett vendéget, s egyetlen tanúja vagyok rosszat sejtető viselkedésének, újra így kiáltottam: - Szóljon, kérem, Mowcher kisasszony, mi a baj? Rosszúl van?

- Drága, fiatal barátom, - felelt Mowcher kisasszony, kezeit egymás fölött a szívére szorítva; - rosszúl vagyok itt, nagyon rosszúl. Ha elgondolom, hogy ez lett a vége, ámbár előre tudhattam és talán meg is akadályozhattam volna, ha nem lettem volna meggondolatlan, bolond teremtés!

Nagy kalapja, (a mely aránytalanúl nagy volt természetéhez), megint előre-hátra ingott, miközben kicsi testét ide-oda himbálta; s ugyanakkor ehhez mérten egy óriási kalap árnya imbolygott mögötte a falon.

- Nagyon meglep - kezdtem, - a gyötrődése és a komolysága...

De Mowcher kisasszony a szavamba vágott:

- Igen, mindig így vagyok vele! - szolt. - Mindig nagyon meglepi az ilyen meggondolatlan, fiatal népséget, a kik csinosak és jól megtermettek, hogyha természetes érzést látnak az olyan apró teremtésben, a minő én vagyok. Játékszernek tekintenek csak; elmúlnak velem, félre-

dobnak, ha rám úntak, s csodálkoznak rajta, hogy több bennem az érzés mint holmi hintalóban vagy fakatonában! Igen, igen, ez már így van. És így is volt mindig.

- Lehet, hogy másokra áll, a mit mond, - feleltem, - de biztosíthatom róla, hogy én rám nem áll. Talán egyáltalában nem kellett volna meglepődnöm azon, hogy olyan, a milyen; hiszen jóformán nem is ismerem. Kimondtam, meg nem fontolva, a mit gondoltam.

- Mit tehetek? - szólt az apró nőcske, felállva, s a karját kinyújtva, hogy jobban lássam. - Lásza! Ilyen volt, mint én, az édesapám; ilyen a húgom; és ilyen az öcsém. Dolgoztam a testvéreimért sok éven át, - keményen, Copperfield úr, - reggeltől estig. Élnem kell. Nem ártok senkinek. Ha vannak emberek, a kik oly könnyelműek, vagy oly kegyetlenek, hogy tréfát űznek belőlem, tehetek-e mást, mint hogy én is tréfát űzök magamból, belőlük és mindenből a világon? Ha ezt cselekszem, ideig-óráig, kinek a hibája? Az enyém?

Nem. Nem Mowcher kisasszonynak a hibája, átláttam.

- Ha érzelmes törpének mutatkoztam volna a maga álnok barátja előtt, - folytatta az apró nőcske, szemrehányó komolysággal a fejét rázva felém, - mit gondol, számíthattam volna-e valaha a segítségére vagy a jóakaratra? Ha a kis Mowcher, (a ki, higgye meg, fiatal barátom, nem tehet arról, hogy a világra jött), szerencsétlenségét emlegette volna előtte, vagy más hasonszórú czimborája előtt, mit gondol, meghallották volna-e valaha a vékony hangocskáját? A kis Mowchernak akkor is csak élnie kellett volna, ha a legegésebb s a legkonokabb kis törpe volna; csak hogy akkor felkopott volna az álla. Úgy ám! Várhatná a sült galambot, a míg bele nem gebeedne.

Mowcher kisasszony újra leült az ellenzőre, azután elővette a keszkenőjét s a szemét törölgette.

- Adjon hálát az Istennek helyettem, ha jó szíve van, a mint hogy hiszem, hogy van, - szólt, - hogy bárha jól tudom, mi vagyok, jókedvem van és mindent el tudok túrni. Én bizony hálás vagyok érte, hogy eltengődhetem, a nélkül, hogy mástól függenek, s hogy viszonzásul mindazért, a mivel útamon hiúságból vagy esztelenségből megdobálnak, szappanbuborékokat fújdogálok rájuk. Ha nem töprengek azon, a minek a híját érzem, annál jobb rám nézve, s nem ártok vele a világon senkinek. Ha játékszer vagyok csak a ti szemetekben, óriások, akkor bánjatok gyöngéden velem.

Mowcher kisasszony visszadugta a zsebébe a keszkenőjét, miközben folyton feszülten rám figyelt, s azután így folytatta:

- Az imént megláttam önt az utcán. Képzelteri, hogy kurta lábammal és lélekzetemmel nem bírok oly gyorsan járni, mint ön, s nem bírtam önt utólni; de sejtettem, hogy hová megy, és követtem. Egyszer már voltam itt máma; de a ház derék asszonya nem volt itthon.

- Ismeri őt? - kérdeztem.

- Hallottam róla és a dolgairól, - felelt, - Omer és Joraméktól. Ma reggel hét órakor jártam ott. Emlékszik rá, mit mondott nekem Steerforth erről a szerencsétlen leányról, mikor együtt találtam mind a kettőjüket a fogadóban?

A nagy kalap Mowcher kisasszonynak a fején s a még nagyobb kalap a falon megint ide-oda kezdett imbolyogni, mikor ezt kérdezte.

Nagyon jól emlékeztem arra, a mire célzást tett, mert az nap sokszor megfordult már az eszemben. Meg is mondtam neki.

- Döntse őt kárhozatba minden rossznak a szülője, - szólt az apró nőcske, magasra emelve köztem és szikrázó szeme közt a mutatóujját, - és döntse kárhozatba tízszer inkább azt a

nyomorúlt szolgáját; csakhogy én azt hittem, hogy *ön* az, a ki fiatalos szenvedélylyel lobog a lányért!

- *Én?* - ismétetem.

- Gyermek, gyermek! Mondja meg hát a vak balvégzet nevében, - kiáltott Mowcher kisasszony, türelmetlenül a kezét tördelve, miközben újra ide-oda himbálódzott az ellenzőn, - mért dicsérte a lányt annyira? Mért pirúlt el? Mért zavarodott meg?

Be kellett ismernem magamban, hogy mindezt csakugyan megtettem, bár egészen más okból, mint Mowcher kisasszony gyanította.

- Mit tudtam én? - szólt, újra elővéve a keszkenőjét, s mindannyiszor egyet-egyet toppantva a lábával, mikor rövid időközönként a keszkenőt mind a két kezével a szeméhez szorította. - Az a másik ellenkezett önnel, és a kedvébe járt, azt láttam; s maga lágy viasz volt a kezében, azt is láttam. Alig léptem ki a szobából, az embere azt mondta nekem, hogy „a fiatal ártatlanság”, - (így nevezte önt s maga élte fogyáig „Vén bűn”-nek nevezheti őt), - fülig szerelmes a lányba, s a lány könnyelmű és viszonzza a szerelmét; de a gazdája elhatározta, hogy elejét veszi minden bajnak, - inkább az ön, mint a lány érdekében, - s hogy ez az oka voltaképpen ottlétüknek. Tehettem-e *mást*, mint hogy hittem neki? Láttam, milyen jól esett önnek, mikor Steerforth a lányt magasztalta! Ön említette először a lány nevét. Bevallotta, hogy régi bámulója a lánynak! Fázott és melege volt, sápadt és pirúlt egyszerre, mikor én beszéltem önnel a lányról. Gondolhattam-e - gondoltam-e - egyebet, mint hogy ön afféle tapasztalatlan fiatal kéjencz, a ki azonban tapasztalt kezek közé jutott, a melyek, - (ha már a fejébe vette ezt a bogarat), - jóra fordíthatják a dolgot? Óh! Óh! Óh! Attól féltek, hogy kitalálom az igazat, - kiáltott Mowcher kisasszony, leszállván az ellenzőről s fel és alá tipegvén a konyhában, miközben kétségbeesetten égne emelte kurta két karocskáját, - mivel agyafúrt csöppség vagyok, - annak kell lennem, hogy valahogyan átvergődhessem ezen a világon! - s alaposan becsaptak, annyira, hogy a kezébe adtam annak a szegény, szerencsétlen leánynak egy levelet, a mely, - szentül hiszem, - az első lépés volt ahhoz, hogy a lány egyáltalában szóba állt Littimerrel, a kit e végből hagyott itt a gazdája!

Elképedve álltam mindez álnokság hallatára, s Mowcher kisasszonyra bámultam, a ki fel s alá szaladgált a konyhában, a míg ki nem fogyott a lélekzete, azután ráült újra az ellenzőre, s megtörölgetvén arcát a keszkenőjével, jó sokáig csak a fejét rázta, a nélkül, hogy egyébként szólt vagy mozdult volna.

- Vidéki körútamban, - szólalt meg végül, - tegnap este Norwichba érkeztem, Copperfield úr. Abból, a mit ott véletlenül megtudtam arról, hogy lopva járnak-kelnek, ön nélkül, - a mi különösen felötlött, - azt gyanítottam, hogy rosszat forralnak. Tegnap este Norwichban felültem a londoni postakocsira, s ma reggel itt voltam. Óh, óh, óh! Későn érkeztem!

A szegény kis Mowchert a sok sírás és bánkódás után úgy kilelte a hideg, hogy megfordult az ellenző tetején, s szegény átázott lábacskaát a hamu közé dugta melegedni, miközben úgy üldögélt ott, a tűzbe bámulva, mint valami nagy bábu. Én egy széken ültem, a tűzhely túlsó oldalán, boldogtalan gondolatokba merültem, hol szintén a tűzbe, hol meg a kis csöppségre tekintve.

- Mennem kell, - szólt végül Mowcher kisasszony, egyben fel is állva. - Késő van. Nem bizalmatlankodik bennem?

Mikor találkozott a szemem a tekintetével, a mely, miközben kérdezett, élesebb volt, mint valaha, kurta kérdésére nem felelhettem őszintén nemmel.

- Ej, ej! - szólt, elfogadván feléje nyújtott kezemet, hogy lesegítsem őt az ellenzőről, s figyelmesen a szemem közé nézve, - látja, ha rendes természetű némberek volnék, akkor nem bizalmatlankodnék bennem!

Éreztem, hogy abban, a mit mondott, sok az igazság; és nagyon elszégyeltem magamat.

- Maga még fiatal ember, - szólt, biccentve a fejével. - Fogadjon meg egy jó tanácsot, ha mindjárt egy háromlábnyi semmiség adja is. Óvakodjék attól, édes barátom, hogy testi fogyatkozásokból lelkiekre következtessen, ha csak alapos oka nincs rá.

Ekkorra ő szabadult az ellenzőről, én meg a gyanakvásomtól. Kijelentettem, hogy elhiszem, hogy az igazságnak megfelelően adott számot a szerepéről, s hogy mind a ketten álnok kezek szerencsétlen eszközei voltunk. Megköszönte, s azt mondta, hogy jó fiú vagyok.

- Ide figyeljen! - kiáltott, visszafordulva, miközben az ajtó felé ment már, s mutatóujját fölemelve, ravaszul rám tekintett. - Van okom azt gyanítani, abból, a mit hallottam, - a fülem mindig nyitva tartom, nem kívánhatja senki, hogy ne éljek a tehetséggel, - hogy külszországba utaztak. De ha valamikor visszatérnek, ha valamikor bármelyikük visszatér, s én még élek, nekem, a ki folyton ide-oda utazgatok, leginkább megvan az a valószínűségem, hogy hamarosan értesülök róla. Bármit megtudok, meg fogja tudni ön is. Ha valamikor bármiben szolgálatára lehetek annak a szegény, elámított leánynak, becsületesen meg fogom tenni, Isten engem úgy segítjen! Littimernek pedig jobb volna, ha bármilyen véreb volna a sarkában, mint a kis Mowcher!

Ezt az utolsó kijelentést föltétlenül elhittem, mikor láttam azt a pillantást, a melylyel Mowcher kisasszony kísérte.

- Ne bízzék bennem jobban, de ne bízzék kevésbbé sem, mint a hogy' egy jól megtermett némberekben bízna, - szólt a csöpp teremts, miközben szinte esedezve megérintette a csuklóm. - Ha valamikor úgy lát viszont megint, hogy másforma leszek, mint most vagyok, olyan, a milyen akkor voltam, a mikor először találkoztunk, figyelje meg, milyen társaságban leszek. Jusson eszébe, hogy én nagyon gyámoltalan és védtelen kis csöppség vagyok. Gondoljon arra, hogy hozzám hasonló öcsémrel és hozzám hasonló hugommal együtt élek otthon, miután leróttam a mindennapi robotomat. Akkor talán nem fog nagyon keményen megítélni, s nem fogja meglepni a szomorúságom és a komolyságom. Jó éjszakát!

Kezet adtam Mowcher kisasszonynak, még pedig egészen más véleményt táplálván fölöle, mint eddigelé, s ajtót nyitottam, hogy kibocsássam. Mondhatom, nem kis dolog volt a nagy esernyőt kinyitni s úgy a kezébe adni, hogy el ne ejtse; de végül ez is sikerült, s láttam, hogy az esernyő odébb dőcög az utcán az esőben, minden jele nélkül annak, hogy van alatta valaki, kivéve, ha közbe-közbe félrebillentette a rendesnél valamivel nagyobb víztömeg, a mely egy-egy túlon-túltelt ereszcatornából zuhant le rá, mert ilyenkor felbukkant Mowcher kisasszony, a mint az esernyő egyensúlyát, kínosan kalimpálva, újra helyre akarta állítani. Miután kétszer vagy háromszor a segítségére rohantam, de hasztalanul, mert az esernyő, mint valami rengeteg nagy madár, odébb szökdécselt, mielőtt utólértem volna, bementem, lefeküdtem és aludtam reggelig.

Korán reggel értem jött Peggotty úr és jó öreg dajkám; s idejében beállítottunk a postaállomásra, a hol ott várt ránk Gummidgené és Ham, hogy búcsúzzanak.

- Davy úrfi, - szólt Ham suttogva, miután félrevont, miközben Peggotty úr erszényét a málha közé dugta, - Dani bátyámnak egészen megtörött a lelke. Nem tuggya, hová megy, nem tuggya, mi vár rá; ojjan útra szánta ee magát, a mejnek nem lesz vége soha élte fogytáig, lelkemre mondom! hacsak meg nem találja azt, a kit keres. Bizonyos vagyok benne, hogy maga jó barátja lesz nékie, Davy úrfi.

- Bízzék bennem, igazán az leszek, - szoltam komolyan, kezét szorítva Hammel.

- Köszönöm. Forrón köszönöm, úrfi. De most még valamit. Énnékem jó nejem van, tuggya, Davy úrfi, oszt most má nem lesz módomba eeköteni, a mit megkeresek. A pénznek most má annyiba van csak értéke előttem, hogy meglegyen a mindennapi kenyerem. Ha őrája fordíthatná, akkor több kedvvee végezném a dógomat. Ámbátor a mi azt illeti, úrfi, - tette hozzá szeliden, de nagyon határozottan, - higgye meg, hogy mindenkor úgy fogok dógozni, a hogy férfiho illik és megteszek mindent, a mi tőlem telik!

Megmondtam neki, hogy erről én is meg vagyok győződve; s célzást tettem arra, hogy remélem, elkövetkezik még az az idő, a mikor véget ér majd az a magányos élet, a melyet most természetesnek talál.

- Nem, úrfi, - szolt, a fejét rázva; - ennek vége má mindörökre. Sose tőtheti be senki azt a hejet szívembe, a mej megüresedett. De a mit a pénzrű montam, azt, úgy-e, nem fogja eefelejteni, hogy mindig lesz itthon férétéve valami az ő számára?

Miután eszébe juttattam, hogy Peggotty úrnak állandó, bárha nagyon szerény jövedelme lesz mindig megboldogult sógora hagyományából, megígértem neki azt, a mire kért. Azután elbúcsúztunk. Most sem válhatok meg tőle a nélkül, hogy mély fájdalommal ne gondoljak vissza szerény férfiasságára és nagy bánatára.

A mi Gummidgenét illeti, nem könnyű feladatra vállalkoznám, ha le akarnám írni, hogy' szaladt végig az utcán a kocsi mellett, nem látva semmi egyebet, csak Peggotty urat a kocsi tetején, könnyein keresztül, a melyeket hiába iparkodott visszafojtani, s nekirohanva lépten-nyomon a szemközt jövő embereknek. Éppen ezért jobb lesz, ha ott hagyom őt egy péküzletnek a lépcsőjén ülve, lélekszakadtan, fején olyan kalappal, a mely teljesen kiment a formájából, s a czipője felét a kövezeten jó távol elhagyván.

Mikor utunk céljához értünk, az első dolgunk az volt, hogy megfelelő kis lakást keressünk Peggotty számára, a hol meghálhasson a bátyja is. Szerencsénkre, találtunk is egy nagyon tiszta és olcsó lakást, egy szatócsbolt fölött, a mely két utcányira volt csak tőlem. Miután kivettük ezt a lakást, vásároltam egy kis hideg húsfélét egy vendéglőben, s meghíttam magamhoz teára az útitársaimat; sajnos, ki kell jelentenem, hogy Cruppné asszony teljességgel nem helyeselte ezt az eljárásomat, sőt ellenkezőleg. Mindazonáltal meg kell jegyezmem azt is ez érdemes hölgy kedélyhangulatának magyarázatául, hogy nagyon megsértődött, mikor Peggotty, alig volt ott tíz perczig, feltúrte özvegyi ruháját s nekiállt port törölgetni a hálószobámban. Ezt Cruppné asszony túlkapásnak minősítette, s azt mondta, hogy túlkapásokat meg nem enged a házában.

Peggotty úr londoni utazásunk közben közölt velem valamit, a mire körülbelül előre el voltam készülve. Azt mondta, hogy mindenekelőtt Steerforthnét akarja fölkeresni. Minthogy kötelességemnek tartottam, hogy e szándékában támogassam s kettőjük között magamra vállaltam a közvetítést, arra törekedvén, hogy lehetőleg kíméljem az anya érzelmeit, még aznap este írtam Steerforthnének. Megírtam neki oly gyöngéden, a hogy' csak tudtam, mi a sérelme Peggotty úrnak, s mi az én részem a rajta esett igazságtalanságban. Megírtam, hogy Peggotty úr igen egyszerű, de nagyon nemeslelkű és tiszta jellemű ember; s bátorkodtam kifejezést adni abbéli reményemnek, hogy nem fog elzárkózni az elől, hogy súlyos bánatában fogadja őt. Délután két órára jelentettem be a látogatásunkat, s reggel az első postakocsival személyesen elküldtem a leveletem.

A jelzett időben ott álltunk a kapuban, annak a háznak a kapujában, a hol pár nappal előbb még oly boldog voltam; a hol ifjú lelkem bizalma és szívem egész melege oly szabadon megnyilatkozott; a mely ezentúl zárva volt előttem, a mely rám nézve most már pusztá rommá lett. Littimernek nyoma sem volt. Kopogásunkra az a kedvesebb arcú szobalány jelent meg,

a ki már legutolsó látogatásom alkalmával is helyettesítette őt, s bevezetett bennünket a társalgóba. Steerforthné ott ült már. Dartle Róza, mihelyt beléptünk, másfelől surrant be a szobába és Steerforthné széke mögé állt.

Nyomban láttam az anya arcán, hogy magától a fiától tudta meg, mit cselekedett. Nagyon halvány volt, s mélyebb felindulás nyomai látszottak rajta, mint a minőt az én levelem okozhatott vala, a melynek hatását szerető szívének kételyei bizonyára gyöngítették volna. Azt gondoltam, hogy sokkal jobban hasonlít a fiához, mint valaha hittem; s megéreztem inkább, mint láttam, hogy ez a hasonlóság feltűnt a társamnak is.

Steerforthné felegyenesedve ült a karosszékekben, mozdulatlanságában fenséges, szenvedélytelen arccal, a melynek nyugalmát, - úgy látszott, - semmi meg nem zavarhatja. Merően Peggotty úr szeme közé nézett, mikor ez megállt előtte és Peggotty úr épp oly merően állta a tekintetét. Dartle Róza éles pillantása egyszerre átfogott mindannyiunkat. Néhány pillanatig senki sem szólt egy szót sem. Steerforthné intett Peggotty úrnak, hogy üljön le. Peggotty úr tompa hangon így szólt: - Nem vóna természetes dolog, asszonyom, ha leünnék ebbe a házba. Inkább állva maradok. - Erre újra néma csend következett, a melyet Steerforthné tört meg, így szólván:

- Mély fájdalommal értesültem róla, mi hozta önt ide. Mit kíván tőlem? Mit tegyek?

Peggotty úr hóna alá dugta a kalapját, belenyúlt a belső zsebébe, kivette Emmi levelét, kibontotta és átnyújtotta Steerforthnének:

- Legyen szíves, olvassa ee, asszonyom. A húgocskám írása.

Steerforthné elolvasta, ugyanazzal a fenséges, szenvedélytelen arccal, - a tartalma, a mennyire láthattam, a legkevésbé meg nem hatotta, - s azután visszaadta Peggotty úrnak.

- „Hacsak mint a feleségét vissza nem hoz”, - szólt Peggotty úr, rámutatva újjával a levélnek erre a helyére. - Azér vagyok itt, asszonyom, hogy megtudgyam, szavának áll-e a fia?

- Nem, - felelt Steerforthné.

- Mér nem? - kérdezte Peggotty úr.

- Lehetetlen. Gyalázatára válnék. Minden bizonynyal tudja ön, hogy a lány mélyen a fiam alatt áll.

- Emejjék föl őtet! - szólt Peggotty úr.

- Neveletlen és tudatlan.

- Leheccséges, hogy az; leheccséges, hogy nem az, - szólt Peggotty úr. - *Én* azt hiszem, nem az, asszonyom; csakhog' én nem bíraskodhatok ijjesmibe. Tanácsák ki jobban!

- Mivel kényszerít rá, hogy világosabban beszéljek, bár nem szívesen teszem, lehetetlenné tenné ezt a dolgot, ha egyéb nem, a leány alacsony rokonsága.

- Hallgasson meg, asszonyom, - szólt erre Peggotty úr, lassan és nyugodtan. - Tuggya jó maga is, mit tesz az, hogy az ember szereti a gyereket. Én is tudom. Vóna bár százszor a lányom, akkor se szerethetném jobban. Azt azonba nem tuggya, mit tesz az, ha az ember eeveszti a gyereket. Én pediglen tudom. Szívessen odannám a világ minden kincsét, (ha az enyim vóna), hogy vissza vásárojjam a húgomat! De mencse meg őtet a gyalázattyábú, akkor mink sose fogjuk őtet meggyalázni. Egyikünk se, a kik közt főnövekedett, egyikünk se, a kik eddigelé együtt éltek vele, a kiknek annyi éven keresztű mindenünk vót, egyikünk se fog soha többet szép orcájába tekinteni. Belenyugszunk abba, hogy nem zavarjuk; belenyugszunk abba a gondolatba, hogy messze van tőlünk, mintha más ég alatt, más nap alatt élne; belenyugszunk

abba, hogy a férjiné van, - meg a kicsi gyerekiné talán, - s megvárjuk türelemmeee azt az időt, a mikoron egyformák leszünk maj valamennyien a mi Urunk Istenünk előtt!

Faragatlan ékesszólásának volt némi hatása. Steerforthné ugyan továbbra is megóvta kevély magatartását, de volt valami lágyság a hangjában, mikor így válaszolt:

- Nem akarok semmit sem mentegetni. Nem akarok senkit sem vádolni. De sajnálom, hogy újra azt kell mondanom: lehetetlen. Az ilyen házasság örökre megakasztaná a fiam pályafutását, s tönkre tenné az egész jövődjét. Semmi sem bizonyosabb annál, hogy ennek sohasem szabad megtörténnie, s nem is fog megtörténni soha. Ha megelégszik bármilyen másfajta kárpótlással, akkor...

- Magam előtt látom annak az arcznak a mását, - vágott a szavába Peggotty úr, szilárd, de villámló tekintettel, - a mej otthonomba, tűzhejemné, bárkám, - de hol nem? - nyájasan mosojogva tekintett rám, noha oj álnok vót, hogy maj megőrülök, ha rágondolok. Ha ennek az arcznak a mása nem borúl lángba arra a gondolatra, hogy pénzt kínál cserébe a gyermekem kárhozatos romlásáér, akkor ez is éppen ojjan gonosz. Nem tudom, miveehogy úri dámának az arcza, nem gonoszabb-e a másikná!

Steerforthné erre egy szempillantás alatt megváltozott. Haragos pir borította el az arcját, s miközben erősen belekapaszkodott mind a két kezével a karosszékébe, türelmetlenül így szólt:

- Micsoda kárpótlást adhat ön *én nekem* azért, hogy ilyen tátongó mélység szakadt közém és a fiam közé? Mi az ön szeretete az enyémhez képest? Mi az önök elszakadása a mienkhez képest?

Dartle kisasszony gyöngéden megérintette, s lehajlott hozzá, hogy a fülébe súgjon valamit; de Steerforthné egy szavát sem akarta meghallgatni.

- Nem, Róza, egy szót se szólj! Engedd, hogy ez az ember meghallgassa, a mit mondok! A fiam, a ki egyetlen célja volt életemnek, a kire irányult életem minden gondolata, a kinek gyermekkorától óta minden kívánságát teljesítettem, a kitől születése óta soha el nem szakadtam, - a fiam egyszerre csak egy nyomorult lány után veti magát, s kerül engem! Bizalmamat rendszeres ámtással viszonzozza e miatt a lány miatt, s az ő kedvéért el is hagy! Ezt az alávaló szeszélyét szembe állítja anyja jogaival a fiú kötelességtudásra, szeretetre, hálára, tiszteletre, - megannyi oly joggal, a melyeket élte minden napjának, minden órájának mindennel daczoló láncszemekké kellett volna kovácsolniok! Hát ez nem igaztalanság?

Dartle Róza újra megpróbálta csillapítani; de megint sikertelenül.

- Mondom, Róza, egy szót se szólj! Ha ez az ember mindenét kockára teheti egy semmiségért, akkor kockára tehetem én is mindenemet egy nagyobb célért. Menjen a fiam, a hová akar; szeretetem gondoskodott arról, hogy meglegyen hozzá a módja! Azt hiszi tán, hogy hosszú távollétével kezessé tesz? Nagyon rosszúl ismeri akkor az édes anyját, ha azt hiszi. Ha kiveri a fejéből most a bogarát, tárt karokkal fogadom. Ha nem veri ki most, akkor ne merjen hozzám közeledni, se élve, se halva, a míg lesz erőm fölemelni a kezemet, hogy visszatiltsam, hacsak le nem rázza a lányt a nyakáról mindörökre, s alázatosan nem jön a bocsánatomért könyörögni. Ez az én jogom. Ez az, a minek elismerését *köveletem*. Ez az a szakadás, a mi mi közöttünk van! S ez talán, - tette hozzá azzal a kevély, türelmetlen pillantással tekintve vendégére, a melylyel beszélni kezdett volt, - ez talán nem igaztalanság?

Mialatt hallottam és láttam az anyát, a mint beszélt, úgy rémlett, mintha hallanám és látnám a fiút is, a mint daczol az anya szavaival. Mindazt, a mit láttam valaha a fiú hajthatatlan, makacs lelkéből, láttam az anyában is. Mindaz, a mi most már érthetővé tette előttem a fiú

rossz irányba terelt energiáját, érthetővé tette az anya jellemét is, és beláttam, hogy alapjában véve azonos mind a kettő.

Steerforthné most hozzám fordult, s előbbi tartózkodó modorában, fennhangon megjegyezte, hogy főleg volna egyebet hallania vagy egyebet mondania, s arra kér, vessek véget a beszélgetésnek. Méltóságteljesen felállt, hogy kimenjen a szobából, mikor Peggotty úr értésére adta, hogy sürgősen kimennie.

- Ne féjjen, asszonyom, nem leszek úttágra tovább, nekem sincs több mondanivalóm, - szólt Peggotty úr, miközben az ajtó felé indult. - Reménytelenül gyöttem ide, reménytelenül megyek innét. Megtettem, a mit kötelességemnek tartottam megtenni; de egy perczig se hittem, hogy jóra vihet az, hogy itt állok, a hol állok. Sokkaata több gonosságot szakatt ebből a házból rám meg az enyéimre, hoccsem józan észszee jót várhattam volna.

Ezzel távoztunk, s otthagytuk állva a ház úrnőjét karosszéke mellett, mintha festett képmása lett volna valami nemes tartású, szépséges arcú alaknak.

Kifelé haladtunkban keresztül kellett mennünk egy kikövezett csarnokon, a melynek üvegfa és üvegteteje szőlővel volt befuttatva. A szőlőlevelek és a venyigék zöldeltek még, s mivel napos idő volt, az egyik szárnyas üvegajtó, a mely a kertre nyílt, tárva állt. Dartle Róza, a ki ezen az ajtón át nesztelenül belépett a csarnokba, mikor közelébe értünk, így szólt hozzám:

- Valóban jól teszi, hogy idehozza ezt az embert!

Nem hittem volna soha még Róza arcáról sem, hogy annyi düh és megvetés halmozódhatik fel benne, a mennyi ezt az arcot akkor elsötétítette és koromfekete szemében akkor lobogott. A forradás, a mely a kalapácsütéstől eredt, úgy mint mindig, valahányszor arczkifejezése ennyire indulatos volt, erősen kiéleződött. Mikor az a lüktetés, a melyet már máskor is észrevettem, megint elfogta, mialatt ránéztem, Dartle kisasszony valósággal kezét emelt önmagára és rácsapott a sebhelyre.

- Ez aztán olyan ficzkó, - szólt, - a ki megérdemli, hogy védelmébe vegye és idehozza, úgy-e? Maga igazán derék ember!

- Dartle kisasszony, - feleltem, - bizonyára nem lesz oly igazságtalan, hogy *engem* kárhoztasson!

- Mért támaszt visszavonást e két bolond között? - válaszolt. - Hát nem tudja, hogy mind a kettő bolondja a nyakasságának és a kevélységének?

- Én tehetek róla? - szóltam.

- Maga tehet! - kiáltott. - Mért hozza ide ezt az embert?

- Ezen az emberen súlyos bántalom esett, Dartle kisasszony, - válaszoltam. - Kegyed talán nem tud róla.

- Tudom jól, - szólt, kezét a szívére szorítva, mintha meg akarná akadályozni, hogy a keblében dúló vihar kitörjön, - tudom jól, hogy Steerforth James álnok szívű, gonosz ember és áruló. De mit törődjem ezzel a ficzkóval meg hitvány unokahugával? Mi közöm ezekhez?

- Dartle kisasszony, - feleltem, - kegyed tetézi még a sérelmet. Elég nagy az már e nélkül is. Búcsúzásul azt akarom csak mondani, hogy nagyon igaztalan hozzá.

- Dehogy vagyok igaztalan, - szólt. - Züllött, haszontalan fajzat egytől-egyig. Meg kellene a lányt korbácsolni.

Peggotty úr szó nélkül továbbhaladt s kiment a kapun.

- Szégyen, gyalázat, Dartle kisasszony! - szóltam felháborodva. - Hogy' veheti a lelkére, hogy méltatlan keservét lábbal tapossa?

- Bárcsak lábbal taposhatnám mind a hányat! - felelt Róza. - Bárcsak lerombolnák a házát! Bárcsak bélyeget sütnének a lány arczába s rongyokba öltöztetve az utcára löknék, hogy éhen haljon! Ha bírása lehetnék, végignézném, hogy' hajtják végre a parancsot. Végignézném? Magam hajtánám végre! Szívemből utálom. Ha valamikor a szeme közé vághatnám becsstelen helyzetét, elmennék akárhová, hogy megtehessem. Ha halálra hajszolhatnám, megtenném. Ha egy szótól függene utolsó órájában a lelke enyhülése, s ezt a szót csak én mondhatnám ki, ki nem mondanám az életem árán sem.

Szavainak pusztá hevéssége halvány fogalmat nyújthat csak, érzem, arról a szenvedélyről, a mely Rózáat hatalmába kerítette, s egész lényéből kiáradt, habár hangja, a helyett hogy élesebb lett volna, tompább volt, mint rendesen. Hiába írnám le bármiképp, nem festhetném meg hű képét, úgy a mint emlékezetemben él, sem azt az odaadást, a melylyel teljesen átengedte magát haragjának. Sok mindenféle alakban láttam megnyilatkozni a szenvedélyt, de ilyen alakban nem láttam soha életemben.

Mikor utólértem Peggotty urat, gondolatokba mélyedve, lassan lefelé ballagott a dombról. Közölte velem, mihelyt melléje léptem, hogy miután most már elintézte azt, a miért voltaképpen Londonba jött, még aznap éjjel „főkerekedik, oszt megkezdí vándorúttját”. Megkérdeztem tőle, merre-hová készül? Csak annyit felelt: „Eemék, úrfi, a húgomat keresni.”

Visszamentünk a szatócsbolt fölötti kis lakásba, a hol alkalmam nyílt ismételni Peggotty előtt, mit mondott volt a bátyja nekem. Peggotty válaszul közölte velem, hogy aznap reggel ugyanazt mondta őneki is. Ő is épp oly kevésbé tudta, mint én, hová készül a bátyja; de azt gondolta, hogy bizonyára kialakult már a lelkében valami útiterv.

Nem szívesen váltam volna meg Peggotty úrtól ilyen körülmények között, s kitelt az ebédünk mind a hármunknak egy büftök-pástétomból, - (egyike volt ez ama sok jó ételnek, a mikről híres volt Peggotty), - a melyet ez alkalommal, jól emlékszem, tea, kávé, vaj, szalonna, sajt, friss kenyér, tüzelőfa, gyertya és diókása keveredő illata fűszerezett furcsa módon, a mely szakadatlanul fölfelé áramlott a szatócsboltból. Ebéd után elüldögéltünk vagy egy órahosszáig az ablak mellett, de nem igen beszélgettünk; egyszerre csak kapta magát Peggotty úr, előszedte a viaszkos vászontarisznyáját meg az erős botját, s az asztalra tette.

Elfogadott a huga készpénzéből egy csekélyke összeget előlegül a hagyományára; alig annyit, gondoltam magamban, a miből ha egy hónapig szűkösen megélhet. Megígérte, hogy tudatja velem, ha valami baj érné; azután nyakába akasztotta a tarisznyáját, fogta a kalapját és a botját, és elbúcsúzott tőlünk.

- Isten álgyon, drága anyókám, - szólt, átölelve Peggottyt, - Isten álgya magát is, Davy úrfi! - szólt, megszorítva a kezemet. - Eemék a húgomat keresni széles e világon. Ha visszagyünne, mialatt én odajárok, - de hajh! ebbe nem nagyon bizakodok! - vagy ha visszahozhatom ötet magammaa, akkor az a szándékom, hogy ojjan hejütt élünk-halunk kettecskén, a hol senki se vethet nékie semmit a szemire. Ha netalántán szerencsétlenű járnék valahol, ne felejcsétek ee, hogy az utósó szavam, a mit üzenek néki, ez vót: „Változatlan szeretetemmee gondolok az én drága egyetlenemre, és megbocsájtok néki!”

Ünnepélyesen mondta ezt, födetlen fővel; azután föltette a kalapját, lement a lépcsőn és távozott. Lekísértük a kapuig. Meleg, poros este volt, éppen az időtájt, mikor a nagy főúton, a melyből ez a kis mellékutca kiágazott, ideig-óráig elcsendesedett a lábdobogás örökös zaja a kövezeten, s az alkonyuló nap erős vörös fénye áradt el az úton. Árnyas utcánk sarkán befordult egyedül a fényözönbe, a melyben eltűnt a szemünk elől.

Ritkán közelgett azóta az estnek ez az órája, ritkán ébredtem föl éjjelente, ritkán néztem fel a holdra vagy a csillagokra, ritkán hallgattam a zuhogó esőt vagy a zúgó szelet, a nélkül, hogy eszembe ne jutott volna a szegény zarándok magányosan bolygó alakja, a nélkül, hogy eszembe ne jutottak volna újra e szavak:

- Eemék a húgomat keresni széles e világon. Ha netalántán szerencsétlenül járnék valahol, ne felejtsetek ee, hogy az utósó szavam, a mit üzenek néki, ez vót: „Változatlan szeretetemmee gondolok az én drága egyetlenemre, és megbocsájtok néki!”

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Üdvösség.

Mindezenközben tovább szerettem Dórát; forróbban, mint valaha. A róla való gondolkodás volt egyedüli menedékem a csalódás és szomorúság közepett, ez kárpótolt némiképp még barátom elvesztéseért is. Mennél jobban sajnáltam magamat vagy másokat, annál jobban kerestem Dóra képében a vígasztalást. Mennél jobban felhalmozódott az álnokság és a baj a világon, annál tisztább fényvel tündökölt Dóra csillaga magasán a világ fölött. Nem hiszem, hogy lett volna valamelyes határozott képzetem arról, honnan való volt Dóra, vagy hanyad-ízigen volt rokonságban némely magasabbrendű lényekkel; de arról szentül meg vagyok győződve, hogy felháborodással és megvetéssel visszautasítottam volna minden olyan nézetet, a mely szerint Dóra is épp oly egyszerű halandó lett volna, mint bármely más fiatal hölgy.

Ha szabad ezt a kifejezést használnom, bele voltam merülve Dórába. Nem elég, ha azt mondom, hogy fülig szerelmes voltam belé; hanem át meg át voltam itatva vele. Hasonlatképpen mondva, annyi szerelmet lehetett volna belőlem kifacsarni, hogy bátran belefűllaszthattak volna akárkit: s mégis maradt volna belőle bennem és körülöttem is elegendő, hogy át meg áthassa egész életemet.

Az első lépés, a melyet Yarmouthból visszaérkezvén, a magam dolgában tettem, az volt, hogy egy éjszaka kísértáltam Norwoodba, s ott, mint gyermekkorom egy tiszteletreméltó szőrejtvényének a hőse, a ki „körben jár a ház körül, de sohasem ér a házhoz”, elkezdtem a ház körül járkálni, miközben Dóráról ábrándoztam. Azt hiszem, hogy ennek az érthetetlen rejtvénynek a hold volt a megfejtése. De akár ez volt a megfejtése, akár nem, annyi bizonyos, hogy én mint Dóra holdkóros rabszolgája, két óra hosszáig keringtem a ház és a kert körül, miközben be-bekukucsáltam a kerítés hasadékaiba, óriás erőfeszítéssel a kerítés tetejébe vert rozsdás szegek fölé emelve az államot; csókot hánytam az ablakokon kiragyogó világosság felé, s időnként regényesen fel-felszólítottam az éjszakát, hogy védje meg Dórát - most már nem emlékszem rá határozottan, mitől, valószínűleg a tűzveszedelemtől. Vagy talán az egerektől, a melyek iránt Dóra mindig nagy ellenszenvvel viseltetett.

Szerelmét annyira a szívemen hordtam, s oly természetesnek találtam, hogy megajándékozzam Peggottyt a bizalmammal, hogy mikor egy este megint ott ült mellettem hajdani munkaeszközeivel fűszerelten, ruhatáram minden darabját gondosan szemügyre véve, beavattam őt, a kellő kerülgetéssel, lelkem nagy titkába. Peggotty nagy érdeklődéssel hallgatta vallomásomat; de arra sehogysem bírtam rávenni őt, hogy úgy fogja fel a dolgot, mint én. Vakmerő elfogultságot tanúsított az én javamra, s teljességgel képtelen volt megérteni, mi okom lehet arra, hogy aggódjam vagy csüggedezzem. - Az a fiatal hölgy büszke lehet rá, - jelentette ki, - hogy ilyen udvarlója van. A mi pedig a papáját illeti, - szólt, - *mire* számítana a jó úr, az Isten szerelméért!

Mindazonáltal észrevettem, hogy Spenlow úrnak a proctori talárja s a kemény nyakravalója lehűtötte egy kissé Peggottyt s nagyobb tiszteletre gerjesztette ama férfi iránt, a ki az én szememben naponként nagyobb mértékben átszellemült, s a kiből mintha valóságos fényözön sugárzott volna ki a környezetére, mikor ott ült a helyén a bíróságnál, irományai között, mint valami kisebbfajta világítótorony egy írószer-óceánban. És olykor-olykor, mikor ott ültem én is a helyemen a bíróságnál, emlékszem, mily rendkívül furcsa érzés volt elgondolnom, hogy azok az együgyű, vén bírák és doktorok nem törődtek volna Dórával akkor sem, ha ismerték volna; nem vesztették volna el józanságukat a gyönyörűségtől, hiába kínálták volna meg őket Dóra kezével, hiába énekelt volna, hiába játszott volna Dóra isteni gitárján, a míg *engem* majd hogy meg nem őrjít: azok közül a tutyi-mutyi alakok közül egy hajszálnyira el nem térítette volna az útból egyiket sem!

Megvettem őket egytől-egyig. Személyes ellenségemnek tekintettem mindahányat, a szív virágainak e jégge fagyott, megvénhedt kertészeit. Az egész testületet érzéketlen tökfűjek gyülekezetének tartottam. Az egész bíróságban nem volt több gyöngédség és költőiség, mint akármelyik vendéglő söntésében.

Peggotty dolgainak az intézését, nem csekély büszkeséggel, magamra vállalván, megvizsgáltam a végrendeletet, megállapodásra jutottam a hagyatéki ügyek illetékosztályával, elvezettem Peggottyt az angol bankba s hamarosan a rendes kerékvágásba tereltem mindent. Hogy mindez eljárás jogi szárazságát némi változatossággal enyhítsük, megnéztünk a Fleet-streeten egy párolgó viaszfigurákkal ékeskedő panorámát, (a melynek figurái az utolsó húsz év alatt remélhetőleg elolvadtak már); meglátogattuk Linwood kisasszony kiállítását, a melyre úgy emlékszem, mint valami kézimunka-mauzoleumra, a mely magábaszállásra és töredelemre indította az embert: végignéztük a londoni Tower tárait; s felmentünk a Szent Pál-székesegyház tetejére. Minde csodában oly gyönyörűsége telt Peggottynak, a milyen csak telhetett, az adott körülmények között; azt hiszem, csupán a Szent Pál-székesegyházzal nem volt megelégedve, a mely tekintettel arra a régi vonzalomra, a melylyel Peggotty munkaszekrényéhez ragaszkodott, vetélytársa lett a munkaszekrény tetején lévő látóképnek, s Peggotty véleménye szerint, nem egy részletében háttérbe is szorult e műremek mellett. Elintéztvén Peggotty ügyét, a mely a Commons nyelvén amolyan „síma ügy” volt csak, (s mondhatom, ezek a síma ügyek könnyű szerrel sokat jövedelmeztek), egy reggel elvittem magammal Peggottyt az irodába, hogy a költség számláját kiegyenlítse. Spenlow úr elment, mondotta az öreg Tiffey, hogy megeskessen egy urat, a ki házassági engedélyt kért; de tudván, hogy egy-kettőre visszatér, mert az egyházi hatóság hivatalos helyisége a szomszédban volt, azt ajánlta Peggottynak, hogy várja meg.

Ha örökségi ügyekről volt szó, ott a Commonsban hasonlítottunk némiképp a temetkezési vállalkozókhoz, a mennyiben rendszerint többé-kevésbbé magunk is szomorú arcot vágunk, mikor gyászruhás ügyfelekkel volt dolgunk. A házasulandó feleket ellenben hasonló gyöngédségből mindig boldogságtól sugárzó arccal fogadtuk. Éppen ezért figyelmeztettem Peggottyt, hogy ne csodálkozzék, ha Spenlow úron aligha fogja észrevenni többé azt a szomorúságot, a mely Barkis úr halálának hallatára eltöltötte volt; s valóban úgy lépett be az irodába, mintha ő maga is vőlegény lett volna.

De nem igen vetettünk rá ügyet, sem én, sem Peggotty, mikor láttuk, hogy a kísérője Murdstone úr. Alig-alig változott meg. A haja épp oly sűrűnek látszott, feketének pedig mindenesetre épp oly fekete volt, mint valaha; s a tekintete épp oly kevésbé volt bizalmat gerjesztő, mint hajdanában.

- Ah, Copperfield? - szólt Spenlow úr. - Azt hiszem, ismeri ezt az urat?

Én könnyedén meghajoltam a szóban forgó úr előtt, s Peggotty alig árulta el, hogy megismerte. Murdstone urat az első pillanatban megzavarta egy kissé, hogy mind a kettőnk ott talált; de hamar föltalálta magát és hozzám lépett.

- Remélem, - szólt, - hogy jól megy a dolga?

- Ez aligha érdekelheti önt, - szóltam. - De ha éppen tudni akarja, jól megvagyok.

- És maga? - szólt. - Sajnálattal látom, hogy a férjét elvesztette.

- Nem ez az első veszteség életemben, Murdstone úr, - felelt Peggotty, minden ízében remegve. - De örvendek, ha meggondolom, hogy ezért senkit sem érhet gáncs, senkit sem terhel felelősség.

- Hah! - szólt Murdstone úr; - ez vígasztaló gondolat. Teljesítette a kötelességét?

- Én nem tettem tönkre senkinek az életét, - szólt Peggotty, - hál' Istennek! Nem, Murdstone úr, én nem gyötörtem halálra, nem kergettem kora sírba semmiféle édes kis teremtest.

Murdstone úr komor pillantást vetett Peggottyra, - bűnbánattal teljeset, úgy gondoltam; azután felém fordulva, de arczaom helyett lábamra nézve, így szólt:

- Nem valószínű, hogy egyhamar viszontlássuk egymást; bizonyára mind a kettőnknek jól esik ez a tudat, mert az ilyen találkozás, a minő a mostani, sohasem volna kellemes egyikünknek sem. Nem várom öntől, a ki mindig lázongott jogos tekintélyem ellen, a melyet csupán az ön javára és javulása érdekében éreztettem önnel, - nem várom azt, hogy most jóindulattal legyen hozzám. Ellenszenvvel viseltetünk egymás iránt.

- Még pedig jó régóta, úgy-e bár, - szóltam szavába vágva.

Elmosolyodott, s oly gonosz pillantást lövelt rám, a minőre csak képes volt sötét szeme.

- Ott rágódott már az ön gyermek-szívén, - szólt. - Megkeserítette szegény édes anyjának az életét. Igaza van. De remélem, hogy még jó útra térhet; remélem, hogy még megjavulhat.

A beszélgetést, a mely halk hangon a külső iroda egyik sarkában folyt le, ezzel be is fejezte, belépven Spenlow úr szobájába, a hol legsímább modorában hangosan így szólt:

- A kinek olyan a hivatása, mint a Spenlow úré, az megszokta a családi viszálykodást, és tudja, mennyi bonyodalommal, mennyi bajjal jár az ilyesmi mindenkor!

Így szólván, megfizette az engedélyért járó díjat, s miután átvette a szépen összehajtogatott írást Spenlow úrtól, a ki egyben kezét is fogott vele s udvariasan szerencsét kívánt neki és menyasszonyának, távozott az irodából.

Lehet, hogy nagyobb erőfeszitésembe került volna szóltanul elnyelnem a szavait, ha könnyebben megértethettem volna Peggottyval, (a ki csupán én miattam dühösködött, a jó lélek!), hogy ez a hely egyáltalában nem alkalmas a felelgetésre, minélfogva arra kértem, hogy maradjon békességben. Örültem, hogy szokatlanul nagy felháborodásának csak egy forró ölelés lett a vége, a melyre a rajtunk esett régi igaztalanságok felújuló emléke készítette, s hogy a dolgot tőlem telhetőleg elsimítottam Spenlow úr és az írnokok előtt.

Spenlow úr nem igen tudta, mi volt a kapcsolat köztem és Murdstone úr között; s ennek szintén nagyon örültem, mert elviselhetetlen lett volna rám nézve, ha akár saját magamban is, el kellett volna ismernem Murdstone urat, mihelyt eszembe jutott, úgy, mint most is, szegény édes anyámnak a története. Spenlow úr valószínűleg azt gondolta, ha ugyan egyáltalában törődött a dologgal, hogy a néném volt a feje a családuknk tekintélyesebb részének, s hogy volt a családuknkban egy elégületlen párt is, a melynek más valaki volt a vezetője, - effélett

következtettem legalább abból, a mit mondott, mialatt Tiffey úrra várakoztunk, a ki Peggotty költségszámlájának az összeállításával volt elfoglalva.

- Miss Trotwood, - jegyezte meg Spenlow úr, - kétségtelenül nagyon szilárd lelkű nő, s aligha fog engedni az ellenzéknek. Bámulom néniének a jellemét, magának pedig gratulálok, Copperfield, hogy a jobbik párton van. A visszavonás rokonok között nagyon sajnálatos dolog, - de rendkívül gyakori, - s a fő az, hogy az ember a jobbik párton legyen.

Azt hiszem, hogy a jobbik párton a pénzesebbet értette.

- Bizonyára előnyös házasságról van szó a jelen esetben, úgy-e? - kérdezte Spenlow úr.

Felvilágosítottam, hogy sejtelmem sincs róla.

- Valóban? - szólt. - Abból a pár szóból ítélve, a melyet Murdstone úr kiszalasztott a száján, - a mi az ilyen alkalmakkor gyakran megesik az emberrel, - s abból, a mit Murdstone kisasszony elárult, azt merném következtetni, hogy előnyös a házasság.

- Úgy érti, uram, - kérdeztem, - hogy pénzes a menyasszony?

- Úgy, - szólt Spenlow úr. - Úgy értesültem, hogy pénzes. Szép is, a hogy hallottam.

- Igazán! Fiatal nő az új felesége?

- Most lett nagykorú, - szólt Spenlow úr. - Csak a minap, úgy, hogy azt kell hinnem, hogy csak erre vártak.

- Isten oltalmazza! - szólt Peggotty, még pedig oly nyomatékosan és oly váratlanul, hogy mind a hármunkat kihozott a sodrunkból, a míg Tiffey be nem jött a költségszámlával.

De az öreg Tiffey szerencsére hamarosan megjelent, s átnyújtotta a számlát Spenlow úrnak, hogy végigfusson rajta. Spenlow úr, miközben megigazgatta állát a nyakravalójában és gyöngéden dörzsölgette, bocsánatért esengő arczkifejezéssel, - mintha Jorkins műve volna az egész, - megvizsgálta a számla tételeit, s halk sóhajjal visszaadta Tiffeynek.

- Jól van, - szólt. - Rendben van. Egészen rendben. Rendkívül boldog lettem volna, Copperfield, ha módomban lett volna a készkiadásokra szorítkozni; de hivatalos minőségemben, bármennyire bosszant is a dolog, nem követhetem szabadon szívem sugallatát. Üzlettársam van - Jorkins úr.

Minthogy oly mélabús nyájassággal mondta ezt, a mely fölért csaknem a készkiadások elengedésével is, megköszöntem Peggotty nevében a jóindulatát, s kifizettem a költségszámlát bankjegyekben Tiffeynek. Peggotty ezután visszatért szállására, én pedig átmentem Spenlow úrral a tárgyaló terembe, a hol egy válókereset tárgyalása volt soron, egy elmés kis jogtétel alapján, a mely ma már, azt hiszem, nincs érvényben, a melynek alapján azonban nem egy házasság érvénytelenségének a kimondását hallottam volt. E jogtétel előnyei a következők voltak. A férj, a kinek Tamás Benő volt a keresztnéve, házassági engedélyét annak idején csupán a Tamás névre állíttatta ki, elhallgatván a Benőt, arra az eshetőségre, ha házasságához fűzött várakozásában csalódnai találna. Mivel pedig csalódott, vagy pedig ráúnt a szegény kissé a feleségére, most ime, egy-két esztendei házasság után egy barátjával följelentette magát, s a bíróság előtt ünnepélyesen kijelentette, hogy Tamás Benő a neve, minélfogva sohasem volt érvényes a házassága. S a bíróság, a fél nagy meglegedésére, ki is mondta a házasság érvénytelenségét.

Mondhatom, hogy meglehetősen kételkedtem e döntés szigorú igazságosságában, s nem oszlatta el kételyemet még az a véka búza sem, a mely egyébként minden értelmetlenséget érthetővé szokott tenni.

De Spenlow úr megvitatta velem az esetet. Azt mondta: vizsgáljam meg a világot, annyi benne a rossz, mint a jó; vizsgáljam meg az egyházjogot, *ebben* is annyi a rossz, mint a jó. Megvan benne a rendszer. Ennélfogva nagyon jó. Kell-e több ennél?

Annyi bátorságom nem volt ugyan, hogy Dóra atyja előtt célzást tegyek arra, hogy talán megjavíthatnók egy kissé a világot is, ha reggel korán kelnénk s nekivetkőzve látnánk a munkához; de azt bevallottam, hogy a Commonson, az én véleményem szerint, javíthatnánk egyet mást. Spenlow úr válaszában nagyon lelkemre kötötte, hogy tegyek le erről a gondolatról, mert nem méltó úri voltomhoz; egyébként azonban örvendene, ha közölném vele, mit gondolok, mit lehetne vajon a Commonson javítani?

Megragadván a Commonsnak azt a részét, a mely akkor véletlenül legközelebb volt hozzánk, - mert az emberünk időközben már nőtlen lett, s mi távozóban a tárgyaló teremből, éppen a hagyatéki és házassági bíróság helyisége előtt haladtunk el, - kijelentettem, hogy a hagyatéki és házassági bíróság hivatala, véleményem szerint, nagyon fonákul szervezett intézmény. Spenlow úr megkérdezte, hogy milyen szempontból? Megadván a kellő tiszteletet tapasztaltabb voltának, (de még jobban tisztelvén benne, azt hiszem, Dóra édes atyját), azt feleltem, kissé talán mégis csak ostoba dolog, hogy ennek a bíróságnak az irattára, a mely magában foglalja mindazoknak az eredeti végrendeletét, a kik háromszáz év óta vagyon hátrahagyásával hűnytak el az óriási Canterbury-tartományban, - oly épületben van elhelyezve, a melyet eredetileg sohasem szántak volt erre a célra, hanem a levéltári hivatalnokok béreltek csak ki a saját külön hasznuk érdekében, a mely nem biztos hely, nincs védve még a tűz ellen sem, tele van tömve a beletartozó fontos okiratokkal, s voltaképpen a pinczétől a padlásig csupán a levéltárnokok üzérkedésére szolgál, a kik nagy illetékeket fizettetnek a közönséggel, de a végrendeleteket csak úgy akárhogy' és akárhová begyömöszölik, pusztán azt tartván szem előtt, hogy mennél kevesebb dolguk legyen velök. Továbbá, hogy kissé talán mégis csak észszerűtlen dolog, hogy ezek a levéltárnokok, a kiknek nyolcz-kilenczezer fontra rúg az évi jövedelmük, - (az allevéltárnokok és a kinevezett tisztviselők jövedelmét nem is említve), - nem kötelesek e pénz egy kis részét arra fordítani, hogy biztos helyről gondoskodjanak e fontos okmányok számára, a miket a lakosság minden rétege, akarva, nem akarva, rájuk bízni kénytelen. Meg hogy talán mégis csak igazságtalan kissé, hogy e nagy hivatalban minden nagy állás pompás színekúra, míg azok a szerencsétlen napidíjasok, a sötét, hideg emeleti szobákban, a legrosszabbul fizetett és a legkevésbé becsült emberek egész Londonban, noha rendkívül fontos munkát végeznek. Meg hogy talán egy kissé mégis csak illetlen dolog, hogy a főlevéltárnok, a kinek az a kötelessége, hogy gondoskodjék a nagy közönségnek, mely mindúntalan rászorul e helyre, minden szükséges kényelméről, éppen ellenkezőleg, óriási színekúrának tekinti a hivatalát, (s mellesleg pap, egyházi javadalmas, valamelyik székeskáptalan tagja, s Isten tudja még mi más is lehet), míg a nagy közönség ki van téve, a mi tudomásunk szerint is, mindenféle borzasztó kényelmetlenségnek, példa rá minden délután, mikor a levéltár nyitva van. Hogy egyszóval a canterburyi kerületnek ez a hagyatéki és házassági levéltára minden tekintetben oly kárhuzatos hiábavalóság, s oly ártalmas képtelenség, hogy ha nem itt szorongna, a Szent-Pál székesegyház udvarának ebben az alig ismert zugában, régóta fel kellett volna már forgatni fenekestül.

Spenlow úr mosolygott, mikor nagyszerényen ennyire belemelegedtem ebbe a fejtegetésbe, s azután megvitatta velem épp úgy, a hogy' az előbbi, ezt a kérdést is. Azt kérdezte, voltaképpen miről is van hát szó? Érzés dolga az egész. Ha a nagy közönség úgy érzi, hogy a végrendeletei biztos helyen vannak, s meg van győződve róla, hogy a hivatalt lehetetlen jobban berendezni, ugyan kinek van kára belőle? Senkinek a világon. S kinek van haszna belőle? Az összes színekurák birtokosainak. Nos tehát a haszon sokkal több a kárnál. Lehet, hogy rendszernek nem tökéletes; *semmi sem* tökéletes a nap alatt; de a mi ellen tiltakoznia kell, az a fejsze használata. A hagyatéki és házassági bíróság hivatalának árnyékában

dicsőségesen virágzott a haza. Ha fejszével nyúlnak a hivatal fájához, vége a haza dicsőségének. Minden úri embernek az a főelve, hogy minden úgy van jól, a hogy' van. Egyébként szentül hiszi, hogy a szóban forgó hivatal túl fogja élni korunkat. Meghajoltam a véleménye előtt, bár meglehetősen kételkedtem benne. De most már belátom, hogy Spenlow úrnak igaza volt; mert a mellett, hogy megvan ma is ez a hivatal, kiáltotta a tűzpróbáját egy nagy parlamenti támadásnak is, a melyet (nem nagyon szívesen) tizenhatsz esztendővel ezelőtt intéztek ellene, s a melynek során részletesen taglalták az én összes felhozott kifogásaimat, s azt állították, hogy a végrendeletek befogadására szánt raktárban legfőlebb harmadfél évig lesz még hely. Mit csináltak azóta a végrendeletekkel; nyoma veszett-e közülök soknak, vagy eladtak-e belőlük hébe-korba egy-egy csomót a sajtosnak: nem tudom. Örülök, hogy az enyém nincs még ott, s remélem, hogy egyhamar nem is fog odakerülni.

Mindezt azért szúrtam bele ebbe, az üdvösségemről szóló fejezetbe, mert itt van a természetes helye. Miután Spenlow úrral ennyire belemélyedtünk ebbe a fejtegetésbe, fel s alá járkálva, sokáig elbeszélgettünk még, s végül általánosabb témákra tértünk át. Így esett aztán, hogy Spenlow úr befejezésül azt mondta, hogy egy hét múlva születésnapja lesz Dórának, s örülne, ha én is vendége lennék s résztvennék azon a kis pikniken, a melyet ebből az alkalomból rendeznek. Nyomban elhagyott a józanságom; másnap tisztára megbolondultam, mikor egy csipkészlű finom kis levélkét kaptam: „Papa engedelmével. Ne feledkezzék meg!”, s a közbeeső hetet háborodottan töltöttem el.

Az hiszem, képtelennél-képtelenebb dolgokat követtem el azon a czímen, hogy erre a boldogságos eseményre készülök. Ma is melegem lesz, ha eszembe jut, milyen nyakkendőt vásároltam. A csizmam beleillenék bármely kínzó-eszköz-gyűjteménybe. Beszereztem s az utolsó este leküldtem Norwoodba a postakocsin egy gyönyörű kis kosarat, a mely véleményem szerint már önmagában is csaknem vallomás volt. A benne levő bonbónokon oly gyöngéd jeligék voltak, a minőket csak lehetett pénzért kapni. Reggel hat órakor kint voltam a Covent Garden-piaczon, s csokrot vettem Dórának. Tíz óraikor lovon ültem, (pompás szürkét béreltem a nagy napra), s a csokrot kalapomba rejtve, hogy friss maradjon, Norwood felé ügtem.

Azt hiszem, hogy mikor meglátván Dórát a kertben, úgy tettem, mintha nem látnám őt, s ellovagolván a ház előtt, úgy tettem, mintha aggodalmasan keresném a házat: két olyan apróbbfajta ostobaságot követtem el, a melyet elkövetett volna az én helyemben minden más fiatal ember is, - annyira természetesnek tűnt fel előttem mind a kettő. De jaj nekem! mikor végre megtaláltam a házat, leugrottam a lóról a kertajtóban s odavonszoltam köszívű csizmamát a pázsiton keresztül Dóra elé, a ki kerti széken ült egy orgonafa alatt, - mily látvány volt azon a szép reggelen, pillangók között, fehér hárskalapjában s égszínkéi ruhájában!

Egy fiatal hölgy volt vele, - Dórához mérten koros, - ha nem csalódom, csaknem húsz esztendő. Mills kisasszony volt a neve, s Dóra Júliának szólította. Testi-lelki barátnője volt Dórának. Boldog Mills kisasszony!

Ott volt Jip is, és Jip ismét megugatott. Mikor átnyújtottam a csokromat, Jip a fogát vicsorította féltékenységében. Lett volna rá oka. Ha csak halvány sejtelve lett volna is arról, mennyire imádtam az úrnőjét, lett volna rá oka!

- Óh, köszönöm, Copperfield úr! Milyen szép virág! - szólt Dóra.

Úgy terveztem, hogy azt fogom mondani, (s három angol mérföldön keresztül törtem a fejem a legmegfelelőbb fordulatban), hogy szépnak hittem a csokromat, a míg őt meg nem láttam. De sehogysem tudtam kinyögni. Sokkal jobban megigézett. Mikor magam előtt láttam, a mint a virágot gödrös állacskájához emelte, odalett a lélekjelenlétem meg az ékesszólásom, s az

elragadtatás erőtlenné tett. Csodálom, hogy azt nem mondtam: - Öljön meg, ha van szíve, Mills kisasszony. Hadd haljak meg itt!

Egyszerre csak odatartotta Dóra a virágot Jipnek az orrához, hogy megszagolja. Jip morgott és nem akarta megszagolni. Dóra nevetett és közelebb tartotta. Jip belekapott a fogával egy szál gerániumba s azt képzelte, hogy macskákat marcangol. Dóra erre ráütött, s duzzogva így szólt: - Szegény szép virágaim! - oly őszinte részvéttel, én legalább azt gondoltam, mintha Jip belém kapott volna. Mért is nem tette!

- Bizonyára örülni fog, Copperfield úr, - szólt Dóra, - ha meghallja, hogy az a dörmögő Murdstone kisasszony nincs itt. Elment az öcsce esküvőjére, s odamarad legalább három hétig. Nem gyönyörűség ez?

Azt mondtam, meg vagyok győződve róla, hogy ez valóban gyönyörűség neki, s hozzátettem, hogy a mi öneki gyönyörűség, gyönyörűség az énnekem is. Mills kisasszony, fensőbbisége érzetében, bölcshez illő jóakarattal mosolygott ránk.

- Soh'se láttam kellemetlenebb izét, mint ez a Murdstone kisasszony, - szólt Dóra. - Sejtelled sincs róla, Júlia, milyen szeszélyes és dühös egy teremtés!

- Dehogyan nincs, drágám! - szólt Júlia.

- *Teneked* van talán, szívem, - felelt Dóra, Júlia kezére téve a kezét. - Bocsáss meg, édesem, hogy rögtön föl nem tettem rólad.

Ebből kitaláltam, hogy Mills kisasszonynak hányatott élete során megvoltak már a maga megpróbáltatásai; s hogy valószínűleg ennek tulajdoníthatom azt a bölcs jóakarát, a melyet már az előbb észrevettem volt. A nap folyamán megtudtam, hogy az eset a következő volt: Mills kisasszony csalódott, mert méltatlanra pazarolta szíve vonzalmát; s elhatározta, hogy tapasztalatai szörnyű tárházával visszavonul a világtól, bárha nyugodt érdeklődéssel fog viseltetni továbbra is a fiatalság romlatlan vágyai és reményei iránt.

De most kilépett a házból Spenlow úr, s Dóra elébe sietve így szólt: - Nézd csak, papa, milyen szép virágok! - Mills kisasszony pedig elmerengve mosolygott, mintha azt akarná mondani: - Szegény tiszavirágok, élvezzétek rövid élteteket a lét ragyogó reggelén! - S azután mindannyian kísértünk a pázsitos tisztásról a kocsizhoz, a mely készen várt már.

Nem fogok így lovagolni, soha többé; s nem is lovagoltam még így soha. Csak ők hárman voltak a phaëtonban, meg az elemózsiás kosarak, az én kosaram és a gitártok; s a phaëton természetesen nyitott volt; s én mögötte lovagoltam, s Dóra háttal ült a lovagnak, arccal felém. A csokrot maga mellé tette a párnára és semmi áron meg nem engedte volna, hogy Jip ugyanarra a felére üljön, mert attól félt, hogy össze találná nyomni a csokrot. Gyakran a kezébe vette, gyakran élvezte illatát. A tekintetünk ilyenkor gyakran találkozott; s nagyon csodálkozom rajta, hogy pompás szürkém fején keresztül be nem repültem a kocsiba.

Azt hiszem, port vert föl a kocsi; sőt azt hiszem, nagyon sok port vert föl. Homályosan emlékszem, hogy Spenlow úr figyelmeztetett is rá, hogy a porban nyargalok; de tudomásom nem volt a porról. Azt vettem csak észre, hogy a szerelem és szépség köde leng Dóra körül; egyebet nem vettem észre. Spenlow úr felállt olykor-olykor, s megkérdezte, mit szólok a kilátáshoz. Azt feleltem, hogy gyönyörű, s bátran mondhatom, hogy az is volt, mert Dórát láttam mindenben. A nap Dórát ragyogott; a madarak Dórát énekeltek; a déli szél Dórát suttogott, s a vadvirágos sövények minden kis bimbója Dóra volt. Az volt a vígaszom, hogy Mills kisasszony megértett. Egyedül Mills kisasszony fogta föl teljesen érzelmeimet.

Nem tudom, meddig tartott az út, s máig sem tudom, hová mentünk. Talán valahová Guildford közelébe. Talán valamelyik ezeregyéjszakabeli varázsló tárta elénk azt a helyet egy

napra, s zárta el távozásunk után mindörökre. Zöld tisztás volt egy domboldalon, lágy pázsit-szőnyeggel borítva. Árnyas fák is akadtak, és avarfű, s gyönyörű volt a táj, a mily messzire csak elláthattunk.

Kínos dolog volt, hogy itt már többen váraoztak ránk, s féltékenységem még a hölgyekkel szemben is határtalan volt. De az én nemembelieket, - különösen egy nálam három-négy esztendővel idősebb, vörös barkós bitangot, a ki szinte elviselhetetlenül elbízta magát a szakálla miatt, - egytől-egyig halálos ellenségemnek tekintettem.

Kibontottuk mindnyájan a kosarakat, s hozzáláttunk az ebédkészítéshez. Vörösszakáll azt állította, hogy ő tud salátát csinálni, (a mit nem hiszek), s tolakodásával magára vonta a közfigyelmet. Néhányan a fiatal hölgyek közül megmosták helyette a fejes salátát, és utasításai szerint szeletekre vagdalták. Köztük volt Dóra is. Éreztem, hogy a végzet szembeállított ezzel az emberrel, s hogy egyikünknek hálnia kell.

Vörösszakáll elkészítette a salátáját, - (csodálkoztam, hogy' ehették meg. Én a világért se nyúltam volna hozzá!), - s magára vállalta a boros pincze gondját, a melyet, - elmés gazficzkó lévén, - egy odvas fa üregében rendezett be. Majd azt kellett látnom, hogy tányérján egy tengeri rák nagyobb felével, Dóra lábainál ebédelt!

Homályosan emlékszem csak arra, mi történt egy ideig e szörnyű látvány után. Tudom, hogy nagyon víg voltam; de vígságom színlelt volt csak. Egy aprószemű, rózsaszín ruhás fiatal teremtéshez csatlakoztam, és kétségbeesetten csaptam a szelet neki. Kegyesen fogadta udvarlásomat; de vajon az én kedvemért tette-e ezt, vagy azért, mert öneki meg tán Vörösszakállra fáj a foga: nem tudom. Dóra egészségére ittak. Mikor én is rákocczintottam, úgy tettem, mintha csupán ezért szakítottam volna félbe a beszélgetést, s nyomban utána tovább társalogtam. Találkozott a tekintetem Dóráéval, mikor meghajoltam feléje, s azt gondoltam, hogy esdő pillantást vet rám. De Vörösszakállnak a feje fölött pillantott felém, s én kemény maradtam, mint a kő.

A rózsaszínruhás fiatal teremtésnek zöldruhás édes anyja volt; s hajlandó vagyok azt hinni, hogy az utóbbi csupán számításból választott el a lányától. Bármint volt azonban, az egész társaság fölkerelkedett, miközben az ebéd maradványait félrehordták; s én egyedül bandukoltam a fák között, dühösen és bűnbánóan. Azon tanakodtam magamban, ne mondjam-e, hogy rosszul vagyok, s ne meneküljek-e - Isten tudja, hová, - pompás szürkén, mikor egyszerre csak Dórával és Mills kisasszonynyal találkoztam.

- Copperfield úr, - szólt Mills kisasszony, - maga nagyon rosszkedvű.

- Bocsásson meg, - mondtam, - de éppenséggel nincs rossz kedvem.

- És Dóra, - szólt Mills kisasszony, - *te* is nagyon rosszkedvű vagy.

- Dehogyan is! A legkevésbé sem.

- Copperfield úr és Dóra, - szólt Mills kisasszony majdnem ünnepélyesen, - ne folytassátok így! Ne engedjétek, hogy egy jelentéktelen félreértés elhervaszsa a tavasz virágait, a melyek, ha egyszer virultak és elasztak már, soha többé nem nyílnak újra. A múlt - a távoli visszahozhatatlan múlt - tapasztalása alapján mondom ezt, - folytatta Mills kisasszony. - A források, a melyek csillogva bugyognak a napfényben, nem szabad pusztá szeszélyből betömni; az oázist a Szahara sivatagán nem szabad könnyelműen letarolni.

Alig tudtam, mit teszek, úgy lángolt a vérem erre a csodálatos felszólításra; de megragadtam Dóra kis kezét és csókot leheltem rá - és Dóra megengedte! Kezet csókoltam Mills kisasszonynak is; és úgy éreztem, mintha mind a hárman egyenesen a hetedik égbe emelkedtünk volna.

Nem is ereszkedtünk le többé. Ott maradtunk fönt az egész este. Eleinte ide-oda járkáltunk a fák között, Dóra félénk karját karomba fűzve, - s Isten látja lelkem, bármily dőreség volt is az egész, áldottuk volna végzetünket, ha szívünkben e dőre érzelmekkel halhatatlanul ott bolyonghattunk volna mindörökké a fák között.

De nagyon is hamar hallottuk, hogy a többiek nevetgélnek, csevegnek s azt kiáltják: - Hol van Dóra? - Visszamentünk tehát, s arra kérték Dórát, hogy énekeljen. Vörösszakáll el akarta hozni a gitártokot a kocsiból; de Dóra kijelentette, hogy nem találja meg senki más, csak én. Ekképpen Vörösszakáll egy szempillantás alatt le volt tárgyalva; s *én* hoztam el a tokot, *én* nyitottam ki, *én* vettem ki belőle a gitárt, *én* ültem Dóra mellett, *én* tartottam a keszkenőjét és a keztyűjét, *én* szíttam magamba drága hangjának minden rezdülését, s Dóra csak *én* *nekem* énekelt, a ki szerettem őt, s a többiek tapsolhattak, a hogy' a kedvük tartotta, önekik még sem volt Dóra énekéhez semmi közük!

Belebódultam az örömbe. Attól féltem, hogy boldogságom sokkal nagyobb, semhogy valóság lehetne; s hogy nemsokára ott ébredek föl a Buckingham-Streeten, s Cruppné asszonyt hallom csörömpölni a teáscsészékkel, mikor a reggelimet csinálja. De Dóra énekelt, s mások is énekeltek, és Mills kisasszony is énekelt - az Emlékezet barlangüregeiben szunnyadozó visszhangról; mintha legalább is százesztendős lett volna, - s egyszerre csak ránk esteledett, és megteáztunk, cigánymódra üstben forralván hozzá a vizet; s én még mindig oly boldog voltam, mint soha életemben.

Még boldogabb lettem, mikor a társaság fölkerekedett, s a többiek - a nyeregből kiütött Vörösszakáll és vele együtt mindannyian, - ment ki-ki a maga útján, s mi is mentünk a magunk útján az esti csöndben és félhomályban, s édes illatár terjengett körülöttünk. Mivel Spenlow úr elálmosodott egy kissé a pezsgőtől - becsületére legyen mondva a földnek, mely a szőlőt termette, a szőlőnek, mely a bort adta, a napnak, a mely megérlelte, s a kereskedőnek, a ki hamisította! - s mély álomba merült a kocsi egyik sarkában, én a kocsi mellett lovagoltam, Dórával beszélgetve. Dóra megbámulta a paripámat és megsímogatta, - óh, milyen drága kis kéz érinté a lovat! - s mikor shawlja minduntalan félrecsúszott, újra meg újra megigazgattam rajta a karommal; sőt azt képzeltem, hogy már Jip is kezdi látni, hányadán vagyunk, s kezdi megérteni, hogy előbb-utóbb rá kell szánnia magát arra, hogy barátságot kössön velem.

Hát még az a bölcs Mills kisasszony; az a szeretetre méltó, bárha magaunt remete; az a kis, húsz évnél valamivel fiatalabb pátriárka, a ki leszámolt már a világgal, s az Emlékezet barlangüregeiben szunnyadozó visszhangot nem akarta semmi áron felébreszteni, - *ő* milyen kedves dolgot művelt!

- Copperfield úr, - szólt Mills kisasszony; - jöjjön át a kocsinak erre az oldalára, csak egy pillanatig, - ha rászánhat egy pillanatot. Beszélni szeretnék önnel.

Egy-kettőre ott termettem pompás szürkén a kocsi túlsó oldalain, s a kocsiajtájába fogózva, lehajoltam Mills kisasszonyhoz.

- Dóra hozzánk készül látogatóba. Hozzánk jön velem együtt holnapután. Ha lesz szíves meglátogatni bennünket, meg vagyok győződve róla, hogy a papa nagyon örülne a szerencsének.

Mit tehettem egyebet, mint hogy némán arra kértem az egek urát, hintsen áldást Mills kisasszony fejére, a kinek a címét emlékezetem legbiztosabb zugába rejtettem el! Mit tehettem egyebet, mint hogy háládatos pillantással és lázas szavakkal megmondtam Mills kisasszonynak, mily nagyra becsülöm szívességét s mily megbecsülhetetlen értéket tulajdonítok barátságának!

Mills kisasszony ezután kegyesen elbocsátott, így szólván: - Menjen vissza Dórához! - s én visszamentem; és Dóra kihajolt a kocsiból, hogy beszélgessen velem, és beszélgettünk is szakadatlanul az út egész hátralévő részén; s pompás szürkénen oly közel lovagoltam a kocsihoz, hogy az egyik mellső lába a kerékhez ért, s mint a ló gazdája kijelentette „három font hét shilling értékű bőrét ledörzsöltem”; - a mit meg is fizettem, azt gondolván, hogy rendkívül olcsón jutottam annyi örömhöz. Mills kisasszony ezenközben a holdra bámulva ült a helyén, verseket suttogott s valószínűleg a régi szép időre gondolt, mikor még volt a földdel egynémely közössége.

Norwood sok angol mérfölddel közelebb volt, mint szerettem volna, és nagyon, de nagyon hamar elértük; de Spenlow úr valamivel előbb magához tért s így szólt: - Be kell jönnie, Copperfield, hogy pihenjen egyet! - Be is mentem velök. Sandwich-szeletekkel kínáltak s hozzá borral és vízzel. A kivilágított szobában a piruló Dóra oly bájos volt, hogy nem bírtam elszakadni tőle, hanem rábámulva ott maradtam ülve, mintha álmodnám, a míg Spenlow úr hortyogása elég érthetően tudtomra nem adta, hogy távoznom kell. Így tehát elváltunk. Miközben London felé lovagoltam, az egész úton ott éreztem még a kezemen Dóra kis kezének gyöngéd búcsúszorítását, visszaidézve emlékezetembe minden apróságot, minden szót tízezerszer is; és végül ágyamban feküdtem, s nem volt nálam soha rajongóbb, fiatal bolond, a kit a szerelem jobban megfosztott volna valaha mind az öt érzékétől.

Mikor másnap reggel fölébredtem, elhatároztam, hogy bevallom Dórának szenvedélyes szerelmemet, s megtudom végzetemet. Boldogság lesz-e a részem vagy boldogtalanság: ez volt a kérdés. Más kérdés nem volt a világon, a mely érdekelt volna, s erre csak Dóra felelhetett. Három napot tobzódó gyötrelemben töltöttem el, azzal kínozva magamat, hogy iparkodtam mindannak, a mi valaha köztem és Dóra között történt, minden elképzelhető módon lesújtó értelmet tulajdonítani. Végül rengeteg befektetés árán kiöltözködve, elindultam Mills kisasszonyékhoz, elszántan a vallomásra.

Hányszor jártam fel s alá az utcán s körül a téren, - (azzal a kínos tudattal, hogy én magam az eredetnél sokkal jobb megoldása vagyok annak a régi rejtvénynek), - mielőtt annyira meg tudtam emberelni magam, hogy fölmenjek a lépcsőn és bekopogjak: ez most nem tartozik ide. Még akkor is, mikor végre kopogtam s az ajtó előtt várakoztam, aggodalmamban az jutott eszembe, hogy megkérdezem, ott lakik-e Blackboy úr, (utánozva a szegény Barkis példáját), s azután bocsánatot kérek és visszavonulok. De megálltam a sarat.

Mills úr nem volt otthon. Nem is reméltem, hogy otthon találom. Ő rá senkinek sem volt szüksége. Mills kisasszony otthon volt. Jó lesz Mills kisasszony is.

Bevezettek egy emeleti szobába, a hol együtt találtam Dórát és Mills kisasszonyt. Jip is ott volt. Mills kisasszony kótát másolt, - (emlékszem, hogy „A szerelem gyászdala” című új ének volt), - Dóra pedig virágokat festett. Mit éreztem, mikor ráismertem az én virágaimra, a Covent Garden piacán vásárolt tulajdon bokrétámra! Nem mondhatnám, hogy a festmény túlságosan hasonlított az eredetihez, vagy egyáltalában bárminő virágcsokorhoz, a melyet valaha láttam; de a csokor papíráról, a mely híven le volt másolva, kitaláltam, mit ábrázolt a műalkotás.

Mills kisasszony nagyon örült a viszontlátásnak és nagyon sajnálta, hogy a papája nem volt otthon; bár azt gondoltam, hogy ezt a csapást mindannyian nagy lelki erővel elviseltük. Mills kisasszony néhány perczig elbeszélgetett velem, s azután, letéve tollát a Szerelem gyászdalára, fölállt és kiment a szobából.

Arra kezdtem gondolni, hogy jobb lesz a vallomást holnapra halasztani.

- Remélem, szegény lova nem fáradt ki nagyon az éjszakai úttól? - szólt Dóra, rám emelve szépséges szemeit. - Hosszú utat kellett megtennie.

Arra kezdtem gondolni, hogy mégis jobb lesz, ha ma nekivágok.

- A lovamnak hosszú volt az út, - szóltam, - mert *ő neki* nem volt miből erőt merítenie.

- Nem kapott abrakot a szegény? - kérdezte Dóra.

- De - hogy nem, - szóltam, - nem lehetett panasza semmiben. Úgy értem, hogy a lovam nem érezte azt a mondhatatlan boldogságot, a melyet én éreztem annál fogva, hogy oly közel lehettem kegyedhez.

Dóra festménye fölé hajtotta a fejét s egy kis idő múlva - mialatt én perzselő lázban ültem a helyemen s a lábam egészen megmeredt - így szólt:

- Pedig úgy láttam, hogy a nap bizonyos részében ön sem igen érezte ezt a boldogságot...

Éreztem, hogy benne vagyok, s hogy nyomban meg kell ragadnom az alkalmat.

- Egyáltalában eszeágába sem jutott az a boldogság, - folytatta Dóra, alig észrevehetően összeránczolva a homlokát és megrázva a fejét, - mikor ott ült Kitt kisasszony mellett.

Kitt, meg kell jegyeznem, az aprószemű, rózsaszínruhás teremtnak volt a neve.

- Bár őszintén szólva nem tudom, mért is jutott volna az eszébe, - szólt Dóra, - vagy mért is mondja azt egyáltalában boldogságnak. De természetesen, nem is úgy érti, a hogy' mondja. S bizonyos, hogy senki sem vonhatja kétségbe, hogy joga van azt tennie, a mit akar. Jip, te semmirekellő, ide gyere!

Nem tudom, hogy' történt. Megvolt egy szempillantás alatt. Megelőztem Jipet. Dóra a karjaim közt volt. Ömlött belőlem az ékesszólás. El nem akadtam egy pillanatra sem. Megmondtam Dórának, mennyire szeretem. Megmondtam, hogy nem élhetek nélküle. Megmondtam, hogy bálványozom és imádom őt. Jip eszeveszetten ugatott az egész idő alatt.

Mikor Dóra lecsüggesztette a fejét és sírt és remegett, ékesszólásom csak még nagyobb lett. Ha azt kívánja, hogy meghaljak érte, csak egy szavába kerül és meghalok. Az ő szerelme nélkül semmiesetre sem élhetek tovább. Nem bírnám és nem is akarnám elviselni az életet. Szerettem őt élttem minden pillanatában, éjjel-nappal, a mióta először megláttam. E percben örültem szeretem őt. Örültem fogom őt szeretni mindig, élttem minden pillanatában. Szerettek már és fognak szeretni mások is; de úgy, a hogy' én szeretem Dórát, nem szeretett, nem szerethetett, nem szeret, nem szerethet, nem fog szeretni soha senki senkit sem. Mennél jobban őrjöngtem, Jip annál dühösebben ugatott. Mindketten egyre jobban őrjöngtünk minden percben, kiki a maga módján.

Úgy, úgy! Nemsokára Dóra meg én ott ültünk a pamlagon, elég nyugodtan, s Jip, Dóra öléből, békésen pislogott rám. Legördült szívemről a kő. Tökéletes volt az elragadtatásom. Dóra a jegyesem volt.

Gyanítom, hogy volt valami sejtelmünk arról, hogy ennek az eljegyzésnek házassággal kell végződnie. Minden bizonynyal volt róla sejtelmünk, mert Dóra kikötötte, hogy nem lépünk soha házasságra a papája beleegyezése nélkül. De nem hiszem, hogy fiatal szívünk rajongásában eszünkbe jutott volna akár a jövő, akár a múlt; nem hiszem, hogy bármi más vágyunk lett volna, mint az ártatlan jelen. Elhatároztuk, hogy Spenlow urat nem avatjuk be a titkunkba; de bizonyos vagyok benne, hogy akkor egy pillanatra sem gondoltam arra, hogy elhatározásunk nem egészen tisztességes.

Mills kisasszony sokkal merengőbb volt, mint rendesen, mikor Dóra, a ki kiment érte, vele együtt tért vissza; - azt hiszem azért, mert a mi történt, alkalmas volt arra, hogy fölébreszsze az Emlékezet barlangüregeiben szunnyadozó visszhangot. De azért áldását adta ránk, bizto-

síttott s írig tartó barátságáról, s általában úgy beszélt hozzánk, a hogy' kolostori hangjához legjobban illett.

Minő henye egy idő volt az! Minő ködben imbolygó, boldog, dőre egy idő!

Mikor lemértem Dóra ujját, hogy gyűrűt csináltathassak rá nefelejtsből, s mikor az aranyműves, a kihez elvittem a mértéket, kitalálta a gondolatomat s rendelőkönyve fölé hajolva, mosolygott, s annyit kért tőlem, a mennyit akart, azért a kékköves kis csecsebecséért, - a mely emlékezetemben annyira összeforrott Dóra kis kezével, hogy tegnap, mikor véletlenül megpillantottam a mását a saját lányomnak az ujján, egyszerre csak megrezzent a szívem, mintha fájdalom nyilalt volna belé!

Mikor titkom fölemelő tudatában úgy jártam-keltem, s annyira el voltam telve saját érdekeimmel s annak a méltóságnak érzetével, hogy Dórát szeretem, s hogy Dóra viszonszeret, hogy ha fellegek közt jártam volna, akkor se tekinthettem volna le magasabbról azokra, a föld porában csúszó-mászó halandókra, a kiknek más volt a helyzetük, mint énnekem!

Mikor légyottra jártunk a városrész sétaterére s a poros lugasban üldögéltünk, oly boldogan, hogy máig is csak ezért szeretem úgy London verebeit, mintha a forró égövi ragyogó színeket látnám hamvas-szürke tollazatukon!

Mikor az első nagy összeveszésünk volt, (körülbelül egy héttel az eljegyzésünk után), s mikor Dóra visszaküldte a gyűrűt, egy kétségbeejtő, háromszögalakra hajtogatott levélkébe zártan, a melyben azt a rettenetes kitételt használta, hogy „szerelmünknek dőreség volt a kezdete és örület a vége!”, s én e szörnyű szavak következtében a hajamat téptem és jajveszékeltem, hogy mindennek vége van!

Mikor, az éj védő szárnya alatt, Mills kisasszonyhoz menekültem, a kivel lopva egy hátsó konyhában találkoztam, a hol a mángorló volt, s kérve kértem Mills kisasszonyt, hogy vesse közbe magát és óvjon meg az örüléstől. Mikor Mills kisasszony elvállalta a megbízást, odahozta a konyhába Dórát is, és a saját keserű ifjúságának szószékéről arra buzdított bennünket, hogy legyünk egymással szemben engedelkenyek és kerüljük a Sahara sivatagát!

Mikor zokogtunk és kibékültünk és újra oly boldogok voltunk, hogy a konyha mángorlóstul, mindenestül, a szerelem templomává változott át, a hol megbeszéltük, hogy Mills kisasszony útján fogunk egymással levelezni, még pedig úgy, hogy mindegyikünk mindennap legalább egy levelet köteles írni!

Minő henye egy idő! Minő ködben imbolygó, boldog, dőre egy idő! Nincs multamnak, a melyet az Idő árja elragadt, egy oly szaka sem, a melyen - visszagondolva rá - félannyit tudnék mosolyogni, a melyre félannyi gyöngédséggel emlékezhetném.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

A néném meglep.

Azonnal írtam Ágnesnek, mikor Dórát eljegyeztem. Hosszú levelet írtam neki, a melyben iparkodtam megértetni vele, milyen boldog vagyok s milyen elragadó teremtés Dóra. Kérve-kértem Ágnest, azt ne gondolja, hogy szerelmem megfontolatlan szenvedély, a mely valamikor más vonzalomnak engedhetne helyet, vagy hogy a legkevésbé is hasonlít azokhoz a gyerekes képzelgésekhez, a melyekről tréfálkozni szoktunk volt. Biztosítottam róla Ágnest, hogy szenvedélyem mélysége teljesen mérhetetlen s ama hitemnek adtam kifejezést, hogy hozzáfogható sohasem volt még a világon.

Miközben, szép este lévén, nyitott ablak mellett írtam a leveletemet, s Ágnes tiszta, nyugodt tekintete és szelid arcza lassan fölmerült emlékezetemben, Isten tudja, miképpen, oly megnyugtató hatással volt arra a hirtelenkedő izgalomra, a melyben napok óta éltem s a melyet bizonyos mértékben megérezett még a boldogságom is, hogy könnyekig ellágyultam. Emlékszem, hogy ott ültem, fejemet kezemre támasztva, mikor a levelemmel félig elkészültem, s örömmel merengtem valami olyasféle határozatlan ábrándon, mintha Ágnes szükséges eleme volna természetes otthonomnak. Mintha annak a háznak az elvonultságában, a melyet Ágnes otléte csaknem szent helylyé avatott előttem, Dórával együtt sokkal boldogabbaknak kellene lennünk, mint bárhol e világon. Mintha szívem szerelmében, örömeiben, bánatában, reményében vagy csalódásában, minden érzelmében, szinte természetszerűen affelé a ház felé fordulna s ott találna menedéket, ott találna legjobb barátját.

Steerforthot egy szóval sem említettem. Annyit írtam csak, hogy Emmi szökése nagy szomorúságot okozott Yarmouthban s hogy az én lelkemet kétszeresen megsebezte, a vele járó körülmények folytán. Tudtam, mily gyorsan kitalálta Ágnes mindig az igazságot, s tudtam, hogy ő sohasem fogja Steerforth nevét először kimondani.

E levélre forduló postával megkaptam Ágnes feleletét. Miközben olvastam, úgy voltam vele, mintha beszélni hallanám Ágnest, mintha fülemben csengene szívhez szóló hangja. Mondhatnék-e többet ennél!?

Mialatt a mult napokban távol voltam hazulról, Traddles kétszer vagy háromszor keresett. Mivel helyettem Peggottyval találkozott, a ki közölte vele, - (a mit szívesen közölt különben akárkivel, a ki meghallgatta), - hogy ő az én öreg dajkám: kedélyesen összeismerkedett vele s ott maradt, hogy elbeszélgessenek egy kicsit énfelőlem; attól tartok azonban, hogy volta-képpen csak Peggottyból ömlött a szó, még pedig kifogyhatatlanúl, mert bizony nagyon bajos volt megállítani, a jó Isten áldja meg őt! a mikor rólam beszélhetett.

Ez eszembe juttatja nemcsak azt, hogy egyszer délután - az a délután volt, a melyet Traddles megjelölt volt - otthon maradtam, Traddlesra várakozva; hanem azt is, hogy Cruppné asszony lemondott volt minden, tisztjébe vágó dologról - (kivéve a fizetését) - mindaddig, a míg Peggotty meg nem szünteti látogatásait. Cruppné asszony, miután meglehetősen hangosan rikácsolva, több ízben beszélgetett a lépcsőházban Peggottyról, - úgy látszik, valami láthatatlan házbeli lénnyel, mert testi értelemben véve, mindannyiszor teljesen egyedül volt, - levelet intézett hozzám, a melyben kifejtette a véleményét. Levelét azzal az egyetemes érvényű állítással kezdte, a mely ráillett életének minden eseményére, hogy - ő is anya, s azután tudtomra adta, hogy volt idő, a mikor ő egészen más napokat látott, de életének minden szakában ösztönszerű ellenszenvet érzett kémekkel, betolakodókkal és besúgókkal szemben. Neveket nem említ, írta; a kinek nem inge, ne vegye magára; de a kémeket, betolakodókat és besúgókat, különösen a gyászruhás özvegyeket, (ez a pár szó alá volt húzva), mindenkor megvetéssel sujtotta. Ha valamely úri ember kémek, betolakodók és besúgók áldozata, (neveket még mindig nem említ), ő lássa! Joga van mindenkinek abban gyönyörködni, a miben a kedve tartja; tessék csak. Az, a mit ő, már mint Cruppné asszony, kiköt magának, annyi csak, hogy ne kellessen efféle személyekkel „szerződéses” viszonyba lépnie. Ezért arra kér, mentsem fel őt minden további szolgálattól a felső emeleten mindaddig, a míg a dolgok megint a régi kerékvágásba nem terelődnek, a mi fölöttébb kíváncsúnak volna; megemléltette továbbá, hogy könyvecskéje a reggelizőasztalon lesz minden szombat reggel, a mikor is számlája azonnal való kiegyenlítését kérné, tekintettel ama jóindulatú óhajára, hogy senkinek se legyen baja és kellemetlensége.

E levél után Cruppné asszony beírta azzal, hogy egyre-másra tört hányt a lépcsőn, főként korsók felhasználásával, Peggottynak, a kit mindenáron arra akart csábítani, hogy a lábát

törje. Az volt a véleményem, hogy ez a folytonos ostromállapot meglehetősen zaklató; de sokkal jobban féltem Cruppné asszonytól, semhogy módját lelhettem volna a békességnek.

- Drága Copperfieldem, - kiáltott Traddles, a ki mindez akadályok ellenére is pontosan megjelent az ajtóban, - hogy' vagy?

- Kedves Traddlesem, - szóltam, - igazán örülök, hogy végre viszontláthatlak, s nagyon sajnálom, hogy a multkor nem voltam itthon. De annyira el voltam foglalva...

- Tudom, tudom, - szólt Traddles, - természetesen. Hiszen a tied, úgy gondolom, Londonban lakik.

- Mit mondasz?

- Ó, - no, ne haragudj már! - hiszen tudod, D. kisasszony, - szólt Traddles, fülig pirulva nagy gyöngédségében, - Londonban lakik, azt hiszem.

- Óh, igen - London közelében.

- Az enyém, talán emlékszel még, - szólt Traddles elkomolyodva, - lent él Devonshireban, - kilencz testvérével. Ennélfogva én nem vagyok annyira elfoglalva, mint te - legalább nem e tekintetben.

- Csodálom, hogy bele tudsz nyugodni, - feleltem, - hogy oly ritkán találkozál csak vele.

- Ah! - szólt Traddles elgondolkozva. - Valóban van mit csodálni rajta. Azt hiszem, Copperfield, azért nyugszom bele, mert nem segíthetek a dolgon.

- Én is azt hiszem, - feleltem mosolyogva, s nem minden pirulás nélkül. - Meg aztán azért is, mert olyan állhatatos és türelmes vagy, Traddles.

- Édes Istenem! - szólt Traddles eltűnődve. - Hát csakugyan ilyen benyomást teszek rád, Copperfield? Igazán nem tudtam, hogy ilyen vagyok. De a drágám olyan rendkívül édes teremtés, hogy talán belém oltott valamit azokból az erényekből. Most, hogy említed, Copperfield, nem is lep meg egyáltalában. Biztosítlak, hogy önmagáról mindig megelégedezik a drágám, s csak a többi kilenczczel törődik.

- Ő köztük a legidősebb? - kérdeztem.

- Óh, Istenem, dehogy, - szólt Traddles. - A legidősebb igazi szépség!

Azt hiszem, észrevette, hogy akaratlanul elmosolyodtam válaszának a keresetlenségén; s miközben az ő becsületes arcza is mosolyra derült, hozzátette:

- Természetesen nem úgy értem, mintha az én Zsófikám - szép név, úgy-e, Copperfield? -

- Nagyon szép! - szóltam.

- Természetesen nem úgy értem, mintha Zsófi az én szememben nem volna szép s nem volna (azt hiszem) bárkinek a szemében a legkedvesebb teremtés a világon. De mikor azt mondom, hogy a legidősebb igazi szépség, úgy értem, hogy csakugyan - (úgy tett, mintha mind a két kezével felleget rajzolna maga körül) - ragyogó tünemény, tudod, - szólt végül határozottan.

- Igazán? - szóltam.

- Óh, mondhatom, - szólt Traddles, - hogy igazán rendkívüli jelenség! Aztán, tudod, mivel arra született, hogy társaságban éljen és bámultassa magát, ebből azonban nem sok jut ki neki, mert nem elég módosak, természetes, hogy néha-néha ideges és követelődző. Zsófi az, a ki ilyenkor gondoskodik a jókedvéről!

- Zsófi a legfiatalabb? - találgattam.

- Isten ments! - szólt Traddles, az állát dörzsölgetve. - A két legfiatalabb csak kilencz és tíz esztendő. Zsófi neveli őket.

- Talán a legidősebb után következik? - kérdeztem.

- Nem, - szólt Traddles. - Ennek Sára a neve. Sárának, szegénynek, a hátgerinczével van valami baja. Majd csak elmúlik lassacskán, azt mondják az orvosok; de addig is vagy egy esztendeig feküdnie kell. Zsófi ápolja őt. Zsófi a negyedik.

- Él még az édes anyjuk? - tudakoltam.

- Óh igen, - szólt Traddles, - él még. Igazán nagyon kiváló nő, de a nedves vidék árt a szervezetének, és - tény az, hogy nem bírja használni a lábát.

- Szent Isten! - szóltam.

- Úgy-e, nagyon szomorú eset? - kérdezte Traddles. - De ha pusztán a háziasság szempontjából fogjuk fel a dolgot, nem oly nagy baj, a minő lehetne, mert Zsófi helyettesíti. Csaknem épp annyira anyja az édes anyjának is, mint többi kilencz testvérének.

A legnagyobb bámulattal adóztam e fiatal hölgy erényeinek; s ama becsületes szándékkal, hogy tőlem telhetően megakadályozzam, hogy Traddles jólelkűségével mindkettőjük jövődjének a rovására vissza ne éljenek, azt kérdeztem, hogy' van Micawber úr?

- Köszönöm, Copperfield, - szólt Traddles, - egészen jól megvan. Ez idő szerint nem lakom nála.

- Nem?

- Nem. Tudod, az igazság voltaképpen az, - szólt Traddles suttogva, - hogy Micawber pillanatnyi zavarai következtében Mortimerre változtatta a nevét, s nem jár ki hazulról, csak mikor már besötétedett - s akkor is pápaszemet tesz föl. Foglaltak nálunk bérhátralék fejében. Micawberné oly rettenetes állapotban volt, hogy valóban meg nem állhattam, hogy oda ne kölcsönözzem a nevemet arra a második váltóra is, a melyről itt esett szó nálad. Képzelheted, Copperfield, mennyire el voltam ragadtatva, mikor láttam, hogy ily módon sikerült rendezni a dolgot, s Micawberné újra föllélekzett.

- Hm! - szóltam.

- Nem mintha sokáig tartott volna a boldogságuk, - folytatta Traddles, - mert egy hét múlva, sajnos! megint foglaltak nálunk. Ez fölforgatta az egész háztartást. Azóta bútorozott szobában lakom, s Mortimerék igazán nagyon elvonultan élnek. Remélem, nem fogsz benne önzést látni, Copperfield, ha megemlítem, hogy a kis kerek márványasztalom Zsófi virágcserepével és állványával együtt a zsibárúshoz került.

- Milyen csapás! - kiáltottam felháborodva.

- Bizony - bizony keserves dolog volt, - szólt Traddles, szokott arczfintorításával kísérve e szavait. - Mindazonáltal nem szemrehányásképp említem, hanem mert van rá valami okom. Az árverés alkalmával ugyanis, képtelen voltam a dolgaimat visszavásárolni, Copperfield; először azért, mert a zsibárús, mikor megsejtette a kívánságomat, túlságosan fölverte az árat; s másodszor azért, mert - nem volt egy fityingem sem. Már most azóta mindig szemmel tartottam a szóban forgó zsibárúsnak a boltját, - szólt Traddles, láthatóan örvendve titkának, - (a bolt a Tottenham Court Road felső végén van) - s ma végre megláttam, hogy mind a két tárgy kint van a kirakatban és eladó. Csak az utcza túlsó feléről láttam, mert ha a zsibárús meg- neszelne *engem*, akkor Isten tudja, mit nem kérne érte! Minthogy most már megvan rá a pénzem, az jutott eszembe, hogy talán nem áttallanád megkérni azt a te jó öreg dajkádat, hogy

jöjjön el velem a boltba - megmutathatom neki a szomszéd utca szögletéről - s vegye meg olyan olcsón, a hogy' csak lehet, mintha a maga számára venné meg!

Az a gyönyörűség, a melylyel Traddles ezt a tervét kifejtette, s az az érzése, hogy milyen bámulatos fortélyosság lakozik ő benne, máig is legfrissebb emlékeim közé tartozik. Kijelentettem, hogy öreg dajkám a legnagyobb örömmel fogja őt támogatni, s hogy legjobb lesz, ha együtt kivonulunk majd mind a hárman - de csak egy föltétel alatt. El kell szánnia magát ünnepélyesen, hogy nem adja kölcsön soha többé Micawber úrnak sem a nevét, sem más egyebét.

- Édes Copperfieldem, - szólt Traddles, - ezt már is megtettem, mert kezdtem érezni, hogy nemcsak meggondolatlanul jártam el, hanem a leghatározottabban igazságtalan is voltam Zsófival szemben. Minthogy szavamat adtam rá önmagamnak, nincs többé mitől tartani; de megfogadom teneked is a legkészségesebben. Azt az első szerencsétlen váltót kifizettem. Nem kételkedem, hogy Micawber úr is kifizette volna, ha tudta volna; csakhogy nem tudta. Egy dolgot azonban meg kell említenem, Copperfield, a mi nagyon tetszik nekem Micawber úrban. A második váltóra vonatkozik, a mely még nem esedékes. Nem azt mondja, hogy gondoskodott a fedezetéről, hanem azt, hogy gondoskodni fog róla. Nos, én azt hiszem, hogy ez már nagyon szép és tisztességes dolog!

Nem akartam az én derék barátomnak a bizodalmit megrendíteni, s ezért igazat adtam neki. Miután még egy kicsit elbeszélgettünk, fölkerekedtünk a szatócs boltja felé, hogy megnyerjük a tervünknek Peggottyt. Traddles ugyanis nem akart estére nálam maradni, egyrészt azért, mert nagyon félt, hogy a dolgait más valaki meg találja venni, mielőtt ő visszavásárolhatná; másrészt pedig azért, mert éppen az az este volt, a melyet minden héten arra szentelt, hogy levelet írjon a világ legdrágább teremtésének.

Sohasem fogom elfelejteni, hogy' leskelődött ott az utczasarokról a Tottenham Court Roadra, mialatt Peggotty nagyban alkudozott a szóban forgó értékes tárgyakra; sem azt, hogy milyen izgatott volt, mikor Peggotty, miután hiába tett ajánlatot a zsíbárúsna, lassan felénk közeledett, de az engedékenynyé váló zsíbárús kiáltására újra visszament a boltba. Az alkudozásnak az lett a vége, hogy Peggotty meglehetősen olcsón megvette mind a két tárgyat, s Traddles majd kiugrott a bőréből örömeiben.

- Igazán nagy hála kötelezett, - szólt Traddles, mikor meghallotta, hogy az asztalt és az állványt még az nap este az ő lakására fogják küldeni. - De ha most még egy szívességre kérnélek, Copperfield, remélem, nem fogod ostobaságnak tartani?

Előre kijelentettem, hogy semmi esetre sem.

- Akkor hát, ha volna olyan szíves, - szólt Traddles, Peggottyhoz fordulva, - hogy elhozná most a virágcserepet, szeretném, - (mivel ez a Zsófié, Copperfield), - magammal hazavinni!

Peggotty örömet teljesítette a kérését, s Traddles, miután nem győzött eléggé hálálkodni érte, elindult, fölfelé a Tottenham Court Roadon, gyöngéden karjai közé szorítva a virágcserepet, miközben arcán oly elragadtatás tükröződött, a melyhez hasonlót nem igen láttam soha életemben.

Mi pedig visszafordultunk az én lakásom felé. Mivel az üzletek annyira megígézték Peggottyt, a hogy' tudtommal soha senki mást a világon, kényelmesen bandukoltam tovább, elmulatva rajta, hogy' el tudott báméskodni a kirakatokon, s várakozva rá, valahányszor kedve volt megállni. Így aztán jó időbe telt, mire eljutottunk az Adelphi-színház tájékára.

A lépcsőn fölfelé menet figyelmeztettem Peggottyt Cruppné asszony töreinek hirtelen eltűnésére, s némely friss lábnyomokra. Mind a ketten nagyon meglepődtünk, mikor följebb

érve, azt tapasztaltuk, hogy a külső ajtó, a melyet pedig bezártam volt, tárva-nyitva van, s belülről hangok hallatszanak ki.

Egymásra néztünk, a nélkül, hogy tudtuk volna, mire véljük a dolgot, s azután beléptünk a nappaliba. Hogy' elámúltam, mikor, a kike álmomban sem gondoltam volna, nénémet és Dick urat láttam magam előtt! A néném egy halom málha tetején ült, maga előtt két madarával, térdén a macskájával, mint valami női Robinson Crusoe, és teázott. Dick úr, gondolatokba mélyedve, egy nagy sárkányra támaszkodott, a minőt gyakran eresztgettünk föl együtt, s körülötte még több málha volt fölhalmozva.

- Drága néném! - kiáltottam. - Ej, minő váratlan öröm!

Forrón megöleltük egymást; Dick úrnak melegen megráztam a kezét; s Cruppné asszony, a ki a teával buzgólkodott s alig tudott hová lenni nagy figyelmességében, szíves melegséggel kijelentette, hogy előre tudta, hogy Copperfull úrnak tüstént megnyílik a szíve, mihelyst drága atyjafiait megpillantja.

- Ohó! - szólt a néném, Peggottyhoz fordulva, a kinek félelmetes néném láttára az inába szállt minden bátorsága. - Hát *maga* mit csinál?

- Emlékszik még a nénémre, Peggotty? - kérdeztem.

- Az Isten szerelméért, gyermek, - kiáltott a néném, - ne szólítsd ezt az asszonyt azon az emberevőhöz illő néven! Ha férjhez ment és lerázta a nyakáról ezt a nevet, a minél okosabbat nem is tehetett volna, mért nem részesítéd őt ennek a változásnak jótéteményében? Mi a mostani neve, - P? - szólt a néném, az első betűt ejtve csak ki, mintegy kiegyezésképpen, a borzalmas név helyett.

- Barkisné, asszonyom, - szólt Peggotty bókolva.

- Nos! - szólt a néném. - Ez legalább emberhez illő. Kevésbé hangzik úgy, mintha hittérítőre volna szüksége. Hogy' van, Barkisné? Remélem, nincs semmi baja?

Barkisné, a kit e nyájas szavak, továbbá néném feléje nyújtott keze felbátorítottak, előbbre lépett, megfogta a néném kezét, s bókolva megköszönte a szíves érdeklődést.

- Úgy látom, megöregedtünk, - szólt a néném. - Régebben csak egyszer találkoztunk ez életben, úgy-e? Szép kis dolgot értünk meg akkor, mondhatom. Trot, drágám, még egy csésze teát!

Kötelességtudóan öntöttem a nénémnek még egy csésze teát, a ki szokott hajthatatlanságával ült a helyén; s megpróbáltam rávenni őt arra, hogy üljön át a ládáról máshová.

- Engedje meg, néni, hogy idehúzzam a pamlagot, vagy a karosszéket, - szóltam. - Mért üljön oly kényelmetlenül?

- Köszönöm, Trot, - felelt a néném, - szívesebben ülök a saját jószágomon. - Így szólván, keményen Cruppné asszonyra tekintett, és így folytatta: - Ne háborgattassa magát tovább, asszonyom.

- Tegyek még egy kis teát a kannába, mielőtt elmék, asszonyom? - kérdezte Cruppné.

- Köszönöm, ne tegyen, - felelt a néném.

- Hozzak talán még egy darabka vaját, asszonyom? - szólt Cruppné. - Vagy megkínálhatom talán egy friss tojással? Vagy egy kis pirított szalonnával? Nem szolgálhatok semmivel a kedves nénjének, Copperfull úr?

- Semmivel, asszonyom, - felelt a néném. - Nincs szükségem semmire, köszönöm.

Cruppné asszony, a ki folytonosan mosolygott, hogy jelét adja galamb-természetének, folytonosan oldalt lógatta a fejét, hogy jelét adja szervezete általános gyöngeségének, és folytonosan dörzsölte a kezét, hogy jelét adja abbeli óhajtságának, hogy szívesen áll a szolgálatára bárkinek, a ki megérdemli, a fejét oldalt lógatva, lassacskán kimosolygott és kidörzsölődött a szobából.

- Dick! - szólt a néném. - Emlékszik, mit mondtam magának a köpönyegforgatókról, és azokról, a kiknek a pénz a bálványuk?

Dick úr, - meglehetősen ijedt tekintettel, mintha elfelejtette volna már, - gyorsan azt felelte, hogy emlékszik rá.

- Cruppné affajta némbér, - szólt a néném. - Barkisné, legyen szíves, nézzen a tea után, s adjon még egy csészével, mert ennek az asszonynak a kotyvasztéka sehogy sincs ínyemre.

Sokkal jobban ismertem a nénémet, semhogy ne tudtam volna, hogy valami fontos dolgot hord a begyében, s hogy váratlan megérkezése sokkal jelentősebb dolog, mint a hogy' bármely idegen ember képzelhette volna. Észrevettem, hogy' rajtam nyugtatta a szemét, valahányszor azt gondolta, hogy a figyelmemet más foglalja le; s észrevettem, minő különös tétovázás közepett hányódott a lelke, miközben külső feszességét és nyugalmát megőrizte. Azon kezdtem tünődni, vajon nem követtem-e el olyas valomit, a mivel megbántottam; s a lelkiismeretem azt súgta, hogy Dórát mindekkoráig egy szóval sem említettem előtte. Vajon ez lehetett-e tán az ok, szerettem volna tudni!

Mivel tudtam, hogy a néném akkor fog csak beszélni, a mikor ő jónak látja, leültem melléje, beszélgettem a madarakhoz, játszottam a macskával, s oly nyugodt voltam, a milyen csak lehettem. De valójában éppenséggel nem voltam nyugodt; sőt nem lettem volna az akkor sem, ha Dick úr, a ki nagy sárkányára támaszkodva a néném mögött állt, minden kínálkozó alkalmat meg nem ragadt volna, hogy lopva, sötétben a fejét rázza felém s a nénémre mutogasson.

- Trot, - szólt a néném végül, mikor végzett a teájával, a ruháját gondosan lesímította, s a száját megtörülte, - itt maradhat, Barkisné! - Trot, szert tettél-e már szilárdságra és önbizalomra?

- Remélem, néném.

- Reméled! De mit *gondolsz*, Trot? - kérdezte Betsey néném.

- Azt is gondolom, néni.

- Akkor hát, szívem, - szólt a néném, komolyan a szemem közé nézve, - mit gondolsz, mért ülök szívesebben ma este itt a magam jószágán?

A fejemet ráztam, mivel képtelen voltam rá, hogy kitaláljam.

- Mivelhogy, - szólt a néném, - ez mindenem, a mit enyémnek mondhatok. Mivelhogy tönkrementem, drágám!

- Dick tudja, - szólt a néném, nyugodtan a vállamra téve a kezét. - Tönkrementem, drága Trotom! Mindaz, a mi enyém meg e világon, itt van, ebben a szobában, a villán kívül; s ezt Janetra bíztam, hogy adja bérbe. Barkisné, egy ágyról kellene gondoskodni ma éjszakára, ennek az úrnak a számára. Hogy ne kellessen költekeznünk, az én számomra talán itt is készíthet valami fekvőhelyet. Beérem bármivel. Csak a mai éjszakáról van szó. Holnap majd bővebben megbeszéljük a dolgot.

Elképedésemből, s a nénémért - bizonyos vagyok benne, hogy a nénémért - való aggodalmamból az térített magamhoz, hogy a néném egyszerre csak a nyakamba borúlt, és

könnyezve azt kiáltotta, hogy csak miattam búsul. A következő pillanatban erőt vett elérzékenyülésén, s inkább diadalmas, mint csüggeteg tekintettel így szólt:

- Bátran szembe kell szállnunk a csapásokkal, s nem szabad túrnunk, hogy megfélemlítsenek, édesem. Meg kell tanulnunk, végigjátszani a szerepünket. Diadalmaskodnunk kell a balszerencsén, Trot!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Lehangoltság.

Mihelyt visszanyertem a lélekjelenlétemet, a mely a néném megrendítő hírének hallatára az első pillanatban teljesen elhagyott, azt indítványoztam Dick úrnak, hogy derüljön át velem a szatócs boltjához, s foglalja el azt az ágyat, a melyet Peggotty úr nemrég üresen hagyott. Mivel a szatócsbolt a Hungerford-téren volt, s a Hungerford-térnek akkoriban egészen más volt a képe: a kapu előtt alacsony faoszlopsor volt, (olyanforma, mint a régi időjós palackokban az előtt a házikó előtt, a melyben az a bizonyos kis emberke lakott a feleségével), - s ez az oszlopsor rettenetesen megtetszett Dick úrnak. Az a dicsőség, hogy e fölött az alkotmány fölött lakhatik, kárpótolta volna őt, merem állítani, sok kényelmetlenségért; de mivel ama már említettem különféle illatok keveredésén, s talán némi kis szabad tér hiányán kívül kényelmetlenségről voltaképpen alig lehetett szó, Dick urat új lakása a szó szoros értelmében elbájolta. Cruppné asszony ugyan méltatlankodva arról biztosította őt, hogy abban a szobában jóformán meg se fordulhat az ember; de Dick úr, az ágy végén ülve s a lábát símogatva, helyesen jegyezte meg: - Tudod, Trotwood, énnekem eszem ágában sincs forgolódni. Nem is forgolódtam soha. Ennélfogva *engem* ez egyáltalában nem zavar!

Iparkodtam megbizonyosodni róla, vajon tud-e Dick úr azokról az okokról, a melyek a néném viszonyaiban e hirtelen, nagy változást előidézték. A mint előre tudhattam volna, sejtelve sem volt semmiről. Az egyetlen felvilágosítás, a melyet adhatott, az volt, hogy a néném tegnapelőtt így szólt hozzá: - Nos, Dick, valóban az a bölcs-e, a kinek gondolom? - Ő erre azt felelte, reméli, hogy az. A néném erre így szólt: - Dick, tönkrementem! - Ő pedig azt mondta: - Óh, igazán? - A néném erre nagyon megdicsérte, a minek ő rendkívül megörült. S azután fölkerelkedtek és hozzám jöttek, s útközben palackzsört ittak és sandwich-szeleteket ettek.

Dick úr oly jól érezte magát, mialatt ott ülve ágya végén s a lábát símogatva, mindezt tágra nyitott szemmel és bávész mosolylyal elbeszélte, hogy sajnálatomra, meg nem állhattam, hogy el ne magyarázzam neki, hogy a tönkremenés szerencsétlenséget, nélkülözést és éhséget jelent: de csakhamar keservesen megbántam ridegségemet, mikor láttam, hogy az arcza elsápadt s könnyek csurogtak végig megnyúlt ábrázatán, miközben rámszögezett tekintetében oly mondhatatlan fájdalom tükröződött, a mely az enyémnél sokkalta keményebb szívet is megindított volna. Mérhetetlenül nagyobb fáradságomba került elérnem azt, hogy újra földerüljön, mint a mennyivel azt elértem, hogy elszontyolodott; s nemsokára megértettem, (a mit különben eleve tudnom kellett volna), hogy csupán azért volt oly nyugodt, mert föltétlenül hitt a világ legbölcsebb és legcsodálatosabb asszonyában, s határtalanul bízott az én szellemi képességem erejében. Az utóbbiról, ha nem csalódom, azt hitte, hogy bármely, nem egészen halálos csapással sikeresen szembeszállhat.

- Mit tehetünk, Trotwood? - kérdezte Dick úr. - Itt van az emlékirat...

- Az bizonyos, hogy itt van, - szóltam én. - De egyelőre annyit tehetünk csak, Dick úr, hogy jókedvűek leszünk, s nem áruljuk el a néném előtt, hogy sokat törjük a fejünket a dolgon.

A legkomolyabban hozzájárult a véleményemhez; s arra kért, hogy ha észrevenném, hogy csak egy hajszálnyira is letér a helyes útról, figyelmeztessem őt ama kitűnő módszerek valamelyikével, a melyekkel folyton rendelkezem. De sajnos, azt kell mondanom, hogy a félelem, a melyet az én szavaim támasztottak volt benne, sokkal nagyobb volt, semhogy minden tőle telhető igyekezete mellett is képes lett volna eltítkolni. Egész este, minduntalan a néném arczára tévedt a tekintete, mintha rettentően félt volna attól, hogy egyszerre csak lefogy a néném ott a szeme láttára. Ő maga is tisztában volt ezzel a félelmével, s nyugalmat erőltetett a koponyájára; de az, hogy mozdulatlanul tartotta a fejét s a szemét ültében úgy forgatta, mintha valami géprész lett volna, egyáltalában nem javított a helyzeten. Láttam, hogy vacsoraközben úgy nézett a kenyérre, (a mely véletlenül kisebbfajta cipó volt), mintha egy lépés sem választana el bennünket az éhenhalástól; s mikor a néném megkövetelte Dick úrtól, hogy rendesen megvacsoráljon, rajtakaptam, mikor kenyérének és sajtjának a maradékát a zsebébe dugta, kétségtelenül azzal a szándékkal, hogy legyen mivel új életet öntenie belénk, ha túlságosan fogytán lesz már az erőnk.

A néném ellenben oly nyugodtan viselkedett, hogy mind a ketten - én mindenesetre - tanulhattunk tőle. Rendkívül nyájas volt Peggottyhoz, kivéve, valahányszor tévedésből Peggotty-nak szólítottam őt. S bár tudtam, mily idegenül érzi magát Londonban, látszólag egészen otthon találta magát. Úgy volt, hogy ő fog aludni az én ágyamban, s én majd a nappaliban fekszem le, hogy vigyázzak rá. Nagy súlyt helyezett rá, hogy oly közel vagyunk a folyóhoz - tűz esetére; s azt hiszem, ez a körülmény némileg csakugyan meglegedésére szolgált.

- Trot, drágám, - szólt a néném, mikor látta, hogy el akarom készíteni rendes esti italát, - nem kell!

- Semmit sem iszik, néni?

- Bort nem, szívem. Sört.

- De van itthon borom, néni. És mindig borral szokta keverni.

- Tedd el a bort betegség esetére, - szólt a néném. - Nem szabad könnyelműen elpazarolnunk, Trot. Sört fogok inni! Egy félpintet.

Azt gondoltam, Dick úr mindjárt elájul. Mivel azonban a néném rendíthetetlen volt, magam mentem a sörért. Későre járván az idő, Peggotty és Dick úr megragadták az alkalmat, s fölkerekedtek velem együtt a szatócsbolt felé. Az utcasarkon elváltam a szegény Dick úrtól, a ki - hátán nagy sárkányával - valóságos emlékoszlopa volt az emberi nyomorúságnak.

A néném, mikor visszatértem, fel s alá járkált a szobában, miközben hálófölkötője fodrát rendezgette az ujjaival. Megmelegítettem a sört, s elkészítettem a pirítós-szeleteket a régi, csálhatatlan elvek szerint. Mire elkészültem, elkészült a néném is: fején volt a fölkötője s térdére volt hajtva ruhájának az alja.

- Drágám, - szólt a néném, miután egy kanállal megízlelte a sörét; - sokkal jobb, mint a bor. Félig sem oly kesernyés.

Azt hiszem, kételkedve néztem rá, mert így folytatta:

- Csitt, csitt, fiú! Ha nagyobb bajunk nem lesz a sörnél, akkor jó dolgunk lesz.

- A mi engem illet, minden bizonynyal azt gondolnám, - szóltam.

- Hát akkor *mért* nem gondolod is? - kérdezte a néném.

- Mert a néni meg én az egészen más valami, - feleltem.

- Mesebeszéd, Trot! - szólt a néném.

Derűs nyugalommal, a melyben szenvedés aligha, vagy éppen nem volt, tovább szörpölgette a néném a sörét egy teáskanálkával, s tovább mártogatta a pirítósszeleteit.

- Trot, - szólalt meg újra, - idegen arczokkal általában nem sokat törődöm; de tudod, azt a te Barkisnédat meglehetősen szívelhetem!

- Nem adnám száz fontért, néni, hogy így hallom beszélni! - szóltam.

- Mégis csak csodálatos világban élünk, - jegyezte meg a néném, az orrát dörzsölgetve; - hogy' került ide az a némből azzal a névvel, sehogya sem foghatom föl. Azt hinné az ember, hogy sokkal könnyebb lett volna Jacksonnak vagy más effélének születnie.

- Talán ő maga is azt hiszi; annyi bizonyos, hogy tenni nem tehet róla, - szóltam.

- Magam is azt hiszem, - szólt a néném, csaknem zokon véve ezt a föltevést; - de nagyon bosszantja az embert. Mindazonáltal *most* Barkisné a neve. S ez némileg megbékíti a dologgal. Barkisné rendkívül ragaszkodik ám hozzád, Trot.

- Nem mulasztana el semmit a világon, a mivel ragaszkodásának jelét adhatja, - szóltam.

- Semmit, magam is azt hiszem, - felelt a néném. - Az imént azon könyörgött itt esedezve a szegény bolond, hogy rám erőltessen valamit a pénzéből - mert ő neki túlságosan sok az, a mit kapott. Az oktondi!

A nénémnek valósággal beleperegetek a könnyei gyönyörűségében a meleg sörbe.

- Nincs a föld hátán nevetségesebb teremtség nála, - szólt a néném, - Tudtam, az első pillanattól kezdve, a mikor megláttam őt annál a szegény, áldott, drága kisbaba-anyádnál, hogy nincs nála nevetségesebb halandó. De vannak Barkisnének jó tulajdonságai is!

Miközben úgy tett, mintha nevetne, alkalmat nyitott rá a nénémnek, hogy a szeméhez emelje a kezét. Miután élt az alkalommal, folytatta újra a pirítósszártogatását s vele együtt a beszélgetést.

- Ah! Az Isten irgalmazzon nekünk! - sóhajtott a néném. - Tudok mindent, Trot! Alaposan kibeszéltük magunkat Barkisnéval, a míg te Dickkel oda voltál. Mindent tudok. Sehogya tudom megérteni, mire számítanak az ilyen szerencsétlen leányok. Csak azon csodálkozom, hogy nem mennek neki fejjele - a kandallópárkányoknak, - szólt a néném. Ezt a gondolatot valószínűleg az én fejem szemléletéből merítette.

- Szegény Emmi! - szóltam.

- Óh, ne beszélj nekem semmiféle szegényről, - felelt a néném. - Jobban meggondolhatta volna a dolgot, mielőtt annyi keserűséget okozott! Csókolj meg, Trot. Sajnálak, hogy már ily ifjan ért ilyen tapasztalás.

Mikor előre hajoltam, térdemre tette a poharát, hogy távol tartson magától és így szólt:

- Óh, Trot, Trot! Hát csakugyan azt képzeled, hogy szerelmes vagy! Igazán?

- Képzem, néni! - kiáltottam úgy elvörösödve, a hogy' csak elvörösödhettem. - Imádom őt lelkem legmélyéből!

- Dórá! Igazán? - felelt a néném. - S azt akarod mondani, hogy a kis teremtség nagyon elragadó? Nemde?

- Édes néni, - feleltem, - nincs, a ki távolról is elképzelhetné, milyen?

- Ah! És nem együgyű-e? - kérdezte a néném.

- Együgyű, néni!

Komolyan azt hiszem, hogy addigélé egyetlen egyszer sem jutott eszembe azon gondolkodni, vajon együgyű-e Dóra, vagy sem. Természetesen bántott ez a föltevés; de bizonyos értelemben mégis gondolkodóba ejtett, mert teljesen új szempont volt.

- Nem könnyelmű? - kérdezte a néném.

- Könnyelmű, néni! - Nem tehettem egyebet, mint hogy ismételtem ezt a merész föltevést, ugyanazzal az érzéssel, a melylyel ismételtem az előbbi kérdést is.

- No, no! - szólt a néném. - Hiszen csak kérdezem. Nem akarom lekicsinyíteni. Szegény kis párocska! És azt hiszitek, ugy-e, Trot, hogy mint két csinos kis czukorbaba, egymásnak vagytok teremtve, s csupa vígasság tesz az életetek?

Oly nyájasan kérdezte ezt, annyi gyöngédséggel, félig tréfásan, félig szomorúan, hogy egészen elérzékenyültem.

- Tudom, néni, hogy fiatalok vagyunk és tapasztalatlanok, - válaszoltam; - s lehet, hogy sok olyat beszélünk és gondolunk, a mi nagy csacsiság. De bizonyos vagyok benne, hogy őszintén szeretjük egymást. Ha azt kellene gondolnom, hogy akár Dóra, akár én valamikor mást szerethetnénk vagy megszűnhetnénk egymást szeretni: nem is tudom, mit csinálnék - beleőrülnék, azt hiszem!

- Óh, Trot! - szólt a néném, a fejét rázva és komolyan mosolyogva, - vak, vak, vak!

- Valaki, a kit ismerek, Trot, - folytatta a néném kisvártatva, - bárha nagyon engedékeny természetű, érzelmeiben annyi komolyságot árul el, a mely azt a szegény kisbaba-édesanyját juttatja az eszembe. Komolyság az, a mit annak a valakinek keresnie kell, hogy legyen, a mi támogatja és tökéletesíti őt, Trot. Mély, őszinte, igaz komolyság!

- Óh, bárcsak ismerné a néni Dóra komolyságát! - kiáltottam.

- Óh, Trot! - szólt a néném újra; - vak, vak! - S engem, a nélkül, hogy tudtam volna miért, oly érzés fogott el, mintha valaminek a határozatlan, boldogtalan elvesztése vagy hiánya borulna a lelkemre felhő gyanánt.

- De azért, - szólt a néném, - eszemágában sincs, két fiatal teremtetést egymástól elkedvetleníteni vagy boldogtalanná tenni; s bárha gyermekszerelemről van csak szó, s gyermekszerelemből igen gyakran - jól megérts! nem azt mondom, hogy mindig! - semmi sem lesz, mégis komolyan fogjuk venni a dolgot, s reméljük, hogy kedvező lesz a vége a közel jövőben. Van rá idő bőven, hogy legyen belőle valami!

Ez egészben véve nem nagyon vigasztaló biztatás volt az olyan rajongó szerelmesre nézve, a minő én voltam; de örültem, hogy a néném tudja a titkomat, s eszembe jutott, hogy nagyon fáradt lehet. Ennélfogva forrón megköszöntem hozzám való szeretetének ezt a jelét s annyi sok más szívességet; s miután gyöngéden jóéjt kívántunk egymásnak, a néném bevonult főköttőjével a hálósobámba.

Milyen szerencsétlen voltam, mikor lefeküdtem! Mennyit töprengtem azon újra meg újra, hogy most már földhözragadt szegény vagyok Spenlow úr szemében; hogy most már nem az vagyok, a minek hittem magamat, mikor Dórát megkértem; hogy most már lovagias kötelességem felvilágosítani Dórát anyagi körülményeiről, s feloldani őt adott szava alól, ha úgy kívánja; hogy miképp leljem módját a megélhetésnek szerződéseim hosszú tartama alatt, ha semmit se keresek; hogy valamivel támogatnom kell a nénémet, bárha nem tudtam kieszelni, mitévő legyek; hogy annyira fogok jutni, hogy nem lesz egy fitying sem a zsebemben, kopott kabátban fogok járni és nem lesz módomban Dórának apró ajándékokkal kedveskedni, pompás szürkéken lovagolni s magamat kellemes színben feltüntetni! Bárha tudtam, hogy aljas és önző dolog ennyire átengedni magam a saját nyomorúságomnak, s bárha ez a tudat

nagyon meg is gyötört, mégis annyira hozzá volt nőve Dórához a lelkem, hogy nem tehettem egyebet. Tudtam, hogy hitványságra vall, hogy nem gondoltam többet a nénémre és kevesebbet saját magamra; ámde ennyiben elválaszthatatlan volt Dórától az önzés, s nem volt oly halandó a világon, a kiért Dórát mellőzhettem volna. Óh, milyen mondhatatlanul szerencsétlen voltam azon az éjszakán!

A mi az alvást illeti, a szegénységről álmodtam, mindenfajta alakjában; de mintha álmaimat nem előzte volna meg az elalvás szokott czeremóniája. Majd lerongyosodva gyufát kínáltam Dórának, hat csomagját félpennyért; majd hálóköntösben és csizmában jelentem meg az irodában, és Spenlow úr megdorgált, a mért ilyen szellős öltözetben mertem mutatkozni az ügyfelek előtt; majd kiéhezetten az öreg Tiffey rendes napi kétszersültjének a morzsáit szedegettem föl, a melyet pontosan akkor szokott megenni, mikor a Szent Pál-székesegyház órája egyet ütött; majd meg reménytelenül azon erőlködtem, hogy megkapjam Dórával való egybekelésünkhöz az engedélyt, a melyért nem bírtam semmi mást felajánlani, csak Heep Urias keztyűjének a felét, s ezt az egész Commons visszautasította; s mindezenközben többé-kevésbé tisztában lévén azzal, hogy a saját szobámban vagyok, szakadatlanul ide-oda hánykódtam, mint valami veszedelemben forgó hajó, a lepedőtengeren.

A néném sem nyughatott, mert gyakran hallottam őt fel s alá járkálni a hálósobámban. Hosszú flaneltakaróba burkolózva, a melyben hét láb magasnak tetszett, az éj folyamán kétszer vagy háromszor megjelent a szobámban, mint valami fölriasztott kísértet, s odajött a pamlag mellé, a melyen én feküdtem. Az elsőízben ijedten fölugrottam, s megtudtam, hogy a néném valami feltűnő fényességből az égboltozaton azt következtette, hogy a Westminster Abbey lángban áll, s azt óhajtotta megbeszélni velem, vajon ha fordulni találna a szél, lehetséges-e, hogy a tűz áterjedjen a Buckingham Streetre is? Mikor később csendesen feküdtem, egyszerre csak azt vettem észre, hogy a néném ott ül mellettem, s így suttog magában: „Szegény fiú!” S akkor még húszszorta nyomorultabbá tett az a tudat, hogy a míg én önzésemben csak magamra gondolok, ő önzetlenül velem foglalkozik.

Bajos volt elhinnem, hogy ez az éjszaka, a mely énnekem oly hosszú volt, bárki másnak a világon rövid lehessen. Ez az elmélkedés újra meg újra egy képzelt mulatságra terelte a gondolataimat, a hol az emberek keresztültánczolták az éjszakát, míg végül álmra vált ez a képzelődésem is, és hallottam a zenét, a mely szakadatlanul ugyanazt a dallamot játszotta, és láttam Dórát, a ki szakadatlanul ugyanazt a tánczot tánczolta, a nélkül, hogy a legcsekélyebb tudomást is vett volna rólam. Az az ember, a ki a hárfát pengette egész éjszaka, hiába igyekezett egy rendes nagyságú hálósipkával betakarni a hangszerét, mikor fölébredtem, vagy jobban mondva, mikor letettem arról a próbálkozásomról, hogy elaludjam, s végül azt láttam, hogy becsillan a napfény az ablakomon.

Volt akkoriban valamelyik utca végén, a Strand mögött, egy régi római fürdő, - lehet, hogy ma is ott van még, - a melynek hideg vizében sokszor megfürödtem. Miután oly csendesen, a hogy' csak telt tőlem, felöltöztem, s a nénémet Peggotty gondjára bízam, hanyatt-homlok a fürdőbe rohantam, s azután elsétáltam Hampsteadbe. Azt reméltem, hogy ez az erélyes kezelés felfrissíti majd kissé a szellememet, s azt hiszem, reményemben nem is csalatkoztam, mert csakhamar arra az elhatározásra jutottam, hogy legelőször is azt kell megpróbálnom, nem lehetne-e felbontani a szerződésemet s visszakapni a lefizetett összeget. Megreggeliztem kint a pusztán, s azután a felocsolt országúton, nyári virágok kellemes illatában, a melyek részint kertekben virultak, részint a városba igyekvő virágárúsok fején illatoztak, vissza-ballagtam a Doctors' Commonsba, alig várva, hogy az első lépést, a mely megváltozott körülményeinkhez alkalmazkodott, megtehessem.

Még mindig oly korán értem oda az irodához, hogy félórahosszat ott kellett ögyelegnem a Commons körül, a míg az öreg Tiffey, a ki mindig az első volt, a kulccsal meg nem jelent.

Azután leültem árnyékos szögletembe, elnézve a szemben lévő kémények tetején csillogó napsugarakat és Dóráról gondolkozva. Végre megérkezett bodrosan és fodrosan Spenlow úr.

- Hogy' van, Copperfield? - kérdezte. - Gyönyörű reggel!

- Nagyszerű reggel, uram, - szóltam. - Nem volna szíves néhány percét nekem szentelni, mielőtt átmegy a tárgyalóterembe?

- Nagyon szívesen, - szólt Spenlow úr. - Jöjjön be a szobámba.

Nyomon követtem a szobájába, a hol Spenlow úr nyomban felöltötte a talárját s egy kis tükör előtt, a mely belülről egy kis benyílónak az ajtaján lógott, kezdte magát rendbeszedni.

- Sajnálatomra, - szóltam, - nagyon lesújtó hirt kell önnek közölnöm a nénémről.

- Mit nem mond! - szólt Spenlow úr. - Istenem! Csak nem szélütés, remélem?

- Nem a néném egészségéről van szó, uram, - válaszoltam. - A nénémet nagy veszteségek érték. Voltaképpen igen kevés csak az, a mi megmaradt a vagyonából.

- Meg-döb-bent, Copperfield! - kiáltott Spenlow úr.

A fejemet csóváltam.

- Valóban, uram, - szóltam, - a néném körülményei annyira megváltoztak, hogy azt óhajtanám megkérdezni öntől, nem volna-e lehetséges, - természetesen oly módon, hogy a befizetett illeték egy részéről lemondanánk, - (ezt a pillanat hatása alatt szúrtam közbe, látván, mennyire megnyúlt az ábrázata), - felbontani a szerződésemet?

Mibe került e kérelmemnek előterjesztése, azt csak én tudom. Mintha csak azt kértem volna, kegyképpen, hogy Dórától száműzzenek.

- Felbontani a szerződését, Copperfield? Felbontani?

Tűrhető határozottsággal kifejtettem, hogy valóban nem tudom, miből éljek, hacsak magam nem gondoskodom a főtartásomról. Nem félek a jövőtől, mondtam, - még pedig igen nyomatékosan, mintha azt akartam volna jelezni, hogy valamikor még mindenesetre elfogadható vő leszek, - de ez idő szerint a saját keresetemre vagyok utalva.

- Rendkívül sajnálom, Copperfield, hogy ezt kell hallanom, - szólt Spenlow úr. - Rendkívül sajnálom. Szerződéseket efféle okokból nem szokás felbontani. Beleütközik a rendes üzletmenetbe. Egyáltalában nincs rá megfelelő praecedens. Sőt ellenkezőleg. Mindazonáltal...

- Köszönöm, uram, - suttogtam abban a hiszemben, hogy némi engedményre számíthatok.

- Ne köszönjön semmit. Egy szóval sem, - szólt Spenlow úr. - Azt akartam mondani, hogy mindazonáltal, ha olyan helyzetben volnék, hogy nem volna megkötve a kezem - ha nem volna társam - Jorkins úr...

Minden reményem nyomban odalett; de még egy kísérletet tettem.

- Mit gondol, uram, - szóltam, - ha megbeszelném talán a dolgot Jorkins úrral - -

Spenlow úr csüggedten a fejét rázta.

- Isten ments, Copperfield, - válaszolt, - hogy igaztalan legyek bárkivel, de legkevéssbé Jorkins úrral szemben. Csakhogy ismerem a társamat, Copperfield. Jorkins úr *nem* az az ember, a ki hajlandó volna az effajta különös kívánság teljesítésére. Jorkins urat nagyon bajos a kitaposott ösvényről letéríteni. Hiszen maga is tudja, hogy milyen ember!

Bizonyos, hogy semmi egyebet nem tudtam felőle, csak azt, hogy eredetileg egyedül az övé volt az iroda, s hogy most magában él, valahol a Montagu Square táján, egy házban, a melyre

rettentően ráférne már, hogy újra meszeljék; hogy nagyon későn jár be az irodába és nagyon korán eltávozik; hogy látszólag soha semmiről meg nem kérdezik a véleményét; s hogy egy piszkos, kis, sötét lyuk különszobája van az emeleten, a hol üzleti ügyeket sohasem szoktak elintézni, s a hol egy csomó régi, sárga itatóspapír van az íróasztalán, a melyen tintafoltnak nyoma sincsen, s a mely - a mint beszéltek, - ott van már húsz esztendeje.

- Van valami kifogása az ellen, hogy megbeszéljem vele a dolgot, uram? - kérdeztem.

- Egyáltalán nincs, - szólt Spenlow úr. - De én nekem van már némi tapasztalatom Jorkins úrról, Copperfield. Bár másképp volna, mert boldog volnék, ha bárminő tekintetben a kezére járhatnék. A legcsekélyebb kifogásom sincs az ellen, Copperfield, hogy megbeszélje a dolgot Jorkins úrral, ha érdemesnek tartja a fáradságra.

Megköszönvén ezt az engedélyt, a melyet Spenlow úr meleg kézszorítás kíséretében adott meg, visszaültem újra a helyemre, s Dórára gondoltam, és a napfényt néztem, a mely a kéménytetőkről lesiklott a szemközt lévő ház falán, - a míg Jorkins úr meg nem érkezett. Majd fölmentem Jorkins úr szobájába, a kit a megjelenésemmel szemlátomást nagyon megleptem.

- Jöjjön be, Copperfield úr, - szólt Jorkins úr. - Jöjjön be!

Bementem és leültem; s elmondtam az ügyemet Jorkins úrnak éppen úgy, a hogy' az imént Spenlow úrnak. Jorkins úr távolról sem volt az a félelmes teremtés, a kinek az ember gondolhatta volna; hanem nagy, nyájas, símaképű, körülbelül hatvan esztendő öreg úr volt, a ki oly sok tubákot elhasznált, hogy a Commonsban ősidők óta az a hír keringett róla, hogy főként ezzel az izgató szerrel táplálkozik, mivel szervezetében alig van hely másfajta táplálék befogadására.

- Remélem, megbeszélte a dolgot Spenlow úrral is? - szólt Jorkins úr, miután nagyon nyugtalanul végig hallgatott.

Azt feleltem, hogy igenis, megbeszéltem, s megmondtam azt is, hogy éppen Spenlow úr említette az ő nevét.

- Azt mondta, hogy én nekem kifogásom lesz ellene? - kérdezte Jorkins úr.

Kénytelen voltam megvallani, hogy Spenlow úr valószínűnek tartotta Jorkins úr kifogását.

- Nagyon sajnálom, Copperfield úr, ki kell jelentenem, hogy nem támogathatom a kívánságát, - szólt Jorkins úr idegesen. - Voltaképpen arról van szó - de bocsásson meg, sürgősen a bankba kell mennem.

Így szólván, nagysietve fölállt és kifelé indult a szobából, mire én megembereltem magam s azt kérdeztem, hogy ilyenformán attól kell tartanom, hogy szó sem lehet az ügy rendezéséről?

- Szó sem lehet! - szólt Jorkins úr megállva az ajtóban, hogy megrázza a fejét. - Óh, szó sem lehet! Én ellene vagyok, tudja meg, - szólt hadarva, s azután kiment. - Be kell látnia, Copperfield úr, - tette hozzá, nyughatatlanul még egyszer bedugva fejét az ajtón, - ha Spenlow úr ellene van...

- A mi az ő személyét illeti, uram, Spenlow úr nincs ellene, - szóltam.

- Óh! A mi az ő személyét illeti! - ismételte Jorkins úr türelmetlenül. - Biztosíthatom róla, Copperfield úr, hogy szó sincs hajlandóságról. Hiába minden! A mit kíván, az lehetetlenség. De - de igazán sürgősen a bankba kell mennem.

Így szólván, a szó szoros értelmében elrohant; s legjobb tudomásom szerint, három napig nem is mutatkozott többé a Commonsban.

Mivel mindenáron meg akartam mozgatni minden követ, vártam, a míg Spenlow úr vissza nem jött, s azután elmondtam neki, mi történt, értésére adván azt is, hogy nem tettem még le minden reményről, hogy az esetben, ha ő vállalkoznék rá, meg lehetne még lágyítani Jorkins úr kőszívét.

- Copperfield, - felelt Spenlow úr leereszkedő mosolylyal, - maga nem ismeri még a társamat, Jorkins urat, oly régóta, mint én. Isten ments, eszem ágában sincs Jorkins urat kétszínűséggel vádolni. De Jorkins úrnak megvan az a szokása, hogy oly módon hangsúlyozza a kifogásait, a mely gyakran megtéveszti az embereket. Nem, Copperfield! - szólt a fejét rázva. - Jorkins úr hajthatatlan, higgye meg!

Tökéletesen belezavarodtam Spenlow úrba és Jorkins úrba, és sejtelmem sem volt róla, melyikök az, a ki ellenzi a dolgomat; azt azonban elég tisztán láttam, hogy valahol szívós makacssággal állok szemben a czégben, s hogy a néném ezer fontjának a visszaszerzéséről szó sem lehet.

A kétségbeesés oly állapotában, a melyre nagyon elégtelenül gondolok vissza, mert tudom, hogy még mindig túlságosan a magam személyére vonatkozott, (bár mindig Dórával kapcsolatban), - távoztam az irodából és hazafelé indultam.

Éppen azon igyekeztem, hogy hozzászoktassam gondolataimat a legrosszabb eshetőséghez, s a legsötétebb színekben fessek le magam elé azokat az intézkedéseket, a melyeket a jövő érdekében okvetetlenül meg kell tennünk, mikor egy bérkocsi, a mely utánam robogott s közvetlenül mellettem megállt, arra késztett, hogy föltekintsek. Egy szép kis kacsó nyúlt ki felém a kocsi ablakából, s az az arcz mosolygott rám, a melynek láttára mindig a megnyugvás és a boldogság érzete fogta el a lelkemet, attól a pillanattól kezdve, a mikor először fordult hátra felém a nagy, széleskarfás, ódon tölgyfalépcsőn, s a mikor szende szépsége önkénytelenül ama bizonyos templomablak üvegfestményét juttatta eszembe.

- Ágnes! - kiáltottam felujjongva. - Óh, drága Ágnesem, nincs a világon senki, a kinek jobban megörülhettem volna!

- Igazán? - szólt Ágnes szíves melegséggel.

- Annyi megbeszélni valóm van magával! - szóltam. - Úgy megkönnyebbül a szívem már attól is, ha magára nézhetek! Ha varázs-sipkám lett volna, akkor sem idéztem volna magam elé senki mást, csak magát!

- Micsoda? - szólt Ágnes.

- Nos! Először talán Dórát, - szóltam elpirulva.

- Mindenesetre először Dórát, remélem, - szólt Ágnes nevetve.

- De azután rögtön magát! - szóltam. - Hová készül?

Hozzám készült a néném látogatására. Mivel gyönyörű idő volt, Ágnes szívesen kiugrott a kocsiból, a melyben olyan szag volt, - (beledugva tartottam az egész idő alatt a fejemet), - mint valami istállóban, a melyet frissen trágyázott ugorkaágy alatt helyeztek el. Elküldtem a kocsit, s Ágnes karomba kapaszkodott, és együtt ballagtunk tovább. Olyan volt mellettem, mintha a Reménység testesült volna meg benne. Milyen más kedvem lett egy percz alatt, mihelyt ott volt Ágnes az oldalamon!

A néném levelet írt neki, olyan kurta-furcsa kis levelet, - alig hosszabbat egy bankjegynél, - a melynél hosszabbra rendszerint sohasem fogta a leveleit. Megírta levelében, hogy balszerencse sujtotta s Dovernak jóidőre hátat fordított; de egészen jól beletalálta magát már új helyzetébe s egyébként is oly jól érzi magát, hogy senkinek sincs oka ő miatta aggódnia. Ágnes azért jött Londonba, hogy meglátogassa a nénémet, mivel évek óta kölcsönös

vonzalom fejlődött ki közöttük; voltaképpen attól az időtől kezdve, a mikor Wickfield úr házána a lakója lettem. Nem egyedül jött, mondotta Ágnes. Vele van az édes atyja - és Heep Urias is.

- És most üzlettársak? - kérdeztem. - Az ördög vigye el őt!

- Azok, - szólt Ágnes. - Dolguk van itt; s én felhasználtam az alkalmat és elkísértem őket. De azért azt ne higgye, Trotwood, hogy látogatásomat csupán önzetlen barátság sugallta, mert - félek ugyan, hogy kegyetlen elfogultságról van csak szó - nem szívesen ereszttem el a papát egyedül vele.

- Megvan neki még mindig a régi befolyása Wickfield úrra, Ágnes?

Ágnes a fejét rázta. - Úgy megváltozott otthon minden, - szólt, - hogy alig ismerne rá a régi kedves házra. Most ők is nálunk laknak.

- Ők? - kérdeztem.

- Heep úr meg az édes anyja. Heep úr a maga régi szobájában alszik, - szólt Ágnes, a szemembe nézve.

- Bárcsak tőlem függnének az álmai! - szóltam. - Nem sokáig aludnék ott.

- Én megtartottam magamnak azt a régi kis szobámat, - szólt Ágnes, - a hol a leczkéimet szoktam tanogatni. Hogy' eljár az idő! Emlékszik még rá? Az a fával burkolt szobácska, a mely a társalgóból nyílik.

- Hogy emlékszem-e rá, Ágnes? Mikor ott láttam magát legelőször, a mint kilépett az ajtón, fura kis kulcsos kosarával az oldalán!

- Még mindig olyan, mint akkor volt, - szólt Ágnes mosolyogva. - Örülök, hogy oly szívesen emlékszik vissza rá. Nagyon boldogok voltunk.

- Valóban azok voltunk, - szóltam.

- Ma is ez a szoba az enyém; de tudja, Heepné asszonyt nem hagyhatom mindig egyedül. S ezért, - szólt Ágnes nyugodtan, - együtt kell vele lennem nem egyszer olyankor is, a mikor szívesebben lennék egyedül. De egyébként nincs miért panaszkodnom rá. Ha néha untat is a fia magasztalásával, ezt az anyától nem lehet zokon venni. Fiúnak valóban nagyon jó a fia.

Ágnesra tekintettem, mialatt így beszélt, de úgy láttam, hogy Urias tervéről sejtelve sincs. Szelid, s mégis komoly szeme a régi szép nyíltsággal tekintett rám, és szende arcán sem láttam nyomát változásnak.

- Annak, hogy házunkban laknak, - szólt Ágnes, - az a legrosszabb következménye, hogy nem lehetek apához oly közel, a hogy' szeretném, - mert Heep Urias nagyon sokszor közénk áll, - s nem vigyázhatok rá, - ha ugyan nem merészség ilyet mondanom, - oly szigorúan, a hogy' szeretnék. De ha csalás vagy árulás volna ellene készülöben, remélem, hogy végül is az együgyű szeretet és az igazság ereje győz. Remélem, hogy a valódi szeretet és az igazság végül is erősebb minden bajnál és szerencsétlenségnél a világon.

Az a különös ragyogó mosoly, a melyet más arczon nem láttam soha életemben, elhalt Ágnesnek az arcán, miközben éppen azon tűnődtem, milyen jól esik látnom, s mennyire hozzászoktam volt hajdanában; s Ágnes hirtelen megváltozott arczkifejezéssel azt kérdezte tőlem, - (nagyon közel jártunk már az én utcámhoz), - vajon tudom-e, mi okozta néném helyzetében a váratlan fordulatot? Mikor azt feleltem, hogy nem tudom, a néném nem mondta még el, Ágnes elgondolkodott, s úgy képzeltem, mintha azt érezném, hogy remeg a karja a karomban.

A nénémet egyedül találtuk, még pedig, meglehetősen izgatott állapotban. Véleménykülönbség támadt közte és Cruppné asszony között egy elvont kérdésre vonatkozólag, (vajon illik-e, hogy a gyöngébb nem bútorozott lakásban lakják), s a néném, a ki Cruppné asszony görccseivel egyáltalában nem törődött, rövidesen azzal vetett véget a vitának, hogy tudtára adta a szóban forgó hölgynek, hogy nagyon érzik rajta az én pálinkámnak a szaga, s hogy arra kéri, szíveskedjék elhordani magát. Cruppné asszony e két kifejezés mindegyikét becsületbe-vágónak tartotta, s bejelentette abbeli szándékát, hogy az „Angol Sűri” elé viszi az ügyet, - valószínűleg nemzeti szabadságaink védőbástyáját értvén e két szó alatt.

De a néném, mivel azalatt, míg Peggotty sétálni volt Dick úrral, hogy megmutassa neki a lovastestőröket, - ráért lehülni s a mellett nagyon megörült Ágnesnek is, - inkább mulatott, mint bosszankodott az eseten, és zavartalan jókedvvel fogadott bennünket. Mikor Ágnes letette a kalapját az asztalra, s leült a néném mellé, szelid szemébe és ragyogó homlokára tekintve, akaratlanúl arra gondoltam, milyen természetes dolognak látszik, hogy itt van köztünk; milyen odaadó bizalommal viseltetik iránta a néném, bárha oly fiatal és tapasztalatlan még; milyen erőssé teszi őt valóban az együgyű szeretet és az igazság.

A veszteségekről kezdtünk beszélgetni, a melyek a nénémet érték, s én elmondtam nekik, mibe vágtam reggel a fejszémet.

- Megfontolatlanság volt, Trot, - szólt a néném, - de jó szándékból eredt. Nemeslelkű fiú vagy, - jobban mondva most már, azt hiszem, úgy kell majd mondanom, hogy fiatal ember, - és büszke vagyok rád, drágám. Ennyiben rendben volnánk. Most azonban, Trot és Ágnes, nézzünk a szeme közé Trotwood Betsey dolgának, és lássuk, hogy' is áll hát.

Észrevettem, hogy Ágnes, a ki nagy figyelemmel nézett a nénémre, elsápadt. A néném, macskáját simogatva, épp oly figyelmesen nézett Ágnesra.

- Trotwood Betseynek, - szólt a néném, a ki sohasem szokott beszélni a pénzügyeiről, - nem a húgodat értem, Trot, szívem, hanem enmagamat, - volt némi vagyona. Hogy mennyi, az mellékes; elég a megélhetésre. Sőt több ennél; mert módjában volt valamit megtakarítani is és a vagyonát gyarapítani vele. Betsey egyideig állampapírokba fektette a vagyonát, majd később, ügyvivőjének a tanácsára, jelzálogkölcsonök útján gyümölcsöztette. Ez jól bevált és szépen kamatozott, a míg Betsey vissza nem kapta a tőkét. Úgy beszélek Betseyről, mintha valami hadihajó volna. Nos! Betseynek ezután vagyona új elhelyezéséről kellett gondoskodnia. Azt gondolta, hogy most már okosabb az ügyvivőjénél, a ki akkoriban nem volt oly jó üzletember, mint rendesen, - az édes atyjára célzok, Ágnes, - s a fejébe vette, hogy most ő maga fogja a pénzt elhelyezni. Fogta a malaczeit, - folytatta a néném, - s idegen piacra vitte; s ez a piac nagyon rossznak bizonyult. Először is bányákban veszített, azután bűvárokodásban veszített, - kincseket vagy mi más Tidler Tom-féle²⁹ számárságot akartak kihalászni, - magyarázta a néném, az orrát dörzsölgetve; - azután újra bányákban veszített, s legvégül, hogy teljesen rendbehozza a dolgát, banküzletben veszített. Nem tudom, mi volt a bank részvényeinek az értéke egy ideig, - szólt a néném; - azt hiszem, száz perczent, mikor a legalacsonyabb volt az árfolyam; de a bank a világ másik végén volt és megbukott, miért, azt nem tudom; valahogyan tönkrement, s nem fog soha fizetni, és nem fizethet soha egy garast sem; és Betsey garasai mind ott voltak, és Betsey garasainak most bottal üthetjük a nyomát. Mennél kevesebb szót vesztegetünk rá, annál hamarabb kiheverjük!

²⁹ Tidler Tom a következő angol gyermekversben szerepel:

Itt vagyunk Tidler Tomnak a földjén:
Aranyat, ezüstöt szedvegetve.

A néném azzal végezte történetének ezt a bölcshez illő összefoglalását, hogy diadalmasan Ágnesra szegezte a tekintetét, a kinek arczába lassacskán visszatért az élet.

- Drága Trotwood kisasszony, ez az egész? - kérdezte Ágnes.

- Azt hiszem, gyermekem, éppen elég ennyi, - szólt a néném. - Ha lett volna még több elveszteni való pénz, mondhatom, nem lett volna még vége a történetnek. Betsey értette volna a módját, miképp kell ezt is a többi után hajítani, s még egy fejezettel megtoldani a történetet, alig kételkedem. De nem lévén több pénz, vége a mesének is.

Ágnes eleinte visszafojtott lélekzettel figyelt. Az arcza egyre a színét változtatta még, de most már szabadabban lélekzett. Azt gondoltam, tudom, hogy miért. Azt gondoltam, attól félt bizonyára, hogy talán szerencsétlen édes atyja is hibás abban, a mi történt. A néném a kezébe vette Ágnesnek a kezét, és nevetett.

- Ez az egész? - ismételte a néném. - Úgy bizony, ez az egész, annak a híjával, hogy „aztán boldogan élt, a míg meg nem halt”. Talán ezt is elmondhatjátok még majd valamikor Betseyről. Már most, Ágnes, te okos lány vagy; egyben-másban okos vagy te is, Trot, bár mindenben nem illethetlek ezzel a dicsérettel. - (Így szólván, oly erélyesen megrázta a fejét én felém, a hogy’ csak ő tőle telt.) - Mitévők legyünk? Itt a villa, a mely, mondjuk, egyre-másra hetven fontot fog hajtani évente. Azt hiszem, ennyire nyugodtan becsülhetjük. Nos! - Ez az egész, a mink megmaradt, - szólt a néném; a kinek az a különös szokása volt, hogy mint némely ló, hirtelen megállt olyankor, a mikor azt hitte volna az ember, hogy jó ideig nem jut még eszébe megállani.

- Aztán, - szólt a néném, egyet pihenve, - itt van Dick. Száz fontja van évente, de ezt a pénzt természetesen ő rá kell fordítani. Hamarább elküldeném őt, bár tudom, hogy én vagyok az egyetlen lény, a ki ismerem az értékét, semhogy magamnál tartsam, s ne rá költsem el a pénzét. Mit kell tennünk, Trotnak meg nekem, hogy megélhessünk? Mit gondolsz, Ágnes?

- Én azt gondolom, néni, - szóltam közbe, - hogy *énnekem* kell valamit kezdenem!

- Talán katonának mennél? - szólt a néném ijedten; - vagy a tengerre? Erről szó se legyen! Azt akarom, hogy proctor légy. Figyelmeztetem, uracskám, hogy a *mi* családukban szó se legyen fejbekólintásokról!

Éppen ki akartam már fejteni, hogy eszemágában sincs az ellátásnak ezt a módját meghonosítani a családban, mikor Ágnes azt kérdezte, vajon hosszú időre van-e kivéve a lakásom?

- Fején találtad a szöget, édesem, - szólt a néném. - Nem szabadulhatunk tőle egy félévnel előbb, hacsak kéz alatt ki nem adhatjuk; ezt pedig aligha hiszem. Az utolsó bérlő itt halt meg. Természetes, hogy annak a flanell-alszoknyás, nankingos néembernek minden hat bérlője közül öt halállal végezi. Van egy kis készpénzem; s egyetértek veled abban, hogy az lesz a legokosabb, ha itt maradunk lakni, a míg a bérlet le nem telik, Dick úrnak pedig szerzünk a szomszédságban egy hálószobát.

Kötelességemnek tartottam, hogy figyelmeztessem a nénémet arra a kellemetlenségre, a melyben része lesz, ha folytonos guerilla-háborút kell majd viselnie Cruppné asszonynyal; de a néném ezt az ellenvetést röviden elintézte azzal a kijelentésével, hogy el van szánva rá, hogy az ellenségeskedés első jelére olyan meglepetésben részesíti Cruppné asszonyt, a melyet természetesen élte fogytáig el nem felejt.

- Arra gondoltam, Trotwood, - szólt Ágnes tétovázva, - hogy ha ráérne...

- Böven ráérek, Ágnes. Négy-öt órától kezdve mindig szabad vagyok, és korán reggel is ráérek. Reggel épp úgy, mint este, - szóltam, érezve, hogy elpirulok kissé, mert eszembe

jutott, hány meg hány órát töltöttem el azzal, hogy a városban ténferegtem vagy a norwoodi országúton kószáltam ide-oda, - bőségesen ráérek.

- Tudom, - szólt Ágnes, hozzám lépve, s halkán beszélve, oly édes, biztató hangon, hogy most is hallok a hangját, - tudom, hogy nem esnék terhére egy titkári állásnak az elvállalása.

- Terhemre, édes Ágnes?

- Mert dr. Strong, - folytatta Ágnes, - megvalósította azt a szándékát, hogy visszavonúl, s most itt lakik Londonban; s tudom, hogy megkérdezte a papát, nem ajánlhatna-e valakit neki. Mit gondol, régi, kedvelt tanítványát nem szívesebben venné-e maga mellé, mint akárki mást?

- Édes Ágnes! - szóltam. - Mitévő lennék maga nélkül! Mindig maga az én jó angyalom. Gyakran mondtam már. Nem is gondolok magára soha másképp.

Ágnes kedves mosolyával azt felelte, hogy *egy* jó angyal - (Dórát értette) - éppen elegendő; s azután eszembe juttatta, hogy a doktor rendszerint korán reggel és este szokott volt a tanulmányaival foglalkozni, úgy, hogy a szabad időm valószínűleg igen jól meg fog felelni a kívánságainak. Az a kilátás, hogy magam kereshetem meg a kenyeremet, aligha okozott a lelkemnek nagyobb gyönyörűséget, mint az a remény, hogy régi mesterem mellett kereshetem meg; szóval, Ágnes tanácsára, azonnal leültem és levelet írtam a doktornak, közölve vele a szándékomat s bejelentve, hogy másnap délelőtt tíz órakor fölkeresem. A levelet Highgatebe címeztem, - mert a doktor ott lakott ezen, a rám nézve oly emlékezetes helyen, - s egy percet sem veszítve, mindjárt magam postára is adtam.

Bárhol időzött Ágnes, zajtalan ottlétének valami kedves jele mindig elválaszthatatlannak látszott attól a helytől. Mikor visszatértem, a néném madarai ott lógtak az ablakban, szakasztott úgy, a hogy' oly hosszú ideig a villa nappalijának az ablakában; a karosszékem, a néném sokkal kényelmesebb székének a mintájára, rendes helyén állt, a nyitott ablak mellett; sőt még a kerek zöld legyező is, a melyet a néném magával hozott, rá volt csavarva az ablakdeszkára. Tudtam, ki tette mindezt; mert olyan volt minden, mintha szép csendesen maga-magától történt volna; s kitaláltam volna nyomban, ki rakta diákéveim régi rendjébe elhanyagolt könyveimet, még akkor is, ha azt kellett volna hinnem, hogy Ágnes mérföldekre van, s nem ott rakosgatta volna őket a szemem láttára, mosolyogva a rendetlenségem.

A Themzéről, a melynek napsugaras tükre valóban szép volt, bárha a villa előtti tengerrel nem ért is föl, nagyon meglegedetten nyilatkozott a néném; azonban a londoni füsttel, a mely, a mint mondta, „mindent beborsozott”, sehogysem tudott megbékülni. Tekintettel éppen erre a borsra, a szó szoros értelmében felforgatták a lakásom minden sarkát. Ebből, a felforgatásból az oroszlánrészt Peggotty vette ki, s én elnéztem, és éppen azon tünődtem, hogy minden lármás sürgés-forgása mellett, látszólag mily keveset végez még Peggotty is, és mily sokat végez ezzel szemben Ágnes, minden zaj nélkül, - a mikor egyszerre csak kopogtak az ajtón.

- Azt hiszem, - szólt Ágnes elsápadva, - apa lesz. Megígérte, hogy eljön.

Ajtót nyitottam s bebocsátottam nemcsak Wickfield urat, hanem Heep Uriast is. Wickfield urat jó ideje nem láttam már. Abból, a mit Ágnestől hallottam, el voltam készülve arra, hogy nagyon megváltozott; de mikor megláttam, valósággal visszadöbbsentem tőle.

Nem azért, mert sok esztendővel öregebbnek látszott, bárha még mindig a régi, aggodalmas csínnal volt öltözködve; vagy mert az arcán valami nem egészséges pirosság fészkelte; vagy mert a szeme kidagadt és véres volt; vagy mert a keze idegesen reszketett, a minek ismertem az okát, s a mit évekkkel előbb előre láttam már. Nem azért, mintha nem lett volna már az a szép, úrias tartású férfi, a ki régen volt, - mert az volt még mindig, - hanem a mi legjobban megdöbbsentett benne, az az volt, hogy bár még mindig nyilvánvalóan kitetszett veleszületett

felsőbbsége, mégis alárendelte magát Heep Uriasnak, a hitványság eme csúszó-mászó megtestesülésének!

Az a visszásság, a mely e két ellentétes természetben, egymáshoz való viszonyukban, Urias hatalmában és Wickfield úr függésében, megnyilatkozott, sokkal kínosabban hatott rám, semhogy szóval kifejezhetném. Ha azt kellett volna látnom, hogy egy majom parancsol egy embernek, aligha tartottam volna ennél megalázóbb látványosságnak.

Úgy látszott, nagyon tisztában van ezzel ő maga is. Mikor belépett, megállt, és lehajtotta a fejét, mintha érezné helyzete fonákságát. De ez csak egy pillanatig tartott, mert Ágnes gyöngéden így szólt hozzá: - Papa! Itt van Trotwood kisasszony - és Trotwood, a kit oly régóta nem láttál már! - Erre közelebb jött, kimérten kezet nyújtott a nénémnek, s velem valamivel szívélyesebben kezet szorított. Ez alatt a percnyi szünet alatt, a melyről beszélek, láttam, hogy Urias arcza szörnyű kaján mosolyra torzúl. Ágnes is látta, azt hiszem, mert visszaborzadt Uriástól.

Mit látott, vagy mit nem látott a néném, azt, az ő beleegyezése nélkül, aligha találták volna ki, az arczisme tudósai is. Azt hiszem, nem volt soha halandó a földön, a kinek kifürkészhetlenebb lett volna az arcza, mint az övé, a mikor így látta jónak. A szóban forgó alkalommal bátran lehetett volna vakablak az arcza, annyira nem világította meg a gondolatait, a míg szokott hirtelenségével félbe nem szakította a csendet.

- Nos, Wickfield! - szólt a néném, s Wickfield úr most nézett fel rá először. - Épp az imént meséltem el a lányának, milyen jól kezeltem én magam a pénzemet, mivel önre, a mióta üzleti ügyekben kikezdte a rozsdá, nem bízhattam már rá. Tanácskoztunk egymással, még pedig, - mindent meghányva-vetve, - szép eredménnyel. Ágnes, az én véleményem szerint, fölér az egész czéggel.

- Ha szabad alázatosan megjegyeznem, - szólt Heep Urias görbedezve, - tökéletesen igazat adok magam is Trotwood Betsey kisasszonynak, s végtelenül boldog lennék, ha Ágnes kisasszony volna az üzlettársam.

- Ne feledje el, hogy maga is üzlettárs csak, - felelt a néném, - s remélem, ennyivel éppen beérheti. Különben hogy' van, uram?

Válaszul e kérdésre, a mely rendkívül kurtán hangzott, Heep úr, kényelmetlenül szorongatva a magával hordott kék táskát, azt felelte, hogy köszöni szépen, nagyon jól érzi magát, s reméli, hogy a néném nem különben.

- És ön, Copperfield úrfi, - akarom mondani, Copperfield úr, - folytatta Urias, - remélem, ön is jól van! Örvendek a viszontlátásnak, Copperfield úr, még a jelen körülmények között is. - (Ezt elhittem neki, mert látszott rajta, milyen kéjjel említi.) - A jelen körülmények nem olyanok, a minőket a barátai óhajtanának az ön számára, Copperfield úr, de nem pénz teszi az embert, hanem - - igazán képtelen vagyok szerény tehetségemmel kifejezni, mi teszi az embert, - szólt Urias, miközben görnyedezve vonaglott, - de nem a pénz teszi!

Így szólván, megrázta a kezemet; de nem úgy, a hogy rendesen szokás, hanem jó távol állva tőlem, s fel és alá emelgetve a kezemet, mint valami szivattyúrudat, a melytől fél egy kissé.

- És mit szól hozzánk, hogy' festünk, Copperfield úrfi, - akarom mondani, Copperfield úr? - görnyedezett Urias. - Nem gondolja, hogy Wickfield úr viruló színben van, uram? Az évek nyoma nem igen látszik meg a mi czégünkön, Copperfield úrfi, hacsak annyiban nem, hogy az alázatos embereket, már mint engem meg az anyámat, fölemelték, - a szépséget pedig, már mint Ágnes kisasszonyt, - tette hozzá, úgy, mintha ez csak utólag jutott volna az eszébe, - kifejlesztették.

Ez után a bók után oly elviselhetetlen rángatózást vitt véghez, hogy a néném, a ki merően ránézve ült a helyén, végképp kifogyott a türelméből.

- A manó vigye ezt az embert! - szólt a néném szigorúan. - Mi lelte? Ne rángatózzék, hallja-e!

- Bocsásson meg, Trotwood kisasszony, - felelt Urias. - Látom, hogy ideges.

- Ne okvetetlenkedjék, uram! - szólt a néném, éppenséggel ki nem engesztelődve. - Hogy' mer ilyesmit mondani! Eszem ágában sincs, hogy ideges legyek. Ha angolna, akkor ám viselkedjék angolna módjára. De ha ember, hát akkor ügyeljen a lábára, hallja-e! Nagy Isten! - szólt a néném, nagyon felháborodva, - nem akarom, hogy kificzamodjék és kicsavarintódjék az eszem!

Heep úr, a mi különben a legtöbb emberrel megesett volna, elszégyelte magát egy kissé erre a kifakadásra, a melynek nagyban fokozta még az erejét az a körülmény is, hogy a néném utána dühösen izgett-mozgott a székén, s úgy rázta a fejét, mintha Urias után akarna kapni vagy ugrani. De Urias hozzám fordulva, alázatosan így szólt:

- Nagyon jól tudom, Copperfield úrfi, hogy Trotwood kisasszony, bárha kiváló urihölgy, nagyon lobbanékony természetű, - (voltaképpen azt hiszem, hogy még alázatos irnokkoromból van szerencsém ismerni őt, a mikor ön még nem is ismerte, Copperfield úrfi), - és meg vagyok győződve róla, mi sem természetesebb, mint hogy a jelen körülmények még lobbanékonyabbá teszik a természetét. Valóságos csoda, hogy nem sokkalta olyanabb még! Azért jöttem csak, hogy megmondjam, hogy ha valamiben a szolgálatára lelhetnénk a jelen körülmények közt, az anyám, vagy én, vagy Wickfield és Heep, igazán nagyon örvidenénk! Nincs kifogása ellene? - szólt Urias bágyadt mosollyal társához fordúlva.

- Heep Urias, - szólt Wickfield úr vontatott kényszeredettséggel, - tényleges részt vesz az üzletben, Trotwood. A mit ő mond, ahhoz én teljesen hozzájárulok. Tudod, hogy régtől fogva érdeklődöm a sorsod iránt. De ettől eltekintve, a mit Urias mond, ahhoz én teljesen hozzájárulok!

- Óh! milyen jutalom, hogy ennyire megbíznak az emberben! - szólt Urias, a magasba rántva a fél lábát, megkoczkáztatván, hogy újra lecsap rá a néném haragja. - De remélem, képes vagyok rá, hogy megkíméljem őt némiképp az üzleti fáradalmtól, Copperfield úrfi!

- Heep Urias nagy könnyebbségemre van, - szólt Wickfield úr, az előbbi színtelen hangon. - Nagy tehertől szabadít meg, Trotwood, hogy ilyen társam van.

Tudtam, hogy mindezt az a vörös róka mondatja Wickfield úrral, azért, hogy abban a világításban mutassa be őt előttem, a melyre akkor éjszaka célzott már, mikor a nyugodalmamat megmérgezte. Ugyanazt a kaján mosolyt láttam megint az arczán, s láttam azt is, mennyire szemmel tart.

- Te nem mész még, apus, úgy-e? - kérdezte Ágnes aggodalmasan. - Nem akarsz Trotwooddal meg velem hazamenni?

Azt hiszem, Uriasra nézett volna, mielőtt felel, ha ez az érdekes úr meg nem előzte volna.

- Találkám van üzleti ügyben, - szólt Urias; - máskülönben boldog lettem volna, hogy a barátaimmal maradhatok. De itt hagyom a társamat a cég képviselőjében. Ágnes kisasszony, holtig hű szolgája! Isten áldja meg, Copperfield úrfi, s Trotwood Betsey kisasszonynak alázatosan a jóindulatába ajánlom magamat.

Így szólván, elvonúlt, nagy kezét csókolgatva, s ránk vigyorogva, mint valami lárva.

Egy-két órahosszáig együtt maradtunk, elbeszélgetve a régi, kedves canterburyi napokról. Wickfield úr, mihelyt Ágnes kezébe került, csakhamar majdnem olyan lett újra, a minő régen

volt, bár bizonyos mély csüggetettségétől sohasem birt teljesen szabadúlni. Egyébként föl-
derült, és szemmelátható gyönyörűséggel hallgatta régi életünk apró epizódjainak a föleleve-
nítését, a melyek közül sokra ő maga is jól emlékezett. Azt mondta, úgy érzi magát, mintha
újra egyedül volna Ágnessel és velem, úgy, mint hajdanában; s bárcsak úgy akarta volna az
Isten, hogy a régi szép idők soha meg ne változzanak. Bizonyos vagyok benne, hogy Ágnes
szende arczának, sőt keze pusztá érintésének, mikor a karján nyugtatta, oly hatása volt
Wickfield úrra, a mely szinte csodával határos.

A néném, (a ki csaknem az egész idő alatt Peggottyval együtt a belső szobában szorgos-
kodott), nem akart velünk jönni Wickfield úrék szállására; ahhoz azonban ragaszkodott, hogy
én elkísérjem őket. Így is történt. Együtt ebédeltünk. Ebéd után Ágnes atyja mellé ült, úgy,
mint régen, és bort töltött neki. Wickfield úr megitta, a mit Ágnes adott, egy cseppel sem
többet, - mintha kis gyerek lett volna, - s azután elüldögéltünk együtt az ablakban, a míg ránk
nem esteledett. Mikor csaknem sötét volt már, Wickfield úr lefeküdt egy pamlagra, Ágnes
párnát tett a feje alá s egy ideig föléje hajolt. Mikor visszatért az ablakhoz, bármily sötét volt,
láttam, hogy könnyek csillognak a szemében.

Arra kérem az Istent, ne felejtsem el soha ezt az igazlelkű, szerető szívű drága leányt, a
milyen akkor volt, életemnek abban az idejében; mert ha elfelejteném, sírom felé volnék már
közeledőben, s akkor szeretnék ráemlékezni a legmelegebben! Annyi nemes elhatározással
töltötte el a szívemet, gyöngeségembe annyi erőt öntött példájával, oly irányba terelte a
lelkem tévelygő hevületét és határozatlan törekvéseit, - mi módon, nem tudom, mert sokkal
szerényebb és gyöngédebb volt, semhogy tanácscsal halmozzon el, - hogy ünnepélyes meg-
győződése, hogy azt a kevés jót, a mit tettem, s azt a sok rosszat, a mit elmulasztottam,
egyedül öneki köszönhetem.

És a mint ott ült a sötétben az ablak mellett, hogy' elbeszélgetett velem Dóráról! Hogy'
figyelt rám, a mikor dícsértem őt! Hogy' dícsérte ő is, rávetve kis tündéralakjára a saját
fényének egy-egy sugarát is, a mely még drágábbá, még ártatlanabbá tette azt a szemeimben!
Óh, Ágnes! Te, a ki gyermekkoromban húgom voltál! Óh, ha tudtam volna már akkor, a mit
csak sokkal később tudtam meg! - -

Mikor lementem, egy koldús állt az utcán; s miközben visszafordultam az ablak felé, Ágnes
nyugodt szeráf-tekintetére gondolva, ez a koldús valósággal rámijesztett a mormolásával,
mintha a reggel visszhangja lett volna:

„Vak! Vak! Vak!”

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Lelkesedés.

A következő napot megint azzal kezdtem, hogy megfürödtem a római fürdőben s azután
fölkerekedtem Highgate felé. A lehangoltságnak vége volt. Nem féltem már a kopott kabáttól
s nem vágyódtam többé a pompás szürkék után. Teljesen másképp gondolkoztam a
szerencsétlenségünkről. A mit tennem kellett, az volt, hogy megmutassam a nénémnek, hogy
eddig jóságát nem valami érzéketlen, hálátlan teremtsére pazarolta! A mit tennem kellett, az
volt, hogy felhasználva korábbi múltam kínos tanulságait, elszántan és állhatatosan munkához
lássak. A mit tennem kellett, az volt, hogy fejszét ragadva, magam törjek utat magamnak az
akadályok erdejében, kivagdalva a fákat, a míg Dórához nem jutok. S hatalmas léptekkel
haladtam tova, mintha lépteimen fordúlna meg a dolog.

Mikor a meghitt highgatei országúton elgondoltam, mennyire más most a célom, mint az a régi cél volt, a melynek gyönyörteljes emléke hozzákapcsolódott ehhez az úthoz, - oly érzés fogott el, mintha gyökeresen átalakult volna az egész életem. De ez egy csöppet sem bátorítanított el. Az új élettel új cél, új törekvések jártak együtt. Nagy munka várt rám, de megbecsülhetetlen volt a jutalma is. Dóra volt a jutalom, és Dórát ki kellett küzdenem.

Annyira föllelkessedtem, hogy valósággal sajnáltam, hogy a kabátom máris nem kopott egy kissé. Azt óhajtottam, hogy az akadályok erejében ama bizonyos fákat oly körülmények között vágghassam ki, a melyek bizonyosságát szolgáltatják az erőmnek. Nagy kedvem támadt egy drótpáspaszemes öreg embert, a ki követ tört az országúton, arra kérni, kölcsönözze egy kicsit a kalapácsát, hadd kezdjem meg gránitból a Dórához vezető út törését. Önmagam hajszolásában annyira kimelegedtem, és annyira kifogyott a lélekzetem, hogy úgy éreztem magam, mintha Isten tudja, mennyit megkerestem volna már. Ilyen állapotban bementem egy villába, a mely, láttam, hogy kiadó, és alaposan szemügyre vettem, - mert éreztem, hogy okvetetlenül gyakorlatias emberré kell lennem. Bámulatosan Dórának és nekem való lett volna; a ház előtt egy kis kert volt, a hol Jip kedvére szaladgálhat, s a honnan megugathatja a rácson keresztül a házalókat; s az emeleten volt egy pompás szoba a néném számára. Még fölhevültebben és még gyorsabban mentem vissza az országútra, s oly rohamléptekkel haladtam fölfelé, Highgate felé, hogy egy órával korábban odaértem; de ha nem lett volna is korán, akkor is kénytelen lettem volna egy ideig fel s alá járkálni, hogy lehűtsem magam, mielőtt egyáltalában mutatkozhattam volna bárki előtt.

Miután ezen a szükséges előkészületen átestem, az volt az első gondom, hogy megkeressem a doktor házat. Nem azon a részén volt Highgatének, a hol Steerforthné lakott, hanem a kis városkának éppen az ellenkező szélén. E fölfedezés után valami ellenállhatatlan vonzóerő arra birt, hogy visszatérjek egy kis utcácskába, Steerforthné háza elé, s a kert falának a szögletén bekukucskáljak. Steerforth szobájának minden ablaka csukva volt. A melegház ajtai tárva-nyitva voltak, és Dartle Róza födetlen fővel és gyors, heves léptekkel fel s alá járkált egy kavicsos ösvényen a gyepes tisztás mellett. Olyan benyomást tett rám, mintha valami fenevad lett volna, a ki fel s alá vonszolja a lánczát, a láncz hosszában kitaposott úton, és agyon emészti magát.

Otthagytam nesztelenül az őrhelyemet, s a szomszédságnak ezt a részét kerülve, és azt kívánva, bár ne is közeledtem volna hozzá, ide-oda kószáltam, a míg tíz óra nem lett. A sugár tornyos templom, a mely most a domb tetején emelkedik, akkor még nem volt ott, hogy elüsse az órát. Régi, vöröstéglás bérház volt a helyén, a melyet iskolának használtak; s úgy kellett lennie, hogy iskolának való, szép régi ház volt, mivel emlékszem rá.

Mikor közeledtem a doktor villájához, - (csinos, régi fészek volt, a melyre sokat költhetett, a szépítésekől és javításokból ítélve, a melyek mind úgy festettek, mintha egészen friss keletűek lettek volna), - ott láttam őt félrevonúlva sétálgatni a kertben, kamáslistul, mindenestül, mintha diákkorom óta szakadatlanul ott sétálgatott volna. Ott voltak körülötte régi társai is; mert egész csomó magas fa volt a szomszédságában, s két vagy három varjú álldogált a gyepen, utána tekintgetve, mintha a canterburyi varjak levélben a figyelmükbe ajánlották volna őt, minélfogva szigorúan szemmel is tartották.

Mivel tudtam, mily képtelenség lett volna azt remélnem, hogy oly messziről magamra vonhatom a doktor figyelmét, merészen benyitottam a kertajtón és utána sétáltam, úgy, hogy szembekerüljek vele, mikor megfordul. Mikor megfordult és felém közeledett, néhány pillanatig gondolatokba merülten nézett rám, nyilvánvalóan a nélkül, hogy eszeágába is jutottam volna; de aztán egyszerre csak rendkívüli öröm tükröződött jóságos arczán, és mind a két kezemet megragadta.

- Ejnye, drága Copperfieldem, - szólt a doktor; - egészen megemberesedett! Hogy' van? Örülök, hogy láthatom. Kedves Copperfieldem, mennyire kifejlődött! Valósággal - igen - Istenem!

Ama reményemnek adtam kifejezést, hogy egészségesek mind a ketten, ő is, meg Strongné asszony is.

- Óh, Istenem, igen! - szólt a doktor; - Annusnak semmi baja, s nagyon meg fog örülni magának. Maga mindig kedvencze volt. Azt mondta tegnap este, mikor megmutattam neki a maga levelét. És - igen, igen, mindenesetre - emlékszik még Maldon Jackra, úgy-e, Copperfield?

- Nagyon jól, uram.

- Természetesen, - szólt a doktor. - Hogyne emlékeznék. *Neki* is jól megy a dolga.

- Hazajött, uram? - kérdeztem.

- Indiából? - szólt a doktor. - Haza. Maldon Jack nem bírta el ott az éghajlatot, drágám. Marklehamné - nem felejtette még el Marklehamnét?

Elfelejteti a vén strázsamestert! S még hozzá ilyen rövid idő alatt!

- Marklehamné, - szólt a doktor, - agyongyötörte magát miatta, a szegény! Így aztán megint hazahoztuk Maldon urat, és vettünk a számára egy kis állást a szabadalmi hivatalban, a mely sokkal jobban megfelel neki.

Ismertem annyira Maldon Jack urat, hogy ebből a pár szóból kitaláljam, hogy olyan kis állásról lehetett szó, a melylyel kevés munka és sok fizetés járt. A doktor, miközben kezét vállamra téve, tovább sétálgatott s jóságos arcát bátorító pillantással felém fordította, így folytatta:

- Most pedig, kedves Copperfieldem, térjünk rá az ön ajánlatára. Bizonyos, hogy rám nézve nagyon kellemes és öröndetes volna; de nem gondolja, hogy okosabban is felhasználhatná az idejét? Emlékszik, hogy mikor hozzánk járt, nagyon kitüntette magát. Megvan a képessége sok jó dologra. Olyan alapot rakott, a melyen megállhat bármilyen épület; s nem volna kár vajon, ha élte tavaszát oly szegényes foglalkozásra szánná, a minőt én kínálhatok?

Újra nagyon elragadott a lelkesedés, s attól tartok, hogy kissé rapszodikus stílusban fejeztem ki magamat, mikor nyomatékosan ismételtam a kérésemet, eszébe juttatván a doktornak, hogy választottam már pályát magamnak.

- Lám, lám, - szólt a doktor, - igaz is. Az a körülmény, hogy választott már életpályát s hogy voltaképpen erre készül, mindenesetre változtat a dolgon. De hát, derék, fiatal barátom, mi az, hetven font egy évre?

- Megkértszerzi a jövedelmünket, dr. Strong, - szóltam.

- Nagy Isten! - felelt a doktor. - Ki hitte volna! Nem mintha azt akarnám mondani, hogy egy fillérrel sem lehetne több évente hetven fontnál, mert mindig úgy gondoltam, hogy egy kis ajándékot is szánok annak a fiatal barátomnak, a kit magam mellé veszek. Kétségtelenül, - szólt a doktor, miközben egyre fel s alá járkált még velem, a kezét a vállamon nyugtatva, - számításba vettem évente bizonyos ajándékot is.

- Drága mesterem, - szóltam, (ez alkalommal valóban minden túlzás nélkül), - a kinek már eddig is sokkal több hálával tartozom, semhogy valaha leróhatnám...

- Ugyan, ugyan, - vágott szavamba a doktor, - kérem, ne folytassa!

- Ha használhat a szabad időmben, vagyis reggelenként és esténként, és azt hiszi, hogy megérdemlek évente hetven fontot, úgy lekötölezz, hogy szóval ki sem mondhatom!

- Nagy Isten! - szólt a doktor ártatlanul. - Ki hinné, hogy ilyen csekélység annyit érne! Ugyan, ugyan! De ha okosabbat tehet, meg fogja tenni? Szavára? - szólt a doktor, - a mit mindig a fiúk becsületére való igen komoly hivatkozásnak fogott fel.

- Szavamra, uram! - válaszoltam, egészen úgy, a hogy' az iskolában szoktunk felelni.

- Akkor hát nem bánom! - szólt a doktor, megveregetve a vállamat, s még egyre a vállamon nyugtatva a kezét, miközben tovább sétálgattunk.

- És húszszorta boldogabb leszek, uram, - szóltam, némi (remélem, ártatlan) hizelgéssel, - ha a szótárral kell foglalkoznom.

A doktor megállt, mosolyogva újra megveregette a vállamat, s oly diadallal, a melyet gyönyörűség volt látnom, felkiáltott, mintha az emberi bölcsesség legmélyebb rejtelseibe hatoltam volna: - Drága, fiatal barátom, eltalálta. A szótárról van szó!

Hogy' is lehetett volna másról szó! Zsebei épp úgy ezzel voltak tele, mint a feje. Ez meredezett ki belőle, a szélrózsa minden irányában. Közölte velem, hogy mióta visszavonult a tanítói pályáról, bámulatosan haladt a munkája; s hogy jobb munkabeosztást annál, a melyet én ajánlok, hogy reggel és este dolgozzunk, nem is kívánhatna, mert napközben sétálgatni szokott és gondolkozni. Az iratai kissé össze vannak hányva, mert Maldon Jack úr, a ki nemrégiben följárnlotta neki ideiglenesen a segítségét, gyakorlatlan volt az efféle munkában; de mi majd hamarosan rendbeszedjük az anyagot és pompásan fogunk haladni. Később, mikor már javában dolgoztunk, azt tapasztaltam, hogy Maldon Jack úr fáradozása sokkal több gondot okozott, mint vártam volt, a mennyiben nem érte be azzal, hogy számtalan hibát követett el, hanem annyi katonát és női fejet rajzolt a doktor kéziratára, hogy néha valóságos homályos útvesztőkbe gabalyodtam.

A doktort egészen boldoggá tette az a kilátás, hogy együtt fogunk dolgozni azon a csodálatos alkotáson, s megállapodtunk, hogy másnap reggel hét órakor megkezdjük a munkát. Úgy terveztük, hogy reggelenként két órát, esténként két vagy három órát dolgozunk, kivéve a szombati napot, a mikor pihenhetek. Nem kellett dolgoznom természetesen vasárnap sem, s azt gondoltam, hogy e föltételek nagyon kedvezőek.

Miután ekképp kölcsönös meglegedésünkre elintéztük a terveinket, bevezetett a doktor a házba, Strongné asszonyhoz, a kit a doktor új dolgozószobájában találtunk, a hol éppen a port törülgette a doktor könyveiről, - a mit a doktor szent kedvenceivel szemben senki másnak a világon meg nem engedett.

Későbbre halasztották a reggelijöket az én kedvemért, s most együtt ültünk asztalhoz. Nem sokáig ültünk még az asztalnál, mikor észrevettem Strongné arcán, hogy valaki közeledik, mielőtt bármi neszét hallottam volna. Egy úr állt meg lóháton a kapu előtt, s miután karjára vetvén a kantárszárat, bevezette a lovát a kis udvarba, úgy mintha otthon volna, és bekötötte az üres kocsiszínbe, kezében a lovaglő-ostorral, beállított a nappaliba, a hol reggeliztünk. Maldon Jack volt; s én azt gondoltam, hogy Maldon Jack urat egyáltalában nem javította meg India. Azonban éppen akkor oly állapotban voltam, a melynek erényes szigorúsága nem igen kedvezett az olyan fiatal embereknek, a kik nem akartak favágással foglalkozni az akadályok érdekében, s ennélfogva a kellő óvatossággal kell fogadni a róla támadt benyomásomat.

- Jack úr! - szólt a doktor. - Copperfield!

Maldon Jack úr kezét szorított velem; de nem nagyon melegen, én legalább azt hittem; s oly közömbös leereszkedéssel, a mely titokban nagyon bosszantott. De közönyössége bámulatos volt egyáltalában, kivéve, a mikor unokahugához, Annushoz, beszélt.

- Reggelizett már, Jack úr? - kérdezte a doktor.

- Nem igen szoktam reggelizni, uram, - felelt Maldon úr, hátravetve fejét az egyik karosszékből. - Unalmas dolog.

- Mi ujság? - kérdezte a doktor.

- Éppenséggel semmi, uram, - felelt Maldon úr. - Azt írják, hogy odalenn az északi városrészben nagy az éhség és az elégtelenség; de éhség és elégtelenség mindig van valahol.

A doktor elkomolyodott, s mintha másra akarná terelni a beszédet, így szólt: - Nincs tehát semmi ujság; s úgy mondják, hogy ha nincs ujság, az jó ujság.

- Hosszú cikk van a lapokban, uram, valami gyilkosságról, - szólt Maldon úr. - De valakit mindennap meggyilkolnak, s ezért el sem olvastam.

A közömbösség fitogtatását mindennel szemben, a mit az emberiség tesz és érez, akkoriban, azt hiszem, nem tekintették még annyira az előkelő modor tartozékának, mint azóta volt alkalmam tapasztalni. Azóta nagyon divatba jött. Megtanulták oly sikerrel fitogtatni, hogy találkoztam nem egy olyan szép hölgygel és úrral, a kik nyugodtan születhettek volna hernyóknak is. Talán éppen azért nagyobb hatást is tett rám, mert előttem új dolog volt; de semmiesetre sem volt alkalmas arra, hogy jobb véleményt keltsen bennem Maldon Jack úrról vagy nagyobb bizalomra gerjeszzen iránta.

- Azért jöttem, ki, hogy megkérdezzem, nincs-e kedve Annusnak ma este az operába menni, - szólt Maldon úr, Strongnéhoz fordulva. - Ma van az idei évadban az utolsó jó este; s egy olyan énekesnő játszik, a kit Annusnak igazán hallani kellene. Mesésen énekel. S e mellett elbájolóan csunya, - szólt, visszaesve előbbi közömbösségébe.

A doktor, a ki mindennek örült, a miben fiatal nejeének öröme telhetett, a feleségéhez fordult és így szólt:

- El kell menned, Annus. El kell menned.

- Semmi kedvem, - felelt Strongné az urának. - Szívesebben itthon maradok. Sokkal szívesebben.

Azután a nélkül, hogy ránézne az unokafivérére, hozzám fordult és Ágnesről kezdett kérdezősködni. Vajon meg fogja-e őt látogatni, s vajon nem jön-e talán ma? És oly zavart volt, hogy még a doktoron is, a ki vaját kent a pirítósára, csodálkoztam, hogy nem látja azt, a mi oly nyilvánvaló volt.

De a doktor semmit sem látott. Jóságosan azt mondta a feleségének, hogy ő még fiatal, a kire ráfér a mulatság és a szórakozás, s a kinek nem szabad agyonúnnia magát egy unalmas, vén ficzko mellett. Egyébként, mondotta a doktor, azt szeretné, ha elénekelné majd neki az új énekesnő dalait; ezt pedig jól meg nem teheti, ha el nem megy meghallgatni. A doktor ilyenképpen nem tárgyalt, a míg meg nem ígérte a felesége, hogy elmegy; s abban állapodtak meg, hogy Maldon Jack úr ebédre visszajön. E megállapodás után Maldon úr fölkerekedett, valószínűleg a hivatalába; az bizonyos, hogy nagy lustán lóra ült és eltávozott.

Másnap reggel kíváncsi voltam rá, vajon Strongné volt-e az operában. Nem volt; hanem beüzent Londonba az unokafivérének, hogy ne jöjjön el érte; s délután elment Ágnest meglátogatni s rávette a doktort is, hogy elkísérje. Gyalog jöttek haza a réteken keresztül, mesélte a doktor, mert az este gyönyörű volt. Szerettem volna tudni, vajon akkor elment volna-e, ha Ágnes nincs a városban, s vajon jó hatással volt-e Ágnes ő rá is!

Úgy láttam, hogy Strongné nem túlságosan boldog; de az arcán jószág tükröződött, vagy nagyon hazug arcznak kellett lennie. Gyakran rátekintettem, mert ott ült az ablakban az egész idő alatt, a míg dolgoztunk; és elénk rakta a reggelit, a melyet részletekben fogyasztottunk el, munkaközben. Mikor kilencz órakor távoztam, Strongné a földön térdelt a doktor lába előtt,

és segített felhúzni a cipőjét és a kamásliját. Az alacsony szoba nyitott ablakán becsüngő zöld levelek szelid árnyékot vetettek az arcára; s mialatt a Doctors' Commons felé haladtam, folyton az az éjszaka járt az eszemben, a mikor ott láttam Strongnét fölnézni az urára, a ki fölolvastott.

Ezentúl alaposan el voltam foglalva; reggel ötkor keltem, s csak este kilencz-tíz óra felé kerültem haza. De nagy elfoglaltságommal mondhatatlanul meg voltam elégedve, a világért sem jártam volna soha lassan, és lelkesedve gondoltam arra, hogy mennél jobban megerőltetem magam, annál hamarabb érdemes leszek Dórára. Dórának nem mutatkoztam be új szerepemben, mert úgy volt, hogy pár nap múlva meglátogatja Mills kisasszonyt, s a mondanivalómat akkorára halasztottam; csupán annyit írtam volt neki, (leveleinket titokban Mills kisasszony közvetítette), hogy nagyon sok beszélni valóm van vele. Időközben nagyon megszorítottam a medveháj-fogyasztásomat, az illatos szappanról és a levendulavívről egészen letettem, és eladtam három mellényemet, óriási veszteséggel, mivel díszes voltuk sehogysem illet volna szigorú életpályámhoz.

Mindezzel be nem érve még, hanem égve a türelmetlenségtől, hogy még többet tegyek, fölkerestem Traddlest, a ki most Holbornban lakott a Castle Streeten, közel a mennyországhoz, egy háznak a legtetetjén. Elvittem magammal Dick urat is, a ki kétízben kint volt már velem Highgateben is és megújította a doktorral a régi ismeretséget.

Elvittem magammal Dick urat is, mert Dick úr, fájdalomosan érezvén nénémnek a szerencsétlenségét, és szentül hívén, hogy nincs az a gályarab vagy fegyencz, a ki annyit dolgoznék, mint én, - azon való emésztő bánatában, hogy nincs semmi hasznos tennivalója, a kedvét és az étvágyát kezdte már veszíteni. Ilyetén állapotában úgy érezte, hogy soha életében nem volt még képtelenebb befejezni az emlékiratát; s mennél buzgóbban dolgozott rajta, annál gyakrabban belekeveredett I. Károly királynak az a bizonyos szerencsétlen feje. Komolyan attól félvén, hogy a betegsége rosszabbodni találna, hacsak valami ártatlan csalással el nem hitethetjük vele, hogy ő is hasznos tagja a családuknak, vagy hacsak tényleg valami hasznos munkára nem foghatjuk, (a mi még jobb megoldás volna), eszembe jutott, hogy megpróbálom, nem segíthetne-e talán Traddles rajtunk. Mielőtt fölkerestük, kimerítően megírtam Traddlesnek mindazt, a mi történt, és Traddles őszinte részvéte és barátsága jeléül mesés levélben válaszolt.

Munkába merülten találtuk, a tintatartója és az iratai mellett, miközben a szűk szoba egyik sarkában elhelyezett virágcserepes állvány és kis kerek asztal szemléletéből merített folyton friss erőt. Szíves vendéglátással fogadott bennünket s egy-kettőre összebarátkozott Dick úrral. Dick úr ama szilárd meggyőződésének adott kifejezést, hogy találkozott már Tradlesszel valahol régebben, a mire mi mind a ketten azt feleltük, hogy „nagyon valószínű”.

Először is a következő kérdésben szorultam rá Traddles tanácsára. - Hallottam, hogy sok, más-más téren kiváló férfiú azzal kezdte a pályafutását, hogy parlamenti tudósító volt. Mivel Traddles említette volt, hogy egyik reményét a hirlapírásra alapítja, ezt a két dolgot összefoglaltam, s megírtam Traddlesnek a levelemben, hogy szeretném megtudni, miképp készülhetnék erre a hivatásra. Traddles tudakozódásainak az eredményeképpen közölte most velem, hogy az a pusztán gépies mesterség, a melyre, ritka eseteiktől eltekintve, szükség van ahhoz, hogy az ember számottevő ujságíró lehessen, más szóval, a gyorsírás titkainak teljes és tökéletes elsajátítása körülbelül oly nehéz, mint hat idegen nyelvnek a megtanulása; s hogy szívós kitartással talán néhány esztendő alatt elsajátítható. Traddles természetesen azt hitte, hogy ezzel el is van intézve a dolog; én azonban, azt érezvén csupán, hogy itt valóban nagy fákat kell kivágni, nyomban elhatároztam, hogy fejszével a kezemben utat török magamnak ezen a rengetegen keresztül Dórához.

- Nagyon, de nagyon köszönöm a szívességedet, kedves Traddles! - szóltam. - Holnap hozzákezek.

Traddles - nem ok nélkül - elképedve bámult rám; de neki fogalma sem volt még akkor az én föllengző lelki állapotomról.

- Veszek majd magamnak, - szóltam, - egy hozzávaló jó könyvet; dolgozni fogok belőle a Commonsban, a hol bőven telik az időmből; gyakorlatképpen le fogom írni a tárgyalásokon a beszédeket, - Traddles, kedves öregem, megbirkózom majd vele!

- Édes Istenem, - szólt Traddles, nagy szemeket meresztve rám, - sejtelmem sem volt róla, hogy ilyen határozott lélek vagy, Copperfield!

Nem is tudom, hogy' lehetett volna sejtelme róla, mikor magamnak is elég új volt még a dolog. Abbahagytam ennek a kérdésnek a feszegetését és Dick úrra tereltem a beszélgetést.

- Tudja, - szólt Dick úr elgondolkozva, - ha kifejthetném az erőmet, Traddles úr, - ha dobolhatnék, vagy fújhatnék valamit!

A szegény! Alig kételkedem benne, hogy efféle foglalkozást szíve mélyén minden másnál többre becsült volna. Traddles, a ki a világért sem nevetett volna, nyugodtan így felelt:

- De hiszen önnek nagyon szép írása van, uram. Ha jól emlékszem, azt mondtad, úgy-e Copperfield?

- Nagyszerű írása van! - szóltam. És ez igaz is volt. Rendkívül szépen írt.

- Nem gondolná, uram, - szólt Traddles, - hogy iratokról másolatokat készíthetne, ha gondoskodnám róla, hogy munkát kapjon?

Dick úr tétovázva rám nézett. - Mit gondolsz, Trotwood?

A fejemet csóváltam. Dick úr szintén csóválta az övét és felsóhajtott. - Említsd meg az emlékiratot, - szólt Dick úr.

Megmagyaráztam Traddlesnak, hogy bajos volna I. Károly királyt kiküszöbölni Dick úr kézírataiból, miközben Dick úr nagyon tiszteletteljesen és komolyan nézett Traddlesre és a hüvelykujját szopogatta.

- Csakhogy azok az iratok, tudod, a melyekről szó van, kész fogalmazványok már, - szólt Traddles egy kis gondolkodás után. - Dick úrnak semmi dolga nincs a tartalmukkal. Nem változtat ez a dologon, Copperfield? Mindenesetre nem volna-e jó, ha próbát tennénk?

Ez új reménnyel töltött el bennünket. Összedugtuk a fejünket Tradlesszel, mialatt Dick úr aggódva figyelt ránk a székéről, s olyan tervet kovácsoltunk, a melynek alapján másnap diadallal sikerült Dick urat munkára fognunk.

Egy asztalra az ablak előtt a Buckingham Streeten, elhelyeztük a munkát, a melyet Traddles szerzett neki, - nem tudom, hány példányban kellett valami útszolgálmról szóló okiratot lemásolnia, - s egy másik asztalon szétteregettük a nagy emlékirat utolsó befejezetlen eredetijét. Azt az utasítást adtuk Dick úrnak, hogy másolja le szóról-szóra azt, a mi előtte van, egy betű eltérés nélkül; s valahányszor annak a szükségét érzi, hogy a legcsekélyebb célzást tegye I. Károly királyra, meneküljön az emlékirathoz. Lelkére kötöttük, hogy ebben az egy dologban legyen határozott, s azután rábíztuk őt a néném felügyeletére. A néném közölte velünk később, hogy Dick úr eleinte nagyon hasonlított valami üstdoboshoz, és szakadatlanul megosztotta a figyelmét a két asztal között; de mikor azt tapasztalta, hogy ez megzavarja és kifárasztja, s mivel a másolnivalója ott volt tisztán a szeme előtt, csakhamar nekiült rendesen, irnokok módjára, ez utóbbinak, s az emlékiratot alkalmasabb időre halasztotta. Szóval, bár volt rá gondunk, hogy ne kapjon több munkát, mint a mennyi javára válik, s bár nem is a hét

elején kezdett dolgozni, a legközelebb szombat este tíz shilling és kilencz penny munkadíjat kapott; s a míg élek, nem fogom elfelejteni, hogy' járta sorra a közeli boltokat, hatpennys darabokra váltva fel ezt a kincset, s hogy' nyújtotta át aztán, szép szívalakba rakva egy tálczán a nénémnek, miközben az öröm és a büszkeség könnyei ragyogtak a szemében. Mintha attól a pillanattól fogva, a mikor hasznos munkával kezdett foglalkozni, valami ígézet jótékony befolyása alá került volna; s ha volt a világon boldog ember azon a szombat estén, akkor ez a hálás teremtés volt az, a kinek az volt a véleménye, hogy a néném a csodálatra legméltóbb nő s én a csodálatra legméltóbb fiatal ember vagyok a világon.

- Most már vége az éhenhalásnak, Trotwood, - szólt Dick úr, kezét szorítva velem az egyik sarokban. - Gondoskodni fogok róla, uram! - mondta, s úgy kimeresztette mind a tíz ujját a levegőbe, mintha ugyanannyi bankról lett volna szó.

Nem is tudom, ki örült jobban, Traddles-e, vagy én. - Ejnye, - szólt egyszerre csak Traddles, miközben egy levelet vett elő a zsebéből és nekem nyújtotta - ez a dolog egészen kiverte a fejemből Micawber urat!

A levél, - (Micawber úr minden lehető alkalmat megragadott arra, hogy levelet írjon), - nekem volt címezve: „Nagyságos Traddles T. úr, az Inner Temple tagja, szíves közvetítésével.” Szó szerint a következő volt:

„Kedves Copperfieldem!

Talán nem fogja önt készületlenül érni az a hír, hogy fordúlt a koczka. Úgy emlékszem, említettem önnek régebben, hogy minden perczben várom a fordulatot.

Készülök letelepedni áldott szigetországunknak egyik vidéki városában, (a hol a társadalom a mezőgazdasággal és a lelkeszkedéssel foglalkozó osztályok szerencsés vegyületeképpen jellemezhető), még pedig közvetlen kapcsolatban a tudósok rendjének egyik tagjával. A feleségem és a magzataink is elkísérnek. Hülő porunk, a messze jövődöben, valószínűleg egyesülni fog annak a temetőnek a porával, a mely ahhoz a tiszteletreméltó építészeti remekhez tartozik, a mely azt a helyet, a melyről beszélek, híressé tette, hogy úgy mondjam, Kinától Peruig!

A midőn búcsút mondunk a modern Babylonnak, a hol, - remélem, nem nemtelenül, - annyi viszontagságban volt részünk, sem a feleségem, sem én, nem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy talán évekre, talán mindörökre elválunk egy oly személyiségtől is, a kit szoros kapcsok fűznek családi szentélyünk oltárához. Ha lesz szíves, ilyen búcsú estéjén, elkísérni közös barátunkat, Traddles Thomas urat, ezidőszerinti hajlékunkba, hogy ott kölcsönösen minden jót kívánhassunk egymásnak, a mint illik az alkalomhoz, nagy kitüntetésben fog részesíteni

Egy

Valakit,

A ki

Örökre

Híve,

MICAWBER WILKINS.”

Örültem, hogy Micawber úr lerázta magáról a port és a hamut, s hogy végre valahára csakugyan fordúlt a koczka. Miután Traddlestől megtudtam, hogy a meghívás a már-már múltófélben lévő, aznap estére szólt, kijelentettem, hogy szívesen elfogadom; s elindúltunk együtt a szállás felé, a melyben Micawber úr Mortimer néven lakott, s a mely a Gray's Inn Road felső vége felé volt.

Ez a lakás oly szűk volt, hogy az ikreket, a kik most már körülbelül nyolcz-kilencz esztendősek lehettek, egy összehajtható ágyban fekvé, a család nappalijában találtuk, a hol Micawber úr egy mosdóról való korsóban annak a kellemes italnak, - mint ő mondta - a „kutyvasztásával” volt elfoglalva, a melyről híres volt. Ez alkalommal, nagy örömemre, felújíthattam az ismeretséget Micawber úrral, a ki tizenkét-tizenhárom esztendő szép reményű fiúvá fejlődött, s úgy vettem észre, hogy sehog sem tudott mit csinálni a tagjaival, a mi különben nem ritka dolog az ő korabeli ifjaknál. Megismerkedtem újra a húgával is, Micawber kisasszonnyal, a kiben, a hogy Micawber úr mondotta: - „édes anyja ifjúsága Phönix módjára újra éledt.”

- Drága Copperfieldem, - szólt Micawber úr, - ön meg Traddles úr vándorútunkra készülsen találunk bennünket, s ezért nem fognak megharagudni egynémely kis kényelmetlenségért, a mely együtt jár ezzel az állapottal.

Körültekintve, miközben illendően válaszoltam, láttam, hogy a család ingóságai már el voltak csomagolva, s hogy a málnák mennyisége éppenséggel nem volt megdöbrentő. Szerencsét kívántam Micawbernének a küszöbön álló változáshoz.

- Kedves Copperfield úr, - szólt Micawberné, - meg vagyok győződve róla, hogy baráti érdeklődéssel viseltetik minden dolgunk iránt. A családom száműzetésnek foghatja föl a dolgot, ha kedve tartja; de én hitves és anya vagyok, és nem hagyom el soha az uramat.

Traddles, a kihez Micawber úr tekintetével főlebbezett, meghatottan igazat adott neki.

- Énnekem legalább, - szólt Micawberné, - ez a véleményem, kedves Copperfield úr és Traddles úr, arról a kötelezettségről, a melyet magamra vállaltam, mikor kimondtam ama visszavonhatatlan szavakat: - „Én, Emma, férjemül fogadlak, Wilkins.” - A múlt éjszaka, a mécses világa mellett elolvastam újra az eskü szövegét, s azt a következtetést vontam le belőle, hogy sohasem hagyhatom el az uramat. És, - folytatta Micawberné, - bár lehetséges, hogy félreértettem a szertartást, nem is fogom őt elhagyni soha!

- Drágám, - szólt Micawber úr, kissé türelmetlenül, - nincs róla tudomásom, hogy bárki ilyesmit tételezett volna föl rólad.

- Tudom, drága Copperfield úr, - folytatta Micawberné, - hogy nemsokára idegenek közé vet a végzet; és tudom azt is, hogy a családom különböző tagjai, a kikkel az uram a legudvariasabb levélben közölte ezt a tényt, a legcsekélyebb figyelmükre sem méltatták az uramnak ezt a híradását. Lehet, hogy csak babona, - szólt Micawberné, - de úgy látszik, hogy az uram arra van kárhóztatva, hogy soha se kapjon egy betű választ sem levélbeli közleményeinek túlnyomó többségére. Családom hallgatásából kitalálhatom, hogy ellenzik elhatározásomat; de nem tántoríthatna el a kötelesség útjáról, Copperfield úr, még a papa és a mama sem, ha élnének.

Kijelentettem, hogy ez a helyes út az én véleményem szerint is.

- Lehet, hogy áldozattal jár, - szólt Micawberné, - ha az ember eltemetkezik egy székes-egyházban; de annyi bizonyos, Copperfield úr, hogy ha áldozat már az én részemről is, sokkal nagyobb áldozat az olyan tehetséges férfi részéről, a minő az uram.

- Óh! Tehát egy székesegyházban városba költöznek? - kérdeztem.

Micawber úr, a ki töltött mindannyiunknak a mosdóhoz való korsóból, így felelt:

- Canterburybe megyünk. A tény az, drága Copperfieldem, hogy oly megállapodásom van, a melynél fogva szóban és írásban köteleztem magamat arra, hogy magántitkári minőségben fogom támogatni és szolgálni Heep barátunkat.

Rámerttem Micawber úrra, a kinek nagy öröme telt elképedésemben.

- Kötelességem tudatni önnel, - szólt, hivatalos arcot öltve, - hogy ezt az eredményt első sorban a feleségem üzleti jártasságának és okos tanácsainak köszönhetem. A keztyűt, a melyre a feleségem egy régebbi alkalommal célzást tett volt, miután kishirdetés alakjában csakugyan a világ szeme közé vágtam, Heep barátom vette föl, s e keztyű révén kölcsönösen egymásra ismertünk. Heep barátomról, - folytatta Micawber úr, - a ki ritka agyafurt ember, a legnagyobb tisztelettel óhajtok csak beszélni. Heep barátom az állandó fizetésemet nem szabta ugyan túlságos nagyra, de szolgálataim értékétől tette függővé, hogy a fizetésem kívül mennyiben fogja előmozdítani nyomasztó anyagi körülményeimnek a rendezését; s főképp a szóban forgó szolgálatok értékébe vetem a bizalmamat. A mi ügyességgel és értelmességgel a véletlen folytán rendelkezem, - szólt Micawber úr, régi, leereszkedő modorában, dicsekvő magakicsinyléssel, - azt mind Heep barátom szolgálatára fogom szentelni. Némi jártasságom van már a jogban, - alperesi szempontból, - s haladéktalanul bele fogok merülni egyik legkiválóbb és legjelentékenyebb angol jogtudósunk magyarázatainak a tanulmányozásába. Azt hiszem, szükségtelen hozzátennem, hogy Blackstone Justice úrra célozok.

E megjegyzéseket, de voltaképpen az egész este tett megjegyzések legnagyobb részét Micawbernének az a fölfedezése szakította félbe, hogy Micawber úrfi vagy a cipőjén ült, vagy a fejét tartotta mind a két kezével, mintha attól félt volna, hogy el találja veszteni, vagy megrúgta véletlenül Traddlest az asztal alatt, vagy másnak a lábához dörzsölte a lábát, vagy úgy elnyújtotta a lábát, hogy egyenesen csúffá tette a természetet, vagy úgy oldalt dőlt, hogy a haja a borospoharak közé lógott, vagy tagjai nyughatatlanságának más oly módon adta a jelét, a mely összeférhetetlen volt a társaság általános érdekeivel. Félbeszakította továbbá az a körülmény is, hogy Micawber úrfi édes anyjának mind e fölfedezését nagyon érzékenyen fogadta. Én az egész idő alatt elképedve ültem a helyemen, Micawber úr vallomásának a hallatára, s azon tűnődtem, mi rejlik vajon mögötte; a míg végül Micawberné újra föl nem vette a beszélgetés fonalát, magára vonván a figyelmemet.

- Legkivált arra kérem az uramat, drága Copperfield úr, - szólt Micawberné, - ne téveszsze szem elől, hogy a midőn rászánja magát a jogi pályának ez alárendelt ágára, nem zárja el maga elől azt a lehetőséget sem, hogy végül a fa tetejére juthat. Meg vagyok győződve róla, hogy az uram, ha már egyszer oly pályára lép, a mely ennyire megfelel természetes képességeinek és ékesszólásának, *minden bizonynyal* kitünteti magát. Vegyünk például, Traddles úr, - szólt Micawberné, fontoskodó arczczal, - egy bírót, vagy mondjuk mindjárt, egy kanczellárt. Az, a ki olyan állást vállal, a minőt az uram vállalt, nem érhet el vajon efféle magasabb hivatalokat?

- Drágám, - jegyezte meg Micawber úr, egyszersmind fürkésző tekintetet vetve Traddlesra; - lesz rá időnk bőven, hogy az efféle kérdéseket meghányjuk-vessük.

- Micawber, - felelt az asszony, - csak ezt ne mondd! Az életben mindig az a hibád, hogy sohasem tekintesz elegendőképpen előre. Az a kötelességed a családdal szemben, ha tenmagaddal nem gondolsz is, hogy messzetekintő pillantással szemügyre vedd a legtávolabbi pontját is annak a horizontnak, a melynek határáig képességeid eljuttathatnak.

Micawber úr köhécselni kezdett s rendkívül elégedett arczczal iszogatta a puncsát, - miközben még folyvást Traddlesre nézett, mintha ez utóbbinak a véleményét óhajtotta volna hallani.

- Nos, a dolog lényege, Micawberné asszony, - szólt Traddles, a ki gyöngéden igyekezett feltárni előtte az igazságot, - a prózai, való tényállást értem, tudja,-

- Ez az, kedves Traddles úr, - szólt Micawberné, - oly száraz prózaisággal óhajtom tárgyalni ezt a nagyfontosságú kérdést, a milyennel csak lehet.

- - Az, - szólt Traddles, - hogy a jogi pálya emez ágának, még az esetben is, ha Micawber úr rendes ügyvivő volna, - -

- Nagyon helyes, - szólt közbe Micawberné. - (Wilkins, ne bandzsíts! Hiszen képtelen leszel visszaforgatni a szemedet!)

- - Semmi köze sincs, - folytatta Traddles, - a szóban forgó másik ágához. Csak diplomás ügyvéd választható meg efféle magasabb hivatalokra; és Micawber úr nem lehet ügyvéd, ha csak el nem végzi előbb valamelyik jogakadémia öt évi tanfolyamát.

- Jól megértettem? - kérdezte Micawberné, nyájas, üzleti arczot öltve; - jól megértettem, kedves Traddles úr, ha úgy értem, a mit mondott, hogy ez öt esztendő eltelte után megválasztható az uram bírónak vagy kancellárrá?

- Úgy van; *megválasztható*, - felelt Traddles, erősen megnyomva az utolsó szót.

- Köszönöm, - szólt Micawberné. - Ez teljesen kielégít. Ha így áll a dolog, és az uram nem kockáztat semmiféle jogosultságot azzal, hogy elvállalja az állását, akkor meg vagyok nyugtatva. Én természetesen, - szólt Micawberné, - úgy beszélek csak, a hogy' egy nő beszélhet; de az volt mindig a véleményem, hogy az uramban megvan az a képesség, a mit az édes apám, mikor otthon éltem, jogász ítéltőképessegnek nevezett; és remélem, hogy az uram olyan térre lép most, a melyen ez a képessége ki fog fejlődni és uralomra jut.

Szentül hiszem, hogy Micawber úr jogász ítéltőképessegének a szemével már is a gyapjús zsákon³⁰ látta ülni magát. Tetszelegve megsímogatta kezével kopasz fejét, és fitogtatott lemondással így szólt:

- Drágám, ne vágjunk elébe a gondviselés végzéseinek. Ha az a rendeltetésem, hogy valamikor parókat viseljek, külsőleg - (ez czélzás volt kopaszságára) - mindenesetre el vagyok készülve erre a kitüntetésre. Nem sajnálom a hajamat, s lehet, hogy valami különös cél érdekében fosztott meg tőle a természet. Ki tudná megmondani? Az a szándékom, kedves Copperfield, hogy a fiamat az egyház szolgálatára nevelem; mi tűrés-tagadás, boldog volnék, - ő miatta, - ha magas méltóságra emelkedném.

- Az egyház szolgálatára? - kérdeztem, miközben még folyvást Heep Uriason járt az eszem.

- Úgy van, - szólt Micawber úr. - Ritka szép szopránhangja van, s azzal fogja kezdeni, hogy belép a kórusba. Az a körülmény, hogy Canterburyben fogunk lakni, és helyi összeköttetéseink: bizonyára módját fogják ejteni, hogy elnyerje az első üresedést a székesegyház kórusában.

A mint ránéztem újra Micawber úrfira, azt láttam, hogy olyan arczot vág, mintha a szemöldökei mögött rejtegetné a hangját; s csakhamar kitűnt, hogy csakugyan ott is van, mikor el-énekelt - (választani lévén kénytelen e között és a lefekvés között) - a „Kutya kutya tarká”-t. Miután nagyon megdicsértük az előadást, megeredt a beszélgetés árja. Mivel sokkal jobban meg volt telve a szívem kétségbeesett terveimmel, semhogy ki ne csordúlt volna, közöltem Micawber úrral és nejével életviszonyaim megváltozását. Ki sem mondhatom, mily boldoggá tette mindkettőjüket az a gondolat, hogy a néném is zavarokkal küzd, s milyen jókedvűek és mennyivel nyájasabbak lettek egyszeriben.

Mikor meglehetősen fogytán volt már a punci, Traddleshez fordultam és eszébe juttattam, hogy nem válhatunk el barátainktól a nélkül, hogy ne kívánjunk nekik egészséget, boldogságot és szerencsét új életpályájukon. Arra kértem Micawber urat, töltsen meg poharainkat; azután a kellő formában elmondtam a felköszöntőmet, s utána az asztalon keresztül kezét

³⁰ A lord kancellár gyapjas zsákon ül az angol felsőházban.

szorítottam Micawber úrral, Micawbernét pedig megcsókoltam, a jelentős alkalom emlékeül. A kézfogásban Traddles is követte a példám; de hogy a csókot is megkoczkáztassa, ahhoz nem tartotta még magát Micawberék elég régi barátjának.

- Drága Copperfieldem, - szólt Micawber úr, fölállván, s hüvelykujját kétfelől mellényzsebébe dugván, - fiatalságom társa, (ha szabad ezt a kifejezést használnom), - és nagyrabecsült Traddles barátom, (ha nincs kifogása az ellen, hogy így nevezzem), - meg fogják engedni, hogy a feleségem, a magam és a csemetéink nevében, a legmelegebb és a leghatározottabb szavakkal köszönetet mondjak jó kívánságaikért. Talán azt várják tőlem, hogy előestéjén ama vándorútnak, a mely teljesen új élet felé visz bennünket, - Micawber úr úgy beszélt, mintha ötszázezer mérföldnyire utaztak volna, - néhány búcsú megjegyzést intézzek két oly jó baráthoz, a minőket magam előtt látok. De mindazt, a mit ez értelemben mondhatnék, elmondtam már. Bármily magasra fogok emelkedni a társadalomban ama tudós osztály révén, a melynek szerény tagjává készülök lenni, mindig arra fogok törekedni, hogy állásomnak ne váljak szégyenére, a feleségem pedig minden bizonynyal díszére fog válni. Ideiglenes nyomása alatt oly készpénztartozásoknak, a melyeket sima törlesztés lehetőségének a reményében vállaltam magamra, a melyek azonban váratlan bonyodalmak következtében nem voltak törleszthetők, kénytelen voltam oly viseletre adni a fejemet, a melytől ösztönszerűen borzadok, - a pápaszemet értem, - s olyan névvel ruházni föl magamat, a melyre semmiféle jogos igényem nincs. Ez irányban csupán annyi a mondani valóm, hogy nem borúl már felhő a szomorú szín fölé, s a napisten kiragyogott újra a hegycsúcsok fölött. A legközelebbi hétfőn, délután négy órakor, mikor a postakocsi megérkezik Canterburybe, az édes otthon pusztá földjét fogja érinteni a lábam - s a nevem újra Micawber lesz!

Micawber úr e megjegyzések után leült s megivott, komoly egymásutánban, két pohár puncsot. Azután nagy ünnepélyesen így szólt:

- Egy dolgot el kell még intéznem, mielőtt végleg elválunk. Megkívánja az igazságosság. Barátom, Traddles Thomas úr, két különböző alkalommal „aláírt”, ha szabad ezt a közismert kifejezést használnom, egy-egy váltót az én használatomra. Az első alkalommal Traddles Thomas urat, - kimondom kereken - benne hagytam a csávában. A második váltó ez idő szerint még nem esedékes. Az első kötelezettség összege - (így szólván, Micawber úr óvatosan belenézett a jegyzeteibe), - azt hiszem, huszonhárom font, négy shilling és tizedfél penny volt; a másodiké, ez ügyletre vonatkozó följegyzésem szerint, tizennyolcz font, hat shilling és két penny. A kettő együttvéve, ha helyes az összeadásom, negyvenegy font, tíz shilling és tizenkettedfél penny. Copperfield barátom lesz szíves talán meggyőződni, helyes-e ez az összeg?

Megtettem és helyesnek találtam.

- Ha ezt a székvárost, - szólt Micawber úr, - valamint barátomat, Traddles Thomas urat, e kötelezettség pénzügyi részének a rendezése nélkül hagynám el, ez a tudat elviselhetetlen súlylyal nehezednék a lelkemre. Éppen ezért előre kiállítottam barátom, Traddles Thomas úr részére, - s most ime itt tartom a kezemben, - egy okiratot, a mely az óhajtott célnak megfelel. - Legyen szabad átnyújtanom barátomnak, Traddles Thomas úrnak, negyvenegy font, tíz shilling és tizenkettedfél pennyről szóló kötelezvényemet, és boldognak vallom magamat, hogy ezzel az erkölcsi méltóságomon ütött csorbát kiköszörülhetem, és újra emelt fővel járhatok felebarátaim között!

Micawber úr e bevezetés után, (a mely nagyon meghatotta őt), átnyújtotta szóban forgó kötelezvényét Traddlesnek, és kijelentette, hogy az élet minden vonatkozásában szerencsét kíván neki. Meg vagyok győződve nemcsak arról, hogy Micawber úr olybá vette ezt a dolgot, mintha készpénzzel fizetett volna, hanem arról is, hogy eleinte maga Traddles sem igen vette észre a különbséget, a míg rá nem ért jobban meggondolni a dolgot.

Micawber úr emez erélyes cselekedete következtében oly emelt fővel járt felebarátai között, hogy a mellkasa másfélszer szélesebbnek látszott, mikor levilágított nekünk a lépcsőn. Szíves melegséggel váltunk el egymástól; s hazafelé ballagtomban, miután Traddlest elkísértem a kapujáig, a legkülönbözőbb fura dolgokon kívül elgondolkoztam azon is, hogy tekintettel Micawber úr könnyelműségére, valószínűleg csupán annak köszönhetem, hogy én tőlem nem kért soha pénzt, hogy valamelyes részvétellel emlékszik vissza gyermekkoromra, mikor a szobaura voltam. Bizonyára nem lett volna annyi erkölcsi bátorságom, hogy kérését visszautasítsam; és nincs benne kétségem, hogy ezt, (becsületére legyen mondva), ő is épp oly jól tudta, mint én.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Egy kis hideg zuhany.

Új életem egy hétnél tovább tartott már, s én szilárdabban ragaszkodtam, mint valaha, ama rémületesen gyakorlatias elhatározásokhoz, a melyeket - úgy éreztem - a válság föltétlenül megkövetelt. Továbbat is rendkívül gyorsan jártam-keltem és azt gondoltam, hogy általában közelebb jutok a célomhoz. Szabályúl fogadtam el, hogy mindenben, a mit teszek, a tőlem telhető legnagyobb erőt fejtem ki. A szó szoros értelmében fölládoztam magamat. Foglalkoztam azzal a gondolattal is, hogy vegetáriánussá leszek, és azt képzeltem, hogy valamelyes áldozatot azzal is hozok Dóráért, ha növényevő állattá változom.

A kis Dórának eddigelé még csak annyiban lehetett sejtelve kétségbeesett elszántságomról, a mennyiben leveleimben előrevetődött lelkiállapotomnak a sötét árnyéka. De elkövetkezett újra a szombat, s úgy volt, hogy Dóra Mills kisasszonyék vendége lesz; s mihelyt Mills úr elmegy rendes whistező klubjába, (a mit abból fogok megtudni, hogy a társalgónak utczára nyíló, középső ablakában megjelenik egy kalitka), - fölmegek hozzájuk teára.

Ez időtájt teljesen berendezkedtünk már Buckingham-streeti lakásomban, a hol Dick úr zavartalan boldogsággal folytatta a másolgatást. A néném nagyszerű diadalt aratott Cruppné asszonyon, a mennyiben egyszerűen kiadta neki az útját; az első korsót, a melyet Cruppné a lépcsőn helyezett el, kidobta az ablakon, és személyesen kíséretet fel s alá a lépcsőn egy takarítónőt, a kit nem a házbeliek közül fogadott meg. Mindez az erélyes rendszabály oly rémülettel töltötte el Cruppné asszony keblét, hogy visszahúzódott a konyhájába, annak a benyomásnak a hatása alatt, hogy a néném megbolondult. Mivel a néném bámulatosan közömbös volt Cruppné asszonynak épp úgy, mint bárki másnak a véleménye iránt, s a szóban forgó föltevést látszólag mindegyre jobban igazolta, a helyett, hogy erőltetni igyekezett volna, Cruppné asszony, ez a nemrégiben oly merész hölgy, néhány nap alatt annyira megjuhászodott, hogy csakhogynénémme ne találkozzék a lépcsőn, inkább mindent elkövetett, hogy tekintélyes alakját hol az egyik, hol a másik ajtó mögé rejtse, - bárha flanel-alszoknyájának széles szegélye mindig látható maradt, - vagy meglapult valamelyik sötét szögletben. Ez oly mondhatatlan meglepéssel töltötte el a nénémet, hogy azt hiszem, félrekapott kalappal a feje búbján, nagy gyönyörűséggel loholt le s fel a lépcsőn mindannyiszor, a mikor valószínű volt, hogy Cruppné asszony az útjába kerül.

A néném, a ki rendkívül szerette a tisztaságot és bámulatosan leleményes volt, annyi ügyes, apró változtatást eszközölt családi otthonunk berendezésében, hogy úgy tetszett, mintha nem szegényebbé, hanem gazdagabbá lettem volna. A többi közt, az éléskamrát átalakította a számomra öltözővé; s ugyancsak az én számomra vásárolt és kicsinosított egy összehajtható ágyat, a mely nappal annyira hasonlított holmi könyvszekrényhez, a mennyire ágy csak

hasonlíthatott. Szakadatlanul velem foglalatoskodott, úgy, hogy maga szegény édes anyám sem szerethetett volna jobban, s nem törhette volna jobban a fejét azon, hogy' tegyen boldoggá.

Peggotty nagy kitüntetésnek tekintette, hogy ő is részt vehetett e munkálatokban; s bárha lelke mélyén ott lappangott még mindig nénémről való régi félelmének a maradványa, oly sok jelét tapasztalta a bátorításnak és a bizalomnak, hogy a képzelhető legmelegebb barátsággal ragaszkodott a nénémhez. De végül elkövetkezett: az az idő, (arról a szombatról beszélek, a melyen Mills kisasszonyéknál kellett teáznom), a mikor Peggotty kénytelen volt hazautazni, hogy eleget tehessen ama kötelezettségének, a melyet Ham érdekében magára vállalt. - Isten áldja meg, Barkisné, - szólt a néném, - és vigyázzon magára! Mondhatom, sohase hittem volna, hogy valamikor sajnálni fogom, hogy el kell válnom magától!

Elkísértem Peggottyt a postaállomásra és vele maradtam, a míg el nem indult. Sírt, mikor búcsúztunk, és épp úgy, mint Ham tette volt, a barátságomba ajánlotta a bátyját, a kinek hírét sem hallottuk, mióta azon a napos délutánon eltávozott.

- Most pedig, drága, egyetlen Davym, - szólt Peggotty, - ha valamikor pénzre volna szüksége, akár azalatt, a míg a tanulmányait folytatja, akár tanulmányai befejezése után, ha önállósítani akarja majd magát, drágám, - (már pediglen vagy így, vagy úgy lesz szüksége rá), - kinek volna több joga, hogy kölcsönadhasson magának, aranyom, mint nekem, az én édes lánykám bolondos vén Peggottyjának?

Bármily vadul háborgott bennem az önérzet, felelhettem volna-e mást erre, mint azt, hogy ha valamikor kölcsönre lesz szükségem, ő tőle fogok kérni? Azt hiszem, hogy ha csak nyomban el nem fogadtam volna egy nagy csomó pénzt Peggottytól, semmivel a világon jobban meg nem vigasztalhattam volna őt, mint ezzel a kijelentéssel.

- Aztán, drágám! - súgta a fülembe Peggotty, - mondja meg a szépséges kis angyalkájának, hogy nagyon, de nagyon szerettem volna látni őt, ha csak egy rövidke pillanatra is! És mondja meg neki, hogy mielőtt a felesége lesz a fiacskámnak, eljövök majd és olyan szépséges otthonná varázsolom a házacskájukat, hogy no! - ha megengedi.

Kijelentettem, hogy senki másnak nem lesz szabad egy újjal sem érinteni semmit a házunkban; s ez a kijelentésem oly boldoggá tette Peggottyt, hogy valósággal jókedvűen vált el tőlem.

Egész álló nap a legkülönbözőbb tervezgetésekkel gyötörtem magam, úgy, a hogy' csak telt tőlem, a Commonsban, s este, a kitűzött időben, elmentem Mills úr utcájába. Mivel a rettenetes Mills úr, a ki nem átalott ebéd után aludni egyet, nem ment még el hazulról, a középső ablakban híre sem volt még a kalitkának.

Oly sokáig megvárakoztatott, hogy forrón reméltem: a club meg fogja bírsgólni késéseért. Végre kilépett a házból; s nemsokára láttam, hogy Dórám maga tette ki a kalitkát az ablakba, s kikukkant az erkélyre is, hogy utánam leskelődjék; de mikor megpillantott, hirtelen visszahúzódott. Jip ellenben kint maradt az erkélyen s éktelenül megugatott egy nagy mészároskutyát, a mely lent az utcán baktatott, s akkora volt, hogy Jipet úgy bekaphatta volna, mint valami pirulát.

Dóra elém jött a társalgó ajtajába; és Jip is odakujtorgott, miközben majd felbukott a saját morgásában, eleinte azt képzelvén, hogy csavargó vagyok. Együtt mentünk be mind a hárman oly boldogan és oly szerelmesen, a hogy' csak telt tőlünk. De csakhamar ürmöt kevertem az örömünkbe, - nem mintha ez lett volna a szándékom, hanem mert nem bírtam túrtőztetni magam, s egy szó bevezetés nélkül azt kérdeztem Dórától, vajon tudna-e egy koldúst szeretni?

Óh, én bájos, kis, megriadt Dórám! Ennek a szónak a hallatára mi más merült volna fel képzeletében, mint holmi hálósipkás sárga arc, vagy mankó, vagy faláb, vagy alamizsnáért tányérozó kutya vagy más efféle? És elragadó megdöbbenéssel bámult reám.

- Hogy' kérdezhetsz tőlem ilyen bolondságot? - szólt duzzogva. - Egy koldúst szeretni!

- Dóra, drága egyetlenem! - szóltam. - *Én* is koldús vagyok.

- Hogy' lehetsz olyan együgyű, - felelt Dóra, a kezemre ütve, - hogy itt ülsz velem és ilyesmit fecsegsz? Mindjárt rád uszítom Jipet!

Nem volt a világon semmi, a mi Dóra gyermeteg modoránál jobban elbájolhatott volna; de ki kellett magyarázkodnom s ünnepélyesen így szóltam:

- Dóra, drága mindenségem! *Én* a te tönkrejutott Dávidod vagyok!

- Kijelentem, hogy rád uszítom Jipet! - szólt Dóra, megrázva fürtös fejét, - ha ilyen nevetségesen viselkedel.

Csakhogy oly komoly voltam, hogy Dóra csakhamar abbahagyta fürtös fejcskájának a rázogatóását, remegő kis kezét a vállamra tette, s először ijedt aggodalommal nézett rám, majd pedig sírva fakadt. Ez rettentő dolog volt. Térdre borultam a pamlag előtt, becézgettem Dórát és kérve-kértem, ne repeszze meg a szívemet; de az én szegény kis Dórám jóideig egyre azt kiáltozta: Jaj Istenem! Jaj Istenem! Meg, jaj, hogy' meg van ijedve! Meg, hol van Mills Júlia! Meg, jaj! vezessem őt Mills Júliához, és legyek szíves távozni! - úgy, hogy csaknem elvesztettem az eszemet.

Végre hosszas, kínos esengés és tiltakozás árán rábírtam Dórát arra, hogy rám tekintsen. Arczán borzalom tükröződött, a melyet csak fokról-fokra sikerült eloszlatnom. Végül újra kiragyogott rajta a szerelem, s újra szendén, bájosan hozzám símult. S ekkor, karjaim közé szorítva őt, elmondtam, milyen végtelen forró szerelemmel ragaszkodom hozzá; hogy méltányosnak tartom följáánlani az eljegyzés felbontását, mivel most már szegény vagyok; hogy el nem viselhetném és túl nem élhetném, ha el kellene őt veszítenem; hogy nem félek a szegénységtől, ha ő nem fél, mivel szerelme megacélozza a karomat és lelket önt a szívembe; hogy már is oly elszántsággal dolgozom, a minőre csak az képes, a ki szeret; hogy már is gyakorlatias kezdek lenni s tekintetem a jövőre irányul; hogy a becsületesen szerzett morzsa sokkal édesebb bármily fényes, örökölt lakománál; s mondtam még sok más efféle dolgot, még pedig oly hevületével a szenvedélyes ékesszólásnak, a mely magamat is nagyon meglepett, bár éjjel-nappal ez járt az eszemben, mióta a néném oly váratlanul megdöbbenett volt.

- Enyém még mindig a szíved, édes Dórám? - kérdeztem rajongó lelkesedéssel, mert abból, hogy hozzám símult, tudtam, hogy még mindig szeret.

- Óh, igen! - kiáltott Dóra. - Óh igen, a szívem egészen a tied. De ne légy már oly rettenetes! - *Én* és rettenetes! Dórával szemben!

- Ne emlegess szegénységet és kemény munkát! - szólt Dóra, még szorosabban hozzám símulva. - Hadd már abba! Hadd már abba!

- Drága egyetlenem! - szóltam, - a becsületesen szerzett morzsa...

- Igen, igen! De én nem akarom többé, hogy morzsákról beszélj! - szólt Dóra. - És Jipnek minden délből egy szelet ürühúst kell kapnia, mert különben meg fog halni!

Dóra ígéző gyermekessége végtelenül elbájolt. Gyöngéden kijelentettem neki, hogy Jip pontosan meg fogja kapni az ürüszeletét, úgy, mint rendesen. Lefestettem előtte egyszerű otthonunkat, a melynek munkám biztosítja a függetlenségét, - azt a kis házat rajzolván eléje, a melyet Highgateben láttam volt, s nem feledkezvén meg nénémről sem a ház emeleti szobájában.

- Úgy-e, Dóra, most már nem vagyok rettenetes? - kérdeztem gyöngéden.

- Óh, nem, nem! - kiáltott Dóra. - De remélem, hogy a nénéd jó sokat lesz a maga szobájában! És remélem, hogy nem afféle zsémbes öregasszony!

Ha lehetséges volt, hogy Dórát még jobban megszeressem, mint a hogy' addig szerettem, bizonyos vagyok benne, hogy így is történt. De azt is éreztem, hogy Dórának nem elég gyakorlatias az eszejárása. Lehűtötte kissé újkeletű lelkesedésemet, mikor azt tapasztaltam, hogy ezt a lelkesedést oly nehéz megértetnem vele. Újabb kísérletet tettem. Mikor Dóra teljesen magához tért s az ölében heverő Jip fülével játszadozott, újra elkomolyodtam és így szóltam:

- Egyetlenem! Szabad valamit szóba hoznom?

- Óh, kérlek, csak gyakorlatias ne légy! - szólt Dóra hízelegve. - Mert ettől nagyon félek!

- Édes szívem! - feleltem; - mindabban, a mit mondok, semmi olyas nincs, a mi nyugtalaníthatna. Azt szeretném, hogy egészen másképp fogd fel a dolgot. Azt szeretném, hogy erőt és lelkesedést meríts belőle, Dóra!

- Óh, de mikor ez oly borzasztó! - kiáltott Dóra.

- Nem, drágám! Kitartással és akaraterővel képesek leszünk sokkal rosszabb dolgokat is elviselni.

- Csakhogy én bennem nincs ám semmiféle erő, - szólt Dóra, megrázzván fürtös fejét. - Úgy-e, Jip? Óh, csókolj meg Jipet és légy szeretetreméltó.

Lehetetlenség volt, hogy meg ne csókoljam Jipet, mikor e végből élém tartotta, a saját rózsás kis száját is csókra csucsorítván, miközben az egész műveletet vezényelte, és minden áron azt kívánta, hogy a csók szimmetrikusan Jip orrahegyének a közepét érje. Úgy tettem, a hogy' parancsolta, - nyomban utána megjutalmazván magamat az engedelmességemért, - s mintha megbűvölt volna, nem is tudom, mennyi időre - vége volt a komolyságomnak.

- De Dóra, édesem! - szóltam, miután nagysokára megint komoly arcot vágtam; - szóba akartam hozni valamit előtted.

A hagyatéki bíróság elnöke is bizonyára beleszeretett volna Dórába, ha látta volna, hogy' kulcsolta össze kis kezét s hogy' emelte felém, miközben esengő szóval arra kért, hogy ne legyek újra rettenetes.

- Semmiképp sem akarok az lenni, drágám! - biztosítottam őt. - De, Dóra, szívem, ha néha-néha eszedbe jutna, - nem kétségbeesetten, tudod; éppen ellenkezőleg! - de ha néha-néha eszedbe jutna - csak azért, hogy bátorítsd magad, - hogy szegény embernek a menyasszonya vagy...

- Ne folytasd! Kérlek, ne folytasd! - kiáltott Dóra. - Rettentő dolog!

- Egyáltalában nem az, lelkem! - szóltam derülten. - Ha néha-néha eszedbe jutna, s aztán olykor körülnéznél az édes atyád háztartásában, s rajta lennél, hogy egy kissé megismerkedjél - például a számlákkal - - -

Szegény kicsi Dórám e biztatást oly hanggal fogadta, a mely félig zokogás, félig sikoly volt.

- - Ez később nagy hasznunkra válnék, - folytattam. - És ha megigérnéd nekem, hogy elolvasod azt a kis - azt a kis szakácskönyvet, a melyet szívesen elküldenék neked, pompás dolog volna mindkettőnkre nézve. Mert életünk pályája, Dórám, - szóltam, belemelegedve a tárgyba, - kavicsos, göröngyös út, s a mi dolgunk lesz, hogy símává tegyük. Küzdve kell előbbre jutnunk. Bátran kell harcolnunk! Akadályok fognak elénk tornyosulni, s nekünk szembe kell szállnunk velök és diadalmaskodnunk kell fölöttük!

Így akartam folytatni lendületesen, ökölbe szorított kézzel és rajongó lelkesedéssel; de teljesen sürgősszerű volt, hogy folytassam. Eleget mondtam. Újra megadtam neki. Óh, úgy meg van rémülve! Óh, hol van Mills Júlia! Óh, vezessem őt Mills Júliához, és legyen szíves távozni! - Annyira, hogy csakhamar teljesen odalett a lélekjelenlétem s mint az örült nyargaltam fel s alá a társalgóban.

Ez alkalommal azt gondoltam, hogy megöltem őt. Vízet freccsentettem az arcába. Térdre rogytam. A hajamat téptem. Lelketlen baromnak és érzéketlen fenevadnak neveztem magamat. Bocsánatáért esedeztem. Könyörögtem, hogy tekintsen rám. Össze-vissza hánytam Mills kisasszony munkakosarát, illatszeres üvegcsét keresve, s halálos vergődésben egy elefántcsont-tűtartót kaptam föl helyette, s teleszórtam Dórát varrótűvel. Öklömmel fenyegettem Jipet, a ki épp úgy őrvongott, mint én. Elkövettem minden elképzelhető esztelenséget, s régen búcsút mondtam már a józanságomnak, mikor Mills kisasszony belépett a szobába.

- Ki tette ezt? - kiáltott Mills kisasszony, barátnőjéhez ugorva, hogy segítségére legyen.

Azt feleltem: - *Én*, Mills kisasszony! *Én* tettem! *Én* vagyok a gyilkosa! - vagy más effélét - s a pamlag-párnába temettem az arcomat, hogy elrejtsem a világosság elől.

Mills kisasszony eleinte azt gondolta, hogy szívódás támadt köztünk, s a Szahara sivatagjába készülünk elmerülni; de csakhamar kitalálta, miről van szó, mert az én édes, drága kis Dórám átölelte őt s azt kiáltotta, hogy én „szegény napszámos” vagyok; azután értem hullatta a könnyeit, átölelt és azt kérdezte, megengedem-e, hogy rám bízsa minden pénzét; majd megint Mills kisasszony nyakába borult s úgy zokogott, mintha gyöngé szívecskéje megrepedt volna.

Mills kisasszony bizonyára azért született csak, hogy áldásunk legyen. Megkért, hogy pár szóval világosítsam fel, mi történt, azután vigasztalni kezdte Dórát és lassacskán meggyőzte róla, hogy nem vagyok napszámos, - (azt hiszem, hogy Dóra egész modoromból, a hogy' előadtam a dolgomat, azt következtette, hogy zsákhordó vagyok, s egész nap egy szál ingó deszkán tologatom fel s alá a talicskámat), - s végül újra békét szerzett köztünk. Mikor teljesen visszanyertük már a nyugalunkat, és Dóra fölment az emeletre, hogy megáztassa egy kis rózsavízben a szemét, Mills kisasszony csöngtetett, és behozatta a teát. Időközben kijelentettem Mills kisasszonynak, hogy mindörökre barátnőmnek tekintem, s hogy a míg a szívem dobogni fog, hozzánk való szeretetét el nem feledhetem.

Azután elmagyaráztam Mills kisasszonynak mindazt, a mit teljesen sikertelenül iparkodtam Dórának elmagyarázni. Mills kisasszony általános érvényű igazságokkal felelt: hogy a megelégedés kunyhója többet ér a hideg pompa palotájánál, s hogy a hol szerelem van, ott minden megvan.

Azt mondtam Mills kisasszonynak, hogy mindez való igaz, s ki tudhatná jobban, mint én, a ki úgy szeretem Dórát, a hogy' halandó még sohasem szeretett. De mikor Mills kisasszony erre csüggedten azt jegyezte meg, hogy nem egy szívre nézve valóban jó volna, ha igazam volna, arra kértem, engedje meg, hogy a halandókra vonatkozó előbbi megjegyzésemet csak a férfinemre vonatkoztassam.

Azután felszólítottam Mills kisasszonyt, mondja meg, vajon mit gondol, van-e valami gyakorlati értéke annak a tanácsnak, a melyet a legjobb szándékkal kockáztattam meg, a számlákra, a háztartásra és a szakácskönyvre vonatkozólag?

Mills kisasszony, némi megfontolás után, ekképp válaszolt:

- Copperfield úr, őszintén akarok beszélni önnel. Lelki szenvedés és megpróbáltatás pótolja némely emberben az évek tapasztalatait, s én oly nyíltan akarok beszélni önnel, mintha legalább is apácza-fejedelemasszony volnék. Nem. Az ön tanácsa nem felel meg a mi Dóránknak. A mi drága Dóránk a természet elkényeztetett gyermeke. Egész lénye csupa fény,

csupa levegő és csupa öröm. Őszintén megvallom, hogy ha a tanácsának fogamatja lehetne, nagyon jó volna, csakhogya... És Mills kisasszony a fejét rázta...

A Mills kisasszony befejező mondatában rejlő engedmény arra bátorított, hogy megkérdezzem tőle, vajon ha alkalma nyílnék rá, vállalkoznék-e arra, hogy figyelmébe ajánlja Dórának az efféle készülődéseket a komoly életre? Mills kisasszony oly készségesen vállalkozott, hogy erre azt kérdeztem, vajon hajlandó volna-e átvenni a szakácskönyvet; s vajon, ha valamikor rábírhatná Dórát a szakácskönyv elfogadására, a nélkül, hogy megijesztené, vállalkoznék-e erre a minden szívességet betetőző szívességre? Mills kisasszony elvállalta ezt a megbízást is; de nem sok reménységgel.

S mikor Dóra visszatért, valóban kételkedni kezdtem, vajon szabad-e ezt az édes kis teremtet egyáltalában zavarna ilyen közönséges dologgal? És oly nagyon szeretett, és oly ígézetes volt, - (különösen mikor azt akarta, hogy Jip két hátsó lábára álljon a piritósért, meg a mikor úgy tett, mintha a forró teáskannához akarná nyomni Jipnek az orrát, büntetésül azért, mert nem akarta szavát fogadni), - oly ígézetes volt, hogy valósággal holmi, tündérpalotába betolakodott szörnyetegnek képzeltem magamat, mikor elgondoltam, mennyire megijesztettem és megrikattam őt.

Tea után a gitárra került a sor, és Dóra addig énekelgette azokat a drága, régi francia dalokat, a melyek azt bizonyítják, hogy képtelenség a tánczot abbahagyni, trallala! trallala! a míg még nagyobb szörnyetegnek képzeltem magam, mint az előbb.

Mulatságunkat csupán egyetlen egyszer zavartam meg, még pedig nem sokkal a búcsúzás előtt, mikor Mills kisasszony véletlenül valami czélzást tett a másnap reggelre, s én szerencsétlenségemre azt találtam kiszalasztani a számon, hogy mivel most már nagyon meg kell erőltetnem magamat, hajnali öt órakor kelek. Vajon Dóra azt gondolta-e, hogy talán magán éjjeliőr vagyok, nem tudnám megmondani; de kijelentésem mély hatást tett rá, úgy, hogy sem nem játszott, sem nem énekelt tovább.

Még mindig ezen tündődött, mikor búcsúztam tőle; s nyájaskodóan hízelegve, - mintha valami bábu volnék, gondoltam nem egyszer, - így szólt hozzám:

- Aztán föl ne kelj öt órakor, te csunya. Nagy csacsiság volna!

- Szívem, - szóltam, - dolgoznom kell.

- Hát ne dolgozzál! - felelt rá Dóra. - Minek is dolgoznál?

Képtelenség lett volna annak az édes kis meglepett arcocskának mást felelni, mint könnyedén, tréfásan azt, hogy dolgoznunk kell, ha élni akarunk.

- Óh! Milyen nevetséges beszéd! - kiáltott Dóra.

- Hát hogy' éljünk munka nélkül, Dóra? - kérdeztem.

- Hogy'? Valahogy'? - szólt Dóra.

Látszott rajta, hogy azt gondolta, hogy ezzel végképp elintézte a kérdést, s olyan diadalmas kis csókot adott, ártatlan szíve mélyéből, hogy a világ minden kincséért sem rontottam volna meg a feleletéből merített örömét. Úgy bizony! Szerettem őt, és szerettem folyton-folyvást, a legodaadóbb, legönzetlenebb, legteljesebb szerelemmel. De mivel folyton-folyvást keményen dolgoztam is, és volt rá gondom, hogy szakadatlanul vörösizzó legyen minden vasdarab, a melyet a tűzbe raktam, néha-néha, esténként, szemben ülve a nénémmel, azon gondolkoztam, hogy' megijesztettem akkor Dórát, s milyen jó volna, ha egy gitártokkal törhetnék utat magamnak az akadályok érdekében, a míg azt nem kezdtem képzelni, hogy egészen megőszült a fejem.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Egy czég megszűnik.

A parlamenti vitákra vonatkozó elhatározásomat nem engedtem kihülni. Egyike volt ez is ama vasdaraboknak, a melyeket nyomban elkezdtem hevíteni és izzón tartva, oly állhatatossággal kovácsoltam, a mely méltán megérdemli bámulatomat. Vettem egy kipróbált tankönyvet, a mely a gyorsírás nemes művészetének titkait tartalmazta, - (tíz shilling hat pennymbe került), - s úgy belemerültem a bonyodalmak tengerébe, hogy pár hét múlva közel jutottam a kétségbeeséshez. A változások, a miket egy-egy pont okozott, a mely az egyik helyen ezt jelentette, s a másik helyen egészen mást jelentett, éppen az ellenkezőjét; a csodálatos ötletek, a melyeket köröcskék jeleztek; a kiszámíthatatlan következmények, a melyek egy-egy légy-lábszerű jelből eredtek; egy-egy rossz helyre tett görbületnek rettentő hatásai: nemcsak éber állapotban nyugtalanítottak, hanem benépesítették álmaimat is. Mikor szinte bekötött szemmel kitapogattam valahogy' az utat mind e nehézségek közepett és tudtam már az ábéczt, a mely egymagában fölért egy egyiptomi templom rejtelseivel, akkor egy sereg új rém következett, az úgynevezett jelények sorozata; a legönkényesebb rövidítések, a melyekkel életem során dolgom volt; a melyek szerint például valami, a mi egy darabka pókhálóhoz hasonlított, azt jelentette, hogy „várakozás”, s egy tintás tollal rajzolt röppentyű egyértelmű volt ezzel a szóval: „hasznavehetetlen”. Mire ezeket a szerencsétlen jelényeket belevéstem az elmémbe, azt vettem észre, hogy kiszorítottak a fejemből minden egyebet; majd meg, mikor előlről kezdtem a tanulást, elfelejtettem a jelényeket; s mialatt újra ezeket kezdtem, magamba szedegetni, elhullajtottam ismét a rendszer többi töredékeit; szóval, csaknem szívrepesztő dolog volt.

Egészen szívrepesztő dolog lett volna bizonyára, ha nincs Dóra, a ki viharverte bárkámnak árbocza és horgonya volt. A rendszer minden kacskaringója egy-egy csomós tölgy volt az akadályok erdejében, s én oly erővel vagdostam ki egyiket a másik után, hogy három-négy hónap múlva annyira jutottam, hogy kísérletet tehettem az egyik Commonsbeli hösszónokunkkal. Vajon elfelejtem-e valamikor, hogy' megszökött előlem a hösszónok, mielőtt csak bele is kezdtem volna a munkámba, s hogy' ott hagyta oktondi irónomat a papiroson bukdácsolva, mintha görcs szállott volna belé!

Így semmire sem mehetek, világos volt. Nagyon fennhéjáztam, s ilyen módon sohasem vihetem semmire. Traddleshez fordultam tanácsért, a ki azt ajánlta, hogy majd ő lassan beszédekot diktál nekem, s valahányszor a gyakorlatlanságom kívánja, szünetet tart. Baráti támogatását forrón megköszönvén, elfogadtam az ajánlatát; s estéről-estére, jó hosszú ideig, holmi magánparlamentet játszottunk a Buckingham-Streeten, majd minden áldott nap, mikor este a doktortól hazakerültem.

Szeretném látni bárhol a világon ennek a parlamentnek a párját! A néném és Dick úr hol a kormányt képviselték, hol meg az ellenzéket, a hogy' éppen a helyzet megkívánta; Traddles pedig, Enfield könyvének vagy egy kötet parlamenti beszédnek a segítségével megdöbbszentő támadásokat mennydörgött feléjük. Az asztal mellett állva, a szöveget újjával követve, hogy semmit ki ne hagyjon, s jobb karjával a feje fölött hadonázva, Traddles, majd mint Pitt, majd mint Fox, Sheridan, Burke, Lord Castlereagh, Viscount Sidmouth vagy Canning, a leghevesebb izgalmakba dolgozta bele magát, s a romlottság és a vesztegetés leglesújtóbb vádjával illette a nénémet és Dick urat; miközben én valamivel távolabb ültem s jegyzőkönyvem a térdemen tartva, a legnagyobb erőfeszítéssel iparkodtam Traddlesnek a nyomában járni.

Traddlesnél semmiféle komoly politikus nem lehetett volna következetlenebb és kíméletlenebb. Egy hét leforgása alatt híve volt a legkülönbözőbb politikai árnyalatoknak, s felvonta minden elképzelhető árbocra a legkülönbözőbb színű lobogókat. A néném, a ki szakasztott

mása volt holmi hajthatatlan pénzügyminiszternek, hébe-korba, valahányszor úgy látszott, hogy a szöveg megkívánja, megkoczkáztatott egy-egy közbekiáltást: - Halljuk! - vagy - Nem úgy van! - vagy - Óh! - s Dick úr, a ki pompásan adta a falusi nemes szerepét, mindannyiszor harsány hangon ismételte a néném közbekiáltását. Csakhogy Dick urat parlamenti pályafutása során oly dolgokkal vádolták, s oly rettenetes következményekért tették felelőssé, hogy nem egyszer nagyon kényelmetlenül érezte magát. Azt hiszem, végül attól félt már, hogy csak-ugyan elkövetett olyas valamit, a mi az angol alkotmány megsemmisítésére, vagy az ország romlására irányult.

Nagyon gyakran oly sokáig folyt a vita, hogy az idő éjfélre járt már, s a gyertyák tövig égtek. A sok gyakorlatnak az lett az eredménye, hogy lassan már-már elég jól lépést tudtam tartani Traddles-szel és teljes diadalt is arathattam volna, ha legalább halvány sejtelmem lett volna arról, mi az értelme a jegyzeteimnek. De mikor utólag az olvasásra került a sor, kitűnt, hogy épp oly nyugodtan lemásolhattam volna akár egy egész gyűjtemény teásláda kínai felírását, vagy a droguista üzletben levő nagy, vörös és zöld palaczkok aranybetűs címkéit is!

Más megoldás nem volt: előlről kellett kezdenem újra a tanulást. Kemény dió volt; de fájt szívvel bár, rászántam magam, s megtettem újra csigalassúsággal az egész fárasztó utat, kinos rendszerességgel; meg-megállván lépten-nyomon, hogy alaposan szemügyre vegyek útközben minden kis pontot, s kétségbeesett erőlködéssel iparkodván az első pillantásra felismerni a csalfa jeleket, valahányszor elém kerültek. Pontosan eljártam mindig a hivatalomba; pontosan eljártam a doktorhoz is, és a szó szoros értelmében úgy dolgoztam, mint valami igavonó barom.

Egy szép napon, mikor, mint rendesen, a Commonsba iparkodtam, a kapuban Spenlow úrral találkoztam. Rendkívül komoly arcot vágott és magában beszélgetett. Mivel gyakrabban szokott fejfájásról panaszkodni, - természetből fogva kurta nyaka volt, s komoly meggyőződése, hogy túlságosan keményítette magát, - eleinte az a gondolat nyugtalanított, hogy talán megint efféle baja van. De Spenlow úr csakhamar kiábrándított ebből az aggodalmamból.

A helyett, hogy köszöntésemet szokott nyájasságával viszonzta volna, tartózkodó, feszes pillantást vetett rám, s hidegen arra kért, hogy kísérem el egy bizonyos kávéházba, a melybe akkoriban be lehetett menni a Commonsból is, a Szent-Pál székesegyház kis, bolthajtásos bejáratából. Követtem őt, még pedig nagyon kellemetlen hangulatban, miközben forró bizsergés szaladt végig az egész testemen, mintha aggodalmaim bimbóba kezdtek volna fakadozni. Mikor a szűk úton előre bocsátottam Spenlow urat, észrevettem, hogy nagyon kevélyen tartja a fejét, a mi teljességgel nem biztatott jóval; és azt kezdtem gyanítani, hogy valószínűleg nyomába jutott drága Dórámmal való viszonyomnak.

Ha a kávéházba menet nem is sejtem vala, minden bizonynyal kitaláltam volna miről van szó, mikor föl kísérvén Spenlow urat az egyik emeleti szobába, ott láttam Murdstone kisasszonyt is, egy pohárszék árnyékában, a melyen egész sereg lefelé fordított pohár volt, citrommal megrakva, s volt rajta egypár afféle állvány is, a melynek sarkaira és mélyedéseibe késeket meg villákat szoktak beledugni, a mely azonban manapság, az emberi nem szerencséjére, már divatját múlta.

Murdstone kisasszony felém nyújtotta fagyos újjai körmét, s ridegen, mereven ült a helyén. Spenlow úr bezárta az ajtót, intett, hogy üljek le, s ő maga a kandalló elé állt, a lábszönyegre.

- Legyen szíves, Murdstone kisasszony, - szólt Spenlow úr, - mutassa meg Copperfield úrnak, mi van a táskájában.

Azt hiszem, még mindig az a gyermekkorombeli, régi, aczélrúgós táska volt, a mely úgy összecsucódott, mint két fogsor. Murdstone kisasszony, ajkát, csupa rokonszenvből a zár iránt, összeszorítván, kinyitotta a táskát, - ugyanakkor kinyitván egy kissé a száját is, - és

kihúzta belőle Dórához írt legutolsó levelemet, a mely elejétől végig gyöngéd szerelemtől áradozott.

- Azt hiszem, ez az ön írása, Copperfield úr? - szólt Spenlow úr.

Nagyon melegem volt, s miközben azt feleltem: - Az enyém, uram! - a hang, a melyet hallottam, egy csöppet sem hasonlított az én hangomhoz.

- Ha nem csalódom, - szólt Spenlow úr, mikor Murdstone kisasszony a világ legdrágább kék szalagjával összekötött egész csomó levelet húzott elő a táskájából, - ez mind ugyancsak az ön tollából ered, Copperfield úr?

Átvettem Murdstone kisasszony kezéből a leveleket, meglehetősen vígasztalanul, s rápillantva bennök néhány efféle megszólításra: - „Drága, egyetlen Dórá!” - „Forrón szeretett anyaglom!” - „Mindenségem!” - mélyen elpirúltam és lehorgasztottam a fejemet.

- Köszönöm! - szólt Spenlow úr hűvösen, mikor szinte gépiesen feléje nyújtottam a levélcsomót. - Nem akarom megfosztani önt e levelektől. Murdstone kisasszony, szíveskedjék folytatni!

Ez a szende teremtés, miután egy pillanatig elgondolkozva a szőnyegre nézett, nem csekély száraz kenetességgel a következő beszédbe kezdett:

- Meg kell vallanom, hogy hosszabb idő óta gyanakodtam már Spenlow kisasszonyra, Copperfield Dávidot illetőleg. Megfigyeltem Spenlow kisasszonyt és Copperfield Dávidot, mikor először találkoztak egymással; s az a benyomás, a mely akkor támadt bennem, nem volt kellemes. Az emberi szív romlottsága oly...

- Nagyon lekötelezne, asszonyom, - vágott szavába Spenlow úr, - ha tényekre szorítkoznék.

Murdstone kisasszony lesütötte a szemét, fejet csóvált, mintha tiltakoznék az illetlen félbeszakítás ellen, s azután, homlokát ránczolva, méltósággal így folytatta:

- Mivel tényekre kell szorítkoznom, előterjesztem a tényeket oly szárazon, a hogy' csak tudom. Említettem már, uram, hogy hosszabb idő óta gyanakodtam Spenlow kisasszonyra, Copperfield Dávidot illetőleg. Gyakran megpróbáltam megszerezni a gyanú döntő bizonyosságát; de eredménytelenül. Éppen ezért nem is közöltem gyanúmat Spenlow kisasszony atyjával, - folytatta, szigorú pillantást vetve Spenlow úrra, - mert tudom, rendszerint mily kevés a hajlandóság efféle esetben a lelkiismeretes kötelességteljesítés méltánylására.

Spenlow úr, a kin meglátszott, hogy Murdstone kisasszony modorának férfias határozottsága valósággal megfélemlítette, gyöngéd kézmozdulattal iparkodott Murdstone kisasszony szigorúságát kiengesztelni.

- Mikor fivérem esküvője után visszatértem Norwoodba, - folytatta Murdstone kisasszony kicsinylő hangon, - s visszatért Spenlow kisasszony is barátnőjétől, Mills kisasszonytól, a kinél látogatóban volt, úgy képzeltem, hogy Spenlow kisasszony viselkedése még több gyanúra szolgáltatott okot, mint azelőtt. Ennélfogva szigorúan szemmel tartottam Spenlow kisasszonyt.

Drága, kedves, kas Dórá! a kinek gyanútlan lelkét ez a sárkány tartotta szemmel!

- Ámde, - folytatta Murdstone kisasszony, - még mindig nem találtam bizonyítékot, egészen tegnap estig. Gondoltam ugyan, hogy Spenlow kisasszony túlságosan sok levelet kap barátnőjétől, Mills kisasszonytól; de mivel a Mills kisasszonynyal való barátkozás Spenlow kisasszony atyjának a teljes hozzájárulásával folyt, - (ez egy újabb vágás volt Spenlow úrra), - nem volt jogom a dologba beleavatkozni. Ha nem szabad az emberi szív természetes romlott-

ságára hivatkoznom, legyen szabad, - kell, hogy szabad legyen, - legalább a méltatlanokra pazarolt bizalmat szóba hoznom.

Spenlow úr mentegetőzve azt motyogta, hogy csak tessék.

- Tegnap este, tea után, - folytatta Murdstone kisasszony, - észrevettem, hogy a kis kutya valamit a szájába kapott, s morogva ide-oda ugrált és hengergőzött a társalgóban. Azt mondom Spenlow kisasszonynak: - Dóra, mi van a kutya szájában? Valami papírdarab! - Spenlow kisasszony rögtön a ruhája zsebéhez kapott, elkiáltotta magát, s a kutyához szaladt. Én közbeléptem és azt mondtam: - Dóra, édesem, meg kell engednie, hogy én vegyem el tőle.

Óh Jip! te nyomorúlt ölebecske! akkor hát az egész, egész szerencsétlenség a te műved volt!

- Spenlow kisasszony, - folytatta Murdstone kisasszony, - mindent elkövetett, hogy csókkal, munkakosarakkal és apró ékszerekkel megvesztegessen. Ezt természetesen csak mellesleg említtem. A kis kutya, a mikor közeledtem feléje, a pamlag alá bújott, a honnan csak nagy ügygyel-bajjal tudtam a csípővassal kipiszkálni. Mikor már kipiszkáltam, a levelet még akkor is a szájában szorongatta; s mikor megpróbáltam elvenni tőle, kockáztatva, hogy megharap, oly makacsul belevájta a fogait, hogy az iratnál fogva a levegőbe emeltette magát. Végre hatalmamba kerítettem a levelet. Miután elolvastam, azt mondtam Spenlow kisasszonynak, hogy bizonyosan sok efféle levél van a birtokában; s végül megkaptam tőle azt a csomó levelet, a mely most Copperfield Dávid kezében van.

Ezzel elhallgatott; lecsukta újra a táskáját és a száját, és olyan volt, mint a kit megtörni igen, de meghajlítani nem lehet soha.

- Hallotta Murdstone kisasszonyt, - szólt Spenlow úr, hozzám fordulva. - Engedje meg, hogy azt kérdezzem öntől, Copperfield úr, van-e rá valami mondanivalója?

Szívem szépséges kis angyalának előttem lebegő képe, a mint egész éjszaka sírt és zokogott, - a mint egyedül viselte félelmét és nyomorúságát, - a mint siránkozva kérte azt a kőszívű némbert, esedezve, hogy bocsásson meg, - a mint hiába kínálta neki a csókokat, a munkakosarakat és a csecsebecséket, - a mint keservesen gyötrődött, s mindezt én miattam, - nagyon ártott annak a kis méltóságnak, a mely egyáltalában telt tőlem. Félek, hogy vagy egy perczig remegtem is, bár mindent elkövettem, hogy meg ne lássék rajtam.

- Csupán annyit mondhatok, uram, - válaszoltam, - hogy mindennek én vagyok az oka; Dórát...

- Bocsánat, - szólt Spenlow úr méltóságosan, - Spenlow kisasszonyt.

- - Én csábítottam és én beszéltem rá arra, - folytattam, ezt a hidegebb megnevezést elnyelve, - hogy beleegyezzen ebbe a titkolódzásba, s most keservesen bánom ezt a dolgot.

- Nagyon hibáztatnom kell önt, uram, - szólt Spenlow úr, föl s alá járkálván a kandalló előtti szőnyegen, s tekintettel nyakravalójának és hátgerinczének a merevségére, nem a fejével, hanem az egész testével adván meg a nyomatékát annak, a mit mondott. - Az a mit tett, Copperfield úr, tilos és illetlen cselekedet volt. A mikor bevezetek a házamba egy úri embert, legyen bár tizenkilencz, huszonkilencz vagy kilenczven esztendő, akkor megajándékozom őt a bizalmammal. Ha visszaél a bizalmammal, akkor becstelenséget követ el, Copperfield úr.

- Higyje meg, uram, magam is érzem, - válaszoltam. - De mindeddig sohasem gondoltam erre. Őszintén, becsületesen kijelentem, Spenlow úr, hogy sohasem gondoltam erre eddigé. Oly végtelenül szeretem Spenlow kisasszonyt...

- Eh! Esztelenség! - szólt Spenlow úr elvörösödve. - Kérem, ne mondja a szemembe, hogy szereti a lányomat, Copperfield úr!

- Menthetném-e viselkedésemet, ha nem szeretném őt, uram? - feleltem a kellő tisztelettel.

- Hát azzal, hogy szereti őt, mentheti talán a viselkedését, uram?! - kérdezte Spenlow úr, hirtelen megállva a kandalló előtti szőnyegen. - Tekintetbe vette-e, Copperfield úr, milyen idős ön, és milyen idős a lányom? Tekintetbe vette-e, mit tesz aláaknázni azt a bizalmat, a melylyel a lányomnak meg nekem egymás iránt viseltetnünk kellene? Tekintetbe vette-e a lányom helyzetét az életben? Terveimet lányom jövőjére vonatkozólag? Végrendeletemnek lányomra vonatkozó intézkedéseit? Tekintetbe vett-e egyáltalában valamit, Copperfield úr?

- Nem igen, uram, attól tartok, - feleltem őszinte tisztelettel és szomorúsággal; - de arra kérem, higgye el, hogy a saját anyagi helyzetemet tekintetbe vettem. Mikor szóvá tettem ön előtt a helyzetemet, el voltunk már jegyezve egymással.

- Kérem, - szólt Spenlow úr, erélyesen összecsapva a kezét, miközben még akkori kétségbeesésemben is akaratlanul az jutott eszembe, hogy sohasem láttam őt ennyire hasonlónak holmi Paprika Jancsihoz, - *kérem, ne beszéljen előttem semmiféle eljegyzésről*, Copperfield úr!

Az egyébként érzéketlen Murdstone kisasszony kurta, megvető nevetést hallatott.

- Mikor föltártam ön előtt a helyzetemet, uram, - kezdtem újra, más kifejezést választva annak a megjelölésére, a mi annyira kellemetlen volt Spenlow úrnak, - megkezdődött már az a titkolódzás, a melyre, szerencsétlenségemre, én beszéltem rá Spenlow kisasszonyt. Mióta körülményeim annyira megváltoztak, minden idegemet megfeszítettem, minden erőmmel arra törekedtem, hogy megjavítsam a helyzetemet. És meg vagyok győződve, hogy idővel meg is fogom javítani. Lesz szíves időt engedni rá, - bármily hosszú időt? Hiszen oly fiatalok vagyunk még mind a ketten, uram...

- Igaza van, - vágott szavamba Spenlow úr, nagyon sokszor biccentve fejével s nagyon komor arcot vágva, - mind a ketten nagyon fiatalok. Ostobaság az egész. Vessen véget ennek az ostobaságnak. Vigye magával és dobja tűzbe ezeket a leveleket. Adja vissza Spenlow kisasszony leveleit, hogy ezeket meg én dobjam a tűzbe; s bárha ezentúl érintkezésünknek, ezt meg fogja érteni, a Commonsra kell szorítkoznia, egyezzünk meg abban, hogy a múltat sohasem fogjuk említeni. Lásza, Copperfield úr, ön okos ember, s ennél okosabbat nem tehetünk.

Nem. Egy perczig sem gondolhattam arra, hogy ilyesmibe beleegyezzem. Nagyon sajnáltam; de most az egyszer nem csak az okosságról volt szó. A szerelem elnyomott minden más földi érdeket, s én úgy szerettem Dórát, mintha bálványom lett volna, és Dóra is szeretett engemet. Nem mondtam ezt ki kereken; tőlem telhetőleg enyhítettem a szavaimat; de annak, a mit mondtam, ez volt az értelme, s ebben az egy dologban határozott voltam. Nem hiszem, hogy nagyon nevetséges színben tűntem föl; de azt tudom, hogy határozott voltam.

- Rendben van, Copperfield úr, - szólt Spenlow úr; - akkor meg kell majd próbálnom, hogy a lányomnál érvényesítsem a befolyásomat.

Murdstone kisasszony sokatmondó hangot hallatott, valami hosszan elnyújtott lélekzetfélét, a mely nem volt sem sóhaj, sem nyögés, hanem egyszerre mind a kettő, s azt a véleményét akarta kifejezni, hogy Spenlow úrnak mindjárt ezen kellett volna kezdenie a dolgot.

- Meg kell próbálnom, - szólt Spenlow úr, erőt merítve e támogatásból, - hogy a lányomnál érvényesítsem a befolyásomat. Megtagadja e levelek átvételét, Copperfield úr? - A leveleket ugyanis időközben az asztalra tettem.

Megtagadtam. Kijelentettem, hogy remélem nem veszi rossz néven, de Murdstone kisasszonytól lehetetlen elfogadnom a leveleket.

- Tőlem sem fogadja el? - kérdezte Spenlow úr.

Nem. Tőle sem fogadom el. Azt feleltem a legmélyebb tisztelettel.

- Rendben van! - szólt Spenlow úr.

Mivel erre egyikünk sem szólt egy ideig, nem tudtam, menjek-e vagy maradjak még. Végül nyugodtan kifelé indultam, s éppen azt akartam mondani, hogy tekintettel az érzelmeire, talán az lesz a legjobb, ha távozom, mikor Spenlow úr, kezét kabátja zsebébe dugva, már a mennyire bele tudta dugni, s oly arcot vágva, a melyet határozottan jámbornak mondhatok, így szólt:

- Valószínűleg van róla tudomása, Copperfield úr, hogy nem vagyok teljesen vagyontalan, s hogy a lányom a legközelebbi és a legdrágább rokonom?

Késedelem nélkül azt feleltem erre, hogy remélem, ama tévedés folytán, a melyet kétségbeesett szerelmemben követtem el, nem tételezi föl rólam azt is, hogy számító vagyok?

- Nem ilyen értelemben említem a dolgot, - szólt Spenlow úr. - Jobb volna nemcsak önre, hanem mindannyiunkra nézve, Copperfield úr, ha ön számító *volna*, - úgy értem, hogy ha óvatosabb volna s nem volna rabja ennyire ennek az ifjúkori ostobaságnak. Nem. Egészen más szempontból említem csak, hogy valószínűleg van róla tudomása, hogy van némi vagyonom, a melynek a lányom lesz az örököse?

Mindenesetre volt róla tudomásom.

- És bizonyára gondolhatja, - szólt Spenlow úr, - miután itt a Commonsban mindennap módjában van tapasztalni, milyen kiszámíthatatlan hanyagsággal járnak el az emberek végrendelkezésük dolgában, - s talán éppen ez a dolog az leginkább, a melynek kapcsán a legfurcsább megnyilvánulásait láthatjuk az emberi állhatatlanságnak, - mondom, bizonyára gondolhatja, hogy én már megcsináltam a végrendeletemet?

A fejemmel bólintottam.

- Nem engedhetném meg, - szólt Spenlow úr, miközben arcza szemmel láthatóan egyre jámborabb kifejezést öltött, s lassan a fejét csóválva, felváltva lábujjhegyén és sarkán himbálódzott, - nem engedhetném meg, hogy a leányomról való illő gondoskodásomat az ilyen fiatalos hóbort, a minőről szó van, befolyásolhassa. Nem más, mint hóbort. Tisztára ostobaság. Rövid idő múlva annyit sem fog nyomni a latban, mint a pehely. Hanem - hanem - ha ennek az éretlenségnek egyszersmindenkorra vége nem szakad, - azon való aggodalmamban, hogy megóvjam őt holmi házasságra irányuló bármely esztelen lépés következményeitől, talán rá találnám szálni magamat arra, hogy a kellő óvó intézkedéseket megtegyem, lányom érdekében. Remélem azonban, Copperfield úr, ön nem fog engem arra kényszeríteni, hogy, habár csak egy negyedóra is, fel kelljen nyitnom éltém könyvének ama lezárt lapját, s habár csak egy negyedóra is, meg kelljen változtatnom rég elintézett, komoly rendelkezéseket.

Oly derűs nyugalom, oly csöndes alkonyi hangulat tükröződött Spenlow úr arczán, hogy egészen ellágyultam. Oly béke, oly megnyugvás áradt el egész lényén, - ügyeit, nyilvánvalóan, oly pompásan intézte és oly rendszeresen kezelte, - hogy elgondolkozva rajtok, joggal elérzékenyülhetett. Valóban, azt hiszem, hogy könnyek is tolútkak szemébe, oly mélyen meghatotta mindaz, a miről szó volt.

De mit tehettem egyebet? Nem tagadhattam meg Dórát, nem tagadhattam meg a saját szívemet. Mikor Spenlow úr azt mondta, hogy legjobb lesz, ha egy hetet várok, s ezalatt jól meggondolom, a mit mondott, mondhattam volna-e, hogy nem fogadom el az egyheti gondolkozási időt? De ugyanakkor lehetséges lett volna-e, hogy ne tudjam előre, hogy nincs annyi hét a világon, a mennyi olyan szerelmet, mint az enyém, befolyásolhatna?

- Időközben megbeszéli a dolgot Miss Trotwooddal, vagy bárki mással, a ki tapasztalásból ismeri némileg az életet, - szólt Spenlow úr, nyakravalóját mind a két kezével megigazítva. - Fogadjon el egy heti gondolkozási időt, Copperfield úr.

Elfogadtam, s oly arczkifejezéssel, a mely tőlem telhetőleg visszatükrözte lehangolt és kétségbeesett állhatatosságomat, kimentem a szobából. Murdstone kisasszony fenyegető szemöldöke nyomon követett az ajtóig, - inkább a szemöldökét mondom, mint a szemét, mert az előbbi sokkal jelentősebb része volt az arczának, - és teljesen olyan hatást tett rám, mint hajdanában reggelenként blunderstonei nappalinkban, úgy, hogy szinte azt képzeltem, hogy megint elakadtam a leczkémbe, s a lelkemre nehezedő ólomsúly nem más, mint az a borzalmas régi ábéczéskönyv, tojásdad fametszeteivel, a melyeknek alakja gyermeki képzeletemet megannyi pápaszemből kivett üvegre emlékeztette volt.

Mikor az irodába értem, s az öreg Tiffeyt és a többieket elkerülvén, leültem íróasztalomhoz, a magam külön szögletében, mindegyre ezen a váratlanul bekövetkezett földrengésen járt az eszem. Elkeseredésemben megátkoztam Jipet, s oly gyötrelmeket álltam ki Dóra miatt, hogy máig is csodálom, miképp állhattam meg, hogy föl nem kaptam a kalapomat és eszeveszetten ki nem rohantam Norwoodba. Az a kínzó gondolat, hogy Dórát megfélemlítik és sírva fakasztják, s én nem vagyok mellette, hogy vigasztalhassam, ellenállhatatlanul arra kényszerített, hogy egy vad levelet írjak Spenlow úrnak, a melyben arra kértem, ne sújtsa Dórát szörnyű végzetem következményeivel. Esengve kértem, hogy kímélje lánya gyöngéd lelkét, - ne tiporjon össze egy zsenge virágszalat, - s a mennyire emlékszem rá, általában úgy beszéltem Spenlow úrhoz, mintha nem Dóra atyja, hanem valami tűzokádó sárkánykígyó lett volna. Ezt a levelet lepecsételtem s mielőtt visszatért, betettem az íróasztalára; s mikor megérkezett, szobájának félig nyitva maradt ajtaján át láttam, hogy a kezébe vette és elolvasta.

Dél előtt egy szóval sem említette a levelet; de mielőtt délután távozott, behítt magához és kijelentette, hogy egyáltalában nincs okom rá, hogy a lánya boldogsága miatt nyugtalanodjam. Biztosította róla a lányát, mondotta, hogy esztelenség az egész, s egyebet fölösleges is lett volna mondania. Higyjem el neki, hogy ő igen elnéző atyja leányának, - (valóban az is volt), - s kíméljem meg magam minden aggodalomtól, lányát illetőleg.

- Ha ön, Copperfield úr, tovább hóbortoskodik vagy makacskodik, - jegyezte meg Spenlow úr, - akkor szükségessé teheti, hogy a leányomat egy időre ismét külföldre küldjem; csak hogy jobb véleményem van önről. Remélem, hogy néhány nap múlva okosabb lesz, mint most. A mi pedig Murdstone kisasszonyt illeti, - (mert célzást tettem ő rá is a levelemben), - becsülöm ennek a hölgynek az éberségét s úgy érzem, hogy hálára kötelezett; de szigorúan meghagytam neki, hogy ne említse a dolgot. Azt óhajtom csak, Copperfield úr, hogy felejtse el a dolgot mindannyian. Önt is arra kérem csak, Copperfield úr, hogy felejtse el a dolgot.

Csak erre kért! Abban a levélkében, a melyet Mills kisasszonynak írtam, keserűen idéztem Spenlow úrnak ezt a kívánságát. Csak arra kér, írtam komor gúnnyal, hogy felejtsem el Dórát. *Csak* erre kér, s vajon mire kérhetne még? Kérve-kértem Mills kisasszonyt, tegye lehetővé, hogy aznap este találkozzunk. Ha Mills úr hozzájárulásával és beleegyezésével nem volna lehetséges találkozunk, titkos találkáért esedeztem a hátsó kis konyhában, a hol a mángorló volt. Közöltem vele, hogy eszem ingadozik a trónusán, s egyedül ő az, Mills kisasszony, a ki megakadályozhatja, hogy koronáját el ne veszítse. A levelet így írtam alá: „Háborodott híve”; s elolvastván még egyszer ezt a műalkotást, mielőtt hordárra bízam, hogy elvigye, akaratlanul is úgy éreztem, hogy meglehetősen emlékeztet Micawber úrnak a stílusára.

De azért elküldtem. Este elmentem Mills kisasszonyék utcájába, és fel s alá járkáltam, a míg Mills kisasszony szobalánya lopva ki nem jött értem s be nem vezetett a hátsó udvaron keresztül a konyhába. Azóta van már okom azt hinni, hogy Mills kisasszony regényességre és

titokzatosságra való hajlandóságán kívül nem volt a világon semmi más akadály annak, hogy a főkapun menjek be, fel egyenesen a társalgóba.

A hátsó konyhában magamhoz illően örjöntem. Azt hiszem, azért mentem csak oda, hogy a bolondját járjam, s bizonyos vagyok benne, hogy ezt meg is tettem. Mills kisasszony kapott néhány sebtében papírra vetett sort Dórától, a melyben Dóra értesítette, hogy mindent fölfedeztek, s a mely így végződött: - Óh, kérlek, keress föl, Júlia, keress föl, keress föl! - Mills kisasszony azonban nem igen bízott abban, hogy megjelenése ínyére volna a felsőbb hatalmaknak, s egyelőre nem kereste még föl Dórát; s így mindannyiunkra a Szahara sivatagának éjszakája borult.

Mills kisasszony nagyon szeretett beszélni és szájából bámulatosan ömlött a szó. Akaratlanul úgy éreztem, bárha együtt könnyezett velem, hogy rettenetesen tobzódik a mi szomorúságunkban. Hogy úgy mondjam, dédelgette a szomorúságunkat és a világért sem engedett volna belőle. Mély örvény szakadt közém és Dóra közé, - jegyezte meg, - a melyet csupán a szerelem szivárványa hidalhat át. A szerelemnek szenvedés a sorsa ezen a durva világon; az is volt mindig, és az is lesz mindörökké. De azért nem baj, - mondotta Mills kisasszony. - A pókhálóba kerített szívek végül megrepednek s akkor meg van bosszúlva a szerelem!

Ez ugyan vékony vígasztalás volt; de Mills kisasszony nem akart csalóka reményekre bátorítani. Sokkal kétségbeesettebbé tett, mint a milyen voltam, s úgy éreztem, - (s háládatosan meg is mondtam neki), - hogy ő valóban igaz barátunk. Elhatároztuk, hogy Mills kisasszony másnap korán reggel fölkeresi Dórát s módot talál rá, hogy akár szemmel, akár szóval biztosítsa őt odaadó szerelmemről és nyomorúságomról. Mikor elváltunk, csordultig telt a szívünk fájdalommal; és azt hiszem, hogy Mills kisasszony végtelenül boldog volt.

Elmondtam mindent a nénémnek, mikor haza kerültem, s bármennyire próbált a néném vígasztalni, kétségbeesetten feküdtem le. Kétségbeesetten keltem fel másnap s kétségbeesetten távoztam is hazulról. Szombat reggel volt, s egyenesen a Commonsba mentem.

Meglepetve láttam már messziről, hogy a kézbesítők kívül, az iroda ajtaja előtt, összebújva beszélgetnek, s öt-hat ácsorgó a becsukott ablakokat bámulja. Meggyorsítottam a lépteimet, keresztülsiettem közöttük, elámulva különös arczkifejezésükön, és gyorsan beléptem az irodába.

Az irnokok mind ott voltak; de egyikök sem dolgozott. Az öreg Tiffey, azt hiszem, életében először, másnak a székén ült, s a kalapját nem akasztotta föl.

- Borzasztó szerencsétlenség történt, Copperfield úr, - szólt, mikor beléptem.

- Micsoda? - kiáltottam. - Mi történt?

- Nem tudja? - kiáltott Tiffey, s vele együtt a többiek is, a kik körém sereglettek.

- Nem! - szóltam, egyikről a másikra tekintve.

- Spenlow úr - szólt Tiffey.

- Mi van vele?

- Meghalt!

Azt gondoltam, hogy az iroda tántorodott meg, s nem én, mikor az egyik irnok megkapott. Leültettek egy székre, kibontották a nyakravalómat s egy pohár vizet hoztak. Sejtelmem sincs róla, mennyi idő alatt történt mindez.

- Meghalt? - kérdeztem.

- Tegnap a városban ebédelt, s egyedül indult hazafelé a phaëtonján, - szólt Tiffey, - miután a kocsisát előre küldte a postakocsin, úgy a hogy' többször tette, ön is tudja...

- Nos?

- A phaëton nélküle érkezett haza. A lovak megálltak az istálló ajtajában. A kocsis lámpással kiment a lovakhoz. A kocsiban nem volt senkisé.

- Megbokrosodtak a lovak?

- Nem voltak átizzadva, - szólt Tiffey, föltéve a pápaszemét; - nem jobban, úgy hallom, mint a hogy' át szoktak izzadni, valahányszor rendes menetben tértek haza. A gyeplő össze volt szakadozva, de a földön vonszolódott. A kocsis rögtön föllármázta a házat, és harmadmagával elindult visszafelé az országúton. Egy angol mérföldnyire akadtak rá.

- Távolabb volt egy mérföldnél, Tiffey úr, - szólt közbe az egyik fiatalabb írrok.

- Távolabb volt? Azt hiszem, igaza van, - szólt Tiffey, - *távolabb* volt egy mérföldnél, - nem messze a templomtól; - félig az úttesten, félig a gyalogjárón feküdt, arcra borúlva. Vajon ájultan kibukott-e a kocsiból, vagy kiszállt, mivel rosszul érezte magát, mielőtt elájult, - avagy hogy halva volt-e már, mikor ráakadtak, bár annyi bizonyos, hogy nem volt eszméletén, - úgy látszik, senki sem tudja. Ha lélekzett is még, bizonyos, hogy szólni nem szólt többet. Orvost kerítettek, a milyen gyorsan csak lehetett; de nem segíthetett már rajta.

Nem tudom leírni azt a lelkiállapotot, a melybe e hír hallatára jutottam. Hogy a váratlan eseménynek, a mely olyan embert ért, a kivel bizonyos tekintetben hadilábon álltam, megrázó hatása volt, - hogy ijesztő volt az űr abban a szobában, a mely nemrég még az ő szobája volt, a hol széke és asztala mintha őt várta volna még mindig, s a hol ott volt, mint valami kísértet, az, a mit tegnap írt, - hogy szinte érthetetlen módon lehetetlenség volt elválasztani őt ettől a helytől, s azt nem képzelni, valahányszor nyílt az ajtó, hogy ő az, a ki belép, - hogy az irodában tespedő csend és nyugalom honolt, - hogy a mi embereink telhetetlen mohósággal beszéltek a dologról, s a máshová valók egész álló nap ki s be jártak és falták az eset részleteit: - mindezt bárki könnyen elképzelheti. Le nem írhatom azonban azt, lelkem legmélyén milyen lappangó féltékenységgel gondoltam magára a halálra. Miképp fogott el oly érzés, mintha az ő hatalma kiszorítana engem Dóra gondolataiból. Mennyire irigykedtem Dóra fájdalmára, furcsa módon, a melyre nincs is szó, duzzogva magamban. Mennyire nyugtalanított az a gondolat, hogy Dóra mások előtt sír, hogy Dórát mások vigasztalják. Milyen emésztő, kapzsi vágygyal szerettem volna magamon kívül mindenki mást távol tartani Dórától, hogy én lehessek mindenben mindene, minden idők e legalkalmatlanabb idejében.

E nyughatatlan lelki állapotban, - a melyet remélhetőleg rajtam kívül mások is ismernek, - mentem ki aznap este Norwoodba, s miután megtudtam a kapuban az egyik szolgától, hogy Mills kisasszony ott van, rávettem a nénémet, hogy Mills kisasszonyhoz egy levelet intézzon, a melyet én írtam meg. Őszintén sajnáltam Spenlow úr hirtelen elhunytát, s írás közben meg is sirattam. Arra kértem Mills kisasszonyt, közölje Dórával, ha Dóra oly állapotban van, hogy meghallgathatja, hogy Spenlow úr rendkívül jóságosan és tapintatosan beszélt velem, s Dóra nevét csak a legnagyobb gyöngédséggel említette, nem illetvén őt egyetlen szemrehányó szóval sem. Tudom, hogy önző módon csupán a nevemet akartam Dóra eszébe juttatni; de akkor azt akartam magammal elhitetni, hogy levelemmel igazságot szolgáltatok Spenlow úr emlékének. Lehet különben, hogy el is hittem ezt akkor.

A néném másnap pár sor választ kapott; kívül neki volt címezve, de belül nekem szólt. Dórán teljesen úrrá lett a fájdalom; s mikor barátnője megkérdezte tőle, üdvözölhet-e engem az ő nevében is, sírányozva annyit kiáltott csak, - (folyton ezt kiáltotta), - „Óh, drága apus! Óh, szegény apus!” - De nem mondott nem-et, s ez nagyon megnyugtató.

Jorkins úr, a ki a szerencsétlenség óta Norwoodban volt, pár nap múlva bejött az irodába. Tiffeyvel együtt bezárkózott pár pillanatra; de Tiffey csakhamar kidugta a fejét az ajtón, s intett, hogy menjek be én is hozzájuk!

- Óh, Copperfield úr! - szólt Jorkins úr. - Tiffey úrral át akarjuk kutatni a megboldogult íróasztalát, fiókjait s más efféle dolgait, hogy magániratait lepecsételjük és keressük a végrendeletét. Eddig nem akadtunk sehol a nyomára. Szeretnők, ha ön is szíves volna segíteni.

Halálos gyötrelmek közt óhajtottam volna megtudni egyet-mást azokról a körülményekről, a melyek közé Dórám fog kerülni, - hogy ki lesz a gyámja stb., - s most valószínűleg itt volt rá az alkalom. Azonnal hozzáláttunk a kereséshez; Jorkins úr kinyitotta a fiókokat és a pulpitusokat, és kiszedtük az irományokat. A hivatalos iratokat külön raktuk, és külön raktuk a magániratokat. Ez utóbbiakból nem sok volt. Nagyon komolyan végeztük a dolgunkat; s valahányszor egy-egy eltévedt pecsétnyomót vagy tolltartót, gyűrűt, vagy más efféle apróságot találtunk, a mely Spenlow úr személyére emlékeztetett, nagyon halkan beszélgettünk.

Több csomagot lepecsételünk már, s porosan és csendesesen tovább folytattuk még a keresést, mikor Jorkins úr, szóról szóra ugyanazt mondva néhai üzlettársáról, a mit az utóbbi mondott volt róla, - így szólt hozzánk:

- Spenlow urat nagyon bajos volt a kitaposott ösvényről letéríteni. Önök is tudják, milyen ember volt! Hajlandó vagyok azt hinni, hogy nem is csinált végrendeletet.

- Óh, én tudom, hogy csinált! - szóltam erre.

Mind a ketten megálltak és rám néztek.

- Éppen az nap mondta nekem, mikor utoljára találkoztam vele, hogy csinált végrendeletet, s hogy minden dolgában régen intézkedett.

Jorkins úr és az öreg Tiffey a fejüket csóválták, mintha egyet gondoltak volna.

- Ez nem sok reménynyel biztat, - szólt Tiffey.

- Egyáltalában nem, - szólt Jorkins úr.

- Remélem nem kételkednek benne, hogy... - kezdtem erre.

- Kedves, jó Copperfield úr! - szólt Tiffey, karomra téve a kezét s lehúnyva mind a két szemét, miközben a fejét csóválta; - ha oly régóta ismerné a Commonst, mint én, akkor tudná, hogy nincs a világon semmi, a miben annyira következtelenek és megbízhatatlanok volnának az emberek, mint a végrendelet-készítésben.

- Nos, édes Istenem, Spenlow úr szóról szóra ugyanezt mondta, - feleltem állhatatosan.

- Ezt csaknem döntő bizonyítéknak merném mondani, - jegyezte meg Tiffey.- Az én véleményem az, hogy - nincs végrendelet.

Ámultam a dolgon; de kitűnt, hogy csakugyan nem volt végrendelet. Még csak nem is gondolt soha arra, hogy végrendeletet csináljon, a mennyire az irataiból következtethettük, mert egy sor célzás, fogalmazvány vagy jegyzet sem utalt efféle szándékára. Nem kevésbé ámultam azon is, hogy Spenlow úr ügyei a legrendezetlenebb állapotban voltak. Hallottam, hogy rendkívül bajos volt megállapítani, mivel tartozik, mit fizetett ki, mennyi vagyona maradt.

Valószínűnek tartották, hogy ő maga sem lehetett tisztában már évek óta anyagi helyzetével. Apránként kiderült, hogy a fényűzés és előkelőség ama versenyében, a mely akkortájt nagyon elharapódzott a Commonsban, többet költött a hivatalával járó jövedelemnél, a mely nem is volt túlságosan nagy, és jelentékenyen megapasztotta magánvagyonát is, ha ugyan volt valaha tetemesebb vagyona, a mihez alapos kétség fért. Norwoodi bérletét a berendezéssel együtt

eladták, s Tiffey, a ki aligha gondolta, mennyire érdekelt a dolog, közölte velem, hogy ha kifizetik az elhunyt minden jogos adósságát, és leszámítjuk a cég rossz és kétes követeleéseiből a rá eső részt, nem adna ezer fontot sem a tényleges hagyatékért.

Erről körülbelül hat hét eltelte után értesültem. Ez idő alatt állandóan gyötrő kínokat álltam ki, s mikor Mills kisasszonytól megtudtam, hogy az én szíven sebzett kis Dórám, valahányszor engem említenek előtte, még mindig annyit mond csak: - Óh, szegény apus! Óh, drága apus! - akkor igazán azt gondoltam, hogy most már legjobb lesz, ha öngyilkos leszek. Mills kisasszonytól tudtam meg azt is, hogy Dórának nincs más rokona, csak két nagynénje, Spenlow úr hajadon nővérei, a kik Putneyben laknak, és sok esztendő óta nem érintkeztek már fivérökkel, legfőleg ha véletlenül találkoztak. Nem mintha valaha összevesztek volna vele, (mondotta Mills kisasszony); de mikor Dóra keresztelője alkalmából csak teára hívták meg őket, holott ők arra tartottak igényt, hogy ebédre legyenek hivatalosak, írásban abbeli véleményüknek adtak kifejezést, hogy „valamennyi érdekelt fél boldogsága szempontjából, legjobb lesz”, ha a teáról is elmaradnak. Azóta elváltak utaik; ők mentek a maguk útján, és fivérök ment a magáén.

Ez a két hölgy fölbukkant most elvonult magányából, s azt ajánlották Dórának, hogy menjen hozzájuk lakni Putneybe. Dóra keblükre borúlt és zokogva így kiáltott: - Elmegyek, nénikém! De kérlek, hozzátok magatokkal Mills Júliát és Jipet is. - El is mentek valamennyien, nemsokára a temetés után.

Hogy' szakítottam időt magamnak arra, hogy Putney körül kószáljak, igazán nem tudom; de találtam rá utat-módot, hol így, hol úgy, hogy meglehetősen gyakran arrafelé barangoljak. Mills kisasszony, hogy minél pontosabban teljesítse a barátsággal járó kötelességeit, naplót vezetett. Hébe-korba találkozott velem a mezőn, s ilyenkor felolvasta, vagy (ha erre nem ért rá) kölcsön adta a naplóját. Óh, mennyire megbecsültem a följegyzéseit, a melyekből álljon itt példaképp a következő részlet:

„*Hétfő.* Az én édes D.-m még mindig nagyon lehangolt. A feje fáj. Figyelmeztettem J.-re, milyen szép síma a szőre. D. megsímogatta J.-t. Az így fölkellett eszmetársulás megnyitná a fájdalom zsilipjeit. A bánatárnak megnyílt az útja! (Vajon a szív harmatcsöppjei-e a könnyek? M. J.)”

„*Kedd.* D. gyöngé és ideges. Szép sápadtságában. (Nem így vagyunk-e a holddal is? M. J.) D. M. J. és J. kikocsiztak a szabadba. J. a kocsiablakon keresztül dühösen megugatott egy utcazaseprőt és mosolyt csalt D. vonásaira. (Ilyen apró szemekből fűződik az élet láncza! M. J.)”

„*Szerda.* D. a körülményekhez képest jókedvű. Elénekeltem neki a lelkiállapotához illő Estharangokat. A hatás éppen nem volt megnyugtató. D. mondhatatlanul elérzékenyedett. Később zokogva találtam a szobájában. Verseket idéztem róla és a kis gazelláról. Eredménytelenül. Említettem a „Türelmet az Emlékoszlop fölött”. (Kérdés: Mért éppen Emlékoszlop fölött? M. J.)”

„*Csütörtök.* D. nyilvánvalóan frissebb. Nyugodtabb éjszaka. Arcza ismét halvány rózsaszín. Elhatároztam, hogy megemlítem C. D. nevét. Óvatosan szóba hoztam a kocsizás közben. D. nyomban kétségbeesett, „Óh, drága, kedves Júliám! Óh, én csúnya, engedetlen gyermek voltam!” Csillapítottam és dédelgettem. Eszményi képét rajzoltam meg C. D.-nek a sír szélén. D. újra kétségbeesett. „Óh, mit tegyek, mit tegyek? Óh, vezess innen akárhová!” Nagy ijedtség. D. elájul. Egy pohár vizet hozok a vendéglőből. (Költői hasonlat. Tarka cégér az ajtófélfán: tarka emberi lét. Hajh! M. J.)”

„*Péntek.* Jelentős nap. Egy ember jelenik meg a konyhában, kék vászonzsák a vállán: „Van-e sarkalni való női czipő?” A szakácsné azt feleli: „Nincs.” Az illető nem hiszi. A

szakácsné bejön kérdezősködni, az illetőt egyedül hagyja J.-vel. A szakácsné visszatér, az illető még mindig nem hiszi el, de végül távozik. J. nincs sehol. D. kétségbeesik. A rendőrséghez fordulunk. Az illető személyleírása: széles orr, hídkarfához hasonló láb. Nyomozzák a szélrőzsa minden irányában. J.-nek nyoma sincs. D. keservesen zokog és vígasztalhatatlan. Újból hivatkozom a kis gazellára. Találó, de eredménytelen. Estefelé egy idegen fiú jelentkezik. A nappaliba vezetik. Széles orr, de nem karfa-láb. Egy fontot kér és tud egy kutyáról. Többet nem akar mondani, bár nagyon szorongatjuk. Miután D. megadta neki a fontot, a fiú elvezeti a szakácsnét egy kis házba. Ott van J. egyedül, az asztallábhöz kötve. D. örömeiben körültánczolja J.-t, mialatt J. vacsorázik. Bátorságot merítvén e szerencsés fordulatból, megemlítem C. D.-t az emeleten. D. újra sírva fakad, panaszosan így kiált: „Óh, ne említsd! Ne említsd! Bűn volna másra gondolni, mint a szegény apusra!” - átöleli J.-t és álomba sírja magát. (Vajon nem az lesz-e a legjobb, ha C. D. az Idő suhogó szárnyaira bízza magát? M. J.)”

Mills kisasszony és Mills kisasszonynak a naplója volt akkor egyedüli vígasztalóm. Látni őt, a ki nem sokkal előbb Dórát látta, - keresni Dóra nevének kezdőbetűit a napló részvétellel teljes lapjain, - egyre szerencsétlenebbé válni társaságában: ez volt akkor szívem sebének egyedüli balzsama. Mintha kártyavárban éltem volna, a mely összeomlott, s a romok közt csupán Mills kisasszony meg én maradtunk volna meg; mintha valami gonosz varázsló szívem ártatlan istennőjét bűvös körbe zárta volna, a melybe csupán azoknak a hatalmas szárnyaknak a segítségével juthatok be, a melyek oly sok halandót átsegítenek annyi mindenre!

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Wickfield és Heep.

A néném, a ki, azt hiszem, kezdett már komolyan nyugtalankodni véget nem érő levertségem miatt, kijelentette, hogy nagyon szeretné, ha elmennék Doverba, s meggyőződném róla, rendben van-e minden a bérbe adott villában; és ugyanazzal a bérlővel mindjárt meg is hosszabbítanám a szerződést. Janet Strongnéhoz szegődött be, a hol mindennap láttam őt. Mikor Doverból távozott volt, eleinte nem tudta, vajon lemondását a férfiúi nemről, a melyben nevelkedett, megpecsételje-e végkép azzal a lépéssel, hogy férjhez megy egy révkalauzhoz; de később mégis csak úgy határozott, hogy nem kockáztatja meg ezt a merényletet. Azt hiszem, nem annyira az elv kedvéért, mint inkább azért, mert a szóban forgó révkalauz véletlenül nem igen tetszett neki.

Bár Mills kisasszonytól nem egykönnyen tudtam elszakadni, mégis szívesen beleegyeztem a néném ürügyül használt kívánságába, mivel alkalmat nyújtott arra, hogy néhány nyugodt órát Ágnessel tölthessek. Megkérdeztem a jó doktortól, adhatna-e három napi szabadságot; s mivel a doktor is kíváncsi volt, hogy pihenjek egy kicsit, - (szívesen eleresztett volna hosszabb időre is; de ez már semmiképp sem fért volna össze energiámmal), - elhatároztam, hogy elutazom.

A mi a Commonst illeti, abban a negyedévben nem igen volt rá okom, hogy túlságosan komolyan fogjam fel a hivatalos teendőimet. Az igazat megvallva, a proctorok színe-java előtt nagy csorba esett a hírnevünkön, s rohamosan kétes színvonalra süllyedtünk alá. Az iroda, Jorkins úr alatt, Spenlow úr korszaka előtt, jelentéktelen volt; s bárha a friss vérkeveredés és Spenlow úr fényűző költekezése folytán fel is pezsdült valamelyest, távolról sem nyugodott oly szilárd alapon, hogy rázkódás nélkül elviselhette volna azt a csapást, a mely tényleges vezetőjének váratlan elvesztésével sújtotta. Nagyon züllésnek indult. Jorkins úr, bár a cégben

a tekintélyt képviselte volt, kényelmes, tehetetlen ember volt, a kinek a tekintélye az irodán kívül egyáltalában nem volt alkalmas arra, hogy a züllést megakadályozza. Most ő melléje kerültem, s mikor láttam, milyen nyugodtan tubákol, nem törődve az irodával, jobban fájt a szívem a néném ezer fontjáért, mint valaha.

De nem ez volt a legnagyobb baj. Ott lebzsel a Commons körül egy sereg élődi zugprókátor, a kik maguk nem lévén proctorok, belekontárkodtak az úgynevezett síma ügyecskébe, s azután valódi proctorokkal intéztették el az ügyeket, a kik kölcsön adták nekik a nevüket, azzal a föltétellel, hogy részesülnek a zsákmányban; - s akadt ilyen proctor szép számmal. Mivel a mi irodánkban föltétlenül munkára volt szüksége, szövetkeztünk ezzel a nemes bandával; s kivetítettük a hálónkat az élődi zugprókátorokra, hogy ügyeiket velünk intéztessék el. Házassági engedélyeket és apróbb igazolványokat hajszoltunk valamennyien, mert ezek voltak a legjövedelmezőbbek; s az ezekért való versengés valóban rendkívül nagy volt. Hajhászok és szerzők leskelődtek minden úton, a mely a Commons bejáratához vezetett, azzal az utasítással, hogy csípjenek el minden gyászruhás alakot és minden némiképp szegénylős úriembert, és csábítsák őket azokba az irodákba, a hova a megbízóik tartoznak. S ezt az utasítást oly híven követték, hogy a míg személyesen nem ismertek, két ízben engem magamat is behajszoltak fő versenytársunknak a helyiségeibe. Mivel e felekre ólálkodó urak ellentétes érdekei oly természetűek voltak, hogy felkorbácsolták érzelmeiket, napirenden voltak a személyes összetűzések is; sőt a mi főhajhászunk, a ki régebben borügynök, majd hites alkusz volt, valósággal botrányköve volt a Commonsnak néhány napig, mert kékre dagadt szemmel járkált ide-oda. Ezek a portyázók, mikor udvariasan kíségtettek a kocsiból egy-egy gyászruhás idősebb hölgyet, bármely proctorra, a ki után az illető kérdezősködött, lelkifurdalás nélkül ráfogták, hogy már meghalt; megtették az ő megbízójukat a kért proctor törvényes utódjává és helyettesévé és bevitték a hölgyet, a ki nem egyszer nagyon elérzékenyedett, megbízójuknak az irodájába. Nem egy horogra került felet vezettek be hozzám is ilyen módon. A házassági engedélyek dolgában annyira elharapódzott a versengés, hogy a gyámoltalanabb úriember, ha ilyen engedélyre volt szüksége, nyugodtan rábízhatta magát az első portyázóra, a kinek az útjába került, vagy megvárhatta, a míg a hajhászok elintézték egymás közt az érte folytatott verekedést, a mikor a legerősebbek zsákmánya lett. Az egyik írunkunk, a ki zugprókátorsággal is foglalkozott, mikor ez a versengés a leghevesebben dúlt, föltett kalappal szokott ülni a helyén, hogy bármely pillanatban kirohanhasson, s a megkaparított áldozattal letétethesse az esküt valamelyik helyettes bíró előtt. A kalózkodásnak ez a rendszere, azt hiszem, mind máig divatos maradt. Mikor legutólszor jártam a Commonsban, egy tagbaszakadt, fehérkötényes polgárember rohant rám az egyik kapu alól, azt súgván a fülembe: - Házassági engedély, - s csak nagynehezen birtam megakadályozni, hogy föl ne kapjon s a karján föl ne vigyen valamelyik proctor irodájába.

E kitérő után, folytatom útamát Doverba.

A villában mindent megfelelő rendben találtam, s módomban volt rendkívül megörvendeztetni a nénémet azzal a híradással, hogy a bérlő átvállalta az ellenségeskedést is, és szakadatlanul hadi lábon áll a szamarakkal. Miután elintéztem ott azt az apró ügyet, a melylyel a néném megbízott, s egy éjszaka ott aludtam, másnap korán reggel átszaladtam Canterburybe. Tél volt megint; s a friss, hideg, szeles nap, és a messze elnyúló főnyes lapály lelket öntöttek kissé reményeimbe.

Mikor Canterburybe értem, szelíd örömmel kódorogtam a régi utczákon, s nyugodtabb lettem és megkönnyebbült a szívem. Ott voltak még mindig a régi czímtáblák, a régi nevek a boltok fölött, s a boltokban a régi emberek. Oly régen volt, a mikor kis diák voltam ott, hogy szinte csodálkoztam, mily keveset változott azóta a város; de aztán eszembe jutott, hogy valaképpen én magam is alig változtam. Különös, de úgy volt, mintha az a nyugtató hatás, a mely lelkemben elválaszthatatlan volt Ágnestől, érezhető lett volna az egész városban, a hol Ágnes

lakott. A székesegyház tisztos tornyai s a vén varjak és csókák, melyeknek a magasból lehangzó káromása jobban éreztette a tornyok magánosságát, mint a hogy a lehangtalanabb némaság tehetné volna; a romladozó kapuk, a melyeknek egykori szobordíszai rég leroskadtak és elporladtak, mint azok a jámbor zárándokok, a kik hajdanában fölbámúltak rájuk; a sok csendes zúg a hol százados repkény borította az ormokat és a düledező falakat; az ősrégi házak, a mezők, gyümölcsösök és kertek idylli tája; mindenütt - minden - ugyanazt a derűs fényt, ugyanazt a nyugodt, komoly, engesztelő szellemet éreztem.

Wickfield úr házába érkezvén, abban az alacsony, kis, földszinti szobában, a hol hajdanta Heep Urias szokott üldögélni, most Micawber úr körmölt szorgalmasan. Bírói talárra emlékeztető fekete ruha volt rajta, s a nagy, testes ember alig fért a szűk irodába.

Micawber úr nagyon megörült a viszontlátásnak; de kissé meg is zavarodott. Nyomban Uriashoz akart vezetni; de én visszautasítottam az ajánlatát.

- Ismerem a házat a régi időből, hiszen emlékszik, - szóltam, - s feltalállok magam is a lépcsőn. Hogy' ízlik a jogtudomány, Micawber úr?

- Kedves Copperfield, - felelt Micawber úr; - az olyan emberre nézve, a ki meg van áldva a képzelőtehetség magasabb rendű képességeivel, a jogi tanulmányok közben nagyon kellemtelen az a sok apró részlet, a melyben ez a tudomány bővelkedik. Még üzleti levelezésünkben sincs meg a léleknek az a szabadsága, - szólt Micawber úr, miközben arra a pár levélre pillantott, a melylyel éppen dolga volt, - hogy lendületesebb kifejezőmód magaslátára emelkedhessek. De azért nagy dolog! Nagyon nagy dolog!

Majd elmondta, hogy most ő a bérlője Heep Urias régi házának, s hogy a felesége nagyon örülne, ha vendégül láthatna újra, saját hajlékában.

- Szerény lakás, - szólt Micawber úr, - hogy Heep barátunknak kedvencz szavajárásával éljek; de lépcsőnek beválik nagyobb igényű családi berendezkedéshez.

Megkérdeztem tőle, vajon eddigelé meg lehet-e elégedve Heep barátja viselkedésével? Felkelt, hogy meggyőződjék, jól be van-e csukva az ajtaja, mielőtt halkan így válaszolt:

- Kedves Copperfield, az olyan ember, a ki pénzügyi zavarok nyomásával küzd, hátrányban van a legtöbb emberrel szemben. Ez a hátrány nem csökken, hogyha az anyagi nyomás következtében arra kényszerül az ember, hogy előre kiszedje a fizetését, mielőtt bekövetkeznék az esedékesség napja. Csak annyit mondhatok, hogy Heep barátom ama kívánságaimnak, a melyeket fölösleges volna részleteznem, oly módon tett eleget, hogy eljárása eszének és szívének egyaránt becsületére válik.

- Nem hittem volna, hogy bármiképp is nagyon bőkezűen bánják a pénzével, - jegyeztem meg.

- Bocsásson meg! - szólt Micawber úr kényszeredetten, - én úgy beszélek Heep barátomról, a hogy' tapasztalásból ismerem őt.

- Örülök, hogy a mit ön tapasztalt, ily kedvező, - válaszoltam.

- Nagyon lekötelez, kedves Copperfield, - szólt Micawber úr, és dúdolgatni kezdett magában.

- Gyakran találkozik Wickfield úrral? - kérdeztem, hogy másra tereljem a beszélgetést.

- Csak elvétve, - szólt Micawber úr kicsinylően; - Wickfield úr, ha szabad így beszélnem, olyan ember, a ki mindenben a legjobbat akarja; csakhogy bizony - szóval kiöregedett a dolgokból.

- Attól félek, hogy a társa igyekszik őt kiöregíteni, - szóltam.

- Kedves Copperfield! - szólt Micawber úr, miután egy ideig nyugtalanul feszengett a székén; - engedje meg, hogy egy megjegyzést tegyek! Én itt meghitt ember vagyok. Állásom bizalmi állás. Bizonyos kérdések firtatása, arra a meggyőződésre jutottam, jelenlegi kötelességeimmel összeférhetetlen, még a feleségem előtt is, a ki oly hosszú idő óta osztályosa viszontagságaimnak és rendkívül világos eszű asszony. Ennélfogva arra szeretném önt kérni, hogy baráti érintkezésünkben, - a mely, remélem, örökre zavartalan marad! - húzzunk egy választóvonalat. A vonalon innen, - folytatta Micawber úr, miközben íróasztalán a vonalzóval szemléltette a szóban forgó választóvonalat, - ott van az emberi szellem egész birodalma, egy csekélység kivételével; a vonalon túl van ez a csekélység, más szóval, Wickfield és Heep urak üzleti ügyei minden egyéb tartozékkal. Remélem, nem sértem meg ifjúkorom pályatársát, ha arra kérem, fontolja meg higgadtan ezt az indítványomat.

Bár Micawber úron oly kellemetlen változást vettem észre, a mely nagyon rosszúl állt neki, mintha új kötelességeit nem rászabták volna, mégis úgy éreztem, hogy nincs jogom megsértődni. Meg is mondtam ezt neki, s ettől mintha megkönnyebbült volna, melegen megszorította a kezemet.

- Engedje meg, hogy biztosítsam róla, - szólt Micawber úr, - hogy Wickfield kisasszony teljesen elbűvölt. Kiváló fiatal hölgy, rendkívül bájos, és figyelemreméltó erényekkel ékeskedik. Szavamra, - szólt Micawber úr, megcsókolva a kezét és bámulatos előkelőséggel meghajolva, - hódolattal adózom Wickfield kisasszonynak! Hm!

- Ez legalább olyas valami, a minek örülök, - válaszoltam.

- Ha nem biztosított volna bennünket, kedves Copperfield, ama kellemes délután, a melyet volt szerencsénk önnél tölteni, hogy D. a kedvencz betűje, - szólt Micawber úr, - akkor minden kérdés nélkül bizonyára azt hittem volna, hogy Á. a választott betűje.

Minden ember ismeri azt az érzést, a mely olykor-olykor elfogja, mintha azt, a mit mond vagy tesz, réges-régen mondta vagy tette volna már, - mintha a ködös múltban ugyanazok az arczok, ugyanazok a tárgyak, ugyanazok a körülmények vették volna körül, - mintha föltétlen bizonyossággal tudná, mit fog hallani a következő pillanatban, úgy, mintha hirtelen visszaemlékeznék rá! Soha életemben nem lepett meg ez a rejtelmes érzés erősebben, mint akkor, mielőtt Micawber úr e szavakat kiejtette.

Egyelőre elbúcsúztam Micawber úrtól, legszívesebb üdvözlétemet küldve családjá tagjainak. Mikor távozásom közben újra leült, kezébe vette a tollát s beletemette fejét a nyakravalójába, hogy kényelmesebben hozzáláthasson az íráshoz, tisztán láttam, hogy mióta elfoglalta új állását, valami válaszfal emelkedett köztem és közötté, a mely megakadályozta, hogy oly bizalmasan közeledjünk egymáshoz, mint hajdanában, s a mely teljesen megváltoztatta érintkezésünknek a jellegét.

A fura, ódon társalgóban, bár számos nyoma maradt benne Heepné közellétének, nem volt senki sem. Betekintettem a szobába, a mely még mindig Ágnes szobája volt, s láttam, hogy Ágnes szép, ódon íróasztala előtt ül, a kandalló mellett, és ír.

Mikor elálltam a világosságot, föltekintett. Mennyire megörültem, hogy a mikor meglátott, figyelmes arcza felragyogott, s édes tekintettel és nyájas vendéglátással fogadott!

- Ah, Ágnes! - szóltam, mikor egymás mellett ültünk, - mostanában nagyon, de nagyon nélkülöztem magát!

- Igazán? - szólt Ágnes. - Már megint! És ilyen hamar?

A fejemet ráztam.

- Nem tudom, Ágnes, hogy' miképp, de mintha híjjával volnék bizonyos lelki erőnek, a melyre szükségem volna. Maga annyira hozzászoktatott ahhoz itt, a régi, boldog időkben, hogy helyettem gondolkozzék; s én oly természetesnek találtam, hogy maga a tanácsadóm és a támaszom, hogy igazán azt hiszem, elmulasztottam szert tenni erre a lelki erőre.

- S melyik az a lelki erő? - kérdezte Ágnes jókedvűen.

- Nem tudom, hogy' mondjam meg, - válaszoltam. - Azt hiszem, komolyság és kitartás van bennem?

- Bizonyos vagyok benne, - szólt Ágnes.

- És türelmem is van, úgy-e, Ágnes? - kérdeztem, kissé tétovázva.

- Hogyne volna, - felelt Ágnes nevetve. - Meglehetős adag.

- És mégis, - szóltam, - olykor oly nyomorúlt és oly kedvetlen vagyok, oly állhatatlan és oly határozatlan, mikor a sarkamra kellene állnom, hogy úgy érzem, híjjával vagyok, - hogy is nevezzem? - talán az önbizalomnak.

- Nevezzük így, ha akarja, - szólt Ágnes.

- Helyes! - feleltem. - Már most látja! Maga Londonba jön, én bizalommal magához fordulok, s azon nyomban tisztában vagyok vele, hogy mi a czélom és merre kell haladnom. Majd megint utat tévesztek; eljövök ide, s egy pillantás alatt más emberré leszek. Azok a körülmények, a melyek miatt kétségbeestem, nem változtak meg, mióta beléptem ebbe a szobába; de e rövid időköz alatt valami jótékony befolyás hatalmába kerültem, a mely átalakít, még pedig úgy, a hogy' a javam kívánja! Miféle befolyás ez? Micsoda titkos hatalma van magának, Ágnes?

Ágnes lehorgasztott fővel a tűzbe nézett.

- A régi nóta folytatása, - szóltam. - Nevessen ki, ha azt mondom, hogy ugyanazt éreztem kis dolgokban, a mit most érzek nagy dolgokban. Régi bajaim dőreségek voltak, a mostaniak komoly bajok; de valahányszor elkerültem fogadott nővéremtől - -

Ágnes rám pillantott, - óh, mily mennyei tekintettel - s kezét nyújtotta, a melyet megcsókoltam.

- Valahányszor nem volt mellettem, Ágnes, maga, hogy tanácsával támogasson és helyeselje, a mit kezdtem, mindig megbotlottam és mindenféle bajba keveredtem. S ha aztán végül eljöttem magához, (a mint hogy mindig eljöttem), békeség és boldogság derült rám. Most is úgy jövök haza, mint a kifáradt vándor, s itt áldott nyugalomra lelek!

Oly mélyen átéreztem azt, a mit mondtam, oly őszintén elérzékenyültem, hogy a hangom elfulladt, kezembe temettem az arczom és sírva fakadtam. A tiszta igazságot írom. Bár sok ellentmondás és következetlenség volt bennem, úgy, mint a legtöbbünkben; bár sok minden történhetett volna egészen másképp, még pedig sokkal jobban; bár sok mindent cselekedtem makacsúl, elnyomva szívem jobb sugallatát: minderről semmit sem tudtam. Azt tudtam csak, hogy áhítatos komolyság vett rajtam erőt, mikor éreztem azt a békét és nyugalmat, a mely Ágnes közelében eltöltött.

Szelíd, testvéries modorával; ragyogó szemével; gyöngéd hangjával, s azzal az édes nyugodtsággal, a mely réges-régen szent helylyé avatta előttem azt a házat, a mely otthona volt, - csakhamar rávett Ágnes arra, hogy leküzdjem ellágyulásomat, s elmondjam mindazt, a mi utolsó találkozásunk óta történt.

- Több mondani valóm nincs, egy betű sem, Ágnes, - szóltam, mikor végére jutottam a vallomásomnak. - Most magába vetem minden bizodalimat.

- Csakhogy nem belém kell ám vetnie, Trotwood, - felelt Ágnes, nyájasan mosolyogva; - hanem más valakibe.

- Dórába? - szóltam.

- Mindenesetre.

- Nos hát, Ágnes, - szóltam, kissé megzavarodva, - mindeddig nem említettem még, hogy Dórában kissé bajos - - a világért sem mondanám azt, hogy nem bírom benne, mert a legtisztább, legigazabb lélek, - de kissé bajos, - igazán, nem is tudom, Ágnes, hogy' fejezzem ki magamat. Félénk kis teremtés, könnyen megijed és kétségbeesik. Nem régiben, az édesatyja halála előtt, mikor helyénvalónak találtam, hogy szóba hozzam előtte... de ha lesz türelme végighallgatni, elmondom majd úgy, a hogy' történt.

Így aztán elbeszéltem Ágnesnek mindent, - hogy' vallottam be a szegénységemet, hogy' hoztam szóba a szakácskönyvet, a háztartás számadásait, és a többit, és a többit.

- Óh, Trotwood! - tiltakozott Ágnes mosolyogva. - Megint csak fejjel rohant a falnak, úgy, a hogy' szokott! Hiszen a legkomolyabban küzdhetett volna céljáért, hogy előbbre jusson a világban, a nélkül is, hogy így elhirtelenkedje a dolgot azzal a szerető szívű, tapasztalatlan, félénk kis leánnyal. Szegény Dóra!

Sohasem hallottam még annyi édes, elnéző jóságot kicsendülni emberi hangból, mint a mikor Ágnes ezt a választ adta. Mintha csak azt láttam volna, hogy gyöngéd bámulattal magához öleli Dórát, s miközben tapintatosan védelmébe veszi, hallgatag szemrehányással illet tüzes hamarkodásomért, a melylyel megriasztottam gyöngé kis szívecskéjét. Mintha csak azt láttam volna, hogy Dóra, a maga búbájos mesterkéletlenségében, dédelgeti Ágnest, hálálkodik neki, hízelegve védelmét kéri ellenem, s gyermeki ártatlanságának egész hevével szeret engem.

Óh, mily hálás bámulattal tekintettem Ágnesre! Mintha együtt láttam volna őket, a tündöklő jövőben, mint két egymáshoz illő jó barátot, egymásnak díszére válván!

- Mitévő legyek hát, Ágnes? - kérdeztem, miután egy ideig szótlánul a tűzbe néztem. - Mi volna a leghelyesebb?

- Én azt hiszem, - szólt Ágnes, - az a legbecsületesebb eljárás, hogy levelet ír Dóra nénjeinek. Magának nem az a véleménye, hogy minden titkolódzás méltatlan eljárás volna?

- De az. Ha *maga* is azt hiszi, - szóltam.

- Én ugyan nem igen ítélek efféle dolgokban, - felelt Ágnes, tétovázó szerénységgel; - de annyi bizonyos, hogy az érzésem azt súgja - szóval, úgy érzem, hogy a bújálás és titkolódzás nem méltó magához.

- Nem méltó hozzám; de attól tartok, Ágnes, hogy csak annyiban nem, a mennyiben maga túlságosan jó véleménynyel van rólam, - válaszoltam.

- Nem méltó a természetében rejlő nyíltsághoz, - felelt Ágnes; - s éppen ezért én írnék Dóra nénjeinek. Elmondanék nekik oly nyíltan, oly őszintén, a hogy' csak lehet, mindent, a mi történt; s engedelmet kérnék tőlök, hogy néha-néha meglátogathassam őket. Tekintettel arra, hogy még fiatal és arra törekszik, hogy érvényesüljön az életben, azt hiszem, helyén való volna azt mondani, hogy készségesen belenyugodnék minden föltételbe, a melyet jónak látnának kikötni. Arra kérném őket, hogy ne utasítsák vissza kérésemet, mielőtt Dórával nem beszéltek róla; és beszéljék meg a dolgot Dórával, a mikor alkalmasnak vélik rá az időt. Nem volnék sem túlságosan szenvedélyes, - szólt Ágnes gyöngéden, - sem túlságosan követelőző. Hűségemre, állhatatosságomra - és Dórára támaszkodnám.

- De hogyha szóba hozván a dolgot, újra megijesztenék csak vele Dórát? - szoltam. - És ha Dóra sírva fakadna és egy szót sem szólna rólam?

- Valószínű ez? - kérdezte Ágnes, miközben arcán ugyanaz a gyöngéd megfontoltság tükröződött.

- A jó Isten áldja meg őt, Ágnes! de a szegényke olyan könnyen megriad, mint valami kis madárka, - szoltam. - Még az is megeshetnék! Vagy ha a két Spenlow kisasszony, - (az ilyen idősebb hölgyek nem ritkán furcsa teremtések), - zokon venné az ily módon való közeledést?

- Én nem hiszem, Trotwood, - felelt Ágnes, szelid tekintetét rám emelve, - hogy ezt a szempontot tekintetbe venném. Talán jobb volna, ha csupán azt fontolnám meg, vajon helyes-e, ha így cselekszem; és ha helyes, így cselekedném.

Eloszlott minden kételyem. Megkönnyebbült szívvel, bárha föladatomban súlyos jelentőségét mélyen éreztem, az egész délutánt a szóban forgó levél fogalmazványának a megszüvegezésére szenteltem. Ágnes átengedte a nagy célra az íróasztalát. De előbb még lementem, hogy fölkeressem Wickfield urat és Heep Uriast.

Uriast frissen vakolt, új irodájában találtam, a melyet a kert felé építettek a házhoz. Rendkívül aljas embernek látszott a nagy halom könyv és iromány között. Szokott csúszó-mászó modorával fogadott, s úgy tett, mintha Micawber úr nem értesítette volna még megérkezésemről. Ezt azonban voltam bátor kétségbe vonni. Átkísért Wickfield úr szobájába, a mely árnya volt csak hajdani mivoltának, mert az új társ kényelmére, berendezésének jó részétől megfosztották; azután a kandalló elé állt, a hátát melengetve és csontos kezével az állát dörzsölgetve, miközben Wickfield úr meg én üdvözlöttük egymást.

- Nálunk fogsz lakni, ugy-e, Trotwood, a míg Canterburyben maradsz? - kérdezte Wickfield úr, de ekközben Uriasra pillantott, mintha a beleegyezését kérné.

- Van hely a számomra? - kérdeztem.

- Minden esetre, Copperfield úrfi, - akarom mondani, Copperfield úr, de nagyon rájár a szám az úrfira, - szolt Urias, - nagyon szívesen átengedem a régi szobáját, ha meglegszik vele.

- Nem, nem, - szolt Wickfield úr. - Mért legyen önnek kellemetlensége? Van más szoba is. Van más szoba is.

- Óh, csakhogy tudja, - felelt Urias vigyorogva, - én igazán nagyon örülnék neki!

Hogy gyorsan véget vessek a dolognak, kijelentettem, hogy vagy a másik szobát kapom, vagy nem maradok. Így aztán megállapodtunk, hogy a másik szoba lesz az enyém; s miután az ebéd idejéig elbúcsúztam a cégtől, újra fölmentem az emeletre.

Azt reméltem, hogy Ágnest egyedül találom. De Heepné engedelmet kért, hogy a kötésével ott húzhassa meg magát abban a szobában, a kandalló mellett, azt hozván fel ürügyül, hogy ez a szoba, tekintettel a szél irányára, sokkal jobban védi a köszvényét, mint akár a társalgó, akár az ebédlő. Bárha hajlandó lettem volna lelkifurdalás nélkül kiszolgáltatni őt a szél jóindulatának, akár a székesegyház legmagasabb csúcsán is, jó képet vágtam a kényszerhelyzethez, és barátságosan üdvözöltem Heepné asszonyságot.

- Alázatosan köszönöm, uram, - szolt Heepné válaszul arra a kérdésemre, hogy'-mint van, - de csak éppen hogy megvagyok. Nincs mit dicsekednem az egészségemmel. Ha azt láthatnám, hogy Uriasomnak jó dolga van, akkor azt hiszem, többet nem igen kívánhatnék. Mit szól az Urymhoz? Milyen bőrben van?

Azt gondoltam, hogy épp oly gazképű legény, a milyen azelőtt volt; de azt feleltem, hogy nem vettem észre rajta semmi változást.

- Óh, azt hiszi, hogy nem változott meg? - kérdezte Heepné. - Akkor alázatosan bocsánatát kell kérnem, hogy én nekem más a véleményem. Nem gondolja, hogy soványabb lett?

- Nem soványabb, mint régebben volt, - válaszoltam.

- *Igazán* nem? - szólt Heepné. - Csakhogy ön nem az anya szemével nézi.

Az anyja szeme gonosz egy szem volt az egész világra nézve, gondoltam, mikor találkozott a tekintetünk - bármily ragaszkodással csüggött is a fián; s azt szentül hiszem, hogy Heepné meg a fia, nagyon ragaszkodtak egymáshoz. Heepné rólam Ágnesre vetette a tekintetét.

- *Kegyed* sem veszi észre rajta, Wickfield kisasszony, hogy emészti magát és sorvadozik? - kérdezte Heepné.

- Nem, - szólt Ágnes, nyugodtan folytatva munkáját, a melylyel foglalkozott. - Túlságosan aggódik miatta. Nagyon jól érzi magát.

Heepné bámulatosat szuszogva, tovább kötött.

Nem hagyta abba soha a kötését, s nem hagyott egyedül bennünket egy perczre sem. Korán reggel érkeztem, s még három-négy óránk volt az ebédig; de ő ott maradt ülve, oly szabályos egyhangúsággal perczegtetve a kötőtűit, a hogy' csak a homokóra hullathatja a fövenyét. Heepné a kandalló egyik felén ült; én a kandallóval szemben az íróasztal mellett ültem; s valamivel túl rajtam, a kandalló másik felén ült Ágnes. Valahányszor, lassan töprengve a levelemen, fölvettem a szememet, és rátekintettem Ágnes mélázó arczára, mindannyiszor láttam, hogy tisztán ragyog felém bátorító, angyali tekintete; de mindannyiszor rögtön éreztem azt is, hogy Heepné gonosz pillantása rám vetődik, rólam Ágnesre, Ágnesről újra vissza rám, s azután lopva ráhajlik megint a kötésére. Mit kötött, nem tudom, mivel ehhez a mesterséghez nem értek; de valami hálóforma volt. S a mint szakadatlanul tovább dolgozott kinaí evőpálczikákhoz hasonló kötőtűivel, a tűz világa mellett olyan volt, mint valami gonosz-szívű boszorkány, a ki egyelőre tehetetlen még a szemközt sugárzó jósággal szemben, azonban csak az alkalomra les, hogy hálóját kivethesse rá.

Ebéd közben is folyton szemmel tartott bennünket fáradhatatlanul. Ebéd után a fia váltotta föl; s mikor Wickfield úr, Urias meg én egyedül maradtunk, Urias folyton rám bandzsítva úgy görnyedezett, hogy alig bírtam szó nélkül megállani. A társalgóban újra az anya vette át kötögetve a figyelő szerepét. A míg Ágnes játszott és énekelt, Heepné a zongora mellett ült. Egy ízben egy bizonyos balladát óhajtott hallani, a melyért, mint mondotta, rajong az Uryja, a ki egy nagy karosszékekben ásítózott; s közbe-közbe hátratekintett Uriasra, és jelentette Ágnesnek, hogy a fia el van ragadtatva a zenétől. Nem igen szólalt meg egyszer sem - kérdés, vajon egyszer is megtette-e? - a nélkül, hogy a fiát ne említette volna. Nyilvánvalóan ez volt a kötelessége.

Ez így tartott az alvás idejéig. Az a tudat, hogy anya és fiú, mint két óriás denevér ott lebeg folyton az egész ház fölött, elsötétítvén mindent undok alakjával, annyira kedvemet szegte, hogy lefekvés helyett szívesebben maradtam volna a társalgóban, eltűrvén a kötést és minden egyebet, a mi vele járt. Jóformán be sem húnytam a szemem egész éjszaka. Másnap újra kezdődött a kötés és az őrtállás, és tartott egész nap.

Nem volt alkalmam arra sem, hogy legalább tíz perczig beszélgethessek Ágnessel. Alig mutathattam meg neki a leveletem. Azt indítványoztam, hogy sétáljon velem egyet; de mivel Heepné ismételtlen panaszkodott, hogy rosszabbul van, Ágnes könyörületből otthon maradt, hogy szórakoztassa. Alkonyat felé egyedül kísértáltam, azon tűnődve, mitévő legyek, s vajon van-e jogom még tovább is titkolni Ágnes előtt, mit mondott nekem Heep Urias annak idején Londonban, - mert ez a dolog újra kezdett nagyon nyugtalanítani.

Ramsgate felé ballagtam az országúton, a merre jó gyalogút vezetett; de annyira sem jutottam még, hogy a város elmaradt volna mögöttem, mikor a félhomályban rám kiáltott valaki a hátam mögül. A löcslábú alakban és a kurtaujjú felöltőben nem tévedhettem. Megálltam, és Heep Urias utólért.

- Mi baj? - szóltam.

- Milyen gyorsan jár! - szólt Urias. - Az én lábam elég hosszú; de azért alaposan próbára tette.

- Hová megy? - kérdeztem.

- Önhöz szegődöm, Copperfield úrfi, ha nem foszt meg attól az élvezettől, hogy egy régi ismerőssémmel sétálhassak.

Így szólván, rántott egyet a testén, a mi épp úgy lehetett előzékenységnek, mint gúnynak a jele, és kezdett velem lépést tartani.

- Urias! - szóltam rövid vártatva, oly udvariasan, a hogy' csak telt tőlem.

- Copperfield úrfi! - szólt Urias.

- Az igazat megvallva, - (de ne sértődjék meg), - azért jöttem el hazulról, hogy egyedül sétáljak egyet, mert otthon torkig teltem már a társasággal.

Oldalról rám pislantott, s azután a legaljasabb vigyorgásával így szólt: - Az anyámra czéloz!

- Nos hát, ő reá, - szóltam.

- Ah! De hiszen ön tudja, milyen jelentéktelen emberek vagyunk mi, - felelt Urias. - S mivelhogy tisztában vagyunk jelentéktelen mivoltunkkal, igazán résen kell állnunk, hogy azok, a kik nem olyan jelentéktelenek, a falhoz ne szorítsanak bennünket. A szerelemben helyén van minden fortély, uram.

Két nagy kezét álláig emelvén, gyöngéden összedörzsölte s halkán vihogott, miközben annyira hasonlított holmi gonosz páviánhoz, a mennyire - én legalább azt gondoltam, - emberi lény csak hasonlíthatott.

- Látja, - szólt még egyre ily kellemetlen módon dédelgetve magát és a fejét rázva felém, - maga, Copperfield úrfi, nagyon veszedelmes egy vetélytárs ám. Mindig az is volt, tudja.

- Hát én miattam őrizteti Wickfield kisasszonyt, és én miattam rontja meg az otthonát? - szóltam.

- Óh! Copperfield úrfi! Ez nagyon nyersen volt mondva, - felelt Urias.

- Öntse a véleményemet oly szavakba, a minőkbe akarja, - szóltam. - Épp oly jól tudja, Urias, mint én, hogy mit akarok mondani.

- Óh nem! Magának kell szavakba önteni, a mit gondol, - szólt Urias. - Óh, igazán! Én nem tudnám megtenni.

- Hát azt hiszi, - szóltam, Ágnes miatt minden áron arra törekedvén, hogy nagyon higgadt és nyugodt maradjak, - hát azt hiszi, hogy én más szemmel tekintek Wickfield kisasszonyra, mint a hogy' fivér tekinthet legkedvesebb nővérére?

- Nos, Copperfield úrfi, - felelt Urias, - be kell látnia, hogy erre a kérdésre nem vagyok köteles válaszolni. Lehet, hogy így van, tudja; de hát, látja, az is lehet, hogy nem így van!

Sohasem láttam olyasmit, a mi ábrázatának aljas ravaszságához fogható lett volna, és árnyatlan szeméhez, a melyen nyoma sem volt a pillaszőrnek.

- Tudja meg hát! - szóltam. - Wickfield kisasszonynak a kedvéért...

- Óh, az én Ágnesem! - kiáltott undorító módon, esetenül elcsavarintva a testét. - Nem volna szíves Ágnesnek nevezni őt, Copperfield úrfi!

- Wickfield Ágnes kedvéért - a jó Isten áldja meg őt! -

- Forrón köszönöm ezt az áldást, Copperfield úrfi! - vágott a szavamba.

- - Mondok önnek valamit, a mit más körülmények között épp oly szívesen megmondanék még - Ketch Jacknak is!³¹

- Kinek, uram? - szólt Urias, kinyújtva nyakát s kezét a füléhez emelve.

- A hóhérnak, - feleltem. - A legelképzelhetetlenebb alaknak, a kit csak gondolhatok, - bár ez a célzás egészen természetes következménye volt Urias arcának). - Egy másik fiatal hölgy a menyasszonyom. Remélem, ezzel csak meglelépszik.

- Lelki üdvösségére mondja? - szólt Urias.

Méltatlankodva ugyan, de már-már meg akartam erősíteni a kijelentésemet, úgy, a hogy' ő kívánta, a mikor megragadta a kezemet és megszorította.

- Óh, Copperfield úrfi, - szólt. - Ha leereszkedett volna hozzám annyira, hogy viszonozza a bizalmamat, mikor kitártam ön előtt a lelkemet, akkor éjszaka, a mikor annyira terhére voltam, ott aludván nappalijának a kandallója előtt, óh, akkor sohase kételkedtem volna önben. Ha így vagyunk, akkor nyomban eltávolítom az anyust, még pedig nagyon boldogan. Tudom, hogy meg fogja bocsátani a szerelem elővigyázatosságát. Úgy-e? Milyen kár, Copperfield úrfi, hogy nem méltatta viszonzásra a bizalmamat! Annyi bizonyos, hogy én megadtam rá önnek minden alkalmat. De ön sohasem ereszkedett le hozzám annyira, a hogy' én óhajtottam volna. Tudom, hogy ön sohasem szeretett engem úgy, a hogy' én szerettem önt.

Mindezenközben pedig nedves halujjaival a kezemet szorongatta, mialatt én mindent elkövettem, a mi az illendőséggel összefért, hogy szabaduljak a kezétől. De teljesen eredménytelenül. Szederszín felöltőjének a hóna alá húzta a karomat, és csaknem erőszakkal kényszerített, hogy karöltve sétáljak tovább vele.

- Visszafordulunk? - kérdezte Urias, arcczal a város felé fordulva, a mely fölött ott tündöklött már a korán kelő hold, megezüstözve a távoli ablakokat.

- Mielőtt más tárgyra térnénk, tudja meg, - szóltam, meglehetősen hosszas hallgatás után, - hogy az én véleményem szerint Wickfield Ágnes oly magasan áll *ön* fölött, s oly távol esik az *ön* törekvéseitől, mint ott fent az a hold!

- Békésen ragyog! Úgy mint Ágnes! - szólt Urias. - Nemde? Most pedig vallja meg, Copperfield úrfi, hogy sohasem szeretett engem úgy, a hogy' én szerettem önt. Mindig túlságosan alázatos embernek tartott, úgy-e? De nem is csoda!

- Nem vagyok barátja az alázatosság tüntető bevallásának, - feleltem, - sem bármi más vallomásnak.

- No tessék! - szólt Urias, a ki egészen petyhüdt és ólomszínű volt a hold fénye mellett. - Hát nem megmondtam-é? De mennyire nem jut eszébe, Copperfield úrfi, hogy a magam fajtájú ember teljes joggal alázatos! Az apám épp úgy, mint én, szegények iskolájában nevelkedtünk; az anyámat is valami közjótékonyági intézetben nevelték föl. Mindnyájunkat jó adag alázatosságra tanítottak, - más egyébre, tudomásom szerint, nem is igen tanítottak, - reggeltől estig. Alázatosaknak kellett lennünk, ezzel is, azzal is szemben; emitt a kalapunkat kellett

³¹ Ketch Jack híres londoni hóhér volt a XVII. század vége felé.

lekapnunk, amott alig győztünk hajlongani; nem volt szabad sohasem megfélemlkezni a helyzetünkről, s meg kellett alázkodnunk a külön emberek előtt. És töméntelen volt azoknak a száma, a kik különbe voltak nálunk! Az apámat kitüntették az iskolában az alázatosságáért. Engem is kitüntettek. Az apámból sekrestyést csináltak, mert alázatos volt. Az előkelőbb emberek közt az a híre volt az apámnak, hogy engedelmes, alkalmazkodó ember, s ez volt az oka, hogy álláshoz juttatták. - Légy alázatos, Urias, - mondotta az apám, - akkor sokra viheted. Ezt verték a fejünkbe az iskolában mindig, mind a kettőnknek; ezt jutalmazták legszívesebben. - Légy alázatos, - mondotta az apám, - akkor jó dolgod lesz! - És mondhatom, nem is jártam rosszul!

Akkor támadt bennem először az a gondolat, hogy az álnok alázatosságnak ez a gyalázatos fajtája talán a Heep-családon kívül rejlő okokból eredt. Láttam az aratást, de a vetésre sohasem gondoltam.

- Mikor egészen apró gyerek voltam még, - folytatta Urias, - megtudtam, mire jó az alázatosság, és rászoktattam magam. Jó étvágygyal ettem a száraz kenyeret. Megálltam, alázatosan, mikor bizonyos pontig eljutottam tanulmányaimban, és azt mondtam: - Ne tovább! - Mikor ön azt az ajánlatot tette, hogy megtanít latinul, s én nem fogadtam el, nagyon jól tudtam, mit teszek. - Az embereknek jól esik, ha magasan fölötted állnak, - mondotta az apám; - maradj te csak lent! - Máig is nagyon alázatos ember vagyok, Copperfield úrfi; de szert tettem mégis egy kis hatalomra.

S mindezt azért mondta csak, - (tudtam, a mikor ott láttam a holdfényben az arcát), - hogy értésemre adja, hogy el van szánva élni is ezzel a hatalmával a maga érdekében. Sohasem kételkedtem aljasságában, ravaszságában és gonoszlelkűségében; de csak most értettem meg teljesen, minő hitvány, kíméletlen és bosszúért szomjazó lélek fejtett e korán kezdődött és oly sokáig tartott szolgaság nyomában.

Ennek a saját magáról való beszámolóknak volt azonban egy kellemes következménye is, a mennyiben arra birta Uriast, hogy karomat eleresztvén, újra megsímogassa gyöngéden az állát. Miután megszabadultam tőle, föltettem magamban, hogy most már megóvom szabad mozgásomat; s egymás mellett haladtunk visszafelé, útközben nem is beszélgetve tovább.

Vajon attól lelkesedett-e föl, a mit tőlem hallott, vagy attól, hogy visszapillantott az életére, nem tudom; de annyi bizonyos, hogy valami nagyon lelkes hangulatba ringatta. Ebéd közben többet beszélt, mint rendesen; megkérdezte az anyjától, - (a kit fölmentett a tiszte alól nyomban, mikor hazaértünk), - vajon nem vénült-e már ki a legénysorból, s egy ízben olyan pillantást vetett Ágnesre, hogy mindenemet szívesen odaadtam volna cserébe azért, hogy leüthessem őt.

Mikor hárman, férfiak, az ebéd után magunkra maradtunk, Uriasnak még csapongóbb lett a kedve. Bort alig, vagy éppen nem ivott; és azt gyanítom, pusztán a diadalérzet garázdasága szállt belé, a melynek a fitogtatására ingerelte talán az én otlétem is.

Észrevettem már előtte való nap, hogy Urias ivásra igyekezett csábítani Wickfield urat; s elértvén Ágnes pillantását, a melyet távozás közben vetett rám, csupán egy pohár borra szorítkoztam, s azután azt indítványoztam, hogy menjünk Ágnes után. Aznap este megint csak így akartam tenni, de Urias gyorsan megelőzött.

- Ritkán van szerencsénk mostani vendégünkhöz, uram, - szólt Wickfield úrhoz fordulva, a ki Urias teljes ellentétéképpen az asztal végén ült; - s az volna az indítványom, ürítsünk a tiszteletére még egy pár pohár bort, ha önnek nincs ellene kifogása. Copperfield úr, Isten tartsa meg egészségben és boldogságban!

Kénytelen voltam úgy tenni, mintha elfogadnám a kezét, a melyet átnyújtott hozzám, s utána egészen más érzéssel kezét szorítottam a megtört, derék emberrel, Urias üzlettársával.

- Nos, kolléga, ha nem haragszik meg érte, - remélem, mond egyet-mást Copperfield tiszteletére!

Futólag említem csak, hogy' köszöntötte föl Wickfield úr először a nénémet, azután Dick urat, azután a Doctors' Commonst, s azután Uriast, és hogy' ivott meg mindannyiszor két pohár bort; mennyire tisztában volt gyöngeségével s hogy' küzdött ellene hasztalanul; hogy' ingadozott az Urias viselkedésén való szégyene és ama vágya között, hogy kedvében járjon Uriasnak, hogy' tekergett, hogy' forgolódott Urias, nyilván azon való örömében, hogy Wickfield urat sikerült előttem ekképpen bemutatnia. Fájt a szívem mind ennek láttára, s a kezem visszaborzad attól, hogy leírja, a mit láttam.

- Ide figyeljen, kolléga! - szólt Urias. - Most *én* beszélek majd, s alázatosan arra kérem önöket, ürítsék fenékgig a poharukat, mert a női nem legdicsőbbikét akarom éltetni.

Wickfield úr kezében üres volt a pohár. Láttam, hogy leteszi a poharát, ránéz a képre, a melyhez Ágnes annyira hasonlított, homlokához emeli a kezét és visszahanyatlik a karos-székébe.

- Sokkal jelentéktelenebb személy vagyok, - folytatta Urias, - semhogy felköszönthessem; de bámulom, - imádom őt.

Azt hiszem, nem érhetne volna az apa ősz fejét oly physikai fájdalom, a mely rettentőbben hatott volna rám annál a lelki gyötrellemnél, a mely összeszorított két öklében fejeződött ki.

- Ágnes, - szólt Urias, a ki vagy nem nézett rá, vagy nem értette meg mozdulata jelentőségét, - Wickfield Ágnes, bátran állíthatom, nemének legdicsőbbike. Azt hiszem, barátok között nyíltan beszélhetek. A ki atyjának vallhatja magát, büszke lehet e kitüntetésre; de a ki férjének vallhatja magát...

Ne adja Isten, hogy még egyszer halljak valamikor olyan kiáltást, mint az volt, a melylyel az apa felugrott az asztal mellől!

- Mi baj? - kérdezte Urias halálsápadtan. - Talán csak nem örült meg egészen befejezésül, Wickfield úr? Ha bevallom azt az ambíciót, hogy Ágnesét az én Ágnesemmé tehessem, azt hiszem, épp annyi jogom van ehhez, mint másnak. Sőt több jogom van hozzá, mint bárki másnak!

Átöleltem Wickfield urat, és kérve-kértem őt mindenre, a mi eszembe jutott, leginkább azonban Ágnes iránt való szeretetére, hogy csillapodjék. Abban a pillanatban örült volt; a haját tépte, a fejét ütötte, erővel szabadulni akart tőlem, egy szót sem felelt, nem nézett senkire, nem látott senkit; vakon kapkodott, meredt, eltorzult arczczal, maga sem tudta, mi után. Rettentő látvány volt.

Összefüggéstelen szavakkal, de a legbensőbb hévvel könyörögtem, hogy ne engedje át magát ennek a vad szenvedélynek, hanem hallgasson rám. Esengtem, hogy gondoljon Ágnesre, azonosítson engem Ágnessel, jusson eszébe, hogy Ágnes meg én együtt nőttünk fel, hogy mennyire tisztetem és szeretem Ágnest, hogy Ágnes öröme és büszkesége neki. Minden áron fel akartam idézni lelke elé Ágnes képét; még szemrehányást is tettem neki, hogy nincs elég ereje megkímélni Ágnest attól, hogy ilyen jelenet a tudomására ne jusson. Lehet, hogy nem hiába erőlködtem, vagy hogy őrvöngése kitombolta magát; de lassacskán gyöngült az ellenállása; rám tekintett - eleinte révetegen, majd jelét adva annak, hogy rám ismert. Végül így szólt: - Tudom, Trotwood! Az én drágám és te - tudom! De nézd ezt az embert!

Uriasra mutatott, a ki pirúlva és sápadozva állt az egyik sarokban, miután elképedve látta, hogy nyilvánvalóan elszámította magát.

- Tekints rá az én kínzó szellememre, - folytatta Wickfield úr. - Ő fosztott meg lépcsőről-lépcsőre híremtől, nevemtől, békémtől és nyugalamtól, házamtól és otthonomtól.

- Nekem köszönheti, hogy megmaradt a híre-neve, a békéje és a nyugodalma, s a háza és az otthona is, - szólt Urias hirtelen, daczos, csalódott arczczal, de a történetek elsímítását óhajtva.

- Ne bolonduljon, Wickfield ur! Ha többet találtam mondani egy szóval, mint a mennyire ön el volt készülve, azt hiszem, vissza is vonhatom, a mit mondtam. Nem ártottam vele senkinek.

- Minden embernek az indokait kerestem, - szólt Wickfield úr, - s beértem azzal, hogy ezt az embert az anyagi érdek indokainál fogva fűztem magamhoz. De most láthatod, milyen ember, - óh, milyen ember!

- Okosabban tenné, Copperfield, ha elhallgattatná, - kiáltott Urias, hosszú mutatóujjával felém bökve. - Mindjárt olyasmit fog mondani, - jól értsen meg! - a mit később bánni fog, és bánni fogja ön is, hogy hallotta!

- Mindent el fogok mondani! - kiáltott Wickfield úr kétségbeesetten. - Mért ne legyek az egész világ hatalmában, ha az övében vagyok?

- Hallja-e! Annyit mondok csak, - szólt Urias, újra engem intve óvatosságra, - ha nem fojtja belé a szót, akkor nem jóbarátja! Mért nem szabad az egész világ hatalmában lennie, Wickfield úr? Mivel önnek lánya van. Mi ketten tudjuk, a mit tudunk, úgy-e? Ne bántsa az alvó ebeket, - ki akarja fölzavarni őket? Én nem. Hát nem látja, hogy olyan szerény vagyok, hogy szerényebb már nem is lehetnék? Mondom, hogy túllöttem a célon, sajnálom. Kívánhat-e egyebet, uram?

- Óh, Trotwood, Trotwood! - kiáltott Wickfield úr, a kezét tördelve. - Milyen mélyre süllyedtem, mióta először láttalak e házban! Lefelé haladtam már akkor is, de milyen rettenetes, milyen rettenetes utat tettem meg azóta! Gyarló engedékenységem tett tönkre. Rabja lettem az emlékezésnek, rabja a feledésnek. Gyermekem anyjáért való természetes fájdalmamnak betege lettem; gyermekemhez való természetes ragaszkodásomnak betege lettem. Megmérgeztem mindent, a mihez hozzáértem. Nyomorba döntöttem azt, a kit forrón szeretek, tudom - *te* is tudod! Azt hittem, lehetséges, hogy őszintén szeressem egyetlen egy lényt a világon, s a világot ne szeressem; azt hittem, lehetséges, hogy őszintén gyászoljak egyetlen egy lényt, a ki megboldogult, s ne osztozzam mindazoknak a fájdalmában, a kiknek gyászuk van. Életem tanulságai ekképp ellenem fordultak! Gyáva, beteg szívemet emésztettem, s a szívem engem emésztett. Fukarkodtam a bánatommal, fukarkodtam a szeretetemmel, nyomorultán kitértem mind a két érzelem sötét árnya elől. S íme, ilyen rommá lettem. Megérdemlem, hogy gyűlölettel menekülj tőlem!

Lerogyott egy székre és csöndesen zokogott. Fölindulása, a melybe belehajszolták, elernyed. Urias előbújt a sarokból.

- Nem tudom, mi mindent cselekedtem kábaságomban, - szólt Wickfield úr, kinyújtva a kezét, mintha arra kérne, hogy ne kárhoztassam. - Ő tudja legjobban, - (Heep Uriast értette), - mert szakadatlanul a hátam mögött állt, tanácsot súgva a fülembe. Benne lásd a nyakamon lógó malomkövet. Őt látod a házamban, őt látod az irodámban. Csak az imént hallottad is őt. Kell-e többet mondanom?

- Ennyit se kellett volna mondania, félennyit se, egyáltalában egy szót se, - jegyezte meg Urias, félig daczosan, félig alázatosan görnyedezve. - Nem fújta volna föl ennyire a dolgot, ha nem száll a fejébe a bor. Holnap másképp fog majd gondolkozni a dologról, uram. Baj-e,

hogyha túllőttem a célon, vagy többet mondtam, mint a mennyit akartam? Hiszen nem ragaszkodtam hozzá!

Nyílt az ajtó, s belebent a szobába Ágnes. Nyoma sem volt arczán az élet színének. Átkarolta atyja nyakát és szilárdan így szólt: - Apus, te rosszúl vagy! Gyere velem! - Wickfield úr Ágnes vállára hajtotta a fejét, mintha mélységesen szégyelné magát, azután kiment vele. Ágnes tekintete csak egy futó pillanatra találkozott az enyémmel; de azért tisztán láttam, mennyit tud abból, a mi történt.

- Nem vártam, hogy ennyire fogja bántani őt, Copperfield úrfi, - szólt Urias. - No de nem baj! Holnap megint csak jóbarátok leszünk. Az ő java kívánja. S én alázatosan az ő javát iparkodom szolgálni.

Egy szót sem feleltem a szavaira, hanem fölmentem a csendes kis emeleti szobába, a hol oly sokszor üldögélt velem Ágnes könyveim előtt. Késő éjszakáig nem jött be hozzám senki sem. Könyvet vettem a kezembe és olvasni próbáltam. Hallottam, hogy éjfél üt az óra, s még egyre olvastam, a nélkül, hogy tudtam volna, mit olvasok, mikor Ágnes megérintett.

- Korán reggel utazik, Trotwood! Búcsúzni jöttem!

Látszott rajta, hogy sírt; de most már megint oly nyugodt, oly szépséges volt az arcza!

- Isten áldja! - szólt Ágnes, kezét nyújtva.

- Kedves, jó Ágnes! - szóltam, - látom, azt kívánja, hogy ne szóljak a mai estéről, - de hát csakugyan nem tehetünk semmit?

- Bízunk az Istenben! - felelt Ágnes.

- Nem tehetnék-e én valamit, én, a ki magához jövök az én apró bajaimmal?

- És annyira megkönnyíti az enyéimet, - szólt Ágnes. - Nem, édes Trotwood, nem!

- Kedves Ágnes, - szóltam, - vakmerőség volna tőlem, a ki oly szegény vagyok mindabban, a miben maga oly gazdag, - jóságban, határozottságban, minden nemes tulajdonságban, - vakmerőség volna, ha kételkedném magában, vagy irányítani akarnám; de tudja, mennyire szeretem, és mily sokkal vagyok az adósa. Úgy-e, Ágnes, nem fogja magát félreértett kötelességérzetből sohasem feláldozni?

Egy pillanatig oly felindulás vett rajta erőt, a hogy' még sohasem láttam; kihúzta a kezemből a kezét s egy lépést hátrált.

- Jelentse ki, hogy nem gondol ilyesmire, édes Ágnes! Testvérnél drágább! Gondolja meg, milyen megbecsülhetetlen ajándék a maga szíve, a maga szeretete.

Óh! sok, sok idő múlva is magam előtt láttam azt az arcot, azt a csak egy pillanatig tartó kifejezést, a mely nem volt sem csodálkozó, sem panaszos, sem szánakozó. Óh, sok, sok idő múlva is láttam, úgy, mint akkor, hogy' olvad át az a kifejezés abba a kedves mosolyba, a melylyel Ágnes biztosított róla, hogy nem aggódik maga miatt, - hogy nekem is fölösleges aggódnom miatta, - s azután fivérének nevezve, búcsúzott és eltávozott!

Sötét volt még reggel, mikor a fogadó előtt fölültem a postakocsira. Éppen derengett, mikor indulóban voltunk, s mialatt én Ágnesre gondoltam, egyszerre csak felbukkant a kocsi oldalán a nappal és az éjszaka kavargó félhomályából Uriasnak a feje.

- Copperfield! - szólt Urias, rekedt suttogással, miközben a földézet vasrúdjába kapaszkodott, - azt gondoltam, örülni fog, ha távozása előtt meghallja, hogy szent a béke köztem és Wickfield úr között. Voltam már a szobájában és elsímítottunk mindent. Mert hát tudja, bárha

jelentéktelen ember vagyok is, nagy hasznomat veszi; és a mikor nincs becsípve, tisztában van az érdekeivel! De azért milyen kedves egy ember, Copperfield úr!

Erőt véve magamon, azt mondtam, örülök, hogy megkövette Wickfield urat.

- Óh, minden bizonynyal! - szólt Urias. - Hiszen tudja, hogy ha az ember alázatos, a bocsánatkérés nem nagy dolog neki. Egy-kettőre megvan! De mondja csak! Úgy-e, - szólt, nagyot rándítva magán, - hébe-korba szakasztott már éretlen körtét, Copperfield úrfi?

- Meglehet, - feleltem.

- Tegnap este *én* is így jártam, - szólt Urias; - de majd megérik még! Csak ki kell várni. Én pedig várhatok!

Ömlengő búcsúzás közben lemászott a kocsiról, mikor a kocsis fölkapaszkodott a helyére. Nem tudom, rágcsált-e valamit, hogy védekezzék az éles reggeli levegő ellen; de úgy mozgatta a száját, mintha a körte megért volna már és azt csamcsogtatná.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

A vándor.

Aznap este nagyon komolyan megbeszéltük a Buckingham Streeten azokat a családi eseményeket, a melyeket részletesen elbeszéltem az előbbi fejezetben. A néném mélyen érdekelte a dolog, s karját keresztbe fonva, két óránál tovább járt föl s alá a szobában. Valahányszor bosszankodott, mindig ilyen nagyszabású gyaloglást rendezett; s bosszankodásának a nagyságát mindig abból lehetett megállapítani, meddig tartott a sétája. Ez alkalommal annyira föl volt háborodva, hogy szükségesnek tartotta kitárni a hálószoba ajtaját is, és ekképpen olyan pályát létesíteni, a mely az egyik szoba falától pontosan a másik szoba faláig terjedt. S miközben Dick úr meg én nyugodtan a kandalló mellett ültünk, a néném az inga szabályosságával, egyenletes léptekkel, ide-oda járt e kimért úton.

Mihelyt Dick úr lefeküdt, s a nénémel magunkra maradtunk, az asztalhoz ültem, hogy megírjam levelemet a két öreg úrhölgynek. A néném időközben belefáradt a járkálásba, s a kandalló mellé ült, fölhajtván, úgy mint rendesen, a ruhája alját. De a helyett, hogy poharát rendes szokása szerint a térdén tartotta volna, otthagyta a kandalló párkányán, hozzá sem nyúlva; s balkönyökét jobb karjára és állát balkezére támasztva, elgondolkozva rám tekintett. Valahányszor fölvettem a szemem írásközből, mindig találkoztam a tekintetével.

- Nagyon jól érzem magam, drágám, - szólt megnyugtató bólintással; - de nyughatatlan és szomorú vagyok!

Úgy el voltam mélyedve a munkámba, hogy észre sem vettem, csak mikor már lefeküdt, hogy altatóját, - így szokta nevezni, - meg sem ízelve, ott hagyta a kandalló párkányán. Odajött az ajtajához, még gyöngédebben, mint máskor, mikor bekopogtam hozzá, hogy közöljem vele fölfedezésemet; de csak ennyit mondott: - Nem merem ma este meginni, Trot; - azután a fejét csóválva megint visszavonult.

Reggel elolvasta a két öreg úrhölgyhöz írott levelemet, és jónak találta. Föladtam a levelet, s azután egyebet nem tehettem, mint hogy vártam rá a választ oly türelmesen, a hogy csak telt tőlem. Eltelt körülbelül egy hét, s én még mindig a várakozásnál tartottam, mikor egy havas este hazafelé indultam a doktortól.

Egész nap dermesztő hideg volt, s egy ideig csípős északkeleti szél fútt. Estére elállt a szél, s utána havazni kezdett. Sűrű nagy pelyhekben hullt a hó, emlékszem, s vastag rétegbe rakódott. A kocsik kerekeinek és a gyalogjárók lépteinek a zaja úgy eltompult, mintha tollal lettek volna fölhintve az utcák épp oly vastagon.

A legrövidebb út, - s ilyen este természetesen ezt választottam, - a Saint-Martin-utczán vezetett hazafelé. Akkoriban a templom, a melyről ezt az utcát elnevezték, nem állt oly szabadon, mint manapság, mivel nem volt előtte szabad tér, s az utca lefelé kanyarodott a Strandre. Miközben az oszlopcsarnok lépcsőzete mellett haladtam tova, a sarkon egy nővel találkoztam. Rám tekintett, azután keresztül vágott a keskeny utcán és eltűnt előlem. Ismerős volt az arcza. Láttam már valahol. De nem jutott eszembe, hogy hol. Olyasmire emlékeztetett, a mi rögtön belekapott a szívembe; de mikor elém került, másra gondoltam, és nem tudtam eligazodni rajta.

A templom lépcsőzetén egy ember állt lehajolva, a ki valami batyut kötözgetett a puha havon; az előbb említett nőt és ezt az embert egyszerre pillantottam meg. Nem hiszem, hogy meglepetésemben megálltam volna; de ha nem álltam is meg, a mint tovább haladtam, főlegyenesegett, megfordult és felém jött, le a lépcsőzetről. Szentöl-szemben álltam Peggotty úrral!

És ekkor eszembe jutott az is, hogy ki volt a nő. Márta volt, a kinek Emmi akkor éjszaka pénzt adott a konyhában. Endell Márta, - a kivel Peggotty úr, - mint Ham mondotta volt, - a tengerfenék minden kincséért sem akarta volna együtt látni az ő drága hugocskáját.

Melegen kezét szorítottunk. Az első pillanatban egyikünk sem tudott egy szót sem szólni.

- Davy úrfi! - szólalt meg Peggotty úr, erősen megszorítva a kezemet; - jó esik a lelkemnek, hogy láthatom, uram. Szerencse, hogy találkoztunk! Szívemből örvendek!

- Én is épp úgy örülök, kedves, öreg barátom! - szóltam.

- Eszembe vót, hogy főkeresem ma este, uram, - szólt Peggotty úr; - de mivelhogy tudom, hogy most magáná lakik a nénye is, - mer odale jártam, - Yarmouth táján, - attú tartottam, hogy késő vóna má. Azonban korán reggee főkerestem vóna, uram, mielőtt odébb mék.

- Megint távozik? - kérdeztem.

- Úgy van, uram, - felelt Peggotty úr, türelmesen a fejét rázogatva. - Hónap indulok.

- És most hová készült? - kérdeztem.

- Most? - felelt, miközben a havat rázogatta hosszú hajáról. - Be akartam térni valahová.

Akkoriban, csaknem szemközt velünk onnan, a hol álltunk, az Arany Kereszt-fogadónak, a mely emlékezetemben annyira egybeforrott Peggotty úr szerencsétlenségével, volt egy oldal-bejárata, a mely a fogadó udvarába vezetett. Rámutattam a kapura, karon fogtam Peggotty urat, és átmentünk együtt a bejárathoz. Két vagy három vendégszoba a fogadó udvarából nyílt. Benéztem az egyikbe, s látván, hogy üres, és vígan lobog a kandallója, bevezettem oda Peggotty urat.

Mikor a világosságban ránéztem, észrevettem nemcsak azt, hogy hosszú és borzas a haja, hanem azt is, hogy az arcját sötétre barnította a nap. Jobban megöszült, arcán és homlokán mélyebbek lettek a barázdák, s meglátszott rajta, hogy a legzordabb idővel is dacolva járta fáradalmas vándorútját; de azért nagyon erős volt s olyan embernek látszott, a ki megingathatatlanul tör a célja felé, a melytől semmi el nem tántoríthatja. Miközben én e megfigyelésekkel foglalkoztam magamban, Peggotty úr a havat rázta kalapjáról és ruhájáról, és havas arcját törölgette. Mikor leült, szemben velem az asztalhoz, háttal az ajtónak, a melyen beléptünk, felém nyújtotta újra kemény kezét és melegen megszorította a kezemet.

- Eemondok maj mindent magának, Davy úrfi, - szólt, - meere jártam mindenfelé, oszt mi mindent hallottunk azóta. Messze jártam, oszt nem sok, a mit hallottunk; de eemondom azér!

Csöngettem, hogy valami meleg innivalót rendeljek. Peggotty úr kijelentette, hogy legföljebb sört iszik; s mialatt behozták a sört és melegítették, elgondolkozva ült a helyén. Arczán nemes, szilárd komolyság tükröződött, a melyet nem mertem megzavarni.

- A mikor gyereklyány vót, - szólalt meg Peggotty úr, fölemelve a fejét, mihelyt magunkra maradtunk, - sokszor emlegette a tengert, meg a partokat, a hol sötétkék a tenger, oszt csillogva terül el a napfénybe. Hébe-korba azt gondótam akkor, hogy azér motoszkál annyit a fejibe, mer hogy az édes apja a tengerbe fúlt. Azt ugyan nem tom, hogy úgy vót-e, tuggya, ámde leheccséges, hogy azt hitte, - vagy azt remélte, - hogy az apját aara a vidékre sodorta az ár, a hol fojton nyílik a virág és napos a táj.

- Lehetséges, - feleltem, hogy gyermekkorában ilyen képzelődéssel foglalkozott.

- Mikor aztán - eeveszett, - folytatta Peggotty úr, - megérezte a lelkem, hogy az az ember aara a vidékre fogja őtet eevinni. Eegondótam, hogy bizonyosan csudákat mesét neki aarú a vidékrű, meg hogy mijen dáma lesz ott belőle, mer hogy ijetésképpen bírhatta csak rá őtet eleinte, hogy meghallgassa. Mikor főkerestük az annyát, bizonyos lettem benne, hogy eetalátam az igazat. Átkerűttem a csatornán Franciaországba, oszt partra szálltam, mintha az égbű pottyantam vóna le oda.

Láttam, hogy az ajtó mozdúl és beverődik rajta a hó. Láttam, hogy kinyílik kissé, s egy kéz nyúl be lassan, hogy az ajtót nyitva tartsa.

- Főkerestem egy angol urat, a ki hatósági szeméj vót, - folytatta Peggotty úr, - oszt eemontam nékie, hogy a húgocskámat megyek keresni. Megszerezte a számomra azokat az írásokat, - nem tom, mi a nevük, - a mikre szükségem vót, hogy tovább juthassak, oszt pénzt is kínát, de én nem fogattam ee, mer nem vót rá szükségem. Megköszöntem szépen, a mit tett érettem, való igaz! - Írtam sokfelé, - mondotta az az úr, - oszt el is mondom maj a dógát azoknak, a kik eere járnak, úgy, hogy sokan fogják ismerni, ha messzire eekerű is innét, magános vándor-úttján. - Megmontam nékie úgy, a hogy' telt tőlem, mijen hálás vagyok a szívességiér, oszt nekiindútam Franciaországnak.

- Egyedül és gyalog? - kérdeztem.

- Többnyire gyalog, - felelt Peggotty úr; - ojkor szekeren a vásárosokkal; ojkor üres kocsikon. Sok mérfődet megjártam néhanap gyalog, gyakorta egy-egy szegén katona vagy más efféle utas társaságába, a ki hazafelé tartott a baráttaihó. Nem tuttam beszéni vele, - szólt Peggotty úr, - ő se énelem; de azér örömet ballagtunk együtt a poros országútakon.

Kiérezhettem ezt Peggotty úr nyájas hangjából is.

- Valahányszor valami városba értem, - folytatta Peggotty úr, - megkerestem a fogadót, oszt ott várakoztam az udvaron, a míglen akatt valaki - (többnyire mindig akadt), - a ki tudott angolú. Aztán eemontam, hogy a húgocskámat keresem, ők meg eemonták, miféle előkelő népség van a fogadóba. Oszt ha vót valaki, a ki hasonlított hozzá, vártam, a míglen kigyűtt vagy bément, hogy meglássam. Ha nem Emmi vót, tovább mentem. Idővee, mikor egy-egy új faluba érkeztem, szegény emberek közzé, azt tapasztaatam, hogy hírbű ismernek má. Leűtettek a kunyhójuk ajtajába, megkínátak minden jóvaa, étellee, itallaa, oszt hejet is attak écczakára. Oszt nem egy asszony, Davy úrfi, a kinek ojanforma korú lyánya vót, mint Emmi, odaki várakozott rám nem ecczer a falu végén, édes Űdvözítőnknek a keresztyiné, hogy eehalmozzon hasonlóképpen a szívességívee. Ojknak nem élt má a lyánya. És csak az a jó Isten tuggya, mijen jók vótak hozzám ezek az anyák!

Márta állt az ajtóban. Tisztán láttam elepedt, figyelő ábrázatát. Attól féltem csak, hogy Peggotty úr meg talál fordulni és észreveszi.

- Gyakran a térdemre üttették a gyerekeiket, - szólt Peggotty úr, - különösen a kislyányaikat; és nem ecczer láthatott vóna, hogy ott ütem velük az ajtó előtt, a mikor rám esteledett, maj csak úgy, mintha az én szívem aranyomnak a gyerekei lettek vóna. Óh, az én aranyos szívecském!

A fájdalom hirtelen erőt vett rajta és hangosan zokogott. Remegő kezemet rátettem kezére, a melylyel az arcát eltakarta.

- Köszönöm, úrfi, - szólt Peggotty úr, - ne törőggyéek vele.

Csakhamar levette a kezét az arczáról, a keblére szorította és folytatta a történetét.

- Gyakran eekísértek, - szólt Peggotty úr, - reggelenként, egy-két mérföldnyire az útamon; oszt mikor eevátunk, oszt aszontam: - Isten fizesse meg a jóságtokat! Isten veletek! - mindig úgy tettek, mintha megértettek vóna, oszt nyájasan válaszótak. Végre a tengerhő értem. Az ojan tengerjáró embernek, a mijen én vagyok, nem vót nehéz, eeképzeeheti, átkerúni Itáliába. A mikor odajutottam, tovább vándorótam, úgy, mint azideig. Az emberek éppeg ojjan baráccsá-gosak vótak hozzám, oszt talán végigjártam vóna városrú-városra az egész országot, ha azt a hírt nem hallom, hogy a schweizi hegyek közt látták őtet. Valaki, a ki ismerte az inasát, ott látta mind a hármukat, oszt eemonta, hogy' miképp utaztak, meg hogy' hol vótak. Megindú-tam azok felé a hegyek felé, Davy úrfi, oszt mentem éjje-nappaa. Amennyivee közelettem hozzájuk, mintha ugyanannyivaa távolottak vóna a hegyek fojton-fojvást. De hát végű odaértem, oszt keresztű törtettem rajtuk. Mikor aztán annak a hejnek a közelibe jutottam, a hol monták, hogy vannak, azon keztem gondókozni magamba, mitévő leszek, hogyha meglátom őtet.

Az a hallgatódzó arcz, nem törődve a könyörtelen éjszakával, ott kuporgott még mindig az ajtóban, s a keze esengve könyörgött, hogy ne kergessem el.

- Sose kéteekettem benne, - szólt Peggotty úr. - Nem én! Egy csöppet se! Csak az arczomat lássa, - csak a hangomat hajja, - csak elibe állhassak ecczer, hogy eszibe juttathassam az otthont, a mejet eehagyott, meg hogy mijen vót, mikor gyerek vót, - még hogyha kiráji dáma lett vóna is belőle, akkor is a lábam elé borút vóna! Nagyon jó tuttam ezt! Sokszor hallottam álmaimba, hogy így kiátott: - Bácsi! - oszt láttam, hogy úgy elém roskatt, mint a halott. Sokszor főlemeetem őtet az álmaimba, oszt így suttogtam hozzá: - Emmi, szívecském, eegyüttem, hogy megbocsássak, oszt hazavigyelek!

Elhallgatott, a fejét rázta, aztán sóhajtvá tovább beszélt.

- *Avvaa az emberree* nem töröttem. Emmirű vót csak szó. Paraszti ruhát vásároltam a számára; oszt tuttam, hogyha ecczer megtalálom, ee fog gyünni velem oda, a hová én megyek, mellettem fog gyalogóni a sziklás úton, oszt nem hagy ee soha, soha többet. Hogy ráadom azt a ruhát, azt pedig, a mi rajta van, letépelem róla, - hogy a karomba kapom megint, oszt meg-indúlok hazafelé, - hogy megállok hébe-korba útközbe, oszt gyógyítgatom a sebes lábacs-káját meg a még sebzettebb szívecskéjét, - ez vót minden, a mire akkor gondótam. Nem hiszem, hogy aara az emberre csak rá is pillantottam vóna. Csakhogy, Davy úrfi, a jó Isten nem akarta, hogy így legyen, - akkor még nem! Későn érkeztem, má nem vótak ott. Hová mentek, nem tudhattam meg. Némejek aszonták, hogy ide, mások aszonták, hogy oda. Utánuk mentem, ide is, oda is; de Emmi nem talátam sehol, oszt akkor haza indútam.

- Mikor ért haza? - kérdeztem.

- Körübelű négy napja, - szólt Peggotty úr. - Láttam az öreg bárkát, mikor besötétedett, meg a gyertyavilágot az ablakába. Mikor a közelibe jutottam, oszt benéztem az ablakon, láttam,

hogy Gummidgené, az a hűséges teremtés, ott ül a tűz mellett, egyedű, úgy, a hogy megbeszétük. Bekijátottam: - Ne ijeggyen meg! Dani gyűtt meg! - oszt bementem hozzá. Sose hittem vóna, hogy az öreg bárkának valamikor ojan fura idegen képe lehet.

Kivett valamelyik belső zsebéből nagyon óvatosan egy kis köteg papírt, a melyben két-három levél vagy kicsi csomag volt, és az asztalra tette.

- Ez gyűtt először, - szólt, kivéve egyet a többi közül, - alig egy héttée azután, hogy útra keetem. Egy ötven fontos bankjegy egy darab papírba, rám címezve, oszt éjszaka bedugták az ajtó alatt. El akarta változtatni az írását, de *éngemet* nem téveszthetett meg!

Összehajtotta újra a bankjegyet, nagy gonddal és türelemmel, éppen úgy, a hogy' volt, s azután félretette.

- Ezt Gummidgené kapta, - szólt Peggotty úr, kibontva egy másik darab papírt, - két vagy három hónapja lehet. - Miután néhány pillanatig elnézegette, nekem nyújtotta, és tompa hangon így szólt: - Ne röstejje elővasni, uram.

Elolvastam a levelet. Így hangzott:

„Óh, mit fog érezni, mikor meglátja ezt az írást, és tudni fogja, hogy az én bűnös kezem írta! De próbálja, óh próbálja meg, - nem az én kedvemért, hanem a bácsi jóságáért, - próbálja meg felém hajlítani a szívét, legalább egy rövidke kis ideig! Próbáljon, - kérem, tegye meg! - könyörölni egy nyomorúlt leányon, s írja meg pár sorban, egészséges-e a bácsi, és mit mondott felőlem, mielőtt kitiltották volna mindörökre a nevem említését maguk közül, - és vajon esténkint, mikor közeledik, úgy mint régen, hazaérkezésemnek az ideje, vajon látják-e a bácsin, hogy még mindig eszébe jut valaki, a kit valaha nagyon, nagyon szeretett? Óh, megszakad a szívem, ha erre gondolok! Térdre hullva kérem, esedezve, ne legyen hozzám oly szigorú, a hogy' megérdemlem, - a hogy' nagyon, óh nagyon is megérdemlem! - hanem legyen jó hozzám és könyörületes, és írjon pár sort a bácsiról és juttassa el hozzám. Ne nevezzen kis Emminek, ne szólítson azon a néven, a melyre gyalázatot hoztam; de jaj! hallgassa meg halálos gyötrődésemet, és legyen hozzám irgalmas, legalább annyiban, hogy írjon egypár szót a bácsiról, a kit ez életben nem fogok viszontlátni soha, soha többé!

Drágám, ha a maga szíve elfordult tőlem, - joggal fordult el, tudom, - óh, hogyha elfordult tőlem a szíve, drágám, kérdezze meg tőle, a kit legjobban megbántottam, - tőle, a kinek a feleségévé kellett volna lennem, - óh, kérdezze meg, mielőtt végképp megtagadja az én szegény, szegény kérésem teljesítését! Ha ő megsajnál, és azt mondja, írhat egy pár sort, - azt hiszem, megsajnál, óh, azt hiszem, megsajnál, ha megkérdezi, hiszen mindig olyan derék, olyan bocsánatra kész ember volt, - akkor mondja meg neki, (de csak akkor), hogy mikor éjszaka hallom a szél zúgását, oly érzés fog el, mintha a szél látta volna őt, meg a bácsit, s onnan jönne haragosan és menne föl egyenesen a Mindenható elé, hogy bevádoljon. Mondja meg neki, hogy ha holnap meg kellene halnom, - (s óh, mily örömmel halnék meg, ha méltó volnék a halálra!) - utolsó szavammal is arra kérném az Istent, hogy áldja meg őt meg a bácsit, utolsó lehelletemmel is az ő családi boldogságáért imádkoznám!”

Ehhez a levélhez is volt pénz mellékelve. Öt font. Érintetlenül maradt, mint az előbbi bankjegy, és Peggotty úr ezt is ugyanúgy összehajtogatta. Részletes útbaigazítás is volt a levélben, hová kell címezni a feleletet; s bárha az útbaigazítás több kéz közvetítésére vallott, úgy, hogy nehéz lett volna belőle körülbelül is megállapítani azt a helyet, a hol Emmi rejtőzködött, mégis, nem volt teljesen valószínűtlen, hogy onnan írt, a hol állítólag utóljára látták.

- Mit válaszoltak a levélre? - tudakoltam Peggotty úrtól.

- Miveehogy Gummidgené, - felelt Peggotty úr, - nem igen iskolázott, uram, Ham fogaamazta meg a választ, oszt az anyó lemásóta. Megírták neki, hogy én a keresésire indútam, meg hogy mi vót a búcsúszavam.

- Az is levél, a mi még a kezében van? - kérdeztem.

- Pénz, uram, - felelt Peggotty úr, szétbontva egy kissé. - Tíz font, a hogy' láttya. S a belsejére az van írva: „Egy igaz barát küdi”, - úgy, mint az elsőre. De az első az ajtó alá dugták, ez pediglen postán gyűtt tennapelőtt. Eemék most a póstabélyeg nyomán keresni a húgocskámat.

Megmutatta nekem is. Egy felső Rajna-melléki városka volt. Fölkeresett Yarmouthban egy pár idegen kereskedőt, a kik ismerték azt a vidéket, s ezek papírosra lerajzolták nagyjában annak a vidéknek a térképét úgy, hogy Peggotty úr jól eligazodott rajta. Rátette a térképet kettőnk közé az asztalra, s azután állat a tenyerére támasztván, a másik kezével mutatta, hogy merre fog utazni.

Megkérdeztem tőle, hogy' van Ham? A fejét csóválta.

- A munkába - szólt, - nincs párja. Úgy megböcsülük a nevit aarafelé, hogy senkiét jobban a világon. Szívesen segíti mindenki, tuggya, úgy, a hogy' ő is szívesen segít másokat. Sose hallotta még senkise panaszkonni. De a húgom azt hiszi, - (köztünk maraggyon), - hogy méj sebbü vérzik a szíve.

- Szegény fiú, el tudom képzelni!

- Nem törődik, Davy úrfi, - szólt Peggotty úr, ünnepélyesen suttogva, - *ennyit* se törődik az életivee. Ha kemény munkája akad valakinek, a legrosszabb időbe, Ham azonaa ott terem. Ha veszedelemmee járó kötelességet kell teljesíteni, megelőzi valamennyi társát. De azér mégis ojjan szelíd, mint a gyerek. Ismeri ötet Yarmouthba minden gyerek.

Elgondolkozva összeszedte a leveleket, kisímította a kezével, vissza rakta a kis csomagba, és újra gyöngéden a keblébe rejtette. Az ajtóból eltűnt az arcz. A havat láttam még beverődni az ajtón; de nem volt ott már senki sem.

- Má most, - szólt Peggotty úr, a tarisznájára tekintve, - miután ma estve találkoztam magávaa, Davy úrfi, (oszt nagyon jó esett ez a találkozás!), hónap kora reggee főkerekedek. Láttá, hogy mit tartogatok itt, - szólt arra a helyre téve a kezét, a hova a kis csomagot rejtette; - csak attú az egytű félek, hogy valami bajom talál esni, mielőtt ez a pénz visszakerű a gazdájáho. Ha meghalnék, oszt eeveszne, vagy eelopnák, vagy máshogyan lába keene, oszt az az ember úgy tunná csak, hogy eefogattam a pénzit, akkor azt hiszem, vissza kéne gyünnöm!

Fölállt, és fölálltam én is. Kezet szorítottunk még egyszer, mielőtt elindúltunk.

- Eememnék tízezer mérföldnyire is, - szólt Peggotty úr, - mennék a lelkem szakattáig, csakhogy elibe tehessem a pénzit. Ha elibe tettem, oszt az Emmikémet megtalálom, akkor meg leszek elégedve. Ha nem akadok rá, akkor meghajja tán maj valamikor, hogy szerető bácsija akkor hatta abba csak a keresésit, a mikor véget ért az élete. Oszt a hogy' ismerem, végtire ez is maj haza vezetí ötet!

Mikor kilépett a dermesztő éjszakába, láttam, hogy az a magányos alak menekül előlünk. Valami ürügygyel gyorsan rávettem Peggotty urat, hogy hátrafordúljon, s beszéddel tartottam, a míg az az alak el nem tűnt.

Peggotty úr egy fogadót említett a Dover Roadon, a hol - úgy tudta - tiszta, egyszerű szállást találhat éjszakára. Átkísértem a Westminster-hídon s a Surrey-parton elváltam tőle. Szinte úgy

rémlett képzeletemnek, mintha iránta való tiszteletből hallgatásba merült volna minden, mikor folytatta magányos vándorútját a hóban.

Visszatértem a fogadó udvarába, s élénken visszaemlékezve az arczra, a mely az ajtóban hallgatódzott, aggódva körülnéztem, nem látom-e. Nem volt sehol. A hó befödte már lábunk nyomát, csupán az én nyomom látszott még, a merre visszajöttem; sőt ez is kezdett már elmosódni, - (úgy havazott), - mikor vállamon át hátra tekintettem.

HUSZADIK FEJEZET.

Dóra nénjei.

Végre megjött a két öreg úrhölgy válasza. Szíves üdvözlétüket küldték Copperfield úrnak és közölték vele, hogy levelét legjobb belátásuk szerint megfontolták „mindkét fél boldogságának a tekintetbe vételével.” Ez utóbbi kijelentés meglehetősen nyugtalanított, nemcsak azért, mert a két öreg úrhölgy a már említett családi viszály alkalmával is így fejezte ki magát, hanem azért is, mert azt tapasztaltam, (még pedig életem során nem csak egyszer), hogy az úgynevezett udvarias szólásmódok olyanok, mint a rakéták; könnyen kiröppenthetők s könnyen öltének oly színt és alakot, a minőt eredeti formájuk még csak nem is sejtetett. A Spenlow-nővérek azzal végezték levelüket, hogy ne vegye zokon Copperfield úr, ha „levélbeli úton” nem nyilatkoznak bővebben a Copperfield úr levelében foglaltakról; de ha Copperfield úr lesz szíves őket ekkor és ekkor látogatásával megtisztelni, (még pedig, ha ő is úgy látja jónak, egy meghitt barátja kíséretében), akkor szerencséjüknek fogják tartani, ha megbeszélhetik együtt a szóban forgó ügyet.

A megtisztelő sorokra Copperfield úr nyomban válaszolt. Tiszteletteljesen a Spenlow-nővérek jóindulatába ajánlotta magát, s értesítette őket, hogy a kijelölt időben bátorkodik majd nálok tiszteletét tenni, még pedig szíves engedélyükhöz képest, barátja, Traddles Thomas úr, az Inner Temple tagja, kíséretében. Copperfield úr, miután feleletét továbbította, rendkívül izgatott kedélyállapotba jutott, s meg is maradt benne, a míg a nagy nap el nem következett.

Nyughatatlanságomat nagyban fokozta az a körülmény, hogy e jelentős válság idején nélkülözni kellett Mills kisasszony megbecsülhetetlen tanácsadását. De Mills úr, a ki minduntalan olyasmit tett, a mivel engem bosszantott csak, - én legalább így éreztem, s ez a fő, - viselkedésének betetőzéseül azt vette a fejébe, hogy Indiába utazik. Mi másért kellett neki Indiába utaznia, ha nem azért, hogy engem meggyötörjön? Bizonyos, hogy a világ semmiféle más részéhez nem volt köze, ehhez az egyhez pedig jó sok köze volt, a mennyiben kizárólag az indiai kereskedelemmel foglalkozott, hogy mely ágával, az egyre megy; (én úgy képzeltem, hogy valószínűleg aranyálokról és elefánt agyarakról lehet szó); fiatal korában Calcuttában élt, s most az volt a terve, hogy újra oda megy, és helyben székelő tagja lesz a cégnek. De rám nézve mindez semmiség volt. Ő rá nézve azonban annyira fontos volt, hogy meg is váltotta már nemcsak a maga, hanem Júliának a jegyét is Indiába, s Júlia ez idő szerint a vidéki rokonoknál járt búcsúzni. A ház telisdedtele volt ragasztva hirdetésekkel, a melyek szerint azonnal eladó vagy bérbeadó, s berendezése (a mángorló és a többi) becsáron átvehető. Itt volt tehát ime az újabb földrengés, a mely ismét csak engem rázott meg, mielőtt elődjének a következményeit kiheverhettem volna!

Törtem a fejem, hogy' öltözködjem a fontos napon, mert egyrészt minél előnyösebb színben akartam feltűnni, másrészt pedig el akartam kerülni minden olyas dolgot, a minek szigorúan gyakorlati mivoltom kárát vallhatná a Spenlow kisasszonyok szemében. Azon iparkodtam, hogy eltaláljam a két szélsőség között az arany középútát. A néném meg volt elégedve az

eredménynyel; Dick úr pedig, hogy szerencsével járjunk, utánunk hajította az egyik cipőjét, mikor Traddlesszal lefelé haladtunk a lépcsőn.

Bármily derék ficzkónak ismertem is Traddlest, és bármily melegen ragaszkodtam is hozzá, még sem állhattam meg, hogy e kényes alkalommal azt ne kívánjam, bárha ne szokott volna rá soha életében arra, hogy olyan szörnyen fölfésülje a haját. Furamód festett tőle, - hogy azt ne mondjam, valósággal söprő formája volt, - s aggodalmam azt súgta, hogy ez a körülmény könnyen végzetessé válhat ránk nézve.

Miközben Putney felé ballagtunk, nem rösteltem szóvá tenni a dolgot Traddles előtt, s figyelmeztettem, hogy ha kissé lesímíthatná a haját...

- Kedves Copperfield, - szólt Traddles, levéve a kalapját s össze-vissza dörzsölvén a fejét, - nincs, a minék jobban megörülnék. De lehetetlen.

- Nem marad meg, ha lesímítod? - kérdeztem.

- Nem, - szólt Traddles. - A világért sem. Ha félmázsányi súlyt vinnék a fejem tetején egészen Putneyig, akkor is égne meredne a hajam abban a pillanatban, a mikor letenném a terhet. Sejtelled sincs róla, Copperfield, milyen makacs a hajam. Beillem valósággal tuskédiszónak.

Mi tagadás, bántott a dolog egy kissé; de azért Traddles kedélyességében nagy gyönyörűségem telt. Megmondtam neki, mily nagyra becsülöm a kedélyességét; és kijelentettem, hogy bizonyára a hajába szállt minden makacsság a jelleméből, mert *ő benne* ugyan nyoma sincs ennek a tulajdonságnak.

- Óh! - felelt Traddles nevetve. - Mondhatom, hogy ez az én szerencsétlen hajam régi história már. A bácsim felesége ki nem állhatta. Azt mondta, hogy kétségbeejt, ha látja. Akkor is nagy akadályt gördített az útamba, mikor Zsófiába bele szerettem. Nagyon nagyot!

- Zsófinak is volt ellene kifogása?

- *Ő neki* nem, - felelt Traddles; - de a legidősebb nénje, - az, a melyik valóságos szépség, - úgy hallottam, nagyon kicsúfolt a hajam miatt. Voltaképpen mind a kilencz nővér kinevet érte.

- Szép mulatság! - szóltam.

- Az ám, - felelt Traddles bámulatosan ártatlanul, - mulatnak rajta valamennyien. Azt állítják, hogy Zsófinak van a hajamból egy fürtje az íróasztalában, a hol folyton egy kapcsos könyvben kell tartania, hogy ne ágaskodjék. Sokat nevetünk rajta.

- Hogy el ne felejtsem, kedves Traddles, - szóltam, - tapasztalásodnak ezen a téren talán én is hasznát vehetném. Mondd csak, mikor jegyet váltottál azzal a fiatal hölgygyel, a kit az imént említettél, annak rendje szerint megkérted őt a családtól? Történt olyas valami - mint a mire például mi készülünk most? - kérdeztem idegesen.

- Hm, - felelt Traddles, a kinek figyelő arczára töprengés árnya borúlt, - tudod, Copperfield, az én esetemnek meglehetősen kínos volt az elintézése. Minthogy Zsófi rendkívül hasznos tagja a családnak, senki sem akart megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy Zsófi valamikor férjhez menjen. Voltaképpen befejezett dolognak tekintették mindnyájan, hogy Zsófi soha életében nem megy férjhez, s nem is hívták másképp, csak vén lányasszonynak. Így aztán, mikor szóba hoztam a dolgot, a legnagyobb óvatossággal, Crewlerné előtt...

- Ez a mama? - kérdeztem.

- A mama, - szólt Traddles, - a papa Crewler Horace tiszteletes úr, - mikor szóba hoztam a dolgot, a képzelhető legnagyobb óvatossággal Crewlerné előtt, szavaimnak az volt a hatása, hogy Crewlerné fölsikoltott és elájult. Nem is célozhattam aztán a dologra hónapokig.

- De végül? - kérdeztem.

- Nos, Horace tiszteletes vette a kezébe a dolgot, - szólt Traddles. - Kiváló ember ő, példás halandó minden tekintetben, és megértette a feleségével, hogy keresztény nő létére bele kell nyugodnia ebbe az áldozatba, (főképp, mivel úgyis oly bizonytalan még), s hogy nem szabad szeretetlenséggel viseltetnie irányomban. A mi engem illet, Copperfield, szavamra mondom, úgy tűntem fel magam előtt a családdal szemben, mintha valósággal ragadozó madár lettem volna.

- A nővérek azonban, remélem, mind a te pártodat fogták, Traddles?

- Hm! Bizony nem éppen mondhatnám, - felelt Traddles. - Mikor Crewlernét, úgy, a hogy', megbékítettük már a dologgal, be kellett adnunk Sárának is. Talán emlékszel rá, hogy említettem már, hogy Sárának nincs egészen rendben a hátgerince?

- Emlékszem!

- Ökölbe szorította mind a két kezét, - szólt Traddles, ijedt arcot vágva, - lehúnyta a szemét, halálsápadt lett, tökéletesen megmerevedett, s két álló napig vízbe mártott pirítóst evett csak, s ezt is kávéskanalanként kellett beléje erőszakolni.

- Milyen kellemetlen lányka lehet ez, Traddles! - jegyeztem meg.

- Óh, bocsáss meg, Copperfield! - szólt Traddles. - Nagyon bájos kis lány, csak hogy túlságosan sok benne az érzés. Voltaképpen ilyenek egytől-egyig. Zsófi elmondta később nekem, hogy leírhatatlanul bántotta a lelkiismerete, miközben Sárát ápolta. Tudom, hogy borzasztó érzés lehetett, saját magamról, Copperfield, mert úgy éreztem magam, mintha gonosztévő lettem volna. Miután Sára összeszedte magát, be kellett adnunk a dolgot a többi nyolcznak, s mondhatom, a legszenvedélyesebb hatást keltettük valamennyiben. A két kicsi, a kiket Zsófi nevel, csak nemrégiben szűnt meg utálni.

- De most már remélhetően valamennyien belenyugodtak a dologba? - szóltam.

- Be-le, - szólt Traddles tétozva; - azt merném mondani, hogy úgy általánosságban belenyugodtak. Voltaképpen sohasem hozzuk szóba a dolgot, s ők azzal vígasztalják magukat, hogy anyagi helyzetem egyelőre bizonytalan, s nem igen biztatók a kilátásaim sem. Nagy sírás-rívás lesz, ha egyszer megérjük az esküvőt. Halotti torhoz inkább fog hasonlítani, mint nászünnephez. És gyűlölni fognak valamennyien, mert elragadom Zsófit közülök!

Becsületes arcza, a mint tragikomikusan rázva a fejét rám tekintett, mélyebb hatást tesz rám most, hogy visszagondolok rá, mint a valóságban, mert akkor oly szörnyű aggodás és hányódás rabja volt a lelkem, hogy teljesen képtelen voltam bármire rászégezni a figyelmemet. Mikor közeledtünk ahhoz a házhoz, a melyben a Spenlow-kisasszonyok laktak, annyira megcsökkent a személyes megjelenésembe és hidegvérembe vetett bizodalom, hogy Traddles azt indítványozta, jó lesz meginni egy pohár sört, szelíd szíverősítő gyanánt. Miután egy közeli vendéglőben megittuk a sört, Traddles elvezetett a Spenlow-kisasszonyok kapujához, miközben meglehetősen remegett a lábam.

Az a határozatlan érzésem volt, hogy megláthatnak, a mint hogy meg is láttak, mikor a szobalány ajtót nyitott. Úgy rémlett, hogy egy csarnokon keresztül, a melyben légsúlymérő volt, betámolyogtam valahogyan egy csendes kis társalgóba a földszinten, a mely csinos kis kertre nyílt. Meg hogy a társalgóban leültem egy pamlagra, s láttam, hogy Traddles haja, mihelyt levette a kalapját, úgy égnek meredt, mint azok a rúgón járó, tolakodó kis alakok, a

melyek elénk ugranak, mikor némely látszólagos burnótszelencze födelét fölpattantjuk. Meg hogy egy ódivatú órát hallottam ketyegni a kandallópárkányon, s megpróbáltam a tik-takját összeegyeztetni a szívem dobogásával, - de hasztalanul. Aztán mintha körülnéztem volna a szobában, nem látom-e valahol Dóra nyomát, és nem láttam sehol. S egy ízben mintha azt gondoltam volna, hogy Jipnek az ugatását hallok messziről, de valaki nyomban elhallgattatta. S végül mintha azon kaptam volna rajta magamat, hogy Traddlest odaszorítottam a hátammal, a kandallóhoz s nagy zavartan meghajoltam két fekete ruhás, kiaszott, kis, éltes hölgy előtt, a kik mind a ketten úgy néztek ki, mintha a megboldogult Spenlow úrnak forgácsból vagy cserfahéjból készített, bámulatosan hű képmásai lettek volna.

- Tessék helyet foglalni, - szólt az apró hölgyek közül az egyik.

Mikor Traddlesen szerencsésen keresztülbotlottam s leültem valamire, a mi nem macska volt, - először ráültem egy macskára, - visszanyertem annyira a látóképességemet, hogy észrevettem, hogy Spenlow úr nyilvánvalóan a legfiatalabb tagja volt a családnak; hogy a két nővér között hat-nyolcz esztendőnyi lehetett a különbség, s hogy valószínűleg a fiatalabb fogja vezetni a tárgyalást, a mennyiben a levelem, - (milyen ismerős volt ez a levél s mégis milyen furcsának látszott!), - az ő kezében volt s lorgnettején keresztül belé-belépillantott a levélbe. Egyformán voltak öltözve; ez a nővér azonban valamivel fiatalosabban viselte a ruháját, mint a másik; talán több volt rajta a szegély vagy a fodor, vagy talán mellű, karperecz, vagy más efféle apróság tette elevenebbé a megjelenését. Mind a kettőjüknek nagyon merev volt a tartása; egyaránt ragaszkodtak a formához, kimértek, nyugodtak és határozottak voltak. Az a nővér, a kinél a levelem volt, keresztbe fonta a keblén a karjait, s egymáson nyugtatta, mint valami bálvány.

- Ha nem csalódom, Copperfield úr, - szólt az a nővér, a kinél a levelem volt, Traddleshez fordulva.

Ez a kezdet rettenetes volt. Traddlesnek ki kellett jelentenie, hogy én vagyok Copperfield úr; nekem igényt kellett emelnem saját magamra; s a nővéreknek le kellett tenniük arról a balvéleményükről, hogy Traddlest gondolták Copperfield úrnak, úgy, hogy mindannyian csinos kis csávába jutottunk. Hogy még kínosabb legyen a helyzet, tisztán hallottuk valamennyien, hogy Jip két kurta vakkantást hallatott, s valaki újra elnémította.

- Copperfield úr, - szólalt meg végül a leveles nővér.

Tettem valami mozdulatot, - azt hiszem, meghajoltam, - és csupa fül lettem, mikor a másik nővér közbevágtott.

- Lavinia nővérem, - szólt, - a ki járatos az efféle ügyekben, elő fogja terjeszteni, mit tartunk legmegfelelőbbnek mind a két fél boldogsága szempontjából.

Később megtudtam, hogy Lavinia kisasszony azért volt tekintély a szívügyekben, mert élt volt hajdanában egy Pidger nevű úr, a ki rossz whistjátékos volt, s a kiről azt gyanították, hogy szerelmes volt Lavinia kisasszonyba. Én ugyan azt hiszem, hogy ennek a gyanúnak semmiféle alapja sem volt, s hogy Pidger ártatlan volt minden efféle érzelemben, - a melynek különben tudomásom szerint nem is adott soha semmiféle kifejezést. Csakhogy Lavinia kisasszony épp úgy, mint Clarissa kisasszony, azt a babonás hitet táplálta, hogy Pidger úr minden bizonynyal megvallotta volna a szenvedélyét, ha kora ifjúságában, (körülbelül hatvan esztendő lehetett), el nem ragadja őt a halál, miután először agyonitta a szervezetét, s azután gyógyulás céljából túlságos mohósággal itta a bathi³² vizet. Sőt ott lappangott lelkek mélyén az a gyanú is, hogy

³² Bath angol város és fürdőhely, meleg forrásokkal.

Pidger úr titkolt szerelemnek az áldozata lett. Bár annyit mondhatok, hogy a házban őrzött arcsképe szerint olyan vörös orra volt, a melyen aligha rágódott titkos szenvedély.

- Nem akarunk, - szólt Lavinia kisasszony, - kiterjeszkedni az ügy régebbi előzményeire. Szegény Francis fivérünknek a halála eltemette a múltat.

- Nem igen érintkeztünk, - szóla Clarissa kisasszony, - gyakrabban Francis fivérünkkel; de azért nem éltünk egymással kifejezetten haragban vagy egyenetlenségben sem. Francis a maga útján járt, mi pedig a magunk útján. Így láttuk jónak, valamennyi érdekelt fél boldogságának az érdekében. S így is történt.

Mind a két nővér előre hajolt egy kissé, mikor beszélt, megrázta a fejét, mikor befejezte a mondanivalóját, s azután újra mereven ült tovább a helyén, mikor elhallgatott. Clarissa kisasszony sohasem mozgatta a karját. Olykor-olykor valami dallamot dobolt ki a karján az ujjával, - minéteket és indulókat, azt hiszem, - de mozgatni sohasem mozgatta őket.

- A hugocskánk helyzete, vagy jobban mondva, képzelt helyzete, nagyon megváltozott, Francis testvérünk halála következtében, - szólt Lavinia kisasszony, - s ennél fogva úgy fogjuk fel a dolgot, mintha fivérünknek a véleménye is megváltozott volna, hugocskánk helyzetét illetőleg. Nincs okunk kételkedni benne, Copperfield úr, hogy ön jó tulajdonokkal ékeskedő, becsületes jellemű fiatal ember, valamint abban sem kételkedünk, hogy szereti, illetve meg van győződve róla, hogy szereti - a hugocskánkat.

Azt feleltem, a mit rendesen, valahányszor alkalmam nyílt rá, hogy soha senki a világon nem szeretett még úgy senkit a világon, a hogy' én szeretem Dórát. Traddles helyeslő mormolással támogatta kijelentésemet.

Lavinia kisasszony éppen felelni akart valamit, mikor Clarissa kisasszony, a ki, úgy látszik, minduntalan Francis fivéréről óhajtott beszélni, újra közbevágott.

- Ha Dóra anyja, - szólt, - mikor feleségül ment Francis fivérünkhöz, mindjárt megmondta volna, hogy a család számára nincs hely az ebédlő asztalánál, jobb lett volna az összes érdekelt felek boldogsága szempontjából.

- Clarissa nővérem, - szólt Lavinia kisasszony; - talán szükségtelen ezt most szóbahozni.

- Lavinia nővérem, - szólt Clarissa kisasszony; - ez a dologhoz tartozik. Az ügy ama részébe, a melyhez egyedül te vagy illetékes hozzászólni, a világért sem avatkoznám bele. De az ügy *eme* részét illetőleg, jogom van szólni és véleményt mondani. Jobb lett volna az összes érdekelt felek boldogsága szempontjából, ha Dóra anyja, mikor Francis fivérünknek a felesége lett, nyíltan megmondta volna, mi a szándéka. Akkor legalább tudtuk volna, mit várhatunk. Azt mondtuk volna: - Kérünk benneteket, ne hívjatok meg bennünket soha! - s ekképp elkerülhettük volna a félreértés minden lehetőségét.

Miközben Clarissa kisasszony a fejét rázta, Lavinia kisasszony tovább beszélt, belepillantván lorgnettején keresztül újra a levelembe. Mellesleg szólva, mind a kettőjüknek madárszemhez hasonló, apró, fényes, kerek, pillogó volt a szeme. Egyébként is általában madarakhoz hasonlítottak, a mennyiben ügyesen, fürgén, elevenen mozogtak, s minduntalan kényeskedve igazgatták magukat, mint a kanárimadarak.

Lavinia kisasszony, a mint említettem, tovább beszélt.

- Arra kér bennünket, Clarissa nővéremet meg engem, Copperfield úr, engedjék meg, hogy úgy járhasson hozzánk, mint hugocskánk elfogadott vőlegénye.

- Ha Francis fivérünknek, - szólt Clarissa kisasszony, újra közbevágva, ha ugyan illethetem e szóval nyugodt modorát, - ha Francis fivérünknek az volt a kívánsága, hogy a Doctors' Commons - és csakis a Doctors' Commons légköre vegye őt körül, volt-e jogunk kifogást

tenni ez ellen? Semmi esetre sem. Mindíg távol állt tőlünk az a kívánság, hogy bárkire is ráerőszakoljuk magunkat. De mért ne mondjuk meg ezt kereken? Válaszszák meg, Francis fivérünk, meg a felesége, a maguk társaságát! Válaszszuk meg mi is, Clarissa nővérem meg én, a magunk társaságát! Azt hiszem, találhatunk magunknak mi is társaságot?

Mivel úgy tetszett, hogy e kérdést Traddleshez és hozzám intézte, mind a ketten megfeleltünk rá. Traddles feleletét nem lehetett hallani. Én pedig, azt hiszem, azt a megjegyzést tettem, hogy rendkívül megtisztelő volna mindenkire nézve. De sejtelmem sincs róla, mit akartam ezzel mondani.

- Lavinia nővérem, - szólt Clarissa kisasszony, miután megkönnyebbült a szíve, - folytathatod, drágám.

Lavinia kisasszony folytatta:

- Copperfield úr, Clarissa nővéremmel együtt valóban nagyon alaposan megfontoltuk ezt a levelet, s nem mulasztottuk el azt sem, hogy végül meg ne mutattuk volna a hugocskánkunknak, s a hugocskánkunkkal is meg ne beszéltük volna. Nem kételkedünk benne, hogy ön azt hiszi, hogy nagyon szereti a hugocskánkat.

- Azt *hiszem*, asszonyom, - kezdtem rajongó lelkesedéssel, - óh!...

De mivel Clarissa kisasszony rám tekintett, (úgy, mint valami eleven kis kanári madár), mintha arra kérne, hogy ne zavarjam az órakulomat, bocsánatot kértem.

- Vonzalom, - szólt Lavinia kisasszony, miközben nővéreire pillantott, mintha arra kérné, hogy támogassa, a mit a nővér meg is tett, a mennyiben minden kijelentés után helyeslően bólintott a fejével, - komoly vonzalom, hódolat, odaadás, nem egykönnyen nyilatkozik meg. Halk a hangja. Szerény és zárkózott, visszahúzódik és vár, vár türelmesen. Olyan, mint az érett gyümölcs. Nem egyszer eltelik egy élet belé, s a gyümölcs még mindig ott érlelődik az árnyékban.

Akkor, természetesen, nem értettem még meg, hogy ez célzás volt Lavinia kisasszony állítólagos tapasztalataira Pidger szerelmére vonatkozólag; de azt láttam abból a komolyságból, a melylyel Clarissa kisasszony bólintott, hogy e szavaknak súlyos lehet a jelentősége.

- A nagyon fiatal lelkek könnyen lobbanó vonzalma, - (mert az előbb említett érzéssel szemben így jellemezhetem), - olyan, mint a porszem a sziklához képest. Nehézséggel jár annak a fölismerése, vajon tartós-e az ily vonzalom, vagy van-e komoly alapja. S ennek a nehézségnek tulajdonítható, hogy Clarissa nővérem, meg én, sokáig haboztunk, mitévők legyünk, Copperfield úr, és...

- Traddles, - szólt a barátom, mikor észrevette, hogy Lavinia kisasszony ő rá tekint.

- Bocsánat, ha nem csalódom, az Inner Temple tagja? - szólt Clarissa kisasszony, újfent a levelembe pillantva.

Traddles rámondta, hogy „úgy van,” - s fülig elvörösödött.

Ámbár ezideig semmiféle határozott bátorításban nem részesültem, mégis úgy képzeltem, hogy azt látom mind a két nővéren, de különösen Lavinia kisasszonyon, hogy nagy gyönyörűségük telik e családias érdekű új és kiadós ügyben; hogy törekvésük arra irányul, hogy mentől jobban kihasználják; hogy megvan a hajlandóságuk arra, hogy dédelgessék ezt az ügyet, - s mindebből a remény fényes sugara ragyogott felém. Mintha azt éreztem volna, hogy Lavinia kisasszony rendkívül örülne, ha két olyan ifjú szerelmesre, a minő Dóra meg én voltunk, felügyelhetne; s hogy Clarissa kisasszony nem kevésbé örülne, ha láthatná, hogy a nővére felügyel ránk, s ha ő is felügyelhetne a dolog őt illető részére, valahányszor nagyon erőt venne rajta ez a hajlandóság. Bátorságot merítvén mindebből, a legszenvedélyesebben

kezdtém erősíteni, hogy Dórát sokkal jobban szeretem, mint a hogy szóval kifejezhetném, vagy bárki elképzelhetné; hogy minden barátom tudja, hogy' szeretem őt; hogy a néném, Ágnes, Traddles, mindenki, a ki csak ismer, tudja, hogy' szeretem őt, s milyen komolylyá tett a szerelmem. Mind ennek bizonyosságául Traddlesre hivatkoztam. És Traddles, a ki úgy tűzbe jött, mintha valamely parlamenti vitában kellett volna részt vennie, valóban nagylelkűen síkra szállt érdekemben, a mennyiben mindazt, a mit mondtam, megerősítette, szép, kerek mondatokban, világos, egyszerű módon, szemmeláthatóan igen kedvező hatást érve el.

- Úgy beszélek, ha ugyan szabad magamat így kifejeznem, mint a kinek van az efféle dolgokban egy kevés tapasztalatom, - szólt Traddles, - mivel magam is vőlegénye vagyok egy fiatal hölgynek, - tíz nővér közül az egyiknek, odalent, Devonshireben, - s ezidőszent nincs sok kilátásom arra, hogy mátkaságunk hamarosan esküvővel végződjék.

- Akkor módjában van megerősítenie azt is, a mit én mondtam, - jegyezte meg Lavinia kisasszony, a kit szemmeláthatóan kezdett Traddles érdekelni, - arról a vonzalomról, a mely szerény és visszahúzó; a mely vár, vár, türelmesen, úgy-e, Traddles úr?

- A legteljesebb mértékben, asszonyom, - szólt Traddles.

Clarissa kisasszony Lavinia kisasszonyra tekintett, és komolyan megcsóválta a fejét. Lavinia kisasszony, elérte a pillantást, visszatekintett Clarissa kisasszonyra, és halkán felsóhajtott.

- Lavinia nővérem, - szólt Clarissa kisasszony, - fogd az üvegcsémet.

Lavinia kisasszony új erőt szítt magába az illatszeres üvegcséből, - miközben Traddles meg én nagy aggodalommal néztük, s azután tovább beszélt, kissé bágyadtan:

- A nővérem meg én sokáig haboztunk, Traddles úr, mitévők legyünk, két ilyen fiatal lénynek a vonzalmát illetőleg, a mely esetleg képzelt vonzalom csak, - a minő az ön Copperfield barátja meg a mi hugocskánk.

- Francis fivérünknek a gyermeke, - jegyezte meg Clarissa kisasszony. - Ha Francis fivérünknek a felesége, a míg élt, jónak látta volna, - (bár elvitázhatatlan joga volt legjobb belátása szerint cselekednie), - meghívni a családot az ebédlő asztalához, akkor a jelen pillanatban, valószínűleg sokkal jobban ismernők Francis fivérünknek a gyermekét. Lavinia nővérem, folytasd.

Lavinia kisasszony úgy fordította a levelemet, hogy az az oldala legyen előtte, a melyen a megszólítás volt, s azután lorgnettején néhány csinnal írt jegyzetre pillantott, a miket ő vetett papírra a levélnek ezen a részén.

- Az a véleményünk, Traddles úr, - szólt Lavinia kisasszony, - hogy legokosabb lesz, ha a szóban forgó érzelmeket személyes megfigyelésünk próbájára tesszük. Ez idő szerint semmit sem tudunk róluk, s nincs módunkban megítélni, mennyiben valódiak. Ennélfogva hajlandók vagyunk Copperfield úr ajánlatát annyiban elfogadni, hogy szívesen látjuk őt vendégül a házunkban.

- Drága hölgyeim, - kiáltottam, az aggodalmak mérhetetlen terhétől szabadulva, - sohasem fogom elfelejteni a kegyességüket!

- Csakhogy, - folytatta Lavinia kisasszony, - ez idő szerint jobb szeretnők, Traddles úr, ha úgy tekintenők Copperfield úr látogatásait, mint a melyek bennünket illetnek. Óvakodnunk kell Copperfield úr és hugocskánk hivatalos eljegyzéséhez mindaddig hozzájárulnunk, a míg alkalmunk nem lesz...

- A míg *neked* alkalmad nem lesz, Lavinia nővérem, - szólt Clarissa kisasszony.

- Nem bánom, - szólt Lavinia kisasszony felsóhajtva, - a míg alkalmam nem lesz megfigyelnem őket.

- Copperfield, - szólt Traddles, hozzám fordúlva, - bizonyára érzed, hogy ennél észszerűbb és tapintatosabb ajánlat el sem képzelhető.

- Nem képzelhető! - kiáltottam. - Szívem mélyéből érzem.

- Ilyetén körülmények között, - szólt Lavinia kisasszony, újra jegyzeteibe pillantva, - s a mennyiben csupán ilyen feltétellel engedhetjük meg, hogy ellátogasson hozzánk, arra kell kérnünk még Copperfield urat, biztosítson bennünket a leghatározottabban, becsületszavára, hogy a mi tudtunk nélkül semmi úton-módon nem fog érintkezni hugocskánkkal; hogy hugocskánkra vonatkozólag semmiféle tervet nem fog forralni, a nélkül, hogy mindenekelőtt velünk ne közölné...

- Veled, Lavinia nővérem, - szólt közbe Clarissa kisasszony.

- Nem bánom, Clarissa! - járult hozzá Lavinia kisasszony, lemondással; - velem ne közölné, - s mi hozzá ne járulnánk. A leghatározottabb és legkomolyabb kikötésnek kell ezt tekintenünk, a mely semmi szín alatt meg nem szeghető. Azért óhajtottuk, hogy Copperfield úr ma egy meghitt barátja kíséretében látogasson meg bennünket, - folytatta Lavinia kisasszony, fejével Traddles felé bólintva, a ki meghajolt, - hogy szó se lehessen e részletre vonatkozólag kétségről, vagy félreértésről. Ha akár önnek, Copperfield úr, akár önnek, Traddles úr, a legcsekélyebb aggályuk van az iránt, vajon megtehetik-e ezt az ígéretet, arra kérem önöket, fontolják meg jól, mielőtt nyilatkoznak.

Elragadtatásomban izgatottan azt kiáltottam, hogy egy pillanatnyi megfontolásra sem lehet szükség. A legszenvedélyesebben megígértem, a mit kívántak és köteleztem magam, hogy a szavamnak állok; felszólítottam Traddlest, hogy ő legyen rá a tanúm, és kijelentettem, hogy a legmegvetendőbb jellemnek tartanám magam, ha valamikor a legcsekélyebb mértékben is megszegném a fogadásomat.

- Megálljon! - szólt Lavinia kisasszony, fölemelve a kezét, - elhatároztuk, mielőtt volt szerencsénk önöket fogadni, hogy egy negyedóra magukra hagyjuk önöket, hogy megfontolhassák ezt a kérdést. Meg fogják engedni tehát, hogy visszavonuljunk.

Hiába mondtam, hogy fölösleges minden további megfontolás. Ragaszkodtak hozzá, hogy a mondott időre visszavonuljanak. Így aztán a két kis madár nagy méltósággal kiszökdécselt a szobából, s engem ott hagyott, hogy fogadjam Traddles szerencsekívánátát, s úgy érezzem magam, mintha mennyei boldogság árján lebegnék átszellemülve. Pontosan a negyedóra letelte után újra megjelentek, nem kisebb méltósággal, mint a hogyan az imént eltűntek. Úgy suhogtak ki a szobából, mintha csupa őszi lomb lett volna a ruhácskájuk, és szakasztott úgy suhogtak be is megint.

S ekkor még egyszer köteleztem magam a kikötött föltételek megtartására.

- Clarissa nővérem, - szólt Lavinia kisasszony, - a többi a te dolgod.

Clarissa kisasszony, miután most először szétvette keresztbefont karjait, a kezébe vette a jegyzeteket és beléjük pillantott.

- Szerencsénknek fogjuk tartani, - szólt Clarissa kisasszony, - ha Copperfield úr vasárnaponként, föltéve, hogy ez a nap megfelel az idejének, vendégünk lesz ebédre. Ebédelni háromkor szoktunk.

Meghajoltam.

- Más napokon, - szólt Clarissa kisasszony, - szerencsénknek fogjuk tartani, ha Copperfield úr vendégünk lesz teára. Teázni félhétkor szoktunk.

Ujra meghajoltam.

- Hetenként kétszer, - szólt Clarissa kisasszony, - de ez legyen a szabály; nem gyakrabban.

Ujra meghajoltam.

- Miss Trotwood, - szólt Clarissa kisasszony, - a kit Copperfield úr említ a levelében, talán meg fog bennünket látogatni. A mikor az érdekelt felek boldogsága azt kívánja, hogy látogassák egymást, szívesen fogadjuk és szívesen viszonzuk a látogatásokat. A mikor az érdekelt felek boldogsága azt kívánja, hogy ne látogassák egymást (mint például Francis fivérünk és az ő háztartása esetében), akkor természetesen egészen másképp áll a dolog.

Kijelentettem, hogy a néném büszke lesz és boldog, ha megismerkedhetik velök; bár mi tagadás, nem igen voltam bizonyos benne, vajon nagyon meg lesznek-e egymással elégedve. Miután a föltételekkel illetétképpen végeztünk, forrón megköszöntem a kegyességüket, s kezet csókoltam először Clarissa kisasszonynak, majd pedig Lavinia kisasszonynak.

Ezután Lavinia kisasszony fölállt, s bocsánatot kérve Traddlestől egy perczre, fölszólított, hogy kövessem őt. Minden izemben remegve engedelmeskedtem, s Lavinia kisasszony átvezetett egy másik szobába. Ott találtam az én áldott egyetlenemet, fülét befogva az ajtó mögött, s drága kis arczocskájával a fal felé fordúlva; s ott találtam Jipet is a melegítő-csőben, a hol törülközőbe volt csavargatva a feje.

Óh! Milyen szép volt Dóra fekete ruhájában, s hogy' sírt és hogy' zokogott az első perczben, s nem akart előbújni az ajtó mögül! Mily gyöngéden szerettük egymást, mikor végre előbújt! S milyen boldog voltam, mikor kiemeltük Jipet a melegítő-csőből, visszaadtuk, miközben nagyokat tüszögött, újra a világosságnak, s együtt voltunk újra mind a hárman!

- Egyetlen Dórám! Most már valóban örökre az enyém!

- Óh, hadd ezt most, kérlek! - könyörgött Dóra.

- Hát nem vagy örökre az enyém, Dóra?

- De igen, persze, hogy a tied vagyok! - kiáltott Dóra; - de nagyon félek!

- Félsz, drágám?

- Nagyon félek! Ki nem állhatom őt, - szólt Dóra. - Miért nem megy el már?

- Kicsoda, szívem?

- A barátod, - szólt Dóra. - Semmi dolga itt neki. Milyen ostoba ember lehet!

- Drágám! - (Gyermeteg modorához fogható bájt soha életemben nem láttam.) - Barátom a legjobb teremtés a világon!

- Csakhogy nincs szükségünk semmiféle legjobb teremtésre! - duzzogott Dóra.

- Édesem, - magyarázgattam, - nemsokára jobban megismered majd őt, s mindennél jobban megkedveled. S eljön majd a néném is nemsokára és őt is mindennél jobban fogod szeretni, ha megismered.

- Óh, kérlek, ne hozd el a nénédet, - szólt Dóra, miközben rémülten megcsókolt, s könyörgésre fogta a kezét. - Ne hozd el! Tudom bizonyosan, hogy csúnya, vén teremtés, a ki csak bajt csinál! Óh, ne engedd meg, hogy ide jöjjön, Doady! - (A Doady a Dávid elcsavarása volt.)

Hiába próbáltam tiltakozni. Nevettem hát, bámúltam Dórát, fülig szerelmes voltam belé és gyönyörben úsztam. Dóra pedig bemutatta Jip legújabb mutatványát, hátsó lábaira állítva őt egy sarokban - (körülbelül egy villanásig állt s azután felfordult), - s Isten tudja, meddig ott maradtam volna, Traddlesről elfeledkezve, ha Lavinia kisasszony be nem jön értem. Lavinia kisasszony nagyon szerette Dórát - (azt mondta, hogy Dóra éppen olyan, a milyen ő volt Dóra korában, - mondhatom, alaposan meg kellett változnia azóta) - s úgy bánt Dórával, mint valami játékszerrel. Rá akartam beszélni Dórát, hogy jöjjön velem és ismerkedjék meg Traddlesszel; de mikor megtettem ezt az indítványt, Dóra beszaladt a szobájába és bezárkózott; így tehát nélküle mentem vissza Traddleshez, s eltávoztam vele, úgy ballagva mellette, mintha a levegőben járnék.

- Jobban nem is végződhetett volna a dolog, - szólt Traddles; - s mondhatom, nagyon kedves öreg úrhölgyek. Egyáltalában nem csodálkoznám, ha évekkal előbb megnősülnél, Copperfield, mint én.

- Játszik valami hangszeren a te Zsófid, Traddles? - kérdeztem, büszkén dagadó szívvel.

- Zongorázik annyira, hogy kis nővéreit taníttatja, - szólt Traddles.

- Hát énekelni szokott-e? - kérdeztem.

- Tudod, néha-néha énekel egy-egy balladát, hogy fölvidítsa egy kissé a többieket, mikor rossz kedvük van, - szólt Traddles. - De persze nem tanult énekelni.

- Gitárral nem énekel? - kérdeztem.

- Isten ments! - szólt Traddles.

- Hát festeni szokott-e?

- Egyáltalában nem, - szólt Traddles.

Megígértem Traddlesnek, hogy módját ejtem majd, hogy hallhassa Dórát énekelni, és láthassa egy pár virágfestményét. Azt felelte, hogy nagyon fog örülni, s azután virágos kedvben és boldogan, karonfogvást hazamentünk. Bízattam útközben, hogy beszéljen Zsófiról; s beszélt is, oly szerető bizalommal viseltetvén menyasszonya iránt, a melyet nem győztem eléggé csodálni. Összehasonlítottam magamban Zsófit Dórával, még pedig nagy lelki megalégedéssel. De őszintén bevallottam magamban azt is, hogy úgy látszik, Zsófi is nagyszerű leány lehet Traddles számára.

A néném természetesen rögtön értesült a beszélgetés sikeres eredményéről, s mindarról, a mi szóba került és a mi történt. Boldoggá tette őt is az én boldogságom, s megígérte, hogy halogatás nélkül meg fogja látogatni Dóra néneit. De az nap este, miközben én Ágnesnek írtam, oly sokáig sétált föl s alá a szobákban, hogy már-már azt gondoltam, reggelig akar járkálni.

A levél, a melyet Ágnesnek írtam, csupa tűz és csupa hálálkodás volt, s részletesen beszámolt róla, milyen jó eredménnyel járt tanácsának a megfogadása. Ágnes forduló postával válaszolt. Levele komoly, de biztató és derült volt. Ez időtől fogva mindig derült volt Ágnes.

Dolgom annyi volt, hogy alig győztem. Tekintettel arra, hogy minden nap ki kellett mennem Highgatebe, Putney nagyon messze esett; pedig természetesen mentől gyakrabban óhajtottam kimenni Putneybe is. Mivel a felajánlott teázások teljesen megvalósíthatatlanok voltak, arra kértem Lavinia kisasszonyt, engedje meg, - s meg is engedte, - hogy az esti teázások helyett minden szombat délután tehessem tiszteletemet, a nélkül azonban, hogy a biztosított vasárnapjaim ennek a megállapodásnak kárát vallották volna. Ilyeténképpen minden hétnak pompás volt a befejezése; s a hét többi napján úgy törtem magamat keresztül, hogy szakadatlanul a végére gondoltam.

Mondhatatlan megkönnyebbüléssel tapasztaltam, hogy a néném és Dóra néneji, mindent egybevetve, sokkal símábban összefértek egymással, mint a hogy' reméltem volt. A néném pár nappal a beszélgetés után meglátogatta őket, úgy, a hogy' ígérte; s újabb pár nap múlva, úgy, a hogy' illet, Dóra néneji ünnepélyesen visszaadták a látogatást. Hasonló, de sokkal barátságosabb látogatások következtek ezentúl, mindkét részről, rendesen három-négy hetenként. Tudom, hogy a néném nagyon kétségbeejtette Dóra néneit azzal, hogy a gyorskocsi közlekedés értékét semmibe sem vette, s a legszokatlanabb órákban ki-kigyalogolt Putneybe, hol mindjárt reggeli után, hol meg közvetlenül tea előtt; kétségbeejtette őket továbbá azzal is, hogy a kalapját mindig úgy viselte, a hogy' legkényelmesebb volt a fejének, fittyet hányva a civilizáció erre vonatkozó előítéleteinek. De csakhamar kialakult Dóra néneiben az a vélemény, hogy a néném különczködő és kissé férfias, azonban rendkívül élesesű hölgy; s ámbár Dóra néneji nem egyszer berzenkedtek, mikor a néném pogányul kifakadt a társadalmi érintkezés sok minden ceremóniája ellen, a néném sokkal jobban szeretett engem, semhogy egyik-másik apró bogarát föl ne áldozta volna a békés egyetértés kedvéért.

Kis társaságunknak egyetlen tagja, a ki semmi áron sem akart alkalmazkodni a körülményekhez, Jip volt. Valahányszor meglátta a nénémet, nyomban a fogát vicsorította, elbújt egy szék alá és morgott szüntelenül, hébe-korba keserveset vonítva, mintha a néném jelenléte valósággal több volna annál, mint a mit érzelmei elviselhetnének. Megpróbáltunk vele mindent, - símogattuk, szidtuk, megvertük, elvittük látogatóba a Buckingham Streetre, (a hol a jelenlők nagy rémületére tüstént nekiment a két macskának); de kárba vett minden fáradságunk: Jip semmiképp sem bírt beletörődni a néném társaságába. Néha-néha azt gondolta már, hogy legyőzte ellenszenvét, s néhány perczig szeretetre méltóan viselkedett; de csakhamar megint csak fölfelé meresztette tömpe orrocskáját, s olyan keserves vonítást csapott, hogy kénytelen-kelletlen be kellett kötnünk a szemét, és be kellett őt dugnunk a melegítő-csőbe. Végül Dóra rendszerint már előre becsavarta Jipet egy törülközőbe és bedugta a melegítő-csőbe, a mikor jelentették, hogy a néném megérkezett.

Egy dolog aggasztott csak nagyon, miután ily nyugodt révbe értünk. S ez az volt, hogy Dórát, szinte közös megállapodás alapján, mindannyian holmi kedves csecsebecsének vagy játékszernek tekintették. A néném, a kivel lassacskán összebarátkozott, mindig Kis Virágnak nevezte őt; s Lavinia kisasszony életének az volt a főgyönyörűsége, ha Dórával bajlódhatott, a fürteit fodoríthatta, cziczomázgathatta, s úgy dédelgethette, mint valami ölbeli csecsemőt. A nővére természetesen ugyanazt tette, a mit Lavinia kisasszony. Nagyon bántott a dolog; de mintha valamennyien úgy bántak volna Dórával, már a maga módján, a hogy' Dóra bánt Jippel.

Elhatároztam, hogy szóvá teszem a dolgot Dóra előtt; s egy szép napon, mikor sétálni voltunk, (mert Lavinia kisasszony egy idő múlva megengedte már, hogy egyedül mehessünk sétálni), megmondtam neki, hogy szeretném, ha rávehetne a többieket, hogy ezentúl egészen másképp bánjanak vele.

- Mivel tudod, drágám, - magyaráztam, - nem vagy többé már gyermek.

- No tessék! - szólt Dóra. - Már megint keseríteni akarsz!

- Keseríteni, édesem?

- Biztosítlak, hogy nagyon szívesek hozzám valamennyien, - szólt Dóra, - én meg nagyon boldog vagyok.

- Ez igaz! De, édes egyetlenem! - szóltam, - hiszen lehetnél nagyon boldog akkor is, ha okosan bánnának veled.

Dóra szemrehányó pillantást vetett rám - óh, milyen bájos volt e pillantás! - s azután zokogva azt kérdezte, hogy ha nem szeretem, miért akartam erőnek erejével jegyet váltani vele? S miért nem hagyom most is a faképnél, ha ki nem állhatom?

Mit tehettem erre mást, mint hogy lecsókoltam a könnyeit s biztosítottam róla, hogy forrón szeretem!

- Tudhatod, hogy én nagyon gyöngédlelkű vagyok, - szólt Dóra; - s nem volna szabad úgy kegyetlenkedned velem, Doady!

- Kegyetlenkedni, drága szerelmem! Mintha akár a világ minden kincséért is akarnék, vagy tudnék veled kegyetlenül bánni!

- Akkor hát ne korholj, - szólt Dóra, rózsabimbóvá csucsorítva a száját; - s én jó leszek.

Odáig voltam az elragadtatástól, mikor rögtön rá a maga jószántából arra kért, hogy hozzam el neki azt a szakácskönyvet, a melyről egyízben beszéltem, s mutassam meg neki, úgy a hogy' egyszer megigérttem, hogy' kell rendben tartani a háztartás számláit. Legközelebb magammal vittem a szakácskönyvet, miután előbb csinosan beköttem, hogy kevésbé szárazza és kíváncsabbá tegyem; és séta közben a mezőkön, megmutattam neki a nénémnek egy régi háztartási könyvét, s adtam neki egy csomó üres számlát, egy szép kis tolltartót és egy doboz írót, hogy legyen mivel gyakorolnia a háztartás vezetését.

De a szakácskönyvbe belefájdult Dórának a feje, s a számok sírva fakasztották. Nem akartak sehogysem összeadódni, mondtotta Dóra. Ki is törölte hát a számokat, s tele rajzolta a számlákat apró csokrokkal, meg az én arcképemmel és Jipnek a képmásával.

Később aztán tréfásan próbáltam beszélgetés közben egyet-mást elmagyarázni neki a háztartás köréből, mikor szombat délutánokon sétálgattunk. Így például, mikor egy mészárszék mellett haladtunk tova, így szóltam:

- Tegyük föl, hogy a feleségem volnál már, szívecském, tudnád-e, hogy kell ebédre ürüczombot venni?

Ilyenkor szép kis Dórámnak elszontyolodott az arcza, s újra bimbóvá csucsorította a száját, mintha felelet helyett sokkal szívesebben elhallgattatna engem is egy csókkal.

- Tudnád-e, drágám, hogy' kell megvenni? - ismételtem ilyenkor talán, ha nagyon hajthatatlan kedvemben voltam.

Dóra elgondolkozott egy kisé, s azután nagy diadallal így felelt:

- A mészáros majd fogja tudni, hogy' adja el, minek törném hát *én* a fejemet? Óh, te kis buksifejű!

Máskor meg, mikor félszemmel a szakácskönyvbe tekintve azt kérdeztem egyízben Dórától, mit csinálna, ha a feleségem volna már s én azt mondanám, hogy egy kis finom párolt ürühúst szeretnék, azt felelte, hogy megmondaná a szakácsnénak, hogy az legyen ebédre; azután úgy, a hogy' a karomba volt kapaszkodva, összezsápta kis kacsóit, s olyan elragadóan kaczagott, hogy gyönyörűbb volt, mint valaha.

Ilyeténképpen Dóra főleg arra használta a szakácskönyvet, hogy letette a földre a sarokba, a hol Jipnek rá kellett állania. De Dórának oly nagy öröme telt benne, mikor rákapatta már Jipet arra, hogy megálljon a könyvön mozdulatlanul s ugyanakkor a foga közt tartsa a tolltartót is, hogy magam is nagyon örültem, hogy megvettem a szakácskönyvet.

És végül visszatértünk megint csak a gitártokhoz és a virágfestéshez és az énekszóhoz arról, hogy ne hagyjuk abba soha a tánczot, trallala! s hétszámra tartott a boldogságunk. Hébe-korba nagyon szerettem volna, ha lett volna bátorságom megértetni Lavinia kisasszonynyal, hogy

szívem választottjával kissé túlságosan úgy bánik, mintha holmi játékszer volna; s néha arra ébredtem elálmélkodva, hogy én magam is beleestem valamennyiünk közös hibájába, s én is úgy bántam vele, mint holmi játékszerrel, - de ez nem gyakran esett meg velem.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Balvégzet.

Bárha ez a kézirat nincs más szemnek szánva, csak az enyémnek, úgy érzem, mintha még sem volna helyén való elmondanom, hogy Dóra és nénjei iránt való felelősségem érzetében milyen keményen küzdöttem azzal a rettenetes gyorsírással, mindenáron tökéletesíteni akarván magamat benne. Azt akarom csak hozzátenni még ahhoz, a mit elmondtam már szívósságomról éltem ama szakában, s türelmes és állhatatos energiámról, a mely akkor kezdett bennem érlelődni, s a mely tudomásom szerint fő ereje jellememnek, ha ugyan van valamelyes ereje egyáltalában, - hogy visszapillantva, ebben találok meg minden sikeremnek a forrását. Igen szerencsés voltam világi dolgokban; sok ember sokkal keményebben dolgozott, s nem ért el félannyit sem; de sohasem tehettem volna annyit, a mennyit tettem, ha meg nem szokom a pontosságot, a rendet és a szorgalmat, s meg nem fogan bennem akkor az az eltökélés, hogy egyszerre csak egyetlen tárgyba mélyedek el teljes erőmmel, bármily gyorsan nyomon követi is azt az utódja. Az ég a megmondhatója, nem öndicsérő kedvből írom ezt. Annak, a ki úgy, mint én most, végiglapozza élete könyvét, valóban jó embernek kellett volna lennie, hogy ne kínozza őt az a keserű tudat, hogy sok tehetségét elhanyagolta, sok jó alkalmat elszalasztott és szakadatlanul sok téves és fonák érzélem viaskodott benne, legyőzve őt. Elmondhatom, hogy nem áldott meg a természet egyetlen oly adománnyal sem, a melylyel vissza nem éltem volna. Csupán arról vagyok meggyőződve, hogy bármibe fogtam életemben, minden erőmmel azon voltam, hogy jól elvégezzem; hogy bármire szenteltem magam, teljesen neki szenteltem magamat; hogy akár nagy cél lebegett előttem, akár kis cél, mindig egyforma komolysággal törekedtem az elérésére. Mindig lehetetlennek tartottam, hogy bármely természetes vagy tökéletesbített képesség elszakadhasson az állandó, egyszerű, kemény munkát bíró tulajdonságok közösségétől, s mégis azt remélhesse, hogy eléri a célját. Ezen a földön szó sem lehet ilyesmiről. Szerencsés tehetség és kedvező alkalom lehet tán annak a lajtorjának két lába, a melyen némely ember a magasba jut; de a lajtorja fokainak oly anyagból kell lenniök, a mely daczol a romlással; s az alapos, lelkes és őszinte komolyságot semmi sem pótolhatja. Sohasem fogni félkézzel semmihez, a mire egész énemmel rávethetem magam; és sohasem kicsinyelni, bármi volt a dolgom, még színből sem: ezek voltak - úgy látom most - életem arany szabályai.

Hogy ebből a gyakorlati bölcseségből, a melyet épp most állítottam föl szabályként, mennyit köszönhetek Ágnesnek, nem akarom e helyütt ismételni. Történetem újra Ágneshez tér vissza, hálás szeretettel.

Látogatóba jött két hétre a doktorékhoz. Wickfield úr régi barátja volt a doktornak, s a doktor beszélni akart vele s a javát óhajtotta. Megbeszélték a dolgot Ágnessel, mikor legutóbb a városban volt, s ez a látogatás volt a megbeszélés eredménye. Ágnes együtt jött atyjával. Nem igen lepett meg, mikor azt hallottam tőle, hogy magára vállalta, hogy keres valami lakást a szomszédságban Heepné számára is, a kinek csúzos bántalma levegőváltozást kívánt, s a ki nagyon boldog volt, hogy ily társaságban keresheti a gyógyulást. Az sem lepett meg, hogy Urias, kötelességtudó fiúhoz illően, mindjárt másnap elhozta érdemes anyját, hogy a neki szánt lakást elfoglalja.

- Látja, Copperfield úrfi, - szólt Urias, erőszakkal hozzám csatlakozva egy fordulóra a doktor kertjében, - ha az ember szerelmes, akkor féltékeny is egy kissé - legalább annyiban, hogy aggódó szemmel őrzi azt, a kit szeret.

- Kire féltékeny most? - kérdeztem.

- Köszönöm az érdeklődést, Copperfield úrfi, - felelt Urias, - ez idő szerint a szó szoros értelmében senkire - legalább semmiféle férfiszemélyre.

- Azt akarja ezzel mondani, hogy nőszemélyre féltékeny?

Oldalról sunyin rám tekintett baljóslatú, vörös szemével és elnevette magát.

- Ejnye, Copperfield úrfi, - szólt, - akarom mondani, Copperfield úr, de tudom, megbocsátja, hogy nem tudok leszokni erről a megszólításról, - ön valóban oly ügyesen kihúz belőlem mindent, mint valami dugóhúzó! Látja, önnek mért ne mondanám meg, - szólt kezemre téve halkezét, - hogy engem bizony, úgy általánosságban, nem kedvelnek a nők. Strongné pedig sohase kedvelt.

A szeme most zöld színben ragyogott, miközben gaz furfanggal a szememre figyelt.

- Hogy' értsem ezt? - kérdeztem.

- Hm! Habár jogász vagyok is, Copperfield úrfi, - felelt kaján vigyorgással, - ezúttal úgy értse, a hogy' mondom.

- És hogy' értsem a tekintetét? - kérdeztem nyugodtan.

- A tekintetemet? Ejnye, Copperfield, ez már aztán fogas egy kérdés! Hogy' értse a tekintetemet?

- Úgy van, - szóltam. - A tekintetét.

Úgy láttam, hogy nagyon mulattatja a dolog, s oly jókedvűen nevetett, a hogy' csak telhetett tőle. Miután egy ideig az állát vakargatta a kezével, beszélni kezdett, lesütött szemmel, - tovább vakargatva az állát, - nagyon lassan.

- Mikor szerény irnokocská voltam még csak, - szólt, - Strongné mindig félvállról nézett rám. Azt akarta, hogy az én Ágnesem mindig körülötte legyen, s magának, Copperfield úrfi, mindig barátja volt; de én - én sokkal csekélyebb személy voltam, semhogy észre vegyen.

- Nos? - szóltam; - és ha csakugyan így volt?

- És nem vett észre ő sem, - folytatta Urias, megnyomva minden egyes szót, s oly hangon beszélve, a mely arra vallott, hogy tűnődik valamin, miközben egyre tovább vakargatta az állát.

- Hát úgy ismeri a doktort, - szóltam, - hogy azt hiszi, tudomást vesz önről akkor is, ha nincs a szeme előtt?

Urias újra rám sunyított oldalról, úgy, mint az előbb, s mélyen beszítta a pofáját, hogy kényelmesebben vakaródzhassék, miközben így felelt:

- Óh, édes Istenkém! Hiszen nem a doktort gondolom én! Nem őt, a szegényt! Maldon urat értem!

Elállt a szívem dobogása. Azon nyomban láttam, hogy minden régi kétségem és aggódásom e kérdésre vonatkozólag, a doktor békéje és boldogsága, a bűnösség és az ártatlanság összegabalyodott lehetőségei, a melyeket én nem bírtam kibogozni, - ki van szolgáltatva e ficzkó ferdítésének.

- Sohase jöhetett be úgy az irodába, hogy ne parancsolgasson és ide-oda ne lökdössön, - szólt Urias. - A maguk úgynevezett finom uracskái közül való volt! Én nagyon szerény és alázatos ember voltam - s most is az vagyok. De sohase szerettem az effajta dolgot - és most se szeretem!

Abbahagyta az álla vakargatását s úgy beszítta az arczát, hogy belülről valószínűleg összeért, miközben folyton rajtam pihentette sunyi oldalpillantását.

- Strongné a maguk úgynevezett bájos asszonyai közé tartozik, azok közé, - folytatta, miután arczát lassan megint a rendes formájába eresztette vissza; - s jól tudom, hogy egy csöpp kedve sincs barátkozni a magamfajta emberekkel! Valósággal arra termett, hogy elcsavarja az én Ágnesemnek a fejét. Annyi bizonyos, hogy már én nem vagyok afféle szoknyahős, Copperfield úrfi; de szeme volt a fejemnek már jó régen is. A magunkfajta alázatos embereknek többnyire helyén van a szemünk - és korán megnyílik.

Mindenképpen közömbösnek és nyugodtnak igyekeztem látszani; de láttam Urias arczán, hogy nem sok sikerrel.

- No már most semmi kedvem sincs eltűnni, hogy letapossanak, Copperfield, - folytatta Urias, kárörvendő diadalérzéssel felhúзва arczának azt a részét, a hol vörös szemöldökei lettek volna, ha egyáltalában lett volna szemöldöke, - és el fogok követni minden tőlem telhetőt, hogy ennek a barátkozásnak véget vessek. Nem helyeslem. Nem átalom megvallani önnek, hogy meglehetősen hajlom az irígységre, s távol akarok tartani minden betolakodót. Semmi kedvem sincs megkoczkáztatni, hogy ármánykodjanak ellenem, ha tudok róla.

- Maga az, a ki mindig ármánykodik, s azt hiszem, azzal áztatja magát, hogy mások is ugyanazt teszik, - szóltam.

- Lehet, hogy így van, Copperfield úrfi, - felelt Urias. - De én nekem megvan a magam indoka, a hogy' a társam szokta mondani; s nem tágítok tőle körömszakadtáig. Nem tanácsos túlságosan próbára tenni a türelmemet, csak azért, mert alázatos ember vagyok. Nem engedhetem meg senki fiának, hogy az útamba álljon. Legfőbb ideje, hogy ezek kiszálljanak már egyszer a kocsiból, Copperfield úrfi!

- Nem értem önt, - szóltam.

- Igazán nem ért? - felelt, szokott rángásainak egyikével. - Csodálom, Copperfield úrfi, hiszen az ön esze rendszerint nagyon gyorsan jár! Máskor igyekszem majd, hogy világosabban beszéljek. - Nem Maldon úr az ott a lovon, a ki a kapuban csenget, uram?

- Hasonlít hozzá, - feleltem oly közönyösen, a hogy' csak telt tőlem.

Urias azonnal megállt, kezeit két nagy térdbütyke közé szorította és majd összerogyott nevetében. Teljesen néma volt ez a nevetés. Egy hang sem szabadult ki a száján. Utálatos viselkedésétől, különösen attól, a mit legutoljára művelt, annyira megundorodtam, hogy minden teketória nélkül hátat fordítottam neki, s faképnél hagytam őt roskadozva, a kert közepén, mint valami rosszul megtámasztott madárijesztőt.

Nem az nap este történt, hanem ha jól emlékszem, harmadnap, egy szombati nap estéjén, hogy Ágnest Dórához vezettem. A látogatást már előzetesen megbeszéltem Lavinia kisasszonnyal; s Ágnest teára várták.

Büszkeség és aggodás közt hanyódtam; büszke voltam édes kis menyasszonyomra, s aggódtam, vajon meg fogja-e őt kedvelni Ágnes. Putney felé az egész úton, mialatt Ágnes bent ült a postakocsiban, én meg kint ültem a kocsin, magam elé rajzoltam Dórát csinos arczocskájának valamennyi jól ismert kifejezésével, majd így döntve magamban, hogy azt szeretném, ha szakasztott olyan volna, a milyen ekkor meg ekkor volt, majd meg tétovázva,

vajon nem volna-e jobb, ha olyan volna, a minő egy bizonyos más alkalommal volt; s csaknem lázasan gyötrődtem a választással.

Egy pillanatig sem kételkedtem azon, hogy mindenesetre nagyon csinos lesz; de úgy esett végül, hogy soha sem láttam még oly bájosnak, mint akkor. Nem volt a társalgóban, mikor bemutattam Ágnes Dóra apró néneinek, hanem szemérmesen elbújt előlünk. Tudtam, hogy hol kell őt keresnem; és meg is találtam megint, a mögött a sötét, régi ajtó mögött, a hol füleit befogva rejtőzködött.

Eleinte egyáltalában nem akart bejönni a társalgóba, majd meg öt percznyi haladékat kért az én óráim szerint. Mikor végre belémkarolt, hogy bevezessem a társalgóba, bájos arczocskája gyengén kipírult, és nem volt még soha ilyen csinos. De mikor beléptünk a szobába, s Dóra elhalványodott, még tizezerszer csinosabb volt.

Dóra félt Ágnesről. Azt mondta, ő tudja, hogy Ágnes „túlságosan okos”. De mikor meglátta Ágnes derült és mégis komoly, gondolkozó és mégis jóságos arcát, az örömteljes meglepetés gyöngye kiáltása siklott ki ajkán, nyomban Ágnes nyaka köré fonta szerető karjait, s ártatlan orcájával Ágnes arcához símult.

Nem voltam soha ilyen boldog. Sohasem örültem annyira, mint a mikor ott láttam őket egymás mellett ülni; mikor láttam, hogy drága egyetlenem oly természetesen tekint fel Ágnes jóságos szeméibe; mikor láttam, milyen gyöngéden pihen rajta Ágnes szépséges tekintete.

Lavinia kisasszony és Clarissa kisasszony a maguk módján szintén részt vettek örömeimben. A legkedélyesebb teázó társaság volt ott együtt a világon. Clarissa kisasszony ült az asztalfőn. Én szeleteltem és kínáltam az édes ánisos-kalácsot - a kis nővérek madarak módjára szerették fölcsipegetni az ánismagokat és a czukormorzsákat; Lavinia kisasszony jóakaró patronusképp tekintett reánk, mintha boldog szerelmünk egyesegyedül az ő műve volna; és tökéletesen meg voltunk elégedve kiki magával és a többiekkel.

Ágnes szelid derűtsége meghódította mindnyájunk szívét. Nyugodt érdeklődése minden iránt, a mi Dórát érdekelt; az a mód, a hogy' Jippel megismerkedett, a ki rögtön megbarátkozott vele; kedélyessége, mikor Dóra szégyelt átülni mellém szokott helyére; szerény bájosága és fesztelensége, a mely Dórából a bizalomnak egész sereg félénk, apró jelét csalta ki: mindez úgy látszott, mintha hozzátartoznék kis körünk teljességéhez.

- Úgy örülök, - szólt Dóra Ágneshez fordulva, a tea után, - hogy maga szeret engem. Nem hittem, hogy szeretni fog; pedig most, hogy Mills Julia eltávozott, nagyobb szükségem van rá, hogy szeressenek, mint valaha.

El is felejtettem említeni, hogy Mills kisasszony elvitorlázott, s hogy Dóra meg én Gravesendbe mentünk egy nagy keletindiai hajó földézetére búcsúzni tőle. Villásreggelire becsinált gyömbért meg guajávát meg más efféle nyalánkságot kaptunk, s Mills kisasszonyt könnyezve a hajó hátulján hagytuk egy tábori széken, hóna alatt egy nagy, új naplóval, a melybe azokat az eredeti gondolatokat fogja szoros zár alatt följegyezni, a melyeket az óceán látása ébreszt benne.

Ágnes azt mondta, attól fél, hogy én nem a legbiztatóbb képet festettem róla; de Dóra nyomban tiltakozott ez ellen a föltevés ellen.

- Óh, dehogy! - szólt Dóra, felém rázva fürtös fejét; - mindig magasztalta. Oly sokat ad a maga véleményére, hogy valósággal aggódtam is már.

- Az én jó véleményem nem fokozhatja némely ismerősehez való ragaszkodását, - szólt Ágnes mosolyogva, - ezekre nézve éppen ezért nincs is becse.

- De én mégis arra kérem, - szólt Dóra hízelegve, úgy a hogy' szokott, - legyen rólam jó véleménynyel, ha megteheti!

Mulattunk Dórának azon a vágyán, hogy legyen, a ki szeresse őt; Dóra pedig kijelentette, hogy én csúnya lúd vagyok, és hogy nem is szeret semmi szín alatt. S a rövid est pillangó-szárnyakon tűnt tova. Közelgett az idő, mikor a kocsinak értünk kellett jönnie. Egyedül álltam a kandalló előtt, mikor Dóra halkán mellém lopódzott a szobába, hogy letörleszsze a szokott drága csókocskát, mielőtt eltávozom.

- Nem gondolod, Doady, - szólt Dóra, miközben fényes szeme még ragyogóbb fényben tündökölt, s kicsi jobb keze kabátom egyik gombjával babrált, - nem gondolod, hogy ha Ágnes régóta barátnőm lett volna, akkor talán én is okosabb volnék?

- Drágám! - szóltam, - micsoda bolondság ez!

- Azt hiszed, hogy bolondság? - felelt Dóra, a nélkül, hogy rámtekintett volna. - Bizonyos vagy benne?

- Persze hogy!

- Elfelejtettem már, - szólt Dóra, tovább forgatva ide-oda a gombot, - miféle rokonságban vagy Ágnessel, te édes, rossz fiú.

- Nem vérrokonom, - feleltem, - de együtt nevelkedtünk, testvérek gyanánt.

- Szeretném tudni, mért lettél szerelmes belém? - szólt Dóra, kabátom egy másik gombján babrálva.

- Talán azért, szívem, mert nem láthattalak meg a nélkül, hogy beléd ne szeressek!

- És ha soha se láttál volna meg? - szólt Dóra, újra másik gombra térve át.

- És ha sohasem születünk volna? - szóltam én vidáman.

Szerettem volna tudni, ugyan mire gondolhat, mikor szótlan ámulással néztem le puha kis kezére, a mely végigjárta kabátom egész gombsorát, és dús hajára, a mely keblemhez símúlt, s lesütött szemének pilláira, a melyek könnyedén emelkedtek czéltalanul játszadozó újjai nyomán. Végre szememig emelkedett a pillája, s ekkor lábújjhegyre állt, hogy letörleszsze - (a szokottnál jobban eltűnődve) - azt a drága csókocskát - egyszer, kétszer, háromszor, - s azután kiment a szobából.

Öt percz múlva visszajöttek együtt valamennyien, és Dóra szokatlan tünődésének már nyoma sem volt. Nevetve elhatározta, hogy Jippel összes mutatványait végig csináltatja, mielőtt a kocsi megérkezik. Ehhez időre volt szükség, - (nem annyira a mutatványok nagy számánál, mint inkább Jip ellenkezésénél fogva), - s az előadás javában folyt még, mikor a kapu elé gördült a kocsi. Ágnes és Dóra gyorsan, de melegen búcsúztak egymástól, és megállapodtak, hogy Dóra ír majd Ágnesnek, - (de nem szabad bosszankodnia, mondotta Dóra, ha sok bolondság lesz a leveleiben), - Ágnes pedig ír majd Dórának; s elbúcsúztak egymástól másodszor is a kocsi-ajtóban, és harmadszor is, mikor Dóra, nem törődve Lavinia kisasszony tiltakozásával, kiszaladt a kapu elé, hogy a kocsiablakon át még egyszer figyelmeztesse Ágnest a levélírássra, s megrázza fürtös fejét felém, a ki a bakon ültem.

A kocsi a Covent Garden közelében állt meg velünk, a hol át kellett szállnunk egy másik kocsira, Highgate felé. Alig vártam már a közbeeső rövid sétát, hogy Dóra dicséretét halljam Ágnestől. Ah! Milyen dicséret volt az! Milyen szerető hévvel ajánlotta leggondosabb gyöngédségembe azt a szép kis teremtet, a kinek megnyertem a szívét s a kinek ártatlan kellemeit oly gyönyörűen jellemezte! Mily előrelátóan figyelmeztetett, a nélkül azonban, hogy tüntetett volna vele, felelősségemre az árva gyermekkel szemben!

Soha, soha nem szerettem Dórát oly mélyen, oly igazán, mint akkor este. Mikor újra leszálltunk a kocsiról s a csillagok fénye mellett végigsétáltunk a doktor házához vezető csendes úton, megmondtam Ágnesnek, hogy ezt neki köszönhetem.

- Mikor ott ült Dóra mellett, - szóltam, - úgy éreztem, hogy őrangyala őneki is, mint énnekem; s úgy érzem most is, Ágnes.

- Gyöngye angyal vagyok, - szólt Ágnes, - de hűséges.

Oly tisztán csengett a hangja, mely egyenesen a szívemhez szólt, hogy szinte önkénytelenül így szóltam:

- Lényének természetes vidámsága, - (a melyhez foghatót nem tapasztaltam senki másban), - ha jól láttam ma, annyira a régi megint, hogy már-már azt reméltem, boldogabb odahaza.

- Boldogabb vagyok lelkileg, - szólt; - jókedvű vagyok és nyugodt a szívem.

Magasba tekintő, szelíd arczára pillantottam, s azt gondoltam, hogy a csillagok fénye áraszt el rajta annyi nemességet.

- Odahaza nem történt azóta semmi változás, - szólt Ágnes rövidvártatva.

- Nem történt semmi célzás arra a - nem akarom megszeméltetni, Ágnes; de nem állhatom meg, hogy meg ne kérdezzem, - arra, a miről legutóbb beszélgettünk, mikor elváltunk egymástól?

- Nem, - felelt Ágnes.

- Sokszor gondolkoztam a dologról.

- Kár annyit törődnie vele. Jusson eszébe, hogy a végső esetben az együgyű szeretet és az igazság erejében bizakodom. Ne aggódjék miattam, Trotwood, - tette hozzá egy pillanat múlva; - azt a lépést, a melytől maga félt engem, soha sem fogom megtenni.

Bár azt hiszem, a hideg megfontolás perczeiben igazán sohasem féltettem őt, mégis mondhatatlanul megkönnyebbült a lelkem, hogy a saját igazmondó ajka biztosított most erről. Meg is mondtam ezt komolyan neki.

- S ha eltelik ez a látogatás, - szóltam, - mert lehet, hogy nem leszünk többé egyedül, - körülbelül mikor jön el megint Londonba, édes Ágnes?

- Valószínűleg sokáig nem, - felelt Ágnes; - azt hiszem, legjobb lesz, - a papa érdekében, - ha otthon maradunk. Jó ideig valószínűleg nem igen fogunk gyakrabban találkozni; de Dórával sűrűn fogok levelezni, s ez úton sokszor hallunk majd egymásról.

Megérkeztünk a doktor villája előtt lévő kis udvarba. Későre járt már az idő. Strongné szobájának ablakában világosság volt már, s Ágnes, az ablakra mutatva, jó éjszakát kívánt.

- Ne nyugtalankodjék, - szólt, kezet nyújtva, - a mi bajunk és gondjaink miatt. Semmi sem tehet engem oly boldoggá, mint a maga boldogsága. Ha valamikor segítségemre lehet, legyen meggyőződve róla, hogy kérni fogom a segítségét. Isten áldja meg, mindörökre!

Ragyogó mosolygása, s e vidám hangon ejtett utolsó szavai újra kis Dórát idézték lelkem elé, mintha őt látnám, őt hallanám, Ágnes társaságában. Állva maradtam egy ideig, s a kapuból felnéztem a csillagokra, miközben hála és szeretet töltötte el a szívemet. Azután lassan elballagtam. Egy tisztességes szomszéd fogadóban nyitattam szobát magamnak, s éppen kifelé mentem már a kapun, mikor véletlenül hátratekintve, világosságot láttam a doktor dolgozószobájában. Félig-meddig szemrehányást téve magamnak, az jutott eszembe, hogy a doktor talán az én segítségem nélkül tovább dolgozik a szótáron. Hogy meggyőződjem föltevésemről, s mindenesetre jó éjt kívánjak a doktornak, ha ott ülne még könyvei között,

visszafordultam, halkán végigmentem a tornáczon, s óvatosan ajtót nyitva, betekinttem hozzá.

Az első, a kit az ernyős lámpa bágyadt fényében nagy meglepetésemre megpillantottam, Urias volt. A lámpa mellett állt. Csontváz kezei egyikét a száján tartotta, a másikat a doktor asztalán nyugtatta. A doktor dolgozószekéiben ült, kezeibe temetve az arcát. Wickfield úr nagyon zavartan és nyughatatlanul előre hajlott, s mintha nem tudná, mitévő legyen, a doktor karjához kapott.

Egy pillanatig azt hittem, hogy a doktor rosszúl van. E benyomás hatása alatt gyorsan egy lépést tettem előre, de ekkor találkoztam Urias tekintetével, és rögtön megértettem, miről volt szó. Vissza akartam vonulni; de a doktor intett, hogy maradjak, s így ott maradtam.

- Mindenesetre jó lesz, ha becsukjuk az ajtót, - szólt Urias, otromba görnyedezéssel. - Fölösleges, hogy az *egész város* tudjon a dologról.

Így szólván, lábújjhegyen az ajtóhoz ment, a melyet nyitva hagytam magam után, és óvatosan bezárta. Azután visszatért előbbi helyzetébe. Olyan tüntető szánakozást fitogtatott hangjában és egész modorában, a mely - legalább én rám nézve - tűrhetetlenebb volt bármely másforma viselkedésénél.

- Kötelességemnek tartottam, Copperfield úrfi, - szólt Urias, - Strong doktor urat figyelmeztetni arra, a miről ön meg én beszélgettünk már. Ön ugyebár nem értett meg egészen?

Csak ránéztem, de egy szót sem feleltem kérdésére. S odalépve jó, öreg mesteremhez, pár szóval vigasztalni és bátorítani próbáltam őt. Vállamra tette a kezét, úgy, mint régentén szokta volt, mikor még egészen csöpp gyerek voltam; de ősz fejét nem emelte föl.

- Mivelhogy nem értett meg, Copperfield úrfi, - folytatta Urias, tovább is tolakodva, - engedje meg, hogy alázatosan közöljem önnek, jó barátok között lévén, hogy figyelmeztettem Strong doktor urat Strongné asszony viselkedésére. Nagyon kedvem ellen van, biztosítom róla, Copperfield, hogy ilyen kellemetlen ügybe bele kellett avatkoznom; de hát voltaképpen úgy áll a dolog, hogy egyébként mindnyájan olyan dolgokba keveredünk, a melyek nem helyén valók. Ezt akartam mondani akkor is, uram, mikor nem értett meg egészen.

Most csodálkozom rajta, ha visszagondolok vigyorgására, hogy nem ragadtam őt akkor galléron, s nem ráztam ki belőle a lelket.

- Igaz, hogy nem fejeztem ki magamat nagyon világosan, - folytatta, - épp úgy, mint ön. Persze, mind a ketten óvakodtunk a kérdés túlságos feszegetésétől. De végül föltettem magamban, hogy nyíltan beszélek, és figyelmeztetem Strong doktor urat, hogy - szólt valamit uram?

Ez a kérdés a doktort illette, a ki keservesen felsóhajtott. Azt gondoltam, hogy ez a sóhajtás megindított volna bizonyára minden szívet; de Uriasra nem tett semmi hatást.

- Figyelmeztettem Strong doktor urat, - folytatta Urias, - hogy mindenki láthatja, hogy Maldon úr, s az a bájos, kedves hölgy, a ki Strong doktor úrnak a felesége, túlságosan nyájasak egymáshoz. Valóban legfőbb ideje volt már, - (mivel mindnyájan olyan dolgokba kezdünk keveredni, a melyek nem helyén valók), - hogy megmondjuk Strong doktor úrnak, hogy a dolog oly világos volt mindenki előtt, mint a nap, már akkor is, mielőtt Maldon úr Indiába ment; hogy Maldon úr csupán azért hozakodott elő mindenféle ürügygyel, hogy visszatérhessen; s hogy csupán azért van itt, örökkön-örökké. Mikor ön belépett, uram, éppen akkor kértem a kollégámat, - szólt Urias, Wickfield úrhoz fordulva, - mondja meg Strong doktor úrnak becsületszávéra, vajon nem ez-e neki is már régóta a véleménye. - Wickfield úr, kérem! Nem volna szíves nyilatkozni, uram? Így van-e vagy sem? Halljuk, kolléga!

- Az Istenre kérem, édes doktorom, - szólt Wickfield úr, miközben, nem tudván, mitévő legyen, újra a doktor karjára tette a kezét, - ne tulajdonítson túlságos jelentőséget annak, ha esetleg volt egy s más gyanú bennem.

- No lám! - kiáltott Urias, a fejét rázva. - Milyen szomorú igazolása szavaimnak. Vagy nem? Még ő is! A régi jóbarát! Lelkemre mondom, Copperfield, mikor egyszerű írnok voltam még csak az irodájában, nem egyszer, de hússzor is láttam, hogy egészen odáig volt, - egészen odáig, jól megértsen, - (s nem is csoda atya létere: *én* bizony nem ítélem meg érte!) - ha arra gondolt, hogy Ágnes kisasszony olyan dolgokba keveredik, a melyek nem helyén valók.

- Kedves Strong, - szólt Wickfield úr remegő hangon, - drága barátom, fölösleges hangsúlyoznom, hogy az volt a hibám, hogy mindenekben azt az indokot kerestem, a mely irányítja, s minden cselekedetet valamely szűk szempontból iparkodtam megmagyarázni. Ez a tévedésem lehet az oka, hogy kételyeim támadtak.

- Kételyei voltak, Wickfield, - szólt a doktor, a nélkül, hogy a fejét fölemelte volna. - Kételyei voltak.

- Beszéljen hát, kolléga! - unszolta Urias.

- Egy időben csakugyan voltak kételyeim, - szólt Wickfield úr. - Isten bocsássa meg, azt gondoltam, hogy *maga* is kételkedik.

- Nem, nem, nem! - felelt a doktor, megindító fájdalommal.

- Annak idején azt gondoltam, - szólt Wickfield úr, - hogy azért óhajtott Maldont külföldre küldeni, hogy lehetővé tegye azt a válást, a mely kívánatos volt.

- Nem, nem, nem! - felelt a doktor. - Hogy örömet szerezsek Annusnak, gondoskodván gyermekkori játszópajtásának a jövőjéről. Semmi egyébért.

- Rájöttem, - szólt Wickfield úr. - Nem kételkedhettem benne, mikor megmondta, hogy így van. De azt gondoltam, - kérve-kérem, ne feledkezzék meg arról a szűk látóköréről, a mely eredendő hibám volt, - azt gondoltam, hogy a fennforgó esetben, a hol oly nagy a különbség...

- Így kell megmagyarázni, látja, Copperfield úrfi! - szólt közbe Urias, tüntető részvétellel görnyedezve.

- - Az oly fiatal és ritka szép hölgy, bármennyire tisztelte és becsülte is önt, bizonyára világi érdekek befolyása következtében szánta rá csak magát erre a házasságra. Nem vettem számításba számtalan oly érzést és körülményt, a mi mind azt eredményezhette, hogy jól végződjék a dolog. Az Istenre kérem, ne felejtse el ezt!

- Milyen kíméletesen magyarázza! - szólt Urias, a fejét rázva.

- Minthogy mindig egy szempontból kísértem csak őt figyelemmel, - szólt Wickfield úr, - de mindenre kérem, a mi drága ön előtt, öreg barátom, gondolja meg, *milyen* szempont volt ez! - kénytelen vagyok most bevallani, mivel nem térhetek ki előle...

- Nem! Nem térhet ki előle, Wickfield úr, uram, - szólt közbe Urias, - ha már ennyire jutottunk.

- - Hogy - hogy - folytatta Wickfield úr,

gyámoltalan, révedező pillantást vetve társára, - hogy kételkedtem benne, és azt hittem, hogy megfeledkezik arról a kötelességéről, a melylyel önnek tartozik; és hogy - (ha már mindent meg kell mondanom) - néha nem volt ínyemre, hogy Ágnes oly meghitt barátságban él vele, mert attól féltem, hogy meg találja látni azt, a mit én láttam, vagy inkább beteges elméletem alapján látni képzeltem. Nem említettem a dolgot soha senkinek. Sohasem akartam, hogy más

is tudjon róla. S bár rettenetes dolog önre nézve, hogy ezt kellett hallania, - szólt Wickfield úr egészen lesújtva, - ha tudná, mily rettentő rám nézve, hogy el kellett mondanom, megcsúszott a szíve rajtam!

A doktor, a milyen jóságos ember volt, kezét nyújtotta felé. Wickfield úr egy ideig a kezében tartotta, lehorgaszta föléje a fejét.

- Bizonyos, - szólt Urias, a ki a beállott csendben úgy rángatózott, mint valami angolna, - bizonyos, hogy ez a tárgy nagyon kellemetlenül érint mindannyiunkat. De ha már ennyire jutottunk, legyen szabad megemlítenem még, hogy Copperfield is észrevette a dolgot.

Odafordultam hozzá, s azt kérdeztem tőle, hogy' mer rám hivatkozni!

- Óh! nagyon szép öntől, Copperfield, - felelt Urias, miközben minden tagját ide-oda hányta-vetette, - és tudjuk mindnyájan, milyen szeretetreméltó jellemmel van megáldva; csak hogy tudja jól, hogy a mikor múlt este szóva tettem ön előtt a dolgot, rögtön tudta, mire célzok, Copperfield. Ne tagadja! A legjobb szándékkal tagadja ugyan; de ne tegye, Copperfield.

Láttam, hogy a jó öreg doktor rám vetette egy pillanatig szelíd tekintetét, s éreztem, hogy régi sejtelveim és emlékeim vallomása sokkal világosabban tükröződik az arczomon, sem hogy észre ne vette volna. Hiába dühösködtem. Meg nem történté nem tehettem a dolgot. Mondhattam volna bármit, a vallomást le nem tagadhattam.

Újra elnémultunk, s nem szólt egyikünk sem, a míg a doktor föl nem állt, s kétszer-háromszor fel s alá nem sétált a szobában. Csakhamar visszatért a székhöz, s rátámaszkodva a szék hátára, időnként a szeméhez emelte a zsebkendőjét, s oly keresetlen egyszerűséggel, a mely véleményem szerint bármi színlelt megaláztatásnál inkább a becsületére vált, így szólt:

- Nagyon megérdemeltem, hogy kárhoztassanak. Azt hiszem, nagyon megérdemeltem. Kitettem egy hölgyet, a kit a szívembe zártam, oly kísértéseknek és rágalmaknak, - (azt mondom, hogy rágalmaknak, bárha valakinek a legtökéletesebb gondolataiban lappangtak is csak), - a melyeknek én nélkülöm sohasem lehetett volna a céljátálja.

Heep Urias valami szipakolásfélét hallatott, azt hiszem, rokonszenve jelöl.

- A melyeknek az én Annusom, - szólt a doktor, - soha, soha sem lehetett volna én nélkülöm a céljátálja. Uraim, a mint tudják, én már öreg vagyok, s ma este nincs is az az érzésem, mintha még hosszúra nyúlna az életem. De életemet, - az *én* életemet teszem annak a drága hölgynek a hűségére és becsületességére, a kiről ezt a beszélgetést folytattuk.

Nem hiszem, hogy a lovagiasság legnemesebb megtestesülése, a festői képzelet legszebb, legregényesebb alakjának a hús-vér mása mélyebb hatással és megindítóbb méltósággal mondhatta volna ezt, mint ez az egyszerű, öreg doktor.

- De nem akarom tagadni, - folytatta, - sőt talán bizonyos mértékben tudtomon kívül hajlandóvá is lettem annak a beismerésére, - hogy azt a hölgyet, a nélkül, hogy tudtam volna, szerencsétlen házasságba vittem bele. A megfigyelés soha sem volt kenyerem; s el kell hinnem, hogy annyi különböző korú és helyzetű ember megfigyelése, a mely nyilvánvalóan ugyanegy pontra irányult, (s ennél mi sem természetesebb), - jobb, mint az enyém.

Gyakran csodáltam, - valahol említettem is már, - milyen jóságos volt a doktor fiatal feleségével szemben; de az a tiszteletteljes gyöngédség, a melyet ez alkalommal tanúsított mindenben, a mi a feleségére vonatkozott, s az a csaknem áhítatos bizalom, a mely megóvta őt attól, hogy a legcsekélyebb kétséggel se illesse felesége ártatlanságát, mondhatatlan magasságba emelte őt szemem előtt.

- Feleségül vettem azt a hölgyet, - szólt a doktor, - mikor még rendkívül fiatal volt. Elvettem, mikor a jelleme alakulóban volt még csak. S a mennyire ki volt fejlődve, én lehettem boldog

alakítani. Ismertem jól az édes atyját. Őt is jól ismertem. Megtanítottam mindenre, a mire megtaníthattam, mert szerettem lelke szépségét és erényességét. Ha igaztalan voltam hozzá, a mint hogy félek, hogy az voltam, a magam hasznára fordítván, (bár erre sohasem gondoltam), a háláját és a szeretetét, akkor szívem mélyéből esedezem annak a hölgynek a bocsánatáért!

Végigjárt a szobán s visszatért előbbi helyére, befogódzván a székre kezével, a mely épp úgy reszketett, mint elfojtott hangja, komoly megilletődésében.

- Úgy fogtam fel a dolgot, hogy menedéke leszek neki az élet veszélyei és viszontagságai ellen. Elhitettem magammal, hogy bármily nagy is köztünk a különbség, nyugodt és elégedett lesz mellettem az élete. Nem mellőztem fontolgatásom közben azt az időt sem, mikor itt fogom hagyni őt szabadon, még mindig ifjú szépségében, de érettebb ítéllettel, - nem, uraim, - Isten engem úgy segítjen!

Hétköznapi lénye szinte átszellemült hűségétől és nagylelkűségétől. Minden szavának oly ereje volt, a melylyel semmiféle más erény nem ruházhatta volna fel.

- Az életem nagyon boldog volt ezzel a hölgygyel. Ma estig szakadatlanul volt okom áldani azt a napot, a melyen oly nagy igaztalanságot követtem el ellene.

A hangja, a mely az utolsó szavak közben mindegyre jobban kezdett remegni, pár pillanatra elfulladt; azután így folytatta:

- Minthogy fölébredtem álmaimból, - szegény álmodozó voltam mindenképpen egész életemben, - látom, mennyire természetes dolog, hogy nőm sajnálta vele egykorú, régi játszópajtását. Hogy valamelyes ártatlan szájalommal tekint rá s támadnak lelkében olykor-olykor feddhetetlen gondolatok arról is, hogy milyen másképp fordult volna talán minden én nélkül, az, attól félek, való igaz. Sok minden, a mit láttam, a mivel azonban nem törődtem, egészen új jelentőséggel fölmerült emlékemben a megpróbáltatás ez utolsó órájában. De ezen túl nem szabad, uraim, a drága hölgy nevét a gyanú egy szavával, a kétely legkisebb árnyával sem illetni soha.

A szeme föllángolt egy pillanatra, a hangja megszilárdult; azután újra elhallgatott egy ideig. Majd úgy folytatta megint, mint előbb:

- Egyebet nem tehetek, mint hogy annak a boldogtalanságnak a tudatát, a melyet én okoztam, a tőlem telhető megadással viseljem. *Ő neki* van joga a szemrehányásra, nem nekem. Az a kötelességem, hogy megóvjam őt minden félreértéstől, minden kegyetlen félreértéstől, a mely elől nem bírtak elzárkózni még a barátaim sem. Mennél visszavonultabban fogunk élni, annál jobban teljesíthetem ezt a kötelességemet. S ha elkövetkezik az a pillanat, - bár jönne mielőbb, ha az Úr irgalma úgy akarja! - mikor halálom megszabadítja őt kényszerhelyzetéből, határtalan bizalommal és szeretettel fogom lecsukni szemem mindörökre tiszteletre méltó arcza előtt, s itt hagyom őt, - a mikor nem lesz oka a búra többé, - boldogabb, derültebb napokra.

Nem láthattam őt a könnyek miatt, a melyeket komolysága és jósága fakasztott a szememben, komolysága és jósága, a melyet oly nemessé tett s a mely oly nemessé tette lényének tökéletes egyszerűségét. Az ajtó felé indult, mikor így szólott még:

- Uraim, feltártam önök előtt a szívemet. Bizonyos vagyok benne, hogy tisztelni fogják érzelmeimet. A mit ma este beszélünk, arról ne essék szó soha többé. Wickfield, öreg barátom, nyújtsa karját és vezessen föl a lépcsőn!

Wickfield úr hozzá sietett. Szó nélkül kimentek együtt lassan a szobából, miközben Urias utánok nézett.

- Nos, Copperfield úrfi! - szólt Urias, jámboran hozzám fordulva. - A dolog nem egészen úgy végződött, a hogy' várhatta volna az ember, mert ez a vén tudós - óh, milyen kiváló egy férfiú! - oly vak, mint az éjszaka; de *ezt* a családot leráztam a nyakamról, azt hiszem!

Csak a hangját kellett hallanom, hogy oly örült düh fogjon el, mint soha életemben sem azelőtt, sem azóta.

- Gazember! - szóltam; - mi végből kever bele engem is a terveibe? Hogy' mer éppen most rám hivatkozni, maga álnok bitang, mintha együtt beszéltük volna meg a dolgot?

A mint ott álltunk, szemtől-szemben, arcza titkos diadalérzetében oly világosan láttam azt, a mit különben határozottan tudtam is már, - hogy bizalmát csupán azért erőszakolta rám, hogy nyomorúlttá tegyen, s hogy tudatosan törbe csalt éppen ebben az ügyben, - oly világosan láttam ezt, mondom, hogy nem bírtam tovább uralkodni magamon. Hivogatóan ott volt előttem beesett arczának egész pofája, s úgy képen teremtettem a tenyeremmel, hogy sajgott belé mind az öt ujjam, mintha megégettem volna.

Megfogta ezt a kezemet, s kéz közben úgy álltunk farkasszemet nézve. Sokáig álltunk így; elég sokáig, hogy lássam, hogy' tűnik el arcza sötét pirosságából újjaim fehér nyoma, még sötétebb pirosságot hagyva maga után.

- Copperfield, - szólalt meg végre lelkendezve, - elbúcsúzott az esztől?

- Magától búcsúztam el, - szóltam, kirántva kezemet a kezéből. - Nyomorúlt eb, nem akarok többé tudni önről.

- Nem akar? - szólt, miközben a fájdalom rákényszerítette, hogy arczára nyomja a kezét. - Talán akarva nem akarva kénytelen lesz tudomást szerezni rólam. Hát nem rút hálátlanság ez öntől?

- Elég gyakran értésére adtam, - szóltam, - hogy utálok. Most világosabban megmutattam. Azt hiszi, félek attól, hogy rosszat forral mindenki ellen, a kinek a közelébe férkőzik? Sohase tesz egyebet!

Tökéletesen megértette, hogy ez a célzás azokra az okokra vonatkozik, a melyek eddigelé arra kényszerítettek, hogy uralkodjam magamon a vele való érintkezésemben. Félig-meddig azt hiszem azonban, hogy nem ragadtattam volna magam sem az ütésre, sem a célzásra, ha Ágnes éppen az nap este nem biztosít arról, hogy nyugodt lehetek. No de mindegy.

Újabb hosszú szünet támadt. Szeme, miközben rám nézett, minden színárnyalatot végigjárt, a mely csak elrúthathat emberi szemet.

- Copperfield, - szólt végre, levéve arczáról a kezét, - maga mindig ellenem volt. Tudom, hogy maga mindig ellenem dolgozott Wickfield úr házában.

- Gondoljon, a mit akar, - szóltam még mindig szörnyű dühösen. - Ha nem igaz, a mit gondol, annál méltóbb önhöz.

- S én mégis mindig kedveltem önt, Copperfield! - válaszolt.

Nem méltattam egy szó feleletre sem. Fogtam a kalapomat és indulni akartam éjjeli szállásomra, mikor közém állt és az ajtó közé.

- Copperfield, - szólt, - minden czivódáshoz két félre van szükség. Én nem akarok a másik fél lenni.

- Menjen a pokolba! - szóltam.

- Ne szóljon így! - felelt. - Tudom, hogy később megbánja majd. Hogy' alacsonyíthatja le magát annyira előttem, hogy ilyen gonoszlelkűnek mutatkozik? De én megbocsátok.

- Megbocsát! - ismételt megvetéssel.

- Megbocsátok, s ön ezen nem változtathat, - felért Urias. - Ki hitte volna, hogy nem áttál rám támadni, *én rám*, a ki barátja voltam önnek! De minden veszekedéshez két félre van szükség, s én nem akarok a másik fél lenni. Én barátja akarok lenni, akarata ellenére is. Most már tudja tehát, mit várhat tőlem.

Az a körülmény, hogy ezt a párbeszédet, (a melyből ő igen lassan, én ellenben igen gyorsan vettük ki a részünket), halk hangon kellett folytatnunk, hogy a ház nyugalma ily szokatlan órában meg ne háborítsuk, - a hangulatomat egyáltalában nem tette jobbá, bár a szenvedélyem heve lohadni kezdett.

Annyit mondtam neki, hogy azt várom csak tőle, a mit mindig vártam, s a miben még soha nem csalódtam, azután ajtót nyitottam rá, mintha óriás dió lett volna, a mely azért volt az ajtóban, hogy feltörjem, és távoztam a házból. De ő is máshol aludt; anyja lakásában; s alig tehettem pár száz lépést, újra mellettem termett.

- Látja, Copperfield, - súgta a fülembe, (én ugyanis nem fordultam feléje), - maga mindenképpen fonák helyzetben van. - (Éreztem, hogy igaza van, s ez még jobban dühösített.) - Nem tüntetheti föl hőstettnek a dolgot, s nem változtathat azon sem, hogy én megbocsátok érte. Nem fogom említeni a dolgot sem anyám előtt, sem senki más előtt a világon. Föltettem magamban, hogy megbocsátok önnek. De csodálkozom, hogy kezet tudott emelni oly emberre, a kiről tudja, milyen alázatos teremtés!

Csaknem oly hitványnak éreztem magam, a minő ő volt. Jobban ismert ő engem, mint a hogy' én magam ismertem enmagamat. Ha visszaüt, vagy nyíltan ingerel, ez megkönnyebbülés és igazolás lett volna a számomra; de így lassú tűzre fektetett, a melyen gyötrődve kínlódtam a fél éjszakán át.

Reggel, mikor kiléptem a fogadóból, éppen megkondult a reggeli harang, s Urias fel és alá sétált az anyjával. Megszólított, mintha semmi sem történt volna, s én kénytelen-kelletlen feleltem neki. Azt hiszem, úgy megütöttem, hogy megfájdult belé a foga. Annyi tény, hogy az arcza fekete selyemkendővel volt felkötve, a mely a tetejébe nyomott kalappal egyáltalában nem tette szebbé a megjelenését. Hallottam, hogy hétfőn reggel bement Londonba egy fogorvoshoz, és kihúzatta egy fogát. Remélem, kétágú gyökere volt.

A doktor azt üzenté, hogy nem jól érzi magát, s a látogatás hátralévő ideje alatt a nap legnagyobb részét mindig egyedül töltötte. Ágnes atyjával együtt már egy hete eltávozott, a nélkül, hogy folytattuk volna szokott munkánkat. Egy nappal munkánk megkezdése előtt, a doktor sajátkezűleg egy összehajtott, de le nem pecsételt levelet adott át nekem. Rám volt címezve, s néhány szíves szóval a lelkemre kötötte, hogy soha se hozzam szóba azt a bizonyos beszélgetést. A nénémel közöltem volt a dolgot, de rajta kívül senki mással sem. Nem olyan dolog volt, a melyet megbeszélhettem volna Ágnessel, és Ágnesnek bizonyára homályos sejtelme sem volt arról, a mi történt.

Meg voltam győződve róla, hogy akkor még Strongné sem sejtette. Hetek múltak a nélkül, hogy a legcsekélyebb változást észleltem volna rajta. Lassan közeledett a változás, mint szélcsendben a felhő. Eleinte mintha csodálkozott volna azon a gyöngéd, részvevő hangon, a melylyel a doktor beszélt hozzá, meg a doktornak azon a kívánságán, hogy szeretné, ha odavenné magához az édesanyját, hogy élete unalmas egyhangúságát könnyebben viselhesse. Nem egyszer, mikor a doktor meg én dolgoztunk, s ott ült a szobában Strongné is kézimunkájával, láttam, hogy meg-megpihen és elnézi a doktort, azzal az emlékezetes arccal. Később megfigyeltem, hogy nem egyszer könnybe lábadt a szeme, fölkel és kiment a szobából. Lassanként boldogtalan árnyék borult, napról-napra sötétebben, a szépségére. Marklehamné

ekkor már állandóan ott lakott a villában; de csak beszélt, beszélt szakadatlanul, látni azonban nem látott semmit.

A mint ez a változás szinte észrevétlenül bekövetkezett Annuson, a ki valaha napsugara volt a doktor házában, a doktor egyre öregebbnek és komolyabbnak látszott; de kedélyének gyöngédsége, modorának szelíd nyájassága s jósaos aggodása a feleségeért, ha ugyan lehetséges volt, még jobban fokozódott. Láttam egyszer, Strongné születése napjának a reggelén, mikor az asszony bejött a szobába, a hol dolgoztunk, s az ablakhoz ült, - (a mit naponként megtett, de mostanában egyre félénkebben és tétovázva, a mi, úgy gondoltam, nagyon megható látvány volt), - láttam, hogy a doktor kezei közé fogta felesége homlokát, megcsókolta s azután sietve távozott, mivel sokkal jobban meg volt hatva, sem hogy ott maradhatott volna. Láttam, hogy az asszony megállt oly merően, mintha szobor lett volna, azon a helyen, a hol az ura ott hagyta; azután lehajtotta a fejét, összekulcsolta a kezeit, és sírt, sírt, oly keservesen, hogy ki sem mondhatom.

Ez után olykor úgy képzeltem, mintha Strongné beszélni szeretett volna, időközönként, mikor egyedül maradtunk, még velem is. De nem lebbent el soha egy hang sem ajkairól. A doktornak mindig volt valami újabb terve, hogy a felesége hogy' szórakozzék házon kívül az édes anyja társaságában; és Marklehamné, a ki nagy barátja volt a szórakozásnak s e nélkül nagyon könnyen megszállta az elégedetlenség, készséges jóakarattal hajlott a doktor terveire s nem győzte magasztalni ezt az életmódot. De Annus kedvetlenül, boldogtalanul épen csak hogy elment mindenhová, a hová elvezették, és úgy látszott, hogy nem igen törődik semmivel sem.

Nem tudtam mire vélni a dolgot. Nem tudta a néném sem, a ki bizonytalanságában nem egyszer száz angol mérföldet is bejárt föl s alá sétálva a szobákban. A legkülönösebb az volt a dologban, hogy úgy látszott, mintha e családi boldogtalanság titkos birodalmába az egyedüli valóságos vígasz csupán Dick úr személyében lett volna képes behatolni.

Miféle gondolatai voltak Dick úrnak az egész dologról, vagy miféle megfigyeléseket tett, azt épp oly képtelen vagyok megmagyarázni, a mily képtelen lett volna Dick úr, - (bátran merem állítani), - támogatni a feladat megoldásában. De a mint már diákéveim története közben említettem, Dick úr határtalan tisztelettel viseltetett a doktor iránt; s a valódi ragaszkodásban, még akkor is, ha valamely alsóbbrendű állat ragaszkodásáról van szó az ember iránt, oly finomsága rejlik a megfigyelő erőnek, a mely megszegyeníti a legfejlettebb értelmet is. E szívbeli észbe, - (ha szabad így neveznem), - a mely Dick úrban megvolt, az igazság napjának valamely ragyogó sugara világított bele.

Büszkén élt Dick úr már eddig is azzal az előjogával, hogy sok szabad órájában föl s alá sétálgasson a kertben a doktorral, úgy a hogy' együtt járkáltak annak idején Canterburyben a Doktor-sétányon. De alig fejlődtek idáig a dolgok, Dick úr e bolygásoknak szentelte minden szabad idejét, sőt korábban föl is kelt, csak hogy hosszabb ideig együtt lehessen a doktorral. Ha régente akkor volt legboldogabb, mikor a doktor felolvasott neki egyet-mást csodás alkotásából, a szótárból, most mondhatatlanul szerencsétlen volt mindaddig, a míg a doktor elő nem vette a kéziratát a zsebéből és bele nem kezdett az olvasásba. Mikor a doktor velem dolgozott, Dick úr hozzászokott ahhoz, hogy Strongnéval sétáljon föl s alá, miközben segített neki kedvencz virágait ápolni vagy a virágágyakat gyomlálgatni. Merem állítani, hogy Dick úr egy-egy óra leforgása alatt ritkán szólt tíz szónál többet; de csendes részvéte és figyelmes arcza mindkettőjüknek a szívéhez szólt; mind a ketten tudták, hogy a másik is kedveli Dick urat, s hogy Dick úr szereti mind a kettőjüket; s így történt, hogy a mire senki sem vállalkozhatott volna, Dick úr lett az a kapocs, a mely a férjet és a feleséget egymáshoz fűzte.

Ha eszembe jut, hogy' járkált föl s alá a doktorral, kifürkészhetetlen, bölcs arcot vágva, miközben mondhatatlan gyönyörűsége telt abban, ha koppantak fején a szótár kemény szavai;

ha eszembe jut, hogy' czipelte Annus mögött a rengeteg nagy öntözőkannákat; milyen türelmesen bibelődött mancsoknak beillő nagy keztyűkben, térdenállva, mindenféle szemrontó munkával az apró levélkék között; hogy' ki tudta fejezni minden cselekedetével - bármely bölcsnél jobban - azt a gyöngéd óhajtasát, hogy Annusnak jó barátja akar lenni; rokonszenv, bizalom és szeretet sugarát árasztva ki az öntözőkanna minden kis lukacsáján; ha eszembe jut, hogy soha el nem tántorodott lelke eme jobb érzésétől, a melyhez mások boldogtalansága folyamodott, soha sem vitte be magával a kertbe a szerencsétlen Károly királyt, soha sem lankadt hálás szolgálatkészségében, soha sem tágtott attól a gondolatától, hogy valami nincs rendben a doktor házában és szakadatlanul azt óhajtotta, hogy rendet csináljon: akkor tudván azt, hogy Dick úrnak nem volt egészen a helyén az esze, csaknem szégyenkezve gondolok arra, milyen tehetetlen voltam én, minden józanságom mellett is, hozzá képest.

- Nem tudja, Trot, senki más a világon, csak én, mi rejlik ebben az emberben! - szokta volt büszkén mondani a néném, mikor a dologról beszélgettünk. - Dick nagyon ki fogja még tüntetni magát!

Mielőtt bezárom e fejezetet, meg kell emlékezmem még valamiről. A míg ott voltak a vendégek a doktor házában, megfigyelem, hogy a levélhordó minden reggel két vagy három levelet hozott Heep Urias számára, a ki szintén ott maradt Highgateben mindaddig, a míg a többiek el nem utaztak, minthogy akkoriban nem sok volt a dolog az irodában. Észrevettem, hogy csupa üzleti levél volt Micawber úrtól, a kinek most már kerekded, jogászi írása volt. Örömmel következtettem e csekélyiségekből, hogy Micawber úrnak bizonyára jó dolga van, s ennél fogva nagyon meglepett, hogy éppen ez időtájt a következő levelet kaptam szeretetreméltó feleségétől:

„CANTERBURY, hétfőn este.

Kétségtelenül meg fogja lepni önt, kedves Copperfield úr, hogy ezt a levelet kapja tőlem. Még inkább meg fogja lepni a levélnek a tartalma. S végül még inkább meg fogja lepni, ha mindenekelőtt arra kérem, hogy tiszteljen meg föltétlen bizalmával. De hitvestársi és anyai érzelmeimen könnyítenem kell, és minthogy a családomtól, a melyet amúgy is gyűlöl már az uram, nem akarok tanácsot kérni, ön az egyetlen, barátom és egykori szobauram, a kihez tanácsért fordulhatok.

Valószínűleg tud róla, kedves Copperfield úr, hogy én meg az uram, - (a kit sohasem fogok elhagyni), - mindig kölcsönös bizalommal viseltettünk egymás iránt. Megtörténhetett hébe-korba, hogy az uram váltót írt alá a nélkül, hogy engem megkérdezett volna, vagy hogy félrevezetett a tartozás esedékességének az ideje felől. Ez tényleg meg is történt. De általában nem voltak neki titkai a szerető szív előtt - az uram feleségét értem, - s mikor nyugalomra tértünk, egy nap úgy, mint másnap, változatlanul mindig megbeszélte velem a nap eseményeit.

Elképzelheti, kedves Copperfield úr, mily keserű érzelmek töltik el keblemet, mikor arról kell értesítenem, hogy az uram tökéletesen megváltozott. Zárkózott lett. Titkolódzik. Öröme és bánata osztályosa előtt, - ismét az uram feleségét értem, - rejtély lett az élete, s ha arról biztosítanám önt, hogy azon fölül, hogy reggeltől estig az irodában tölti az idejét, semmivel sem tudok róla többet, mint arról a mesebeli óriásról, a kinek tetteiről csodákat regélnek a gondatlan gyermekek, akkor csak népies hasonlaltal fejezném ki a valóságot.

De ez még nem minden. Az uram mogorva. Szigorú. Legidősebb fiunktól és lányunktól elidegenedett; nem büszke többé az ikreire, s hidegen tekint még arra az ártatlan jövevényre is, a ki legutoljára lett tagja kisdéd családi körünknek. Az amúgy is legszűkebbre

szabott kiadások fedezéséhez szükséges anyagi eszközök csak a legnagyobb nehézséggel csikarhatók ki tőle, miközben mindannyiszor azzal a rettenetes fenyegetéssel áll elő, hogy ennek majd megadja még az árát, (tulajdon ezt a kifejezést használja); és könnyörtelenül megtagad minden felvilágosítást kétségbeejtő viselkedésére vonatkozólag.

Ez elviselhetetlen, szívet tépő állapot. Ha volna szíves tanácsot adni, miképpen használjam föl gyöngye erőimet, a melyeket ön jól ismer, e rendkívül szokatlan dilemmában, újabb baráti szolgálattal tetézné azt a sok szívességet, a melylyel már eddig is lekötölezett.

A gyermekek üdvözlését s a boldog tudatlanságban élő kis jövevény mosolyát küldve, vagyok, kedves Copperfield úr,

szomorodott szívű híve

MICAWBER EMMA.”

Nem éreztem magamat feljogosítva arra, hogy olyan tapasztalt hölgynek, a minő Micawber úr felesége volt, egyebet tanácsoljak annál, hogy igyekezzék Micawber urat türelemmel és nyájassággal visszahódítani, - (a mi, meg voltam győződve róla, bizonyára sikerülni fog neki); de a levél nagyon gondolkozóba ejtett Micawber úr felől.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Ujabb visszapillantás.

Hadd álljak meg ismét életem egy emlékezetes időszakánál! Hadd álljak félre, s hadd nézzem, hogy’ suhannak el előttem ama napok árnyai, elmosódó menetben kísérve saját árnyékomat.

Hetek, hónapok, évszakok szállnak tova. Mintha alig tartanának tovább egy nyári napnál és egy téli esténél. A határ, a hol Dórával sétálgatok, most virágjában álló aranymező, most meg nem látható tarló, a melynek hó födi minden bokrárt, rögét. A folyót, a mely vasárnapi sétáinkon kanyarog keresztül, egy szempillantás alatt nyári napfény csillogtatja, téli szél fodrozza vagy zajló jég takarja. Soha gyorsabban nem rohant még folyó a tenger felé, mint a hogy’ ez hömpölyög tova, csillanva és elsötétülve.

Egy szemernyi változás sincs a két kis madárhoz hasonló hölgy házában. Az óra ott ketyeg a kandalló fölött, a légsúlymérő ott lóg az előcsarnokban. Sem az óra, sem a légsúlymérő nem mutat jól soha; de azért áhítatosan megbízunk mind a kettőben.

Törvényesen is nagykorú lettem. Elértem a huszonegy esztendő férfiú méltóságát. De ez oly méltóság, a mely akaratlanul is részül jut az embernek. Hadd lássam, mennyire jutottam máskülönben?

Megfékeztem a gyorsírás titkának makranczos paripáját. Tisztességes jövedelmem van belőle. Általában kitünő gyorsírónak tartanak, és tizenkettedmagammal parlamenti tudósítója vagyok egy reggeli napilapnak. Minden éjjel beszámolok jövődölésekről, a melyek soha sem következnek be, hitvallásokról, a melyeket senki sem tart meg, fejtegetésekről, a melyeknek nyilvánvalóan ámtás csak a céljuk. Tobzódok a szavakban. Britannia, ez a szerencsétlen némbér, úgy áll előttem mindig, mint valami megkoppasztott tyúk, telisdedtele tűzdelve irodai tollakkal és átkötve kezén, lábán piros pántlikával. Elegendőképpen belátok a színpalak mögé, hogy tisztában legyek a politikai élet értékével. Valósággal hitetlen Tamás vagyok ebben, s nem is fogok sohasem megtérni.

Az én jó öreg Traddlesem hasonlóképpen szerencsét próbált az országgyűlési tudósítással; de ez a pálya nem Traddles-féle embereknek való. Nagyon kedélyesen fogja föl a kudarcot, s eszembe juttatja, hogy mindig tutyi-mutyi embernek tartotta magát. Alkalmi munkatársa ugyanannak a hírlapnak, a mennyiben egy-egy eseményre vonatkozólag összegyűjti a száraz tényeket, a melyeket azután termékenyebb szellemek feldolgoznak és kiszíneznak. Kinevezték már ügyészi megbízottnak is, és bámulatos szorgalommal és önmegtagadással összekuporgatott újabb száz fontot, hogy lefizethesse a felvételi díjat egy közjegyzőnek, a kinek az irodájában dolgozik. Kineveztetése alkalmából nagy mennyiségű tüzes oportóit elfogyasztottunk; de a mi a számlát illeti, azt kell hinnem, hogy az Inner Templenek szép haszna lehetett rajta.

Sikerem volt más téren is. Félve és rettegve megpróbálkoztam az írói munkássággal. Nagytitokban írtam valami apróságot s beküldtem egy szépirodalmi lapnak, a mely leköszölte. Azóta nekibátorodtam, s egész sereg efféle csip-csup dolgot írtam. Most már rendesen megfizetnek érte. Általában nincs okom panaszra; ha jövedelmemet elsorolom balkezem ujjain, szükségem van a hüvelyk, mutató és középujjon kívül a gyűrűs ujj középső izére is.

A Buckingham-Streetről áthurczolkodtunk egy csinos kis villába, annak a kis háznak a közvetlen közelében, a melyet lelkesedésem legelején megtekintettem. De a néném, a ki a doveri házát jól eladta, nem marad velem, hanem készül átköltözni egy még kisebb szomszédos házacskába. Mit jelent ez a készülődése? Hogy házasodom? Úgy van!

Úgy van! Feleségül fogom venni Dórát! Lavinia kisasszony és Clarissa kisasszony megadták beleegyezésüket, s ha volt valaha egy pár kanári madár izgatott, akkor a két nővér minden esetre az. Lavinia kisasszony, a ki magára vállalta az én egyetlenem ruhatárának a felügyeletét, folytonosan pánczélokot vagdal ki barna papirosból s minduntalan összeütközésbe jut azzal a rendkívül tekintélyes fiatal emberrel, a ki hóna alatt hosszúkás csomaggal és rőfmértékkel mellette áll. Egy varrónő, a kinek mindig befűzött tű van szúrva a keblébe, ott él és ott lakik a házban; s azt hiszem, sem evés, sem ivás, sem alvás közben le nem teszi soha a gyűszűjét. Valóságos öltöztető bábút csinálnak az én drágámból. Minduntalan érte küldözgetnek, hogy jöjjön és próbáljon föl valamit. Esténként öt perczig sem ülhetünk együtt boldogan, a nélkül, hogy valami tolakodó némbér ránk ne kopogjon az ajtón s be ne szóljon: - Kérem, Dóra kisasszony, legyen szíves feljönni az emeletre!

Clarissa kisasszony meg a néném tűvé teszik egész Londont, s kiszemelnek mindenféle cikket a berendezkedéshez, a miket azután Dórának meg nekem meg kell néznünk. Jobb volna, ha mindjárt meg is vennék, a mit kiválasztanak, s elhagynák ezt az ünnepélyes szemügyrevételt, mert a mikor fölkerekedünk, hogy megnézzünk egy konyhába való kályhaellenzőt és egy pecsenyevédőt, Dóra meglát Jip számára egy kis kínai házikót, kis csengőkkel a tetején, s kijelenti, hogy ez szükségesebb. És jó időbe beletelik, a míg Jip megszokja új szállását, miután megvásároltuk. Valahányszor bebújik a házikóba vagy kibújik belőle, megszólal valamennyi kis csengő, s Jip rettenetesen rémülködik.

Peggotty is eljön, hogy segítségünkre legyen, és nyomban neki lát a dolognak. Úgy látszik, az a feladata, hogy mindent újra meg újra kifényesítsen. Addig súrol minden súrolhatót, a míg az örökös súrolástól úgy nem ragyog, mint az ő becsületes homloka. S ekkortájt látom újra többször Peggotty bátyját is, a mint esténként egyedül bolyong a sötét utczákon, s menetközben a járókelők arczát nézegeti. Ilyenkor sohasem szólítom meg. Nagyon jól tudom, miközben tisztas alakja tovább halad, mit keres és mitől fél.

Mért vág Traddles olyan jelentős arczot, mikor ma délután beállít hozzám a Commonsba, a hová, a forma kedvéért, alkalom adtán még mindig be-bejárok, a mikor ráérek? Ébren álmodott gyermekálmaimnak közeleg a megvalósulása. Készülök kivenni a házassági engedélyemet.

Jelentőségéhez mérten nagyon kicsike ez az okirat; s Traddles félig csodálattal, félig tisztelettel néz rá, a mint ott fekszik az íróasztalomon. Ott áll előttem a két név az édes, régi, annyiszor álmodott kapcsolatban: Copperfield Dávid és Spenlow Dóra; s a papír sarkából az Illetékkiszabási Hivatal atyai intézménye tekint le frigyünkre, a mely oly jóságos érdeklődéssel kíséri nyomon az emberi élet legkülönbözőbb mozzanatait; alább meg a canterburyi érek kér fejünkre áldást nyomtatásban, még pedig oly olcsón, hogy olcsóbban igazán senki sem kívánhatná.

Mindazonáltal mintha álomban élnék, izgatott, boldog, gyorsan tovaröppenő álomban. Nem hihetem, hogy csakugyan meglesz; s ugyanakkor önkéntelenül mégis azt hiszem, hogy a kivel csak találkozom az utcán, valahogyan észreveszi rajtam, hogy holnapután lesz a lakodalmam. A hivatalnok, a kihez lemegyek esküt tenni, ismer és hamarosan végez velem, mintha szabadkőművesek módjára értenők egymást. Traddlesre egyáltalában nincs szükség, de azért elkísér, hogy minden eshetőségre kéznél legyen.

- Remélem, hogy legközelebb ugyanilyen ügyben fogsz megint itt járni, drága czimborám, - szólok oda Traddlesnek, - csak hogy a magad dolgában. És remélem, hogy nemsokára.

- Köszönöm jó kívánságaidat, kedves Copperfield, - felel Traddles. - Magam is azt remélem. Megnyugtat az a tudat, hogy Zsófi várni fog rám, ha még oly sokáig kell is várnia, s hogy valóban a legdrágább teremtés a...

- Mikor mész elébe a postaállomásra? - kérdezem.

- Hét órakor, - szól Traddles, rápillantva egyszerű, régi ezüstórájára, - ugyanarra az órára, a melynek egyszer kivette az egyik kerekét az iskolában, hogy vízi malmot csináljon. - Azt hiszem, ugyanakkor érkezik Wickfield kisasszony is?

- Valamivel később. Félkilenczkor.

- Hidd meg, kedves pajtás, - szól Traddles, - csaknem úgy örülök, mintha a magam lakodalmára készülnek, ha elgondolom, milyen szerencsésen végződik a dolog. S az a nagy barátság és figyelem, a melynél fogva Zsófi személyesen részt vehet ez örömdetes eseményben, s Wickfield kisasszonynyal együtt nyoszolyólánya lehet menyasszonyodnak, valóban a legforróbb hálára kötelez. Rendkívül boldoggá tesz a dolog.

Hallom őt és megszorítom a kezét; beszélgetünk, sétálunk, ebédelünk, és így tovább; de hinni nem hihetem a dolgot. Nem valóság ebből semmisem.

Zsófi a kellő időben megérkezik Dóra nénjeinek a házába. Arcza nagyon kellemes arcz, - nem föltétlenül szép, de rendkívül kedves, - s ő maga a legvídámabb, legtermészetesebb, legnyiltabb és legvonzóbb teremtés, a kivel valaha találkoztam. Traddles nagy büszkeséggel mutatja be nekünk, s mikor az egyik sarokban szerencsét kívánok a választásához, tíz álló perczig dörzsöli a kezét egyfolytában, miközben égnek áll a fején minden egyes hajszála.

Ágnesért én mentem el a canterburyi postaállomásra, s derült, szépséges arcza másodszor időzik közöttünk. Ágnes nagyon kedveli Traddlest, s nagy gyönyörűség látni a találkozásukat és megfigyelni, milyen dicsőséggel ajánlja Traddles Ágnes barátságába a legdrágább teremtest a világon.

És én még mindig nem hiszem a dolgot. Pompásan töltjük az estét és végtelenül boldogok vagyunk; de én még mindig nem hiszem el. Nem birom összeszedni magam. Nem tudok számot adni magamnak boldogságomról, mialatt átélem. Ködös, zavaros állapotban leledzem, mintha egy vagy két héttel ezelőtt nagyon korán felkeltem volna, s azóta se lettem volna ágyban. Nem tudom megállapítani, mikor volt tegnap. Mintha a házassági engedélyt hónapok óta hordoztam volna már a zsebemben.

Másnap is, mikor mindannyian egyetemben fölkerekedünk, hogy megnézzük a házat - a mi házunkat - Dóra házát és az én házamat, - teljesen képtelen vagyok arra, hogy magamat tekintsem a ház gazdájának. Mintha más valaki engedelmével időzném csak ott. Minduntalan azt várom, hogy betoppán a ház igazi gazdája, s kijelenti, hogy örül, hogy ott talált. Milyen szépséges kis ház, és hogy' ragyog, milyen új benne minden! A szőnyeg virágait mintha most tépték, a kárpit zöld levelei mintha csak az imént rügyeztek volna, a mocsoktalan muszlin-függönyök, a piruló, rózsaszínű bútorok, Dóra kékszalagos kis kerti kalapja, - (eszembe jut, hogy' szerettem őt egy másik ilyen kalapban, mikor először találkoztam vele!) - a mely ott lóg már a kis szögön; a gitártok, a mely egészen otthonosan érzi már magát az egyik sarokban, és Jip pagodája, a melybe mindenki belebotlik, mert túlságosan nagy a lakásunkhoz.

Még egy boldog este, épp olyan álomszerű, mint a többi, s én távozás előtt belopódzom a szokott szobába. Dóra nincs ott. Azt gondolom, hogy még mindig nem fejezték be a próbálgatást. Lavinia kisasszony bekukucskál és titkolódzva beszél, hogy itt lesz Dóra nemsokára. Mindazonáltal elég sokáig nem jön; de végre suhogást hallok az ajtó előtt és valaki kopog.

Azt mondom: - Szabad! - de a kopogás ismétlődik.

Az ajtóhoz megyek, csodálkozva, vajon ki lehet? S íme, egy pár ragyogó szemmel és egy piruló arccal találom szemben magamat, Dóra szemeivel és Dóra arcával, - és Lavinia kisasszony felöltöztette a holnapi ruhájába, kalapostúl, fátyolostúl, hogy így lássam őt. Szívemhez szorítom kis feleségemet, és Lavinia kisasszony fölsikolt, mert összegyűröm a kalapot, Dóra pedig sír és nevet egyszerre, mert nekem olyan jókedvem van; s én még kevésbé hiszem a dolgot, mint valaha.

- Úgyebár szép, Doady? - kérdezi Dóra.

- Hogy szép-e? Meghiszem azt!

- És bizonyos vagy benne, hogy nagyon, de nagyon szeretsz? - szól Dóra.

Ez a téma oly veszedelmeket rejt a méhében a kalapra nézve, hogy Lavinia kisasszony újra felsikolt, s arra kér, ne felejtsem el, hogy Dóra azért van csak itt, hogy megnézzem, s egy újjal sem szabad érintenem. Így aztán megáll előttem Dóra néhány perczig, elragadó zavarban, hogy csodálhassam; s azután lekapja a fejéről a kalapot, - (milyen természetesen néz ki kalap nélkül!) - s kezében a kalappal, elszalad. Majd tánczolva újra lejön hozzám, házi ruhájában, és azt kérdezi Jiptől, vajon szép kis feleségem lesz-e nekem, s vajon nem fog-e Jip megharagudni rá azért, mert férjhez megy; azután letérdel eléje és hátsó lábaira állítja a szakácskönyvön, utóljára leányéletében.

Hazamegyek, hitetlenebbül, mint valaha, szomszédos szállásomra; reggel nagyon korán felkelek, s vágatok Highgatebe a nénémért.

Sohase láttam még a nénémet ilyen díszben! Levendula-színű selyemruha van rajta, a fején fehér kalap, s valóban bámulatra méltó. Janet öltöztette, s most ő is itt van, hogy lásson engem. Peggotty is készen áll, hogy induljon a templomba, a hol a karzatról akarja a szertartást végignézni. Dick úr, a kinek a kezéből fogom átvenni drága egyetlenemet az oltár előtt, felsüttette a haját. Traddles, a ki megállapodásunk értelmében a sorompónál várt rám, a krém és a világoskék káprázatos vegyületekben áll előttünk, s mind a ketten, ő is, meg Dick úr is, általában olyan benyomást keltenek, mintha nyakig keztyűbe bújtak volna.

Kétségtelenül látom mindezt, mert tudom, hogy így van; de kóvályog a fejem, s úgy vagyok, mintha semmit sem látnék. És hinni sem hiszek még mindig semmit. És mégis, mikor a nyitott kocsiban tovahajtatunk, annyi valóság van ebben a mesebeli lakodalomban, hogy álméltó szánnal tekintek azokra a boldogtalan halandókra, a kik nem vesznek részt benne, hanem a boltokat söpörgetik, és úgy, mint rendesen, a dolguk után járnak.

Néném kezében tartja az egész úton a kezemet. Mikor megállunk a templom közelében, hogy letegyük Peggottyt, a kit magunkkal hoztunk a bakon, a néném megszorítja a kezemet és megcsókol.

- Isten áldjon meg, Trot! Tulajdon fiamat nem szerethetném jobban nálad. Ma reggel óta a szegény drága babuska jár mindig az eszemben.

- Én is rá gondolok. És mindarra, a mit magának köszönhetek, édes néni!

- Csitt, gyerek! - szól a néném; s azután túlárado boldogságában kezet nyújt Traddlesnek, a ki azután kezet nyújt Dick úrnak, ez meg nekem, én meg Traddlesnek, s ekkor megérkezünk a templom ajtaja elé.

A templom minden bizonynyal elég csendes; de a mi azt illeti, hogy megnyugtató hatással van-e rám, tőlem bátran lehetne akár egy teljes erővel működő gőz-szövőszék is. Annál már sokkal tovább jutottam, semhogy nyugodt lehetnék.

A mi ezután következik, az már csak többé-kevésbé összefüggés nélkül való álom.

Álom, hogy Dórát bevezetik; álom, hogy a padnyitogató asszony, mint az újonczokat gyakorló káplár, sorba állít bennünket az oltár rácsa előtt; álom, hogy azon töprengök még akkor is, hogy' van az, hogy a padnyitogatók tisztségét mindig a világ legkellemetlenebb asszonyságaival töltik be, s vajon a jókedv szerencsétlen ragályától való valamelyes vallásos irtózat teszi-e elkerülhetetlenül szükségessé, hogy a mennyországba vezető országutat ilyen eczetes fazekakkal rakják tele.

Álom, hogy a lelkész és az egyházi megjelennek; hogy néhány hajós és egypár más ember is belép; hogy egy vén matróz mögém áll, a ki erős rumszaggal árasztja el a templomot; hogy a szertartás bűgő hangon megkezdődik, és mindnyájan nagyon figyelmesek vagyunk.

Álom, hogy Lavinia kisasszony, a ki félig-meddig segéd-nyoszolyólány gyanánt szerepel, az első, a ki sírva fakad, s ha nem csalódom, Pidger emlékének szenteli, zokogva, könnyeit; hogy Clarissa kisasszony az illatszeres üvegcsét használja; hogy Ágnes Dórát veszi gondjaiba; hogy a néném, miközben könnyek peregnek végig az arczán, minden áron a szilárdság mintaképének akar látszani; hogy az én kis Dórámnak nagyon reszket és halk, suttogó hangon felelget.

Álom, hogy letérdelünk, együtt, egymás mellé; hogy Dóra remegése mindinkább szűnik, de azért folyton Ágnes kezébe kapaszkodik; hogy a szertartás nyugodtan, komolyan véget ér; hogy utána, áprilisi időjárás módjára, félig mosolyogva, félig könnyezve tekintgetünk egymásra; hogy ifjú feleségem görcsös zokogásba tör ki a sekrestyében, s az ő szegény apuskáját, az ő drága apuskáját siratja.

Álom, hogy csakhamar visszatér a kedve, és mindannyian, sorjában, aláírjuk az anyakönyvet. Álom, hogy felmegyek a karzatra, Peggottyért, hogy írja alá ő is a nevét; hogy Peggotty az egyik sarokban átölel és elmeséli, hogy ott volt az én drága édes anyámnak az esküvőjén is. Álom, hogy vége van mindennek és elmegyünk.

Álom, hogy karomon édes feleségemmel, oly büszkén és szerelmesen lépdelek végig a templom hajóján, emberek, szószékek, oszlopok, padok, szenteltvíztartók, orgonák és templomablakok elmosódó tömkelegében, miközben mintha ködfátyolon keresztül fölmerülne emlékezetemben gyermekéveim otthonának temploma, úgy, mint valaha régen, régen.

Álom, hogy a mint tovább haladunk, azt suttogják, milyen fiatal pár, milyen csinos kis asszonyka; hogy hazafelé mindnyájan vígan beszélgetünk a kocsiban; hogy Zsófi elmeséli, hogy mikor látta, hogy kéri Traddlestől a házassági engedélyt, - (a melyet rábízta volt), - majd elájult, mert meg volt győződve róla, hogy vagy elvesztette, vagy kilopták a zsebéből.

Álom, hogy Ágnes jóízűen nevet, s hogy Dóra annyira ragaszkodik Ágneshez, hogy nem akar elválni tőle és még mindig a kezét fogja.

Álom, hogy reggelihez ülünk, s bőven van finom, kiadós étel és ital, a melyből kiveszem én is a részemet, úgy, mint bármi álomban megtenném, a nélkül, hogy a legcsekélyebb sejtelmem is volna az ételek ízletességéről; mert annyit mondhatok, hogy voltaképpen nem eszem és nem iszom egyebet, csak szerelmet és házasságot, s nem hiszek jobban az enni- és innivalóban sem, mint bármi másban.

Álom, hogy beszédet mondok, ugyancsak ilyen álomszerű módon, a nélkül, hogy sejtelmem volna arról, a mit mondani akarok, azon kívül, hogy szent meggyőződéseim szerint nem mondtam el a beszédet. Álom, hogy nagyon kedélyesen és egyszerűmód boldogan üldöge-lünk, - (de még mindig csak álomban), - és hogy Jip teleeszi magát lakodalmi kalácscsal, a mely később nem tesz jót neki.

Álom, hogy a kibérelt pár postaló készen áll, és Dóra elmegy, hogy átöltözködjék. Álom, hogy a néném és Clarissa nálunk maradnak, hogy kísétálunk a kertbe, s hogy a néném, a ki reggelinél egész kis talpraesett felköszöntőt mondott Dóra néneire, pompásan mulat magán, de némiképp büszke is a beszédjére.

Álom, hogy Dóra elkészül, és Lavinia kisasszony folyton körülötte tipeg, boldogtalanságában, hogy kedves játékszerét, a melylyel úgy szeretett foglalkozni, el kell veszítenie. Álom, hogy Dóra meglepetve fődözi fel egymásután, hogy egész sereg apróságról megfeledkezett, s hogy ide-oda futkos mindenki, hogy előteremtsék, a mi hiányzik.

Álom, hogy mindnyájan Dóra köré sereglenek, mikor végül búcsúzni kezd, s a sok tarka ruha és szalag úgy fest, mint valami virágágy. Álom, hogy az én drága egyetlenem majd megfullad a sok virág között, s mikor kiszabadul, félig sírva, félig nevetve, féltékeny karjaim közé szalad.

Álom, hogy mikor én akarom vinni Jipet, - (a ki velünk jön), - Dóra kijelenti, hogy nem! öneki kell vinnie, mert különben azt találná hinni, hogy most már, a mióta asszony, nem szereti őt többé, s megrepedne belé a szíve. Álom, hogy karonfogva megindulunk, s Dóra megáll és visszatekintve így szól: - Ha valaha rossz vagy hálátlan voltam valamelyikőtökhöz, bocsássatok meg! - azután sírva fakad.

Álom, hogy búcsút int kis kezével s azután újra megindulunk. Álom, hogy még egyszer megáll, még egyszer visszatekint és visszaszalad Ágneshez, s különösen Ágnestől elbúcsúzik utoljára csókkal, szóval.

Elhajtattunk együtt, egyedül, s én álmomból fölébredek. Végre, végre elhiszem! Mellettem ül az én édes kedves kis feleségem, a kit mondhatatlanul szeretek!

- Boldog vagy most, kis bolondom? - szól Dóra, - és bizonyos vagy benne, hogy nem bánod meg?

Félreálltam, hogy elsuhanjanak előttem ama napok árnyai. Elvonúltak, s én folytatom megint történetemet.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Háztartásunk.

Furcsa egy állapot volt az, mikor a mézeshetek elmúltával s a nyoszolyólányok hazautaztával letelepedtem Dórával a mi kicsi házunkban, s hogy úgy mondjam, egészen kipottyantam az udvarlás régi, dicső hívatalából.

Oly rendkívüli dolognak tetszett, hogy Dóra mindig ott van körülöttem. Oly érthetetlen volt, hogy ha látni akartam Dórát, nem kellett hazulról elmennem; hogy nem volt alkalmam soha gyötrődni miatta; hogy nem kellett soha írnom neki; hogy nem kellett soha terveket kovácsolnom, nem kellett soha alkalomra lesnem, hogy egyedül lehessek vele. Néha-néha, esténként, a mikor feltekintettem az írásomról, s ott láttam Dórát, szemben ülve, hátradőltem a széken, s elgondoltam, milyen furcsa dolog is az, hogy ott vagyunk, együtt, egyedül, még pedig önként értődőleg, - hogy nincs többé beleszólása senkinek, - hogy mátkaságunk minden regényessége a sutba került, s ott rozsdásodik, - hogy csak egymásnak kell tetszenünk, másnak senkinek sem, - egymásnak csupán, az egész életen át.

Ha sokáig elhúzódott a vita a parlamentben, úgy, hogy csak nagyon későn kerülhettem haza, oly különös dolognak tetszett, miközben hazafelé ballagtam, az a gondolat, hogy Dóra otthon vár rám! Oly csodálatos dolog volt eleinte, mikor csendesen lejött hozzám beszélgetni, mialatt vacsoráztam. Oly bámulatos volt az a bizonyosság, hogy Dóra papírba göngyöli a haját. S valósággal megdöbbentő esemény volt, mikor láttam, hogy' végzi ezt!

Tamás vagyok benne, vajon elképzelhető-e olyan fiatal pár madárka, a mely kevésbé értett a háztartás dolgaihoz, mint én meg az én kedves kis Dórámm. Volt természetesen cselédünk is. Ő vezette a háztartásunkat. Máig is ott lappang még bennem az a hit, hogy bizonyára Cruppné lánya volt álruhában, oly rettentő időket éltünk át Mariannával.

Paragon³³ volt a vezetékneve. A mikor felfogadtuk, azt mondták róla, hogy a neve halavány képmása csak a természetének. Írott bizonyítványt hozott magával, a mely olyan hosszú volt, mint valami kiáltvány; s ez okirat bizonyossága szerint el tudott végezni minden olyan házi munkát, a melyről csak hallottam valaha, és sok olyat is, a minek a hírét sem hallottam soha. Élte tavaszát élő vászoncseléd volt, szigorú arczkifejezéssel, s tele volt folytonosan - (különösen a karjain), - holmi kanyarószerű vagy más forró kiütéssel. Volt egy unokafivére a testőröknél, a kinek olyan hosszú volt a lába, hogy az egész ember valaki másnak a délutáni árnyékához volt hasonlatos. A zubbonya oly kicsi volt rá, a milyen nagy volt ő maga a házunk helyiségeihez mérten. Villánkat a kelleténél kisebb tette azzal, hogy semmiképpen sem állt arányban vele. E mellett nem voltak elég vastagok a falak sem, s valahányszor a házunkban töltötte az estét, mindig tudtuk arról, hogy szakadatlan dörögést hallottunk be a konyhából.

Kincsünk, a hogy' a bizonyítványa kezeskedett róla, józan és becsületes teremtés volt. Ezért hajlandó vagyok azt hinni, hogy görcsös roham lepte meg, mikor egyszer az üst alatt akadtunk rá; s hogy a hiányzó teáskanalakat a szemetes rováására kell írunk.

De a lelki nyugalomunkat rettenetesen megzavarta. Éreztük a tapasztalatlanságunkat és képtelenek voltunk magunkon segíteni. Az irgalmára lettünk volna bízva, ha lett volna benne irgalom; de szívtelen némbér volt és nem ismert irgalmat. Ő volt az oka első kis czivódásunknak is.

- Drága egyetlenem, - szoltam egy nap Dórához, - mit gondolsz, van Mariannának fogalma az időről?

³³ Paragon görög szó. Jelentése mintakép.

- Miért, Doady? - kérdezte Dóra, ártatlanul föltekintve a rajzáról.

- Mert öt óra van, lelkem, s nekünk négykor kellett volna már ebédelnünk.

Dóra elgondolkozva az órára pillantott, s olyasmit mondott, hogy azt hiszi, siet az óra.

- Ellenkezően, drágám, - szóltam a zsebórára tekintve, - néhány perczczel késik.

Kis feleségem felállt s a térdemre ült, hogy hízelkedve elhallgattasson, s közben egy vonalat húzott végig a czeruzájával középtűt az orromon. De bárha ez kellemes dolog volt is, az ebédet még sem pótolhatta.

- Mit gondolsz, kedvesem, - kérdeztem, - nem volna jobb, ha megszidnád érte Mariannát?

- Óh nem, kérlek! Nem volnék rá képes, Doady! - szólt Dóra.

- Miért nem, szívem? - kérdeztem szelíden.

- Óh, mert olyan kis liba vagyok, - szólt Dóra, - és Marianna tudja, hogy az vagyok!

Azt gondoltam, hogy a dolgoknak ilyenén való felfogása annyira összeférhetetlen bármely elképzelhető módszerrel Marianna fékentartására, hogy kissé összeránczoltam a homlokomat.

- Óh, mily csúnya ránczokat látok az én kis gonoszomnak a homlokán! - szólt Dóra, s ott ülven még mindig a térdemen, meghúzkodta a homlokomon a ránczokat a czeruzájával, miután előbb rózsás ajkaihoz értette a hegyét, hogy feketébben fogjon; s olyan szorgalmasan dolgozott a homlokomon, olyan kedves pajkossággal, hogy akarva nem akarva, odáig lettem az elragadtatástól.

- Így már jó kis gyerek vagy, - szólt Dóra. - Mennyivel szebb az arczod, ha nevensz.

- De, szívem, - szóltam.

- Nem, nem! kérlek! - kiáltott Dóra, megcsókolva, - ne légy olyan illetlen mumus! Ne komolykodjál.

- Drága kis feleségem, - szóltam, - néha komolynak is kell lennünk. Nézd csak! Ül le erre a székre, egészen mellém! Add ide azt a czeruzát! Így! Most pedig beszéljünk okosan. Látod, kedvesem, - (milyen kicsike volt az a kéz, a melyet fogtam, s milyen pirinkó volt rajta a karikagyűrű!) - látod, kedvesem, nem éppen kellemes multság, ha ebéd nélkül kell távoznom hazulról. Igaz-e?

- I-gaz! - felelt Dóra halkan.

- Hogy' reszketsz, szívecském!

- Mert *tudom*, hogy össze akarsz szidni, - kiáltott Dóra panaszos hangon.

- De édesem, csak okosan akarok beszélni veled.

- Óh, de az okos beszéd rosszabb a szidásnál is! - kiáltott Dóra kétségbeesve. - Nem azért mentem férjhez, hogy okosan beszéljenek velem. Ha az volt a szándékom, hogy okosan beszélj az olyan szegény kis teremtéssel, a minő én vagyok, azt előre meg kellett volna mondanod, te kegyetlen ember!

Iparkodtam Dórát megbékíteni; de ő elfordította az arczát, ide-oda rázogatta a fürtjeit, s annyiszor elismételte azt, hogy: „Te kegyetlen ember!” - hogy valóban nem tudtam, mitévő legyek. Határozatlanságomban fel s alá jártam hát néhányszor a szobában, s azután visszatértem újra a helyemre.

- Dóra, édesem!

- Nem, nem vagyok az édesed. Mert *bizonyára* sajnálod, hogy feleségül vettél, különben nem beszélnél okosan velem! - felelt Dóra.

E vád következetlensége annyira bántott, hogy bátorságot merítettem belőle a további komolyságra.

- Látod, egyetlenem, - szóltam, - nagyon gyerekes vagy és csacsiságokat beszélsz. Bizonyára nem felejtetted még el, hogy tegnap kénytelen voltam elmenni hazulról, mikor az ebéd felénél tartottunk még csak; s hogy tegnapelőtt valósággal rosszúl lettem, mert kénytelen voltam nagy sebtiben bekapni a félig sült bornyúhúst; ma pedig egyáltalában nem ebédelek, - s arról beszélni sem merek, milyen sokáig vártunk a reggelire, - s *akkor* meg nem forrt a víz. Nem szemrehányásképpen mondom ezt, drágám; de nem kellemes.

- Óh, te kegyetlen, kegyetlen ember, hogy' mondhatod azt, hogy én kellemetlen feleség vagyok! - kiáltott Dóra.

- Ugyan, édes Dórám, jól tudod, hogy ezt sohasem mondtam!

- Azt mondtad, hogy nem vagyok kellemes! - szólt Dóra.

- Azt mondtam, hogy a háztartás nem kellemes.

- Ez egészen egyre megy! - kiáltott Dóra, s nyilvánvalóan ezt is gondolta, mert keservesen zokogott.

Megint fel s alá kezdtem járni a szobában, eltelve szerelemmel bájos kis feleségem iránt, s kétségbeesetten vádolva magamat, miközben nagy kedvem lett volna a falba verni a fejemet. Majd újra leültem és így szóltam:

- Nem akarlak korholni, Dóra. Mind a kettőnknek sokat kell még tanulnunk. Csak azt igyekszem megértetni veled, kedvesem, hogy meg kell szoknod - valóban meg *kell* szoknod - (föltettem magamban, hogy ettől nem tágitok), - hogy rajta legyen a szemed Mariannán, s magad is tégy valamit értem és magadért.

- Csodálkozom - igazán csodálkozom, - hogy ilyen hálátlanul beszélsz, - zokogott Dóra. - Hiszen tudod, hogy a minap, mikor azt mondtad, hogy egy kis halat szeretnél enni, magam jártam utána órákhosszat, s meg is rendeltem a számodra, hogy meglepjelek.

- S ez nagyon kedves is volt tőled, drága egyetlenem, - válaszoltam. - Úgy meg voltam hatva, hogy a világért sem tettem volna szóvá, hogy akkora lazacot vettél, - a mely nagyon sok volt kettőnknek. Vagy hogy egy font hat shillinget fizettél érte, - s ez több, mint a mennyit megbír az erszényünk.

- De nagyon örültél neki, - zokogott Dóra, - és azt mondtad, hogy én a te kis egered vagyok.

- S azt fogom mondani máskor is, szívem, - válaszoltam, - ezerszer is!

De hiába, megsebeztem Dóra lány szívecskéjét, és vígasztalhatatlan maradt. Olyan szenvedélyesen zokogott, úgy jajveszékelt, mintha, - úgy éreztem, - Isten tudja, hogy' megbántottam volna. Kénytelen voltam hazulról elsietni, és sokáig tartóztatott a munka. És egész éjszaka olyan lelkifurdalást éreztem, hogy kész nyomorúság volt. Olyan volt a lelkiismeretem, mint az apagyilkosé, s nem tudtam szabadulni valami szörnyű elvetemedettség sivár érzésétől.

Két vagy három óra lehetett éjfél után, a mikor hazakerültem. Ott ült nálunk a néném, rám várakozva.

- Baj van, néni? - kérdeztem megrémülve.

- Semmi, Trot, - felelt a néném. - Ül le, ülj csak le. A Kis Virág nagyon el volt szontyolodva, s én mellette maradtam. Ez az egész.

A kezemre támasztottam a fejemet, s a mint ott ültem a helyemen a tűzbe bámúlva, sokkal szomorúbbnak és levertebbnek éreztem magam, mint a hogy' lehetségesnek hittem volna ily hamar legnagyobb reményeim beteljesedése után. A mint ott ültem eltűnődve, véletlenül találkozott a szemem néném arczomon pihentetett tekintetével. Valami szorongó kifejezés tükröződött a szemében, de nyomban földerült.

- Hidd meg, néni, - szoltam, - hogy magam is nagyon boldogtalan voltam egész éjszaka, mert folyton arra gondoltam, hogy Dóra is az. Pedig nem volt más szándékom, csak az, hogy gyöngéden és szeretettel megbeszéljem vele a házi dolgokat.

A néném bátorítóan bólintott.

- Türelmesnek kell lenned, Trot, - mondotta.

- Természetesen. Isten a tanúm, hogy eszem ágában sincs oktalankodni, néném!

- Nem, nem, - szolt a néném. - De a mi Kis Virágunk nagyon gyenge kis virág, s a szélnek nagyon csínján kell bánni vele.

Hálásan megköszöntem a nénémnek, szívem mélyén, hogy ilyen gyöngéd a feleségemhez; s meg voltam győződve róla, hogy a néném tudta, hogy hálás vagyok érte.

- Mit gondolsz, néni, - szoltam, miután egy ideig tovább tűnődtem, a tűzbe bámúlva, - nem gyámolíthatnád-e te Dórát hébe-korba tanácscsal, útbaigazítással, mind a kettőnk érdekében?

- Nem, Trot! - felelt a néném kissé megindultan. - Nem! Ilyesmit ne kívánj tőlem.

A hangja oly komoly volt, hogy meglepetve néztem rá.

- A magam életére tekintek vissza, gyermekem, - szolt a néném, - s eszembe jutnak azok, a kik a sírban pihennek már, s a kikkel békésebben élhettem volna együtt. Ha keményen megítéltem mások botlásait a házasságban, talán azért történt, mert keserves okom volt rá, hogy keményen megítéljem a magam házasságát is. Hagyjuk ezt. Sok esztendőn át dörgő-morgó, nyakas némbér voltam. Most is az vagyok még, s az is leszek mindig. De te meg én, Trot, nem egy jót tettünk egymással, - te, drágám, mindenesetre sok jót tettél velem; s nem szeretném, ha most visszavonás támadna köztünk.

- Visszavonás *köztünk!* - kiáltottam.

- Gyermek, gyermek! - szolt a néném, a ruháját simítgatva; - nincs próféta, a ki megmondhatná, milyen hamar megérnök a visszavonást, vagy hogy milyen boldogtalanná tenném a mi Kis Virágunkat. Azt akarom, hogy a mi kicsikénk szeressen engem, s vídám legyen, mint a pillangó. Jusson eszedbe otthonod, annak a második házasságnak az idején; és ne bánts meg bennünket, se Dórát, se engem, soha azzal, a mire célzást tettél!

Rögtön megértettem, hogy a nénémnek igaza van; és megértettem teljes mivoltában, lelkének azt a nemességét is, a melylyel drága feleségem iránt viseltetett.

- Ezek még csak az első napok, Trot, - folytatta a néném, - és Róma sem épült egy nap alatt, de még egy év alatt sem. Szabadon választottál saját magadnak; - (mintha ekkor egy pillanatra elborult volna a néném arcza), - s nagyon csinos és nagyon kedves teremtest választottál. Az lesz a kötelességed és az lesz a gyönyörűséged is, - természetes, hogy így lesz; s nem leczkéztetni akarlak, - hogy úgy, a hogy' választottad, azok szerint a tulajdonságok szerint becsüld őt, a melyek megvannak benne, nem pedig azok szerint, a melyeknek talán híjával van. Ez utóbbiakat ki kell benne fejlesztened, ha tudod. Ha pedig nem tudod, gyermekem, - folytatta a néném az orrát dörzsölgetve, - akkor bele kell törődnöd abba, hogy meglégy e tulajdonságok nélkül is. De ne feledd, drágám, hogy a jövő kettőtöknek a dolga. Senki sem

lehet a segítségetekre; magatoknak kell rajta munkálkodnotok. Ez a házaselet, Trot; s Isten áldjon meg benne mind a kettőtöket, ti erdőbe tévedt kis gyerekek!

A néném ezt már jókedvűen mondta, s egy csókkal pecsételte meg az áldását.

- Most pedig, - folytatta, - gyűjtsd meg a kis lámpásomat s kísérv haza a skatulyámba a kerti úton; - (erre is át lehetett jutni a mi házunkból a nénémhez). - Mihelyt visszaérkezel, add át a Kis Virágnak Trotwood Betsey forró üdvözlését; s bármire szánod is el magad Trot, arról soha ne is álmodjál, hogy madárijesztőnek használd Betseyt, mert a hogy én láttam őt a tükörben, elég mogorva és elég ijesztő már amúgy is a maga mivoltában.

Így szólván bekötötte a néném a fejét egy keszkenővel, a mit ilyen alkalmakkor mindig meg szokott tenni, s azután hazakísértem őt. A mikor megállt a kertjében, magasra emelve kis lámpáját, hogy hazafelé világítson nekem, úgy vettem észre, hogy megint aggodalmas arc-czal vizsgálgat; de sokkal jobban elfoglalt azon való töprengésem, a mit mondott volt, és az a meggyőződése, hogy Dórának meg nekem csakugyan magunknak kell munkálkodnunk a jövőnkön, s hogy ebben senki sem lehet a segítségünkre, - voltaképpen akkor először - sokkal mélyebb hatást tett rám, semhogy különösebben ügyet vettem volna a néném aggodalmára.

Dóra kis papucsában leosont hozzám, hogy most, a mikor már egyedül voltam, találkozzék velem. Kisírta magát a vállamon, és kijelentette, hogy én szívtelen voltam, ő meg helytelenkedett. Azt hiszem, hogy én is körülbelül ugyanezt mondtam. Azután kibékültünk, és megfogadtuk, hogy első czívódásunk egyúttal az utolsó is volt, s hogy nem lesz köztünk soha többé porpatvar, ha száz esztendeig élünk sem.

A legközelebbi házi megpróbáltatásunk a cselédkérdés tűzpróbája volt. Marianna unokafivére megszökött a testőrseregéből, s a mi szenespinczénkbe bújt, a honnan nagy elképedésünkre bajtársainak egy fegyveres őrcsapata húzta elő, s békóba vervén a kezét, olyan menetben vitte el, a mely nagy szégyenbe borította a házunk előtt lévő kis kertünket. Ez az esemény erőt öntött belém ahhoz, hogy lerázzam a nyakunkról Mariannát, a ki zsebre dugván a bérét, oly szelíden távozott el, hogy alig győztem csodálni mindaddig, a míg rá nem jöttem először a teáskanalakra, s azután több apróbb összegre, a melyet nevemben, de felhatalmazásom nélkül, kölcsön vett a közeli kereskedőktől. Kidgerburyné asszony interregnuma után, - (a ki azt hiszem, Kentish-Town legöregebb lakója volt s takarítani járt, de sokkal gyengébb volt, semhogy elméleti tudását e művészet terén a gyakorlatban is értékesíthette volna), - egy másik kincsre akadtunk, a ki egyike volt a legszeretetre méltóbb némbereknek, azonban, kezében a tálaló tálczával, rendesen el szokott vágódni a konyhalépcsőn fölfelé vagy lefelé, s a teás készlettel csaknem úgy ugrott be a nappaliba, mint valami uszodába. Az a pusztítás, a melyet ez a szerencsétlen véghez vitt, szükségessé tette az elbocsátását, s utána - Kidgerburyné hosszabb-rövidebb interregnumával tarkítva, - hosszú sora következett az alkalmatlanoknak. Seregüket egy finom megjelenésű fiatal személy zárta be, a ki Dóra kalapjában ment el a greenwichi országos vásárra. Ez után nem emlékszem már másra, csak a kudarcz átlagos egyformaságára.

Mintha megcsalt volna mindenki, a kivel dolgunk akadt. Megjelenésünk valamely üzletben jel volt arra, hogy azonnal előszedjék a selejtes árúkat. Ha tengeri rákot vettünk, tele volt vízzel. A húsunkról mindig kisült, hogy rágós; a kenyérünk rendesen mancsos volt. Keresvén azt az elvet, a mely szerint a czombot sütni kell, eléggé és még sem túlságosan megsütni, magam folyamodtam a szakácskönyvhöz, s azt találtam, hogy egy negyedórát kell szánni minden fontra, s azután az egészre körülbelül még egy negyedórát. De ez az elv valami csodálatos balvégzet következtében mindig csütörtököt mondott, és sohasem tudtuk eltalálni a helyes középútát a véres vörösség és a korommá égés között.

Okom volt azt hinni, hogy ezek a kudarczok nagyobb kiadásokat okoztak nekünk, mintha a diadalok egész sorozatát ünnepeltük volna. Úgy tetszett, a mikor átvizsgáltam a kereskedők könyvecskéit, hogy kikövezhettük volna az egész földszintet vajjal, oly tetemes volt a fogyasztásunk ebből az árúcikkéből. Nem tudom, vajon kitünt-e akkoriban a fogyasztási adókimutatásokból, hogy a bors után való kereslet emelkedett; de ha a mi fogyasztásunknak nem volt hatása a borspiaczra, akkor azt kell hinnem, hogy számos család ugyanakkor teljesen lemondott a borshasználatról. S a legcsodálatosabb tény az volt, hogy otthon nem volt mégsem soha semmink.

Hogy a mosónő elzalogosította a fehérneműt s azután részegsége bűnbánatában eljött bocsánatot kérni, ez azt hiszem, bizonyára mással is meg szokott történni nem egyszer. Valaminthogy nem újság a kéménytűz, a városi fecskendő és a poroszló hamis esküje sem. De attól félek, hogy az a baleset már csak velünk esett meg, hogy olyan cselédet fogadtunk, a ki szerette a szíverősítőt, minélfogva folyó sörszámlánk a vendéglőben egész sereg efféle érthetetlen tétellel szaporodott: „Egy meszely rumszörp (C.-né számára)”; „Egy félmeszely borovicska szegfűszeggel (C.-né számára)”; „Egy pohár rum borsos méntával (C.-né számára)” - a mely tételeknél a zárjelben lévő megjegyzés mindig Dórára vonatkozott, a kiről, - mint a kimagyarázkodásból kitetszett, - azt tételezték föl, hogy a szóban forgó üdítő italok egész mennyiségét személyesen fogyasztotta el.

Egyik legelső remeklésünk a háztartás terén egy Traddles tiszteletére adott kisebb ebéd volt. Találkoztam vele a városban s meghíttam, hogy délután jöjjön ki hozzánk velem együtt. Mivel készségesen beleegyezett, írtam Dórának, hogy Traddlesszel megyek haza. Szép idő volt, és útközben az én családi boldogságomról beszélgettünk. Traddles egészen el volt telve vele, és azt mondta, hogy ha elképzei, hogy ilyen lesz az ő otthona is, hogy Zsófi fogja őt várni, és Zsófi fog a számára mindent elkészíteni, akkor el sem tudja gondolni, mi hiányozhatnék még a boldogsága teljességéhez.

Csinosabb kis asszonykát az asztal túlsó végén én sem kívánhattam volna magamnak; de nagyon is kívánhattam valamivel több helyet, a mikor asztalhoz ültünk. Nem tudom, hogy esett; de bárha csak kettecskén voltunk, még sem volt soha elég helyünk; arra azonban, hogy semmit se találjunk meg, mindig elég nagy volt a hely. Sejttem, hogy ez valószínűleg azért volt így, mert semminek sem volt meg a maga helye, Jip pagodáján kívül, a mely rendesen a főbejárást torlaszolta el. Ez alkalommal Traddlest annyira szorongatta a pagoda, a gitártok, Dóra virágfestése és az én íróasztalom, hogy egész komolyan kételkedtem benne, módjában lesz-e a kését és villáját használnia. De ő a maga sajátos kedélyességével tiltakozott minden efféle föltevés ellen: - Egész óceánja a helynek, Copperfield! Biztosítlak, hogy egész óceánja!

Volt ezenkívül még valami, a mit kíváncsnak tarthattam volna; az tudniillik, hogy Jipnek ne legyen része soha semmiféle bátorításban arra, hogy ebéd közben az abroszon sétálgasson. Kezdtém azt gondolni, hogy ott tartózkodása akkor sem lett volna egyáltalán helyénvaló, ha nem is szokta volna beledugni a mancsát a sőtartóba vagy az olvasztott vajba. Ezúttal azonban Jip, úgy látszik, azt gondolta, hogy egyenesen azért bocsátották be, hogy Traddlest pórázon tartsa, mert szakadatlanul ugatott régi barátomra és minduntalan ostromot intézett a tányérja ellen, oly rettenthetetlen szívóssággal, hogy voltaképpen azt mondhatnám, Jip foglalta le magának az egész társalgásból az oroszlánrészt.

Mégis, mivel tudtam, milyen gyengéd lélek az én kedves Dórá, s mennyire zokon venné kedvenczének a legcsekélyebb megbántását is, nem mertem kifogást emelni Jip ellen. Hasonló okokból nem tettem egy szó célzást sem a padlón csatározó tányérokra, sem az eczet-, olaj-, bors- és egyéb efféle tartók modortalan megjelenésére, a melyek oly vad rendetlenségben álltak az asztalon, mintha részekek lettek volna; sem pedig arra az újabb ostromzárra,

a melyet az ide-oda vándorló főzelékes tálak és kancsók vontak Traddles körül. Nem állhattam meg azt sem, a mikor ott láttam magam előtt a sült ürüczombot, hogy a fölszeletelés előtt csodálkozva azt ne kérdezzem magamtól, mi oka lehet annak, hogy a mi sültjeinknek mindig olyan szokatlanul furcsa az alakjuk, s vajon nem kötött-e a mi mészárosunk esetleg olyan szerződést, hogy ő mér ki minden torzszülött birkát, a mely a világra jön. De e gondolataimat óvatosan magamnak tartottam meg.

- Szívecském, - szóltam Dórához fordulva, - mi van abban a tálban?

Nem tudtam elképzelni, mért néz rám Dóra olyan csábító arczfintorgatással, mintha szeretne megcsókolni.

- Osztriga, kedvesem, - szólt Dóra félénken.

- Ez a *te* gondolatod volt? - kérdeztem elragadtatva.

- Az e-nyém, Doady, - szólt Dóra.

- Nem is lehetett volna szerencsésebb gondolatod! - kiáltottam, letéve a szeletelő kést és villát. - Nincs a világban semmi, a mit Traddles annyira szeretne!

- I-gen, Doady, - szólt Dóra, - és éppen ezért vettem egy egész szép kis hordócskával, s az az ember azt mondta, hogy nagyon jók. De fé-lek, hogy valami baj van velük. Úgy látszik, nincsenek rendben. - Itt Dóra megrázta a fejét, s a szemében gyémántcseppek csillogtak.

- Benne vannak még a kibontott héjukban, - mondtam én. - Vedd le a fedőhéjat, édesem.

- De nem akar engedni, - szólt Dóra, nagyon erőlködve és még jobban elszomorodva.

- Tudod, Copperfield, - szólt Traddles, vídáman, megvizsgálva a tálat, - azt hiszem, az az oka... fölséges osztrigák, de azt hiszem, az az oka... hogy még egyáltalában nincsenek felbontva.

Valóban, nem voltak felbontva, s nekünk nem volt osztriga-bontogató késünk, - és ha lett volna, akkor se tudtunk volna mit csinálni vele. Így aztán az osztrigát csak néztük, és megettük az ürücsültet. Már legalább azt a részét, a mely meg volt sültve és kápris volt. Ha megengedem, meg vagyok győződve róla, hogy Traddles valóságos vadembert csinált volna magából, és megevett volna egy egész tányérra való nyers húst, hogy így adja jelét a lakomában talált gyönyörűségének. De én hallani sem akartam arról, hogy ilyen áldozattal tisztelje meg a barátság oltárát, s e helyett egy fogásnak szalonját hozattunk be, mert szerencsére véletlenül volt az éléskamrában nyers szalonna.

Szegény kis feleségem úgy elszontyolodott, a mikor azt gondolta, hogy bosszankodni fogok, és olyan jókedvű lett, a mikor azt látta, hogy nem bosszankodom, hogy kedvetlenségem, a melyet magamba fojtottam, csakhamar megszűnt, s nagyon boldogan töltöttük el az estét. Dóra karjával a székemre támaszkodott, míg Traddles meg én iddógálva beszélgettünk, és minduntalan azt súgta a fülembe, milyen szép tőlem, hogy nem vagyok kegyetlen, dörmögő, vén medve. Később teát csinált a számunkra, és olyan kedves látvány volt, a mint ott tett-vett, mintha baba-teásedényekkel foglalatzkodott volna, hogy az innivaló minőségével nem is törődtem. Azután néhány játszma cribbageot játszottam Traddlesszel. Dóra ekközben gitár mellett énekelt, s énekem úgy tetszett, mintha a mátkaságunk és a házasságunk kedves álom lett volna csak, s az az este, mikor először hallgattam a hangját, még el sem múlt volna.

Amikor Traddles elment, s én kikísérvén őt, visszatértem megint a nappaliba, a feleségem oda húzta a székét szorosan az enyém mellé, és mellém ült.

- Úgy sajnálom, - szólt. - Megpróbálsz majd tanítani, Doady?

- Először magamnak kell tanulnom, Dóra, - válaszoltam. - Éppen olyan tudatlan vagyok, mint te, szívecském.

- Ah! Csakhogy te tudsz tanulni, - felelt Dóra; - és te okos, nagyon okos férfi vagy!

- Bolond beszéd, egérkém! - szóltam.

- Bárcsak, - kezdte hosszú hallgatás után újra a feleségem, - bárcsak falura mehettem volna egy egész évre, és együtt lehettem volna ott Ágnessel!

A kezét a vállamra kulcsolta, az állát pedig a kezére támasztotta, s kék szeme nyugodtan pillantott bele az enyémbé.

- Miért? - kérdeztem.

- Azt hiszem, Ágnes tökéletesebbé tehetett volna engemet, s azt hiszem, hogy *ő tőle* sokat tanulhattam volna, - szólt Dóra.

- Mindent a maga idején, drágám! Ne felejtse el, hogy Ágnesnek már évek óta nagyon sok gondja van az édes atyjával. Már akkor is, a mikor egész csepp gyerek lány volt csak, ugyanaz az Ágnes volt ő, a kinek most ismerjük, - szóltam.

- Megtenné-e, hogy olyan néven nevezze, a minőn én szeretném? - kérdezte Dóra, a nélkül, hogy megmozdult volna.

- Mi az a név? - kérdeztem mosolyogva.

- Együgyű egy név, - felelt Dóra, egy pillanatig a fürtjeit rázogatva. - Gyerekasszony!

Nevetve kérdeztem gyerekasszonykámtól, micsoda szeszély juttatta eszébe azt a kívánságát, hogy így nevezzem? A nélkül, hogy mozdult volna, hacsak annyiban nem, hogy karom, a melylyel átölelve tartottam, még közelebb hozhatta kék szemét az enyémmé, így felelt:

- Nem azt akarom mondani, kis bolondom, hogy Dóra helyett ezen a néven szólíts; csak azt, hogy így gondolj rám. Ha haragudni akarsz rám, mondd, hogy: „hiszen ő az én gyerekasszonykám csak!” Ha nagyon csalódot bennem, mondd, hogy: „hiszen régóta tudtam, hogy gyerekasszony lesz csak belőle!” Ha azt tapasztalod, hogy nem vagyok olyan, a milyen szeretnék lenni s a milyen - azt hiszem, - soha nem is lehetek, mondd, hogy: „még mindig szeret engem az én bolondos kis gyerekasszonykám!” Mert igazán szeretlek ám.

Mindeddig nem vettem komolyan ezt a dolgot, mert sejtelmem sem volt arról, csak most, hogy Dóra komolyan beszél. De gyengéd lelkét olyan boldoggá tette az, a mit most szívem mélyéből mondtam neki, hogy ragyogó szeméből föl se száradt még a könny, mikor már újra mosolygós lett az arcza. Nemsokára csakugyan az én gyerekasszonykámmá vált, mert leült a padlóra, a kínai ház elé, s megcsendítette a csengetyűket, egymás után, hogy Jipet előbbi rosszaságáért megbüntesse. Jip ekközben ott feküdt pislogva a kis ház ajtajában, kidugva a fejét a házból, s lusta volt még arra is, hogy kapható legyen az ingerkedésre.

Dóra e kívánsága mély hatást tett rám. Visszagondolok arra az időre, a melyről írok; fel-szólítom azt az ártatlan szép alakot, a kit oly bensően szerettem, hogy lépjen elő a múlt ködös árnyékából, s fordítsa felém még egyszer kedves fejét; és ünnepélyesen kijelenthetem, hogy ez a kis beszéde folyton megmaradt az emlékezetemben. Lehet, hogy nem vettem hasznát úgy, a hogy' lehetett volna; fiatal voltam és tapasztalatlan; de mesterkéletlen okfejtése mindig megtalálta az utat a fülemhez.

Nem sok idő múlva ez után az este után, Dóra közölte velem, hogy nemsokára nagyszerű kis háziasszonynya akar lenni. Ehhez képest az írotáblácskákat letörölgette, a czeruzáját kihelyezte, vett egy óriási nagy számadó-könyvet, tüvel és czérnával gondosan összefűzte valamennyi lapját a szakácskönyvnek, a melyet Jip összetépett, és valósággal kétségbeesett

kis kísérletet tett arra, hogy „jó asszony legyen”, a hogy’ ő szokta mondani. De a számoknak még mindig meg volt az a makacs hajlandóságuk, hogy *nem akartak* összeadódni. Mikor Dóra nagy ügygyel-bajjal bevezetett már két-három tételt a számadókönyvbe, Jip, a farkát csóválva, végig sétált azon a lapon, és elmázolta a számokat. A feleségem pedig jobb kezének piczi kis középső ujját tövig belemártotta a tintába, és ez volt, azt hiszem, az egyetlen határozott eredmény, a melyet elért.

Néha esténként, a mikor otthon voltam és dolgoztam, - mert most már meglehetősen sokat írtam, s kezdtem kissé ismeretessé lenni, mint író, - letettem a tollamat és elnéztem a gyerek-asszonykám, a mint minden áron jó asszonynyá igyekezett válni. Először is előhozta az óriási számadókönyvet s nagyot sóhajtván letette az asztalra. Azután kinyitotta azon a lapon, a melyet Jip előtte való este olvashatatlaná tett, és oda hította Jipet, hogy lássa ő is, mit művelt. Ez rendesen egy kis kitérést okozott Jip javára, s néha az is megtörtént, hogy talán büntetésből beténtázza egy kissé Jipnek az orrát. Azután megparancsolta Jipnek, hogy feküdjék tüstént az asztal alá, úgy, „mint egy oroszán”, - (a mi egyike volt Jip mutatványainak; bárha azt nem igen mondhatnám, hogy a hasonlatosság meglepő lett volna), - és Jip, ha szófogadó kedvében volt, engedelmeskedett is. Ezután kezébe vette Dóra a tollat, s elkezdett írni, és szörszálat találni a tollban. Erre másik tollat vett elő, elkezdett írni, és rájött, hogy ez a toll meg fecskendez. Majd megint újabb tollat vett elő, elkezdett írni, s halkán így szólt: - Ön, ez a toll serczeg, és zavarni fogja Doadyt! - És ekkor abbahagyta az egész gonosz munkát és félretette a számadókönyvet, miután előbb úgy tett, mintha agyon akarná csapni vele az oroszánt.

Vagy pedig, ha nagyon higgadt és komoly hangulatban volt, leült valahol a számoló táblácskák, és kis kosarával, a mely tele volt számlákkal és más okiratokkal, a melyek jobban hasonlítottak hajfodorító papírszeletekhez, mint bármi más, s azután azon iparkodott, hogy kisüssön valamit a dolgaiból. Miután szigorúan összehasonlította őket egymással, jegyzeteket írt a táblácskákra, megint letörölte őket, s a balkeze ujjait újból és újból megolvasta, hol elülről, hol hátulról; végre annyira fölbosszankodott és elcsüggedt, és olyan szerencsétlennek látszott, hogy fáj a sugárzó arcát ilyen felhősnek látnom, - még pedig miattam! - csendesen oda mentem hát hozzá és azt kérdeztem tőle:

- Mi baj, Dóra?

Dóra reménytelenül felpillantott rám és így felelt:

- Nem akarnak egyezni! Úgy megfájdítják a fejem! És sehogy sem akarják azt tenni, a mit én akarok!

Erre én így szóltam: - Jer, próbáljuk meg együtt. Engedd, hogy megmutassam, Dóra.

Azután gyakorlati előadásba kezdtem, a melyre Dóra vagy öt perczig feszülten figyelt; de aztán kezdett szörnyen belefáradni, és azzal akarta könnyebbé tenni a dolgot, hogy a hajamat göndörítgette, vagy pedig megpróbálta, milyen volna az arcom lehajtott inggallérral. Ha szótlanul félbeszakítottam ezt a játszadozást, és állhatatos maradtam, akkor épp olyan ijedtnék és vígasztalhatatlannak mutatkozott, a mennyire folyton folyvást növekedett a zavara, úgy, hogy végre is szemrehányóan felmerült lelkemben természetes vídamságának emléke, első találkozásunk alkalmával, s eszembe jutott, hogy ő az én gyerekasszonykám. Ilyenkor aztán letettem a czeruzát, s arra kértem, hogy vegye elő a gitárt.

Nagyon sokat kellett dolgoznom, és volt gondom is elég; de az említett megfontolás következtében, a mi gondom volt, magamba zártam. Ma már távolról sem vagyok bizonyos benne, vajon helyes volt-e, hogy így cselekedtem; de így cselekedtem, az én kedves gyerekasszonykám, a kedvéért. Vizsgálom a keblemet, s titkait, a mennyiben tudomásom van rólok, tartózkodás nélkül rábízom e lapokra. Bizonyos, hogy helyet talált a szívemben az a régi boldogtalan érzés, mintha elvesztettem volna valamit, vagy hijával volnék valaminek; de nem

annyira, hogy megkeserítette volna az életemet. Valahányszor szép időben egyedül sétáltam, s eszembe jutottak a nyári napok, mikor gyermekes elragadtatással volt telve a levegő is, ilyenkor oly érzés fogott el, mintha álmaim megvalósulásának híja volna; de azt gondoltam, hogy ez a mult elhalványodott glóriája, a melyet nem vethet többé semmi a világon a jelen fölé. Olykor-olykor futólag úgy éreztem, mintha az lett volna a vágyam, bárcsak tanácsadóm volna a feleségem; bárcsak szilárdabb jelleme és nagyobb akarateréje volna, hogy támaszom lehessen és javíthasson; bárcsak meg volna áldva azzal a hatalommal, hogy kitölthesse azt az ürt, a mely mintha valahogyan körülvelt volna. De úgy éreztem, hogy ez mennyei tökéletessége volna a boldogságnak, a melyre halandó ember hiába vágyódik; a mely itt a földön soha el nem érhető.

Valósággal gyerek-férj voltam, a mi éveim számát illeti. Más fájdalmak, más élmények nemesítő befolyását nem ismertem, csak azokét, a melyekről e lapokon megemlékeztem. Ha igaztalanságot követtem el, a mint hogy sokszor elkövettem, félreértett szerelemből tettem és mert hijával voltam az életbölcseiségnek. A tiszta igazságot írom. Nem volna hasznom belőle, ha most szépíteni akarnám a valót.

Így történt, hogy én hordtam életünk terhét és gondjait, s nem volt társam, a kivel megoszthattam volna. A mi háztartásunk hebehurgyaságát illeti, nagyjában továbbra is úgy éltünk, mint kezdetben; de én beletörődtem a dolgokba, s örömmel láttam, hogy Dóra csak elvétve nyughatatlankodott. A maga régi gyerekes módján vígan élt és jókedvűen, engem gyöngéden szeretett, s régi apró kedvtelései boldoggá tették őt.

Ha súlyos viták voltak a parlamentben, - csak a mi a hosszúságot illeti, nem a minőséget, mert az utóbbi szempontból nagyon ritkán voltak változatosak, - s én későn kerültem haza, Dóra sohasem nyughatott, mikor hallotta a lépteimet, hanem mindig lejött hozzám az emeletről. Ha estéimet nem foglalta el az a pálya, a melyre oly fáradságosan készültem volt, úgy hogy irodalmi munkáimon dolgozhattam otthon, ilyenkor ott üldögélt mellettem csendesen, bármily későre járt is az idő, s oly néma volt, hogy gyakran azt gondoltam, hogy elaludt. De mikor fölemeltem a fejem, rendesen azt láttam, hogy kék szemét rajtam pihenteti azzal a nyugodt figyelemmel, a melyről többször megemlékeztem már.

- Óh, milyen fáradt az én fiacskám! - szólt Dóra egy este, mikor bezárván íróasztalomat, találkoztam a tekintetével.

- Milyen fáradt az én leánykám! - feleltem. - Ebben több az igazság. Máskor le kell feküdnöd, szívem. Megárt, ha ilyen sokáig fönmaradsz.

- Nem, nem! Ne küldj aludni! - esengett Dóra, hozzám húzódva. - Kérlek, ne tedd ezt!

- Dóra!

Nagy megdöbbenésemre zokogva a nyakamba borult.

- Nem jól vagy, szívem? Nem vagy boldog?

- Dehogy! Nincs semmi bajom, és nagyon boldog vagyok! - szólt Dóra. - De mondd, hogy megengeded, hogy fönmaradjak és nézhesselek, hogy' írsz.

- Ejnye no! Hiszen nem ilyen ragyogó szemeknek való ez az éjjeli látványosság! - válaszoltam.

- Igazán ragyogó a szemem? - kérdezte Dóra nevetve. - Óh, hogy' örülök, hogy ragyogó.

- Te kis hiú! - szóltam.

De nem hiúság volt; azon való ártatlan öröm volt ez csak, hogy csodálom őt. Tudtam ezt nagyon jól, mielőtt megmondta volna.

- Ha szépnek találod a szemem, akkor mondd, hogy megengeded, hogy mindig fönmaradhassak és nézhesselek, hogy' írsz! - szólt Dóra. - *Szépnek* találod?

- Nagyon szépnek!

- Akkor engedd meg, hogy mindig fönmaradhassak és nézhesselek, hogy' írsz.

- Attól félek, Dóra, hogy a virrasztás megárt a szemed ragyogásának.

- Ellenkezőleg! Mert én okos fiacskám, akkor nem fogsz megfedkedezni rólam, mialatt néma ábránddal vagy tele. Megharagszol, ha valami nagyon nagy csacsiságot mondok? - Nagyobbat, mint rendesen? - kérdezte Dóra, a vállam fölött az arczomba kukucskálva.

- Miféle csodabogár lehet az? - kérdeztem.

- Engedd meg, hogy én tarthassam a tollakat, - szólt Dóra. - Szeretném, ha én is kivenném a részemet valamivel abból a sok-sok órából, a melyet te munkában töltesz. Megengeded, hogy én tartsam a tollakat?

Ha visszagondolok bájos örömére, mikor azt mondtam, hogy megengedem, ma is könnybe lábad a szemem. Legközelebb, mikor megint leültem írni, s azontúl rendesen, úgy ült ott mindig a régi helyén, hogy egész csomó új toll volt mellette. Az a diadalmas öröme, hogy ilyenképpen részt vehet ő is a munkámban, s az a gyönyörűség, a melyet érzett, valahányszor új tollat kértem tőle, - a mit akár kellett, akár nem, gyakran megtettem, - új módot sugallt nekem gyerekasszonykám mulattatására. Hébe-korba úgy tettem, mintha szükségem volna a kéziratom egy-két lapjának a másolatára. Ilyenkor volt Dóra a legboldogabb. Készülődése e nagy munkához; a kötényké, a miket maga elé kötött; a mellvédők, a miket a konyhából vett kölcsön, hogy be ne tintázza magát; az idő, a melyre szüksége volt; számtalan pihenője írásközben, hogy jól nevetessen Jippel, mintha ez is tudná, miről van szó; szent meggyőződése, hogy a munkája tökéletlen, a míg a végére oda nem biggyesztette a nevét, s a hogy' átnyújtotta nekem, mint valami iskolai feladványt, s aztán, mikor megdicsértem érte, a hogy' a nyakamba borult: - mindez megható emléke szívemnek, bármily semmiségnek tűnhetik is föl mások előtt.

Nemsokára ezután magához vette a kulcsokat is, és csörömpölve járt-kelt a házban, karcsú derekán hordva egy kis kosárkában az egész csomót. Ritkán tapasztaltam ugyan, hogy bármi is be lett volna zárva abból, a mihez a kulcsok tartoztak, vagy hogy azon kívül, hogy Jip játszott velök, más hasznuk is lett volna, - de Dórát ez mulattatta, s hogy ő mulat, az engem is mulattatott. Nagyon megnyugtatta őt az a gondolat, hogy a gazdasszonykodásnak ez a látszata már nagy eredmény, s oly jókedvű volt, mintha pusztá tréfából voltaképpen egy kis babaház-tartásunk lett volna.

Így telt az életünk. Dóra épp úgy ragaszkodott a nénémhez, mint hozzám, s gyakran mesélt neki arról az időről, mikor attól félt, hogy a néném „zsörtölődő, vén néni”. A néném soha senkihez sem volt a világon rendszeresebben engedékeny. Jipnek a kedvében járt, bár Jip sohasem fogadta szívesen a kedveskedését; elhallgatta nap-nap után a gitárt, bár azt hiszem, nem kedvelte a zenét; nem intézett támadást soha az életteremtések ellen, bárha bizonyára erős kísértésnek volt kitéve: bámulatos távolságokra el-elsétált gyalog, hogy meglepetés gyanánt, megvegyen mindenféle apróságot, a mit Dóra - a hogy' a nénémnek sikerült tőle kitudni, - megkívánt; s nem jött át úgy hozzánk soha a kerten keresztül, hogy - ha Dórát nem látta mindjárt, - a lépcső alján el ne kiártotta volna magát olyan hangon, a mely vígan csengett az egész házban.

- Hol a Kis Virág?

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Dick úr igazolja néném jövendölését.

Jó ideje múlt már, hogy a doktortól elváltam. Mivelhogy a szomszédságában laktunk, gyakran láttam őt; s kétszer-háromszor valamennyien ott ebédeltünk vagy teáztunk is nála. A vén strázsamester állandósította a szállását a doktor hajlékában, s ott libegtek a kalapja fölött még most is ugyanazok a halhatatlan pillangók.

Mint egynémely más anya, a kivel életem során megismerkedtem, Marklehamné is sokkal jobban kapott a mulatságon, mint a leánya. Sok mindenféle szórakozást kívánt, s bárha saját kedvtelésének élt, valóban ravasz, vén strázsamester módjára értett a dolgok olyatén színben való feltűntetéséhez, mintha gyermekéért kellene feláldoznia magát. A doktornak az a kívánsága tehát, hogy Annust szórakoztatni kell, rendkívül kellemesen érintette ezt a kitűnő rokont, a ki föltétlenül helyeselte a doktor szerető gondosságát.

Bizonyos vagyok benne, hogy jó mélyen belevágott a doktor elevenébe, a nélkül, hogy tudomása lett volna róla. Miközben csupán bizonyos érettebb fajta ledérség és önzés kielégítésén járt az esze, - (a mi rendszerint együtt jár a meglett korral), - oly nyomatékosan pártolta a doktornak azt a tervét, hogy könnyíteni akart felesége életének a terhén, hogy ezzel, azt hiszem, megerősítette őt attól való félelmében, hogy nyűge csak ifjú hitvesének, s hogy érzelmeik nem igen egybehangzók.

- Édes lelkem, - mondta a doktornak egy ízben, a mikor én is éppen ott voltam, - maga bizonyára tudja, hogy Annusra nézve kissé unalmas állapot volna, ha mindig itt kellene bezárva élnie.

A doktor jóakaróan bólintott.

- Majd ha olyan vén lesz, mint az anyja, - szólt Marklehamné, legyintve egyet a legyezőjével, - akkor másképp fog állni a dolog! *Engem* már bátran börtönbe csukathatna, csak jó társaságom legyen és whistezhessek. Én bizony nem igen törném magam az után, hogy kiszabaduljak. De hát, látja, én nem vagyok Annus, és Annus nem anyja Annusnak.

- Persze, persze, - szólt a doktor.

- Maga a világ legjobb embere, - nem, már bocsánat! - szólt, midőn a doktor tiltakozó mozdulatot tett, - a szemébe kell ezt mondanom, éppen úgy, a hogy' mindig ezt mondom a háta mögött is, - maga a világ legjobb embere; csakhogy, természetesen, a vágyai és szeszélyei nem olyanok, - igazam van-e? - mint az Annuséi!

- Igaza van, - szólt a doktor szomorúan.

- Nem, persze hogy nem, - folytatta a vén strázsamester. - Vegyük csak például a maga szótárját. Mily hasznos munka az ilyen szótár! Mily nagy szükség van rá! A szavak jelentését tartalmazza! Ha nem lett volna Johnson doktor vagy más hozzá hasonló valaki a világon, akkor talán manapság ágynak neveznök a fodorító-vasat. De nem kívánhatjuk, hogy egy szótár. - különösen egy még munkában lévő szótár, - Annust érdekelje. Vagy kívánhatjuk?

A doktor a fejét rázta.

- S ezért helyeslem én *olyan* nagyon a maga gondosságát, - folytatta Marklehamné, összehajtott legyezőjével vállon veregetve a doktort. - Látszik, hogy maga nem olyan, mint a legtöbb idősebb ember. Nem kíván öreg fejet fiatal vállakon. Tanulmányozta Annus jellemét és megértette. *Ez* az, a mit én oly elragadónak találok.

Úgy beszélt, hogy e bókolás hallatára még Strong doktor nyugodt és türelmes arczán is némi kín tükröződött.

- Azért, hát, kedves doktor, - szólt a vén strázsamester, újabb gyöngéd vállveregetéssel kísértén szavait, - csak parancsoljon velem bármikor és bármely időszakban. Tudja meg, hogy teljesen a rendelkezésére állok. Készségesen megyek Annussal az operába, hangversenyekre, kiállításokba vagy más efféle helyekre. S attól ne féljen, hogy belefáradok. Első a kötelesség, kedves doktor; ez az, a mi mindennél előbbrevaló a mindenségben!

S szavának is állott. Azok közül az emberek közül való volt ő, a kik jócskán birják a szórakozást, s a kiknek e téren való kitartása sohasem lankad. Újság ritkán fordult meg úgy a kezén, - (s kétórai lorgnettezést szentelt mindennap az újságnak, a ház legpuhább karoszékebe telepedvén), - hogy ne talált volna benne valamit, a mit Annus bizonyára örömmel megtekintene. Hiába való volt Annus tiltakozása, hogy únja már a látványosságokat. Az anyja mindig ezzel vágott vissza: - Ugyan, édes Annusom, bizonyos vagyok benne, hogy mást gondolsz magadban, s csak annyit mondhatok, édesem, hogy nem fogadod illő hálával az urad jószágát.

Az ilyesmi rendszerint Strong doktor jelenlétében hangzott el, s azt hiszem, legfőbb oka volt annak, hogy Annus nem szabadkozott tovább. Többször meghajolt anyja kívánsága előtt, és ment, a hová a vén strázsamester vitte.

Újabban ritkán esett meg, hogy Maldon úr kísérte volna őket. Olykor nénémet és Dórát hívták magukkal, a kik el is fogadták a meghívást. Olykor csupán Dórát kérték, hogy tartson velük. Volt idő, a mikor nyugtalaníthatott volna, hogy a feleségem velök van; de annak a megfontolása, a mi akkor éjszaka a doktor dolgozószobájában lejátszódott, változást idézett elő bizalmatlankodásomban. Azt hittem, hogy a doktornak volt igaza, és nem támadt gonoszabb gyanúm.

A néném, ha véletlenül egyedül volt vélem, az orrát dörzsölgette és azt mondogatta, hogy sehogysem tud eligazodni a dolgon; hogy azt szeretné, ha a doktorék boldogabbak volnának; de nem hiszi, hogy katonás barátnőnk, - (így nevezte mindig a vén strázsamestert), - egyáltalán lendíthetne valamit az állapoton. Továbbá azt is kijelentette, hogy ha katonás barátnőnk levágná azokat a pillangókat s majálisi díszül odaajándékozná a kéménysöprőknek, akkor ebből arra lehetne következtetni, hogy kezd már megjönni az esze.

Leginkább azonban Dick úrban bizakodott a néném. Annak az embernek motoszkál valami a fejében, - mondotta, - s csak egyetlen egyszer üstökön ragadhatta a gondolatát, - (ez megy neki a legnehezebben), - akkor rendkívül kitűnteti magát.

E jóslatról mit sem sejtve, Dick úr továbbra is olyan helyzetben maradt, a minőben volt, a doktorral és a feleségével szemben. Úgy látszott, nem bír sem előbbre törni, sem visszavonulni. Úgy látszott, oly szilárdan elhelyezkedett eredeti alapján, akárcsak valami épület; s meg kell vallanom, az a hitem, hogy sohasem fog a helyéből kimozdúlni, oly szilárd volt, mintha Dick úr csakugyan valami épület lett volna.

Hanem egyszer este, mikor már néhány hónapja nős voltam, Dick úr bedugta a fejét a nappalimba, a hol egyedül voltam és írtam, - (Dóra a nénémmel a két kis madárkához ment teázni), - és jelentőségteljes köhécselés kíséretében így szólt:

- Úgy-e Trotwood, most nem beszélgethetsz velem a nélkül, hogy terhedre ne legyek?

- Dehogyan nem, Dick úr, - szóltam. - Kerüljön csak beljebb.

- Trotwood, - szólt Dick úr, újját orrának egyik oldalára illesztve, miután jól megrázta a kezemet, - mielőtt leülnék, egy megjegyzést óhajtok tenni. Ismered a nagynénédet?

- Egy kissé, - válaszoltam.

- Ő a világ legcsodálatosabb asszonya, fiú!

E kijelentés után, a melyet úgy lökött ki magából, mintha meg lett volna töltve vele, Dick úr leült, komolyabban, mint máskor, és rám nézett.

- Most pedig, fiú, - szólt végre, - egy kérdést akarok intézni hozzád.

- Tessék csak, akármennyit! - szóltam.

- Minek tartasz te engem? - kérdezte Dick úr, keresztbe fonván a karjait.

- Jó öreg barátomnak, - feleltem.

- Köszönöm, Trotwood, - szólt Dick úr nevetve, és örömében felém hajolt, hogy újra megrázza a kezemet. - De úgy értem, fiú, - folytatta, ismét elkomolyodva, - minek tartasz te engem *ebben* a tekintetben? - És homlokához nyúlt.

Nem igen tudtam, mit feleljek; de ő maga sietett segítségemre egy szóval.

- Gyöngének? - kérdezte Dick úr.

- Hm! - feleltem tétován. - Hát egy kissé.

- Eltaláltad! - kiáltott Dick úr, s úgy látszott, hogy a feleletem valósággal elragadta. - Tudniillik, Trotwood, mikor - tudod már, kinek a fejéből, kivették a zavar egy részét, és átrakták, tudod már, hová, amikor - (Dick úr nagyon gyorsan és nagyon sokszor megforgatta egymás körül a két kezét, azután összecsapta, majd megint forgatta, hogy kifejezze a zavart), - ilyenformán bántak akkor velem valahogyan. He?

Bólintottam s ő visszabólintott.

- Egy szóval, fiú, - szólt Dick úr, suttogásra halkítván a hangját, - együgyű vagyok.

Enyhíteni akartam ezt a következtetést; de nem engedett szóhoz jutnom.

- Igenis, az vagyok! A nénéd azt mondja ugyan, hogy nem vagyok az. Hallani se akart róla; de az vagyok. Ha nem fogja pártomat, fiú, elcsuktak volna, s annyi sok éven át szörnyű életet kellett volna élnem. De én majd gondoskodom a nénédről! Abból a pénzből, a mit a másolással keresek, sohase költök el semmit. Perselybe rakom. Végrendeletem csináltam. Mindene-met a nénédre hagyom. Azt akarom, hogy gazdag legyen majd és - előkelő!

Dick úr előhúzta a zsebkendőjét, s megtörölgette vele a szemét. Aztán nagyon gondosan összehajtogatta, két tenyere között símára nyomkodta, visszadugta a zsebébe, s úgy tetszett, hogy a nénémet is félretette vele.

- Nos, Trotwood, te tudós ember vagy, - szólt Dick úr. - Nagy tudós! Tudod, milyen tanúlt, milyen nagy ember a doktor. Tudod, mennyire megtisztel engem mindig. Nem kevély a bölcsességére. Szerény és alázatos, - leereszkedő még a szegény Dickhez is, a ki együgyű és semmit se tud. Nevét papírszeletre írva, felküldtem zsinegen a sárkányhoz, mikor fent volt az égen, a pacsírták között. A sárkány nagyon megörült neki, és az ég fényesebb lett tőle.

Valósággal boldoggá tettem, mikor meleg szavakkal ama meggyőződésemmek adtam kifejezést, hogy a doktor bizony megérdemli legmélyebb tiszteletünket és legnagyobb becsülésünket.

- Szépséges felesége meg valóságos csillag, - szólt Dick úr, - tündöklő csillag. Láttam a ragyogását, fiú! Csakhogy, - és székét közelebb húzta hozzám, s az egyik kezét a térdemre tette, - felhők, fiú, - felhők...

Nyugtalanására, mely arcán tükröződött, oly módon igyekeztem felelni, hogy magam is hasonló arczkifejezéssel néztem rá, s a fejemet csóváltam.

- Miféle felhők? - kérdezte Dick úr.

Oly fürkészőn meredt arcomra, s oly aggodalmas kíváncsisággal várta a választ, hogy tőlem telhetőleg lassan és világosan igyekeztem felelni neki, mint hogyha gyermeknek magyaráznám a dolgot.

- Valami boldogtalan meghasonlás van közöttük, - válaszoltam. - A meghasonlásnak valami boldogtalan oka. Valami titok. Lehet, hogy a köztük lévő nagy korkülönbséggel függ össze. Lehet, hogy valami semmiségből eredt.

Dick úr, a ki minden mondatomat tűnődő fejbiccentéssel kísért, mihelyt elhallgattam, mozdulatlanul ült a helyén, töprengő tekintetét arczomon, kezét pedig a térdemen felejtve.

- A doktor nem haragszik a feleségére, Trotwood? - kérdezte nem sok idő múlva.

- Nem. Odaadással ragaszkodik hozzá.

- Akkor hát megvan, fiú! - szólt Dick úr.

A hirtelen öröm, a mivel a térdemre csapott, s azután székében hátradőlt, szemöldökét oly magasra rántva, a mily magasra csak lehetett, akaratlanul arra a gondolatra kényszerített, hogy esze most még kevésbé van helyén, mint máskülönben. Épp oly hirtelen elkomolyodott megint, s újra előre hajolván, mint az imént, miután előbb tiszteletteljesen előhúzta a zsebkendőjét, mintha az csakugyan a nénémet képviselte volna, - így szólt:

- Ő a világ legcsodálatosabb asszonya, Trotwood. Mért nem hozza rendbe ő a dolgot?

- Túlságosan kényes és súlyos ügy; bajos közbelépnie, - feleltem rá.

- Te nagy tudós vagy, - szólt Dick úr, újjával felém bökve. - Mért nem csinálsz hát te valamit?

- Ugyancsak azért, - feleltem.

- Akkor hát megvan, fiú! - szólt Dick úr. És elélem állt, még diadalmasabban, mint az előbb, s egyre-másra biccentgetve a fejével és a mellét verve, úgy, hogy majd azt hittem, hogy lelke szakadtáig nem hagyja abba a biccentést és a melle csapdosását.

- Az ilyen szegény, félkegyelmű ficzkó, - szólt Dick úr, - az ilyen együgyű, gyöngé elméjű alak, - a ki jelenleg mindennapos náluk, tudod, - (s ismét verni kezdte a mellét), - az ilyen meg tudja tenni, a mit ti, csodálatos emberek, nem tudtok. Én összehozom őket, fiú! Megkísérlem! *Engem* nem fognak kárhozni érte. *Én* ellenem nem lesz kifogásuk. Azért, a mit *én* csinállok, nem fognak haragudni akkor sem, ha ostobaságot művelek. Én csak Dick úr vagyok. És ki bánná Dick urat? Dick senki-semmi! Phű! - S könnyedén, megvetően a levegőbe fújt, mintha önmagát fújta volna el.

Szerencse, hogy titkának szellőztetésével idáig jutott, mert hallottuk, hogy a kis kertajtó előtt kocsi áll meg, a melyen néném és Dóra érkeztek haza.

- Egy árva szót se, fiú! - folytatta suttogva. - Minden gáncs hadd szakadjon csak Dickre, - az együgyű Dickre, - a bolond Dickre. Jó ideje azt gondoltam mindig, hogy rá fogok jönni és most rá jöttem! Azok után, a miket tőled hallottam, bizonyos vagyok benne, hogy rájöttem! Rendben vagyunk.

Többet egy szót sem szólt Dick úr a dologról; hanem a következő félórán át, - (a néném nem kis aggodalmára), - valóságos telegráf-készüléket csinált magából, hogy engem föltétlen titoktartásra figyelmeztetgessen.

Nagy csodálkozásomra két vagy három hétig egy szót sem hallottam a dologról, noha meglehetősen érdeklődéssel vártam Dick úr fáradozásának az eredményét, minthogy következtéseiben bizonyos épeszűségnek sajátos fölvillanását láttam, - az ép érzésről nem is szólva,

mert hiszen ennek mindenkor jelét adta. Végül már azt gondoltam, hogy tétova, zavart lelkiállapotában vagy megfélemedkezett, vagy letett a szándékáról.

Egyszer, egy szép este, néném meg én, kettesben, mivel Dórának nem volt kedve kísértálni, a doktor villája felé bandukoltunk. Ősz volt, a mikor nem folytak már a parlamenti viták, hogy megrontsák az esti levegőt; és jól emlékszem rá, hogy a lehullott leveleknek, mikor végigtiportunk az avaron, éppen olyan illata volt, akárcsak a blunderstonei kertünkben, s úgy rémlett, hogy a szél sóhajtozásában a régi boldogtalan érzések suhannak tova mellettünk.

Már szürkület volt, mikor a villához értünk. Strongné éppen a kertből jött kifelé, ott hagyva Dick urat, a ki nagybuzgón tovább segédkezett a kertésznek, késével karókat hegyezgetvén. A doktornál volt valaki a dolgozó szobájában; de Strongné azt mondta, hogy a látogató nem sokára távozik, s arra kért bennünket, hogy maradjunk ott és szőljunk be az urához is. A társalgóba mentünk vele és leültünk az ablak félhomályába. A milyen régi jó barátok és jó szomszédok voltunk, az ily látogatás semmi teketóriázással nem járhatott.

Alig ültünk ott pár perczig, egyszerre csak berontott a szobába Marklehamné, a ki rendszerint talált valami okot arra, hogy izgalomba jusson, s kezében újságot lobogtatva, lelkendezve így szólt: - Édes Istenem, Annus! Mért nem szóltál, hogy van valaki a dolgozó-szobában?

- Mama, - felelt Annus nyugodtan, - miből sejthettem volna, hogy tudni akarod?

- Hogy tudni akarom! - kiáltott Marklehamné, s a pamlagra roskadt. - No, ilyesmi még soha életemben meg nem esett velem!

- Hát a dolgozó-szobában voltál, mama? - kérdezte Annus.

- Ott voltam a dolgozó-szobában, kedvesem! - felelt Marklehamné nyomatékosan. - Csak ugyan ott voltam! S azon kaptam rajta azt a szeretetreméltó teremtetést, - képzelhetik érzelmeimet, Trotwood kisasszony és Dávid! - azon kaptam rajta, hogy a végrendeletével bajlódik!

Lánya, a ki az ablak mellett állt, nyugtalanul körültekintett.

- Igen, kedves Annus, - ismételte Marklehamné, miközben az újságot abroszként szétteregette az ölen és a kezével ráveregetett, - a végrendeletét csinálta! Milyen előrelátó, milyen kedves, a drága! Hadd mondok el, hogy' történt! Valóban, hogy igazságos legyek a kedves doktorhoz, - mert igazán kedves ő nekünk! - el kell mondanom, hogy' történt! Talán tudja is, Trotwood kisasszony, hogy itt e házban csak akkor szokás gyertyát gyújtani, mikor majd kiugrik már az ember szeme a megerőltetéstől, újságolvasás közben. Meg hogy nincs az egész házban olyan szék, a melyben újságot olvashatna az ember, úgy, a hogy' én értem az újságolvasást, - nincs, csak egyetlen egy, még pedig a dolgozószobában. Azért mentem hát a dolgozószobába, a hol világosságot láttam. Benyitottam. A doktornál, a kedves doktornál két hivatalnok-féle ember volt, nyilvánvalóan törvénytudók, s mindhárman az asztalnál álltak, a doktor, a kedves, tollal a kezében. - Ez tehát egyszerűen annyit jelent, - mondta a doktor, - Annus, édesem, jól figyelj a szavakra! - egyszerűen annyit jelent, uraim, hogy teljesen megbízom a feleségemben, s a mim van, kikötés nélkül ráhagyom. - Az egyik hivatalos személy ismételte: - S a mim van, kikötés nélkül ráhagyom. - Erre én, természetesen, anyai érzelmeimnek engedve, így szóltam: - Szent Isten! Bocsánat! - Azután kibotorkáltam a szobából, és ide menekültem a kis hátsó folyosón, a hol az éléskamra van.

Strongné kitárta az üvegajtót, kiment a verandára, s ott egy oszlophoz támaszkodott.

- De hát, mondja csak, Trotwood kisasszony, mondja csak, Dávid, nem lélekemelő látvány-e az, - folytatta Marklehamné, gépiesen követvén tekintetével a leányát, - mikor egy Strong doktor korabeli embernek akkora a lelkereje, hogy ilyet tegyen? Íme a bizonyosság, mennyire igazam volt nekem. A mikor Strong doktor annak idején megtisztelt a látogatásával és meg-

tisztelte a lányomat a vallomásával és ajánlatával, akkor én így szóltam Annushoz: - Édesem, a mi a jövődről való illendő gondoskodást illeti, az én véleményem szerint kétségtelen, hogy Strong doktor jóval többet tesz majd érted, mint a mire köteles.

Megszólalt a csengő, s hallottuk a távozó urak lépteit.

- Kétségtelen, hogy az ügy véget ért, - szólta a vén strázsamester, némi leskelődés után; - a drága teremtés aláírta, lepecsételte és átadta az okmányt, s lelke most már nyugodt. Lehet is! Micsoda lélek! Annus, drágám, most már bemegyek az újságommal a dolgozószobába, mert újdonságok nélkül szerencsétlen vagyok. Trotwood kisasszony, Dávid, tessék, menjünk a doktorhoz!

Észrevettem, hogy Dick úr ott áll a szoba homályában, a kését csukogatva, mikor Marklehamné a dolgozószobába kísértük. Észrevettem azt is, hogy a néném erősen dörzsölgeti az orrát, ilyen szelíd módon igyekeztén katonás barátnője iránt érzett bosszúságán könnyíteni; de hogy ki lépett elsőnek a dolgozószobába, vagy hogy mi módon telepedett le Marklehamné rögtön a karosszékebe, vagy hogy miképp esett, hogy a néném meg én ott maradtunk állva, az ajtó közelében, - (ha csak a néném szeme gyorsabb nem volt az enyémnél és ő nem tartóztatott vissza), - ezt bizony elfeledtem, ha ugyan egyáltalán tudtam valaha. Annyit azonban tudok, hogy láttuk a doktort, még mielőtt ő láthatott volna bennünket; láttuk, hogy ott ül asztalánál, nagy könyvei között, a melyekben oly nagy gyönyörűsége telt, s a fejét nyugodtan a kezére támasztja. Láttuk, hogy' osont be ugyanakkor Strongné sápadtan és remegve. Láttuk, hogy Dick úr karja támogatta. Láttuk, hogy Dick úr másik kezét a doktor vállára tette, arra indítván őt ezzel, hogy szórakozott tekintetét fölvesse. Láttuk, hogy a mint a doktor fölemelte a fejét, felesége féltérdre ereszkedett a lába elé, s kezét könyörgésre fogva, azzal az emlékezetes arczkifejezéssel csüggött az ura arczán, a melyet soha el nem felejtettem. Láttuk, hogy Marklehamné e látványra leejtette az újságját, s úgy kimeresztette a szemét, hogy semmi máshoz, a mit elképzelhetek, nem hasonlított annyira, mint valami hajóorra szánt faragványhoz, a mely a „Megdöbbenés”-t jelképezi.

A doktor egész lényének gyöngédségét, meglepetését, azt a méltóságot, a mely összeolvadt nevének esengő tekintetével, Dick úr szeretetreméltó rokonszenvét, s azt a komolyságot, a melylyel a néném így szólt önmagához: - *Ez az ember bolond!?* - (diadalmasan arra a nyomorúságra czélozván ezzel, a melyből Dick urat kimentette volt), - mind ezt inkább hallom és látom, semmint emlékszem rá, miközben írok róla.

- Doktor! - szólalt meg Dick úr. - Mi az, a mi nincs rendiben? Ide nézzen!

- Annus! - kiáltott a doktor. - Ne térdelj előttem, édesem!

- De térdelek! - szólta Annus. - Könyörgök, senki se hagyja el a szobát! Óh, én férjem és atyám, vess véget e hosszú hallgatásnak! Hadd tudjuk meg mind a ketten, mi az, a mi közénk férközött!

Marklehamné, a ki időközben visszanyerte a beszélőkéességét, s látszólag szinte pöffendezett a családi gögtől és az anyai méltatlankodástól, hirtelen közbekiáltott: - Annus, tüstént fölkelj, és ne becstelenítsd meg egész atyafiságodat azzal, hogy így megalázkodol, ha azt nem akarod, hogy itt nyomban az eszemet veszítsem!

- Mama! - válaszolt Annus. - Ne vesztegesd rám a szavaidat, mert én kéresem az uramhoz fordulok, s itt még te sem számítasz.

- Nem számítok! - kiáltott Marklehamné. - Hogy én nem számítok! Ez a gyerek megőrült! Adjának hamar egy pohár vizet!

Én sokkal inkább oda figyeltem a doktorra és a feleségére, semhogy erre a kívánságra ügyet vethettem volna. Nem volt semmi hatással másra sem. Így aztán Marklehamné tovább lihegett, tovább meresztgette a szemét és tovább legyezte magát.

- Annus! - szólt a doktor, gyöngéden kézen fogva a nejét. - Édesem! Ha házaseletünkben az idők folytán bizonyos elkerülhetetlen változás állott be, a miatt téged nem érhet vád. Én vagyok a hibás, egyedül én! Ragaszkodásom, csodálatom és tiszteletem nem változott. Boldoggá akarlak tenni. Őszintén szeretlek és becsüllek. Kelj föl, Annus, kérlek!

De Annus nem kelt föl. Miután pár pillanatig fölnézett az urára, még közelebb térdelt hozzá, karját az ura térdére fektette, ráhajtotta a fejét és így szólt:

- Ha van itt jóbarátom, a ki ebben az ügyben az én szószólóm vagy az én uram szószólója lehet; ha van itt jóbarátom, a ki bizonyos gyanúnak, a melyet olykor saját szívem suttogott nekem, szavakkal kifejezést adhat; ha van itt jóbarátom, a ki tiszteli a férjemet, vagy törődött valaha velem, vagy a kinek tudomása van olyasvalamiről, mindegy akármiről, a mi elősegíthetné közöttünk a helyzet tisztázását: kérve kérem azt a jóbarátot, beszéljen!

Mélyszéges hallgatás következett. Pár pillanatnyi kínos tétovázás után én törtem meg a csöndet.

- Strongné asszony, - szóltam, - nekem van tudomásom valamiről, a mit azonban a mai estvéig elhallgattam, mert Strong doktor ünnepélyesen arra kért, hogy hallgassam el. De most, azt hiszem, elérkezett az az idő, a mikor már rosszúl értelmezett hűség és álgyöngédség volna, ha tovább is elhallgatnám, különösen, midőn a kegyed kívánsága old föl az ő tilalma alól.

Annus egy pillanatra felém fordította az arcát, s én tudtam, hogy igazam van. Ez arcz esdésének még akkor sem bírtam volna ellenállni, ha a felhatalmazás, a melyet leolvastam róla, kevésbbé meggyőző lett volna is.

- Jövendő békeségünk, - szólt Annus, - hadd legyen hát az ön kezében. Magára bízom teljes bizalommal, s ön semmit se hallgasson el! Előre tudom, hogy bármi legyen is az, a mit ön vagy bárki más mondhat nekem, férjem nemes szívét előttem más világításban soha föl nem tüntetheti. Képzelve el bár én rám nézve akármi hatását a szavainak, azzal ne törődjék. Azután majd én beszélek magamért előtte és az Isten előtt!

Ily komoly fölszólítás után nem is fordultam már a doktorhoz, hogy engedelmet kérjem, hanem elmondtam őszintén, mit sem változtatva az igazságon, csak Heep Urias aljasságát festve enyhébb színekkel, mindazt, a mi ugyanebben a szobában akkor éjjel lejátészódott. Marklehamné szemmeregetése, mialatt beszéltem, s vijjogó, éles kiáltásai, a melyekkel elbeszélésemet közbe-közbe megszakította, egyszerűen leírhatatlanok.

Mikor befejeztem a mondanivalómat, Annus néhány pillanatig szótlanúl, fejét kezére hajtva, úgy maradt, a mint már leírtam volt. Azután megragadta a doktor kezét, - (a doktor még mindig ugyanolyan helyzetben ült, mint a mikor a szobába léptünk), - kebléhez szorította és megcsókolta. Dick úr gyöngéden fölsegítette, s Annus, mikor beszélni kezdett, Dick karjára támaszkodva állt, s letekintett a férjére, a kiről az egész idő alatt le nem vette a szemét.

- Mindazt, a mi valaha megfordult a lelkemben, házasságunk megkötése óta, - szólt halk, alázatos, gyöngéd hangon, - őszintén föl akarom tárni előtted. Nem tudnék tovább élni azzal a tudattal, hogy valamit elhallgattam, most, hogy már tudom azt, a mit tudok.

- Nem, Annus, - szólt a doktor szeliden, - én sohasem kételkedtem benned, gyermekem. Szükségtelen. Igazán szükségtelen, édesem.

- Nagyon is szükséges, - felelt Annus, úgy mint az előbb, - hogy egészen föltárjam a szívemet annak a férfiúnak a nagylelkű és igazságszerető lelke előtt, a kit évről-évre, napról-napra egyre jobban szerettem és tiszteltem, Isten a tanúm!

- Csakugyan, - szól közbe Marklehamné, - ha egyáltalán helyén van az eszem...

(- Csakhogy nincs helyén, maga békerontó, - jegyezte meg a néném, bosszús suttogással.)

- - Akkor legyen szabad megjegyeznem, hogy ezeknek a részleteknek a szellőztetése éppen-séggel nem kívánatos.

- Ennek megítélése, mama, senki másra nem tartozhatik, csak az uramra, - szólt Annus, le nem véve a szemét a doktor arczáról, - s azt akarom, hogy ő hallgasson meg. Ha olyasvalamit mondok, a mi neked, mama, rosszúl esik, bocsáss meg érte. Első sorban nekem esett rosszúl sok minden és gyakran és sokáig.

- Szavamra! - szisszent föl Marklehamné.

- Mikor még egészen fiatal voltam, - szólt Annus, - egészen kis gyermek, első gondolataim mindennemű tudásról hozzákapcsolódtak elválaszthatatlanul ahhoz a türelmes jóbarátomhoz és tanítómhoz, - megboldogult apám barátjához, - a ki mindig nagyon drága volt nekem. Nincs, a mire visszaemlékezhetném a nélkül, hogy ő ne jusson eszembe. Lelkem legelső kincseit neki köszönhettem, s lelkem egész tartalmán rajta volt az ő jellemének a bélyege. Azt hiszem, sohasem váltak volna e kincsek annyira javamra, a mennyire javamra váltak, ha bárki másnak a kezéből kaptam volna őket.

- Az anyját semmibe se veszi! - kiáltott Marklehamné.

- Nem úgy, mama, - szólt Annus, - csak az uramat tüntetem föl annak, a mim igazán volt Ezt meg kell tennem. Mikor fölserdültem, még akkor is mindig ugyanazt a helyet foglalta el. Büszke voltam érdeklődésére; mélyen, őszintén, hálásan ragaszkodtam hozzá. Úgy tekintetem föl rá, - alig fejezhetem ki, hogyan, - mintha atyám, mintha vezetőm, mintha olyasvalakim lett volna, a kinek dicsérete egészen más dicséret volt, mint bárki másé; a kiben bíztam és hittem volna akkor is, ha kételkednem kellett volna akár az egész világban is. Te tudod, mama, milyen fiatal és tapasztalatlan voltam, mikor te egyszerre csak úgy vezetted őt elém, mint a kérőmet.

- Ezt már legalább is ötvénszer elmondtam itt mindenkinek! - szólt Marklehamné.

(- Akkor hát, az Istenért, fogja be a száját és ne mondja el soha többé! - dörmögött magában a néném.)

- Akkora változás, akkora veszteség volt ez eleinte, legalább az én érzésem szerint, - folytatta Annus, még mindig az előbbi hangon és tekintettel, - hogy rendkívül nyugtalanított és elszomorított. Gyereklány voltam csak; s midőn ennyire megváltozott velem szemben a helyzete annak a férfiúnak, a kiben oly sokáig egészen mást láttam, akkor azt hiszem, nagyon búslakodtam. De már semmi sem tehette volna őt újra azzá, a mi volt. És büszke is voltam rá, hogy méltónak tart magához, és a hitvese lettem.

- Szent Alphagius templomában, Canterburyben, - jegyezte meg Marklehamné.

(- Manó vigye ezt az asszonyt! - szólt a néném. - Nem tudja szó nélkül megállni!)

- Sohasem gondoltam, - folytatta Annus mélyen elpirulva, - semmiféle anyagi haszonra az uram révén. Fiatal szívem hódolatában nem volt hely ily kicsinyes érdekek számára. Bocsásd meg, mama, ha kimondom, hogy te voltál az, a ki legelőször ébresztetted föl bennem azt a gondolatot, hogy akadhat, a ki megsérthetné őt és megsérthetne engem ily kegyetlen gyanúval.

- Én! - kiáltott Marklehamné.

(- Ah! Persze hogy ön! - jegyezte meg a néném, - s ezt ugyan le nem legyezgetheti magáról, katonás barátnőm!)

- S ez volt új életem első szerencsétlensége, - folytatta Annus. - Ez volt az okozója első sorban azoknak a boldogtalan pillanatoknak, a melyeket később meg kellett érnem. S ily pillanat több volt az utóbbi időben, semhogy megszámlálhattam volna; de nem azért, - én nemeslelkű uram! - a miért te gyanítod; mert az én szívemnek egyetlen oly gondolata, egyetlen oly emlékezése, egyetlen oly reménye sincs, a melyet bármi hatalom elválaszthatna tőled!

Fölvetette szemét, összekulcsolta a kezeit, s azt gondoltam, hogy oly szép és oly igaz, mint egy angyal. Az ura most már épp oly állhatatosan nézett rá, mint ő az urára.

- A mamát nem érheti az a vád, - folytatta Strongné, - hogy valaha a saját érdekében zaklatott volna téged, s a mi a szándékát illeti, egyáltalában nem kárhoztatható, bizonyára nem; - de mikor láttam, mennyi mindenféle jogosulatlan igénynyel ostromolnak téged az én nevemben; hogy' kizsákmányolnak az én nevemben; s te mily nagylelkű vagy, és Wickfield úr, a ki mindig nagyon a szívén hordta a te javadat, mennyire zokon veszi mindezt: az az érzés, hogy ki vagyok szolgáltatva annak a hitvány gyanúnak, hogy gyöngédségem árúba bocsátottam - és neked adtam el, te neked, a világ összes férfiai közül, - akkor nehezedett a lelkemre először meg nem érdemlett gyalázképpen, a melynek téged is részesévé kényszerítettelek. Nem mondhatom meg neked, mi volt az, - el sem képzelheti, mama, mi volt az, - hogy állandóan ezt a szorongást és nyugtalanságot kellett hordoznom a lelkemben, noha szívem mélyén tudtam, hogy esküvőm napja éltem szerelmének és becsületének a koronája volt!

- Ime, ilyen hálát arat az ember, - kiáltott Marklehamné, s a szeme könnybe lábadt, - ha a családjáért törí magát. Óh, bár inkább török volnék!

(- Bár az volna, szívemből kívánom, - s bár maradt volna a hazájában! - szólt a néném.)

- Ez időtájt volt, hogy a mama nagyon nyugtalankodott az unokafivérem, Maldon miatt. Kedveltem őt, - szólt Annus, halkán, de tétozázás nélkül, - nagyon kedveltem. Ha a körülmények másképp nem alakulnak, valószínűleg elhitettem volna magammal, hogy igazán szeretem őt, a felesége lettem volna, és nagyon boldogtalan asszony lett volna belőlem. Mert nagyobb szerencsétlenség nincs a házasesetben, mint ha a házaseslek érzései és törekvései nem illenek össze.

Folyton e szavakon töprengtem még akkor is, mialatt feszülten figyeltem a továbbiakra, - mintha valami különös érdekesség vagy valami furcsa alkalmazhatóság lett volna bennök, a melyet azonban sehogysem tudtam kitalálni. - „Nincs nagyobb szerencsétlenség a házasesetben, mint ha a házaseslek érzései és törekvései nem illenek össze”, - „nincs nagyobb szerencsétlenség a házasesetben, mint ha a házaseslek érzései és törekvései nem illenek össze”.

- Nincs lelkünknek semmi közössége, - szólt Annus. - Régen rájöttem, hogy nincs közöttünk semmi kapocs. Ha nem tartoznám hálával a férjemnek semmiért, holott oly sok mindenért hálával tartozom neki, még akkor is hálával tartoznám neki azért, hogy fegyelmezetlen szívem első tévelygő ösztönétől megóvott.

Annus még mindig ott állt csendesen a doktor előtt és oly komolysággal beszélt, a mely át meg áthatotta a lelkemet. Pedig hangja még mindig éppen olyan nyugodt volt, mint az előbb.

- Mikor Maldon azt várta, hogy a te bőkezűséged gondoskodjék róla, a melyben az én kedvemért oly nagylelkűen részesítetted, s mikor engem boldogtalanná tett az a haszonleső szerep, a melyet játszanom kellett, akkor azt gondoltam, hogy jobban illett volna hozzá, ha a

maga erejéből tör előre. Azt gondoltam, hogy én az ő helyében bármily nehézség árán is ezt próbáltam volna. De azért nem gondoltam rosszat felőle, egészen addig az estéig, a mikor elutazott Indiába. Akkor este tudtam meg, hogy álnok szívű és hálátlan ember. Akkor láttam először a kétértelműséget Wickfield úr fürkésző tekintetében. Akkor vettem észre először azt a sötét gyanút, a mely rávetette árnyékát életemre.

- Gyanú, Annus! - szólt a doktor. - Nem, nem, nem!

- A te szívedhez nem férközött gyanú, tudom, férjem! - felelt Annus. - S mikor aznap éjjel eléd járultam, hogy lerázzam magamról a rámnehezedeő szégyen és fájdalom egész terhét, és tudtam, hogy meg kellene mondanom neked, hogy az egyik vérrokonom, a kinek hozzám való szeretetében jótévője voltál, a saját házában oly szavakat engedett meg magának velem szemben, a melyeket még akkor sem lett volna szabad kiejtenie, ha én csakugyan az a gyarló, haszonleső bűnös lettem volna, a kinek ő gondolt, - föllázadt a lelkem az ellen a gyalázat ellen, a mely benne rejlett volna e dolgoknak már a pusztá elmondásában is. A vallomás elhalt az ajkamon, s attól az órától fogva e pillanatig magamba zártam.

Marklehamné felnyögve hátradőlt karosszékébe; s a legyezője mögé menekült, mintha nem akarna előbújni soha többé.

- Attól a percztől fogva egyetlen egy szót sem váltottam vele többé, csak a te jelenlétben; s ez esetben is csak akkor, ha szükség volt rá, hogy ezt a vallomást elkerülhessem. Évek teltek el, mióta megtudta tőlem, mi itt az ő helyzete. Az a sok szívesség, a melylyel te titokban előmozdítottad a haladását, s a melyet azután elmondtál, hogy meglepetést és örömet szerezzenek, növelte csak, el fogod hinni, boldogtalan titkomnak a terhét.

Leroskadtt csöndesen a doktor lába elé, bár ez minden áron meg akarta őt ebben akadályozni; s azután könnyben úszó szemmel föltekintve rá, így szólt:

- Ne szólj még hozzám! Hadd beszéljek még egy kicsit! Helyesen jártam-e el vagy helytelenül, nem tudom; de ha újra rákerülne a sor, azt hiszem, megint csak ugyanazt tenném. Te el sem képzelheted soha, mit jelentett az, hogy odaadással ragaszkodtam hozzád, lelkemben azokkal a régi kapcsolatokkal; hogy azt kellett tapasztalnom, hogy van a világon oly kegyetlen teremtés, a ki föltételezhette, hogy szívem hűségét áruba bocsátottam; s hogy oly látszat vett körül, a mely ezt a hitet megerősíthette. Nagyon fiatal voltam, és nem volt tanácsadó. A mamát mindabban, a mi rád vonatkozott, nagy ür választotta el tőlem. Ha magamba zárkoztam, hogy eltitkoljam azt a bánatmat, a melylyel illettek, ezt azért tettem, mert téged annyira tiszteltelek, s mert az volt a legforróbb vágyam, hogy te is tisztelj engem!

- Annus, én tiszta szívű angyalom! - szólt a doktor. - Édes gyermekem!

- Még egy perczig várj! Csak még egypár szavam van! Az a gondolat kezdett foglalkoztatni, hogy hány olyan teremtés van, a kit feleségül vehettél volna, a ki nem zudított volna rád annyi bajt, annyi gondot, a ki otthonodat méltóbbá tette volna hozzád. Az a félelem fogta el a lelkemet, hogy jobb lett volna, ha én a tanítványod és csaknem a gyermeked maradtam volna. Aggódni kezdtem, hogy nem illem hozzá a te tudományodhoz és bölcseségedhez. Ha mindez arra bírta, hogy visszariadjak mindig, - (a minthogy arra bírta), - mikor beszélnem kellett volna, ez azért volt így, mert téged annyira tiszteltelek, és azt reméltem, hogy eljön majd az a nap, a mikor te is tisztelni fogsz engem.

- Ez a nap tisztán ragyogott az egész hosszú idő alatt, Annus, - szólt a doktor, - s erre a napra csak egyetlen hosszú éjszaka következhetik, édesem.

- Még egy szót! Később föltettem magamban, - állhatatosan és határozottan, - hogy egyedül fogom viselni az egész terhét annak a tudatnak, hogy milyen méltatlan teremtés az az ember, a kihez te mindig oly jó voltál. S most még egy utolsó szót, legdrágább, legjobb barátom! Ma

este tisztázódott az oka a benned történt legutóbbi változásnak, a melyet én oly kínos fájdalommal láttam, s olykor régi aggodalmaimmal, máskor meg az igazsághoz közelebb járó lappangó sejtelmekkel hoztam kapcsolatba; s véletlenül módomban volt megtudni ma este azt is, mily mérhetetlen nemes bizalommal viseltetél te irántam még e félreértés idején is. Nem remélem, hogy mindaz a szeretet és kötelességtudás, a melyet viszonzásúl én nyújthatok neked, méltóvá tehetne engem valamikor megbecsülhetetlen bizodalmadra; de most, hogy frissen él bennem mind ennek a tudata, fölemelhetem a tekintetemet erre a drága arcra, a melyet úgy tiszteltem, mint az atyámét, úgy szerettem, mint a férjemét, a mely oly szent volt előttem gyermekkoromban, mint a legjobb barátomé, és ünnepélyesen kijelenthetem, hogy legtitkosabb gondolataimban sem bántottalak meg téged soha; hogy sohasem ingadoztam a szeretetben és hűségben, a melylyel neked tartozom!

Átkarolta a doktor nyakát, s a doktor lehajtotta föléje a fejét, a melynek ősz hajszálai összeolvadtak Annus sötétbarna fürteivel.

- Óh, tűrj meg itt a kebleden, férjem! Ne taszíts el soha magadtól! Ne gondold, ne mondd azt, hogy nem illünk egymáshoz; mert egymáshoz illünk mindenben, csak az én sok gyarlóságomban nem. Évről-évre egyre jobban beláttam ezt, a mint egyre jobban és jobban becsültelek téged. Óh, fogadj be a szívedbe, férjem, mert az én szeretetem sziklára épült és nem romlandó!

A most következő csendben a néném ünnepélyesen odament Dick úrhoz, a nélkül, hogy a legkevésbé is sietett volna, s átölelte őt és csattanó csókot nyomott a képére. S a mi Dick úr tekintélyét illeti, szerencse, hogy így tett a néném; mert szentül hiszem, hogy éppen ebben a pillanatban azon kaptam rajta Dick urat, hogy készült féllábra állni, ily módon akarván a legmegfelelőbb jelét adni elragadtatásának.

- Maga nagyon nevezetes ember, Dick! - szólt a néném, oly arczczal, a melyen föltétlen helyeslés tükröződött; - és ne tettesse magát soha többé másnak, mert én ezt jobban tudom!

Így szólván, megrántotta őt a néném a kabátja ujján, s intett nekem; s mi hárman csendesen kilopóztunk a szobából és távoztunk.

- A mi katonás barátnőnk mindenestre alaposan megkapta a magáét, - szólt a néném, haza-felé menet. - Már csak ezért is jobban aludnám, ha más okom nem volna is rá, hogy örüljek!

- Egészen elérzékenyedett, azt hiszem, - szólt Dick úr, nagy részvéttel.

- Micsoda! Látott már valaha elérzékenyedni egy krokodilt? - kérdezte a néném.

- Azt hiszem, egyáltalában nem láttam még soha krokodilust, - felelt Dick úr szeliden.

- Sohase lett volna ott semmi baj, ha nincs az a vén csoroszlya, - szólt a néném, jól nyomva a szót. - Nagyon kíváncsi voltam, ha némely anya magára hagyná a lányát az esküvő után, és nem ragaszkodnék hozzá olyan szenvedélyesen. Úgy látszik, azt hiszik, hogy azért, mert egy szerencsétlen fiatal teremtetést a világra hoztak, - Isten irgalmazzon szegény lelkemnek! mintha bizony megkérdeznék valaha a kicsikétől, hogy világrahozzák-e vagy van-e kedve a világra jönni! - mondom, úgy látszik, azt hiszik, hogy ennek fejében teljes joguk van arra, hogy ki is üldözzék őt ebből a világból. Hová gondolsz, Trot?

Gondolkoztam mindenben, a mit hallottam. Ott motoszkált a fejemben folyton egy-egy mondása Annusnak. - „Nincs nagyobb szerencsétlenség a házasságban, mintha a házasfelek érzései és törekvései nem illenek össze.” - „Fegyelmetlen szívem első tévelygő ösztöne.” - „Az én szeretetem sziklára épült.” - De otthon voltunk; s lábunk újra az avart taposta és körülöttünk az őszi szél sóhajtozott.

III

ELSŐ FEJEZET.

Hír.

Ha dátumokban megbízhatatlan emlékezetem nem csal, körülbelül egy év óta lehettem már nő, midőn egy este magányos sétámról hazatérőben, akkor készülő könyvemen gondolkozva, - (mert sikerem kitartásom következtében nőttem-nőtt, s akkoriban írtam első nagyobb költői művet), - mondom, hazatérőben, Steerforthné háza mellett haladtam el. Gyakorta mentem el arra, mióta azon a vidéken laktam, bár ha lehetett, mindig más utat választottam. Nem egyszer azonban megesett, hogy bajos lett volna nagy kerülő nélkül más utat találnom, s így általában elég gyakran jártam azon az úton.

Mindig futó pillantást vettem csak a házra, miközben lépteimet meggyorsítva elsiettem mellette. Mindig egyformán komor és elhagyott volt. A nagyobb szobák közül egyik sem nyílt az országútra, s a keskeny, vastagkeretű, ósdias ablakok, a melyek sohasem keltettek kellemes benyomást, most, hogy be voltak csukva s a zsaluik mindig le voltak bocsátva, ugyancsak barátságtalanul festettek. Egy kis kövezett udvaron keresztül, földött út vezetett egy bejáráthoz, a melyet sohasem szoktak használni; s volt a házon egy kerek lépcsőablak is, a mely sehogysem illett a többiekhez: az egyetlen, a melynek nem volt zsaluja, a mely azonban épp oly pusztaság és lakatlan hatást tett rám, mint a többi. Nem emlékszem rá, hogy valaha világosságot láttam volna bárhol a házban. Ha csak amolyan alkalmi, arrajáró lettem volna, valószínűleg azt hittem volna, hogy valamely gyermektelen lény fekszik kiterítve a házban. Ha a ház véletlenül ismeretlen lett volna előttem, semmi kétség, hogy folyton változatlan állapota a leghantastikusabb föltevésekre ragadta volna képzelmemet.

De az adott viszonyok között azon voltam, hogy minél kevesebbet gondoljak rá. Csakhogy elmém nem tudott mellette oly közönyösen elhaladni, mint a testem, s rendszerint a szemlélődések hosszú sorozatába mélyedtem el. A hogy' azon az estén, a melyről beszélek, elém került, összeolvadva gyermekemlékeimmel s a későbbi ábrándokkal, félig kinyílt remények tündéreivel és homályosan látott s csak félig értett csalódások tört árnyaival, a tapasztalat és képzelődés káprázatában, a melyet az a tárgy idézett föl, a melylyel gondolataim véletlenül éppen akkor foglalkoztak: sokkal jobban megragadta képzeletemet, mint rendesen. A mint ekképp tovább lépegetve, komor málázásba sülyedtem, egyszerre csak egy hang szólalt meg mellettem, felriasztva.

Még pedig női hang. Mindjárt ráösmertem Steerforthné kis szobalányára, a ki azelőtt kék szalagdísz viselt a főkötőjén. Most, mintha csak a ház megváltozott jelleméhez akart volna alkalmazkodni, a kék szalagdísz eltűnt, és helyét néhány vígasztalan, kopár-barna szalag foglalta el.

- Nem volna szíves, uram, besétálni hozzánk és Dartle kisasszonynyal beszélni?

- Dartle kisasszony küldte utánam? - kérdeztem.

- Ma este nem, uram; de ez egyre megy. Dartle kisasszony pár napja erre látta önt elhaladni, s a lépcsőre ültetett munkámmal, hogy ha észreveszem, hogy megint erre jön, állítsam meg és kérjem meg, hogy lépjen be egy szóra.

Megfordultam és útközben Steerforthné hogylétéről kérdezősködtem a vezetőmtől. Azt mondta, hogy úrnője sokat gyöngélkedik és többnyire a szobájában tartózkodik.

A házhoz érve, a lány a kertbe utasított Dartle kisasszonyhoz, rám bízva, hogy magam jelentkezzem nála. A kisasszony egy széken ült, a terras szélén, a honnan az egész várost át lehetett tekinteni. Komor este volt; az ég alja sápadtan világolt; s a mint ott láttam magam

előtt a sötétlő messzeséget, a melyből itt-ott kísértetiesen kivillant egy-egy magasabb tárgy, azt gondoltam, hogy e környezet hozzáillik ez izzó női lélek emlékéhez.

Meglátott, a mint közeledtem, s egy pillanatra fölállt, hogy üdvözljön. Talán még sápadtabb és vékonyabb volt, mint mikor utoljára láttam; lángoló szeme még jobban ragyogott és sebhelye még feltűnőbb volt.

Találkozásunk nem volt szívélyes. Legutoljára haraggal váltunk volt egymástól; s egész lényében valamelyes megvetés fejeződött ki, a melyet nem is igyekezett palástolni.

- Hallottam, hogy beszélni kíván velem, Dartle kisasszony, - szóltam, melléje állva, s kezemet széke támláján nyugtatva, miután a kínált ülést visszautasítottam.

- Ha nincs ellenére, - felelt. - Kérem, megkerült az a lány?

- Nem.

- Pedig megszökött!

Láttam, hogy miközben rám tekintett, keskeny ajka remegett, mintha alig várná, hogy szidalmakkal illethesse Emmit.

- Megszökött? - ismétlém.

- Meg! Steerforthtól, - szólt fölnevetve. - Ha még nem találták meg, lehet, hogy meg se kerül többé. Talán meg is halt!

Azt a kérkedő kegyetlenséget, mely rám szegzett tekintetében tükröződött, soha életemben nem láttam más emberi arczon.

- A halálnál jobbat - szóltam én, - talán nem is kívánhatna neki az ő neméhez tartozó lény. Örülök, Dartle kisasszony, hogy az idő ily gyöngéddé tette önt.

Szavaimat nem méltatta feleletre, hanem újabb gúnyos nevetéssel felém fordulva, így szólt:

- E kiváló és súlyosan megbántott hölgy barátai *önnek* is barátai. Ön a lovagjuk és jogaik védelmezője. Óhajtja tudni, mi hír van felőle?

- Igen, - szóltam.

Kaján mosolylyal fölállt, s néhány lépést téve egy közeli magyalsövény felé, mely a terraszt egy veteményes kerttől elválasztotta, ennyit kiáltott csak: - Ide! ide! - mintha valami tisztátalan állatot szólítana.

- Ön pedig, Copperfield úr, e helyütt természetesen tartózkodni fog minden lovagias tüntetéstől vagy bosszúállástól, - szólt, miközben az előbbi arczkifejezéssel hátratekintett rám.

Rábólintottam, a nélkül, hogy tudtam volna, mire czéloz; ő pedig ismételte hívó szavát: - Ide! Ide! - s azután visszatért hozzám, a tekintélyes Littimer úr kíséretében, a ki csorbíthatlan tekintélyességében meghajolt előttem és Dartle kisasszony mögött állt meg. Az a démoni báj, a diadalérzetnek az a kifejezése, - (a melyben - bármily különösen hangzik is, - még mindig volt valamelyes csábos nőiesség), - a melylyel Dartle kisasszony kettőnk között lévő székén hátradőlt és rám nézett: méltó lett volna valamely mesebéli kegyetlen királykisasszonyhoz.

- Nos! - szólt parancsolóan, a nélkül, hogy Littimerre tekintett volna, s kezét régi sebhelyére tette, a mely ez egyszer tán inkább a gyönyörtől, mint a fájdalomtól lüktetett. - Beszélje el Copperfield úrnak, mit tud a szökésről.

- James úr és én, úrnőm...

- Ne hozzám intézze a szavait! - szakítá őt félbe, homlokát ránczolva, Dartle kisasszony.

- James úr és én, uram...

- Hozzám se, ha úgy tetszik, - szoltam.

Littimer úr, a nélkül, hogy a legkevésbé is kijött volna a sodrából, könnyed meghajlással jelzé, hogy a mi nekünk kellemes, az kellemes ő neki is, és azután újra előlről kezdte:

- James úr és én szakadatlanul külföldön tartózkodtunk azzal a fiatal perszónával, a mióta James úr védelme alatt Yarmouthot elhagyta. Sok helyütt jártunk és sok idegen országot láttunk. Megfordultunk Franciaországnak, Svájcznak és az olasz földnek csaknem minden részében.

Tekintetét a szék támlájára szegezte, mintha ahhoz beszélne, s csöndesen játszott rajta a kezeivel, mintha egy néma zongora húrjait billegetné.

- James úr hihetetlenül ragaszkodott ahhoz a fiatal perszónához, és jó ideig nyugodtabb, higgadtabb volt, mint valaha, a mióta szolgálatába szegődtem. A fiatal perszóna nagy tanulékonyaságról tett bizonytságot, s elsajátította az idegen nyelveket. Nem ismert volna rá benne senki sem a nép lányára. Úgy vettem észre, hogy a hol csak megfordultunk, mindenütt csodálatot keltett.

Dartle kisasszony az oldalához kapott. Láttam, hogy Littimer úr lopva rátekint, s azután csöndesen maga elé mosolyog.

- Mondhatom, nagyon megcsodálták a fiatal perszónát. Akár tette légyen az öltözeke, akár a levegő és a nap; akár hogy olyan nagyra voltunk vele: szó a mi szó, kiváló tulajdonságai valóban általános föltűnést keltettek.

Rövid szünetet tartott. Dartle kisasszony a távol szemhatáron jártatta nyugtalan tekintetét, és alsó ajkába harapott, hogy szüntesse szája remegését.

Littimer úr, miután levette a szék támlájáról a kezeit, és egymásba tette, miközben az egyik lábára vetette teste súlyát, földre szegzett szemmel, s tekintélyes fejét kissé előre és oldalvást lógatva, így folytatta:

- A fiatal perszóna egy ideig így éldegélt tovább, bár olykor szomorkodott is, a míg végül, azt hiszem, úntatni kezdte James urat azzal, hogy egyre gyakrabban volt kedvetlen és szomorú. Ekkor aztán vége lett a szép napoknak. James úr kezdett megint nyughatatlankodni. És mentől nyughatatlanabb lett ő, annál kelletlenebb lön a párocskája. S mondhatom, hogy a mi engem illet, nagyon súlyos időket éltem át kettőjük között. De hát hol ez, hol az, még mindig engedett, újra meg újra összebékültek, s a multság, annyi bizonyos, jóval tovább tartott, mint bárki is hihette volna.

Dartle kisasszony visszavonta tekintetét a távolból, s rám nézett újra, az előbbi arcz-kifejezéssel. Littimer úr pedig, miután keze mögött rövid, de tekintélyes köhécseléssel kiköszörülte a torkát és a másik lábára állt, így folytatta tovább:

- Végül, mikor már áltatában sok volt a szóváltás és a szemrehányás, James úr egy reggel, Nápoly közeléből, a hol egy villánk volt, - (mert a fiatal perszóna mindig nagyon szerette a tengert), - azzal az ürügygyel, hogy pár nap múlva visszatér, elutazott, s engem bízott meg azzal, hogy tudassam a fiatal perszónával, hogy az összes érdekelt felek kölcsönös boldogsága érdekében, (itt újra rövid, de tekintélyes köhécselés akasztotta meg a (beszédet), - végleg eltávozott. De mondhatom, hogy James úr föltöttebb tiszteletreméltóan viselkedett, a mennyiben azt ajánlotta, hogy a fiatal perszóna menjen nőül egy igen tiszteletreméltó személyhez, a ki teljes készséggel hajlandó volt fátyolt borítani a múltra, s a ki legalább is épp oly érdemes egyén volt, mint bárki más, a kire a fiatal perszóna a dolgok rendes útján számíthatott vala, mivelhogy a rokonsága nagyon közönséges fajta.

Ismét a másik lábára nehezedett, és megnedvesíté ajkait. Meg voltam győződve róla, hogy a gazember önmagáról beszélt, és láttam, hogy Dartle kisasszony arcán is ugyanez a meggyőződés tükröződik.

- Ennek a közlésével szintén én voltam megbízva. Hajlandó voltam mindent elkövetni, hogy James urat súlyos helyzetéből kiszabadítsam, s helyreállítsam újra a harmóniát közte és egy szerető rokon között, a ki oly sokat szenvedett már James úr miatt. Ennélfogva elvállaltam a megbízatást. A fiatal perszóna heveskedése, miután megérttettem vele James úr távozásának valódi jelentőségét, minden várakozást fölülmúlt. Valósággal őrzöngött, úgy, hogy erővel kellett lefogni; mert különben, ha késhez nem jut vagy a tengerbe nem vetheti magát, bizonyára a márványpadlón zúzta volna össze a fejét.

Dartle kisasszony, székében hátradőlve, arcán a diadalmámor ragyogásával, szinte kéjelgett minden egyes hangban, a melyet ez a ficzkó kiejtett.

- De mikor megbízatásom második feléhez értem, - szólt Littimer úr, nyugtalanul a kezét dörzsölve, - a melyről bárki föltehetné, hogy a benne megnyilatkozó jó szándékot minden esetre meg fogják becsülni, akkor tűnt ki csak igazán, mi lakik abban a fiatal perszónában. Féktelenebb némbert nem láttam soha életemben. A viselkedése bámulatosan rossz volt. Nem volt benne több hála, több érzés, több türelem, több ész, mint valami kőben vagy tuskóban. Ha nem vigyáztam volna magamra, meg vagyok győződve róla, hogy a véretem ontotta volna.

- Ezért csak még jobban becsülöm őt, - szóltam fölháborodva.

Littimer úr meghajtotta a fejét, mintha azt akarta volna mondani: - Igazán, uram? Csakhogy maga fiataalka ám még! - azután folytatta az elbeszélését.

- Szóval szükségessé vált, hogy egy ideig eltávolítsunk mindent a keze ügyéből, a mivel akár önmagában, akár másban kárt tehetett volna, őt magát pedig szoros zár alatt kellett őriznünk. Mindazonáltal egy éjszaka kiszabadult; kifeszítette az egyik ablaktáblát, a melyet én magam szögeztem volt be; leereszkedett az ablak alatt lefutó szőlő indáin; s azóta, tudomásom szerint, senki se látta, senki se hallott róla.

- Talán meghalt, - szólt Dartle kisasszony olyan mosolylyal, mintha képes lett volna a tönkretett leány holttestét odébb rúgni.

- Lehet, hogy a tengerbe ugrott, kisasszony, - szólt Littimer úr, kapva kapván az alkalmon, hogy valakit megszólíthasson. - Könnyen meglehet. Vagy talán a hajósok, vagy a hajósok asszonyai és gyermekei fogadták őt a pártfogásukba. Mivel vonzódott az alacsony társasághoz, gyakran szokott beszélgetni velök a tengerparton, Dartle kisasszony, s leült közéjük a bárkáikon. Naphosszat köztük időzött, valahányszor James úr oda volt. James úrnak egyáltalában nem volt ínyére, mikor egy ízben megtudta, hogy a fiatal perszóna elmesélte a gyermekeknek, hogy ő is hajósnak a lánya, s hogy hajdanában, szülőföldjén, ő is a tengerparton szokott kóborolni, úgy, mint ők.

Óh, Emmi! Boldogtalan, szépséges teremtés! Milyen kép tűni fel előttem hirtelen! Ott láttam ülni őt a távol parton, a gyermekek közt, a kik olyanok, mint ő volt ártatlanságában; hallgatva a gőgicsélő szót, a minő őt is hívhatta volna anyának, ha a felesége lett volna egy szegény embernek; s a tenger zúgó hangját, a mint azt mormolja örökösen: - Soha, soha, soha!

- Mikor nyilvánvaló volt, hogy semmit sem tehetünk, Dartle kisasszony...

- Nem megmondtam, hogy ne beszéljen hozzám? - szólt Dartle kisasszony, szigorúan és megvetéssel.

- Ön szólt hozzám, kisasszony, - felelt Littimer úr. - Bocsánatot kérek, de kötelességem engedelmeskedni.

- Teljesítse a kötelességét, - felelt Dartle kisasszony. - Fejezze be az elbeszélését, azután menjen innen!

- Mikor nyilvánvaló volt, - szólt Littimer úr, végtelen tekintélyességgel s engedelmes főhajtással, - hogy a fiatal perszónának nyoma veszett, fölkerestem James urat azon a helyen, a hová megállapodásunk értelmében leveleimet címeztem, és közöltem vele a történeteket. Szóváltás lett a következménye, s úgy éreztem, hogy tartozom azzal magamnak, hogy megváljak tőle. Tudok túrni, és el is túrtem sokat James úrtól; de túlságosan megbántott. Megsértett. Mivel tudtam a közte és édes anyja között fenforgó viszályról, és tudtam, milyen lelki gyötrelmeket áll ki valószínűleg az édes anyja, bátorkodtam hazatérni Angliába és elmondani...

- Pénzért, a mivel megfizettem, - szólt hozzá fordulva Dartle kisasszony.

- Valóban úgy van, úrnőm, - és elmondani, a mit tudtam. Azt hiszem, - szólt Littimer úr, egy pillanatnyi gondolkozás után, - hogy egyéb mondanivalóm nincsen. Ezidőszerint nincs állásom, és boldog volnék, ha valami tisztességes helyet kaphatnék.

Dartle kisasszony rám tekintett, mintha azt akarta volna megtudni, nincs-e még valami kérdezni valóm. Minthogy eszembe jutott még valami, válaszképpen így szóltam:

- Szeretném megtudni ettől a - teremtménytől, - szelídebb kifejezést képtelen voltam választani, - vajon elfogtak-e egy levelet, a melyet hazulról írtak a lánynak, vagy pedig azt hiszi-e, hogy a lány megkapta a levelet.

Littimer úr nyugodt és néma maradt, szemét a földre szegezve, s jobb keze ujjainak a hegyét gyöngéden balkeze ujjainak a hegyéhez nyomkodta.

Dartle kisasszony megvetően feléje fordította a fejét.

- Bocsásson meg, kisasszony, - szólt Littimer úr, felocsúdva szórakozottságából, - de bármily szívesen engedelmeskedem is kegyednek, van bennem önérzet szolgálétemre is. Ha Copperfield úr tudni óhajt valamit tőlem, bátorkodom Copperfield urat arra figyelmeztetni, hogy módjában van kérdést intéznie hozzám. Meg kell óvnom a méltóságomat.

Egy pillanatig küzdöttem önmagammal, s azután feléje fordítottam a tekintetemet és így szóltam: - Hallotta a kérdésemet, tekintse úgy, ha kedve tartja, mintha magához intéztem volna. Mi a válasz rá?

- Uram, - szólt Littimer úr, miután újja hegyeit gyöngéden elválasztotta, majd meg újra összeértette, - a válaszom csak föltételes lehet, mert más az, ha az édes anyjának árulom el James úr bizalmát, és más, ha önnek árulom el. Véleményem szerint nem valószínű, hogy James úr előmozdította volna oly leveleknek a kézbesítését, a melyek hihetően csak nevelték volna a lehangoltságot és a kedvetlenséget. De lehetőleg kerülni óhajtánám, uram, hogy ennél többet mondjak.

- Ez az egész? - tudakolta tőlem Dartle kisasszony.

Kijelentettem, hogy nincs egyéb mondani valóm. - Csak az, - tettem hozzá, mikor láttam, hogy Littimer úr távozni készül, - hogy jól tudom, miféle szerepe volt ennek a ficzkónak abban az istentelen történetben, s ennél fogva, minthogy közölni fogom a dolgot azzal a becsületes férfiúval, a ki gyermekkor óta atyja volt a lánynak, azt ajánlom neki, hogy ne sokat mutakozzék nyilvánosan.

Littimer abban a pillanatban, a mikor beszélni kezdtem, megállt, és szokott nyugalomával figyelt szavaimra.

- Köszönöm, uram. De bocsásson meg, uram, ha arra figyelmeztetem, hogy ebben az országban nincsenek sem rabszolgák, sem rabszolgatartók, s hogy nincs joga senkinek a saját ügyében bíraskodnia. Ha akad, a ki mégis megteszi, azt hiszem, nagyobb veszedelembé sodorná önmagát, mint bárki mást. Ennélfogva amondó vagyok, uram, hogy én bizony bátran megyek oda, a hová a kedvem tartja.

Így szólván, udvariasan meghajolt; s miután külön meghajolt Dartle kisasszony előtt is, távozott a magyalsövény nyílásán keresztül, a merre jött volt. Dartle kisasszony meg én egy ideig szótlánul néztünk egymásra, miközben Róza továbbra is éppen úgy viselkedett, mint a mikor ezt az embert előszólította.

- Különben azt mondja, - jegyezte meg Dartle kisasszony ajkbiggyesztve, - hogy a gazdája az ő tudomása szerint a spanyol partok mentén tanyázik, s miután ezt az ügyet lerázta a nyakáról, tengerjáró kedvtelésének akar élni, a míg bele nem ún. De ez már nem érdekli önt. E két kevély teremtés, anya és fiú között mélyebb örvény táton, mint valaha, s nem igen van remény az örvény áthidalására, mert egyforma a szívük s az idő egyre makacsabbá és keményebbé teszi mindkettőjüket. Ez sem érdekli önt; de erről rátérhetek arra, a mit mondani akarok. Ez az ördög, a kiből ön angyalt csinál, azt a hitvány teremtést értem, a kit Steerforth a tengerpart iszapjából szedett föl, - (rám meresztette tágra nyitott fekete szemét és szenvedélyesen fölemelte az újját), - ez az ördög valószínűleg él még, - mert azt hiszem, hogy az ilyen mihaszna teremtések nagyon nehezen pusztúlnak el. Ha él még, ön bizonyára azt fogja óhajtani, hogy ezt az értékes gyöngyszemet megtalálják és gondosan őrizzék! Mi is ezt óhajtjuk, hogy a véletlen folytán újra Steerforth zsákmányává ne legyen. Ennyiben közös az érdekünk; s ez az, a miért én, a ki szívesen zúdítanék rá bármely csapást, a mely képes volna ezt a romlott teremtést aljasságában kétségbeejteni, ez az, mondom, a miért ide hívtam önt, hogy meghallja azt, a mit hallott.

Láttam arcza elváltozásából, hogy valaki közeledik a hátam mögött. Steerforthné volt, a ki hidegebben s még feszegebb tartózkodással nyújtotta a kezét, mint régente; de észrevettem azt is, - és ez nagyon meghatott - hogy még mindig ott él a lelkében kiolthatatlanul annak a régi szeretetnek az emléke, a melylyel valaha fiához ragaszkodtam. Nagyon megváltozott. Szép alakja nem volt már oly sugár, gyönyörű arcát mély redők barázdálták s a haja csaknem egészen megfehéřült. De mikor leült a székre, még mindig nagyon szép nő volt; s nagyon jól ismertem azt a kevély pillantású, ragyogó szemet, a melynek fénye ott világolt már diákkoromnak az álmaiban is.

- Tud Copperfield úr már mindent, Róza?

- Tud.

- És beszélt magával Littimerrel?

- Beszélt; és megmondtam neki, miért kívántad, hogy így legyen.

- Jó leány vagy. Írtam röviden az ön egykori barátjának, uram, - folytatta, hozzám fordulva; - de levelem nem ébresztette föl még benne a kötelességérzetet, vagy jobban mondva, azt az érzést, a melylyel a természet parancsainál fogva nekem tartozik. Ennélfogva egyéb czélom nincs ez alkalommal, csak az, a melyet Róza említett. Ha ilyen módon az a derék ember, a kit ide vezetett hozzám, s a kit sajnálok, - egyebet nem mondhatok, - talán megnyugvást talál, s a fiamat meg lehetne óvni attól, hogy ne kerüljön újra álnok ellensége hálójába, ám legyen!

Fölegyenesedett, s úgy ült a helyén, egyenesen maga elé tekintve a messzeségbe.

- Asszonyom, - szóltam tiszteletteljesen, - megértettem. Biztosítom róla, hogy nem forgok abban a veszedelemben, hogy félreértsem indokait. De azt ki kell jelentenem, még önnek is, ismervén gyermekkorom óta e meggyalázott családot, hogy ha azt hiszi, hogy az a lelke

mélyén megbántott leány nem kegyetlen ámitásnak az áldozata, s hogy nem halna meg százszor inkább, semhogy most már egy pohár vizet is elfogadjon az ön fia kezéből, akkor rettentő tévedésben ringatódzik.

- Hadd el, Róza, hadd el! - szólt Steerforthné, mikor a másik bele akart avatkozni a dologba. - Ne bánd! Hisz ez már úgylis mindegy. Azt hallottam, uram, hogy megnősült?

Azt feleltem, hogy egy idő óta nős vagyok már.

- És jól megy a dolga? Nem sokat hallok mostani életem nyugalmaiban a világról; de arról mégis értesültem, hogy ön híres emberré kezd lenni.

- Nagy volt a szerencsém, - szóltam, - s nem tagadhatom, hogy némi dícsérettel említik a nevem.

- Nem él már az édes anyja? - kérdezte lágyabb hangon.

- Nem él.

- Nagy kár, - felelt. - Büszke lett volna önre. Jó éjszakát!

Elfogadtam a kezét, a melyet méltóságos, törhetetlen tartással nyújtott felém, s ez a kéz oly nyugodt volt az enyémben, mintha szívében béke honolt volna. Büszkesége, úgy tetszett, még vérenek lüktetését is le tudta csillapítani, s az vonta azt a szelíd fátyolt is az arcza elé, a melyen keresztül ott ültében egyenesen maga elé tekintett a messzeségbe.

Miközben távoztam tőlük a terras mentén, akaratlanul is észre kellett vennem, mily állhatatosan révedeznek ott ültükben mind a ketten a távol szemhatáron, s hogy' rájuk ereszkedett, hogy' körülfogta őket egyre jobban a sötétség. Itt-ott néhány korán meggyújtott lámpa csillámlott messze a városban; s az égbolt alja kelet felől még mindig sápadtan világolt. De a közbelső széles völgynek csaknem egész öléből köd emelkedett fölfelé, mint valami tenger, s a mint egybeolvadt a sötétséggel, úgy rémlett, mintha a növekvő ár egyre szűkebb körben övezné körül őket. Van okom visszaemlékezni s borzalommal gondolni erre a látványra, mert mielőtt újra találkoztam volna ezzel a két alakkal, viharzó tenger szakadt föl a mélységből lábaik előtt.

Eltűnődve a hallottakon, úgy éreztem, hogy kötelességem mindent közölni Peggotty úrral. Másnap este bementem Londonba, hogy fölkeressem őt. Még mindig ide-oda vándorolt ugyan, mert folyton az a cél lebegett előtte, hogy húgocskáját megtalálja; de többet volt Londonban, mint máshol. Mindúntalan láttam őt akkoriban az éj csendjében az utczákon bandukolni, fürkészve a kevesek között, a kik ily szokatlan időben házon kívül kódorognak, azt a lényt, a kit keresett, s rettegve attól, hogy itt akad rá, az éjszaka lakói között.

Szállást tartott magának a kis szatócsbolt fölött, a Hungerford Marketen, a melyet több ízben volt már alkalmam említeni, s a honnan először indult el irgalmas vándorútjára. Ide irányítottam lépteimet. Mikor kérdezősködtem utána, megtudtam a házbeliektől, hogy még nem ment el hazulról, s hogy ott találom az emeleten, a szobájában.

Olvasgatva az ablakban ült, a hol néhány cserép virágot tartott. A szoba nagyon tiszta és rendes volt. Az első pillantásra észrevettem, hogy mindig készen áll Emmi befogadására, s hogy Peggotty úr sohasem indult el hazulról úgy, hogy lehetők ne tartotta volna, hátha vele együtt jön haza. Nem hallotta kopogásomat, s csak akkor emelte föl a tekintetét, mikor a vállára tettem a kezemet.

- Davy úrfi! Köszönöm, uram! szívbű köszönöm ezt a látogatást! Tessék leülni. Isten hozta, uram!

- Peggotty úr, - szoltam, leülve a székre, a melyet elem tölt, - ne várjon sokat! Hallottam egyet-mást...

- Emmirú!

Idegesen szájához kapott a kezével, és elfehéredett, miközben rám szegezte a tekintetét.

- Nem arról, hogy hol van, hanem hogy nincs már azzal az emberrel.

Peggotty úr leült, figyelmesen rám tekintett, és még csendesebben hallgatta végig a mondani-valómat. Jól emlékszem, mily méltóság, sőt szépség tükröződött arcza türelmes komolyságában, mikor lassan elfordítva rólam a tekintetét, ott ült a földre nézve és homlokát a kezére támasztva. Nem szakított félbe egyszer sem, hanem szó nélkül ült a helyén csöndesen mindvégig. Mintha Emmi alakját követte volna csak szakadatlanul az egész elbeszélés alatt, ügyet sem vetve a történet többi szereplőjére, mintha azok rá nézve nem is léteztek volna.

Mikor elhallgattam, eltakarta kezével az arczát, s tovább is szótlán maradt. Kinéztem egy ideig az ablakon s a virágokkal bajmolódtam.

- Mi a véleménye a dologról magának, Davy úrfi? - kérdezte végtére.

- Én azt hiszem, hogy Emmi él, - válaszoltam.

- Nem tudom. Lehet, hogy az első perczbe nagyon durván érte a csapás, oszt szíve féktelen haragjába...! Az a kék víz ott, a mirú úgy szeretett beszéni. Azért gondót vóna mindig rá annyi esztendőn keresztű, mert ott kellett tán a sírját lelnie!

Tünődve, tompa, ijedt hangon mondta ezt; s a kis szobát végigmérte lépteivel.

- De mégis, - tette hozzá, - Davy úrfi, oj bizonyos vót bennem az a érzés, hogy életbe van, - ébren, alva, úgy éreztem, hogy bizonyosan rá fogok taláni, - ez a gondolat vezérelt, ez adott erőt mindig annyira, - hogy' nem hihetem, hogy' csalódhattam vóna. Nem! Emmi életbe van!

Rátette a kezét szilárdan az asztalra, s napbarnította arczán a határozottság kifejezése tükröződött.

- A húgocskám, Emmi, életbe van, uram! - szolt rendületlenül. - Nem tom, honnan gyün, vagy hogy' van, de *egy hang azt súgja nékem*, hogy életbe van!

Olyan volt csaknem, mintha ihlet szállta volna meg, miközben így beszélt. Vártam pár pillanatig, a míg osztatlan figyelmében részesíthetett; s azután kifejtettem neki, úgy, a hogy' múlt éjszaka eszembe jutott, miképp járhatnánk el legczélszerűbben az adott körülmények között.

- Most pedig, kedves barátom, - kezdtem azután.

- Köszönöm, köszönöm, édes jó uram, - szolt Peggotty úr, mindkét kezével megragadva a kezemet.

- Ha Londonba találna jönni, s ez valószínű, - mert hol tűnhetne el könnyebben, mint e rengeteg városban; s mi egyebet óhajthatna, mint eltűnni és elrejtőzni, hacsak - haza nem megy talán? -

- Nem mén haza, - szolt közbe Peggotty úr, szomorúan a fejét rázva. - Ha a maga jószántábú távozott vóna hazúrú, akkor tán megtenné; de így nem, uram.

- Ha ide találna jönni, - szoltam, - azt hiszem, van itt valaki, a ki könnyebben ráakadhatna bárki másnál a világon. Emlékszik még, - hallgassa bátor lélekkel, a mit mondok, - gondoljon nagy czéljára! - emlékszik még Mártára?

- A mi városunkbú?

Minden válasznál világosabban felelt kérdésekre az arcza.

- Tudja, hogy ez a nő Londonban van?

- Láttam ötet az ucczákon, - felelt összeborzadva.

- De azt nem tudja, - szóltam, - hogy Emmi könnyörületes volt hozzá, Ham segítségével, réges-régen, mielőtt eltűnt hazulról. Sem azt, hogy ez a nő, mikor egy éjszaka találkoztunk, s ott az úton, a fogadó szobájában beszélgettünk, az ajtóban hallgatózott.

- Davy úrfi! - szólt Peggotty úr elképedve. - Akkor écczaka, mikor úgy szakatt a hó?

- Akkor éjszaka. Azóta nem találkoztam vele. Visszatértem, miután elváltunk, hogy beszéljek vele, de nem volt már sehol. Akkor nem akartam őt említeni ön előtt, s most sem teszem szívesen; de ő az, a kiről beszélek, s a kivel, azt hiszem, jó volna érintkezésbe lépünk. Megértett?

- Nagyon is, uram, - felelt Peggotty úr. Halkabban beszéltünk, csaknem suttogva, és így is folytattuk tovább a beszélgetést.

- Ön azt mondja, hogy látta őt. Mit gondol, rá tudna akadni? Én csak a véletlenre számíthatnék.

- Azt hiszem, Davy úrfi, tudom, hogy meere kő keresni.

- Sötét van. Hogy így együtt vagyunk, nem volna jó, ha fölkerekednénk és megpróbálnánk még ma éjszaka találkozni vele?

Ráállt az ajánlatra, s készülődött, hogy elkísérjen. Látszólag a nélkül, hogy oda figyeltem volna rá, mit csinál, láttam, hogy gondosan rendbe hozta a kis szobát, gyertyát és gyújtószerszámot készített az asztalra, rendbe szedte az ágyat, s végül kivette egy jókora szekrényből Emmi egyik ruháját, - (emlékszem, hogy láttam rajta ezt a ruhát), - s más ruhadarabokkal, meg egy kalappal együtt, szépen összehajtva, letette egy székre. Egy szóval sem tett célzást e ruhákra, s én sem tettem. Nincs benne kétség, hogy ott várakoztak már ezek Emmire ekképpen sok-sok éjszakán át.

- Vót idő, Davy úrfi, - szólt Peggotty úr, mikor lefelé mentünk a lépcsőn, - a mikor ezt a lányt, ezt a Mártát, szinte annyiba vettem csak, mint a sarat Emmikémnek a lába alatt. Isten bocsássa meg, most más a véleményem!

A mint tovább haladtunk, egyrészt azért, hogy társalgásba vonjam, másrészt meg hogy magamat is kielégítsem, Hamról kezdtem kérdezősködni. Azt mondta, csaknem szóról-szóra úgy, mint egyszer régebben, hogy Ham még mindig a régi, „tovább vonszója az életit, nem sokat gondóva vele; de sohse panaszkodik, oszt mindenki szereti”.

Megkérdeztem tőle, mit gondol, milyen érzelmeket táplál Ham boldogtalanságának az okozójával szemben? Nem gondolja-e, hogy veszedelmes a kedélyállapota? Mit gondol például, mit tenne Ham, ha valaha szembekerülne Steerforthtal?

- Nem tudom, uram, - felelt Peggotty úr, - gondókoztam ugyan magam is rajta nem ecczer, de sehoccse tudok tisztába gyünni vele.

Eszébe juttattam az Emmi távozására virradó reggelt, mikor mi hárman ott voltunk a tengerparton.

- Emlékszik rá, - szóltam, - milyen vadúl bámult ki akkor Ham a tengerre, meg hogy a dolognak a „végéről” beszélt?

- Emlékszem, jól emlékszem! - szólt Peggotty úr.

- Mit gondol, mit akart Ham ezzel mondani?

- Davy úrfi, - felelt Peggotty úr, - nagyon sokszor főttem má magamba én is ezt a kérdést, de sohse tudtam rá megfeleleni. Oszt lám, az a furcsa benne, hogy - ámbátor ojjan kedves hozzám a gyerek, - mégse igen merném megpróbálni, hogy eere fordiccsam vele a beszédet. Sohse hallottam egy ojjan szavát se, a mi nem a legnagyobb tisztességtudásrú tanuskodott vóna, oszt azt se hiszem, hogy mostanába másképp szóna hozzám; csakhogy az a hej, a hol ezek a gondolatok rejtőznek, nem sekéj víz ám a lelkibe. Nagyon méj az, uram, nem láthatok a fenekére.

- Igaza van, - szóltam, - s éppen ezért gyakran aggódtam miatta.

- Én magam is, Davy úrfi, - szólt Peggotty úr. - Még jobban, higgye meg, mint a vakmerősége mián, noha ez is annak a változásnak a következménye, a min keresztű ment. Nem tudom, képes vóna-e bármi körümenyek közepett erőszakosságra; de reménylem, hogy ez a két ember sohse kerű egymásnak az uttyába.

A Temple Baron keresztül a Citybe értünk. Egy szót sem váltottunk többé, s a mint ott haladt mellettem, átengedte magát teljesen önfeláldozó élete egyetlen céljának, minden tehetségének azzal a néma összpontosításával, a melynél fogva bármi nagy tömegben is úgy tűnt fel az alakja, mintha egyedül volna. A Blackfriars-hídtól nem voltunk már messze, mikor Peggotty úr egyszerre csak hátrafordította a fejét, s egy magányos nőre mutatott, a ki az utca túlsó oldalán suhant tova. Rögtön ráismertem benne arra az alakra, a kit kerestünk.

Keresztülvágtunk az úttesten és feléje siettünk, mikor az jutott eszembe, hogy talán több nőies érdeklődést tanúsítana az elveszett lány iránt, ha nyugodtabb helyen beszélünk vele, távolabb a tölegtől, a hol kevésbbé keltenénk feltűnést. Ennélfogva azt tanácsoltam a társamnak, hogy ne szólítsuk meg még, hanem menjünk utána. Mikor ezt ajánlottam, egyúttal volt valami határozatlan vágyam is, hogy megtudjam, hová megy Márta.

Miután Peggotty úr elfogadta a tanácsomat, követtük Mártát bizonyos távolságból, úgy, hogy ne tévesszük őt szem elől, de nagyon közel se jussunk hozzá, mivel gyakran körültekintgett. Egyszer meg is állt hallgatni a katonabandát, s ekkor mi is megálltunk.

Hosszú utat megtett már, s mi mindig a nyomában voltunk. Nyilvánvaló volt abból, a hogy' tovább haladt, hogy bizonyos határozott cél felé igyekszik; s ez a körülmény, meg hogy a népes utcákat kereste, meg aztán valószínűleg az a különös varázs is, a mely másvalakinek e rejtelmes, titokzatos követésében rejlett, mindez arra indított, hogy ne tegyek le eredeti szándékomról. Végre befordult egy komor, sötét utcába, a hol megszűnt a zaj és elmaradt a tömeg, s ekkor így szóltam: - Most már megszólíthatjuk! - és lépteinket meggyorsítva, utána siettünk.

MÁSODIK FEJEZET.

Márta.

Ekkor már lenn voltunk Westminsterben. Visszafordultunk volt, hogy követhessük Mártát, mert a mikor találkoztunk, szembe jött velünk, s a Westminster-apátság volt az a pont, a hol elhagyta a főutcák fényét és lármáját. A mint kivergődött a híd felől jövök és a hídra törekvők kettős áradatából, oly gyorsan haladt, hogy tekintetbe véve azt az előnyt is, a melyet akkor nyert előttünk, a mikor elkanyarodott, csak Millbank mellett értük őt utól, a partmenti szűk utcában. E pillanatban keresztülvágtott az úttesten, mintha ki akarna térni a nyomában hangzó lépések elől, s a nélkül, hogy visszatekintett volna, még gyorsabban iramodott tovább.

Egy pillantás a folyóra, egy sötét kapualján keresztül, a mely alá éjszakára néhány társzékér volt betolva, szinte megbénította a lábamat. Szó nélkül megérintettem a társam karját, s egyikünk sem vágott keresztül az úttesten Márta után, hanem az utcza innenső oldalán követtük őt, meglapulva oly csendesen, a hogy' csak lehetett, a házak árnyékában, de folyton nagyon közel maradva hozzá.

Volt, sőt van most is, hogy e sorokat írom, annak a mélyen fekvő utcának a végén egy düledező kis faépítmény, valószínűleg valami régi, elhagyott révház. Éppen azon a ponton áll, a hol az utcza véget ér, s az út egy sor ház és a folyó között vezet tovább. Mihelyt Márta ideért, s meglátta a vizet, megállt, mintha célhoz ért volna; s nemsokára megindult lassan a part mentén, folyton merően a vízre szegezve a tekintetét.

Az egész úton idáig abban a hiszemben voltam, hogy valamelyik házba iparkodik; sőt azt a bizonytalan reményt is tápláltam, hogy ez a ház valami úton-módon kapcsolatban lesz talán az elveszett leánnyal is. De az az egyetlen sötét pillantás a folyóra, a kapualján keresztül, önkénytelenül előkészített arra, hogy Márta nem fog tovább menni.

Az a vidék akkoriban vígasztalan volt; olyan hátborzongató, olyan szomorú és elhagyott volt éjszakánként, mint nem sok más része London környékének. Nem voltak sem hajógyárak, sem házak az út búskomor sivatagán, a nagy, kopár börtönépület közelében. A börtönfalak tövében lomha árok rakta le a szennyét. A környéken az egész ingoványos földet sörtés fű és bojtortján verte föl. Az egyik részén kedvezőtlen körülmények közt kezdett és soha be nem fejezett házak omladécai rothadoztak. Más helyütt rozsdás vasszörnyetegek borították a földet, gőzkazánok, kerekék, hajtórudak, csövek, kályhák, evezők, vasmacskák, bűvárharangok, szélmalomkerekék, s nem is tudom, még mi mindenféle más holmik, a melyeket valami vállalkozó hordatott oda, s most ott heverték a porban, a melynek takarója alatt (miután nedves időben a saját súlyuknál fogva lejjebb süppedtek a talajba) úgy tetszett, mintha hiába iparkodnának elrejtőzni. Éjszakánként dübörgés és tűzfény tört elő a partmenti kohókból, megzavarva mindent, csak azt a sűrű, szakadatlan füstöt nem, a melyet a kürtök okádtak. A víz tükréhez apály idején, iszapban és sáron keresztül, sikamlós lejárók és gyalogösvények kanyarogtak lefelé zöld hajzathoz hasonló, undok maszattal borított, rozszant fapillérek között, a melyeknek áradást jelző pontjai fölött vízbefultak hullájáért jutalmat ígérő tavalyi hirdetések foszlányai lengedeztek. Azt beszéltek, hogy e tájt van valahol az egyik azok közül a gödrök közül, a melyeket a nagy pestis idején a halottak számára ástak; s úgy látszott, hogy ennek a dögleletes hatását érzi az egész vidék. De az is lehetett, hogy a beszennyezett folyó áradásaiból alakult ki lassan-lassan a vidéknek ez a kísérteties züllöttsége.

Mintha annak a salaknak része lett volna, a melyet a folyó vetett ki magából s hagyott a parton pusztulásra és rothadásra szántan, - a lány, a kit követtünk, lekanyarodott a folyó széléhez, s ott állt az éji kép közepén némán és magányosan, a vízbe bámulva.

Az iszapban ott hevert a parton néhány bárka és dereglye, s ezeken keresztül néhány lépcsőnyire megközelíthettük őt, a nélkül, hogy meglátott volna bennünket. Itt aztán intettem Peggotty úrnak, hogy maradjon ott, a hol állt, én pedig előléptem az árnyékból, hogy beszéljek a leánnyal. Nem minden remegés nélkül közeledtem a magános alakhoz; mert határozott irányú útjának ez a komor célja, s a hogy' ott állt, csaknem benne a vashíd barlangszerű árnyékában, lepillantva az erős árban gyűrűzve tükröződő lámpások fényére: - valósággal megrémített.

Azt hiszem, hogy magában beszélgetett. Bizonyos vagyok benne, hogy bárha egészen elmélyedve bámult bele a vízbe, a kendője nem volt a vállán, s nyugtalanul, zavarodottan, a kezét burkolta bele, olyanformán, mintha nem is éber ember, hanem alvajáró lett volna. Tudom, és nem felejtettem el soha, hogy volt valami zavart viselkedésében, a mi azzal a

félelemmel töltött el, hogy ott fog elsülyedni a szemem láttára, a míg meg nem ragadtam a karját.

E pillanatban így szóltam: - Márta!

Iszonyú sikoltást hallatott s oly erővel viaskodott velem, hogy azt hiszem, egyedül aligha bírtam volna meg vele. De az enyémnél erősebb kéz nehezedett rá; s mikor ijedt tekintetét fölvetve meglátta, hogy kinek a keze volt, még egy utolsó erőfeszítést tett csak, s azután leroskadott a földre kettőnk között. Elvittük a víz mellől oda, a hol néhány száraz kő hevert, s ott letettük a síró, nyöszörgő alakot. Nemsokára fölült a kövek között, s kezei közé szorította boldogtalan fejét.

- Óh, a folyó! - kiáltott szenvedélyesen. - Óh, a folyó!

- Csitt, csitt! - szóltam én. - Csillapodjék.

De ő csak egyre e szavakat ismételte, folyton újra meg újra azt kiáltozva: - Óh, a folyó!

- Tudom, hogy a folyó olyan, mint én! - kiáltott. - Tudom, hogy az övé vagyok. Tudom, hogy természetes társa ő az olyanoknak, a minő én vagyok! A vidéki tájakról jön, a hol egykor nem volt még benne semmi rossz, - csavarogva hömpölyög a borzalmas utcákon, piszkosan, nyomorultan, - s belevész, mint az én életem, a nagy óceánba, a mely mindig háborog, - s én érzem, hogy nekem is vele kell mennem!

Nem tudtam, mi a kétségbeesés, a míg ezt a hangot nem hallottam.

- Nem szakadhatok el tőle. Nem felejtetem el. Éjjel-nappal kísért. Ő az egyetlen a világon, a kihez hozzáillem, vagy a ki hozzám illik. Óh, az a rettenetes folyó!

Megvillant az agyamban, hogy társam arczáról, a mint szótlanul, mozdulatlanul elnézte Mártát, leolvashattam volna hugocskájának a történetét akkor is, ha semmit sem tudtam volna róla. Nem láttam soha életemben, sem festve, sem a valóságban, a borzalomnak és a részvétnak ilyen kifejezéssel teljes vegyülését. Úgy remegett, mintha össze akarna esni, s a keze - (megfogtam, mert megijedtem tőle) - jéghideg volt.

- Nincs eszén, - sűgtam oda Peggotty úrnak. - Nemsokára egészen másképp fog beszélni.

Nem tudom, mit akart felelni rá. Mozgott a szája, s úgy láttam, azt hiszi, hogy beszélt is; de csak odamutatott kinyújtott kezével Mártára, a kit újra elfogott a síró görcs. A kövek közé rejtette újra az arczát, s úgy feküdt ott előttünk, mintha a megaláztatás és a romlás ledöntött szobra lett volna. Mivel tudtam, hogy ennek az állapotnak meg kell szűnnie, mielőtt némi reménynyel beszélhetnénk vele, visszatartottam Peggotty urat, mikor föl akarta emelni őt, s azután ott álltunk mellette szótlanul, a míg nyugodtabb nem lett.

- Márta, - szóltam ekkor, lehajolva hozzá, hogy fölsegítsem, - úgy látszott, azért akart fölkelni, hogy távozhasson; de gyöngye volt s egy bárkához támaszkodott. - Tudja, ki az, a ki velem van?

Bágyadtan így felelt: - Tudom.

- Tudja, hogy ma este hosszú úton követtük magát?

A fejét rázta. Nem nézett sem rám, sem Peggotty úrra; csak ott állt alázatosan, egyik kezében, nyilvánvalóan tudtán kívül, kalapját és kendőjét szorongatva, s a másik kezét, ökölbe szorítva, a homlokához nyomva.

- Elég nyugodt most már, - kérdeztem, - hogy arról a tárgyról beszélgethessünk, a mely annyira érdekelte - remélem, a jó Isten nem felejtí el! - azon a havas éjjelen?

Újra zokogásba tört ki, s néhány tagolatlan szót rebegett, hálálkodva, hogy nem kergettem el őt akkor az ajtóból.

- Nem akarom mentegetni magam, - szólt néhány pillanat múlva. - Rossz vagyok, veszve vagyok. Nincs többé mit remélnem. De mondja meg neki, uram, - (félve elhúzódott Peggotty úrtól), - ha nem ítélt meg keményebben, semhogy megtegye, - mondja meg neki, hogy semmi részem nem volt soha szerencsétlenségében.

- Nem is vádolta magát ezzel soha senki, - feleltem, épp oly komolyan, a hogy' ő beszélt.

- Ön volt az, ha nem csalódom, - szólt töredezett hangon, - a ki bejött a konyhába az éjszaka, mikor Emmi oly könnyűre volt hozzám; oly jóságosan bánt velem; nem riadt vissza tőlem úgy, mint a többiek, s olyan jó szívvel megsegített! Ön volt az, uram?

- Én voltam, - feleltem a kérdésére.

- Régen a folyóban lennék már, - szólt, rémes pillantást vetve a víz felé, - ha a legcsekélyebb bűn terhelte volna a lelkem Emmivel szemben. Egyetlen téli éjszakát ki nem bírtam volna, ha nem lettem volna teljesen ártatlan ebben a dologban.

- Mindnyájan tudjuk, mi volt az oka Emmi szökésének, - szóltam. - Elhiszszük, sőt tudjuk, hogy maga teljesen ártatlan a dologban.

- Óh, mennyivel jobb lehettem volna, ha ő rá hallgatok, ha jobb szívem lett volna! - kiáltott Márta, boldogtalan bűnbánatában; - mert ő mindig nagyon jó volt hozzám! Sohasem illett egyetlen oly szóval sem, a mely nem lett volna kedves és igaz. Valószínű-e hát, hogy azzá iparkodtam volna tenni őt, a mi én vagyok, mikor olyan jól tudom, hogy mi vagyok? Mikor elvesztettem mindent, a mi drágává teszi az életet, az volt a legkínzóbb gondolatom, hogy elszakadtam ő tőle is mindörökre!

Peggotty úr, a ki ott álltában egyik kezével a bárka párkányzatára támaszkodott, s a tekintetét a földre szegezte, a másik kezével eltakarta az arcát.

- S a mikor nem sokkal az előtt a havas éjszaka előtt meghallottam egy odavaló embertől, mi történt, - kiáltott Márta, - az volt a legkeservesebb gondolatom, hogy az embereknek eszébe jut majd, hogy valaha az én társnőm volt, és azt fogják mondani, hogy én rontottam meg! Pedig, Isten látja lelkem, örömet meghaltam volna, ha ezzel visszaszerezhettem volna a jóhírnevét!

Mivel régen elszokott már attól, hogy uralkodjék magán, bűnbánatának és fájdalmának gyötrő vergődése rettenetes volt.

- Hogy meghaltam volna, ez nem nagy dolog, - mit mondjak egyebet? - életben maradtam volna! - kiáltott. - Életben maradtam volna, hogy megvénüljek az átkozott utcákon - és mindenkitől kerülve bolyongjak a sötétben - és lássam megvirradni a napot a kísérteties ház-sorok fölött - és eszembe jusson, hogy' szokott besütni kis szobámba, hogy' szokott föléb-reszteni engem valamikor ugyanez a nap - ezt, ezt megtettem volna, hogy megmentsem őt!

Lerogyva a kövekre, felkapott néhányat mind a két kezébe és úgy nyomkodta, mintha porrá akarta volna törni őket. Minduntalan más-más helyzetbe görnyedt: hol mereven kinyújtotta a karját, hol az arcza elé fonta, mintha azt a gyér világosságot is, a mely volt, el akarná zárni a szemétől; hol lehorgasztotta a fejét, mintha lefelé nyomná az elviselhetetlen emlékek terhe.

- Mitévő legyek! - szólt, ekképpen viaskodva a kétségbeeséssel. - Hogy' éljek úgy tovább, a hogy' élek, magános átkaül önmagamnak, élő gyalázatául mindazoknak, a kikhez közeledem! - (Egyszerre csak hirtelen odafordult a társamhoz.) - Taposson agyon, öljön meg! A míg Emmi a büszkesége volt, azt hitte volna, hogy ártok neki, ha az utcán véletlenül hozzáért volna a ruhám. Nem hiheti - mért is hinné? - egyetlen hangomat sem. Gyalázat perzselné még

most is önt, ha egyetlen szót váltanék vele. Nem panaszkodom. Nem mondom azt, hogy most már egyformák vagyunk mind a ketten. Tudom, hogy hosszú, nagyon hosszú út választ el bennünket egymástól. Annyit mondok csak, fejemen minden bűnöm, minden nyomorúságom súlyával, hogy lelkem mélyéből hálás vagyok hozzá és szeretem őt. Óh, csak azt ne higgye, hogy az az erő, a melylyel valaha szeretni tudtam, kiégett már belőlem egészen! Taszítson el, úgy, mint az egész világ. Öljön meg, mert az vagyok, a mi vagyok, s mert valaha ismertem őt; csak ezt ne higgye rólam!

Peggotty úr Mártára nézett, mialatt ez vad kétségbeeséssel így esengett; s mikor elhallgatott, gyöngéden fölemelte őt.

- Márta, - szólt Peggotty úr. - Isten óvjon attú, hogy én ítéljem meg magát. Isten óvjon, hogy éppen én tegyem meg ezt, lyányom! Félig se ösméri azt a változást, a min az idők teltevee keresztümentem, ha ijjesmit hisz rólam. Úgy bizon! - szünetet tartott egy pillanatig, azután tovább beszélt. - Nem érti, hogy' van az, hogy imé ez az úriember meg én beszéni akartunk magávaa. Nem érti, mi a szándékunk. Ide figyejjen!

A hatás, a melyet Peggotty úr tett rá, tökéletes volt. Ott állt előtte, remegve, mintha félne találkozni a tekintetével; de szenvedélyes fájdalommal teljesen elnémult és lecsendesedett.

- Hogyha hallotta, - szólt Peggotty úr, - mirű beszédünk én meg Davy úrfi akkor écczaka, mikor ojjan keményen havazott, akkor tuggya, meere mindenütt meg nem fordítottam, keresve az én drága kis húgocskámat. Az én drága kis húgocskámat, - ismételte szilárd hangon. - Miveehogy sokkaa drágább ő most énnékem, Márta, mint valaha vót.

Márta arcza elé emelte a kezeit; de egyébként nyugodt maradt.

- Ötöle hallottam, - szólt Peggotty úr, - hogy korán árván maratt, apátlanú, anyátlanú, oszt nem akatt jóbaráttya, a ki úgy, a hogy' köztünk durva hajósok közt szokás, a hejüket pótóta vóna. Tán éppen azért is sejtheti, hogy ha lett vóna ijjen egy jóbaráttya, akkor az idők teltevee bizonyára nagyon ragaszkodott vóna hozzá, meg hogy a húgocskám is úgy szeretett engem, mintha csak az édes lyányom lett vóna.

Mivel Márta még mindig reszketett, Peggotty úr fölvette a földről a kendőjét, és gondosan beburkolta vele.

- Ebbű tudom, - szólt Peggotty úr, - nemcsak azt, hogy eegyünne velem a világ végire is, ha ecczer újra megláthatna; hanem azt is, hogy ee tunna szalanni előlem a világ végéig, csakhogy meg ne lászson. Mer bárhogyha nincs is rá oka, hogy kéteekeggyen, oszt bárhogyha nem is kéteekeedik - nem is kéteekeedik - (ismételte nyugodtan, azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy igaz, a mit mond), - közibénk állt a szégyen, oszt ez az, a mi távol tart bennünket egymástú.

Világos, meggyőző beszédjének minden szavából újabb bizonyosságát olvastam ki annak, hogy ezt az egy kérdést meghányta-vetette alaposan minden vonatkozásában.

- A mi számításunk szerint, - folytatta Peggotty úr, - a hogy' imé Davy úrfi meg én kiszámítottuk, valószínű, hogy a húgocskám mahónap szegén magános úttyán ideér maj Londonba. Eehiszsziük, - Davy úrfi, én, meg valamennyien, - hogy maga ojjan ártatlan mindabba, a mi, véle történt, mint a ma született bárány. Eemonta, hogy a hugocskám kedves, nyájas meg szíves vót magávaa. Isten láttya lelkem, tuttam, hogy avvót! Tuttam, hogy avvót mindég mindenkihő. Maga hálávaa gondó rá, oszt szereti őtet. Legyen a segíciségünkre valamennyiünknek, úgy, a hogyan megteheti, hogy megtaláljuk őtet, s a jó Isten álgya meg érette!

Márta hirtelen rátekintett, - most először, - mintha kételkednék abban, a mit hallott.

- Megbízik bennem? - kérdezte halkan és csodálkozva.

- Őszintén és tejjesen! - szólt Peggotty úr.

- Beszéljek vele, ha valaha rátalálnék? Adjak neki szállást, ha van szállásom, a mit megoszthatok? S aztán, az ő tudta nélkül, jöjjenek el önért és vezessenem hozzá? - kérdezte lázasan.

Egyszerre mondtuk rá mind a ketten az igen-t.

Fölvetette a szemét és ünnepélyesen kijelentette, hogy e feladatnak fogja szentelni magát, hűséggel és buzgalommal. Hogy sohase fog tétovázni benne, sohase fog tágitani tőle, sohase fog lemondani róla, a míg a reménységnek csak egy szikrája is megmarad. S hogy ha nem lesz hű feladatához, akkor tűnjék el előle az a cél, a mely most életét irányítja, a mely olyasvalamire kötelezi, a miben nincs gonoszság, és hagyja őt még boldogtalanabb, még kétségbeesettebb állapotban, ha lehetséges, mint akkor este volt, ott a folyó szélén; és pártoljon el akkor tőle minden segedelem, emberi és isteni, mindörökre!

Suttogva beszélt csak és nem is hozzánk intézve szavait, hanem az éjbe borult égboltozathoz. Azután mélységes nyugalommal állt ott, a sötét vízre tekintve.

Helyén valónak tartottuk ezek után, hogy elmondjunk neki mindent, a mit tudtunk; s én beszéltem el neki részletesen. Nagy figyelemmel hallgatta a szavaimat, és olyan arczczal, a melyen, bár minduntalan változott a kifejezése, szakadatlanul ugyanaz az erős elhatározás tükröződött. Szeme időnként könnybe lábadt; de visszafojtotta a könnyeit. Mintha lelki-állapota teljesen megváltozott volna, mintha nem is lehetne elég nyugodt.

Miután mindent elmondottam, azt kérdezte, hová üzenjen, ha szükség volna rá. Egy útszéli lámpás pislogó fényénél fölírtam mindkettőnknek a címét jegyzőkönyvem egy lapjára, a melyet kiteptem és átadtam neki, s a melyet ő szegény szíve fölé rejtett. Megkérdeztem tőle, hol lakik. Kis vártatva azt felelte rá, hogy sehol sem sokáig. Jobb, ha nem is tudom.

Mikor Peggotty úr suttogva figyelmeztetett valamire, a mi nekem is az eszemben volt már, elővettem a tárczámat; de nem bírhattam rá sem arra, hogy pénzt fogadjon el, sem hogy megígérje, hogy majd máskor megteszi. Megmagyaráztam neki, hogy Peggotty úr, a maga helyzetéhez képest, nem szegény ember, és nagyon bántana mind a kettőnket az a gondolat, hogy belevontuk őt ebbe a kutatásba, mikor pusztán a saját keresetére van utalva. Állhatatos maradt. Ebben a tekintetben Peggotty úr befolyása épp oly tehetetlen volt, mint az enyém. Hálásan megköszönte a szívességet; de hajthatatlan maradt.

- Lehet, hogy talállok majd munkát, - szólt. - Megpróbálom.

- Legalább addig fogadjon el egy kis segélyt, a míg meg nem próbálta, - válaszoltam.

- Nem volnék képes pénzéért tenni azt, a mit megígértem, - felelt Márta. - És akkor se fogadnám el, ha éhen kellene vesznem. Ha pénzt adna, megfosztana bizalmától, megfosztana a céljától, a melyet elém tűzött, megfosztana az egyetlen biztos dologtól, a mi megóv a folyótól.

- A mennyei bíró nevére kérem, - szóltam, - a ki előtt egykor remegve fogunk megállani valamennyien, űzze ki már a fejéből ezt az iszonyatos gondolatot! Mindnyájan tehetünk jól, hogy ha akarunk.

Reszketett, az ajka vonaglott, s az arcza még sápadtabb lett, mikor így felelt:

- Talán a szíve sugallta, hogy megmentsen egy nyomorult teremtest a bűnbánatnak. Félek még a gondolatától is, olyan merésznek látszik. Ha telnék tőlem valami jó, fölébredne bennem talán a reménység is, mert eddig baj származott csak minden cselekedetemből. Hosszú idő óta először történik velem, hogy értéket tulajdonítok siralmas életemnek ama megbízás folytán, a melylyel meg fogok próbálkozni. Nem tudok és nem is mondhatok egyebet.

Visszafojtotta megint a szeméből előtörő könnyeket és kinyújtva remegő kezét, megérintette Peggotty urat, mintha valami gyógyító erő lakoznék benne. Azután távozott, a magános országút mentén. Beteg volt, valószínűleg hosszú ideig. Most, hogy közelebből megfigyelhettem, észrevettem, hogy lefogyott és vézna lett, s hogy beesett szeme nyomorról és szenvedésről beszélt.

Egy darabon követtük őt, mert utunk egy irányban haladt vele, a míg vissza nem értünk a világos, népes utcákba. Oly feltétlenül megbíztam az ígérétében, hogy azt kérdeztem Peggotty úrtól, vajon nem fog-e mindjárt kezdetben bizalmatlanságnak tetszeni, ha még tovább is követjük őt. Minthogy ez volt a véleménye ő neki is, és ő is épp úgy megbízott benne, engedték, hogy menjen a maga útján, mi meg mentünk a magunkén, Highgate felé. Peggotty úr jó darabon elkísért, s mikor ez új kísérlet sikeréért fohászkodva elváltunk egymástól, eltűnődő arcán mély szájalom kifejezését láttam tükröződni, a melyet nem volt nehéz megértenem.

Éjfél lett, mire hazakerültem. Házam kapujához érve, megálltam, a Szent Pál-székesegyház nagy harangjára figyelve, a melynek mély hangját mintha kihallottam volna a többi harang csengéséből, mikor egyszerre csak nagy meglepetésemre azt láttam, hogy a néném villájának az ajtaja tárva van, s a pitvarból gyöngye fény vetődik ki az útra.

Minthogy azt hittem, hogy a nénémet újra valamelyik régi riadalma fogta el, s talán holmi képzelt tűzvész terjedését lesi a távolból, átmentem hozzá beszélgetni. Nagy ámulatomra, egy férfit láttam állani a néném kis kertjében.

Palaczk és pohár volt a kezében, és éppen ivott. Megálltam nyomban, kívül a sűrű bokrok közt, mert a hold kelőben volt már, bár fellegek borították, és ráismertem arra az emberre, a kit valaha Dick úr képzelődésének tartottam, s a kivel egyszer találkoztam is a néném társaságában, a City utcáin.

Nemcsak ivott, hanem evett is, még pedig - úgy látszott - farkas-étvágygyal. Kíváncsian nézegette a villát, mintha most látta volna először. Miután lehajolt, hogy a palaczkot a földre tegye, fölneézett az ablakokra és körültekintett; de oly lopva és oly türelmetlenül, mintha alig várná már, hogy odébb állhasson.

A világosság elsötétült egy pillanatra a tornáczon, és kilépett a házból a néném. Izgatott volt, és pénzt olvasott le a férfi kezébe. Hallottam, a mint csörgött.

- Mit kezdjek ennyivel? - kérdezte a férfi.

- Nem nélkülözhetek többet, - felelt a néném.

- Akkor nem távozhatom, - szólt a férfi. - Nesze! Vedd vissza!

- Te gonosz ember, - szólt a néném nagy felindulással, - hogy' bánhatsz így velem? De mit is kérdezem! Azért teszed, mert ismered a gyöngeségemet! Hogy örökre megszabaduljak a látogatásaidtól, nem azt kellene-e tennem, hogy átengedjelek megérdemlett sorsodnak?

- És mért nem engedsz át? - kérdezte a férfi.

- Még *te* kérdezed, hogy miért! - válaszolt a néném. - Micsoda szíved lehet!

Mogorván állt ott egy ideig, a pénzt csörgetve, és a fejét csóválva; majd végül így szólt:

- Hát ez az egész, a mit adni akarsz?

- Ez az egész, a mit *adhatok*, - szólt a néném. - Tudod, hogy veszteségek értek, és szegényebb vagyok, mint valaha. Elmondtam. Most, hogy már megkaptad a magadét, mért gyötörsz még tovább is a jelenléteddel? Mért nem mégy már, hogy ne kelljen látnom, mi lett belőled?

- Meglehetősen lezüllöttem, ha ezt akarod mondani, - szólt a férfi. - Úgy élek, akár a bagoly.

- Kifosztottál csaknem mindenemből, a mim volt, - szólt a néném. - Szívemet sok-sok éven át elidegenítetted az egész világtól. Álnokul, hálátlanul, kegyetlenül bántál velem. Eredj, és bánd meg, a mit tettél. Ne tetézd újabb igaztalansággal azt a sok igaztalanságot, a mivel elhalmoztál.

- Eh! - válaszolt a férfi. - Mindez igen szép! - De egyelőre, úgy látom, be kell érnem ennyivel.

Látszott rajta, hogy a néném felháborodásának a könnyeitől akarata ellenére is elszégyelte magát, és nagy lomhán kifelé indult a kertből.

Gyorsan két-három lépést téve, mintha most érkeztem volna, a kapuban találkoztam vele, és bementem, mikor ő kijött. Farkasszemet néztünk, miközben elhaladtunk egymás mellett, még pedig nem a legbarátságosabban.

- Néni, - szóltam izgatottan. - Már megint háborgatja ez az ember! Engedje meg, hogy beszéljek vele. Ki az?

- Gyermeke, - válaszolt a néném, karomba fogódzva, - gyere be, és tíz perczig ne szólj hozzám.

Leültünk a kis nappaliban. Néném körülbelül egy negyedóra hosszáig, a régi időkből való, kerek, zöld legyező mögé vonúlt, a mely egy székháttámlájához volt csavarva, - és többször a szemét törölgette. Azután előjött és odaült mellém.

- Trot, - szólt a néném nyugodtan, - a férjem volt.

- A férje, néni? Azt hittem, meghalt már!

- Számomra meghalt, - válaszolt a néném, - de életben van.

Néma bámulatba merülten ültem a helyemen.

- Trotwood Betseyt nem úgy ismerik, mint a ki fogékony volna a gyöngéd szenvedélyekre, - szólt a néném higgadtan; - de volt idő, Trot, mikor Betsey föltétlenül hitt e férfiban. Mikor nagyon szerette őt, Trot. Mikor nem volt a szeretetnek és a vonzalomnak oly jele, a melylyel el nem halmozta volna. Mindezt azzal hálálta meg, hogy eltékozolta Betsey vagyonát, s a szívét is csaknem összezúzta. Betsey ekkor minden efféle érzelmét egyszersmindenkorra sírba zárta, elföldelte, s a dombot a föld színével egyenlővé tette.

- Kedves, jó néném!

- Nagylelkűen váltam meg tőle, - folytatta a néném, kezét, mind rendesen, kezem fején nyugtatva. - Annyi idő múlva bátran mondhatom, Trot, hogy nagylelkűen váltam meg tőle. Oly kegyetlenül bánt velem, hogy könnyen válthattam volna tőle rám nézve előnyös feltételek mellett; de nem tettem. Csakhamar elverte azt, a mit tőlem kapott, egyre mélyebbre süllyedt, megnősült, azt hiszem, másodszor is, kalandor, kártyás, csaló lett belőle. Hogy micsoda most, láthattad. Szép szál ember volt, mikor hozzá mentem, - szólt a néném, és hangjában vissza-csendült régi büszkesége és bámulata; - s én esztelen! azt hittem, hogy maga a megtestesült becsületesség!

Megszorította a kezemet és a fejét rázta.

- Most rám nézve semmi ő, Trot, a semminél is kevesebb. De semhogyan azt lássam, hogy gonoszságáért megbüntessék, - (mert megtennék, ha ebben az országban csavarogna), - inkább odaadom neki minden pénzemet, valahányszor megjelenik, hogy megint tovább álljon. Esztelen voltam, mikor hozzá mentem, és gyógyíthatatlan bolond vagyok annyiban, hogy pusztán annak a kedvéért, a minek valaha hittem őt, azt sem akarom, hogy hiú képzel-

géseimnek ezzel az árnyékával rosszul bánjanak. Mert ha volt valaha asszony, a ki komolyan fogta föl a szerelmét, én komolyan fogtam föl, Trot.

A néném mélyet sóhajtva, abbahagyta ezt a témát, és lesímította a ruháját.

- Így ni, drágám! - szólt. - Most ismered a történet elejét, közepét és végét, mindenestül. Ne beszéljünk a dologról soha többé, s nem fogod említeni, természetesen, mások előtt sem soha. Ez az én kurta-furcsa történetem, és más ne tudjon róla sohasem, Trot!

HARMADIK FEJEZET.

Családi élet.

A nélkül, hogy hírlapírói kötelességeimet elhanyagoltam volna, fokozott szorgalommal dolgoztam a könyvemen is. Nemsokára meg is jelent, és nagy sikert aratott. A fülembe zúgó dicséret nem kábított el, bár az elismerés nagyon jól esett, s bár bizonyára jobb véleménynyel voltam a munkámról, mint bárki más. De az emberi természetet megfigyelve, azt találtam, hogy az, a ki jogosan hisz önmagában, sohasem hivalkodik mások előtt azért, hogy azok is higgyenek benne. S ez oknál fogva a magam becsüléséből megőriztem a szerénységet, és mennél jobban magasztaltak, annál jobban igyekeztem a magasztalást megérdemelni.

Nem szándékom ez elbeszélésben, a mely minden egyéb lényeges szempontból önéletírásomnak tekinthető, költői műveim történetére is kiterjeszkedni. Megírtam őket és álljanak helyt ők önmagukért. Ha alkalomadtán mégis szóba hozom őket, azért teszem csak, mert szerepet játszottak fejlődésemben.

Mivel ekkor már több oknál fogva megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy a természet és a sors írónak teremtett, teljes bizalommal éltem írói hivatásomnak. E meggyőződés nélkül nem folytattam volna írói működésemet, hanem tetterőmmel más cél szolgálatába szegődtem volna. Arra törekedtem volna, hogy fölfedezzem, micsoda hivatásra szánt sorsom és a természet, s azután feltétlenül erre szenteltem volna életemet és semmi másra.

Oly eredményesen folytattam írói működésemet a hírlapnál és egyébütt, hogy újabb sikereim folytán okkal határoztam el magamat arra, hogy faképnél hagyom az unalmas parlamenti vitákat. Ennélfogva egy szép estén utólszor jegyeztem a parlamenti dudások, nótáit, s azóta se hallottam többé egy hangjukat sem; bár a hírlapokban mindig ráismerek a régi dünyögésre, a mely lényegében egyáltalán nem változott, ha csak talán még unalmasabb nem lett, a véget nem érő ülőszakok során.

Most arról az időről írok, mikor körülbelül másfél esztendeje voltam már feleséges ember. A legkülönbözőbb kísérletezések után, mint valami rossz tréfát, abbahagytuk a háztartást. A ház tartotta maga-magát, mi pedig egy kis inast tartottunk. E szolgáléleknek az volt a főfoglalkozása, hogy pörölt a szakácsnéval, s e tekintetben valóságos Whittington³⁴ volt, csak hogy macska nélkül s a legcsekélyebb kilátás nélkül arra, hogy valaha Lord Mayor lehessen.

Úgy képzelem, hogy ez az Istenteremtése szakadatlanul lábas-fedők jégverése közt élt. A legalkalmatlanabb pillanatokban szokott segítségért kiabálni, - a mikor például vendégeink voltak ebédre, vagy néhány jóbarátunk körében töltöttük az estét, - s vasedénylövédékek

³⁴ Hires Lord Mayor, a kit Londonban háromszor választottak meg főpolgármesterré (1397-, 1406- és 1419-ben). Szegény szülők gyermeke volt. Egy nagykereskedő örökbe fogadta; de a cselédség oly rosszul bánt vele, hogy megszökött, s egy macska révén nagyra vitte a világban.

zápóra közben rohant elő botorkálva a konyhából. Szívesen leráztuk volna a nyakunkról, csak hogy nagyon ragaszkodott hozzánk és nem akart elmenni. A szája mindig sírásra állt, s valahányszor arról volt szó, hogy megszakítjuk vele az összeköttetést, oly keserves jajveszékélésbe tört ki, hogy kénytelenek voltunk tovább is megtartani. Az anyja nem élt már, s a mennyire sikerült megtudnom, egy élő rokona sem volt, egy nénjén kívül, a ki menten Amerikába menekült, mihelyt a nyakunkba varrta az öcscsét. Ott lógott ez azóta rajtunk, mint valami borzalmas kis rakoncátlan háziállat. Nagyon mélyen átérezte a saját boldogtalanságát, és örökösen a szemét dörzsölte kabátja újjával, vagy lehajolt, hogy kifújja az orrát kis zsebkendője legszelső csücskébe, a melyet sohasem akart egészen kihúzni a zsebéből, hanem mindig takarékosan használt és rejtegetett.

Ez a szerencsétlen kis inas, a kit egy rossz órámban fogadtam meg hat font és tíz shilling évi bérrel, örökös zavar forrása lett a házamban. Figyeltem, hogy' nő, akár a felfutó bab, és kínos aggodalommal vártam már azt az időt, a mikor elkezd majd borotválkozni, sőt a mikor elkezd majd őszülni vagy kopaszodni is. Semmi reményem sem volt arra, hogy valamikor megszabadulhassak tőle, s beleképzelve magam a jövőbe, sokszor elgondolkoztam, milyen kellemetlen öreg lesz majd ebből a fiúból.

Soha semmire sem számítottam kevésbbé, mint arra, hogy ez a szerencsétlen maga fog zavaromból kimenteni. Ellopta Dóra zseboráját, a melynek épp úgy nem volt meg a maga biztos helye, mint minden egyebünknek, s miután pénzzé tette, az árát - (mivel mindig bárgyú teremtés volt), - úgy költötte el, hogy szakadatlanul ide-oda utazgatott a postakocsi tetején London és Uxbridge között. Ha jól emlékszem, utazgatásának a tizenötödik napján csípték el és vitték a Bow Streetre,³⁵ s mikor ez alkalommal megmotozták, négy shilling hat pennyt és egy ócska flótát találtak nála, mely utóbbin, természetesen, nem tudott játszani.

E meglepetés, és a mi vele járt, sokkal kevésbbé lett volna rám nézve kellemetlen, hogyha a fiúnak eszébe nem jut megbánni a bűnét. Csak hogy valóban szörnyű töredelmet tanúsított, még pedig nagyon sajátságos módon, - nem egyszerre, hanem részletekben. Így például, miután terhelő tanúként kihallgattak az ügyében, másnap leleplezésekkel állt elő egy kosárra vonatkozólag, a mely a pinczénkben volt, s a melyről azt hittük, hogy borral van tele, holott csak üres üvegeket és dugókat tartalmazott. Azt hittük, hogy most már könnyített a lelkén, és elmondta a szakácsnéról a legrosszabbat, a mit csak tudott; de egy-két nap múlva újra furdálni kezdte a lelkiismerete, és megvallotta, hogy a szakácsnénak van egy kis lánykája, a ki mindennap elviszi korán reggel a kenyérünket, meg hogy őt magát is azzal bízták meg, hogy a tejeknek szénnel fizessen. Két vagy három nap múlva arról értesített a hatóság, hogy a fiú újabb vallomása szerint, gyakran került nálunk a konyhahulladékokba marha-vesepecsenye, a rongyok közé meg ágylepedő. Nem sok idő múlva teljesen új irányban tört ki belőle a bűnbánat, és megvallotta, hogy neki is tudomása van arról, hogy a sörhordó be akar törni a házunkba. A sörhordót azonnal le is tartóztatták. Annyira szégyeltem ezt az áldozati bárány mivoltomat, hogy szívesen betömtem volna már pénzzel is a száját, sőt hajlandó lettem volna vesztegetésre is, csak lehetővé tegyem a szökését a börtönből. Súlyosbította az esetet az a körülmény, hogy ő neki minderről sejtelve sem volt; sőt ellenkezőleg azt hitte, hogy minden újabb leleplezésével szolgálatot tesz nekem, hogy ne mondjam, le is kötelez.

Végül magam szöktem meg már hazulról, valahányszor észrevettem, hogy közeledik újabb hírekkel a rendőrség kiküldöttje; és mindaddig bújkálva éltem, a míg a vizsgálat véget nem ért azzal, hogy eltolonczolásra ítélték. De még ekkor sem maradhatott nyugton. Minduntalan leveleket írkált hozzánk, s annyira sóvárgott az után, hogy mielőtt eltolonczolják, még egyszer találkozhasson Dórával, hogy Dóra meg is látogatta őt, és szerencsésen el is ájult, mikor

³⁵ London bűnügyi rendőrségének a központja.

bevezették a vasrácsok közé. Szóval nem volt egy nyugodt perczem sem, a míg el nem szállították, és - (a mint később hallottam), - juhász nem lett belőle valahol „a hegyek között”; hogy hol, arról sejtelmem sincsen.

Mindez komoly elmélkedésre indított, és új világot vetett tévedéseinkre, úgy, hogy nem állhattam meg, hogy egy este szóvá ne tegyem a dolgot Dóra előtt, bármily gyöngéd voltam is hozzá különben.

- Kedvesem, - szóltam, - nagyon kínoz az a gondolat, hogy gazdálkodási rendszerünk hiányosságának nemcsak mi magunk valljuk kárát, - (ehhez hozzászoktunk már), - hanem kárát vallják mások is.

- Sokáig hallgattál már úgy-e? - szólt Dóra. - És most megint kelletlenkedni akarsz?

- Nem, drágám! Szó sincs róla! Hallgasd végig a mondanivalómat.

- Azt hiszem, fölösleges, hogy végighallgassam, - szólt Dóra.

- De én azt akarom, hogy végighallgasd, szívem. Tedd le Jipet.

Dóra orromhoz értette Jipnek az orrát és azt mondta, hogy: „Bú!”, tréfára akarván fordítani a dolgot. De mikor látta, hogy ezzel a szándékával kudarcot vallott, beküldte Jipet a pagodájába, s azután összekulcsolva a kezét, leült, és kétségbeejtően lemondó arcocskát vágva, rám nézett.

- Arról van szó, drágám, - kezdtem, - hogy ragályos bajunk van. Átragad körülöttünk minden-
kire.

Ilyen képletes módon beszéltem volna tovább is, ha Dóra arcza nem figyelmeztet, hogy szörnyen kíváncsi rá, vajon miféle új oltási vagy más orvosi eljárást akarok ajánlani beteg állapotunk gyógyítására. Elálltam hát a képletes beszédől és világosabban fejeztem ki a mondanivalómat.

- Nemcsak arról van szó, szívecském, - szóltam, - hogy odalesz a pénzünk, a kényelmünk, sőt néha a jókedvünk is, ha nem igyekszünk arra, hogy előrelátóbbak legyünk; hanem arról van szó, hogy bennünket terhel az a komoly felelősség is, hogy mindenkit elrontunk, a ki a szolgálatunkba szegődik, vagy a kinek más egyéb dolga akad velünk. Attól kezdek félni, hogy a hiba nem egészen bennük van; hanem hogy egyszerűen azért hajlanak a rosszra, mert mi magunk sem hajlunk túlságosan a jóra.

- Óh, micsoda vádaskodás ez! - kiáltott Dóra, tágra nyitva a szemét. - Hogy én valaha aranyórákat emeltem el! Óh!

- Drága egyetlenem, - tiltakoztam, - ne mondj ilyen képtelen csacsiságot! Ki tett célzást csak a legtávolabbról is aranyórákra?

- Te! - válaszolt Dóra. - Ne tagadd, hogy erre céloztál. Azt mondtad, hogy nem hajlom a jóra, és hogy *ő* hozzá hasonlítok.

- Kihez? - kérdeztem.

- A kis inashoz! - zokogott Dóra. - Óh, te kegyetlen ember, hogy' hasonlíthatod szerető feleségedet egy eltolonczott inashoz? Mért nem mondtad meg, mi a véleményed rólam, mielőtt elvettél? Mért nem mondtad meg, te szívtelen, hogy egy eltolonczott inasnál is gonoszabbnak tartasz? Óh, hogy ilyen borzasztó véleményed van rólam! Óh, nagy Isten!

- Nem, Dóra, szívem, - válaszoltam, miközben zsebkendőjét, a melyet a szeméhez szorított, gyöngéden el akartam húzni a szeméről. - Ez nemcsak nagyon nevetséges, hanem igaztalan állítás is. Legelőször is nem igaz, a mit mondasz.

- A kis inasról is mindig azt mondtad, hogy hazudik,- zokogott Dóra, - és most ugyanezt mondod rólam is! Óh, mit tegyek! Mit tegyek!

- Drága lelkem, - feleltem, - komolyan arra kérlek, - legyen eszed és figyelj arra, a mit mondtam és mondani akarok. Kedves Dórám, a míg mi magunk nem igyekszünk a kötelességünket teljesíteni azokkal szemben, a kiknek kenyeret adunk, addig ők sem fogják teljesíteni velünk szemben a kötelességeiket. Attól félek, hogy alkalmat szolgáltatunk az embereknek a rosszra; pedig ettől mindig óvakodnunk kellene. Még ha szándékosan volnánk is oly hanyagok, a milyenek vagyunk, minden intézkedésünkben, - a minthogy nem szándékosan vagyunk, - sőt hogyha kedvünk telnék benne és kellemesnek találnók ezt az életet, - a mi nem áll, - meg vagyok győződve róla, hogy még akkor sem volna jogunk így folytatni az életünket. Kötelességünk meggondolni a dolgot. Nem tehetek róla, de nekem folyton ez jár az eszemben, Dóra. Képtelen vagyok szabadulni ettől a megfontolástól, és nem egyszer nagyon nyugtalanít a dolog. Lásd, édes, ez az egész. Jer hát! Ne légy okatlan.

Dóra jó ideig nem akarta megengedni, hogy elhúzzam a szeméről a zsebkendőjét. Ott ült, zokogva és dűnnyögve a zsebkendője mögött. Hogy mért is nősültem meg egyáltalában, ha nyugtalankodom? Mért nem mondtam meg akár aznap, mikor a templomba készültünk, hogy tudom, hogy csak gondokat veszek a nyakamba, és hogy inkább elállók az esküvőtől? Ha nem tudok megférti vele, mért nem küldöm őt nénjeihez Putneybe, vagy Mills Juliához Indiába? Julia örvendene, ha láthatná, és nem nevezné őt eltolonczolt inasnak. Julia sohase nevezte őt semmi effélének. Szóval, Dóra annyira elszomorodott, és szomorúságával engem is annyira elszomorított, hogy éreztem, hogy hiába erőltetném tovább még oly szeliden is ilyen módon a dolgot, és más úton kell elérnem a célomat.

De milyen úton-módon? „Kiműveljem a lelkét?” Ez közkeletű szóengedés volt, s szépen és biztatóan hangzott, úgy, hogy el is határoztam, hogy ki fogom művelni Dórának a lelkét.

Nyomban hozzá is láttam. Valahányszor Dóra nagyon gyermekes volt, noha sokkal szívesebben jártam volna a kedvében, komolyságot erőltettem magamra, - és kihoztam a sodrából őt is, meg magamat is. Arról beszélgettem vele, a mi az én gondolataimat foglalkoztatta. Fölolvastam neki Shaksperet, - és rettenetesen kifárasztottam őt. Arra szoktattam magamat, hogy mintha csak véletlenül tenném, hasznos felvilágosításokkal vagy gyakorlati tanácsokkal lássam el; s Dóra, a mikor az életbölcseesség egy-egy ilyen törmelékét kipattantottam, úgy megriadt, mintha röppentyűket eregettem volna. Bármily alkalomszerűen és természetesen igyekeztem is kis feleségem lelkét kiművelni, azt kellett tapasztalnom, hogy ösztönszerűen mindig megérezte, mit akarok, és azonnal a leggonoszabb sejtelmek martaléka lett. Legfőképpen tisztán láttam azt az egy dolgot, hogy Shaksperet rettentő egy ficzkónak tartotta. A kiművelés munkája nagyon lassan haladt.

Traddlest tudta nélkül belevontam célom szolgálatába, s valahányszor vendégünk volt, aknát akna után irányítottam ellene, hogy közvetve Dóra is épüljön a dolgon. Rengeteg tömeg és a legjobb minőségű életbölcseességgel ajándékoztam meg illetéknéppen Traddlest; de a sok bölcseségnek Dórára csak az volt a hatása, hogy mindig elkedvetlenítette és idegessé tette, azon való félelmében, hogy legközelebb ő rá kerül a sor. Úgy éreztem magam, mintha iskolamester lettem volna, lest hánytam, tört vetettem volna; mintha Dórát légynek tekintvén, a pók szerepére vállalkoztam volna, ki-kirontva rejtekemből, a kis legyecské határtalan kétségbeesésére.

Hónapokon át állhatatosan megmaradtam szándékom mellett, mert ebből az átmeneti állapotból folyton a jövőbe tekintgettem, a mikor teljes lesz majd az együttérzés köztem és Dóra között, s a mikor teljes megelégedésemre ki lesz majd művelve Dórának a lelke. De mikor végül azt tapasztaltam, hogy semmit el nem értem, bárha az egész idő alatt sündisznó módjára meredeztem tetőtől-talpig a határozottságtól, az a gondolat kezdett bennem derengeni, hogy Dóra lelke talán már ki is van művelve.

Behatóbb megfontolás után oly valószínűvé vált ez a föltevés, hogy végül elálltam a tervemtől, a mely szóval sokkal többet ígért, mint a mennyit tetteleg beváltott, és elhatároztam, hogy ezentúl be fogom érni az én kis gyerekasszonykámmal, és semmiféle kísérletet sem fogok többé tenni arra nézve, hogy Dórát átalakítsam. Alaposan belefáradtam abba, hogy a bölcsét és az okosat játszszam drágámnak a rovására. Vásároltam hát neki egy pár csinos fülönföggőt, Jipnek meg egy új nyakravalót, s egy szép napon azzal az elhatározással mentem haza, hogy megint a kedvökben fogok járni.

Dóra, a ki alig tudott betelni az apró ajándékokkal, örömeiben összecsólt; de még mindig volt közöttünk valami árny, ha még oly elmosódó is, és én föltettem magamban, hogy ennek is el kell tűnnie. Ha valahol meg kellett ily árnyak maradnia, azt akartam, hogy ezentúl csak az én lelkem mélyén húzódjék meg.

Leültem hát a kerevetre, feleségem mellé, és ráaggattam a fülbevalókat; azután megvallottam neki, hogy attól félek, hogy az utóbbi időben nem voltunk oly jó pajtások, mint szoktunk lenni, és bevallottam, hogy ennek én voltam az oka.

- Az az igazság, Dóra lelkem, - mondtam, - hogy minden áron bölcs akartam lenni.

- És bölcsét akartál faragni belőlem is, - szólt Dóra félénken. - Úgy-e, Doady?

Rábólintottam a felhúzott szemöldökök kedves kérdésére, és megcsókoltam a félig nyílt ajkakat.

- Borsót hánytál a falra, - szólt Dóra, a fejét rázva, úgy, hogy a fülönfűgők összezőrrentek. - Tudod, milyen furcsa kis teremtes vagyok én, s mire kértelek kezdettől fogva, hogy minek nevezd. Ha nem vagy képes rá, félek, hogy sohasem fogsz szeretni. Vajon igazán nem gondolsz-e soha arra, hogy jobb lett volna, ha nem...

- Mit nem, drágám? - kérdeztem. - Mert úgy láttam, hogy nem akarja folytatni.

- Semmit, - szólt Dóra.

- Semmit? - ismételtem.

Karját nyakam köré fonta és kaczagott, kedves szavajárásával libuskának nevezve magát. Azután a vállamra hajolt, és úgy beletemette az arcát dús fürtjeinek a zuhatagába, hogy nagy munkámba került annyira kimentenem belőle, hogy láthassam.

- Nem gondolok-e arra, hogy jobb lett volna, ha semmit sem csinállok, mint hogy megpróbáltam a feleségem lelkét kiművelni? - szóltam, nevetve magamon. - Ez a kérdés? De bizony gondolok.

- Hát ezt próbálgattad? - kiáltott Dóra. - Óh, te csúnya!

- De soha életemben nem fogom többé próbálgatni, - szóltam, - Mert úgy szeretem legjobban, a milyen.

- Nem tréfálsz - igazán? - kérdezte Dóra, szorosabban hozzám simulva.

- Minek is akarnám megváltoztatni azt, - szóltam, - a mi oly sokáig drága volt szívemnek? Legkedvesebb, legjobb vagy te, édes Dórá, a magad természetes mivoltában. Nem is próbálkozunk meg többé semmiféle képzelgő kísérletezéssel, hanem úgy fogunk élni, mint azelőtt, és boldogok leszünk.

- És boldogok leszünk! - szólt Dóra. - Boldogok! Egész álló nap! És nem fogsz többé bosszankodni, ha néhanapján apró-cseprő bajok lesznek megint?

- Nem, nem, - szóltam. - Arra kell törekednünk, hogy megtegyük, a mi telik tőlünk.

- S azt sem fogod többé mondani, - szólt Dóra hízelegve, - hogy másokat elrontunk? Nem fogod? Hiszen tudod, milyen borzasztó, ha ilyesmit kell hallani az embernek.

- Nem, nem, - szóltam.
- Inkább legyek ostoba, mint kedvetlen, úgy-e? - szólt Dóra.
- Az a legjobb a világon, Dóra, ha természetes vagy.
- A világon! Ah, Doady, a világ nagyon nagy hely!

Megrázta a fejét, örömtől ragyogó szemét rám emelte, megcsókolt, vidáman fölkaczagott és tovaszökölt, hogy rátegye Jip nyakára az új nyakravalót.

Így végződött utolsó arra irányuló kísérletem, hogy Dórát megváltoztassam. A míg folyt a kísérlet, boldogtalan voltam; nem tudtam elviselni egyedül való bölcseségemet; nem tudtam törekvésemet összeegyeztetni Dórának ama régebbi kérésével, hogy ne tekintsem őt másnak, csak az én kis gyerekasszonykámnak. Föltettem magamban, hogy én magam elkövetek majd csendesen minden tőlem telhetőt helyzetünk javítására; de előre láttam, hogy minden igyekevésemnek igen kevés eredménye lesz, hacsak újra pókká nem fajulok és örökösen lesben nem állok megint.

S mi lett azzal az árnynyal, a melyet említettem? A mely azt akartam, hogy ne furakodjék soha többé kettőnk közé, hanem húzódjék meg egészen az én keblemben?

A régi boldogtalan érzés szállta meg újból lelkemet. Mélyebbé lett, ha egyáltalában változott; de oly határozatlan volt, mint valaha, s úgy hatott rám, mintha szomorú zene hangjait hallanám lágyan csendülni az éjszakában. Forrón szerettem feleségemet és boldog voltam; de az a boldogság, a mely után valaha áhítoztam, más volt, mint az, a melyet élveztem, és mindig volt valami híja a boldogságomnak.

Megfogadtam magamban, hogy ez az írás lelkem hú tükre lesz, s ezért újra gondosan megvizsgálom lelkemet, és titkait napfényre hozom. A mit nélkülözni kellett, azt úgy tekintettem, - mindig úgy tekintettem, - mintha ifjonti képzelgéseim álma lett volna; oly álom, a mely valóra sohasem válhat; a melynek álom-voltát most már én is beláttam, természetes fájdalommal, mint minden ember. De hogy jobb lett volna rám nézve, ha feleségem jobban támogathat és gondolataimnak, a melyekben nem volt társam, részesévé lehet; és hogy ez nem volt lehetetlen kívánság: azt tudtam.

Két összeegyeztethetetlen következtetés között hanyódott a lelkem furcsamód, a nélkül, hogy a bennök rejlő ellenmondást tisztán láttam volna. Az egyik az volt, hogy a mit érzek, általános emberi érzés és elkerülhetetlen; a másik az volt, hogy csak egyéni érzés és másképp is lehetne. Ha elmerengtem az ifjúság légies álmain, a melyek megvalósulhatatlanok, eszembe jutott az a szebb kor, a mely megelőzi a férfikort, s a melyből kinőttem már. S ilyenkor, mint hazajáró lelkek, fölmerültek emlékemben azok az elégedett, boldog napok, a melyeket Ágnessel együtt éltem át a drága öreg házban, a melyek új életre kelhetnek tán egy másik világban, itt e földön azonban végök van mindörökre.

Néhanapján azon tűnődtem, mi történhetett vagy mi történt volna, ha nem ismerkedem meg soha Dórával? De Dóra úgy hozzá volt nőve életemhez, hogy ez a tűnődés a leghívságosabb képzelgés volt, a mely csakhamar szét is foszlott lelki szemeim előtt, akár a levegőben röpködő békanyál.

Mindig szerettem Dórát. A mit most leírok, az szívem legtitkosabb rejtékén szunnyadozott csak, s alig kezdett ébredezni, elaludt újólag. Nem látszott rajtam nyoma sem; tudomásom szerint nem befolyásolta sem azt, a mit mondtam, sem azt, a mit tettem. Én hordoztam a terhét apró gondjainknak és minden tervezgetésemnek; Dóra tartotta a tollakat; és éreztük mind a ketten, hogy mindegyikünk azt a részt vállalta magára, a mely megfelelt neki. Dóra igaz gyöngédséggel szeretett és büszke volt rám; s mikor Ágnes Dórához írt leveleiben néhány komoly szóval megemlékezett arról a büszkeségről és érdeklődésről, a melylyel régi barátaim

növekvő híremet fogadták és könyvemet olvasták úgy, mintha engem hallanának beszélni, Dóra örömkönnnyekben úszó ragyogó szemmel olvasta föl nekem e részleteket, s azt mondta, hogy én az ő okos, híres, kedves öreg fiacskája vagyok.

„A fegyelmezetlen szív első tévelygő ösztöne.” Strongnénak e szavai akkoriban minduntalan eszembe jutottak; csaknem állandóan foglalkoztatták a lelkemet. Velök ébredtem gyakran éjszakákon; sőt emlékszem, hogy álmaimban is olvastam őket, mintha a házak falaira lettek volna e szavak fölírva. Mert most már tudtam, hogy fegyelmezetlen volt az én szívem is, mikor Dórát először megszerettem; és hogyha fegyelmezett lett volna a szívem, nem érezte volna sohasem azt házasságunk idején, a mit titkos tapasztalatai közben érezett.

„Nincs nagyobb boldogtalanság a házasságban, mint ha a házasfelek érzelmei és törekvései nem illenek össze”. Visszaemlékeztem ezekre a szavakra is. Megpróbáltam rábírní Dórát arra, hogy alkalmazkodjék hozzám, és azt tapasztaltam, hogy ez a törekvésem megvalósíthatatlan. Nem maradt más hátra, mint hogy én alkalmazkodjam Dórához; megoszszam vele azt, a mit lehet, és boldog legyek; vállaimon hordjam azt, a mit kellett, és mégis boldog legyek. Erre a fegyelemre akartam rátanítani a szívemet, mikor elkezdtem gondolkozni. Ez tette házasságom második esztendejét boldogabbá, mint a minő az első volt; s ez töltötte meg, - a mi még örvedetesebb volt, - napfényvel Dóra életét.

De mikor ez az év eltelt, Dóra életereje csökkenni kezdett. Azt reméltem, hogy az enyémnél gyöngédebb kezek fognak támogatni Dóra jellemének az alakításában, s hogy a keblén mosolygó kisbaba fogja gyerekasszonykámat asszonynyá változtatni. De nem ez volt megírva a sors könyvében. A lélek ott lebegett egy pillanatig kis börtönének küszöbén, s azután a nélkül, hogy fogságának öntudatára ébredt volna, tovaröppent.

- Ha majd megint úgy szaladgálhatok, néni, a hogy' szoktam, - szólt Dóra, - versenyt fogok futkosni Jippel. Egészen lassúvá és lustává kezd lenni.

- Azt hiszem, drágám, - szólt a néném, a ki nyugodtan Dóra mellett dolgoztatott, - hogy Jipnek nagyobb baja van ennél. Öregszik, Dóra.

- Azt hiszi, néni? - szólt Dóra elcsodálkozva. - Óh, milyen furcsának tűnik föl, hogy Jip megöregedhetett!

- Olyan baj ez, kicsikém, a melyet egyikünk sem kerülhet el, a mint tűnnek az évek, - szólt a néném derülten. - Én is jobban érzem, mint régebben, elhiheted.

- De Jip, - szólt Dóra, szánakozó pillantást vetve rá, - a kis Jip is! Óh, a szegény csöppség!

- Azt hiszem, Kis Virág, jó ideig kibírja még, - szólt a néném, megveregetve Dóra arcát, a mint kihajolt az ágyából, hogy rátekintsen Jipre, a ki viszonzásúl hátsó lábaira állt és lélekzetéből kifogyva erőlködött mindenképpen, hogy fejével és első két lábával fölkapaszkodhasson. - Egy jó darab flanellt teszünk majd a házikójába télire, és nem csodálkoznám, ha tavasszal frissen bújna elő ő is, úgy, mint a kis virágok. No nézd a kis kutyusát! - kiáltott a néném. - Ha tíz élete volna, mint valami macskának, s azon a ponton volna, hogy mind elveszítse, azt hiszem, még az utolsó lehelletével is megugatna engem!

Dóra fölsegítette Jipet a kerevetre, a hol csakugyan oly dühösen ugatott a nénémre, hogy nem bírt megállni sem a helyén egyenesen, hanem egészen oldalt dőlt a nagy ugatástól. Mennél tovább nézett rá a néném, Jip annál mérgesebb lett rá; mert a néném egy idő óta pápaszemet hordott, s Jip, Isten tudja mért, személyes sértésnek fogta föl a szemüveget.

Dóra hosszas rábeszélés árán rávette végül Jipet arra, hogy melléje feküdjék; s mikor elcsendesedett, az egyik hosszú fülét kezdte a kezével simogatni, miközben eltűnődve ismételte többször is ezt a pár szót: - Még a kis Jip is! Óh, a szegény csöppség!

- A tüdeje elég jó még, - szólt a néném vidáman; - s erősen megnyilatkozik még az ellenszenve is. Bizonyos, hogy jó néhány évig élél még. De ha olyan kutyát szeretnél, Kis Virág, a melylyel versenyt futhatsz, akkor Jipre nem igen számíthatsz, mert ehhez túlságosan jól élt, s inkább adok neked majd egy másikat ajándékba.

- Köszönöm, néni, - szólt Dóra bágyadtan. - De ne tegye, kérem!

- Ne adjak? - kérdezte a néném, levéve pápaszemét.

- Nem tudnék Jipen kívül más kutyát megtűrni, - szólt Dóra. - Szívtelenség volna tőlem Jippel szemben. Aztán meg más kutyával nem is tudnék úgy összebarátkozni, mint Jippel, hiszen nem ismert, mielőtt férjhez mentem, és nem ugatta meg Doadyt, mikor először jött hozzánk látogatóba. Azt hiszem, néni, más kutyát sohase tudnék szeretni Jipen kívül.

- Valóban! - szólt a néném, megint megveregetve Dóra arcát. - Igazad van.

- Nem haragszik érte, ugy-e néni? - szólt Dóra.

- Ejnye, milyen érzékeny kis báránka vagy! - kiáltott a néném, szeretettel föléje hajolva. - Hogy' gondolhatsz olyat, hogy megharagúthatnál!

- Nem, nem, igazán nem is gondoltam ezt, - felelt Dóra; - de kissé fáradt vagyok, s ez egy pillanatra ostobává tett - mindig ostoba vagyok egy kicsit, tudja néni; de most még ostobább voltam - mikor Jipről beszélgettünk. Együtt élte át velem az egész életemet, ugy-e Jip? És nem tudnám a lelkemre venni, hogy elhanyagoljam, mivel egy kissé megváltozott - ugy-e Jip, nem tudnám?

Jip közelebb húzódott az úrnőjéhez, és lomhán a kezét nyalogatta.

- Ugy-e Jip, nem vagy még oly öreg, hogy el kellene hagynod az úrnődet? - szólt Dóra. - Jó barátok maradunk mi még egy ideig!

Szép kis Dórám! Mikor a legközelebbi vasárnap lejött közénk ebédelni, s annyira megörült öreg barátunknak, Traddlesnek, (a ki minden vasárnap nálunk ebédel), azt gondoltuk, hogy pár nap múlva „megint úgy fog szaladgálni, mint szokott”. De azt mondták, várjunk még egy pár napig, s azután még egy pár napig; és még mindig nem szaladgált, sőt nem is sétálgatott. Nagyon szép volt és nagyon jókedve volt; de kis lábacskaí, a melyek valaha oly fürgén tánczolgattak Jip körül, elhaltak és mozdulatlanok voltak.

Karomon hoztam őt le minden reggel az emeletről és vittem fel minden este szobájába. Átkarolta nyakamat és jóízűen nevetett az egész úton, mintha fogadásból vinném csak. Jip ugatva ugrándozott körülöttünk, előreszaladt, és lihegve nézett vissza ránk a lépcsőfordulóról, hogy jövünk-e már. Néném, a legjobb és legvidámabb ápolónő, utánunk döcögött, mintha élő kendő- és párnatömeg lett volna. Dick úr a világért sem engedte volna át másnak azt a tisztét, hogy ő vigye a gyertyát. Traddles gyakran megállt a lépcső alján, utánunk tekintve, s átvéve Dóra tréfás üzenetét a világ legdrágább teremtménye számára. Egész víg menet voltunk, s az én kis gyerekasszonykám volt köztünk a legvidámabb.

De néha, mikor fölemelve éreztem, hogy megint könnyebb a karjaimnak, valami tompa, sívár érzés szállta meg a lelkemet, mintha valami, még soha nem látott, jeges vidék felé közeledném, a mely megdermeszti életemet. Óvakodtam attól, hogy megbarátkozzam ezzel az érzéssel oly módon, hogy nevet adjak neki vagy gondolkozzam fölötte; míg aztán egy este, mikor nagyon erősen rámnehezedett, s a néném e búcsúszóval vált el Dórától: - Jó éjt, Kis Virág! - leültem, egyedül, íróasztalom mellé, és sírtam a gondolatra, hogy hajh! micsoda végzetes név ez, s hogy' hervad le a fáról legszebb pompájában a virág!

NEGYPEDIK FEJEZET.

Titokzatos ügybe bonyolódom.

Egy reggel, Canterburyből keltezve, s a Doctors' Commonsba címezve, postán a következő levelet kaptam, a melyet meglehetősen csodálkozással olvastam:

„Tisztelt uram!

Olyatén körülmények, a melyek egyénig hatalmam körén kívül esnek, jó idő óta meglazították ama bizalmas viszonyt, a mely, bár a hivatásommal járó kötelezettségeim közepett csak korlátolt mértékben nyílhatnék alkalmam arra, hogy eltűnődjem múltamnak az emlékezés szivárványszíneiben ragyogó színhelyei és eseményei fölött, mégis közönséges tollal le nem írható boldogító érzelmeket támasztott mindenha és kell, hogy támaszszon ezentúl is mindenkoron lelkemben. Ez a tény, tisztelt Uram, kapcsolatban ama kiváló magaslattal, a hová Önt tehetségei emelék, meggátol engem abban, hogy ifjúságom társát a bizalmas Copperfield névvel bátorkodjam illetni. Elegendő tudnom, hogy a név, a melyre tisztelettel hivatkozom, házunk okmányai között, (a régebbi szobaurainkra vonatkozó íratgyűjteményt értem, a melyet a feleségem őriz), drága ereklje gyanánt szerepel, a személyes nagyrabecsülésnek a szeretettel határos érzelmeitől környezetten.

Nem volna illő dolog, hogy olyas valaki, a kinek helyzete eredendő hibái és a kedvezőtlen körülmények véletlen összetorlódása következtében zátonyra jutott bárkáéhoz hasonlatos, (ha ugyan szabad ily tengerészeti képet használnia), s a ki most tollat ragad, hogy Önhöz forduljon, - nem volna illő dolog, ismétlem, hogy olyas valaki, a kinek ilyenek a körülményei, akár a bókók, akár a szerencsekívánás hímes mezejére lépjen. Átengedi ezt tisztább és méltóbb lelkeknek.

Ha fontosabb teendői megengedik Önnek valaha, hogy e tökéletlen irka-firkát eddig kibetűzze, - a minek bekövetkezését vagy be nem következését a körülményekre bízom, - természetesen azt fogja kérdezni, mily okok készítették jelen soraim megfogalmazására? Legyen szabad kijelentenem, hogy e kérdés észszerű voltát teljesen méltánylom, s legyen szabad ennél fogva előterjesztenem rávonatkozó válaszat, előre bocsátván, hogy *nem* pénzügyi természetű okokról van szó.

A nélkül, hogy határozottabban utalnék valamely lappangó képességre, a mely tán megvan bennem, hogy mennyköveket szórhatok vagy az emésztő és bosszúló lángot valamely ház felé irányíthatom, legyen szabad melleleg annyit megjegyezmem, hogy legragyogóbb látomásaim örökre száműzvék, - hogy békeségem feldúlva, s a lét örömei számomra elhervadtak, - hogy szívem nincs többé a maga helyén, - s hogy nem járhatok többé emelt fővel embertársaim között. Pók ül a virágkehelyben. A serleg csordúltig megtelt keserűséggel. Az örlő féreg megkezdte munkáját és hamarosan végezni fog áldozatával. Mentől előbb, annál jobb. De nem akarok eltérni a tárgyamtól.

Minekutána oly lelkiállapotban leledzem, a melynek különleges kínját nem csillapíthatja még Micawberné asszony befolyása sem, bár ez, a nő, a hitves és az anya minőségének hármass forrásából meríti erejét, az a szándék érlelődött meg bennem, hogy egy kis időre elmenekülök önmagamtól, és negyvennyolcz órányi időtartamot múlt örömeim némely székesfővárosi színhelyeinek az újból való fölkeresésére szentelek. A családi nyugalom és a lelki békeség egyéb kikötőin kívül el fognak vezérelni lépteim természetesen a King's Bench fogház felé is. A midőn jelzem még, hogy a polgári pörök áldozatainak

bebörtönzésére rendeltetett eme hely déli falának külső oldalánál leszek (D. V.³⁶) holnapután este, pontban hét órakor, jelen soraim czélját ki is merítettem.

Nem érzem magam följogosítva arra, hogy akár egykori barátomat, Copperfield urat, akár egykori barátomat Traddles Thomas urat, az Inner Temple tagját, a mennyiben ez utóbbi úriember még él és föltalálható, arra kérjem, hogy ne resteljenek ott találkozni velem, följújtandók (amennyiben lehetséges volna) - a régi idők kapcsolatait. Csupán ama megjegyzésre bátorodom szorítkozni, hogy a mondott helyen és időben megtalálhatók mindama romladékok, melyekké

Összeomlott

Egy

Ledőlt

Torony:

MICAWBER WILKINS.

P. S. Tanácsosnak mutatkozik kiegészítenem a fentebbieket ama megjegyzéssel, hogy Micawberné asszonynak *nincs* bizalmas tudomása szándékaimról.”

Ismételten elolvastam e levelet. Bár kellő tekintettel voltam Micawber úr szokott lendületes szó- és mondatfűzésére, s nem feledkeztem meg ama rendkívüli gyönyörűségéről, a melylyel minden lehető és lehetetlen alkalmat megragadott arra, hogy hosszú leveleket gyártson, mégis azt hittem, hogy e terjengős közlésének háttérében valami fontos körülmény lappang elrejtve. Letettem a levelet, hogy gondolkozzam rajta; majd újra fölvettem, és még egyszer elolvastam; s még javában vesződtem vele, mikor tépelődésem közepett egyszerre csak Traddles nyitott be hozzám.

- Kedves pajtikám, - szoltam, - sohase örültem még ennyire látogatásodnak. A legjobbkor jössz, hogy józan ítéleted jótéteményében részesíts. Egy nagyon különös levelet kaptam Micawber úrtól, Traddles.

- Ugyan!? - kiáltott Traddles. - Mit nem mondasz! Nekem meg Micawberné írt!

Így szólván, Traddles, a ki a gyaloglástól föl volt hevülve, s a kinek részint a testi, részint a lelki izgalomtól úgy égnek meredt a haja, mintha valami jókedvű kísértetet látna maga előtt, elővette a levelét, s kicserélte az én levelemmel. Odafigyeltem rá, a míg el nem jutott Micawber úr levelének a közepéig, s példáját követve, magam is magasba rántottam a szemöldökömet, úgy mint ő, mikor e szavakhoz érvén: - Mennyköveket szórhatok vagy az emésztő és bosszúló lángot irányíthatom! - így kiáltott föl: - Szent Isten, Copperfield! - s azután hozzáfogtam Micawberné asszony levelének az olvasásához.

A levél a következő volt:

„Szíves üdvözetemet küldöm Traddles Thomas úrnak, s ha emlékszik még valakire, a kinek szerencséje volt valaha jó ismerősei közé tartoznia, engedje meg, hogy lefoglaljam a magam számára szabad idejének néhány pillanatát. Biztosítom T. T. urat, hogy nem folyamodnám ily tolakodó módon szívességéhez, ha más helyzetben volnék és nem fenyegetne a végső kétségbeesés.

Bár rendkívül bánt a dolog, megvallom, hogy Micawber úrnak, (a ki hajdan oly házias természetű volt), hitvesétől és családjától való elhidegülése az oka Traddles úrhoz intézett eme boldogtalan esedezéseimnek, ez az oka annak, hogy most Traddles úr szíves elnézéseért könyörgök. T. úrnak halvány sejtelve sem lehet Micawber úr

³⁶ D. V. annyi, mint Deo Volente (ha az Isten is így akarja).

viselkedésének megváltozásáról és hevesységéről. Ez a változás fokozatosan következett be, a míg végül az elméleti megháborodás tüneteit vonta maga után. Alig múlik nap, biztosítom Traddles urat, a mikor ki nem törne rajta valami roham. T. úr bizonyára nem fogja kívánni, hogy leírjam, mit érzek, mikor arról értesítem, hogy szinte megszoktam már, hogy Micawber úr minduntalan azt hajtogatja, hogy eladta magát az Ö....nek. Titkolódzás és rejtelmesség lett a főtulajdonsága régóta jellemének, foglalta el helyét régóta a határtalan bizodalomnak. A legcsekélyebb alkalom, még az a kérdés is, hogy ezt vagy azt kíván-e ebédre, arra indítja, hogy válasszon szándékot emlegessen. Tegnap este, mikor két pennyt kértek tőle gyermekei „czitromhéj”-ra, - erre az itt szokásos édességre, - osztriganyító-késsel fenyegette meg az ikreket!

Kérve-kérem Traddles urat, bocsássa meg, hogy e részletekbe bocsátkozom. Ezek nélkül alig lehetne T. úrnak halvány sejtelve is szívettépő helyzetemről.

Bátorkodhatom-e vajon most már közölni T. úrral jelen soraim célját? Megengedi-e, hogy baráti megfontolásához folyamodom segítségért? Óh igen, hiszen ismerem a szívét!

A szeretet éles szemét bajos elvakítani, különösen a női nemnél. Micawber úr Londonba készül. Habár ma reggeli előtt, mikor azt a kis czédulát írta, a melyet ráragasztott boldogabb napokból való kis barna táskájára, az írását gondosan el is rejtette, a hitvesi aggodalom satekintete mégis világosan megkülönböztette a d, o, n,³⁷ betűket. A postakocsi utolsó állomása West-Endben az Arany Kereszt. Szabad-e vajon esedezve arra kérnem T. urat, hogy keresse föl megtévelyedett férjemet és beszéljen a fejével? Szabad-e vajon arra kérnem T. urat, hogy próbáljon meg Micawber úr és halálosan gyötrődő családja közé lépni? Óh nem, hiszen ez túlságosan sok volna!

Ha Copperfield úr emlékszik még valakire, a kit a hír nem kapott szárnyaira, lesz szíves T. úr változatlan nagyrabecsüléséről biztosítani őt, s fönti kérésemet ő előtte is tolmácsolni? Mindenesetre arra kérem, kegyeskedjék *jelen soraimat szigorúan magántermészetűeknek tekinteni s a rájuk vonatkozó legtávolabbi célzástól is minden elképzelhető körülmények között tartózkodni Micawber úr jelenlétében*. Ha T. úr valamikor válaszra méltatná e levelemet, (a mit a *legnagyobb mértékben* valószínűtlennek kell tartanom), akkor egy „M. E. Canterbury, poste restante” című levél sokkal kevésbé kínos következményeket vonna maga után, mint bármely más közvetlenül annak a nevére címzett levél, a ki mérhetetlen szomorúságában marad

Traddles Thomas úrnak

tiszteletteljesen esedező barátnője

MICAWBER EMMA.”

- Mit szólna e levélhez? - kérdezte Traddles, rám tekintve, miután kétszer végigolvastam.
- Mit szólna a másikhoz? - kérdeztem, mert láttam, hogy összehúzott szemöldökkel folyton olvassa még.
- Azt hiszem, Copperfield, - szólt Traddles, - hogy e két levélnek együttvéve nagyobb a jelentősége, mint Micawber úr leveleinek rendesen, - de hogy mi a jelentőségük, azt nem tudom. Bizonyos, hogy mind a kettő jóhiszeműen íródott és összebeszélés nélkül. Szegény asszony! - szólt, Micawberné levelére czélozva, miközben egymás mellé állván, összehasonlítottuk a két levelet; - irgalmasságot gyakorlunk vele mindenesetre, ha írunk neki és közöljük vele, hogy nem mulasztjuk el Micawber úr fölkeresését.

³⁷ A London szó utolsó betűi.

Annál készségesebben ráállottam erre, mert most már szemrehányást tettem magamnak, hogy múltkori levelét oly könnyedén vettem volt. Akkoriban ugyan, a mint a maga helyén említettem is, sokat törtem a fejemet rajta; de az a körülmény, hogy a magam dolgai is túlságosan elfoglaltak, meg hogy ismertem a Micawber-családot, s főleg, hogy többé nem hallottam a dologról, lassacskán kiverte a fejemből az ügyet. Gyakran gondoltam Micawberékra, de különösen azt szerettem volna tudni, vajon minő „pénzbeli kötelezettségeket” vállalnak magukra Canterburyben, és sokat tűnődtem azon is, hogy Micawber úr milyen tartózkodóvá vált velem szemben, mikor Heep Uriasnak az irtoka lett.

Most azonban vígasztaló levelet írtam Micawberné asszonynak mindkettőnk nevében, s a levelet mind a ketten aláírtuk. Miközben besétáltunk a városba, hogy postára tegyük, Traddlesszel hosszasan megvitattuk a dolgot, s egész tömeg föltevést fölvetettünk, a melyeket fölösleges ismételnem. Délután bevontuk a tanácskozásba a nénémet is; de mindössze annyit süttöttünk ki, hogy pontosan meg kell jelennünk a találkán, a melyet Micawber úr adott.

Jóllehet a kitűzött időnél egy negyedórával előbb odaértünk a kitűzött helyre, Micawber urat már ott találtuk. Keresztbe font karral, a falhoz támaszkodva állt, s oly érzelmős arcczal nézett föl a vasrács hegyeire, mintha ama fának egymásba fonódott ágai volnának, a melyeknek az árnyékában pihent, mikor fiatal volt.

Mikor megszólítottuk, viselkedése valamivel elfogódottabb és kevésbbé előkelő volt, mint hajdanában. Hivatalos fekete ruháját otthon hagyta e kirándulás céljaira való tekintetből, s régi felöltőjét és szűk nadrágját viselte, de nem a régi könnyedséggel. Lassacskán mindinkább visszakerült a régi kerékvágásba, mialatt beszélgettünk vele; de mintha még a monoklija is kevésbbé hanyagúl lógott volna a nyakán, s puhább lett volna az inggallérja is, bár rettentő méretei a régié maradtak.

- Uraim! - szólt Micawber úr, miután kölcsönösen üdvözöltük egymást, - önök minden bajban szóval, tettel jóbarátaim. Engedjék meg, hogy tudakozódní båtorkodjam az *in esse* Copperfieldné asszony és az *in posse* Traddlesné asszony physikai hogylétéről, - föltéve, természetesen, hogy Traddles barátom nem egyesült még szíve választottjával, búra és örömré.

Megköszöntük udvarias érdeklődését s udvariasan feleltünk a kérdésére. Ezután a falra irányította figyelmünket, s így kezdte beszédét: - Biztosítom önöket, uraim! - mire én kifogásolni båtorkodtam ezt az ünnepélyes megszólítást, s arra kértem, hogy beszélgessen velünk úgy, a hogy' hajdanában szokott.

- Kedves Copperfieldem, - szólt erre Micawber úr, a kezemet szorongatva, - szívessége rendkívül lekötél. Ez a fogadtatás, melyben ön egy valaha embernek mondott templom rombadólt omladékait részesíti, - ha szabad magamat így kifejeznem, - oly szívről tanúskodik, a mely díszére válik közös mivoltunknak. Azt akartam megjegyezni, hogy újra látom azt a vídám helyet, a hol éltem néhány legboldogabb óráját töltöttem el.

- Bizonyára Micawberné asszony tette boldoggá azt az időt, - szóltam. - Remélem, Micawberné asszony jól érzi magát?

- Köszönöm, - szólt Micawber úr, a kinek arcza elborúlt e kérdésre, - csak megvolna valahogy'. S ez ímé, - szólt Micawber úr, szomorúan intve a fejével, - a Bench! A hol sok-sok leperdült esztendő alatt először történt meg velem, hogy a pénzbeli kötelezettségek nyomasztó súlyát nem kiáltozták fülembé napról-napra alkalmatlankodó hangok, elállván utamat; a hol nem volt az ajtón semmiféle tolakodó hitelező számára kopogtató; a hol nem kívánták a bírói végzések személyes átvételét, s az idézési parancsokat a kapus kezébe kellett letenni! Uraim, - szólt Micawber úr, - mikor a tégláépítmény oromzatán lévő vasrácszat árnyéka rávetődött a díszter kavicsos porondjára, láttam, hogy gyermekeim végig lépdelték a zavaros mintázat kígýzó szegélyzetén, gondosan elkerülve a sötétlő foltokat. Ismertem e helynek minden

egyes követ. Ha gyöngeséget árulok el, meg fogják önök érteni, hogy megérdemlem az elnézésöket.

- Azóta valamennyien előbbre jutottunk az életben, Micawber úr, - szóltam én.

- Copperfield úr, - szólt Micawber úr keserűen, - midőn e menedékhely lakója voltam, bátran a szeme közé nézhettem embertársaimnak, s ha ki megsértett, kupán vághattam. De többé nem állok ily dicsőséges lábon embertársaimmal!

Micawber úr, miután lesújtva elfordult az épülettől, elfogadta egyfelől az én odakínált karomat, másfelől Traddles odakínált karját, s kettőnk között tovaindult.

- Van a sírhoz vezető országúton - jegyezte meg Micawber úr, vállán keresztül gyöngéd szeretettel hátratekintve, - nem egy olyan méröldjelző, a melyeknél, ha nem volna ez a kívánság istentelen, legjobban szeretne örökre megállni a halandó ember. Ilyen méröldjelző például a Bench az én tarka életemben.

- Óh, Micawber úr, hiszen maga nagyon rosszkedvű, - szólt Traddles.

- Az vagyok, uram, - vágott szavába Micawber úr.

- Remélem, - szólt Traddles, - nem az az oka a rossz kedvének, hogy megútálta a jogtudományt - mert hiszen magam is jogász vagyok, tudja.

Micawber úr egy szót sem felelt.

- Hogy' van Heep barátunk, Micawber úr? - kérdeztem kisvártatva.

- Kedves Copperfieldem, - felelt Micawber úr, hirtelen nagyon fölindulva és nagyon el-sápadva, - ha főnökömet, a ki után kérdezősködik, a *saját* barátjának tartja, akkor sajnálom önt; ha azonban az *én* barátomnak tartja, akkor keserűen mosolygok rajta. De bármilyen minőségben kérdezősködik a főnököm után, arra kérem, de zokon ne vegye, s érje be azzal, ha a feleletemben csupán ennyire szorítkozom - hogy bármilyen legyen is különben a főnököm egészségi állapota: a képe ravasz rókához, hogy azt ne mondjam, ördöghöz hasonlatos. Meg fogja engedni nekem, mint magánembernek, hogy ne időzzem tovább oly tárgynál, a mely hivatalos minőségemben a kétségbeesés legmélyebb örvényébe kergetett.

Sajnálkozásomat fejeztem ki, hogy akaratlanul oly tárgyat érintettem, a mely ennyire fölizgatta. - Hát azt kérdezhetem-e, - szóltam, - a nélkül, hogy újabb baklövést követnék el, hogy' vannak régi jóbarátaim, Wickfield úr és Wickfield kisasszony?

- Wickfield kisasszony, - szólt Micawber úr elvörösödve, - az, a mi mindig volt, nemének mintaképe és ragyogó példája. Kedves Copperfieldem, egyetlen világító csillaga ő egy nyomorúságos életnek. Nagyra becsülöm ezt a fiatal hölgyet, csodálom jellemét, hódolattal adózom szeretetének, igazlelkiségének és jóságának! - Vezessenek egy mellék-utczába, - szólt Micawber úr, - mert lelkemre mondom! jelenlegi kedélyállapotomban több ez, mint a mennyit elviselhetnék!

Bekanyarodtunk vele egy szűk utczába, a hol elővette a zsebkendőjét, és háttal egy ház falához támaszkodott. Ha én is oly komolyan néztem rá, mint Traddles, akkor semmi esetre sem meríthetett bátorságot a társaságunkból.

- Az a végzetem, - szólt Micawber úr őszintén zokogva, de azért oly módon, hogy a régi előkelőségnek még ezenközben is volt benne némi nyoma, - az a végzetem, urak, hogy természetünk nemesebb érzelmei megannyi szemrehányássá váltak lelkemben. Hódolatom, a melylyel Wickfield kisasszonynak adózom, nyílzápor gyanánt sebzi lelkemet. Legjobb volna, kérem, ha magamra hagynának, hogy csavargó módjára járjak földi útamon. Az örlő féreg kétszer oly gyorsan végezne énvelem.

A nélkül, hogy e felszólítást megfogadtuk volna, ott maradtunk mellette, a míg zsebkendőjét el nem tette, inggallérját meg nem igazgatta, s hogy megtéveszsen mindenkit, a ki a közelben netalán megfigyelte őt, félrecsapván a kalapját, dúdolni nem kezdett. Majd nem tudván, mit vesztethetünk, ha már most elveszítjük őt a szemünk elől, kijelentettem, hogy nagy örömem telnék benne, ha bemutatnám őt a nénémnek, s ha e végből kijönne velünk Highgatebe, a hol ágygyal is szívesen szolgálunk neki éjszakára.

- Csinál majd ott nekünk egy pohár puncsot, a maga módja szerint, Micawber úr, - szóltam, - s kellemes visszaemlékezések közepett elfelejti majd, bármi legyen is az, a mi a szívét nyomja.

- Vagy pedig, ha talán bizalmasan közölni óhajtana valamit jóbarátaival, s ez nagyobb megkönnyebbülésére válnék, - szólt Traddles okosan, - akkor közli majd velünk a mondanivalóját.

- Uraim, - szólt Micawber úr, - tegyenek velem, a mit akarnak! Szalmaszál vagyok a mélység felszínén, s ide-oda lökdös az elefántok - bocsánat, akarom mondani - az elemek hatalma.

Karonfogva ismét tovább ballagtunk; a postakocsit éppen indulóban kaptuk, s megérkeztünk Highgatebe, a nélkül, hogy újabb akadályok gördültek volna elénk útközben. Nagyon nyugtalan voltam és nem tudtam, mit kellene tennem vagy mondanom, s így volt vele nyilvánvalóan Traddles is. Micawber úr csaknem az egész úton komor mélázásba merült. Időnként tett ugyan egy-egy kísérletet, hogy fölrázza magát s eldúdolja egy-egy nótának a végét; de rémesen félrecsapott kalapja és szemig fölhúzott inggallérja annál hatásosabbá tette minduntalan való visszaesését mélységes búskomorságába.

Úgy gondoltam, jobb lesz, ha nénémhez megyünk és nem hozzám, mert Dóra gyöngékedett. A néném nyomban megjelent, a mint beüzentünk érte, s szíves jósággal üdvözölte Micawber urat. Micawber úr kezét csókolt neki, az ablakba vonúlt, s előhúzáván zsebkendőjét, nagy lelki harcot vívott önmagával.

Dick úr is otthon volt. Természeténél fogva oly részvéttel viseltetett mindenki iránt, a kin meglátszott, hogy bajban van, s oly gyorsan ráakadt a maga emberére, hogy legalább hatszor megrázta a kezét Micawber úrnak öt perc alatt. Micawber urat szomorúságában annyira megihatotta ez a melegség, a melyet egy idegen részéről tapasztalt, hogy minden egyes kézszorítás alkalmával ennyit volt képes csak mondani:- Kedves, jó uram, ön végtelenül lekötelez! - Ez viszont oly boldoggá tette Dick urat, hogy egyre nagyobb hévvel látott hozzá újra meg újra Micawber úr kezének a szorongatásához.

- Emez úri ember nyájassága, - szólt Micawber úr, a nénémhez fordulva, - ha megengedi, asszonyom, hogy nemzeti nyelvünk szókinszének egy durvább fordulatával éljek, - lekap a lábamról. Oly emberre, a ki a zavar és nyughatatlanság bonyolult tömkelegével viaskodik, az ilyen fogadtatás, higgye meg, asszonyom, valósággal megrázó hatást gyakorol.

- Barátom, Dick úr, - felelt büszkén a néném, - nem közönséges ember.

- Erről meg vagyok győződve, - szólt Micawber úr. - Kedves, jó uram! - folytatta, mert Dick úr újra megrázta a kezét, - szívessége mélyen megindít!

- Hogy' van? - kérdezte Dick úr, aggódó pillantást vetve Micawber úrra.

- Tűrhetően, édes jó uram, - felelt sóhajtván Micawber úr.

- Ne csüggedjen el, - szólt Dick úr, - az a fő, hogy mentül kedélyesebben fogja fel a dolgokat!

Micawber urat egészen kihozták a sodrából e barátságos szavak, valamint az a körülmény, hogy Dick úr kezét újfent a magáéban érezte. - Az volt a végzetem, - jegyezte meg, - hogy az emberi lét változatos panorámájában hébe-korba rábukkanjak egy-egy oázisra; de oly zöldelő, oly vízdús oázisra, mint a jelenlegi, még sohasem akadtam!

Máskor mindez mulattatott volna; de most éreztem, hogy valamennyien feszengünk és nyugtalankodunk; s oly szorongó aggodalommal figyeltem Micawber urat, a mint ide-oda hányódott egyrészt ama nyilvánvaló hajlandósága között, hogy valamit leleplezzen előttünk, s másrészt amaz ellentétes hajlandósága között, hogy ne szóljon semmit, - hogy valósággal láz vett rajtam erőt. Traddles tágra meresztett szemmel ült székének a szélén, s a haja nyomatékosabban égnek állt, mint valaha. Hol a padlóra bámult, hol meg Micawber úrra; de egy szó közbeszólást meg nem kockáztatott. A néném, bár láttam, hogy megfigyelő képessége teljes erejét új vendégünkre irányította, sokkal több hasznát vette lélekjelenlétének, mint bármelyikünk; mert folyvást beszélt Micawber úrhoz, s arra kényszerítette, hogy akarva, nem akarva ő is beszéljen.

- Ön nagyon régi jóbarátja az öcsémnek, Micawber úr, - szólt a néném. - Bár előbb lehetett volna szerencsém önhöz.

- Asszonyom, - felelt Micawber úr, - bár életem korábbi szakában lehetett volna szerencsém önhöz! Nem voltam mindig az a roncs, a minek jelenleg lát.

- Remélem, Micawberné asszony és a családja egészségesek? - szólt a néném.

Micawber úr lehajtotta a fejét. - Jól érzik magukat, asszonyom, - felelt Micawber úr, egy kis szünet multán, kétségbeesetten, - a mennyiben száműzöttek és kiközösítettek jól érezhetik magukat.

- Uram, az Isten áldja meg! - kiáltott a néném, mint szokott, hirtelen felpattanva. - Mit fecseg össze-vissza?

- Asszonyom, - felelt Micawber úr, - családom létfontartása reszket a mérleg serpenyőjében. A főnököm...

Itt Micawber úr bosszantó módon elharapta a szót, s a citromokat kezdte hámozni, a melyeket utasításom szerint eléje raktak, minden egyébgyütt, a mit a puncs készítéséhez használni szokott.

- Nos, a főnöke, - szólt Dick úr, gyöngéd figyelmeztetésül karon bökve Micawber urat.

- Jó uram, - válaszolt Micawber úr, - köszönöm a figyelmeztetést. Hálára kötelez. - (Újból kezét ráztak.) - A főnököm - Heep úr - volt szíves egyszer megjegyezni, asszonyom, hogy ha nem részesülnék amaz előirányzott illetményekben, melyekkel nála elfoglalt hivatalos állásom jár, valószínűleg mint vásári komédiás kódorognék az országban, kardvasat nyelve és tüzet faldosva. S bármit hozhatnék is fel ezzel szemben, csakugyan valószínű, hogy a gyermekeim valamikor tagjaik kificzamításával lesznek kénytelenek megkeresni a kenyerüket, s a feleségem kintornát nyikorgatva fogja őket e természetellenes mutatványokra buzdítani.

Micawber úr késének véletlen, de sokatmondó suhintásával jelezte, hogy e mutatványok akkorra várhatók, a mikor ő nem lesz már többé; azután kétségbeesett ábrázattal tovább folytatta a hámozást.

A néném rákönyökölt arra a kis kerek asztalra, a melyet rendesen maga mellé állított, és figyelmesen szemmel tartotta Micawber urat. Bár idegenkedtem attól a gondolattól, hogy oly vallomást csikarjak ki belőle, a melyre nem önként szánja rá magát, azt hiszem, mégis ráveztettem volna őt a vallomásra, ha vissza nem tart különös viselkedése, a mely megdöbbenett. A többi közt a citrom héját beledobta a katlanba, a cukrot beletette a hamutartóba, a spirituszt az üres vizeskorsóba, s minden áron forró vizet akart kiszorítani az egyik gyertyatartóból. Láttam, hogy közeledőben van a válság, és el is következett. Minden eszközét és anyagát egy rakásra hányta, fölugrott a székéről, kirántotta a zsebkendőjét, és sírva fakadt.

- Kedves Copperfieldem, - szólt Micawber úr, a zsebkendője mögül, - ez olyan foglalkozás, a mely elsősorban zavartalan lelkiállapotot és önbecsülést kíván. Nem bírom elvégezni. Szó se lehet róla.

- Micawber úr, - szóltam, - miről van szó? Kérem, beszéljen! Hiszen jóbarátok között van.

- Jóbarátok között, uram! - ismételte Micawber úr; s egyszerre kitört belőle minden, a mit visszafojtott magába. - Jóságos ég, hiszen főképp azért ilyen a lelkiállapotom, *mert* jóbarátok között vagyok. Miről van szó, uraim? Miről *nincs* szó? Gázságról van szó; aljasságról van szó; hamisításról, csalásról, összeesküvésről van szó; s az egész undok gonoszság-tömegnek a neve - HEEP!

A néném összeapta a kezét s valamennyien felugrottunk, mintha villám csapott volna le közénk.

- A küzdelemnek vége van! - szólt Micawber úr, hevesen hadonászva a zsebkendőjével, s közbe-közbe nagyokat lökve mind a két kezével, mintha emberfölötti nehézségek közepett kellene úsznia. - Nem akarok így élni tovább. Nyomorult teremtmény vagyok az Istennek, meg vagyok fosztva mindattól, a mi az életet elviselhetővé teszi. Meg voltam babonázva annak a pokoli gazembernek a szolgálatában. Adjátok vissza a feleségemet, adjátok vissza a családomat, állítsátok vissza Micawbert annak a hitvány gézengúzának a helyébe, a ki most a lábamon lévő csizmában járkál, s kívánjátok tőlem, hogy holnap kardvasat nyeljek, és én megteszem. Jó étvágygal!

Soha életemben nem láttam még embert ilyen izgatottnak. Megpróbáltam csillapítani, hogy okosan beszélhessünk; de ő csak egyre izgatottabb lett, s egy szót sem akart hallani.

- Nem akarok kezet fogni senkivel sem, - szólt Micawber úr, lihegve, fújva és fuldokolva, mint az olyan ember, a ki hideg vízzel küzködik, - senkivel sem, a míg - darabokra nem zúztam - azt a - ehh - utálatos kígyó - HEEPET! Nem fogadom el senki vendégbarátságát, a míg - ehh - a Vezuv - lábájába - nem fullasztom - ehh - azt az istentelen zsvány - HEEPET! Frissítő - ehh - e földél alatt - különösen puncs - megfojtana - a míg - előbb - ki nem folyik - a szemevilága - annak a - ehh - elvetemült - bitang, csaló - HEEPNEK! Nem akarok - ehh - ismerni senkit - és - ehh - nem szólok - egy szót sem - és - ehh - nem akarok - sehol lakni - addig, a míg - össze nem morzsolom - ehh - felismerhetetlen atomokra - azt a - bámulatos, halhatatlan képmutató és hamisan esküvő - HEEPET!

Szinte attól féltem, hogy Micawber úr ott nyomban kiadja a lelkét. Az a mód, a hogy' e tagolatlan mondatokon keresztülvergődött, s a hogy', valahányszor Heep nevéhez közeledett, utat tört magának hozzá, csaknem elaléltnan rávetette magát, és szinte bámulatos heveséggel kilökte magából, félelmetes látvány volt; de most, mikor szinte gőzölögve székére hanyatlott, s ránk nézett, miközben arcza minden elképzelhető színt játszott, csak azt nem, a mely természetes színe volt, s gyors egymásutánban végtelen sora görgött végig a torkán a hörgéseknek, fölhúzódva látszólag a koponyája felé, valóban olyan benyomást keltett, mintha utolsó perczeit élné. Segítségére akartam sietni; de visszaintett a kezével s egy szavamat sem akarta meghallgatni.

- Nem, Copperfield! - Egy szót se addig - ehh - a míg - Wickfield kisasszony - ehh - elégtételt nem kapott azért a sok igaztalanságért, a mivel - elhalmozta - az a - ehh - istenverte zsvány - HEEP! - (Szentül hiszem, hogy Micawber úr három szót ki nem bírt volna nyögni, ha ez a név, valahányszor közeledni érezte, bámulatos energiával nem tölti el.) - Törhetetlen titok maradjon - ehh - az egész világ előtt - ehh - kivétel nélkül - mához egy hétig - ehh - reggeli idején - ehh - legyen ott mindenki - a nagynéni is - ehh - meg ez a rendkívül nyájas úri ember

- abban a canterbury-i szállóban - ehh - a hol a feleségem meg én - kórusban énekeltünk a barátságról³⁸ - a hol - ehh - le fogom leplezni - azt a - ehh - túrhetetlen bitang - HEEPET! - Egy szót se többet - ehh - ne is beszéljenek - megyek tüstént - képtelen vagyok - ehh - társaságban maradni - tovább üzőm a nyomát - annak a - ehh - istentelen, kárhozott áruló - HEEPNEK!

Utolszor, még pedig a legszenvedélyesebben ismételvén e bűvös nevet, a mely eddig a lelket tartotta benne, Micawber úr kirohant a házból, s ott hagyott bennünket az izgalom, a remény és az álmélkodás oly állapotában, a mely nem sokkal volt jobb az ő állapotánál. De levélírói szenvedélye még akkor is oly hatalmas volt, hogy nem bírta neki ellentállani, mert mikor tetőpontján voltunk még az izgalomnak, reménynek és álmélkodásnak, egy közeli csapászból, a hová Micawber úr betért, hogy megírhasa üzenetét, a következő pásztorlevelet hozták át nekem:

„Rendkívüli titkos és bizalmas jellegű.

Tisztelt Uram!

Engedje meg, hogy az ön közvetítésével kérhessek bocsánatot az ön kiváló nagynénjétől iménti felindulásomért. Egy füstölgő vulkán sokáig visszafojtott kitörése oly benső hangnak volt az eredménye, a melyet könnyebb megérteni, mint szavakkal jellemezni.

Remélem, túrhető világossággal fejeztem ki magam ama találkozásra vonatkozólag, a melyet mához egy hétre adtam, reggelre, Canterburynek ama nyilvános szórakozásra szánt helyiségébe, a hol annak idején a feleségemnek meg nekem szerencsénk volt az ön hangjával egyesíthetni a hangjainkat a Tweeden túl nagyra nőtt, halhatatlan vámszedő³⁹ ismeretes nótájában.

Ha teljesítettem a kötelességemet s bekövetkezett minden bűn jóvátétele, a mi egyedül képesíthet arra, hogy embertársaimnak a szeme közé nézhessek, többé nem fogják a híremet hallani. Egyszerűen azt fogom csak kívánni, hogy ott helyezték csontjaimat örök nyugalomra, a hol

„Örökre egy-egy szűk czellába zártan
Alusznak a falucska ősapái,”⁴⁰

- emez egyszerű felíráttal:

MICAWBER WILKINS.”

ÖTÖDIK FEJEZET.

Peggotty úr álma teljesül.

Ez időtájt néhány hónapja volt már annak, hogy Mártával a folyóparton beszélgettünk. Azóta nem láttam Mártát; de Peggotty úrral több ízben érintkezett. Szorgos kutatása eredménytelen maradt; s a mit Peggotty úr mondott, abból sem következtethettem arra, hogy sikerült volna valami útbaigazítást nyernie arra vonatkozólag, mi történt Emmivel. Mi tagadás, én már

³⁸ Lásd az első kötet tizenhetedik fejezetét.

³⁹ Burns skót költő.

⁴⁰ Népszerű idézet Gray »Falusi temetőben« című elégiájából.

kezdttem lemondani arról a reményről, hogy Emminek valamikor nyomába jutunk; s lassacskán mindinkább megerősödött bennem az a hit, hogy Emmi már nem él.

De Peggotty úr meggyőződése változatlan maradt. A mennyire én tudom, - s azt hiszem, hogy becsületes lelkében mindig tisztán olvashattam, - Peggotty úr soha meg nem ingott amaz ünnepélyes bizonyosságában, hogy előbb-utóbb megtalálja majd Emmit. Türelme sohasem lankadt. S bárha remegve gondoltam arra a halálos gyötremre, a mely rá találhat szakadni, ha erős bizodalma valamikor egy csapásra semmivé lesz majd, oly mély vallásosság, oly megindító vonás volt reménykedésében, a melynek horgonya nemes lelke legtisztább mélyébe volt kivetve, hogy az a tisztelet és becsülés, a melylyel iránta viseltettem, napról-napra fokozódott.

Nem tétlen megnyugvás volt a bizodalma, a mely a reményből táplálkozott és egyebet nem is művelt. Világéletében az elszánt cselekvés embere volt, és tudta, hogy ő neki magának is ki kell vennie becsületesen a részét minden olyan munkából is, a miben másnak a segítségére szorult. Tudtam, hogy egyszer éjszaka, mikor az az aggodalom szállta meg, hogy valami véletlen folytán nem tették ki a gyertyát a régi bárkaház ablakába, fölkerelkedett és elgyalogolt Yarmouthba. Tudtam, hogy mikor egyszer olyasvalamit olvasott az újságban, a mi esetleg Emmire vonatkozhatott, nyomban felkapta a botját és megtett hatvan-nyolczvan angol mérföldnyi utat a hír nyomán. Elment hajón oda-vissza Nápolyba, miután értesült arról, a mit én Dartle kisasszony közvetítésével megtudtam. Bármerre bolyongott, megtagadott magától minden kényelmet, mert rendíthetetlenül állta azt az elhatározását, hogy Emmi számára takarékoskodik, ha valamikor megtalálja. Minde hosszú idő alatt sohasem hallottam egy panasz-szavát; sohasem hallottam tőle, hogy fáradt vagy csüggeteg.

Dóra, mióta a feleségem volt, gyakran látta Peggotty urat és nagyon megszerette. Szinte magam előtt látom most is, a mint ott áll Dóra pamlagja mellett, kezében tartva durva fűvet, s gyerekasszonykám félénk kíváncsisággal ráemeli kék szemét. Nem egyszer este, mikor a szürkület idején fölkeresett, hogy beszélgessen velem, rávettem őt, hogy gyújtson pipára kint a kertben, miközben lassú léptekkel föl s alá járkáltunk. S ilyenkor legelevenebben fölmerült emlékezetemben elhagyott otthonának a képe, az a meghitt családi kör, a melyben oly nagy gyönyörűsége telt gyermeki lelkemnek, mikor esténkint vígan lobogott a tűz a bárkaházban s kívül nyögve zúgott a szél körülötte.

Egy este, ilyen időtájban, közölte velem, hogy Márta a mult este szállása közelében vára-
kozott rá, a míg el nem ment hazulról, és arra kérte őt, hogy semmi szín alatt el ne távozzék Londonból addig, a míg újra nem találkozik vele.

- Megmondta, hogy miért? - kérdeztem.

- Kérdezgettem tőle, Davy úrfi, - felelt Peggotty úr, - de egy-két szóná többet sose beszél, oszt most is csak megigértette velem, hogy nem megyek sehová, oszt eetávozott.

- Megmondta, hogy körülbelül mikor fogja megint fölkeresni? - kérdeztem.

- Nem, Davy úrfi, - felelt Peggotty úr, miközben elgondolkozva végigsimította arcát a kezével. - Ezt is kérdeztem tőle; de aszonta, hogy ezt egyelőre meg nem mondhattya.

Mivel régen föltettem már magamban, hogy nem biztatom oly reményekkel, a melyek egy-egy hajszálon függték csupán, azt a megjegyzést tettem csak szavaira, hogy azt hiszem, Márta nemsokára fölkeresi majd. Azokat a sejtelmeket, a melyeket szavai bennem támasztottak, magamnak tartottam, s egyébként magamat is igen halvány reménynyel mertem csak biztatgatni.

Körülbelül két hét múlva egy este egyedül sétáltam a kertben. Nagyon jól emlékszem erre az estére. A második nap estéje volt azon a héten, a melyet Micawber úr kikötött. Egész nap

esett, s a levegő párával volt tele. A fák sűrű lombja megereszkedett a nedvességtől; de az eső elállt, bár az ég borús volt még, s a reménykedő madarak vígan csicseregtek. Mialatt ide-oda járkáltam a kertben, s egyre nagyobb lett körültem a homály, a csicsergés lassacskán elpihent; s az a sajátságos némaság lett úrrá a természetben, a mely úgy hozzáillik az ilyen falusi estékhez, mikor a legzsengőbb fácska is mozdulatlan, csak hébe-korba perdül le a galyakról egy-egy nehéz esőcsepp.

Volt a villánk mellett egy kis gyepes tisztás, a melynek borostyánnal befuttatott léczkerítésén keresztül kiláthattam a kertből, a hol járkáltam, a ház előtt húzódó országútra. Véletlenül erre tekintettem, miközben sok mindenfélén eltűnődtem; s egy alakot pillantottam meg kint az úton, a ki egyszerű köpenybe volt burkolózva. Hevesen hajlongott és integetett felém.

- Márta! - szóltam, hozzá sietve.

- Velem jöhet? - kérdezte, izgatott hangon suttogva. - Peggotty úrnál voltam, de nincs otthon. Fölírtam, hová jöjjön, s tulajdon kezemmel letettem az írást az asztalára. Azt mondták, hogy nem sokáig marad el. Ujságom van a számára. Velem jöhet rögtön?

Válasz helyett nyomban kisiettem a kapun. Heves mozdulatot tett a kezével, mintha arra akarna kérni, hogy legyek türelemmel és ne beszéljek, s azután megindult London felé, a honnan, mint ruhájáról láttam, gyalog sietett idáig.

Megkérdeztem, Londonba megyünk-e? S mikor igen-t intett ugyanolyan heves kézmozdulattal, mint az előbb, megállítottam egy arra robogó üres kocsit, és kocsira ültem vele. Mikor megkérdeztem tőle, hová hajtassak, azt felelte: - Bárhová a Golden Square közelébe! És gyorsan! - azután behúzódott az egyik sarokba, az egyik remegő kezét az arcza elé tartva, a másikkal pedig ismételve az előbbi mozdulatot, mintha nem bírná elviselni az emberi hangot.

Rendkívül izgatottan, miközben remény és félelem viaskodott lelkemben, ránéztem most, mintegy magyarázatot kívánva tőle. De mikor láttam, mennyire kívánczik a nyugalom után, s éreztem, hogy ilyenkor magam is természetszerűen nyugalom után szoktam vágyódni, meg se próbáltam megszakítani a hallgatást. Tovább robogtunk, a nélkül, hogy egy szót váltottunk volna egymással. Márta olykor-olykor kitekintett az ablakon, mintha azt gondolná, hogy lassan haladunk, bárha valóban gyorsan vágattunk; de egyébként mindvégig úgy ült a kocsiban, mint eleinte.

Leszálltunk az említett Square egyik torkolatánál, a hol megparancsoltam a kocsisnak, hogy várakozzék, mert nem tudtam, vajon nem lesz-e talán szükségünk rá. Márta karomra tette a kezét, s rohanva vont magával ama sötét utcák egyikébe, a minő nem egy van azon a tájon, a hol valaha csupa szép családi ház volt, a melyek azonban régóta szegényes bérházakká sülyedtek, a melyeknek lakásait szobáinkint adták ki bérbe. Belépve egy ilyen ház nyitott kapuján, Márta eleresztette a karomat, s intett, hogy kövessem őt föl a közös lépcsőn, a mely olyan volt, mintha valamely mellékcsatornája lett volna az utcának.

A ház zsúfolásig tele volt lakókkal. Miközben fölfelé mentünk, egymásután nyíltak a szobaajtók s ki-kidugták az emberek a fejüket; másokkal meg a lépcsőn találkoztunk, a kik lefelé tartottak. Mikor még mielőtt beléptünk a házba, kívülről fölpillantottam a magasba, egy csomó asszonyt és gyereket láttam kihajolni az ablakokból a virágcserepek fölött; s úgy látszott, hogy fölkeltették a kíváncsiságukat, mert nagyobbbrészt ugyanezek voltak azok is, a kik az ajtókon kikukucskáltak. Széles, rakott lépcsőzet volt, tömör, sötét fából való karfával; az ajtók fölött faragott ékű gyümölcs- és virág-párkánydíszt volt, s az ablakokban tágas fülkék voltak. De a régi dicsőségnek minde nyoma siralmas romlás és piszok martaléka volt; rothadás, penész és vénség emésztette a padlózatot, a mely több helyütt szúrágta, sőt itt-ott már veszedelmesen rongált is volt. Észrevettem, hogy megpróbálkoztak azzal is, nem lehetne-e új vért önteni a sorvadó testbe, s kifoltozták itt-ott közönséges deszkával a drága, ódon fa-

munkát; de ez olyanforma volt, mint valamely züllött régi nemes házassága a köznép szegény leányával, a mikor az össze nem illő pár mindkét fele riadozik egymástól. A lépcsőzet hátsó ablakai közül a legtöbb el volt földve vagy egészen befalazva. A mit meghagytak ablaknak, azon alig maradt valamicske az ablaküvegből; s a romladozó ablakrámaikon keresztül, a melyeken mintha szakadatlanul befelé tódult volna a rossz levegő, kifelé azonban soha, más üvegtelen ablakokon át beeláttam más ilyen állapotban lévő házakba s szédülve néztem le egy nyomorúságos udvarba, a mely közös szemétdombja volt az egész háznak.

Fölmentünk a ház legfelső emeletére. Útközben két vagy három ízben azt gondoltam, mintha a félhomályban egy előttünk fölfelé siető női alak ruháját vettem volna észre. Mikor fordultunk, hogy nekiinduljunk a padlásra vezető utolsó lépcsőrésznek, tisztán láttuk az egész alakot, a mint egy pillanatra megállt egy ajtó előtt. Majd megnyomta a kilincset és belépett.

- Ki ez? - szólt Márta suttogva. - Az én szobámba ment be. Pedig nem ismerem!

Én megismertem. Nagy elképedésemre ráismertem benne Dartle kisasszonyra.

Pár szóval olyasvalamit mondtam a vezetőmnek, hogy a hölgy egy úrinő, a kit a régi időből ismerek; s alig mondtam ezt, kihallatszott a hangja a szobából, bár onnan, a hol álltunk, nem értettük meg, mit beszél. Márta megdöbbenve ismételte előbbi szavait, s halkán fölvezetett a lépcsőn; azután egy kis hátsó ajtón, a melynek, úgy láttam, nincsen zára, s a melyet könnyed lökessel betaszított, egy alacsony, ferde tetejű, üres kis padlásszobába vitt be, a mely alig volt nagyobb egy pohárszéknél. Ebből a szobából keskeny ajtó nyílt abba a szobába, a melyet Márta a magáénak mondott. Ez az ajtó félig tárva volt. Itt megálltunk, lelkendezve a gyors lépcsőjárástól, s Márta óvatosan ajkamra illesztette a kezét. A túlsó szobából csak annyit láthattam, hogy meglehetősen tágas szoba, egy ágy van benne, s néhány hajót ábrázoló közönséges kép lóg a falán. Nem láthattam sem Dartle kisasszonyt, sem azt a személyt, a kihez beszélni hallottuk. Bizonyos, hogy a társam sem láthatta, mert az én helyem volt a jobbik hely.

Néhány pillanatig néma csöndesség volt. Márta egyik kezét ajkamon nyugtatta, s a másikat hallgatózva fölemelte.

- Nem sokat törődöm vele, hogy nincs itthon, - szólt Dartle Róza kevélyen; - nem tudom, kicsoda. Én magát akartam látni.

- Engem? - felelt egy szelíd hang.

E hang hallatára remegés fogott el. Mert Emmi hangja volt!

- Igen, - felelt Dartle kisasszony, - azért jöttem, hogy magát lássam. Micsoda? Nem szégyenli azt az arcot, a mely oly sok bajt okozott?

Hangjának határozott, engesztelhetetlen gyűlölete, hideg, szigorú élessége és elfojtott dühe, úgy elém varázsolták Dartle Rózát, mintha magam előtt láttam volna őt a világosságban. Láttam a lobogó, fekete szemet s a szenvedély-emésztette alakot; s láttam a sebhelyet, a melynek fehér vonala remegve, lüktetve metszette keresztül ajkait, miközben beszélt.

- Azért jöttem, - szólt Dartle Róza, - hogy lássam Steerforth James drága kincsét; azt a lányt, a ki megszökött vele, s a kit nyelvére kapott szülőföldjének leghitványabb csöcseléke; a ki orczátlán, fölfuvalkodott, kitanult társa a Steerforth James-féle alakoknak. Kíváncsi voltam rá, miféle teremtés az ilyen.

Nesz támadt, mintha a boldogtalan lány, a kinek fejére Dartle Róza rázúdította ezt a gyalázkodást, az ajtó felé rohant, s a másik gyorsan útját állta volna. Majd csend támadt egy pillanatig.

Mikor Dartle kisasszony újra megszólalt, összeszorított fogai közül bocsátotta ki sziszegő hangját és haragosan toppantott a lábával.

- Itt marad! - szólt, - vagy telekiabálom a nevével a házat és az egész utcát! Ha szökni próbál *előlem*, föltartóztatom a hajánál fogva is, és magára úszítom a köveket is!

Ijedt suttogás volt csak a válasz Dartle kisasszony fenyegetésére. Majd ismét csend támadt. Nem tudtam, mitévő legyek. Bármennyire szerettem volna is végét vetni ennek a találkozásnak, éreztem, hogy nincs jogom mutatkozni; hogy csupán Peggotty úrnak szabad őt látnia és megszabadítani. De hát mikor jön már? - gondoltam magamban türelmetlenül.

- Így ni! - szólt Dartle Róza megvető nevetéssel. - Végre látom hát! Óh, micsoda bambaság volt, hogy ez a gyönyörű álszemérem, meg ez a lehorgasztott fej hálójába keríthette őt!

- Óh, az Isten szerelméért, legyen kíméletes! - kiáltott Emmi. - Bárki legyen, ismeri siralmas történetemet, s az Isten szerelméért, legyen hozzám kíméletes, ha azt akarja, hogy kegyedhez is kíméletesek legyenek!

- Hogy *hozzám* is kíméletesek legyenek! - felelt a másik dühösen. - Hát mit gondol, mi az, a mi közös *bennünk*?

- Semmi más, csak a nemünk, - szólt Emmi, zokogásba törve ki.

- Ez pedig, - szólt Dartle Róza, - oly hatalmas közösség, főleg mikor ilyen becstelen személy hivatkozik rá, hogyha más érzés is volna még a keblemben azon kívül, hogy megvetem és utálok magát, ez a hivatkozás megdermesztené. A nemünk! Valóban díszére válik nemünknek!

- Megérdemeltem, - zokogott Emmi, - de ez rettenetes! Édes, jó asszonyom, gondolja meg, mennyit szenvedtem és milyen mélyre süllyedtem! Óh, Márta, gyere vissza! Óh, édes otthonom, óh, édes otthonom!

Dartle kisasszony leült egy székre, úgy, hogy láthattam őt az ajtó mögül, s a földre nézett, mintha Emmi leroskadt volna eléje. Most, hogy odakerült közém és a lámpa közé, tisztán láthattam vonagló ajkát s kegyetlen tekintetét, a melyet mohó diadalérzettel merően egy pontra függesztett.

- Figyeljen arra, a mit mondok! - szólt Dartle kisasszony; - s tartogassa álnok mesterkedését a bolondjai számára. Azt hiszi, hogy megindíthat *engem* a könnyeivel? Épp oly kevésbé, a hogy' meg nem ígézhetne a mosolyával, maga megvásárolt rabszolganő.

- Óh, irgalmazzon! - zokogott Emmi. - Mutasson egy kis szánalmat, mert különben megöl az örület!

- Nem is volna súlyos bűnhődés, - szólt Dartle Róza, - bűneiért. Tudja, hogy mit művelt? Gondol-e valaha arra az otthonra, a melyet elpusztított?

- Óh, nincs nap, nincs éjszaka, a mikor nem arra gondolok! - kiáltott Emmi; s most tisztán láthattam őt is, a mint térden állva hátra vetette a fejét, sápadt arcát égnek emelte, vadul tördelte kinyújtott kezét, s lebomlott haja végig omlott alakján. - Volt-e egyetlen oly pillanat, ébren vagy álmomban, mikor nem állt előttem, éppen úgy, mint ama boldogtalan időben, mikor elfordultam tőle mindörökre! Óh, édes otthonom, édes otthonom! Óh, drága jó bácsim, ha tudhattad volna valaha, milyen gyötrelmemre volt szereteted, mikor letértem a jó útról, nem adtad volna jelét soha oly állhatatosan, bármily mélyen érezted is; óh, inkább haraggoddal sújtottál volna, legalább egyszer ez életben, hogy vigasztalást meríthettem volna belőle. Nincs számomra e földön, nincs, nincs vigasztalás, mert mindig gyöngéden szerettek engem valamennyien! - Arczra borúlt a széken ülő, parancsoló alak előtt, s esdekelve ruhája szegélyét próbálta megragadni.

Dartle Róza, letekintve rá, oly hajthatatlanul ült a helyén, mintha érczből lett volna. Ajkait erősen összeszorította, mintha tudná, hogy minden erejét össze kell szednie, - (azt írom, a mit őszintén hiszek), - hogy el ne rúgja magától az előtte heverő gyönyörű teremtet. Tisztán láttam őt, s arcának és jellemének egész ereje mintha ennek az érzésnek a leküzdésére törekedett volna. - Hát Peggotty úr sohse jön már?

- Óh, nyomorúlt hívsága a föld e férgeinek! - szólt Dartle kisasszony, mikor annyira erőt vett keblének haragos indulatán, hogy beszélni próbálhatott. - A *maga* otthona! Hát azt hiszi, hogy egyetlen gondolatot is vesztegetek erre, vagy hogy nem tudom, hogy ennek a hitvány helynek semmi nem árthat meg úgy, hogy pénzzel gyönyörűen kárpótolni ne lehetne bármiért? A *maga* otthona! Maga árúczikke volt csak az otthonának, megvették és eladták úgy, mint bármi más eladó portékát, a mivel a fajtája kereskedik.

- Óh, csak ezt ne! - kiáltott Emmi. - Mondjon rólam bármit; de ne tetézze az én szégyenemmel és gyalázatommal még jobban, mint én tettem, azokat az embereket, a kik épp oly tisztességesek, mint kegyed! Tisztelje legalább őket, ha úri nő, hogyha én rajtam nem is könyörül.

- Az *ő* otthonáról beszélek, - szólt Dartle Róza, ügyet sem vetve e könyörgésre, s elrántva ruháját, hogy Emmi érintése meg ne fertőzhesse, - az *ő* otthonáról, - a hol én élek. Itt - szólt megvető nevetéssel kinyújtva a kezét s letekintve az előtte heverő leányra, - méltán van ok szakításra az úri mama és úri fia között; méltán van ok nyomorúságra olyan házban, a hol magát konyhalánynak sem fogadták volna be; méltán van ok haragra, szenvedésre és szemrehányásra. Óh, ez a darab mocsok, a mit a parton szedtek föl, hogy egy óra hosszáig nagyra legyenek vele, s aztán visszalökjék eredeti helyére!

- Nem! Nem! - kiáltott Emmi, összecsapva a kezét. - Mikor először keresztelte az utamat, - óh, bár sohase virradt volna rám az a nap! óh bár síromba vittek volna, mikor találkozott velem! - épp oly erényes hajadonnak neveltek engem is, mint kegyedet, vagy bármely más úri nőt, s menyasszonya voltam egy olyan derék embernek, a kinél derekabb férjet nem kívánhatna magának sem kegyed, sem bármely más úrinő a világon. Ha kegyed ott él az *ő* otthonában és ismeri őt, akkor tudja talán, milyen hatalmas lehet neki egy gyöngye, hiú teremtetssel szemben. Nem védem magamat, de jól tudom, és jól tudja *ő* is, vagy jól fogja tudni, mikor üt az utolsó órája s bántani fogja a lelkét, hogy fölhasználta minden hatalmát elámításomra, hogy én hittem neki, bíztam benne és szerettem őt!

Dartle Róza fölpattant a székéről; hátraugrott s e közben Emmi felé sújtott, oly gonosz, a szenvedélytől annyira elsötétült és eltorzult arczczal, hogy csaknem közéjük vettem magamat. De az ütés, a mely célzott tévesztett, a levegőt érte csak. A mint ott állt lihegve, oly útálattal nézve le Emmire, a minőt csak képes volt kifejezni, s minden ízében remegve a dühtől és a megvetéstől, azt gondoltam, hogy ilyen látványban nem volt még és nem is lehet többé részem soha életemben.

- *Maga* szereti őt? *Maga*? - kiáltott Dartle Róza, ökölbe szorítva a kezét, a mely úgy remegett, mintha fegyverre volna csak szüksége, hogy keresztűlszúrhatta dühöngése célzóabláját.

Emmi úgy visszariadt, hogy nem láthattam őt többé. Felelni egy szót sem felelt.

- És *nekem* meri ezt mondani, - folytatta Dartle kisasszony, - gyalázatos ajkaival? Mért nem korbácsolják meg az ilyen teremteteket? Ha megparancsolhatnám, hogy megtegyék, halálra korbácsolatnám ezt a lányt!

És megtette volna, kétségtelenül. Nem mertem volna rábízni a kárpadot sem, a míg ettől a dühtől szikrázott a szeme.

Majd lassan, nagyon lassan nevetésbe tört ki, s rámutatott Emmire a kezével, mintha szégyenoszlop volna Isten, ember előtt.

- Ő szeret! - szólt Dartle Róza. - Ez a dögtest! És azt meséli nekem, hogy James valaha törődött vele. Ha, ha! Hogy tudnak hazudni ezek a lélekkufárok!

A gúnyja rosszabb volt leplezetlen dühénél. A kettő közül sokkal szívesebben lettem volna az utóbbinak céltáblája. De ha szabadjára eresztette a dühét, nem tartott csak egy pillanatig. Újra békóba verte, s bárhogy marczangolta belsejét, erőt vett rajta.

- Azért jöttem ide, hallja-e, tiszta forrása a szerelemnek, - szólt Dartle kisasszony, - hogy lássam, - a mint kezdetben meg is mondtam, - miféle teremtés az olyan, a minő maga. Kíváncsi voltam. Ki vagyok elégtve. Azért is jöttem, hogy megmondjam, hogy legokosabb lesz, ha mentől hamarabb fölkeresi azt a híres otthonát, s elrejtí a fejét ama kitűnő felebarátai között, a kik várva-várják, hogy a pénzével megvigasztalódjanak. Ha elfogy a pénze, akkor megint hihet majd valakinek, bízhat benne és szeretheti őt, tudja! Azt hittem, hogy összetörött játékszer lesz, a mely eltartott addig, a míg el kellett tartania; hogy értéktelen cifraság, a mely megfakult, s azután félrelökték. De mivel azt látom, hogy színarany, hogy valódi úrinő, hogy maga a meggyalázott ártatlanság, a kinek üde szíve szerelemmel és bizalommal van tele, - s így is néz ki valóban s erre vall a története is! - van még egyéb mondanivalóm is. Ide figyeljen, mert a mit mondok, azt meg is fogom tenni. Megértett, szép tündér? A mit mondok, azt meg is fogom tenni!

Dühe újra erőt vett rajta egy pillanatra; de végigvonaglott csak az arczán, mintha görcs lett volna, s mosoly fakadt a nyomán.

- Rejtőzzék el, - folytatta Dartle kisasszony, - ha nem otthon, akárhol másutt. Bárhol, csak senki el ne érhesse; éljen sötét elhagyottságban, vagy a mi még jobb volna, rejtőzzék el valahol a halál sötét ölében. Csodálom, hogy szerető szívét, ha már sehogysem tud megszakadni, más úton-módon nem képes örökre lecsendesíteni! Nem egy módját hallottam ennek hébe-korba. Azt hiszem, könnyű volna választani közülök.

Halk zokogás, Emmi zokogása, szakította itt félbe Dartle Rózát. Megállt és úgy hallgatta a hangokat, mintha zene volna.

- Talán furcsa természetem van, - folytatta Dartle Róza; - de nem bírok szabadon lélekzeni abban a levegőben, a melyben maga lélezkzik. Romlott ez a levegő. Éppen azért meg akarom tisztítani; azt akarom, hogy ne rontsa tovább. Ha még holnap is itt találom, ki fogom kiáltatni a történetét és a foglalkozását a közös lépcsőn. Úgy tudom, hogy ebben a házban tisztességes asszonyok laknak; és nagy kár volna, hogyha ilyen fényes csillag, a minő maga, rejtőzködve ragyogna közöttük. Ha pedig távozván innen, ebben a városban keresne menedéket bármily minőségben, azon az egyen kívül, a mely megilleti, (s a melyben bátran itt maradhat, a nélkül, hogy háborítanám), akkor ugyanabban a szívességben fogom részesíteni, mihelyt nyomára akadok búvóhelyének. Mivel egy olyan úri ember támogat, a ki nem régen a maga kezére pályázott, biztos vagyok a dolgomban.

Hát Peggotty úr nem jön már soha, soha? Meddig kell még ezt túrnöm? Meddig tűrhetem még ezt?

- Jaj nekem, jaj nekem! - kiáltott a boldogtalan Emmi oly hangon, a mely megindította volna, én legalább azt gondoltam, a legkeményebb szívet is; de Dartle Róza mosolya nem ismert irgalmat. - Mit tegyek? Mit tegyek?

- Mit tegyen? - felelt a másik. - Éljen boldogul emlékeinek! Szentelje életét Steerforth James gyöngédsége emlékezetének - hiszen feleségül akarta adni az inasához, vagy nem? - vagy pedig gondoljon háládatosan arra a becsületes, érdemes teremtésre, a ki hajlandó volt elfogadni magát tőle ajándékba. Vagy pedig, ha ezek a büszke emlékezések meg érényeinek az öntudata, meg az a tiszteletreméltó állás, a melyre ők emelték magát mindazoknak a szemé-

ben, a kik emberi alakot hordanak e földön, nem tarthatják magában a lelket, menjen feleségül ahhoz a derék férfiúhoz és tegye boldoggá az, hogy leereszkedik magához. Ha ez sem használna, haljon meg! Van elég sötét kapualj és szemétdomb, ilyen halál és ilyen kétségbeesés számára - válaszszon ki magának egyet és meneküljön a mennyek országába!

Távolról lépteket hallottam közeledni a lépcsőn. Ráismertem a lépésekből, bizonyos voltam benne. Peggotty úr volt, hála Istennek!

Dartle Róza lassan elmozdult a helyéről, miközben beszélt, és eltűnt a szemem elől.

- De jegyezze meg! - szólt még lassan és keményen, a mint kinyitotta a másik ajtót, hogy távozzék. - Föltettem magamban több okból és gyűlöletem következtében, hogy elpusztítom magát, ha csak végkép ki nem tér az utamból vagy szép álarczát le nem veti. Ezt akartam csak mondani; s a mit mondtam, azt meg is fogom tenni!

A lépcsőn fölfelé egyre közelebbről-közelebbről hangzott a léptek zaja, - a közelgő elhaladt Dartle Róza mellett, a mint ez lefelé ment - és berohant a szobába!

- Bácsi!

Iszonyú sikoltás követte ezt a szót. Vártam egy pillanatig, aztán benézve a szobába, láttam, hogy Peggotty úr karjával támogatja Emmi eszméletlen alakját. Néhány másodperczig arczába bámúlt; azután lehajolt, hogy megcsókolja - óh, milyen gyöngéden! - és egy keszkenővel letakarta.

- Davy úrfi, - szólt Peggotty úr halk, remegő hangon, miután letakarta, - hála mennyei atyámnak, hogy álmom betejjesedett! Hála néki, hogy evezérlett a maga úttyain az én egyetlennémhő!

Így szólván, karjára emelte hugocskáját; - elfödött arcza keblén pihent, Peggotty úr arcza felé fordult, - s azután levitte a lépcsőn a mozdulatlan, eszméletlen alakot.

HATODIK FEJEZET.

Egy hosszabb utazás kezdete.

Másnap korán reggel, mikor a kertben sétálgattam nénémmel, (a ki alig végzett más mozgást, mióta Dóra ápolása annyira elfoglalta), jelentették, hogy Peggotty úr óhajt beszélni velem. Fele úton elém jött a kertbe, mikor a kapu felé indultam; s levette a kalapját, mint rendesen, ha meglátta a nénémet, a kit igen nagyra becsült. A nénémnek mindent elmondtam, a mi a múlt éjszaka történt. Most szó nélkül nyájasan Peggotty úrhoz lépdelt, kezét szorított vele és gyöngéden megveregette a karját. Mindezt oly kifejezéssel teljesen tette, hogy beszélnie teljesen fölösleges lett volna. Peggotty úr oly jól megértette a nénémet, mintha nagy beszédet intézett volna hozzá.

- Én most bemegyek, Trot, - szólt a néném, - s megnézem, mit csinál a Kis Virág. Nemsokára föl is ébred már.

- Reményilem, nem én miattam mén be, asszonyom? - szólt Peggotty úr. - Ha csak tótágast nem áll az eszem ma reggee, akkor úgy látom, hogy én miattam akar eemenni.

- Valami mondanivalója van, derék barátom, - szólt a néném, - és nélkülem jobban elmondhatja.

- Engedeemévee, asszonyom, - felelt Peggotty úr, - nagyon örünék, főtéve, hogy a fecsegésem nem bántya, ha itt maranna.

- Igazán? - szólt a néném jóságosan. - Akkor hát itt maradok!

Így aztán karját Peggotty úr karjába fűzte, s elsétált vele egy lombos kis lugasba, a mely a kert háttérében volt, a hol leült egy padra, s én melléje ültem. Volt hely Peggotty úr számára is; de ő inkább állva maradt, kezével egy kis kerti asztalra támaszkodva. A mint ott állt, egy ideig a sapkájára nézve, mielőtt megszólalt volna, akaratlanul észre kellettennem, milyen hatalom és jellemerő fejeződött ki ínas kezében, s milyen derék, hű társa volt ez a kéz becsületes homlokának és őszbe csavarodó hajának.

- Tennap este, - kezdte Peggotty úr, ránk emelve a tekintetét, - eevittem az én drága gyerekeket a szállásomra, a hol régesrégűtű várakoztam má rája, készülődve a fogadására. Órákba tellett, a míglen rám ösmért; oszt akkor térdre hullt a lábam elé, oszt ojjan szelíden, minthogyha imádkozott vóna, eemonta, hogy' történt minden. Eehihetik, hogy mikor hallottam a hangját, a mej ojjan vídáman csengett valaha odahaza - oszt a mikor ott láttam alázatosan magam előtt, minthogyha a porba vóna, a mibe Üdvöztőnk áldott keze írt, - úgy éreztem, hogy méj sebtű vérzik a szívem, bármijjen csordútig vót is háládatosságaa.

Megtörülte kabátja ujjával az arcját, de nem úgy, mintha titkolni akarta volna, miért; azután a hangját köszörülte.

- No de nem sokáig éreztem ezt a sebet, mer iszen megtalátam a húgocskámat. Csak aara kellett gondónom, hogy megtalátam, oszt nyomba el is múlt. Nem is tudom, mér is beszélek most má annyit a dologrú. Egy perczczee elébb eszem ágába se vót, hogy csak egy szóvaa is emliccsem; de annyira magátú gyűtt a nyelvemre, hogy kimontam, mielőtt meggondótam vóna.

- Maga csupa önzetlenség, - szólt a néném, - de meg is kapja érte a jutalmát.

Peggotty úr, a kinek ábrázatán a sűrű lombozat árnyéka játszott, meglepetve hajtotta meg a fejét a néném felé, mintegy köszönetül jó véleményéért; azután folytatta ott, a hol abbahagyta.

- Mikor az én Emmikém - szólt, egy pillanatig haragra lobbanva, - megszökött a házbú, a hol fogva tartotta az a mérges kígyó, a kit a Davy úrfi látott, - való igaz a története, verje meg őtet az Isten! - mondom, mikor innét megszökött, écczaka vót. Sötét écczaka vót; de sok csillag tündököt a menny boltozatytyán! A szegénke nem vót esziné. Végig szalatt a parton, mer azt hitte, hogy ott a régi bárkaház; oszt ránk kijátott, hogy fordújunk fére, mer hogy ő gyün aara. Úgy hallotta a maga kijátását, minthogyha más kijátott vóna; oszt összebebezte magát az éles köveken meg a sziklákon, oszt úgy érezte csak, minthogyha szikla lett vóna ő maga is. Ekkép szalatt fojtón tovább, oszt a szemit mintha tűz égette, a fülibe mintha tenger zúgott vóna. Ecczerre csak - má legalább a hogy' ő gondóta, tuggyák, - megvirratt, szeles, nedves nap derengett, oszt ott fekütt a parton egy kőrakáson, oszt egy asszony szót hozzá, oszt azt kérdezte tőle, a maga nyelvin, mi történt vele, hogy úgy oda van?

Mintha tisztán látta volna mindazt, a mit elbeszél. Elvonúlt a szeme előtt, miközben beszélt, oly elevenen, hogy megkapó komolyságában sokkal világosabban szemléltetett mindent velem, a mit mondott, mint a hogy' tőlem telhetik. Most, mikor annyi idő múltán e sorokat írom, szinte úgy képzem, hogy szemtanúja voltam mindennek, oly bámulatos hűséggel belevésődött minden mozzanat az emlékezetembe.

- Mikor Emmi szeme - a mej megnehezedett vót - jobban látta ezt az asszonyt, - folytatta Peggotty úr, - megösmérte, hogy azok közül való, a kikkee gyakorta eebeszegetett a parton. Mer bárha (a hogy' említettem), messzire szalatt az écczakába, gyakran nagyon messzire eebojongott vót, hol gyalog, hol kocsin vagy ladikon, oszt ösmérte az egész környéket sok mérföldnyire aara felé a parton. Annak az asszonynak nem vótak még gyerekei, mer fiatal asszony vót; de úgy vót, hogy nemsokára várta az elsőt. Aara kérem azt a jó Istent, hogy lejjé

benne boldogságát, legyen vigasztalása, vájjon a becsületére élte fogytáig! Szeresse az anyyát, legyen kötelességtudó gyámola öreg napjaiba; támogassa az utósó perczéig; legyen őrző-angyala itt e földön és azontúl is mindörökké!

- Amen! - szólt a néném.

- Egy kicsinyég félénk meg tartózkodó vót elejénte, - folytatta Peggotty úr, - oszt féré út a rokkájáa vagy más munkájáa, mikor Emmi megállt a gyerekekke beszégetni. De Emmi észrevette, oszt odament hozzá is, oszt megszólította; oszt miveehogy az a fiatal asszony is szeretete a gyerekeket, nemsokára nagyon összebarátkoztak. Annyira, hogy valahányszor aara járt Emmi, ez az asszony mindig virágokat adott nékie. Ez vót az, a ki most azt kérdezte Emmitű, mi történt vele, hogy úgy odavan. Emmi eemonta, oszt a másik - eevitte magáhó. Való igaz. Eevitte haza magáva, - szólt Peggotty úr, eltakarva az arcját.

Ez a szívesség jobban meghatotta őt, mint bármi azóta, hogy Emmi eltűnt a bárkaházból. Sem a néném, sem én nem akartuk zavarni őt.

- Kis kunyhócska vót, gondóhattják, - szólt nemsokára, - de azér talát benne hejet Emmi számára is a jó asszony - az ura oda vót a tengeren, - oszt titokba tartotta a dogot, oszt rábírta a szomszéggyait is - nem sokan laktak a közeebe, - hogy ők se árújják ee. Emmi valami gonosz lázba esett, oszt a mi a legfurcsább vót - ámbátor leheccséges, hogy a tudományos embereknek nem furcsa - annak az országnak a nyelve egészen kiment a fejibű, oszt csak az édes anyanyelvin tudott beszéni, a mit ott senkise értett. Emlékszik rá, mintha csak álmotta vóna, hogy ott fekütt, mindig az anyanyelvin beszéve, oszt mindig azt képzeeve, hogy a régi bárkaház ott van az öbölbe, a közeli fordúlóná, oszt szakadatlanú azon kért, azon könyörgött, hogy kűggyenek oda, oszt mongyák ee, hogy haldoklik, oszt hozzanak onnét üzenetet, hogy megbocsátanak neki, ha csak egy árva szóva is. Szinte az egész idő alatt azt gondóta - maj hogy az, a kit az imént említettem, ott leskelődik az ablakjuk alatt, maj meg, hogy az, a ki oda vitte, bent van a szobába, - oszt sikótozva kérte azt a derék fiatal asszonyt, hogy ne aggya oda őtet, oszt ugyanakkor tutta azt is, hogy nem értik meg a szavát, oszt attű félt, hogy eevszik onnét. Valaminthogy szakadatlanú úgy érezte, hogy a szemit tűz égeti, a fülibe meg belezúg a tenger. Oszt nem tutta, hogy ma van-e vagy tennap vagy hónap; hanem a mi csak megesett valaha az életibe vagy megeshetett vóna, meg a mi soha meg nem történt vele, de meg se történhetett, ecczerre megrohanta minden a lelkit, oszt semmit se látott tisztán, semminek se örűt, oszt mégis csak énekűt meg kaczagott rajta! Meddig vót így, nem tudom; oszt ecczer csak elalutt, oszt bárha sokkalta erősebb vót nem ecczer, mint valójába, ojjan gyöngé lett, mint a legapróbb gyerek.

Peggotty úr itt elhallgatott, mintha pihenésre volna szüksége a saját leírásának az iszonyata után. Miután néhány pillanatig némán állt, így folytatta az elbeszélését:

- Szép délután vót, a mikor fölébrett; oszt ojjan csöndesség vót, hogy egy hang se hallatszott, csak a kék tenger morajlása odale a parton. Az első pillanatba azt hitte, hogy odahaza van egy vasárnapi reggelen; de a szőlőlevelek, a miket az ablakon látott, meg távolabb a dombok, nem illettek az otthonhó, és ellent montak néki. Akkor begyűt a jóbarátnéja, hogy vigyázzon rá az ágya mellett; oszt akkor megtutta, hogy a régi bárkaház nincs ott a parton a közeli fordúlóná, hanem hogy nagyon messze van onnat; oszt megtutta, hogy hol van, meg hogy mér van ott; oszt zokogásba tört ki annak a jó fiatal asszonynak a keblin, a hol reménylem, most már a kis babuskája nyugszik, rámosolyogva a szép kis szemeivee!

Nem említhette Emminek ezt a jóbarátnőjét a nélkül, hogy meg ne eredt volna a könnye. Hiába akarta visszafojtani. Újra meg újra sírva fakadt, valahányszor az Isten áldását kérte rá!

- Ez jót tett az Emmikémnek, - folytatta, oly elérzékenyülés után, a melyet nem láthattam a nélkül, hogy magam is el ne érzékenyüljek; a mi meg a nénémet illeti, ő együtt sírt szíve

mélyéből Peggotty úrral. - Ez jót tett az Emmikémnek, oszt kezdett jobbra fordúni az állapottya. Csakhogy annak az országnak a nyelve tejjesen kiment a fejibű, úgy hogy jelek úttyán vót kéntelen megértetni magát. Naprú-napra jobban lett, lassacskán, de biztosan, oszt próbággatta megtanúni a legecczerűbb tárgyaknak a neveit - a miket mintha soha életibe nem hallott vóna még - míglen ecczer aztán eekövetkezett egy estve, a mikor az ablakná ütt, oszt eenézett egy kis lyányt, a ki odaki játszogatótt a parton. Osztt ecczerre csak ez a kisgyerek kinyújtotta a kezeit, oszt oda kijátott valamit neki, a mi angolú ijjenforma vóna: - Halászlány, nézd csak, kagyló! - mer tunniok kő, hogy elejénte „Szép úrnő”-nek szólították őtet ott az emberek, a hogy’ aarafelé szokás, de Emmi rászoktatta őket, hogy e hejett „Halászlány”-nak nevezzék. A kislány ecczer csak odakiját néki: - Halászlány, nézd csak, kagyló! - Osztt Emmi megérti őtet; felel is néki, zokogásba törve ki; oszt eszibe jut minden újra!

- Mikor Emmi megin megerősödött, - folytatta Peggotty úr, újabb rövid szünet múltán, - eehatározta, hogy eeválik attú a derék fiatal teremestű, oszt hazaindú a hazájába. Haza gyütt akközbe a gazda is, oszt mind a ketten eekísérték Emmi egy kis szállító hajóra, a mejik Livornóba, onnan meg Franciaországba készűtt. Emminek vót egy kis pézecskeje; de azok semmice akartak eefoganni azér, a mit tettek érte. Aszondhatnám, hogy örvendek rajta, ámbátor szegén emberek vótak. A mit cseleketek, ojan hejt van eerakva, a hol se moj nem rágja, se rozsa nem marja, a hova nem férközik be tolvaj, hogy eerabojja. Davy úrfi, maradandóbb az a világ minden kincsiné.

- Emmi megérkezett Franciaországba, oszt a kikötőbe beszegődött egy szállodába az ide-oda utazó úriasszonyok szógálatára. Megjelenik ott egy napon, megjelenik az a kígyó. - Ne aggya az ég, hogy valamikor élém kerűjjon. Mer nem tom, micsinálnék vele! - A mint Emmi megláttya, a nékü, hogy az észrevette vóna, eefogja újra a régi félelme meg a kétségbeesése, oszt menekűtt még a levegőtű is, a mejet az szűtt. Angliába gyütt, oszt Doverba szállt partra.

- Nem tudom, - szűtt Peggotty úr, - nem tudom bizonyosan, mikor hatta cserbe a bátorsága; de egész úton Anglia felé azt gondóta, hogy drága otthonába fog visszatérni. Mihent Angliába érkezett, hazafelé indűtt. De mer attű félt, hogy nem bocsátunk meg néki, meg hogy újjaa mutatnak rá, meg hogy tán meg is haat közűlünk valaki ő miatta, meg sok más egyébtű is fét, [...] ^{*} szafordűjon. - Bácsi, bácsi, - monta, - az a félelem, hogy méltatlan vagyok aara, hogy azt cselekegyem, a mire összetépett, vérző szívem úgy vágyakozott, a legrettenetesebb félelem vót minden félelmem között! Visszafordűtam, pedig tele vót a szívem forró imáccsággaa, bárcsak odakűszhatnék térdenállva a régi ajtókűszöbhű, az écczakába, megcsókóhatnám, lefektethetném rá a bűnös fejemet, - oszt bárcsak ott találhatnának meg reggee élettelenű.

- Eegyűtt, - szűtt Peggotty úr, a kinek réműletteljes suttogásra halkűtt a hangja, - eegyűtt Londonba. Ő - a ki nem vót itt soha életibe - eegyűtt Londonba - egyedű - egy fillér nékü - fiatalon - csinossan. Csaknem abba a pillanatba, mikor partra szállt, tejjesen eehagyatottan, összeakatt valakivee, a kirű azt hitte, hogy jóbaráttya. Egy tisztességes formájű asszony vót, aki azt beszéte néki, hogy szerez maj varrni valót, a mihű értett a szegény, szerez maj bűségesen munkát néki, oszt écczakára ad néki szállást, oszt másnap kérdezűskűdik maj titokba utánam meg a többi otthonvalók után. Mikor a drágám - szűtt Peggotty úr hangosan, s úgy áthatva a hálaérzettűl, hogy remegett az egész teste, - mikor ott állt a romlás szűlin, a miné nagyobb rosszat gondóni se bírok, - Márta ígérutihű hűen megmentette.

Nem voltam képes megállani, hogy föl ne kiáltsak öröműmben.

- Davy úrfi! - szűtt Peggotty úr, kezemet erűs kezűvel megragadva, - maga vót az, a ki elűször figyelmeztetett engem Mártára. Fogaggya érte hálámat, uram! Komojan fogta a dógát. Tutta a

^{*} *Hiányzik egy sor a nyomtatott kiadásból! (az elektronikus változat szerk.)*

saját keserű tapasztalásából, hol kő vigyáznia, oszt mi a teendője. Oszt a jó Isten örködött fölöttünk! Sápattan, lélekszakadva Emmihó sietett, oszt főverte az álmábú. Így szótt hozzá: - Kej fő innet, rosszabb ez, mint a halál, oszt gyere vélem! - A házbeliek úttját akarták állni, de könnyebben főtartóztathatták vóna a tenger vizét! - Mennyetek az utambú, - kijátott, - kísértet vagyok, a ki eegyüttem érte, hogy visszaráncsam a nyitott sírjátú! - Eemonta Emminek, hogy' talákozott velem, meg hogy tuggya, hogy én szeretem és megbocsátok néki. Gyorsan fölötöztette. Karjára kapta a szegént, a ki remegett, ájúdozott. Nem törődött avvaa, a mit a többiek beszéltek, mintha süket lett vóna. Kigyütt közöttük a gyermekemmee, csak ő vele gondóva; kiszabadította a sötét écczakába a romlásnak abbú a fekete barlangjábú!

- Ápóta az Emmikémet, - szólt Peggotty úr, elbocsátván a kezemet és ziháló mellére szorítva a kezét; - ápóta az Emmikémet, a ki kimerüten fekütt, eszméletlenű, oszt közbe-közbe férebeszt, másnap késő reggelig. Aztán elindútt, hogy engem főkeressen; maj meg magát kereste fő, Davy úrfi. Nem monta meg Emminek, hogy hova mén, hogy ee ne veszícse megin a bátorságát, oszt ee ne bújdosson. Hogy' tutta meg az a kegyetlen úrinő, hogy ott van az én Emmikém, azt nem tudom. Tán hogy az, a kirű annyit beszétem má, véletlenű látta, mikor odamentek, vagy hogy talán, a mi hihetőbb vóna, attú az asszontú hallotta meg, nem sokat töröm rajta a fejem. A fődolog az, hogy megtalátam a húgocskámat!

- Egész álló écczaka - folytatta Peggotty úr, - együtt vótunk, Emmi meg én. Nem sok, (ha az időt nézzük), a mit szóvaa mondott szívbú szakadó könnyek között; kevesebb vót az anná, a mit drága orczájárú leóvastam, a mej az én tűzhejemné fejlődött asszonyossá. De egész álló écczaka a nyakamon csüggött a karja; oszt itt pihent a fejceskéje; oszt tuggyuk jó mind a ketten, hogy bízhatunk egymásba most má mindörökké.

Elhallgatott, s a kezét ott nyugtatta az asztalon mozdulatlanúl, de olyan elszántsággal, a melytől megjuhászkodtak volna az oroszlánok is.

- A világosság egy sugara ragyogott föl bennem, Trot, - szólt a néném, a szemét törölgetve, - mikor elhatároztam, hogy keresztanyja leszek a hugodnak, Trotwood Betseynek, a kiben annyira csalatkoztam; de ettől eltekintve, aligha telhetne nagyobb örömem bármiben, mint hogyha keresztanyja lehetnék annak a derék fiatal teremtés kisbabájának!

Peggotty úr bólíntott a fejével, annak a jeléül, hogy megérti a néném érzelmeit; de annyira már nem bízott magában, hogy a néném jóindulatának a tárgyát szóval is merte volna említeni. Mind a hárman szótlanúl a gondolatainkkal foglalkoztunk, (a néném a szemét törölgette, közbe-közbe fölzkogott, majd meg föl kacagott és bolondnak nevezte magát), - a míg én meg nem szólaltam.

- Úgyebár tisztában van már vele teljesen, - kérdeztem Peggotty úrtól, - hogy mi a szándéka a jövőt illetőleg, kedves barátom? Fölösleges is kérdezmem.

- Tisztába vagyok vele teljesen, Davy úrfi, - felelt Peggotty úr; - oszt eemontam Emminek is. Sok hatalmas ország van távol innét. A mi jövendő életünk ott fog lefojni, túl a tengeren.

- Ki akarnak együtt vándorolni, néném, - szóltam.

- Úgy van! - szólt Peggotty úr, reménykedő mosolylyal. - Ausztráliába senkise tehet szemrehányást a drágámnak. Új életet fogunk ott kezdeni.

Megkérdeztem tőle, elhatározta-e már, mikor indulnak.

- Mára korán reggel odale vótam má a kikötőbe, uram, - felelt Peggotty úr, - hogy a hajókrú tudakozógyak. Hat hét vagy két hónap múlva indul egy aarafelé, - láttam is máma reggee, - vótam a földélzetén, - mink is azon megyünk maj.

- Egészen egyedül? - kérdeztem.

- Egyedű, Davy úrfi! - felelt Peggotty úr. - A húgom, tuggya, annyira ragaszkodik magához meg a csalággához, oszt úgy megszokta, hogy csak a saját hazájára gondójon, hogy aligha vóna jó rábeszéni aara, hogy velünk gyűjjön. Van aztán még valaki, a kinek ő viseli a gongyát, Davy úrfi, a kirú nem szabad megfélejtkezni.

- Szegény Ham! - szóltam.

- Az én jó húgom gondolzza a házát néki, tuggya, asszonyom, oszt a fiú nagyon szereti ötöt, - szólt Peggotty úr, mintegy magyarázatképpen a néném számára. - Oda ül maj hozzá, oszt eebeséget vele szép csöndesen, ámbátor azt hiszem, hogy másnak a kedviér nem igen tunná kinyitni a száját. Szegény gyerek! - folytatta Peggotty úr, a fejét csóválva; - nem maratt annyija, hogy nékülözhetné azt a keveset, a mije van.

- És Gummidgené? - kérdeztem.

- Hát bizon, mondhatom, - szólt Peggotty úr, nagyon megrökönyödve; de a mint tovább beszélt, egyre jobban földerült az arcza, - mondhatom, hogy sokat törtem rajta a fejem, mi légyen Gummidgené asszonynya. Tuggya, mikor Gummidgenének eszibe jut az öregje, hát ojankor nem a legkellemetesebb társaság. Szó köztünk maraggyon, Davy úrfi, - meg a kedves nénnye hallhattya, - a mikor Gummidgenné nyafogni kezd, azok, a kik nem ösmerték az öregjít, könnyen azt gondóhattják, hogy kiállhatatlan teremtés. No de hát én *ösmértem* az öregjít, - szólt Peggotty úr, - oszt tudom, hogy mijen derék ember vót, oszt így hát értem az anyót; de mások, tuggya, nem így vannak ám vele, - természetesen nem is lehetnek így!

A néném meg én igazat adtunk neki.

- Így aztán, - szólt Peggotty úr, - megeshetne, - nem mondom, hogy így vóna, de talántán megeshetne, - hogy a húgom ecczer-másszor nem tunna összeférni Gummidgenével. Ezér úgy tervezem, hogy nem is hagyom sokáig velük az anyót, hanem gondoskodok maj róla, hogy legyen hol meghúznia magát. Az a szándékom, hogy mielőtt eemennék, biztosítok a számára egy kis járadékot, a mibű kényelmessen megéhesen. A leghűségesebb teremtés a világon. Azt persze nem kívánhatom tőle, tekintetee a vénségire, meg hogy ojjan árva, veszendő teremtés, hogy ide-oda lökdöstesse magát a jó öreg anyóka a hajó tetején, meg hogy együtt kínlóggyon velünk amott a messzi új ország erdőségeibe meg pusztaságába. Azér ez a tervem van vele.

Nem feledkezett meg senkiről. Gondolt mindenkinek a kívánságaira és igényeire, csak a saját magáéira nem.

- Emmi, - folytatta Peggotty úr, - velem marad, - a szegénnek nagy szüksége van a békére meg a nyugalomra! - velem marad, a míg az utazás órája ee nem következik. Eekészíti maj a szükséges ruhafélit; oszt reménylem, maj csak enyhül lassacskán a fájdalma is, ha hozzászokik megin durva, de szerető szívű bácsijáho.

A néném bólintott a fejével, annak jeléül, hogy ez a remény jogosúlt, és nagyon boldoggá tette ezzel Peggotty urat.

- Hátra van azonban még egy dolog, Davy úrfi, - szólt, belső zsebébe nyúlva, s előhúzta és szétbontotta komolyan az asztalon azt a kis papircsomagot, a melyet láttam már egyszer. - Itt vannak ezek a bankjegyek, - ötven font meg tíz font. Ehhő hozzá szeretném tenni még azt a pénzt, a mi Emminé vót, mikor eegyütt onnat. Megkérdeztem tőle, mennyi vót, (de nem montam, hogy mér kértem), oszt hozzáattam. Csakhogy én nem vagyok tanútt ember. Nem vóna szíves megnézni, rendbe van-é?

Bocsánatot kérve tudatlanságáért, a kezembe adott egy darab papírt, és rám tekintett, miközben átnéztem.

- Köszönöm, uram, - szólt, mikor visszaadtam a papírját. - Ezt a pénzt, ha nincs ellenvetése magának se, Davy úrfi, beteszem egy borítékba, mielőtt útra kelnék, oszt ráírom annak az embernek a címét, ezt aztán beteszem egy másik borítékba, oszt eeküdüm az annyának. Megírom néki, egy szóva se bővebben, mint a hogy' most magának beszélem, hogy minek az ára ez a pénz, meg azt, hogy eekötöztem az országbú, úgy hogy nem küldheti vissza.

Azt mondtam, hogy az a véleményem, helyesen jár el, ha így cselekszik, hogy szentül meg vagyok győződve erről, minthogy ő is úgy érzi, hogy helyesen cselekszik.

- Aszontam, hogy egy dolog van csak hátra, - szólt Peggotty úr, komoly mosolylyal, mikor kis csomagját újra összerakta és a zsebébe dugta; - pedig kettő vót hátra. Nem vótam bizonyos benne, mikor máma reggel eegyüttem hazúrú, hogy ee tunnék-e menni, oszt ee tunnám-e mondani Hamnek élőszóval, a mi ijjen szerencsésen bekövetkezett. Levelet írtam hát, mióta eegyüttem, oszt póstára attam; oszt eemontam benne nékiök, hogy' történt minden, meg hogy hónap magam is lemék hozzájuk, hogy elintézzek minden apróságot, a mi odale elintézni valóm van, oszt hogy valószínűleg utójára eebúcsúzzak Yarmouthtú.

- Azt szeretné talán, hogy én is lekísérjem? - kérdeztem, mivel láttam, hogy szeretne még valamit mondani.

- Ha megtehetné ezt a baráti szívességet, Davy úrfi, - felelt Peggotty úr, - tudom, hogy jó esne nékiök, ha viszontláthatnák.

Minthogy Dórácskám jókedvű volt, és nagyon szerette volna, hogy elmenjek, - (észrevettem, mikor a dologról beszélgettem vele), - készséggel ráálltam, hogy kívánságához képest elkísérjem Peggotty urat. Így aztán másnap reggel felültünk a yarmouthi postakocsira, és ott utaztunk ismét a régi úton.

Mikor este végighaladtunk az ismerős utcákon, - miközben Peggotty úr minden tiltakozásom ellenére a táskámat vitte, - bepillantottam Omer és Joram boltjába, és ott láttam régi barátomat, Omer urat, pöfékelni. Nem szívesen lettem volna tanuja Peggotty úr első találkozásának Hammel és a húgával, s ennél fogva Omer urat használtam fel ürügyül arra, hogy hátra-maradhassak.

- Hogy-mint van Omer úr oly sok idő múlva? - kérdeztem belépve.

Pipája füstjét szétterelte, hogy jobban láthasson, és csakhamar nagy örömmel rám ismert.

- Fölkelnék, uram, hogy megköszönjem megtisztelő látogatását, - szólt Omer úr; - de nem bírok megállni a lábamon, és kereken tologatnak. De a lábamat meg a lélekzetemet nem számítva, hál' Istennek, megvolnék oly vígan, a hogy' csak ember lehet.

Megelégedéséhez és jókedvéhez szerencsét kívántam, s akkor láttam csak, hogy karosszéke kerekeken jár.

- Elmés dolog, úgy-e? - kérdezte, a szemem irányát követve, és karjával megdörzsölte a szék oldaltámláját. - Oly könnyen gördül, mint a pehely, és olyan biztos, akár a postakocsi. Istenemre, ha a kis Minniem - az unokám, tetszik tudni, a Minnie leánya, - nekidül a kis erejével a támlának, és egyet lök rajta, olyan frissen és vígan kocsikázunk, hogy jobban se kell! És mondhatom, hogy nincs a világon jobb szék a pöfékelésre se.

Sohase láttam olyan derék öreg urat, a ki úgy, mint Omer úr, mindent a jó oldaláról fogott fel és mindenben örömet talált. Úgy ragyogott az örömtől, mintha a széke, az asztmája meg a lábai gyöngesége mind egy-egy részlete volna annak a nagy találmánynak, a mely egy pipa dohány élvezetét sokszorozza.

- Biztosíthatom, - szólt Omer úr, - sokkal többet látok a világból e széken ülve, mint valaha ezen kívül láttam. Csodálkoznék, ha látná azt a sereg embert, a ki a nap folyamán benéz ide,

hogy eltrécseljen. Igazán csodálkoznék! Mióta e székből ülök, kétannyi van az újságban is, mint azelőtt volt. És a mi az olvasást illeti általában, Istenemre mondom, hihetetlen mennyiséget emésztetek! Ez az, tetszik tudni, a mit annyira érzek! Mihez fogtam volna, ha megvakulok? Mihez fogtam volna, ha megsiketülök? De baj az, hogy nem érzem a lábamat? Hiszen a míg használhattam a lábamat, csak hamarabb kifogyott a lélekzetem. Most meg, ha kikíváncozom az utcára vagy a fővényes partra, csak Dicket szólítom, Joramnak a legfiatalabb inasát, és saját kocsimon járok, akár a londoni lordmayor.

E szavak után majd megfulladt nevetésben.

- Isten látja, - szólt Omer úr, újra a pipájához kapva, - a kövér falattal együtt le kell csúsztatni a soványat is. Ebbe bele kell törödni az emberfiának itt e földi életben! Joram üzlete kitűnően megy. Ki-tű-nő-en!

- Igazán örömmel hallom, - szóltam.

- Előre tudtam, hogy így lesz, - szólt Omer úr. - És Joram meg Minnie ma is úgy élnek, mintha jegyesek volnának. Mi egyebet kívánhatnék még? Mi *ehhez* képest a lábam?

Az a fölséges megvetés, a melylyel ott ültében a lábaira tekintett, életem egyik legmulatságosabb furcsasága volt.

- S a mióta én az olvasásra adtam magamat, ön uram, úgy-e, az írásra adta a fejét. Mi? - szólt Omer úr, csodálkozó pillantással nézegetve. - Micsoda gyönyörű könyve jelent meg! Micsoda kifejezések vannak benne! Elolvastam minden szavát - minden egyes szavát! És hogy elálmosodtam volna mellette? Szó sincs róla!

Nevetve fejeztem ki a megelégedésemet; de meg kell vallanom, hogy a gondolatoknak ezt a társítását rendkívül jellemzőnek találtam.

- Becsületszavamra mondom, uram, - szólt Omer úr, - hogy mikor magam elé teszem a könyvet az asztalra és kívülről ránézek, - három külön, önálló kötet együttvéve, - első, második, harmadik kötet, - olyan büszke vagyok, akár a Punch,⁴¹ ha elgondolom, hogy hajdanában volt szerencsém összekötötésben állni a családjával. És Istenemre mondom, jó régen volt ez, úgy-e? Odaát Blunderstoneban. Egy szép kis teremtés feküdt hosszában kiterítve egy másik kis teremtéssel. S ön is egész kis legényke volt még akkoriban. Szent Isten! Szent Isten!

Emmire tereltem a beszélgetést. Miután biztosítottam róla, hogy nem felejtettem el, milyen meleg érdeklődéssel viseltetett mindig Emmi iránt, és milyen szíves volt mindig hozzá, röviden elmondtam neki, hogy került vissza Márta segítségével a bácsijához. Tudtam, hogy az öreg nagyon meg fog örülni a hírnek. Rendkívül figyelmesen hallgatta a szavaimat, s mikor befejeztem a mondanivalómat, meghatottan így szólt:

- Nagyon örülök a dolognak, uram! Nagyon régóta nem hallottam ennél jobb újságot. Édes, jó Istenem! És mit fognak csinálni most már azzal a szerencsétlen fiatal nővel, a Mártával?

- Oly kérdést vet föl, a melylyel tegnap óta magam is sokat foglalkoztam már, - feleltem; - de a melyre nem adhatok kielégítő választ, Omer úr. Peggotty úr nem hozta szóba a dolgot, én meg nem érinthetem ezt a kényes kérdést. De meg vagyok győződve róla, hogy Peggotty úr nem felejtette el. Nem felejt ő el semmit sem, a mi jó és önzetlen cselekedet.

- Mert lássa, - szólt Omer úr, ott folytatva, a hol abbahagyta, - *bármit* határoznak, én is ki akarom belőle venni a részemet. Írjon alá a nevemben annyit, a mennyit jónak lát, és

⁴¹ Punch, körülbelül a magyar Bolond Istók. Londoni élcslap. Az első oldalán a Punch alakjával.

értesszen róla. Sohase tartottam azt a lányt teljesen romlottnak, s örülök, hogy igazam volt. Épp így fog örülni a Minnie lányom is. Fiatal asszonyok sok mindenben ellentmondással vannak tele, - szakasztott olyan volt az anyja is, mint ő, - de azért gyöngéd és jó a szívük. Csak úgy mutatja Minnie, hogy megveti Mártát. Mért tartja szükségesnek, hogy így mutassa, fölösleges önnek magyarázgatnom. De mutatja csak, Isten látja lelkem! Titokban megtenne minden jót az érdekében. Azért hát írjon csak alá a nevemben annyit, a mennyit jónak lát. Lesz olyan szíves? Azután írja meg egy sorban, hová küldjem a pénzt. Biz' Isten! - szólt Omer úr, - mikor olyan korba jut az ember, a melyben az élet két vége találkozik; mikor annyira jut, bármily friss különben, hogy másodszor is holmi gyerekkocsi-félében tologatják ide-oda, akkor nagyon boldognak vallhatja magát, ha módjában áll szívességet tenni valakivel. Hiszen ő maga is bőségesen rászorul mások szívességére. Nem is magamról beszélek voltaképpen, - szólt Omer úr, - mert tudja, uram, én már csak úgy látom a dolgokat, hogy mindnyájan lefelé haladunk a dombról, akármilyen idősök vagy fiatalok vagyunk, mivelhogy az idő nem áll meg soha egy pillanatig sem. Ezért legyünk mindnyájan szívesek egymáshoz és örüljünk szívünk mélyéből, ha szívességet tehetünk valakinek. Én csak a mondó vagyok!

Kiverte pipájából a hamut és letette a szék támlájához erősített léczecskére, a melyet külön a pipája számára alkalmaztak a széken.

- Itt van Emmi unokabátyja is, a kihez feleségül kellett volna mennie, - szólt Omer úr, óvatosan a kezét dörzsölgetve, - olyan derék legény, hogy nincs párja Yarmouthban! Esténként eljön néha hozzám egy órácskára, aztán elbeszélget velem vagy fölolvass valamit. Ez aztán nagy szívesség tőle, mondhatom! Csupa szívesség az egész élete!

- Éppen hozzá készülök, - szóltam.

- Igazán? - szólt Omer úr. - Mondja meg neki, hogy jól érzem magam, és minden jót kívánok neki. Minnie meg Joram bálba mentek. Olyan büszkék lennének ők is az ön látogatására, mint én, ha itthon volnának. Minnie nem szívesen megy el hazulról, tudja, „a papa miatt”, szokta mondani. De máma megesküdtem, hogy ha nem megy el a bálba, már hat órákor lefekszem. Így aztán, - szólt Omer úr, miközben úgy kaczagott fortélyának a sikerén, hogy csak úgy rázkódott belé a székével együtt, - elment a bálba Jorammal.

Melegen megráztam a kezét és jó éjt kívántam neki.

- Még egy félperczig maradjon, uram, - szólt Omer úr. - Ha elmenne a nélkül, hogy látná az én kis elefántomat, akkor elmulasztaná a legszebb látványt a világon. Ilyet még sose látott ám! Minnie!

Csengő, vékony hang felelt valahonnan a lépcső tájékáról: - Megyek, nagyapa! - s csakhamar bent termett a boltban egy hosszú göndör lenhajú, szép kis lányka.

- Ime az én kis elefántom, uram, - szólt Omer úr, a kis lánykát czírógatva. - Sziámi fajta, uram. Rajta, kis elefánt!

A kis elefánt kinyitotta a nappali ajtaját, úgy, hogy láthattam, hogy a szobát az utóbbi időben Omer úr hálósobájának rendezték be, mert a lépcsőn nem egykönnyen lehetett volna fel és alá czipelgetni az öreget; azután nekitámasztotta csinos homlokát Omer úr széktámlájának, úgy hogy hosszú haja az arcába omlott.

- Az elefánt taszít, tetszik tudni, uram, - szólt Omer úr hunyorgatva, - ha nekimegy valaminek. Rajta, elefánt! Egy, kettő, három!

Erre a jelszóra a kis elefánt oly ügyességgel, a mely szinte a csodával volt határos ilyen apró teremtsénnél, fordított egyet a széken Omer úrral együtt és begurította, zsupsz! a szobába, a

nélkül, hogy az ajtófélfát súrolta volna, miközben Omer úr kimondhatatlanul örült a mutatványnak, s visszatekintett rám, mintha ez volna élete fáradságának diadalmas befejezése.

Miután sétáltam egyet a városban, elmentem Hamnek a házába. Peggotty most már egészen Hamhez költözött; és a maga házát bérbe adta Barkis úr utódjának a fuvarosüzletben, a ki jól megfizette neki az üzletet, a kocsit és a lovat. Azt hiszem, még mindig ugyanaz a lusta gebe szolgálta az új gazdát is, a melyet Barkis úr hajtott volt.

A rendes, tiszta konyhában találtam őket, Gummidgené társaságában, a kit maga Peggotty úr hozott el a régi bárkaházból. Alig hiszem, hogy bárki más rábírhatta volna őt arra, hogy elhagyja az őrhelyét. Peggotty úr nyilvánvalóan elmondott már mindent a többieknek. A két asszony, Peggotty meg Gummidgené, a kötényével törölgette a szemét, Ham pedig épp az imént ment el hazulról, hogy „fordújon egyet a parton”. Csakhamar visszajött és nagyon örült, hogy viszontláthat. És azt hiszem, jól esett valamennyiüknek, hogy én is ott voltam. Félig-meddig derűs kedvvel arról beszélgettünk, hogy’ meg fog gazdagodni Peggotty úr az új hazájában, meg hogy miféle csoda dolgokról fog írni majd nekünk a leveleiben. Emmi nevét egyszer sem említettük, de távoli czélzásokat sokszor tettünk rá. Ham volt a legderültebb az egész társaságban.

De Peggotty közölte velem, miközben felvilágított egy kis szobácskába, a hol ott feküdt készen a számomra az asztalon a krokodilus-könyv, hogy Ham még mindig a régi. Azt hiszi, - (mondotta Peggotty sírva), - hogy megszakadt a szíve neki, bárha bátor és szelíd tetőtől-talpig, és keményebben meg jobban dolgozik, mint bármely más hajóács arrafelé a hajóműhelyekben. Van idő, - (mondotta Peggotty), - esténként, mikor Ham régi életükről beszélget, a mely ott folyt a bárkaházban; és említi olyankor Emmi is, a gyereklányt. De Emmi, a nagy lányt, sohasem említi.

Úgy gondoltam, azt olvasom le Hamnek az arczáról, hogy egyedül szeretne beszélni velem. Elhatároztam tehát, hogy másnap este elébe megyek, mikor hazafelé jön a munkájából. Miután így határoztam, elaludtam. Ez éjszaka történt meg először, oly sok-sok éjszaka után, hogy a gyertya nem volt kitéve az ablakba, Peggotty úr aludt újra a régi függőágyában a régi bárkaházban, s a szél a régi hangon susogott a feje körül.

Másnap reggeltől estig azzal volt elfoglalva, hogy a halászbárkáját és a kötélzetet eladta; olyas apró-cseprő holmiját, a miről azt gondolta, hogy hasznát veheti még, elcsomagolta és teherkocsin Londonba küldte; egyéb holmiját meg elosztogatta vagy Gummidgenének ajándékozta. Ez utóbbi egész nap vele volt. Mivel az a fájdalmas vágyam volt, hogy a régi helyet még egyszer láthassam, mielőtt bezárják, abban állapodtam meg velök, hogy estére ott keresem fel őket. De úgy rendeztem a dolgot, hogy először Hammel találkozhassam.

Könnyű volt elébe mennem, mert tudtam, hogy hol dolgozik. A fővenyes part egy magányos részén vártam meg, a hol tudtam, hogy el kellett haladnia, s azután visszafordultam vele együtt, hogy alkalma legyen beszélnie velem, ha csakugyan ez volt a kívánsága. Jól értettem az arcza kifejezését. Alig ballagtunk együtt egy kis darabon, mikor a nélkül, hogy rám tekintett volna, így szólt:

- Davy úrfi, látta *őtet*?

- Csak egy pillanatig, mikor ájultan hevert, - feleltem gyöngéden.

Megint tovább mentünk egy kicsit. Újra megszólalt:

- Davy úrfi, mit gondó, fog vele találkozni?

- Talán nagy fájdalmat okozna neki, ha viszontlátna, - szóltam.

- Én magam is azt gondótam, - felelt Ham. - Így vóna, uram, így vóna.

- De, Ham, - szoltam gyöngéden, - ha van valami, a mit megírhatok neki maga helyett, föltéve, hogy nem mondhatnám el neki előszóval; ha van valami, a mit üzeni szeretne neki én általam: szent megbízásnak tekinteném.

- Bizonyos vagyok benne. Köszönöm, uram, szívbű köszönöm! Azt hiszem, van valami, a mit szeretnék megüzenni vagy megíratni neki.

- Mi az?

Megint szótlánul haladtunk egy ideig; majd így szolt Ham:

- Nem az, hogy megbocsátok nékie. Nem éppen e. Több enné, a mit kérek, hogy ő bocsásson meg énnékem, mer hogy ráerőszakóttam a vonzaamamat. Ojkor-ojkor azt gondolom, hogy ha nem ígerte vóna meg nekem, hogy a feleségem lesz, uram, ojjan bizalomma vót hozzám, ojjan baráccságos vót hozzám, hogy bizonyára eemonta vóna nekem, mijen harcz dúl a lelkibe, oszt tanácsot kért vóna tőlem, oszt megmenthettem vóna őtet.

Megszorítottam a kezét. - Ez az egész?

- Van még valami más is, - felelt Ham, - ha szabad megmondanom, Davy úrfi.

Tovább ballagtunk, még tovább, mint eddigelé, mielőtt újra megszólalt. Nem sírt, mikor itt-ott azt a szünetet tartotta, a mit én gondolatjellel jelzek. Csak a gondolatait rendezte, hogy minél világosabban beszélhessen.

- Szerettem őtet - szeretem az emlékit - sokkaa méjebben - semhogy képes vónék azt hitetni ee vele magamrű, hogy boldog ember vagyok. Csak akkor lehetnék boldog - ha ee tunnám felejteti őtet - oszt attű félek, hogy aligha viseehetném ee, ha azt mondanák, néki, hogy eefelettettem őtet. De ha maga, Davy úrfi, miveehogy ojjan tanútt ember, kigondóhatna valamit, a mibű ő azt hihetné, hogy nem vérzik ojjan nagyon a szívem, bárha még mindig szeretem őtet, oszt gyászolok érte; kigondóhatna valamit, a mibű azt hihetné, hogy nem untam meg az életemet, oszt még mindig abba reménykedek, hogy találkozzom maj vele ott, a hol a gonosz nem árthat má senkinek, s a hol a fáratt lélek pihenésre talá - kigondóhatna valamit, a mi enyhíthetné az ő szomorúságát, a mibű azonba mégse gondóhatna ojasmit, hogy én valaha meg tunnék nűsűni vagy mintha leheccséges vóna, hogy valaki az lehetne énnékem valamikor, a mi ő vót nekem, - akkor aara kérném, hogy mongya meg ezt néki - meg hogy mindég imádkozom ő érette - a ki ojjan drága vót a szívemnek.

Újra megszorítottam férfias kezét, és kijelentettem, hogy magamra vállalom ezt a megbízatást, s úgy fogom teljesíteni, a hogy' csak telik tőlem.

- Köszönöm, uram, - felelt Ham. - Köszönöm, hogy elibém gyűtt. Köszönöm, hogy legyűtt ide a bácsivaa egyűtt. Davy úrfi, nagyon jó tudom, hogy bárha a néném eemegy Londonba, mielőtt hajóra szállnak, oszt egyűtt lesznek még ecczer valamennyien, tudom, hogy én valószínűleg soha többé nem látom a bácsit. Úgy érzem, hogy nem látom soha többé. Nem mongyuk, de azér így lesz, oszt jobb lesz így. Maj ha utójára találkozik vele - legutójára - megmongya néki, hogy szívembű szeretem, meg hogy hálávaa gondolok rá én, az árva, a kihez jobb vót ő mindig, mintha apja lett vóna?

Megígértem, hogy ezt is megteszem hűségesen.

- Köszönöm, uram, még ecczer, - szolt Ham, melegen megszorítva a kezemet. - Tudom, hogy hová mén most. Isten álgya meg!

Miután intett a kezével, mintegy magyarázatul, hogy ő nem képes belépni a régi helyre, visszafordult. Mialatt utána tekintettem, a mint áthaladt a lapályon a holdfényben, láttam, hogy arcát a tenger felé fordítja, egy távoli ezüstös fénysávra, s így megy tovább, folyton a sávra nézve, a míg el nem tűnt a távol homályban.

A bárkaház ajtaja nyitva állt, mikor odaértem; s belépve, láttam, hogy berendezéséből nincs már benne semmi egyéb, csak egy lakatra járó láda. Ezen a ládán üldögélt Gummidgené, egy kosarat tartva a térdén, és Peggotty úrra nézett. Peggotty úr a kemencze párkányára támasztotta az öklét, s a hamvadó zsarátnokba bámult; de mikor beléptem, reménykedve fölemelte a fejét, és derűlten beszélgetett velem.

- Együtt úgy, a hogy' megígérte, Davy úrfi, hogy eebúcsúzzon a bárkaháztú? - szólt, magasra emelve a gyertyát. - Elég sívár most már, úgy-e?

- Valóban jól fölhasználta az idejét, - szóltam.

- Hát bizon nem lustákottunk, uram. Gummidgené úgy dőgozott, mint valami - ejnye nó! nem is tudom megmondani, hogy' dőgozott Gummidgené, - szólt Peggotty úr az anyóra tekintve, miután megfelelő hasonlat nem jutott az eszébe.

Gummidgené, a ki a kosárra támaszkodott, egy szót sem szólt.

- Itt van íme tulajdon az a láda, a min maga szokott valaha üdögéni, Davy úrfi, Emmivee! - szólt Peggotty úr suttogva. - Ezt eeviszem magammaa utójára is. Oszt itt van a maga kis hálósobácskája, láttya, Davy úrfi? Csaknem ojjan pusztá ma écczaka, hogy' pusztább má nem is lehetne!

Valóban, a szél, bárha nem volt erős, ünnepi hangon suhogott az elhagyott ház körül, fájdalmas zizegéssel, nagyon szomorúan. Nem volt a szobában már semmisem, a kagylóhéj-keretes kis tükör sem. Visszagondoltam magamra, mikor ott feküdtem, az otthonomban bekövetkezett első nagy változás idején. Visszagondoltam a kékszemű gyermekre, a ki úgy megígézett. Visszagondoltam Steerforthra, s az a dőre, félelmes képzelődés vett rajtam erőt, hogy itt van valahol ő is a közelben, s ha megfordulok, szembe kerülök vele.

- Valószínű, - szólt Peggotty úr halkán, - hogy a bárkának jó ideig nem lesz új lakója. Úgy tekintenek rá az emberek, mintha szerencsétlenség heje vóna!

- Megvette valaki a környékeliek közül? - kérdeztem.

- Egy árbocz-ács vette meg a városbú, - szólt Peggotty úr. - Ma écczaka adom át néki a kúcsot.

Benéztünk a másik kis kamrába is, azután visszatértünk Gummidgenéhez, a ki a ládán ült. Peggotty úr letéve a gyertyát a kemenczepárkányra, arra kérte az anyót, hogy keljen föl, mert ki akarja vinni a ládát az ajtó elé, mielőtt kiég a gyertya.

- Dani, - szólt Gummidgené, hirtelen letéve kosarát és Peggotty úr karjába kapaszkodva, - édes Dani, az utósó szavam az légyen ebbe a házba, hogy én se maradhatok itt, ha ketek eemennek. Óh, ne haggyanak itt éngem se, Dani! Óh, ne haggyanak itt!

Peggotty úr elképedve nézett hol Gummidgenére, hol meg rám, mintha álomból ébredt volna.

- Ne haggyanak itt, Dani lelkem, ne haggyanak itt! - kiáltott Gummidgené forrón esedezve. - Vigyenek ee engem is magukkaa, Dani, hadd mennek én is ee magávaa meg Emmivee! Hűségesen, állhatatosan fogom szógáni kedet. Ha vannak ott rabszógák, a hová készű ked, leszek én is a rabszógája, oszt boldog leszek, csak ne haggyanak itt, drága, jó lelkem, Danikám!

- Édes lelkem, - szólt Peggotty úr, a fejét csóválva, - nem tuggya, mijjen hosszú oda az út, meg hogy mijjen nehéz ott az élet!

- Dehogy nem tudom, Dani! Ee tudom képzeeni! - kiáltott Gummidgené. - De az utósó szavam az itt eme hajlékba, hogy bemék a házba, oszt meghalok, ha nem visznek ee magukkaa. Tudok ásni, Dani. Tudok dőgozni. Tudok küzködni éni. Szíves vagyok, türeemes

vagyok most - jobban, semhogy gondóná, Dani, csak tegyen próbát velem. Nem nyúnék hozzá a járadékhó, nem én, ha éhen haanék se, Peggotty Dani; de keddee meg Emmivee, ha eevisznek magukkaa, eemegek akár a világ végire is! Tudom, mirű van szó; tudom, hogy ked azt gondója, hogy én árva, veszendő teremtes vagyok; csakhogy, drága lelkem, e most má nincs így többet! Nem üdögétem itt oj sokáig virrasztva, meg a ked megpróbátatásán gondókozva, a nekű, hogy javamra ne vált vóna. Davy úrfi, szójjon egy szót maga is az érdekembe! Ösmérem a szokásait meg az Emmi szokásait, ösmérem a szomorúságukat, vígasztalásukra lehetek nekik minden időbe, oszt dógozhatok értük reggee, estve! Dani, Dani lelkem, vigyen ee magávaa!

És Gummidgené megragadta Peggotty úr kezét és megcsókolta őszinte meghatottsággal és szeretettel, odaadó, hálás elragadtatásában, a melyet Peggotty úr mindenképpen megérdemelt.

Kivittük a ládát az ajtó elé, eloltottuk a gyertyát, becsuktuk kívülről az ajtót, s a régi bárkaház elmaradt mögöttünk bezárva - mint valami sötét folt a felhős éjszakában. Másnap, mikor a postakocsi tetején visszafelé haladtunk Londonba, Gummidgené a kosarával együtt ott ült hátul a kocsin, és Gummidgené nagyon boldog volt.

HETEDIK FEJEZET.

Robbanásnál vagyok jelen.

Mikor huszonnégy óra választott el már csak bennünket attól az időponttól, a melyet Micawber úr oly titokzatosan határozott volt meg, tanácskoztam a nénémnel, mitévők legyünk, mert a nénémnek nem igen volt kedve Dórát magára hagyni. Ah! mily könnyű volt most már Dórát le s föl hordoznom a lépcsőn!

Bár Micawber úr kikötötte a néném megjelenését is, hajlandók voltunk úgy intézni a dolgot, hogy a néném otthon maradjon, s Dick úr meg én képviseljem. Már-már így is határoztunk, mikor Dóra megghiúsította a tervünket, kijelentvén, hogy sohasem bocsátaná meg önmagának és nem bocsátaná meg soha az ő rossz fiacskájának sem, ha a néném bármely ürügygyel otthon maradna.

- Szóba se állok a nénivel, - szólt Dóra, fürtös fejét a néném felé rázogatva. - Kiállhatatlan leszek! Megparancsolom Jipnek, hogy egész nap ugasson a nénire. Mindig azt fogom hinni, hogy a néni zsémbes öreg néni, ha itthon marad!

- Csitt, Kis Virág! - nevetett a néném. - Hiszen tudod, hogy nélkülem nem lehetsz meg!

- Dehogya is nem, - szólt Dóra. - Semmi szükségem sincs a nénire. Egyszer se szalad le s fel a néni a lépcsőn miattam, egész nap. Sohase ül ide mellém és nem beszél Doadyról, milyen rongyos volt a cipője, milyen poros volt - óh, milyen szegény kis poronty volt Doady! Sohase tesz semmit a kedvemre, vagy igen, drága néni? - Dóra gyorsan megcsókolta a nénémet és így szólt: - Igen, mindent a kedvemre tesz! Hiszen csak tréfálok! - hogy a néném azt ne találja hinni, hogy komolyan beszélt.

- De néni, - szólt Dóra hízelkedve, - most ide hallgasson. El kell mennie. Addig fogom kínozni, a míg a kedvemért nem enged. Úgy megkeserítem az én csúnya fiacskám életét, hogy jobban se kell, ha el nem viszi magával a nénit. Olyan kiállhatatlan leszek, hogy no! - én is, meg Jip is! Nagyon, de nagyon meg fogja bánni nemsokára, hogy el nem ment, ha itthon marad. Aztán meg, - szólt Dóra, hátrasimítva a haját, és csodálkozó pillantással nézve rám meg a nénémre, - miért is ne mennének el mind a ketten? Hiszen én igazán nem vagyok olyan nagy beteg. Vagy az vagyok?

- Ugyan, micsoda kérdés ez már! - kiáltott a néném.

- Micsoda képzelődés! - szóltam én.

- Igen! Tudom, hogy együgyű kis teremtes vagyok! - szólt Dóra, miközben lassan járatva a tekintetét, hol rám nézett, hol meg a nénémre, s aztán csókra tartotta felénk kicsi száját, a mint ott feküdt a fekvőhelyén. - Nos tehát, el kell menniök mind a kettőjüknek, vagy soha többé nem hiszek egyiköknek sem; és akkor sírni fogok!

Láttam a néném arczán, hogy engedni kezd, és Dóra megint felragyogott, mikor szintén észrevette ezt.

- Ha visszajön a néni, annyi lesz a mesélnivalója, hogy legalább egy hétbe fog telni, a míg mindent megértethet velem! - szólt Dóra. - Mert *tudom*, hogy sokáig nem fogom megérteni, ha üzleti dologról is lesz benne szó. Már pedig bizonyos, hogy erről is szó lesz! Ha pedig összeadás is lesz közte, akkor igazán nem tudom, mikor végzek vele; s az én gonosz fiacskám megint olyan boldogtalan lesz az egész idő alatt. Nos tehát! Úgy-e, együtt mennek? Mind a ketten? Csak egy éjszakára maradnak oda, s ezalatt majd Jip vigyáz rám. Mielőtt távoznak, Doady fölvisz majd az emeletre, s én fent maradok, a míg vissza nem jönnek. Ágnesnek pedig küldök majd egy dörgegelmes, korholó levelet, mert egyetlenegyszer sem látogatott el hozzánk!

A nélkül, hogy tovább tanakodtunk volna, megegyeztünk, hogy mind a ketten elmegyünk, hogy Dóra kis hamis, a ki csak színleli a betegséget, mert szereti, ha kényeztetik. Dórának ez nagyon tetszett és nagyon jókedvű lett; mi pedig négyen, a néném, Dick úr, Traddles, meg én, lementünk Canterburybe az nap este a doveri postakocsin.

A fogadóban, a hová Micawber úr a találkát adta, s a hová némi vesződséggel éjfél tájban érkezünk meg, levelet találtam, azzal az üzenettel, hogy Micawber úr reggel pont fél tízkor meg fog jelenni. Ezután a kellemetlen időben dideregve vonúltunk kiki a maga szobájába, különböző, keskeny folyosókon, a melyeken olyan szag áradozott, mintha ősidők óta leves ganéjoldatba lettek volna mártva.

Korán reggel bebarangoltam a kedves, régi, nyugodt utcákat, s ott jártam újra a tisztos kapualjak és templomok árnyékában. A székesegyház tornyai körül ott szállongtak a varjak, a tornyok meg, a melyekről sok mérföldnyire át lehetett tekinteni a változatlan dús vidéket és a kedves folyókat, úgy meredtek a ragyogó, reggeli levegőbe, mintha változandóságnak nyoma sem volna a földön. De a harangok, mikor megkondúltak, a minden diadalmaskodó változandóságról beszéltek hozzám; beszéltek a saját vénségükről és az én édes Dórám ifjúságáról; beszéltek arról a sok-sok halandóról, a kik soha meg nem öregedve éltek, szerettek és meghaltak, s közben végigrezgett a szavuk visszhangja a fekete herczeg⁴² ott rozsdásodó fegyverzetén, s mintha az idő örvénye fölött röpködő porszem lett volna minden rezdülésük, beleveszett a légbe, mint habgyűrűk a víz színén.

Az utcasarokról a régi ház felé néztem, de közelebb nem mentem hozzá, hogy ha észre találnának venni, akaratom ellenére, ártalmára ne legyek annak a tervnek, a melynek támogatására jöttem volt ide. A reggeli nap ferdén érte a ház oromzatát és rácsos ablakait, megaranyozva őket, s mintha szívembe tévedt volna a ház régi békéjének is néhány sugara.

Vagy egy órácskára kisétáltam a szabadba, s azután visszatértem a főúton, a mely időközben lerázta magáról az elmúlt éjszaka nyugodalmát. Azok között, a kik az üzletekben sűrögtek-forogtak, ott láttam régi ellenfeletem, a mészároost is, a kinek azóta annyira felvitte Isten a

⁴² A fekete herczeg Eduárd walesi herczeg volt, a ki fekete fegyverzetben járt, III. Eduárd király legidősebb fia. Meghalt 1376-ban.

dolgát, hogy magasszárú csizmája, kis gyermeke és saját üzlete volt. A gyereket dajkálgatta, s úgy látszott, hogy igyekvő derék tagja a társadalomnak.

Mindnyájan nagyon aggódtunk és türelmetlenkedtünk, mikor leültünk, hogy megreggelizzünk. A mint féltíz közeledett, egyre nyugtalanabbul vártuk Micawber urat. Végre nem is igyekeztünk már azt a látszatot kelteni, mintha törődnénk a reggelivel, a mely Dick úron kívül valamennyiünkre nézve kezdettől fogva pusztán formáság volt; hanem a néném föl s alá járkált a szobában, Traddles a divánra ült s úgy tett, mintha újságot olvasna, pedig folyton a mennyezetre szegezte a szemét; én meg az ablakon néztem ki, hogy azonnal jelenthessem Micawber úr közeledését. Nem sokáig kellett rá várakoznom, mert a féltíz jelző első ütésre megjelent az utcán.

- Itt van, - szoltam, - még pedig nem hivatalos ruhájában!

A néném megkötötte a kalapja szalagjait, (kalapban jött le a reggelihez), s magára vette a nagykendőjét, mintha készen állna mindenre, a mi határozottságot és kíméletlenséget kíván. Traddles elszánt arczkifejezéssel begombolta a kabátját. Dick úr pedig, a kit e szörnyű előkészületek nyugtalanítottak, a ki azonban szükségesnek tartotta azok utánzását, kalapját mind a két kezével oly mélyen lehúzta a fülére, a hogy' csak telt tőle, s azután nyomban újra lekapta a fejéről, hogy Micawber urat üdvözlje.

- Uraim és asszonyom, - szolt Micawber úr, - jó reggelt! Kedves uram, - szolt Dick úrhoz fordulva, a ki hevesen rázta a kezét, - ön rendkívül jóságos.

- Reggelizett már? - kérdezte Dick úr. - Parancsol egy üröszeletet?

- A világért sem, jó uram! - kiáltott Micawber úr, visszatartva őt a csengetéstől. - Az étvágy és én, Dixon úr, régóta teljesen elidegenedtünk egymástól.

Dixon úr annyira megörült új nevének és oly hálával telt el Micawber úr iránt, ez udvarias ajándékért, hogy újból megrázta a kezét, és meglehetősen gyerekesmód nevetni kezdett.

- Dick, - szolt a néném, - figyelem!

Dick úr pirulva megemberelte magát.

- Nos uram, - szóit a néném, Micawber úrhoz fordulva, miközben keztyűt húzott, - el vagyunk készülve a Vezuvra vagy bármi egyébre is, mihelyt úgy tetszik önnek.

- Asszonyom, - válaszolt Micawber úr, - bízvást remélem, hogy nemsokára tanúja lesz egy kitörésnek. Traddles úr, remélem, nincs ellenére, ha megemlítem, hogy közös egyetértéssel jártunk el mind a ketten.

- Ez kétségtelen tény, Copperfield, - szolt Traddles, látván, hogy csodálkozva nézek rá. - Micawber úr tanácsomat kérte arra nézve, a mire készült, s én legjobb belátásom szerint adtam tanácsot neki.

- Ha nem csalódom, Traddles úr, - folytatta Micawber úr, - az, a mire készülök, fontos leleplezés.

- Rendkívül fontos, - szolt Traddles.

- A fenforgó viszonyok között, uraim és asszonyom, - szolt Micawber úr, - talán méltóztatnak tehát azon kegyben részesíteni engem, hogy e pillanatban oly ember vezetésére bízzák magukat, a ki bárha nem méltó arra, hogy másnak tekintessék, mint az emberi természet zátonyán tévelygő juhnek, vagy hanyódó roncsnak, mégis csak felebarátjuk, ha mindjárt személyes tévedései és a körülmények összekuszálódásának kényszerítő hatalma eredeti formájából kiforgatták is őt?

- Teljes bizalommal viseltetünk ön iránt, Micawber úr, - szóltam, - és mindenben az ön tetszése és kívánsága szerint fogunk eljárni.

- Copperfield úr, - válaszolt Micawber úr, - bizalmukat a fenforgó bonyolult körülmények között nem pazarolják méltatlanra. Arra kérem önöket, engedjenek most előre engem, s járuljanak hozzá, hogy öt perc múlva Wickfield és Heep irodájában, a melynek napszámosa vagyok, fogadhassam az egész itt jelenlévő társaságot, a hol - esedezem - szíveskedjenek majd Wickfield kisasszony után kérdezősködni.

Néném meg én Traddlesre pillantottunk, a ki helyeslően bólintott.

- Ez idő szerint, - jegyezte meg Micawber úr, - nincs egyéb mondanivalóm.

Ezzel, nagy ámulatomra, egy meghajlással búcsút vett valamennyiunktől és távozott. Egész viselkedése rendkívül tartózkodó s az arcza rendkívül sápadt volt.

Traddles csak mosolygott és a fejét rázta - (égnek állt minden hajaszála a feje búbján) - mikor fölvilágosítást keresve rátekintettem. Így aztán mivel egyebet nem tehettem, elővettem a zsebórámat, és számoltam az öt percet. Néném, kezében tartva az óráját, ugyanezt tette. Mikor letelt az öt perc, Traddles karját nyújtotta a nénémnek, s együtt valamennyien a régi házba mentünk, útközben egy szót sem szólva.

Micawber urat a földszinti toronyszobácskában találtuk az asztala mellett. Nagy buzgón írt vagy legalább is úgy tett, mintha írna. A hosszú vonalzó mellényzsebébe volt dugva; de nem volt oly jól elrejtve, hogy vagy egy lábnyira ki ne állt volna a mellényéből, mint valami újdívatú ingfodor.

Úgy éreztem, azt várják, hogy én beszéljek, s ezért hangosan így szóltam:

- Hogy' van, Micawber úr?

- Copperfield úr, - szólt Micawber úr komolyan, - remélem, jól érzi magát?

- Itthon van Wickfield kisasszony? - kérdeztem.

- Wickfield úr beteg, uram; köszvényes láza az ágyhoz köti, - felelt Micawber úr; - de nincs kétség benne, hogy Wickfield kisasszony boldog lesz, ha régi barátjait viszontláthatja. Lesz szíves besétálni, uram?

Bevezetett bennünket az ebédlőbe - ez volt az a szoba, a melynek először léptem át e házban a küszöbét, - s Wickfield úr egykori irodájának az ajtaját fölszakítva, harsány hangon így kiáltott:

- Trotwood kisasszony, Copperfield Dávid úr, Traddles Thomas úr és Dixon úr!

Heep Uriast a pofon óta nem láttam. Szemlátomást ámulatba ejtette őt a látogatásunk; annál is inkább, mert mondhatom, hogy ámulatba ejtett ez a látogatás bennünket magunkat is. Minthogy nem volt említésre méltó szemöldöke, nem is húzhatta össze; de homlokát annyira összeránczolta, hogy kis szeme csaknem lecsukódott, míg gyors mozdulata, a melylyel förtelmes kezét hirtelen az állához kapta, meglepetést és aggodalmat árult el. De ez csak addig tartott, a míg be nem léptünk a szobába, miközben én a néném válla fölött rápillantottam. Egy pillanat múlva oly görnyedező és alázatos volt megint, mint rendesen.

- Ejnye! - szólt. - Ez aztán váratlan öröm! Mikor a jóbarátok, hogy úgy mondjam, egyszerre Szent Pál köré sereglenek, ez aztán váratlan gyönyörűség! Copperfield úr, remélem, jól érzi magát és - ha nem sérti alázatos kérdésem - remélem, barátságos érzülettel viseltetik mindazok iránt, a kik önnek, akár akarja, akár nem, törhetetlenül barátjai! Remélem, uram, Copperfieldné asszony állapota is egyre javul. Biztosíthatom, nagyon nyugtalanítottak bennünket az utóbbi időben róla érkezett szomorú hírek.

Szégyeltem, hogy el kellett túrnöm a kézfogását; de akkor még nem tudtam, mi mást kellene tennem.

- Úgy-e Trotwood kisasszony, hogy' megváltozott az irodában minden azóta, a mikor szerény őrökcska voltam csak és a kegyed póniját tartottam! - szólt Urias, legundokabb mosolyával.

- De én nem változtam, Trotwood kisasszony.

- Hát bizony, uram, - felelt a néném, - őszintén szólva, hűségesen megmaradt a mellett, a mit ifjúkorában ígért, ha ez a véleményem jól esik önnek.

- Köszönöm, Trotwood kisasszony, - szólt Urias, szokott utálatos módján görnyedezve, - hogy ilyen jó véleménnyel van rólam! Micawber, szóljon, hogy értesítsék Ágnes kisasszonyt és - az anyámat. Az anyus büszke lesz, ha meglátja a jelenlévő társaságot! - szólt Urias, székeket hozva.

- Nincs dolga, Heep úr? - szólt Traddles, a kinek tekintete véletlenül találkozott Urias ravasz, vörös szemével, a mint egyszerre vizsgált és került bennünket.

- Nincs, Traddles úr, -, felelt Urias, miközben visszaült íróasztala mellé, s csontos kezét, két tenyerét egymáshoz illesztve, csontos térdei között szorongatta. - Nincs annyi, a mennyit szeretnék. De hiszen tudja, hogy az ügyvédek, a czápák, és a pióczák nem egykönnyen laknak jól! Annyi van csak, hogy Micawber meg én általában soha ki nem fogunk a munkából, mivel Wickfield úr nem igen alkalmas már semmiféle munkára, uram. De mondhatom, helyette dolgozni nemcsak kötelesség, hanem gyönyörűség is. Ön Traddles úr, ha jól tudom, nem volt bensőbb viszonyban Wickfield úrral, úgy-e? Azt hiszem, nekem is csak egyszer volt szerencsém önhöz?

- Nem, nem voltam bensőbb viszonyban Wickfield úrral, - felelt Traddles, - mert különben talán már sokkal előbb tiszteletemet tettem volna önnél, Heep úr.

E válasz hangjában volt valami, a mi arra bírta Uriast, hogy még egyszer rátekintsen a beszélőre, még pedig nagyon sötét és gyanakvó pillantással. De csak Traddlest látta, jóságos arcát, keresetlenségét és égnek álló haját, úgy hogy lerázta magáról a gyanakvást, s megrándítva egész testét, de különösen a nyakát, így válaszolt:

- Nagyon sajnálom, Traddles úr. Ön is bizonyára épp úgy csodálta volna őt, mint mi valamennyien. Apró gyöngeségei csak még kedvesebbé tették volna őt az ön szemében is. De ha üzlettársamnak valóban ékesszóló dícséretét óhajtja hallani, forduljon Copperfieldhez. A családról gyönyörűen tud beszélni, - ha ugyan még nem hallotta őt.

E bók elhárításában - (ha egyáltalában megtettem volna az adott körülmények között), - Ágnes belépése akadályozott meg, a kit Micawber úr vezetett be a szobába. Úgy láttam, hogy nem uralkodik magán annyira, mint rendesen, s szemlátomást sok fájdalmat és aggodalmat kellett elviselnie. De komoly nyájassága és nyugodt szépsége éppen ezért csak még szelídebb fényben tündökölt.

Láttam, hogy' ügyel rá Urias, miközben Ágnes üdvözölt bennünket. Olyan volt, mint valami undok, lázadó szellem, a ki egy jó szellemre vigyáz. Ekközben Micawber úr és Traddles futólag összepillantottak, és Traddles kiment a szobából. Távozását rajtam kívül senki sem vette észre.

- Ne várjon, Micawber, - szólt Urias.

Micawber úr, a kinek keze a kebléből kiálló vonalzón nyugodott mereven, az ajtóban állt, a legfélremagyarázhatatlanabb pillantással méregetve végig egyik felebarátját, azt, a ki a főnöke volt.

- Mire vár? - kérdezte Urias. - Micawber! Nem hallotta, hogy azt mondtam, ne várjon itt?

- Hallottam! - felelt Micawber úr, meg se moczczanva.

- Akkor hát *mért* nem megy ki? - szólt Urias.

- Azért, mert - szóval, mert nem akarok, - felelt Micawber úr, felpattanva.

Urias arczából eltűnt az élet színe, s egészségtelen sápadtság borította el, a melyet gyöngén színezett csak bőrének áttetsző vörössége. Figyelmesen ránézett Micawber úrra, miközben egész arcza, s arczának minden vonása rángatódzott, a mint gyorsan szedte a lélekzetet.

- Az egész világ tudja, hogy maga korhely ficzkó, - szólt végül, mosolyt erőltetve magára, - s attól félek, kényszeríteni fog, hogy lerázzam a nyakamról. Takarodjék! Nemsokára beszélünk majd még!

- Ha van gazember e földön, - szólt Micawber úr, hirtelen teljesen kikelve magából, - a kivel már is túlságosan sokat beszéltem, akkor e gazember neve HEEP!

Urias hátratántorodott, mintha mellbe lökték vagy mellbeszúrták volna. A legádázabb, legsötétebb kifejezéssel, a melyre képes volt az arcza, lassan végignézett rajtunk, aztán halkabban így szólt:

- Ohó! Hát összeesküvés! Összebeszéltek és úgy jöttek ide! Hát összeszűri a levelet az irnokommal, Copperfield? Nos, vigyázzon magára! Nem fog célzt érni. Mi ketten tisztában vagyunk egymással. Nem szeretjük egymást. Maga mindig pöffeszkedett és fönnhordta az orrát, mióta először idekerült, és a szerencsémeket irigyl, úgy-e? Ne esküdjön össze ellenem, mert keservesen megadja az árát! Micawber hordja el magát! Majd beszélünk még!

- Micawber úr, - szóltam, - ez a ficzkó hirtelen nagyon megváltozott, nem csak annyiban, hogy egy dologban igazat talált mondani, hanem sok egyébben is, s most már bizonyos vagyok benne, hogy kelepcczébe került. Bánjon el vele érdeme szerint!

- Ez már aztán díszes egy társaság! - szólt Urias, még folyton oly halkán, mint az előbb; s hideg verejték tört ki a homlokán, a melyet hosszú, sovány kezével törölgetett; - megvásárolják az irnokomat, a ki söpredéke a társadalomnak, - a minthogy ön is az volt, Copperfield, tudja, a míg valaki meg nem könyörült a nyomorúságán! - hogy hazugságaival megrágalmazzon! Trotwood kisasszony, jó lesz, ha véget vet a dolognak, mert különben férje ura gazságainak hamarabb véget vetek, semmint óhajtaná. Nem hiába ismerem hivatásomnál fogva az ön történetét, öreg asszonyság! Wickfield kisasszony, ha szereti az atyját, jobb lesz, ha nem csatlakozik ehhez a bandához. Ha mégis megteszi, tönkre teszem őt. Nos, rajta! Néhányan önök közül a körmeim közé kerültek. Gondolják meg kétszer is, mielőtt a veszedelembe rohannak. Gondolja meg kétszer is, maga, Micawber, ha azt nem akarja, hogy összetiporjam. Ajánlom, hogy hordja el magát, maga eszelős, a míg ráér visszavonulni. Majd nemsokára beszélünk még! Hol az anyám? - szólt egyszerre riadtan, mikor úgy látszott, észrevette Traddles eltűnését, és megrántotta a csengetyű zsinórját. - Gyönyörű eljárás az ember saját házában!

- Heepné asszony itt van, uram, - szólt Traddles, a ki e percben visszatért az érdekes fiú érdekes anyjával. - Bátorkodtam megismerkedni vele.

- Kicsoda ön, hogy ismerkedni mer? - kérdezte Urias. - És mit keres itt?

- Én Wickfield úr képviselője és barátja vagyok, uram, - szólt Traddles nyugodt, üzleti hangon, - és zsebemben hordom írott meghatalmazását, hogy mindenben helyettesítsem.

- A vén számár bárgyú lett az ivástól, - szólt Urias, még utálatosabb arczot öltve, mint eddigelé, - és azt az írást kicsalták tőle valahogyan!

- Valamit csakugyan kicsaltak tőle, tudom, - felelt Traddles nyugodtan, - és ön is tudja, Heep úr. Ebben a kérdésben, ha úgy tetszik, Micawber úrra hivatkozunk.

- Ury -! - kezdte Heepné, aggódó kézmozdúlattal.

- Anyus, fogd be a szádat, - szólt Urias; - mennél kevesebbet beszélsz, annál jobb.

- De Ury, fiam...

- Nem fogod be tüstént a szádat, anyus! És ne avatkozzál a dolgaimba!

Jóllehet régen tudtam, hogy alázatossága hamis, és egész viselkedése gaz és képmutató volt, mégsem volt megközelítő fogalmam sem álnoksága fokáról, a míg most álarcz nélkül nem láttam őt. A hirtelenség, a melylyel álarczát eldobta, mikor észrevette, hogy nem veheti hasznát; a gyűlölet, a kajánság és orczátlanság, a melyet elérült; a vigyorgás, a melylyel még e pillanatban is ujjongott elkövetett gazságai fölött, - bárha az egész időn át kétségbe is volt esve és majd az esztét vesztette, érezvén, hogy nem bír fölének kerekedni, - bármennyire egyezett is a róla szerzett tapasztalataimmal, eleinte még engem is meglepett, pedig én már régen ismertem és szívből utáltam őt.

Nem szólok a pillantásáról, a melyet rám vetett, midőn ott álltában valamennyiünket sorban végigmért, mert mindig tudtam, hogy gyűlöl, és visszaemlékeztem a nyomokra, a miket kezem hagyott az arczán. De mikor pillantása Ágnesre vetődött, és láttam azon való dühét, hogy Ágnes fölött gyakorolt hatalma kisiklik a kezéből, és láttam undok szenvedélyében való csalódásának a kifejezését, ama szenvedélyét, a mely arra hajszolta őt, hogy olyan nő után vágyódjék, a kinek erényeit nem tudta soha sem megérteni, sem méltányolni, akkor visszaborzadtam annak már a pusztá gondolatától is, hogy Ágnesnek csak egy óráig is egy földél alatt kellett élnie ezzel az emberrel!

Miután egy ideig dörzsölte még arcza alsó felét és fertelmes ujjai között gonosz szemeivel ránk tekintett, újra engem szólított meg, félig sírányozó, félig sértő hangon.

- Mondja csak, Copperfield, igazoltnak tartja ön, a ki annyira köti magát a becsülethez és a mi evvel együtt jár, hogy körülöttem ólalkodik és az irnokomat kivallatja? Ha én tenném ezt, nem csudálkoznám, mert én sohase játszom a nagyurat, (ámbar sohase kóboroltam az utcákon úgy, mint ön, ha Micawber igazat beszél) - de ön! - Aztán nem retten vissza attól, hogy ilyet tesz? Nem gondol arra, hogy mi lesz rá a válaszem énnekem? Vagy hogy bajba keveredik az efféle összeesküvés és a többi miatt? Nagyon jól van. Majd meglátjuk! És maga, Hogyhíjják uram, maga egy bizonyos kérdésben Micawber úrra akart hivatkozni. Itt van az ön választott bírāja. Mért nem parancsol rá, hogy beszéljen? Hisz a hogy' látom, jól megtanulta a leczkését.

Mikor látta, hogy szavai sem rám, sem senkire közülünk nem gyakorolnak hatást, kezeit zsebre dugva, asztalának a szélére ült, s kicsavart lábait egymásra rakva, megátalkodottan várta, hogy mi fog történni.

Micawber úr, a kinek a heveskedését csak nagy ügygyel-bajjal voltam képes eddig türtőztetni, s a ki minduntalan közbekiáltotta a CZUdar! szónak az első tagját, a nélkül, hogy eljuthatott volna a második szótaghoz, most előrontott, kihúzta kebléből (nyilvánvalóan védő fegyver gyanánt) a vonalzót, s elővett a zsebéből egy irodai papírra írott iratot, a mely nagy levélformára volt összehajtogatva. Miután régi fontoskodásával szétbontotta és bepillantott, mintha előre csodálná művészi fogalmazását, elkezdte olvasni úgy, a hogy' alább következik:

„Mélyen tisztelt Trotwood kisasszony és uraim.”

- Isten áldja meg ezt az embert! - kiáltott halkán a néném. - Rizsmaszámra ontaná a leveleket, még ha főbenjáró bünt követne is el vele!

Micawber úr, a ki e megjegyzést nem hallotta, tovább olvasott:

„Midőn megjelenek önök előtt, hogy minden időknek e valószínűleg legtökéletesebb gazemberét leleplezzem, - (Micawber úr föl se tekintve a leveléből, a vonalzóval, mint valami kísérteties marsallbottal, Heep Uriasra mutatott), - nem kívánom, hogy tekintettel legyenek reám. Bölcsőmtől kezdve pénzbeli kötelezettségek áldozata lévén, a melyeknek képtelen valék megfelelni, mindenkor lealacsonyító körülmények játéklabdája voltam. Szégyen, szükség, kétségbeesés és örület voltak kísérőim, összesen és egyenként, életem pályáján.”

Az élvezethez, a melylyel Micawber úr önmagát, mint e keserves bajok áldozatát lefestette, csak az a lelkes hangsúlyozás volt fogható, a melylyel levelét fölolvasta, és az a hódolat, a melyet feje meghajtásával fejezett ki mindannyiszor, mikor azt gondolta, hogy egy-egy valóban kemény mondathoz ért.

„A szégyen, szükség, kétségbeesés és örület terhe alatt görnyedezve, léptem be azon czég irodájába - vagy a mint világfi szomszédunk, a gall mondja, azon czég bureaujába, - a melyet névleg Wickfield és - HEEP, tényleg azonban egyedül csak - HEEP vezet. HEEP és csupáncsak HEEP e gépezet mozgatója. HEEP és csupáncsak HEEP, a család és hamisító.”

Urias, a ki e szavakra inkább elkékölt, mint elhalványodott, a levélnek rontott, mintha darabokra akarná szakgatni; de Micawber úr csodálatos ügyességgel vagy szerencsével olyat ütött vonalzójával ujjai kiálló bütykeire, hogy a jobbkezét használhatatlanná tette. Úgy lógott le a csuklón, mintha eltört volna. Az ütés pedig úgy hangzott, mintha fát ért volna.

- Ördög vigye! - szólt Urias, fájdalmában egészen újszerű módon tekergőzve. - Ezért majd számolunk!

- Jöjjön csak még egyszer a közelembe, maga - maga - maga alávaló HEEP, - lihegte Micawber úr, - hogyha emberfeje van, betöröm. Jöjjön csak, jöjjön csak!

Sohase láttam nevetségesebb valamit, - ama pillanatban is éreztem ezt, - mint a széles vonalzóval kard gyanánt hadonázó Micawbert, a ki minduntalan azt kiáltotta: - Jöjjön csak! - a míg Traddles meg én egy sarokba szorítottuk vissza, a honnan állhatatosan előtolakodott, valahányszor odatoltuk.

Ellenfele morgott magában, miután egy ideig sebesült kezét dörzsölgette, majd lassan leoldotta a nyakravalóját és rágöngyölte, azután a másik kezébe fogta és leült újra az asztalra, komoran a földre szegezvén a tekintetét

Miután Micawber úr eléggé megnyugodott, folytatta levelének felolvasását.

„Az előírányzott mellékjövendelmek, melyekre való tekintettel szolgálátába léptem eme - HEEP-nek, - (mindig szünetet tartott e szó előtt és azután bámulatos hevességgel ejtette ki), - nem határozattak meg, a heti huszonkét shillinget és hat pennyt tévő csekélységen kívül. A többi, hivatalos működésem értékétől lőn függővé téve, más és érthetőbb szavakkal, jellembeli alacsonyságomtól, indokaim mohóságától, családom szegénységétől és amaz általános erkölcsi (avagy inkább erkölcstelenségi) hasonlóságtól, mely közöttem és - HEEP között fönnáll. Kell-e mondanom, hogy rövid időn belül ama kényszerhelyzetbe sodortattam, hogy Micawberné és szerencsétlen, de növekvőben levő családunk fentartása céljából pénzbeli előlegeket kérjek - HEEP-től? Kell-e mondanom, hogy e körülmény szükségszerű bekövetkezését előre látta - HEEP? - Hogy emez előlegek adóslevelek és más hasonló kötvények által biztosítottak, melyek ez ország törvényes intézményei szerint valók, és hogy minde körülmények folytán ama hálóbá bonyolódottam, melyet ő felvételem alkalmával szövött volt?”

Szinte úgy tetszett, hogy Micawber úr öröme levélírói tehetségén, melylyel a körülmények e szerencsétlen állapotát leírta, felért mindama fájdalommal és gonddal, melyet a valóság okozott neki. Tovább folytatta:

„Ekkor történt, hogy - HEEP - engem olyfokú bizalommal kezdett megtisztelni, a milyen pokoli üzleteinek lebonyolításához szükséges volt. Ekkor történt, hogy én, ha szabad magamat Shakespere-módra kifejeznem, senyvedni, sínylődni, rothadni kezdtem. Rájöttem, hogy szolgálataim állandóan az üzletvitel meghamisítására és ama személyiség félrevezetésére vétettek igénybe, a kit W. úrnak akarok nevezni. Hogy W. úr minden lehető módon rászedetett, elámíttatott, és megcsalattatott, s hogy mindez idő alatt a gazficzkó - HEEP - határtalan hálát és határtalan barátságot színlelt ama kiszípolyozott úr irányában! Ez elég gaz dolog volt, de, a mint a dán bölcselkedő azon egyetemes alkalmazhatósággal, mely Erzsébet korának méltó ékessége, megjegyzi: a java most jó csak!”

Micawber urat az utolsó mondatnak ez idézés által történt kikerekítettsége annyira elragadta, hogy e részt a maga és a mi gyönyörűségünkre még egyszer felolvasta, azzal az ürügygyel, hogy nem találja a helyet, a hol abbahagyta az olvasást.

„Nincs szándékomban, - (olvasta aztán tovább) - ama különböző kisebbszerű csínyek sorozatát (jóllehet ezt másutt pontosan összeállítottam), melyek ama W. úr nevezetű egyéniség ellen elkövetettek, e levelem keretén belül részletezni, s a melyek elkövetésének hallgatag beleegyezésem által magam is részesévé váltam. Miután lelkem hányódása fizetés és fizetéstelenség, kenyér és éhezés, megélhetés és meg nem élhetés között megszűnt, czélomúl tűztem ki, hogy ki fogom használni az adandó alkalmakat, hogy felfedezzem és leleplezzem a legnagyobb visszaéléseket, melyeket amaz úr fájdalom kárára és hátrányára követett el - HEEP. Ösztönöztetve bensőm hallgatag intő szellemétől, de egyszersmind egy nem kevésbé megindító és rimánkodó lélektől kívülről, - a kit röviden W. kisasszonynak akarok nevezni, - a titkos nyomozás nem könnyű feladatára vállalkoztam, melyet legjobb tudásom, belátásom és hitem szerint több, mint tizenkét naptári hónapra terjedő időtartamon keresztül folytattam.”

Úgy olvasta e részletet, mintha egy parlamenti aktából való lett volna, és a szavak hangzása felségesen felüdítette.

„Vádpontjaim - HEEP ellen - (olvasta tovább, rátekintve és a vonalzót szükség esetére kellő készenlétben a balkarja alá szorítva), - a következők:”

Azt hiszem, valamennyien visszafojtott lélekzettel figyeltünk. Bizonyára Urias is visszafojtotta a lélekzetét.

„*Először* (szólt Micawber úr). - Mikor W. úrnak az ügyvitelre való képességei és emlékezőtehetsége oly okok miatt, a melyek részletezése fölösleges volna, de nem volna illendő sem, meggyöngültek és megzavarodtak, - HEEP - szántsándékkal megzavarta és összebonyolította az üzleti ügyvitelt. Mikor W. úrnak legkevésbé állott tehetségében az ügyekkel való foglalkozás, - HEEP - mindig előkerült, hogy erre rákényszerítse. Ily körülmények között erőszakolta ki W. úr névaláírását rendkívül fontos okmányokra, a mennyiben azokat kisebb fontosságú ügyiratok gyanánt terjesztette elébe. Ily módon csalta ki W. úrtól azt a fölhatalmazást, hogy egy bizonyos letétet (tizenkettő, hat, tizen-négy és kilenczezer font értékben) folyósíthasson, s a pénzt állítólagos üzleti költségek és veszteségek fedezésére fordíthassa, a melyek vagy fedezve voltak már, vagy tényleg soha nem is léteztek. Egész eljárásának, elejétől végig, azt a látszatot kölcsönözte, mintha W. úr önnön tisztességtelen szándékából eredt volna, sőt mintha W. úr önnön

tisztességtelen eljárása lett volna. S azóta mindenkor felhasználta ezt a körülményt, hogy kínozza és kényszerhelyzetbe hozza vele W. urat.”

- Ezt maga fogja bebizonyítani, Copperfield! - szólt Urias, fenyegetően rázva a fejét. - Mindent a maga idején!

- Kérdezze meg - HEEP-től, - Traddles úr, ki lakott utána a házában? - szólt Micawber úr, félbeszakítva a felolvasást. - Lesz szíves megkérdezni?

- A bolond maga - és még most is ott lakik, - szólt Urias megvetően.

- Kérdezze meg - HEEP-től - vezetett-e valaha jegyzőkönyvet ebben a házban? - szólt Micawber úr. - Lesz szíves megkérdezni?

Láttam, mint hagyta abba Urias aszott keze önkénytelenül állának vakargatását.

- Vagy kérdezze meg tőle, - szólt Micawber úr, - tűzbe dobott-e valaha ott egy ilyen jegyzőkönyvet? És ha igenlően felel, és azt kérdezi öntől, hogy hová lett a hamuja, akkor utasítsa őt Micawber Wilkinshez, a kitől olyasmit fog majd hallani, a mi nem igen lesz az ínyére!

A diadalmas lendület, a melylyel Micawber úr ezt a pár szót elmondta, roppant nyugtalanító hatást gyakorolt Urias anyjára, a ki rendkívül izgatottan így kiáltott:

- Ury, Ury! Légy alázatos és egyezz ki békességgel, kedves fiam!

- Anyus! - szólt Urias, - tüstént elhallgass! Félelmedben azt se tudod, mit beszélsz vagy mit gondolsz. Alázatos! - ismételte fogcsikorgatva, miközben rá nézett, - jó időn át nem egyet megaláztam közülök, bármily alázatos voltam is.

Micawber úr előkelő nyugalommal megigazgatta az állát a nyakravalójában, azután folytatta szerzeménye felolvasását:

„*Másodszor*: HEEP különböző alkalmakkor legjobb tudomásom, hitem és belátásom szerint - -”

- Csakhogy *evvel* nem sokra mennek ám, - mormogta Urias megkönnyebbülten. - Anyus, hallgass!

- Iparkodni fogunk majd rövidesen előteremteni valamit, a mivel *sokra* megyünk, a mivel véglegesen bedolgozunk önnek, uram, - felelt Micawber úr.

„*Másodszor*: HEEP különböző alkalmakkor, legjobb tudomásom, belátásom és hitem szerint különböző jegyzékekben, könyvekben és okmányokon W. úr névaláírását rendszeresen hamisította és megtette ezt egy oly esetben is, a melyet be tudok bizonyítani. Még pedig a következő módon, tudniillik:”

Micawber úr ismét gyönyörködött a szavaknak e formaszzerű összeállításában, a mely, bármily mulatságos módon nyilvánult is meg nála, mondhatom, nem csupán az ő jellemző tulajdonsága volt. E szokást életem folyamán sok embernél megfigyeltem. Általános szabálynak tartom. Törvényszéki esküteleknél például az esküt tevők roppantúl örülnek, hogy különböző hangzatos szóval fejezhetik ki egyetlen gondolatukat; például, hogy szívük mélyéből utálnak, kárhoztatnak és átkoznak valamit, és így tovább; s a régi anathémák ugyanezen elv szerint vannak fűszerezve. A szavak zsarnokságáról beszélünk, de szeretünk fölöttük zsarnokoskodni; szeretjük, ha fölösleges szóbőszséggel rendelkezünk, hogy ünnepélyes alkalmakkor csilloghassunk; azt hisszük, hogy ez fontos és jól hangzik. A mint ünnepies alkalmakkor a libériáink értelmével nem sokat törődünk, csak ragyogó legyen és sok legyen, épp úgy szavaink jelentősége és szükséges volta is csak másodsorban jön tekintetbe, ha elég díszes csoportban vonulnak fel. És a hogy’ a libériákkal túlságosan díszelgő emberek kellemetlenségekbe keveredhetnek, vagy a hogy’ a rabszolgák, nagy tömegben, uraik ellen

fellázadnak, épp úgy említhetünk, azt hiszem, egy nemzetet is, a mely nagy bajokba keveredett és még nagyobb bajokba fog keveredni, mert a szavaknak igen nagy készlete terheli.

Micawber úr tovább olvasott, csaknem czuppogva ajkaival.

„Még pedig a következő módon, tudniillik: Minthogy W. úr beteg volt és fennforgott ama lehetőség, hogy jobb létre szenderülése esetén oly felfedezések történhetnének, melyek - HEEP - hatalmát a W.-család fölött megtörnék - mint azt én, alulírott Micawber Wilkins, fölteszem, - hacsak leányának gyermeki szeretete titokban nem befolyásolható, hogy a cég ügyei után való kutatástól mindenkor tartózkodjék, - a nevezett - HEEP - tanácsosnak tartotta, hogy W. úrnak egy oly kötelezvényére tegyen szert, az előbb említett tizenkettő, hat, tizennégy, kettő és kilenczezer fontnyi összegekről, beleértve a kamatokat is, a melyben elismertetik, hogy ez összegeket - HEEP - előlegezte W. úrnak, hogy megmentse őt a gyalázattól; bár ezen összegeket - HEEP - valójában sohasem előlegezte, sőt azok már régen megtérítettek. Ezen okmányon, melyet állítólag W. úr állított ki és Micawber Wilkins előttemezett, az aláírásokat hamisította - HEEP. Birtokomban van kezeírásával és zsebkönyvében, W. úr aláírásának több hasonló utánzata; itt-ott megpörkölten, de azért mindenki által olvashatólag. Én részemről effajta okmányt sohasem írtam alá. És ez az okmány is az én birtokomban van.”

Heep Urias felugorva, zsebéből kulcs-csomót rántott elő és felnyitott egy fiókot; majd hirtelen eszébe jutott valami, és felénk fordult, a nélkül, hogy belenézett volna a fiókba.

„Ez az okmány - (olvasta tovább Micawber úr, körülnézve, mintha valami szentbeszéd szövegét olvasná) - birtokomban van, - azaz, ma reggel, mikor e sorokat írtam, még birtokomban volt, azóta azonban átadtam már Traddles úrnak.”

- Úgy van! - erősítette meg Traddles.

- Ury, Ury! - kiáltott az anya, - légy alázatos és egyezz ki békességgel. Én tudom, uraim, hogy fiam alázatos lesz, ha gondolkodási időt engednek neki. Copperfield úr, ön bizonyára tudja, hogy a fiam mindig nagyon alázatos volt!

Különösnek látszott, hogy az anya még mindig ragaszkodott a régi fogáshoz, mikor a fia már régen elállt tőle, mert belátta, hogy hiábavaló.

- Anyus, - szólt Urias, türelmetlenül harapdálva a kendőt, mely keze köré volt csavarva, - okosabban tennéd, ha töltött fegyvert fognál és rám sütnéd.

- De én szeretlek, Ury! - kiáltotta Heepné. - (És én nem is kételkedem szavai igazságában, sem abban, hogy fia is szerette őt, bármennyire különösnek tetszik is ez, jóllehet bizonyára összeillő pár voltak). - És én nem hallgathatom tovább, hogy' ingerled mindjobban ezt az urat és hogy' kevered magadat mindig nagyobb bajba. Mondtam ennek az úrnak mindjárt, mikor odafönn közölte velem, hogy minden kiderült, mondtam, hogy kezeskedem róla, hogy alázatos léssz és vezekelni fogsz. Óh, uraim, azt nézzék, milyen alázatos vagyok én és ő velem ne törődjenek!

- Itt van Copperfield, anyus, - válaszolt bosszúsan, vékony újjával rám mutatva, mert bennem látván lelepleztetése főokozóját, feneketlen gyűlöletével elsősorban ellenem fordult, s én nem is ábrándítottam ki őt ebből a hitéből, - itt van Copperfield, a ki szívesen adott volna száz fontot kevesebbért is, mint a mennyit kifecsegtél!

- Én nem segíthetek rajta, Ury! - kiáltotta az anyja. - Nem nézhetem, hogy' rohansz vesztedbe a fenhéjázásoddal. Légy inkább alázatos, mint mindig voltál.

Urias egy darabig hallgatott, kendőjébe harapva, aztán sötét arczczal így szólt hozzám:

- Mi mondanivalója van még? Csak bátran ki vele! Mit néz úgy rám?

Micawber úr azonnal felvette ismét a levelét, nagyon örülve, hogy folytathatja előadását, a melyben rendkívül nagy gyönyörűséget telt.

„*Harmadszor és utoljára:* Abban a helyzetben vagyok, hogy bebizonyíthatom - HEEP - hamis könyvei és - HEEP - valódi följegyzései alapján, kezdve ama részben elpusztult jegyzőkönyvvel, a melyet nem voltam képes megérteni sem annak idején, mikor jelenlegi lakásunk elfoglalásakor Micawberné véletlenül ráakadt ama ládában vagy tartóban, mely a házi tűzhely hamujának összegyűjtésére van rendeltetve, - módomban van bebizonyítani, hogy - HEEP - a szerencsétlen W. úr gyöngéit, hibáit, sőt még erényeit is, apai szeretetét és becsületérzését éveken keresztül kizsákmányolta, és aljas céljai számára felhasználta. Továbbá, hogy W. urat minden képzelhető módon félrevezette és kifosztotta a fösvény, csaló és kapzsi - HEEP - a saját anyagi előnyei céljából. Hogy - HEEP - főcélja a nyereségen kívül az volt, hogy W. urat és W. kisasszonyt - (az utóbbit illető másnemű szándékairól hallgatok) - teljesen hatalmába kerítse. Hogy néhány hónappal ezelőtt elkövetett legutolsó cselekedete az volt, hogy rávette W. urat, hogy az üzletben való részességéről lemondjon, sőt az összes háziberendezés adás-vételi szerződését is aláírja - HEEP - javára, minek ellenében - HEEP - bizonyos évjáradékot biztosít neki, melyet - HEEP - pontosan és hűségesen átszolgáltat neki négy részletben, minden évnegyed első napján. Hogy mindezen hurokvetések, hamisított és aggasztó jelentésekkel ama földbirtokot illetőleg, melynek pénzügyeit W. úr kezelte, akkor kezdődtek, mikor W. úr oktan és meggondolatlan pénzügyi műveletekbe bocsátkozott, és az a pénz, a melyért a becsület szerint és a törvény értelmében felelősséggel tartozott, talán nem is volt meg a kezében; folytatódott azután óriás kamatú kölcsöntökék állítólagos felvételével, a melyek a valóságban - HEEP-től - eredtek, és a melyeket - HEEP - csalárd módon magától W. úrtól csikart ki, hol ilyen, hol amolyan vállalkozás ürügye alatt vagy más kifogással; azután a lelkiismeretlen jogcsavarítások változatos során át a végtelenségig elhúzódtak - s lassankint oly szűkre szorultak, hogy a szerencsétlen W. úr e hurkokon kívül semmi egyebet nem látott a világon. Vagyonilag épp úgy, mint összes egyéb reményeiben és becsületében bukottnak hívén magát, minden bizodalma emez emberi formába öltözött szörnyetegbe helyezte, - (Micawber úr ez új fordulatnak roppantúl örült), - a ki azzal tette tönkre végképp W. urat, hogy nélkülözhetelenné tette magát rá nézve. Vállalkozom rá, hogy mindezt bebizonyítsam. És valószínűleg ennél sokkalta többet is.”

Néhány szót súgtam oda Ágnesnek, a ki mellettem állva, félig örömeiben, félig aggodalmában könnyezett, és mozgolódni kezdtünk, mintha Micawber úr befejezte volna már a felolvasását.

- Bocsánat! - szólt erre Micawber úr, rendkívüli komolysággal, melybe a legmélyebb levertség és legmagasabb öröm vegyült, s azután így folytatta a levelét:

„Végeztem. Hátra van még, hogy e vádak bebizonyítsam és balcsillagzat álló családommal együtt eltűnjem e vidékről, melynek, úgy látszik, csak terhére vagyunk már. Ez mihamarább meg fog történni. A mint észszerűen föltételezhető, körünknek leggyöngébb tagja, legapróbb kicsikénk fog először az éhhalálnak áldozatul esni, és utána ikreink következnek majd. Így legyen! A mi az én személyemet illeti, Canterburybe tett zarándokutam nagyon megviselt, a többit elvégzi majd a polgári perekből eredő fogház-büntetés és a nélkülözés. Bízvást remélem, hogy fáradalmaim és a szerencsés véletlen a nyomozás közben - melynek apró-cseprő eredményei lassan állítottak össze a megfeszített hivatalos teendők nyomása közben és a szükség örlő gondjainak terhe alatt, a nap felkeltével, a harmatos alkonyokon, az éji árnyak közepett s valakinek őrző szeme láttára, kit fölösleges volna démonnak neveznem, - kapcsolatban az öröklött nyomor ellen folytatott küzdelemmel, bízvást remélem, hogy mindez, hogyha sikeresen befeje-

zöldött a munkám, néhány csepp illatos vízzel fogja behinteni máglyám zsarátnokát. Semmi mást nem akarok. Hadd mondhassák el rólam is, igazság szerint, ugyanazt, a mit egy jeles és rettenthetetlen tengeri hősről mondtak, a kivel semmiképp sem akarok versenyezni, hogy a mit tettem, önző és kapzsi szándék nélkül tettem,

„Anglia, a haza és a szépség nevében”

Maradván mindenkor stb. stb.

MICAWBER WILKINS.”

Micawber úr mélyen megindulva, de még mindig rendkívül elégedetten, összehajtogatta a levelét és meghajlással átnyújtotta a nénémnek, mint olyasvalamit, a mit bizonyára szívesen fog megőrizni.

A mint már régen, első látogatásom alkalmával észrevettem, volt a szobában egy vaspénzszekrény. A kulcs benne volt. Úgy látszik, Uriast hirtelen gyanú szállta meg, s Micawber úrra tekintve, a szekrényhez rohant és az ajtót csörömpölve felrántotta. A szekrény üres volt.

- Hová lettek a könyvek? - kiáltotta rettentő arczczal. - Ki volt a tolvaj, a ki ellopta a könyveket?

Micawber úr a vonalzóval keblére koppantott. - *Én* loptam el, mikor a kulcsokat öntől, mint rendesen - csakhoggy valamivel korábban - átvettem, és a szekrényt ma reggel kinyitottam.

- Ne nyugtalankodjék! - szólt Traddles. - Az én birtokomba kerültek. Gondom lesz rájuk ama meghatalmazásnál fogva, a melyet említettem.

- Lopott jószágot fogad el? - kiáltotta Urias.

- Ily körülmények között - válaszolt Traddles, - igen!

Mily nagy volt a meglepetésem, midőn láttam, hogy a néném, a ki mindeddig nyugodtan és figyelmesen ült a helyén, hirtelen Uriashoz ugrott és mindkét kezével galléron ragadta őt.

- Tudja-e, hogy énnekem mire van szükségem? - szólt a néném.

- Kényszerzubbonyra, - szólt Urias.

- Nem. A vagyonomra! - válaszolt a néném. - Kedves Ágnes, a míg azt hittem, hogy az édes atyja kezén veszett el, egy szóval sem akartam elárulni, hogy őrá bíztam befektetés végett - egy szóval sem árultam el, még Trot előtt sem, ő tudja. De most már tudom, hogy ez a ficzkó felelős érte, és most vissza akarom kapni a pénzemet! Trot, gyere és vedd el tőle!

Igazán nem tudom, vajon a néném egy pillanatig tényleg azt hitte-e, hogy Urias nyakralójában rejtegeti a vagyonát; de bizonyos, hogy úgy rángatta azt, mintha tényleg ezt hinné. Hamarosan közbeléptem és biztosítottam a nénémet, hogy valamennyien rajta leszünk, hogy mindent, a mit jogtalanul szerzett, lehetőleg visszaszolgáltasson. Ez és néhány pillanatnyi meggondolás megnyugtatta a nénémet; de semmiképp sem hozta ki őt az, a mit tett, a sodrából - (csupán a kalapjáról nem mondhatom el ezt) - és nyugodtan újra elfoglalta a helyét.

Az utolsó pár pillanat alatt Heepné hangosan sírátkozva odakiáltotta a fiának, hogy „alázatos legyen”, és sorban egymásután valamennyiünknek a lábaihoz borult, miközben a legeszelelenebb ígéreteket tette. Fia leültette őt a székébe és sötét arczczal mellette állva s a karját nem túlságosan erősen szorítva, így szólt hozzám böszült pillantással:

- Mondja meg hát, mit kívánnak tőlem?

- Majd én megmondom, - szólt Traddles.

- Hát nincs nyelve ennek a Copperfieldnek? - mormogott Urias. - Sokat adnék érte, ha az igazságnak megfelelően azt újságot lehetne, hogy valaki kitepte a nyelvét!

- Az én Uriasom alázatos lesz! - kiáltotta az anyja. - Jó uraim, ne ügyeljenek arra, a mit mond!

- Hogy mit kívánunk, - szólt Traddles, - megmondom. Elsősorban azt a lemondási nyilatkozatot, a melyről említés történt, most nyomban és itt e helyen átadja nekem.

- Föltéve, hogy nem kaptam ilyen nyilatkozatot? - szakította félbe Urias.

- Csakhogy kapott, - szólt Traddles, - s azért, értsen meg, ezt a kifogást nem fogjuk elfogadni.

- Meg nem állhatom, hogy be ne valljam, hogy ez volt az első alkalom, a mikor régi iskola-társam világos fejét és egyszerű, türelmes és gyakorlatias eszét igazságosan méltányoltam. - Aztán - szólt Traddles - el kell készülnie arra, hogy mindent, a mit kapzsisága elnyelt, visszaszolgáltasson és az utolsó fillérig kárpótlást nyújtson. A társas cég összes könyveinek és iratainak a mi birtokunkban kell maradniok; úgyszintén az ön összes könyveinek és iratainak, valamint mindennemű pénzre vonatkozó elismervény-, számla- és kötelezvénynek. Szóval mindennek, a mi itt található.

- Kell-é? Azt még nem tudom, - szólt Urias. - Bizonyos időre van szükségem, hogy meg-gondolhassam.

- Bizonyára, - válaszolt Traddles, - de azonközben s a míg minden teljes megelégedésünkre el nem intéződött, minden úgy, a mint van, a birtokunkban marad és kérjük önt, - vagy jobban mondván, kényszerítjük önt, - hogy szobáját el ne hagyja és senkivel se érintkezzék.

- Ezt nem teszem meg! - szólt Urias átkozódva.

- A Maidstone-fogház még biztosabb tartózkodási hely, - jegyezte meg Traddles, - és bárha a törvényes eljárás útján hosszabb időbe beletarthat, a míg a magunk igazához jutunk, s a bíróság talán nem is szolgáltathat nekünk oly mértékben igazságot, mint ön teheti, annyi kétségtelen, hogy önt el fogják ítélni. Édes Istenem, hisz ezt ön épp oly jól tudja, akárcsak én! Copperfield, elmégy néhány rendőrért a Guildhallba?⁴³

Most Heepné újból sírálni kezdett és térdenállva könyörgött Ágneshez, járjon közbe mindkettőjükért, azt kiáltozva, hogy a fia nagyon alázatos, meg hogy minden való igaz, és ha nem akarná megtenni, a mit kívánunk, megteszi ő, az anyja, sőt még többet is tesz a cél érdekében, minthogy kedvenczéért való aggodalma majd megőrijtette. A kérdés, mit cselekedett volna Urias, ha lett volna benne némi merészség, egyjelentőségű lett volna azzal a kérdéssel, mit cselekednék a gyáva kutya, ha tigris-lélek szállna belé! Urias gyáva volt tetőtől talpig, és gyávaságát most a dühében és a megátalkodottságában épp úgy kimutatta, mint aljas élete bármely más szakában.

- Megálljon! - morgott utánam, miközben tüzelő arcát kezével végig törölte. - Ne jajgass, anyám. Legyen hát! Kapják meg a lemondási nyilatkozatot. Eredj és hozd el!

- Segítsen neki, Dick úr! - szólt Traddles, - ha lesz szíves.

Megbízására büszkén és megértve azt, úgy kísért el őt Dick úr, mint a juhászkutya a juhok kíséri! De Heepnével nem volt semmi baja, mert nemcsak a lemondási nyilatkozatot hozta magával, hanem elhozta a ládikát is, a melyben a nyilatkozat hevert, s a melyben még egy pénztárkönyvet és más írásokat is találtak, a melyeknek később nagy hasznát vehették.

- Jól van! - szólt Traddles, mikor mindez a kezében volt. - Most visszavonulhat, Heep úr, hogy megfontolja a dolgot, és tessék különösen azt meggondolni, kérem, hogy csak egyetlen

⁴³ A Guildhall a londoni városház.

megoldás lehetséges, még pedig az, a melyet kifejtettem, s a melyet haladéktalanul nyélbe kell ütnünk.

Urias tekintetét a padlóra szegezve és kezét állán tartva, végig botorkált a szobán s egy pillanatra megállván az ajtóban, így szólt:

- Copperfield, én mindig gyűöltem önt. Ön mindig fölfelé kapaszkodott és nekem mindig ellenségem

volt.

- Úgy emlékszem, már régebben megmondtam önnek, - szóltam én, - hogy ön az, a ki kapzsiságában és ravaszságában ellensége az egész világnak. Előnyére válhat a jövőben, ha meggondolja, hogy a kapzsiság és a ravaszság e világon sohasem tudott még mértéket tartani és mindig túllőtt a célon. Ez olyan bizonyos, akár a halál.

- Vagy olyan bizonyos, mint az, a mire az iskolában tanítottak, (ugyanabban az iskolában, a hol annyi alázatosságot sajátítottam el), kilencztől tizenegyig, hogy a munka átok, és tizenegyedtől egyig, hogy a munka áldás és gyönyörűség és tisztesség, és mit tudom én, még mi mindenféle, he? - szólt gúnyosan vigyorogva. - Épp oly következetességgel prédikál ön, mint ott prédikáltak. Hogy az alázatosság nem éri el a célját? Hiszen én e nélkül a kollega úrnál semmire se vittem volna. - Micawber, maga vén számár, maga még meg fogja ezt keserülni!

Micawber úr a legdaczosabb megvetést tanúsította Heepel és kinyujtott ujjával szemben s roppantúl kidüllesztette a mellét, a míg Urias ki nem ment az ajtón; azután hozzám fordult és följajánlotta azt az elégtételt, hogy „tanúja legyek a közte és Micawberné közötti kölcsönös bizalom helyreállításának.” Majd meghívta általában az egész társaságot e megindító jelenet végignézésére.

- A fátyol, mely oly sokáig ott lebegett köztem és a feleségem között, félre van húzva, - szólt Micawber úr, - és gyermekeim, valamint létezésük okozója ismét bizalmas érintkezésbe léphetnek egymással.

Minthogy valamennyien nagyon hálások voltunk iránta, és a mennyire izgatottságunk és kedélyállapotunk megengedte, ennek jelét is kívántuk adni, mondhatom, valamennyien el is kísértük volna, ha Ágnes nem lett volna kénytelen visszatérni atyjához, a ki egyelőre a reménynek csak a derengését tudta elviselni, - és ha nem lett volna szükség rá, hogy valaki biztos őrizet alatt tartsa Uriast. Ez utóbbi célból maradt vissza Traddles, a kit Dick úr csakhamar föl fog váltani, s Dick úr, a néném, meg én elmentünk Micawber úrral a lakására. Mikor a kedves leánykától, kinek oly sokat köszönhettem, sietve elbúcsúztam és meggondoltam, mitől menekedett meg talán ma reggel - jobb elhatározása ellenére is, - áhítatos hálaérzéssel gondoltam gyermekkorom nyomorúságos napjaira, a mikor Micawber úrral megismerkedtem.

Lakása nem volt messze, és minthogy a házajtó egyenesen a lakószobába nyílt s Micawber úr sajátos szelességével rontott be otthonába, egyszerre csak a család kellő közepén találtuk magunkat. Micawber úr így kiáltva: - Emmám, életem! - Micawberné karjai közé vetette magát. Micawberné fölsikoltott és karjaiba zárta Micawber urat. Micawber kisasszony, a ki éppen a Micawberné utolsó levelében említett öntudatlan jövevényt etette, szemlátomást meg volt indulva. A jövevény rugdalódzott. Az ikrek örömeiket különféle illetlen, de ártatlan tetszésnyilvánításokkal fejezték ki. Micawber úrfi, a kinek kedélye korai csalódások következtében meg volt zavarodva, úgy, hogy mindig mogorva arcot vágott, engedett jobb érzelmeinek és bőgni kezdett.

- Emma, - szólt Micawber úr. - A felhők elvonultak kedélyemről A kölcsönös bizalom, mely oly sokáig zavartalan volt köztünk, ismét helyreállott, hogy többé soha meg ne szűnjék. És

most üdvözöllek, szegénység! - kiáltott Micawber úr, könnyeket ontva. - Üdvözöllek, nyomor! Üdvözöllek, hajléktalanság! Üdvözöllek, koplalás, rongy, vész, koldúsból! A kölcsönös bizalom fog lelket önteni belénk mindörökre!

E kitörés után Micawber úr leültette a feleségét egy székre és sorban megölelte egész családját; egész árját üdvözölve a vígasztalan kilátásoknak, melyek bekövetkezését, azt hiszem, családjának egyik tagja sem kívánta; és fölszólította őket, hogy menjenek ki vele Canterbury-be és énekeljenek karban egy koldúsnótát, minthogy másnemű megélhetésre nincs reményük.

Minthogy azonban Micawberné nagy fölindulásában elájult, az első teendő az volt, hogy mielőtt az énekkar teljesnek lett volna tekinthető, eszméletre térítsük őt. Néném és Micawber úr intézték el ezt, s azután a nénémet bemutattuk a ház asszonyának, a ki most már engemet is megismert.

- Bocsásson meg, kedves Copperfield úr, - szólt a szegény asszony, kezét nyujtva, - de én gyöngé teremtes vagyok, és az első pillanatban alig bírtam elviselni a köztem és az uram között legutóbb fennforgott félreértés megszűnését.

- Valamennyi családtag, asszonyom? - szólt a néném.

- Ez idő szerint csak ennyien vagyunk, - válaszolt Micawberné.

- Szent Isten, nem így értettem, asszonyom, - szólt a néném. - Úgy értettem, hogy mindannyi a kegyed gyermeke?

- Asszonyom, - válaszolt Micawber úr, - a számadás helyes.

- És mire szánták ezt a legidősebb fiatal urat? - kérdezte a néném elgondolkozva.

- Mikor idejöttem, - szólt Micawber úr, - azt a reményt tápláltam, hogy Wilkins számára a templomban, vagy hogy szabatosabban fejezzem ki magam, a kórusban találok alkalmazást. A tiszteletreméltó egyházi építmény kebelében azonban, mely e városnak joggal legnagyobb nevezetessége, nem volt üresedés számára és így aztán - szóval, azt a szokást vette föl, hogy inkább énekel kocsimákban, mint szent épületekben.

- De a szándéka jó, - szólt Micawberné gyöngéden.

- Mondhatom, édes asszonyom, - felelt Micawber úr, - hogy a szándéka valószínűleg jó, de még eddig nem vettem észre, hogy valamely határozott irányba terelődött volna.

Micawber úrfi újra mogorva arcot öltött és nem minden heveség nélkül azt kérdezte, mitévő legyen? Vajon inkább született-e ácsnak vagy kocsifényezőnek, mint madárnak? Vajon elszaladhat-e a szomszéd utczába, hogy gyógyszerháza nyisson? Avagy a legközelebbi törvényszékhez fusson és ügyvédnek ajánlkozzék? Vajon erőszakkal nyerhetne-e alkalmazást az operánál és érhetne-e el sikert? Vajon hozzáfoghat-e egyáltalában valamihez, a mikor nincsen kellő készsége?

Néném egy kis ideig gondolkodott magában, aztán így szólt:

- Micawber úr, csodálkozom, hogy még eddig sohasem gondolt a kivándorlásra.

- Asszonyom, - válaszolt Micawber úr, - ez volt ifjúságom álma és érettebb éveim csalóka vágyódása. - Mellesleg szólva: szentül meg vagyok győződve róla, hogy soha életében nem gondolt erre.

- I-gazán? - szólt a néném, rám vetve a tekintetét. - Nos, nem volna lehetséges, hogy önök és a családjuk, Micawber úr és Micawberné asszony, most a kivándorlásra gondolnának?

- De a tőke, asszonyom, a tőke! - szólt Micawber úr komoran.

- Ez a legfőbb és mondhatom, az egyetlen akadály, kedves Copperfield úr, - tette hozzá a felesége.

- A tőke? - kiáltotta a néném. - De hiszen ön óriási szolgálatot tesz nekünk, - sőt mondhatom, óriási szolgálatot tett nekünk, mert bizonyos, hogy sokat kimentünk a pusztulásból - és mit tehetnénk mi önért, a mi csak félannyit is érne, mint a szükséges tőke megszerzése?

- Mint ajándékot nem fogadhatnám el, - szólt Micawber úr, tüzzel-lélekkel; - de ha megfelelő összeget előlegezhetnék nekem, mondjuk öt százalékra, személyes felelősségemre, - mondjuk, saját aláírásommal ellátott váltókra, tizenkét, tizennyolc és huszonnégy hónapi esedékességgel, úgy hogy ráérjek megvárni, míg fordul a koczka...

- Előlegezhetnék-e? Előlegezhetünk és előlegezni fogunk, oly föltételek mellett, a minőket kíván, - szólt a néném, - mihelyt kívánja! Gondolják meg ezt, mind a ketten. Rövidesen néhány ember, kiket Dávid régóta ismer, Ausztráliába megy. Ha eltökélik magukat a kivándorlásra, mért ne kelnének át ugyanazon a hajón? Egymásnak kölcsönösen segítségére lehetnek. Fontolják meg a dolgot, Micawber úr és Micawberné asszony! Szánjanak rá időt és vegyék jól fontolóra!

- Csak egyetlen kérdést kívánnék még kockáztatni, kedves asszonyom, - szólt Micawberné. - Az éghajlat, remélem, egészséges?

- A legjobb a világon, - szólt a néném.

- Rendben van! - válaszolt Micawberné. - Most következik a kérdésem. Olyanok-e ez ország viszonyai, hogy egy oly tehetséges férfinak, a minő az uram, kilátásai lehetnek ott arra, hogy a társadalmi létrán fölemelkedhetik? Ebben a pillanatban nem akarom azt mondani, hogy a kormányzói vagy más hasonló állásra törekedjék; de nyílnék-e észszerű kilátás arra, hogy tehetségei kifejlődhetnek - már ez a körülmény is teljesen kielégítő volna - és kifejtethné-e szabadon tehetségeit?

- Sehol a világon - szólt a néném - nincs jobb kilátás erre olyan embernek, a ki jó magaviseletű és szorgalmas.

- Olyan embernek, a ki jó magaviseletű és szorgalmas, - ismételte Micawberné, világos, üzletszerű módon. - Éppen így van. Teljesen világos előtttem, hogy Ausztrália az uram tevékenysége számára a legalkalmasabb teret nyújtja!

- Ama meggyőződést táplálom, kedves asszonyom, - szólt Micawber úr, - hogy a fennforgó viszonyok között ez az ország az egyetlen ország, magam és a családom számára, és hogy ama parton valami rendkívüli, szerencsés fordulat fog bekövetkezni. Nem is távolság, hozzávetőleg szólva, és bárha szíves indítványa fölött gondolkodnunk kell, biztosíthatom, hogy ez pusztá formáság csak!

Sohase fogam elfelejteni, hogy' lett egyszerre a világ legvérmesebb reményekkel telt embere Micawber úr! és milyen bizalommal tekintett jószerencséje elé! Hogy' kezdett beszélni Micawberné azonnal a kenguru szokásairól! Sohase gondolhatok vissza Canterburynek arra az utcájára vásár napján, a nélkül, hogy eszembe ne jutna Micawber úr, hogy' tért vissza velünk! Oly ember esetlen szokásait iparkodván kifejezni erőteljes, feszelt modorával, a ki csak futólag tartózkodik az országban, és ausztráliai farmerhez illően vizsgálgatván a mellettünk tovahaladó ökröket!

NYOLCZADIK FEJEZET.

Még egy visszapillantás.

Még egyszer meg kell állanom. Óh, én kis gyerekasszonykám! A tömegben, a mely emlékezetemben hullámszik, egy nyugodt, csöndes alak áll, a ki ártatlan szerelmében és gyermeteg szépségében így szól hozzám: Állj meg és gondolj rám - fordulj vissza s vess egy pillantást a Kis Virágra, amint hervadtan leperdül a földre!

Ám legyen. Minden egyéb elmosódik és elenyészik. Együtt vagyok megint Dórával a házacskánkban. Nem tudom, milyen sokáig volt beteg. Annyira megszoktam ezt az érzést, hogy nem tudom megállapítani, meddig tartott. Voltaképpen nem sokáig, hetekben vagy hónapokban kifejezve; de ha a megszokást vagy a tapasztalatot nézem, nagyon hosszú, szomorú ideig.

Nem mondták már többé, hogy csak néhány napig várjak még. Lassacskán attól kezdtem már félni, hogy az a nap sohasem fog fölvirradni, a mikor újra látom majd gyerekasszonykám futkosni a verőfényben öreg barátjával, Jippel együtt.

Jip, mintha egyszerre történt volna, nagyon megöregedett. Lehet, hogy híját érzi úrnőjében valaminek, a mi életet öntene belé, a mi megifjítaná; ellustúl, a szeme vaksi, a lába gyöngye, s a néném sajnálja, hogy már ő rá sem haragszik, hanem valahányszor leül Dóra ágya mellé, az ott heverésző Jip odamászik hozzá és - megnyalja szeliden a kezét.

Dóra ott fekszik ránk mosolyogva; oly szép; és nem ejt egy elhamarkodott, egy panaszos szót sem. Azt mondogatja, hogy nagyon jók vagyunk hozzá; hogy az ő drága öreg fiacskája, a ki nem győz vele törődni, agyondolgozza magát, jól tudja; hogy a néném nem is alszik, hanem mindig mellette virraszt, nyájasan sűrögve-forogva. Hébe-korba eljönnek őt meglátogatni a kis madár-nőcskék is; és ilyenkor elbeszélgetünk az esküvőnk napjáról s a szép boldog időkről.

Milyen különös szünet és nyugalom áll be életemben - s az egész életben bent a házban és künn a nagy világban - mikor ott ülök a csöndes, elsötétített, csinos szobácskában, a hol gyerekasszonykám felém fordítja kék szemét és apró ujjacskáival átfogja kezemet! Sok-sok órán át elüldögelek így; de különösen három alkalom elevenedik meg élénk színekkel az emlékezetemben.

Reggel van; és Dóra, a kit a néném keze szépen kicsinosított, azt mondja, nézzem csak, milyen fürtösen fog elomlani a haja még most is a párnán, milyen hosszú és milyen fényes még most is, és mennyire szereti, hogy háló fogja össze könnyedén a fején.

- Nem mintha hiú volnék rá, csúfolkodó gyerek, - szól, mikor mosolyogni lát, - hanem mert azt szoktad mondani, hogy szépnek tartod; s mert a mikor először kezdtem rád gondolni, mindig a tükörbe kukucskáltam, és kíváncsi voltam rá, vajon szeretnél-e egy fürtöt belőle. Óh, milyen bolondos ficzkó is voltál te akkor, Doady, mikor adtam neked egy fürtöt a hajamból!

- Ez akkor volt, Dóra, mikor a virágot festetted, a melyet tőlem kaptál, s a mikor megvallottam neked, mennyire szeretlek.

- Ah! de én *akkor* nem akartam megmondani *teneked*, - mondja Dóra, - milyen forró könnyekkel áztattam a virágokat, mert azt hittem, hogy igazán szeretsz! Majd ha megint futkoshatok, Doady, úgy mint azelőtt, elmegyünk majd úgy-e és meglátogatjuk azokat a helyeket, a hol oly együgyű kis párocska módjára andalogtunk? És sétálgatunk majd megint úgy, mint hajdanában? És nem feledkezünk meg a szegény apusról sem?

- Igen, elmegyünk majd, és boldogan fogunk majd éldegélni. Csakhogy iparkodjál mielőbb meggyógyulni, édesem.

- Óh, nemsokára meggyógyulok! Már is sokkal jobban vagyok, te nem is tudod!

Este van; s én ott ülök ugyanazon a széken, ugyanazon ágy mellett, és ugyanaz az arc fordul felém. Nem szólt egy darabig egyikünk sem, s Dóra egyszerre elmosolyodik. Most már nem hordom le s föl a lépcsőn könnyű terhemet. Itt fekszik naphosszat az ágyban.

- Doady!

- Dóra szívem!

- Úgy-e, nem fogod ostobaságnak tartani azt, a mit mondani akarok, miután nemrég elmesélted, milyen beteges Wickfield úr? Szeretném Ágneszt látni. Nagyon szeretném látni.

- Írok majd neki, kedvesem.

- Igazán?

- Azonnal.

- Milyen derék, jó fiú vagy te! Doady, emelj a karodra. Hidd meg, drágám, nem szeszélyeskedésből mondom. Nem bolondos képzelődésből. Nagyon, de nagyon szeretném őt látni!

- Bizonyos vagyok benne. Csak írnom kell neki, és eljön minden bizonynyal.

- Nagyon egyedül érzed magad mostanában, mikor lemégy? - kérdi Dóra suttogva, nyakam köré fonva a karját.

- Természetesen, egyetlenem, mikor üresen látom a székedet.

- Üresen a széket! - Egy ideig hozzám simul, szótlanul. - És igazán érzed a híjamat, Doady? - szól rám tekintve, ragyogó mosolylyal az arcán. - Igazán nélkülözöd a te szegény, bolondos, ostoba Dórát?

- Szívecském, van-e más a világon, a kit oly nehezen nélkülözhetnék?

- Óh, férjem! Úgy örülök és mégis oly bánatos vagyok! - szól, még jobban odasimulva hozzám s átkarolva mind a két kezével. Nevet és sír egyszerre, majd elcsendesül és végtelenül boldog.

- Végtelenül! - ő mondja. - Írd meg Ágnesnek, hogy melegen üdvözlöm, s hogy nagyon, igen nagyon szeretném látni őt. Egyéb kívánságom nincs is aztán.

- Azon az egyen kívül, hogy mielőbb meggyógyulj, Dóra.

- Ah, Doady! Néha azt gondolom, - hiszen tudod, milyen ostoba kis teremtség voltam mindig! - hogy talán sohasem leszek már egészséges!

- Hogy' mondatsz ilyet, Dóra! Édes egyetlenem, hogy' gondolhatsz ilyet!

- Nem fogok többé ilyet gondolni, Doady, ha nem leszek kénytelen vele. De nagyon boldog vagyok; bár az én drága fiacskám oly elhagyottnak érzi magát gyerekasszonykájának az üres széke előtt!

Éjszaka van; s én még mindig mellette vagyok. Ágnes megérkezett; velünk töltötte az egész napot és estét. Ő, a néném, meg én ott ültünk Dórával reggel óta együtt valamennyien. Nem sokat beszéltünk; de Dóra tökéletesen elégedett és jókedvű volt. Most egyedül vagyunk.

Tudom most már, hogy az én kis gyerekasszonykám itt fog hagyni engem nemsokára. Így mondták; de nem mondtak vele semmi újat nekem. Csakhogy egyáltalában nem vagyok bizonyos benne, vajon szívembe tudom-e zárni ezt az igazságot. Nem bírom elviselni. Kimentem a szobából napközben sokszor, hogy kisírjam magam. Eszembe jutott az, a ki könnyeket hullatott, mert az élő embernek el kell válnia attól, a ki meghal. Végiggondoltam ezt az egész

kegyelmes és irgalmas történetet. Megpróbáltam beletörődni és megvívásztalódní; és azt hiszem, hogy ez, tökéletlenül bár, de sikerült is; de a mit sehogysem tudtam megérteni, az az volt, hogy a vég bekövetkezik elkerülhetetlenül. Kezét kezemben tartom, szívét szívemben őrzöm, látom hozzám való szerelmét a maga teljes eleven valóságában. Nem űzhetem el magamtól a reménynek azt a sápadt, tétova árnyékát, hogy hátha mégis életben marad.

- Beszélni szeretnék veled, Doady. Mondani akarok neked valamit, a mit mostanában sokszor meg akartam már mondani. Nem haragszol meg érte? - kérdi szeliden rámtéekintve.

- Hogy nem haragszom-e meg, egyetlenem?

- Mert nem tudom, mit fogsz gondolni, vagy mit gondolhattál talán néha magadban. Talán gyakran gondoltad te is ugyanazt. Doady, drágám, azt hiszem, nagyon fiatal voltam.

Arczomat melléje hajtom a vánkosra, s ő a szemembe néz és nagyon halkan beszél. A mint folytatja, lassan úgy érzem, s megborxad a szívem, hogy úgy beszél magáról, mintha már meghalt volna.

- Azt hiszem, drágám, hogy nagyon fiatal voltam. Nem csupán korra, hanem tapasztalásban, gondolkozásban és minden egyébben. Olyan ostoba kis teremtés voltam! Azt hiszem, hogy jobb lett volna, ha szerelmünk csak gyermekszerelem marad, s mind a ketten elfelejtették volna. Szinte azt gondolom, hogy nem is voltam feleségnek való.

Igyekszem visszafojtani a könnyeimet és így válaszolok: - Óh, Dóra, szerelmem, úgy voltál te feleségnek való, a hogy' én férjnek!

- Nem tudom, - szól, megrázva, úgy mint régen, fürtös fejét. - Meglehet! De ha én rátermettebb lettem volna a házaseletre, azzá tettelek volna téged is. Aztán meg te nagyon okos ember vagy, én pedig sohase voltam okos.

- Nagyon boldogok voltunk, édes Dórám.

- Én nagyon, nagyon boldog voltam. De az én drága fiacskám az évek teltével ráunt volna az ő kis gyerekasszonykájára. Egyre kevésbbé illett volna hozzá az asszonyka, hogy élettársa legyen. S az én drágám mindegyre jobban érezte volna azt, a mit nélkülöznie kellett otthonában. És az asszonyka nem lett volna tökéletesebb. Jobb így, a hogy' van.

- Óh, Dóra, drága, édes egyetlenem, ne beszélj így hozzám. Minden szavad szemrehányásnak hangzik.

- Nem, nem, egy betűje sem! - felel, és megcsókol. - Óh, drágám, sohasem érdemeltél szemrehányást, és én sokkal jobban szerettelek, semhogy komolyan egy szó szemrehányással is illethettelek volna, - ez volt minden érdemem, azon kívül, hogy csinos voltam - legalább te annak tartottál. Egyedül érzed magad odalént, Doady?

- Nagyon! Nagyon!

- Ne sírj! Ott van a székem?

- A régi helyén.

- Óh, hogy' sír az én szegény fiacskám! Csitt, csitt! Most pedig ígérj meg valamit. Beszélni szeretnék Ágnessel. Ha lemégy, mondd meg ezt Ágnesnek, és küldd fel őt hozzám; s a míg beszélek vele, ne ereszsz be senki mást - még a nénikét se. Egyedül szeretnék beszélni Ágnessel. Egészen egyedül szeretnék beszélni vele...

Megigérem, hogy rögtön felküldöm Ágnest; de nem vagyok képes elválni tőle fájdalmamban.

- Mondtam, hogy jobb így, a hogy' van! - susogja, a mint magához ölel. - Óh, Doady, az évek teltével nem szerethetted volna soha jobban a te kis gyerekasszonykádát, mint a hogy' most

szeretted; s még később annyira untatott volna, annyira csalódtál volna benne, hogy félig sem tudtad volna úgy szeretni őt, a hogy' most szeretted! Tudom, hogy nagyon bohó és fiatal voltam. Sokkal jobb így, a hogy' van!

Ágnes ott találom a társalgóban; s átadom neki az üzenetet. Eltűnik, s ott hagy engem egyedül Jippel.

Kinai házikója ott áll a kandalló mellett; s Jip benne fekszik flanell-ágyacskáján és nyöszörögve próbál elaludni. A fényes hold tisztán ragyog fent a magasban. S a mint kitekintek az éjszakába, forrón peregnek a könnyeim, s fegyelmezetlen szívem súlyosan bűnhődik - nagyon súlyosan.

Leülök a kandalló mellé, s csendes bűnbánattal gondolok mindama titkolt érzelmekre, a melyeket házasságom ideje alatt tápláltam lelkemben. Eszembe jut minden kis apróság, a mi köztem és Dóra között történt, s mélyen érzem azt az igazságot, hogy apróságokból áll az élet veleje. Szakadatlanul kiemelkedik emlékeim tengeréből annak a drága gyermeknek a képe, a hogy' először megismertem, ifjonti szerelmem s az ő szerelme ékességében, mindazzal a bűbajos varázsszal környezetten, a melyben oly dús az ilyen szerelem. Vajon igazán jobb lett volna-e tán, ha szerelmünk megmarad gyermekszerelemnek, a melyet elfelejtettünk volna mind a ketten? Fegyelmezetlen szívem, erre felelj!

Hogy' tűnik az idő, nem tudom; a míg föl nem riaszt töprengésemből az én kis gyerek-asszonykámnak öreg játszópajtása. Még nyugtalanabbul, mint az imént, kimászik házikójából, rám néz, majd az ajtóhoz vánszorog s nyöszörög, mintha fel akarna menni az emeletre.

- Ma éjszaka nem, Jip! Ma éjszaka nem!

Nagyon lassan visszatér hozzám, megnyalja a kezemet, s fénytelen szemét rám emeli.

- Óh, Jip! Lehet, hogy soha többé!

Lefekszik a lábam elé, elnyújtózik, mintha aludni akarna és siralmas vinnyogással - elszáll belőle a pára.

- Óh, Ágnes! Nézze csak, nézze csak!

Óh, az a részvéttel, az a fájdalommal telt arc, óh, az a könnyzápor, az a rettentő esengés, a mely némán szól hozzám, az az ünnepélyesen ég felé emelt kéz!

- Ágnes?

Bekövetkezett. Sötétség borul szemeimre; s egy időre elmosódik minden az emlékezetemből.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Micawber úr ügyletei.

Nem most van az ideje, hogy gondterhelt kedélyem állapotának a részletezésébe bocsátkozzam. Annyira jutottam, hogy azt gondoltam, íme, a jövő el van falazva előlem, életem energiájának és tevékenységének vége, és nem találhatok már soha sehol, csak a sírban, menedéket. Annyira jutottam, mondom, hogy ezt gondoltam; de nem keservem első rohamában. Lassan jutottam ennyire. Ha az események, a melyeket elmondani készülök, nem tódultak volna rám, hogy eleinte zavarják, s végül növeljék bánatomat, akkor talán - (bár nem tartom valószínűnek), - azonnal ebbe az állapotba hanyatlottam volna. De úgy esett, hogy mielőtt teljesen rám szakadt volna a kétségbeesés, közben egy kis idő telt el; egy kis idő, a

mikor magam is azt hittem, hogy a legélesebb fájdalomon túl vagyok már, s a mikor lelkem abban talált megnyugvást, hogy elmerengett mindazon, a mi ártatlan és szép volt abban a gyengéd történetben, a melynek vége volt mindörökre.

Hogy mikor javasolták először, hogy külföldre menjek, vagy hogy miképpen jött létre közöttünk az a megállapodás, hogy lelki békességem helyreállítását az utazás változatos-ságában kell keresnem, azt nem tudom, még most sem, határozottan. Ágnes szelleme annyira áthatott mindent, a mit a bánatnak abban az idejében gondoltunk, mondtunk, vagy cselekedtünk, hogy azt hiszem, nyugodtan tulajdoníthatom a tervet az ő hatásának. De az ő hatása olyan észrevétlen volt, hogy nem is tudok már róla.

És most valóban azt kezdtem gondolni, hogy közte és a színes templomablak között való régi eszmetársulásomban lelkembe lopódzott már a prófétai sejtelve annak, mi lesz ő számomra abban a nagy szerencsétlenségben, a mely majd az idők teljével rám szakad. Mind e szomorúság közepett, ama feledhetetlen pillanattól fogva, a mikor fölemelt kézzel állt előttem, olyan volt ő, mint valami szent, magányos hajlékban. Mikor a halál angyala leszállt hozzánk, gyerekasszonykám - elmondták, mikor már meghallgathattam, - az ő keblén szenderült el mosolyogva. Ájulásomból elsőben is az ő résztvevő könnyeinek, az ő reményt és békét adó szavainak és az ő szelid arcának a tudatára ébredtem, a mely mintegy tisztább, az éghez közelebb eső tájékról hajolt le fegyelmezetlen szívem fölé, enyhítvén gyötrelmeit.

Hadd folytassam.

Külföldre kellett mennem. Ez, úgy látszott, kezdettől fogva el volt közöttünk határozva. Most, hogy föld borította azt, a mi múlandó volt elköltözött hitvesemben, már csak arra vártam, a mit Micawber úr „Heep teljes porrázúzásának” nevezett, meg a kivándorlók elutazására.

Traddles felszólítására, a ki bajomban a leggyöngédebb és legodaadóbb jóbarát volt, visszatértünk Canterburybe, már mint a néném, Ágnes, meg én. Megállapodásunk értelmében egyenesen Micawber úr házába mentünk, a hol valamint Wickfield úr házában, szakadatlanul dolgozott barátom, utolsó viharos találkozásunk óta. Mikor a szegény Micawberné fekete gyászruhámban belépni látott, szemlátomást megindult. Micawberné szívében sok jóság volt, a mely a hosszú évek során sem veszett ki belőle.

- Nos, Micawber úr és Micawberné asszony, - hangzott a néném első üdvözlése, miután leültünk, - meggondolták-e már az én kivándorlási javaslatomat?

- Tisztelt asszonyom, - felelt Micawber úr, - a határozatot, a melyre a feleségem, a kegyed alázas szolgálja, s tán hozzátehetem, a gyermekeink is, egyenként és összesen eljutottak, aligha fejezhetném ki jobban, mint ha egy híres költő szavával élve, azt mondom, hogy csónakunk a parton és bárkánk a tengeren van.

- Helyes, - szólt a néném. - Az önök okos eltökélésétől minden elképzelhető jót remélek.

- Asszonyom, kegyed nagy tisztességben részesít bennünket, - szólt Micawber úr, és beletekintett jegyzeteibe. - A mi a pénzbeli támogatást illeti, a mely módot nyújt nekünk arra, hogy törékeny lélekvesztőnket kibocsássuk a vállalkozás tengerére, e fontos üzleti kérdést megfontoltam; s legyen szabad azt ajánlanom, hogy saját kezűen írt kötelezvényeimet - a mint külön hangsúlyoznom fölösleges is, szabályszerűen bélyegzett papíroson, a hogy' azt a különböző parlamenti határozatok ily biztosítékoknál megkívánják, - tizenhatsz, huszonegy és harmincz hónapra állíthassam ki. Az ajánlat, a melyet eredetileg tettem, tizenkét, tizenhatsz és huszonegy hónapra szólt; de attól tartok, hogy ez a beosztás nem nyújtana elegendő időt a kívánatos kedvező fordulat bekövetkezésére. Megeshetnék, - szólt Micawber úr, körültekintve a szobában, mintha ez néhány száz holdnyi kitűnően művelt szántóföldet képviselne, - megeshetnék, hogy az első esedékesség időpontjában nem volna még ered-

ményes az aratásunk, vagy nem volna még betakarítva a termésünk. A munkaerő, azt hiszem, néha nehezen szerezhető meg gyarmatbirtokaink ama részében, a hol sorsunk végzése szerint meg kell majd küzdenünk a termékeny talajjal.

- Oszsa be, uram, úgy, a hogy' önnek tetszik, - szólt a néném.

- Asszonyom, - felelt Micawber úr, - a feleségemmel együtt mélyen érezzük barátaink és pártfogóink fölöttébb kíméletes jóságát. Óhajom az, hogy teljesen üzletszerű és kifogástalanul pontos lehessenek. Mikor az ember új lapot kezd, a minthogy mi most új lapot vagyunk kezdendők; és hátrálva, a minthogy mi most hátrálóban vagyunk, hogy nem mindennapi ugráshoz készüljünk: önbecsülésem érzése szempontjából nagyon fontosnak tartom, a fiamnak adandó példáról nem is szólván, hogy ügyeimet úgy rendezzem, a hogy' férfiak között szokás.

Nem tudom, vajon Micawber úr tulajdonított-e valami jelentőséget ennek az utolsó kijelentésnek; nem tudom, vajon van-e, a ki ennek valaha jelentőséget tulajdonít vagy tulajdonított; de úgy láttam, hogy Micawber úrnak szokatlan gyönyörűsége telt benne, a mint nyomatékos köhécseléssel elismételte: „a hogy' férfiak között szokás”.

- Én váltókat ajánlok föl, - szólt Micawber úr, - nagy kényelem a kereskedelmi forgalomban, a melyet nézetem szerint eredetileg a zsidóknak köszönhetünk, a kiknek valószínűleg mindenkoron ördögösen sok dolguk lehetett váltókkal, mert - üzérkedni lehet velők. De ha adóslevél vagy bármi más írott kötelezvény jobban megfelelne, a legnagyobb készséggel kiállítok bármilyen efféle okiratot. A hogy' férfiak között szokás.

A nagynéném megjegyezte, hogy oly esetben, a mikor a felek szívesen belenyugszanak mindenbe, bizonyosra veszi, hogy a kérdés eme részének rendezése sem fog nehézségbe ütközni. Micawber úr hozzájárult a néném véleményéhez.

- Házas előkészületeinkről jövőendő sorsunkra, a melyre megállapodásunk értelmében elszántuk magunkat, - szólt Micawber úr, nem minden büszkeség nélkül, - szíves engedelmevel, asszonyom, a következőkben számolok be. A legidősebb lányom megjelenik minden reggel öt órakor egy szomszédos telepen, hogy elsajátítsa a tehénfejés művészetét - ha ugyan művészetnek mondható ez a művelet. Apróbb gyermekeimnek azt az utasítást adtam, hogy figyeljék meg oly pontosan, a hogy' a körülmények engedik, a város szegényebb részeiben otthon tenyésztett sertés- és baromfiféle szokásait. Oly foglalkozás ez, a melynek során két ízben hozták már haza őket úgy, hogy egy hajszal híján múlt csak, hogy el nem gázolták őket. Én magam az elmúlt hét folyamán a pékmesterségnek szenteltem némi figyelmet; Wilkins fiam pedig sétapálczával fegyverzetten ki-kisétált a szabadba és marhákat terelt, mikor a durva béresek, a kik a marhát őrzik, megengedték neki, hogy ily irányú önkéntes szolgálatot végezzen, - a mi azonban, embervoltunk becsületére, sajnálattal jegyzem meg, nem gyakran történt, mert rendszerint szitkozódva arra kényszerítették, hogy álljon el a szándékától.

- Ez valóban mind derék dolog, - szólt a néném bátorító hangon. - Bizonyos vagyok benne, hogy Micawberné asszony szintén szorgoskodott.

- Kedves asszonyom, - szólt Micawberné, üzleti arcot öltve, - őszintén megvallom, hogy mindeddig ténylegesen nem foglalkoztam oly dolgokkal, a melyek közvetlen összefüggésben vannak a földműveléssel, vagy az állattenyésztéssel, bár nagyon jól tudom, hogy mind e két foglalkozás igénybe fogja venni figyelmemet egy idegen partvidéken. Ama pillanatokat, a melyeket képes voltam házi kötelességeimtől eltulajdonítani, arra használtam föl, hogy hosszabb levelezésbe bocsátkoztam a családommal. Mert megvallom, kedves Copperfield, - folytatta Micawberné, a ki (azt hiszem, régi megszokásból), mindig hozzám lyukadt ki, bárki volt is az, a kihez szavait intézte, mikor beszélni kezdett, - énnékem az a véleményem, hogy elkövetkezett az az idő, a mikor fátyolt kell a múltra borítani; a mikor elvárható, hogy a

családom az uramnak, az uram pedig a családomnak kezet nyújtson; a mikor elvárható, hogy az oroszlán megférjen a báránnyal, s a családom békét kössön az urammal.

Kijelentettem, hogy nekem is ez a véleményem.

- Legalább ez az a világítás, kedves Copperfield úr, - folytatta Micawberné, - a melyben én látom a dolgot. Mikor otthon éltem a papánál és a mamánál, a papa, valahányszor szűk körünkben vita támadt valamely kérdésről, mindig azt szokta kérdezni: - Milyen világításban látja az én Emmám a dolgot? - Tudom, hogy a papa nagyon elfogult volt velem szemben; de azért oly kérdésre vonatkozólag, a minő az a fagyos hidegség, a mely az uram és a családom között mindig uralkodott, szükségképpen megalkottam a magam véleményét, bármily hamis legyen is az.

- Meg vagyok győződve róla. Ez csak természetes, asszonyom, - szólt a néném.

- Mindenesetre, - járult hozzá Micawberné. - Már most lehetséges, hogy a következtetéseim helytelenek; nagyon valószínű, hogy azok. De személyes benyomásom az, hogy az örvény, a mely a családom és az uram között tátong, családom amaz aggodalmára vezethető vissza, hogy az uram anyagi támogatást talál kérni a családomtól. Nem állhatom meg, hogy azt ne gondoljam, - folytatta Micawberné, mély belátásra valló arcot öltve, - hogy családomnak vannak oly tagjai, a kik attól féltek, hogy az uram a nevüket fogja kérni. Nem úgy értem, hogy gyermekeink számára keresztelő alkalmából, hanem váltók alá a pénzpiacra való értékesítés végett.

Úgy tetszett, hogy az a mélyreható arczkifejezés, a melylyel Micawberné ezt a fölfedezést föltálalta, mintha erre eddig még soha senki sem gondolt volna, a nénémet meglehetősen ámulatba ejtette. Mert a néném hirtelen és röviden így válaszolt:

- Hm, asszonyom, egészen véve nem csodálnám, ha igaza volna.

- Mivelhogy az uram lerázni készül a pénzügyi zavarok békóit, a melyek oly sokáig nyűgözték, - szólt Micawberné, - és új életet szándékozik kezdeni olyan országban, a hol tág tere nyílik képességei kifejtésére - a mi véleményem szerint rendkívül fontos körülmény, mert az uram képességeinek elsősorban térre van szükségük, - úgy vélem, hogy családomnak föl kellene használnia ezt az alkalmat a közeledésre. A mit én látni óhajtanék, az az uram és a családom találkozása volna egy ünnepi lakomán, a melynek költségeit a családom födözné, s a melyen családom valamelyik tekintélyes tagja felköszöntené az uramat, alkalmat nyújtván illetéknéppen az uramnak arra, hogy kifejtthesse a nézeteit.

- Édesem, - szólt Micawber úr kissé hevesen, - bizonynyal jobb lesz, ha rögtön a leghatározottabban kijelentem, hogy ha módomban volna a szóban forgó gyülekezet előtt kifejtteni a nézeteimet, azok valószínűleg sértő jellegűeknek találtatnának, mert a te családomról az a benyomásom, hogy tagjai egyetemleg arcátlan nyárspolgárok, egyénenként pedig faragatlan fatuskók.

- Micawber, - szólt Micawberné a fejét rázva, - nem! Te sohasem értetted meg őket, ők pedig sohasem értettek meg téged.

Micawber úr köhécseelni kezdett.

- Ők sohasem értettek meg téged, Micawber, - szólt Micawber úr életépárja. - Talán képtelenek rá. Ám ha így van, ez az ő szerencsétlenségük, s én csak szánhatom szerencsétlenségüket.

- Rendkívül sajnálom, kedves Emmám, - szólt Micawber úr engedékenyen, - hogy olyan kifejezésekre ragadtattam magamat, a melyek a legtávolabbról tekintve is erős kifejezéseknek tűnhetnek föl. Mindössze azt akartam mondani, hogy kivándorolhatok én a nélkül is, hogy a családom megtiszteljen a közeledésével, - szóval a nélkül, hogy búcsúra hajtogatnák hideg

vállukat; és hogy mindent meghányva-vetve, szívesebben hagynám el Angliát pusztán a bennem lakozó elhatározás alapján, mint bármely ama táborból eredő buzdítás kíséretében. Azonban kijelentem egyúttal azt is, édesem, hogy ha családod tagjai esetleg annyira leereszkednének, hogy leveleidre válaszolnak, - a mi közös tapasztalataink alapján szerfölött valószínűtlennek látszik, - távol legyen tőlem, hogy kívánságaid elé akadályokat gördítsek.

Miután az ügy ekképp barátságosan elintéződött, Micawber úr karját nyújtotta Micawberné asszonynak, s a halom könyvre és irományra pillantva, a mely Traddles előtt tornyosodott az asztalon, kijelentette, hogy ők most bennünket magunkra hagynak, s azután ünnepélyes búcsút véve, életépárjával együtt eltávozott.

- Kedves Copperfieldem, - szólt Traddles, székeben hátradőlve, mihelyt Micawberék elmentek, és olyan szeretettel nézve rám, a melytől a szeme kivörösödött, a haja pedig égnek meredt, - nem is mentegetődzöm, hogy munkával terhellek, mert tudom, milyen nagy benne az érdeked, aztán meg talán a gondolataidat is más irányba tereli. Kedves pajtás, remélem nem vagy túlságosan kimerülve?

- Egészen a régi vagyok, - szóltam egy kis szünet múltán. - Több okunk van a nénémre gondolni, mint bárki másra. Tudod, mi mindent tett a néni.

- Hogyne, hogyne! - felelt Traddles. - Ki feledhetné ezt!

- De még ez nem minden, - szóltam. - Az utolsó két hét alatt új nyugtalanság gyötörte a nénit. Bement mindennap Londonba, és ugyanaznap vissza is jött. Több ízben korán reggel elment és estig odamaradt. Tegnap este, Traddles, mikor pedig ez az utazás várt rá, majdnem éjfél volt már, mikorra hazajött. Tudod, milyen kíméletes a néni másokkal szemben. Nem akarja nekem sem megmondani szomorúsága okát.

A néném, a kinek sápadt arcát mély barázdák szántották, mozdulatlanul ült a helyén, a míg be nem fejeztem a szavaimat. Majd néhány könnycsepp gördült le az arcán, és kezét az enyémre tette.

- Semmi, Trot, semmi. Nem fog többet ismétlődni, - szólt a néném. - Majd idővel megtudod. De most, kedves Ágnes, lássunk hozzá az üzleti ügyeknek a rendezéséhez.

- Meg kell adnom Micawber úrnak, - kezdte Traddles, - hogy ámbár úgy látszik, hogy a maga dolgainak az intézéséhez nem értett soha, rendkívül fáradhatatlan, mikor mások dolgáról van szó. Még sohasem láttam ilyen embert. Ha mindig így dolgozik, akkor ez idő szerint voltképpen már körülbelül kétszáz esztendősen kellene lennie. Az a hév, a melylyel lankadatlanul munkálkodott; az a szilaj nyugtalanság, a melylyel éjjel-nappal könyvekbe és iratokba ásta magát, nem is említve azt a töméntelen sok levelet, a mit e házból Wickfield úr házába küldözgetett hozzám, gyakran meg itt nyújtott át az asztalon, mikor szemközt ültünk, úgy, hogy sokkal könnyebben beszélhetett volna velem; mindez valóban bámulatos!

- Levelet! - kiáltott a néném. - Azt hiszem, levelekben szokott álmodni is!

- És Dick úr is - szólt Traddles, - csodát művelt! Mihelyt fölmentették Heep Urias őrzésétől, a kit olyan szigorú felügyelet alatt tartott, a melynél szigorúbbat nem láttam soha életemben, - Wickfield úrnak szentelte magát. És mondhatom, az a buzgó igyekeve, hogy a nyomozás során, a melyet végeztünk, hasznunkra legyen, s a hogy' tényleg hasznunkra is vált, a mennyiben kivonatokat és másolatokat készített és sok mindent ide-oda hordozott, igazán lelkesítően hatott ránk.

- Dick nagyon csodálatos ember, - kiáltott a néném. - Mindig mondtam. Tudod, Trot.

- Boldog vagyok, Wickfield kisasszony, - folytatta Traddles, tapintatos gyöngédséggel és nagyon komolyan, - hogy arról értesíthetem, hogy Wickfield úr állapota a kegyed távollétében

jelentékenyen jobbra fordult. Miután megszabadult attól a lidércnyomástól, a mely oly hosszú időn át ránehezedett, és az állandó rettegéstől, a melynek közepette élt, olyan lett, mintha kicserélték volna. Sőt időnként friss erőre kapott az a meggyöngyült képessége is, hogy emlékezését és figyelmét bizonyos meghatározott üzleti kérdésekre összpontosítsa; és képes volt segítségünkre lenni némely dolgok tisztázásában, a miket nélküle csak nagyon nehezen, vagy egyáltalában nem deríthettünk volna föl. De az én dolgom az, hogy beszámoljak az eredményekről, - s ezt röviden elintézhetem, - és nem az, hogy azokról a reményteljes körülményekről fecseggjek, a melyeket észrevettem. Különben sohasem leszek készen.

Természetességén és kellemes egyszerűségén keresztül sugárzott, hogy ezt csak azért mondja, hogy bennünket jobb kedvre derítsen, és Ágnes képessé tegye arra, hogy atyjának emlegetését nagyobb bizalommal hallgathassa; de azért a hír nem volt kevésbé örömdetes.

- Lássuk hát, - szólt Traddles, az asztalon lévő iratokat nézegetve. - Miután pontosan leszámoltunk, rendbehozván először is egy nagy tömegnyi szándéktalan tévedést, másodszor pedig ugyanolyan tömeg szándékos tévedést és hamisítást, világosan megállapítottuk, hogy Wickfield úr ezidőszerezt bezárhatja az irodáját és lemondhat bizalmi állásáról a nélkül, hogy bárminemű hiányról vagy kárról lehetne szó.

- Hála Istennek! - kiáltott Ágnes bensőséggel.

- Csakhogy, - folytatta Traddles, - a fölösleg, a mely megélhetésére megmaradna, - és ebbe beleszámítom már a ház eladási árát is, - olyan csekély lenne, valószínűleg nem több néhány száz fontnál, hogy talán legjobb volna, Wickfield kisasszony, megfontolni, ne tartsa-e meg édes atyja továbbra is jószágigazgatói állását, a melyt oly hosszú idő óta tölt már be. Barátai, tetszik tudni, most, hogy Wickfield úr szabad, tanácsára lehetnek. Kegyed maga is, Wickfield kisasszony... Copperfield... meg én...

- Meggondoltam a dolgot, Trotwood, - szólt Ágnes rám tekintve, - és úgy érzem, hogy ez lehetetlen, hogy ennek nem szabad megtörténnie; még ha olyan jóbarát ajánlja is, a ki iránt oly hálás vagyok, s a kinek annyival tartozom.

- Nem mondom, hogy ajánlom, - jegyezte meg Traddles. - Helyénvalónak tartom, hogy javaslatba hozzam; de egyebet nem akartam.

- Boldog vagyok, hogy így hallom beszélni, - válaszolt Ágnes szilárdan, - mert reményt, majdnem bizonyosságot meríték ebből arra, hogy egyformán gondolkodunk. Kedves Traddles úr és kedves Trotwood, ha apa becsülettel szabadul, kívánhatnék-e egyebet? Mindig az volt a törekvésem, hogy ha egyszer kiszabadíthatom a hálóból, a melyben fogva volt, visszafizessek neki egy keveset abból a tartozásból, a melylyel szeretetéért és gondoskodásáért adósa vagyok, és hogy neki szenteljem életemet. Ez volt éveken át legfőbb reménységem. Jövőnk gondját egészen magamra venni: ez lesz legközelebbi nagy boldogságom, a melyet elképzelhetek, - ama nagy boldogság után, hogy apa szabadul minden megbízatástól és felelősegtől.

- Gondolkozott már rajta, mit fog csinálni, Ágnes?

- Gyakran! Nem félek, kedves Trotwood. Biztos vagyok a sikerben. Itt annyian ismernek engem, és annyian viseltetnek hozzám barátsággal, hogy bizonyos vagyok a dolgomban. Bízék bennem. Igényeink nem nagyok. Ha kibérelem azt a kedves régi házat és iskolát rendezek be, hasznos és boldog lesz az életem.

Derült hangjának nyugodt bensősége oly élénken fölidézte emlékezetembe előbb a kedves régi házat s utána magányos otthonomat, hogy a szívem sokkal csordultabb lett, semhogy szólni tudtam volna. Traddles egy darabig úgy tett, mintha nagyon buzgón keresgélne valamit az iratok között. Majd így szólt:

- Most pedig, Trotwood kisasszony, az ön vagyonán a sor.
- Jól van, uram, - sóhajtott a néném. - Csak annyi a mondanivalóm, hogy ha odavan, elviselhetem, ha pedig nincs oda, örülni fogok, hogy visszakapom.
- Eredetileg, azt hiszem, nyolczezer fontja volt konzolokban? - kérdezte Traddles.
- Úgy van! - felelt a néném.
- Én azonban csak ötről tudok elszámolni! - szólt Traddles rémült arczczal.
- Öt *ezerről*? - kérdezte a néném szokatlan lélekjelenléttel, - vagy pusztán öt fontról?
- Ötezer fontról! - válaszolt Traddles.

- Ennyi volt az egész! - felelt a néném. - Hármát magam adtam el. Egyet lefizettem érted a fölvételi díj fejében, Trot, drágám, - a másik kettő nálam van. Mikor a többit elvesztettem, azt hittem, legokosabb lesz, ha erről az összegről egy szót se szólok, hanem titokban elteszem borús napokra. Aztán látni akartam azt is, Trot, hogy' állod a megpróbáltatást. És te derekasan állottad, kitartással, önbizalommal és önmeztagsággal! Dick hasonlóképpen. Ne szóljatok hozzám, mert érzem, hogy az idegeim nincsenek egészen rendben!

Senkisem hitte volna róla, a mint ott ült a helyén feszesen, összefont karokkal; de csodálatosan tudott uralkodni magán.

- Akkor elragadtatással mondhatom, - kiáltott Traddles örömtől sugárzó arczczal, - hogy az egész pénzt visszaszereztük!

- Senkise merjen szerencsét kívánni! - kiáltott a néném. - Hogy-hogy', uram?

- Kegyed azt hitte, hogy Wickfield úr az összeget elspekulálta? - szólt Traddles.

- Persze hogy azt hittem, - szólt a néném, - és ezért könnyen el is hallgattam. Ágnes, egy szót se!

- És a kegyed meghatalmazása alapján, a melyet Wickfield úrnak adott, - szólt Traddles, - az értékpapirokat el is adták. Hogy ki adta el és kinek az aláírására történt az eladás, azt hiszem, mondanom se kell. Utóbb ez a gazember elhitette Wickfield úrral - és számokkal is bebizonyította neki - hogy Wickfield úr tulajdonaként kezelte a pénzt (általános utasítások alapján, a hogy' mondotta) - hogy más hiányokat és szabálytalanságokat leplezhessen. Wickfield úr, a ki ez ember karmai között oly gyöngye és gyámoltalan volt, hogy kegyednek utóbb még több ízben kamatot is fizetett oly állítólagos tőke után, a melyről tudta, hogy nincsen meg, ily módon, sajnos, részesévé lett a csalásnak.

- És végül magára vállalta az egész hibát, - tette hozzá a néném, - s írt nekem egy örült levelet, a melyben rablással és hallatlan igaztalansággal vádolta önmagát. Erre én egyszer korán reggel meglátogattam őt, gyertyát kértem tőle, elégettem a levelet és megmondtam neki, hogyha valamikor igazságot tud szerezni nekem és önmagának, ám tegye meg; de ha nem tud, akkor hallgasson a dologról a lánya kedvéért. - Ha valaki egy szót szól hozzám, távozom a házból!

Mindnyájan hallgattunk, és Ágnes elfödte kezével az arcját.

- Jól van, kedves barátom, - szólt a néném, rövid szünet múltán. - És valóban kicsikarta belőle a pénzt?

- Hát úgy áll a dolog, - felelt Traddles, - hogy Micawber úr oly tökéletesen sarokba szorította őt, s annyi újabb dolgot tartogatott készletben állandóan, ha valamelyik előbbi dolognál akadékoskodott, hogy sehogysem bírt a kezünkől kisiklani. Fölöttébb nevezetes körülmény,

hogy Heep ezt az összeget az én nézetem szerint voltaképpen nemcsak féktelen kapzsiságának kielégítése végett ragadta magához, hanem egyúttal Copperfield iránti gyűlöletéből is.

- Hah! - szólt a néném, miközben elgondolkodva összehúzta a szemöldökét és Ágnes felé pillantott. - És mi történt vele?

- Nem tudom, - szólt Traddles. - Odébb állt innen az anyjával együtt, a ki az egész idő alatt ott síráncozott, könnyörgött és korholta a fiát. Az egyik éjjeli postakocsin Londonba utaztak. Egyebet nem tudok róla, legföljebb azt, hogy az elváláskor valósággal orcátlanul viselkedett velem szemben. Láttam, azt hiszi, hogy nekem legalább is annyit köszönhet, mint Micawber úrnak; a mit én - (meg is mondtam neki) - bóknak tekintek.

- Mit gondolsz, Traddles, van pénze neki? - kérdeztem.

- Óh, hogyne, meghiszem azt, - felelt Traddles, komolyan a fejét csóválva. - Bizonyos, hogy egy vagy más úton-módon jó csomó pénzt bezsebelt. De azt hiszem, Copperfield, hogy ha módodban volna őt közelebbről megfigyelni, úgy találnád, hogy pénz ezt az embert soha vissza nem tarthatná a gonoszságtól. Olyan megcsontosodott képmutató, hogy bármire törekszik, görbe utakon tud csak járni. Ez az egyetlen kárpótlása ama külső kényszerért, a melyet magára erőszakolt. Mivel mindig a földön kúszik hol egy, hol más apró célja felé, nagyítva lát minden útjába kerülő tárgyat, és ennek következtében gyűlöl és gyanúba fog minden teremtetett lényt, a ki bár a legártatlanabbul - közéje és a céljai közé lép. Így válnak a görbe utak minden pillanatban még görbébbekké, a legcsekélyebb okból vagy egyáltalán minden ok nélkül is. Nem szükség csak az itteni viselt dolgait megvizsgálni, - szólt Traddles, - hogy belássuk ezt.

- Valósággal szörnyetege ez az ember az alávalóságnak! - szólt a néném.

- Ezt már igazán nem tudom, - jegyezte meg Traddles elgondolkodva. - Némely ember nagyon alávaló tud lenni, ha erre adja magát.

- Most pedig térjünk át Micawber úrra! - szólt a néném.

- Nos, - szólt Traddles vidáman, - még egyszer a legnagyobb dicsérettel kell adóznom Micawber úrnak. Ha ő oly hosszú időn át nem olyan türelmes és állhatatos, akkor sohasem remélhattünk volna oly eredményt, a mely szóra érdemes. És azt hiszem, úgy kell fölfognunk a dolgot, hogy Micawber úr pusztán az igazság kedvéért küzdött az igazságért, mert nem szabad elfelejtenünk, hogy hiszen igen előnyös föltételeket szabhatott volna Heep Uriasnak - a hallgatásáért.

- Én is azt hiszem! - mondtam.

- Nos, mit adjunk neki? - kérdezte a néném.

- Óh! Mielőtt erre térünk, - szólt Traddles kissé zavartan, - meg kell vallanom, hogy nem lévén képes mindent elintézni, célszerűnek véltem, két pontot mellőzni az egész bonyolult ügyből, mikor ilyen törvényellenes eljárásról volt szó, - mert törvényellenes volt az eljárás elejétől végig. Mellőztem először is azokat a kötelezvényeket, a miket Micawber úr adott neki a kapott előlegek fejében...

- Nos! - szólt a néném. - Ki kell fizetni mindent.

- Igen, csak hogy nem tudom ám, mikor perlik a kötelezvényeket, vagy hogy hol találhatók, - szólt Traddles, kerekre nyitva a szemét; - és előre látom már, hogy Micawber urat mától kezdve elutazásáig minduntalan letartóztatással és foglalással fogják zaklatni.

- Nos akkor minduntalan szabadlábra kell őt helyeztetni s a foglalást föl kell oldatni, - szólt a néném. - Mennyi az összeg?

- Micawber úr az ügyleteit - így nevezi őket - mindig körülményesen bejegyezte egy könyvbe, - felelt Traddles mosolyogva; - s kiszámította, hogy az egész összeg százhárom font és öt shilling.

- Mit adjunk hát neki, beleértve ezt az összeget is? - kérdezte a néném. - Drága Ágnesem, később megbeszélhetjük, hogy' osszuk meg ezt az összeget kettőnk között. Mennyit adjunk? Ötszáz fontot?

Ebbe Traddles is, meg én is, nyomban beleegyeztünk. Mind a ketten azt ajánlottuk, kapjon egy kis készpénzt, s fizessük ki, a nélkül, hogy Micawber urat terheljék vele, Urias követeléseit, úgy a hogy' jelentkeznek velők. Azt tanácsoltuk, hogy a Micawber-családnak fedezzük az útiköltségét és a felszerelési költségeit, s ezenkívül kapjanak száz fontot. Javasoltuk továbbá, hogy Micawber úr ajánlatát az előlegek visszafizetésére vonatkozólag komolyan el kell fogadni, mert csak hasznára lehet neki, ha azt fogja hinni, hogy e felelősség terheli. Mindehhez azt az indítványt csatoltam még, hogy némi felvilágosítással fogok szolgálni Micawber úr jelleméről és történetéről Peggotty úrnak, a kiből tudtam, hogy megbízhatunk; s egyben fölhatalmazom őt titokban, hogy a mi felelősségünkre adjon majd, ha szükség lesz rá, további száz font előleget Micawber úrnak. Javasoltam továbbá, hogy jó lesz, ha Micawber úrban érdeklődést keltünk Peggotty úr iránt, s ezért elmondok majd neki Peggotty úr élettörténetéből annyit, a mennyire feljogosítottnak érezhetem magam, illetve a mennyit célra-vezetőnek tartok; s hogy jó lesz, ha megpróbáljuk rávenni őket mindkettőjük érdekében, hogy támogassák egymást. Valamennyien melegen helyeseltük ezeket a javaslatokat, s megemlítem egyúttal azt is, hogy nemsokára ugyanígy tettek maguk a főszemélyek is, a legnagyobb jóindulattal és egyetértéssel.

Mikor láttam, hogy Traddles aggódó pillantást vetett most ismét a nénémre, emlékeztettem őt a második és utolsó pontra, a melyet az imént bejelentett volt.

- Megbocsássatok te is, meg a nénéd is, Copperfield, ha most kínos tárgyat találok érinteni, a mint hogy nagyon félek, hogy így lesz, - szólt Traddles tétovázva, - de szükségesnek tartom, hogy figyelmeztesselek rá benneteket. Micawber úr emlékezetes leleplezésének a napján Heep Urias fenyegető célzást tett a nagynénéd - férjére.

A néném, a ki megőrizte feszes tartását és látszólagos higgadtságát, rábólintott.

- Talán céltalan arczátlanság volt csak tőle? - kérdezte Traddles.

- Nem, - felelt a néném.

- Volt tehát - bocsásson meg - csakugyan ilyen személy, még pedig teljesen az ő hatalmában? - találgatta Traddles.

- Volt, édes barátom, - szólt a néném.

Traddles, észrevehetően megnyúlt ábrázattal, kijelentette, hogy ehhez az üggyhez nem volt képes hozzáférni, úgy, hogy ez az ügy osztozott Micawber úr kötelezettségeinek a sorsában, mivel nem lett belefoglalva a kikötött föltételekbe; s a mennyiben most már semmiféle hatalmunk sincs többé Heep Urias fölött, ez az ember, ha mindannyiunknak, vagy valamelyikünknek kárára vagy bosszúságára lehet, kétségtelenül nem is fogja ezt elmulasztani.

A néném nyugodt maradt, a míg újra néhány könnycsepp gördült le az arczán.

- Teljesen igaza van, - szólt aztán. - Nagy megfontolásra vall, hogy szóba hozta a dolgot.

- Tehetnék valamit - vagy tán Copperfield? - kérdezte Traddles gyöngéden.

- Semmit, - szólt a néném. - Nagyon köszönöm. Trot, drágám, hiú fenyegetőzés! Hadd jöjjenek be Micawber úr és Micawberné asszony. És ne szóljon hozzám egyiketek sem! - Így szólván, lesimította a ruháját, s ott ült a helyén újra feszesen, az ajtó felé nézve.

- Nos, Micawber úr és Micawberné asszony! - szólt a néném, mikor Micawberék beléptek. - Megbeszéltük az önök kivándorlását, és ezerszer bocsánatot kérünk, hogy olyan sokáig kizártuk önöket e szobából. Most elmondom majd, mit ajánlunk önöknek.

Meg is tette ezt határtalan meglepődésére a családnak, - ott voltak mindenestül a gyerekek is, - és annyira föllelkesítette vele Micawber urat, hogy erőt vettek rajta minden váltóügylet kezdő szakában jelentkező fontos szokásai, s föltartóztathatatlanul, a leglelkesebb hangulatban azon nyomban elrohant, hogy megvegye a bélyeges ürlapokat. De öröme hamarosan elpárolgott, mert öt perc múlva egy bírósági végrehajtó kíséretében tért vissza, s valóságos könnyáradat közben közölte velünk, hogy vége van mindennek. Bennünket ez az esemény, a mely természetesen Heep Urias műve volt, nem ért váratlanul, s csakhamar kifizettük a követelést; és további öt perc múlva Micawber úr ott ült az asztalnál, és elkezdte kitöltögetni a váltókat, miközben oly boldogság tükröződött az arcán, a melyet csak ez a hozzáillő foglalkozás vagy pedig a puncskészítés varázsolhatott rá a maga teljességében sugárzó ábrázatára. Valóban látnivaló jelenet volt, a mint igazi művészhez illő élvezettel dolgozott a váltókon, úgy bánva velük, mintha festmények volnának, szemügyre véve őket oldalról is, följegyezvén jegyzőkönyvébe a keltekre és összegekre vonatkozó fontos adatokat, s mikor elkészült, drága értékük tudatának magasztos érzésével merengve fölöttük.

- Az volna a legokosabb, uram, ha megengedi, hogy tanácsot adjak önnek, - szólt a néném, miután szótlánul megfigyelte Micawber urat, - ha lemondana egyszer s mindenkorra erről a foglalkozásról.

- Asszonyom, - felelt Micawber úr, - föltett szándékom, hogy rávezetem ezt a fogadalmat a jövőendő könyvének első szűzies tisztaságú oldalára. A feleségem lesz szíves majd ellenjegyezni. Bizton remélem, - szólt Micawber úr ünnepélyesen, - hogy Wilkins fiam mindig szem előtt fogja tartani, hogy mérhetetlenül okosabban cselekszik, ha inkább tűzbe dugja a kezét, semhogy arra használja föl, hogy azokat a kígyókat dédelgesse, a melyek boldogtalan nemzójének a szíve vérét megmérgezték! - Mélyen meghatva s egy pillanat alatt a kétségbeesés képmásává változva, sötét iszonyodás kifejezésével (a melyből azonban iménti bámulata sem veszett még ki egészen) szemlélte Micawber úr a kígyókat, azután összehajtotta és a zsebébe dugta őket.

Ezzel véget is ért aznap este a teendőnk. Megviselt a gond és a fáradság mindannyiunkat, s úgy volt, hogy a néném meg én másnap reggel visszatérünk Londonba. Megbeszéltük, hogy Micawberék utánunk jönnek, mihelyt eladták holmijukat a zsibárúsnak; hogy Wickfield úr ügyeit Traddles vezetésével fogják rendezni oly gyorsan, a hogy' csak lehetséges; s hogy e rendezés tartamára Ágnes is Londonba jön. Az éjszakát a régi házban töltöttük, a mely mióta Heepék ottlététől megszabadult, mintha csak valami fertőző betegségtől tisztult volna meg; s én régi szobámban feküdtem, mintha otthonába érkezett hajótört vándor lettem volna.

Másnap visszatértünk a néném házába - nem az enyémbé; s mikor lefekvés előtt együtt ültünk, úgy, mint régen, kettesben, én meg a néném, a néném így szólott:

- Igazán szeretné tudni, Trot, mi nyomta az utóbbi időben a szívemet?

- Igazán szeretném tudni, néni. Ha volt valaha idő, a mikor nehezemre esett, hogy olyan baja vagy gondja van, a melyben nem osztozhatom, hát akkor most van az az idő.

- Elég gondod volt, fiam, - szólt a néném szeretettel, - az én kis szenvedéseim nélkül is. Más okom nem volt, Trot, a titkolódzásra.

- Tudom, - feleltem. - De most mondja el, néni.
- Van kedved kikocsizni velem holnap reggel? - kérdezte a néném.
- Természetesen.
- Kilencz órakor. Akkor majd elmondom, édesem, - szólt a néném.

Így aztán másnap reggel kilencz órakor egy kis kocsiba ültünk és Londonba hajtottunk. Hosszú utat tettünk meg az utcákon keresztül-kasul, míg végül megálltunk az egyik nagy kórház előtt. Az épület közvetlen közelében egyszerű halottas kocsi állt. A kocsis megismerte a nénémet, s engedelmeskedve keze intésének a kocsiblakból, megindult, mi pedig nyomon követtük.

- Most már érted, Trot, - szólt a néném. - Elköltözött!
- A kórházban halt meg?
- Ott.

Mozdulatlanul ült mellettem; de megint láttam, hogy néhány könnycsepp gördül végig az arcán.

- Volt ott már egyszer régebben is, - szólt a néném kis vártatva. - Hosszabb idő óta betegeskedett, rokkant, megtört ember volt sok esztendőn keresztül. Mikor ez utolsó betegségében megtudta, hogy vége van, magához hívatott. Most már bánta. Nagyon bánta.
- Elment hozzá, néni, tudom.
- Elmentem. Azontúl meglehetősen sokszor voltam nála.
- Azelőtt való éjszaka halt meg, mikor Canterburybe utaztunk? - kérdeztem.

A néném bólintott. - Most már senki sem árthat neki, - mondotta. - Hiú fenyegetődzés volt.

Tovább hajtottunk, ki a városból, a hornseyi temetőbe. - Jobb helye van itt, mint az utcákon, - szólt a néném. - Itt született.

Leszálltunk és követtük az egyszerű koporsót a temető egyik sarkába, a melyre jól emlékszem, a hol beszentelték, visszaadván porhüvelyét a föld porának.

- Ma harminczhat esztendeje volt az esküvőm, édesem, - szólt a néném, mikor visszafelé mentünk a kocsihoz. - Isten bocsásson meg mindnyájunknak!

Szótlanul beszálltunk a kocsiba, s ott is jó ideig szótlanul ült mellettem, a kezemet fogva. Végül hirtelen sírva fakadt és így szólt:

- Gyönyörű férfi volt, Trot, mikor a felesége lettem, - és borzasztóan megváltozott!

Nem sokáig tartott. A sírás könnyített a lelkén, úgy hogy nemsokára nyugodt lett, sőt derült. Idegei nincsenek egészen rendben, mondotta, különben nem hagyta volna el ennyire magát. Isten bocsásson meg mindnyájunknak!

Így hajtottunk vissza a néném kis házába Highgatebe, a hol a következő rövid levélkét találtuk, a mely a reggeli postával érkezett Micawber úrtól:

„Canterbury,
Péntek.

Kedves Asszonyom és Copperfield!

Az ígéret szép földje, a mely nemrég derengeni kezdett a szemhatáron, megint áthatlan ködbe van burkolva, s örökre elragadva az élet árján hányódó roncs szemei elől, a kinek sorsa meg van pecsételve!

Új elfogatási parancs adatott ki - (Westminsterben, ő felsége magas ítélőszéke, a King's Bench által) - egy újabb HEEP c. MICAWEBER-féle ügyben, s e pörben az alperes zsákmánya lett a sheriffnek, a kit e kerületben megillet a törvényes végrehajtói hatalom.

»Itt az óra, itt a nap.
Nézd a tábort, harczba kap,
Edvárd gögje rajta csap -
Rabláncz, szolgaság!«

Melynek kiszolgáltatva, rohamos vége felé - (mert a lelki gyötrellem bizonyos határon túl el nem viselhető, s ehhez a határhoz, érzem, eljutottam), - siet pályafutásom. Isten áldja meg önöket, Isten áldja meg önöket! A jövőendő vándor, ha kíváncsiságtól üzetve, melybe, legyen szabad remélnünk, rokonszenv is fog tán keveredni, meglátogatja e városban a fogság helyét, mely az adósok számára rendeltetett, talán eltűnődik majd, s én bizom benne, hogy eltűnődik, miközben a falhoz lép, ha meglátja rajta rozsdás szeggel bekarczolta

E sötét kezdőbetűket:

M. W.

P. S. Újra kinyitom jelen soraimat, hogy értésükre adjam, hogy közös barátunk, Traddles Thomas úr, (a ki még nem hagyott el bennünket és rendkívül jó színben van), kifizette a tartozást és a költségeket, Trotwood kisasszony nemes nevében, s hogy én magam családommal egyetemben a földi üdvösség csúcspontján lebegek.”

TIZEDIK FEJEZET.

Vihar.

Életem történetének oly eseményéhez közeledem most, a mely annyira eltörölhetetlen, annyira rémes és oly végtelenül sokféleképpen függ össze mindazzal, a mi e lapokon megelőzte volt, hogy elbeszélésem kezdetétől fogva, mennél előbbre haladtam, annál nagyobbra s nagyobbra nőtt szememben, akárcsak valami hatalmas torony a síkon, s láttam, mint veti rá árnyékát előre már gyermekkorom élményeire is.

Lezajlása után még esztendőök múlva is gyakran álmodtam róla. Fölríadtam, mert oly élénken kapott valómba, mintha ott tombolt volna a dühe még nyugodalmas szobámban is, a csöndes éjszakában. Olykor-olykor, bár hosszas és bizonytalan időközökben, ma is álmodom még róla. Szilaj széllel, a tengerpart legfutóbb említésével lelkemnek semmiféle más tudata nem forr össze oly erősen, mint ez. A mily világosan áll szemem előtt, úgy igyekszem leírni mindazt, a mi történt. Nem emlék, hanem látomás, mert lejátszódik, úgy a hogy' történt, újból előttem.

Minthogy a kivándorló-hajó indulásának ideje rohamosan közeledett, jó öreg dajkám (a kinek az első viszontlátás alkalmával majd megszakadt a szíve érettem) feljött Londonba. Állandóan

vele voltam és a bátyjával, meg Micawberékkel, mert nagyon összetartottak valamennyien. Emmi azonban sohasem láttam.

Egy este, mikor az indulás ideje már egészen közel volt, egyedül voltam Peggottyval és a bátyjával. Hamról folyt a szó. Peggotty elmondta, mily gyöngéden búcsúzott tőle Ham, s mennyire férfias volt és nyugodt. Legkivált legutóbb, midőn Peggotty véleménye szerint a legsúlyosabb megpróbáltatás látogatta meg. Oly téma volt ez, a melybe a jó lélek soha bele nem fáradt; s a mi érdeklődésünk, a melylyel hallgattuk ama sok mindenfélét, a mi elmondani valója akadt Hamról, a kivel oly sokat volt együtt, akkora volt, mint az övé, a melylyel mindezt elbeszélte.

Néném meg én akkortájt költöztünk ki éppen a két highgatei villából, én külföldre készülvén, ő, hogy doveri házába térjen vissza. Covent-Gardenben volt ideiglenes lakásunk. Az esti beszélgetésünk után, midőn hazafelé mentem, elgondolkozván mindazon, a mi köztem és Ham között történt, mikor utoljára jártam Yarmouthban, megingott az az eredeti szándékom, hogy Emmi számára, mikor bátyjától elbúcsúzom majd a hajó fedélzetén, levelet hagyjak hátra, s úgy vélekedtem, jobb lesz, ha most mindjárt írok neki. Lehet, gondoltam, hogy leveletem megkapván, boldogtalan szerelmesének valami búcsúfélét óhajt üzeni majd. Hadd szolgáltassak erre alkalmat neki.

Szobámban asztalhoz ültem tehát, mielőtt lefeküdtem, s írtam neki. Megírtam, hogy láttam Hamet, s hogy fölkerít, közöljem vele azt, a mit a maga helyén megírtam volt már e lapokon. Híven ismétlem. Szükségtelen volt bővebben kifejtenem, ha meglett volna is rá a jogom. Mély hűsége és jósága sem az én révemen, sem bárki más révén nem szorult szépítésre. Kint hagytam a levelet, hogy már korán reggel elküldjék, s Peggotty úrhoz is intéztem egy sornyit kért, hogy adja át Emminek. Azután hajnal felé lefeküdtem.

Gyöngébb voltam, mint gondoltam akkor, s mivel napkeltéig nem bírtam elaludni, másnap sokáig és üdületlenül hevertem az ágyamban. Arra ébredtem, hogy a néném ott áll csendesen az ágyam mellett. Megéreztem alvás közben, hogy ott van, úgy a hogy' megérzünk ilyesmit, azt hiszem, mindannyian.

- Trot, drágám, - szólt a néném, mihelyt a szememet fölnyitottam, - nem bírtam rászánni magam arra, hogy fölzavarjalak. Peggotty úr van itt. Feljöhet?

Azt feleltem, hogy fel, és Peggotty úr csakhamar beállított.

- Davy úrfi, - szólt, miután melegen kezet szorítottunk, - odattam a levelit Emminek, uram, oszt ezt írta rá. Aara kért, hogy kérjem meg magát, olvassa ee, oszt ha úgy láttya, hogy nincs benne semmi oda nem való, hát akkor legyen szíves, oszt továbbíccsa.

- Maga elolvasta? - kérdeztem.

Szomorúan intett a fejével. Felnyitottam a levelet és ezt olvastam:

„Megkaptam az üzenetedet. Óh, mit írhatok, hogy megköszönjem a hozzám való áldott jóságodat!

Szívem mélyébe zártam minden szavad. Ott fogom őrizni, a míg meg nem halok. Éles tövis minden szó, de olyan vigasztaló. Erőt adott, hogy imádkozzam, óh, olyan sokat imádkoztam. Ha látom, milyen jó vagy te és milyen jó a bácsi, elgondolom, milyen jó lehet az Isten, és merek hozzá imádkozni.

Isten hozzád örökre. Igen, drágám, barátom, Isten hozzád örökre ezen a világon. Egy más világban, ha bocsánatra leltem, tán újra gyermekként fogok fölébredni és szabad lesz hozzád mennem. Fogadd hálám' és áldásomat. Isten hozzád mindörökre.”

Könnyek nyomával, ez volt a levél.

- Megmondhatom nékie, hogy nem lát benne semmi ojast, a mi nem oda való, meg hogy lesz szíves, oszt továbbíttya, Davy úrfi? - kérdezte Peggotty úr, miután elolvastam.

- Mindenesetre, - válaszoltam; - de azt hiszem...

- Mit hisz, Davy úrfi?

- Azt hiszem, - szóltam, - magam megyek majd le megint Yarmouthba. Ráérek még odamenni s visszatérni, a hajó indulásáig. Lelkem állandóan ott időzik nála, az ő magányosságában; ha Emminek ezt a hozzá írott levelét most a kezébe adom, s önnek módot nyujtok rá, hogy Emminek az indulás pillanatában megmondhassa, hogy Ham megkapta a levelet, mindkettőjükre nézve jótétemény leszen. Ünnepelesen elvállaltam Ham megbízását, édes, jó barátom; bár mindennél jobban teljesíthetném is. Az utazás csekélység nekem. Nyughatatlan vagyok s a mozgás javamra lesz. Ma este lemegyek.

Bár nagy-aggodalmaskodón lebeszélni igyekezett, láttam, hogy osztózik a véleményemben; s ha szükség lett volna rá, hogy szándékomban valami megerősítsen, e körülmény ily hatást gyakorolt volna rám. Kérésemre elment a postahivatalba s lefoglalta számomra a bakulést a kocsin. Estefelé aztán megindult velem a postakocsi, azon az úton, a melyen oly sok viszonyosság közepett annyiszor jártam volt már.

- Nem gondolja, - kérdeztem a kocsistól, Londonon túl az első állomáson, - hogy az ég nagyon különös? Nem emlékszem, hogy láttam volna már ilyennek valaha.

- Jó magam se, - bizony soha ehhez foghatót, - felelt a kocsis. - Vihart jelent ez, uram. Azt hiszem, nagy baj lesz hamarost a tengeren.

Suhanó felhők sötét össze-visszasága volt az, - itt-ott nedves tüzelőfa füstjéhez hasonló színfoltokkal tarkállón, - a legkülönbözőbb torlaszokká tornyosúlva, nagyobb magasságokat sejtetvén odafönn a felhők között, mint a mekkora mélységek tátongtak alattuk a föld legmélyebb szakadékeinak fenekéig, s a hold, úgy rémlett, riadtan bukácsol a felhőhegyek között, mint hogyha a természet törvényeinek valami rettentő megzavarodásán pályájáról kizökkent volna, s úgy űzné rémülete. A szél egész nap suhogott, most azonban rendkívül hatalmas hangúvá vadult. Egy óra múltán még erősebben dühöngött, az ég még jobban beborult, s a levegő élessé vált.

De a mint az éj öregbedett, a felhők egybegomolyodva sűrűn bevonták az immár koromsötét mennyboltozatot, s a szél egyre vadabb és élesebb lett, szakadatlanul nőtt az ereje, úgy, hogy lovaink már alig bírtak a szél ellenébe. Az éjszaka legsötétebb óráiban, (szeptember vége volt, a mikor az éjszaka nem rövid már), a vezeték-lovak gyakran hátrafordultak, vagy hirtelen meg is álltak; s nem egyszer komolyan féltünk, hogy kocsinkat fölborítja a szél. Zápor söpörte végig a szélvihar útját, mintha aczél-verés zuhogott volna, s ha ilyenkor fák vagy szél ellen fekvő falak oltalmába érhattünk, örültünk, hogy van hol megállanunk, mert tisztára lehetetlenség volt folytatnunk a küzdelmet.

Hajnalra még vesztegebbül fújt a szél. Yarmouthban hallottam egyszer, hogy a hajósok azt mondták, úgy fúj, mintha nagy ágyúkból lőnék; de ehhez foghatót még sohasem tapasztaltam, sőt olyasmit sem, a mi megközelítette volna. Ipswichbe érkeztünk, jó későn, mert a mióta Londontól tíz angol mérföldnyire voltunk, minden arasznyi utunkat viaskodva kellett meghódítanunk; s a piaczon nagy embercsődületet találtunk, mert kéményomlástól tartván, mind odahagyták volt ágyaikat ez éjszakán. Sokan, a kik a vendégfogadó udvarán tolongtak, a hol lovakat váltottunk, elmondták, hogy valamelyik magas templomtoronyról nagy bádoglemezeket tépett le és sodort a vihar az egyik mellékutczába, a melyet egészen elrekesztett. Mások azt beszélték, hogy parasztok, a kik a szomszédos falvakból jöttek, útközben gyökerestől

kitépett fába akadtak s egész szénakazlakat láttak szétszórva az utakon s a mezőkön. A szélvész még akkor sem csillapult, sőt egyre vadabbul dühöngött.

Tovább vergődve, mind közelebb a tengerhez, a honnan ez a hatalmas szél egyenesen a partnak csapódott, ereje egyre rémesebbé vált. Jóval előbb, mint a hogy a tengert láthattuk volna, tajtékja ajkunkat nedvesítette már és sós zápor zúdult reánk. A víz Yarmouth környékén több mérföldnyire elöntötte a lapályt; minden pocsolyának a vize is úgy korbácsolta a maga partját s mindegyiknek volt akkora ereje, hogy kised hullámtorlásaival megnehezítette utunkat. Megpillantván a tengert, a szemhatáron tornyosuló hullámok, a melyek időnként szemünkbe tűntek a hömpölygő mélység fölött, úgy rémlettek, mintha tornyokkal és épületekkel kimagasló másik partot alkottak volna. A mint végül a városba érkeztünk, kiszaladtak az emberek a kapukba, valamennyien görnyedten és zilált hajjal s úgy ámuldoztak, hogy a posta meg bírt jönni ily éjszakán.

Megszálltam a régi fogadóban, s hogy a tengert lássam, kimentem, végigtámolyogva az utcákon, a miket homok és tengeri hínár borított, meg sikamlós tajtékos iszap. Úgy siettem tova, szüntelenül rettegve az aláhulló pala- és tégladaraboktól s a veszedelmes sarkokon belekapaszkodva a szemben jövőkbe. Közeledvén a parthoz, láttam, hogy nemcsak a halászok, hanem a fél város lakossága is ott leskelődik az épületek mögül; egyesek, a kik olykor-olykor nekimentek a szélvész dühének, hogy a tengert jobban láthassák, egyszerre csak félrelódultak az irányukból, s ide-oda cikázva igyekeztek vissza a biztonságba.

Mikor a csoportok közé keveredtem, találtam ott nőket, a kiknek férje hering-halászatot, vagy osztriga-kereső bárkán odakünn volt a tengeren, s bizonyosnak látszott, hogy legtöbbjét összezúzta a vihar, mielőtt valahol révbe érhetett volna. Voltak ott ősz öreg matrózok is, a kik csak csóválták a fejüket, a mint a vizet meg az eget nézték, s Isten tudja, mit mormogtak magukban; nyugtalan, izgatott hajótulajdonosok; gyermekek, a kik összebújtak s az öregebbek arczára meresztették a szemöket; sőt erős matrózok is, a kik védett helyről rettegve és dúlt arczczal nézték messzelátóikkal a tengert, mintha ellenséget figyelnének.

Maga az iszonyú tenger is elkábított, pedig a vakító szél háborgásában, a kövek és homoktömegek zápora és a borzalmas zuhogás közepett alig akadt pár olyan csöndesebb pillanat, hogy láthattam az árt. A hogyan a magas víztorlatok gördülve közeledtek s legmagasabb ágaskodásukból egyszerre csak tajtékszón összeomlottak, úgy rémlett, mintha legkisebbjük is elnyelhetné a várost. Ha egy-egy hátráló hullám tompa morajlással megint befelé gördült a tengeren, mélységes odvakat hagyott maga után a part fövényében, mintha össze-vissza akarná túrni a földet. Ha fehértaréjos hullámok dörögtek elő s összezsapva szétomlottak, mielőtt partot értek volna, úgy rémlett, mintha minden kis részük a nagy egésznek teljes dühével őrjöngene továbbszáguldozva, hogy ismét új szörnyeteggé alakuljon. Hánykolódó hullámhalmok völgyekké mélyültek, rengő völgyek (miken olykor valami magányos vihar-madár villant át) halmokká torlódtak; víztömegek tompa bögéssel rázták és rengették a partot; minden-egyes hullámalakulás, alighogy fölrémlett, vad tolongásban morajlott tova, alakját s helyét változtatva, és más alakulást és más helyet dühöngőn ostromolva; az a képzelt partvidék ott a szemhatáron, tornyaival s épületeivel, emelkedett és hanyatlott szüntelenül; a felhők sebesen és sűrűn repültek; úgy rémlett, mintha az egész természet szakadozását és ágaskodását látnám.

Minthogy Hamet nem találtam ez emberek között, a kiket ott úgy összehedergetett ez az emlékezetes vihar, - most is úgy emlegetik arrafelé, mint a legkegyetlenebbet, a mely csak dühöngött valaha e partvidéken, - elindultam a háza felé. Be volt zárva s mivel kopogásomra senki sem felelt, hátsó átjárókon és mellékutczákon amaz udvarra mentem, a hol dolgozni szokott. Ott megtudtam, hogy Lowestoftba ment, hogy valami sürgős hajójavítást végezzen, a

mely éppen az ő ügyességét kívánta; másnap reggel azonban, ha jó az idő, vissza kell érkeznie.

A fogadóba tértem s mire megmosdottam, átöltöztem és megpróbáltam, - eredménytelenül ugyan, - elaludni, már délután öt óra volt. Alig ültem volt öt percze a kávézó-szoba kályhája mellett, midőn bejött a pinczér, hogy a tüzet megpiszkálja, persze csak ürügyképpen egy kis beszélgetés végett; elmondta, hogy a parttól néhány angol mérföldnyire két szeneshajó sülyedt el mindenestül, s hogy a rév táján több hajót is láttak, a melyek a nagy veszélyben iszonyúan viaskodva igyekeztek távol maradni a parttól. Isten irgalmazzon nekik és minden szegény hajósléleknek, mondtá, ha még egy ilyen éjszakát kell megélnünk, a milyen ez volt!

Hangulatom nagyon nyomasztó volt, elhagyottnak éreztem magamat s Ham távolléte miatt oly nyugtalanság fogott el, a mely semmiképp sem állt arányban az okkal. A legutóbbi események komolyan megrendítettek, nem is tudtam, hogy mennyire, és a vad szélben való hosszas ácsorgásom egészen elkábított. Gondolataim s emlékeim annyira össze-vissza zavarodtak, hogy elvesztettem időről s távolságról való tiszta fogalmamat. Így ha kimentem volna a városba, azt hiszem, csöppet sem csodálkoztam volna, ha olyasvalakivel találkozom, a kiről tudtam, hogy akkor Londonban kell lennie. Elmémen e tekintetben, hogy úgy mondjam, különös szórakozottság vett erőt. De azért nem henyéltem: csupa oly emlékezés foglalkoztatott, a mi e helyen önkéntelenül ébredt, s a mi mind rendkívül határozott és élénk volt.

Ily állapotban a pinczér szomorú híre a hajók felől, akaraterőm minden hozzájárulása nélkül azonnal egybekapcsolódott Ham miatt való nyugtalanságommal. Meg voltam győződve róla, hogy attól félek, hátha útra kelt Lowestoftból s a tengeren odaveszett. Ez a hiedelem annyira erősödött bennem, hogy elhatároztam, hogy visszamegyek az ácsudvarba, mielőtt megebédelek, s megkérdezem a hajóácsot, lehetségesnek véli-e, hogy Ham egyáltalán megkoczkáztathatja a tengeri utat. Ha csak a legcsekélyebb okot adja is arra, hogy ezt föltehessem, akkor átsietek Lowestoftba, s elejét veszem a veszedelemnek azzal, hogy Hamet magammal hozom.

Hamar megrendeltem az ebédemet és visszatértem az ácsudvarba. Nem valami korán értem oda, mert a hajóács, lámpással kezében, éppen elreteszelte a kaput. Nagyot nevetett, mikor elmondtam kérdésemet, s kijelentette, hogy ily aggodalomra semmi ok; épeszű ember, de még őrült sincs olyan, a ki ily viharban tengerre szálljon; legkevésbé tenne olyat Peggotty Ham, a ki hajósnak született.

Miután erről ekképpen meggyőződtem, még pedig úgy, hogy valósággal szégyeltem azt, a mire voltaképpen aggodásom ösztökélt: visszatértem a fogadóba. Ha ily szélvihar is erősödhetik még, azt hiszem, ez erősödött. A bögés és bömbölés, az ablakok és ajtók recsegése, a tombolás a kéményekben, az egész háznak, a melyben menedéket kerestem, a látszólagos remegése, és a tenger óriási háborgása iszonyúbbá vált, mint reggel volt. Csakhogy most még nagy sötétség is volt, s ez újabb - valódi és képzelt - veszedelmekkel növelte a vihar ijedelmét.

Nem bírtam enni, nem bírtam egy helyben ülni, nem bírtam semmivel sem állandóan foglalkozni. Lelkemben valami, a mi a künn tomboló viharban gyöngye válasza volt, fölkavarta emlékezésem mélységeit és föllázította a lelkemet. De a tenger hánykódásával versenyt száguldozó gondolataimnak minden kuszáltsága ellenére is - elsősorban mégis csak a vihar és Ham miatt való aggodásom foglalkoztatott.

Vacsorám csaknem érintetlen maradt, úgy vitték el, s én egy-két pohár borral igyekeztem frissíteni magam. Hiába. A kandalló közelében nyomasztó álomba merültem, a nélkül azonban, hogy megszűnt volna a tudatom akár az odakünn tomboló viharról, akár arról a helyről, a hol voltam. Új, határozatlan félelem árnya borult e kettős tudatomra, és mikor

fölébredtem, - vagyis inkább fölriadtam a lethargiából, a mely a székre nyugózott, - egész testem tárgyaltan, érthetetlen félelemtől reszketett.

Föl s alá jártam; iparkodtam valami régi ujságot olvasni; füleltem a borzalmas hangokra; különböző arcokat, jeleneteket és alakokat nézdeltem a kandalló tűzében. Végül annyira gyötört a falon lévő nyugalmas óra állandó ketyegése, hogy lefekvésre szántam el magamat.

Megnyugtatott ilyen éjszakán az a hír, hogy a fogadó néhány szolgálja elhatározta, hogy fönmaradnak együtt reggelig. Rendkívül fáradtan és kimerülten feküdtem le; de mikor az ágyban voltam, minden efféle érzésem mintegy varázsütésre megszűnt, egészen éber voltam, és minden érzékszervem élesebb lett.

Négy óra hosszat feküdtem így, figyelve a szélre és a vízre; majd azt képzelve, hogy sikoltást hallok a tengerről, majd azt, hogy vészlővéseket hallok tisztán, majd meg azt, hogy házak beomlását hallok a városban. Többször fölkeltem és kinéztem; de nem láthattam mást, csak az égve hagyott gyertya gyöngye lángjának visszfényét az ablaktáblákon, meg beesett arczomnak a tükrözését, a mely a sötét ürességből bemeredt rám.

Végre nyughatatlanságom olyan fokra hágott, hogy magamra kapkodtam a ruhámat és lementem. A nagykonyhában, a hol elmosódó körvonalakban sonkákat és hagymakoszorúkat láttam lelőgni a gerendákról, különböző helyzetben ültek a virrasztók, ott szorongva az asztal körül, a melyet szándékosan elhúztak a kemenczétől és az ajtó közelébe toltak. Egy csinos lány, a ki befogta a kötényével a fülét, és szemét merően az ajtóra szögezte, nagyot sikított, mikor megjelentem, mert kísértetnek gondolt; de a többinek több lélekjelenléte volt, és mind örült, hogy a társaság szaporodott. Az egyik férfi visszatért arra a tárgyra, a melyről éppen beszéltek, és azt kérdezte, nem gondolom-e, hogy az elsülyedt szenes hajók legénységének a lelkei künn röpködnek a viharban?

Azt hiszem, legalább két órán át ott maradtam. Egyszer kinyitottam az udvarra nyíló ajtót és kinéztem a pusztá utczára. Homok, tengeri hinár és tajtékfoszlány kavargott előttem a levegőben, s kénytelen voltam segítséget kérni, hogy az ajtót betehessem, s a szél ellenében bereteszelhessem.

Ijesztően sötét volt magányos szobámban, mikor végre visszamentem oda. Most már azonban ki voltam merülve, és ismét lefeküdvén, mintha csak toronyról és meredek lejtőről zuhantam volna alá, mély álomba sülyedtem. Az a benyomásom, hogy bár azt álmodtam, hogy másutt és a legkülönbélebb körülmények között vagyok, álmomban hosszú időn át folyton zúgott a vihar. Végre elvesztettem a valósággal való ezt a gyöngye kapcsolatomat, és két kedves barátommal, de hogy kik voltak, nem tudom, résztvettem egy város ostromában, az ágyúk dörgése közt.

A dörgés olyan hangos és szakadatlan volt, hogy valamit, a mit nagyon szerettem volna megérteni, sehogysem értettem meg, míg végre nagy erőfeszítés után fölébredtem. Világos nappal volt - reggeli nyolcz vagy kilencz óra; az ágyúk helyett a vihar zúgott, s valaki kopogott az ajtómon és beszólt hozzám.

- Mi baj? - kiáltottam.

- Hajóroncs! Közel a parthoz!

Kiugrottam az ágyból, és megkérdeztem, miféle roncs?

- Egy kétárboczos Spanyolországból vagy Portugáliából, gyümölcscsel és borral rakottan. Gyorsan, uram, ha látni akarja! Ott lenn a parton minden pillanatban azt gondolják, hogy széjjelmálik!

Az izgatott hang kiáltása végighúzódt a lépcsőn; én pedig, a mily gyorsan csak bírtam, ruhámba bújtam és az utcára szaladtam.

Igen sok ember rohant előttem, mind egy irányban, a tengerpart felé. Én is velök rohantam, sok embert elhagyva, és csakhamar szemtől-szemben álltam a tomboló tengerrel.

A szél bizonyára gyöngült egy kissé, habár alig észrevehetőbben, mint hogyha az ágyúzásnál, a melyről álmodtam, száz ágyú közül egy féltuczatot elhallgattattak volna. De a tenger, a melyre ránehezedett az egész éjszakai háborgás, végtelenül félelmesebb volt, mint mikor utóljára láttam. Olyan volt, mintha *megdagadt* volna; s a mint a hullámhegyek a magasba torlódtak, s egymás feje fölött eltekintve, egymást leteperték és beláthatatlan tömegben felénk hömpölyögtek: borzalmas látvány volt.

Ama nehézség mellett, hogy az ember mást is hallhasson, mint a szélzúgást és a hullámdörgeést; a tömegbe keveredve; a kimondhatatlan zürzavar közepett s első lelkendező kísérleteim közben, hogy megálljak szemben a viharral: annyira összezavarodtam, hogy mikor kitekintve a tengerre, kerestem a hajóroncsot, semmit sem láttam, csak a hullámok tajtékzó fejét. Egy félig meztelen hajós, a ki mellettem állt, csupasz karjával (egy karjára festett nyílnak hegye is ugyanarra irányult), balfelé mutatott. S akkor, óh nagy ég! megláttam, egészen közel hozzánk!

Az egyik árbocz le volt törve, hat vagy nyolcz lábnyi magasságban a fedélzet fölött, és keresztben feküdt a hajón, egész tömeg összegabalyodott vitorla és kötélzet közé keveredve. S mind e roncs, a mint a hajó szakadatlanul és leírhatatlan erővel hánykolódott, ide-oda hányódva, neki-neki vágódott a földélzetnek, mintha be akarná roppantani. A hajón próbálták a roncsnak ezt a részét letörni; mert a mint a hajó, a mely oldalával volt felénk, hánykódása közben orrával fordult felénk, világosan láttam a szekerczékkel dolgozó legénységet, különösen egy hosszú fürtös hajú, sürgő-forgó alakot, a mely láthatóan kivált a többiek közül. De a parton e pillanatban hangos ordítás harsant föl, a mely még a szélzúgást és a víz-háborgást is fölülmúlta. Egy hullám, a mely végigsöpört a hánykódó roncs fölött, nagy rést szakított rajta, s magával sodort a forrongó mélységbe embereket, gerendákat, hordókat, deszkákat, bordákat s egész tömeg más effélét.

A második árbocz még állt, rajta egy vitorla rongya és elszakadozott kötélzet vad gomolya, mely ide-oda csapódott. - A hajó egyszer már zátonyra szaladt, - kiabálta ugyanaz a hajós durván a fülembé. - De aztán elszabadult, és még egyszer zátonyra szaladt. - Értettem, ha ehhez hozzátette, hogy a hajó középen ketté fog válni, és bízvást elhihettem, mert a hányódás és verődés sokkal borzalmasabb volt, semhogy emberi alkotás sokáig állhatta volna. Mialatt beszélt, a részvétnek új nagy jajongása hangzott föl a parton: a mélységből a ronccsal együtt négy férfi emelkedett ki, belekapaszkodva a megmaradt árbocz kötélzetébe, legfölül volt a fürtös hajú tevékeny alak.

Volt a földélzeten egy harang. És a mint a hajó hányódott és rázta magát, mint valami kétségbeesett, az őrületbe hajtott teremtés, és majd az egész, tisztára söpört földélzetet mutatva, a mint a gerendavégeken a part felé fordult, majd nem mutatva semmi mást, csak a farát, a mint vadul átvágódott a tenger felé: egyre kongott rajta a harang. És hangját, ama szerencsétlen emberek lélekharangját, áthozta hozzánk a szél. A hajó megint elveszett szemünk elől, majd megint kiemelkedett. Két ember oda volt. A halálrémület nőttön-nőtt a parton. Férfiak nyögtek és összeverték kezeiket. Asszonyok jajgattak, és elfordították arcukat. Némelyek vadul rohantak föl s alá a parton, és segítségért kiabáltak, a hol a segítség lehetetlen volt. Én magam is ezek között voltam, örülként könyörögve egy csoport ismerős tengerésznek, ne hagyják elveszni ezt a két embert itt a szemünk láttára.

Izgatottan magyarázták - nem tudom hogyan, mert nem volt elég nyugalmam és hidegvérem, hogy legalább azt a néhány szót, a mit hallottam, megértsem, - hogy a mentő csónak már egy

óra óta hatalmasan föl van szerelve és mégsem tudott semmit elérni; és mert nem akadhat oly örült halandó, a ki megpróbáljon kötélen átvergődni hozzájuk s így teremteni kapcsolatot a parttal, hát nincs többé segítség. De ím ekkor észrevettem, hogy újabb izgalom száguld végig a parton álló tömegen, az emberek utat nyitnak - s a tömegen átöklelve magát, Ham tör előre a legelső sorba.

Feléje szaladtam - a mennyire tudom, azért, hogy segélykérésemet ismételjem. De bármily zavart és fölindult voltam a sohasem látott iszonyattól, mégis vonásainak elszántsága, s a vad árra szegzett tekintetének szilárdsága, - ugyanaz a tekintet, a melyet az Emmi szökésére virradó reggelről már ismertem, - egyszeriben fölrázott és tudatára feltett a roppant veszedelmnek, a melybe rohant. Visszatartottam mindkét karommal és rimámkodtam az embereknek, ne hallgassanak rá, ne engedjék a halálba, ne engedjék el az őrzőgőt a partról!

Újabb sikoly metszette át a levegőt, s a hajóroncs felé tekintve láttuk, hogy a kegyetlen vitorla dühös és gyors csapásokkal mint üti le a két férfi közül az alsóbbat, és mint lobog szinte diadalmas tombolással a másik merészen küzdő alak fűrtjei körül, a ki most már egyedül maradt az árboczon.

Ilyen jelenettel szemben Hamet, a ki a legnagyobb hidegvérrel készült a legképtelenebb vakmerőségre, épp oly kevésbé remélhettem meglágyítani, mint akár magát a zúgó zivatart.

- Davy úrfi, - szólt, miközben derűlten és nyugodtan megragadta mind a két kezemet, - ha ütött az utolsó órád, hát akkor ütött. Ha nem ütött, hát akkor nem engedek, a míg be nem következik. A Mindenható álgya meg magát és álgyon meg mindenkit! Fiúk, készüljünk! Ki akarok úszni a tengerre!

Szelíden félretoltak, egy darabbal arrább, a hol a tolongó nép végül utamat állta, miközben hangok magyarázták, - már a mennyire megérteni tudtam, - hogy Ham el van szánva, akár segítséggel, akár a nélkül kiűszni az árba, és hogy hátráltatnám csak az óvóintézkedéseket, a melyeket biztonsága érdekében tettek, ha háborgatnám azokat, a kik a mentő munkával bajoskodnak. Nem tudom, hogy mit feleltem, sem hogy ők mit válaszoltak; de láttam, hogy gyorsan ide-oda futkosnak a parton, köteleket csavarnak le egy ott lévő csigáról és sűrűn köréje tolazkodva elfödik Hamet szemem elől. Majd ott láttam egyedül állva matróz-zubbonyban és nadrágban; kötelet tartott a kezében, vagy a kezére csavarva; egy másik kötél a derekát övezte; néhány hajós a legjavából, valamivel távolabb állott és megragadta a derekára csavart kötél végét, miközben az Ham után húzódott a fövényen.

De ím, a hajóroncs - ennyit még az én gyakorlatlan szemem is észrevett, egyszerre darabokra zúzódt. Kettészakadt középen és az árboczon lógó egyetlen alak élete hajszálon függött. Még mindig görcsösen belekapaszkodott. Föltűnő piros sapka volt a fején - nem olyan, mint a közönséges matróz-sapka, - hanem finomabb árnyalatú. S a mint az a pár szál deszka, a mely a végromlástól elválasztotta, rázkódva ide-oda hajlott és görbedezett, és kongott a lélekharang, a melynek hangjai közeli végét hirdették, tisztán láttuk mindannyian, hogy ő kongatja vad kétségbeeséssel. Most újra megrángatta - azt hittem, megőrülök a kínos aggodalomtól - és egyszerre a hogy' rámeredtem, egy drága barát képe tűnt föl emlékemben a régmúlt időből.

Ham ott állt még egyedül a parton, - szemét a tengerre szegezte, mögötte szótlan némaság - lélegzeni is alig mertek - előtte a viharzó tenger. Óriás, dagadozó hullám verődött vissza a partról. Ham még egy pillantást vetett a mögötte álló férfiakra, a kik a derekára csavart kötelet keményebben megmarkolták, majd a hullám után ugrott - a következő pillanatban ott viaskodott a habok között, hol felülkerülve, hol alábukva és beléveszve a sustorgó tajtékba - majd visszahúzták ismét a partra, gyorsan rövidebbre fogva a kötelet.

Megsérült. Messziről is láttam, hogy véres az arcza, de ő ügyet sem vetett rá. Vad sietséggel mintha utasítást adott volna, hogy ereszszék tágabbra a kötelet - én legalább ezt következtettem karja mozgásából - aztán újra a habok közé ugrott, úgy mint előbb.

Most küzködve a roncs felé tör, a hullámokkal bukik és emelkedik, belevesz a sustorgó tajtékba, visszalökik a habok a part felé, előre dobják a hajó felé, hatalmasan küzd és viaskodik. A távolság jelentéktelen, de a szél és a tenger hatalmas óriási erőfeszítést kíván. Végre közelebb jut a roncsához. Oly közel van, hogy egyetlen erőteljes taszítással már-már megragadhatja - ekkor a hajó túlsó oldaláról hatalmas, nagy zöld hullámgerincz zúdul a part felé - Ham mintha óriási ugrással belevetné magát - és a hajó eltűnt nyomtalanul.

Néhány kis roncsdarabot láttam a tengerben kavarni, mintha csupán egy hordó tört volna darabokra, - mikor odarohantam, a hol kifelé húzták őt a partra. Kihúzták, s odaért egészen a lábaim elé - eszméletlenül - holtan! Bevitték a legközelebbi házba; s mivel most már senkisémet tartott tőle távol, ott maradtam mellette, és segítettem a többieknek az élesztési kísérletekben. De a hatalmas hullám halálra sújtotta volt, s nemes szíve örökre megszűnt dobogni.

A mint ott ültem az ágya mellett, mikor eltűnt már minden remény, s mindent megpróbáltak és hiába próbáltak meg vele, egy hajós, a ki még abból az időből ismert, mikor Emmivel együtt voltam gyermek, halkan a nevemen szólított az ajtóból.

- Uram, - szólt, s könnyek peregtek végig fakó ábrázatán, a mely épp úgy, mint remegő ajka - halálsápadt volt, - nem gyünne ki még ecczer a partra?

Tekintetében ugyanaz a régi emlékezés tükröződött, a mely bennem is fölelevenedett. Dermedten a rémülettől, karjára támaszkodtam, a melyet felém nyújtott, hogy támogasson, és így szóltam:

- Kivetettek a habok egy holttestet?

Azt felelte, hogy igen.

- Ismerem? - kérdeztem erre.

Nem válaszolt.

Kivezetett a partra. S a partnak ama részén, a hol Emmi meg én, még mint gyermekek, kagylót szoktunk keresgélni, - ama részén, a hol a szél elszórta néhány darabját a régi bárkának, a melyet a vihar szétszedett a múlt éjszaka, - ott, ama háznak a romjai között, a melyet meggyalázott volt, ott feküdt előttem Steerforth, fejét karján nyugtatva, úgy, a hogy' gyakran láttam őt az iskolában.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Az új seb és a régi.

Oh, Steerforth! Mikor utoljára beszélgettünk egymással, abban az órában, a melyről akkor oly kevéssé sejtettem, hogy elválásunknak az órája, nem volt rá semmi szükség, hogy arra kérj: gondoljak rád mindig a legjobb szívvvel! Mindig így gondoltam rád; s tehettem volna-e mást most, a bús valóság láttára?

Saraglyát hoztak, rátették őt, letakarták egy lobogóval, fölemelték és elvitték a házak felé. A kik vitték, mind ismerték őt; együtt jártak hajózni vele, s látták őt vidáman és vakmerően.

Vitték a vad viharban, a tombolás közepett az egyetlen csöndes pontot; vitték a kunyhó felé, a hol tanyát vert már a halál.

De mikor letették a saraglyát a küszöbön, egymásra, majd rám tekintettek, és suttogni kezdtek. Tudtam, hogy miért. Úgy érezték, hogy nem volna rendjén, ha őt is ott tennék le, ugyanabban a csöndes szobában.

Bementünk a városba, és terhünket a fogadóba vittük. Mihelyt rendbe tudtam szedni valahogy' a gondolataimat, elküldtem Joramért, s arra kértem, gondoskodjék kocsiról, a melyen a halottat még aznap éjszaka Londonba szállíthatjuk. Tudtam, hogy a holttestről való gondoskodás s az a súlyos kötelesség, hogy az anyát előkészítsük a gyász hírre, egyedül engem illethet csak, s mindent elkövettem, hogy e kötelességemet oly híven teljesítsem, a hogy' csak telt tőlem.

Elhatároztam, hogy éjszaka indulok, hogy mennél kisebb föltűnést keltve hagyhassam el a várost. De bárha csaknem éjfélre járt már az idő, mikor kocsira ülve, nyomomban a halottas szekérrel, az udvarról kihajtottam, mégis sokan várakoztak a fogadó előtt. A városon végig, sőt egy darabon künn az országúton is, még több embert láttam itt-ott álldogálni; végül azonban egyedül maradtam ifjúkorom barátjának hamvaival, a komor, sötét éjszakában, a szabad, sík határon.

Enyhe őszi nap volt, mikor déltájban Highgatebe megérkeztem. A föld lehullott levelek illatában fürdött, s a fákon csüggő lombok gyönyörű sárga, piros és barna színt játszottak az ágak közt átszűrődő napfényben. Az utolsó angol mérföldnyi utat gyalog tettem meg, azon gondolkozva, miközben tovább haladtam, mi a teendőm. A szekeret, a mely egész éjszaka nyomon követett, további rendelkezésig megállítottam.

A ház, mikor fölértem eléje, éppen olyan volt, mint más egyébkor. Zsaluja mind le volt eresztve; életnek nyoma sem volt a pusztá, kövezett udvaron s a földön úton, a mely az udvaron végig ama sohasem használt ajtóhoz vezetett. A szél teljesen elállt, s egy levél se rezdült.

Eleinte nem volt bátorságom becsöngetni a kapun; s mikor csöngettem, úgy rémlett, mintha már a csöngettyű szava is küldetésemnek a visszhangja lett volna. A kis szobalány jött ki, kezében a kulccsal; s kapunyitás közben komoly pillantást vetve rám, így szólt:

- Bocsásson meg, uram. Rosszúl van?

- Nagy izgalmat éltem át és kimerültem.

- Baj van, uram? - James úr? - -

- Csitt! - szoltam. - Úgy van, történt valami, a mit óvatosan közölnöm kell Steerforthné asszonynyal. Itthon van?

A lány ijedten azt felelte, hogy úrnője mostanában nagyon ritkán távozik hazulról, még kocsiban sem; hogy állandóan szobájában tartózkodik s nem fogad senkit sem, de engem fogadni fog. Úrnője fönn van, mondotta, és Dartle kisasszony van nála. Milyen üzenetet vigyen föl hozzá?

Miután a lelkére kötöttem, hogy óvatosan viselkedjék, csupán a névjegyemet vigye be és jelentse, hogy künn várakozom, leültem a társalgóban, (a melybe éppen beléptünk volt), hogy ott várjam meg, a míg vissza nem tér. A szoba hajdani barátságos képe teljesen megváltozott. Az ablaktáblák félig be voltak csukva. A hárfához sok, sok idő óta senkisésem nyúlt. Steerforth gyermekkori arc képe lógott a falon. Ott volt a szekrény is, melyben az édes anya fia leveleit őrizte. Szerettem volna tudni, vajon mostanában is szokta-e még olvasgatni a leveleket; vajon fogja-e még valamikor olvasgatni őket?

Oly csend volt a házban, hogy hallottam, a mint a lány halkan fölfelé megy a lépcsőn. Azzal az üzenettel tért vissza, hogy Steerforthné asszony beteg és nem jöhet le; de ha nem áttallanék fölfáradni a szobájába, szívesen lát. Néhány pillanat múlva előtte álltam.

Fia szobájában volt, nem a magáéban. Természetesen éreztem, hogy a fiára való emlékezés bírta rá arra, hogy ezt a szobát foglalja el; s hogy a fiú régi kedvteléseinek és képességeinek az a sok jele, a mely az anyát körülvette, ugyanez okból maradt ott éppen úgy, a hogy' távozásakor hagyta. Mindazonáltal halkan beszélve, azzal fogadott, hogy azért költözött ki a szobájából, mert a fekvése nem felel meg gyöngye egészségének, s büszke tekintetével visszautasította az igazság legcsekélyebb gyanúját is.

Széke mellett, mint rendesen, ott állt Dartle Róza. Az első pillanattól kezdve, a mikor sötét szemét rám szegezte, láttam, hogy tudja, hogy gonosz hírek követje vagyok. Forradása nyomban láthatóvá lett. Visszahúzódott egy lépésnyire a szék mögé, hogy Steerforthné ne figyelhesse meg az arcát; s oly átható tekintettel vizsgált, a melynek élessége sohasem lankadt, sohasem tágított.

- Sajnálkozva látom, uram, hogy gyászol, - szólt Steerforthné.

- Fájdalom, özvegy vagyok, - szóltam.

- Nagyon fiatalon kellett ily súlyos csapást megélnie, - felelt Steerforthné. - Fáj, hogy ezt kell hallanom. Fáj, hogy ezt kell hallanom. Remélem, az idő meg fogja vigasztalni.

- Remélem, - szóltam rátekintve, - megvigasztal az idő mindannyiunkat. Drága Steerforthné asszony, ebben kell bízunk mindnyájunknak a legnagyobb megpróbáltatások közepett is.

Viselkedésem komolysága s a szemembe szökkenő könnyek megdöbbenették. Mintha gondolatainak menete hirtelen elakadt és más irányba terelődött volna.

Uralkodni akartam a hangomon, mikor gyöngéden kimondtam a fia nevét; de mégis remegett a hangom. Kétszer-háromszor ismételte a nevet halkan magában. Azután nyugalmat erőltetve magára, így szólt hozzám:

- Beteg a fiam?

- Nagyon beteg.

- Láta őt?

- Láttam.

- Kibékültek?

Nem mondhattam rá se igent, se nemet. A fejét kissé félrefordította oda, a hol az imént állt volt mellette Dartle Róza, s e pillanatban csupán ajkamat mozgatva, megmondtam Rózának, hogy - meghalt!

Hogy Steerforthné valahogy' hátra ne nézzen s ne olvassa le Róza arczáról világosan azt, a mire még nem volt előkészítve, gyorsan elfogtam a tekintetét; de láttam, hogy Dartle Róza borzadva és kétségbeesetten szenvedélyesen az ég felé emelte s azután az arcza elé rántotta a kezét.

A szépséges asszony - oly hasonló, óh, oly hasonló a fiához! - merően rámszegezte a tekintetét és homlokára tette a kezét. Kérve-kértem, hogy legyen nyugodt s gyűjtsön erőt annak az elviselésére, a mit közölnöm kell vele; de inkább arra kellett volna kérnem őt, hogy sírjon, mert úgy ült a helyén, mintha kővé dermedt volna.

- Mikor utolszor jártam itt, - szóltam dadogva, - Dartle kisasszonytól azt hallottam, hogy James ide-oda vitorlázik a tengeren. Tegnapelőtt éjszaka rettentő éjjel volt a tengeren. Ha

ezen az éjszakán is künn volt a tengeren, még pedig, a mint híre jár, egy veszedelmes part közelében; s ha az a hajó, a melyet láttak, valóban az a hajó volt, a mely - - -

- Róza! - szólt Steerforthné, - jer ide hozzám!

Róza hozzálépett, de nem részvéttel, nem gyöngéden. A szeme vad tűzzel lobogott, mikor az anya elé állt, s azután rémes kacagásba tört ki.

- Nos hát, - szólt, - kiengesztelődött már a büszkeséged, te örült teremtés? *Most* ime, megbűnhődött a kedvedért - az életével! Hallod? - az életével!

Steerforthné, a ki mereven hátrahanyatlott a székebe, s tompa nyögést hallatott csak, rá meresztette tágra nyílt szemét.

- Úgy, úgy! - kiáltott Róza, szenvedélyesen mellbe vágva magát, - nézz csak rám! Jajgass és nyöszörögj és tekints rám! Ide nézz! - szólt rácsapva a sebhelyére, - ide, halott fiad művére!

A nyögés, mit az anya időnként hallatott, a szívemet facsarta. Folyton ugyanegy hang. Folyton tompa és tagolatlan. Minden nyögésre erőltlenül meg-megrándult a feje, de az arcán egy vonás sem változott. Mindig merev szájából és összeszorított fogak közül tört elő, mintha az állkapcsok le volnának zárva, s az arcz kínjában jéggé dermedt volna.

- Emlékszel-e, mikor művelte ezt? - folytatta Róza. - Emlékszel-e, hogy egész mivoltod örököse, a kinek gögjét és szenvedélyét kényeztetted, mikor művelte ezt? Mikor éktelenített el egész életemre? Tekints rám, a kit magas nem-tetszése jelével megbélyegzett mindhalálomig; s nyögj és jajgass azon, hogy mivé tetted őt!

- Dartle kisasszony, - esengtem. - Az Isten szerelméért...

- Beszélni akarok! - szólt, felém fordítva villámló tekintetét. - Hallgasson maga! Tekints rám, hallod, gögös, álnok fiad gögös anyja! Jajgass, mert fölnevelted, jajgass, mert megrontottad, jajgass, mert elvesztetted, mert én is elvesztettem!

Ökölbe szorította a kezét, és vékony, lesóványodott alakja úgy remegett, mintha szenvedélye ízenként öldökölné.

- *Téged* bántott nyakassága! - kiáltott Róza. - *Téged* sértett kevélysége! *Téged*, a ki mikor megöszültél, makacssága és kevélysége ellen szegezted a saját makacsságodat és kevélységedet, a mely az övét szülte, mikor világra hoztad őt! *Téged*, a ki bölcsőjétől kezdve úgy nevelted őt, hogy az legyen, a mi volt; és megakadályoztad, hogy az legyen, a mivé lennie kellett volna! *Most* végre megvan hát a jutalmad annyi esztendő gondjáért, bajjáért?

- Óh, Dartle kisasszony, szégyelje magát! Hogy' lehet ilyen kegyetlen!

- Mondom önnek, - felelt Róza, - beszélni akarok vele! Nincs a földön hatalom, a mely belém fojthatja a szót, a míg itt állok! Annyi esztendőn keresztül néma voltam, és most se beszéljek? Te sohse szeretted úgy, a hogy' én szerettem! - s újra vadúl az anyához fordult. - Szeretni tudtam volna a nélkül, hogy vizsontszerelmet kívántam volna tőle! Ha felesége lettem volna, rabszolgája tudtam volna lenni minden szeszélyének évente egyetlen szerető szaváért! Az lettem volna! Ki tudja ezt jobban, mint én? Te követelő voltál, büszke voltál, kicsinyes voltál, önző voltál. Az én szerelmem odaadó lett volna - lábbal taposta volna a te siralmas nyöszörgecségedet!

A szeme lobogott, miközben toporzékolt a padlón, mintha valósággal azt tenné is, a mit mondott.

- Ide nézz! - szólt, könnyörtelenül újra rácsapva a sebhelyére. - Mikor felnövekedvén, jobban megértette, mit művelt, látta és megbánta, a mit tett! Énekelhettem neki; cseveghettem vele; elárulhattam azt a szenvedélyt, a melylyel hevültem mindenért, a mit művelt; szert tehettem

fáradtságosan azokra az ismeretekre, a melyek őt leginkább érdekelték; és vonzottam őt. Mikor a legüdebb, legigazabb volt, *engem* szeretett. Csakis engem! Nagyon gyakran, mikor téged egy-egy röpke szóval elintézt, *engem* ölelt a keblére!

Gúnyos kevélységgel mondta ezt őrzöngése közepett, - (mert a mit művelt, csaknem őrzöngés volt), - de oly sóvár emlékezéssel, a melyben gyöngédebb érzelmek hamvadó zsarátnoka lobbant lángra egy pillanatig.

- Bábuvá alacsonyodtam, - a mint előre tudhattam volna, ha gyermekes udvarlásával meg nem babonáz, - játékszere lettem egy henye óra számára, hogy eldobjon, fölvegyen és játszadozzék velem, úgy, a hogy' állhatatlan szeszélyének kedve tartotta. Mikor rám unt, én is rá untam. Midőn vonzalma kihűlt, épp oly kevésbé próbáltam hatalmamát visszaszerezni, a mily kevésbé lettem volna a felesége, ha rákényszerítik, hogy elvegyen. Szó nélkül szakadtunk el egymástól. Te talán láttad is ezt, de nem bántad. Azóta nem is voltam egyéb közöttetek, csak egy elégtelenített bútordarab; nem láttam, nem hallottam, nem éreztem, nem emlékeztem. Jajongsz? Jajgass is azért, a mivé tetted őt; de nem, mintha szeretted volna! Azt mondom neked, hogy volt idő, mikor én tenálad sokkal jobban szerettem őt!

Villámló, haragos szemét rászegezte az anya meredt tekintetére, megdermedt arczára; és dühe, mikor ismétlődött a tompa nyögés, oly kevésbé csillapult, mintha festett képpel állt volna szemben.

- Dartle kisasszony, - szoltam, - ha oly keményszívű, hogy nem szánja ezt a mélyen sujtott anyát - -

- Ki szán engem? - vágott vissza élesen. - Az ő vetése ez. Jajgasson csak ma, mikor arat!

- És ha James hibái... - kezdtem.

- Hibái! - kiáltott Róza, szenvedélyes zokogásba törve ki. - Ki meri rágalmazni őt? Olyan szíve volt, a mely fölért millióval azoknak a barátoknak, a kikhez leereszkedett!

- Senki sem szerethette őt nálam jobban, senki sem őrizheti nálam hívebben drága emlékezetét, - válaszoltam. - Azt akartam mondani, hogy ha nem szánja édes anyját; vagy ha hibáit - keserűen panaszkolta fel őket -

- Hazugság! - kiáltott, fekete haját szakgatva, - szerettem őt!

- Ha hibáit - folytattam, - még ebben a nehéz órában sem képes elfelejteni, akkor tekintsen ím erre az alakra, tekintsen rá úgy, mintha most látná először életében, és nyújtson segílyt neki!

Steerforthné mindeközben változatlan maradt, s olyan volt, mintha nem is volna képes soha többé megváltozni. Mozdulatlan, merev, kővé dermedt; időnként egyre tompa nyögést hallatva még mindig, miközben úgy, mint előbb, tehetetlenül meg-megrándult a feje. De egyéb jelét nem adta annak, hogy él. Dartle kisasszony hirtelen eléje térdelt, s kezdte a ruháját bontogatni.

- Átkom önre! - szolt, hátratekintve rám, s tekintetében düh és fájdalom tükröződött. - Átkos óra volt, mikor először belépett ide! Legyen átkozott! Távozzék!

Miután kimentem a szobából, rögtön visszasiettem, hogy becsöngessem a cselédséget. Róza akkorra már karjára emelte az érzéketlen alakot, s még térden állva könnyeivel áztatta, csókolgatta, nevén szólítgatta, keblén ringatta, mint valami gyermeket, s gyöngéden próbál-gatta az alvó érzékeket fölébreszteni. Mivel most már nyugodtan egyedül hagyhattam őket, nesztelenül visszafordultam, és távozás közben az egész házat fölriasztottam.

Később a nap folyamán visszatértem, s a halottat elhelyeztük anyja szobájában. Steerforthné állapota változatlan volt, mondta a cselédség; Dartle kisasszony egy pillanatra sem távozott mellőle; orvosok fáradoztak körülötte, s megpróbáltak vele mindenfélét; de ő úgy feküdt, mint valami márványszobor, csak olykor-olykor hallatott halk nyögést.

Végigmentem a gyászszal telt házban, és befüggönyöztem az ablakokat. Utoljára hagytam annak a szobának ablakait, a melyben a halott feküdt. Fölemeltem ólomsúlyú kezét és szívemhez tartottam; az egész világ halottnak tetszett, s a csendet csak az anyának egy-egy nyögése szakította meg.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A kivándorlók.

El kellett intéznem még valamit, mielőtt átengedhettem volna magamat ez izgalmak okozta megrendülésnek. Gondoskodnom kellett róla, hogy a történetek rejtve maradjanak a távozni készülők előtt, s hogy boldog tudatlanságban indulhassanak útjukra. És nem volt vesztegetni való időm.

Még ugyanaznap este félreszólítottam Micawber urat, s megbíztam azzal, hogy a katasztrófára vonatkozó minden hírt távol tartson Peggottyéktól. A megbízást nagy hévvel vállalta el és megígérte, hogy minden ujságot elrejt az illetők elől.

- Csak az én testemen keresztül juthatnak el az ujságok hozzájuk, - szólt Micawber úr, elszántan mellére ütve.

Meg kell jegyeznem, hogy Micawber úr ama vágygyal telten, hogy az újvilági társadalmi viszonyokhoz alkalmazkodjék, merész tengeri-rabló arczát öltötte magára, ha nem is egyenesen kihívót, de legalább olyat, melyben az önvédelem végső elszántsága tükröződött. A vadon gyermekének tarthatta volna az ember, a ki régóta hozzászokott a civilizáció határain kívüli élethez, s a ki épp most készül ősi otthonába ismét visszatérni.

A többi között teljes viaskosvászon-öltözettel látta el magát és egy alacsony, kátrányozott, vízhatlan szalmakalappal. Ebben a durva viseletben, közönséges tengerész-távcsővel a hóna alatt, élesszemű tekintettel fürkészve az eget, mintha a várható zivatart kémlelné, jóval inkább hasonlított tengerészhez, mint akár Peggotty úr. Egész családja is, ha szabad magamat így kifejeznem, teljes készenlétben tartotta magát az ütközetre. Micawberné oly kalapban találtam, mely lehetőleg rosszúl állott, s mely lehetőleg szorosan volt álla alatt megkötve, ezenfölül egy kendőbe csavarta magát, mely hátán úgy össze volt csomózva, mintha batyu lett volna, úgy, a hogy' én be voltam csomagolva, mikor a néném befogadott a házába. Micawber kisasszony is egészen hasonlóképpen készült elő az időjárás minden viszontagságaira, és nem volt rajta semmi fölösleges. A fiatal Micawber is úgy be volt bujtatva matrózingébe és roppant bolyhos tengerésznadrágjába, hogy alig látszott ki belőlük; a gyermekek pedig valósággal úgy be voltak göngyölve, mint konzervek a légmentes dobozokban. És hogy a készenlét tökéletes legyen, úgy Micawber úr, mint legidősebb fia feltúrt ingújjban jártak, nyilván ezzel is jelezve, hogy minden pillanat munkára, tetterre készen találja őket.

Így találtuk őket, Traddles és én, estefelé a falépcsőzet mellett, melyet akkor Hungerford-lépcsőnek neveztek, egy sajka indulását várva, melyen némi podgyászkodás volt. Traddlesnek elbeszéltem volt a végzetes eseményeket, melyek mélyen megrendítették, és mert érezte, hogy baráti kötelesség a történeteket Peggottyék előtt eltitkolni, velem jött, hogy segítségemre

legyen. Itt történt, hogy Micawber urat félreszólítottam, és ő nekem a már említett ígéretet tette.

A Micawber-család kicsiny, piszkos, düledező kocsmába volt beszállásolva, mely akkoriban szorosan a lépcsőzet szélén állott, és melynek kiugró emeletbeli szobái a folyam fölött függtek. Mivel a kivándorló család élénk érdeklődést keltett Hungerfordban és tájékán, sok nézőt vonzott oda, úgy, hogy örvendtünk, hogy a bámészkodók elől a szobába menekülhettünk. A felső, fából való szobák egyikében laktak, mely alatt a folyam árja tovarohant. Nénikémet és Ágneszt már ott találtuk a kicsinyek ruházatának és egyéb szükségleteinek kiegészítésével buzgón elfoglalva. Peggotty csöndesen segédkezet nyújtva, ott ült mellettök régi, érzéketlen munkakosarával, a rőf-mértékkel és a darabka viaszgyertyával, melyek már annyi mindenben mentek volt keresztül.

Nem volt könnyű dolog kérdéseikre válaszolni, és még kevésbé ment könnyen Peggotty úrnak, kit Micawber fölhozott, odasúgni, hogy a levelet átadtam és hogy minden rendben van. De megtettem mind a kettőt, és boldogok voltak. Ha némi külső jelek el is árulták, a mit éreztem, azokat eléggé megokolhatták a saját egyéni gondjaim.

- És mikor indul a hajó, Micawber úr? - kérdezte a néném.

Micawber úr szükségesnek látta, hogy vagy a nénit, vagy a saját feleségét lassacskán előkészítse és ezért jelentősegteljesen így szólt:

- Korábban, semmint tegnap hittem volna.

- Ezt a hírt valószínűleg a sajka hozta, - szólt a néném.

- Igenis, asszonyom, - válaszolt Micawber úr.

- Nos, - folytatta a néném, - és mikor lesz az indulás?

- Asszonyom, - válaszolt Micawber úr, - azt az értesítést kaptam, hogy már holnap reggel hét óra előtt föltétlenül a hajón kell lennünk.

- Teringettét, ilyen korán? - szólt a néném. - Valóban ilyen korán, Peggotty úr?

- A hajórú üzenték, asszonyom! Az árara együtt leúszik a hajó a fojón. Ha Davy úrfi meg a húgom hónap délután átgynnek a földélzetre Gravesendbe, akkor utójára fognak látni bennünket.

- És mi biztosan ott leszünk, - szóltam.

- Addig is és míg a nyílt tengerre érünk, - jegyezte meg Micawber úr, mialatt a kölcsönös megértés pillantásával tekintett felém, - Peggotty úr meg én állandóan szigorú őrizet alatt tartjuk a podgyászt. Kedves Emma, - folytatta Micawber úr, a maga pompás módján ropogatva az r-et, - az én kedves barátom, Traddles Thomas úr azt a szeretetreméltó kérést súgja fülembe, engedtessek meg neki a hozzávalókat megrendelni amaz ital elkészítéséhez, melynek neve elménkben Ó-Anglia rostbeefjével szokott társulni. A mire így czélozni óhajtok, az röviden szólva, nem egyéb, mint - puncs. Közönséges viszonyok között talán nem merészném ilyesre Trotwood és Wickfield úrhölgyek elnézését kikérni, de...

- A mi engem illet, - szólt a néném, - a legnagyobb örömmel iszom majd az ön sikerére és boldogságára.

- És én is, - szólt Ágnes mosolyogva.

Micawber úr azonnal lement a kocsmába, a hol, úgy látszott, egészen otthonos volt és csakhamar egy párolgó kancsóval tért vissza. Lehetetlen volt észre nem vennem, hogy a czitromot saját zsebkésével hámozta le, mely, mint az egy telepítvényeshez illett, legalább is

egy lábnyi hosszúságú volt, és a melyet nem minden tüntetés nélkül, kecsesen kabátujján törült le. Micawberné és a család két idősebb tagja, mint csak most vettem észre, hasonló tekintélyes fegyverekkel voltak ellátva, míg a kisebb gyermekek mindenike erős zsinórhoz kötött fakanalat hordott az oldalán. Nyilván a tengeren és a vadonban való élet begyakorlására Micawber úr a puncsot nem poharakba töltötte, - melyek pedig nagy számmal álltak ott a polczon, - hanem kiállhatatlan ón-csuprokban osztotta szét; mégis sohasem láttam őt oly gyönyörrel szürcsölni a puncsot, mint a saját ón-kannájából, melyet később az est vége felé diadalmas örömmel zsebébe dugott.

- Az ó-világ fényűzéseiről, - szólt Micawber úr, a kit rendkívüli benső meglelégedéssel töltött el az önmegtartóztatás, - immáron lemondunk. Az őserdő lakói természetszerűleg nem remélhetik, hogy a civilizáció kényelmetességeiben részesedjenek.

E pillanatban valami fiú lépett be, jelentve, hogy valaki beszélni kíván Micawber úrral.

- Sejtem, - szólt Micawberné, kannácskáját letéve, - hogy családom valamely tagja lehet.

- Ez esetben, kedves feleség, - szólt Micawber úr a szokott módon fölpattanva, mihelyt e tárgyra került a sor, - családot tisztelt tagja, bárki legyen is az, mivelhogy elég soká vára-koztatott bennünket, most fordítva, kissé várakozhat majd mi reánk.

- Micawber, - szólt a felesége halk hangon, - ilyen pillanatban, mint a mostani...

- Nem való, hogy minden csekélyke botlás megrovassék, - szólt Micawber úr fölkelve. - Egyébként igazad van, Emma.

- Hidd el, - szólt Micawberné, - vesztesnek eddig csak az én családom érezheti magát, nem pedig te. Ha családom végül belátja, hogy viselete által mitől fosztotta meg magát a múltban, és most baráti jobbát kívánja feléd nyújtani, ne utasítsd azt vissza e nevezetes órákban.

- Édesem, - szólt Micawber úr, - a te kívánságod teljesüljön.

- És ha nem az ő kedvükért, hát az én kedvemért, - szólt Micawberné.

- Emma, - válaszolt Micawber úr, - a kérdésnek ez a fölfogása ilyen pillanatban ellenáll-hatatlan erővel hat. Nem kötelezhetem magamat ugyan még most sem, hogy családotnak nyakába borúlok; de családotnak az a tagja, ki most lenn várakozik, az én részemről semmi hidegséget ne tapasztaljon.

Micawber úr lement s távolléte alatt Micawberné kételkedés nélkül az a gondolat aggasztotta, hogy férje valamiképpen összekülönbözött családjának ama bizonyos tagjával. Végre meg-jelent a fiú, a ki lehítta volt, s egy papírlapot adott át nekem, melyre czeruzával eme hivatalos törvényszéki hangzású szavak voltak jegyezve: *HEEP contra MICAWBER*. Ez íratból megtudtam, hogy Micawber úr ismét fogságba került, és hogy a kétségbeesés örvényének legfenekére jutva, kését és ónkannáját kéri, mivelhogy e tárgyak életének vajmi rövid hátralévő szakában, a tömlöczben jó szolgálatot tehetnek neki. Egyben még azzal a kéréssel járult elém, hogy utolsó baráti szolgálatként családját a község szegényházába helyezzem el s aztán őt magát végképpen feledjem el úgy, mintha soha a földön nem létezett volna.

Válaszképpen természetesen a fiúval lementem és az adósságot kifizettem. Micawber úr ott ült egy sarokban, komor pillantásokat vetve a végrehajtóra, ki őt fogolylyá tette. Szabadon bocsáttatván, meleg elragadtatással ölelt meg engem és tartozását rögtön jegyzőkönyvébe jegyezte - roppant súlyt helyezve, mint emlékszem, egy fél pennyre, melyet neki bediktálni elfeledtem volt.

Ez a fontos jegyzőkönyv még elég jókor egy másik jelentős ügyének elintézésére emlékeztette Micawber urat. Fölmenvén a szobába, hol elmaradását azzal mentette ki, hogy oly körülmények tartották távol, melyek fölött hatalma nincs, egy hosszú ív papírt húzott ki

zsebéből, mely sok rét volt összehajtva és tengernyi számoszlopokkal tele írva. Úgy hiszem, hogy iskolai számtani könyvön kívül soha ily összegek nem kerültek a szemem elé. Kamatos kamat számolások voltak, melyek egy 41 font 10 shilling és 11 $\frac{1}{2}$ penny különböző terminusokban esedékes tőkére vonatkoztak. E határidők pontos figyelembevétele és jövedelmeinek részletes megbecsülése alapján oly tőkét vett föl, mely ezt a főösszeget kamatoskamattal együtt két évre, tizenöt naptári hónapra és tizennégy napra a mai naptól számítva képviselte. Erről a végösszegekről igen csinosan írott adóslevelet állított ki s azt tüstént sok hálálkodás közt Traddlesnek adta át adósságának tökéletes fődözése gyanánt - úgy, mint férfiak között szokás.

- Még mindig sejtem, - szólt Micawberné, fejének elgondolkozó bólintgatásával, - hogy családom a hajón meg fog jelenni, mielőtt elvitorlázunk.

Micawber úrnak kétségtelenül szintén voltak sejtelmek erről a dolgról, de úgy látszik, hogy ónkannájába dobta és lenyelte őket.

- Ha a tengeren való átkelésök közben alkalmuk lesz levelet küldhetni, - szólt a néném Micawbernéhez, - úgy-e, hallat majd valamit magukról.

- Édes, jó asszonyom, - válaszolt ő, - boldoggá tesz a gondolat, hogy valaki hírt óhajt felőlünk. Semmi szín alatt sem hanyagolhatom el a levelezést. És bízást remélem, hogy Copperfield úrnak, mint régi, meghitt barátunknak sem lesz kifogása az ellen, hogy alkalom adtán hírt kap valakitől, a ki őt még abból az időből ismeri, mikor az ikrek még nem eszméltek.

- Igen, - mondtam, - remélem, hogy hírt hallok felőle, mihelyt csak alkalmatosság lesz reá.

- Ha az égnek is úgy tetszik, - szólt Micawber úr, - sok ily alkalmatosság fog akadni. Az óceán ilyenkor jóformán egy hajóáradat, és szinte lehetetlen, hogy az átkelésnél egész sereggel ne találkozzunk. Hiszen ez csak pusztá átkelés, - szólt Micawber úr távcsövével játszva, - pusztán csak átkelés. Az egész távolság valósággal elenyésző.

Csak most veszem észre, mily különös volt és mennyire Micawber úrra vallott, hogy mikor Londonból Canterburybe költözködött, úgy beszélt, mintha a világ másik végére költözködnék, és most Ausztráliába való útját úgy tüntette föl, mintha egy kis kirándulást tenne a csatornán át.

- Az úton rajta leszek, hogy őket valami történettel mulattassam, - szólt Micawber úr, - és Wilkins fiam melódiáit, remélem, szívesen fogják hallgatni a kajüt-tűz mellett. Ha a feleségemet is megszállja majd a tengerész-lélek, - remélem, hogy ezzel a kifejezéssel nem sértettem meg a konvencionális illemet, - előreláthatólag eldalolja majd a Kis-Tafflin énekét. Azonközben a hajó körül remélhetőleg delfinek és rozmárok is fognak mutatkozni, és hol a hajó orránál, hol farkánál sem hiányoznak majd az érdekes látványosságok. Szóval, - veté oda Micawber úr régi leereszkedő modorában, - minden valószínűséggel lent is, fönt is annyi érdekgerjesztő dolog fog kínálkozni, hogy észre se vesszük majd, mire a főárbócz matróza elkiáltja, hogy - szárazföld!

Ezzel ónkannájának maradék-tartalmát könnyed mozdulattal kifreccsenté, azt jelezve ezzel, mintha az utat már megtette volna és mintha egyben elsőrangú vizsgálatot állott volna ki a tengerészeti tudományokból a legfelsőbb tengerészeti tekintélyek előtt.

- De a mit a legfőképpen remélek, kedves Copperfield úr, - szólt Micawberné, - az, hogy családuknak némely ágaiban régi hazánkban ismét tovább fogunk élni. Nem beszélek a saját családomról, hanem unokáinkról. Bármily erős is a hajtás, - szólt Micawberné fejbólintva, - nem feledkezhetem meg az anyatörzsökről; és ha fajunk méltóságra és gazdagságra teend szert, megvallom, szeretném, ha e vagyon Britannia ládáiba ömlenék.

- Édesem, - szólt Micawber úr, - Britanniának jut, a mi jut. Ki kell mondanom, hogy Britannia sohase tett sokat érettem, és hogy a jelzett tekintetben nekem semmi óhajom nincs.

- Nos hát akkor, Micawber, - szólt Micawberné, - rossz úton vagy. Nem azért mész te ki ama távol országba, hogy kapcsolatodat Albionnal meglazítsad, hanem ellenkezőleg, hogy megerősítsed.

- A szóbanforgó kapcsolatból, édesem, - válaszolt Micawber úr, - ismétlem, nem hárul reám olyan személyes kötelezettség terhe, hogy új kapcsolatok kötésében érzésemet korlátozhatná.

- Ismétlem, - szólt Micawberné, - hogy e tekintetben nincs igazad. Micawber, te nem ismered a saját erődöt. Épp ez az erő az, mely még mostani lépésedben is csak erősebbre fűzi kapcsolatodat Albionnal.

Micawber úr magasra fölhúzott szemöldökkel ült karosszékében, félig magáévá téve és félig elutasítva Micawberné nézeteit, de a lényegben mélyen átérezve felesége előrelátását.

- Kedves Copperfield úr, - szólt Micawberné, - én azt óhajtom, hogy Micawber az ő helyzetét átérezze. Fölöttébb fontosnak látom, hogy Micawber elvitorlázásának órájától kezdve helyzetét átérezze. Ön elég régóta ismer engem, kedves Copperfield úr, és tudja, hogy nem vagyok oly vérmes lelkületű, mint Micawber. Az én lényem, ha szabad így szólanom, legkiváltképpen gyakorlatiasságra termett. Tudom, hogy hosszú út előtt állunk. Tudom, hogy sok nélkülözéssel és kényelmetlenséggel fog járni az út. Nem zárkozhatom el eme tények elől. De tudom azt is, hogy kicsoda Micawber. És ismerem a Micawberben szunnyadó őserőt. Épp ezért nagyon fontosnak és lényegesnek tartom, hogy Micawber az ő helyzetét átérezze.

- Édesem, - válaszolt a férj, - talán megengeded a megjegyzést, hogy nagyon lehetséges, hogy helyzetemet a jelen pillanatban igenis átérzem.

- Nem hinném, Micawber, - válaszolt a feleség. - Nem egészen s nem teljességgel. Kedves Copperfield úr, a Micawber esete nem közönséges. Micawber egy távol országba vitorlázik, egyenesen és kifejezetten azért, hogy először életében teljes megértésben és méltánylásban részesedjék. Azt óhajtom, hogy Micawber menjen a hajó elülső felébe és mondja elszántan: ezt az országot én meghódítani jöttem. Vannak méltóságaitok? Vannak kincseitek? Vannak dúsan jövedelmező hivatalaitok? Nos, hát ajánljátok fel azokat. Mert az enyéimek.

Micawber úron, a ki mindnyájunkra ránézett, meglátszott, hogy azt gondolja, hogy ez a gondolat nem minden igazság nélkül való.

- Azt kívánom, hogy Micawber, ha szabad így szólanom, - folytatá Micawberné okfejtő hangon, - a saját sorsának Caesarja legyen. Ezt tartom én, kedves Copperfield úr, az ő igazi helyzetének. Ez utazás első pillanatától kezdve kívánom, hogy Micawber a hajó élére állva mondja: elég volt a várakozásból, elég a csalódásból, elég a szűkölködésből. Mindez csak a régi hazában járta. De itt ez már az új haza. Elé tehát az elismeréssel. Hadd lássuk a méltánylást, a sikert.

Micawber úr összefonta karjait és oly elszántan tekintett előre, mintha már a hajó élén állana.

- És ha így cselekszik, - szólt Micawberné, - átérezve hivatását, - nincs-e igazam, ha azt mondom, hogy Micawber kapcsolatát Britanniával nem gyöngíteni, de még megerősíteni fogja. Ha ama másik hemiszférában jelentős nyilvános személyiséggé növi ki magát, ki meri akkor mondani, hogy befolyása otthon is nem válik érezhetővé? Lehetnék-e oly kishitű, hogy föltételezném, ha Micawber egyszer tehetségének és hatalmának varázsvesszejével Ausztráliát megígézi, hogy akkor Angliában is nem érvényesülne? Én csak asszony vagyok, de nem tartanám magamat méltónak önmagamhoz és atyámhoz, ha ily képtelen gyöngeség bűnébe esném.

Micawberné ama meggyőződése, hogy érvei czáfolhatatlanok, hangjának oly erkölcsi fenséget kölcsönzött, minőt, úgy hiszem, soha annak előtte benne nem éreztem.

- És ennélfogva, - szólt Micawberné, - annál is inkább kívánom, hogy valamikor a jövőben még a honi földre térjünk vissza. Micawber számára - nem titkolhatom el, hogy ezt erősen hiszem - a történelem külön lapot tart fenn; és így még be kell mutatkoznia annak az országnak, mely őt szülte, de a megfelelő hatáskört tőle megtagadta!

- Édesem, - szólt Micawber úr, - lehetetlen, hogy a te szereteted meg ne indítson. Mindig készen állok a te józan értelmességed szerint eljárni. A mi lesz - az lesz. Isten ments, hogy én hazámtól megvonni akarnám azon kincsek legkisebb részét is, melyeket utódaink fölhalmozandanak.

- Ez már helyes, - szólt a néném, Peggotty úr felé intve, - és én poharamat emelem mindnyájatok iránti barátságomra; áldás és siker kíséren benneteket minden utakon.

Peggotty úr leültette a két gyermeket, kiket térdén ringatott, hogy Micawberrel és annak feleségével együtt mindnyájunk egészségére ürítse poharát; és midőn Micawberék kezét közös sors osztályosaként szívélyesen szorongatta s barna arczán mosoly derűje ömlött el, éreztem, hogy bárhová is menjen, mindenütt meg fog élni, mindenütt becsületes nevet fog szerezni és mindenütt szeretni fogják.

Még a gyermekeket is utasították, hogy fakanalukat Micawber úr kannájába mártsák és azok tartalmát egészségünkre ürítsék. Mikor ez megtörtént, néném és Ágnes fölállottak s elbúcsúztak a kivándorlóktól. Fájdalmas búcsúzás volt. Mindnyájan sírtak; a gyermekek az utolsó pillanatig Ágnesen csüggték; s a szegény Micawberné otthagytuk nagy levertségében, zokogva és sírva a komor gyertyafény mellett, melynek világától a szoba a folyamról nézve valami nagyon siralmas világítótoronyként tűnhetett föl.

Másnap reggel lementem megnézni, hogy távoztak-e már. Egy sajkában már öt óraker elindultak volt. És hogy minő hézag marad az ilyen búcsúzás után, arra nézve csodálatos bizonyosságul szolgált nekem az a körülmény, hogy bárha a düledező kocsmát s a falépcsőzetet csak tegnap este óta hoztam kapcsolatba velük, mindezek mégis mily kietlenül és elhagyottan néztek ki, mióta ők eltávoztak.

A következő nap délutánján jó öreg dajkámmal kikocsiztunk Gravesendbe. A hajót ott találtuk a folyamon, körülveve egész sereg sajkával; és mert kedvező szél lengett, az árboczhegyen az indulás jele volt kitűzve. Rögtön csolnakot béreltem és keresztüleveze a sajkák tömkelegén, a hajóra léptünk.

Peggotty úr a fedélzeten várt bennünket. Elbeszélte nekem, hogy Micawbert épp az imént Heep bepanaszolása folytán még egyszer és utoljára letartóztatták, és hogy az én kérésem értelmében ő helyettem mindjárt kifizette a tartozást, melyet én viszont neki megtérítettem. Aztán levitt bennünket a középfedélzetre, a hol minden aggodalmamat, hogy megtudhatná a történeteket, elenyésztette Micawber úr, a ki a sötétségből előlépve, barátságos pártfogói képpel Peggotty úr karjába fogódzott, és nekem elbeszélte, hogy tegnapelőtt este óta egy pillanatra sem váltak el egymástól.

Oly idegenszerű helyiség volt ez reám nézve, és oly sötét, hogy kezdetben mitsem tudtam megkülönböztetni; de lassanként, a mint a sötétséghez hozzászoktam, világosodni kezdett a környezet, mely olyan volt, mintha egy Ostade-féle genre-kép kellő közepébe kerültem volna. A hajó nagy gerendái és bordái között, a kivándorlók holmija, ládái, csomagjai, hordói és podgyászrakásai közepett - itt-ott imbolygó lámpafénytől, másutt pedig valamelyes szelelőlyukon vagy csapóajtón beszűrődő sárgás napfénytől megvilágítva - mozgalmas embercsoportok bontakoztak ki a homályból, a mint egymással új barátságokat kötöttek, egymástól

búcsúztak, csevegtek, sírtak és nevettek, ettek és ittak; némelyek már elfoglalva néhány négy-szöglábnyi helyüket, melyen czók-mókjukkal berendezkedtek, a picziny gyermekeket zsámolyokra vagy törpe karosszékecskébe ültetve; mások vígasztalanul bolyongva ide-oda, hogy letelepedésre helyet nem találhatnak. Csecsemőktől kezdve, kik alig egy-két hetesek, hajlott öreg emberekig és asszonyokig, kiknek alig egy-két heti életet jósolt volna még az ember, és földművesektől kezdve, kik Anglia földjéből tényleg magukkal vittek valamit csizmáikon, a kovácsokig, kik Anglia füstjéből és koromjából szemlélhető mutatványokat szállítottak arcukon a másik félgömbre, minden életkor és minden foglalkozás képviseltnek látszott a középfedélzet e szűk térségében szorongva.

A mint szemem körülhordoztam, úgy rémlett, hogy egy nyitott ajtócskán át valamelyik Micawber-gyerek közelében, Emmihez hasonló alakot látok. Figyelmemet egy másik alak terelte rá, mely csókkal búcsúzott tőle, és mely, a mint a rendetlenségen keresztül szelíden átlebegett - Ágnesre emlékeztetett! De a nagy mozgalmasság és zavar közepett és saját gondolataim nyugtalansága következtében szem elől vesztettem és csak annyit tudtam, hogy a percz már elérkezett, mikor a látogatókat intik, hogy a hajóról távozzanak. És csak annyit láttam, hogy dajkám valakinek keblére borulva mellettem sírdogált, és hogy Gummidgené egy fiatalabb, lehajlott nőszemély segítségével buzgón rendezgette Peggotty úr holmiját.

- Van még utójára valami mondani valója, Davy úrfi? - kérdezte Peggotty úr. - Nem felejtkeztünk meg valamiről, a mit ee kellene intézni, mielőtt búcsuzkodunk?

- Bizony megfeledeztünk valakiről, Mártáról.

Az épp említett lehajlott fiatal nőszemély vállát érintette és Márta állott előttem.

- Az isten áldja meg magát, jó ember, hát magával viszi?

Márta felelt helyette, könnyeinek szakadó árával. Nem voltam képes szólni, csak kezét szorongattam, és ha valaha ember iránt fakadt szeretet és tisztelet szívemben, hát ezt az embert szerettem és tiszteltem.

Az idegenek gyorsan távoztak a hajóról. De a legnehezebb dolog még hátra volt. Elmondtam neki, a mit ama nemes elköltözött szellem rám bízott volt, hogy búcsuzáskor elmondjam.

Mélyen meg volt indulva. De mikor válaszképpen a sajnálat és szeretet üzeneteit bírta reám amaz immár süket fülek számára, ő talán még mélyebben megindított engem.

A válás percze itt volt. Megöleltem, és könnyező dajkám karját fogva elsiettem. A fedélzeten még a szegény Micawbernéől is elbúcsúztam. Még ottan és akkor is nyugtalan várakozással nézett körül családja valamelyik tagja után, és utolsó szava az volt hozzám, hogy Micawbert soha el nem hagyja.

Leszálltunk csolnakunkba és egy kis távolságra megállapodtunk, hogy a hajó indulását lássuk. Csöndes és sugárzó alkonyat volt. A hajó épp köztünk s az alkonypír közt állott, úgy, hogy minden kötél és rúd az alkony lángjától pirosra volt festve. Ily szép, szomorú és mégis reményteljes képet, mint a gyönyörű hajót, mely csöndesen ringott a hullámzó vizeken, annyi étellel belsejében, mely itt a rácsokhoz szorúlt, amott csoportokba verődve álldogált, egy pillanatilag levett főveggel és hallgatagon, soha életemben nem láttam.

Csak egy pillanatilag hallgatagon. Mert a mint a vitorlák a szélben duzzadoztak és a hajó mozogni kezdett, a környező sajkák özönéből háromszoros hurráh hangzott föl, a hajón háromszorosan fölkapva és háromszoros hatalmas visszhangban ismételve. Szívem majd hogy megszakadt, midőn a kalapok és kendők búcsúzva lobogtak - és midőn egyszerre őt láttam meg.

Ott láttam nagybátyja oldalán, vállán remegve. És a mint bácsija hevesen felénk mutatott, ő is észrevett bennünket és felénk lobogtatta az utolsó isten hozzádot. Óh, Emmi, te szépséges és hervadó, tapadj hozzá megtört szívednek legtökéletesebb bizalmával, hiszen rajtad csüngött ő nagy szeretetének minden erejével.

Rózsás fénytől övezve, magasan fönn a födélzetén, ott állottak ők külön, a leány belefogódzva, a férfi őt tartva, ünnepélyesen eltűnve a levegős távolban. Midőn a parthoz evezünk, az éjszaka leszállt már a kenti halmokra - és sötéten ereszkedett le én reám.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Távollét.

Hosszú, komor éjszaka volt az, a mely rám ereszkedett, a melyet sok remény, sok drága emlék, sok tévedés, sok hiábavaló gond és szomorúság kísértete népesített be.

Elhagytam Angliát, nem tudván még akkor sem, mily súlyos volt a csapás, a melyet viselnem kellett. Elhagytam mindazokat, a kik drágák voltak szívemnek, és eltávoztam. Azt hittem, hogy kiállottam már, a mit rám mért a sors, és túlestem rajta. Mint az a férfi, a ki halálos sebet kap a csatatéren, s alig tudja, hogy megsebesült, épp úgy nem sejtettem én sem, mikor magamra maradtam fegyelmetlen szívemmel, mily mély a seb, a melylyel meg kellett küzdenem.

Elkövetkezett a megismerés, nem hirtelen, hanem apránként, lépésről-lépésre. Az a vígasztalan érzés, a melylyel útra keltem, óráról-óra mélyebb és nyomasztóbb lett. Eleinte valamely veszteség és bánat tompa érzete nehezedett rám, a melyen belül egyebet nem igen tudtam megkülönböztetni. De észrevétlenül növekedve, reménytelen tudatává fokozódott mindannak, a mit elvesztettem - a szerelemnek, a barátságnak, az érdeklődésnek; mindannak, a mi összeomlott - lelkem első bizodalmanak, szívem első föllángolásának, életem egész kártyavárának; mindannak, a mi megmaradt - annak a pusztá ürnek és sivatagnak, a mely körülöttem terjengett, mérhetetlenül, beleveszve a sötét szemhatárba.

Lehet, hogy önző volt a fájdalom, de én nem tudtam róla. Gyászoltam az én kis gyerekasszonykám, a ki oly fiatalon tört le az élet viruló fájáról. Gyászoltam barátomat, a ki kivívhatta volna ezrek bámulatát és szeretetét, úgy, a hogy' kivívta valaha az enyémet. Gyászoltam azt a megtört szívet, a mely a viharzó tenger fenekén talált nyugalomra; gyászoltam vándorútra kelt roncsait annak az egyszerű otthonnak, a hol éjszaka elhallgattam a szél suhogását, mikor gyermek voltam.

Sokáig nem volt reményem arra, hogy valaha fölcusúdjam újra abból az egyre növekvő búskomorságból, a mely rám szakadt. Helyről-helyre bolyongtam, magammal czipelve terhemet mindenüvé. Éreztem most már az egész súlyát; roskadoztam alatta, s azt súgta a szívem, hogy soha-soha ne reméljek könnyebbülést.

Mikor kétségbeesésem legnagyobb volt, azt hittem, hogy meg kell halnom. Olykor azt gondoltam, hogy legszívesebben otthon halnék meg; és ilyenkor valóban visszafordultam utamon, hogy mihamarább hazaérhessek. Máskor meg egyre tovább vándoroltam, városról-városra, keresvén, ég tudja mit, s szabadulni iparkodván, ég tudja, mitől.

Képtelen vagyok lelki gyötrődésem szomorú változásait lefesteni, egyenként, úgy, a hogy' átéltem őket. Vannak álmok, a mik csak gyarlón és határozatlanul írhatók le; s mikor kényszerítem magam, hogy visszatekintsek életemnek erre a szakára, úgy érzem, mintha ilyen álmokra emlékezném. Látom magam idegen városok látványosságai, paloták, székesegyházak,

templomok, festmények, várak, síremlékek, káprázatos utcák közepett - a történelem és a mondavilág régi szentelt helyein - bolyongni, mint egy alvajárót, kínzó terhemet magammal hordva mindenütt, s alig eszmélve a tárgyakra, a mint előttem tovatűnnek. Közömbösség az emésztő fájdalomon kívül minden iránt - ez volt az az éjszaka, a mely fegyelmetlen szívemre szakadt. Hadd emeljem föl tekintetemet - a hogy' végül, Istennek hála! fölemeltem - ebből az éjszakából, s hosszú, szomorú, siralmas álmából a derengő hajnal felé.

Sok-sok hónapon keresztül utazgattam e szakadatlanul borongó felhővel lelkem fölött. Egy s más határozatlan érv, a mely arra bírta, hogy ne térjek még haza - (oly érvek, a melyek akkor hasztalanul vívódtak lelkemben, hogy tisztább alakot öltsenek), - vándorutam folytatására ösztökölt. Olykor nyughatatlanul siettem egyik helyről a másikra, sehol meg nem állva; máskor meg hosszasan vesztegeltem egy helyütt. Nem volt célom sehol, nem volt bennem lélek, a mely erőt adott volna.

Schweizban voltam. Olaszországból jöttem át az Alpok egyik nagy hágóján keresztül s azóta ide-oda barangoltam a hegyek szűk ösvényein vezetővel. Ha az a rémes magányosság, a mely ott lépten-nyomon környezett, szívemhez szólt, én nem tudtam róla. Fenséges csodákat láttam az ijesztő magasságokban és mélységekben, a zuhogó hegyipatakokban s a jég- és hósvatagokban; de azért más egyébre meg nem tanítottak.

Egy este, napnyugta előtt, egy völgybe érkeztem, a hol pihennem kellett. Mialatt lefelé haladtam a hegyoldal mentén kígyózó ösvényen, a honnan láttam már messze lent csillámlani a völgyet, azt hiszem, a szépség és nyugalom valamely rég idegenné vált érzete lopódzott szívembe, s a táj enyhe békéje ellágyított. Emlékszem, hogy mikor egyízben megálltam, fájdalomam mintha kevésbé lett volna nyomasztó, kevésbé lett volna kétségbeejtő. Emlékszem, hogy szinte azt kezdtem remélni, hátha van még tán számomra gyógyulás.

Akkor értem le a völgybe, mikor a leáldozó nap megaranyozta a távoli hótakart csúcsokat, a melyek örökös felhők gyanánt zárták körül a völgyet. A hegyek lábai, a melyek a völgykatlant alkották, a hol a kis falucska elterült, üde zöld díszben pompáztak; s magasan e zsengebb növényzet fölött fenyveserdők sötétlettek, a melyek hatalmas ék gyanánt nyomultak a völgy és a téli hófúvások közé, útját szegve a hógörgetegeknek. Az erdők felett meredek szirtfalak ágaskodtak egymás fölé, tar sziklával, csillogó jégmezőkkel, legelők tenyérnyi zöld foltjaival tarkítva, a melyek mindmegannyian beleolvadtak elmosódva a csúcsok hókoronájába. Itt-ott a lejtőkön magányos foltok - megannyi kis kunyhó - tarkállottak, a melyek az égbetornyosuló magaslatok mellett úgy eltörpültek, mintha túlságosan kicsinyek lettek volna játékszernek is. Eltörpült a völgyben szorongó falucska is, fahídjával a hegyipatak fölött, a mely legördült sziklatömbökön törtetve keresztül, fák között zuhogott tovább. A csendes légen át távoli énekszó rezgett - pásztorok éneke; de mivel egy tündöklő esti felleg éppen a lejtő közepén vonult át, csaknem azt hihettem, hogy a hang a felhőből jő s nem földiek dala. E nyájas békében mintha csak a nagy természet szólt volna hozzám, s úgy ellágyított, hogy fáradt fejemet lehajtottam a fűbe, és sírtam, úgy a hogy' sohasem sírtam még Dóra halála óta!

Alig pár perczczel előbb levélcsomagot vettem át a faluban, és kísértálmam a szabadba, hogy elolvassam, a míg elkészül a vacsorám. Több küldemény nem ért utól, s hosszú idő óta nem kaptam már levelet. Néhány soron kívül, hogy jól vagyok, s hogy ide vagy oda érkeztem, erő vagy elszántság híján, magam sem írtam haza, a mióta útra keltem.

A csomag kezemben volt. Kinyitottam, s láttam, hogy Ágnes írt.

Azt írta, hogy boldog és hasznos életet él, úgy, a hogy' remélte. Magáról mindössze ennyit írt. A többi rám vonatkozott.

Nem osztogatott tanácsot; nem emlegette kötelességeimet; csak elmondta, a maga sajátos bensőségével, hogy mennyire bízik bennem. Ő tudja, - (írta a többi közt), - hogy az olyan

jellemnek, a minő az enyém, a fájdalom javára fog válni. Tudja, hogy a megpróbáltatások és a lelki rázkódások az ily jellemet megedzik és fölemelik. Meg van győződve róla, hogy a csapás, a melyet átszenvedtem, szilárdabbá és nemesebbé teszi minden törekvésemet. Ő, a ki úgy ujjong dicsőségemen, s oly bizton várja hírnevem növekedését, tudja jól, hogy tovább fogok dolgozni. Tudja, hogy az én lelkemben a szomorúságnak nem gyöngeséggé, hanem erővé kell válnia. Mint a hogy' gyermekkorom szenvedései hozzájárultak ahhoz, hogy azzá fejlődjem, a mi vagyok, éppen úgy a nagyobb sorcsapások arra fognak ösztönözni, hogy még jobbra legyek, mint a minő vagyok; s a hogy' ők tanítanak engem, úgy tanítsak én másokat. Istennek ajánl, a ki magához vette ártatlan egyetlenemet; megőrzi mindig hozzám való testvéri szeretetét, s mellettem van mindig, bárhová megyek; büszke arra, a mit eddig tettem, de mérhetetlenül büszkébb arra, a mit ezentúl kell még majd cselekednem.

Keblembe rejtettem a levelet, s elgondoltam, mi voltam csak egy órával is előbb! Mikor elhalt az ének szava, a szelid esti felleget elsötétedett, a völgy élénk színei elmosódtak s a hegy-csúcsok aranyos hótakarója a sápadt éjjeli égbolt távolába olvadt, s én mégis úgy éreztem, hogy az én lelkemről elmúlt az éjszaka és árnyai szétfosladoztak: nem volt szó arra a szeretetre, a melylyel Ágnesen csüggttem, a ki ezentúl még drágább volt szívemnek, mint eddig bármikor.

Sokszor elolvastam a levelét, s még lefekvés előtt válaszoltam neki. Megírtam, hogy nagyon, de nagyon nagy szükségem volt az ő segítségére; hogy ő nélküle nem volnék és nem lettem volna az, a minek ő tart engemet; csak ő lelkesít arra, hogy az legyek, és meg fogom próbálni.

Meg is próbáltam. Három hónap híján egy esztendeje volt már, hogy rám szakadt a szomorúság. Elhatároztam, hogy e három hónap letelte előtt nem kötöm magam szilárd elhatározásokhoz, hanem csak a próbának élek. Ott maradtam a völgyben és környékén az egész idő alatt.

Mikor eltelt a három hónap, elhatároztam, hogy egy ideig nem megyek még haza; egyelőre ott telepszem meg Schweizban, a melyet drágává tett előttem annak az estének az emlékezete; tollat ragadok; munkához látok.

Ahhoz folyamodtam alázatosan, a kihez Ágnes ajánlott: fölkerestem a természetet, a melyet soha senkisémet keres föl hiába; s utat nyitottam szívembe újra az emberi érdeklődésnek, a melytől még nemrégiben úgy visszariadtam. Nemsokára csaknem annyi jóbarátom volt a völgyben, mint Yarmouthban; s mikor a tél közeledtekor Genfbe utaztam, s tavasszal újra visszatértem, szíves köszöntésüknek otthonias volt már a csengése, bár nem angol nyelven üdvözöltek.

Reggeltől estig dolgoztam, türelmesen és kitartással. Regényt írtam, a melynek tárgya saját nem nagyon régi élményeimből fakadt, s elküldtem Traddlesnek, a ki nagyon előnyösen elhelyezte. S növekvő dicsőségem híre kezdett eljutni hozzám is, az utasok révén, a kikkel véletlenül találkoztam. Némi pihenés és szórakozás után újra munkához láttam, a régi buzgalommal, s egy új regénybe kezdtem, a melybe nagyon belemerültem. A mint egyre tovább jutottam e munkámban, egyre jobban éreztem föladatom nagyságát, s egyre jobban megfeszítettem minden erőmet, hogy a mibe kezdtem, jól elvégezzem. Harmadik költői alkotásom volt. Félig sem készültem még el vele, mikor egyszer pihenés közben arra gondoltam, hogy hazatérek.

Már jó idő óta, bárha türelmesen tanultam és dolgoztam, edző testgyakorláshoz szoktattam magam. Egészségem, a mely erősen meg volt rendülve, mikor Angliát elhagytam, teljesen helyreállott. Sok országban jártam, és azt hiszem, ismereteim jóval gyarapodtak.

Ezzel el is mondtam mindent, a mit szükségesnek vélek távollétem idejéről e helyütt fölleleveníteni - egy dolgon kívül. Ezt az egyet sem azért hallgattam el mindeddig, mintha

bármely gondolatomat is el akarnám titkolni, mert a mint már egyebüzt említettem, ez a történet önéletírásom. Csupán azt óhajtottam, hogy lelkem legtitkosabb hullámozása külön maradjon minden egyébtől és legutoljára. Most tehát erre térek.

Nem vagyok képes oly tökéletesen belehatolni szívem rejtelseibe, hogy meg tudnám mondani, mikor támadt bennem legelőször az a gondolat, hogy szívem első és legragyogóbb reményeit Ágnesbe kellett volna helyeznem. Azt sem tudom, hogy bánatomnak mely szakában társult hozzá az a meggondolás, hogy akaratos fiúkoromban könnyelműen eldobtam magamtól szerelme drága kincsét. Azt hiszem, hogy e gondolat első sejtelmes suttogása megszólalt már ama régi boldogtalan érzésemben, a melytől nem bírtam szabadulni, mintha valami veszteség ért volna, vagy olyasvalaminek a hiánya bántana, a mi sohasem valósulhatna meg. De e gondolat új szemrehányás, új megbánás gyanánt támadt most fel elmémbe, szomorúságomban és a világtól való elhagyottságom közepett.

Ha akkoriban sokszor együtt lettem volna Ágnessel, azt hiszem, hogy vigasztalanságom gyöngeségében elárultam volna ezt neki. Ez volt az, a mitől homályosan féltem, már akkor is, mikor eleinte kényszerítettem magam, hogy ne térjek még vissza Angliába. Nem viselhettem volna el, hogy testvéri szeretetének csak egy parányát is elveszítsem; pedig ha elárultam volna magamat, oly tartózkodásra kényszerítettem volna mind a kettőnket, a melyet mindeddig nem ismertünk.

Nem felejthettem el, hogy az az érzélem, a melylyel Ágnes irántam most viseltetett, az én szabad elhatározásom és viselkedésem következménye volt. Hogy ha valaha másképp szeretett is talán, - pedig azt gondoltam néha, hogy volt idő, a mikor másképp szeretett, - ezt a szerelmet eldobtam magamtól. Az most mellékes volt, hogy megszoktam, mikor még mind a ketten gyermekek voltunk csak, oly lénynek tekinteni őt, a ki magasan fölötte áll regényes, vad ábrándjaimnak. Szenvedélyes gyöngédségemet másnak ajándékoztam; a mit megtehettem volna, azt nem tettem meg; s a mim most volt Ágnes, azzá én tettem őt és saját nemes szíve.

Lassú benső átalakulásom kezdetén, mikor iparkodtam jobban megérteni magamat és jobb emberré válni, azzal kecsegtettem magam, hogy a megpróbáltatások után jöhet még oly idő is, a mikor remélhetem még talán, hogy a mult félreértését jóvátehetem s oly boldog lehetek, hogy Ágnes a hitvesemmé lehet. De a mint telt az idő, vele együtt halványodott és enyészett el e távoli reménysugár. Ha csakugyan szeretett valamikor, akkor most még szentebbnek kell lennie én előtt, azt gondoltam, mikor visszaemlékeztem arra a bizalomra, a melylyel annyiszor megajándékoztam őt; mikor elgondoltam, mennyire ismeri tévelygő szívemet; s ha arra az áldozatra gondoltam, a melyet hoznia kellett, hogy barátom és nővérem lehessen, s arra a győzelemre, a melyet önmagán aratott. Ha pedig sohasem szeretett, hihettem-e, hogy most fog megszeretni?

Mindig éreztem gyöngeségemet az ő állhatatosságával és szilárdságával szemben; s ez az érzés most csak még jobban erőt vett rajtam. Bármije lehettem volna én neki, vagy ő nekem, ha méltóbb lettem volna rá a multban, ennek most már ideje mult, visszahozhatatlanul. Elszalasztottam a percet, s megérdemeltem, hogy Ágnest örökre elvesztettem.

Igaz, hogy sokat szenvedtem e lelki vívódások közepett, a melyek boldogtalanná tettek és a megbánás keserű érzésével töltöttek el; de éreztem, hogy a tisztesség és a becsület azt követelték tőlem, hogy tartsam szégyenkezve magamtól távol még azt a gondolatot is, hogy reményeim hervadása után forduljak e leányhoz, a kitől reményeim virágzó korában könnyelműen elfordultam. Ez a meggondolás volt a gyökere minden róla való elmélkedésemnek. Nem iparkodtam most már titkolni magam előtt, hogy szeretem őt, hogy odaadó ragaszkodással csüggök rajta; de azzal a szilárd meggyőződéssel tértem haza, hogy most már mind erre késő van, s hogy régi benső kapcsolatunkat most már nem szabad megbotlygatnom.

Gyakorta és hosszasan tünődtem Dórám ama sejtelmén, mi történhetett volna azokban az években, a melyeknek nem az volt a rendeltetésük, hogy megpróbáltatásokkal kísértsenek bennünket. Elgondolkoztam azon, hogy ime dolgok, a mik meg nem estek, hatásukban épp oly valóságok lehetnek ránk nézve, mint azok, a melyek beteljesedtek. Azok az évek, a melyekről Dóra beszélt, éppen azok váltak most rám nézve valósággá, hogy megjavítsanak; és valósággá váltak volna valamikor, egy kissé később talán, bárha ifjúságunk kora bohóságában szakadtunk is el egymástól. Iparkodtam, hogy azt a viszonyt, a mely köztem és Ágnes közt létesülhetett volna, bár nem létesült, arra használjam fel, hogy gyakoroljam magam az önmegtagadásban, hogy szilárdabb legyek, s tudatosabban belássam hibáimat és tévedéseimet. Ekképp az elmélkedés arról, a mi bekövetkezhethetett volna, rávezetett arra a meggyőződésekre, hogy nem következhetik be soha többé.

Ilyen válságok és ellentmondások mozgatták lelkemet elutazásomtól kezdve három év múlva történt visszatérésemig. Három éve volt már, hogy a kivándorlók hajója elvitorlázott, mikor ugyanabban az alkonyati órában s ugyanazon a helyen ott álltam a póstahajó födélzetén, a mely hazáig hozott, beletekintve a rózsás habokba, a melyeken egykor ama másik hajó képe tükröződött volt.

Három esztendő! Voltaképpen hosszú idő, bár gyorsan tovaröppent. Intett felém a drága otthon, s a drága nő képe - de Ágnes nem volt enyém - és nem is remélhettem, hogy az enyém lehet. Enyém lehetett volna valaha, de ennek vége mindörökre.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Visszatérés.

Fázós őszi este szálltam partra Londonban. Komor, esős idő volt, és egy percz alatt több sár és köd tárult elém, mint a mennyit egy egész év alatt láttam volt. A vámháztól az Emlékoszlopig kellett gyalogolnom, a míg kocsit találtam; s bárha a házak homlokzatai, a melyek a megdagadt csatornákra tekintettek alá, régi barátokként intettek felém, meg kellett adnom, hogy biz ők nagyon piszkos jóbarátok voltak.

Sokszor tapasztaltam, - s azt hiszem, más is így van vele, - hogy ha valamely meghitt helyről távozzunk, ez mintha csak jeladás volna arra, hogy most már az a hely bátran meg változhatik. Mikor a kocsia-blakon kitekintve észrevettem, hogy a Fish Street Hillen egy régi házat, a melyhez száz esztendő óta nem nyúlt sem festő, sem ács, sem kőműves, távollétem alatt lebontottak, s hogy egy szomszédos utcát, a melynek az idő szentesítette volt a piszkát és a kényelmetlenségét, csatornával láttak el és kiszélesítettek: szinte azt vártam már, hogy a Szent Pál székesegyház meg öregebbnek fog látszani.

El voltam rá készülve, hogy barátaim életviszonyai is megváltoztak egyben-másban. A néném régen Doverban rendezkedett be megint, Traddles pedig kezdett már ismertebb ügyvéddé válni, nem sokkal elutazásom után. Most Gray's Innben volt irodája, s utolsó leveleiben ama reményéről értesített, hogy most már valószínűleg nemsokára egyesülhet a világ legdrágább teremtésével.

Karácsony előtt vártak haza; de arról sejtelmük sem volt, hogy ily korán megérkezem. Szándékosan megtévesztettem őket, hogy gyönyörködhessem meglepetésükben. És mégis - milyen bohó az ember! - valami fázós csalódást éreztem, mikor nem várt senki, a ki fogadjon, és egyedül, hallgatagon kellett végigrobognom a ködös utcákon.

De a jól ismert üzletek vidáman csillogó lámpái kissé földerítettek, s mikor a Gray's Inn kávéház ajtaja előtt kiszálltam a kocsiból, már megint jókedvem volt. Az első perczben az jutott eszembe, milyen más világ volt az, mikor az Arany Keresztben szállottam meg, s azóta mi minden megváltozott. De hát ez természetes volt.

- Tudja, kérem, hol lakik az Innben Traddles úr? - kérdeztem a pinczértől, mialatt a kávéház kandallója mellett melegedtem.

- Holborn Courtban, uram; a második szám alatt.

- Traddles úr ugy-e növekvő hírnévnek örvend a jogászvilágban? - kérdeztem.

- Hm, uram, - felelt a pinczér, - valószínűleg; de én nem tudok róla.

A pinczér, a ki közepes korú, sovány ember volt, körülnézett, s társához folyamodott, a ki nála nagyobb tekintély volt, - egy duplatokájú, magas, erős, öregebb emberhez, a ki térdig érő fekete nadrágban és fekete harisnyában, mint valami templomaty a padjából, úgy bújt elő a kávéház végén levő rekeszből, a hol a pénztárt őrizte, címtár, közigazgatási naptár s egyéb könyvek és írások társaságában.

- Traddles úr, - szólt a sovány pinczér, - a ki a második szám alatt lakik a Holborn Courtban...

A tekintélyes pinczér intett neki, hogy elmehet, s azután ünnepélyesen hozzám fordult.

- Ugy-e, kérem, - szóltam kérdésemet megismételve, - Traddles úr növekvő hírnévnek örvend a jogászvilágban?

- Sohase hallottam a nevét, - szólt a pinczér erős, kissé rekedtes hangon.

Majd csakhogycsak bocsánatot nem kértem tőle Traddles nevében.

- Bizonyára fiatal ember még? - szólt a pinczértekintély, szemeit szigorúan rám meresztve. - Hány éve lakik az Innben?

- Vagy három esztendő óta, - válaszoltam.

A pinczér, a ki föltevése szerint negyven év óta ülhetett már ott, egyházatyái székében, nem foglalkozhatott tovább ily csekélységgel. Azt kérdezte, mit parancsolok ebédre?

Éreztem, hogy újra Angliában vagyok, és valóban mély levertség vett rajtam erőt Traddles miatt. Úgy éreztem, hogy nincs számára remény. Szerényen halat és egy szelet húst rendeltem, azután a kandalló mellé állva, a szegény Traddles névtelenségén töprengtem.

Miközben a távozó főpinczér után tekintettem, önkéntelenül az jutott eszembe, hogy az a kert, a melyben ez az emberfia lassacskán ilyen virággá nyílhatott, nem igen lehet a fejlődésnek áldott melegágya. Oly maradi, oly feszes, oly megcsontosodott, oly ünnepélyes és oly öreges formája volt. Körülnéztem a szobában, a melynek homokkal behintett padlója kétségtelenül most is épp úgy volt behintve, mint a főpinczér gyerekkorában, - ha ugyan gyerek is volt valaha, a mi nagyon valószínűtlennek tetszett; s a mint rávetődött a tekintetem a fényes asztalokra, a melyeknek vastag, síma, régi mahagonifájában ott tükröződött az arczom; majd meg a kifogástalanul fényezett és tisztított lámpákra, a ragyogó sárgaréztudakon lógó kényelmes zöld függönyökre, a melyek oly meghittén zárták el a fülkéket; a két nagy kandalló magasan lobogó tűzére; s végül a metszett palaczkokra, a melyek mintha felfuvalkodtak volna abban a tudatban, hogy a pincze oportói borának drága nedűje csillog majd bennök: kezdtem megérteni, hogy nemcsak Angliát, hanem a jogtudományát is nagyon nehéz ostrommal meghódítani. Fölmentem a hálósobámba, hogy száraz ruhát váltsak; de az ódon, padlózott terem rengeteg tágassága, - (az Inn boltos kapualja fölött volt a terem, jól emlékszem), - a négy lábú ágyóriás szilárd méltósága és a hatalmas almáriomok törhetetlen komolysága, mind-mind sötét homlokránczolóással tiltakoztak az én Traddles barátom és a többi hozzá hasonló

vakmerő ifjú boldogulása ellen. Lementem újra a kávéházba, hogy megebédeljek; s még az étkezés lassú kényelmessége s az egész hely illedelmes hallgatagsága is - (vendégek nem voltak, mert a nagy vakáció nem múlt még el) - ékesszóló tanúi voltak Traddles merészségének, s azt bizonyították, mily kevés reménye lehet arra, hogy húsz évnél hamarabb jusson számottevő megélhetési forráshoz.

A míg távol voltam, ilyesmit sehol sem láttam; s ez a látvány barátom jövőjébe vetett minden reményemet elsorvasztotta. A főpinczér jóllakott velem. Felém se nézett többet; hanem egy hosszú kamáslis öreg úrnak szentelte magát, a ki előtt mintegy magától ott termett a pinczéből egy pint különleges oportói, mert rendelni nem rendelte meg. A második pinczér suttogva fölvilágosított, hogy ez az öreg úr nyugalomba vonult közjegyző, a ki a Squaren lakik, és dúsgazdag ember; azt beszélik róla, hogy vagyonát mosónéjának a lányára fogja hagyni, meg hogy az almáriomában nagyszerű ezüstkészletet rejteget, a mely a fekvéstől egészen megfeketedett, noha a lakásában egyetlen egy kanálnál és villánál többet soha senki sem látott még. Most már csakugyan keresztet vetettem Traddles barátomra, és meggyőződésemmé vált, hogy nincs számára remény.

De mivel alig vártam, hogy viszonyláthassam régi jó pajtásomat, gyorsan bekaptam az ebédemet, - (a mi egy csöppet sem növelte tekintélyemet a főpinczér előtt), - s azután kisiettem a hátsó ajtón a helyiségből. A kettes számot csakhamar megtaláltam a Courtban, s mivel az ajtófélfára szegzett tábláról megtudtam, hogy Traddles úr lakása a legfelső emeleten van, nekiindultam a lépcsőnek. Régi rozoga lépcső volt, a melynek minden fordulóján vaskos kis olajoskanócz sorvadozott piszkos üvegbörtönében, pislogó világosságot terjesztve a félhomályban.

Miközben fölfelé botorkáltam a lépcsőn, úgy rémlett, mintha csengő kaczagást hallanék, még pedig nem holmi ügyésznek vagy ügyvédnek, nem is holmi ügyész vagy ügyvéd irnokának, hanem két-három pajkos leánynak a kaczagását. Mikor azonban megálltam, hogy hallgatódzzam, beléptem véletlenül egy lyukba, a melyet a Gray's Inn nagytekintetű társulata nem tartott szükségesnek bedeszkáztatni, és meglehetősen robajjal elterültem a földön. Mire föltápáskodtam, minden elcsöndesedett.

Innen kezdve óvatosan tapogatódzva haladtam tovább, s nagyot dobbant a szívem, mikor láttam, hogy a lakás külső ajtószárnya, a melyen nagy betűkkel ez a név pompázott: TRADDLES, nyitva állt. Kopogtam. Nagy lőtás-futás hallatszott ki az ajtó mögül; de egyéb semmi. Így hát újból kopogtam.

Félig inas, félig irnokformájú, ravaszképű kis ficzkó dugta ki a fejét az ajtón. Csak úgy kapkodott a levegő után, de azért úgy nézett rám, mintha azt akarta volna mondani: tessék törvényes úton-módon rámbizonyítani.

- Itthon van Traddles úr? - kérdeztem.

- Itthon, uram; de el van foglalva.

- Beszélni szeretnék vele.

A ravaszképű fiú, miután egy pillanatig fürkészve végignézett rajtam, elhatározta, hogy beereszt; s kitérve az ajtót, előbb egy parányi előszobába, majd meg egy kis nappaliba bocsátott be, a hol magam előtt láttam (szintén lelkendezve) régi barátomat, a ki irományok fölé hajolva asztala mellett ült.

- Szent Isten! hiszen ez Copperfield! - kiáltott Traddles, a mint föltekintett, és karjaimba rohant. Sokáig tartottuk egymást átölelve.

- Nincs semmi baj, édes Traddlesem?

- Semmi baj, édes Copperfieldem! Csupa jó hírt mondhatok!

Mindaketten sírtunk örömmünkben.

- Kedves pajtikám, - szólt Traddles, izgatottságában fölfelé borzolva a haját, a mi teljesen fölösleges művelet volt, - egyetlen Copperfieldem, rég elvesztett és végre, hál' Istennek, megkerült barátom, mily boldog vagyok, hogy láthatlak! Mennyire megbarnultál! Óh, hogy örülök! Becsületemre mondom, nem örültem még így soha életemben, édes Copperfieldem, soha életemben!

Én szintén képtelen voltam meghatottságomnak kifejezést adni, s eleinte beszélni sem tudtam.

- Kedves pajtikám! - szólt Traddles. - És milyen híres ember lett belőled! Dicső Copperfieldem! Az Isten áldjon meg, *mikor érkeztél? Honnan jöttél? Mit műveltél?*

Traddles egyetlen kérdésére sem várva meg a választ, belenyomott a kályha melletti karosszékbe, s míg egyik kezével az egész idő alatt hevesen piszkálta a tüzet, a másik kezével nyakkendőmet ránczigálta, nyilván abban a bolond tévedésben leledzve, hogy a felöltőmet húzza le rólam. A piszkavasat le sem téve a kezéből, újra megölelt, én pedig visszaöleltem; azután nevetve és szemeinket törölgetve leültünk mind a ketten, és egymás kezét szorongattuk a kályha fölött.

- Ha elgondolom, - szólt Traddles, - hogy úton voltál már hazafelé, mert minden bizonynyal úton voltál már, s az ünnepélyen még sem vehettél részt...

- Miféle ünnepélyen, kedves Traddlesem?

- Szent Isten! - kiáltott Traddles, úgy mint szokta, kimeresztvén a szemét. - Hát nem kaptad meg az utolsó levelemet?

- Bizony nem, ha valami ünnepélyről volt benne szó.

- Nos hát, édes Copperfieldem, - szólt Traddles, haját mind a két kezével fölfelé borzolva, s azután térdemre téve a kezeit, - én bizony megházasodtam.

- Megházasodtál! - kiáltottam örvendő.

- Isten úgyse, meg én! - szólt Traddles. - Horace tiszteletes adott össze - Zsófi-val - lent Devonshireban. Nos, édes pajtikám, itt van ni az ablakfüggöny mögött! Ide nézz!

Nem csekély meglepetésemre e pillanatban a világ legdrágább teremtménye bújott elő kaczagva és pirulva rejtekhelyéből. És mondhatom, hogy vidámabb, szeretetreméltóbb, becsületesebb, boldogabb és sugárzóbb fiatal asszonykát - a mint ezt ott nyomban ki is jelentettem - sohasem látott még a világ. Megcsókoltam, a hogy' régi ismerőshöz illett, és szívem mélyéből szerencsét kívántam a boldogságukhoz.

- Édes Istenkém, - szólt Traddles, - micsoda gyönyörű viszontlátás ez! De milyen rettenetesen megbarnultál, kedves Copperfieldem! Az égre, milyen boldog vagyok!

- Én is, - szólottam.

- És én magam is, - szólt pirulva és nevetve Zsófi.

- Mindnyáján a lehető legboldogabbak vagyunk! - szólt Traddles. - Még a lányok is boldogok! Teringettét, egészen megfledkeztem rólok!

- Megfledkezettél? - kérdeztem.

- A lányokról, - szólt Traddles. - Zsófi nővéreiről. Most nálunk vannak. Eljöttek, hogy megnézzék Londont egy kicsit. Éppen mikor - te Copperfield, nem te zuhantál le előbb a lépcsőn?

- Én estem el, - szóltam nevetve.

- Nos hát, a mikor elestél a lépcsőn, - szólt Traddles, - javában hanczúroztam a lányokkal. Éppen „Kint a farkas, bent a bárány”-t játszottunk. De mivel ez a mulatság nem igen illik a Westminster Hallhoz, aztán meg az sem volna túlságosan üzletszerű látvány, ha valamelyik ügyfelem meglátná őket, hát gyorsan szétrebbentek. Most kétségtelenül hallgatódznak, - szólt Traddles, egy másik szoba ajtajára pillantva.

- Nagyon sajnálom, - szóltam újra elnevetve magam, - hogy így megzavartam a mulatságot.

- Szavamra mondom, - szólt Traddles elragadtatással, - nem sajnálnád, ha láttad volna őket, hogy' elszaladtak, meg hogy' visszaszaladtak, miután kopogtál, hogy fölkapkodják a földről a hajukból kipotyogott fésűket, s azután milyen eszeveszetten elrohantak! De, szívecském, nem hínád be őket?

Zsófi kitípett, és menten hallottuk, milyen hangos kacagással fogadják a szomszéd szobában.

- Igazi muzsikaszó, úgy-e, édes Copperfieldem? - szólt Traddles. - Öröm hallani. Valósággal földériti ezeket az öreg szobákat. Az olyan boldogtalan aggregénynek, a minő én voltam, a ki egyedül lézengtem egész életemben, valóságos üdülés ez! Igazi gyönyörűség! A szegények sokat vesztek Zsófiiban, és éppen azért kimondhatatlanul boldoggá tesz, hogy ilyen pompás kedvben láthatom őket. Hidd el, Copperfield, nagy gyönyörűség a lánytársaság. No, nem mondom, hogy ügyvédi irodába illő, de azért mégis csak nagy gyönyörűség.

Mivel észrevettem Traddlesen, hogy akadozni kezd egy kissé, s megértettem jóságos szívének abbeli félelmét, hogy talán fájdalmat okozott nekem a szavaival: oly lelkesen hozzájárultam magam is a véleményéhez, hogy láthatóan megkönnyebbült és nagyon megörült.

- Egyébiránt, - szólt Traddles, - az igazat megvallva, az egész berendezkedésünk nem túlságosan hívatásszerű, kedves Copperfieldem. Még Zsófinak sem kellene itt laknia az irodában. De hát, hol húzódjunk meg? Bizony, kis saján szálltunk ki a tengerre; de el vagyunk rá szánva, hogy keresztül vergődünk mindenben. Aztán meg olyan gazdasszony sem terem ám minden bokorban, a milyen az én Zsófikám. Bámúlni fogsz, hogy' el tudta helyezni a lányokat! Magam sem értem, hogy' csinálta.

- Többen vannak itt a fiatal hölgyek közül? - kérdeztem.

- Itt van a legidősebb, a Szépség, - súgta a fülembe Traddles bizalmasan, - Caroline. Itt van Sárika, - tudod, a kiről említettem, hogy nincs egészen rendben a hátgerincze. Sokkal, nagyon sokkal jobban van már! Itt a két legfiatalabb, a kiket Zsófi nevelt föl. És itt van Lujza is.

- Igazán? - kiáltottam.

- Úgy bizony! - szólt Traddles. - Az egész lakás, - már mint az iroda, - csak három szobából áll ugyan; de Zsófi bámúlatosan elrendezkedett a lányokkal, úgy, hogy kényelmesebben nem is hálhatnának. Hárman abban a szobában alszanak, - szólt az ajtóra mutatva; - ketten meg ebben.

Akaratlanul körülnéztem, keresve azt a talpalattnyi helyet, a mely Traddles úr és neje számára maradt. Traddles megértett.

- No igen, - szólt, - mint az imént mondtam, el vagyunk szánva rá, hogy keresztül vergődünk mindenben. A múlt héten itt a padlón rögtönöztünk ágyat magunknak. De van itt a házban egy kis padlásszobácska is, - igen csinos kis szoba, ha egyszer fönt van benne az ember, - és Zsófi maga kikárpitozta, hogy megleljen vele. Ezidőszerint ez a mi lakosztályunk. Mondhatom, pompás kis czigányos helyecske! Hát még a kilátás belőle!

- Végül hát mégis csak szerencsésen megházasodtál, kedves Traddlesem, - szóltam. - Ki se mondhatom, mennyire örülök!

- Köszönöm, kedves Copperfieldem, - szólt Traddles, miközben újra melegen kezét szorítottunk. - Igen, olyan boldog vagyok, hogy boldogabb nem is lehetnék. Amott van, nézd csak pajtikám, a régi jóbarátod, - szólt diadalmasan a virágcserépes állvány felé intve a fejével; - emitt meg a márványtetejű asztalka! A többi holmink, a mint láthatod, nagyon egyszerű, de hasznavehető. A mi pedig az ezüstkészletet illeti, nos, édes Istenem, az már igaz, hogy még egy teáskanalunk sincsen.

- Ezt meg kell még majd szerezni, - szóltam vidáman.

- Természetesen, - szólt Traddles, - meg kell még szerezni. De azért ne hidd, hogy nincs semmiféle teáskanalunk. Hiszen mi is megkeverjük a teánkat. Csakhogy britannia-fémről való.

- Annál tündöklőbb lesz majd az ezüst, ha egyszer megszereztétek, - szóltam.

- Mi is ezt mondjuk mindig, - kiáltott Traddles. - Tudod, édes Copperfieldem, - (s itt újra bizalmas suttogásba csapott át), - miután beadtam az utolsó períratomat a JIPES *contra* WIGZELL-ügyben, a mely nagyot lendített a sorsomon, leutaztam Devonshireba, s négy-szemközt nagyon komoly beszélgetésbe bocsátkoztam Horace tiszteletessel. Arra a tényállásra tereltem a beszédet, hogy Zsófi, - a ki biztosítlak, Copperfield, a világ legdrágább teremtménye -

- Meg vagyok győződve róla, hogy az, - szóltam.

- Valóban az! - szólt Traddles. - De attól tartok, hogy eltérek a tárgyamtól. Úgy-e, Horace tiszteletesről beszéltem?

- Azt mondtad, hogy arra a tényállásra tereltem a beszédet...

- Igen, igen! Arra a tényállásra, hogy Zsófi meg én már régóta jegyesek vagyunk, és hogy Zsófi, ha szülei is beleegyeznének, szívesen hozzám jönne - nemsokára, - szólt Traddles régi, nyílt mosolyával, - egyelőre a mostani britannia-fémkorszak alapján is. Nagyon helyes! Azután azt a tervemet terjesztettem Horace tiszteletes elé, - (a ki nagyon kitűnő lelkész, Copperfield, és megérdemelné, hogy régen püspök legyen, vagy hogy legalább is annyi jövedelme legyen, a miből gond nélkül megélhetne), - azt a tervemet, hogy ha annyira jutok, hogy egy év alatt kétszázötven fontot megkeresek, s a rákövetkező évben is legalább ugyanennyire volna biztos kilátásom, és ha ezenfelül be tudnék rendezni szerényen egy kis lakást is, a minő például ez a mostani, hát mondom, akkor és ez esetben, feleségül vehetném Zsófiát. Egyúttal bátorkodtam arra is utalni, hogy már jó pár esztendeje türelmesen várakozunk, és hogy bárha Zsófinak otthon rendkívül nagy hasznát veszik, ez nem elegendő ok arra, hogy szerető szülei megakadályozzák őt a férjhezmenetelben. Igazam van?

- Föltétlenül igazad van, - szóltam.

- Nagyon örülök, Copperfield, hogy te is így gondolkozol, - szólt Traddles, - mert a nélkül, hogy Horace tiszteleteset vádolni akarnám, azt hiszem, hogy ilyen ügyekben a szülők, meg a testvérek, meg a többiek, néha meglehetősen önzők szoktak lenni. Igen! Kijelentettem továbbá, hogy a legkomolyabban javára akarok válni a családnak, és ha énnekem kedvez a szerencse, őt pedig valami baj találná érni - már tudniillik Horace tiszteletes -

- Értelek, - szóltam.

- Vagy akár Crewlerné asszonyt, - akkor vágyaim netovábbja lesz, hogy atyjuk helyett én lehessek atyja a leányoknak. A tiszteletes úr bámúlatos és fölöttébb hízelgő választ adott előterjesztésemre, és magára vállalta, hogy kieszközli Crewlerné asszony beleegyezését. A szegény asszonynyal ezután rettenetes időket éltek át. A lábából a mellébe szállt, a melléből meg a fejébe...

- Mi szállt a fejébe? - kérdeztem.

- Búbánata, - felelt Traddles komolyan. - Érzelmek általában. Említettem már egy ízben, hogy nagyon kitűnő asszony, csak hogy a végtagjai megbénultak. Mindaz, a mi fölízgatja, rendszerint a lábába száll; de ez alkalommal fölszállt a mellébe s innen a fejébe, szóval megtámasztotta egész szervezetét, a legnyugtalanítóbb módon. De fáradhatatlan és szerető ápolással szerencsésen megmentették, s így aztán - tegnap volt hat hete - megvolt az esküvőnk. El sem képzelheted, Copperfield, micsoda szörnyetegnek tűntem föl magam előtt, mikor láttam, hogy' sír, hogy' ájúl dozik jobbra-balra az egész család. Crewlerné asszony látni sem akart az elutazásunkkor, nem tudta megbocsátani, hogy megfosztottam a gyermekétől; - de jólelkű teremtés és azóta már megbocsátott. Csak ma reggel is nagyon szép levelet kaptam tőle.

- Szóval, édes barátom, - szóltam, - te oly boldog vagy, a hogy' csak megéredemled.

- Óh! Milyen részrehajló vagy! - nevetett Traddles. - De megvallom, hogy irígylésreméltó ember vagyok. Keményen dolgozom, és törhetetlenül tanulom a jogot. Öt órákor kelek minden reggel, és meg se kottyan. Napközben eldugom a lányokat és este mulatok velök. És hidd meg, igazán sajnálom, hogy már kedden, az őszi tanfolyam megkezdése előtti nap, hazautaznak. De íme, - szólt Traddles hangosabban, félbeszakítva a bizalmas suttogást, - itt vannak a lányok! Copperfield úr - Crewler kisasszony - Sára kisasszony - Lujza kisasszony - Margit és Luczi.

Valóságos rózsabokor volt ez a fiatal leánycsoport. Egytől-egyig csinosak, Caroline kisasszony pedig nagyon szép volt. De Zsófi fénylő tekintetéből oly szerető, derült és házias lélek sugárzott ki, a mely minden szépségnél többet ért, s engem arról biztosított, hogy barátom valóban jól választott. Valamennyien a kályha köré telepedtünk, miközben a ravasz-képű fiú, a ki előbb nyilván azért lelkendezett annyira, mert gyorsan előkapkodta volt ura irományait, most újra elrakott mindent s azután előszedte a teáskészletet. Ezután elvonult éjszakára s derekasán becsapta maga mögött a külső ajtót. Traddlesné, a kinek házias tekintetében tökéletes boldogság és béke tükröződött, teát főzött s azután kenyeret pirított a számunkra, nyugodtan üldögélve egy kuczkóban a kályha mellett.

Miközben a pirítóssal bajlódott, elbeszélte, hogy találkozott Ágnessel. „Tom” levitte őt Kentbe egy kis nászutazásra, és ott találkozott a nénémel is. Mind a ketten, a néném is, meg Ágnes is, jó egészségben voltak, és folyton rólam beszéltek csak. „Tom”-nak is folyton az eszében jártam, szentül hiszi, egész távollétem alatt. „Tom” volt mindenben a legfőbb tekintély. „Tom” volt nyilvánvalóan életének a bálványa, a kit talapzatáról semmi hatalom le nem dönthetett; a kié volt minden hite és hűséges szívének minden odaadása, bármit rejtsen is számukra a jövő.

Az a hódolat, a melylyel nemcsak ő, hanem Traddles is, a Szépségnek adóztak, rendkívül mulattatott. Nem mintha valami különös észszerűséget láttam volna a dologban; de gyönyörrel töltött el, mert pompásan illett mindkettőjüknek a jelleméhez. Ha Traddles nélkülözte valaha egy pillanatra a még csak megszerzendő ezüst teáskanalakat, bizonyára akkor esett meg vele, mikor a Szépségnek nyújtotta oda a teáscsészét. Ha szelíd lelkületű neje képes lett volna valaha önálló véleménynyilvánításra bárkivel szemben, meg vagyok győződve róla, hogy csak azért tette volna, mert a Szépségnek a nővére volt. A kényeztetés és szeszély némely csekély jelét, a melyet a Szépségben megfigyeltem, Traddles és neje nyilvánvalóan veleszületett jognak és istenadta adománynak tekintették. Ha a Szépség méhkirálynőnek született volna, ők maguk pedig munkás-méheknek, akkor sem lehettek volna helyzetükkel tökéletesebben megelégedve.

De az, a hogy' önmagukról egészen megfélemeztek, igazán elragadó volt. Ahogy' a lányokkal büszkélkedtek, ahogy' minden szeszélyüknek alárendelték magukat, az a saját értéküknek oly mulatságos kis bizonyítéka volt, a melynél szebbet keresve sem kívánhattam volna. Az est folyamán egy óra alatt legalább is tízszer megtörtént, hogy hol az egyik, hol a másik sógornő

„aranyos”-nak szólította Traddlest, s arra kérte, hogy vagy hozzon ide valamit, vagy vigyen oda valamit, vagy emeljen föl valamit, vagy tegyen le valamit, vagy keressen meg valamit, vagy kerítsen elő valamit. De Zsófi nélkül sem tudtak boldogulni. Ha valamelyiknek lebomlott a haja, csak Zsófi tűzhette föl. Ha valamelyik elfelejtett egy dallamot, csak Zsófi dúdolhatta el helyesen. Ha valamelyiknek nem jutott eszébe egy devonshirei helynek a neve, csak Zsófi találhatta ki. Ha valami írnivaló akadt haza, csak Zsófit bízhatták meg azzal, hogy másnap a reggeli előtt írja meg. Ha valamelyik leejtett egy szemet a kötésben, csak Zsófi igazíthatta ki a hibát. Ők voltak az urak a házban, és Zsófi meg Traddles őket szolgálták csak. Hogy Zsófi hány gyerekről gondoskodhatott annak idején, arról sejtelnem sincs; de az bizonyos, hogy nem volt az angol nyelvnek egy olyan gyermekdala, a melyet ő nem ismert volna; és ha kívánták, tucatszám dalolta őket a világ legtisztább hangocskáján, egyiket a másik után, - (mert mindenik nővére más énekekre volt kíváncsi, s utoljára rendszerint a Szépség állt elő még valamivel), - úgy, hogy egészen el voltam ragadtatva. De az volt a legjobb a dologban, hogy a nővérek, minden követelődzésük mellett is, nagy gyöngédséggel és tisztelettel voltak eltelve nemcsak Zsófi, hanem Traddles iránt is. És mikor elbúcsúztam és Traddles készült, hogy elkísér a kávéházig, olyan csókzáport zúdítottak a fejére, a minőben ilyen akaratos hajú fejet, de még más fejet sem láttam soha fürösztetni.

Mindent egybevetve, olyan jelenetet éltem át, a melyen jó sokáig édelegtem, még azután is, mikor otthon voltam már és régen elbúcsúztam már Traddlestől is ez éjszakára. Ha ezer rózsát láttam volna virulni a kiszáradt Gray's Inn legfölső emeletének valamelyik lakásában, félig sem szépíthették volna meg annyira ezt az ócska épületet. Az a csomó devonshirei hajadon ott az ügyvédi irodák és a száraz tintanyaló jogtudósok között; az a tea a pirítóssal és a gyermekdalokkal, abban a barátságatlan, porzós és pergamentes világban, a mely tele volt pörös csomókkal, piros ostyával, tintás üveggel, levél- és írópapírral, pörfelvételekkel, keresetekkel, tanúvallomásokkal és költség számlákkal: együttevve oly kedves, tarka látomásnak tetszett, mintha azt álmodtam volna, hogy ama híres, nevezetes szultán-családot fölvették az ügyvédek lajstromába, s a derék atyafiak elhozták magukkal a Gray's Inn Hallba a szóló szőlőt, mosolygó almát és csengő baraczkot is. Nem tudom, hogy' esett, de mikor Traddlesnek jó éjt kívántam, és visszatértem a kávéházba, a jövőjéről táplált kishitű véleményem gyökeresen megváltozott. Azt kezdtem hinni, hogy majd csak boldogul, Anglia mindenfajta főpinczéjének ellenére is.

Székemet odahúztam a kávéház egyik kandallója elé, hogy kényelmesebben merenghessek Traddles sorsán; de az ő családi boldogságának a képeiről lassacskán átterelődött a figyelmem a kandalló izzó széndarabjaira, a melyeknek szerte töredezése és összeomladozása a saját életem fontosabb válságaira és viszontagságaira emlékeztetett. Három éve volt már, hogy nem láttam szénnel fűtött kandallót, a mióta távoztam Angliából; és most eszembe jutott, hányszor ültem fahasábok lobogó lángja mellett, hányszor révedeztem el szürke hamvakon, a mint elvegyült a tűzhely könnyed hamujába, és búskomorságomban hányszor láttam életem minden szebb reményét azonképpen szürke hamuvá foszladozni.

Most azonban már komolyan, de keserőség nélkül tudtam visszagondolni a múltra, és elszántan nézhettem a jövő szemébe is. Otthonom, a szó legnemesebb értelmében, nem volt többé. Az egyetlent, a kiben mélyebb szerelmet ébreszthettem volna, ahhoz szoktattam, hogy nővéremnek tekintse magát. Eljön a nap, mikor férjhez megy majd, s másoknak lesz joguk szíve gyöngédségére. S ha férjhez megy, nem fog tudni soha arról a szerelemről, a mely oly nagygyá nőtt szívemben. De jogosan kell bűnhődnöm esztelen szenvedélyemért. Bizony, bizony, csak azt aratom, a mit magam vettem.

Azon tűnődtem, vajon hűségesen fegyelmeztem-e erre a szívemet, vajon bele tudnék-e elszántan törődni a dologba, és betölthetném-e nyugodtan az ő otthonában azt a helyet, a melyet egykor ő betöltött nyugodtan az én otthonomban, - a mikor egyszerre csak azon kaptam rajta

magamat, hogy a szemem egy arcra tapad, a mely mintha csak a kandalló tűzéből kelt volna elém: oly annyira beletartozott kora emlékeim felrajzó tömkelegébe.

Chillip volt, a kis Chillip doktor, a kinek jó szolgálatai e történet legelső fejezetében köteleztek le engem. Szemben ült velem, s újságot olvasott, az egyik sarok árnyékában. Jócskán meggyülemlettek már feje fölött az évek; de mivel szelíd, békés, csöndes emberke volt, oly kevéssé fogott rajta az idő, hogy azt gondoltam, éppen olyan e pillanatban is, a milyen akkor lehetett, mikor születésemre várakozva ott ült a nappalinkban.

Chillip úr hat vagy hét esztendeje elköltözött Blunderstoneból, és azóta nem találkoztam vele. Ott ült szelíden, az újságot olvasgatva, kis fejét oldalt lógatva, egy pohár forró sherry puncs mellett. Oly rendkívül békülékeny volt az egész mivoltja, hogy úgy látszott, mintha még az újságtól is bocsánatot kért volna, a mért olvasni bátorodik.

Átsétáltam hozzá és megszólítottam: - Hogy' van, Chillip úr?

Nagyon megzavarodott, mikor egy idegen ilyen váratlanul megszólította, s a maga lassú módján így válaszolt: - Köszönöm, uram; ön igen szíves hozzám. Köszönöm, uram. Remélem, *ön* jól érzi magát?

- Nem emlékszik rám? - kérdeztem.

- Hogyne, uram, - szólt igen szelíden mosolyogva, s a fejével bólogatva, mialatt kémlelve nézegetett. - Úgy rémlik, mintha ismerős arcot látnék; de a neve, uram, a neve igazán nem jut eszembe.

- Pedig jóval előbb tudta, mint jó magam, - szóltam.

- Igazán, uram? - szólt Chillip úr. - Hát lehetséges volna, hogy nekem volt szerencsém közreműködni, mikor ön...

- Igenis, - szólottam.

- Szent Isten! - kiáltott Chillip úr. - De kétségtelen, uram, hogy azóta alaposan megváltozhatott?

- Valószínűleg, - szóltam.

- Nos hát, akkor megbocsájt, úgy-e, - szólt Chillip úr, - ha kénytelen vagyok a becses neve után kérdezősködni?

Mikor megmondtam a nevemet, őszintén elérzékenyült. Melegen megszorította a kezemet, pedig ez szinte merényletszámba ment nála, mert rendszerint csak kis kezének a lagymatag hegyét szokta egy vagy két hüvelyknyire a csípője elé csúsztatni, és szerfölött megriadt, ha valaki becsületesen megmarkolta. Most is, mielőtt kiszabadíthatta, gyorsan a kabátja zsebébe rejtette a kezét, és szemmel láthatóan megkönnyebbült, mikor sértetlenül kapta vissza.

- Szent Isten, uram! - szólt Chillip úr, oldalt lógó fejével szemlélgetve. - És csakugyan Copperfield úr volna? Igazán? Azt hiszem, uram, megismertem volna, ha bátorkodtam volna jobban szemügyre venni. Igazán, uram, nagyon hasonlít szegény édesatyjához.

- Szegény atyámat, sajnos, soha nem láthattam, - jegyeztem meg.

- Való igaz, uram, - szólt Chillip úr, vigasztaló hangon. - Nagyon szomorú eset volt, minden tekintetben... Lent a mi vidékünkön, - folytatta Chillip úr, megint bólogatva lassan a fejécskéjével, - nem ismeretlen ám előttünk az ön híre, neve. Micsoda nagy izgalmak uralkodhatnak itt belül, uram, - szólt megbököve homlokát mutatóujjával. - Nagyon emésztő egy foglalkozás lehet, uram!

- Hol van most az ön vidéke? - kérdeztem melléje telepedve.

- Bury St.-Edmundtól néhány mérföldnyire telepedtem le, - szólt Chillip úr. - Mivel a feleségem egy kis birtokot örökölt azon a vidéken az édes atyjától, megvásároltam egy odavaló orvosnak a praxisát, és azt hiszem, örömmel fogja hallani, hogy elég jól megy a dolgom. A lányom, - szólt Chillip úr, megint bólogatva egy kicsit a fejcskájával, - szépen fölserdült már, uram. Az anyja csak a múlt héten is két hajtással lejjebb eresztette a ruháját. Így eljár az idő, látja, uram!

Mivel a kis doktor, e töprengő fölsóhajítás után, szájához emelte üres poharát, azt indítványoztam, hogy hozasson még egy pohárral, én is hozatok, és beszélgessünk még egy kicsit. - Tudja, uram, - szólt a maga lassú modorában, - ez több, mint a mennyit megszoktam; de nem tudok lemondani arról a szerencséről, hogy együtt lehetek önnel. Mintha csak tegnap lett volna szerencsém a kanyaróját gyógyítani. Pompásan keresztülesett rajta, uram!

Megköszöntem a bókot és megrendeltem a puncsot, a mely csakhamar megérkezett. - Egészen szokatlan mértékletlenség! - szólt Chillip úr, az italt kevergetve; - de nem állhatok ellent az ilyen rendkívüli alkalomnak. Önnek nincs családja, úgy-e, uram?

A fejemet ráztam.

- Hallottam, uram, hogy nem nagyon régen, súlyos csapás érte önt, - szólt Chillip úr. - A mostoha atyja nénjétől hallottam. Úgy-e, ez aztán nagyon határozott jellem, uram?

- Igen, - szóltam, - határozottnak elég határozott. Hol találkozott vele, Chillip úr?

- Hát nem tudja, uram, - szólt Chillip úr, legnyájasabb modorával, - hogy a mostoha atyja megint szomszédom?

- Nem én, - szóltam.

- Úgy ám, a szomszédom, uram! - szólt Chillip úr. - Elvett egy odavaló fiatal hölgyet, a kinek szegénynek nagyon szép kis birtoka volt. - De hát ez a mostani agymunka, uram? Nem nagyon megerőltető? - szólt Chillip úr, úgy nézve rám, mint valami csodálkozó vörösbecg.

Elhárítottam ezt a kérdést, és visszatértem a Murdstone testvérpárhoz. - Tudtam, hogy Murdstone úr másodszor is megházasodott. Ön a házi orvosuk? - kérdeztem.

- Nem; csak hébe-korba hívtak, - felelt Chillip úr. - A szilárdság szerve nagyon erős phrenológiai fejlettséget mutat, uram, Murdstone úrnál és a nővérénel.

Oly sokatmondó tekintettel feleltem erre a kijelentésére, hogy Chillip úr részint ettől, részint a puncstól neki bátorodva, többször meg-megrázta egymásután a fejét és elgondolkozva így kiáltott: - Ah, édes Istenem! A régi idők jutnak eszünkbe, Copperfield úr!

- S a testvérpár folytatja a régi életet, vagy nem? - kérdeztem.

- Tudja, uram, - felelt Chillip úr, - a magamfajta orvosnak, a ki annyi családba járatos, voltaképpen azt volna csak szabad látnia és hallania, a mi a hivatásához tartozik. De annyit mondhatok, uram, hogy Murdstoneék nagyon szigorúak, nemcsak a mi ezt az életet, hanem a mi a jövőendő életet illeti is.

- A jövőendő életre vonatkozólag, azt hiszem, nem igen kérdezik meg őket, - válaszoltam; - de mit művelnek ebben az életben?

Chillip úr a fejét csóválta, megkeverte a puncsát, és hörpöntett belőle.

- Bájos asszony volt, uram! - szólt síránkozó hangon.

- A mostani Murdstonené?

- Mondhatom, uram, - szólt Chillip úr, - bájos asszony volt, és olyan szeretetreméltó, a milyent csak kívánni lehet! A feleségemnek az a véleménye, hogy ez a házasság teljesen megtörte a lelkét, s hogy most már, úgy szólván, búskomorságban szenvedő örült. Pedig az asszonyok, - jegyezte meg Chillip úr félénken, - jó megfigyelők ám, uram.

- Sejtem, hogy elnyomni és megtörni igyekeztek a boldogtalan teremtet, gyalázatos módjuk szerint, - szóltam. - És meg is tört a szegény.

- Igen, uram; eleinte, mondhatom, heves szóváltások voltak, - szólt Chillip úr; - de most már árnyéka csak önmagának az asszony. Nem tudom, illik-e, ha megmondom önnek bizalmasan, hogy a mióta ott van a nővér is, hogy támogassa a férjet, a testvérpár egyesült erővel csaknem elbutította a szegényt.

Azt feleltem, hogy ezt könnyen elhiszem.

- Nem átallok kimondani azt sem, - szólt Chillip úr, bátorságot merítve egy újabb korty puncsból, - négy szemközt uram, hogy az édes anyja belehalt már a dologba, s hogy ez a zsarnokság, kínzás és sötétlelkűség csaknem elbutította Murdstonenét. Eleven, fiatal teremtet volt, uram, a házasság előtt, s a komorságuk és a szigorúságuk tönkretette. Most már nem is úgy bánnak vele, mint férj meg sógorasszony, hanem mintha a porkolábjai volnának. Ezt a megjegyzést a múlt héten tette a feleségem. És higgye meg, uram, hogy az asszonyok jó megfigyelők ám! Az én feleségem meg éppenséggel *nagyon* jó megfigyelő.

- És Murdstone úr komorságában még mindig azt hirdeti, hogy ő - (szégyenlem, hogy ilyen kapcsolatban használom ezt a szót), - hogy ő vallásos ember? - kérdeztem.

- Ön megelőz, uram, - szólt Chillip úr, a kinek szempillái egészen belevörösödtek a szokatlan izgatószerbe, a melyet megengedett magának. - Ez a feleségem egyik leghatásosabb megjegyzése. A feleségem, - folytatta Chillip úr, a leglassúbb és legnyugodtabb modorában, - valósággal felvillanyozott, mikor közölte velem, hogy Murdstone úr a saját képmását bálványozza és az Isteni Természet-nek nevezi. Hanyatt teríthetett volna bárki egy lúdtoll szárával, uram, higgye meg, mikor ezt elmondta a feleségem. Úgy-e, uram, az asszonyok jó megfigyelők?

- Megfigyelésre termettek, - szóltam, a doktor mondhatatlan gyönyörűségére.

- Nagyon boldog vagyok, uram, hogy oly férfiú, mint ön, csatlakozik a véleményemhez, - szólt Chillip úr. - Higgye meg, uram, elvértve történik csak, hogy nem orvosi kérdésekben véleményt kockáztatok. Murdstone úr néha nyilvános szónoklatokat mond, s azt mondják, - szóval, uram, a feleségem azt mondja, - hogy mennél zsarnokabb volt az utóbbi időben, annál vakbuzgóbb tanokat hirdetett.

- Azt hiszem, hogy Chillipné asszonynak tökéletesen igaza van, - szóltam.

- Sőt a feleségem azt is mondja, - folytatta a világnak ez a legjámborabb emberkéje, egyre jobban nekibátorodva, - hogy a mit az ilyen emberek hamisan a vallásuknak neveznek, az nem egyéb, mint a gonoszságuk és arczátlanságuk leplezése. És tudja-e, uram, azt is meg kell még mondanom, - folytatta Chillip úr, fejét szelíden oldalt lógatva, - hogy egy betűt sem találok az Új Testamentomban Murdstone úr és nénje igazolására.

- Én sem találtam soha! - válaszoltam.

- Egyébként, uram, - szólt Chillip úr, - senki sem szívelheti már őket; s mivel rögtön kárhozatra szánnak mindenkit, a ki nem szívelheti őket, valóban örökös kárhozattal terhes a levegő egész szomszédságunkban! De, a hogy' a feleségem mondja, szakadatlanul bűnhődnek is, uram; mert magukba szálltak és saját szívükön rágódnak, ez pedig vajmi keserű táplálék. De most, uram, ha megengedi, visszatérek újra az ön agyvelejére. Nem teszi ki túlságos izgalmaknak, uram?

Mivel a punci hatása következtében Chillip úr saját agyveleje meglehetősen föl volt izgatva, könnyű volt figyelmét az én agyamról áterelni a saját ügyeire, a melyekről azután a következő félórán át bőven ontotta a szót. A többi közt elmondta, hogy azért van a Gray's Inn kávéházban, mert egyik betegének az elméleti állapotáról, a ki a túlságos ivással tönkretette magát, szakvéleményt kell egy bizottság elé terjesztenie, a mely az elmebajosok ügyeinek az intézésére van hivatva.

- És higgye meg, uram, - szólt Chillip úr, - hogy ilyen alkalmakkor rendkívül ideges vagyok. Nem tudnám eltűrni, hogy rám rivalljanak. Ez egészen kihozna a sodromból. Tudja-e, Copperfield úr, hogy az ön születésének az éjszakáján is jó ideig tartott, a míg kihevertem annak az ijesztő hölgynek a viselkedését?

Közöltem vele, hogy korán reggel éppen a nénémhez utazom, a ki annak az éjszakának a sárkánya volt, s a ki a leggyöngédebb és legderebb asszonyok egyike a világon, a miről különben ő maga is meggyőződne, ha közelebből megismerkedne vele. Úgy látszott, hogy az újabb találkozás lehetőségének a pusztá említése is nagyon megrémítette Chillip urat. Bágyadt, erőltetett mosollyal azt felelte: - Igazán, uram? Csakugyan? - s csaknem rögtön rá gyertyát hozatott, és feködni ment, mintha nem érezhetné magát sehol másutt biztonságban, csak a szobájában. Voltaképpen nem támolygott a puncstól; de azt hiszem, hogy nyugodt gyenge pulzusa bizonyára kétszer vagy háromszor gyorsabban vert, mint bármikor amaz emlékeztető éjszaka óta, a mikor reményeiben csalódott nagynéném feléje sújtott a kalapjával.

Éjfélkor nagy fáradtan én is lefeküdtem; a következő napot a doveri postakocsiban töltöttem; berontottam frissen és egészségesen a néném régi nappalijába, a hol a néném, (a ki most már állandóan pápaszemet hordott), éppen teánál ült; s ő épp úgy, mint Dick úr és a drága öreg Peggotty, a ki gazdasszonya volt a nénémnek, tárt karokkal és örökönyek közt fogadtak. Mihelyt nyugodtan kezdhettünk beszélgetni, a néném pompásan mulatott, mikor elmondtam, hogy' találkoztam Chillip úrral, s mennyire fél ez még most is őtől; s mindkettőjüknek, a nénémnek is, meg Peggottynak is, sok mesélni valójuk volt szegény édes anyám második férjéről és „arról a gyilkos nevű nővéréről” - a kit néném, azt hiszem, bárhogy' kínozták, bárhogy' büntették volna, nem nevezett volna másképpen, sem keresztnevén, sem vezetéknevén.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Ágnes.

A néném meg én, mikor magunkra maradtunk, késő éjszakáig elbeszélgettünk. Hogy a kivándorlók mindig örömmel és reménynyel teljesen írtak haza; hogy Micawber úr csakugyan többször küldött már apróbb összegeket, ama „pénzügyi kötelezettségeinek” a törlesztésére, a melyek dolgában mindig úgy szokott volt eljárni, a hogy' férfiak közt szokás; hogy Janet, a ki újra néném szolgálatába lépett, mikor a néném visszatért Doverba, ünnepélyes lemondását a férfiúi nemről végül azzal fejezte be, hogy feleségül ment egy vagyonosodó kocsmároshoz; s hogy a néném véglegesen megpecsételte a nagy elvet azzal, hogy támogatta és buzdította a menyasszonyt s az esküvő fényét személyes megjelenésével is emelte. Mindezt szóba hoztuk, - többé-kevésbé tudtam is már minderről, azokból a levelekből, a melyeket távollétem alatt kaptam. Természetes, hogy mint rendesen, nem feledkeztünk meg Dick úrról sem. A néném közölte velem, hogy Dick úr szakadatlanul azzal foglalkozik, hogy lemásol mindent, a mi a keze ügyébe kerül, s e látszólagos munka révén tiszteletteljes távolban tartja magától I. Károly királyt. A néném életének, mint mondotta, az a fő öröme és a jutalma, hogy Dick úr szabadon

és boldogan él, a helyett, hogy egyhangú fogságban senyvedezne; s hogy - (új és általános következtetés gyanánt) - soha se tudhatja senki úgy, mint ő, mi az értéke Dick úrnak.

- Aztán mondd csak, Trot, - szólt a néném, megveregetve a kezem fejét, a mint ott üldögélünk, úgy, mint hajdanában, a kandalló előtt, - mikor még át Canterburybe?

- Lovat bérelek s holnap reggel átnyargalok, néni, hacsak maga is nem tart velem.

- Nem! - szólt a néném kurtán, elharapva a szót, úgy, mint szokása volt.

- Akkor hát átnyargalok, - mondtam. - Megálltam volna már ma is Canterburyben, ha nem a nénémhez siettem volna haza.

A néném örült; de azért így felelt: - Trot, Trot, az *én* vén csontjaim elvárhattak volna holnapig! - Azután megint ráveregetett gyöngéden a kezem fejére, a mint ott ültünk eltűnődve a kandalló előtt.

Eltűnődve, mert nem lehettem újra itt, és oly közel Ágneshez, a nélkül, hogy föl ne támadt volna bennem mindaz a szomorúság, a mely oly sokáig emésztett volt. Megenyhült fájdalom lehetett, megtanítva engem arra, a mit elmulasztottam megtanulni, mikor előttem volt még az egész fiatalabb életem; de azért mégis csak fájdalom volt. - Óh, Trot, - mintha hallottam volna megint a nénémet, úgy, mint egyszer régen; de most már jobban megértettem, - vak, vak, vak!

Néhány pillanatig mind a ketten hallgatásba merültünk. Mikor fölemeltem a tekintetemet, láttam, hogy a néném állhatatosan engem figyelt. Talán követte gondolataim menetét is, hiszen úgy rémlett nekem, hogy most nagyon könnyű nyomon követni a lelkemet, bármily makacskodó volt is hajdanában.

- Meglátod majd, - szólt a néném, - hogy az atyja őszhajú aggastyán, de minden tekintetben megjavult, nemes lelkű férfi. Meglátod majd, hogy az összes emberi érdekeket, az örömet s a fájdalmat nem méri már többé a maga régi, szegény kis mértékével. Hidd el, gyermekem, az efféléknek előbb nagyon össze kell zsugorodniuk, hogy *ilyen* módon mérhessük őket.

- Minden bizonynyal, - szóltam.

- Meglásd, - folytatta a néném, - hogy Ágnes most is oly jóságos, oly szép, oly komoly és önmegtagadó, a milyen mindenha volt. Ha különb dicséretet tudnék, Trot, elmondanám róla.

Különb dicséret nem érhetette őt; nagyobb vád nem érhetett engem. Óh, mennyire megtévelyedtem!

- Ha azokat a fiatal leánykákat, a kik körülötte vannak, arra neveli, hogy majdan hozzá hasonlatosak legyenek, - szólt a néném oly komolyan, hogy könnybe lábadt a szeme, - Isten tudja, akkor nem vész kárba az élete. Hasznos és boldog élet lesz az, mint akkor-nap mondta. Hasznos és boldog, lehetne-e más?

- Van-e Ágnesnek - inkább csak hangosan gondoltam ezt, mintsem kérdeztem...

- Nos? Mije? - kérdezte a néném, éles hangon.

- Kérője? - szóltam.

- Egész sereg, - kiáltott a néném bizonyos méltatlankodó büszkeséggel. - Hússzor is férjhez mehetett volna, kedvesem, elutazásod óta!

- Bizonynyal, - szóltam, - bizonynyal. De olyan kérője van-e, a ki méltó hozzá? Ágnes másmilyen iránt nem érdeklődhetnék.

Néném kezefejére támasztván az állát, kissé eltűnődött. Majd lassan rám emelve a szemét, így szólt:

- Úgy sejtem, Trot, hogy vonzódik a szíve valakihez.

- És boldog e vonzalmában? - kérdeztem.

- Trot, - felelt a néném komolyan, - azt én meg nem mondhatom. Arra sincs jogom, hogy annyit mondjak, a mennyit mondtam. Ő sohasem bízta rám, de én sejtem a titkát.

Oly fürkészőn és oly aggodalmasan nézett rám, (úgy láttam, remeg is), hogy jobban éreztem, mint bármikor eddig, hogy az imént nyomon követte a gondolataimat. Összeszedtem minden elszántságomat, a mire annyi napon és annyi éjszakán át, a mire szívem annyi vívódása árán szert tehettem.

- Ha úgy volna, - kezdtem, - s remélem, hogy úgy van...

- Nem tudom, úgy van-e, - szólt a néném kurtán. - Sejtelveimtől ne irányítsd magadat. Őrizd meg titkodul őket. Talán nagyon is együgyűek. Nincs jogom beszélni.

- Ha úgy volna, - ismételtem, - Ágnes majd megmondja nekem annak idején. Testvér, a kiből annyira bízam, néni, nem fog idegenkedni attól, hogy megbízzék bennem.

Néném épp oly lassan elfordította rólam a szemét, a hogy' rám emelte volt, s töprengően eltakarta az arcát a kezével. Aztán vállamra tette a másik kezét, s úgy ültünk ott kettesben, a múltba merengve, egyetlen árva szót sem ejtve, míg csak el nem búcsúztunk éjszakára.

Reggel már jó korán lóra ültem, s elnyargaltam a régi évek, diákéveim színhelyére. Nem mondhatom, hogy túlságosan boldoggá tett az a reménykedésem, hogy le bírom majd győzni önmagam, sőt hogy nemsokára újra Ágnes szemébe tekinthetek.

Hamarosan átnyargaltam az ismerős vidéken, s ott koczogtam a csöndes utcázakon, melyeknek minden köve gyermekkoromnak egy-egy könyveül tűnt elém. Gyalog mentem a régi házhoz, s el is haladtam mellette, mivel a szívem sokkal jobban tele volt, semhogy beléphettem volna a házba. Visszafordultam, s arra menet bepillantva a toronyszobácska alacsonyan nyíló ablakán, a hol annak idején előbb Heep Urias, majd meg Micawber úr szokott üldögegni, láttam, hogy a szoba most lakásnak van berendezve, s nem irodai helyiség már. Egyébként a komoly, öreg ház tisztaság és rend dolgában épp olyan volt, a milyennek legelőször láttam. Az új szobalányt, a ki bebocsátott, arra kértem, mondja meg Wickfield kisasszonynak, hogy olyas valaki van itt, a ki egy külföldön járó jóbarát üdvözlését óhajtja átadni. A szobalány a tisztas, ódon kőlépcsőn, (váltig figyelmeztetve a lépcsőfokokra, a miket oly jól ismertem), fölvezetett a társalgóba, a mely szakasztott olyan volt, mint hajdanában. A könyvek, a miket Ágnes meg én együtt olvastunk valaha, ott álltak a polczokon, s az állandó, a melyen annyi este dolgoztam lecskéimen, még mindig ott állt úgy, mint régen, az íróasztal szögletén. Azok az apró változások, a melyek Heepék ittlakásakor támadtak, mind visszaalakultak. Minden úgy volt, mint régebben, a boldog időkben.

Az ablakhoz léptem, s a vén utcán át elnéztem a szemközt lévő házakat, visszaemlékezve, hogy' el szoktam merengeni rajtok esős délutánokon, a mikor először kerültem volt ide; hogy' el szoktam tünődni az ablakokban fel-feltűnedező embereken; hogy' követtem őket a tekintetemmel föl s alá a lépcsőkön, miközben fasarus asszonyok haladtak tova kopogó léptekkel a kövezeten s unalmasan hullt, hullt ferde vonalakban az eső, és kiömölve szemközt az ereszcatornából az utcára zuhogott ki. Az az érzés, a melylyel elnéztem volt a csavargókat, a kik ily esős estéken, a mikor sötétedett már, bejöttek a városba, s erre bandukoltak, csuromvizes batyujokkal, a melyet vállukra vetett botjuk végén czipeltek, - megint csak épp úgy elfogott, mint akkor, s most is éreztem még a nedves föld, s a nyirkos lombok és rekettye-bokrok szagát, sőt mintha a szél is megcsapott volna, a mely saját fáradságos vándorútamon fújdogált körülém.

Nyílt a fatáblás fal kis ajtaja - s én fölriasztva, hátrafordultam. Ágnes jött felém, és szép, derűs tekintete találkozott az enyémmel. Megállt, kezét a keblére szorította, s én karomba zártam őt.

- Ágnes! Drága lánykám! Túlságosan megleptem, úgy-e?

- Nem, nem! Úgy örülök, hogy láthatom, Trotwood!

- Édes Ágnes, milyen boldog vagyok, hogy végre ismét láthatom!

Keblemre szorítottam, s pár pillanatig hallgattunk mind a ketten. De csakhamar leültünk egymás mellé, s az ő angyal-arcza azzal az istenhozottal fordult felém, a melyről ébren-alva esztendőök óta álmodoztam.

Oly igaz volt Ágnes, oly szép volt, oly jó volt, - annyi hálával tartoztam neki, oly drága volt ő nekem, hogy nem találtam szavakat érzelmeim tolmácsolására. Szerettem volna megáldani őt, szerettem volna elmondani, (a mint leveleimben oly gyakorta tettem), mily csodás hatása van rám. De minden igyekezetem kárba veszett. Szerelmem és örömöm egyaránt néma volt.

Sajátos édes nyugodtságával lecsillapította fölindultságomat; visszavezetett elválásunk idejére; beszélt Emmiről, a kit titokban többször fölkeresett; beszélt gyöngéden Dóra sírjáról is. Nemes szívének sohasem tévedő ösztönével oly szelíden s oly összhangzatosan játszott emlékezőm húrjain, hogy sértő hang egyetlen egyen sem csendült meg bennem; hallgathattam e bánatos távoli zenét, a nélkül, hogy vissza kellett volna riadnom bármitől, a mire emlékeztetett. Hogy' is riadhattam volna vissza, mikor mindent át meg áthatott az ő drága lénye, életemnek jobbik angyala.

- És maga, Ágnes? - szóltam hozzá végül. - Beszéljen magáról is. Az egész hosszú idő alatt alig emlékezett meg egy szóval is a saját életéről!

- Mit mondjak? - felelt Ágnes az ő sugárzó mosolyával. - Apa jól van. Ime, itt lát minket, Trotwood, szép csöndben, a saját hajlékunkban; gondjainkat elpihentettük; otthonunkat visszaszereztük - s mivel ezt tudja, kedves Trotwood, hát mindent tud.

- Mindent, Ágnes? - kérdeztem.

Rám nézett s arczán némi nyugtalan csodálkozás tükröződött.

- Egyébről nem volna szó, húgocskám? - kérdeztem.

Arczának pírja, mely éppen eltűnt volt, hirtelen visszatért és újra eltűnt. Mosolygott szelíd bánatosan, úgy gondoltam, és megrázta fejét.

Igyekeztem arra terelni gondolatait, a mire nagynéném czélozott, mert bármennyire fájt is e titok mélyére látnom, mégis fegyelmeznem kellett rá a szívemet és teljesítenem kellett kötelességemet Ágnessel szemben. De úgy láttam, hogy nyugtalankodni kezd, s ezért elálltam a tervemtől.

- Nagy az elfoglaltsága, kedves Ágnes?

- Az iskolában? - szólt egész fönséges nyugalomával újra rámtekintve.

- Igen. Bizonyára sok dolgot ad, úgy-e?

- Annyi örömet szerez nekem a vele járó fáradozás, - válaszolt, - hogy talán hálátlanság is annak neveznem.

- Magának semmi jó sem esik nehezére, - szóltam.

Színe ismét elváltozott s a mint lehajtotta a fejét, megint azt a bánatos mosolyt láttam ajka körül.

- Várni fog úgy-e, megvárja apát, - szólt Ágnes vidáman, - és velünk tölti a napot? Talán itt is alhatnék a saját szobájában? Mindig úgy mondjuk csak, hogy a maga szobája.

Ezt nem tehettem, mert megígértem a nénémnek, hogy estére visszatérek; de arra örömet ráálltam, hogy velök töltssem a napot.

- Kis időre még rabnak kell lennem, - szólt Ágnes, - de itt vannak a régi könyvek, Trotwood, és a régi kották.

- Sőt még a régi virágok is, - szóltam körültekintve, - vagy legalább a régi fajták.

- Öröömöm telt benne, - felelt Ágnes mosolyogva, - hogy a míg maga távol jár, mindent úgy hagyjak, a hogy' akkor volt, mikor még gyermekek voltunk. Mert akkor nagyon boldogok voltunk, azt hiszem.

- Isten a tanúja, hogy azok voltunk, - szóltam.

- S minden csekélység, a mi bátyámra emlékeztetett, - szólt Ágnes vidáman rám vetve kedves szemét, - mindig szívesen látott társaságom volt. Még ez is, - folytatta a csinos kosárára mutatva, a melyet kulccsal tele, most is oldalán viselt, - mintha valami kedves régi dalt csilingelne.

Megint mosolygott s eltűnt az ajtón, a melyen bejött volt.

Az én kötelességem volt, hogy ezt a testvéri szeretetet áhítatos gonddal ápoljam. Ez volt minden, a mit megóvtam magamnak, s ez drága kincs volt. Ha ama szent bizalomnak és megszokásnak, a melynél fogva részesültem benne, megingatnám egyszer az alapját, vége volna és soha többé föl nem támaszthatnám. Ezt világosan láttam. Mennél inkább szeretem, annál kevésbbé volt szabad erről megfélekezmem.

Végigballagtam az utcákon s mikor megláttam újra régi ellenfeletem, a mészároost, - a ki most rendőr volt, s a kinek pálczája ott lógott a mészárszékekben, - lesétáltam arra a helyre, a hol viaskodtam volt vele s elgondolkoztam ott Shepherd kisasszonyról s a legidősebb Larkins kisasszonyról s annak az időnek minden hiú szerelmeiről s rokon- és ellenszenveiről. Azt az időt, úgy éreztem, semmi sem élte túl, csak Ágnes, ő pedig, a ki mindig csillag gyanánt fénylett felettem, most még dicsőbben, még magasabban ragyogott.

Mire visszatértem, Wickfield úr hazaérkezett már kertjéből, mely a várostól egynéhány angol mérföldnyire volt s a melyben csaknem minden nap elbábrálgatott. Egészen olyan volt, a minőnek a néném leírta. Asztalhoz ültünk, mintegy féltuczat kis lányka társaságában, s az öreg úr mintha árnyéka lett volna csak a falon függő szép képmásának.

Megint az a nyugalom és béke lebegett fölöttem, a mely ehhez a helyhez emlékezetem révén a múltból hozzákapcsolódott. Ebéd végeztével, (minthogy Wickfield úr nem ivott bort, én pedig nem kívántam), fölmentünk az emeletre, a hol Ágnes kis növendékeivel énekelt, játszott és dolgozott. Tea után a gyermekek eltávoztak, s ott ültünk együtt hárman, beszélgetve az eltűnt napokról.

- A mi az én részem belőlük, - szólt Wickfield úr, ősz fejét csóválva, - az nagy okot rejt magában Trotwood, hisz jól tudod, a megbánásra - mélységes megbánásra és töredelemre. De még sem kívánnám kitörölni az emlékezetemből, még hogyha hatalmamban állana is.

Könnyű volt elhinnem, ha a mellette mélázó arczra tekintettem.

- Oly türelmet és odaadást, oly hűséget, oly gyermeki szeretetet törölnék ki akkor vele együtt az emlékezetemből, - folytatta, - a mit soha sem szabad felednem, nem! még azért sem, hogy önmagamot feledhessem.

- Értem, uram, - szóltam halkán, - tisztelettel adózom ez emlékeknek - tisztelettel is adóztam mindig.

- De senki sem tudja, még te sem, - válaszolt az öreg úr, - mi mindent meg nem tett, mennyit szenvedett, mily nehéz küzdelmet vívott a lányom. Én édes Ágnesem!

Ágnes esengőn az öreg úr karjára tette a kezét, hogy elhallgattassa. És halvány volt, nagyon halvány.

- Jól van, jól! - szólt Wickfield úr fölsóhajtva, s mellőzve úgy vettem észre, valami megpróbáltatás fölemlítését, a mely Ágnest érte, vagy várja még, összefüggésben azzal, a mit a néném mondott volt nekem. - Jól van! Trotwood, az édes anyjáról sohasem beszéltem neked. Beszélt tán más valaki?

- Soha senki, uram.

- Nem hosszú történet - bár sok benne a szenvedés. Hozzám jött apja kívánságának ellenére s az kitagadta. A szegény bocsánatáért esengett Ágnesem világrajötte előtt. Kemény ember volt az apja, anyja pedig már régen a sírban. Ellökte magától. Összetörte a szívét.

Ágnes a vállára hajolt s szelíden átkarolta a nyakát.

- Jóságos szíve csupa szeretet volt, - szólt Wickfield úr, - s ez a szív megszakadt. Gyöngédségét jól ismertem. Ki ismerhette volna, ha én nem ismerem! Nagyon szeretett engem, de sohasem volt boldog. Titkon szüntelenül gyötörte ez a bánat s mivel oly gyöngye volt, oly törekeny, akkoriban, mikor atyja utólszor visszautasította, - mert nem először tette, sokszor megtörtént - elsorvadt és belehalt. Rámhagyta Ágnest, a ki akkor kéthetes volt és ezt az ősz haját. Emlékezhetsz rá, hogy láttad már akkor is a fejemen, a mikor először jöttél ide.

Arczon csókolta Ágnest.

- Szerettem, a melylyel drága gyermekem iránt viseltettem, beteges szeretet volt, de hiszen beteg volt akkor egész kedélyem. Erről azonban ne többet! Nem magamról beszélek én, Trotwood, hanem az édes anyjáról és ő róla. Ha kezédbe adom a fonál végét, a mely elvezet annak a megértésére, hogy mi vagyok s hogy mi voltam, ki fogod bogozni, tudom. Hogy ki és mi Ágnes, azt nem kell mondanom. Jellemében mindig olvashattam édes anyja történetéből valamit. Csak ennyit mondok hát neked ma este, most, hogy hármacskán ismét együtt vagyunk, annyi sok nagy viszontagság után. S ezzel mindent megmondtam.

A legörnyesztett ősz fej, s Ágnes angyal-arcza, és gyermeki kötelességtudása így még mélyebb jelentőségűvé vált előttem, mint volt előbb. Ha szükségem lett volna egyáltalában valamire, a mi új egyesülésünk ez estéjét emlékezetessé tegye előttem, e körülményben megtaláltam volna.

Ágnes csakhamar fölállt atyja mellől; csöndesen a zongorához ment s eljátszott néhány régi dalt, a mit oly gyakran elhallgattunk volt itt e helyen.

- Az a terve, hogy megint elutazik? - kérdezte Ágnes, mikor melléje álltam.

- Mit szól hozzá a hugocskám?

- Remélem, hogy itthon marad.

- Akkor hát nem is utazom el, Ágnes.

- Mivel megkérdezett, Trotwood, én azt hiszem, - szólt szelíden, - hogy nem szabad elutaznia. Növekvő hírneve és sikerei egyre nagyobb hatalmat biztosítanak magának arra, hogy jót cselekedjék; s ha én nélkülözhetném is a bátyámat, - tekintete e közben rajtam pihent, - talán a kor nem nélkülözhetné.

- A mi vagyok, azzá maga tett engemet, Ágnes. Maga tudhatja legjobban.

- Hogy én tettem azzá, Trotwood?

- Maga, Ágnes! Drága leánykám! - szóltam én s föléje hajoltam. - Ma, mikor viszontláttuk egymást, szerettem volna mondani magának valamit, a mi itt él gondolataimban Dóra halála óta. Emlékszik-e, Ágnes, mint jött le maga akkor hozzám kis szobácskánkba, s mint mutatott föl az ég felé?

- Óh, Trotwood! - felelt Ágnes és szeme könnybe lábadt, - azt a szeretetet, azt a bizalmat, azt a fiatalságot feledhetném-e!

- Ahogy' akkor állt előtttem, hugocskám, úgy állt előtttem, gyakran gondoltam magamban, azóta mindig. Mindig a magasba mutatva, Ágnes; mindig valami jobb felé vezetve engem; mindig magasabb czélokra ösztökélve!

Ágnes csak a fejét rázta, s könnyein keresztül az a bánatosan szelíd mosolygás sugárzott felém szeméből.

- S ezért oly hálát érzek maga iránt, Ágnes, annyira lekötöztetettje vagyok, hogy nincs szó, a mely kifejezhetné szívem ragaszkodását. Szeretném, ha tudná, de nem tudom, miképpen mondjam meg, hogy egész életemen át magához fogok föltekinteni s magának a vezetésére bízom magamat, úgy ahogy' maga vezetett eddig is a sötétségben, a mely elmúlt immár. Történjék bármi, lépjen maga bármi más új kötelékbe, álljon bármi változás közénk, én mindig úgy fogok föltekinteni magához, mindig úgy fogom szeretni magát, mint a hogy' most, mint a hogy' azelőtt is mindig. Mindenkor vigaszom és támaszom lesz, mint ahogy' mindenha volt. Míg csak meg nem halok, édes hugocskám, mindig úgy látom majd magát, hogy előtttem áll - a magasba mutatva!

Kezét a kezembe tette s úgy mondta, hogy büszke rám és arra, a mit mondtam, noha nagyon is érdemén felül dícsértem. Aztán halkan tovább játszott, a nélkül azonban, hogy a szemét levette volna rólam.

- Tudja-e, Ágnes, - szóltam, - hogy az, a mit ma este hallottam, csodálatos módon, úgy rémlik, mintha része volna annak az érzésnek, a melylyel magát akkor néztem, a mikor először láttuk egymást, - a melylyel viharos diákéveim idején maga mellett üldögéltem?

- Tudta, hogy anyátlan árva vagyok s barátságos érzéssel vonzódott hozzám, - válaszolt mosolyogva.

- Több volt az annál, Ágnes. Tudtam, mintha csak ismertem volna a történetét, hogy valami érthetetlen szelídség és lágyság környékezi, olyasvalami, a mi bárki másan szomorúságnak tetszett volna, (az is volt, mint most már tudom), magán azonban nem annak látszott.

Halkan folytatta a zongorázást, s még mindig rám tekintett.

- Nem nevet rajtam, Ágnes, hogy ily ábrándokon csüggök?

- Nem!

- Vagy ha megvallom, hogy azt hiszem, éreztem én már akkor is, hogy a maga szeretete hű tudna maradni minden csüggetegség ellenére is, hogy véget nem érne, csak az életével? Nem fog-e nevetni ily álmon?

- Óh nem! Óh nem!

Pillanatra szomorú árny suhant át arczán, de mialatt megriadtam miatta, már el is tűnt, s ő tovább zongorázott és rám nézett megint az ő különös, nyugodt mosolyával.

Mikor az éj magányában visszafelé lovagoltam, s a szél úgy suhogott körülöttem, mint valami nyughatatlan emlék, csak erre gondoltam s attól féltem, hogy Ágnes nem boldog. *Én* nem voltam boldog; de eddigelé hűségesen lezártam a multat, s midőn ő reá gondoltam, a mint a magasba mutat, úgy gondoltam rá, mintha oda mutatna fölém arra a mennyországra, a hol a titka-fejthetetlen jövőben földiek előtt ismeretlen szerelemmel talán mégis szabad lesz szeretnem őt, s a hol elmondhatom majd neki, hogy' vívódott a lelkem, mikor ideleenn szerettem őt.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Két érdekes vezeklő bemutatása.

Egy időre - legalább is addig, a míg a könyvemet be nem fejezem, a mi több hónapi munkát jelentett, - Doverban szálltam meg, a néném házában; ott, annál az ablaknál ülve, a honnan a tenger fölött csillogó holdat nézegettem egykor, midőn először fogadott be ez a ház, ott dolgoztam munkámon csöndesen.

Szándékomhoz híven, hogy költői munkáimat csak akkor említem, ha véletlenül egybekapcsolódnak történetem kifejlésével: művészetem törekvéseire, gyönyöreibre, szorongásaira és diadalaira nem terjeszkedem ki. Hogy hűségesen hivatásomnak szenteltem magam, a legszilárdabb komolysággal, s hogy lelkem minden erejét ráfordítottam, ezt volt már alkalmam említeni. Ha a könyveknek, a miket megírtam, van valamelyes értékük, minden egyébről majd beszámolnak ők. Máskülönben nyomorúságos volt a cél, a mely írnom ösztökélt, s akkor minden egyéb senkit sem érdekelhet.

Egy alkalommal Londonba mentem, vagy azért, hogy belemerüljek ott egy kissé a nyüzsgő élet forgatagába, vagy hogy Traddlesszel megbeszéljek valami üzleti ügyet. Traddles távollétem alatt a legéletrevalóbb józansággal intézte ügyeimet, úgy, hogy vagyoni viszonyaim valóban virulók voltak. Mikor hírnevem terjedése mind óriásibb levéltömegekkel kezdett elárasztani, - oly emberek írásaival, a kikről semmit sem tudtam, s a kik többnyire semmiségeket firkáltak, a mikre rendkívül bajos válaszolni, - abban állapodtam meg Traddlesszel, hogy kifestetjük az én nevemet is az ő ajtajára. A buzgó levélhordó ott rakta le vékaszám a címemre érkező leveleket, s időnként ott ástam keresztül magamat rajtok, mintha holmi belügyminiszter lettem volna, csak hogy persze fizetéstelen.

A sok levél között minduntalan akadt egy-egy fölöttébb lekötő ajánlat, ama zúgprókátorok valamelyikétől, a kik örökösen ott ólálkodtak a Commons körül. Az én nevem czégére alatt óhajtottak gyakorlatot folytatni, ha megtenném előbb azt a pár lépést, a mi szükséges még proctorrá avatásomhoz, s ennek fejében részeltetnének a nyereség bizonyos százalékában. De én ezeket az ajánlatokat visszautasítottam, mert jól tudtam, hogy úgy is egész sereg efféle czégéres alak folytat már gyakorlatot, s mivel elég rossz intézménynek tartottam a Commonst a nélkül is, hogy olyasmit tegyek, a mi még inkább növelné csak a rosszását.

A lányok hazautaztak volt már, mikorra fölvirúlt a nevem Traddles ajtaján; s a ravaszkepű fiú olyan arcot vágott egész nap, mintha soha még csak a hírét sem hallotta volna Zsófinak, a ki egy hátsó szobába zárkózva, munkája mellől, egy tenyérnyi kormos kertecskére - (szivattyús kút is volt benne), - tekintgetett alá. De ott mindig megtaláltam őt, a változatlanul derűs háziasszonyt; többnyire devonshirei balladáit dúdolgatva, ha csak idegen léptek nem közeledtek fölfelé a lépcsőn, és dallal édesítve a hivatalos rekeszében üldögélő ravaszdi fiú életét.

Eleinte csodálkoztam, hogy gyakran kapom Zsófit valami füzetbe irdogálva, a melyet mindig összecsap, mihelyt én megjelenek, és sietve elrejt a fiókjába. De a titok csakhamar kiderült.

Egy szép napon Traddles, a ki épp akkor ért haza a bíróságtól havas eső permetegében, papírlapot vett elő az íróasztalából s megkérdezett, mit szólok e kézíráshoz?

- Óh, minek mutatod, Tom?! - kiáltott Zsófi, a ki a kályha előtt az ura papucsát melegítette.

- Ej, édesem, - felelt Tom elragadtatással, - miért ne mutatnám?! Mit szólsz e kézíráshoz, Copperfield?

- Rendkívül formás és ügyvédiess, - feleltem; - nem is emlékszem, hogy láttam volna már valaha ily erőteljes kézírást.

- Nem igen vall női kézre, úgy-e? - szólt Traddles.

- Női kézre! - ismételtem. - Macskakörmök inkább vallanának női kézre, mint ez az írás!

Traddles ujjongó nevetésre fakadt s megsúgta, hogy Zsófinak a kezeírása; hogy Zsófi fogadkozott és magyarázgatta, mennyire elkel majd az irodában nemsokára valami másoló, s hogy ennek a szerepét ő akarja elvállalni; hogy ezt a kézírást minta után sajátította el, és hogy most már óránként - nem emlékszem, hány oldalt képes így leírni. Zsófi nagyon szégyenkezett, mikor az ura így kitalált mindent, és kijelentette, hogy ha „Tom”-ból bírót találna lenni, aligha sietne annyira kikürtölni a dolgot. De „Tom” tagadta ezt és bizonykodott, hogy minden körülmények közt egyaránt büszke volna rá.

- Milyen derék, bájos asszonyka tetőtől-talpig a feleséged, édes Traddlesem! - szóltam nevetve, mikor Zsófi kiment.

- Kedves Copperfieldem, - felelt Traddles, - semmi kétség, hogy ő a világ legdrágább teremtese! Hogy' rendben tartja a házat! Milyen pontos, milyen jó gazdasszony, milyen takarékos, milyen rendszerető és milyen vidám teremtés, Copperfield!

- Valóban, méltán magasztalhatod! - feleltem. - Szerencsés ficzko vagy. Azt hiszem, kölcsönösen a világ legboldogabb halandóivá teszitek egymást.

- Bizonyos vagyok benne, hogy mi vagyunk a világon a legboldogabb halandók, - felelt Traddles. - Mindenesetre hozzájárulok a véleményedhez. Istenem, ha látom, hogy' kel föl gyertyafénynél a mostani sötét reggeleken, hogy' gondoskodik előre egész napi dolgairól, hogy' megy a piacra, mielőtt az írkok megérkeznek az Innbe, hogy' nem törődik az időjárással, hogy' varázsolja elő a legegyszerűbb hozzávalóból a legpompásabb kis ebédeket, hogy' alkot puddingokat és pástétomokat, hogy' megtalálja mindennek a maga helyét, s ő maga is mindig milyen rendes és csinos, hogy' fönnmarad velem minden este, ha még oly későre jár is az idő, mindig jókedvűen és biztatóan, s ha meggondolom, hogy mindezt én értem teszi, néha csakugyan alig bírom elhinni, Copperfield!

Gyöngéden húzta föl még a papucsát is, a melyet a felesége megmelegített, s lábát elégedetten nyújtotta ki a kályhaellenző fölé.

- Olykor igazán alig bírom elhinni, - szólt Traddles. - Aztán meg a kedvteléseink! Édes Istenem, hát bizony azok nem valami költségesek, de azért valósággal bámulatosak! Ha úgy esténként itthon maradunk s a külső ajtót lezárjuk és azokat a függönyöket összehúzzuk, - ő maga horgolta, - ugyan hol mulathatnánk kellemesebben?! Ha szép az idő s kísétálunk este, az utcák sorra csupa gyönyörűséggel kínálnak bennünket. Bekandikálunk az ékszerészek villogó kirakataiba, s én megmutatom Zsófinak, hogy a gyémánszemű kígyók közül, a mik dagadó fehér atlaszpárnákon pihennek ott összecsavarodva, melyiket venném meg ajándékkul neki, ha módomban volna; Zsófi pedig megmutatja nekem, hogy a duplafődeles, drágaköves aranyórák közül, a melyek kulcs nélkül húzhatók föl s az ankerszerkezeten kezdve minden elképzelhető tökéletességgel teljeseek, melyiket venné meg nekem, ha ő neki módjában volna; s kiválogatjuk a kanalak, villák, halkések, vajaskések és cukorfogók sokaságából azokat, a

melyeket legjobban szeretnénk megvenni magunknak, ha módunkban volna; s úgy megyünk odébb, mintha csakugyan mind meg is vásároltuk volna! Aztán meg, ha a tereken s a nagyobb utcákon barangolunk s olykor egy-egy bérbeadó házat látunk, jól megnézegetjük, s azon tanakodunk, jó volna-e vajon a számunkra, ha bírónak kineveznének? S rendezkedünk is mindjárt; ilyen szoba kell nekünk; ilyen szobák kellenek a lányoknak és így tovább, a míg teljes meglegedésünkre el nem döntjük, jó volna-e a számunkra, vagy sem, úgy a hogy' van. Olykor félárú jeggyel valamelyik színház földszintjén ülünk, - a melynek, véleményem szerint, már a szaga is elég olcsó ily áron - és végig élvezzük kedvünk szerint a darabot, a melynek Zsófi minden egyes szavát elhiszi, úgy a hogy' elhiszem én magam is. Hazamenet veszünk tán egy kis nyalánkságot, valami csemegeüzletben, olykor kisebbfajta tengeri rákot a halkereskedésben, hazahozzuk, s itthon pompás lakomát csapunk; elbeszélgetve mindarról, a mit láttunk. Hidd meg, Copperfield, ha lordkanczellár volnék, nem élhetnék így!

- Akármi volnál is, édes Traddlesem, (gondoltam), mindig olyasmit tennél csak, a mi szép és kedves volna. - S azután fennhangon így szóltam: - Mondd csak, Traddles, úgy-e most már sohasem rajzolsz csontvázakat?

- Hát tudod, - szólt Traddles nevetve és elpirúlva, - voltaképpen nem állíthatom, hogy meg nem teszem, kedves Copperfieldem. Mert a minap egyszer, mikor tollal a kezemben a King's Bench egyik hátsó padjában ültem, az jutott az eszembe, hogy megpróbálom, nem felejtettem-e még el ezt a tudományomat. S félek, hogy valami csontváz ékeskedik most ott - még pedig parókás csontváz - a pad tetején.

Miután mindketten nagyot nevtünk, Traddles, miközben mosolyogva a tűzbe nézett, másra terelte a beszédet, s a maga békülékeny módján így szólt: - Hejh, öreg Creakle!

- Levelet kaptam attól a vén gazembertől! - szóltam. - Sohasem volt ugyanis kevesebb hajlandóság bennem arra, hogy megbocsássam neki, hogy' szokta ütni-verní Traddlest, mint a mikor láttam, hogy maga Traddles milyen készségesen megbocsátana neki.

- Creakletől, a tanítónktól? - kiáltott Traddles. - Lehetetlen!

- Azok között, a kiket növekvő hírnevem és szerencsém most annyira vonz, - szóltam, áttekintve leveleimet, - és a kik most fölfedezik, hogy voltaképpen mindig nagyon rokon-szenveztek velem, azok között van ez a Creakle is. Már nem tanító, Traddles. Nyugalomba vonult. Fogházfelügyelő Middlesexben.

Azt hittem, Traddles csodálkozni fog ezen a híren, de egyáltalán nem csodálkozott.

- Mit gondolsz, hogy' juthatott be hivatalnoknak a middlesex-i fogházba? - kérdeztem.

- Édes Istenem! - válaszolt Traddles, - nagyon bajos volna e kérdésre megfelelni. Talán leszavazott valakire, vagy pénzt adott kölcsön valakinek, vagy megvett valamit valakitől, vagy másként kötelezett le valakit, vagy talán közvetített valamit valakinek, a ki ismert valakit, a ki aztán rábírta a middlesex-i grófság kormányzóját, hogy kinevezze őt erre az állásra.

- Annyi bizonyos, hogy ott ül abban a hivatalban, - szóltam, - s ime azt írja, hogy nagyon örülne, ha bemutatná nekem a gyakorlatban a fogház-fegyelem egyetlen helyes rendszerét, az egyedül csálthatatlan módot, a mely őszinte és tartós bünbánatra és megtérésre bírja a bűnösöket, - s a mely, mint tudod, nem más, mint a magán-zárka-rendszer. Mit szólsz hozzá?

- A rendszerhez? - kérdezte Traddles, komoly pillantást vetve rám.

- Nem. Hanem ahhoz, hogy elfogadjam-e a meghívást, és hogy eljönnél-e velem?

- Nem bánom, - szólt Traddles.

- Akkor hát értesítem. Bizonyára emlékszel rá, (arról ne is beszéljünk, hogy' bánt velünk), hogy ugyanez a Creakle, azt hiszem, kiüzte a házából saját fiát, meg hogy miképpen bánt a feleségével meg a lányával?

- Emlékszem, - szolt Traddles.

- De ha elolvasod a levelét, azt fogod látni, hogy ez az ember a leggyöngédebben bánik azokkal a foglyokkal, a kikre rábizonyúlt a gazságok egész litániája, - szoltam, - bárha azt nem tapasztaltam, hogy gyöngédsége kiterjedne a teremtet lények valamely más osztályára is.

Traddles vállat vont s egy csöppet sem csodálkozott. Nem is vártam tőle, nem csodálkoztam én magam sem, hiszen különben mihaszna figyeltem volna meg annyiszor hasonló szatirait a gyakorlatiasságnak! Megállapítottuk látogatásunk idejét, s én még aznap este értesítettem róla levélben Creakle urat.

A kitűzött napon, - azt hiszem, másnap volt, de ez mellékes, - elmentünk, Traddles meg én, a fogházba, a hol Creakle úr mindenhatószkodott. Nagy költségen emelt rengeteg, szilárd épület volt. Akaratlanul arra gondoltam, mikor a kapuhoz közeledtünk, hogy ugyan micsoda kavarodás támadt volna az országban, ha valami jámbor tévedésben leledző ember azzal az indítvánnyal állt volna elő, hogy annak a pénznek, a mibe ez a fogház került, legalább a felén építsenek az ifjúság számára ipariskolát, vagy érdemes aggok számára menedékházat.

Az egyik irodai helyiségben, a mely bátran megállhatott volna a Bábel torony földszintjén is, olyan tömör volt, bejelentettek egykori tanítómesterünknek, a kit két-három ügybuzgóbb hivatalnok s ezeknek néhány vendége vett körül. Úgy fogadott, mint olyan emberhez illett, a ki valaha zsenge szellememnek irányítója volt s engem mindig nagyon szeretett. Mikor bemutattam neki Traddlest, Creakle úr épp oly nyájasan, csak hogy valamivel színtelenebbül kijelentette, hogy Traddlesnek mindig vezetője, bölcs tanácsadója és jó barátja volt. Tiszteletreméltó tanítónk jóval öregebb lett, de a külső megjelenése egy csöppet sem volt kellemesebb, mint hajdanában. Az arcza épp úgy tüzelt, mint valaha, a szeme épp oly apró volt, s talán még mélyebben fekvő. Ritkás, nedvesnek látszó szürke haja, a melyre leginkább emlékeztem, csaknem egészen kihullott; s a tar homlokán dagadó erek ennek következtében egyáltalában nem váltak nagyobb díszére neki.

Miután egy ideig elbeszélgettünk ez urakkal, s a beszélgetésből arra a meggyőződésre kellett jutnom, hogy jog és törvény szerint mindennél fontosabb a foglyok lehető legnagyobb kényelme, akármibe kerüljön is, és hogy a börtönökön kívül voltaképpen nincs az emberiségnek semmiféle teendője széles e világon: elindultunk szemleutunkra. Éppen ebéd ideje lévén, legelőbb is a nagy konyhába mentünk, a hol valósággal óraműhöz illő szabályossággal és pontossággal folyt a tálalás, mivel minden egyes fogoly külön-külön kapta ebédjét a zárkájába. Odasúgtam Traddlesnek, hogy szeretném tudni, jut-e eszébe valakinek, milyen szembeötlő az ellentét e választékos, dús lakomák és - (hogy a szegényeket ne is említsük), - a katonák, matrózok és munkások, a becsületes, kezemunkájából élő lakosság e nagy tömegének ebédje között, a kik közül minden ötszázadik aligha jut életében valaha csak félig is ily jó ebédhez. De meg kellett tudnom, hogy a „rendszer” jó életmódot követel; és, hogy egyszer s mindenkorra végezzek a rendszerrel, úgy vettem észre, hogy e tekintetben épp úgy, mint minden más tekintetben „a rendszer” minden kétséget megszüntetett és minden szabálytalanságot kizárt. Mintha sejtelve sem lett volna itt senkinek sem arról, hogy ezen a rendszeren kívül más rendszer is van a világon, a melyet számba kell venni.

Néhány remek folyosón áthaladván, megkérdezem Creakle urat s barátait, hogy e mindennekfölött való és minden egyéb rendszert tönkresilányító rendszernek vajon melyek a főelőnyei? Megértettem, hogy egyrészt a foglyok teljes elkülönítése, úgy hogy semmit se tudjanak

egymásról, másrészt a foglyok egészséges lelkiállapotba való visszahelyezése, a mi őszinte töredelemre és bűnbánatra vezet.

De a mikor sorra kezdtük járni a foglyokat az egyes zárkákban és végigmentünk azokon a folyosókon, a melyekről e zárkák nyíltak, s a mikor elmagyarázták, hogyan járnak a foglyok a kápolnába és így tovább, megdöbbenett az a sejtelem, hogy a foglyok a legnagyobb valószínűség szerint nagyon is sokat tudnak egymásról és van valami tökéletes rendszerük az eszmecserélésre is. Azt hiszem, hogy most, mikor e sorokat írom, ez a föltevésem bebizonyosodott tény már. De mivel akkoriban efféle kétely hangoztatását durva káromlásnak tekintették volna a rendszer ellen, a tölem telhető buzgalommal kerestem a bűnbánatot. S ekkor megint nagy bizalmatlanság fogott el. A vezeklés módjában épp oly uralkodó divatot tapasztaltam, mint odakünn a szabóüzletek kirakataiban a kabátok és mellények szabásában. A bűnbánatnak rengeteg megnyilatkozását láttam, de voltaképpen egy kaptafára volt húzva valamennyi s alig tért el egyik a másiktól, (a mi nagyon gyanúsnak tűnt föl előttem), még a szavakban sem.

Nagyon sok rókára bukkantam, a kik egész szőlőhegynyi elérhetetlen szőlőt becsméreltek savanyúnak, de olyan róka nagyon kevés volt ott, a kire rá mertem volna bízni akár csak egyetlen egy elérhető szőlőfürtöt is. És legfőképpen észrevettem, hogy a kik leginkább mímelték a bűnbánatot, azok felé fordult a legnagyobb érdeklődés; valamint hogy képzelgésük, hiúságuk, vágyódásuk a szórakozás után és csalásra hajló szenvedélyük (a mely némelyiküket történetük bizonyosága szerint hihetetlen mértékben eltöltötte), valamennyiöket arra ösztökélte, hogy bűnbánatot fitogtassanak, mert ily módon kielégíthették összes említett indulataikat.

De ide-odajárkálás közben oly gyakran hallottam említeni a huszonhetes számú foglyot, a ki a kedvenczük volt, s a ki bizonyára minta-fogoly lehetett, hogy elhatároztam, hogy addig nem mondok ítéletet, a míg nem láttam ezt a huszonhetest. A huszonnyolczas, mint hallottam, szintén különálló, fényes csillag, csakhogy szerencsétlenségére a huszonhetes szokatlan tündöklése elhomályosította egy kissé a ragyogását. Oly sok mindenfélét hallottam a huszonhetesről, jámbor intelmeiről, a miket a körülötte levőkhöz intézett, és szép leveleiről, a miket fáradatlanul irogatott édes anyjának, (a ki úgy látszott, véleménye szerint nagyon rossz úton jár), hogy alig győztem várni, hogy találkozhassem vele.

Türelmetlenségemet némi ideig még zaboláznom kellett, minthogy a huszonhetesnek a bemutatását csattanóul tartogatták. Végül azonban mégis csak odaértünk zárkájának ajtaja elé, és Creakle úr, a ki egy kis lyukon bepillantott hozzá, a legnagyobb elragadtatás hangján jelentette, hogy a fogoly zsoltáros könyvet olvas. Rögtön olyatén fej-torlódás következett, mindenki látni akarván, hogy olvassa Huszonhét a zsoltáros könyvét: hogy a kis lyuk elé hat vagy hét fejből álló ostromzár tolult. Hogy e bajon segítsen s nekünk alkalmat adjon arra, hogy a huszonhetessel a maga teljes szeplőtlenségében beszélhessünk, Creakle úr megparancsolta, hogy a zárka ajtaját föl kell nyitni s a huszonhetest föl kell szólítani, hogy jöjjön ki közénk a folyosóra. Megtörtént, s Traddles meg én a legnagyobb meglepetésünkre azt láttuk, hogy ez a töredelmes huszonhetes nem más, mint Heep Urias!

Rögtön ránk ismert s mihelyt előbujt, meg is szólított - a régi görnyedezéssel:

- Hogy-mint van, Copperfield úr? Hogy-mint van, Traddles úr?

Ez a ránk-ismerés általános csodálkozásra gerjesztette a társaságot. Láttam, hogy valamennyiöket csaknem meghatotta, hogy a huszonhetes ime nem büszke és észrevesz minket.

- Nos, Huszonhét, - szólította meg Creakle úr, fájdalmasan csodálkozó pillantást vetve rá, - ma hogy-mint érzi magát?

- Nagyon szerény, alázatos ember vagyok, uram! - felelt Heep Urias.

- Mint mindig, Huszonhét! - szólt Creakle úr.

Egy másik úr szólította most meg, rendkívül aggodalmasan: - Teljes-é a kényelme itt?

- Köszönöm, teljes, uram! - szólt Heep Urias, feléje pillantva. - Sokkal kényelmesebb itt az életem, mint volt bármikor odakünn. Belátom immár balgaságaimat, uram. Ez az, a mi megadja kényelmemet.

Néhány úr egészen megilletődött; s egy harmadik kérdezősködő, a ki most az első sorba czihelődött, rendkívül érzésteljes hangon tudakolta: - Milyennek találja a marhahúst?

- Köszönöm, uram, - felelt Urias, most ennek a hangnak az eredete felé tekintve, - tegnap valamivel rágósabb volt, mint a milyennek óhajtottam volna; de hát kötelességem eltérni. Balgaságokat követtem volt el, uraim, - szólt Urias, szeliden mosolyogva nézegetvén körül, - s panasz nélkül kell viselnem a következményeket.

Miután elnémult az a moraj, mely részint a Huszonhétnek mennyei lelkiállapotán érzett meglepődés, részint pedig ama szállító ellen felzúdult méltatlankodás visszhangja volt, a ki a fogolynak ily panaszra okot adott, (a mit Creakle úr rögtön jegyzőkönyvbe is foglalt): Huszonhét úgy állt ott közöttünk, mintha úgy érezné, hogy ő a legérdemesebb látványosság valamely ritka érdemességű múzeumban. Hogy egyszerűen még kápráztatóbb fényzőn áraszszon el bennünket, jámbor neophitákat, elhangzott a parancs, hogy vezessék elő a Huszonnyolczat!

A mit eddig láttam-hallottam, akkora ámulatba ejtett már, hogy most bizonyos lemondó csodálkozással ismertem föl az elénk lépőben Littimer urat, a ki valami jó könyvet olvasott.

- Nos, Huszonnyolcz! - szólt egy pápaszemes úr, a ki eddig még nem beszélt volt, - maga, édes fiam, a mult héten panaszt emelt a kakaó miatt. Milyen volt azóta?

- Köszönöm, uram, - szólt Littimer, - azóta jobb volt. Ha szabad élnem az engedelemmel, uram, csak annyit mondhatok, hogy véleményem szerint, a tej, a melylyel föleresztik, aligha egészen hamisítottan; de hát jól tudom, uram, hogy Londonban nagyon hamisítják a tejet s hogy ez az élvezeti cikk a maga természetes mivoltában föltötte nehezen kapható.

Úgy láttam, hogy a pápaszemes úr az ő huszonnyolczását Creakle úr huszonhetese ellenében igyekezett kijátszani; mert mindegyikük a maga emberét ragyogtatta.

- Milyen a lelkiállapota, Huszonnyolcz? - kérdezte a pápaszemes úr.

- Köszönöm, uram, - felelt Littimer úr, - immár belátom balgaságaimat, uram. Rendkívül nyugtalanít, ha hajdani czimboráim gonoszságára gondolok, uram, de remélem, hogy bűneik megbocsáttatnak.

- Hát ön egészen boldog? - szólt a kérdezősködő, biztatón hunyorítva rá.

- Uraságod nagyon kegyes, - válaszolt Littimer úr, - teljesen boldog vagyok.

- Semmi se nyomja a lelkét? - kérdezte a pápaszemes, - ha igen, hát csak mondja meg, Huszonnyolcz!

- Uram, - szólt Littimer úr, föl sem pillantva, - ha nem csal szemem, van itt egy úr, a ki korábbi életemben ismerősöm vala. Javára szolgálhat annak az úrnak, ha megtudja, hogy hajdani balgaságaim pusztán annak a rovására írhatók, hogy meggondolatlan életre adtam magamat fiatal emberek szolgálatában, s hogy ekközben oly gyöngeségekre csábítottam magamat, a miknek ellentállnom nem volt erőm. Remélem, ez az úr szívesen fogadja intő szavamat, uram, s szokimondásom nem fogja sérteni. Javára lesz. Én tudatában vagyok minden egykori balgaságomnak. Remélem, ő is megbánja majd mindazt a bűnt és gonoszságot, a miben neki is része volt.

Észrevettem, hogy több úr a szeme elé emelte az egyik kezét, mintha épp az imént templomba léptek volna.

- Becsületére válik, Huszonnyolcz! - szólt a kérdezősködő. - De nem is vártam magától egyebet. Mi mondani valója volna még?

- Uram, - szólt Littimer úr, szemöldökét alig észrevehetően felvonván, de föl nem pillantva, - volt ismerőseim között egy nő-személy is, a ki ledér életre adta volt magát és a kit én megmenteni iparkodtam, uram, de sikertelenül. Kérem itt ezt az urat, ha teheti, adja át annak a fiatal nő-személynek üzenetemet, hogy velem szemben tanúsított gonosz viselkedését megbocsátom és hogy bűnbánatra intem, - talán hajlandó lesz ez az úr erre a szívességre.

- Nem kétlem, Huszonnyolcz, - válaszolt a pápaszemes, - hogy az az úr, a kire ön czéloz, mélyen érzi, - a minthogy éreznünk kell valamennyiünknek, - a mit ön oly szépen fejezett ki. De nem tartóztatjuk tovább.

- Köszönöm, uram! - szólt Littimer úr. - Uraim, jónapot kívánok s remélem, hogy önök épp úgy, mint becses családjuk be fogják ismerni gonoszságukat és megjavúlnak!

Huszonnyolcz ezzel visszavonult, miután oly pillantást váltott előbb Uriasszal, a mely arra vallott, mintha bizonyos érintkezési mód következtében éppenséggel nem volnának egészen ismeretlenek egymás előtt. S a mikor bezárult mögötte az ajtó, csoportunkban halkan föl-morajlott az a vélemény, hogy Huszonnyolcz fölöttébb tiszteletreméltó férfiú s az esete nagyon szép eset.

- Nos, Huszonhét, - szólt Creakle úr, most a maga emberét szólítva a szabaddá vált színre, - van valami, a mit megtehetne valaki az érdekében? Ha van, mondja meg.

- Alázatosan könyörgök, uram, - felelt Urias, megrándítva gonosz fejét, - engedjék meg, hogy megint írassak az anyámnak.

- Mindenesetre megkapja az engedelmet, - szólt Creakle úr.

- Köszönöm, uram! Aggódok anyámért. Félek, nem biztos a dolga.

Valaki nagy-vigyázatlanul megkoczkáztatta a kérdést, hogy miféle dolga? De méltatlankodó suttogás torkolta le: - Csitt!

- Nem biztos az örök üdvössége, uram, - felelt Urias, a kérdező felé fordulva. - Hőn óhajtanám, hogy anyám is az én sorsomra jusson. Lelkem sorsa sohasem dőlt volna el így, ha ide nem jutok. Mindenki jól járna, ha letartóztatnák és ide hoznák.

Ez a kijelentés határtalan meglepődést keltett, - azt hiszem, sokkal nagyobb meglepődést, mint bármi, a mi eddig történt.

- Mielőtt ide jutottam, - szólt Urias, lopva oly pillantást vetve ránk, mintha szívesen romba-döntené, ha rajta mulna, az egész külső világot, a melyhez mi tartozunk, - balgaságok rabja voltam; de most már belátom balgaságaimat. Sok, nagyon sok a bűn odakünn. Sok, nagyon sok anyámnak is a bűne. Bűn, semmi más, csak bűn mindenütt, - kivéve itt.

- Megváltozott teljesen? - kérdezte Creakle úr.

- Óh, édes Istenem, bizony megváltoztam, uram! - kiáltott a nagyreményű vezeklő.

- Nem esnék újra bűnbe, ha kiszabadulna? - kérdezte más valaki.

- Óh Is-te-nem! Soha, uram!

- Helyes! - szólt Creakle úr, - ez fölötte örvendetes. Maga megszólította volt Copperfield urat, Huszonhét. Kíván még valamit mondani neki?

- Copperfield úr, kegyed régóta ismert engem, mielőtt idekerültem és így megváltoztam, - szólt Urias rám tekintve; s mondhatom, elvetemültebb pillantást sohasem láttam, még az ő szemében sem. - Ismert és tudhatja, balgaságaim ellenére is, mily alázatos voltam azok között, a kik büszkék voltak, s mily béketűrő a heveskedők között, - kegyed is, Copperfield úr, túlságosan heves volt velem szemben. Egyszer arczúl is ütött, tudja?

Általános sajnálkozás. Méltatlankodó pillantások egész zápora ért.

- De én megbocsátok önnek, Copperfield úr, - szólt Urias, s békülékeny hajlandóságát egy fölöttébb istentelen és szörnyű párhuzammal világította meg, a melyet leírni sem akarok. - Megbocsátok mindenkinek. Nem illenék hozzám, ha haragot tartanék. Megbocsátok önnek önként, s remélem, a jövőben fékezni fogja szenvedélyeit. Remélem, W. úr és W. kisasszony, valamint az egész bűnös pereputy is vezekelni fog. Önt szomorúság látogatta meg, s remélem, ez javára fog szolgálni; de még jobban tenné, ha idejönne. W. úr is jobban tenné, ha idejönne és W. kisasszony is. A legjobb, a mit kívánhatok önnek, Copperfield úr, s önöknek is valamennyiöknek, uraim, csak az, bár ide segítené a Gondviselés önöket is. Ha egykori balgaságaimra gondolok és elgondolom mostani állapotomat, bizonyos vagyok benne, hogy jobb sors nem érhetné öntökét. Mindenkit sajnálok, a ki nem jut ide.

Visszament görnyedezve a zárkájába s csaknem karban zengett nyomában a dicséret; mi ketten pedig, Traddles meg én, nagy megkönnyebbülést éreztünk, mikor rázárult az ajtó.

E bűnbánásban volt valami oly jellegzetes, hogy nagyon szerettem volna megkérdezni, mit követett el voltaképpen ez a két férfiú, hogy idekerült. De úgy láttam, hogy erről egyáltalában eszeágában sincs itt beszélni senkinek. Az egyik börtönőrhöz fordultam tehát a kérdéssel, a ki, mint az arczán lappangó kifejezésből sejtettem, nagyon jól tudta, mit ér ez a nagy hűhó.

- Meg tudná-e mondani, - kérdeztem, midőn a folyosón végigmentünk, - micsoda gaztett volt a Huszonhét legutolsó „balgasága”?

A felelet az volt, hogy valami bank-história.

- Csalás az Angol-Bank megkárosítására? - kérdeztem.

- Úgy van, uram; csalás, hamisítás és összeesküvés. Ő és még néhányan. Ő bujtogatta fel a többieket. Messze elágazó bünszövetkezés volt és nagy összegekről volt szó. Az ítélet: élet-fogytiglan való száműzetés. Huszonhét a társaság legravaszabb jómadara volt s már csaknem biztonságban érezte magát; de nem egészen. A bank éppen az utolsó pillanatban csípte nyakon - a legutolsó pillanatban.

- Hát Huszonnyolcznak ismeri a vétkét?

- Huszonnyolcz, - válaszolt az emberem, nagyon halkán beszélve és közben-közben hátrapillantgatva, biztonságban van-e s Creakle meg a többiek nem hallhatják-e meg, mily szabályellenesen nyilatkozik eme ártatlan bárányokról, - Huszonnyolcz (szintén száműzetésre ítélték) valami jó állásba jutván, fiatal urát kétszázötven font pénz és értéktárgy erejéig megrabolta, a külföldre tervezett utazásuk előtt való éjszaka. Esetére nagyon jól emlékszem, mert valami törpe fogta el őt.

- Kicsoda?

- Valami törpe asszony. A nevét elfeledtem.

- Csak nem Mowcher?

- De bizony az! Már egérutat talált s éppen Amerikába készült lenszín-parókában, álszakállal s oly tökéletes álruhában, a melyet kegyed tán soha életében nem látott még, midőn a kis törpe, a ki Southamptonban tartózkodott, az utcán találkozott vele, - éles szemével rögtön

felösmerte, - a lába közé rohant, hogy felborítsa - és úgy belecsimpajkozott, akárcsak halál ő kegyetlensége.

- Óh, a derék Mowcher kisasszony! - kiáltottam.

- Ugyanígy szólt volna akkor is uraságod, ha látta volna, úgy a hogy' én láttam, a hogy' ott állt egy széken, a tanúk helyén, - szólt a barátom. - A gaz ficzkó zöldre-kékre verte volt az arczát s a legdurvábban össze-visszarugdalta, mikor a kis törpe nekiugrott; de ez egy pillanatra el nem eresztette, a míg le nem csukták. Úgy belekapaszkodott, hogy a rendőrtiszt kénytelen volt mindkettőjüket bekísértetni. Pompásan elmondta a tanuvallomását, a bíróság nagyon megdicsérte, s ő nagy hurrázás közepett távozott a tárgyalásról. A bíróság előtt kijelentette, hogy egyedül is elfogta volna a gazembert, (a miatt, a mit tudott róla), még ha valósággal Sámson lett volna is. S azt hiszem, csakugyan megtette volna.

Én is azt hittem, s nagy tisztelettel gondoltam Mowcher kisasszonyra.

Mindent láttunk immár, a mi csak volt ott látnivaló. Hiábavaló lett volna oly férfiúnak, a milyen Creakle úr ő érdemessége volt, megmagyarázni, hogy Huszonhét és Huszonnyolcz még mindig megrögzött és változatlan gazemberek; hogy mindig olyanok voltak, a milyeknek most mutatkoztak; hogy e gaz képmutatók valósággal arra termettek, hogy ilyen helyen bűnbánatot fitogtassanak; hogy e bűnbánat kereskedelmi értékét legalább úgy ismerik, mint mink, és tudják, mily közvetlen javukra szolgál majd az, ha végrehajtják rajtuk a száműzetést; szóval, hogy mindez rothadásra, korhadtságra valló, fájdalmas gondolatokat ébresztő história csak. Az urakat tehát rendszerükkel egyetemben magukra hagytuk s álmélkodva hazaballagtunk.

- Talán jó is, Traddles, - szóltam, - ha az emberek vadul nyargalnak valamely ártalmas vesszőparipájukon. Legalább annál hamarabb halálra nyúzzák.

- Magam is azt hiszem, - válaszolt Traddles.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Utamra fény sugárzik.

Közeledett karácsony ünnepe, s én már két hónapnál hosszabb ideje voltam otthon. Ágnessel gyakran találkoztam. A nyilvánosság hangja bármily zengőn lelkesített, és bármily lángoló indulatokra, bármily kitartásra tüzelt is, Ágnes leghalkabb dicsérő szavát is jobban meghallottam, mint bármi mást.

Hetenkint legalább egyszer, olykor többször is, átlovagoltam hozzájuk s ott töltöttem az estét. Éjszakára rendszerint visszalovagoltam; mert az a régi boldogtalan érzés mindig ott lapangott körülöttem, - legnyomasztóbban olyankor, mikor búcsúztam Ágnestől, - s jobban esett fönn maradnom, odakünn a szabadban, mint fárasztó virrasztásban vagy nyomorult álmodozásban a mult emlékei közt bolyonganom. Sok borús, szomorú éjszakám nagyrésze telt el ily lovaglásokban, miközben feltámadtak bennem újra mindazok a gondolatokba melyek hosszas távollétem alatt foglalkoztattak.

Azaz sokkal közelebb érném az igazat, ha azt mondanám, hogy e gondolatok visszhangját lestem inkább. Távolból zengtek azok felém. Száműztem őket körömből s belenyugodtam elkerülhetetlen végzetembe. Valahányszor Ágnesnek fölolvastam, a mit írtam volt; ha láttam figyelmes arczát, és mosolygásra, vagy könnyezésre indítottam; ha hallgattam, kedves hangja hogy' beszél annak a képzelt világnak árnyékszerű eseményeiről, a melyben éltem: megszállt

a gondolat, ime, mily sors juthatott volna osztályrészemül, - de ezt csak olyanformán gondoltam, mint a hogy' Dórával történt egybekelésém után azt, hogy voltaképpen milyennek is kívánnám a feleségemet.

Kötelességem Ágnes iránt, a ki oly szeretettel szeretett, a melyet én, ha nyugtalankodom, nagyon önzőn és együgyűen megzavartam volna, úgy hogy soha többé helyre nem állíthatom; az a szent meggyőződése, hogy énnekem, a ki magam voltam sorsomnak a kovácsa, és el is nyertem azt, a miért szívemet oly féktelen vágygyal kockára vetettem, nincs jogom zúgolódni s csak túrnöm kell: mindez magában foglalta, a mit csak éreztem, s a mit csak megtanultam. De hát szerettem őt; s most már az is vigaszommá vált, hogy határozatlanul láttam már derengeni azt a távoli napot, a mikor majd nem érhet vád, ha megvallo, hogy nekem; a mikor túlleszünk majd mindezen; a mikor majd elmondhatom: - Ágnes, így voltam, a mikor hazatértem; most öreg vagyok már és azóta sohasem gyúlt ki szívemben új szerelem!

Egyetlen egyszer sem vettem észre Ágnesen, hogy megváltozott volna. A mim volt mindenha, az volt ő még mindig nekem, teljesen változatlanul.

Visszaérkezésem estéje óta, e pontra vonatkozólag a néném közt és köztem volt valami, a mit nem annyira tartózkodásnak, vagy a kérdés kerülésének, mint inkább hallgatag megállapodásnak mondhatnék, oly értelemben, hogy mindketten el szoktunk gondolkozni a dolgon, de nem foglaltuk szavakba gondolatainkat. Mikor régi szokásunk szerint esténként a tűz mellett üldögéltünk, gyakran voltunk így; s oly természetesnek éreztük ezt, olyannyira tisztában voltunk egymással, mintha mindent a legőszintébben megbeszéltünk volna egymással. De soha egy szót nem ejtettünk erre vonatkozólag. Szentül hittem, hogy akkor este leolvasta homlokomról gondolataimat, vagy legalább is egy részét a gondolataimnak, és hogy teljesen megértette, mért nem fejeztem ki érthetőbb módon azokat.

Mikor ez a karácsony elkövetkezett s Ágnes újabban semmiféle bizalmasabb szóval nem közeledett hozzám, súlyosan kezdett nyomni a kétség, a mely már többször ránehezedett volt a lelkemre, - vajon nem az teszi-e Ágneset tartózkodóvá, hogy belelátott talán a szívembe, s attól fél, hátha fájdalmat okozna nekem. Ha ez volna az ok, akkor az én áldozatom eredménytelen maradt; akkor legelemibb kötelességemet nem teljesítettem vele szemben, és folyton-folyvást nyomorúságosan azt cselekszem, a mitől visszariadtam. Elhatároztam, hogy minden kétségnek véget vetek, - s ha csakugyan efféle korlát van közöttünk, elszánt kézzel egyszerre áttöröm.

Aznapi, - óh, mily tartós okom van emlékezni e napra! - szigorú, hideg téli nap volt. A hó, mely pár órája esett, nem valami magasan, de szilárdan fagyva borította a földet. Odakünn ablakom előtt a tengeren zord északi szél dühöngött. Arra gondoltam, hogy' végigsöpörhet a schweizi hegyek hósivatagain, a melyekre utána nem léphet emberi láb, s azon tűnődtem, vajon hol nagyobb a magánosság, ama elhagyatott vidékeken-é, vagy a pusztai tengeren?

- Kinyargalsz ma, Trot? - kérdezte nagynéném, bedugva fejét az ajtón.

- Kinyargalok, - mondtam, - ellátogatok Canterburybe. Ma lovaglásra pompás az idő.

- Remélem, paripád is úgy vélekedik majd, - szólt a néném; - most azonban bűnnek ereszti fejét odakünn az ajtó előtt, mintha az járna az eszébe, hogy jobb volna az istállóban állania.

A néném, megjegyzendő, megengedte, hogy a lovam ráléphessen a tilos területre; de a szamarakkal szemben semmivel sem lett engedékenyebb.

- Majd jókedve lesz rögtön! - mondtam én.

- A nyargalás urának mindenesetre javára fog válni, - szólt a néném, az asztalon heverő papírlapokra tekintve. - Ah, fiam, nagyon sokat ülsz a munkád mellett! Mikor könyveket szoktam még olvasni, sohase gondoltam volna, hogy ilyen munkába kerül a megírásuk.

- Olykor elég munkát ad az elolvasásuk is, - feleltem. - A mi az írást illeti, annak megvan, néni, a maga gyönyörűsége is.

- Ah! Értem! - szólt a néném. - Hírnév, tetszeni vágyás, rokonszenv, mi egymás, gondolom. No, eredj csak vele!

- Tud-e valami újabbat, - kérdeztem, elszántan eléje állva, miközben megveregette a vállamat és székembe ült, - Ágnesnek arról a komolyabb vonzalmáról?

Egy ideig fölneézett rám, mielőtt így felelt:

- Azt hiszem, Trot, tudok valamit.

- A mi megerősíti sejtelmét? - tudakozódtam.

- Azt hiszem, Trot, hogy megerősíti.

Oly erősen a szemem közé nézett, miközben mintha kétkedés, szánc, vagy tétovázás tükröződött volna szerető arcán, hogy még jobban igyekeztem derűs arczot ölteni előtte.

- Sőt, mi több, Trot, - szólt a néném.

- Nos?

- Azt hiszem, Ágnes nemsokára férjhez is megy.

- Isten áldja meg! - kiáltottam örömteljesen.

- Isten áldja meg! - szólt a néném, - és áldja meg az Isten az urát is!

Ismételtem az áldást, azután elbúcsúztam a nénémről, könnyedén lesiettem a lépcsőn, lóra ugrottam és elnyargaltam. Most már még nagyobb okom volt megtennem azt, a mire elszántam volt magam.

Mennyire emlékszem ma is e téli lovaglásra! Az éles jégzilánkokra, a miket a szél elsodort a fűtorzsakról, s arczomba csapott; lovam patkóinak kemény csattogására, a mely mintha nótát vert volna ki az úton; a keményen végig barázdált talajra; a hófúvásra, a mely a mészbánya szakadékában ide-oda kavargott, mikor a szél elsuhant fölötte; a gőzölgő ökrösszekérre, a mely régi szénával rakottan megállt pihenni a domb tetején és oly dallamosan kongatta kolompjait; a síkság fehérő halmaira és lejtőire, a melyek oly élesen elváltak a sötét égtől, mintha valami óriási palatáblára rajzolódtak volna!

Ágnest egyedül találtam. A kis lányok már hazamentek s ő egyedül ült a kandalló mellett és olvasott. Amint megpillantott, félretette a könyvet, s miután úgy mint rendesen, üdvözölt, elővette kézimunka-kosárkáját s az ódon ablakok egyikéhez ült. Én mellé ültem az ablakfülkébe, s elbeszélgettünk készülő művemről, hogy mikorra fogom befejezni s legutóbbi látogatásom óta mennyire haladtam vele. Ágnes nagyon jókedvű volt s nevetve azt jósolta, hogy nemsokára sokkal híresebb leszek, semhogy szabad lenne majd ily dolgokról beszélni velem.

- Láss, fölhasználok hát ezt a mostani időt, - szólt Ágnes, - és beszélgetek magával, a míg szabad.

Amint ekkor munkájába merült, szép arczára tekintettem; fölvetette szelíd, tisztafényű szemét és látta, hogy ránézek.

- Oly töprengő ma, Trotwood!

- Ágnes, megmondjam-e, mért? Azért jöttem, hogy megmondjam.

Félretette kezimunkáját, mint szokta, valahányszor komolyabban kezdtünk beszélni valamiről, és teljes figyelemmel felém fordult.

- Kedves Ágnes, nem kételkedik hűségemben?

- Nem! - felelt, csodálkozó pillantást vetve rám.

- Nem kételkedik-e abban, hogy az vagyok-e még, a mije mindenha voltam magának?

- Nem, - felelt, úgy, mint az előbb.

- Emlékszik-e még, hogy mindjárt visszaérkezésem után igyekeztem elmondani, mekkora hálával tartozom magának, édes Ágnes, és milyen meleg őszinteséggel ragaszkodom magához?

- Emlékszem, - szólt szelíden, - nagyon jól emlékszem.

- Magának titka van, - szóltam. - Oszsza meg velem, Ágnes.

Lesütötte a szemét és remegett.

- Nem kerülhette volna el a tudomásomat, akkor sem, ha nem hallottam volna - csakhogy különösmód, mástól, Ágnes, nem magától, - hogy van valaki, a kit megajándékozott szerelme kincsével. Ne zárjon hát ki engem abból, a mi boldogságát oly közélről érinti. Ha meg tud bízni bennem, a mint mondja, és a mint tudom is, hogy megbízik, hadd legyek barátja, testvére, különösen ebben a kérdésben.

Esdő, csaknem panaszos pillantással kelt föl az ablak mellől s végigsietve a szobán, mintha azt se tudná, hova-merre meneküljön, tenyerébe rejtette arcát s úgy sírva fakadt, hogy bele-sajdult a szívem.

S a könnyei mégis oly érzést keltettek bennem, a mely mintha biztatta volna a szívemet. Nem is tudtam, miért, e könnyek egybeolvadtak azzal a szelíd, bánatos mosolylyal, a mely oly mélyen bevésődött az emlékezetembe, s inkább reménnyel töltöttek el, semmint félelemmel, vagy aggodalommal.

- Ágnes! Hugocskám! Drágám! Mit cselekedtem?

- Hadd távozzam, Trotwood! Rosszúl vagyok. Magam sem ismerek magamra. Majd később beszélünk még, - majd máskor. Majd írok magának. Ne szóljon most hozzám. Ne szóljon! Kérve kérem!

Igyekeztem visszaidézni emlékezetembe, mit mondott volt akkor éjszaka, mikor arról beszéltem neki, hogy az ő szerelme nem szorúl viszonzásra. Úgy rémlett, mintha e pillanatban egy egész világot kellene átkutatnom.

- Ágnes, én nem bírom elviselni, hogy magát így lássam, s azt gondoljam, hogy ennek én vagyok az oka. Drága lánykám, a ki e világon mindennél drágább nekem, óh, hogyha boldogtalan, oszsza meg velem a boldogtalanságát! Ha segítségre, vagy jótanácsra van szüksége, hadd próbáljak meg szolgálni vele. Ha szívét csakugyan nyomja valami, hadd próbáljak meg könnyíteni a terhén. Ugyan ki másért élek én most, ha nem magáért, Ágnes?

- Óh kíméljen! Most magam sem ismerek magamra. Majd máskor! - ez volt minden, a mit megérthettem.

Önző tévedés volt-e, a mi elragadott? Avagy, mert immár kezemben volt a remény fonala, olyasmi tárult a lelkem elé, a mire gondolni sem mertem volna?

- Tovább kell beszélnem. Nem engedhetem, hogy így váljék tőlem! Az égre kérem, Ágnes, ne értsük félre egymást annyi esztendő után és mindannak utána, a mit az évek hoztak és vittek magukkal. Nyíltan kell beszélnem. Ha csak egyetlen oly gondolat lappang is a lelkében, hogy én azt a boldogságot, a melyet maga fog osztani, megírgyelhethém, - hogy nem tudnám átengedni magát valamely drágább oltalmazójának, a kit maga választott magának, - hogy a távolságból, a melybe így jutok, nem tudnék a maga örömeinek nyugodt tanúja lenni: - űzze el ezt a gondolatot, mert nem ezt érdemeltem! Egészen hiába nem szenvedtem én. Egészen hiába nem tanított maga! Nincs abban árnya sem az önzésnek, a mit én maga iránt érzek.

Most már nyugodtabb volt. Csakhamar felém fordította sápadt arcát, s így szólt halk, olykor el-elfúló hangon, de nagyon érthetően:

- Tartozom azzal a hozzám való tiszta barátságának, Trotwood, - a melyben igazán nem kételkedem - tartozom azzal, hogy megmondjam, hogy téved. Többet nem tehetek. A mikor az évek során néha segítségre és jótanácsra szorultam, mindig megtaláltam. Ha olykor boldogtalan voltam, ez az érzés elmúlt. Ha szívemet nyomta valaha valami, akadt megkönnyebbülés. Ha van titkom, hát az - nem új és - nem az, a mit maga gondol. Nem tárhatom föl, sem meg nem oszthatom. Régóta enyém már, és enyémnek is kell maradnia.

- Ágnes! Maradjon! Csak egy pillanatra még!

Kifelé indult, de föltartóztattam. Karomat derekára fontam. - Évek során!... Nem új!... És lelkemen új gondolatok és új remények suhantak át és egyszerre egész életem más színt öltött.

- Én drága Ágnesem! Te, kit én annyira tisztetek és becsülök, - te, kit oly odaadóan szeretek! Midőn ma idejöttem, azt hittem, hogy semmi sem bírhat rá engem e vallomásra. Azt hittem, egész életünkön át szívembe zártan őrizhetem, míg csak meg nem öregsünk. De Ágnes, ha csakugyan jogom van ahhoz a most támadt reményemhez, hogy valamikor többnek nevezhesselek, mint hugomnak, - nem hugomnak, hanem egészen másnak! - -

Könnyei újra megeredtek, de ezek már nem olyan könnyek voltak, mint az előbbieket, s én reményemet láttam bennök tükröződni.

- Ágnes! Te mindenkor vezérlőm és legfőbb támaszom! Ha magaddal többet s velem kevesebbet gondoltál volna, mikor itt együtt növekedtünk volt föl, azt hiszem, hogy az én meggondolatlan képzelmem soha el nem pártolt volna tőled. Ám te annyival jobb voltál énnálam, annyira nélkülözhetetlenné váltál rám nézve gyermekkorom összes reményeiben és csalódásaiban, hogy már szinte második természetemmé vált, benned bizakodnom és rád-hagynom mindent, úgy, hogy arra az időre az első, az igazi természetem, melylyel úgy szerettelek, mint a hogy' most szeretlek, háttérbe szorult!

Sírt még, de nem szomorúan, - örömkönnyeket sírt! S a karomba zárva pihent, úgy, mint még sohasem, úgy, a hogy' sohasem hittem, hogy valaha pihenessen.

- Mikor Dórát szerettem, - gyöngéden szerettem, Ágnes, hiszen te jól tudod -

- Tudom! - kiáltott komolyan. - Örülök, hogy tudom!

- Mikor őt szerettem, még akkor is tökéletlen lett volna a szerelmem, a te rokonszenved nélkül. Te nem tagadtad meg tőlem rokonszenvedet s a szerelmem tökéletessé vált. És a mikor elvesztettem őt, Ágnes, mi lettem volna én akkor megint te nélkül!

Erősebben magamhoz szorítom, szíve közelebb a szívemhez, remegő keze a vállamon, édes szeme könnyeken keresztül a szemembe ragyog.

- Elmentem, édes Ágnes, de szerettelek. Távol maradtam, de szerettelek. Megjöttem és szeretlek!

S beszéltem neki a küzdelemről, melyet önmagammal vívtam, s elhatározásomról, a melyre rászántam magamat. Megpróbáltam föltárni előtte a lelkemet, a maga igaz valójában, teljesen. Megpróbáltam megértetni vele, hogy' támadt bennem az a hit, hogy sikerült magamat is, őt is jobban megismernem; hogy' nyugodtam bele mindabba, a mi együtt járt ezzel a jobb megismeréssel; s hogy' jöttem ide még ma is, híven ragaszkodva fogadalmamhoz. Ha szeret annyira (mondottam), hogy feleségemmé tudna lenni, nem szolgáltam rá semmi mással szerelmére, csak igaz, mély szerelmemmel s azzal a gonddal-bajjal, a mi szerelmemet azzá érlelte, a mi; s csak is ezért vallottam meg. S óh, Ágnes, ugyanekkor, még a te igaz tekintetedből is az én gyerekasszonykám szelleme tekintett rám, s azt mondta, hogy így van jól; és fölkelté bennem általad a leggyöngédebb visszaemlékezést a Kis Virágra, a ki virulása idején hervadt el!

- Nagyon-nagyon boldog vagyok, Trotwood, - szívem túlárad a boldogságtól - de van valami, a mit nem hallgathatok el.

- Mi az, drágám?

Gyöngéd kezét vállamra tette s nyugodtan a szemembe nézett.

- Nem tudod, mi lehet?

- Félek a fejemet törni rajta. Mondd meg, drágám!

- Egész életemben mindig szerettelek!

Óh, boldogok voltunk, boldogok voltunk! Könnyeink nem a megpróbáltatást illették, - (az övé volt a jóval nagyobbik), - a melyen keresztül ime idáig jutottunk, hanem a gyönyört, hogy itt vagyunk, és hogy többé soha semmi sem választhat el.

E téli estén kísértáltunk együtt a mezőkre, s a fagyos levegő mintha szintén a mi szívünk üdvösséges nyugalmaival lett volna tele. Kicsillantak az első csillagok, mialatt még a szabadságban bolyongtunk, s föltekintve hozzájuk, hálát adtunk Istenünknek, hogy elvezérelt e békeségre bennünket.

Ott álltunk együtt ugyanannál az ódon ablaknál, éjjel, mikor feljött a hold; Ágnes fölemelte hozzá nyugodt tekintetét, s az enyém követte őt. Hosszú mérföldek útja tárult a lelkem elé s láttam, mint vonszolja rajta tova magát egy rongyos, fáradt fiú, elhagyottan, és elhanyagoltan, a kinek az volt a sorsa, hogy valamikor ezt a szívet is, a mely most az enyémen dobogott, a magáénak mondhasa.

Már csaknem ebéd ideje volt másnap, mikor megjelentünk a néném előtt. Fönt van a dolgozó szobámban, - mondotta Peggotty, a kinek az volt a büszkesége, hogy ezt a szobát ő tartotta a számomra mindig rendben és készenlétben. Ott ült a néném a kandalló mellett, pápaszemmel az orrán.

- Szent Isten! - szólt a néném, fürkésző pillantást vetve felénk a félhomályban, - ki az, a kit magaddal hoztál?

- Ágnes, - szoltam.

Minthogy megbeszéltük volt, hogy eleinte semmit sem mondunk meg, a nénémet jókora csalódás érte. Midőn Ágnes nevét kiejtettem, reménynyel teljes pillantást vetett rám; de mikor látta, hogy olyan vagyok csak, mint rendesen, kétségbeesetten kapta le a szemüvegét s megdörzsölte az orrát vele.

De azért a legszívesebben fogadta Ágnest, s nemsokára asztalhoz ültünk lent, a kivilágított nappaliban. A néném kétszer, háromszor is föltette szemüvegét, hogy újra meg újra rámnézzen, de csalódottan mindannyiszor le is tette megint s megdörzsölte vele az orrát, Dick úr nagy aggodalmára, a ki tudta, hogy ez rossz jel.

- Meg kell vallanom, édes néni, - szóltam ebéd után, - hogy beszéltem Ágnessel arról, a mit a néni mondott nekem.

- Azt rosszúl tetted, Trot, - szólt a néném fülig pirúlva, - és megszegted az ígéretedet.

- Remélem, nem haragszik, néni? Bizonyosra veszem, hogy nem fog haragudni, ha megtudja, hogy Ágnes szerelme nem boldogtalan.

- Bolond beszéd! - szólt a néném.

Mivel haragosnak látszott, legjobbnak véltem rövidesen végezni a haragjával. Ágnest átkarolva odavezettem a néném széke mögé és mind a ketten föléje hajoltunk. Csak összecsapta kezét, csak egyet pillantott ránk a pápaszemén keresztül, s ideges görcs fogta el, először és egyetlen egyszer, a mióta ismertem őt.

A görcs miatt felszaladt Peggotty is. Alighogy magához tért a néném, repült Peggotty felé, s elmondván őt együgyű vén teremtésnek, úgy átölelte, a hogy' csak telt tőle. Aztán átölelte Dick urat is, (a kit e megtiszteltetés nagyon mehatott, de egyúttal jócskán meg is lepett), és csak utólag mondta meg nekik, miért. Ekkor aztán boldogok voltunk valamennyien.

Nem bírtam megtudni máig sem, vajon legutóbbi kurta beszélgetésünk alkalmával a néném afféle kegyes kis csaláshoz folyamodott-e, vagy pedig félreértette-e csakugyan a lelkiállapotomat? Tökéletesen elegendő volt, mondta a néném, hogy megmondta, hogy Ágnes hamarosan férjhez fog menni; hiszen én mindenkinél jobban tudom, igazat mondott-e vagy sem.

Két hét múlva megvolt az esküvőnk. Csöndes lakodalmunkon csak Traddles és Zsófi, s a doktor és a felesége voltak a vendégeink. A legvidámabb hangulatban hagytuk őket, Ágnes meg én, mikor elhajtattunk. Karom között volt tehát a forrása minden nemesebb törekvésemnek, a mely valaha lelkesített; saját énemnek középpontja, életem tartalma, egyetlen mindenem, a feleségem, a kihez való szerelmemet sziklára építettem.

- Drága férjem! - szólt Ágnes. - Most, hogy már így nevezhetlek, meg kell vallanom neked még valamit.

- Hadd hallom, édesem.

- Annak az éjszakának az emléke, a mikor Dóra meghalt. Értem küldött téged.

- Érted küldött.

- Azt mondta, hogy rám hagy valamit. Kitalálod-e, mi volt az?

Azt hittem, kitalálom. Szorosakban magamhoz öleltem a feleségemet, a ki oly régóta szeretett engem.

- Azt mondta, hogy egy utolsó kérése van hozzám és egy utolsó megbízása.

- Még pedig -

- Hogy azt az üres helyet csak én töltssem be majd...

És Ágnes a keblemre hajtotta a fejét és sírt; és én is vele sírtam, pedig óh, beh boldogok voltunk!

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Vendég.

Följegyzéseimnek, eredeti szándékom értelmében, körülbelül a végére jutottam; csak egy nevezetesebb esemény van még hátra, a mely gyakran gyönyörködteti az emlékezetemet, s a mely nélkül történetem szövevényének egy ága kibogozatlanul maradna.

Hírnevem és vagyonom nőttön-nőtt, családi boldogságomnak nem volt híja, s tíz esztendeje voltam már nős. Ágnessel a kandalló mellett üldögéltünk, londoni házunkban, egy tavaszi estén, s gyermekeink közül három ott játszadozott a szobában, mikor jelentették, hogy egy idegen szeretne beszélni velem.

Megkérdezték, üzleti ügyben jár-e, s azt felelte rá, hogy nem. Azért jött csak, hogy láthasson, és messziről érkezett. Öreg ember, mondta a szobalányom, és úgy látszik, gazdaember lehet.

Mivel mindez nagyon rejtelmesen hangzott a gyerekeknek, s ezenfölül hasonlított egy kedvencz meséjük kezdetéhez is, a melylyel Ágnes szokta mulattatni őket, s a melyben végül megjelenik egy hosszú köpönyeges, gonosz vén boszorkány, a ki gyűlöli az egész világot, mind ennél fogva a bejelentés nagy mozgolódást okozott. Az egyik fiaskánk édes anyja ölébe dugta a fejét, hogy semmi baj se érhesse, s a kis Ágnes - (a legidősebb gyermekünk), - maga helyett a babáját ültette rá egy székre, s aranyfürtös kis fejét kidugta az ablakfüggönyök mögül, hogy lássa, mi fog történni.

- Ereszsze be! - szóltam.

S csakhamar megjelent, megállva egy pillanatra a sötét ajtóban, mikor belépett, egy erőteljes, őszhajú, öreg ember. A kis Ágnes, a kinek megtetszett az idegen bácsi, eléje szaladt, hogy bevezesse, s én jóformán nem is néztem még a szeme közé, mikor a feleségem fölugorva örömeiben izgatott hangon így kiáltott: - Peggotty úr!

Csakugyan Peggotty úr volt! Öreg ember lett, de viruló, egészséges, erős öreg ember. Mikor túlestünk az izgalom első percén, s Peggotty úr, térdén lovagoltatva a gyerekeket, ott ült a kandalló előtt, a melynek fénye ráverődött az arczára, oly izmos, erős, és a mellett oly szép öregembernek tűnt föl előttem, a minőt nem láttam még soha életemben.

- Davy úrfi, - szólt Peggotty úr. S a régi hangon kiejtett régi név oly természetesen hangzott a fülemnek! - Davy úrfi, milyen boldog óra ez, hogy még ecczer láthatom evvee a hűségese feleségivee egyetembe!

- Igazán boldog óra, öreg barátom! - kiáltottam.

- Oszt ezek a csinos apróságok, - szólt Peggotty úr. - Megannyi gyönyörűséges virágszál! Úgy ám, Davy úrfi, maga is akkorácska vót csak, mint a legkisebbje, a mikor először láttam! A mikor Emmi se vót még nagyobb, oszt az a mi szegény gyerekünk is *gyerek* vót csak!

- Engem azóta jobban megváltoztatott az idő, mint magát, - szóltam. - De küldjük aludni a kis haszontalanokat; s mivel természetes, hogy Angliában csak hozzánk szállhat, mondja meg, hova küldjek a podgyászáért - (kíváncsi vagyok, közte van-e az ócska, fekete tarisznya is, a mely annyi földet bejárt!) - aztán egy pohár yarmouthi grog mellett elbeszélgetünk majd az utolsó tíz esztendő eseményeiről!

- Egyedül van? - kérdezte Ágnes.

- Egyedű, asszonyom, - szólt Peggotty úr, kezét csókolva a feleségemnek, - egészen egyedű.

Kettőnk közé ültettük, mert alig találtuk a helyét a viszontlátás örömeiben; s mikor elkezdtem figyelni régi, ismerős hangjára, szinte azt képzeltem, hogy hosszú vándorútját rója még mindig, keresve a drága kis hugocskáját.

- Tengernyi víz, - szólt Peggotty úr, - a min keresztű vergődik az ember, a míg ideér, oszt pár hétig lesz csak itt maradásom. De a víz - főképp ha sós - nagyon a kedvem szerént való; oszt a barát is jó, ha jó; hát itt vagyok. - Ejnye, ezt versbe montam, - szólt Peggotty úr, meglepetten, hogy kiérezte, - bár eszemágába se vót.

- Oly hamar megteszi visszafelé is azt a sok-sok ezer mérföldnyi utat? - kérdezte Ágnes.

- Abbion, asszonyom, - felelt Peggotty úr. - Megígértem vót Emminek, mielőtt útra kelék. Látták, a tűnő évekkee nem fiatalottam, oszt ha nem gyüvök ee mostanság, úgy, a hogy eegyüvék, azt hiszem, sose gyühettem vóna ee többet. Má pedig mindég azon járt az eszem, hogy ee *kő* gyünnöm, oszt látnom *kő* még ecczer Davy úrfi, meg ezt az édes, viruló feleségit, házasságuk boldogságába, mielőtt túlságosan rám járna az öregség.

Úgy elnézett bennünket, mintha sohasem győzne eléggé betelni a látásunkkal. Ágnes nevetve félresimított Peggotty úr homlokából néhány ősz hajtincset, hogy jobban láthasson bennünket.

- Most pedig mondjon el apróra mindent, - szóltam, - hogy' mint van a soruk.

- A mi történetünk, Davy úrfi, - szólt Peggotty úr, - nagyon kurta történet. Akármibe kezünk, jó végeztük. Mindig előbbre jutottunk. Dógoztunk, ahogy teet tölünk, oszt ámbátor elejinte nem a legjobban ment a dógunk, lassacskán mindég előbbre jutottunk. Maj a juhtenyésztéssee, maj meg a baromtenyésztéssee, maj evvee, maj avvaa foglaakoztunk, mindennee úgy, a hogy teet tölünk. Isten áldása vót a kezünk munkáján, akármibe fogtunk, - szólt Peggotty úr, áhítatosan lehajtva a fejét, - oszt mindennee boldogúttunk. Má úgy átalánosságba. Ha nem ment tennap, hát akkor ment máma. Ha nem ment máma se, hát akkor ment hónap.

- És Emmi? - kérdeztük Ágnes meg én egyszerre.

- Emmi, - szólt Peggotty úr, - mikor maga eevált tölünk, asszonyom, - oszt sose hallottam úgy imádkozni azóta se a vadonba, a sátor túlsó felirű, hogy a maga nevit ne szőtte vóna bele, - oszt mikor eetűnt a szemünk elől Davy úrfi is azon a szép alkonyestelen - akkor úgy odavót a szegén eleinte, hogy ha tutta vóna, a mit Davy úrfi ojjan bölcsen eetitkótt előlünk, hát akkor azt hiszem, bele is pusztútt vóna a szegén. Ámde vót nekünk a hajón ennéhány szegén betegünk is, oszt Emmi mingyá gongyukat viseete nekik; oszt gyerekek is vótak velünk, oszt ezeknek is ő viseete a gongyát. Így aztán vót dóga bőségesen, vót kivée jót cselekennie, oszt jót tett im ez őnéki magának is.

- Mikor hallott Emmi először a dologról? - kérdeztem.

- Körübelű egy esztendeig titkóttam még előtte, - szólt Peggotty úr, - minekutánna megtuttam, mi történt. Akkoriba egy eehagyatott hejen étünk, de gyönyörűséges fák nőttek körülöttünk, oszt a házunk tetejét is rózsá borította. Ecczer csak, mikor kint dógoztam a mezőn, aara kerű egy vándor Angliábú, Norfolkú vagy Suffolkú való (nem tudom má), oszt hát természetesen bevezettük a házba, attunk neki enni, inni, szívesen láttuk. Ezt mindannyian megteszszük odaát a telepen. Enné a vándorná vót egy régi újság, oszt le vót írva benne az a bizonyos vihar. Így tutta meg Emmi a dógot. Mikor este hazakerűtem, észrevettem, hogy tuggya má.

Tompább lett a hangja, mikor e szavakat kiejtette, s az arcán megint az a komolyság tükröződött, a melyre oly jól emlékeztem.

- Nagy hatást tett rá a hír? - kérdeztük.

- Hát bizon, nagyon megváltozott, sok időre, - szólt Peggotty úr, a fejét csóválva, - ha ugyan mind a mái napig nem. De azt hiszem, a magánosság jót tett nékie. Oszt sok dóga vót a baromfivaa, mi egymássaa is, oszt evvee törődött, oszt kiállotta a csapást. Szeretném tunni, - szólt Peggotty úr eltűnődve, - vajon ha megláthatná most az én kis Emmikémet, Davy úrfi, vajon ráösmérne-é?

- Annyira megváltozott? - kérdeztem.

- Magam se tom. Én mindennap látom, hát nem tudom; de hébe-korba azt gondolom magamba. Karcsú a termete, - szólt Peggotty úr a tűzön merengve, - fűgén mozog; a szeme szelíd, kék, szomorú; sápat az arcza; bájos fejcskáját rendesen lehajtja egy kicsit; a hangja, a modora nyugott - csaknem félénk. Ilyen most Emmi!

Szóltanúl odafigyeltünk rá, a mint ott ült, még mindig a tűzön merengve.

- Vannak, a kik azt hiszik, - szólt Peggotty úr, - hogy méltatlanra pazaróta a szereem, mások meg, hogy halál rontotta meg a házasságát. Senki se tuggya a valóságot. Számtalanszor férjhő mehetett vóna má; de aszongya ijenkor: „Bácsi, ennek vége mindörökre.” Vídám, ha egyedű vagyunk; tartózkodó, ha mások társaságába; örömet eemegy mindig bármennyire, ha egy kis gyereket taníthat, vagy beteget ápóhat, vagy szívességet tehet egy-egy férjhő készülő fiatal lyánynak (gyakran tett ijesmit, de részt nem vett soha egyetlen esküvőn se); forrón szereti a bácsiját; türeemes; szereti őtet mindenki, fiatal, öreg egyaránt; hozzáfördű mindenki, a kinek baja van. Ijen most Emmi!

Végigsimította kezével az arcát, s félíg elfojtott sóhajjal föltekintett a tűzről.

- Hát Márta maguknál van-e még? - kérdeztem.

- Márta, - felelt Peggotty úr, - férjhő ment, Davy úrfi, a második esztendőbe. Egy fiatal legény, egy telepes béres, mindig ott ment ee a házunk előtt vásárra a gazdája szekerén, - ötszáz angol mérföldné nagyobb útát tett mindig oda-vissza, - oszt ecczer csak avvaa állt elő, hogy eeveszi feleségű - (kevés aara az asszony népség), - oszt maj letelepszenek együtt valahol a vadonba. Márta megkért, hogy mongyam ee a kérőjinek a történetit, úgy, a hogy' történt. Megtettem. Aztán összeházasottak, oszt most édegenek négyszáz angol mérföldnyire minden hangtű a magukén, meg az éneklő madarak hangján kívű.

- Hát Gummidgené? - kérdezősködtem tovább.

Ezzel vígabb hírt érintettem, mert Peggotty úr jóízűen elnevette magát, fel-alá dörzsölte a kezeit a lábaszárán, úgy, a hogy' hajdanában szokta volt, mikor jókedve kerekedett a régóta elpusztult bárkaházban.

- Eehszik-e? - szólt Peggotty úr. - Akatt valaki, a ki még az anyót is feleségű akarta venni! Ha egy hajószakács, a ki aarafelé készűtt letelepenni, nem kérte meg tölem Gummidgené kézít, hát akkor itt nyomba gémbűjek meg, Davy úrfi! Enné szebbet sose értem!

Sose láttam még Ágneszt ilyen jóízűen nevetni. Peggotty úrnak ez a váratlan kitörése úgy mulattatta, hogy meg nem állhatta, hogy ne nevéssen; és mennél jobban nevetett, annál jobban nevetetett engem is, és Peggotty úr elragadtatása is annál nagyobb lett, és annál buzgóbban dörzsölte a lábaszárát.

- És mit szólt a dologhoz Gummidgené? - kérdeztem, mikor visszanyertem a komolyságomat.

- Akár eehszik, akár nem, - felelt Peggotty úr, - az anyó a hejett, hogy aszonta vóna: „Köszönöm a szíves jóindulattyát, de nincs szándékomba öreg napjaimra változtatni az állapotomon”, - mondom, e hejett főkapott egy vedret, a mi ott vót a kezeügyibe, oszt ráborította a hajószakácsnak a fejire, úgy, hogy segícsegér kajabát, oszt eere bémentem, oszt kiszabadítottam.

Peggotty úr újra harsogó hahotába tört ki, s Ágnes meg én derekasan támogattuk őt.

- De azt meg kő annom az áldott jó teremtésnek, - folytatta Peggotty úr, az arcát törölgetve, miközben mi egészen ki voltunk merülve, - megtartotta becsületesen, a mit ígért, sőt még többet is tett. A legkésségesebb, leghűbb, legbecsületesebb asszony, Davy úrfi, a ki valaha lélegzett itt e világon. Sose érezte magát egy perczig se árva, veszendő teremtésnek, még

akkor se, mikor ott vót előttünk az egész gyarmat, oszt mink ott álltunk benne vadidegenű. Oszt meghiggyék, sose gondót az öregjire, a mióta eekerűt Angliábú!

- Most pedig halljunk valamit Micawber úrról, utoljára, bár nem legkevésbé érdekel, - szoltam. - Eleget tett minden elvállalt kötelezettségének, - még Traddles váltóját is kifizette, emlékszel, édes Ágnesem, - s ezért szinte bizonyosra vehetjük, hogy jól megy a dolga. De legújabban mi hír róla?

Peggotty úr mosolyogva belső zsebébe nyúlt, kihúzott egy gondosan összehajtogatott papircsomagot, a melyből óvatosan kivett egy furcsa kis ujságlapot.

- Tunnia kő, Davy úrfi, - szolt, - hogy most má ott hattuk ám a vadont, a mióta ojan jó megy a dógunk; oszt bekötöttünk egyenesen Port Middlebay Harbourba, ebbe a kis kikötőbe, a mit mink városnak nevezünk.

- Hát Micawber úr is a vadonban élt magukkal? - kérdeztem.

- Az Isten álgya meg, hát persze hogy, - szolt Peggotty úr, - oszt hataamasan nekifeküött ő is a dolognak. Sose kívánok derekabb úri emberree találkozni, mikor aarú van szó, hogy derekassan hozzá kő látni a munkáho. Úgy izzatt az a kopasz feje a nap hevén, Davy úrfi, hogy csaknem azt gondótam, elővad belé. Oszt most békebíró lett belőle.

- Micsoda! Békebíró? - kérdeztem.

Peggotty úr rámutatott egy cikkelyre az ujságban, s én a „Port Middlebay Times”-ből a következőket olvastam fel:

„☞ A gyarmatunk és városunk kiváló polgára, a port-middlebay-i kerület békebírāja, MICAWBER WILKINS úr tiszteletére rendezett ünnepi lakoma tegnap folyt le a szálló zsúfolásig megtelt dísztermében. Becslésünk szerint nem kevesebb, mint negyvenhét személy vett részt egyidejűleg az ebéden, nem számítva azokat, a kik a folyosón és a lépcsőn tartózkodtak. A port-middlebay-i társaság minden szép, modern és előkelő tagja összesereglett a méltán nagyrabecsült, kiváló tehetségű és rendkívül népszerű férfiú tiszteletére. Mell doktor (a port-middlebay-i gyarmatbeli latin iskolának, a Salemháznak igazgatója) ült az asztalfőn, s jobbján a kiváló vendég foglalt helyet. Asztalbontás után s miután elénekelték a Non Nobis-t, (a melynek pompás összhangjából gyönyörűen kihangzott ifjabb MICAWBER WILKINS-nek, a tehetséges műkedvelőnek ezüstcsengésű hangja), egymást követték a szokásos loyális és hazafias felköszöntők, a melyeket nagy lelkesedéssel fogadtak. Mell doktor végül érzelemmel teljes beszéd kíséretében éltette „kiváló vendégünket, városunk ékességét. Adja az ég, hogy ne hagyjon el soha bennünket, csak ha életviszonyai kedvezőbbre fordulnának, s adja az ég, hogy oly sikerei legyenek közöttünk, hogy sehol a világon kedvezőbb életviszonyokat ne is remélhessen!” E felköszöntőt oly ujjongó tetszéssel fogadták, a mely leírhatatlan. Újra meg újra felharsant és elült a tetszés-zaj, mint az óceán hullámverése. Végül csend támadt, s felállt MICAWBER WILKINS úr, hogy válaszoljon. Távol legyen tőlünk, hogy berendezkedésünk jelenlegi, aránylag tökéletlen fölszerelése mellett megpróbáljuk kiváló polgártársunkat végigkövetni csiszolt és ritkaékű szónoklatának símán gördülő körmondatain át! Csak annyit jegyzünk meg, hogy beszéde az ékesszólás remeke volt, s hogy különösen ama részei, a melyekben utalt sikerdús életpályájának a kezdetére, s a hallgatóság ifjabb tagjait óva intette oly pénzbeli kötelezettségek elvállalásának az örvényétől, a melyeknek képtelenek volnának eleget tenni, - a beszédnek eme részei könnyeket csaltak a jelenlévő legférfiasabb szemekbe is! A többi felköszöntő MELL doktornak szolt, továbbá MICAWBERNÉ asszonynak, (a ki bájos meghajlással köszönte meg az oldalajtó felől, a hol a szebbnél-szebb nők gyöngyfüzére ült emeltebb székeken, a szép ünnepnek szemtanúi és díszei gyanánt), továbbá RIDGER

BEGSNÉ asszony, született Micawber kisasszonynak, MELLNÉ asszonynak, ifjabb MICAWBER WILKINS úrnak, a ki harsogó hahotára fakasztotta a gyülekezetet azzal a humoros megjegyzésével, hogy szónoklattal képtelen hálát rebegni a felköszöntőért, e helyett azonban, ha megengedik, énekel egyet; továbbá MICAWBERNÉ asszony CSA-LÁDJÁNAK, (a mely az édes anyaországban - fölösleges is megjegyeznünk - jól ismert), - stb., stb., stb. A felköszöntők elhangzása után az asztalok mintegy varázsütésre eltűntek, s megkezdődött a táncz. TERPSICHORE hívei között, a kik addig mulattak, a míg a nap fénye távozásra nem intette őket, különösen kitűntek ifjabb Micawber Wilkins úr és Mell doktor negyedik leánya, a bájos és nagyműveltségű Heléna kisasszony.”

Rápillantottam még egyszer Mell doktor nevére, s nagyon örültem, hogy Mell urat, az én middlesex-i fogházfelügyelőmnak egykori szegény, nyomorgó segédtanítóját ily szerencsésebb körülmények között földözhettem föl, mikor Peggotty úr rámutatott az ujságnak egy másik részére, a hol szemem a saját nevemen akadt meg, s a következőket olvastam:

„COPPERFIELD DÁVID úrnak,
a hírneves írónak.

Igen tisztelt Uram!

Évek tűntek tova, mióta alkalmam volt utoljára szemlélni ama vonásokat, a melyeket ismer már ezidőszerint a művelt világ legtekintélyesebb része.

De igen tisztelt Uram, bárha a nem tőlem függő körülmények ereje elszakított is ifjúságom barátjának és társának személyes társaságától, nem feledkeztem meg soha lelkének magas szárnyalásáról. S nem mulasztottam el,

Bár tengerek dühöngtek is közöttünk,

(BURNS) hogy részt ne vegyek ama szellemi lakomákban, a melyekben bennünket részesített.

Ennélfogva most, mikor e helyről egy oly személyiség kel útra, a kit kölcsönösen becsülünk és tisztelünk, nem engedhetem őt távozni, igen tisztelt Uram, a nélkül, hogy ama nagy élvezetért, a melyben az ön kiváló tehetségei részesítenek bennünket, el ne küldjem vele együtt az én hálás köszönetemet, s bátran hozzátehetem, Port Middlebay valamennyi lakosának a hálás köszönetét is.

Haladjon tovább a megkezdett úton, igen tisztelt Uram! Ön nem ismeretlen itt sem, s értéke szerint méltányoljuk Önt itt is. Bár távol élünk Öntől, nem vagyunk sem „barátságtalanok”, sem „búskomorak”, sem (hozzátehetem) „renyhék”. Folytassa, igen tisztelt Uram, sasröptét! Port Middlebay lakosai legalább arra törekszenek, hogy röpülését gyönyörrel, elragadtatással és okúlással szemléljék!

Ama szemek között, a melyek a földgömb e feléről Önre irányúlnak, ott lesz mindig, a míg fénye és élete lesz,

Az a

Szem is,

A mely

MICAWBER WILKINS
Békebíróé.”

Végigfutva az ujság többi részén, azt találtam, hogy Micawber úr szorgalmas és nagyrabecsült munkatársa volt ennek az ujságnak. Volt tőle még egy levél ugyanebben a számban egy hídra vonatkozólag; volt egy hirdetés, a mely arról szólt, hogy legközelebb megjelenik hasonló fajta

összegyűjtött leveleinek egy csinosan kiállított „lényegesen bővített” kötete; s végül, ha nem csalódom, tőle volt a vezérczikk is.

Sokat beszélgettünk Micawber úrról esténként, a míg Peggotty úr köztünk időzött. Egész itt tartózkodásának ideje alatt - azt hiszem, körülbelül egy hónapig - nálunk lakott s a huga meg a néném Londonba jöttek, hogy találkozzanak vele. Ágnes meg én a hajó födézetén búcsúztunk tőle, mikor útra kelt; s többé sohasem fogunk búcsúzni tőle itt e földön.

De mielőtt eltávozott, leutazott velem Yarmouthba, hogy megnézzé azt a kis táblát, a melyet Ham emlékezetére helyeztettem el a temetőben. Miközben lemásoltam számára az egyszerű fölíratot, láttam, hogy lehajolt, s egy marék füvet tépett és egy göröngyöt vett föl a sírról.

- Emminek viszem, - szólt, miközben keblébe rejtette. - Megígértem nékie, Davy úrfi.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

Utolsó visszapillantás.

És életírásom immár véget ér. Visszapillantok még egyszer, utólszor, - mielőtt e lapokat lezárom.

Látom önmagamat s magam mellett Ágnest, a mint az élet útját járjuk. Látom gyermekeinket, látom barátainkat magam körül, s hallom a csengését sok mindenféle hangnak, a melyek nem különbösek nekem, mialatt tovább vándorlok.

Mely arcok tűnnek elém legvilágosabban a hullámzó tömegből? Megálljunk, ezek; és mind felém fordul, a mint gondolataimnak e kérdést fölteszem!

Ime, itt a néném, szemüveget már erősebbet visel. Nyolczvan évesnél is idősebb öregasszony, de még sugáregyenes a tartása s elgyalogol még öt-hat angol mérföldnyire téli zimankóban is.

Amott a tőle elválhatatlan Peggotty, az én jó öreg dajkám, ő is pápaszemes és esténként a lámpához nagyon közel szokta tartani a varrását; de sohasem ül le a munkájához egy darabka viaszgyertya, a kis házikóban élő rőfmérték és a munkaszekrénykéje nélkül, a melynek födelét a Szent Pál-székesegyház látképe ékesíti.

Peggotty arcza és karjai, a mik gyermekkorom napjaiban oly kemények és pirosak voltak, hogy mindig azon csodálkoztam, mért nem csipkedik meg a madarak alma helyett inkább ezeket, immár egészen ránczossá töpörödtek; szeme, a mely úgy rémlett volt, mintha környékén az arczat is elsötétítené, megbágyadt (ámbar most is meg-megvillan még); érdes mutatouja azonban, a mely valaha úgy tűnt föl előttem, mint valami zsebbevaló szerecsendió-reszelő, még egészen a régi, és ha legkisebb apróságunk a nagynénémről hozzá döcögve, utána kap, eszembe jut régi kis nappalink, a melyben járni tanulgattam. A néném régi csalódása is rendben immár. Keresztanyja egy igazi, élő Trotwood Betseynek; és Dóra (a ki a sorban Betsey után következik) azt mondja, hogy a néném Betseyt kényezteti.

Peggotty zsebében valami esetlen tárgy vagon. Hát bizony nem csekélyebb dolog az, mint a krokodilus-könyv, a mely ez idő szerint nagyon el van már rongyolódva, több lapja darabokra tépve, és össze-vissza fűzve, de Peggotty azért értékes ereklje gyanánt mutogatja a gyerekeknek. Oly különös, hogy a krokodil-mesékből saját gyermek-arczom tekint rám; s eszembe juttatja a sheffieldi Csitri Péterrel való régi ismeretségemet.

Fiaim között e nyári szünidőben egy öreg embert látok, a ki óriási sárkányokat készít s úgy néz a magasba alkotásai után, oly elragadtatással, hogy szóval el sem mondható. Átszellemült

arczczal köszönt s nagy bólongatás meg integetés kíséretében suttogva így szól: - Trotwood, örülni fogsz, ha hallod, hogy az emlékiratot okvetetlenül be fogom fejezni, mihelyt nem lesz egyéb dolgom, és hogy a nénéd a világ legrendkívülibb asszonya.

Kicsoda ott az a meggörnyedt nő, a ki botjára támaszkodva, felém fordítja im az arczát, melyen a hajdani büszkeség és szépség nyomai erőtlenül viaskodnak valami panaszos, gyöngé, emésztő lelki tépelődéssel? Kertben áll, és mellette, szikár, sötét, hervadt nőalak, a kinek sebhely fehérlik ajakán. Hadd hallom, mit beszélnek.

- Róza, én ennek az úrnak a nevét elfeledtem.

Róza odahajlik hozzá s úgy kiált fülébe: - Copperfield úr!

- Örvendek, hogy láthatom, uram. Sajnálattal veszem észre, hogy gyászt visel. Remélem, az idő majd megenyhíti bánatát.

Türelmetlen társnője rászól, és azt mondja neki, hogy nem vagyok gyászban; fölszólítja, hogy tekintsen rám még egyszer és szedje össze magát.

- Láta a fiamat, uram? - mondja az idősebb hölgy. - Kibékültek?

Erősen a szemem közé nézve, homlokára teszi a kezét és nyögni kezd. Majd hirtelen irtóztatós hangon fölkiált: - Róza, jer ide hozzám! Meghalt! - Róza elébe térdel s hol dédelgeti, hol pörbe száll vele; majd vadúl rákiált: - Én jobban szerettem, te sohasem szeretted úgy! - Majd pedig halk dúdolással altatgatja keblén, mint valami beteg gyermeket. Így hagyom őket s így találom mindig; esztendőről-esztendőre így vonsozlják az életüket.

Micsoda hajó vitorlázik ott haza India felől? És miféle angol hölgy az ott, felesége annak a dörmögő vén skót Krözusnak, annak az óriási lepényfűlűnek? Lehetséges-e, hogy Mills Julia?

Valóban Mills Julia; ingerlékeny és finomkodó. Szerencsen inas aranytálczán leveleket, kártyákat hoz neki. Öltözőjébe vászonruhás, tarka fejkendős, rézbőrű szobaleány viszi a villásreggelit. Julia azonban nem ír naplót immár, nem éneklí a Szerelem gyászdalát, csak czívódik örökösen a vén skót Krözussal, a ki mintha cserzett bőrű barna medve volna. Julia pénzben ül nyakig s egyébről már se beszélni, se gondolkodni nem tud. Nekem jobban tetszett a Szahara sivatagán.

Avagy ez talán a Szahara! Mert, habár Juliának remek palotája, mindennap előkelő társasága és fejedelmi ebédje van is, úgy látom, csak pusztaság mindez; zöld virálynak sehol semmi nyoma; semmi sincs, a mi virágot, gyümölcsöt hozhatna valamikor. A mit Julia „társaság”-nak nevez, íme látva látom. Köztük van Maldon Jack úr is, szabadalmi hivatalával, s gúnyolja azt a kezet, a mely e hivatalt szerezte neki, s a doktorról úgy beszél velem, mint valami „kedves ócskaság”-ról. Ám, ha társaság a neve az ily üreslelkű urak és hölgyek gyülekezétének, Julia, és ha műveltségük nyíltan vallott közöny mindazzal szemben, a mi az emberiséget előbbre viheti, vagy hátráltathatja, akkor, azt hiszem, ugyancsak a Szahara sivatagában tévelygünk, s jobb lenne valami kivezető utat keresnünk.

S itt a doktor is, mindig jóbarátunk, buzgón dolgozik szótárán, (valahol a D betű táján), s otthonában teljesen boldog a feleségével. A vén strázsamester is, ámbár ez meglehetősen lefokozódott, s bizony semmiképp sem oly befolyásos, mint volt valaha!

Temple-i szobájában, nagy elfoglaltság közepett és (a hol nem kopasz) rakoncátlanabb hajzattal, mint bármikor, a minek oka az, hogy állandóan dörzsöli ügyészi parókája, ott látom még késő est idején is az én kedves öreg Traddles-emet. Asztalán vastag percsomók; s körültekintvén, így szólok hozzá:

- Ha Zsófi volna még az íródiákod, Traddles, elég dolga volna!

- Meghiszem azt, kedves Copperfield! Ám akkor pompás idő járta, a Holborn-Courtban! Úgy-e?
- A mikor azt mondta, hogy még bíró lehetsz! Csakhogy *akkor* nem beszélt róla még a város.
- Persze, - felelt Traddles, - ha valamikor bíró lennék - -
- Ejnye, tudhatod, hogy az lesz!
- Nos, kedves Copperfield, *ha* majd azzá lettem, elmondom azt a történetet, megígértem, hogy megteszem.

S megyünk, kart karba öltve. Ebédre vagyok hivatalos Traddlesékhez. Zsófinak a születésnapja van, s útközben Traddles csak beszél, beszél a sok szerencséről, a mely osztályrésze lett.

- Igazán, sikerült megtennem mindazt, kedves Copperfieldem, a mi szívem legfőbb gondja volt. Horace tiszteletes olyan állásba emelkedett, a melylyel évi négyszázötven font fizetés jár; mindkét fiunk pompás neveltetésben részesül, szorgalmas tanulók és jó gyerekek. Hárman a lányok közül nagyon jól mentek férjhez; hárman nálunk vannak és hárman Horace tiszteletes háztartását vezetik Crewlersné asszony halála óta; és valamennyien boldogok.

- Kivéve, - szóltam.

- Kivéve a Szépséget, - szólt Traddles. - Bizony nagy szerencsétlenség volt, hogy oly csavargóhoz ment feleségül. De hát volt rajta valami különös, elkápráztató hetykeség, a mi elszédítette. De most, hogy szegény megint nálunk van s az urától megszabadultunk, majd csak földerítjük megint valahogyan.

Traddles háza csakugyan olyanféle ház, vagy könnyen lehetne olyan, - a milyeneket ő meg Zsófi be szoktak volt rendezni maguknak hajdani esti sétáikon. Nagy ház, de Traddles az irományait mégis az öltözőjében tartogatja, csizmáit pedig az irományai mellett; ő maga és Zsófi a felső szobákban kuporognak, hogy a legjobb hálószobákat a Szépségnek és a leányoknak engedhessék át. Semmi hely a házban, mert valamiféle oknál fogva mindig többen vannak itt a lányok közül és mindig csak itt, úgy hogy össze sem számlálhatom őket. Ime, a mint belépünk, egész raj zümmög élénk az ajtóba, s addig kapkodják-forgatják ide-oda Traddlest, hogy megcsókolhassák, míg csak el nem fül a lélekzete. Itt rendezkedett be minden időkre a szegény Szépség, az özvegy a kis árva lányával; itt vannak, Zsófi születésnapjára érkezvén, a három férjes asszony, mindhárman férjestül, valamint az egyik férj fivére, a másik férjnek az unokaöccse, és a harmadik férjnek a huga, a ki úgy látszik, jegyese az unokaöcsnek. Traddles, szakasztott ugyanaz az egyszerű, czikornyátlan ficzkó, a ki mindenha volt, s pátriárka módjára ül odalenn a hosszú asztal alsó végén, Zsófi pedig az asztalfőről tündököl feléje, derűs távolból, a mely bizonyára nem Britannia-fémtől oly ragyogó.

S most, hogy végére értem föladatomnak, s vágyamat, hogy még tovább foglalkozzam vele, elnyomom, elhalványodnak, tovatűnnek mindezek az arczok.

Egy arcz azonban, mely úgy ragyog rám égi fény gyanánt, hogy minden egyebet csak általa láthatok, magasan áll valamennyi fölött. S ez velem marad. Fejemet hátrafordítom, s ime, ezt az arczot szépséges derűjében magam mellett látom. Lámpám kiég, késő éjszaka már, lám, mily sokáig írtam; de ő, a drága, a ki nélkül semmi se volnék, ime, társam nekem.

Óh, Ágnes, óh, én lelkem, ugyanígy legyen mellettem az arczod, a mikor majd életemet valóban befejezem, a mikor majd a valóság dolgai tűnnek tova előlem ez árnyak módjára, a melyeket most elbocsájtottam, hadd láthassalak majd magam mellett még akkor is, a mint a magasba mutatsz!

**MIKOR A TÜCSÖK MEGSZÓLAL
TÜNDÉRMESE A TŰZHELY MELLŐL**

Fordította: Hevesi Sándor

ELSŐ CZIRPELÉS.

A fazék volt az első! Sohse hozakodjatok elő azzal, a mit Peerybinglené mondott. Én jobban tudom. Peerybinglené akár ítéletnapig erősítheti eskü alatt, hogy nem tudja, kettő közül melyik kezdte először, de én a mellett maradok, hogy a fazék volt az első. Mert hát nekem csak kell tudnom, vagy mi? A fazék kezdte rá, a sarokban lógó kis viaszarczú németalföldi óra szerint teljes öt percczel előbb, semmint a tücsök egyetlen czirpelést is hallatott volna.

Mintha bizony nem ütötte volna ki az időt s mintha a tetején álló görcsös kis Arató, a ki jobbra-balra vagdalkozott sarlójával, egy mórstílu palota kapuja előtt, félholdnyi képzeletbeli füvet le nem kaszált volna, mielőtt a tücsök egyáltalában beleártotta magát a dologba. No hát, én nem szoktam soha okvetetlenkedni. Tudja ezt minden ember. És ha olyan nagyon biztos nem volnék a dolgomban, a világ minden kincseért sem jelentenék be külön-véleményt a Peerybinglené véleményével szemben. Nem adnám rá a fejemet semmiért. De hát itt ténybeli dologról van szó. És tény-dolog az, hogy a fazék kezdte, legalább is öt percczel előbb, semmint a tücsök egyáltalában legcsekélyebb életjelt is adott volna magáról. Mondjatok ellent és én rögtön tíz percet mondok.

Hadd beszéljem el töviről-hegyire, miként esett a dolog. Ezt kellett volna cselekednem mindjárt az első szónál, de hát a dolog úgy áll, hogy ha el akarok valamit mesélni, hát az elején kell kezdenem; és hogyan kezdek volna az elején, ha nem a fazékkal kezdem.

Tudnotok kell ugyanis, hogy a fazék meg a tücsök között valamiféle versengés folyt, vagy próba-éneklés, hogy melyik az ügyesebb; kérdés, hogy miért volt ez és hogyan ment végbe.

Peerybinglené kiment az alkonyi ködbe, végigbotorkált a nyirkos köveken faczipőiben, a melyek Euklides első tételének megszámlálatlan illusztrációját verték ki az egész udvaron - mivelhogy Peerybinglené a nagy vizeshordóból megtöltötte a vASFazekat. Nyomban aztán megint befordult a konyhába, a faczipők hián, (a mi nagy hiány volt, mert a faczipők nagyok voltak, Peerybinglené ellenben kicsi) és a fazekat a tűzre tette. Közben odalett a jókedve, vagy csak félretette egy pillanatra; mert a kellemetlenül fagyos-hideg víz, a mely azonfölül, abban a lucskos, olvadó, sikamlós állapotban volt, a mikor minden elképzelhető anyagon keresztül tud hatolni - odatapadt Peerybinglené sarkához, sőt még a lábára is ráfröcscsent. És ha kissé rátartók vagyunk (még pedig joggal) a lábunkra és a tiszta harisnyára különös gondot fordítunk, az ilyesmit, legalább az első pillanatban nagyon a szívünkre fogjuk venni.

Meg aztán a vASFazék is kiállhatatlan volt és konok. Sehogysem akart a keresztvasra illeszkedni; hallani sem akart arról, hogy az izzó szén közé telepedjék; mindenáron előre akart billenni a tűzhelyen, mint valami részeg, és ki akart csordulni a hülye jószág. Házsártos volt és mérgesen sziszegett és rotyogott a tűzhelyen. És végre mindennek a hegyibe a fedő sem engedelmeskedett Peerybinglené ujjacskáinak; először is a feje tetejére állott, aztán jobb ügryhöz méltó leleményes konoksággal oldalt billent - s lemerült a fazék fenekére. A György Király⁴⁴ roncsa félannyit sem ellenkezett és makacskodott, a mikor fölszínre hozták, mint ez a fazékfedő, a mely ugyancsak sok dolgot adott Peerybinglenének, a míg ki tudta halászni.

De a fazék csak olyan mogorva és önfejű maradt, mint volt; a füle olyan daczosan állott s a száját olyan gúnyosan és szemtelenül csucsorította Peerybinglenére, mintha csak ezt mondta volna „Nem akarok felforrni. Meg nem teszem én azt semmiért”.

⁴⁴ The Royal George, hadihajó, mely 1782-ben, Portsmouth közelében elsülyedt; majdnem ezer ember halt meg rajta.

De Peerybinglené, a kinek visszatért a jókedve, csak kövér kezecskéit veregette és nevetve ült a fazék mellett. Időközben vígan felcsapott a láng és libegve-lobogva rávilágított a kis Aratóra, a ki a németalföldi óra tetején állott, mígnem az ember szinte azt hihette, hogy mereven áll a mór palota előtt és hogy nem mozdul ott semmi, csak a láng.

Pedig a kis ember mégis csak mozgott; minden másodperczen kétszer rándult meg, szépen és szabályosan. De rettentő volt nézni kínjait, a mikor az óra ütőfélben volt; és a mikor a Kakuk kitekintett a palota csapó-ajtáján és hatszor kiáltott, a szegény mindig úgy megrázkódott, mintha a rossz lélek szólt volna hozzá - vagy mintha valami sodronyféle rángatta volna a lábait.

A megrémült Arató nem is tudott magához térni, csak mikor a lánczok és súlyok zúgó járása és zörgő lármája teljesen megszűnt körülötte. Nem is ok nélkül ijedt meg az istenadta; mert ezek a zörgő csontváz-óraművek nagyon kellemetlenül működnek és szerfölött csodálkozom, hogy akadhatnak emberek s legkivált, hogy akadhatnak hollandusok, a kik örömeiket lelik ilyen órák kitalálásában. Köztudomású dolog, hogy a hollandusok nagyon szeretik a bő alkalmatosságokat, sok posztót használnak el derékon alul⁴⁵ és bizony jobban tennék, ha az óráikat sem hagyják olyan ösztövéren és védetlenül.

Jól jegyezzétek meg, ez volt az a pillanat, a mikor a fazéknak jó kedve kerekedett. Ekkor történt, hogy a fazék meglágyult és melódikussá lett, hogy nem tudta többé torkába fojtani gargalizáló hangjait s kurta, hangos szuszogásokat engedett meg magának, a miket azonban még csirájukban elfojtott, mintha még nem szánta volna rá magát teljesen, hogy jó pajtás lesz. Ekkor történt, hogy két vagy három hiábavaló kísérlet után, a mikkel el akarta nyomni társas hajlamait: elvetett magától minden mogorvaságot, minden tartózkodást, s egyszerre olyan meleg, olyan jókedvű nótára gyujtott, a milyenről még a legérzelgősebb csalogány sem álmodott soha.

S milyen értelmes volt az éneke! Bizony Isten, csak olyan jól megértettétek volna, mint egy könyvet - jobban is, mint némely könyveket, a melyeket ti meg én talán meg tudnánk nevezni. Mialatt forró lehellete, mint könnyű gőzfelhő tódult ki belőle s vígan és kecsesen szállott fel pár lábnyi magasságra, s lógva maradt a kandalló sarkában, mintha az lett volna az ő saját külön égboltja, a fazék oly erővel és lelkes jókedvvel zengte dalát, hogy vasteste szinte ringott és rengett a tűzön; és még a fedő is, az imént még oly csökönyös fedő - lám a kitűnő példa hatása - víg tánczot járt s úgy zörgött, mint valami fiatal, siketnéma czintányér, a ki eddigelé nem is tudta, hogy mirevaló az ő ikertestvére.

Nincs benne semmi kétség, hogy a fazék e danája hívogató ének volt, és Isten hozott valakinek, a ki odakünn járt; valakinek, a ki ebben a pillanatban a kedves otthoni fészek és a pattogó tűz felé igyekezett. Peerybinglené tudta ezt, nagyon jól tudta, a mikor elmélázva üldögélt a tűzhely mellett. A fazék így danolt:

Fekete az éj, az úton hervadt levelek avarja,
Sár, iszap a föld színe, köd, ború, a mi takarja.
És csak egy vigasz, remény van e komor, e gyászos éjben,
Az se fénylik, csak dereng, s nem tudom, hogy mire véljem.
Vérvörös csík, izzó bélyeg, hol a felhő megszakad,
Nap és szél boszus haragja a veszett idő miatt.
Lomha, végtelen sötétség, a meddig a szemed ér,
Zuzmarás a gyalog-ösvény, minden oszlop csupa dér.
És a víz, az meg nem állhat és a jég nem olvad el.
Másnak látszik minden itt, nem a minek lennie kell.

⁴⁵ A hollandusok bő nadrágjára céloz.

És szíves engedelmetekkel a Tücsök itt vágott bele egy czirpeléssel, mely hatalmas volt, mint egy kórus; olyan hanggal, mely a Fazékhoz képest megdöbbentő ellentétben állott testi nagyságával (testi nagyságával! hiszen nem is lehetett látni), úgy, hogyha nyomban szétpukkan, mint valami túltöltött fegyver, ha élettelenül marad ott a helyszínén, ha kis teste száz darabra szakad szét a nagy czirpeléstől: ez csak természetes és kikerülhetetlen következménynek tűnt volna föl, a melyre határozottan pályázott.

A fazék bevégezte magán-énekét. Ugyan lankadatlan hévvel zenélt tovább, de most a tücsök vette át az első vonót és nem is adta ki a kezéből. Jóságos ég, hogy' czirpegett! Harsány, éles, metsző hangja betöltötte az egész házat és künn a sötétségben meg-megvillant reszketve, akár a csillag. Leírhatatlan kis trillázás és tremolózás volt az, a mikor legerősebb hangjait vágta ki és ilyenkor azt hihette az ember, hogy nagy szívbeli lelkesedésében ugrálnia-tánczolnia kell, úgy, hogy a lába sem éri a földet. De nagyon szépen együtt maradtak, a tücsök, meg a fazék. A dal refrénje a régi maradt és nagy buzgóságukban egyre harsányabban, harsányabban és harsányabban énekelték. A szép kis hallgatózó - mert szép volt és fiatal, bárha afféle kis gömböcz volt, a mi ellen azonban nekem egyénileg semmi kifogásom - meggyújtott egy gyertyát, föltekintett az óra tetején álló Aratóra, a ki már jó középtermést takarított be másodperczekből, s kinézett az ablakon, de a nagy sötétség miatt semmit sem láthatott, csak a saját arcát, a mint az üvegen visszatükröződött. Nekem az a véleményem (s a tettek is az lett volna), hogy sokáig nézhetett volna ki, a nélkül, hogy ehhez fogható szépet láthatott volna. Mikor visszakerült s leült az előbbi helyére, a Tücsök meg a Fazék között még egyre folyt a versengés, valóságos dühvel. A Fazéknak nyilvánvalóképpen az volt a gyöngéje, hogy nem látta be, mikor volt megverve.

Megvolt ott a versenyfutás minden izgalma. Czirp, czirp, czirp! Tücsök előnyben egy mérfölddel. Zum-zum-zum-mm!! A Fazék messziről iparkodik előre, mint egy nagy zúgó csiga! Czirp, czirp, czirp! Tücsök már a szöglet körül jár. Zum-zum-mm. De a Fazék már nagyon közelről szorongatja a pályán s eszeágában sincs kidőlni. Czirp, czirp, czirp! Tücsök frissebb, mint valaha. Züm-züm-züm! A Fazék lassan, de biztosan halad. Czirp, czirp, czirp! A Tücsök nekirugaszkodik, hogy a másikat letörje. Züm-züm-züm. A fazék nem akar letörni. Utóvégre a küzdelem hevében és zűrzavarában nyakrafőre úgy összegabalyodtak, hogy az enyémnél is, meg a tieteknél is okosabb fej tudta volna csak némi bizonyossággal megállapítani, hogy vajon a Fazék czirpegett-e, s a Tücsök zümmögött, vagy a Tücsök czirpegett-e, s a Fazék zümmögött, avagy pedig mindketten czirpegték és mindketten zümmögtek. De már abban nincsen semmi kétség, hogy a Fazék meg a Tücsök valami hatalmas egyesülési vágnak engedve, melyről csak ők tudták igazán, hogy micsoda, az édes házitűzhely dicséretét kizengték abban a fénysugárban, a mely kireszketett az ablakon és hosszú sávot vont odakünn az utcán. És ez a gyertyafény, a mint rávetődött egy bizonyos valakire, a ki éppen akkor törtetett feléje a sötétségen keresztül, egy villanással az egész dolgot szó szerint közölte a jövevénynyel és így szólogatta: Isten hozott idehaza, vén gyerek! Üdvözlégy itthon, édes fiam.

Minekutána így célhoz értek, a Fazék teljesen letört és a lé kiforrott belőle, miért is elhúzták a tűztől. Peerybinglené azután az ajtóhoz rohant, a hol a kocsikerekek zörgése, a lovak dobogása, egy felbőszült házieb föl-alá futkosása és egy csecsemőnek váratlan és titokzatos fölbukkanása pokoli zűrzavarrá keveredett össze.

Honnan került elő a kisbaba, vagy miképpen jutott hozzá Peerybinglené egy szempillantás alatt: a jó Isten a megmondhatója. De eleven pólyásbaba volt, Peerybinglené a karján tartotta és látszott rajta, hogy nem csekély büszkeségét leli a kicsikében, a mikor gyöngéden a tűzhelyhez vonta őt egy erőteljes férfialak, a ki sokkalta nagyobb és sokkalta idősebb volt nálánál, és a kinek ugyancsak mélyen kellett lehajolnia, hogy megcsókolhassa. De megérte a

fáradtságot. Egy hat láb, hat hüvelyk magas ember, sajgó keresztcsonttal is szívesen meg-görbült volna érte.

- Óh jószágos ég, John! - mondja Peerybinglené. - Jaj, milyen állapotban jössz meg ebben az időben.

Mi tagadás benne, egy kissé bizony megtiporta a rossz idő. A sűrű ködpára csomókban lógott le szempilláiról, mint a kristálylány merevült harmat; és még pofaszakállán is a rátapadt köd szivárványszínekbe játszott a tűzhely lángjától.

- Hát bizony, Dot, - feleli John, lassan, mialatt nyakáról lecsavarja a shawlját s a kezét melengeti, - hát bizony, nem éppen nyáriás idő. Így hát ne is csodálkozzál rajta.

- Ne hívj már engem Dotnak, John. Nem szeretem, - mondja Peerybinglené; de a duzzogása világosan elárulta, hogy nagyon is szereti, ha becézgetik.

- Hát mi egyéb vagy? - veti feleletül John, lemosolygott rája s magához szorította, a mily gyöngéden ily izmos karral és ily súlyos kézzel csak lehetett. Egy gomb - itt a csecsemőre pislantott - egy gömb meg egy gomb - no nem mondom ki, mert attól tartok, hogy nem sül el; de már a nyelvemen volt az élcz. Még tán sohasem volt ennyire a nyelvem hegyén.

Saját tanúsága szerint már gyakran azon a ponton volt, hogy valami nagyon elméset mondjon, ez a tagbaszakadt, lomha, becsületes John, a ki súlyos testtel és könnyű szívvel járt a világban; a kinek olyan érdes volt a héja és olyan édes a magva, a ki olyan lassú volt kívül és olyan fürge belül, olyan együgyű, de olyan jó lélek. Óh anyatermészet, add meg gyermekeidnek a szívnek azt az igaz költészetét, mely a szegény fuvaros lelkében lakozott, - mert mellesleg szólva, csak fuvaros volt, - és akkor bátran beszélhetnek tőlünk prózában és élhetnek prózai módon; még azt is megteesszük, hogy áldani fogunk téged, az ilyen útítársakért.

Öröm volt nézni a piczi termetű Dotot - pólyásbabájával a karján (valóságos kis játékbaba volt), a mint kissé kaczer, méléző arczczal a tűzbe bámúlt és bájos kis fejcskájával félig önkénytelenül, félig kelletve magát, de azért fölöttébb bájosan, teljes odaadással ráhajolt a fuvaros, nagy, darabos alakjára. És öröm volt nézni a férfit, gyöngéd gyámoltalanságában, mint iparkodott, hogy darabos alakja alkalmas támasza legyen a gyöngé tehernek, és hogy meglett férfiassága megfelelő törzse legyen az asszony viruló fiatalságának. Öröm volt megfigyelni, hogy Tuskó Tilly, a háttérben várakozván a babyre (habár még egész gyerekleány volt), nagyon is szemügyre vette ezt az élőképet; tátott szájjal állt ott, tágra nyílt szemmel, fejjel előrehajolva, s úgy szívta föl ezt a látványt, mintha csak levegő lett volna. És épp ily kedves látnivaló volt, hogy John fuvaros, a kit Dot figyelmessé tett a főntemlített babyre, hogyan kapta vissza mindig a kezét, a mikor már közel ért a gyermekhez, mintha attól tartott volna, hogy érintésével összemorzsolja; és föléje hajolva, biztos távolságból, szemlélte valami szégyenlős büszkeséggel, olyanformán, a hogy' talán egy nyájas ábrázatú szelindek nézne, ha egy szép napon azon venné magát észre, hogy apja lett egy kanári-fióknak.

- Hát nem szép, John? Nem aranyos, ahogy itt alszik?

- Nagyon aranyos, - mondja John. - Igazán nagyon aranyos. Rendesen aludni szokott, mi!

- No de már ilyet, John. Isten őrizz, már hogy' aludnék mindig.

- Óh, - feleli John elgondolkozva. - Én úgy értettem, hogy a szemét rendesen csukva tartja. Hahó!

- Az Istenért, John, hogy ráijesztesz az emberre.

- Nem lehet az jó, hogy így forgatja a szemét, úgy-e? - mondja meghökkenve a fuvaros. - Nézd, hogy' pislogat egyszerre mind a két szemével! Nézd a kicsi száját! Tátogat, mint az aranyhalacska.

- Nem is érdemled meg, hogy apa vagy, de nem ám, - mondja Dot méltóságteljesen, mint egy tapasztalt matróna. - De honnan is tudhatnád, mennyi apró bajjal küszködik az ilyen kis gyerek. Még nevét sem tudnád megmondani a sok nyavalyának, te nagy oktondim.

A csecsemőt jobbkarjáról átfektette a balkarjára, s miután frissítőül megütötte a hátát, nevetve czibálta meg az ura fülét.

- Nem, - mondja John, miközben lehúzza felső kabátját. - Nagyon igaz, a mit mondasz, Dot. Nem nagyon tudok hozzá. Én csak azt tudom, hogy ma éjjel ugyancsak keményen kellett birkóznom a széllel. Egész úton hazafelé északkeletről fújt s egyenesen be a kocsiba.

- Szegény öregem, már ez így van! - kiáltotta Peerybinglené, a ki egyszerre nagyon serény lett. - Nesze! Fogjad az aranyvirágomat, Tilly, a míg én egyéb dolog után látok. Óh édes Istenem, agyon tudnám csókolni, igazán! Eredj az útból Boxer! Jó kutyám, no, eredj! Hadd főzöm meg először a teát, John; aztán majd segítek neked a csomagokat lerakni, mint egy dolgos méhecske. „Mint a dolgos, kicsi méh” és így tovább, hiszen tudod, John. Tanultad-e valaha a „Mint a dolgos kicsi méh”-et, a mikor iskolába jártál, John?

- Sohse tudtam egészen könyv nélkül, - feleli John. - Pedig egyszer már majdnem a végére jutottam. De bátran mondhatom, hogy úgyis csak elrontottam volna.

- Haha! - neveti Dot. Vidámabb, csengőbb kacagást sohasem hallottatok. - Milyen nagy oktondi vagy te, édes öregem, úgy-e?

John egy szóval se tiltakozott e kijelentés ellen, hanem kiment, hogy utána lásson a suhancznak, a kinek a lámpása úgy tánczolt ajtó és ablak előtt, mint valami lidércztűz, - vajon annak rendje-módja szerint gondoskodott-e már a lóról, mely utóbbi oly kövér volt, hogy nem is hinnének a szavamnak, ha megmondanám, hogy mennyit nyomott és olyan vén, hogy születésnapja a múlt idők homályában marad el. Boxer érezvén, hogy figyelmességére az egész család számot tarthat, s azt pártatlanul kell megosztania valamennyiök között, nyugtalanító állhatatlansággal ki-be futkosott; majd nagyokat vakkantva körbe kerűlgette a lovat, melyet éppen lekeféltek az istállóajtó előtt; majd úgy ágaskodott, mintha rá akarna ugorni úrnőjére, aztán meg egyszerre csak kurtán-furcsán meghunyászkodott; aztán meg nekirentott Tuskó Tillynek, a ki alacsony kis széken ült a tűz mellett s nedves pofáját váratlanul oda-nyomta arczához, mire a kis szárazdajka visítani kezdett; aztán meg nagyon is tolakodóan kezdett érdeklődni a pólyásbaba iránt; azután meg köröskörül járta a tűzhelyet és leheveredett, mintha éjszakai szállást talált volna; aztán megint fölugrott s azt a kis kötél-véget, azt a kis semmit, a mely valamikor a farka volt, kivitte a szabadba, mintha csak hirtelen eszébe jutott volna egy találkozó, a melyről nem szabad elmaradnia, a mire aztán gyorsan kiszáguldott a szobából.

- Íme, itt a teás-kanna, készen áll a rostélyon! - mondja Dot; s olyan buzgón serénykedett, mint egy gyermek, a ki főzőcskét játszik. - Aztán itt van a hideg sonkacsülök, meg a vaj, a ropogós kenyér, meg minden egyéb! Itt van egy ruhakosár a kis csomagoknak, John, ha olyan is akad - de hol vagy, John? Te, Tilly, az Isten szent szerelmére, tűzbe ne ejtsd valahogy' a drága kincsemet.

Tuskó kisasszonyra nézve meg kell jegyeznem, hogy bár e figyelmeztetés ellen meglehetősen élénken tiltakozott, ritka és bámulatos tehetséget fejtett ki oly irányban, hogy a csecsemőt minél súlyosabb helyzetekbe bonyolítsa, és az ő sajátságos hidegvérűségével már nem egyszer komoly veszedelemnek tette ki a pirinyó kis teremtet. Az ifjú hölgy nagyon ösztövére

volt és hórihorgas, úgy, hogy ruhája állandóan lekíváncozott a vállainak nevezett hegyes fogasról, mert csak nagyon lazán függött le róluk. Ruházatának megvolt az a sajátossága, hogy minden lehető alkalommal kikandikált alóla egy bizonyos flanel-ruhadarab, valamint hogy a háta környékén ki-kibújt a kopott zöld derék-fűző. Minthogy örökösen bamba csodálkozással bámult meg mindent és azonfelül sohasem tudta magát eléggé kigyönyörködni asszonyának és a csecsemőnek kiválóságaiban, Tuskó kisasszony elméjének apró botlásairól bízvást elmondhatom, hogy egyaránt becsületet szereztek szívének és fejének; és ámbátor a csecsemő fejének kevesebb becsületet szereztek, mert e botlások miatt fejecskéje szoros érintkezésbe jutott az ajtósarokkal, konyhaasztallal, lépcsőkorláttal, ágylábbal és más alkatlan jószággal: de mégis csak becsületes eredményei voltak Tuskó Tilly állandó ámulatának, a miért ilyen jószágos bánásmódban lehet része és ilyen kényelmes házban lakhatik. Mert Tuskó papáról és Tuskó mamáról mélységesen hallgat a krónika. Tilly árvaházban nőtt fel, a község kegyelméből, vagyis lelencz volt, a mely szó, bárha betű szerint alig különbözik a kedvencztől, értelme szerint nagyon is elüt tőle és egészen mást jelent.

Láttatok volna csak a kis Peerybinglenét, a mint az urával visszajött, hogyan vonszolta a ruhakosarat s milyen óriási tevékenységet fejtett ki a semmittevésben, (mert hiszen az ura vitte): csak olyan jól mulattatok volna rajta, mint a derék John. És már csak el kell hinnem, hogy a tücsök is mulatságát találta benne; mert annyi legalább is bizonyos, hogy megint czirpelni kezdett, nagy buzgósággal.

- No né', - mondja John, szokott lassúságával. - Mintha ma este jobbkedvű volna, mint máskor.

- És bizonyos, hogy jó szerencsét hoz nekünk, John! Mindig is szerencsét hozott. A kinek Tücsök van a tűzhelye mellett, az a legszerencsésebb ember a világon!

John úgy nézett az asszonykára, mintha már az a gondolat kezdett volna motoszkálni a fejében, hogy akkor Dot a fő-Tücsök és hogy ő teljesen egy nézetten van a feleségével. De aztán valószínűleg megint az jutott az eszébe, hogy bolondot találna mondani, mert nem szólt egy szót sem.

- Első ízben akkor hallottam édes kis hangocskáját, azon az estén, John, a mikor hazahoztál engem, - a mikor idehoztál új otthonomba, - mint e ház kis úrnőjét. Idestova egy esztendeje. Hiszen emlékszel még, John?

Óh, hogyne. Persze hogy emlékezett rá. Meghiszem azt.

- Czirpelése úgy hangzott, mint egy nyájas „Isten hozott”. Mintha csupa ígéret és biztatás szólt volna belőle. Mintha csak azt mondta volna, hogy te jó és nyájas leszel hozzám, és nem fogod azt kívánni (akkoriban tartottam ettől, John), hogy bolondos kis feleségednek a két vállacskája között öreg feje legyen.

John elgondolkozva veregette meg az egyik vállacskát, azután a fejecskét, mintha azt akarta volna mondani: Nem, nem; neki esze ágában sem volt ilyet kívánni, ő teljesen meg van elégedve a váll meg a fej jelenlegi állapotával. A miben nagyon is igaza volt. Mert vállak és fej nagyon bájosak voltak.

- És igazat is szólt, John, a mikor hallani véltem a szavát: mert annyi szent, hogy páratlanul jó, elnéző, szerető uram voltál. Boldog otthonom lett ez a ház, John; és azért szeretem én Tücsök barátomat.

- No hát akkor én is szeretem, - mondja a fuvaros. - Én is szeretem, Dot.

- Szeretem, mert annyi estén át hallottam a hangját és mert annyi gondolatomat köszönhetem igénytelen zöngicsélésének. Néha, a félhomályban, a mikor egy kissé elhagyatottnak,

csüggedtnek éreztem magamat, John, - tudod, mielőtt a baby megjött, hogy legyen társaságom s fölviduljon a ház, - a mikor elgondoltam, milyen elhagyatott lennél te, ha én meghalnék, s milyen elhagyatott volnék én, ha megtudnám, hogy te engem elvesztettél, édes czipr, czipr, cziprje a tűzhely körül mintha egy másik hangocskáról mesélt volna nekem, oly édes és oly drága hangról, s még mielőtt a csöndülését hallottam volna, aggodalmam tovaszállott, mint egy álom. És ha egyszer-másszor attól féltem, - mert megesett az is, hogy féltem, John, hiszen tudod, olyan fiatal voltam, - hogy mi ketten talán nem leszünk összeillő házaspár, mivelhogy én majdnem gyerek vagyok még, te meg inkább gyámom lehetnél, mint uram, és hogy te bármennyire iparkodol is, nem tudsz majd úgy szeretni engem, a mint remélted és óhajtottad: czipr, czipr, czipr-je megint visszahozta a jókedvemet s eltöltött megint reménynyel és bizalommal. Ezekre a dolgokra gondoltam, édes, ma este, a mikor itt üldögéltem és vártalak haza; és ezért is szeretem úgy Tücsök barátomat.

- Magam is, - hagyja rá John. - De, Dot, már hogy én reméltem és óhajtottam, bár szeretni tudnálak? Hát hogy' beszélhetsz így. Hiszen én már megszerettelek, Dot, jóval előbb, semmint idehoztalak, hogy a Tücsök kis úrnője légy.

Az asszonyka egy pillanatra kezét az ura karjára fektette és izgatott arczczal tekintett föl rája, mintha még mondani akart volna neki valamit. A következő pillanatban már a kosár előtt térdelt, ömlött ajkáról a szó és a csomagok között turkált.

- Nem jött sok csomag ma este, John, de éppen az imént a koci végiben láttam egypár nagyobb göngyöleget; és ha tán több dolgot adnak is, hát többet is hoznak a konyhára; így hát nincs okunk panaszkodni, úgy-e bár? Meg aztán, azt hiszem, hogy útközben is leadogattál már egyet-egyet.

- Óh, hogyne, - feleli John. - Egész csomót.

- De mi van ebben a kerek skatulyában? Bizony Isten, John, ez menyasszonyi pászka.

- Csak az asszonyra kell bízni, az mindent kitalál, - mondja John csudálkozva. - Férfiembernek soha eszébe sem juthatott volna. Lelkemre, már azt kell hinnem, hogy ha a menyasszonyi pászkat tea-skatulyába csomagolnák, vagy tábori ágy közé, vagy akár héringes hordócskába, vagy egyéb fortélyos helyre, annyi szent, hogy egy asszony menten rátalálna. Persze, hogy az, a cukrásztól hoztam.

- És milyen nehéz, - talán száz fontot is nyom, - kiáltja Dot, miközben látszólag nagy erőlködéssel próbálja fölemelni. - Aztán ki hozatta, John? Kié lesz?

- Olvasd el csak a fölírást a másik oldalán, - felelte John.

- No de, John! Jóságos Isten! John!

- Bizony, ki hitte volna, - feleli John.

- Csak nem akarod velem elhitetni, - folytatja Dot, a padlón ülve s fejecskéjét rázva, - hogy Gruff és Tackletoné, a játékkereskedő.

John a fejével bólintott.

És Peerybinglené is bólintott a fejével, legalább ötvenszer nem helyeslően - néma és szánakozó ámulattal, - és e közben, a hogy' gyöngye erejétől telt, összeszorította az ajkait (bizony nem arravalók voltak, hogy összeszorítsa, ebben már bizonyos vagyok) és szórakozottságában úgy bámult a derék fuvarosra, mintha keresztül akarta volna fúrni a tekintetével. Ez idő alatt Tuskó kisasszony, a kinek valósággal ösztönszerű tehetsége volt hozzá, hogy a beszélgetésekből a baby gyönyörködtetésére bizonyos töredékeket kapkodjon ki, a melyeket aztán minden értelem nélkül rakott egymás mellé, miközben minden főnévhez egyszerűen kicsinyítő képzőt ragasztott, - ez idő alatt Tuskó kisasszony hangosan kérdezgette a zsenge kis

teremtéstől: - Hát a Grufföcske és Tackletonka volt-e, a játékkereskedő és menyasszonyi pászkát hozatott-e a cukrásztól és aztán anyácska megnézte-e a skatulyácskát, a mikor apácska hazahozta a csomagocskát; és így tovább.

- Hát aztán csakugyan lesz valami ebből a házasságból? - mondja Dot. - Mint kis lányok, együtt jártunk iskolába, John.

Johnnak nyilván az jutott eszébe, vagy talán majdnem az jutott eszébe, hogy milyen lehetett a felesége akkoriban, a mikor iskolába járt, mert rajta feledte a szemét gyönyörködve, de szóval nem felelt neki.

- Olyan öreg! Nem hozzá való! - Mondd csak, John, hány esztendővel idősebb náladnál az a Gruff és Tackleton?

- Szeretném tudni, hogy ma egy ülőhelyemben hány findzsával több teát fogok meginni, mint Gruff és Tackleton négy vacsorán, - feleli John jókedvűen, mialatt széket tol a kerek asztalhoz és hozzálát a hideg sonkacsülökhöz. - A mi az evést illeti, csak keveset eszem, de az a kevés aztán ízlik, Dot.

De még ez a mindennapos asztali szólásmódja, ez az ártatlan önáltatása, (mert mindig derekas étvágya volt, a mely ugyancsak meghazudtolta), még ez sem csalt mosolyt kis feleségének arczára, a ki a csomagok között állott s lassan félretolta lábával a pászkás dobozt és bárha szemei le voltak sütvé, egyetlenegy pillantást sem vetett helyes kis cipellőjére, a melyre pedig máskülönben mindig volt gondja. Gondolatokba merülve állt ott, megfeledkezve a teáról is, Johnról is (habár az ura szólította s késével is koczogott az asztalon, hogy fölriaszsa), míg ez végre is fölkelt az asztaltól s megérintette a karját; ekkor Dot egy pillanatig föltekintett rája, sietve elfoglalta helyét a teás-tálca mellett s maga is nevette hanyagságát. De nem úgy nevetett már, mint előbb. Más volt a módja, meg a csengése.

A Tücsök is elhallgatott. Hogy, hogy nem, a szoba sem volt már olyan barátságos, mint az imént. Egy csöppet sem.

- Úgy-e bár, itt van valamennyi csomag, John, - mondja az asszonyka, megtörve a hosszas hallgatást, melyet a derék fuvaros annak szentelt, hogy kedvencz szólásmódjának egy részét gyakorlatilag illusztrálja, - a mennyiben kitűnő étvágygyal evett, bárha tiltakoznom kell is az ellen, hogy keveset evett volna. - Úgy-e bár, John, itt van valamennyi csomag?

- Ez minden, - mondotta John. - Azaz, hogy - nem - én - itt letett kést, villát és mély lélegzetet vett, - becsületemre, az öreg úrról egészen megfeledkeztem.

- Az öreg úrról?

- A ki a kocsimon jött, - feleli John. - Hogy utoljára láttam, aludt a szalma között. Mióta bejöttem, már kétszer is félig az eszemben volt, de aztán megint csak kiröpült a fejemből! Hej! Hahó! Gyerünk no! Föl, barátocskám, talpra!

Ez utolsó szavakat John már az ajtó előtt mondta, a hova gyertyával a kezében kisietett.

Tuskó kisasszony, a ki tudta, hogy az öreg úr⁴⁶ afféle titokzatos teremtmény és a ki megtevéstett fantáziájában bizonyos vallási természetű vonatkozásokat fűzött ehhez a névhez, olyan izgatott lett egyszerre, hogy nagysietve fölugrott kis székéről a tűz mellől s úrnőjének szoknyája mögött akart védelmet keresni, és minthogy éppen a mikor a küszöböt átlépte, beleütközött egy ismeretlen öreg úrba, önkénytelenül nekiesett és rátámadt azzal az egyetlen fegyverrel, a mely kezeügyében volt. Minthogy pedig ez történetesen a pólyásbaba volt, ebből

⁴⁶ A népies nyelvben néha ördögöt jelent.

nagy kavarodás és lármá keletkezett, melyet Boxer nagy bölcsen még fokozni igyekezett; mert ez a derék házieb vigyázatosabb lévén a gazdájánál, úgy látszik, őrizte az öreg urat álmában, nehogy esetleg odább álljon azzal a pár szál csemete-nyárfával, a mely oda volt kötözve a saraglyához; és még most sem tágitott az oldala mellől, egyre a gombos-harisnyáit ránczigálta s a gombjai után kapkodott.

- Már azt senki sem tagadhatja, az úr olyan álomszuszék, - mondja John, miután a rend ismét helyreállt, (ez idő alatt az öreg úr hajadonfővel és mozdulatlanul állott a szoba közepén), hogy szinte azt szeretném kérdezni, hol van a többi hat pajtása,⁴⁷ - csakhog ebből élcz is lehetne és tudom, hogy úgyis csak elrontanám. Már majdnem élczet mondtam, - mormogja a fuvaros, maga elé vigyorogva, - majdnem.

Az idegen, a kinek hosszú, fehér haja volt, öreg ember létere csudálatosan büszke és éles metszésű arcza, és ragyogó, szűrös fekete szeme, mosolyogva körülnézett és méltóságos fejbólintással üdvözölte a fuvaros feleségét.

Öltözete különös és furcsa volt, már nagyon, nagyon régen divatját múlta. Tetőtől-talpig barnában volt. Kezében nagy, barna furkósbót, vagy valami sétapálcát tartott; a padlóhoz verte, mire szétnyílt és szék lett belőle. Erre aztán nagy lelkingugalommal leült.

- No tessék! - mondja a fuvaros, feleségéhez fordulva. - Éppen így találtam őt az útszélen ülve! Olyan egyenesen ült, mint egy kilométer-kő. Majdnem olyan süket is volt.

- Kint ült a szabadban, John!

- A szabadban, - feleli a fuvaros, - már éppen esteledett. „Viteldíj fizetve”, csak ennyit mondott s kezembe nyomott tizenhatsz pennyt. Aztán beszállott. És most itt van.

- Azt hiszem, hogy menni akar, John.

Óh, dehogy. Csak szólni akart.

- Ha megengedik, „elvitelig megőrzendő vagyok”, - szólal meg az idegen, szelíd hangon. - Ne törődjenek velem.

E szóval az egyik bő zsebéből kihúzott egy pápaszemet, a másikkól egy könyvet és szép kényelmesen olvasni kezdett. Boxerre még csak annyi ügyet sem vetett többé, mintha csak egy házinyúl lett volna.

A fuvaros és felesége megdöbbenve néztek össze. Az idegen fölveti fejét, először az asszonyra néz, azután az emberre és így szól:

- Leánya, édes barátom?

- Feleségem, - feleli John.

- Testvére? - mondja az idegen.

- Feleségem! - ordítja John.

- Ne mondja! - jegyzi meg az idegen. - Igazán? Nagyon fiatal.

Nyugodtan fordított és tovább olvasott a könyvben. De még két sorral is alig juthatott messzebb, már megint abbahagyta:

- A gyerek - a magáé?

⁴⁷ Mert heten vannak alvók.

John akkorát bólintott rá, úgy, hogy egy hallócsövön keresztül sem mondhatott volna érthetőbb igent.

- Leány?

- Fi-i-i-ú! - ordította John.

- Szintén nagyon fiatal, mi?

Peerybinglené rögtön belevágott. - Két hónapos és három napos. Kerek hat he-ete, hogy be-e-oltották! Nagyon szépen megfogamzott. A doktor azt mondja, hogy ritka szép gye-erek. Olyan, mint más gyerek öthónapos korában. Már mindenre úgy figyel, hogy igazán csodálatos! Talán el se hiszi, ha mondom, de már állni meg járni szeretne.

Itt a kis anya, a ki e kurta mondatokat belekiabálta az öreg ember fülébe, úgy, hogy a lélekzete elállt és az arcza egészen kipirosodott: odatartotta a babyt, mint megdönthetetlen, diadalmas előbizonyyságot; Tuskó kisasszony ezalatt e dallamos szólongatással: Hajcsi, hajcsi! a mely titkos értelmű szó úgy jött ki a száján, mint valami erőteljes tüszentés, - akár egy esetlen tehén, körülugrándozta a mítsem sejtő kis ártatlant.

- Csitt! Bizonyosan érte jöttek, - mondja John. - Valaki van az ajtó előtt. Nyisd ki neki, Tilly.

Mielőtt még Tilly odaérhetett volna, már benyitottak az ajtón; mert csak olyan kezdetleges ajtó volt, egyszerű reteszszel, a melyet kinyithatott mindenki, a kinek kedve volt hozzá - és bizony sok embernek volt kedve hozzá, mert az egész szomszédságból mindenki szívesen átjött egy-két barátságos szóra a fuvaroshoz, bár ő maga nem volt sokbeszédű ember. Kinyílt az ajtó, s belépett rajta egy barnaképű, kicsi, sovány, törődött emberke, a ki úgy látszik, maga szabta-varrta felsőkabátját zsákvászonból, mely azelőtt valamely vén láda burkolatja volt; mert a mikor megfordult, hogy betegye az ajtót s kirekeszsze a hideg levegőt, kabátjának a hátán széles, nagy, fekete írással láthatók voltak a G. & T. kezdőbetűk. Valamint éles vonásokkal ez a szó: ÜVEG.

- Jó estét, John, - köszönt be a kis ember. - Jó estét, asszonyság. Jó estét Tilly. Jó estét Ismeretlen. Hogy' van a kicsike, asszonyság? Remélem, hogy Boxernek kutyabaja sincs?

- Jól van mindenki, Caleb, - feleli Dot. - Csak rá kell nézned a drága szentemre, hogy megtudj mindent.

- Csak magára kell néznem, akkor is megtudok mindent, - feleli Caleb.

De azért mégsem nézett rája; mert a szeme mindig nyugtalanúl, fürkészve járt, mintha térben és időben is másutt kalandoznék, akármiről folyt is a szó; és ugyanezt bátran el lehetett mondani a hangjáról is.

- Vagy akár Johnra, - szólt Caleb. - Vagy Tillyre, már a mennyire ez lehetséges; vagy akár a Boxerre.

- Van-e sok dolog mostanában, Caleb? - kérdi a fuvaros.

- Akad szépen, - feleli amaz, olyan szórakozottan, mint a ki legalább is a bölcsek kövét keresi.

- Van munka meglehetősen. Nagyon keresett portéka most a Noé bárkája. Szerettem volna valamivel csinosabban kiállítani a családot, de a mostani ára mellett nem nagyon bízom hozzá. Mennyire megkönnyebbülnék, ha Sémét és Hámot, no meg az asszonyokat fölismerhetőbbé tudnám tenni. Aztán meg, tudja, a legyek sem elég aprók, már tudniillik az elefántokhoz képest! Ah, igaz, nincs-e a rakományban valami az én számomra?

A fuvaros belenyúlt a kabátjába, a mit már levetett volt és egy kis cserép virágot vett ki a zsebéből, a mely nagy gondosan moha és papír közé volt takarva.

- Itt van! - mondja, miközben nagy vigyázva kicsomagolja. - Egy levélkéjében sem esett kár. Tele van bimbóval.

Caleb homályos szeme fölragyogott, a mikor átvette a cserepet és megköszönte.

- Drága holmi, Caleb, - mondja a fuvaros. - Nagyon drága, így télvíz idején.

- Nem tesz semmi. Akármibe kerülne is, én nem sokallanám, - feleli a kis ember. - Egyéb nincsen, John?

- Egy kis doboz, - felelte a fuvaros. - Az is itt van.

- Caleb Plummer részére, - mondja a kis ember silabizálva a címet. - Két font, John? Ez aligha szól nekem.

- Két font! - feleli a fuvaros, válla fölött olvasván az írást. - Csakhogy ez nem pénz, hanem a csomagnak a súlya.

- Óh, persze, persze, - mondotta Caleb. - Így már jól van. Igen, igen, az én csomagom. De igazán két font sterling is lehetett volna, ha élne még a fiam, John, a ki a kincses Dél-amerikába vándorolt ki. Igaz-e, úgy szerette, mint tulajdon fiát? Mondanom sem kell. Hiszen úgy is tudom. Caleb Plummer. Igen, igen, rendben van. Üvegszemek vannak benne a leányom bábuinak. Bárcsak az ő szemevilága is benne volna egy ilyen dobozban, John.

- Bárcsak benne volna, vagy benne lehetne, - kiáltja a fuvaros.

- Köszönet a jó kívánságért, - feleli a kis ember. - Jó szívvel szól az emberhez. Elgondolni, hogy ő sohasem láthatja a bábukat, azok meg naphosszat bámulnak rá, olyan meredt arczczal! Nagyon tépi ez az ember lelkét. Mi jár magának, John?

- Megjárja velem, - mondja John, - ha sokat kérdezősködik. Dot! Most majdnem élczet mondtam.

- Ez igazán magára vall, - jegyzi meg a kis ember. - Mindig olyan barátságos. Hadd lássam. Azt hiszem, ez nem minden.

- Nem hinném, - mondja a fuvaros. - Gondolkodjék csak.

- Valami a főnök úr részére, mi? - szölamlik meg Caleb rövid kis gondolkodás után. - Persze, hogy persze. Hiszen tulajdonképpen a miatt jöttem, de a fejem úgy tele van azzal a sok bárkával, meg mi egymással... A gazdám csak nem járt még itt, mi?

- Nem, - feleli a fuvaros. - Azt most nagyon is elfoglalja az udvarolgatás.

- Akkor be fog még szólni, - mondja Caleb, - mert meghagyta nekem, hogy mindig csak az út baloldalán tartsak hazafelé s tízet teszek egy ellen, hogy még utólér. Egyébiránt legjobb is lesz, ha odább állok, - nem volna szíves megengedni, asszonyság, hogy csak egyet csíphessek a Boxer farkán, - megengedi?

- De Caleb, hogy' jut ez eszébe?

- Ne vegye rossz néven, asszonyság, - mondja a kis ember. - Talán nem szívesen túrné. De éppen most kaptam egy kis megrendelést ugató kutyákra; és olyan híven szeretném utánózni a természetet, a mennyire csak hat pennyért lehetséges. Ennyi az egész. Azért hát ne vegye rossz néven, asszonyság.

Szerencsére úgy esett, hogy Boxer, a tervbevett ösztönzés nélkül is nagy buzgósággal kezdett csaholni. De minthogy ez valami új vendég érkezését jelentette, Caleb a természet után teendő tanulmányait alkalmasabb időre halasztván, a kerek skatulyát vállára vette és nagysietve

elbúcsúzott. Ettől a fáradságtól azonban megkímélhette volna magát, mert már a küszöbön beleütközött az új látogatóba.

- Óh, maga itt van, itt van? Várjon egy kicsit. Majd hazaviszem. John Peerybingle, alázszolgája! Szép asszony, legalázatosabb szolgája. Mindennap szebb lesz. Meg jobb is, ha ugyan lehetséges. Meg fiatalabb, - mormogja magában halkan, - ördögadta dolga.

- Csodálkoznám, hogy bókokkal tisztel meg, Tackleton úr, - mondja Dot, nem éppen barátságosan, - ha nem tudnám, hogy a mostani állapotja hozza magával...

- Hát már mindenki tudja?

- Utóvégre is elhitettem magammal, hogy mégis úgy van, - szólt Dot.

- Persze, nagyon nehezen ment.

- Nagyon nehezen.

Tackleton, a játékkereskedő, a kit általánosan csak úgy ismertek, mint Gruff és Tackletont, - mert ez volt a cég, jóllehet Gruffot már rég kifizették és kiléptették, csakis neve maradt az üzletben, s mint némelyek mondják: a természete, a mely összevágott nevének szótári jelentésével⁴⁸ - Tackleton, a játékkereskedő olyan ember volt, a kinek hajlamát és hivatását szülői és gyámjai teljességgel félreismerték. Ha uzsorást nevelnek belőle, vagy körmönfont ügyvédet, végrehajtót vagy pénzkufárt, már fiatal korában megégeti a száját és miután mindennemű gonosz praktikákban kitombolta volna magát, utóvégre még jóindulatú emberré szelídül, már csak változatosság, vagy újdonság okáért. De a játékgyártás békés mesterségére szorítva s e miatt folytonosan dühöngve, valóságos házi szörnyeteg lett belőle, a ki világéletében a gyermekektől élt, de engesztelhetetlen ellenségük volt. Útált minden játékszert és ő maga világért sem vett volna egyet sem; rosszmájúságában abban lelte gyönyörűségét, hogy minél útálatosabb arczokat ragaszson a lemezpapírból kiformált parasztoknak, a kik sertéseket hajtottak a vásárra, a nyilvános kikiáltóknak, a kik csengetyűszóval hirdették, hogy ennek vagy amannak az ügyvédnek a lelkiismerete elveszett, a mozgatható öreg kisasszonyoknak, a kik harisnyát foltoztak vagy pástétomot szeleteltek és a többi effajta mustraalakoknak, a melyek árúraktárában voltak. Lelke valósággal kéjelgett az ijesztő torzabrázatokban, az undok, szőrös, vörösszemű ládikából ugró manókban, vérszopó sárkányokban, cigánykerekeket vető kis ördögökben, a kik nem maradnak fekvé, hanem mindig föl-pattannak, és halálra ijesztik a gyermekeket. Ez volt egyetlen könnyűlése, egyetlen szelepje. Nagy volt az ilyenek kitalálásában. Egy kis lidércznek már csak a gondolata is gyönyörűség volt neki. Még a pénzt sem sajnálta (pedig ezt a játékszert nagyon megbecsülte), bűvös lámpába való festett üvegekért, a melyeken a pokol gazdái úgy voltak föltüntetve, mint valami természetfölötti teknős állatok, emberi ábrázattal. Egész kis vagyont ölt bele, hogy az óriásoknak minél ijesztőbb pofákat ragaszson; és bárha ő maga nem volt festő, művészeinek útbaigazítására egy darab krétával képes volt megadni e szörnyetegek ábrázolásához azt az alattomos, sunyi pillantást, mely az elemi iskola hat osztályába járó kisebb-nagyobb nebulók lelki nyugalma az egész karácsonyi vagy nyári vakációra bizton földűlt.

S a milyen volt a játékszerek dolgában, olyan volt - mint a legtöbb ember - egyéb dolgaiban is. Minélfogva könnyen elgondolhatjátok, hogy nagy, zöld köpönyege, a mely majdnem bokáig ért, s állig be volt gombolva, milyen veszettül kellemes egy ficzkót takart; hogy igazán szépeszű ember volt és olyan kellemes pajtás, a kinél különb sohasem taposta a földet, barna borítású, nehéz marhabőr-csizmában.

⁴⁸ Gruff annyit jelent, hogy mogorva.

Mindazonáltal Tackleton, a játékkereskedő mátkasorban volt. Igen, akármit mondtam is róla, mátkasorban volt. És a menyasszonya egy fiatal leány volt, egy szép fiatal leány.

Pedig nem volt nagyon vőlegényi formája, a mint ott állott a fuvaros konyhájában, elkényszeredett arczczal, elferdült testtel, nyerges orrára húzott kalappal, kabátja zsebébe mélyesztett kezekkel, egész maró, gonosz énjével, a mely apró szemének kis szögletéből kilehelkedett, mintha egy sereg hollónak összesűrített epéje lett volna. És ez akart vőlegény lenni.

- Három nap múlva. Jövő csütörtökön. Az esztendő első havának utolsó napján. Azon napon esküszöm, - mondja Tackleton.

Említettem-e már, hogy az egyik szeme mindig tágra volt nyitva, a másik meg szinte lecsukva, és hogy ez a majdnem lecsukott szeme volt mindig a beszédes. Aligha említettem.

- Az lesz az esküvőm napja, - mondja Tackleton, pénzét csörtetve.

- Ej, hiszen mi is azon a napon esküdtünk, - kiáltja a fuvaros.

- Haha! - neveti Tackleton. - Ejnye be furcsa! Ti is szakasztott olyan pár vagytok. Szakasztott olyan!

Nem lehet azt leírni, hogy e merész állítás mennyire fölháborította Dot-ot. - Egyéb baja nincs? Még talán az is megfordul az eszében, hogy szakasztott ilyen kis babája lehet neki. Ennek az embernek nincs helyes esze.

- Hallja csak! Egy szóra kérném, - suttogja Tackleton, meglöki a fuvarost könyökével és egy kissé félrevonja. - Eljön, úgy-e, a lakodalmamra? Hiszen tudja, mi ketten egy gyékényen árulunk.

- Már hogy' árulnánk egy gyékényen? - kérdi a fuvaros.

- No hát, azt a kis különbséget értem, - feleli Tackleton, s megint oldalba löki. - De addig is jöjjenek el egyszer hozzánk s töltsük együtt az estét.

- Miért? - kérdi John, a kit ez a sürgős meghívás nagyon meglepett.

- Miért? - feleli a másik. - Ez egészen újmódi felelet egy meghívásra. Hát a mulatság kedvéért, a társaság kedvéért, meg egyébert, hiszen tudja.

- Sohse tudtam, hogy szereti a társaságot, - mondja John, szokott nyíltságával.

- Bah, látom már, hogy magánál csak az őszinte szó segít, - mondja Tackleton. - No hát, igazat szólva, maguknak olyan megnyerő a módjuk, a hogy' az együgyű teanénikék mondják, magának meg a feleségének. Hiszen mi azért tudjuk, a mit tudunk, érti, de hát -

- Nem a, nem tudjuk, a mit tudunk, - veti bele John. - Miféle hetet-havat hord itt össze?

- No jó! Hát nem tudjuk, - mondja Tackleton. - Mondjuk, hogy nem tudjuk. A mint tetszik; hiszen az nem változtat a dolgon. Én csak azt akartam mondani, hogy mivelhát már olyan a módjuk, a maguk társasága nagyon jól esnék a jövődöbeli Tackletonnénak. És ámbár nem hiszem, hogy a felesége ebben a dologban valami nagyon barátságos szándékkal van hozzám, akarva-nem akarva az én malmomra hajtja a vizet, mert a megjelenése olyan bizalomgerjesztő és olyan behízelgő, hogy mindig megteszi a hatását, még közömbös dolgokban is. No, mondja már, hogy eljönnek.

- Úgy egyeztünk meg, hogy már a mennyire rajtunk mulik, idehaza üljük meg az esküvőnk évfordulóját, - mondja John. - Már hat hónapja, hogy kölcsönösen megígértük egymásnak. Látja, s mi úgy gondoljuk, hogy idehaza -

- Bah! mi az, hogy idehaza? - kiáltotta Tackleton. - Négy fal meg a tető! (miért nem verik agyon ezt a tücsköt; én agyonverném! Mindig is azt teszem. Nem állom ki az örökös zsöngicsélésüket.) Négy fal meg tető van az én házamban is. Hát csak jöjjenek el hozzám.

- Maga kiirtja a tücskeket, mi? - kérdi John.

- Agyontaposom valamennyit, - feleli a másik, és csizmája sarkát erősen odanyomja a padlóhoz. - Mondja már, hogy eljönnek. Hiszen érti, magának is csak olyan érdeke, mint nekem, hogy az asszonyaink elhitessék egymással, hogy mindketten nagyon boldogok és megelégedettek és hogy jobb soruk nem is lehetne. Ismerem én a természetüket. Ha egy asszony mond valamit, a másik mindig túl akar tenni rajta. Az asszonyok között mindig olyan nagy a vetélkedés, hogy ha például a maga felesége így szól az én feleségemhez: - Én vagyok a legboldogabb asszony a világon, s a világon a legjobb férj az én uram és én a bolondulásig szeretem, - hát akkor az én feleségem ugyanezt fogja mondani a maga feleségének, vagy még ennél is többet és félig el is fogja hinni.

- Azt akarja ezzel mondani, hogy még idáig nem teszi, - kérdezi a fuvaros.

- Nem teszi! - kiáltja Tackleton, kurta, éles kacajjal. - Mit nem tesz?

Nagyon kicsibe múlt, hogy a fuvaros meg nem toldta ezzel: Azt, hogy a bolondulásig szereti magát. De a mikor véletlenül föltekintett s e pillanatban Tackleton félig lecsukott szeme épp rája pislogott a köpeny felgyűrt gallérja fölött, (paraszthajszál híja volt, hogy a gallér hegye ki nem szúrta a szemét), oly annyira érezte, hogy Tackletonon igazán semmi sincs, a mit bolondulásig lehetne szeretni, hogy ezt mondta helyette: Azt, hogy magától nem hiszi!

- Jaj, maga kópé! Tréfál velem, - mondja Tackleton.

De a fuvaros, bárha csak lassankint értette át teljes egész jelentőségét annak, a mit mondott, mégis olyan komolyan nézett rája, hogy Tackleton kénytelen volt egy kissé körülményesebben kimagyarázni magát.

- Az az ötletem támadt, - mondja Tackleton, föltartva balkezének ujjait, s ráveregetve a mutatóujjára, mint a ki azt akarja mondani: „Ez vagyok én, már tudniillik Tackleton”, - az az ötletem támadt, sir, hogy feleségül veszek egy fiatal nőcskét, egy szép fiatal nőcskét: - itt ráütött a kisujjára, a mely a menyasszonyt jelentette, s nem is gyöngéden, hanem keményen, mint a ki hatalmát érezteti. - Módomban van ötletemet megvalósítani és meg is teszem. Már ez olyan bogaram. - De - nézzen csak oda!

Odamutatott Dotra, a ki gondolatokba merülve ült a tűz mellett, gödrös állacskáját kezére támasztva s belebámulva a fényes lángokba. A fuvaros ránézett, azután Tackletonra, aztán megint a feleségére, aztán megint Tackletonra.

- Nincs benne kétség, hogy tiszteli magát, engedelmes felesége, a hogy' megfogadta, - fűzi tovább a szót Tackleton, - és én, a ki nem vagyok érzélgős ember, a magam részére tökéletesen be is érem ennyivel. De maga azt hiszi, hogy van ott még egyéb is.

- Azt hiszem, - jegyzi meg a fuvaros, - hogy mindenkit kiröpítenék az ablakon, a ki ezt tagadni merné.

- Így van helyesen, - feleli a másik, szokatlan élénkséggel adván igazat a fuvarosnak. - Persze, hogy persze! Persze, hogy megtenné. Magától értetődik. Bizonyos vagyok benne. Jó éjszakát. Szép álmokat.

A fuvaros zavarban volt s akarata ellenére nyugtalanság és bizonytalanság fogta el. És nem állhatta meg, hogy ezt a maga őszinte módján ki ne mutassa.

- Jó éjt, kedves barátom, - mondta Tackleton részvevő hangon. - Megyek. A mint látom, mi ketten igazán értjük egymást. Hát holnap este nem akarnak velünk lenni? Jó! Holnapután, úgy tudom, látogatóba mennek. Majd ott találkozunk s én odaviszem a jövőbeli feleségemet. Jól fog neki esni. Tehát megegyeztünk? Köszönöm. Mi ez?

A fuvaros felesége hangosan felsikoltott: hangos, éles, hirtelen sikoly volt, mely úgy reszketett végig a szobán, mint egy üvegharang. Fölkelt a székéről és úgy állt ott, mintha kővé meredt volna a rémülettől és a meglepetéstől. Az idegen közelebb lépett volt a tűzhöz, hogy melegedjék s csak egy lépésnyire állott a széktől. De nem szólt egy szót sem.

- Dot, - kiáltotta a fuvaros. - Mary! Szívem! Mi bajod?

Egy pillanat alatt valamennyien körülötte voltak. Caleb, a ki elszundikált a pászkás doboz fölött, ideiglenesen beszüntetett eszméletének első, tökéletlen jelentkezésekor Tuskó kis-asszonynak a hajfűrtjeibe markolt, a miért azonban rögtön megkövette.

- Mary! - kiáltja a fuvaros, s karjaiba kapja. - Rosszúl vagy? Mi lett? Szólj, drágám!

Feleletül mindössze csak a kezeivel tapsolt és vad kaczagásba tört ki. Aztán a férje öleléséből csak leomlott a földre, kötényébe rejtette arcát és keservesen sírt. Azután megint elfakadt nevetve, azután megint sikoltozott, majd a miatt panaszkodott, hogy milyen hideg van, s engedte, hogy az ura a tűzhöz vezesse, a hol visszaült a régi helyére. Az öreg ember még mindig ott állott, szótlanul, nyugodtan.

- Jobban vagyok, John, - mondja az asszonyka. - Most már egészen jól vagyok - én - -

- John! - De John a másik oldalán állott. Miért fordult arczczal az ismeretlen öreg úr felé, mintha a férjéhez szólt volna! Talán nem volt eszén?

- Csak káprázat volt, édes John, - valami rázkódás, - valami, a mi úgy hirtelen fölbukkant a szemem előtt, - nem tudom, hogy mi volt. Már egészen eltűnt, teljesen elmúlt.

- Örülök, hogy elmúlt, - dörmögi Tackleton, s a beszédes szemét körüljártatta a szobában. - Csak azt szeretném tudni, hogy hova tűnt el és hogy mi volt. Hm! Caleb, jőjjön csak ide. Ki az a deresfejű ottan?

- Nem tudom, sir, - feleli Caleb suttogva. - Világéletemben sohasem láttam egészen ma estig. Kitűnő alak egy diótörő manónak; egészen új modell. Csavarra járó állkapocscsal, mely egészen a hasáig nyílnék, pompásan festene.

- Nem elég ocsmány, - mondja Tackleton.

- Vagy akár gyufatartónak is jó volna, - jegyzi meg Caleb, mélyen elgondolkozva, - micsoda modell volna. Lecevarni a fejet, beletenni a gyújtókat; aztán megfordítani s a két sarkán dörzsölni a gyújtót; micsoda gyufatartó egy úri dohányzó kandallójára, csak úgy, a hogy' most áll.

- Hiszen egy csöppet sem rút, - mondja Tackleton. - Semmi sincs rajta. Gyerünk! Hozza a dobozt! Remélem, hogy nincs már semmi baj.

- Óh, már teljesen elmúlt! Teljesen elmúlt! - mondja az asszonyka és gyors mozdulattal int neki búcsút, - Jó éjt!

- Jó éjt! - feleli Tackleton. - Jó éjt, John Peerybingle. Aztán jól vigyázzon arra a dobozra, Caleb. Agyonütöm, ha elejti. Olyan fekete az éjszaka, mint a szurok, az idő meg veszettebb, mint valaha, mi? Jó éjt!

És miután szeme még egyszer puhatólózva körüljárt a szobában, Tackleton kilépett az ajtón, s nyomon követte őt Caleb, a ki fején vitte a menyasszonyi pászkát.

A fuvaros kicsi felesége miatt olyan ijedelemben volt, azután meg olyan buzgón ápolgatta, meg csitítgatta, hogy majdnem teljesen megfélekedezett az idegen jelenlétéről s csak most vette észre, hogy ott áll, a mikor a többi vendég már eltávozott.

- Látod, nem azokhoz tartozik, - mondja John. - Értésére kell adnom, hogy menjen.

- Bocsánatot kérek, barátom, - szólal meg az öreg úr, odalépve hozzá; - annyival is inkább, mert attól tartok, hogy felesége nem nagyon jól érzi magát; de minthogy a kísérem, a kit betegségem miatt - füleihez nyult és fejét rázta - aligha nélkülözhetnék, még mindig késik, attól félek, hogy valami félreértés történt. A rossz idő, a mely ellen az ön kényelmes kocsijában jó menedéket találtam, (sohase legyen rosszabb kocsim), még rosszabbra fordult. Mondja, nem hálhatnék meg itt ma éjszaka?

- Hogyne! Hogyne! - kiáltja Dot. - Mindenesetre.

- Óh! - mondja a fuvaros, a kit megdöbbsentett ez a gyors megegyezés. - Jó, jó, hiszen nincs ellene kifogásom, csak nem vagyok bizonyos benne...

- Csitt! - veti bele az asszonyka. - Édes John!

- Ej, ugyan, hisz olyan süket, mint a föld, - erősítgeti John.

- Tudom, hogy az, de - igenis, sir, hogyne. Minden bizonynyal. Tüstént ágyat vetek neki, John.

S a mint dolgára sietett, nagy nyugtalansága és izgatott magaviselete olyan feltűnő volt, hogy a fuvaros hosszan nézett utána, nagy megdöbbenéssel.

- Anyácska most megveti az ágyacskát, - mondogatja Tuskó kisasszony a csecsemőnek, - és a hajacskája barna lett, meg göndör, a mikor a főkötőcskéjét levette és megijesztette az én kis aranyos báránkámat, a mikor a tüzecke mellett üldögélt.

A léleknek azzal a megfeythetetlen vonzódásával apró semmiségek iránt, a mely gyakran éppen a zavar és kétség pillanataiban jelentkezik, a fuvaros a mint lassan föl-alá járkált, azon vette magát észre, hogy magában sűrűn ismétli ezeket az értelmetlen szókat. Olyan sűrűn, hogy emlékezetébe zárta őket és újra meg újra elmondogatta, mint a betanult leczkét, miközben Tilly dajkaszokás szerint végigsimította a kis kopasz gyerekfejet (a hányszor az egészség irányában jónak vélte) s megint fejére húzta a kis főkötőjét.

- És megijesztette az aranyos kis báránkámat, a mikor a tüzecke mellett ült. De mi ijeshette meg Dotot, - dörmögi a fuvaros, még mindig föl s alá járkálva.

Szíve fölháborodva tiltakozott a játékszer-kereskedő gyanúsításai ellen, de a melyek mégis valami határozatlan, bizonytalan szorongással töltötték el. Mert Tackleton ravasz és gyorseszű ember volt; ő meg maga is kínosan érezte, hogy nagyon nehéz a felfogása, minélfogva egy félig odavetett szó is képes volt mindig megzavarni. Eszéágában sem volt Tackleton elejtett szavait kapcsolatba hozni feleségének szokatlan viselkedésével, de ez a kétféle dolog egyszerre tolult elméjébe, s nem bírta egyiket a másiktól elválasztani.

Az ágy hamarosan meg volt vetve, és a vendég visszavonult, miután egy csésze teán kívül semmi frissítőt nem akart elfogadni. Dot aztán - a ki már egészen jól érezte magát, (ő mondta, hogy egészen jól van), - odaállította a kandalló sarkába a nagy karosszéket az urának; megtöltötte pipáját és kezébe adta; azután elfoglalta rendes kis székét, az ura mellett a tűzhelynél.

Mindig csak ezen a kis széken ült. Úgy vélem, volt valami sejtelve arról, hogy ez a kis szék egy hízelgő kis jószág, ő maga nagyon jól fest, ha rajta ül.

Különben ki kell jelentenem, hogy Dot volt a legjobb pipatömő mind a négy világrészben.⁴⁹ Igazán gyönyörűséges dolog volt látni, a mint kövérke ujjacskájával belenyúlt a pipába, aztán meg belefujt, hogy megtisztítsa a szárát s miután ezzel megvolt, úgy tett, mintha azt hinné, hogy maradt még benne valami, s még vagy tizenkétszer belefujt, aztán meg a szeme elé tartotta, mint valami messzelátót, és bájos arczocskája a lehető legingerlőbben rándult meg, a mint belenézett. A mi a dohányt illeti, már ehhez aztán tökéletesen értett; és a mikor fidibuszszal meggyújtotta a pipát, mely már a fuvaros szájában volt, - s egészen közel járt az orrához, a nélkül, hogy megpörkölte volna, - no hát ez művészet volt, magasrendű művészet.

És a tücsök meg a fazék, a kik szintén rágyújtottak - a dalukra, nagyon méltányolták ezt. És méltányolta a tűz, a mely új, fényes lángra kapott! És méltányolta a kis arató, az óra tetején, észrevétlen munkája közepett. És valamennyi között első sorban méltányolta a fuvaros, a kinek homloka kisimult és arcza ismét földerült.

És a mint mélázva, tünődve szíttá öreg pipáját és a németalföldi óra ketyegett, a piros láng lobogott és a tücsök czirpelt, tűzhelyének és otthonának jó szelleme (és ez a tücsök volt) kijött és megjelent előtte tündéralakban és a házi boldogság tömérdek képét varázsolta eléje. Dotnak különböző korú és különböző nagyságú alakjai töltötték meg a szobát. Jókedvű gyermekalakok - Dot képében - szaladgáltak előtte, virágot tépdese a mezőkön; szemérmes lánykák, a kik félig vonakodnak, félig engednek, a mikor az ő nyers képmása ostromolja őket; ujdonsült asszonykák, - megint csak Dot képében, - a kik leszállanak az ajtó előtt s csudálkozó arcczal veszik át a ház kulcsait; fiatal, kis anyák - megint csak Dot képében, - a kik képzeletbeli Tillyk segítségével kis babájukat viszik a keresztelőre; szép asszonyok, - megint csupa Dot, - a kik még mindig ifjak és virágzók és leányaikra vigyáznak a falusi bálokon; Dot-arczú, elhízott asszonyságok, a kiket rózsásképzű gyermeksereg vesz körül és ostromol; Dot-arczú, kiaszott alakok, a kik botra támaszkodnak, és nagyon inognak járás közben. Öreg fuvarosok is bukkantak fel, lábaiknál öreg, megvakult Boxerek heverésztek; és új kocsik ifjú kocsisokkal (a teherkocsi fedelén ez állott: Peerybingle-Testvérek) és beteg, vén fuvarosok, a kiket gyöngéd puha kezek támogattak; azután elhalt öreg fuvarosok sírjai, a melyek a temetőben zöldeltek. És a mikor a Tücsök elébe idézte mind e dolgokat, - mert látta őket tisztán, bárha szemei a tűzre voltak szögezve, - a fuvaros szíve meg-megkönnyült és fölujjongott, igaz lelkéből hálát adott házi jó szellemeinek, s csak annyit törődött már Gruff és Tackletonnal, mint jómagatok.

De ki volt az a fiatal férfi-alak, a kit ugyanaz a Tücsök-tündér olyan közel állított az Ő kis székéhez, és a ki ott maradt, egyedül, magában? Miért maradt még mindig ott, olyan közel hozzá, a kandalló párkányára könyökölve, s mindig csak ezt hajtogatta: „Férjhez ment - és nem az enyém lett!”

Óh, Dot, óh gyöngé Dot! Az ő alakjának nincs helye az urad látományaiban, miért borult az ő árnyéka az urad tűzhelyére!

MÁSODIK CZIRPELÉS.

Caleb Plummer és az ő vak leánya kettesben éltek, éldegéltek, mint a mesés könyv mondja - és én áldom és remélem ti is áldjátok a mesés könyveket, hogy van még valami mondani-valójuk ebben a prózai világban - Caleb Plummer és vak leánya egészen magukra éltek.

⁴⁹ Az angolok Ausztráliát Ázsiához számítják.

Kettesben, egy kis faházikóban, mely egy behorpadt dióhéjhoz hasonlított, és az igazat megvallva, nem volt különbség, mint egy pattanás Gruff és Tackleton kiálló vörös téglatorrán. Gruff és Tackleton lakóháza a legszebb épület volt az egész soron, míg ellenben a Caleb Plummer vityillóját egy vagy két kalapácsütéssel össze lehetett volna dönteni s a romjait egy szekérre föl lehetett volna rakni.

És ha e rombolás után akadt volna ember, a ki azzal tiszteli meg Caleb Plummer vityillóját, hogy észreveszi a hiányát, szó sem fér hozzá, hogy lebontását mint jelentékeny haladást magasztalta volna. Úgy volt odatapasztva a Gruff és Tackleton lakóházához, mint egy kacsator a hajó főgerendájához, vagy egy csigabiga az ajtóhoz, vagy egy kis halom gomba a fatövéhez. És mégis ez volt a mag, a melyből a Gruff és Tackleton hatalmas szál törzse kisarjadzott; és beroskadt teteje alatt az utolsóelőtti Gruff igen szerény eszközökkel játékszereket gyártott valamikor egy egész fiú- és leány-nemzedéknek, a kik játszottak velük, meglették a fortélyukat, összetörték mind és aludni tértek.

Mondtam, hogy Caleb és szegény vak leánya itt éltek, ezen a helyen. De inkább azt kellett volna mondanom, hogy Caleb itt élt és szegény vak leánya valahol másutt - egy tündérpalotában, melyet Caleb talált ki, a hol a nyomorúság és a nélkülözés ismeretlen volt, s a hová a gond nem léphetett be soha. Caleb nem volt varázsló, de abban az egyetlen bűvész-mesterségben, a mely még megmaradt számunkra, az önfeláldozó, határtalan szeretet bűvészetében, a természet volt az ő tanítómestere s mindezeket a csodákat az ő oktatásának köszönhette.

A vak leány sohasem tudta meg, hogy a mennyezet rég színét hagyta, a falak megfeketültek s itt is, amott is lehullt róluk a vakolat, mély repedések támadtak rajtuk, a melyek nap-nap mellett jobban szélesedtek, hogy a gerendák korhadtak voltak és földre kíváncsoztak. A vak leány sohasem tudta meg, hogy a vasat rozsdá fogta meg, a fa elrothadt, a kárpit levált, és hogy a házikó egyre jobban összelapul és kiment a formájából. A vak leány sohasem tudta meg, hogy polczon, asztalon csak otromba rút kő- és agyagedények állottak; hogy gond és csüggedés lakott a házban; hogy Caleb gyér haja, az ő világtalan szeme előtt egyre jobban és jobban deresedett. A vak leány sohasem tudta meg, hogy a főnökük hideg, fukar és szívtelen gazda, szóval sohasem tudta meg, hogy Tackleton Tackleton; hanem abban a hitben élt, hogy csak különczködő, furcsa ember, a ki szeretett velük bolondozni, s a ki, bár jószágos őrangyaluk volt, köszönetről, háladatosságról hallani sem akart soha.

És mindez Caleb műve volt, az ő egyszerű atyjáé! De Caleb tűzhelye körül is volt tücsök; és a mint egyszer (az anyátlan vak árva akkor még nagyon zsenge volt) Caleb nehéz szívvel hallgatta a tücsök dalát, ez a jó szellem sugallta neki azt a gondolatot, hogy leányának ebből a nagy szerencsétlenségéből még áldás fakadhat, mert a leányt, azzal a kevéssel is, a mije van, boldoggá teheti. Mert az egész tücsök-nemzetség csupa hatalmas szellemből áll, habár az emberek, a kik velük társalkodnak, ezt nem tudják is (a mire sűrűn van példa) és a láthatatlan világban nincsen edesebb és igazabb hang, a melyben olyan föltétlenül meg lehet bízni, s a melyekről oly bizton lehet tudni, hogy igazán szívből eredő jó tanácsot ad, mint az a hang, melyen a házi tűzhely tündérei szólnak az emberi teremtésekhez.

Caleb és leánya munkánál ültek együtt rendes műhelyükben, a mely egyúttal lakószobájuk is volt és szerfölött különös egy helyiség. Voltak ott megkezdett és befejezett lakóházak mindenféle rendű és rangú bábuk számára; konyhák és egyes szobák az alsóbb néposztály bábúi számára; nagyvárosi paloták, főrangú bábuk számára. Néhány lakás már hozzávető becslés szerint be is volt bútorozva, a korlátolt jövedelmű bábuk igényeire való tekintettel; a többi pedig bármely pillanatban be lehetett rendezni, a legpazarabb fényvel, mert a székek, asztalok, pamlagok, ágyak és egyéb kellékek mind ott ragyogtak az állványokon. A fő- és köznemesség és a nagy tömeg, a melynek e lakásokat szánták, égnek meredt szemmel hevert itt is, amott is kosarakban; de a társadalmi ranglétra megállapításában s a nekik járó helyek

kijelölésében (a mi köztapasztalás szerint átkozottul nehéz föladat a valóságos életben) a bábúk készítői hatalmasan túlszárnyalták a természetet, a mely gyakran szeszélyes és fonák, mert amazok nem érték be az olyan önkényes megkülönböztetéssel, mint selyem, karton és rongy, hanem megpótolták olyan szembeszökő személyes tulajdonságokkal, a melyek eleve kizártak minden félreértést. Így például az előkelő bábúhölgynek tökéletes formájú viasztagjai voltak, de csakis neki és a rangjábélieknek. A társadalmi létra következő fokán bőrből készültek a tagok, még alábbi fokon pedig durva vászonból. A mi a köznépet illeti, annak keze-lába megannyi gyufácskából került ki s ezzel készen is volt, egyszerre benne állott a maga társadalmi keretében, megfosztva még a lehetőségtől is, hogy valaha kitörjön belőle.

E bábúkon kívül kézügyességének egyéb különböző példái is voltak Caleb Plummer szobájában. Voltak ott Noé bárkái, melyben a kétlábú és négylábú állatok - mondhatom, hogy természet és szokás ellenére - egymás mellett szorongtak, de azért egy tetőnyíláson valahogy beszorultak és rázni meg zörgetni is lehetett őket a bárka szűk gyomrában. Vakmerő költői szabadság örve alatt a legtöbb Noé bárkájának kopogó volt az ajtain; oda nem illő függelékek talán, mert reggeli látogatókra és levélhordókra emlékeztettek, de nagyon tetszetősen cifrázták a hajóalkotmány homlokzatát. Sűrű rendekben álltak ott melankólikus kis szekerek, a melyek szerfölött panaszosan muzsikáltak, mihelyt a kerekeik forogni kezdtek. Sok apró hegedű, dob és egyéb kínzó szerszám, aztán számtalan ágyú, pajzs, kard, lándzsa és puska. Voltak ott apró tornászok, a kik piros bugyogóban kúsztak föl magasan kifeszített piros zsinórokra s azután a másik oldalon fejfel csúsztak lefelé; volt ott számtalan tekintélyes, hogy ne mondjam tiszteletreméltó öreg úriember, kik eszeveszett gyorsasággal végeztek gyakorlatokat a nyujtón, a melyek e célra, az illetők saját kapunyílásaiba voltak kifeszítve. Volt ott minden fajta állat, különösen minden fajú ló a négy kis faléczen álló, festett sörényű, hengerestű, foltos méntől kezdve, melynek kóczból volt a farka, egészen a legtüzesebb telivérhintalóig.

A mily nehéz munka lett volna megolvasni azt a sok-sok tuczat fura figurát, a melyek mindig készenlétben állottak mindenféle bolondságok elkövetésére, csak egy fogantyút kellett megnyomni: épp oly fogós kérdés lett volna megnevezni olyan emberi balgaságot, bűnt vagy gyöngeséget, a melynek többé-kevésbé sikerült képmása nincs meg Caleb Plummer műhelyében. És nem is túlzott ábrázolatokban, mert nagyon piczi rúgók azok, melyek férfit és nőt az életben szakasztott olyan furcsa viselkedésre ösztönöznek, a minő csak a legkülönösebb játékfiguráktól telhetik.

A sok holmi kellős közepében ültek Caleb és leánya munkájuk mellett. A vak leány serényen dolgozott a baba-ruhán, Caleb pedig egy négyemeletes, kellemes családi ház homlokzatát pingálta és zománczozta.

A gond, mely Caleb arczára mély barázdát vont, szórakozott és álmatag viselkedése, mely nagyon jól illett volna valami alchimistának vagy a titkos tudományok művelőjének, első látásra különös ellentétben állott foglalkozásával és azokkal a köznapiasságokkal, a melyek körülötte voltak. De a köznapi dolgok is nagyonis komoly tényezőkké válnak, ha a mindennapi kenyérért kell kitalálni őket és még erre való tekintet nélkül is, a mi engem illet, éppenséggel nem tudnám megmondani, vajon Calebnek, ha történetesen főkamrás; parlamenti képviselő, ügyvéd vagy bölcsész, kevésbé furcsa játékfigurákkal lett volna-e dolga, míg ellenben nagyon is Tamás vagyok abban, hogy emezek éppen olyan ártatlanok lettek volna.

- Így hát, tegnap este künn voltál az esőben, apám, s a szép új nagykabátod volt rajtad, - mondá Caleb leánya.

- A szép új nagykabátom volt rajtam, - feleli Caleb, a szárító-kötél felé sandítva a szobában, a melyen az imént leírt zsákvászon-öltöny gondosan föl volt akasztva, hogy száradjon.

- Mennyire örülök, hogy ilyen kabátot vettél magadnak, apám.

- Meg aztán milyen finom szabótól, - mondja Caleb. - A legdivatosabb férfiszabó. Nem illet meg engem.

A vak leány abbahagyta munkáját és boldogan nevetett. - Nem illet meg, apám? Mi lehet az, a mi nem illet meg téged?

- De szinte röstellem hordani, - mondja Caleb és a leány sugárzó arcán leste a szavak hatását, - szavamra mondom. Mikor a hátam mögött így hallom beszélni az embereket, meg a suhanczokat: - Teringettét! Nézzétek, hogy' kicsípte magát! - azt sem tudom, hova, merre nézzek. És a mikor tegnap este a koldús nem akart elmenni és a mikor azt mondtam neki, hogy én nagyon közönséges ember vagyok, azt felelte: - Ugyan már, nagyságos úr. Édes Istenem, már ilyen ne mondjon a nagyságos úr. Nagyon elszégyeltem magamat. Igazán úgy éreztem, hogy nincs jussom ehhez a nagykabáthoz.

Boldog vak leány! Hogy' ujjongott a szíve, nagy örömeiben.

- Én látlak téged, apám, - mondja, kezeivel tapsolva, - olyan igazán látlak, mintha megvolna a szememvilága, a mint hogy meg is van, a mikor veled vagyok. Kék nagykabát -

- Világoskék, - mondotta Caleb.

- Igen, igen, világoskék, - kiáltja a leány, fölemelve sugárzó arcát. Emlékszem jól, a kedves égbolt színe. De te csak azt mondtad nekem, hogy kék! Világoskék nagykabát.

- Elég bő és kényelmes, - toldja meg a szót Caleb.

- Igen! Elég bő és kényelmes! - ujjong a vak leány, s jóízűen nevetett; - és ebben a kabátban, édes apám, nevető szemekkel, mosolygó arczoddal, könnyű járásoddal és sötét hajaddal, fiatal, szép külsőddel...

- Ej, ej, - mondja Caleb. - Meglásd, mindjárt milyen hiú leszek.

- Azt hiszem, hogy máris az vagy! - kiáltja a vak leány és boldogan fenyegeti meg az ujjával. - Ismerlek, apám! Hahaha! Látnod, hogy rajtakaptalak.

Mennyire elütött Caleb képe az ő lelkében attól az igazi Calebtől, a ki ott ült és leányát figyelte. A leány apja könnyű járását emlegette. E részben igaza volt. Már megannyi esztendő óta egyetlenegyszer sem lépte át háza küszöbét az ő szokott, lassu lépteivel, hanem fűgén, könnyedén, hogy megtévessze a leány fülét és akármilyen nehéz volt is a szíve, sohasem feledte el a könnyű járást, mely leánya szívét boldogsággal és bátorsággal töltötte el.

Isten a megmondhatója, de én azt hiszem, hogy Calebnek tétova, nyugtalan magaviselete felerészben abból származott, hogy vak leánya iránt való nagy szeretetében zavarba hozta magamagát saját személye és minden iránt, a mi körülötte volt. Hogyne kúsztálódott volna össze minden a kis ember fejében, miután annyi esztendeig abban fáradozott, hogy megtagadja nemcsak saját mivoltát, hanem minden olyan tárgynak az igazi mivoltát is, a mely némi vonatkozásban volt vele.

- Készen vagyok, - mondja Caleb, s hátrált egy-két lépéssel, hogy jobban szemügyre vehesse alkotását; - úgy hasonlít az igazihoz, mint ötven fillér egy ötven-filléreshez. Milyen kár, hogy az egész ház homlokzata egyszerre nyílik. És ha legalább csak egy lépcső volna benne és rendes ajtók szolgálnának egyik szobából a másikba! De mesterségemnek az a legnagyobb hátránya, hogy mindig rászédem és megtévésztem önmagam.

- Olyan halkan beszélsz. Nem vagy fáradt, apám?

- Fáradt! - ismétli Caleb nagy, kitörő élénkséggel, - ugyan mitől volnék fáradt, Berta? Sohasem voltam fáradt. Mit akarsz ezzel mondani?

Hogy szavainak nagyobb nyomatékot kölcsönözzön, hirtelen föl hagyott abbeli önkénytelen törekvésével, hogy a kandalló párkányán levő, ásító és nyújtózkodó ülő-figurák példáját kövesse, a kik deréktól fölfelé az örökös fáradtság jelképei voltak, és egy daltöredéket kezdett dúdolni. Valami duhaj bordal volt, a gyöngyöző kehelyről esett szó benne. Veszettül dévaj hangon énekelt, a mitől az arcza ezerszerte soványabb és ezerszerte ránczosabb lett, mint volt.

- Micsoda! Maga énekel, hallja? - szólal meg Tackleton, bedugva fejét az ajtón. - Csak rajta! Én ugyan nem énekelhetek.

Ezzel ugyan senki meg nem gyanúsította volna. A képe egy csöppet sem vallott olyan emberre, a ki énekelni is szokott.

- Nincs módomban, hogy énekelhessek, - mondja megint Tackleton. - Örülök, hogy maga teheti. Remélem, hogy azért a munkában nem hátráltatja. Én azt hiszem, hogy alig futja az időből mind a kettőre.

- Csak legalább láthatnád, Berta, hogy integet ide, - suttogja Caleb. - Milyen mókás ember. Ha nem ismernéd, azt hihetnéd róla, hogy komolyan érti, igaz-e?

A vak leány mosolygott s bólintott a fejével.

- Azt mondják, hogy az olyan énekes madarat, a melyik nem énekel magától, rá kell az éneklésre kényszeríteni, - dörmögi Tackleton. - De mi történjék a bagolylyal, a mely nem tud énekelni, és jobban is teszi, ha nem énekel és mégis mindenáron énekelni akar; hát azt hogyan mire lehessen kényszeríteni?

- No de most, hogy integet megint nekem! - súgja Caleb a leányának. - Óh, jóságos ég!

- Mindig vídám és jókedvű minálunk! - kiáltja Berta mosolyogva.

- Óh, hát te is itt vagy, ejnye? - feleli Tackleton. - Szegény hülye!

Tackleton igazán azt hitte, hogy a lány gyöngélméjű és ebbeli meggyőződését - önkénytelenül-e vagy nem, azt már nem tudom - arra alapította, hogy a leány szeretetet mutatott irányában.

- Jó! Ha már itt vagy, hát hogy' érzed magadat? - kérdi Tackleton, dörmögős hangján.

- Óh, jól, nagyon jól! És olyan boldog vagyok, hogy még. Olyan boldog, a milyenné ön tenné az egész világot, ha módjában állana.

- Szegény hülye! - mondja Tackleton. - Csöpp esze sincs! Csöpp esze sincs.

A vak leány megragadta kezét és megcsókolta; egy pillanatra a két kezébe fogta s gyöngéden ráhajtotta az arcát, mielőtt megint elbocsátotta. Oly kimondhatatlan szeretet és forró háladatosság volt ebben a mozdulatában, hogy még Tackleton is kénytelen-kelletlen a szokottnál barátságosabb hangon dörmögte:

- Nos hát, mi újság?

- A vánkösöm mellé állítottam, a mikor aludni mentem tegnap éjszaka és aztán róla álmodtam. Aztán mikor megvirradt és a dicső, piros nap - a *piros* nap, apám?

- Reggelenként meg esténként piros, Berta, - feleli szegény Caleb, szomorúan pillantva kenyéradó gazdájára.

- A mikor feljött és beözönlött a szobába a fényes világosság, a melytől féltem, hogy járásközben megbotlom benne, feléje fordítottam a fácskát, és áldottam a jó Istent, a miért ilyen szép dolgokat teremt és áldottam önt, a ki elküldte nekem, hogy örömet szerezzen.

- Valóságos bolondok háza, - mondja Tackleton magában. - Nemsokára már a kényszer-zubbonynál meg az óvókeztyűnél tartunk. Szépen haladunk.

Caleb hasán összekulcsolt kézzel, mereven bámult maga elé, mialatt a leánya beszélt, mintha igazán nem tudná bizonyosan, (én azt hiszem, nem is tudta bizonyosan), hogy adott-e Tackleton valamit, a miért köszönet jár, vagy sem. Ha teljesen szabad akarata szerint cselekedhetett volna és ha e pillanatban halálbüntetés terhe alatt kénytelen lett volna: vagy kirúgni a játékkereskedőt, vagy lábaihoz omolni, a szerint, hogy Tackleton mit érdemelt, azt hiszem, maga sem tudta volna, hogy melyiket tegye a kettő közül. Pedig tudta Caleb, hogy a kis rózsátót sajátkezűleg hozta haza a leánya számára, féltő gonddal, és saját ajakán született meg az az ártatlan hazugság, a melynek az volt a rendeltetése, hogy a leány ne is gyaníthassa, hogy mennyit, de mennyit vont el nap-nap mellett az apa saját magától, hogy csak ő boldogabb legyen.

- Berta! - mondja Tackleton, ez egyszer némi kis melegséggel. - Jer ide.

- Óh, egyenesen oda tudok menni! Nem kell, hogy vezessen, - feleli a leány.

- Sújjak neked egy titkot, Berta?

- Ha akarja, - mondja a leány nagy érdeklődéssel.

Hogy felragyogott ez a világtalan arc! Milyen fényesség sugározta körül e figyelő alakot!

- Az a kis izé, hogy' is hívják, az az elkényeztetett gyermek, a Peerybingle felesége, úgy-e bár mindig ezen a napon jön hozzátok látogatóba, s furcsa kis pikniket csap itt? - mondja Tackleton, s lerítt róla, hogy ez az egész história egy csöppet sincsen ínycsik.

- Igen, - feleli Berta. - Ma van a napja.

- Gondoltam, - feleli Tackleton. - Én is csatlakoznám a társasághoz.

- Hallod ezt, atyám! - kiáltja a vak leány, magánkívvül örömeiben.

- Igen, igen, hallom, - mormogja Caleb, s tekintete merev volt, mint az alvajáróé, - de nem hiszem. Bizonyos vagyok benne, hogy ez is csak szokott hazugságaim közül való.

- Látják - én - én azt szeretném, ha Peerybingleék kissé jobban összebarátkoznának Fielding Maryvel, - mondja Tackleton. - Nemsokára feleségül veszem May-t.

- Feleségül veszi! - kiáltja a vak leány.

- Olyan megátalkodottan hülye teremtés, - dörmögi Tackleton, - hogy azt hittem már, sohase érti meg, mit mondok! Igen, Berta, feleségül veszem. Templom, pap, egyházfi, templomszolgá, üveges hintó, harangozó, lakzi, menyasszonyi kalács, szalagok, klarinét, meg czimbalom meg egyéb bolondságok. Hát tudod, lakodalom, lakodalom. Nem tudod, mi az a lakodalom?

- Tudom, - feleli a vak leány halk hangon. - Értem.

- Igazán? - dörmögi Tackleton. - Ez több, mint a mennyit vártam. No jó! Hát e miatt szeretnék a társasághoz csatlakozni és idehoznám Mayt meg az anyját. Majd még délelőtt küldök egy és más aprólékot. Hideg marhacombot, vagy más efféle jóízű falatot. Tehát vártok reám?

- Várunk, - feleli a vak leány.

Lehorgasztotta a fejét és elfordult; így állt ott, összekulcsolt kézzel, magába merülve.

- Mintha nem nagyon akarnád, - dörmögi Tackleton, a leányt nézve; - mert úgy veszem észre, hogy már el is felejtetted az egész dolgot. Caleb!

- Annyit talán csak szabad mondanom, hogy itt vagyok, - gondolja magában Caleb. - Parancsol?

- Legyen gondod rá, hogy ne felejtse el, a mit most mondtam neki.

- Nem felejt ő el soha semmit, - feleli Caleb. - Ezt az egyet nem tudta megtanulni.

- Mindenki hattyúnak véli a maga libáját, - konstatálja a játékkereskedő vállalat vonva. Szegény ördög!

És miután ezzel nagyot könnyített magán, az öreg Gruff és Tackleton elpályázott.

Berta még mindig előbbi helyén állott, mélyen eltűnődve. Arczáról eltűnt a vidámság és nagyon szomorú lett. Csak búsan bólogatott, mintha valami emlékét gyászolná vagy vesztését siratná; de fájdalmas gyötrődésének nem tudott hangot adni.

Caleb már kis idő óta azzal vesződött, hogy egy pár lovat a kocsiba fogjon, a mit kurtán-furcsán akképpen intézett el, hogy a szerszámot rászögezte a két ló nemesebb testrészeire, s csak a mikor ezzel elkészült, lépett oda a leány apja dolgozószekéhez s melléje telepedve, így szólt:

- Édes apám, egyedül vagyok a sötétben. Szükségem volna a szememre, türelmes, szófogadó szememre.

- Itt van, - mondja Caleb. - Mint mindig. Úgyis inkább a te szemed az, semmint az enyém, Berta, a napnak minden órájában. Mit parancsolsz a szemednek, drágám?

- Nézz körül a szobában, atyám.

- Helyes, - mondja Caleb. - A mit kívántál, megtörtént, Berta.

- Mondd el, hogy mit látsz.

- Most is csak olyan, mint máskor, - feleli Caleb. - Egyszerű, de nagyon barátságos. Eleven színű falak, a tálakon és tányérokon tarka virágok, a tükör-sima burkolat, a fényes gerendák és minden egyéb olyan tiszta, olyan csinos - hogy csupa gyönyörűség.

Valóban tiszta és csinos is volt minden, a mihez Berta dolgos keze hozzáérhetett. De egyébként bizony se csinos, se tiszta nem volt semmi abban a rozoga vityillóban, melyet Caleb fantáziája úgy átalakított.

- A háziköntösöd van rajtad és nem vagy olyan uras, mint a szép nagykabátodban, - mondja Berta, végigtapogatva atyját.

- No hát, olyan uras nem vagyok, - feleli Caleb. - De azért nagyon jól festek benne.

- Édes apám, - mondja a vak leány, mialatt hozzásimult és egyik karját Caleb nyakára fonta, - beszélj valamit Mayról. Nagyon szép?

- Szép bizony, - feleli Caleb. És bizony szép is volt. Szerfölött ritkán esett meg Calebbel, hogy nem kellett segítségül hívni a fantáziáját.

- A haja sötét, - mondja Berta, eltűnődve, - sötétebb, mint az enyém. A hangja édes és dallamos, tudom. Mindig szerettem hallgatni. A termete...

- Nincs az egész szobában bábu, mely hozzáfogható volna. És a szeme!...

Hirtelen elhallgatott; mert Berta karja szorosabban fogta át a nyakát, s a ráfonódó karnak szorításában önkénytelen figyelmeztetés volt, melyet Caleb nagyon is jól megértett.

Köhécselt egyet, ütött egyet a kalapáccsal, aztán megint csak rákezdtett régi nótájára, a gyöngyöző kehelyről, a mely fogása csalhatatlanul bevált, valahányszor zavarba jött.

- Hát a mi barátunk, édes apám, a mi jóltevőnk? Hiszen tudod, sohase unom el, ha róla beszélsz. Vagy untam-e valaha? - kérdi hirtelen.

- Dehogyan untad, - feleli Caleb, - és igazad is volt.

- Ah! De mennyire igazam volt! - kiáltja a vak leány, oly hévvel, hogy Caleb, bármily tiszta szándékból tette is, a mit tett, nem mert a leánya szemébe nézni; lesütötte szemét, mintha csak Berta kiolvashatta volna belőle a kegyes csalást.

- Beszélj róla megint, édes jó apám. Még nagyon sokszor. Az arcza jóságos, nyájas és szelíd. Igaz és becsületes, tudom, hogy az. Nemes szíve, mely minden jócselekedetét nyers és barátságatlan külső alá iparkodik rejtetni, kivillan minden arczvonásából, minden tekintetéből.

- És fölmagasztalja, - teszi hozzá Caleb, csöndes kétségbeeséssel.

- És fölmagasztalja, - ismétli a vak leány. - Idősebb, mint May, úgy-e, apám?

- I-gen, - feleli Caleb habozva. - Idősebb valamivel, mint May. De hát ez nem tesz semmit.

- Óh, sokat tesz, apám. Türelmes élettársa lenni, ha elgyöngül és előregszik; szelíd ápolónője lenni betegségében és hűséges barátnője szenvedésben és búbánatban; nem ismerni fáradtságot, a mikor az ő jóvoltáért kell dolgozni; virrasztani mellette, ápolni őt, ágya mellett ülni és szólni hozzá, ha ébren van, imádkozni érte, ha alszik: milyen boldog lesz, a kit ez a szerencse ér! Milyen könnyen tehet majd bizonyosságot igaz hűségéről és odaadásáról! Vajon May ilyen felesége lesz-e neki, édes apám?

- Minden bizonynyal, - feleli Caleb.

- Szeretem Mayt, atyám; tiszta szívből szeretem! - kiáltja a vak leány. És e szóval a szegény világtalan arcczal Caleb vállára borult és sírt, sírt és úgy hullott a könnye, hogy az apja szinte megbánta, a miért ilyen keserves örömet szerzett neki.

Ugyanezen idő alatt Peerybingle Johnék házában szép kis fölfordulás volt, mert a kis Peerybinglené természetesen nem is gondolhatott arra, hogy kijárjon a házból a baby nélkül; a baby kellő fellobogózása pedig nagy időbe telt. Nem mintha testi súlyánál és térfogatánál fogva adott volna sok gondot, hanem szerfölött sok babrálásba került és szép lassan és apránként lehetett csak boldogulni vele. Példának okáért, ha sok bajjal-jajjal valamennyire mentek már a kiöltöztetésben és józan észszel azt hihette az ember, hogy most már egy-kettőre kész a nagy parádé, s olyan csecse baba lesz, a kinek párját keresni kell az egész világon, hirtelen és váratlanul flanell-főkötőt húztak a fülére és ágyba fektették, a hol majdnem egy órahosszat, hogy ne mondjam: egy pár dunna között fött. Ebből a tétlen állapotból aztán megint kiragadták, - ekkor már rettentően visított és nagyon virított, - hogy (hát ha megengeditek, hogy általánosságban beszéljek, azt mondom) - egy kicsit táplálkozzék. Aztán megint lefektették, hadd aludjék. Peerybinglené felhasználta ezt az időközt, hogy sebtiben úgy kicsinosítsa magát, hogy már nála csinosabbat világegyetemekben sem láttatok soha; és ugyane kurta fegyverszünet alatt Tuskó kisasszony egy meglepő és fortélyos szabású mellénykét húzott fel, a mely nem illett sem rája, sem más teremtetett lényre, mert gyűrődött, számárfülű, lötyögős jószág volt, a mely úgy lógott le, a hogy neki tetszett, és senki lányával sem törődött. Most aztán a babyt, a ki megint fölébredt álmából Peerybinglené és Tuskó kisasszony egyesült erővel belebujtatták egy krémszínű köpenyébe s fejébe nyomtak egy pástétomformájú nanking-sipkát; és így aztán nagynehezen mindahárman kijutottak az ajtó elé, a hol a vén ló már busásan kipótolta az egész napi útivámot, a mit a sorompónál kellett fizetni érte, a mennyiben türelmetlen patkójával alaposan fölívágta az utat; s a hol Boxer, a ki a messze

távolból csak alig látszott, visszatekintett pajtására és biztatta, hogy csak jöjjön utána s ne várjon a gazdája szavára.

Nagyon rosszúl ismeritek Johnt, ha azt hiszitek, hogy székre vagy más effajta készségre volt szüksége, hogy Peerybinglenét a kocsiba segítse. Jóformán nem is látszott, hogyan emelte föl a földről s Dot már a helyén ült, kipirult, friss arczczal, és így szólt:

- De John! Hogy' tehetsz ilyet. Gondolj Tillyre.

Ha egyáltalán bármiféle formában is beszélhetnék egy fiatal hölgy lábszáraitól, Tuskó kisasszony lábszárait nézve meg kellene jegyeznem, hogy valami végzetes körülménynél fogva szüntelenül belebotlottak valamibe és se fölfelé, se lefelé egy lépést se tehettek, hogy valami kis emléküket ne maradjon, legalább egy-egy kis rovás, a minőkkel Robinson Crusoe tartotta számon a napokat fakalendáriumában. De minthogy ezt esetleg illetlennek találnák, elhallgatom a többit.

- John! Fölraktad a kocsira a kosarat, a bornyú- meg sonkapástétomot, meg a többi holmit, aztán meg a sörös üvegeket? - kérdi Dot. - Ha elfelejtetted, hát nyomban vissza kell fordulnunk.

- No, te is csinos kis jószág vagy ám, - feleli a fuvaros. - Azt beszéled, hogy fordúljak meg, minekutána teljes fertályórát várakoztattál, mielőtt útnak ereszkedtünk.

- Sajnálom, John, - mondja Dot nagyon nyugtalanul, - de igazán eszembe se jutna úgy menni Bertáékhoz - a világért sem tenném, hogy bornyú-, sonkapástétom meg egyéb ennivaló és üveg sörök nélkül állítsak be hozzájuk. No!

Ez az egytagú szó a lóhoz volt intézve, a ki azonban rája sem hederített.

- Szólj neki, hogy forduljon vissza, John, - mondja Peerybinglené. - Kérlek.

- Ráérek én még akkor is, - feleli John, - ha majd otthon felejtettem valamit. A kosár itt van, biztonságban, jó helyen.

- Micsoda szívtelen szörnyeteg vagy te, John, hogy ezt rögtön meg nem mondtad nekem és ilyen ijedelembe hagytál. Annyit mondok, hogy a világ minden kincseért sem mennék el Bertáékhoz bornyú- és sonkapástétom, meg egyebek és az üveg sörök nélkül. A mióta megesküdtünk, John, minden két hétben egyszer ott tartottuk meg a kis piknikünket. Ha egyszer nem sikerülne, igazán szinte azt hinném, hogy már nem is lehetnénk újra boldogok.

- Mindjárt kezdetben jó gondolat volt, - mondja a fuvaros; - és dícsérlek is érte, asszonyka.

- Édes Johnom, - feleli Dot, nagyon elvörösödve. - Sohase dícsérj te engem. Jóságos Istenem!

- Mellesleg mondva, - szól a fuvaros. - Az az öreg úr...

Dot megint hirtelen és szemmelláthatóan zavarba jött.

- Nagyon furcsa szerzet, - folytatja a fuvaros s nézi az országutat egyenesen maga előtt. - Nem tudok belőle kiokosodni. De nem hinném, hogy valami veszedelmes fajta volna.

- Már hogy' is volna veszedelmes. Én... én bizonyos vagyok benne, hogy csöppet sem veszedelmes.

- Persze, - mondja a fuvaros, és merőn nézett az asszonyra, mivelhogy az olyan nagy hévvel beszélt. - Örvendek, hogy olyan bizonyos vagy a dologban, ez engem is megnyugtat. De mégis csak furcsa, a mit a fejébe vett, hogy továbbra is nálunk marad szálláson, no nem? Furcsa dolgok esnek meg a világon.

- Nagyon furcsa dolgok, - feleli Dot, alig hallható lassú hangon.

- Mindamellet nagyön jólelkű öreg úr, - mondja John, - úri módon fizet s azt hiszem, hogy a szavában is meg lehet bízni, mint úri ember szavában. Ma reggel ugyancsak kibeszéltük magunkat; azt mondja, hogy az én szavamat már jobban érti, mint másét, mert a füle hozzászokott a hangomhoz. Nagyön sokat beszélt magamagáról, én meg sokat beszéltem neki magamról és se vége, se hossza nem volt, annyi mindenfélét tudakolt tőlem. Tudod, elmondtam neki azt is, hogy két utat járok fuvarban: egyik nap a háztól jobbra hajtok el és balról kerülök vissza; másik nap meg balra hajtok el és jobbról kerülök megint haza, - mert ő nem idevalósi és nem tudja a környékbéli helységek nevét; - úgy vettem észre, hogy nagyön mulattatja a dolog. No, mondotta, akkor hát ma éjszakára egy úton jövünk meg, pedig azt hittem, hogy maga egészen másfelül tér haza. Ez nagyszerű! Talán újra megkérem, hogy vegyen föl a kocsijára, de megfogadom, hogy nem fogok olyan mélyen aludni... Igazán, nagyön mélyen aludt... - Dot! ugyan mire gondolsz?

- Mire gondolok, John? - Én - én téged hallgattalak.

- Óh! No jól van, - mondja a derék fuvaros. - Csak megijesztett a tétova pillantásod, hogy talán a míg én itt fecsegek, a te eszed másfelé kószál. Szavamra, már szinte azt hittem, hogy bolondokat beszéltem.

Minthogy Dot nem felelt, egy ideig szótlanul hajtottak tovább. Csakhogy Peerybingle kocsiján nem sokáig maradhatott az ember nyugton, mert akárki jött velük szembe, mindeniknek volt valami mondanivalója. Ha nem állott is egyébből, mint egy Isten jó nap-ból, és bizony legtöbbször nem is állott egyébből, az igazi, szíves visszaköszöntés nemcsak egy fejbólintásba, meg egy mosolygásba került, hanem még azonfölül a tüdőnek is olyan derekasán kellett dolgoznia, akár egy hosszú lélekzetű parlamenti szónoklattal. Néha gyalogos vagy lovas utasok egy darabig a kocsi mellett törték magukat egy kis beszélgetés okából, a mikor is mindkét részről ugyancsak szaporán folyt a szó.

Aztán meg Boxer adott jóval több alkalmat kölcsönös fölismerési jelenetekre, mint a mennyi egy tucsat keresztényi lélektől kitelhetett volna! Ismerte őt mindenki az egész út mentén, legkivált pedig a tyúkok és a disznók, s a mikor közeledni látták, féloldalt hajló, ferde testével, a mint nagybuzgón hegyezte füleit és csonka farkát szörnyű fontoskodással emelte égnek, nagyhamar visszabújtak ólaik és ketreczeik leghomályosabb zugába, nem vágyódván a szorosabb ismeretség tisztessége után. Boxernek mindenütt akadt dolga; befordult minden keresztutczába, belenézett minden kútba, egyik kunyhóból a másikba futkosott, betört minden elemi iskolába, megriasztott minden galambot, felborzasztotta valamennyi macska farkát és betekintett minden kocsmába, mint valami törzsvendég. S ha valahol megjelent, mindig elkiáltotta magát valaki: - Hahó! Itt a Boxer! - aztán ez a valaki mindjárt kifordult az utcára, s vele jött legalább is még két-három valaki, hogy Peerybingle Johnt és szép feleségét egy szíves jónappal üdvözljék.

Sok apró csomagot, nagy göngyöleget kellett fölvenni a kocsira; sok helyütt kellett vesztegelni, hogy leadogathassák meg fölvehessék a küldeményeket, a mi éppenséggel nem utolsó mulatság az ilyen utazásnál. Sokan olyan türelmetlenül vártak a kocsira, mások meg annyira csodálkoztak, hogy csomagot kapnak; voltak olyanok is, a kik nem fogytak ki a szóból, annyi rendelkezni valójuk volt csomagjuk körül, John meg olyan nagy érdeklődéssel vett át minden egyes darabot, hogy az egész dolog olyan mulatságos volt, akár egy színielőadás. Akadt olyan küldemény is, a mi hosszas vitatással és fontolgtatással járt, úgy, hogy elcsomagolás és ellátás irányában föladó és fuvaros nagy tanácsot tartottak, a hol Boxer is rendesen jelen volt, s egy-egy pillanatig megfeszült figyelemmel hallgatott, a hosszú időközöket pedig azzal töltötte ki, hogy körülfutkosta a bölcs gyülekezetet s rekedtté csaholta magát. Dot a kényelmes kocs ülésből figyelmesen szemlélte az ilyen apró jeleneteket, s jól mulatott rajtuk; és a hogy' ott ült és nézelődött - bájos kis arczkép volt és a kocsi-kas pompás keretet szolgáltatott hozzá

- az ifjabb legények ugyancsak buzgón lökdösték egymást oldalba, aztán összesúgtak, összenéztek és sárgult a képük az irígységtől. A fuvaros esze nélkül gyönyörködött ebben, mert büszke volt arra, hogy az ő kis feleségét megbámulják, azt meg jól tudta, hogy az asszonyka nem sokat ád az effélére - legfeljebb ha tán egy kicsit jól esik neki.

Annyi bizonyos, hogy a kirándulás, (mivelhogy januáriust írtak akkor), nem eshetett meg némi köd nélkül; aztán meg foga is volt az időnek. De ki törődött az ilyen csekélységekkel? Dot ugyan föl sem vette. Tuskó Tilly sem, mert az ő szemében a kocsizás, bárminő körülmények között is, az emberi gyönyörök gyönyöre volt és minden földi remények koronája. És megesküszöm rá, hogy a baby sem; nem volt a világon pólyásbaba, a ki melegebben feketett és mélyebben alhatott volna, mint az istenadta kis Peerybingle tette az egész úton, - jóllehet a pólyásbabák képessége mindkét irányban fölöttébb ki van fejlődve.

Persze a ködben nem nagyon messzire láthatott a szem; de azért sokat láthatott. Csudálatos, hogy mennyit láthat az ember, még ennél sűrűbb ködben is, ha szeme nem sajnálja a fáradtságot. Ha a kociülésből egyebet sem néz az ember, mint a nagy zöld foltokat a mezőkön és deres, zuzmarás helyeket, a melyek a sövények meg a fák árnyékában megmaradtak, már ez is kellemes időtöltés: nem is említve, hogy a fák milyen meglepő formákban bukkantak elő a vastag szürkéségből s hogy' veszten bele megint ködbe, homályba. Letaroltan, kóczyosan álltak a sövények és mint megannyi hervadt koszorú lobogtak a szélben; de azért e látvány nem volt leverő. Örömet nézte az ember, mert melegebb lett tőle a tűzhely, a mely odahaza várt, és zöldebb a nyár, a mely eljövendő volt. A folyót jég borította; de már megmozdult és elég rohamosan haladt - a mi nagy dolog volt. Persze nem lehet tagadni, hogy a csatorna kissé lassú és álmos volt. Sebaj. Így annál hamarabb fagyott be, mihelyest beköszöntött a szép hideg idő s akkor aztán vígan lehetett szánkázni, korcsolyázni, és az otromba, vén bárkák, a melyek jól befagytak, valahol a part közelében, rozsdás vaskémény-pipájukból egész áldott nap füstölhettek s kedvükre lustálkodhattak.

Egy helyütt nagy halom szalmacsutak meg gizgaz égett. Nézték mind a ketten a tüzet, mely a nappali fényben olyan fehérén reszketett át a ködön s csak itt-ott lobogott föl benne egy-egy vörös lángnyelv, nézték mindaddig, a míg csak Tuskó Tilly, a mint ő mondotta, a füst miatt, a mely az „orrába ment”, fuldokolni nem kezdett - az ilyesmi nála mindig nagyon könnyen ment, - s föl nem ébresztette a pólyásbabát, a ki aztán nem akart megint elaludni. De Boxer, a ki már vagy negyedmérőfölddel előbbre járt, elérte a városka legszélső házait és a sarkon be is fordult abba az utczába, a hol Caleb lakott a leányával, és még jóval azelőtt, hogy Peerybingleék kocsija megállt a kapu előtt, Caleb és a vak leány már a kövezett gyalogjárón voltak, hogy fogadhassák a vendégeket.

Mellesleg szólva, Boxer Bertával való érintkezésében bizonyos gyöngéd megkülönböztetéseket tett a maga sajátos kutyamódján, a mi teljesen meggyőz az iránt, hogy tudott a leány vakságáról. Sohasem próbálta a leány figyelmét azzal vonni magára, hogy rája nézett, a mint azt másokkal szemben gyakran megtette, hanem mindig csak hozzája dörgölődött. Fogalmam sincs róla, minő tapasztalatai lehetnek vak emberek vagy vak ebek körül. Vak úrnál sohasem szolgált s a mennyire én tudom, sem idősebb Boxer úr, sem Boxerné asszonyság, sem családjának valamely más tagja, sem apai, sem anyai részről nem volt vaksággal megverve. Talán magától találta ki, de annyi bizonyos, hogy ahhoz tartotta magát, és ezért kapaszkodott bele a Berta kötényébe s el nem eresztette, a míg Peerybinglené meg a pólyásbaba meg Tuskó kisasszony meg a kosár mind, mind beljebb kerültek az ajtón.

Fielding May már ott volt; meg az anyja is - egy örökké zsörtölődő, mogorva képű, cseppnyi kis öreg asszonyság, a ki, mert olyan sovány maradt, mint egy ruhafogas, azt képzelte magáról, hogy nagyon előkelő, légies termete van; és a ki, azon a czímen, mert valaha jobb sora volt, vagy legalább is, az ő hite szerint, jobb sora lehetett volna, ha valami közbejön, a mi

tényleg sohasem jött közbe, (sőt úgy látszik, még valószínű sem volt soha, hogy tényleg közbe fog jönni - a mi különben teljesen egyre megy) - igazán nagyon előkelően és leereszkedően viselkedett. Gruff és Tackleton is jelen volt s adta a gavallért, az olyan ember módján, a ki teljesen odahaza van, és kétségtelenül annyira elemében érzi magát, mint egy fürge kölyök-pisztráng a nagy piramis legfelső csúcsán.

- May! Kedves, drága barátnőm, - kiáltja Dot, és feléje siet. Milyen boldog vagyok, hogy láthatlak.

Az ő kedves, drága barátnőjének az öröme és jókedve sem volt kisebb; és elhihetitek nekem, hogy nagy gyönyörűség volt látni, a mikor a két barátnő megölelte egymást. Már annyi szent, hogy Tackleton jó gusztussal dicsekedhetett. May nagyon szép leány volt.

Tudjátok, úgy-e, hogy ha az ember hozzászokott már egy szép arcához, mihelyest azt egy másik szép arc mellett pillantja meg és azzal veti össze, első pillantásra köznapinak és fakónak látja, mintha nem érdemelné meg, hogy olyan kitűnő véleménynyel volt róla. No hát, itt nem következett be ez az eset, sem Dotra, sem pedig Mayre nézve. Mert May arcza mellett még jobban szembetűnt Dot-é és Dot arcza mellett Mayé, olyan kellemes és oly természetes módon, hogy a mikor John Peerybingle belépett a szobába, majdnem az szaladt ki a száján, hogy egyszülött testvéreknek kellene lenniök; egyéb hía nem is volt a dolognak.

Tackleton elhozta a marhacizombot, sőt csudák csudája, ráadásul egy tortával is megpótolta, de hát már egy kis pazarlást is megengedhetünk magunknak, a mikor a menyasszonyunk forog szóban; hiszen nem esik mindennap lakodalom! - és ehhez a nyalánksághoz járult még a borjú- és a sonkás-pástétom, meg a „csemege”, a hogy’ Peerybinglené szokta nevezni, a mi főképpen dióból, narancsból, mazsolás süteményből, s több efféle apró nyalánkságból állott. Miután felhordták a lakomát, a Caleb részével együtt, mely nem volt több egy fatál párolgó burgonyánál, (egy ünnepélyes megállapodás értelmében tilos volt neki egyéb ennivalót is szolgáltatni), Tackleton az asztalfőhöz vezette jövődöbeli anyósát. Hogy minél nagyobb díszére válják a főhelynek, az ünnepi lakomán, a méltóságteljes öreg teremtés olyan főkötőt tett fel, a mely hivatva volt a legközömbösebb léleknek is hódoló tiszteletet parancsolni. Még keztyűt is húzott. De hát vagy előkelők vagyunk, vagy menjünk a pokolba.

Caleb a leánya mellett ült; Dot és régi iskolatársnője egymás mellé kerültek, a jó fuvarosnak az asztal alsó végében jutott hely. Tuskó kisasszonyt ez alkalommal elszigetelték minden bútorféléltől, kivéve a széket, a melyen ült, úgy hogy nem volt a közelében egyéb készség, a melybe a pólyásbaba fejét beleüthette volna.

Tilly megbámulta köröskörül a bábukat és a játékszereket, azok meg rája bámultak, meg az egész társaságra. A tiszteletreméltó öreg urak a kapunyíltásokban (a kik mind teljes erővel működtek) különös érdeklődéssel kísérték a lakomát; ugrás előtt mindig pihentek egyet, mintha a társalgást hallgatták volna, aztán megint nekigyürköztek s kifeszített karral vadúl forogtak a nyújtón, s még csak lélekzetet sem vettek, mintha veszett gyönyörűségek telt volna ebben a ténykedésben.

Valóban, ha ezeknek az öreg gentlemaneknek nem volt egyéb kívánságuk, mint hogy pokoli kajánsággal gyönyörködhesse nek Tackleton rossz kedvében, akkor nagyon meg lehetek elégedve. Tackleton sehogysem tudott nekibuzdulni; és minél vígabb lett a jövődöbelije Dot társaságában, annál kedvetlenebb lett ő maga, holott éppen e célból hozta őket együvé. Mert ez a Tackleton olyan volt, mint az egyszeri kutya, a mely befeküdt a jászolba, mert sajnálta a lótól az abrakot, a mit ő maga meg nem ehetett; és ha azok ketten nevettek, ő meg nem tudott velük tartani, mindjárt azt vette fejébe, hogy már most okvetlenül ő rajta nevetnek.

- Ah, May, - mondja Dot. - Jóságos Istenem, minő változás. Az ember igazán visszafiatalodik, ha így elbeszélgethet arról a szép időről, a mikor még iskolába járt.

- No, a mi azt illeti, maga még semmiesetre sem lehet olyan nagyon idős, vagy mi? - szól bele Tackleton.

- Nézze meg csak az én uramat, - mondja rá Dot. - Legalább is húsz évvel vénített meg engem. Igaz-e, John?

- Negyvennel, - feleli John.

- No annak már igazán nem én vagyok a megmondhatója, hogy maga mennyivel véníti meg majd a barátnőmet. De a legközelebbi születésnapján May aligha lesz sokkal kevesebb száz esztendősnél.

- Hahaha! - neveti Tackleton. De úgy kongott a nevetése, mint az üres hordó. S a mellett olyanformán nézett Dotra, mint a ki a nyugodt lélekkel ki tudta volna tekerni a nyakát.

- Óh Istenem, Istenem! - rebegi Dot. - Ha elgondolom, hogy az iskolában mindig azt terveztük, hogy kihez megyünk majd feleségül és nem tudom már, milyen fiatal, milyen szép, milyen vidám és milyen kedves volt az, a kit magamnak szántam! Hát még a May jövődöbelije. Ah, Istenkém! Nem tudom, nevessek-e, sírjak-e, ha elgondolom, hogy milyen ostoba lánykák voltunk akkor.

May azonban tudta, hogy mit tegyen; mert elpirult fülig és könny gyűlt a szemébe.

- Néha még szemet is vetettünk erre vagy amarra - valóságos, eleven legényekre, - mondja Dot. - Ki gondolta volna, hogy mint lesz majd igazán. Én bizony sohasem gondoltam Johnra; eszem ágában sem volt soha. És ha én te néked azt mondtam volna, hogy valamikor feleségül mégy Tackleton úrhoz, hát egy kicsit megsimogattál volna. Úgy-e, May?

Tackleton nevetett, hangosan kaczagott, a hogy' csak a torkán kifért. Peerybingle John is nevetett, a maga jóságos és megszokott módján; de hát ez csak afféle gyöngye suddogás volt a Tackleton hahotájához képest.

- De azért csak nem használt az maguknak semmit. Nem lehetett minket kikosarazni, - mondja Tackleton. - Itt vagyunk! Itt állunk! Hol vannak most azok a jókedvű ifjú mátkáitok!

- Egypár elhalt közülök, - feleli Dot; - a többit meg elfelejtettük. Ha csak egyikük is itt teremhetne most közöttünk, el sem hinné, hogy mi vagyunk azok az egykori leányok; nem hinne a halló fülének, a látó szemének, nem hinné, hogy ennyire elfelejthettük. Nem! Egy szavunkat sem hinné el.

- Ejnye, Dot! - kiált közbe a fuvaros. - Kis feleség!

Dot olyan hévvel és olyan tűzzel beszélt, hogy nem maradt más hátra, rá kellett szólni, hogy magára eszméljen. Az ura közbeszólása nagyon gyöngéd volt, mert hiszen, a hogy' ő hitte, csak azért avatkozott bele, hogy az öreg Tackletont megvédje; de czélt is ért, mert Dot elhallgatott és nem is szólt többet. De még némasága is szokatlan izgatottságot árult el, a mit a gyanakvó Tackleton, a ki az egyik, félig összehúzott szemét állandóan rája szögezte, pontosan megjegyzett, hogy adandó alkalommal hasznát vehesse.

May semmit sem mondott, sem jót, sem rosszat, szép csöndesen üldögélt ott, lesütött szemmel s egyetlen jellel sem árulta el, hogy érdekli, a mi körülötte történik. De most édes anyja, a jó öreg asszonyság vette át a szót és mindenekelőtt abbéli nézetét fejezte ki, hogy a leányok csak leányok, a mi elmúlt, az elmúlt, és a míg a fiatalság fiatal és könnyelmű, addig valószínűleg úgy is viseli magát, mint könnyelmű és fiatal népség, a mit meg is pótol két vagy három nem kevésbé mélyenjáró és megdönthetetlen jellegű kijelentéssel. Azután kenetteljes hangon megjegyezte, hogy hálát ad az égnek, a miért leányában, Mayben mindenkor kötelességtudó, engedelmes gyermekre talált; a mit nem tud be magának érdemül, ámbátor teljes joggal teheti föl, hogy ezt csakis magamagának köszönheti. Tackleton úrra vonatkozólag annyit mondott a

hölgy, hogy a jó erkölcs szempontjából kétségbevonhatatlanul jellemes egyén, hogy más egyéb tekintetből kiindulva, kíváncsian vő mindenki szemében, a kinek nem ment el az esze. (Ezt igen nagy nyomatékkal mondta.) A mi a családot illeti, a mely némi habozás után hajlandónak nyilatkozott Tackleton urat befogadni, azt hiszi, Tackleton úrnak van tudomása arról, hogy habár anyagi tekintetben alább szállott is a család, mégis csak úri familiának tarthatta magát; és ha bizonyos körülmények, a melyek az indigó-kereskedéssel voltak némi kapcsolatban, de a melyekre nem óhajt bővebben kiterjeszkedni, másképp találnak beütni, akkor talán a család még ma is dúsgazdag volna.

Aztán megjegyezte, hogy nem óhajt ismét visszatérni a multra és nem kívánja megemlíteni, hogy leánya egy darabig hallani sem akart Tackleton úr ajánlatairól; meg aztán, hogy nem akar szólni sok egyéb dologról, a miket persze töviről-hegyire elmondott. Végre, megfigyeléseinek és tapasztalatainak általános eredményét abban foglalta össze, hogy azok a házasságok voltak mindig a legboldogabbak, a melyeknek a legkevesebb közülük volt ahhoz, a mit egy regényes és ostoba szóval szerelemnek hívnak; és ő előre tudja, hogy a küszöbön álló frigy a tökéletes boldogsághoz vezet, nem ábrándos, hanem tartós, biztos, hétköznapi boldogsághoz. Végezetül közölte a társasággal, hogy eddig is csak azért élt, hogy a holnapi napot megérje; és ha azt megérte, nincs egyéb kívánsága, mint hogy koporsóba fektessék és eltakarítsák valami tisztességes temetőben.

Ezek a kijelentések kizártak minden ellenvetést, - ez a szerencséje minden oly kijelentésnek, mely jó messzire marad a tárgytól, - más irányt szabtak a társalgásnak és a közfigyelmet a borjú- és sonka-pástétomra, a marhacizomra meg a tortára terelték. És hogy az üveg sörök szegényben ne maradjanak, Peerybingle John azt indítványozta, hogy igyanak a holnapi menyegző örömeire; és fölszólította az egész társaságot, hogy ürítsenek vele egy teli pohár sört, mielőtt tovább indulna a kocsiján.

Mert tudnotok kell, hogy John csak addig vesztegelt ott, a míg a vén lovát megabakoltatta. Még négy vagy öt mérföldnyi útja volt hátra, estére aztán visszakerült, hogy Dotot elvigye s ilyenkor aztán még egy kis pihenőt tartott, hazatérés előtt. Minden piknik alkalmával ez volt a napirend és sohasem is tértek el tőle.

Völegényen és menyasszonyon kívül még két személy volt jelen, a kik bizony kelletlenül ittak a nász örömeire. Az egyik Dot volt, a ki sokkal izgatottabb és nyugtalanabb volt, semhogy bármi csekély mértékben is bele tudta volna magát találni a percz örömébe; a másik Berta, a ki még a többiek előtt hirtelen fölkel az asztaltól.

- Isten velünk! - mondja a derék Peerybingle John, bebújva bolyhos daróczköpenyegébe. - A rendes időre itt leszek megint. Isten áldja mindnyájukat.

- Isten áldja, John, - feleli Caleb.

De a szava mintha gépiesen hangzott volna s a keze is mintha önkéntelenül intett volna búcsút; mert veszteg állott, Bertát figyelve, ijedt, kérdő arczczal, melynek pedig máskor sohasem változott meg a kifejezése.

- No, Isten veled, te kis tejfeles szájú! - mondja a jókedvű fuvaros, a mint lehajol, hogy megcsókolja az alvó gyermeket, a kit Tuskó Tilly, e pillanatban csakis a késsel és villával lévőn dolgoz, (és ezúttal csodálatosképpen minden baj és veszedelem nélkül) lefektetett volt egy kis bölcsőbe, mely a Berta kezemunkája volt. - Isten veled! Lesz idő, úgy vélem, kis öreg, a mikor majd te hajtasz ki a hidegbe, hogy öreg apád a tűzhely zúgában békében szívhatta pipáját és ápolhatta köszvényét! No? Hol van Dot?

- Itt vagyok, John, - feleli az asszonyka, fölugorva.

- Jer, jer, - nógatja a fuvaros, erősen tapsolva a két tenyerével.

- Hol a pipám?

- A pipáról egészen megfeledkeztem, John.

- Megfeledkezik a pipáról! No még ilyen csudát sem hallottam soha! A feleségem! Megfeledkezik a pipáról.

- Tüstént megtömöm - tüstént. Mindjárt meglesz.

De azért csak nem lett meg mindjárt. A pipa a szokott helyén volt - a daróczköpönyeg zsebében - a kis dohányzacskóval együtt, (Dot kezemunkája), a miből mindig meg szokta tömni; de a keze úgy reszketett, hogy egészen belegabalyodott (pedig ugyancsak apró kis keze volt s bizonyos vagyok benne, hogy könnyen kiszabadíthatta volna) és szerfölött kontárul végezte a dolgát. A pipa megtömését, meggyújtását, ezt a könnyű kis munkát, a mi máskor mindig úgy ment nála, mint a parancsolat, bizony balúl csinálta. S az egész bajlódás alatt Tackleton félig összecusokott szemével olyan kajánul nézte őt s a mikor Dot tekintetével találkozott a szeme, vagy a mikor megleste Dot szemejárását, (mert azt ugyan aligha lehet mondani, a Tackleton szeme találkozott egy másvalaki szemével: lévén inkább valami csapda, a mely megfogta a másikat), - szemlátomást nőtt az asszonyka zavara.

- Ejnye no, milyen ügyetlen is vagy ma délután! - mondja John. Bizony Isten, azt hiszem, hogy magam jobban boldogultam volna vele.

E kedélyes szavak után kifordult a szobából és csakhamar behallatszott, a mint Boxerrel, a vén lóval meg a kocsival vígan robogott ki az útra. Időközben az álmatag Caleb veszteg állott s nézte leányát, éppen olyan arczczal, mint az imént.

- Berta! - szól Caleb gyöngéden. - Mi történt? Hogy' megváltoztál, drágám - pár óra alatt - ma reggel óta. Olyan zárkózott, olyan szomorú vagy egész nap. Mi lett? Mondd el nekem!

- Óh apám, apám! - kiáltja a vak leány s kicsordul a könnye. - Megvert engem az Isten! Megvert az Isten!

Caleb végigtörölte két szemét a tenyerével, csak azután felelt a leányának.

- De gondold meg Berta, hogy milyen jókedvű és milyen boldog voltál! Milyen jó voltál s mindenki szeretett.

- Ez fáj legjobban, édes apám! Mindig olyan figyelmes volt hozzám! Olyan jóságos!

Caleb oly kínos zavarban volt, hogy nem is értette a szavát.

- A vakság... a vakság, Berta, szegény, drága leányom, - dadogta, - súlyos kereszt, de hát...

- Én sohasem éreztem, - feleli a vak leány. - Sohasem éreztem, hogy milyen súlyos. Soha! Néha elfogott a vágy, hogy láthassalak téged, vagy láthassam őt - csak egyetlen egyszer, édes apám, csak egy rövidke perczre, - csak azért, hogy megtudjam, - itt mellére tette a kezét, - mi az, a mit idezártam s a mit idebenn őrizek. Csak bizonyos akartam lenni abban, hogy nem csalódtam. És néha-néha (de akkor még kis gyerek voltam) éjszakánként, imádkozás közben sírva fakadtam, ha eszembe jutott, hogy a ti képetek, a hogyan az én lelkemből szállt föl égnek, valósággal talán nem is hasonlít hozzátok. De ez a félelmem nem volt tartós. Csakhamar elszállott és én ismét megelégedett és nyugodt lettem.

- Az leszel újra, - biztatja Caleb.

- Óh, apám! Óh édes, jó apám, légy türelmes hozzám, ha rossz vagyok, - mondotta a vak leány. - Nem a bánat az, a mi úgy összetör.

Az apja nem állhatta tovább, nedves szemeiből kiomlottak a könnyei, olyan komoly és ünnepélyes volt a leány. De azért Caleb még mindig nem értette meg igazán.

- Vezesd őt hozzám, - mondotta Berta. - Nem titkolhatom el, nem temethetem a szívembe. Vezesd őt hozzám, apám.

Észrevette, hogy apja habozik és hozzátette: - Mayt. Hozd ide Mayt.

May meghallotta, hogy nevén szólítják, csöndesen odalépett hozzá s megérintette a karját. A vak leány rögtön megfordult s mind a két kezével megragadta barátnőjét.

- Nézz a szemembe, édes szívem, drága barátnőm, - szólt hozzá Berta. - Olvass belőle a te szép szemeiddel s mondd meg, hogy az igazság van-e benne fölírva.

- Az ... édes Bertám.

A vak leány fölemelte fénytelen, sápadt arczát, a melyen végigperegtek a könnyei és ilyenformán szólott barátnőjéhez:

- Egyetlen vágyam, egyetlen gondolatom sincs, édes Marym, mely nem a te boldogságodat kívánja. Nincs a lelkemben háládatosabb, forróbb érzés, mint az a kitörölhetetlen emlék, hogy te, a ki büszke lehetnél látó szemeidre, ragyogó szépségedre, hányszor, óh de hányszor tanusítottál figyelmet a vak Berta iránt, már akkor is, a mikor gyermekek voltunk, ha ugyan egy szegény vak leány beszélhet egyáltalában a gyermekkoráról! Ezer áldás szálljon a fejedre! Életed útja legyen boldog és verőfényes. Ezt mondom, habár, drága May - még szorosabban simult hozzája és szorosabban fogta a kezét, - habár, aranyos barátnőm, arra a mai hírre, hogy te az ő felesége leszel, majdnem meghasadt a szívem. Apám, May, Mary! Óh, bocsássatok meg nekem, hogy ez így van, bocsássatok meg az ő kedvéért, a ki annyit tett, hogy sötét életem szomorúságát enyhítse: és bocsássatok meg, mert az ég legyen tanúm, hogy nem hazudok, a mikor azt mondom, hogy nem is kívánhatnék neki feleséget, a ki méltóbb volna az ő jó szívére.

Mialatt beszélt, elbocsátotta Fielding May kezét s félig esengve, félig szeretetből átfogta a ruháját. E különös gyónása közben mind jobban lefelé hanyatlott, míg végre barátnőjének lábaihoz borúlt és világtalan arczát a ruha redői közé rejtette.

- Mindenható Isten! - kiáltotta az atyja, a kinek agyán egyszerre átvillant az igazság, - hát csak azért ámtítottam kicsikora óta, hogy most meghasadjon a szíve!

Mindnyájukra nézve szerencse volt, hogy Dot, a sűgárzó, serény, hasznos kis Dot, - mert ilyen volt ő minden hibája mellett, és bárha ti is elég hamar meg fogtok rá haragudni, - mondom, mindnyájukra nézve szerencse volt, hogy ő is ott volt: mert különben Isten a megmondhatója, hogyan végződött volna ez a história. De Dot, miután ő már visszanyerte lélekjelenlétét, rögtön közbelépett, mielőtt még May felelhetett vagy Caleb csak még egy szót is szólhatott volna.

- Jer, jer, édes Bertám! Gyere el én velem. Nyújtsd a karodat neki, May. Így ni. No látod, már hogy' összeszedte magát s milyen derék dolog, hogy szót fogad nekünk, - mondta az édes kis asszonyka, s homlokon csókolja. - Gyerünk, gyerünk édes Bertám. Az édes apád is velünk jön, úgy-e Caleb. Hát hogyan jönne!

Hiába, ilyen dolgokban angyali kis Dot volt. És minekutána szegény Calebet Bertával együtt kikísérte, hogy bátorítsák és vigasztalják egymást odakünn, nagyhamar vissza is került s mint a példaszó mondja, olyan friss volt, mint a számócza, - én azt mondom, hogy még annál is frissebb, - hogy a főkötős, keztyűs, fontoskodó kis asszonyságot strázsálja, a ki annyira fenn hordta az orrát s elejét vegye annak, hogy a jó öreg néni keze holmi fölfedezéseket tehessen.

- Hozd ide az édes aranyvirágomat, Tilly, - mondja, széket tolva a tűzhelyhez; - s a míg az ölemben tartom, addig majd Fieldingné asszonyság itt megmondja nekem, hogy' kell a szopós

gyerekkel bánni és ellát jó tanácscsal, sok olyan dologban, a miben még nagyon járatlan vagyok. Úgy-e, megteszi, drága Fieldingné asszonyság?

Még az olasz óriás sem, a ki, mint a mese mondja, oly bárgyú volt, hogy egy végzetes műtéttel fölmetszette a hasát, mert túl akart tenni azon bűvészmutatványon, a melyet esküdt ellenségétől látott a reggelinél, - mondom, még az sem ment bele olyan szép szerével a kivetett hálóba, mint az öreg asszonyság ebbe a ravasz kelepcebe. Az a körülmény, hogy Tackleton kiment a szobából, s hogy ketten vagy hárman kissé félrehúzódva beszélgettek s vagy két perczre magára hagyták, teljesen elegendő volt arra, hogy sértve érezze magát méltóságában, s hogy újabb huszonnégy órán keresztül megint az indigó-üzletnek ama titokzatos válságán keseregjen. De ez a tisztességtudó, alázatos hódolat, mely az ő tapasztaltságának szólt, a fiatal anya részéről, olyan ellenállhatatlan volt, hogy némi szerénykedő huzódózás után a lehető legkegyesebb arcczal kezdte őt kitanítani; s a hamis Dottal szemben ülve a székeben nagyfeszesen, félórán belül annyi csalhatalan háziszert ajánlott, annyi jótanácsot adott, hogy (használat esetén) a fele is könnyen kiirtotta volna a világból az ifjabb Peerybinglet, még ha egy kis Sámson volt is az istenadta.

Változatosság kedvéért Dot egy kis varrást vett elő - már azt nem tudom, hogyan csinálta, de egész kis varrókészletet hordott a zsebében, - aztán megszoptatta a kicsikét, megint varrt egy darabig, aztán Mayvel volt egy kis sugdosni valójuk, mialatt az öreg asszonyság szunyókált; így sokfelé szorgalmatoskodva, a mi már a véreben volt, nagyon hamar eltelt a délutánja. Mikor aztán besötétedett, - mivelhogy a piknik intézményéhez az is hozzátartozott, hogy aznap Berta helyett ő lássa el az egész háztartást, - fölszította a tüzet, leseperte a tűzhelyet, megterítette a tea-asztalt, összevonta a függönyöket és világot gyújtott. Azután egy-két dalt játszott egy hárfán, melyet Caleb fabrikált Berta számára, s nagyon jól játszott, mert nagyon jó füle volt, és szép kis füle, a melybe nagyon illett volna a fülbevaló, ha ugyan Dotnak egyáltalában lett volna fülbevalója. Közeledett a teázás ideje s Tackleton is újra megjelent, hogy résztvegyen az ozsonnán és elűzze az estét.

Caleb és Berta kicsivel korábban kerültek vissza és Caleb visszaült délutáni munkájához. De hiába, a szegény öregnek nem ott volt az esze, olyan aggodalom, annyi lelkifurdalás gyötörte a leánya miatt. Megható volt látni őt a dolgozószékén ülve, tétlenül, a mint eltűnődve nézte a leányát, míg az arczáról ezt lehetett leolvasni: hát azért ámitottam kicsikora óta, hogy most meghasadjon a szíve!

Öreg este lett, a teát megitták, Dot már elmosta a findsákat, alsócsészéket, egyszóval - már csak ki kell hogy mondjam, úgyis hiába kerülgetem tovább - a mikor olyan későre járt az idő, hogy minden távoli kocsizőrej a fuvaros érkezését jelenthette, Dotnak a viselkedése megint egyszerre megváltozott; hol elpirult, hol elsápadt s nem volt maradása egy helyben. Nem olyan volt, mint az igazi jó asszony, ki az urát várja. Nem, nem, nem. Egészen másmilyen volt az ő nyugtalansága.

Kocsizőrej. Patkózaj. Kutyaugatás. A sokféle zaj egyre közelebb ér. Boxer türelmetlenül kaparász az ajtón.

- Kinek a lépteit hallom! - kiáltja Berta fölugorva.

- Kinek a lépteit? - feleli a fuvaros, megállva az ajtóban; barna arcza olyan piros volt a metsző téli szélről, mint egy télibogyó. - Hát az én lépteimet.

- De még valakit hallottam! - mondotta Berta. - Egy férfit, a ki utána jött.

- Nem lehet rászedni, - mondja a fuvaros, nevetve. - Kerüljön beljebb, uram. Sohse féljen, itt szívesen látják.

Teli torokkal beszélt s beszédje közben a siket öreg úr belépett a szobába.

- Nem is olyan idegen, már láttad egyszer, Caleb, - mondja a fuvaros. - Adtok neki egy kis helyet, a míg útnak ereszkedünk.

- Óh hogyste, John, nagy tisztességnek tartom.

- Jobb pajtást nem is kívánhat az ember, ha a titkait akarja kibeszélni, - mondotta John. - Ugyancsak jótüdejű legény vagyok, de annyit mondhatok, hogy engem is megvisel. Üljön le, uram. Csupa jó barát s mind örül a szerencsének.

Miután az idegent ilyképpen bátorította, kieresztvén a hangját, a mivel bőségesen igazolta azt, a mit az imént a tüdejéről mondott, természetes hangján tette hozzá: - Egy szék a kandalló sarkában, a hol csöndesen elüldögélhet és kedvére elnézegethet, ez minden, a mit kíván. Kevéssel beéri.

Berta figyelmesen hallgatózott. Magához intette Calebet, miután ez széket tolt a vendégnek, s aztán halk hangon kérte, hogy írja le neki az idegen külsejét.

Miután Caleb megtette a mit kért, (ezúttal csak azt beszélte, a mit látott, híven és pontosan), Berta megmozdult, - ez volt első mozdulata mióta bejött a szobába - fölsóhajtott és az látszott rajta, hogy többé már nem érdeklődik a jövevény iránt.

A fuvaros nem bírta a jókedvével; olyan áldott jó fiú volt, és szerelmesebb a kicsi feleségébe, mint valaha.

- De ügyetlenek voltunk ma délután, asszonyka, - mondja, izmos karjával átölelve őt, a mikor Dot a többiektől kissé félrehúzódott, - de azért Isten a megmondhatója, mégis csak szeretlek. Oda nézz, Dot.

Az öreg emberre mutatott. Dot lesütötte a szemét. Sőt ha nem csalódom, összerezzen.

- Hahaha! - majd elnyel a szemével, - mondja a fuvaros. - Egész úton idáig egyébről sem beszélt, csak rólad. Jó öreg fiú. Szeretem érte.

- Különb látnivalót is találhatna, John, - mondja az asszonyka s a szeme nyugtalanul tekintget körül a szobában. Legkivált Tackletonra.

- Különb látnivalót? - kiáltja John jókedvűen. - Olyan nincsen! No gyere! Le a nagykabáttal, a vastag shawl-lal, a nehéz karvédőkkel, hadd ülök egy kedélyes félórára a tűz mellé! Aláz'szolgája, édes asszonyság. Mit szólna egy játszma pikéhez, kettesben? Asztalt, kártyát ide, Dot. Meg egy pohár sört, ha maradt még valami, kicsi asszonyka.

A fölhívás az öreg asszonyságnak szólt, a ki kegyes jóindulattal fogadta el és így nagyhamar a kártyaasztal mellett ültek. Eleinte a fuvaros néha-néha egy mosolylyal körülnézett, vagy pedig egyszer-egyszer Dotot maga mellé szólította, hogy a válla fölött belenézzen a kártyájába s fogós helyzetekben tanácscsal segítse. De minthogy ellenfele nagyon szigorúan ügyelt a játékszabályokra s alkalomadtán abban a gyöngeségben is leledzett, hogy többet írt föl, mint a mennyije volt, a fuvarosnak résen kellett állania, úgyannyira, hogy egyebet se nem látott, se nem hallhatott. És így lassan-lassan egész figyelmét lekötötte a kártya és nem is gondolt semmi egyébbe, a míg a vállán egy kéz érintése eszébe nem juttatta, hogy Tackleton is jelen van.

- Nagyon sajnálom, hogy háborgatnom kell, - kérném egy szóra, de tüstént.

- Rajtam a sor, - feleli a fuvaros. - A helyzet súlyos.

- Az, - mondja Tackleton. - Jöjjön csak ide, barátom.

Sáppadt arcán volt valami baljóslatú, úgy, hogy a másik felszökött helyéről, és sietve kérdezte, hogy mi a baj.

- Pszt! Peerybingle John! - mondja Tackleton. - Nagyon sajnálom. Igazán sajnálom. Tartottam tőle. Kezdetől fogva éltem a gyanúperrel.

- Mi történt? - kérdi a fuvaros, ijedt arczczal.

- Pszt! Majd meglátja, csak jöjjön velem.

A fuvaros szót sem ejtett többet, csak ment utána. Átvágtak az udvaron, a melyre leragyogtak a csillagok s egy kis hátsó-ajtón keresztül Tackleton tulajdon írószobájába jutottak, a melynek nagy üvegablaka a raktárba szolgált s éjszakára csukva vált. Magában az írószobában nem égett világ, de a hosszú, keskeny raktárban lámpák égtek, a mitől az ablak is ki volt világítva.

- Megálljunk, - mondja Tackleton. - Hát aztán rá tudja-e szánni magát, hogy benézzen itt az ablakon?

- Miért ne? - feleli a fuvaros.

- Megálljunk egy kissé, - mondja Tackleton. - De csak semmi erőszakosság. Úgyse használna. Csak bajba döntené. Maga nagyon erős ember. Megtörténhetnék, hogy nem is tud felőle, és már gyilkolt.

A fuvaros a szeme közé nézett s hátraszédült, mintha fejbeütötték volna. Egy ugrással az ablaknál termett és látta -

Óh, minő árnyék borult a tűzhelyére! Óh, hűséges tücsök! Óh hűtelen, csalfa asszony.

Látta őt az öreg emberrel - nem volt már öreg, hanem szép szálás, sugár alak - s kezében tartotta a fehér vendéghaját, a melylyel sikerült befurakodnia az immár elárvult boldogtalan otthonba. Látta, a mint az asszony a szavát leste a férfinak, a ki lehajolt hozzá és a fülébe sugdosott; engedte, hogy átkarolja a derekát, mialatt lassan jöttek a sötét fa-tornáczon át az ajtó felé, a melyen át oda beléptek volt. Látta, a mint megálltak, látta, a mint a felesége megfordul, - hogy így kellett látnia ezt az arcot, ezt a szeretett, kedves arcot - - és látta, a mint saját kezével igazította helyre az álhaját az idegen fején és ekközben nevetett, nevette, hogy az ura milyen gyanútlan természetű.

Első pillanatban ökölbe szorúlt erős keze, mintha egy oroszánt akart volna leteríteni. De már a következő pillanatban kinyitotta a markát s tenyerét tartotta Tackleton szeme elé (mert még akkor is csak szerette az asszonyt) és mikor már amazok eltűntek, leborúlt egy asztalra s elfakadt sírva, mint egy gyermek.

Már állig be volt gubózva s lova meg a csomagjai körül foglalatoskodott, a mikor Dot bejött a szobába, útrakészen.

- Indulhatunk, édes John! Jó éjszakát, May! Jó éjszakát, Berta.

És volt szíve megcsókolni őket! Volt lelke vidáman és jókedvűen búcsúzni? Volt bátorsága a szemükbe nézni, pirulás nélkül? Igen. Tackletonnak rajta volt a szeme. Dot megtette mindezt.

Tilly a kisedet próbálta elaltatni s tízszer is föl-alá járt Tackleton előtt s álmosan dúdolta:

- A mikor megtudta, hogy ő lesz a kis felesége, majd meghasadt a szívecskéje és az apácska csak azért ámitotta kicsikora óta, hogy most meghasadjon a szívecskéje.

- No, Tilly, add ide az aranyomat! Jó éjszakát, Tackleton úr. Hol van John, az Isten szerelmére!

- Gyalog akar haza ballagni a kocsi mellett, - feleli Tackleton, a ki fölsegítette a kocsiba.

- De kedves Johnom! Gyalog? Éjszaka idején!

A bebónyált alak csak hirtelen intett a fejével; és miután a fondor idegen és a kis szárazdajka is elhelyezkedett a kocsiban, a vén ló útnak indult. Boxer, a mit sem sejtő Boxer pedig előre szaladt, meg visszakerült, majd meg körülfutkározta a kocsit és csak oly diadalmasan és jókedvűen csaholt, mint egyébkor.

Miután Tackleton is eltávozott, hazakísértén Mayt meg az anyját, a szegény Caleb a tűzhöz telepedett, leánya mellé; félelem és lelki-furdalás gyötörte és mialatt nagy szomorúsággal nézte a leányát, magában egyre csak ezt hajtogatta:

- Hát csak azért ámtítottam őt, kicsikora óta, hogy most meghasadjon a szíve!

A játékfigurák, a melyeket a baby kedvéért fölhúztak volt, már régóta lejártak és nyugton pihentek. A félhomályban s a siket csöndben a merő-mozdúlatlanúl fekvő bábuk, a szilaj hintalovak, tágra nyílt szemükkel és orrikaikkal, a kapuban álló öreg urak félig berogyott térddel, összecsapódott lábszárakkal, a ferdeszájú manók, a fenevadak, a melyek párosával lépkedtek a Bárka felé, mint az iskolásgyerekek, a kiket sétálni visznek: mind olyanok voltak, mintha sóbálványnya dermedtek volna rémítő csodálkozásukban, hogy a körülmények valamiféle összejátszásánál fogva Dot hűtlen lett az urához és Tackleton szereti a menyasszonya.

HARMADIK CZIRPELÉS.

A németalföldi óra a sarokban éppen tízet ütött, a mikor a fuvaros megint a tűzhelye mellé telepedett. Olyan szomorú volt és olyan levert, hogy még a kakuk is mintha megijedt volna tőle, és alig hogy sebtiben tízet kiáltott, már megint beugrott a mór palotába, s úgy csapta be maga után a kis ajtót, mintha csak nem nézhette volna tovább e szokatlan látványt.

És ha a kis Aratónak a legélesebb sarló van is a kezében és ha minden vágása egyenest a fuvaros szívébe hatol, akkor sem téphette, akkor sem sebezhetne volna meg jobban, mint Dot tette.

Hiszen az ő szíve csordúltig volt szerelemmel az asszony iránt; édes emlékezések ezernyi szála járta át és szötte be, s ezt a finom hálót az asszony megannyi vonzó bája nap-nap mellett szorosabbra fonta; ez a szív volt az asszony meleg fészke, kedves hajléka; ez a szív, a mely oly egyszerű és olyan komoly volt a maga igaz voltában, oly készséges a jóra s olyan rest a rosszra, hogy első pillanatban sem haragot, sem bosszúvágyat nem érzett, s nem volt benne egyéb, mint az asszony összetört bálványképe.

De lassan-lassan, a mint a fuvaros ott ült és füstölgött magában, a tűzhelye mellett, a mely immár elsötétedett és kihűlt, más, szilajabb indulatok támadtak benne, mint a hogy éjnek évadján csúnya forgószelek kerekedik. Az idegen az ő meggyalázott hajlékában tanyáz. Három garádics vezet szobájának ajtajáig. Egy ökölcsapással bezúzhatja. Nem is tud felőle és gyilkossá lesz. Tackleton mondta. De hogy' is lenne ő gyilkos, ha módot ad a gazembernek, hogy ember ember ellen összemérjék erejüket! Hiszen amaz volt az ifjabb.

Nagyon idétlen gondolat volt, nem ilyen háborgó lelkiállapothoz illő. Bosszúállásra izgató, gonosz sugallat volt, az édes otthonból olyan bűnbarlangot teremtett volna, a mit éjszaka idején elkerül a magányos vándor, s a hol a félősebb ember holdvilágtalan éjszakákon a törött ablakokon át viaskodó árnyékokat lát és vad zenebonát hall a zivataros időben.

Hiszen amaz volt ifjabb! Igen, igen; egy imádó, a ki megvette volt a szívét, a mely sohasem volt az uráé. Szívének régi választottja, a kire mindig gondolt, a kiről mindig álmodott, s a kiért mindig is sóvárgott, a mikor az ura olyan boldognak hitte maga mellett.

Elgondolni is milyen gyötrelem! Dot fönn volt az emeleten, hogy lefektesse a babyt. A mikor John ott ült a tűz mellett és füstölgött magában, odajött melléje, szinte hozzáért, a nélkül, hogy a férje észrevette volna - nem hallott ő egyebet, csak a lelke nagy jajdúlását - és kis székét a lábához tette. John csak akkor neszelt föl, a mikor kezén érezte az asszony érintését és észrevette, hogyan tekint föl Dot az ő arczába.

Talán csodálkozva? A világért sem. Eleinte azt hitte John, s megint rá kellett néznie, hogy meggyőződjen, nem csalt-e a szeme. Nem, Dot nem csodálkozott. Kíváncsi, puhatolózó tekintet volt az, de nem volt benne csodálkozás. Eleinte nyugtalan, komoly volt az arcza, de azután különös, vad, borzasztó mosolygásra torzult. - Dot kitalálta az ura gondolatát, aztán John nem látott egyebet, mint homlokán összekulcsolt kezeit, lecsüggesztett fejét, leomló haját.

És ha e pillanatban oly mindenható lett volna, mint maga az Isten, sokkal is több lakozott benne az irgalomnak még istenibb erejéből, semhogy Dotnak csak egy hajaszálát is megörbítette volna. De azt már nem tudta nézni, hogy az asszony ott gubbaszt a kis széken, a hol annyiszor nézett le, szerelmesen és büszkén az ártatlan és vidám teremtésre; és a mikor Dot fölkelte és kiment, zokogva, a mint jött, Johnnak nem esett olyan rosszúl az üres szék, mint feleségének régen megszokott, kedves otléte. Már ez magában mindennél kínzóbb gyötrelem volt, mert eszébe juttatta, milyen elhagyatott ember ő a világon, s hogy' elszakadt az az erős láncz, mely az élethez csatolta.

Mennél jobban érezte ezt s mentől inkább elhitette magával, hogy könnyebben elviselné, ha időnap előtt kiterítve látná, kicsi gyermekével a keblén: annál magasabbra, annál erősebben csapott föl haragja vetélytársa ellen. Körülnézett a szobában fegyver után.

Volt ott egy puskája a falon. Leakasztotta a szögről és néhányat lépett az álnok idegen ajtaja felé. Tudta, hogy a fegyver töltve van. Valami homályos sejtelem fogta el, hogy neki joga van lelőni azt az embert, mint egy fenevadat és ez az érzés erőt vett a lelkén, démoni szörnyeteggé dagadt, teljesen a hatalmába kerítette, kitúrt belőle minden szelídebb indulatot és korlátlan úrrá lett rajta.

Rosszúl mondtam. Nem túrta ki szelídebb indulatait, hanem gonosz fortélylyal átalakította valamennyit. Csupa lángostorokká váltak, a melyek üzték-hajtották. A vizet vérré változtatta, a szeretetet gyűlölséggé, a szelídséget vak örvöngéssé. Dot bánkódó, megalázott alakja, a mely még mindig ellenállhatatlan erővel könyörög a szerelméhez és irgalmához, egy pillanatra sem távozott el lelkéből; de éppen az ő vesztegálló alakja még jobban kergette az ajtóhoz, vállához emeltette vele a puskát; begörbítette ujját, megrántatta vele a ravaszt s ezt kiáltotta neki: - Öld meg őt! Az ágyában!

Megfordította a fegyvert, hogy a puskatussal bevágja az ajtót; már megsuhintotta a levegőben; valami bizonytalan ösztön azt súgta neki, kiáltson be az ajtón a másiknak, hogy az Isten szerelmére, meneküljön, az ablakon keresztül...

A mikor hirtelen a felcsapó láng világító fénye előmlött az egész tűzhelyen, a tűzhely jó tündére, a tücsök czirpelni kezdett!

Nem üthette meg a fülét se hang, se emberi szózat, a mely ilyen megható lett volna, ilyen megnyugtató. Egyszerre megcsendültek a fülében azok az egyszerű szavak, a melyekkel Dot elmondta neki, mily kedves neki ez a tücsök, egy szempillantás alatt előtte termett Dot remegő, komoly alakja, megzendült édes hangja. Óh, minő hang volt az - igazán arra való, hogy zenéjével fölélné egy becsületes ember házitűzhelyét - ez az édes hang át meg átjárta nemesebb valóját, újból föltámasztotta, tette sarkallta.

Visszatántorodott az ajtó mellől, mint az alvajáró, a ki szörnyű álomból ébred, és fegyverét a sarokba állította. Két tenyerébe hajtotta az arcát, aztán visszaült a tűzhelyhez s könnyekben engedett föl a szíve.

A tűzhely tündére, a kis tücsök kibújt a tűzhely mellől és tündér alakjában előtte termett.

- Szeretem, - szólal meg a tündéri hang, ismételve azt, a mire John nagyon jól emlékezett; - mert olyan sokszor hallottam a hangját és mert annyi gondolatomat köszönhetem ártatlan zöngicsélésének.

- Így mondta Dot! - kiáltotta a fuvaros. - Igaz!

- Boldog otthonom lett ez a ház és ezért szeretem én Tücsök barátomat.

- Isten a megmondhatója, hogy az lett, - feleli a fuvaros. - Ő tette azzá, mindig - egészen mostanig.

- Olyan bájos, olyan jólelkű, olyan házias, vidám, dolgos és jókedvű, - folytatta a hang.

- Máskülönben sohasem is tudtam volna őt úgy szeretni, a mint szerettem, - feleli a fuvaros.

- A mint szeretem, - igazítja ki a hang.

- A mint szerettem, - ismétli a fuvaros. De nem nagyon határozottan. Dadogó nyelve nem fogadott szót neki s a maga módja szerint beszélt magáért és ő érte.

A jelenség ünnepélyesen fölemelte a kezét és így szólította meg:

- Saját tűzhelyeden...

- A tűzhelyen, a melyet megrontott, - vágott közbe a fuvaros.

- A tűzhelyen, a melyet óh de hányszor - megáldott és megvilágított, - mondotta a Tücsök; - a tűzhely, a mely nála nélkül egypár kő, meg téglá, meg rozsdás vasak, s a melyet az ő keze a te házi oltároddá szentelt; a melyen esténként áldozatul vetetted kicsinyes indulataidat, önzésedet, gondodat, s fölajánlottad nyugodt lelkiismereted, bizakodó lelked és csorduló szíved adóját; úgy, hogy a te szegényes kéményedből édesebb illatú füst szállott égnek, mint a legdrágább tömjén füstje, melyet a világ legdúsabb templomának legdrágább oltárán égetnek!

- A saját tűzhelyedre, békességes szentélyére, melyet édes emlékek és érzelmek rajzanak körül: hallgass rája, hallgass reám! Hallgass mindenre, a mi a te tűzhelyednek és otthonodnak nyelvén szól hozzád.

- És neki pártját fogja!

- Minden, a mi a te tűzhelyednek és otthonodnak nyelvén szól hozzád, kell, hogy neki pártját fogja, - feleli a Tücsök. Mert az mind igaz beszéd.

És mialatt a fuvaros, tenyerébe hajtott fejjel, tovább is ott maradt a székén, mélyen eltűnődve, a jelenés mellette állott, varázserejével gondolatokat sugallt neki s azokat tükörben vagy képben megelevenítette előtte. És a jelenés nem volt egymagában. A tűzhely aljából, a kéményből, az órából, a pipából, a fazékból és a bölcsebből, a padlóból, a falakból, a mennyezetből és a lépcsőből, künn a kocsiból és benn a pohárszékből és minden bútorból és minden zugból, a melyen ott volt Dotnak a kezenyoma és a mely szerencsétlen urának a lelkében valami emlékét ébresztette föl: tündérek sereglettek elő nagy rajokban. Nem hogy megálljanak mellette veszteg, mint a Tücsök, hanem hogy élénken sűrögjenek-forogjanak. Hogy Dot képét nagy tisztelettel fogják körül. Hogy ránczigálják a fuvaros kabátját s így figyelmeztessék, a mikor Dot megjelenik közöttük. Hogy körbefogják, sorra öleljék és virágot szórjanak, a merre lép. Hogy tündér-fejére koszorút fonjanak. Hogy kimutassák, mennyire szeretik és

menyire ragaszkodnak hozzá; hogy egyetlen rút, gonosz, vagy vádló teremtés sem tarthat jogot az ő ismeretségére - csakis ők, az ő kis barátnői, a vígkedélyű tündérek.

Gondolatai egyre csak az ő képét kerülgették. S az a kép egyet sem mozdult.

A tűzhely mellett ült, járt kezében a varrótű és ő magában dúdolgatott. Milyen vígkedélyű, serény, kitartó egy asszonyka ez a Dot. A sok tündéralak egyszerre, mintha összebeszéltek volna, egyetlen csudálatosan egybeolvadó pillantással mind feléje fordult, s mintha csak így szóltak volna: Ez az a könnyelmű asszony, a kiért gyászba borult a szíved?

És kívülről vidám hangok szűrődtek be, hangszerek zenéje, lármás szóbeszéd, meg pajkos kacagás. Egy csapat mulatós kedvű legény rontott be a szobába, és velük Fielding May s vagy két tuczat csinos leány. Dot volt közöttük a legszebb s csak olyan fiatal, mint akár-melyik. Eljöttek érte, hogy őt is mulatságba vigyék. Tánczba. Ha volt valaha tánczra termett kicsi láb, akkor a Dot lába bizonyosan az volt. De Dot csak nevetett, a fejét rázta, a tűzhelyen párolgó ételre és a megterített asztalra mutatott, olyan büszkén, diadalmasan, hogy még bájosabbnak látszott, mint volt. És így tréfásan kikoszorúzta őket s felsült tánczosainak, a mint sorban kivonultak, olyan mulatságos fitymálással intett búcsút, hogy akár egyenest a víznek mehetek volna, ha imádói voltak, pedig hát hiába, többé-kevésbé mind szerelmesek voltak beléje, s nem az ő akaratukon múlt. Pedig a fitymálás nem volt a vérében. Óh, nem! Mert ebben a pillanatban megjelent egy bizonyos fuvaros és a jó Isten a tanuja, hogy milyen szíves Hozta Isten-nel fogadta.

És a csudálkozó szemű tündéralakok megint egyszerre feléje fordultak és mintha csak így szóltak volna: Ez az asszony, a ki téged cserben hagyott?

Árnyék vetődött a tükörrre vagy a képre, - a hogy' nektek jobban tetszik. Az idegen terjedelmes árnyéka, a mint először jelent meg az ő födelük alatt; eltakarta az egész képet és elhomályosított minden egyéb tárgyat. De a fürgé tündérek mint megannyi serény méhecske, megint csak kitörölték. És Dot megint olyan szép, olyan ragyogó lett, mint volt.

Ringatta a kis baba bölcsojét, dúdolt neki halkan, s feje egy férfi vállára hajlott, melynek szakasztott mása volt az a tűnődő alak, a ki mellett a Tücsök-tündér állott.

Az éjszaka, - valódi éjszakát mondok, nem a tündérek órája szerint, - az éjszaka mindjobban tünedezni kezdett; és a míg a fuvaros ilyen gondolatokkal küzködött, föltetszett a hold és fényesen ragyogott az égen. Talán a lelkében is derengeni kezdett valami nyugodt, békés világosság és higgadtan kezdett gondolkozni azon, a mi történt.

És ha az idegen árnyéka néha-néha átosont a látományon, - mindig láthatóan, kézzelfoghatóan, élesen körvonalozva, - mégsem volt már olyan sötét, mint eleinte. És valahányszor megjelent, a tündérek mind ijedten sikoltottak föl és kezükkel-lábukkal hihetetlenül serényen dolgoztak, hogy letöröljék. És valahányszor megint hozzá tudtak férni a Dot képéhez és fölmutatták az urának tisztán és tündöklőn: lelkes örömtől sugárzott valamennyi.

És sohasem is mutatták másképp, mint tisztán és tündöklőn, mert ők a tűzhely tündérei voltak, a kiknek a hazugság oly rettentő, mint a halál; és éppen mert ilyenek voltak, - az ő szemükben Dot nem lehetett más, mint egy jókedvű, dolgos, édes kis teremtés, a ki világító napja volt a fuvaros otthonának.

A jó tündérek csudálatosan izgatottak voltak, a mikor Dotot a babyvel együtt idézték föl, a mint egy csomó öreg asszonyság társaságában cseveg, s maga is oly csudálatosan élemedett, öreg asszonyságnak igyekezik látszani, olyan nyugodtan, olyan öregesen támaszkodik az ura karjára és - óh, hiszen még a bimbájában volt a kis asszonyka - mint a ki el akarja hitetni, hogy ő már minden világi hívságról letett s már azok közül az érett asszonyságok közül való, a kiknek csöppet sem új dolog az anyaság, de egy füst alatt odavarázsolták őt, a mint

kedvesen kaczag a fuvaros félszégén, s a gallérját igazítja, hogy mutatósabb legyen, s a mint jókedvűen lépeget vele az egész szobán végig, hogy megtanítsa táncolni.

Feléje fordultak s kerekre nyílt szemmel bámultak a fuvarosra, a mikor a vak leány mellé bővölték Dot alakját; mert ha a kis asszonyka mindenüvé jó kedvet és életet vitt, a hol csak megjelent, Caleb házában megtetézte és megsokszorozta ezt az áldást. A vak leánynak hozzá való szeretete, benne való hite, nagy háladatossága, Dot gyöngéd iparkodása, a melylyel Berta köszönetét magától elhárította; ravasz kis cselfogásai, a hogy a látogatás minden egyes percét arra használta fel, hogy valami hasznosat műveljen a ház körül, úgy hogy a pihenés meg a mulatság ürügye alatt voltaképp keményen dolgozott; a borjú- meg a sonkapástétom, a sör, ez az állandó elemőzsia, a melyről jó szíve sohasem feledkezett el; sugárzó kis arcza, a mikor megjelent az ajtóban, vagy a mikor búcsúzott; az a csodálatos kifejezés, mely lábujjhegyétől egészen a fejbúbjáig, egész kicsi lényén azt hirdette, hogy ő a házhoz tartozik, - hogy rája ott nagy szüksége van s hogy a háztartás meg se lehetne nála nélkül: mindez a tündéreket ujjongással és rajongással töltötte le. Egyszerre megint valamennyi a fuvaros felé fordult szemrehányó tekintettel és miközben néhányan közülök odasimúltak ruhájának redői közé és cízírogatták, szemrehányó tekintetük mintha ezt kérdezte volna: Ez az az asszony, a ki bizalmaddal visszaélt?

A hosszú, álmatlan éjszakán egyszer, kétszer, háromszor, sőt még többször is elébe varázsták Dotot, a mint kedvencz kis székén ül, lehorgasztott fővel, homlokán összekulcsolt kezekkel, kibomlott hajjal. Úgy, a hogy' utoljára látta. És a mikor a tündérek így találták Dotot, nem fordultak a fuvaros felé, rája sem néztek, hanem körbe fogták az asszonykát, vigasztalták és csókolgatták és egyik a másikat ösztökélte, hogy szeretetüket és részvétüket kimutassák iránta, míg a fuvarosról teljesen megfeledkeztek.

Így telt el az éjszaka. Letűnt a hold, kialudtak a csillagok; hideg volt a virradat; a nap feljött. A fuvaros még mindig a tűzhely zugában ült, tűnődve. Veszteg ülve, tenyerébe hajtott fejjel virrasztotta át az egész éjszakát. És egész éjszaka szólt a tücsök a tűzhely falában, czipr, czipr, czipr! És Dot képe egész este makulátlanul és mosolyogva tekintett rá a varázstüskörből, kivéve, a mikor az árnyék rávetődött.

Világos nappal volt már, a mikor fölkelte; megmosakodott és fölöltözködött. Nem nézhetett szokott, kedves foglalkozása után - nem volt hozzá kedve - a minek egyébként nem vallotta kárát, mert Tackleton esküvőjének napja volt, s erre a napra már helyettest állított, a ki megjárja az utat. Úgy tervezték, hogy Dottal együtt templomba mennek. De hát ez a szép terv füstbe ment. Az ő esküvőjüknek is ez volt az évfordulója! Istenem, sohase hitte volna, hogy az esztendő ilyen rosszul végződjék.

A fuvaros arra várt, hogy Tackleton már korán reggel beszél hozzá és ebben nem is csalódott. Alig járt föl-alá pár pillanatig az ajtó előtt, máris megpillantotta a játékkereskedőt a kocsiján, az országúton. A mint a cséza közelebb jött, észrevette, hogy Tackleton ugyancsak kicsípte magát a nászra, s lovát is ugyancsak fölszalagozta és felbokrétázta.

A lónak sokkal inkább is volt vőlegényi formája, mint Tackletonnak, a kinek félig összecsucott szeme még kellemetlenebbül pislákol, mint valaha. De a fuvaros alig vetett rá ügyet. Másfelé jártak az ő gondolatai.

- John Peerybingle! - szólítja meg Tackleton, sajnálkozó arcczal. - Édes jó barátom, hogy' érzi magát ma reggel?

- Rossz éjszakám volt, Tackleton úr, - feleli a fuvaros, fejét rázva. - Sok mindenféle járt összevissza a fejemben! No de most már túlestem rajta. Ne sajnáljon tőlem egy kis félórácskát, volna egy és más mondanivalóm négy szemközt.

- Magam is ilyen járatban jöttem, - feleli Tackleton, lelépve a kocsiról. - Sose bánts a lovat. Megáll az veszteg, ha a gyeplőt ideakasztjuk erre az oszlopra, csak egy porció szénát vessen neki.

A fuvaros hozott szénát az istállóból, a ló elébe vetette s azután mind a ketten betértek a házba.

- Csak délben lesz az esküvő, úgy-e bár? - kérdi John.

- Persze, - felelte Tackleton. - Ráérünk bőven. Ráérünk bőven.

Hogy beléptek a konyhába, Tuskó Tilly éppen az idegen ajtaján kopogtatott; csak néhány garádics választotta el a konyhától - az egyik kivörösödött szeme (Tilly ugyanis egész álló éjszaka sírt, mivelhogy az asszonya sírt) a kulcslyukon volt; nagyon hangosan kopogott és nagyon meg volt rémülve.

- Kérem ássan, hiába kopogok, senki sem felel vissza, - mondotta Tilly körülnézve. - Szent Isten, talán csak nem oldott kereket, vagy nem ment el véletlenül a másvilágra.

Ennek az emberbaráti kijelentésnek Tuskó kisasszony több rendbeli új kopogtatással és rúgással adott újabb nyomatékot, de ennek sem volt semmi foganatja.

- Ne menjek föl? - kérdi Tackleton. - Nagyon furcsállom a dolgot.

A fuvaros levette szemét az ajtóról, feléje fordult és intett neki, hogy menjen föl, ha akar.

Tackleton tehát fölment, hogy fölváltsa Tillyt; ő is kopogott, dörömbölt és neki sem sikerült feleletet kapni. Ekkor eszébe jutott, hogy megnyomja a kilincset s minthogy az ajtó könnyen kinyílt, bedugta fejét a szobába, sőt be is nyitott, de már a következő pillanatban esze nélkül termett künn.

- John Peerybingle, - súgta a fülébe Tackleton. - Remélem, hogy semmisem történt itt - semmi erőszakosság - az éjjel.

A fuvaros gyorsan feléje fordult.

- Mert elment, - mondja Tackleton. - Nyitva az ablaka. Semmi nyomot nem látok - az igaz, hogy a padló majdnem egy színvonalban fekszik a kerttel; de megijedtem, hogy talán volt valami - egy kis verekedés. Mi?

A beszédes szemét majdnem egészen lehúnyta, és majd átszegezte Johnt a tekintetével. A szeme, az arcza, egész teste görcsösen vonaglott. Mintha ki akarta volna a másiktól préselni az igazságot.

- Csillapuljon, - mondja a fuvaros. - Tegnap éjjel bement a szobájába, a nélkül, hogy akár szóval, akár tettel megbántottam volna és azóta egy lélek sem lépett be hozzá. A maga jószántából hagyott itt bennünket. Én is örömetst mennék ki ezen az ajtón, házról-házra járva koldúlnám össze a mindennapi kenyeremet, ha meg nem történtté tehetném azt, hogy ő itt volt. De hát itt volt és most már nincsen itt. Több dolgom nincs vele.

- No, akkor hát úgy látom, hogy szép szerével menekült meg - szólt Tackleton és helyet foglalt.

Vigyorgó tekintete elkerülte a fuvaros figyelmét, mert ez maga is leült, elfödte az arcát tenyerével és csak azután vette föl megint a szót.

- A múlt éjszaka, - így szólt végre, - a maga jóvoltából láttam a feleségemet - a feleségemet, a kit szeretek, a mint titokban -

- És gyöngéden, - teszi hozzá Tackleton.

- Kezére járt annak az álruhás embernek s alkalmat adott neki arra, hogy vele négy szemközt együtt lehessen. Már annyit mondhatok, hogy bármi egyebet szívesebben láttam volna. És bárki mástól a világon szívesebben vettem volna, hogy figyelmeztetett rá.

- Már bevallom, hogy én mindig is gyanakodtam, - mondja Tackleton. - És tudom azt is, hogy mindig e miatt néztek itt rám sanda szemmel.

- De mivelhogy már úgyis láttam - folytatja a fuvaros, rá sem ügyelve, - és mivelhogy már maga is látta őt, a feleségemet, a kit szeretek, - hangja, pillantása, keze, nyugodtabb és biztosabb lett, a míg beszélt, a mi nyilvánvalóan arra vallott, hogy szilárdul eltökélte magát, - minthogy maga is látta őt ilyen kedvezőtlen színben, illő és méltányos, hogy lássa őt az én szemeimmel is, bepillantson a lelkembe és megtudja, hogy miképpen vélekedem én erről a dologról. Mert én eltökéltem magamat, - folytatja, figyelmesen nézve amaszt. - És most már semmi sem ingathat meg elhatározásomban.

Tackleton pár közkeletű helyeslő szót mormogott arra nézve, hogy egyik vagy másik irányban mindenestre megtorlással kellene élni; de a fuvaros magatartása elvette minden bátorságát. Bármilyen szimpla és csiszolatlan volt is, volt abban az emberben valami nemes méltóság, mely csak a lelkében lakozó önzetlen becsületességből fakadhatott.

- Én csak egyszerű, műveletlen ember vagyok, - folytatja a fuvaros, - bizony-bizony nem sokat érek. Azt is bizonyosan jól tudja, hogy nem vagyok nagy ész. Mai gyerek sem vagyok már. Szerettem kicsi feleségemet, mert a szemem láttára serdült szép hajadonná az az apja házában; mert tudtam, hogy drágagyöngyöt ér; mert annyi esztendőn át ő volt az életem. Hiszen nem egy férfi akad, a ki nálam különb, de azért nálamnál jobban nem szerethette volna senki az én kis Dot-omat.

Elhallgatott s egy darabig halkán verdeste lábával a padlót, aztán így folytatta:

- Sokszor elgondoltam, ha nálamnál jobbat érdemel is, mindamellett jó hitestársa lehetek s jobban meg tudom becsülni, mit ér, mint bárki más, és ilyenformán megbékült lelkem a gondolatral, elhittem magammal, hogy mégis csak egy pár lehetne belőlünk. Végre aztán úgy is lett, és mi férj és feleség lettünk.

- Hát persze! - mondja rá Tackleton és sokatmondóan csóválta a fejét.

- Jól megvizsgáltam a szívemet; és tudtam, hogy mi lakik bennem; tudtam, hogy milyen forrón szeretem és hogy milyen nagyon boldog leszek vele, - folytatja a fuvaros. - De csak most érzem, hogy nem voltam kellő figyelemmel - ő reája.

- Már az igaz, - jegyzi meg Tackleton. - Állhatatlanság, léhaság, ingatagság, kacérság. Nem volt rá kellő figyelemmel. Mindent figyelmen kívül hagyott. Úgy bizony.

- Sose kapkodjon a szavamba, - mondja a fuvaros elkomorodva, - a míg meg nem értett; pedig még nem is sajdítja, hogy mit akarok mondani. Ha tegnap úgy voltam, hogy egy csapással leütöttem volna azt az embert, a ki csak egy rossz szót mer róla szólani, hát ma széjjeltaposnám a koponyáját, lenne bár az egyszülött bátyám vagy öcsém!

A játékkereskedő meredten bámult rája. John szelidebben folytatta:

- Hát figyelembe vettem én, a mikor feleségül vettem, hogy ezt a fiatal, szép teremtetést kiragadom ifjú leánypajtásai közül, abból a körből, a melynek ékessége volt, a hol ő volt a legfényesebb csillag, hogy nap-nap mellett az én szomorú házamat őrizze és az én oldalam mellett elúnja az életét. Hát figyelembe vettem én azt, hogy mily kevésbé illik a természetem az ő tűzről-pattant eleven természetéhez, s milyen nagy kolonc az olyan lassú eszű ember, mint én, az olyan szép eszű asszonynak, mint ő? Hát figyelembe vettem én azt, hogy nekem se érdemem nem volt, se igényeim nem lehettek, még ha szerettem is, hát hiszen a ki csak

látta, az mind utána bomlott. Én behálóztam az ő reménnyel teli szívét, gyanútalan lelkét és feleségül vettem. Bár sohase tettem volna! Nem magamért sajnálom, csak ő miatta.

A játékkereskedő csak nézett rá s nem pislákol. Még a félig összecukott szeme is kerekre nyílt most.

- A jó Istenem áldja meg őt - mondotta a fuvaros, - a miért jó szíve szüntelen abban igyekezett, hogy én ezt soha meg ne tudjam. És a jó Istenem ne rója föl bűnömül, hogy lassú eszemmel ezt előbb ki nem találtam. Szegény gyerek! Szegény Dot! Nem jöttem rá, pedig láttam, hogy mindig könnyel telik meg a szeme, a mikor olyanfajta házasságról esett szó közöttünk, mint a mienk! Százszor is láttam, hogy ajka reszket a rejtegetett bánattól és tegnap estelig még csak nem is gyanítottam semmit! Szegény leány! Hogy' is remélhettem valaha, hogy szerelmes lesz belém. Hogy' is hihettem csak valaha is, hogy szeret.

- Csak mutatta, mintha szeretné, - mondja Tackleton. - És úgy tette magát, hogy őszintén szólva, éppen ettől fogtam gyanút.

Mire aztán kidicsérte Fielding Mayt, a ki sokkal különb, mert igazán semmi jellel sem árulta el, hogy szerelmes Tackletonba.

- Igyekezett, - mondja a szegény fuvaros, kevesebb indulattal, mint a milyen addig látszott rajta. - Kezdem belátni, milyen buzgón igyekezett a szegény, hogy hűséges, szerető hitvestársam legyen. Milyen jó volt hozzám; mennyit fáradt értem; milyen derék, erős szíve volt; bizonyoság rá a boldogság, melyet föltaláltam e földél alatt! Némi vigaszt és megnyugvást ad ez majd nekem, ha már magamra maradtam itt.

- Magára marad itt? - kérdi Tackleton. Óh! hát akkor még sem szándékozik annyiban hagyni a dolgot?

- Az a szándékom, - feleli a fuvaros, - hogy megtegyem neki a legnagyobb szívességet s kárpótoljam őt, a mennyire telik tőlem. Megszabadíthatom őt e fonák házaselet örökös gyötrelmétől s attól a küzdelmetől, hogy a boldogtalanságát titkolni kénytelen. Oly szabad lesz, a milyen szabadabb csak tehetem.

- Maga akarja őt kárpótolni! - kiáltja Tackleton, s kezeivel csavarja-czibálja nagy füleit. - Itt valami nincs egészen rendjén. Bizonyosan nem jól értettem, a mit mondott. Nem mondhatta komolyan.

A fuvaros galléron ragadta a játékkereskedőt, s úgy megpörgette, mint az orsót.

- Ide füleljen! - így szólt hozzá. - És vigyázzon, hogy jól megértse, a mit mondok. Ide füleljen. Elég érthetően beszélek?

- Óh, hogyne, nagyon érthetően, - feleli Tackleton.

- És nem tréfálok, úgy-e?

- Eszeágában sincs.

- A múlt éjjel, egész éjjel a tűzhely mellett ültem, - kiáltja a fuvaros. - Azon a helyen, a hol annyiszor ült mellettem és kedves arcza fölragyogott rám. Magam elé álmodtam egész élete folyását napról-napra, s megjelent előttem kedves lénye, száz meg száz alakban. És a lelkem üdvösségére mondom, hogy ártatlan az asszony, ha van Isten odafönn, a ki ítél ártatlanok és bűnösök felett.

Óh, derék kis házi-tücsök! Óh, hűséges házi-tündérek!

- Elszállott haragom és bizalmatlanságom, - folytatja a fuvaros, - és nem maradt meg, csak a bánatom. Egy átkozott órában hazajött egy régi kedvese, a ki jobban tetszik neki, inkább

hozzá való, mint én, a kit talán értem hagyott el, s talán nem is jószántából. Egy átkozott órában, ijedtében jóformán meg sem gondolhatta, mit mível, maga is belekeveredett a rút csínybe, azzal, hogy titokban tartotta. Tegnap éjjel vele volt, a mikor megleptük. Ezt nem jól tette. De más bűne nincs, ha van igazság e földön.

- Ha maga azt hiszi, - mondja Tackleton.

- Hát menjen békével, - mondja a fuvaros. - Menjen békével és én megáldom azért a sok boldog óráért, a mit neki köszönhetek, és megbocsátok neki azért a sok fájdalomért, a mit nekem okozott. Menjen békével és találja meg lelke nyugalmát. Legalább sohasem fog engem gyűlölni. Talán jobban meg fog szeretni, ha nem leszek többé az útjában, s könnyebben fogja hordozni a békót, a mit én tettem rája. Esztendeje éppen, hogy elhoztam őt az apja házából s nem gondoltam meg, boldog lesz-e az én házamban. Még ma visszamehet és én többé nem leszek terhére. Apja, anyja, ma hozzánk jönnek, mert úgy egyeztünk, hogy együtt töltsük el a napot és mindjárt magukkal is vihetik. Én megbízhatom benne ott is, másutt is. Szeplőtelenül lép ki a házamból és bizonyos vagyok benne, hogy ezután is szeplőtlenül fog élni. Ha pedig meg találnék halni, - hiszen meghalhatok, míg ő virágjában van, - néhány óra óta nagyon elment a kedvem az élettől, - akkor látni fogja, hogy gondoltam rá, és nagyon szerettem őt a végső lehelletemig. Ez a sora a tegnapi estnek. Eddig van és nincs tovább.

- Nem, John, nem eddig van. Ne mondd azt, hogy nincs tovább. Még hiányzik valami. Hallottam a szép szavadat. Nem mehettem el titkon, mintha nem is tudnék arról, a mi forró hálával tölti el a szívemet. Ne mondd azt, hogy nincs tovább, a míg újra nem üt az óra.

Mindjárt Tackleton után lépett be a szobába és megállott egy helyben. Rá sem nézett Tackletonra, szemét az urára szögezte. Hanem azért távol maradt tőle, a mily távol csak a szobában állhatott és ámbátor nagy fölindulással beszélt, még akkor sem lépett hozzá közelebb, egy tapodtat sem. Csöppet sem hasonlított a régi Dothoz.

- Emberi kéz nem szerkeszt már soha olyan órát, a melyik még egyszer azt az időt mutassa, a melyik már elmúlt, - feleli a fuvaros, gyöngé mosolygással. - De legyen meg, szívem, a kívánságod. Úgyis mindjárt fog ütni. Szóbeszéd itt úgyse használ. Bár nagyobbat tehetnék a kedvéért, Isten látja lelkem, örömet tenném.

- No jó, - dörmögi Tackleton. - Nem maradhatok tovább, mire üt az óra, már útnak kell lennem a templom felé. Jó reggelt, Peerybingle John. Nagyon sajnálom, hogy nélkülözöm kell a maga kedves társaságát. Sajnálom magam miatt, meg aztán maga miatt is.

- Hát elég érthetően beszéltem? - mondja a fuvaros, miközben az ajtóig kíséri.

- Óh, nagyon érthetően.

- És nem felejt el, a mit mondtam.

- Dehogyan is felejtsem; és ha már kényszerít a szólásra, - feleli Tackleton, (de óvatosságból előbb a kocsijába lépett), ki kell mondanom, a dolog olyan váratlanul ért, hogy aligha felejtsem el, a míg élek.

- Annál jobb mind a kettőnkre nézve, - feleli a fuvaros. - Isten velünk. Sok szerencsét!

- Bár hasonló jóval viszonyozhatnám - feleli Tackleton. - De ha már nem lehet, hát köszönöm a jó kívánságot. Köztünk maradt szó legyen (már az imént is mondtam, ugyebár?) azt hiszem, az én házaseletem aligha fogja kárát vallani, hogy May nem köntörködött mindig mellettem és nem enyelgett velem. Hát Isten vele! Csak vigyázzon magára.

A fuvaros hosszan nézett utána, nézett, a míg csak a nagy messzeségben Tackleton olyan piczi lett, mint a lovainak a szalagcsokra, bokrétája közelről; aztán nagyot sóhajtott s a közeli

szilfák alatt csatangolt egy darabig, mint az elkárhozott, nyughatatlan lélek; mert óráútás előtt nem akart hazakerülni.

Kis felesége, alig hogy magára maradt, sírni kezdett keservesen, de közbe-közbe megtörölte szemét és visszafojtotta könnyeit s magában elmondogatta, milyen jólelkű, milyen derék ember az ő ura! Néha-néha elnevette magát, olyan jóízűen, olyan diadalmasan, de olyan érthetetlenül, (mert egyszerre sírt és nevetett is), hogy Tilly nem tudott hová lenni ijedtében.

- Jaj, az Istenért, hagyja már abba! - rebegi Tilly. - Hiszen a kicsike úgy meg talál tőle ijedni, hogy mindjárt kiszakad a lelke.

- Elhozod-e majd néha az édesapjához, Tilly? - kérdi az asszonya, szemét törölve, - ha én már itt nem lehetek, ha már visszamentem régi otthonomba.

- Jaj, az Istenért, hagyja már abba! - kiáltja Tilly, fejét hátraszegte és bőgni kezdett keservesen - e pillanatban meglepően hasonlított Boxerhez. - Jaj, az Istenért, hagyja már abba! Jaj, jaj, mit tett, mit nem tett az ember az embernek, hogy olyan szerencsétlenné teszik az embert. Ja-a-a-j!

Erre aztán az érzékenyszívű Tuskó éktelen sírás-rívásba tör ki, a mi annyival is rettentőbben hangzott, mert sokáig türtőztette volt magát, s okvetetlenül fölébresztette volna a babyt, a ki ettől úgy megijedt volna, hogy tán a fráz is kitöri, ha Tilly tekintete nem találkozik a Caleb Plummerével, a ki leányával együtt benyitott a szobába. Ettől egyszerre fölocsúdott, észbekapott, s pár pillanatig szótlanul állt ott, tátott szájjal; azután odaugrott az ágyhoz, a hol a baby szendergett, a két lába veszett Szent-Vitus-táncot járt a padolaton, mialatt arczát és fejét a lepedők közé fúrta és nyilvánvaló volt, hogy e különös művelettel nagyot könnyített a lelkén.

- Mary! - kérdi Berta. - Nem vagy az esküvőn!

- Megmondtam neki, édes asszonyság, hogy maga nem lesz ott! - súgja Caleb. - Tegnap este legalább úgy hallottam. De én Istenem; - mondotta a kis ember gyöngéden szorongatva Dotnak mind a két kezét, - én nem hederíték arra, hogy mit beszélnek. *Én* nem hiszek az ő szavuknak. Hiszen nem sok van rajtam, az igaz, de azt a keveset inkább ezer darabra vágatnám, semhogy egy szót is elhiggyek abból, a mivel magát vádolják.

Átkarolta a nyakát s becézgette, mint a gyermek a bábuját, a kivel játszik.

- Bertának nem volt ma reggel maradása otthon, - folytatja Caleb. - Tudom, attól félt, hogy hallja majd a harangozást s nem tudott beletörődni, hogy olyan közel legyen hozzájuk az esküvőjük napján. Így hát jókor keltünk és idejöttünk. Meghánytam-vetettem az éjjel az én dolgomat, - mondja Caleb, pillanatnyi szünet után; - úgy lehordtam magamat, hogy utóvégre már azt sem tudom, hova legyek, mit tegyek, mert hiszen az ő nagy bánatának én vagyok az oka; végre is, abban állapodtam meg, föltéve, hogy maga is támogat benne, hogy mégis csak legokosabb lesz, ha megmondom neki az igazat. Fog-e hát támogatni? - kérdezte a szegény, s fejtől bokáig reszketett. - Nem tudom, hogy nem veszi-e nagyon a szívére; nem tudom, mit fog gondolni rólam; nem tudom, fog-e még aztán törődni szegény apjával. De neki legjobb, ha nem ámítom tovább, magam meg hadd viseljem, ha kell, a következményeket, a hogy' megérdemlem.

- Mary! - szólal meg Berta. - Hol a kezéd! Ah, itt van, itt van! - Mosolyogva szorította ajkához és aztán a karjába fűzte. - Hallottam tegnap este, hogy sugdolóztak. Téged szóltak meg valamiért. Nem volt igazuk.

A fuvaros felesége hallgatott. Caleb felelt helyette.

- Nem volt igazuk.

- Tudtam! - kiált föl Berta büszkén. - Én is megmondtam nekik. Nem voltam rá kíváncsi, hogy miről van szó. Hogy' is lehetett volna igazuk, mikor téged bántottak. - Dot kezét két kezébe fogta és gyöngé arcát Dot arcához szorította. - Nem! Olyan vak mégsem vagyok.

Apja odalépett hozzá egyik oldalról, míg Dot a másik oldalán maradt s még mindig a kezét fogta.

- Ismerlek mindnyájukat, - mondja Berta. - Jobban, mint hiszitek. De őt legjobban ismerem valamennyitek közül. Még téged sem ismerlek olyan jól, apám. Nincs több oly igaz és hűséges lélek én körülöttem. Ha ebben a pillanatban visszakapnám a szemem világát és egy szavát se venném, mégis ezer között is rája ismernék! Óh testvérem!

- Berta, édes gyermekem! - mondja Caleb. - Valami nyomja a lelkemet, a mit el kell neked mondanom, a míg csak így hármásban vagyunk. Jó szívvel hallgasd meg! Kedves gyermekem, én egy vallomással tartozom neked.

- Egy vallomással, apám?

- Letértem az igazság útjáról és eltévedtem, - mondja Caleb, s arcza görcsösen vonaglott a fájdalomtól. - Letértem az igazság útjáról, mert jóságos apád akartam lenni és kegyetlen apád lettem.

Berta csodálkozó arczzal fordult feléje és ezt ismételte: - Kegyetlen apád.

- Nagyon is keményen vádolja magát, Berta, - szólt Dot. - Magad is mindjárt ezt fogod mondani. Te leszel az első, a ki azt fogod mondani.

- Kegyetlen apám lett volna ő! - kiáltja Berta hirtelen mosolylyal.

- Nem készakarva, gyermekem, - feleli Caleb. - De mégis az voltam; habár tegnapig még csak sejtelmem sem volt róla. Szegény világtalan leányom, hallgasd meg, a mit mondok s bocsásd meg, a mit vétettem. A világ, melyben te élsz, édes szívem, nem olyan, a milyennek én festettem. A szemeim, a mikben megbíztál, hazudtak neked.

A leány csudálkozó arcza még mindig apján függött; de most hátrakapta a fejét és szorosabban fogódzott barátnőjébe.

- A te életed útja göröngyös volt, szegény gyermekem, - mondotta Caleb, - és én ki akartam egyengetni, ki akartam pallózni a számodra. Megmászítottam a tárgyakat, megváltoztattam az emberek lelkületét és kitaláltam sok olyan dolgot, a mi nem is volt soha, csak azért, hogy boldognak lássalak. Titkokat rejtegettem előtted, ámítottalak, Isten bocsássa meg nekem! és hazugságokkal vettelek körül.

- De hiszen az élő emberek csak nem hazugságok! - kiáltja hirtelen Berta; nagyon elsápadt s még jobban visszahúzódott tőle. - Azokat csak nem változtathattad meg.

- Mégis megtettem, Berta, - kesergett Caleb. - Van egy ember, a kit jól ismersz, édes szívem.

- Óh, apám! miért mondd, hogy jól ismerem, - feleli a leány, keserűen, szemrehányó hangon.

- Mit ismerhetek én, kit ismerhetek én! Nincs vezetőm! Óh én szegény, vak leány.

Nagy lelki gyötrelmében kinyújtotta kezeit, mintha tapogatózva keresné az utat; azután megint csak elfödte velük az arcát, tehetetlenül, kétségbeesve.

- Az az ember, a ki ma tartja esküvőjét, - folytatja Caleb, - szigorú, lelketlen, vérszopó. Nekem is, neked is, már sok esztendeje, keményszívű gazdánk. Rút a teste, rút a lelke. Örökké hideg és rideg. Egy csöppet sem hasonlít ahhoz a képhez, a melyet tenéked festettem róla, gyermekem. Egy csöppet sem.

- Óh, hogy' tehetted ezt, hogy' tehetted ezt! - kiáltja a vak leány, a ki alig bír nagy fájdalommal. Miért ápoltad, neveltél szívemben a sok reményt, ha most elélem állsz, mint a halál és visszakövetelsz mindent, mi a szívemhez nőtt! Óh Istenem, mily vak vagyok! Milyen gyámoltalan és elhagyatott teremtes!

A szegény apa lehorgasztotta a fejét és csak a búbanata meg a bűnbánata beszélt.

De alig hogy a bánat ennyire erőt vett Berta lelkén, a tűzhely mellett czipelni kezdett a tücsök, és czipelését nem hallotta más, csak a vak leány. Nem czipezett vidáman, hanem halkán, szelíden, szomorúan. Olyan panaszos volt a hangja, hogy a leánynak könny szökött a szemébe; és a mikor a látomány, a mely egész éjszaka a fuvaros mellett állott, megjelent mögötte és az apjára mutatott, Bertának csak úgy patakzott a könnye.

Csakhamar érthetőbben kezdte hallani a Tücsök szavát és világtalan szemével is látta, hogy a jelenség körüllebegi apját.

- Mary! - mondotta a vak leány, - mondd el nekem, hogy milyen a mi otthonunk. Hogy igazán milyen.

- Szegényes hajlék az, Berta; igazán nagyon szegényes és pusztá. A házikó aligha bír ki még egy telet, ha zápor és vihar veri. A rossz időjárás ellen csak olyan silányul van megvédve, - Dot tiszta halk hangon beszélt, - mint szegény apád az ő zsákból összefoldott kabátjában.

A vak leány nagy háborgással fölkel és félrevonta a fuvaros kis feleségét.

- Azok az ajándékok, a melyeket én olyan gonddal őriztem; a mik szinte megelőzték a kívánságomat, s a miknek annyira örültem, honnan jöttek azok az ajándékok, - mondja reszkető hangon. - Tetőd?

- Nem.

- Hát kitől?

Dot látta, hogy barátnője már kitalálta, és hallgatott. A vak leány ismét elfödte az arcát tenyerével. De most már nem úgy, mint az imént.

- Kedves Mary, egy pillanatra. Csak egy pillanatra. Jer közelebb. Beszélj halkán. Tudom, hogy őszinte vagy. Úgy-e, hogy most nem fogsz elámítani, úgy-e, hogy nem.

- Nem, Berta, igazán nem!

- Óh, bizonyos vagyok benne. Hiszen sokkal inkább szánsz engem. Mary, nézz át a szobán, a hol most vagyunk - oda, a hol az apám ül, - az én irgalmas lelkű, szerető édes apám - és mondd el, hogy mit látsz.

- Látok egy öreg embert, - feleli Dot, a ki nagyon jól értette barátnőjét, - széken ül, búsan hajtja hátra fejét a támlára, s kezét nem veszi le az arczáról. Mintha egy jó szót várna a leányától.

- Igen. Igen. A leánya nem késik soká. Tovább.

- Öreg ember, munkában, gondban eltörődött. Sovány, hajlott, bánatos, deresfejű öreg ember. Látom őt most elcsüggedve, összegörnyedve, mint a ki teljesen megadja magát sorsának. De Berta, gyakran láttam őt azelőtt, a mikor sokféle úton-módon ugyancsak emberül küzdött egy nagy és szent célért. Én tisztetem ezt a szürke főt és áldom ezt az öreg embert.

A vak leány kiszakította magát May karjai közül, apja lábaihoz borult s a szürke fejét keblére vonta.

- Megjött a szemem világa. A szemem világa! - kiáltja. - Vak voltam, de most kinyílt a szemem. Sohasem ismertem őt! Ha elgondolom, hogy meghalhattam volna, a nélkül, hogy igaz színében lássam meg az apámat, a ki annyira szeretett engem.

Caleb szólni sem tudott a meihatottságtól.

- Nincs a kerek földön több ilyen nemes lélek, - mondja a vak leány, karjaiban tartva apját, - a kit oly szívből és oly odaadóan tudnék szeretni. Mennél deresebb, mennél törődöttebb, annál drágább nekem, óh, apám! Ne mondja többé soha senki, hogy vak vagyok! Nincs olyan redő az arczán, olyan hajszál a fején, a melyet mindennapi fohászomba, hálaadó imámba ne foglalnék.

Caleb csak nehezen tudta kinyögni: - Bertám!

- Vakságomban egészen másmilyennek hittem, - folytatja a leány és forró könnyek között czirógatta az öreget. Minden áldott nap mellettem volt, mindig gondoskodott rólam és én még csak nem is álmodtam erről.

- De a szép, derék apa, a ki világoskék nagykabátban jár, - mondja szegény Caleb, - az bizony volt-nincs, leányom.

- Ne mondd azt, hogy nincs, - feleli Berta. - Nem; drága édesapám! Minden itt van, a mi volt, te benned. Az apa, a kit én annyira szerettem; az édes apa, s a kit sohasem ismertem; a jótevőm, a kit azért szerettem meg, és azért kezdtem tisztelni, mert olyan irgalmas szívvel volt hozzám; minden itt van tebenned. Nem halt meg senkim és semmim. Mindennek, a mi a legdrágább volt nekem, - itt van a lelke, - itt van ez a barázdásképű, deresfejű öreg ember. És én már többé nem vagyok vak, óh, édes apám!

A míg így kibeszélték magukat, Dot egy pillanatra sem vette le róluk a szemét; de most a kis Aratóra tekintett a mór mezőben, és látta, hogy pár pillanat múlva ütni fog az óra és hirtelen nagy nyugalanság és izgalom fogta el.

- Apám, - mondja Berta, habozva. - Mary...

- Igen, édesem, - feleli Caleb. - Itt van mellettünk.

- Ő rajta nem változott semmi. Ő róla nem mondtál semmi olyat, a mi nem volt igaz?

- Attól tartok, hogy megtettem volna, drágám, - feleli Caleb, - ha jobbá tehettem volna barátnédát, mint a milyen. De ha változtatni akartam volna, csak ronthatam volna rajta. Nem kell őt szóval szépíteni.

Bármily nagy volt is a vak leány bizalma, a mikor a kérdést fölvette, öröm volt nézni, milyen boldoggá és büszkévé tette őt a felelet s milyen hévvel ölelte meg barátnőjét.

- De azért még több dolog megváltozik, mint hinnéd, vagy megváltozhatik, - mondja Dot. - Úgy értem, hogy jóra fordul; úgy fordul, hogy egyikünknek-másikunknak nagy öröme lesz benne. De azért meg ne ijedj ám s ne légy nagyon izgatott, ha valami efféle történik. Nem kocsizörgést hallok az országúton? Neked jó füled van, Berta. Kocsizörgés?

- Az. Nagyon sebesen jönnek.

- Én - én - én tudom, hogy neked nagyon jó füled van, - mondja Dot; kezét a szívére szorította és a mint csak a nyelve engedte, hadarta a szót, hogy szíve dobogását meg ne hallják, - tudom, mert gyakran vettem észre és mert tegnap este olyan gyorsan fölismerted az idegen lépteiket. Azt ugyan nem tudom, hogy miért mondtad, de nagyon jól emlékszem, hogy mondtad: „Kinek a léptei ezek”, és azt sem tudom, hogy mért tűnt föl neked éppen annak az embernek a járása. De, a hogy’ az imént mondtam, sok megváltozik ám a világon, nagyon megváltozik és

mi nem tehetünk okosabbat, mint ha rászoktatjuk magunkat arra, hogy semmi se találjon bennünket készületlenül.

Calebet nagyon fúrta a kíváncsiság, hogy ez mit jelent: mert észrevette, hogy Dot hozzá is beszél, nemcsak a leányához. Nagy csudálkozással látta, milyen nyugtalan és izgatott az asszonyka, hogy majd eláll a lélekzete és egy székre fogózik, hogy le ne roskadjon.

- Csakugyan kocsizőrej! - lihegte Dot. - Egyre közelebb jön! Egyre közelebb! Már itt is van! Halljátok! Megállanak a kert kapuja előtt! Halljátok, léptek az ajtó előtt, a tegnapi léptek. Berta, igaz-e! - és most!...

Tovább nem állhatta, fölsikoltott örömében, hangosan, szilajul és Calebhez rohant. Lefogta két kezével a szemeit, a mikor egy fiatal ember rontott be a szobába, felröpítette a kalapját és egyenesen odaszaladt hozzájuk.

- Megvolt? - kiáltja Dot.

- Meg.

- Jól ütött ki?

- Jól.

- Ismeri-e még ezt a hangot, édes Caleb? Hallotta-e már valamikor ezt a hangot? - kiáltja Dot.

- Ha a fiam kincses Dél-Amerikában még élne, - mondja Caleb remegve.

- Él! - sikoltja Dot, levette kezét az öreg szemeiről és elragadtatásban tapsolni kezdett. - Nézze meg jól! Nézze, itt áll maga előtt, frissen, jó egészségben. A tulajdon édes fia! A tulajdon, szerető testvérbátyád, Berta, testestül-lelkestül!

Tisztelet-becsület a kis asszonykának, a miért úgy lelkesedett! Tisztelet-becsület, a miért úgy könnyezett meg kaczagott, a mikor azok hárman átkarolva tartották egymást. Tisztelet-becsület, a miért jó szívvel félúton elébe ment a fekete sörényű, napégette matrözlegénynek és nem kapta félre rózsás kis száját, hanem hagyta, hogy az szabadon megcsókolja és repeső szívére szorítsa.

És tisztelet-becsület a kakuknak is, - hát miért ne! - a miért a mór palota csapóajtaján át éppen abban a pillanatban pattant elő, mint valami betörő és tizenkétszer kiáltott az összegyűlt társaságnak, mintha becsípett volna a nagy örömtől.

E pillanatban toppant be a fuvaros és hátrahőkölt. A mi csak természetes volt, mert hiszen nem számított ilyen jó társaságra.

- Ide nézzen, John, - kiáltja Caleb magán kívül, - nézzen ide. - A tulajdon gyermekem, a ki hazajött kincses Dél-Amerikából. Az én vérem. A kit maga látott el útravalóval és maga indított útnak. Az, a kinek maga mindig is jó embere volt.

Az közelebb lépett, hogy kezet szorítson vele; de hirtelen visszahőkölt, mert az arcvonásaiban valami hasonlatosságot fedezett föl közte meg a süket öreg úr között, a kit a kocsiján hozott, és csak ennyit mondott:

- Edward! Te voltál!

- Most beszélj el neki mindent, - kiáltja Dot. - Mondj el neki mindent, Edward; és engemet ne kímélj, mert én sem kímélem többé magamat ő vele szemben.

- Én voltam az öreg ember, - mondja Edward.

- És nem átalítottál ál-öltözetben belopózni régi barátod házába? - feleli a fuvaros. - Volt egyszer egy nyílt szívű, fiú - hány éve már Caleb, hogy a halála hírére vettük, írással is megbizonyítva - a ki sohasem tett volna ilyet.

- És nekem volt egy nemesszívű barátom, inkább atyám, mint barátom, - mondja Edward, - a ki sohasem ítélte volna rólam, se másról, meghallgatás nélkül. Ön volt az. És én bizonyosan tudom, hogy most is meg fog hallgatni.

A fuvaros zavart pillantást vetett Dotra, a ki még mindig messzire állott tőle és így felelt:

- Persze. Ez csak méltányos. Beszélj!

- Tudniok kell, hogy a mikor suhanczfővel innen elszakadtam, - így kezdte Edward, - szerettem egy leányt és az viszontszeretett. Gyerekleány volt még, a ki talán, ezt vethetnék ürügyül, nem volt tisztában a szívével. De én tisztában voltam a magaméval és forrón szerettem.

- Szerettem! - kiáltja a fuvaros. - Te!

- Igen, szerettem, - feleli a másik. - És ő viszontszeretett. Sohasem is kételkedtem a szerelmében, most meg már bizonyos vagyok benne.

- Uram, segíts! - szól a fuvaros. - Hiszen ez a legrosszabb, a mi érhetett.

- Sok küzdelem és viszontagság után hazajöttem, hűséges szívvel, tele reménységgel, hogy a magam részéről beváltsam régi fogadalmamat, a mikor húsz mérföldnyire innen, hírére veszem, hogy a leány cserben hagyott engem; hogy elfelejtett és elgyűlölte magát mással, egy gazdag kéréssel. Eszembe sem jutott, hogy e miatt szemrehányásokkal illessem, de látnom kellett, kétségtelen bizonyosságot szereznem, hogy a hír nem hazudott. Azt reménytettem, hogy talán nem is jószántából, nem is szerelemből teszi, hanem csak úgy erőltették erre a lépésre. Tudtam, hogy ez csak sovány vigasz, de mégis jobb a semminél, így hát eljöttem. Hogy megtudhassam az igazat, a való igazat, hogy a magam szemével lássak, a magam eszével ítélhessek, a nélkül, hogy a férfi részéről meggátolhassanak, a leányt pedig az én személynem - a mennyiben még erről szó lehetett - ne befolyásolhassa: álruhába öltöttem, - tudja, hogy milyenbe - és várakoztam az országúton - tudja azt is, hogy hol. Maga nem gyanakodott rám; de ő sem, - itt Dotra mutatott, - a míg a tűzhely mellett meg nem sügtam neki, s ő majdnem el is árult.

- De a mikor megtudta, hogy Edward még él és visszajött, - zokogja Dot, a ki most már maga vette át a szót, mert már Edward egész beszédje alatt égett a türelmetlenségtől, - és a mikor megtudta, hogy mi a szándéka, minden eshetőségre azt ajánlotta neki, hogy a világért el ne árulja magát; mert öreg barátja, Peerybingle John sokkal is inkább nyíltszívű és mindenféle furfanghoz nagyon is ügyetlen - mert egyébként is ügyetlen egy kissé, - mondja Dot, félig sírva, félig nevetve, - semhogyan hallgatni tudna. És a mikor ő - már mint én, - zokogja a kis asszonyka, - elmondott neki mindent: hogy a babája már elsziratta, mint halottat és hogy az anyja miképp beszélte rá erre a házasságra, a miben a szegény, gyöngye öreg asszony szerencséjüket látta; és a mikor ő - már mint én - elmondta neki, hogy az esküvő még nem volt meg, de hamarosan meglesz, és ha csakugyan meglesz, a leány csak áldozat lesz, mert hiszen nem szereti a vőlegényét; és a mikor erre a hírről az öröm majd elvette az eszét, akkor ő, - már mint én, megint csak én, - közbenjáró akart lenni, a mint azt már sokszor megtette hajdanában és kipuhatólni a babáját és bizonyos benne, hogy úgy lesz jó, a mint ő, - már mint én, John, - mondja és hiszi. És jó is lett úgy, John. Összeboronáltuk őket, John. Férj és feleség lettek, John; egy órával ezelőtt. És itt áll a menyasszony! Gruff és Tackleton én tölem ugyan meghalhat agglegényi sorban. És én boldog kis asszonyka vagyok, May. Isten áldása legyen rajtatok!

Ellenállhatatlan kis asszonyka volt, - ha ez egyáltalában a dologra tartozik, - de sohasem volt olyan igazán ellenállhatatlan, mint most, ebben a nagy örömében. Soha gyöngédebb és melegebb szerencsekívánatokkal nem halmoztak el senkit, mint ő magamagát és az ujdonsült asszonyt.

Nagy lelki tusakodásában a fuvaros szerfölött zavarodottan állt ott. Most egyszerre Dothoz rohant, de az asszonyka a kezével tiltakozott és hátrált előre.

- Nem, John, nem. Mindent meg kell hallanod! Ne szeress engem újra mindaddig, a míg végig nem hallgattál mindent, a mit mondani akarok. Helytelen volt titkolóznom előtted, John. Nagyon megbántam. Eszembe se jutott, hogy helytelen, a mit teszek, csak tegnap este, a mikor melléd ültem a kis székre. De a mikor leolvastam az arczodról, hogy láttál, a mikor Edwarddal a folyosón sétáltam, s a mikor megtudtam, mit gondolsz felőlünk, beláttam, hogy milyen meggondolatlanul és helytelenül cselekedtem. De édes jó Johnom, hogy' is gondolhattál ilyet, hogy' is gondolhattál ilyet!

Az asszonyka megint elfakadt sírva! Peerybingle John örömet karjaiba zárta volna. De nem; Dot visszahúzódott tőle.

- Kérlek, John, ne közelíts még hozzám szerelemmel. Még nem vagyunk annyira! Ha szomorodtam a tervezett házasság miatt, drágám, csak azért volt, mert visszaemlékeztem, hogy May meg Edward kora fiatalságukban hogy' szerették egymást; és a mi Mayt illeti, tudtam, hogy Tackleton nem kell se testének, se lelkének. Most már elhiszed nekem. Úgy-e, John?

John azzal felelt, hogy megint hozzá akart rohanni; de Dot újra csak megállította.

- Nem, nem, kérlek, John, ne mozdulj. Ha nevetek rajtad, mi néha megesik, félszegnek mondalak, jó öreg csacsimnak nevezlek, s több effélének, csak azért van, mert szeretlek, oly igazán szeretlek, s mert olyan nagyon tetszik nekem a magadvised, és semmi áron sem szeretném, ha megváltoznék, még akkor se, ha holnap véletlenül megtennének királynak.

- Hurrá! - kiáltotta Caleb, szokatlan tüzzel. - Ez az én véleményem is!

- És ha középkorú, meghiggadt emberekről beszélek s azt állítom, hogy mi ketten olyan furcsa pár vagyunk, a melyik lassan baktat nap-nap mellett a maga útján, hát ez csak azért van, John, mert én ostoba kis teremtes vagyok és néha még a babyvel is szeretek egy kicsit komédiázni vagy bolondozni.

Látta, hogy John megint feléje tart és megint csak visszaintette; de nagyon kicsibe múlt, hogy el nem késett.

- Nem, John, kérlek, túrtőztesd a szeretetedet még egy vagy két pillanatig! Utoljára hagytam, a mi legjobban nyomja a szívemet. Kedves, jó, nemes Johnom, hogy minap este a tücsökről beszélgettünk, már a nyelvemen volt, hogy megmondjam neked, hogy eleinte nem szerettelek olyan forrón, mint most; hogy a mikor először léptem át e küszöböt, szinte féltem, hogy nem tudlak majd olyan igazán megszeretni, mint a hogy' reméltem és kívántam, mert hiszen olyan fiatal voltam, John. De édes Johnom, napra-napra, óráról-órára jobban megszerettelek. És ha lehetséges volna, hogy még jobban szeresselek, mint a hogy' szeretlek, azok a szavak, a miket ma reggel hallottam tőled, ezt is véghezvitték volna. De jobban már nem szerethetlek. A mi szeretet volt bennem, (és sok volt bennem, John), azt mind tenéked adtam, a mint megértem, régen, nagyon régen, és semmim sincs, a mit odaadhatnék. És most, édes uram, szoríts a szívedhez! Itt az én otthonom, John, és sohase jusson eszedbe, hogy más otthonba küldj engem.

Sohasem fogtok úgy örülni azon, hogy egy bájos, édes asszony egy másik ember karjaiban láttok, mint a hogy' akkor örültetek volna, ha látjátok, hogy' rohant Dot a férje ölelő karjai

közé. Az odaadó szerelemnek olyan tökéletes, olyan zavartalan, olyan bensőséges képe volt, a minőt világegyetemekben sohasem láttatok.

Elhihetitek, hogy a fuvaros magánkévé volt örömében és elhihetitek, hogy Dot ugyanígy volt és elhihetitek, hogy valamennyien így voltak, beletudva Tuskó kisasszonyt, a ki örömében jól kisírta magát, és minthogy azt óhajtotta, hogy a kicsike is részt vegyen a kölcsönös szerencsekívánatokban, sorba járt vele mindenkit s kézzől-kézre adta, mintha csak valami frissítő lett volna.

De kívülről megint kocsizörgés hallatszott; s valaki azt kiáltotta, hogy Gruff és Tackleton visszajött. A derék úr csakhamar be is állított, izgatottan és kipirulva.

- Ejnye, az ördögbe is, mit jelent ez, Peerybingle John, - szólt Tackleton. - Itt valami félreértés történt. A templomban kellett volna találkoznom Tackletonnéval és én esküdni mernék, hogy láttam őt az országúton, a mint ide igyekezett... Óh, hiszen itt is van! Bocsánatot kérek, sir, nincs szerencsém ismerni önt; de nem volna oly kegyes átengedni nekem ezt a fiatal hölgyet, a kinek ma reggel még valami különös dolga van.

- De ha nem engedhetem át, - feleli Edward. - Eszemágában sincs.

- Mit akar ezzel mondani, maga csavargó? - kérdi Tackleton.

- Azt, hogy méltányolni tudom az ön haragját, - feleli mosolyogva a másik, - épp oly süket leszek a gorombaságaival szemben ma reggel, mint a mily süket voltam tegnap este minden kijelentésével szemben.

Micsoda pillantást lövelt rá Tackleton és hogy' fölriadt egyszerre.

- Nagyon sajnálom, sir, - mondja Edward s odatartotta May balkezét, kiváltképpen pedig a gyűrűs ujját, - nagyon sajnálom, hogy ez a fiatal hölgy nem követheti önt a templomba; de minthogy egy ízben már ott volt ma reggel, remélem, hogy ön meg fog neki bocsátani.

Tackleton merőn nézte May gyűrűs ujját, azután a mellénye zsebéből kihúzott egy darab selyempapírt, a melybe nyilvánvalóan egy gyűrű volt belegöngyölve.

- Tuskó kisasszony, - mondotta Tackleton. - Nem volna olyan szíves ezt a holmit a tűzbe vetni. Köszönöm.

- Biztosíthatom önt, hogy ez korábbi ígéret volt, nagyon régi ígéret, a mely miatt feleségem nem lehetett jelen a ma reggeli találkozón, - mondja Edward.

- Remélem, Tackleton úr nem fogja letagadni az igazat, hogy én ezt hűségesen közöltem vele; azt is megmondtam neki sokszor, hogy sohasem tudnám elfeledni, - szólal meg May elpirulva.

- Óh, minden bizonynyal! - szólt Tackleton. - Óh, hogyne. Óh, nagyon jól van így. Hiszen nagyon helyes. Plummer Edwardné, ha nem tévedek.

- Igen, így hívják, - felelte az újdonsült férj.

- Óh! Meg sem ösmertem volna, sir, - szólt Tackleton, miközben figyelmesen vizsgálta arcát s mélyen bókkolt neki. - Gratulálok, sir.

- Köszönöm.

- Peerybinglené asszonyság, - folytatta Tackleton, s hirtelen odafordult, a hol Dot állott az urával. - Nagyon sajnálom. Sohse volt valami nagyon jó szívvel hozzám, de azért hitemre mondom, hogy sajnálom. Maga jóra valóbb, mint hittem. Peerybingle John, sajnálom. Hiszen értik, ez elég. Hölgyeim és uraim, minden szép rendbe jött és mindenki meg lehet elégedve. Jó reggelt!

E szavakkal túltette magát a dolgon és nagy büszkén kivonult, de a küszöb előtt megállott, hogy leszaggassa lova fejéről a virágokat meg a szalagokat, s hogy egyszer jól oldalba rúghassa a jámbort, ilyen módon közölvén vele, hogy nincs egészen rendben a szénája.

Most már természetesen elkerülhetetlenül szükséges volt úgy megünnepelni ezt a napot, hogy mint ritka ünnep- és örömnapi örök időkre följegyeztessék a Peerybingleék naptárában. Ehhez képest Dot nyomban hozzá is látott, hogy olyan lakomát készítsen, mely halhatatlan dicsőségére váljék a háznak s mindenkinek, a ki hozzája tartozik; alig telt egy kis időbe, már egészen gödrös kis könyökéig gyúrta a lisztet, s a fuvaros kabátja mindig lisztes lett, valahányszor a közelébe merészkedett, hogy csókot lopjon az asszonykától. A jó öreg fiú legmósta a zöldséget, megtisztította a répát, összetörte a tányérokat, felborította a hideg vízzel megtöltött vasfazekakat a tűzön és minden lehető módon kitett magáért; mialatt egypár hivatásos szakácsné, a kiket valahonnan a szomszédból kerítettek elő hamarosan, mintha életről vagy halálról lett volna szó, minden ajtónyílásban és minden sarokban egymásba ütköztek és minduntalan Tuskó Tillybe meg a babybe botlottak. Tilly soha még ennyire nem tüntette ki magát. Mindenütt jelenvalósága közbámulatot keltett.

Botránykő volt a folyosón két óra és huszonöt perczkor; kelepce volt a konyhában pont félháromkor és lábhurom a padláson öt perczcel félhárom után. A kis gyerek feje pedig kémlelő- és próbakőve volt mindennemű anyagnak az állat-, növény- és ásványvilágból. Nem volt a házban egyetlen holmi vagy készség, a mely előbb vagy utóbb közeli érintkezésbe nem jutott vele.

Azután nagy küldöttséget állítottak talpra és elmenesztették Fieldingné asszonyságához, hogy bűnbánólag a kitűnő úri hölgy lábai elé boruljon és ha kell, erőszakkal rábírra, hogy örüljön a boldogokkal és bocsásson meg nekik. Mikor a küldöttség ráakadt Fieldingnére, ez eleinte hallani sem akart semmiről, hanem szüntelenül csak azt hajtogatta, hogy ő csak azért élt, hogy megérje a mai napot és nem lehetett egyebet kipróbálni belőle, mint azt, hogy „most már csak vigyetek ki a temetőbe”, a mi nagyon furcsán hangzott, mivelhogy a kitűnő hölgy se meg nem halt, se más efféle dolog nem történt vele. Kis idő múlva aztán ijesztő nyugalom vett rajta erőt, a mikor is megjegyezte, hogy már abban az időben, a mikor az indigó-üzlet a szerencsétlen körülmények folytán annyira alászállott, ő megjövendőlte, hogy mennyi mindenféle bántalom és szegény fogja őt érni egész életében; és nagyon örül, hogy minden úgy történt, a hogy’ előrelátta; és kérte a küldöttséget, hogy ő vele sohase vessződjenek, - mert hát kicsoda ő? - uram teremtem, hát senki és semmi! - hanem felejtsek el, hogy valaha a világon volt és boldoguljanak az életben nála nélkül. Ebből a keserű, gúnyos hangból átcsapott azután egy dühös hangnembe, miközben az a jelentős megjegyzés szaladt ki a száján, hogy még a féreg is fellázad, ha rátaposnak; azután meglágyult és szelídebb húrokat pengetett, mondván, hogy mennyi jó tanácscsal szolgálhatott volna, ha őt is beavatják a titokba. Érzelmeinek e változását a küldöttség rögtön hasznára fordította és valamennyien megölelték; és a hölgy csakhamar útban volt Peerybingle Johnék felé, kifogástalanul előkelő parédában, keztyűsen és oldalán egy dobozban az ünneplő főköttőjével, a mely majdnem olyan nagy és szakasztott olyan kemény volt, mint egy püspöki süveg. Azután Dot anyjáért, apjáért kellett menni egy másik kis csézával; ezek sokáig késtek, a mi nagy nyugtalanságot okozott; mindig kinézegettek az országútra: jönnek-e már; s Fieldingné mindig az ellenkező s phisikailag teljesen lehetetlen irányba tekintgetett; és a mikor figyelmeztették rá, abbeli meggyőződésének adott kifejezést, hogy talán szabad arra néznie, a merre neki tetszik.

Végre megérkeztek: egy kis gömbölyű párocska, a mely könnyedén és kecsesen lépkedett, a mi teljesen rávallott a Dot-családra; és gyönyörűség volt nézni Dotot meg az anyját egymás mellett. Szakasztott egyforma volt mind a kettő.

Azután Dot anyja felfrissítette az ismeretséget May anyjával; és Maynek az anyja felült a magas paripára, míg Dot édes anyja mindig csak a maga kis fürge lábán állt. És az öreg Dot - már tudniillik Dot édes apja, elfelejtem, hogy nem ez volt az igazi neve, de ez nem tesz semmit, - egészen fesztelenül járt-kelt, mindenkiel kezét szorított első látásra és úgy látszott, hogy a főköetőben nem látott egyebet, mint muszlint és keményítőt, a legcsekélyebb tiszteletet sem mutatta az indigó-üzlet iránt és mindössze csak annyit mondott, hogy azon most már nem lehet változtatni; szóval Fieldingné asszonyság sommás ítélete szerint nagyon derék, jólelkű ember volt, - de uram teremőm, oly bárdolatlan!

Sokért nem adom, hogy Dot is ott volt és menyasszonyi ruhájában vendégelte a társaságot, hogy az Isten is áldja meg azt a mosolygó képét. Nem adom bizony. Meg azt sem, hogy a derék fuvaros is ott volt s olyan jókedvően és nekipirosodva ült az asztal végében. Meg a barnaképű, feszes matrözlegény és a szép kis felesége. Meg a többi mind valamennyi. Ha nem lett volna meg az ebéd, egy nagyon vídám és derekas lakomától estek volna el; s ha nem lettek volna meg a gyöngyöző kelyhek, a melyekből a násznap örömeire ittak, ez lett volna a legnagyobb hiány.

Ebéd után Caleb elénekelte a gyöngyöző kehelyről szóló nótát. Oly igaz, a mint hogy élek, és a mint hogy még élni fogok egypár esztendeig: eleitől fogva végig elénekelte.

És mellesleg szólva, éppen abban a pillanatban, a mikor az utolsó sorát énekelte, szerföött váratlan esemény jött közbe.

Halkan kopogtattak az ajtón; egy ember botlott be a szobába valami nehéz holmival a fején és se bocsánatot, se engedelmet nem kért. A csomagot letette az asztal kellős közepére, a dió meg az alma közé, és így szólt:

- Tackleton úr üdvözetét küldi, és minthogy ő maga a kalácsnak hasznát nem veheti, maguk talán megeszik.

És e szavakkal elpályázott.

Elképzelhetitek, hogy lett erre egy kis meglepetés a társaságban. Fieldingné asszonyság, a ki végtelenül éleslátású hölgy volt, odanyilatkozott, hogy a kalácsba mérget kevertek és nyomban elbeszélt egy történetet - a saját tapasztalásából - egy kalácsról, a melytől egy egész leánynevelő-intézet kék foltokat kapott. Ámde a többiek leszavasták és May nagy czeremóniával és nagy ujjongás között fölszeletelte a kalácsot.

Azt hiszem, hogy még senki sem nyúlt hozzá a maga porciójához, a mikor megint kopogtattak az ajtón, s belépett újra az előbbi ember, hóna alatt egy nagy barna papírcsomaggal.

- Tackleton úr üdvözetét küldi és egypár játékszert a kicsikének. Nem is csúnyák.

A mely üzenet átadása után megint visszavonúlt.

Az egész társaság valószínűleg még az esetben is aligha talált volna szót nagy csodálkozásának kifejezésére, ha elég idejük van a gondolkozásra. De erre még egy perczük sem maradt; mert alig húzta be a küldöncz maga után az ajtót, már megint kopogás hallatszott és ezúttal maga Tackleton lépett be a szobába.

- Peerybinglené asszonyság! - mondja a játékkereskedő, kalappal a kezében. - Nagyon sajnálom. Még jobban sajnálom, mint ma reggel. Volt időm gondolkozni rajta. Peerybingle John! nekem nagyon nyers a természetem, de hát lehetetlenség, hogy többé-kevésbé meg ne puhuljak, mikor olyan emberrel kerülök szemtöl-szembe, mint maga. Caleb! ez a tudatlan kis szárazdajka tegnap este egy kikapott szót ejtett el, s azóta megtaláltam a fonlát. Pirulnom kell, ha elgondolom, hogy magamhoz lánczolphattam volna magát meg a leányát és milyen nyomorult idióta voltam, a míg én őt tartottam hülyének! Barátaim! egyenkint és összesen! az én házam

nagyon elhagyatott ma éjszaka, még egy tücsök sem czirpel a tűzhelyem körül, valamennyit elüldöztem, könyörüljenek meg rajtam, hadd vegyüljek ebbe a jókedvű társaságba.

Öt percz mulva már egészen nekimelegedett, és sohasem láttatok ilyen vídám ficzkót. Hová tette magát ez az ember egész életében, hogy soha azelőtt nem tudta, milyen veszekedett jókedv lakozik benne. Vagy mit tettek vele a jó tündérek, hogy ilyen nagy változás esett meg rajta?

- John! Úgy-e, nem küldesz haza ma este; úgy-e? - susogja Dot.

Pedig majd hogy haza nem küldte.

Csak egyvalaki hiányzott még, hogy teljes legyen a társaság; észre se vették, egyszerre csak benn volt a szobában, a sebes futástól szomjasan és hiába erőlködött a szegény, hogy fejét egy szűknyakú kancsóba fúrja. Egész áldott nap a kocsival járt, mód nélkül föl volt háborodva gazdájának távolléte miatt s megdöbbenően nyakas volt a helyetessel szemben. Miután egy darabig az istálló körül csavargott és hiába igyekezett a lovat rábírní arra, hogy mondja fel az engedelmességet és forduljon vissza a saját felelősségére, besompolygott az ivószobába és leheveredett a tűz mellé. De minthogy csakhamar arra a meggyőződésre jutott, hogy a helyettes közönséges csaló, a kivel nem kell törődni, megint felugrott, kereket oldott és hazajött.

Estére egy kis tánczot rögtönöztek.

Talán be is érhettem volna ennek általános megemlékezésével is, ha nem tehetném föl némi joggal, hogy teljesen eredeti és szerfölött szokatlan egy táncz volt. Nagyon különös módon rendezték, még pedig illetéknéppen:

Edward, a matrózlegény - igazán derék, helyre-legény volt - mindenféle csodadolgokat mesélt nekik papagályokról, aranybányákról, mexikóiakról meg aranyporról, a mikor hirtelen mi jut eszébe, mi nem, csak felugrik a székről és tánczra buzdítja a társaságot; mert Berta hárfája ott volt s olyan ügyesen játszott rajta, hogy párját kellett keresni. Dot (milyen ravasz kis képmutató tudott lenni, ha eszébe jutott) azt mondta, hogy ő már nem tánczba való; én azt hiszem, csak azért mondta, mert a fuvaros éppen a pipáját szívta és ő legjobban szeretett volna mellette ülni. Fieldingné asszonyság persze ezek után nem mondhatott egyebet, mint hogy már neki sem való a táncz; s a többiek is ezt mondták, Mayt kivéve; May szívesen vállalkozott rá, így azután általános helyeslés közepett May és Edward tánczra perdültek; s Berta a legszebb nótáit játszta nekik.

De hát akár hiszitek, akár nem, öt perczig sem járták még, a mikor a fuvaros egyszerre elveti a pipáját, derékon kapja Dotot, kiperdül vele a szoba közepére, és megforgatja, hogy csak úgy ropog. Alighogy ezt Tackleton meglátja, odalejt Fieldingné asszonysághoz, átkapja a derekát, s azt teszi, a mit a többi. Alig látja meg ezt az öreg Dot, felforr ám a vére, talpra ugrik, röpíti magával Dotné asszonyságot a táncz kellő közepébe s nagyhamar ő járja legelől. Alig látja meg ezt Caleb, két karral elkapja Tuskó Tillyt és tánczra kerekedik vele, Tuskó kisasszonnyal, a ki szentül azt hiszi, hogy a táncz nem áll egyébből, mint bátran a tánczolók közé keveredni s minél többször nekikesni.

Csitt! Hogy kíséri a muzsikát a tücsök czirp, czirpje; hogy' zümmög a fazék.

*

De mi ez? Éppen a mikor jókedvűen odafigyelek s Dot felé fordulok, hogy még egy pillantást vessek erre a kis teremtésre, a kit annyira szeretek, ő is, meg a többiek is mind széjjeloszlottak a levegőben és én magamra maradok. Egy tücsök czirpel a tűzhely körül; egy törött játékszer hever a padlón; semmi egyéb nem maradt.